

ORIGINEA ROMÎNILOR

DE

ALEXANDRU PHILIPPIDE

VOLUMUL AL DOILEA

CE SPUN LIMBILE ROMÎNĂ ȘI ALBANEZĂ

I A Ș Î
TIPOGRAFIEA „VIAȚA ROMÎNEASCĂ“ S. A.
1927.

861

ORIGINEA ROMÎNILOR

PARTEA II.

CE SPUNE LIMBA ROMÎNĂ

P. B. = Papahagi, Basmе aromîne, București, 1905.—P. M. = Papahagi, Megleno-Romîni, partea II, Analele Academiei Romîne anul 1902.—C. D. = Codex Dimonie în Weigand's Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig volumele IV, V, VI.—P. I. = Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, partea II, texte și glosar, Halle a. S. 1909.—Prin cifră arabă mare se citează pagina, prin cifră arabă mică se citează rîndul paginii.— $x < y$ însemnează : din x a rezultat y . Eū daū sem-nului $<$, $>$ alt înțeles decît i se dă de obiceiū : nu-l consider ca o săgeată, ci ca o dezvoltare dintr-un punct.

CAPITOLUL XI.

§ 235. 1. În limba comună romînească există un singur a . Dialectal există mai mulți. După Iosif Popovici Die Dialecte der Muntenî und Pădurenî, Halle a. S. 1905, pag. 120, P. I. XVI, în limba Muntenilor și Pădurenilor din comitatul Hunyad și în cea a Romînilor din Istria există trei soiuri de a accentuat : un a mijlociū („mittleres“, a), un a închis (\grave{a}) și un a rotunzit (\hat{a} , pe care eū îl notez cu \grave{a} : „Se articulează cu o ușoară rotundire a buzelor“). După Weigand, III Jahresbericht, 231, există unele localități din Banat unde „oricare a accentuat este reprezentat printr-un o deschis, care la timbru samănă complet cu ungurescul a “. Iosif Popovici, Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî 120-121, spune că acel o deschis bănățean al lui Weigand nu este alt ceva decît \hat{a} din limba Muntenilor și Pădurenilor și din limba Romînilor istrieni, care \hat{a} este cu totul

deosebit de ungurescul *a*: „În vara anului 1904 am călătorit prin localitățile unde se pronunță *o* al Banatului, ca să cerce-tez pe *ă* la fața locului. M-am putut convinge că romînescul *ă* este cu totul deosebit de ungurescul *a*. Rotundizarea buzelor la romînul *ă* este mai mică decît la ungurescul *a*. Aceste sunete se deosebesc apoi prin înălțimea tonului propriu, prin durată și prin timbru. Din punct de vedere al fiziologiei sunetelor nu pot găsi nicio legătură între romînescul *ă* și ungurescul *a*“. Ungurescul *a* trebuie să fie un *o* deschis, iar *ă* dela Munteni-Pădurenî, Banat și Istroromîni trebuie să fie un *a* rotunzit.—În ce împrejurări se găsesc cele trei feluri de *a* dela Munteni-Pădurenî și dela Istroromîni nu este încă specificat. Din discuția lui Sextil Pușcariu în Studii istroromîne, II, București, 1926, pag. 61-65 atîta se poate prinde în general, că „la Istroromîni mai cu seamă *a accentuat* din cuvintele de origine latină se pronunță *o*“.

§ 236. 2. *ă* este un *o* la care lipsește rotundizarea buzelor, *î* este un *u* la care lipsește rotundizarea buzelor. Atîta trebuie, ca să prefacă pe *o*, *u* în *ă*, *î*: să pui limba în poziția lui *o*, *u*, iar buzele să le lași în stare indiferentă. Numai rotundizarea să lipsească, în colo poziția buzelor și deschiderea gurii este indiferentă: buzele pot fi cît de apropiate ori cît de îndepărtate, gura poate fi cît de închisă ori cît de deschisă; îndatăce limba are poziția dela *o*, *u*, se produc sunetele *ă*, *î*. *o*, *u* sînt însă foarte multe, unele mai închise, altele mai deschise, unele mai anterioare, altele mai posterioare, de aici se și aud tot felul de *ă*, *î* cu tot felul de timbre. Timbrele acelea însă, care unele bat spre *e*, altele bat spre *i*, nu trebuie să înșele pe cineva să creadă că am avea a face cu articulații de ale lui *e* și *i*. Pentru aceia și toată analiza care s-ar face timbrilor lui *ă* și *î* prin curbele neregulate înregistrate de aparatele fiziologilor, analiză care ar proba, să zic, că timbrul cutărui *ă*, *î* samănă mai mult cu timbrul cutărui *e* decît cu al cutărui *o*, *u*, n-are nicio valoare cu privire la *articulația* lui *ă*, *î*. Weigand, în Olymp 21, Aromunen II_{XV}, III Jahresbericht 207, a emis părerea că *ă*, *î* sînt *a*, *e*, *i*, *o*, *u* pronunțate cu larinxul lăsat în jos și le numește „gedeckte Kehllaute“. Pentru detalii vezi lucrarea mea Un specialist român la Lipsca pag. 76 sub III, 10, în Viața romînească anii 1909, 1910 *).

*) Asupra lucrării lui Iosif Popovici, Fiziologia vocalelor romînești *ă* și *î*, Cluj, 1921, am de făcut observațiile următoare.

1. Autorul spune lucruri neexacte din punct de vedere al foneticii în general.

Pag. 15: „Izvorul vorbirii se află în vibrațiunile corzilor” vocale, deoarece fără vibrarea lor n-am avea niciun sunet.—Ba avem fără vibrarea coardelor vocale nenumărate sunete. P. nu cunoaște sunetele afone. Foarte multe sunete din vorbirea omenească pot fi produse și fonice, adecă cu vibrarea coardelor vocale, și afon, adecă fără vibrarea lor, astfel, între altele, înseș așa numitele vocale. Dar sînt și sunete de acelea, a căror afonie este indispensabilă pentru a fi simțite ca atare, astfel sînt explozivele afone (*p, t, k, k*) și spirantele afone (*f, s, ș, ŝ, h', h,*) și africtele afone (*t, č*). Indatăce asemenea sunete devin fonice, sînt simțite de limbă ca altele, anume ca *b, d, g, g, v, z, ž, đ, j, j, dz, ĝ*. Ba afo-
niea, din punct de vedere al simțului limbii, este mai importantă decît fonicitatea, pentrucă, dacă sînt sunete, a căror afonie este indispensabilă spre a fi simțite ca atari sunete, iar nu ca altele, nu există, din contra, sunete a căror fonicitate să fie indispensabilă pentru a fi simțite ca atari, iar nu ca altele, și, de pildă vocalele, lichidele (*l, r*), nazalele (*m, n*), explozivele *b, d, g, g*, spirantele *v, z, ž, đ, j, j*, africtele *dz, ĝ*, pot fi și fonice și afone, fără ca să înceteze de a fi simțite ca atari, de a fi simțite ca vocalele cutare, ca *l, r*, ca *m, n*, ca *b, d, g, g*, ca *v, z, ž, đ, j, j*, ca *dz, ĝ*.

Pag. 17: „Numai Germanii vreaū să scoată cu fizica lor două rezonanțe pentru vocale, pe una găsind-o înainte în gură, iar pe a două îndărăt. Nu mi se pare de loc probabilă această părere“.—Și cu toate acestea faptul există și e lesne de experimentat. Vocalele afone anume (dar nu toate, ci numai cele închise, la care strimtoarea dintre spațiul anterior și cel posterior, formată prin apropierea limbii de palat, este îngustă) aū în adevăr două tonuri proprii, unul al spațiului anterior, perceptibil cînd pronunțăm vocala prin respiraie, și altul al spațiului posterior, perceptibil cînd plesnim afon coardele vocale, ori, cu alte vorbe, cînd producem exploziva laringală afonă. Perceperea acestor două tonuri proprii este accesibilă oricui, nu este trebuință de niciun aparat pentru a le constata că sînt și de a hotări, în mod relativ, că unul din cele două tonuri este mai nalt ori mai jos decît celălalt. Așa de pildă oricine poate constata că la *ă* și *î* romînești tonul propriu al spațiului posterior este mai jos decît cel al spațiului anterior. Greșala lui P. provine sigur de acolo că experimentează cu vocalele fonice.

2. Autorul spune despre *ă* și *î* neexactități cu privire la fapte foarte cunoscute, elementare, cu privire la proprietăți de ale lui *ă* și *î* pe care ori toată lumea le știe ori le poate lesne constata oricine.

Pag. 13: „*ă* e mai înalt ca *a*, și *î* ca *i*“. Pag. 18: „*ă* e mai nalt decît *a*, și *î* decît *i*. Înțeleg tonul fundamental al fiecărei vocale“.— Dacă are în vedere P. vocalele afone, apoi nu este adevărat că *tonul propriu* al lui *î* este mai înalt decît al lui *i*. Adevărul (pe care oricine îl poate constata) este că tonul propriu al lui *î* este mai jos, cu mult mai jos, decît al lui *i*. Dacă însă are cumva în vedere P. vocalele fonice (Și cum că are în vedere vocalele fonice, ne dă bănuială termenul de *ton fundamental*, de care se servește,

termen care este mai ales întrebuițat când este vorba de vocalele fonice; dar mai ales ne dă bănuială faptul că P. în general nu cunoaște sunetele afone, vezi mai sus 1), apoi cele spuse de dînsul devin încă și mai extraordinare, căci tonurile fundamentale ale vocalelor *i* și *i* fonice sînt foarte variabile, ba mai joase, ba mai înalte, după cum vrei să le cîntî și după cît te lasă glasul, așa că ba pe *i* îl vei putea cînta cît mai sus și pe *i* cît mai jos, ba din contra.

Pag. 15 : „*ă* e neaccentuat afară de monosilabele *văi, căi, părți*, etc. și *cîntă, cîntăm* din perfectul istoric [Care *cîntăm* din perfectul istoric? Cel vechi român?], iar *i* e totdeauna accentuat“.—Nu-î adevărat. Compară *văduvă, măgură, păcură, pănură, pătură, păsări, lături, bucăți, sudălmî, cămări, cătărămî, isprăvi, judecăți, lăcrimi, păstrăv, mătură*, etc. etc.; *mîncăm, vinăt, vinător, gînsac, vînzare, vîndut, birfesc, pîrtaș, pîrdălnic, vîrtos, vînjos, mînzat, cîrciog, cîrniș*, etc. etc. Daș și eă la întîmplare exemplele care-mi vin în cap. Sînt sute și sute.

Pag. 16 : „*ă* și *i* nu sînt nazale“.—Ba *ă* și *i*, ca oricare alte vocale, pot fi și nazale și nenazale. Aceasta din punct de vedere al lui *ă* și al lui *i* în general (Experiența o poate face oricine). Iar în ce privește pe *ă* și *i* din limba romînă, apoi într-un cuvînt ca *bănci* există în realitate sunetele *b, ă* (*ă* nazal) și *č*, și într-un cuvînt ca *stînci* există în realitate sunetele *s, t, ț* (*i* nazal) și *č*. Ca să se convingă cineva de aceasta, să pronunțe cuvintele *bănci* și *stînci* ca Moldovanul, adecă fără exploziva *t* din africata *č*, adecă cu *ș* în loc de *č*, și va vedea cum limba după articularea lui *i* (adecă a lui *ț*) nu atinge de fel prin partea ei anterioară vreun loc undeva al alveolelor ori al palatului tare anterior, ceia ce ar trebui să facă numai decît pentru a se putea produce un *n* anterior (căci despre vreun *n* posterior în cuvintele *bănci, stînci* cred că nu-î trece nimăruî prin minte că ar putea să existe), și cu toate acestea urechea are impresia unui *n*. Limba romînească are multe vocale nazale, și printre ele are și *ă, i* de ajuns. În ce înprejurări, care de altfel sînt comune multor limbî, spun la § 245 No. 111. Decît numai nazalizarea vocalelor romînești nu este așa de puternică (pentrucă vălul palatului nu se lasă așa de tare în jos) ca în limbile care s-ar putea numi *fîrnîite*, cum este limba franceză.

3. Autorul caută să caracterizeze pe *ă* și *i* față de celelalte vocale din punct de vedere al poziției buzelor și maxilarelor.

Pag. 20 : „Maxilarul de jos ne prezintă altă depărtare față de cel de sus la rostirea lui *ă* și *o*“.La pag. 26 se dă distanța dintre maxilare la *a, e, i, o, u, ă, i*: ea e diferită după vocale, în special e diferită între *o* și *ă*, între *u* și *i*, dar nu tare.—Aceste lucruri se înțeleg dela sine. La sunetele cu rotundire a buzelor, cum sînt *o, u*, trebuie o mai mare apropiere a maxilarelor decît la sunetele nerotundite. La cele dintîi buzele trebuesc să se apropie una de alta, ceia ce nu se poate face fără ca să se apropie și fălcile una de alta; la cele de al doilea buzele pot fi cît de îndepărtate una de alta, și această facultate pot să o aibă deci și fălcile. Deosebirile acestea, din punct de vedere al distanței maxilarelor, între

vocale sînt însă relative, așa că vocalele nerotunzite se pot pronunța și cu fălcile cît de apropiate, iar cele rotunzite se pot pronunța și cu fălcile nu tare apropiate. Dar macarcă sînt relative, deosebirea există, și din cauza lor trebuie să se fi petrecînd chiar în poziția limbii față cu palatul oarecare variabilitate, așa că, dacă două sunete oarecare aū aceiaș articulație a limbii față cu palatul și se deosebesc numai prin aceia că unul e rotunzit și celălalt nerotunzit, trebuie să fi avînd acele două sunete chiar din punct de vedere al poziției limbii oarecare, macar cît de mică, deosebire relativă, căci apropierea mai tare a maxilarelor la sunetul cel rotunzit trebuie să fi producînd și o apropiere macar cît de cît mai mare a limbii de palat. Astfel în vorbirea curentă, cea relativă, nu în pronunțarea cea izolată, mai ales nu în pronunțarea provocată de experimentator, trebuie să fi existînd mici deosebiri între *o* și *ă*, *u* și *î*, *ö* și *e*, *ü* și *i*. Tot așa scoborîrea vîlului palatului la vocalele nazale și rîdicarea lui la cele nenazale trebuie să fi producînd o variabilitate relativă în articulația limbii față cu palatul, și sigur, în vorbirea curentă, cea relativă, *ë* nu este identic cu *e* nici din punct de vedere al articulării limbii.

Pag. 25: *ă*, *î* nu sînt rotunzite. P. măsoară distanța dintre buze la *a*, *e*, *i*, *ă*, *î* și *o* dă în milimetre. Se dă apoi fotografia capului unei fimeî care pronunță pe *ă* și *î*?—Asemenea distanțe sînt însă relative și numai din punctul acesta de vedere măsurătorile lui Popovici pot avea vreun sens (cu condiția ca să le fi luat în vorbirea curentă, iar nu la sunete comandate izolat, ceia ce nu-mi vine a crede să fi făcut Popovici, căci e greu tare, dacă nu cumva imposibil). Pentru aceia cifrele absolute date de el („*a* 15 milimetri, *e* 12 milimetri“, etc.!) pot fi ale tuturor vocalelor, și, ca să mă servesc de cifrele date de dînsul, *a* poate fi pronunțat cu 12 milimetri și *e* cu 15 milimetri, etc.! In ce privește în special capul de fimee care pronunță, după porunca experimentatorului, pe *ă* și pe *î* înaintea aparatului fotografic, și *face frumos*, cum s-ar zice, el e pus în cartea lui Popovici chiar degeaba. Dacă te-ai lua după fotografiile acelea, apoi ar trebui să zici că între *ă* și *î*-există o enormă deosebire din punct de vedere al poziției buzelor și, prin reflex, al trăsăturilor feței, căci în fotografia cu *ă* fimeea zîmbește și rînjește tare, așa că i se vād toți dinții de sus, iar în fotografia cu *î* fața-î serioasă și buzele sînt apropiate tare una de alta, așa că mai nu se vād dinții. Deosebirea însă de fapt între *ă* și *î* din punct de vedere al poziției buzelor este minimă, mai că nu există. Oricare Romîn se poate convinge de aceasta, chiar fără oglindă.

4. Autorul vorbește de timbrul vocalelor *ă*, *î*, și anume, firește, de timbrul vocalelor *ă*, *î* fonice, deoarece nici nu cunoaște vocalele afone (vezi mai sus sub 1), iar cu analiza timbrului vocalelor afone foneticii în general nu se ocupă.

Pag. 20: „Din poziția lui *o* (ca rezonator) și din vibrațiunile lui *o* (produse de corzile vocale) nu va putea scoate cineva niciodată un *ă*“.—Se înțelege dela sine! Nimeni nu susține contrariul.

Pag. 28 și următoarele. Se dău curbele neregulate ale vocalelor romînești *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, se analizează curbele lui *ă*, *î*, și se arată în

milimetri amplitudinea tonului fundamental (ut₂) și a 9 armonice ale sunetelor românești *ă*, *î* (Nu se dă însă înălțimea armonicilor).

Toată această cercetare a timbrului vocalelor fonice, care este subiectul de predilecție al foneticilor, nu interesează pe cel care vrea să afle articularea vocalelor de fel. Nicio cunoștință, absolut niciuna, nu-ți procură asupra articulării sunetelor timbrul acestora, căci instrumente deosebite pot avea timbre asemănătoare, și, din contra, instrumente asemănătoare pot avea timbre deosebite. Pe de altă parte, nu în timbrul unui sunet, ci în articularea lui prin organele vorbirii, stă rădăcina schimbărilor pe care le suferă sunetul cu vremea, iar limbistul, pe care transformările pe care le suferă o limbă îl preocupă în primul loc, toată atenția o dă, nu timbrului sunetelor, ci articulării acestora. Aici, la analiza cu înalte calcule matematice a timbrului, o prăpastie se deschide între fonetica fizico-matematică și între limbistică, nu numai pentru că mijloacele de cercetare sînt pentru limbist inabordabile, ci și pentru că obiectul însuși de cercetare n-are pentru limbist decît o importanță secundară, ori chiar nicio importanță.

5. Autorul vorbește de articularea sunetelor *ă*, *î* din punct de vedere al limbii și al palatului, dar în mod vag, așa că nu se poate înțelege care ar fi partea palatului și partea limbii prin mijlocirea cărora se face articularea.

Pag. 13: „Articulațiunea limbii pe cerul gurii pentru *î* se face între *î* și *u*“. Pag. 12, 13: „*ă* romînesc e un sunet mediu, care se află între *a* și *e*“. Pag. 20: „Ridicarea limbii nu e identică [la *ă* și *o*]; altul e punctul de articulațiune la *ă* și altul la *o*“. Pag. 26-27: „Articulațiunea limbii încă e deosebită, așa că vocala *ă* nu poate să fie identică cu *o*, iar vocala *î* nu poate fi *i*. *ă* se aseamănă mai mult cu *e* și *î* cu *i*. Punctul de articulațiune al lui *ă* e așezat după 30 milimetri, va să zică *e* se formează mai înainte decît *ă*, al cărui punct de articulațiune se află mai îndărăt, diferența între ele poate fi de 5-6 milimetri. Punctul de articulațiune al lui *î* e așezat între 20-30 milimetri, pecînd al lui *î* se află la 30 milimetri, va să zică avem și aici o distanță de 5-6 milimetri între aceste vocale“.

6. Autorul spune ceva mai precis din punct de vedere al locului palatului unde articulează limba, dar despre partea limbii cu care se face articularea nu spune nimic.

Pag. 16: „Articulațiunile vocalelor *ă* și *î* se fac mai mult pe cerul gurii tare, palatum durum“. Pag. 21: „La *î* limba se retrage cu cîțiva milimetri îndărăt de punctul de articulațiune al lui *i*. Articulațiunea lui *î* nu se produce pe partea moale a cerului gurii, ci în regiunea mixtă a palatului tare și moale“.—Dar, după cum se vede din citatul dela pag. 26-27 făcut mai sus sub No. 5, *ă* e posterior lui *î*; deci, fiindcă *î* se produce „în regiunea mixtă a palatului tare și moale“, *ă* trebuie numai decît să se fi producînd la palatul moale. Apoi atunci, cum rămîne cu afirmarea că „articulațiunile vocalelor *ă* și *î* se fac mai mult pe cerul gurii tare“? De altfel ce însemnează acest „mai mult“?

7. Pentru a ajunge la acest rezultat, că *ă* și *î* s-ar articula „mai mult“ la palatul tare, autorul s-a servit de două mijloace, de măsurarea distanței dintre limbă și palat prin mijlocirea unei ampule, și de palatul

artificial. Pentruca lectorul să vadă el însuș lucrul, se dau la pag. 27 patru figuri: în una din aceste figuri se arată prin puncte poziția limbii față cu palatul la vocalele *a*, *e*, *i*, *o*, *u*, *ă*, *î*, iar în celelalte trei figuri se arată prin linii locul unde atinge limba prin laturile ei palatul la *a*, *e*, *i*, *u*, *ă*, *î* (*o* lipsește). Figura unde se arată prin puncte poziția limbii față cu palatul, și care este rezultatul experienței făcute cu ajutorul „unei ampule mijlocii” probabil în propria gură, e foarte nepreciză, și nu se poate înțelege aproape nimic dintr-însa. Și cit se înțelege, este curios: *e*, de pildă, e tot atit de închis ca și *i*, iar *o* e mai închis decit *u* (Cu care ocazie să se bage de samă că înălțimea diferitelor compartimente nu este egală, că compartimentul lui *e* și acel al lui *o* au zece milimetri înălțime, în vreme ce compartimentele lui *a*, *i*, *u*, *ă*, *î* au numai cîte 9 milimetri înălțime). Din figurile cele trei, în care se arată prin linii locul unde atinge limba prin laturile ei palatul la *a*, *e*, *i*, *u*, *ă*, *î*, și care sînt rezultatul experienței făcute cu ajutorul palatului artificial în gura unei doamne din Brașov (aceiaș doamne care a fost fotografiată pentru poziția buzelor la *ă*, *î*, vezi mai sus sub 3), se vede că *î* e mai anterior decit *ă* (ceia ce este exact), că *ă* e mai anterior decit *u* (ceia ce nu-î exact), și se vede faptul extraordinar că *a* e mai anterior decit *u*! Asupra faptului din urmă chiar insistă Popovici la pag. 28: „Limba atinge la rostirea vocalei *u* abia pe jumătate maseaia ultimă, iar la rostirea lui *a* acopere întregă maseaia”. Va să zică cunoscuta vocală *a*, la care limba se ridică în sus ori de fel, ori mai puțin decit la oricare altă vocală (cu excepție de vocala produsă cu limba în stare de repaos), cunoscuta vocală *a*, despre care se știia până astăzi că la articularea ei limba nu atinge prin laturile ei nicio părticică a palatului (măsele superioare, ori alveole, ori palatul propriu zis), este astfel articulată de Romîniî dela Brașov, încit limba se ridică în sus tare, mai tare decit la *u* (și doar la *u* se ridică limba în sus destul de mult), și în aceiaș vreme se mișcă spre partea anterioară a gurii mai mult decit la *u*. Ce fel de *a* poate fi acesta? E curat un *a* brașoavă.

|

În urma acestora putem spune cu toată siguranța că studiul lui Iosif Popovici asupra vocalelor romînești *ă*, *î* n-a înaintat știința asupra acestor vocale cu nimic. Studiul acesta ne convinge numai mai mult de înaintatea cercetării articulării vocalelor prin mijlocirea de instrumente, mai ales cînd cineva și-a însușit numai în mod superficial și precipitat cunoștința faptelor elementare (Vezi cele spuse supt 1, 2). Cînd cetește cineva o asemenea lucrare, ca cea a lui Popovici, se convinge cu deosebire de adevărul că cercetarea articulării vocalelor (nu și a altor sunete) este chestiune de apreciere personală. Jespersen, Lehrbuch der Phonetik, pag. 159: „Aici, la sfîrșit, trebuie să mai repet că în general, cînd e vorba de a hotări articularea vocalelor, cineva nu poate recurge decit la aprecierea sa personală, care și aceia, firește, este cu atît mai nesigură, cu cît articularea se face mai spre fundul gurii și cu cît limba se depărtează mai tare de palat”. La această apreciere cele mai simple mijloace de observare sînt cele mai sigure, și aceste mijloace sînt, pentru arțicularea buzelor ochiul,

În ce privește repartizarea lui *ă*, *î*, ea nu este aceeași în toate dialectele. În general se poate zice: dialectele macedoromîn și istroromîn au mai puțin *î* și mai mult *ă* decît dialectul dacoromîn, iar subdialectul meglenit și cel din Acarnania n-au *i* de loc. În special avem de observat următoarele.

În privința dialectului macedoromîn textele publicate de Weigand și informațiile pe care acest autor ni le dă nu se potrivesc cu textele publicate de Papahagi, pe care noi punem cea mai mare bază. După Weigand anume, Aromunen II 354-355, subdialectul dela Gopeș „se caracterizează prin aceia că *ă* se deosebește lămurit la pronunțare de *i*“, în vreme ce la Monastir (Bitolia) „*ă* și *i* se deosebesc foarte puțin unul de altul [și anume în sensul acela că *i* se pronunță ca *ă*], se zice *lănă*, *mănă*, *fântănă*, *căț*; ceva deosebit, spre *u*, se pronunță *pîne*, *cîne* (însă *căinli* = cini), *cîte*, *plîndze*, *plîngu*, *prîndzu*,

pentru poziția laringelui degetul, și pentru articularea limbii față de palat simțul nervilor din limbă. Și pentruca utilizarea acestor mijloace să fie cea mai fină posibilă, trebuie să pronunțe cineva vocalele afon, căci tonul cel puternic produs prin vibrarea coardelor vocale turbură mult atenția observatorului. Pentru mine este lucru sigur că în afară de *a*, a cărui articulare din punct de vedere al limbii constă în aceia că limba se trage puțin îndărăt fără ca să se ridice în sus de fel, celelalte vocale se produc prin articularea în raze, dela starea de repaos, a limbii posterioare spre palatul tare (*e*, *i*) și spre palatul moale (*o*, *u*, *ă*, *î*). (Limba articulează cu partea posterioară și în raze, nu prin toate părțile ei [anterioară, mijlocie, posterioară] și vertical față de părțile de *vis-à-vis* ale palatului, cum susține Jespersen că s-ar fi petrecînd lucrul pentru vocalele sale, care se pare că ar fi acele ale Inglejilor, Norvegienilor și Suedejilor. Articularea mea este aceea pe care Bremer în special o dă pentru vocalele germane). *e* este mai posterior și mai deschis decît *i*, *o* este mai posterior și mai deschis decît *u*, *ă* este mai posterior și mai deschis decît *î*. Între *o* și *ă* de o parte, între *u* și *î* de altă parte nu este (cu excepție de posibilele mici deosebiri despre care am vorbit sub No. 3) altă deosebire remarcabilă decît aceia că *o* și *u* au rotundire, iar *ă* și *î* n-au rotundire. Acestea sînt în trăsături generale vocalele mele, și crcd că sînt ale multor Dacoromîni, dacă nu cumva ale tuturor Dacoromînilor. Spațiul de mișcare al vocalelor însă este mare, așa că ele în acel spațiu pot să fie mai posterioare ori mai anterioare, mai închise ori mai deschise. Asemenea spațiii s-ar putea compara cu niște segmenturi de cerc, așezate unele lîngă altele și în aceiaș vreme unele peste altele, cum ar fi, de pildă,

$\overset{i}{\underbrace{\quad}} \underbrace{\quad}_e \quad \overset{u, \text{î}}{\underbrace{\quad}} \overset{o, \text{ă}}{\underbrace{\quad}}$. Pentru aceia timbrele lui *ă* și *î* au probabil

în unele guri astfel de nuanțe că *ă* sună a *e* și că *î* sună a *i* (Asemenea *ă* și *î* trebuie să fie în spațurile lor extrem de anterioare și în aceiaș vreme deschiși).

niscintu, dar deosebirea dintre *i* din aceste cuvinte și *ă* este foarte mică. Tot așa în Crușevo, Megarovo și Trново“. Față cu aceste susțineri ale lui Weigand iată ce ni ofer textele publicate de Papahagi. Bitolia P. B. 395 sqq. *mîna*, *citră*, *mîcă* (minince), *plînguri*, *lîndzită* (bolnavă). Crușova P. B. 387 sqq. *fintînă*, *lîndzidzi* (se îmbolnăvi), *mîcă* (minince). Crușova P. B. 254 sqq. *nîși* (dîșii), *ôarfîn* (sărac), *nîs* (dînsul), *dzîcă* (zică), *ahîț* (atîț), *pîne*, *cîndo*, *dzîse*, *avdzî*, *dzîle*, *avdzîși*, *arîse*, *vîrnă* (vreun), *cîntăreă*, *dzîsîși* (zîseși), *agîrșii* (uîțai), *arîse*, *bîneădză* (trăesc 3 p. pl.). Tirnova Macedonia P. B. 303 sqq. *nîs*, *nîsă*, *dzîțe*, *vîră* (vreo), *dzîse*, *ține*, *citră*, *mîcă* (minincă 3 p. pl.), *urîță*, *bînă* (trăia), *țin* (p. 1 s.), *avdzî* (auzi), *păți*, *plîndze*, *môrțil* (môrții), *dzîțéa*, *nîpói* (înapoi), *nîscîntă* (cîțiva), *vîrnu* (vreun), *frîngă*, *plăscîni* (trinti), *frîmsiră*, *cî-nile*, *avdzîră*, *tîmpînle* (tobele), *pățîră*. Megarova Macedonia P. B. 313 sqq. *bînă* (trăia), *pîngîn* (păgîn, tiran), *mîna*, *zîndăne* (închisoare), *dimîndă* (ordonă), *mîcă* (minince), *vîrnu* (nimeni), *nîsă*, *mîcăre*, *dzîle*, *cîndu*, *ahîță* (atîța), *cîntă*, *cîntecle*, *ține* (imperativ), *nîs*, *dzîcă* (conjunctiv), *mîndzul*, *avdzîță* (auzit), *mîcăre*, *ahîț* (atîț). Gopeș Macedonia P. B. 417 sqq. *năs* și *nîs* (dînsul), *zăcă* (zică), *zățe* (zice), *zăse* (zise), *zăle* (zile), *năși* (dîșii), *născînte* (cîteva), *sînătôs*, *păță* (păți). Din aceste citate se vede că tocmai la Gopeș, unde *i* ar fi lămurit deosebit de *ă* după Weigand, și unde ne-am aștepta oarecum să avem un procent de *i* mai mare, avem mulți *ă* pentru dacoromînul *i*, iar la Bitolia (Monastir), Crușova, Tirnova, Megarova, unde după Weigand timbrul lui *i* s-ar deosebi foarte puțin de al lui *ă* și *i* s-ar găsi relativ rar, acest din urmă sunet este tot așa de des, ba chiar mai des, decît în dacoromîna.

Cum că *ă* într-adevăr, dacă privim lucrurile în general, se găsește mai des în macedoromîna decît în dacoromîna, se vede atît din exemplele dela Gopeș, date mai sus, cit și din multe altele, de pildă din următoarele dela Pleasa Albania P. B. 475 sqq. *dzăsi*, *căti*, *năs*, *căt*, *dzăcă*, *măcă* (minince), *năși*, *măc* (minînc), *măți* (minînci), *avdzăși* (auziși), *cănl'i* (cîni), *păță*.

Olymp.*) Weigand Die Sprache der Olympo-Walachen 24,

*) Exemplele pentru Olymp nu sînt toate sigure, din cauză ca autorul a amestecat și exemple din alte teritorii macedoromîne. Să aleg pe acele care într-adevăr aparțin la Olymp mi-a fost imposibil, căci așa fi perdut prea multă vreme. Observația de aici se aplică la tot ce voui cita din subdialectul dela Olymp.

30, 34 : *mină, pine, pînteca, ahăntu* (atît), *născănte* (citeva, unele), *cîț, ariu* (riiu), *arîdz* (rizi), *strîndze, dzăsiră* (ziseră), *avdză* (auzi), *făntînă, frăndză* (frunză), *frămphă* (frunte), *cîtră* (cătră), *fîră* (fără), *arămîn* (Romîn), *lîngă*.

Acarmania are orice *ă, î* reprezentați prin *ê*, neaccentuat are numai *ă*. Weigand Aromunen II, 178 sqq. : *mê-sa* (măsa, sua mater), *pên* (pănă), *arrêu* (rău), *kêt* (cit), *plëndzi* (plingi), *kënd* (cînd), *alăvdără* (lăudară), *mușată, cărăvi* (corabie), *nă cărte* (o scrisoare), *pitrăcă, plăgă* (rană), *făță, fěată, ntrăă-bă, nărăită* (supărată), *măcă* (mînca). *ê* este probabil un *ă* deschis.

În Meglen orice *ă, î* sînt reprezentați prin *ô*, neaccentuat există numai *ă* (Singurii *î* neaccentuați pe care-i pot înregistra sînt : *îl'* [alături cu *ăl'*], dacoromîn *îi* > *illi* dativ [*î-* prothetic, vezi 87] Papahagi Meglenoromîni I, 65 ; *în* [alături cu *an*] > *in* ibidem 77 ; *întru* [alături cu *antru*], prepoziția, dacoromîn *întru* > *intro* ibidem 110 ; *îra* [alături cu *ară*], dacoromîn *iară* > *vero*? P. M. 2₄₀ 3₄ ; *sînatăti, sînatôs* P. M. glosar) : *zacačô* (acăță) P. M. 1₁₀, *côn* (cînd) 1₁₁ 6₂₉, *flô* (afli perf.) 2₃, *lô* (luă) 2₉ 7₃₃, *văcôt* (tîmp) 2₁₂ > turc *vakit* tîmp, *fô-ti* (fă-te, vino) 2₂₆, 4₁, *pôrțili* (părțile) 3₈, *dô* (dă, dat) 5₂₂, *cômpu* (cîmp) 5₂₉, *sfărșô* (sfîrși) 5₄₀, *côti* (cite) 6₄, *ibanlôc* (străinatate) 6₅ > turc *ibanet* despărțire + suf. turc. *-lik, uzôră* (auziră) 6₁₈, *ăntribôm* (întrebăm) 6₂₅, *șôzi* (șăzi, sedes) 7₁₈, *ampirățôla* (împărăția) 7₃₀, *zôli* (zile, dies) 8₅, *ișôt-aũ* (ău eșit) 8₅, *uzô* (auzi) 8₅, *tômpiñi* (tîmpine) 8₄₀, *că-țôl* (cățel) 9₁₇, *côntă* (cînte) 9₄₁, *uzôt* (auzit) 9₄₁, *prundzôfi* (ospătați participiu) 10₁, *scăpôm* (scăpăm) 10₁₄, *zazburô* (vorbi) 10₁₉, *antrôm* (înrăm) 10₂₀, 2₁, *zônă* (zină) 10₃₉, *ișô* (eși) 11₇, *cășăbôi* (orașe) 12₂₀ plural dela *cășabăia* 12₂₁, *ampirățôli* (împărății) 12₂₀, *pățôră* (pățiră) 13₁₁, *șôd* (șăd, sedeo) 13₂₃, *urôt* (urît) 13₃₁, *ișôră* (eșiră) 13₄₁, *côti* (cite) 15₁₄, *sfărșô* (sfîrși) 15₃₄ 18₂₆, *zôli* (zile) 15₃₉, *bitôră* (bătrînă) 15₄₀, *côn* (cînd) 16₅, *apansôz* (fără veste, pe neașteptate) 16₃₁ > turc *apansız* fără veste, pe neașteptate, *grișôt* (uîtat) 20₃ = macedoromîn *agîrșescu* uît, *pumarôt* (obosit) 21₂₈ > sîrb *pomoriti* ostenesc, obosesc, *côini* (cîne) 22₂₀, *rôu* (rău) 23₅, *uzôm* (auzirăm) 24₄, 1₅, *tôu* (tău, tuus) 26₁₈, *zburôși* (vorbiși) 26₂₈ = macedoromîn *zburăscu* vorbesc, *mônă* (nevoe, supărare) 27₃, 5 33₁ > **mîncă* = dacoromîn *muncă* (compară macedoromîne *frîndză* [frunză], *frînte* [frunte]), *spôfi* (spete) 27₈, 3₁,

dô (dă, dat) 27₃₄, *môscă* (catir) 27₃₈ > bulgar *măsca* catir, *frôndzi* (fringî) 27₄₀, *côrpă* (cirpă) 28₃₄, *azôr* (gata) 27₂₁ 29₁ > turc *hazîr* gata, *rođ* (rid) 29₁₈, *pățoși* (pățești) 30₂₇ 42₂, *ișôri* (eșire) 30₄₁, *dispărțori* (despărțire) 33₅, *șôrpi* (șărpi) 33₂₅, *rușoni* (rușine) 34₃₇, *flămundzoi* (flămînzii) 35₁, *stri-pižot* (tocit) 35₃ = dacoromîn *străpezit*, *umărôs* (obosesc) 35₁₅ > bulgar *umoriavam* obosesc.—Acest *ô* s-a prefăcut mai departe în *ă* în următoarele exemple: *mănăncă* (minince) 6₈ 8₂ 9₁₀ 15₁₄, *mănănc* (minînc) 16₁₃, *pățără* (pățiră) 11₃₀, *an-nântru* (înuntru) 10₂₀, *sărmă* (mătasă) 16₄₂ > **sîrmă*, macedoromîn *sîrmă* mătasă > neogrec σιρμόν, confundat cu macedoromîn *sîrmă* fir de metal > turc *sîrmă* fir de aur, *tučă* (ascute, imperativ) 35₅ > **tučô*, **tučôște*, dacoromîn *tocesc*.—Foarte rar se găsește *ă*: *gănăm* (sufletul meu, vocativ) 11₂₀ > turc *gânîm* idem, *mulări* (fimei) 25₂₁, *măgrăță* (măgăriți) 26₃₇, *măgrățili* (măgărițile) 27₃. După Capidan, Meglenoromînii, I, București, 1925, pag. 97, *ă* este în Huma și Țîrnareca, *ô* în Liumnița; *ă* este apoi în Liumnița în diftongii *îă*, *uă* proveniți din *é* și *ô*, vezi § 239 No. 56, § 241 No. 76.—*ă* inițial < *a*, vezi 20.

Istoromîn. Se găsește *î* numai în următoarele exemple: *sîmăn* (fîrmaroc) P. I. 2₃₂ > sloven *semên* idem, *cîrst* (botez, substantiv) 6₁₁ 14 > croat *krst*, *bîrsiše* (săcușor. Accentul?) 6₁₇ > italian *borsa* prin croat **brsa*, *betîră* (bătrînă) 10₂₅, *îsmo* (sîntem) 10₃₄, *tînzi* (a pîri) 11₃₂ > vechiul bulgar *tězati* tězô obtrectare, *întu* (înainte) 11₃₄ > *intro*, *îl* (îl pronume: „otărit-î-l-a” = otărit-îl-l-a, i l-a șters) 16₇, *zîrna* (sămînța) 18₁₆ > croat *zrna*, *zegîrni* 27₇, *zăgîrni* 66₈ (a acoperi) > croat *zagrnuti* acoper, învălesc, *tîrlinda* (alergînd) 30₂₇ 9 > croat *trljati* incedo temere, daherschleudern, *vîrtu* (grădina) 32₄ > croat *vrt* idem, *vîrde* (la) 37₁₉ > croat *vrh* auf, über, supra + *de*, *sîrțîră* *sîrțîră* (hrișcă) 61₄ 7₇ 9, *bobînu* (darabănă) 64₂₇ > croat *bubanj* idem, *spîrțiță* (coș, paner. Accentul?) 70₂₀ > croat *sprtva* idem, *odîrni* (a înțarca) 70₂₈ > croat *odrinuti* wegstossen, retrudere.—Incolo numai *ă*.—*ă* apare uneori prefăcut în *ê*, *é*. Vezi 10.

După Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 233-234 *î* este o fază posterioară a lui *ă*, astfel că, orîdecîteori apare un *î* provenit dintr-un alt sunet, trebuie să-i fi precedat o fază *ă*.

Eü insumă am spus în Principiü de istoriea limbü 19, vorbind despre *a* neaccentuat < *ă*: „După accent *ă* a devenit în cel mai general uz *i* în Moldova, *fründzi*, *întri*, *püci*, etc. Inainte de accent *ă* a devenit *i* în vecinătatea unui *r* ori *l* ori *n*, *cirnăț*, *cirtesc*, etc.“. Niciun motiv istoric ori fiziologic nu ne îndreptățește să admitem acest lucru. Moldovenescul *căsi*, de pildă, din punct de vedere istoric nu știm dacă a sunat mai întâi *căsă* (macarcă aceasta e posibil), căci ortografia chirilică este foarte nepreciză în privința exprimării sunetelor *ă* și *i*, iar din punct de vedere fiziologic o trecere dela *a* direct la *i* este tot așa de posibilă ca și o trecere dela *a* la *ă*. Cu acelaș drept, cu care ar susține cineva că *i* a trecut prin faza *ă*, ar putea altul susține că *ă* a trecut prin faza *i*. Și încă atunci, când în uzul actual *ă* și *i* există alături (ca de pildă în *căsă-căsi*), s-ar mai putea gândi cineva la o pre existență a unuia dintr-înșii. In cazuri însă ca *mână*, unde în uzul actual, cu excepții pe alocurea în macedoromîn, numai *i* se aude, a presupune o pre existență a lui *mână* este într-adevăr ceva incomprehensibil.

§ 237. 3. *a* accentuat + *n* + vocală se schimbă în *i*. Schimbarea e foarte veche, are loc numai la elementele băștinașe și vreo câteva de origine obscură: *fontină* > *fontana*, *mină* > *manus*, etc. Cuvintele de origine obscură sînt: *spîn* probabil > *σπανός* rar, puțin, compară *σπανοπέγγων* cu puțină barbă, vezi § 328; *stăpîn*, din acelaș radical *stap-*, de unde și mr. *stăpuesc* (opresc, stăpînesc, țin în loc, așez) C. D. IV, 177₁, 183₁₆, 193₂, 201₁₇, 213₇, V 195₁₂, 201_{5, 6}, VI 103₁₃, 157₂₉, + *-anus*, compară vechiü bulgar *stapü* baston, albanez *stopân* „Oberhirt“ Gustav Meyer, „Der Hirt welcher der Butter- und Käsebereitung vorsteht“ Hahn Albanesische Studien III (După Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch 393 originea cuvîntului albanez ar fi necunoscută. In tot cazul nu din albaneza este împrumutat cuvîntul romînesc, cum admite în mod arbitrar Miklosich Beiträge Vokal. I, 22), vechiü bulgar *stopanü* dominus (Dupăcum în mod arbitrar admite Miklosich derivarea din albaneza, tot așa de arbitrar o admite Tiktin Zeitschrift f. roman. Phil. X, 247 din vechea bulgară. Cuvîntul vechiü bulgar însuș îl consideră Miklosich în Lexicon ca împrumutat din albaneza), bulgar *stopanin* hôte, propriétaire, possesseur, maître, mari, époux, *stopanița* și *stopanka* maitresse, dame, ménagère, hôtesse, épouse, sirb *stopanin* Hausvater, pater familias, *stopanița* Hausfrau, mater familias, radicalul *stap-* este acelaș cu

radicalul din germanul *Stab* și din sanscritul *sthāp-āyāmi* mache stehen, errichte, cuvîntul romînesc e probabil autohton (Vezi și §§ 282, 328); *stînă*, compară vechiul bulgar *stanŭ* firmitas, castra, deversorium, hospitium, neosloven *stan* Nachtlager, Wohnung, sîrb *stan* Sennerei, Wohnung, albanez *stan* Stall, Schafpferch, neogrec $\sigma\tau\acute{\alpha}\nu\eta$ étable, bergerie (Pentru etimologia acestui cuvînt vezi § 97, compară și § 328); *zmîntînă* (și *smîntînă*), compară bulgar *smĭktana* crème, neosloven *smetana* Sahne (Cihac, care mai citează rus *smetana*, polon *śmietana*, *śmiotana*, ceh *smetana*, lituan *smantas*, *smetona*, germanele din Austria și Bavaria *Schmand*, *Schmant*, *Schmetten*, propune ca etymon vechiul bulgar *sümetati*, *sümetnōti* deicere, oarecum *ceia ce azvîrle laptele afară*; Miklosich Die slavischen Elemente im Rumunischen 48 și Beiträge Vokal. III 22 și după el Tiktin Zeitschrift f. roman. Phil. X, 247 propun un presupus vechiul bulgar **sümētana*, prin care-și închipuesc poate participiul trecut pasiv al lui *sümetati* turbare, oarecum *ceia ce rezultă din baterea laptelui*, un înțeles puțin potrivit cu chipul cum se produce zmîntîna la Romîni. Formele bulgară, neoslovenă, rusă, polonă, cehă ne-ar trimete mai degrabă la etymon propus de Cihac, care și din punct de vedere al înțelesului se potrivește mai bine, *n* din romînescul *zmîntînă* ar fi un *n* e-pentetic. Nu este exclusă însă posibilitatea ca cuvîntul romînesc să fie autohton. După Giuglea 361 el ar fi **mattana* > latin *matta*, iar după Sextil Pușcariu în Dacoromania III, 386 el ar fi **mantana* > latin *mantum*); *župîn*, compară vechiul bulgar *županŭ* regionis praepositus, neosloven *župan* Amtmann, sîrb *župan* comes, Gespan, polon *župan* înalt funcționar, ceh *župan* primar, șeful unui comitat, Miklosich în Lexicon compară prus *supuni* materfamilias, lituan *župonė* materfamilias, cuvîntul romînesc e probabil de origine slavă (După Giuglea în Dacoromania III 606 sqq. el ar fi un derivat romîn primitiv prin *-anus* dela un autohton **gŭpa*, care ar fi fost același ca înțeles și ca formă cu grecul $\gamma\acute{\upsilon}\pi\eta$. Romînul *jupîn*, prin urmare, ar fi însemnat dela capul locului „gospodarul care avea o *gŭpă*,” adecă un bordei).—În *án* > *annus á* a rămas ne-schimbă.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) Daŭ ca exemple pe *manus* și *fontana*: *mină* Avela, Nevesca, Crușova, Tîrnova, Caterina, Aminciú (Meșovo), Corița, Mălăcași, Țicura, Vlahoclisura, Xirolivad (Ve-

ria), Elbasan, P. B. glosar; Ohrida P. B. 385, Bitolia P. B. 395. *mână* P. B. 15 (din „Gazeta Macedoniei“), 22 (din „Frățilia“). *fintînă* Băiasa, Avela, *funtînă* Pleasa, P. B. glosar.— În vreme ce la P. B. apare numai *î*, la Weigand Aromunen II din contra apare mult *ă*: *mână* Monastir, Megarovo; *mînă* Veria, Pleasa, Ohrida, Vovusa, Siracu; *fântînă* Pleasa; *fântănă* Monastir; Weigand opul citat indice.—*ân* P. B. glosar.

b) Olymp: *fântînă* Weigand Olymp 34, *arămin* > *Romanus* 34, *cînile* 65, *pîne* 113.—*ân* 32.

c) Acarnania: lipsesc exemple.

d) Meglen *ô*: *côini* (cîne) P. M, 22₂₀, *fântônă* (fintînă) P. M. 15₁₉; *mônă* (mînă) Papahagi Megleno-Romîni I 53, 60, 75, 76, *môini* (mîne, mane) ibid. 58, *pôini* (pîne) ibid. 57, 46, 115, *pônî* (pîni pl.) ibid. 103.—*ân* P. M. glosar.

Istroromîn. *ă*: *măre* (mîne, mane) P. I. 30₅, *săr* (sănătoși) > *sanus* P. I. 53₃₃ 72₃, *grăv* (grîu) P. I. 72₆ 39₃₀, *mărire* (mînile) P. I. 72₂₆, *măra* (mîna) P. I. 75₈, *sără* (sănătoasă) > *sanus* P. I. 80₂₃, *cări* (cînii) P. I. 81₁₇, *mărecă* (mîneacă subst.) P. I. 82₂₄, *măr* (mînă) P. I. 33₁₃, *măr* (mîni pl.) P. I. 23₃₀ 25₃₇ 75₃₂, *mărele* (mînile) P. I. 26₁.—*ân* P. I. glosar.

Cuvintele de origine obscură se găsesc atestate în dialectele macedoromîn și istroromîn astfel: *spîn* P. B. 349 (Avela Epir), 402 (Veria Macedonia); *stină* P. B. 402 (Veria Macedonia);—*stăpônî* P. M. 32₂₇.—*smântăre* P. I. glosar.

4. *ă* accentuat + *n* ori *m* + consonantă se schimbă în *î*. Schimbarea e foarte veche, are loc numai la elementele băștinașe: *frîng* > *frango*, *cîmp* > *campus*, etc.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cîmpu* Avela, Crușova, *câmpu* Țicura, *cîntă* Caterina, Avela, *discîntă* Turia, Călive Badralexî, *plîngă* Avela, *plînse* Crușova, *pîntica* Avela, Băiasa, Salonic, *pîntică* Elbasan, *cîtu* Xirolivade, Caterina, *cătu* Nevesca, *cît* Avela, Crușova, Xirolivade, *cătă* Pleasa, *cîte* Caterina, *lîndzit* Avela, Călive Badralexî, Crușova, Corița, *lîndzida* Crușova, *lînzit* Gopeș, P. B. glosar; *cît* Corița P. B. 195. La Weigand Aromunen II indice: *cîntă* Veria, *plîngu* Selia lingă Veria, *plîndze* Selia lingă Veria, Gopeș, *plîndz* imperativ Selia, Ohrida, *plândzi* imperativ Monastir, *cîtu* Ohrida, *cîte* Samarina, *cît* Pleasa, *cîndu* Ohrida, Nevesca, Veria.

b) Olymp : *cît* Weigand Olymp 51, 58, *cîndu* (?) 34, 112, *frîngu* 62, *prînz* 35, 67, *prîndzu* 52, *pîntecă* 57, *plăntă* (plînsă participiu) 117, *plânze* imperativ 118.

c) Acarnania *ê*: *kënd* Weigand Aromunen II 180, *keț* 182, *plëndzi* 182.

d) Meglen *ô*: *côn* (cînd) P. M. 1₁₁ 6₂₉ 16₅, *âmni* (îmbli 2 per. sing.) ~ **ômni* 2₃₂, *cômpu* 5₂₉, *plăngôndura* (plîngînd) 7₄₁, *côntă* (cînte) 9₄₁, *frëndzi* 27₄₀.

Istoromîn. *ă*: *cănd* P. I. 10₁ 14₁₈ 42₃₇ 43₁, *plănže* 24₂₈, *plăns* 57₁₂, *plănzi* 57₁₅.

5. *ă* accentuat se preface în *ă* la a treia persoană singulară a perfectului indicativului: *adună* > *adunavît*, etc. Pentru detalii vezi ale mele Principii de istoria limbii 23.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *adună*, *băgă*, *nviță*, *astupă*, *acăță*, *ntribă* P. B. 165, etc.

b) Olymp : *mintă* (născu) Weigand Olymp 110, *aracă* (aruncă) 115, *află* 117.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen *ô*: *flô* (află) P. M. 2₈, *antribô* 23₁₉, *țăpô* (țipă) 23₃₀, etc.

Istoromîn. Nu există perfect simplu.

6. *ă* accentuat + *m* + *u* se preface în *ă* în elementele băștinașe: -*ăm* > 1 p. pl. prez. indic. -*ămus* (*adunăm* > *adunamus*); vechiul romîn -*ăm* ~ 1 p. pl. perf. indic. -*ămus* > -*ăvimus* (*adunăm* > *adunavimus*); *chēm* > **kăm* > *clamo*. Pentru detalii vezi ale mele Principii de istoria limbii 20.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *adrăm* (facem) P. B. 44, 104, *adrăm* (făcurăm) 5, *aflăm* (aflăm) 81, 104, *aflăm* (aflarăm) 5; *clēm* P. B. glosar.

b) Olymp. *plecăm* (plecăm, plecarăm) Weigand Olymp 24.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen *ô*: *ăntribôm* (întrebăm) P. M. 6₂₅, *scăpôm* (scăpăm) 10₁₄; *clēm* P. M. glosar.

Istoromîn. *â*: *ăntreșân* (cerem) P. I. 42₁, *ămnân* (umblăm) 54₂₁, *rugân* (rugăm) 54₂₂, *cațâne* (apucăm) 72₇ (Fiindcă în istr. *â* reprezintă pe *ă* accentuat din celelalte dialecte, ar urma

că în istr. n-are loc fenomenul de față la *-amus* 1 p. pl. prez. indic. Intrucit însă acest fenomen este foarte vechi, deoarece se petrece numai la elementele băștinașe, apoi mai degrabă este de admis că în formele istroromine avem de a face cu o influință analogică a formei croate *-amo* [p. 1 pl. prezent] dela verbele cu tema *-a* de soiul lui *čuvati-čuvamo*); clămu P. I. glosar.

7. *ă* accentuat, precedat în aceeași silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceeași silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, se preface în *é*. Astfel vechii diftongi *ěă*, *îă*, proveniți din diftongarea lui *é*, *îé* (vezi 27), s-au prefăcut în *é*, *îé* în poziția—*e*: *lědge* < *lēge*, *piětre* < *piētre*, *îăste* < *îēste*, *čăre* (quaerit) < *cēre*, etc. Apoi *clavis* < *clăie* < *kīāie* < *chēie*, vechiul bulgar *iasli* < *îesle*, vechiul bulgar *bo-liarinū* < *boerīū*, vechiul bulgar *pečati* < *pecēte*, vechiul bulgar *žali*, pronunțat de Moldoveni *žāle* < moldovan *žēle*, *žāle*, *plăiăș*, pronunțat de Moldoveni *plăiăș* < moldovan *plăeș*, pluralul sufixului *-ěăn*, *-iăn* > vechiul bulgar *-kninū*, *-taninū*, s-a prefăcut în *-eni*: *sătēni*, *muntēni*, etc. Apoi forme verbale ca *tăcăi* < mold. *tăcēi*, *tăcăți* < mold. *tăcēți*, *tăiăți* (prez. și imperf.) < mold. *tăiēți*, *tăiăți*, *tăiăte* (participiu) < mold. *tăiēți*, *tăiēte*, etc.—Schimbarea n-are loc la neologizmele recente: *asiătic*, *căiū*, *tēătre*, *ziăre*.

În vechea romină în locul actualului *é* exista *ĕ* deschis: *lēge*, *piētre*, *îēste*, *cēre*; *chīēie*, *îēsle*, *boiērīū*, *pecēte*, *žēle*, *plăiēș*, *sătēni*, *muntēni*, *tăcēi*, *tăcēți*, *tăiēți*, *tăiēte*. *ă*, deci, accentuat, precedat și urmat de *e*, *i*, sunet muțat, a trecut prin faza *ĕ* mai înainte de a se preface în *e*, ceia ce este și natural din punct de vedere al fiziologiei sunetelor. Vezi asupra lui *ĕ* vechiul rominesc Tiktin Studien zur rumänischen Philologie și a mea Introducere în istoria limbii și literaturii romine pag. 98.

ă s-a păstrat în formele de conjugare: *tăiăi*, *tăiăți*, *tăiăte*, *tăiăre* (supt influința analogică a formelor *tăiām*, *tăiā*, *tăiāt*, *tăiătă*. Din contra dialectal, de pildă în Moldova, *tăiēm*, *tăiē*, *tăiēt*, *tăiētă*, supt influința analogică a formelor *tăiēi*, *tăiēți*, *tăiēte*, *tăiēre*).

Astfel are loc fenomenul în limba comună.

În dialect lucrurile se petrec în următorul chip. Voiu lua un exemplu tipic: *věăde*, *vēde*, *vēde*. Observ că pe *ĕ* al lui Weigand eu îl interpretez ca *ă* și-l consider ca provenit direct

din *ę*, de pildă pe *șęrpilę* (III Jahresbericht 255) eü il citesc *șęrpilă* și-l consider ca rezultat din *șęrpilę*.

Banat (Textele din Weigand's III Jahresbericht): Din 164 exemple 124 aü tipul *vęäde*, 15 aü tipul *vęde*, 25 aü tipul *vęde*.—Munteni-Pădurenı (Textele din Iosif Popovicı Dialekte der Munteni und Pădurenı): Din 105 exemple 1 are tipul *vęäde*, 60 aü tipul *vęde*, 44 aü tipul *vęde*.—Criș-Mureș (Textele din Weigand's IV Jahresbericht): Din 73 exemple 31 aü tipul *vęäde*, 33 aü tipul *vęde*, 9 aü tipul *vęde*.—Somiș-Tisa (Textele din Weigand's VI Jahresbericht): Din 91 exemple 4 aü tipul *vęäde*, 74 aü tipul *vęde*, 13 aü tipul *vęde*.—Țara Oașului (Textele din I. A. Candrea Graül din țara Oașului): Din 54 exemple 31 aü tipul *vęde*, 23 aü tipul *vęde*.—Țara Birseı și Țara Öltuluı (Textele din Weigand's VIII Jahresbericht): Din 9 exemple 5 aü tipul *vęäde*, 4 aü tipul *vęde*.—Sudetul Transilvaniei (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): Din 6 exemple 1 are tipul *vęde*, 5 aü tipul *vęde*.—Oltenia (Textele din Weigand's VII și VIII Jahresbericht): Din 99 exemple 7 aü tipul *vęäde*, 28 aü tipul *vęde*, 64 aü tipul *vęde*.—Muntenia (Textele din Weigand's VIII și IX Jahresbericht): Din 156 exemple 4 aü tipul *vęäde*, 14 aü tipul *vęde*, 138 aü tipul *vęde*.—Moldova (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): Din 106 exemple 3 aü tipul *vęäde*, 18 aü tipul *vęde*, 85 aü tipul *vęde*.—Bucovina (Textele din Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens): Din 61 exemple 32 aü tipul *vęäde*, 23 aü tipul *vęde*, 6 aü tipul *vęde*.—Basarabia (Textele din Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens): Din 52 exemple 10 aü tipul *vęäde*, 27 aü tipul *vęde*, 15 aü tipul *vęde*.—Dobrogi (Textele din Weigand's IX Jahresbericht): 10 exemple, toate de tipul *vęde*.

Deci în dialect există în mare parte înprejurările din limba veche romınească, și anume cu atit mãi mult, cu cıt mergem dela est spre vest. Dela Banat începınd, unde procentul de *ä* este maxim, iar cel de *ę* minim, până la Muntenia-Moldova, unde din contra este maxim procentul de *ę* și minim cel de *ä*, se întinde la mijloc teritoriul oltean și cel transcarpatin, unde se poate spune, aproximativ, că procentul de *ę* este în majoritate. Dincolo de Moldova propriu zisă, în provinciile vechi moldovenești Bucovina și Basarabia, procentele de *ä* și *ę* cresc iarăș, și anume în așa fel că Bucovina prin multele exemple de

tipul *věade* se apropie de Banat, iar Basarabia prin multele exemple de tipul *věde* se apropie de terenul oltean-transcarpatin.

Macedoromin. a) Se păstrează *á*. Cu toate acestea pe ici pe colea apare *é*: *caplu a fěillei* P. B. 174, *s-fěte* (se făcu) 174, *kětre* 340, 346, *fěte* (făcu) 383, *děde* 383, *putere* 384, *děde* 384, *ěste* 384, *kěptinle* 385, *fětiră* (făcură) 395, *věde* 395, *děde* 396, *fěte* (făcu) 396, *fětiră* (făcură) 397, *fěte* (făcu) 397, *děde* 397, *ěste* 397, *ndrěpsiră* (așezară) 397, *fuměle* 417, *dědiră* 418, *pitrěte* 418, *ěste* 418, *fěte* (făcu) 418, *vrěre* 419, *avěrea* 419, *fětiră* 419, *děde* 419, *ěste* 420, *avěre* 420, *lipsěște* 421, *bisěriți* 437.

b) Olymp. Se păstrează *á*: *căpěăstrile* Weigand Olymp 26; *căpěăstre* 29, *kiăle* 41, *kiăptine* 41, *clěăia* 63, *durěăre* 27, *dzěădzet* 39, *fěăte* (făcu) 28, *lěămnile* 26, *lěămne* 29, *věăde* 29, *věărdze* (verze) 52, *věărde* 70, etc.

c) Acarnania. Se păstrează *á*: *fěăte* Weigand Aromunen II 180, *trěăte* 180. Insă *ațelei mușătilei* 178 (la Weigand accentul greșit *ațelěi mușătilěi*).

d) Meglen. Se păstrează *á*, cînd sunetul precedent lui *á* este *í* ori sunet muîat: *nări* (miere) P. M. 3₃₁, *mulări* 7_{6, 29}, 9_{10, 21}, 11₂₉, 13₁₁, *tălăti* (tăiate) 8_{15, 30}, *trubuiăști* (trebuește) 9₂₂, *izmikiărili* (servitorii) 10₆, *izmikiărlii* 11₁₇, *iarbi* (fierbe imperativ) 28₁₅, *kiăptinu* (pieptenele) Papahagi Meglenoromîni I, 49. Altfel *é*: *dědi* P. M. 2_{9, 11}, *fěsi* (făcu) 7_{13, 14}, *dědi* 7₁₇, *țeri* (cere) 8₃₁, *triměsi* 8₁₁, *fěsiră* (făcură) 9_{25, 26}, *izměnilii* 10_{8, 35}, *jămělă* (copii) 11_{39, 40}, *antuněric* 13₁₉, *stělilii* 13_{25, 26}, *bisěrică* 13₃₆, *fěti* (fete) 14₃₁, *měrsi* (merse) 2₄, etc.

Istroromîn. Mai rar *á*: *tsăptir* (pieptene) P. I. 36₂₇, *tsăre* (a căuta) 67₄, 68₂₀, *žăžet* (deget) 68₂₆, *mlăra* (mierea) 2₂₂, 64₁₉, *mlăre* (miere) 2₂₀, 64₁₈.—Mai des *é*: *mulěra* (muie-rea) P. I. 2₁₂, *vrěme* 10₁₆, *trăměte* 10₁₇, *șěde* (a ședea infinitiv) 10₃₆, *trăměte* 17₂₈, *vrěma* (vremea) 24₃, *mulěre* 25₂₁, *vrěma* 48₃₄, *basěrică* 49₁₆, *věde* 51₁₁.—Încă mai des *é*: *měser* (voiu merge) 7₃₁, *trětse* (a trece infinitiv) 10₁₀, *cěre* (caută) 22₁₄, *věde* 22₁₇, 50₂₈, 51₆, 53₂₄, *zětse* 22₁₉, 30₂₄, *cěre* (a căuta infinitiv) 25₂₁, 50_{4, 5}, *mulěra* (muie-rea) 41₁₂, 44₁₂, *měște* (înbracă) > vestire? 44₂₄, *basěrică* 44₂₄, 49₄.

După cum se poate vedea, măcarcă fenomenul e relativ recent, dezvoltarea lui este uniformă în toate dialectele.

8. După analogia unor cuvinte ca *fătă* pl. *fete* > *fêta*, *fêtae*, unde, din cauza deosebitelor împrejurări în care se găsea *é* din etymon la singular de o parte și la plural de altă parte, a rezultat în dialectul dacoromînesc la singular *á* și la plural *é* în radical (Vezi 28), s-a născut *é* din *á* accentuat la pluralul cuvintelor ca *fătă* pl. *fete* > *făcia*, unde *á* este precedat de labială (*b, p, v, f*).

În macedoromîn și istroromîn, fiindcă la singular nu se dezvoltă labială + *á* din labială + *ěá* (Vezi 28), fenomenul nu are loc: pl. *făți*, pl. *făși*, pl. *livădži* P. B. glosar; *lupôți* P. M. glosar, *fôșur* (feșe) Papahagi Rominiî din Meglenia, glosar, *spôți* (spete) ibid.—*fășe*, *vătire* P. I. glosar.

9. Multe feminine terminate la plural în *-i* au căpătat în radical prin alunecarea sunetului la sing. *á* față cu pl. *ă*, la sing. *ěá*, *ia* față cu pl. *é*, la sing. *oă* față cu pl. *ó*: *prădă*—*prăzi* > *praeda*, *ferěastă*—*ferěști* > *fenestra*, *iărbă*—*iərbi* ori *iėrburi* > *herba*, *pőártă*—*pőrti* > *porta*. Raporturile *á*—*ă*, *ěá* ori *ia*—*é*, *oă*—*ó* au fost considerate de Romîn ca egale, și supt influința analogică a lor, ajutată de principiul clarificării, și anume de diferențiere (Vezi ale mele Principii de istoria limbii 54, 225), care a exploatat ca formă gramaticală un fenomen de alunecarea sunetului, *á* accentuat din radical la cuvinte feminine ca *ládă* > slav *lada*, *parte* > *pars*, etc. a devenit *ă* la plural. Excepții au loc numai prin concurența fenomenului de sub No. 8 (De pildă *lopătă* pl. *lopėți* > vechiul bulgar *lopata*. *frăgi* > *fragum* nu e o excepție, pentru că e de genul masculin, *váci* > *vacca* probabil din cauză că pluralul *-i* este relativ recent, eșit dinti-un măi vechi **vace*, pentru care-mi lipsesc probe. În cuvintele accentuate pe antepenultima există încă luptă între *á* și *ă*: *lătire*—*lături* și *lături*, *ășchie*—*ășchi* și *ășchii*).

Fenomenul, măcarcă de relativ recentă dată, căci în vechia romînă se găsesc numeroase probe de lipsa lui (Vezi exemple la Cipariu Principii de limbă și de scriptură 122 sqq. În Praxiul dela Voroneț și în Psaltirea șcheiană nu există, pe cît am putut constata, niciun exemplu de sing. *á* pl. *ă*, ci numai sing. *á* pl. *á*), se găsește în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *bălți* P. B. 171, *bucăți* 22, 213, *cărți* 211, 429, *părți* 13, 25, 29.

b) Olymp: *cărț* Weigand Olymp 68.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *pôrțili* (părțile) P. M. 3₈, *căsabăia* (orașul) pl. *căsaboi* 12_{20, 21}, *spôți* (spete) 27₈, *môri* (mări) 13₂₄, *côrțili* (cărțile) Papahagi Meglenoromînii I 66.

Istroromîn. Lipsesc exemple. Un exemplu istroromîn ar fi după Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, 77, 142, *cadër* (> dintr-un presupus **cadăr*), pluralul lui *cadêră* căldare. În-
doios. Mai bine a văzut lucrul Byhan: influința dialectelor italie-
nești (istriean, venețian) din Istria. Vezi Byhan 235.

Această dezvoltare uniformă în dialecte a unui fenomen de dată relativ recentă, care s-a petrecut în dialecte sigur după ce desfăcuse unele de altele, probează două lucruri: 1) afinitatea sufletească între vorbitorii dialectelor; 2) că prin faptul că un fenomen limbistic important se găsește în toate dialectele unei limbi nu se probează existența fenomenului deja în limba primitivă.

10. În *dă* > *dat*, *da*, *stă* > *stat*, *sta*, *lă* > *lăvit*, *lăve* ori *lavat*, *lava*, *fă* > *fac*, vechiul romîn (Cipariu Principii de limbă și de scriptură 193) și dialectal (Weigand's IV Jahresbericht 333, Convorbiri literare anul 1886 pag. 1021) *vă* (du-te) > *vade*, s-a prefăcut *á* în *ă* prin analogia persoanei 3 sing. prezent indicat. conjug. I și a imperativului pers. 2 sing. dela aceeași conjugare, unde *-ă* este provenit dintr-un *a* neaccentuat. Compară ale mele Principii de istoria limbii 25.

Macedoromîn. a) Are loc schimbarea la imperativ, la prezentul indicativului însă nu. Exemplele de mai la vale sînt și de conjunctiv unele, pentru că în macedoromîn la conjugarea I pers. 3 sing. conjunctiv = pers. 3 sing. indicativ: *s-dá* (să deie) P. B. 2, *si-l dá* (să-î deie) 1, *dă-l* (dă-î, imperativ) 30, *dă* (dă, imperativ) 40, *dá* (dă, prezent) 399, *stá* (stă, prezent) 44, *stăi* (imperativ) 22, 356, 468, *s-lá* (să spele) 9, 63, 87, *fă* (fă, imperativ) 19, 25.—*îț* *dă mîna* 40 greșală?

b) Olymp: *desfă* (imperativ) Weigand Olymp 30.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Schimbarea are loc și la prezentul indicativului și la imperativ; la conjunctiv însă, care în meglenit, ca și în restul dialectului macedoromîn, este la conjugarea I egal cu indicativul, schimbarea n-are loc: *fô* (fă, imperativ) P. M. 2_{26r}

⁴¹ 33^{14, 18} *dô* (dă, imperativ) 5²² 22²⁸, *da* (deie, conjunctiv) 5^{26, 32} 29³⁸, *dô* (dă, indicativ) 19²⁷ 27³⁴, *stă* (steie, conjunctiv) 26³⁴.

Istroromîn. Fenomenul se poate constata că are loc numai la imperativ, căci formele de prezent de indicativ dela verbele *daŭ* și *staŭ* (orî de conjunctiv, căci în istroromîn conjunctivul prezent, cu excepție de puține izolări, este identic cu indicativul prezent, nu numai la conjugarea I, ca în macedoromîn, ci la toate conjugările) sînt analogice după limba croată: *dăie* (dă, prezent indic.) P. I. 24²¹ 25¹⁸ 66¹⁵, *dăie* (deie, conjunctiv) 1^{14, 15, 16, 19}, *dăie* (deie, conjunctiv) 3^{17, 19} 4¹⁷ 10³ 13⁷ 14²⁷ 68²¹ 75²¹ 79⁷, *stăie* (stă, prezent indic.) 47²¹, *da* (dă, imperat.) 7^{3,5}, *dă* (dă imperat.) 51^{2,1}, *dê* (dă, imperat., $e > \grave{a}$) 76¹⁰ 77¹³, *fê* (fă, imperat., $e > \grave{a}$) 42²² 56³⁰, *fê* (fă, imperat., $e > \grave{e}$) 70³.

11. α) La multe verbe se dezvoaltă prin alunecarea sunetului *ă* la pers. 1 sing. prez. indic. și *á* la pers. 3 sing. prez. indic.: *apăs*—*apásă* > **appenso*, *chem* > **kîám*—*chîámă* > *clamo*, etc. Prin analogia acestor verbe s-a prefăcut în *ă á* dela pers. 1 sing. prez. indic. la verbele *acăț*—*acăță* *agăț*—*agăță* > **captio*, *adăp*—*adápă* > *adaquo*, *adăst*—*adástă* > *adasto*?, *incătărăm*—*incătărămă* > *cataramă*, *incheg* > **inkîäg*—*inchiägă* > *chiäg*, *infăș*—*infășă* *desfăș*—*desfășă* > *fașă*, *infăț*—*infăță* *desfăț*—*desfăță* > *față*, *inghêt* > **inghiăt*—*inghiătă* > *ghiătă*, *injghéb* > **injghiáb*—*injghiábă* > *jghiab*, *săp*—*sápă* > *sapă*, *scăp*—*scapă* > **ex-cappo*.—β) Supt influința acelor verbe care, prin alunecarea sunetului, alături cu *ă* pers. 1 sing. și *á* pers. 3 sing., aŭ *é* pers. 2 sing. prezentul indic. (*apăs*—*apêși*—*apásă* > **appenso*, *vărs*—*vêrși*—*vársă* > *verso*, etc.), care verbe aŭ labială (*b*, *p*, *v*, *f*) înainte de vocală, aŭ căpătat *é* la pers. 2 sing. următoarele verbe, care și ele aŭ labială înainte de vocală: *infăș*—*infêși*—*infășă*, *desfăș*—*desfêși*—*desfășă*, *infăț*—*infêți*—*infăță*, *desfăț*—*desfêți*—*desfăță*.

Macedoromîn. Fiindcă la dezvoltarea fenomenului contribuesc mai ales verbe la care *e* supt influința labialei precedente a devenit *ă* (**appenso* < **apés* < *apăs*; **appensat* < **apêăsă* < **apăăsă* < *apásă*), iar această schimbare a lui *e* în *ă* supt influința labialei precedente în macedoromîn nu are loc, este de așteptat ca fenomenul să fie slab reprezentat în acest dialect. Cu toate acestea este reprezentat. a) α) *nglêg* (incheg) > **nglăg*,

nglêț (îngheț) > **nglăț*, P. B. glosar. Insă *acăț*, *adap*, *adă-stu*, *sáp*, P. B. glosar, *disfăș* Dalametra.

b) Olymp. a) *scápü* Weigand Olymp 59.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. a) *anglêg* (înceg) > **anglăg*, *anglêț* (îngheț) > **anglăț*, P. M. glosar. Insă *anfăș*, *sáp*, *scáp*, P. M. glosar.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

12. Prin analogia lui *-ă* dela 3 pers. sing. perf. indicat. conjug. I, provenit prin alunecarea sunetului (Vezi 5), s-a schimbat *-ăi*, *-ăși* dela pers. 1 și 2 sing. dela acelaș timp în *-ăi*, *-ăși*. Schimbarea este de tot nouă, căci în vechea romînă formele pomenite sunău *-ăi*, *-ăși* (Cipariu Principii de limbă și de scriptură 157).

În macedoromîn nu are loc fenomenul.—În istroromîn nu există perfect simplu.

13. În *căruî*, *căreî*, *cutăruî*, *cutăreî*, *căror*, *cutăror*, față cu *căre* > *qualis*, *cutăre* > *eccu* + *talīs*, în *desfășur*, *înfășur* — *fașă* (orî poate — **fășöără-fasciola*?), în *fișie* > *fașă* + *-ie*, a avut loc strămutare de accent din **căruî*, **că-reî*, **cutăruî*, **cutăreî*, **cărór*, **cutărór*, *desfășór*, *înfășór*, *fișie*.

În macedoromîn și istroromîn nu există formele *-uî*, *-eî*, *-or* dela *care*, nici cuvintele *cutare*, *desfășur*, *înfășur*, *fișie*.

14. În *lăpăd*, care e probabil *lapido* (După E. Herzog în Daçromania I, 220 ar fi **liquido*), s-a prefăcut *ă* în *ê* poate prin analogia formelor unde *a* este neaccentuat (**lapedăm*, **lapedăți*, **lapedăm*, **lapedăre*, **lapedat*, etc.) și unde *a*, devenit *ă*, s-a prefăcut ulterior prin alunecarea sunetului în *e*. Vezi 78.

Tot așa macedoromîn: *alăpid* P. B. glosar.

15. Oricare *ă* accentuat, care nu intră în fenomenele de sub numerele precedente, a rămas neschimbat, de ex. *ăm*, care a rezultat din **aemu*, *habemus*, dupăce legea schimbării lui *ă* + *m* + *u* în *ă* încetase de a mai fi în vigoare, etc. În trei localități din Banat (Meegică, Verendin și Bania), situate în partea de sud-est a Banatului, în regiunile numite Almaș și Craina (Weigand's III Jahresbericht 231), în satul Merița (ungur. Kékesfalva) dela Munteni-Pădurenî (Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî 120) și în Istria acest *ă* apare ca *ă*,

asupra firii căruia am vorbit supt 1. Banat: *ăpă, căsă, ăripă, žănă* (geană), *urăș* (oraș), Weigand's III Jahresbericht 231. Munteni-Pădurenî: *dă* (da, dar, conjuncție), *bădžo* (bade, vocativ), *păžițse* (pajiște), *nămțu* (Neamțul), *aflăt, dzisprenăt*, Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî 157. Istroromîn: *tsătse* (tată), *șiromășki* (sărac), *văcă, frățî, ștăie* (staul), *căd* (cald), *fătse* (face infinitiv), *scăpăt, grăna* (creangă > croat *grana*), *ăre, lăt* (luat), *hrăst* (stejar > croat *hrast*), *dă* (da infinitiv), *tăfi* (hoții > croat *tat*), *rată* (arata infinitiv), *căp*, etc. P. I. passim. Cu toate acestea se găsesc în istroromîn și *ă* neprefăcuti în *ă*: *hrașt* P. I. 1₁₀, *dăie* (deie 3 pers. sing. conjunctiv) 1_{14, 15, 16, 19}, pelîngă care se găsesc o mulțime de *dăie*, așa că poate avem a face cu o greșală, *vă* (voește 3 pers. sing.) 2₄, *ări* (ăi) 4₃₆, *dău* (deie 3 pers. pl. conjunctiv) 5₁₁, *dă* (da infinitiv) 5₁₂, *ănsură* (însura infinitiv) 7₄, *dă* (dă imperativ) 7₃₅, *dă* (da infinitiv) 9₃₁, *căști* (pedeapsă > croat *kaštigu*) 43₃₅, *muncă* (mînca infinitiv) 46₁₄, *part* (parte) 46₂₂, *căs* (sicriū > italian *cassa*) 48₁₇, *marită* (mărita infinitiv) 49₂, *stă* (sta infinitiv) 63₂₅, *tămburu* (darabana > italian *tamburo*) 65₁₁, *žăzet* (deget) 68_{27, 34}, *ntrebăt* 69₄, *grád* (oraș) 79₁₇.

16. *a* neaccentuat neinițial se preface în *ă* și, în anumite împrejurări, în *î*. Vezî ale mele Principii de istoria limbii 16. Pentru dacoromîn nu măi dau exemple zădarnic.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ună oară* (odată) P. B. 1, *făteá* 1, *casă* 1, *vădă* 3 pers. sing. conjunctiv 1, *părinți* 1, etc.

b) Olymp: *ascăpă* (scăpă) Weigand Olymp 25, *ărădătsină* 26, *băsărică* 30, *bătui* (bătuî) 32, *bătus* (bătuși) 32, *bărbăt* 51, *căpeștrul* 26, *cărlădze* („Fleischenthaltung“, de aceiaș formațiune, macarcă cu alt înțeles, cași dacorom. *cîrnelăgă* > *carne*) 27, *cătuă* (cătea) 36, *căcăm* 58, *călcăi* 1 pers. sing. perf. 58, *crăfiță* („Brosche“ ~ fr. agrafe ?) 48.

c) Acarnania; *nă mușată* (o frumoasă) Weigand Aromunen II 178, *ună fěată* (o fată) 180, *ntreăbă* 180, *bărbăt* 180, *căftă* (caută 3 pers. sing. prez. indic.) 180, *fugă* (fugă 3 pers. sing. prez. conjunctiv) 180, *te mărtăș* (te-ăi măritat) 180.

d) Meglen: *ună oară* (o dată) P. M. 1₁₀, *jăcă* (3 pers. sing. prez. conjunctiv) 1₁₀, *băltia* (săcurea > turc *baltá*) 1₁₄, *tălară* (tăiară) 2₂₅, *bătú* 2₂₈, *fărtăti* (firtate > fraie) 3₁₇, etc.

Istroromîn: *văcă* P. I. 1₃, *scăpăt* 1₈, *ăntreăbă* (întreabă)

1₁₁, *cumpără* (infinitiv) 1₁₁, *părtescu* (împart 3 pers pl.) 2₅, *neșăvit* (sprijinit > croat *nastaviti* a sprijini) 2₁₁, *âncățat* (încălțat) 3₅, *bătut* 3₃₄, *răstrzei* (a tăia în bucăți > croat *razrezati* zerschneiden) 4₈, *plăti* infinitiv > slav *platiti* 4₀, etc.

17. *a* neaccentuat inițial se preface în *ă*, *i* numai cînd este urmat de *n* : *îndrăle* (luna lui Decembre) Lexicon Buda > *Andreas*, *inêl* > **inêl* > *anellus*, *îngust* > *angustus*, *întîu* > **antaneus*.

Fenomenul are loc și în macedoromîn ; îndoios în istroromîn.

Macedoromîn. a) *nêl* > **inêl*, *ntîhû* > **intîhû* P. B. glosar, *ngustu* > **ingustu* Dalametra, Mihăileanu. Alături însă *angustu*, *antîniu* Dalametra (propabil prothetic).

b) Olymp : *nêllu* (inelul) > **inêllu* Weigand Olymp 26, 67, *nêlile* (inelile) > **inêlile* 26, 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *ninêl* pl. *ninêli* P. M. glosar.

Istroromîn. *arêlu* (inel) pl. *arêlure* P. I. glosar (> **ărêlu*? vezi 83) ; *îngust* (Măiorescu Itinerar în Istria, îndoios).

18. Diftongul latin *ău* accentuat s-a dezvoltat în cinci feluri : a) *ău* ori *ăo* cu diarexis : *ăur* > *aurum*, *adăug* ori *adăog* > *adaugeo*. β) *ău* cu diarexis : *ăud* > *audio*. γ) A continuat de a exista ca diftong : *ău* > *aut*. δ) S-a contras în *ô* : *cădă* > *coda* > *cauda* (*coda* alături cu *cauda* deja în latinește, vezi Georges Lexicon der lat. Wortformen). ε) S-a contras în *ă* : *căt* (alături cu *căut* după α) > *cautus*? Burlă Studii filologice, Iași, 1880, pag. 93 ; **cavito*? **cauto*? Gustav Meyer în Indogermanische Forschungen VI, 118 ; puțin probabil *capto* Tiktin Wörterbuch.—Diftongul latin *ău* neaccentuat s-a dezvoltat în trei feluri : ζ) *ău* ori *ăo* cu diarexis : *lădat* > *laudatus*, *adăugăt* ori *adăogat* > **adaugatus*. η) S-a contras în *o*, care apoi ulterior s-a prefăcut în *u* : *urêche* > *auricula*. θ) S-a contras în *a* : *apuc* > *aucupo*? Burlă Studii filologice 91, 94, *cătăm*, *cătăre*, *cătăt* > *cautus*? **cavito*? **cauto*? Acest *a* a căzut în *tădmnă* > **atădmnă* > *autumnus*.—Grupul nou *ău* din elemente latine s-a dezvoltat : ι) Ca diftong în *cău* interjecție > *cave*, *ău* > *habent*. κ) Ca *ău* cu diarexis în *scăun* > *scamnum*.—Grupul nou *ău* din elemente latine s-a dezvoltat : λ) Ca contras în *ô* în *sóc* > **sauc* > *sabucus*.—Grupul nou *ău* neaccentuat din

elemente latine s-a dezvoltat: μ) Ca *aŭ*, *a*, *o* în *aŭ*, *a*, *o* > *habet*, *habent*, auxiliar.

În chipul cum s-aŭ dezvoltat aceste fenomene există mare varietate în dialecte.

Banat: ι) *căüt* și *căpt* Weigand's III Jahresbericht cuvinte normale; *lábd* > *laüd* > *laudo*, *lâwdu* > *laüdu* > *lau-do* III Jahresbericht 223 (*w* e spiranta bilabială fonică; tot așa *lâwtă* [*w* e spiranta bilabială afonă] > *lăütă* > neogrec λαούτα III Jahresbericht 223). κ) *scámn* III Jahresbericht cuvinte normale. μ) *cheptôare* > *cheütôare* > **chïautôare* > **clavatoria* III Jahresbericht 223.

Criș-Mureș: α, γ, δ, ε) *căüt*, *căot*, *căpt*, *côt*, *căt*, *cált*, *côüt*, *căüt* Weigand's IV Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scámn*, *scáün*, *scáünd* ibidem.

Somiș-Tisa: γ, δ, ε) *căüt*, *côt*, *căt* Weigand's VI Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáün*, *scáon* ibidem.

Țara Bîrsei și Țara Oltului: γ) *căüt* Weigand's VIII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáün*, *scáon* ibidem.

Sudetul Transilvaniei: γ, ε) *căüt*, *căt* Weigand's IX Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáün* ibidem.

Muntenî-Pădurenî: α) *áor* Iosif Popovici Dialekte der Muntenî und Pădurenî cuvinte normale. β) *aüd* ibidem. γ) *adâüs*, *adâos* ibidem.

Țara Oașului: δ) *côt* Candrea Țara Oașului 9. η) *co-tâm*, *cotát* ibidem.

Oltenia: α, γ, ε) *căut*, *căüt*, *căt* Weigand's VII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scámn*, *scáün* ibidem.

Muntenia: α, γ, ε) *căot*, *căüt*, *căt* Weigand's VIII Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáün*, *scaon* ibidem.

Moldova: α, γ, ε) *căot*, *căüt*, *căt* Weigand's IX Jahresbericht cuvinte normale. κ) *scáün* ibidem.—În Moldova nu se zice *căüt*, nici *scáün*, ci *căuț* *scáuñ* în două silabe cu *u* sonant deschis în a două silabă. Și *căot* e problematic.

Bucovina: γ, ε) *căüt*, *căt* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens cuvinte normale. κ) *scáün* ibidem.

Basarabia: γ, ε) *căüt*, *căt* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens cuvinte normale. κ) *scáün* ibidem.

Macedoromîn. a) η) *urěacle* P. B. glosar. θ) *apúc*, *ascúl-tu* > *ausculto*, *tóámnă* ibidem. ι) *aü* > *habent* ibidem. κ) *scámnu* ibidem.—O nouă categorie, pe care am observat-o

deja în Banat și în Criș-Mureș, este reprezentată pe o scară întinsă în macedoromîn, aceia anume, v) că în diftongul *aŭ*, accentuat și neaccentuat, *ŭ* se preface într-un alt sunet consonant; acel sunet în Banat e *p*, *b*, *w*, în Criș-Mureș *p*, *t*, în macedoromîn *v* ori *f* (dupăcum sunetul imediat următor e fonice ori afoane), în istroromîn *v*, *w*, *m*, *p*. *adávgu*, *adápse* > **adáfse* (fonetism neogrec, vezi Thumb Handbuch der neuogr. Volkssprache ed. II § 19), *adávğare*, *adăvdzěare*, *adăvdzire*, *căftu*, *căftăi*, *căftăre*, *alávdu*, *alăvdăre*, *alăvdăt*, *ávřă* > *aura*, *ávdu*, *avdzii*, *avdzire*, *avdzít*. P. B. glosar.

b) Olymp. ε) *adáp̄tu* (?) > *adauctus* Weigand Olymp 49. ϑ) *tőámnă* 34. κ) *scámnu* 67.—v) *adápsu* > **adáfsu* (adăusei, fonetism neogrec) 49, *caftăre* 57, *ávdu* 52, *avdză* (auzi) 31.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. γ) *ăŭřă* > *aura* P. M. glosar. δ) *răp̄os* (odihnesc, transitiv) > *repauso* ibidem. ε) *căt* ibidem. η) *răpus̄o* (odihni 3 pers. sing. perf.), *răpusăt* (răposat), *uręcłă*; în *uz̄o* (auzi 3 pers. sing. perf.) ibidem este probabil o apocopă, compară 21. ϑ) *cătăm* (1 pers. sing. imperf.), *tőámnă*, *scult* (ascult) > *ausculto* ibidem. κ) *scand* (scaun) ibidem.—O nouă categorie este reprezentată prin aceia ξ) că *ăŭ* accentuat devine *ú*: *úd* (aud), *úz̄i* (auzi imperativ) P. M. glosar. Probabil însă fenomenul aparține la β cu apocopă. Compară 21.

Istroromîn. β) *aur* (aur) P. I. glosar. δ) *códă* (coadă) ibidem. η) *uręcłă* ibidem. ϑ) *tőmnă*, *scútu* (ascult), *scută* (asculta infinitiv), *scutăt* (ascultat) ibidem. κ) *scăndu* (scaun) ibidem. v) *căvtu*, *căvtă* (infinitiv), *căvtăt*, *ávdu*, *avzi* (infinitiv), *avzit* ibidem; *més-aw ăń școlă* (a mers la școală; *w* e spiranta bilabială fonice) P. I. 14₂₈, *iel aw zis* (ei ău zis) 14₃₃, *mirăt-av-o* (a dus-o) 15₁, *lăt-av-o* (a luat-o) 15₁₅, *dús-av-o* (a dus-o) 15₁₅, *més-av ăń tsěla códru* (a mers în codrul cela) 15₁₈, *més-av cu șel breč și verit-av ăń tsěla códru și breči poșnit-av latřă* (a mers cu cinișă săi și a venit în acel codru și cinișă ău început să latre) 15₂₀, *ămestit-aw iă* (a înbrăcat-o) 15₂₃, *vezút-av-o* (a văzut-o) 15₃₂, *ie ăł-ăm [= aŭ] pogledit* (el s-a uitat la dînsa) 43₈, *iă spús-a c-ăm [= aŭ] iă ămnăt prewtu ăntrebă* (ea a spus că s-a dus să întrebe preotul) 44₂₀; *capťă* (infinitiv) Pușcariu, Studii istroromîne, II, 105.

Cu toată diversitatea de tratament al grupului *au* în dialecte, o trăsătură unitară consistă în aceea că diftongul *au* este evitat, ori prin asimilația dintre elementele sale, ori prin diairesis, ori prin prefacerea lui *ũ* într-o consonantă. Dar chiar din punct de vedere al acestor mijloace de a evita diftongul există multe puncte de asemănare. Să se compare *tõamnă* în dacoromîn, macedoromîn (inclusiv Olymp, Meglen), istroromîn, *scãund-scãndu* în Criș-Mureș, Meglen, istroromîn, *scãmn-scãmn* în Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn (inclusiv Olymp), prefacerea în consonantă a lui *ũ* în Banat, Criș-Mureș, macedoromîn (inclusiv Olymp), istroromîn, prefacerea în *v* a lui *ũ* în macedoromîn (inclusiv Olymp) și istroromîn (ceia ce ar proba că în *av* > *au* macedoromîn n-avem a face cu vreo influință a limbii neogrece). În special să se observe în tratarea grupului *au* chipul în care dialectul meglenit se deosebește de cel macedoromîn și se apropie de cel dacoromînesc.

19. a) *aa*, *aa* < *á*: *cál* > *caballus*, *cîntá* > *cantábat* (ori poate prin *cîntáũă*?).—β) *ae*; *aé* < *a*, *á*: *alúnă* > *avel-lana*, *ám* > *habemus*, *áfi* > *habetis*.—γ) *ái* < *ái* < *é*, *ai* < *ai* < *e*: *tréc* > **tráico* > **tráico* > *traicio*, *treceá* < **traiciebat* > *traiciebat* (Vezi discuția pe larg în a mea „O ră-mășiță din timpuri străvechi: *jioară* = *cristal*“ pag. 13 sqq, în Arhiva Iași 1914).—δ) *aé* s-a păstrat necontras în *măestru* — anteromînul *maestro* > *magister* (Vezi Grandgent Introduzione allo studio del latino volgare § 259).—ε) *ái* < *ái* în *maĩ* > anteromînescul *mais* > *magis*, pentru care vezi Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik III pag. 521.

Fenomenele acestea aũ loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *cál*, *cîntá* P. B. glosar.—β) *alúnă*, *ám* (însă *aéfi*) ibidem.—γ) *tréc*, *trițcă* ibidem.—ε) *má* > *maĩ* ibidem.

b) Olymp. α) *cál* Weigand Olymp 36, 61, 65, *cãlcám* > *calcabamus* 58.—β) *ám* 100.—γ) *trecém* 54.—ε) *má* > *maĩ* 73.

c) Acarnania. α) *trimurá* (tremura) Weigand Aromunen II 182, *măcă* (mînca) 182.—β) *ám* 180.—γ) *trec* 178, *tricú* (trecu) 182.

d) Meglen. α) *cál* P. M. glosar, *măncá* P. M. 2₈.—β) *lúnă* > *alúnă* P. M. glosar, *ám* ibidem.—γ) *tréc*, *tricút* (trecut) ibidem.—ε) *maĩ* ibidem.

Istroromîn. α) *cá*, articulat *cálu* P. I. glosar.—β) *alură* P. I.

glosar, *am* P. I. 5₃₁, *ăț* 23₁₆—γ) *tréc*, *trecút* P. I. glosar.—
ε) *măi* ibidem.

20. *a* prothetic este rar în toate dialectele, afară de dialectul macedoromîn (cu excepție de meglenit), unde, din contra, e foarte des. Acolo unde fenomenul e rar, e și îndoios adeseori, căci nu sîntem decît rareori siguri dacă avem a face cu prothesa lui *a* și nu mai degrabă cu un derivat prin *ad-*. De pildă în moldovenescul *alămie* > neogrec λεμόνι este sigur *a* prothetic, pentru că substantive derivate sigur prin *a-* > *ad-* nu se găsesc. În dacoromînele *alin* însă, *alùnec*, *amêninț*, *amêstec*, *amorțesc*, *amuțesc* este *a* protetic ori *ad-*? Vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 98. Dificultatea se mărește prin aceea că și analogia s-a putut amesteca, Tiktin Zeitschrift für roman. Philologie XII, 453: *alùnec*: *lùnec* = *aprint*: *prind*?

alămie > ngr. λεμόνι, *alătută* > ngr. λαούτα.

Macedoromîn. a) *ayie* (putere) P. B. 117, 302 (în glosar tradus greșit cu „arșiță“) < neogrec βία, *ayîne* (vie) P. B. glosar > *vinea*, *ayitã* (viță) ibidem > *vitis*, *amágru* (macru) Dalametra > *macer*, *amálamã* (aur) P. B. glosar > neogrec μάλαμμα, *amãre* (mare subst.) ibidem > *mare*, *amură* (mură) ibidem > *morum*, *arásã* (rasă, haină călugărească) ibidem > vechiul bulgar *rasa*, *arãste* (moment favorabil) ibidem > turc *rast*, *arãte* (rece) ibidem > *recens*, *arãdãținã* (rãdãcinã) ibidem > *radicina*, *arãũ* (rãũ) ibidem > *reus*, *arãzbõitũ* ibidem > vechiul bulgar *razboi*, *arcoare* (frig) ibidem > **recor*, *arihãte* (liniște) ibidem > turc *rahat*, *artũ* (riũ) ibidem > *rivus*, *armîn* (Romîn) ibidem > *Romanus*, *arnicũ* (rãrunchiũ, rinichiũ) Dalametra > *reniculus*, *arõibu* (roib) P. B. glosar > *rubeus*, *arõș* (roș) ibidem > *roseus* ori *russeus*, *arõv* (nohot) P. B. 11, 275, 430 (în glosar tradus greșit cu „fel de ovãz“) > neogrec ρõβ, *arșine* (rușine) P. B. glosar > *roș*, *arũg* (mãrãcine; dacoromîn *rug* *rubus caesius* L.) ibidem > *rubus*, *arũmin* (rumãn) ibidem > vechiul bulgar *rum'knũ*, *arũp* (rup, a opta parte din cot) ibidem > turc *rub*, *arũp* (prãpastie) ibidem > *rupes*, *auã* (poamã) ibidem > *uva*, *aũmbrã* (umbrã) > *umbra*, *avghilie* (vi-oarã) ibidem > neogrec βιολι (citește *vĩoli*, *vũĩoli*); *ampũt* (input) ibidem > **mpũt*, *amvĩrtescu* (invĩrtesc) ibidem > **mvĩrtescu*, *ancãlțu* (incãlț) ibidem > *ncãlțu*, *andũplic* (ĩndoiũ; dacoromîn induplec) ibidem > *ndũplic*, *anghiẽz* (ĩnviezi) ibidem > **nghiẽz*, *anglẽg* (ĩncheg) ibidem > *nglẽg*, *anglit* (ĩnghit) ibidem > *nglit*, *angrẽc* (ĩngrec) ibidem > *ngrẽc*, *an-*

yiéz (înviez) ibidem > *nyiéz*, *anğür* (înjur) ibidem > *nğür*, *anót* (innot) ibidem > *not*, *antréc* (întrec) ibidem > **ntrec*, *anvălěscu* (învălesc) ibidem > *nvălěscu*, *anvěscu* (înbrac) ibidem > *nvěscu*, *anvêț* (învăț) ibidem > *nvêț*, *anvîrtescu* (învîrtesc) ibidem > *nvîrtěscu*; *aěsti* (este) P. B. 107.

b) Olymp: *amágru* Weigand Olymp 26, 56, 63, *amăre* 26, *amüre* 26, 33, *arátš* 26, *arădătsină* 26, 30, 31, *arămîn* 25, *arău* > *reus* 26, 29, 71, *arcôără* 26, *arcôäre* 29, *arîu* > *rivus* 30, 35, 65, 67, *arôs* 26, *arsine*, *arsüne* 26; *anvălîtă* 25.

c) Acarnania: *amăre* Weigand Aromunen II 178, *aręu* > *reus* 180.

d) Meglen. Nu se găsesc exemple de *a-* decât numai la cuvinte derivate cu prefixul *in-* ori care au avut un etymon începător cu *in-*, după cum se vede din următoarele date luate din P. M. glosar: *ambálig* > *in-* + *baligă*, *ambět* (înbăt), *ambitarnės* (înbătrinesc), *amburșos* (lupt) > *in-* + bulgar *boriā*, *ampărțșos* (înpărțesc), *ampėdic* (înpiedec), *ampirát* (împărat), *ampiratěsc* (împărătesc), *ampiraticică* și *ampiratiță* (împărăteasă), *ampirațșlă* (împărăție), *amplitės* (împletesc), *ampuțșos* (împuțesc), *ancálic* (încalec), *ancalzșos* (încălzesc), *ancáp* (încap), *ancárc* (încarc), *anclid* (închid), *anclînăciũni* (închinăciune), *ancrěsc* (cresc) > *in-* + *cresc*, *ancrielát* (cu minte) > *in-* + *crier*, *ancurũn* (încunun), *andirėg* (dreg) > *in-* + *dreg*, *anfăș* (înfăș), *anfric* (înfrițosez) > *in-* + *frică*, *mi anfrigură* (mă apucă frigurile) > *in-* + *friguri*, *angălbînės* (îngălbinesc), *angărdės* (îngrădesc), *anghiės* (înviez), *anglăvit* (tocmit la stăpîn) > *in-* + bulgar *glaviavam*, *anglėg* (înceg), *anglėț* (îngeț), *anglit* (înghit), *angrăjșos* (ațîț cîinii) > *in-* + vechiul bulgar *groziti grožđ* minari (de unde dr. *îngrozesc*)?, *angréc* (îngrec), *angrôp* (îngrop), *anjũg* (înjug), *anjũr* (înjur), *anlôș* (înbolnăvesc) > *in-* + bulgar *loș* mauvais, *loșavo* mal, dans un mauvais état, *anmólũ* (înmoiu), *anmulári* (înmuiare), *anrăiės* (supăr) > *in-* + *rău*, *anrușșon* (rușinez) > *in-* + *rușine*, *ansôr* (însor), *ansănătușșoz* (însănătoșez), *anșărătũră* (însărătură), *anșșor* (însșir), *antörn* (întorn), *antrėb* (întreb), *antrėg* (întreg), *antribári* (întrebare), *antunėric* (întunerec), *antũnic* (întunec), *anturcișos* (turcesc, verb) > *in-* + *turcesc*, *anțăpári* (întăpare), *anțilėg* (înteleg), *anțing* (încing), *mi anũrm* (urmăresc) > *in-* + *urmă*, *anvărtės* și *anvîrtės* (învîrtesc), *anvěsc* (înbrac) > *investio*, *anvêț* (învăț), *anviiės* (înfășur) > *in-*

+ bulgar *viia* tordre, mettre en peloton, *anving* (înving), *anviniþos* (învineþesc), *anvirin* (întristez, acelaþ cu dr. *înveninez*), *anzinucflu* (îngenunchiũ); *anveþmint* þi *anveþtimint* (veþmînt, înbrãcãminte) sînt probabil derivate imediate dela verbele **anveþmint*, **anveþtimint* > *in-* + *vestimentum* astãzi dispãrute. Din faptul cã *a-* în Meglen apare numai acolo unde a trebuit sã existe un *ã-*, combinat cu acela cã *ã* þi *í* accentuaþi în acest dialect se prefac de multe ori în *á*, urmeazã cã *a-* din exemplele înþirate, cu toatã aparenta asãmãnare pe care o are cu *a-* prothetic macedoromîn, nu este prothetic, ci provenit din *ã-* (Comparã 2).

Istroromîn. Nu existã *a* prothetic.

21. Dupã cum e rarã prothesa lui *a* în dialectul docoromîn, tot aþa de rarã e în acest dialect þi apocopa iniþialã a lui *a*. Pentru celelalte dialecte se constata faptul cã în Meglen þi în istroromîn, unde prothesa lui *a* e nulã, apocopa iniþialã a acestui sunet este din contra foarte deasã, iar în restul dialectului macedoromîn, unde prothesa lui *a* este enormã, apocopa iniþialã a acestui sunet este minimã.

nõáten > *annotinus*, *rãtãcesc* > **arãtãcesc* > *erraticus*, *sãrbãd* > **asãrbãd* > *exalbidus*, *tõámnã* > **atõámnã* > *autumnus* (Vezi 18).

Macedoromîn. a) *nõátin* Dalametra, *sãrbitu* Mihãileanu, *tõámnã* P. B. glosar.

b) Olymp: *tõámnã* Weigand Olymp 34, 57.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nõátin* P. M. glosar, *tõámnã* ibidem; *vę* (dr. *avěá*) *un ũom sirumá*, *ãþi vę* (dr. *avěá*) *doĩ gulũbi* (era un om sãrac, avea doi hulubi; începutul frazei) P. M. 6₃; *dunãþi-va* (adunaþi-vã; dupã pauzã) 11₂₁; *aþ flõ an gnoi ũnã spriçcã* (aflã în gunoiũ o leþcae) 2₈; *þtętã la reþi* (aþteaptã la berbec; începutul frazei) Papahagi Melenoromîniũ partea I, 63. Pelîngã asemenea cazuri de sigurã apocopã, sînt nenumãrate altele, unde, fiindcã *a* iniþial cade dupã un cuvînt sfîrþit în vocalã fãrã pauzã, fenomenul se poate interpreta ca aphaeresis. Asemenea aphaerese însã sînt atît de rare în dacoromînesc þi în restul dialectului macedoromîn þi atît de dese în meglenit, încît nu se pot separa de tendinþa acestui dialect de a lãsa sã cadã *a* iniþial: *mãncã þe fla* (mînca ce afla) P. M. 2₈; sã

dun nări (să adun miere) 3₈; *cărtea si-ă duși la mini* (scrisoarea s-o aduci la mine) 8₁₉; *soră-sa la ștită* (soră-sa o aștepta) 10₃₃; *doi rapī* (doi arapi) 10₄₀; *nu iți toși dunăși* (nu sînteși toși adunași) 13₅; *ia duși bini ă n minti* (ia adu-ți bine aminte) 30₁₂; *ca uzō un vicūt, scultō ca scultō* (dacă auzi un țipet, ascultă cit ascultă) 8₆; *ca jūnsi* (dacă ajunse) 8₁₃. In P. M. glosar sînt date ca constante apocope următoarele cuvinte: *vem* (avem), *veși* (aveși), *vut* (avut, bogat, participiul trecut al lui *am*), *cmo* (acum > *eccu + modo*), *dun* (adun), *dunări* (adunare), *guridă* (aguridă > ngr. ἀγοριδα), *jung* (ajung), *jut* (ajut), *leg* (aleg), *stără* (astă seară, acelaș cu mr. *astără* P. B. glosar, bănățean *astără* P. I. glosar sub *stăreș*, istr. *stăreș*), *rap* (harap), *ștet* (aștept); apoi *sud*, *ștern*, *tări*, *tun-țea*, care sînt mai degrabă = dr. *asud*, *aștern*, *atare*, *atuncea* decît latinele *sudo*, *sterno*, *talis*, *tunc-*; *úd* (aud) e mai degrabă o apocopă decît o contracție (Compară 18).

Istroromîn. *nótir*, *tómnă* P. I. glosar; *ăl' rătă* (arată > *elato*?) *cu mări* (îi face semn cu mîna) P. I. 15₂₅; *stă nópte* (în astă noapte; după pauză) 31₁₃; *să-mi duri* (adunî cu înțelesul de aduci) *ăntsa* (să-mi aduci aici) 39₄; *și l' rătă* (și-î arată) 39₂₈; *ver fla* (vei afla) 41₈. In P. I. glosar sînt date ca constante apocope următoarele cuvinte: *cmôtse* (acum > *eccu + modo + ce*), *dapă* (adapa), *dútse* (aduce), *durá* (aduna), *fărș* (afară), *flă* (afla), *jutá* (ajuta), *petit* (apetit, neologizm), *prinde* (aprinde), *própe* (aproape), *ratá* (arătă > *elatare*?), *sasin* (asasin, neologizm), *scúnde* (ascunde), *scută* (asculta), *sigurá* (asigurá, neologizm), *stăreș* (astă seară, acelaș cu mr. *astără* P. B. glosar, bănățean *astără* mărturisit de Iosif Popovici, meglenit *stără*), *șá* (așa), *șteptá* (aștepta), *veș* (avea), *vut* (avut), *vocat* (advocat, neologizm).

22. -a epithetic se găsește în *aicea* > *a(d) + hic + ce*, *atuncea* > *ad + tunc + ce*; *aűră* > *aliubi + re*, *așijderă* > *ac + sic + ce + de + re*, *altminteră* > *altera + mente + re*, *pretutîdenă* = **pretutînderă* > *per + totam + inde + rem* (In -re, care se găsește și în spaniolul *alubre* > *aliubi* Diez Et. Wörterbuch; portughez *alhur* > *aliubi*? după Diez Et. Wörterbuch *alicubi*, după Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil. XXIII, 411 *aliorsum*; portughez *algures* > *alicubi* Diez Et. Wörterbuch; spaniol *alguandre* > *aliquando* Meyer-Lübke Grammatik II, § 627; portughez *nenhures* > *nec + ubi* Diez Et.

Wörterbuch; friulan *dontri* > *de+unde* Meyer-Lübke Et. Wörterbuch; engadin *dinuonder* > *de+in+unde* Meyer-Lübke ibidem; provensal *alhondre* > *aliunde* Diez Et. Wörterbuch; eu găesc latinul *res*. După Meyer-Lübke Grammatik II § 627 ar fi poate o influință analogică din partea lui *semper*, *intro*. Pentru *așijderă* au propus Miklosich Beiträge Lautgr. 31 *a+sic+ce+de+vera*, Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII 457 *eccu+sic+* vechiū bulgar *takožde*, Hasdeu Etymologicum Magnum și după el Sandfeld-Jensen Gröber's Grundriss I ed. II 530 o contaminație între *așiș* și sirbul *takoždere*); *alătură* > *a+lătură* (pl. dela *lature*), *alocură* > *a+locuri*; *acūșa* > *eccu+sic*, *acūma* > *eccu+modo*; *asemenă* > *similis*; *așă* > *ac+sic*; *abiă* > *ad+vix*; *dóilea*, *trêilă*, *pătrulă* etc. > *doi* etc. + articolul *le*; *altmintrelă* > *altminteră* (vezi mai sus) + articolul *le*; *mîia* > *mihi*, *șîia* > *tibi*; *căruia* > *căruî*, *căreia* > *cărei*, *unuia* > *unuî*, *uneia* > *unei*; *nimenă* > *nimenî*, *nimene*; infinitivele vechi romine *munciră*, *tăiară*, etc.; *múltora* > *múltor*; sufixul deminutival *-e* (slav, vechiū bulgar *-et*, bulgar *-e*, sirb *-e*) din *Cóstăa*, *Pétrăa*, *fóltăa*, etc. (Vezi G. Pascu Sufixe rominești pag. 299 sqq.). Chiar *acêsta*, *acêla* > *acést*, *acél*? Ori poate *acêsta*, *acêla* > *acést*, *acél* + *hac*?

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *așia* > *ecce+hic* P. B. glosar, *atūm-șă* ibidem; *alūră* ibidem, *alūmtră* > *alia+mente* ibidem; *niă* ibidem, *șîă* ibidem; *aistūia* (aceștiua) ibidem, *așela* (acela) ibidem, *așilūia* (aceluia) ibidem, *așilēia* (aceleia) ibidem, *a-șălă* (acelea) ibidem.

b) Olymp: *atūmtsă* Weigand Olymp 26; *niă* 76, *șîă* 76.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tūnșă* P. M. glosar; *lūră* (aiurea) ibidem, *lūmintră* și *lūmintrulă* > *alia+mente* ibidem; *șela* (acela) ibidem, *șela* (aceia, m. pl.) ibidem, *șesta* (acesta) ibidem; *la* (ii, i, m. pl. acuz.) > *illi* P. M. 1₁₁ 9_{31, 33} 31₄₀ 32₅. În legătură cu acest fenomen stă faptul că în meglenit pronumele personale proclitice și enclitice *ne* dat. pl. și acuz. pl., *ve* dat. pl. și acuz. pl., *lu* acuz. m. sing., *le* dat. pl. și acuz. f. pl., devin *na*, *va*, *la*, probabil însă nu prin epithesa lui *-a*, ci prin prefacerea lui *-e* și *-u* în *-a*: *na* > *ne* dat. pl. P. M. 5₆ 25₂₉, *na* > *ne* acuz. pl. P. M. 14₃₃, *va* > *ve* dat. pl. P. M. 25₅, *va* > *ve* acuz. pl. P. M. 10₁₁ 31₄₂, *la* > *lu* acuz. m. sing. P.

M. 1₁₅, 16 8₁₄ 25₅, *la* > *le* dat. pl. P. M. 5₇ 8₃₁ 25₅ 31₄₀,
lă > *la* > *le* dat. pl. P. M. 6₉, *la* > *le* acuz. f. pl. P. M. 25₁₉.

Istoromîn: *atîntîs* P. I. glosar; *acmôtse* (acum) > *eccu*
 + *modo* + *ce* P. I. 39₂ 55₃₇; *mîie* 39₃₀ 51₇ 55₂₁ 61₃₁, *fiie*
 70₂₃, *cărlăa* (care, carele) > *care* + articolul *le* 50₁₇.

23. Anteromînești sint: α) *ă* < *e*. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai în vremece în celelalte limbi romanice alături cu *ă* < *ē* se găsesc și mulți *ă* < *ē* (Meyer-Lübke Grammatik I § 291-292), în romînește, afară de *zădă* > *taeda* și de pronumele genitiv-dativ feminin *îei* > **ilēi* > **illēi* > **illaei* > *illae* + *-i* analogic după *lui*, nu e niciun exemplu sigur de *ă* < *ē*: *cēr* > *caelum* (*ē* și *ē* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24, 176), *cēr* > *quaero* (*ē* și *ē* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24, 176), *Grēc* > *Graecus* (*ē* și *ē* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24; nu-î neologizm, cum spune Tiktin); în *îed* > *haedus* *îe* nu probează nimic, pentru că *î-* poate fi prothetic, vezi 56; în *nég* > *naevus* *ē* și *ē* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24, 121 (Acest cuvînt nu prezintă nicî „greutate insurmontabilă“, cum susține Pușcariu Et. Wörterbuch). *ē* > *ă* în romînește sigur în acele cuvinte unde și în celelalte limbi romanice există *ē*: *fin* > *faenum* (La acest cuvînt nu este sigură existența lui *ae*, vezi Walde Lat. etym. Wörterbuch) și *prădă* > *praeda*, macarcă la acest depe urmă cuvînt după alunecarea de sunet romînească *ē* și *ē* ar fi dat acelaș rezultat, vezi 24. β) *cirășă* > *ceresia* Schuchardt Vokal. I 192, pentru reflexele romanice vezi Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. γ) *făame* > **fomes* (mai degrabă o alunecare de sunet decît o influință din partea lui *fomes*, cum ar vrea Mohl Zeitschrift für roman. Phil. XXVI 619, reflexele romanice vezi la Pușcariu Et. Wörterbuch). δ) *grău* > *grevis*. Reflexele romanice vezi la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. ε) *măr* > *melum*. Reflexele romanice vezi la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch. ζ) *înot* > **noto*. Reflexele romanice vezi la Meyer-Lübke Et. Wörterbuch.

Fenomene comune tuturor dialectelor.

Macedoromîn. α) α) *dzădă* P. B. glosar, *țer* > *caelum* ibidem, *țer* > *quaero* ibidem; *ed* ibidem; *prădă* ibidem. β) *cirășă* ibidem. γ) *făame* ibidem. δ) *grău* ibidem. ε) *măr* ibidem. ζ) *nôt* ibidem.

β) Olymp: α) *țșeruri* pl. > *caelum* Weigand Olymp 32; *edu* 52. β) *țșirăse* pl. 54. δ) *grău* 72. ε) *măr* 67.

c) Acarnania: α) *dzádă* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: α) *dzádă* P. M. glosar, *țér* > *caelum* ibidem, *țér* > *quaero* ibidem; *îéd* ibidem. β) *ciréș*, *ciréșcă* ibidem. γ) *gréu* ibidem. ε) *mér* ibidem.

Istoromîn. α) *tsér* > *caelum* P. I. glosar, *tsére* și *tsäre* > *quaerere* ibidem; *îéd* ibidem; *fir* > *faenum* ibidem. β) *tși-rișna* și *tșiréșna* ibidem e un împrumut slav, compară vechiul bulgar *črkšinja* (probabil împrumutat din rominește), neosloven *črěšna*, sîrb (la Miklosich Lexicon palaeoslov.) *črišnja*. γ) *fóme* ibidem. δ) *grév* ibidem. ε) *mér* ibidem.

§ 238. 24. *ě* < *ie* în silabă închisă și deschisă, fenomen anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular: *mîere* > **měle*, *pîerd* > *pěrdo*. Cu următoarele particularități: α) după *n*, *č*, *ț*, *ğ*, *dz*, *r*, *ș*, *št* *î* dispare: *inél* > *aněllus*, *purčél* > *porcěllus*, *țés* > *těxo*, *ğém* > *gěmo*, *dzéce* > *děcem*, *rău* > *rěus*, *șéd* > *sědeo*, *ștêrg* > *extêrgeo*. β) *ě*+*n*+*vocală* < *en* în antepenultima: *tinăr* > *těnerum* > *těnerum* (vezi 156), *vinerî* > *věneris* > *věneris* (vezi 206), *vinăt* > *věnetus* > *věnetus* (vezi 206) (*těneo* și *věnio* pe vremea fenomenului erau paroxitoane, *těnio*, *věnio*, pentru aceia < *țin*, mr. *ȝin*). γ) *ě*+*nt*, *nd* < *ent*, *ënd* în orice silabă: *dinte* > *děntem* > *děntem* (vezi 165), *ferbinte* > *fervěntem* > *fervěntem* (vezi 145), *lindină* > **lěndinem* > **lěndinem* (vezi 99), *linte* > *lěntem* > *lěntem* (vezi 99), *minte* > *měntem* > *měntem* (vezi 112), *simt* > *sěntio* > *sěntio* (vezi 220), *întind* > *těndo* > *těndo* (vezi 156), *vintre* > *věnter* > *věnter* (vezi 206), *vînt* > *věntus* > *věntus* (vezi 206). δ) *ě*+*mp* > *ěmp* în orice silabă: *tîmp* > *těmpus* > *těmpus* (vezi 156), *tîmplă* > *těmpora* > *těmpora* (vezi 156), *stîmpăr* > *těmpero* > *těmpero* (vezi 222). ε) La *mêrg* > *měrgo*, *vărs* > *věrso*, *vin*, *vii*, *vine*, *vin* > *věnio*, *věnis*, *věnit*, *věniunt*, și vechiul romîn *învăsc* > *věstio* (vezi 206) au influențat analogic formele neaccentuate; perfectul *dède* > *dědit* (vezi 165) prin analogia celorlalte timpuri. Nu se pot explica *pîrghe* > *pěrgula* (vezi 136), *véchiu* > *větulus* (vezi 206). *lêu* nu-î *lêo* (vezi 99), ci vechiul bulgar *livŭ*, *pépene* este poate relativ nou > *πεπεων* (vezi 136).

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. α) *năre* > *mîere*, *kêrdu* > *pîerdu* P. B. glosar. α) *nél*, *dzém*, *rău* P. B. glosar. β) *tinir*, *vinirî*, *vinît* (*țin*, *ȝin*) ibidem. γ) *dinte* ibidem, *lindină* Dalametra, *linte* P. B.

glosar, *minte, simtu, tindu, vimtu* ibidem. δ) *tîmplili* Dala-metra. ε) *niergu* (merg), *vêrsu, nvêscu*; *děåde*; *vêclu. pěápine*. P. B. glosar.

b) Olymp: *něre* > *mîere* Weigand Olymp 26, *kiěptu* > *pîeptu* 26. α) *něllu* 26, *arău* 29. β) (*γin* 49). γ) *dînte* 28, *tîndu* 58, *vîntul* 28. ε) *děåde* 99. *vêclu* 27. *pěápine* 27.

c) Acarnania. α) *arěũ* Weigand Aromunen II 180. β) (*γin* 180). γ) *mintěa* 180.

d) Meglen. *nări* > *mîere*, *něrcurî* > *mîercurî* P. M. glosar. α) *nînel, purțol, rōũ* ibidem. β) *tînir, vinirî, vînit* (*șon, vîn*) ibidem. γ) *dînti, linden* (?), *lînti, mînti, sint, tînd, vînt* ibidem. δ) *tîmp* ibidem. ε) *merg, anvêsc*; *děđi*; *vêclu* ibidem.

Istroromin. *mlăre* > *mîere*, *plêrd* > *pîerd* P. I. glosar. α) *arêlu, rêv* ibidem. β) *tîrer, vîrerî* (*șîru*) ibidem. γ) *dînt, lîndîră, vînt* ibidem. ε) *mêg* (merg) ibidem.

25. *é* (= lat. *ě, ĭ, ě*) + *n*, în mod indiferent dacă după *n* urmează o vocală ori o consonantă, < *in*: *plîn* > *plênus, ating* > **atêng* > *atîngo*, *minte* > *měntem*. La schimbare a participat și *én* > vechiũ bulgar *ъ*: *grîndă* > vechiũ bulgar *grěda. gěne*, nu *gîne* > *gěnae, pêne*, nu *pine* > *pînae, sprincêne*, nu *sprincine* > *supercilia*, prin analogia singularului *geănă, pănă, sprinceănă* și a cuvintelor ca *fătă* (*fěătă*) pl. *fête, bătă* (*běătă*) pl. *bête* > *vîtta, bătă* (*běătă*) pl. *bête* > *bîbita. én* în poziția—*e* (cu *e* adecă în silaba următoare) a suferit schimbarea relativ tirziũ, căci încă în limba veche se găsesc numeroase exemple de *bêne, cêne* (pronume), *cuvěnte, děnte, fîerběnte, înbrăcăměnte, încălțăměnte, jurăměnte, mêne, měnte, morměnte, păměnte, rugăměnte, têne, vêne* (subst.), *vêne* (verb), *veșměnte, duměneacă, vëndecă, vênerea*. Cipariu Principiũ de limbă și de scriptură 373.—Fenomen paralel cu 58.

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromin. a) *plîn, minte* P. B. glosar.—*culinde* Dala-metra (colîndă) > vechiũ bulgar *kolěda*.—*dzěni, pêne* P. B. glosar.—*ghîne, ține, dînte, mine, minte, murminti, tine, vine* (subst.), *γine* (verb), ibidem.

b) Olymp: *arină* > *arěna* Weigand Olymp 28, *merîndă* > *merěnda* 28.—*dzěănile* 27, *pěáne* (?) 67.—*ghîne* 62, *tșine* 79, *dînte* 28, *mine* 76, *tine* 76.

c) Acarnania: *γin* > *věnio* Weigand Aromunen II 180, *mintěa* 180.—*mine* 178.

d) Meglen: *plin, minti* P. M. glosar.—*grindă* ibidem.—*zëni, pëni* ibidem.—*bini, dinti, mini, minti, tini*, ibidem.

Istroromîn. *aprinde* > *apprehendo*, *merindă* > *merënda*, P. I. glosar.—*paminte* > vechiul bulgar *pamëti* memoria, commemoratio, ibidem.—*žane, përi*, ibidem.—*bire, tsire* (cine), *dinte*, ibidem.

26. *é* (= lat. *ē, ĭ, ě*) + *m* + consonantă (afară de *mn*) < *im*: *limbă* > **lëmbă* > *lingua*, *limpede* > **lëmpide* > *limpidus*, *timp* > *tëmpus*. Însă *lëmn* > *lignum*, *sëmn* > *signum*. Intr-un singur cuvînt *é* + *m* + vocală > *im*: *nimeni* > *nëmi-nem*.—Fenomen paralel cu 59.

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *limbă, limbid* (limpede) P. B. glosar.—*lëmnu, sëmnu*, ibidem.

b) Olymp: *limbă* Weigand Olymp 50, 63.—*lëmnu* 26, 29, 67, 70, *sëmnu* 29, 63, 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *limbă, timp*, P. M. glosar.—*lëmn, sëmn*, ibidem.—*nimëa, nimini*, ibidem.

Istroromîn: *limbă* P. I. glosar.—*lëmnă* ibidem.

27. α) Mai înainte de prefacerea lui *é* în *i* de sub 25, 26 a avut loc diftongarea lui *é* (= lat. *ē, ĭ, ě*) accentuat în *čă*, cînd în silaba imediat următoare a fost *ă* ori *e*. În poziția — *ă* acest diftong s-a păstrat în toate dialectele până astăzi. Pentru soarta diftongului în poziția — *e* vezi 7. La acest fenomen au participat și cuvinte străine. *lëagă* > *ligat*, *piătră* > **piëtra* > *pëtra*, *vëde* > *vëade* > *videt*.—*nădëjde* > vechiul romîn *nădëajde* > vechiul bulgar *nadežda*. β) *é* urmat de *n* + vocală nu s-a diftongat în poziția — *e*, pentru aceia *bine* nu *bëane* > *bëne*, *dumîncă* nu *dumëancă* > *domînica*, *gînere* nu *geănere* > *gënerum*, *tînăr* nu *tëănăr* > *tënerum*, *vineri* nu *vëăneri* > *vëneris*, *vînăt* nu *vëănăt* > *vënetus*. În poziția — *ă* însă s-a diftongat: *geănă* > *gëna*, *pëănă* > *pinna*, *sprinceană* > *supercilia*. *lină* > *lënis*, *plină* > *plëna*, *senină* > *serëna* prin influința masculinelor *lin*, *plin*, *senin*; *cină* > *cëna* prin influința verbului *cinez* > *cëno*; *splină* > *splënem* poate că dintr-un mai vechi **spline*; *țină* > *tëneat*, *vină* > *vëniat* prin influința celorlalte forme ale verbelor *tëneo*, *vënio*, unde diftongarea n-a avut loc. Greu de explicat sînt *vînă* > *vëna* și *ărină*

> *arēna* (Psaltirea șcheiană ed. Acad. pag. 248, Dosoteiū psaltirea ed. Acad. pag. 109, 257, 367, 469, Dosoteiū Proloage pag. 46₁; Criș-Mureș Weigand's IV Jahresbericht 325, Somiș-Tisa Weigand's VI Jahresbericht 75). γ) *é* urmat de *n* + consonantă și *m* + consonantă (afară de *mn*) nu s-a diftongat nici într-o poziție, pentru aceia *limbă* nu *lěambă* > *lingua*, *merindă* nu *merěandă* > *merēnda*, *tindă* nu *těandă* > *tēnda*, *dinte* nu *děante* > *dēntem*, *fierbinte* nu *fierběante* > *fervēntem*, *limpede* nu *lěampede* > *līmpidus*, *lindenă* nu *lěāndenă* > **lēndinem*, *linte* nu *lěante* > *lēntem*, *minte* nu *měante* > *mēntem*, *părinte* nu *păřeante* > *parēntem*. (Însă *lēmne* > vechiū romîn *lěāmne* > *līgna*). La forme verbale ca *atingă* > *attīngat*, *atinge* > *attīngit*, *lingă* > *līngat*, *linge* > *līngit*, *prindă* > *prehēdat*, *prinde* > *prehēdit*, etc. a contribuit și analogia acelor forme ale verbelor respective unde *e* nu este în poziție de diftongare, iar cuvintele slave *colindă*, *grindă*, *oglindă* > vechi bulgare *kolēda*, *grēda*, *glēdati* s-au introdus poate chiar după diftongare.

Tocmai așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *lěágă*, *věđdi* P. B. glosar. β) *ghine*, *duminică*, *dzinire*, *tinir*, *viñiri*, *vinit*. *džěānă*, *pěānă*. *plină*; *țină* > *cēna*; *țănă* > *tēneat*, *γină*. *vină*, *arină*. ibidem. γ) *limbă*, *mirinde*, *dinte*, *limbid*, *linte*, *minte*, *părinte*. *alindze*, *prinde*. ibidem (*lěāmne* P. B. glosar).

b) Olymp. α) *plěácă* > *plīcat* Weigand Olymp 90, *hiārbe* > *fērvet* 90. β) *ghine* 41. *džěānă* 56, *pěānă* 67. *arină* 28. γ) *limbă* 50, *merindă* 28, *dinte* 28, *părinți* 28. *prinde* 28 (*lěāmni* 26).

c) Acarnania. α) *fěátă* > *fēta* Weigand Aromunen II 180, *fěāte* > *fētae* 180. β) *džěānă* 180.

d) Meglen. α) *lěgă*, *věđi*. P. M. glosar. β) *bini*, *duminică*, *ziniri*, *tinir*, *viniri*, *vinit*. *zēnă*, *pēnă*. *plină*; *țină* > *cēna*; *vină* > *vēniat*. *vină* > *vēna*. ibidem. γ) *limbă*, *dinti*, *linden*, *linti*, *minti*. ibidem.

În Meglen *ěa* se păstrează în poziția —ă (pentru poziția —e vezi 7) numai cînd este inițial ori precedat de sunet muiat, altfel devine *ę*; *náză* (amiază) P. M. 35₃₉, *iārbă* Papahagi Meglenoromîni I, 50, 64, *iārnă* ibidem 117, *lārtă* ibidem 57, însă *iēpă* ibidem 45, 49; —*dīmnęță* P. M. 2₈, *nęcă* (omoară) 3₄₂, *țęstă* (această) 7₃₄, *sęră* (seară) 7₃₅, *plęcă* (pleacă) 20₃₉, *lęgă*

Papahagi Meglenoromîni I 33, *vêrgă* ibidem 33, *mêrgă* ibidem 65, *pêră* (piară) ibidem 62, *pêră* (pară fruct) ibidem 52, 79.

Istroromîn. α) *nêgră* > *nîgra* P. I. 19₈, *tsăre* > *quaerit* 67₄, 68₂₀. β) *bire*, *dumirecă*, *tirer*, *vireri*. *žână* (geană). *tiră* (cină). P. I. glosar. γ) *șimbă*, *merindă*, *dinte*, *lindiră*. ibidem.

În istroromîn *ě* în poziția —ă (pentru poziția —e vezi 7) a devenit *ę* și *e*: *ăntrebă* P. I. 1₁₁, 2₃, 5₁₀, 26₃₀, *lěmnă* (lemn) 2₁₅, *clěmă* 4₁₄, 42₂₀, *něgră* 19₈, *spělă* (spală) 31₁, *děmaręta* 36₄, *dămaręta* 36₁₄, *něvu* (neaă) 48₁₂, *dămaręta* 49₂₁, *șera* 51₃₀, *fětă* 53₂₄; —*tsěsta* (această) 10₇, *tăsta* > *țesta* (aceasta) 15₃, *ăntrebă* 26₂₉, 59₃₇, *věrza* (varza, curechiul) 32₄, *kemęșa* 44₂₄. —Rar *ěă*: *tsăsta* (aceasta) 21₂₀.

28. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěă*), latin (accentuat *ē*, *ī*, *ĕ*) și nelatin, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, când în silaba imediat următoare nu este *e*, *i* ori sunet muțat, rezultă *ă*; când *e* este urmat de *n*, *r* + consonantă, consonantă + *l*, în loc de *ă* apare *î*: *măr* > *mēlus*, *mēlum*, însă *mēre*; *păr* > *pīlus*, *pīrus*, însă *pērī*; *înbăt* > *bīb-*, însă *înbēți*, *înbēte*; *făt* > *fētus*, însă *fēți*; *văd* > *vīdeo*, însă *vēzi*, *vēde*; *umăr* > *humerus*, însă *umere*; *supăr* > *supero*, însă *sūperī*, *sūpere*; *bătrîn* > *veteranus*; *fătă* > **făătă* > *fěătă* > *fěta*; *vădă* > **văădă* > *věădă* > *vīdeat*; *două* > **dōăue* > *dūae*. *mătur* > vechiul bulgar *metō*, *ovăs* > **ovēs* > vechiul bulgar *ovīsū*, *nevastă* > **nevěastă* > vechiul bulgar *nev'ksta*. *vînăt* > *vēnetus* > *vēnetus*, însă *vineți*, *vinete*; *vînt* > *vēntus* > *vēntus*; *vîrtute* > *virtutem*; *pîclă* > **peclă* > vechiul bulgar *pīklū*; *vîslă* > vechiul bulgar *veslo*. Prin analogie schimbarea a fost citeodată propagată peste marginile alunecării sunetului, de ex. în *ospătěz* > *hospitor* prin influința lui *ospătăm*, *ospătăm*, etc.; altă dată a fost oprită, de ex. în *měă* > *mea* prin influința lui *miěū* > *meus*. În forme schimbarea de obicei n-are loc din cauza diferențierii (Pentru *dife-rențiere* vezi ale mele Principii de istoria limbii): *albesc*, *turbéz*, *porumbél*, *pomét*, *umed*, *lume*, *încăpe*, etc.; cu toate acestea la Coresi Tetravanghel și Coresi Cazanie (Gaster Crestomatie I 21, 23, 26, 30, 31) chiar *avăm* (avem), la Dosoteiū Psaltirea ed. Acad. pag. 118 chiar *băm* (bem). Schimbarea n-are loc în cuvinte relativ nouă, introduse după încetarea fenomenului, de pildă în *Pétru* (al treilea *Pétru*, grec Πέτρος).

Cel dintîiu e latinul *Pētrus*, păstrat în izolarea *Sin-Piētru*, *Sîn-Chētru*; al doilea e slavul *Petrŭ*, păstrat în numele muntelui *Pătru Vodă*, *cafēă*, etc.

Fenomenul de față este mai vechi decît cel de sub 25. Pentru aceia *vînt*, nu *vint* > *vēntus*, *mormînt*, nu *mormint* > *monimēntum*, etc. *mintă* este probabil relativ nou, introdus în urma fenomenului 28 și înainte de fenomenul 25, după Tik-tin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 67 slavul *mēta*; ori e mai degrabă grecul $\mu\iota\nu\theta\alpha$, $\mu\iota\nu\theta\eta$, introdus după prefacerea lui *î* în *ê*. — Fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27. Pentru aceia *până*, nu *pînă* > *pînna*, *măsă*, nu *măsă* > *mē(n)sa* (*mēsa* este anterominesc, vezi 135), *vădă*, nu *vădă* > *vīdeat*, *vărsă*, nu *vîrsă* > *vērsat* (pentru *ê* din acest cuvînt vezi 24), etc. *pîclă* > vechiul bulgar *piklŭ*, *vîslă* > vechiul bulgar *veslo* sînt introduse în urma diftongării; la *mînă* > *mînat* și altele de acest fel este influința analogică a lui *mîn* și a celorlalte forme verbale unde diftongarea n-a avut loc; *vînăt*, nu *vânăt* > *vēnetus*, din cauză că *e* din silaba următoare s-a păstrat neprefăcut în *ă* până după diftongare, iar *ên* în poziția — *e* nu se diftonghează (Vezi 27 β); *vîndă*, nu *vândă* > *vēndat*, *frămîntă*, nu *frămăntă* > *fermēntat*, *spăimîntă*, nu *spăimăntă* > **expavimēntat*, pîntrucă *ên* + *consonantă* nu se diftonghează (Vezi 27 γ). Nu se poate explica *vînă* > *vēna*. — Decî cronologia fenomenelor este următoarea: 1) Diftongarea lui *ê* în *ă*. 2) Prefacerea lui *e* în *ă*, *î* supt influința labialei precedente. 3) Prefacerea lui *ên* în *in*.

Fenomenul are loc pretutindeni în dialectul dacoromîn. Cu toate acestea apar lipsuri în consecvența lui, cu atît mai mult, cu cît înaintăm dela est spre vest. Notăm următoarele cazuri luate din listele de cuvinte normale ale lui Weigand în Jahresberichte și Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens și ale lui Iosif Popovici în Dialekte der Munteni und Pădurenî: Banat *pěănă* 2 locuri *); *vînd* pretutindeni; *chiměășă*, *căměășă* în multe locuri. — Criș-Mureș *pěănă* cele mai multe locuri; *měășă* 4 locuri; *mēr*, *pēr* (pomul), *vēr*, *ovés* într-un singur și acelaș loc; *pěără* în multe locuri, în mai puține însă decît *pěănă*; *chiměășă*, *căměășă* cele mai multe locuri; *vînd* puține locuri. — Somiș-Tisa *pěănă* multe locuri, *pěără* multe locuri; *cheměășă*, *cheměșă*, *căměășă*, *căměșă* cele mai multe locuri; *vînd*

*) Prin loc. înțeleg localitate.

cele mai multe locuri.—Țara Birsei și Țara Oltului *pěănă* mai în toate părțile, *pěără* în câteva locuri; *căměășă* un loc.—Sudetul Transilvaniei *pěănă* 2 locuri din 4, *pěără* 2 locuri din 4, acolo unde și *pěănă*.—Munteni-Pădurenii *căměășă* 1 loc, *cămేశă* 31 locuri, *cămేశe* 3 locuri; *mér* un loc; *pér* (pomul) 1 loc; *ovés* 1 loc; *pěănă* cele mai multe locuri; *měăsă* multe locuri; *fěătă* 1 loc; *nevěastă* 1 loc; *izměănă* cele mai multe locuri; *sfěăt* multe locuri.—Oltenia *pěără* 1 loc Mehedinți; *vind* câteva locuri Mehedenți, Gorj, Vâlcea, *vinz* (vînd) 1 loc Romanași.—Muntenia *pěănă* 2 locuri Mușcel; *pěără* 1 loc Mușcel; *căměășă* 1 loc Mușcel.—Moldova *căměășă*, *căměăși* puține locuri Putna, Neamț, Suceava, Tecuci, Botoșani, Dorohoi, *chiměăsi* Miclăușeni-Butea jud. Iași (Gewährsmann Gabor Pitie!) și Săbăoani județul Roman (Gewährsmann Ferent Clopotar!) și *căměăsi* județul Bacău în locurile unde se pronunță *s* în loc de *ș*.—Bucovina *căměășă*, *căměăși* pretutindenea afară de 4 locuri.—Basarabia *căměășă*, *căměăși* mai pretutindenea.—Toate exemplele, afară de *ovés* și *sfěăt*, se pot explica prin analogie, probabil însă aparțin mai mult la alunecarea sunetului. În ce privește în special formele *căměășă-căměăși* din Moldova, Bucovina, Basarabia, ele nu probează nimic, întrucît foarte probabil sînt eșite din mai vechile **căměășe-căměăși*; vezi 30.

În celelalte dialecte apar numai următoarele cazuri: Prepoziția *pănă*, *pînă*, de obicei derivată din *paene ad*, sună macedoromîn a) *păn*, *pîn*, *pînă* P. B. glosar, b) Olymp *pîn*, *pînă* Weigand Olymp 84, 85, c) Acarnania *pęn* Weigand Aromunen II 180, d) Meglen *pøn*, *pønă* P. M. glosar; istroromîn *pîr* P. I. 10₉, 9₂₂, 81₃₁, *pîră* 6₁₂, 18, *pir* 63₃₂. S. Pușcariu Et. Wörterbuch a căutat o explicație în aceia că *pănă* n-ar fi *paene ad*, ci *porro ad*. Aceasta înseamnă a da din Scylla în Charybdis. Cum că în etymon a trebuit să fie *n*, se probează prin forma rotacizată *pîră*, *п̣.р̣.р̣* din Codex sturdzanus, Hasdeu Cuvinte din bătrîni II 47.—Macedoromîn *vîrtute* (virtute) > **vertutem*, *virtutem*; *vîrtós* (virtos) > **vertuosus*, **virtuosus*?; *vîrtușescu* (întăresc) > *vîrtos*. P. B. glosar.—Macedoromîn a) *văr*, *vîr* (nimeni, niciun, vreun), *vîră* (vreun, vreo, nimeni), *vîrnă* (vreun, vreo, nimeni, cineva), *vîrnu*, *vărnu*, *vărni* (nimeni, niciun, vreun), *vîrnăodă* (vreodată, cîteodată, niciodată) P. B. glosar, b) Olymp *vărún*, *vîrún* (vreunul, nimeni) Weigand Olymp 29, d) Meglen *vrin* (vreunul), *vrină* (vreuna) P. M.

glosar; istroromîn *vrûn* (vreunul), *vró* (vreuna) P. I. glosar. Aceleiaș cu dacoromîn *vreûn*, italian *verûno* > *vel unus* după Diez Et. Wörterburch, *vere unus* după Salvioni Zeitschrift für roman. Phil. XXII, 479.—Macedoromîn a) *mădúă*, *mîdúă* (mădುವ) P. B. glosar, d) Meglen *midúă* P. M. glosar, > *medulla*.—Macedoromîn b) Olymp *ninvăfăt* (nenvăfăt) > *vítium* Weigand Olymp 28, 31, 111 (Macedoromîn a) *anvêț*, invăț verb și substantiv, *ninvîțăt*, P. B. glosar, d) Meglen *anvêț*, invăț verb. P. M. glosar).—Macedoromîn a) *dôăúă* > **dôűe* > *duae*, *něăúă* > **něăűe* > *nivis*, *nôăúă* > **nôăűe* > *nobis*, *nôăúă* > **nôăűe* > *novem*, *ôăúă* > **ôăűe* > *ova*, *vôăúă* > **vôăűe* > *vobis* P. B. glosar, b) Olymp *dôăűe* Weigand Olymp 74, *nôăúă* (nobis) 76, *nôăúă* (novem) 74, *vôăúă* 76, d) Meglen *dôăúă*, *něűă*, *nôăúă* (novem), *ôăúă* P. M. glosar; istroromîn *dô*, *ně*, *ôve* P. I. glosar.—Istroromîn *văzűre* (vor vedea) P. I. 11₁₂. Greșală?

29. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěá*), latin (accentuat *ē*, *ĕ*, *ĭ*) și nelatin, precedat de *r*, în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă*: *crăp* > *crĕpo*; *crăpĭ* > **crĕpis*, *crĕpas*; *crăpe* > *crĕpet*; *prăd* > *prĕdo* > *praedo*; *răce* > *rĕcens*; *rămîn* > *remaneo*; *răspűnd* > *respondeo*. *rătez* > vechiū bulgar *re-tĕzi*.—În loc de *ă* apare *î* în *rîșină* > *resina*; înainte de *n* în cuvinte ca *friű* > *frĕnum*, *rînă* > *rĕn* (După Giuglea în Dacoromania III pag. 562 sqq. *rînă* ar fi un autohton **olana*, înrudit cu albanezul *tără* și cu grecul *ὠλένη*), *string* > *stringo*, *rînd* > vechiū bulgar *rĕdű*, *rînsĭ*, un fel de inflorescență, iulus, Șezătoarea V, 121 > vechiū bulgar *rĕsa* idem, *rînjĕsc* > vechiū bulgar *rĕgnŏti*, la care cuvinte nu putem ști însă dacă *î* provine din *e* ori din *i*, căci asupra cronologiei fenomenului de supt acest număr față de acel de sub No. 25 nu știm nimic. În forme schimbarea de obicei n-are loc din cauza diferențierii: *sporĕsc*, *opăreĕsc*, *ăre*, *păre*, *căre*, *tăre*, etc.; totuș *amărăĕsc*, *borărăĕsc*, *hotărăĕsc*, *izvorărăĕsc*, *ocărăĕsc*, etc., *omăără* > **omăăre*, *omorăm* > **omorăăm*, și tot așa *cobăără* > *coborăm*, *dobăără* > *doborăm*, *obăără* > *oborăm*, -ă dela *cără*, *popăără*, *topăără*, *amără*, etc. > -e, *săcără* > **săcare*, *secale*. Cu toată propagarea mare a fenomenului, el n-are loc în *cirĕșă* > *ceresia*, *crĕd* > *crĕdo*, *crĕsc* > *crĕsco*, *drĕg* > *dĭrĭgo*, *frĕc* > *frĭco*, *grĕű* > *grĕvis*, *prĕot* > *presbyter*, *prĕț* > *prĕtium*, *trĕmur* > *trĕmulo*, etc.; muntenestele *rĕă* > *rĕă*,

rele > *răae*, *rece* > *řecens*; *mrăjă* > vechiul bulgar *mrkža*, *mrăănă* > bulgar *mrkna*, *trăăbă* > vechiul bulgar *trkba*, care aceste din urmă au fost introduse poate în urma fenomenului.

Dintr-un cuvânt ca *prădă* > **prăădă* > **prăădă* > *prăda* se constată că fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27. Din munteneștile *crăpe*, *prăde* > **crăape*, **prăade* > **crăape*, **prăade* > *crăpet*, *prădet*, față cu moldoveneștile *crăpe*, *prăde* > **crăpe*, **prăde* > **crăape*, **prăade* > *crăpet*, *prădet*, se constată 1) că fenomenul de față este la Munteni mai vechi și la Moldoveni mai nou decît cel de sub 7, și 2) că guturalizarea în poziția *-e* este posterioară guturalizării în poziția *-ă*. La Munteni astăzi *r* sună muiat și provoacă schimbarea *ră* < *re*: *către* > *cătră*, *directoare* > *directăără*, *țigăre* > *țigără*. Compară 30, 31.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *amărăscu*, *arăte* (răce), *arău*, *prădă* substantiv, *rămîn*, *zburăscu* (vorbesc) > *zbor* (vorbă) > vechiul bulgar *sūborū conventus*, prin aceeași alunecare de înțeles care a dat naștere dacoromînului *cuvînt* > *conventum* (tot așa în sirbește: *zbor* Gespräch, *zboriti* sprechen), P. B. glosar; *frin-firnu* (frenum) Dalametra; *ărbură* (arbore) P. B. 479, *mără* (mare) adiectiv 478, *soără* (soare) 477; însă *crăp*, *crăpă*, *frimintu* (frămînt) P. B. glosar. b) Olymp: *arămîn* (rămîn) Weigand Olymp 29, *arău* (rău) 26; însă *frimite* > *fermentum* 58, 60. c) Acarnania: *arău* (rău, *ę* = *ă*, vezi 2) Weigand Aromunen II, 180; însă *măre* (mare, adiectiv) 182, *ntrăăbă* (întreabă) 180, *trăc* (trec) 178, *trimură* (tremura) 182. d) Meglen: *rămôn* (rămîn), *rôu* (rău), *umărôș* (ostenesc) > bulgar *umorîavam*, *zburôș* (vorbesc) P. M. glosar; însă *crăp* (crăp), *crăpă* (crapă), *frimint* (frămînt) P. M. glosar, *dismă-řescă* (odihnească) > *dis-* + *umărôș* (vezi mai sus) P. M. 32₃₀, *strinsi* (strînse) 35₁₇, *tăřescă* (țirască) > vechiul bulgar *trkŭti* 32₂₄.

Istoromîn: *řev* (rău, *ę* = *ă*, vezi 2 și 10) P. I. 59₁₅, *ramăș-aw* (a rămas, *a* = *ă*, vezi 83) 39₂₆, *ramăș-a* (a rămas, *a* = *ă*) 44₄; însă *remăř* (a rămînea) 5₃₄, *remăře* (a rămînea) 6₆, *crep* P. I. glosar.

30. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěă*), latin (accentuat *ě*, *ě*) și ne-latin, precedat de *ř* (1. > *s* latin, 2. străin), *ž* (străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă*, în cuvinte și în

forme. ș. *șăd* > *sēdeo*, *șăzi* > *sēdes*, moldovenesc *șăde* > *șede* > *șăde* > *sēdet*, muntenesc *șade* > **șăade* > *șăde* > *sēdet*, *șadă* > **șăadă* > *șădă* > *sēdeat*; *șăgă* > **șăgă* > *șăgă* > bulgar *șega*; *pășasc* > *pășesc*, *pășăști* > *pășești*, moldovenesc *pășăște* > *pășește* > *pășăște*, muntenesc *pășăște* > **pășăște* > *pășăște*, *pășăscă* > **pășăscă* > *pășăscă*. —*ž. jăle* > *jële* > *žăle* > vechiul bulgar *žali*; *slujăsc* > *slujesc*, *slujăști* > *slujești*, moldovenesc *slujăște* > *slujeste* > *slujăște*, muntenesc *slujăște* > **slujăște* > *slujăște*. — In loc de *ă* apare *î* înainte de *n*: *jînd*, *jînduesc* > vechiul bulgar *žedati*, *jîmblă*, *jîmlă* > polon *żemla* ori ungar *zsemlye*. *în* este într-adevăr > *én*, pentru că fenomenul de față este mai vechiul decît cel de sub 25; vezi datele cronologice de mai la vale.

Din cuvinte ca *șadă*, *slujăscă* se constată că fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27.—Din muntenestile *șade*, *slujăște* (Exemple la Tiktin Studien zur rum. Phil. 104), față de moldovenestile *șăde*, *slujăște*, se constată 1) că fenomenul de față este la Munteni mai vechiul și la Moldoveni mai nou decît cel de sub 7, și 2) că guturalizarea în poziția —*e* este posterioară guturalizării în poziția —*ă*. Compară 29.

Tipul *șadă*, *slujăscă*, care există dela cele mai vechi monumente literare în mod constant până astăzi în toate provinciile dacoromânești (Praxiul Voroneț: *deșărtă* adiectiv 115, *slujăscă* 63; Dosoteiul Psaltirea în versuri ed. Acad. Rom.: *deșărtă* adiectiv 21, *înșălă* > ori vechiul bulgar *müşelü* ori, după Tiktin Wörterbuch, latin *sello*, 21, 42, *șază* 41, *slujăscă* 55; Moxa Cronica: *sfîrșăscă* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 378; Testament finele secolului XVI Budești districtul Ilfov: *slujăscă* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 94; Epitaful lui Radu Buzescu mănăstirea Caluul județul Romanați: *deșărtă* Gaster Crestomatie I 44), probează că fenomenul este anterior secolului XVI. De atunci încoace însă articularea lui *ș*, *ž* a variat, în acel fel că în Moldova în secolul XVII *ș*, *ž* erau mîiași, astfel că supt influința acestei muieri *ă*, *î* apar prefăcuți în *e*, *i*, iar în secolul XVIII și-au pierdut muieria, astfel că *e*, *i* supt influința lor au devenit din nou *ă*, *î*, pecînd în Muntenia în secolul XVII *ș*, *ž* au continuat de a fi lipsiți de muierie și au căpătat această proprietate, supt influința căreia *ă*, *î* muntenestii au devenit și ei *e*, *i*, *complect* (căci semne de ea se întilnesc și în textele muntenestii din secolul XVII) de abia în secolul

XVIII, tocmai cind ș, ž își perdeau mușterea în Moldova. A rezultat astfel faptul curios că pe vremea cind Moldovenii ziceau, cum zic astăzi Muntenii, *și* > *sic*, Muntenii ziceau *șî*, iar cind au început să zică Moldovenii *șî*, Muntenii au început să zică *și*. Aceste lucruri le-a probat întâiu cu numeroase exemple Tiktin în *Studien zur rumänischen Philologie*, Leipzig, 1884, pag. 99 sqq. Fenomenele acestea, acela anume al prefacerii *șe*, *že* < *șă*, *žă*, acel complect paralel (Vezi 44) al prefacerii *și*, *ži* < *șî*, *žî*, și acel al prefacerii *șă*, *žă*, *șî*, *žî* < *șe*, *že*, *șî*, *žî*, (Vezi 77) se complică cu acele de sub Nos. 7, 25, 27, 28, și cronologia relativă a lor rezultă dintr-o simplă inspecție a tabloului *camisia* < moldovenesc *cămășă*, muntenesc *cămășă* și *cămășe*; *vesica* < moldovenesc *beșică*, muntenesc *bășică*, în modul următor:

1) *ș*, *ž* au fost în mold. muștați înainte de guturalizarea prin labiale (28) și în vremea acestei guturalizări, căci altfel trebuia *camisia* să sune astăzi mold. *cămășă* și *vesica* *bășică*.—2) *ș*, *ž* s-au muștat în munt. după guturalizarea prin labiale (28), pentru aceia au rezultat din *camisia*, *vesica* *cămășe*, *bășică*, iar pe vremea guturalizării prin labiale trebuie să fi existat în munt. deja guturalizarea prin *ș*, *ž*, pentru aceia *vesica* a putut deveni *bășică*. Deci munt. *vesica* < *beșică* < *bășică* < *bășică*.—3) *ș*, *ž* au fost în mold. muștați înainte de prefacerea *e-ă-e* < *e-é-e* (7) și pe vremea acestei prefaceri, căci altfel n-ar fi putut eși din *cămășă* *cămășă*, ci *cămășă*. Deci mold. *camisia* < *cămășă* < *cămășe* < *cămășe* < *cămășă*.—4) Înainte de mușterea lui *ș*, *ž* au trebuit aceste sunete să aibă efect guturalizator în mold. În adevăr *ș*, *ž* sînt muștați în vechea moldovenească, după cum probează vechiul mold. *cămășe* (Vezi exemple la Tiktin *Studien* 102). Cu toate acestea deja în vechea mold. *sêdeat* sună *șăză* (Vezi exemple mai sus). Dacă înainte de vechiul mold. *ș* muștat nu ar fi fost altul fără mușterea și cu putere de guturalizare, *șădă* ar fi fost posibil numai dela al XVIII secol încoace.

Prin urmare fenomenele au avut loc în următoarea ordine cronologică: 1) Guturalizarea prin *ș*, *ž*: *șe* < *șă*, *șî* < *șî* (30, 44).—2) Mușterea lui *ș*, *ž*: *șă* < *șe*, *șî* < *șî* (77) la Moldoveni.—3) Guturalizarea prin labiale: *be* < *bă*, *me* < *mă* (28).—4) *e-ă-e* < *e-é-e* (7). Guturalizarea prin labiale e într-adevăr mai veche decît *e-ă-e* < *e-é-e*, căci *măsă* > *mășă* este exclusiv întrebunțat în limba veche, în vremece *mășe* > *mese*

s-a sfârșit de abia la începutul secolului XVIII.—5) Muierea lui *ș, ž*: *șă < še, ši < ši* (77) la Munteni.—6) Pierderea muierei lui *ș, ž* în mold. și guturalizarea în mold. a lui *e, i* prin *ș, ž*: *še < șă, ši < ši* (30).

Dacă complectăm această cronologie cu cea dela 28, căpătăm rezultatul următor: 1) Diftongarea lui *é* în *ěá* (27).—2) Guturalizarea prin *ș, ž* a lui *e, i* (prima guturalizare, 30, 44).—3) Muierea lui *ș, ž* la Moldoveni.—4) Guturalizarea lui *e* prin labiale (28).—5) *e-á-e < e-é-e* (7).—6) Muierea lui *ș, ž* la Munteni.—7) *én < in* (25).—8) Guturalizarea prin *ș, ž* a lui *e, i* la Moldoveni (a doua guturalizare, 30, 44).

Pentru scurtare am numit forma *cămేశă* moldovenească și formele *cămășă, cămășe* munteneste. Aceste forme nu se întâlnesc însă numai în Moldova și în Muntenia, ci tot teritoriul românesc cuprinde ori pe unul (*cămేశă*) ori pe altul (*cămășă, cămășe*) din aceste tipuri. Constatarea lor însă, întrucît este legată de fenomenele prefacerii *e-á-e < e-é-e* și a guturalizării lui *e* prin labiale, nu este sigură în acele teritorii unde pomenitele fenomene nu au loc (Vezi 7, 28). De pildă bănățeanul *cămేశă* poate că reprezintă tipul muntenesc, întrucît *șă* se va fi păstrat astfel cu *ș* nemuiat încă din timpurile preliterate (*e* în Banat doar nu se preface în *ă* supt influința labialei precedente), dar poate că reprezintă și tipul moldovenesc, întrucît actualul *șă* va fi provenind dintr-un mai vechiu *še*, provenit el însuș din preliterarul *șă* (*e-á-e* în Banat doar nu devine *e-é-e*). Repartizarea acestor tipuri este pentru dialectul dacoromînesc următoarea, după cuvintele normale din Weigand Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî, și după Candrea Țara Oașului: Banat *cămేశă* (munt.? mold.), *chimesă* (munt.? mold.); *cămășă* (munt., la Bufani, care sînt probabil emigrați din Oltenia).—Criș-Mureș *chimesă* (munt.? mold.), *cămేశă* (munt.? mold.), *cămășă* (munt.), *chimășă* (munt.).—Somiș-Tisa *chemేశă* (munt.? mold.), *chemేశă* (mold.), *cămășă* (munt.), *cămేశă* (munt.? mold.), *cămేశă* (mold.).—Țara Birsei, Țara Oltului *cămășă* (munt.), *cămేశă* (munt.? mold.), *cămășe* (munt.).—Sudeștul Transilvaniei *cămășă* (munt.), *cămășe* (munt.).—Munteni-Pădurenî *cămేశă* (munt.? mold.), *cămేశă* (mold.).—Țara Oașului *cămేశă* pag. 10 (mold.).—Oltenia *cămășă* (munt.).—Muntenia *cămășă* (munt.), *cămășe* (munt.).—Moldova *cămేశă* (mold.), *cămășă* (munt.,

puține locuri în jud. Putna, Bacău), *cămășă-cămăși* (mold. > **cămășe-cămăși*, pentru că în Moldova *e* precedat de labială < *ă*; puține locuri în județele Botoșani, Neamț, Suceava, Tecuci, Putna, mai multe în jud. Dorohoi), *cămășă* jud. Bacău în locurile unde se pronunță *s* în loc de *ș* (mold. > **cămășe*, vezi observația de mai sus); forma *chimăși*, înregistrată dintr-un loc din județul Iași și unul din județul Roman, nu poate fi luată în considerare, pentru că informatorii nu erau Romîni.—Bucovina *cămășă-cămăși* pretutindeni afară de 4 locuri (mold. > **cămășe-cămăși*, pentru că în Bucovina *e* precedat de labială < *ă*).—Basarabia *cămășă-cămăși* mai pretutindeni (mold. > **cămășe-cămăși*, pentru că în Basarabia *e* precedat de labială < *ă*).

Fenomenul are loc în toate dialectele, dar tipul moldovenesc ori muntenesc al lui *camisia* este greu de hotărît pe teritoriul macedoromîn și pe cel istroromîn, unde fenomenele 7 și 28, pe care se bazează constatarea celor două tipuri (Vezi cele spuse la începutul alineatului precedent), nu există, iar pe vreo eventuală apariție *e-ă-e* < *e-ê* (ori *é*) -*e* din meglenit și istroromîn nu se poate pune nicîo bază, întrucît în aceste dialecte chiar *e-ă-ă* poate deveni *e-ê* (ori *é*) -*ă* (Vezi 27).

Macedoromîn. a) *șapte* > *sêptem*; *șarpe* > *sêrpens*; *șase* > *sêx-*; *șăuă-șăo-șăoă* > *sella*; *șed-șăd, șădă, șidă, șidzú-șădzú, șădzundalui*; *arușăscă* (înroșească); *tușe* > **tușă* 3 p. sing. perf. dela *tușez* > *tussio*; *cămășă*. P. B. glosar.—Fenomene munteneste.

b) Olymp: *șapte, șarpe, șase*, Weigand Olymp 27; *săuă-săo* (șă, sella) > **săuă* > **saüă* 64.—Fenomene munteneste.

c) Acarnania: *șase* Weigand Aromunen II 182.—Fenomene muntenesc.

d) Meglen: *șapti, șarpi, șasi, șăuă*, P. M. glosar; *șod* (șăd, p. 1 sing.) P. M. 13₂₃, *șozi* (șăzi) 7₁₈, *șadi* (șade) Papahagi Meglenoromînii I, 54, *șădă* (3 p. sing. imperf.) P. M. 16₁₀, *șizú* (șezu) 15₃₈; *șorpi* (șărpi) 33₂₅; *șătăes* (plimb) > bulgar *šetam* 7₄₀; *șfarșă* (șfirșea) 21₁₆; *cămășă* P. M. glosar.—Fenomene munteneste.

Istroromîn: *șapte* P. I. 15₁₃, 70₈; *șarpe* P. I. glosar; *șase* P. I. 6₂₂; *șede* (a șede, infinitiv) 10₃₆; *chemășă* P. I. glosar.—Fenomene munteneste.

31. Din *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde

și *ě* consonant din diftongul *ěá*), latin (accentuat *ě, ě, ě*) și nelatin, precedat de *s ț* (1. > *t* latin, *c + ě +* vocală latin; 2. străin), *dz* (> *d* latin), *z* (1. > *dz*, 2. străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *ă* în cuvinte și în forme. *s*: *însămn* > *insignio*, *însămnî*, *însămnă* > **însămnă* > *însămnă*, *însămne*; *săcure* > *securis*; *sărbătătoare* > *servo*; *sărâc* > vechiul bulgar *sirakü*; *cosăsc* > *cosesc*, *cosăști*, *cosăște*, *cosăscă* > **cosăăscă* > *cosăăscă*; *căsă* > *căse* plur. dela *căsă*.—*ț*: *țăs* > *texo*, *țăși*, *țăsă* > *țese* > **țeăse* > *texit*, *țăsă* > *țese* > **țeăse* > *texat*, *țăsă* > *țese* > **țeăse* > *texere*; *oțăt* > vechiul bulgar *oțitü*; *pățâsc* > *pățesc*, *pățăști*, *pățăște*, *pățâscă* > **pățăăscă* > *pățăăscă*; *brăță* > *brațe* plur. dela *braț* > *bracium*.—*dz-z*: *dzău*, *zău* > *dēus*; *dzăce*, *zăce* > *dēcem*; *urdzăsc*, *urzăsc* > *urdzesc*, *urzesc* > *ordior*, *urzăști*, *urzăște*, *urzăscă* > **urzăăscă* > *urzăăscă*.—*z*: *zámă* > **zăámă* > *zěámă* > mediogrec ζέμα; *păzăsc* > *păzesc* > vechiul bulgar *paziti*, *păzăști*, *păzăște*, *păzăscă* > **păzăăscă* > *păzăăscă*.

În loc de *ă* apare *î* înainte de *n*: *sîngur* > *singulus*; *sîmt*, *sîmți*, *sîmte*, *sîmtă* > *sēntio*; *sîn* > *sīnus*; *sîne* > *sene* > *se*; *țin*, *ții*, *ține*, *țină* > *tēneo*; *țință* > vechiul bulgar *țeta* nummus; *însă sânin* > *serenus*, pentru că *n* este nou > *r*. Nu putem ști însă dacă *î* provine din *e* ori din *i*, căci asupra cronologiei fenomenului de supt acest număr față de acel de sub No. 25 nu știm nimic. Din cuvinte ca *însămnă*, *țără* > *tērra*, *dzădă-zădă* > *taeda*, *zámă* se constată că fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 27. Contrariu însă de ceia ce se întîmplă la 29 și 30, fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 7 atît la Munteni cît și la Moldoveni: pentru aceia nu *săte* > *sītis*, *săcetă* > *sīccitas*, *țase* > *texit*, *dzăce-zăce* > *dēcem*, *păzăște*. Dar din *însămnă*, *țără*, *dzădă*, *zámă* față cu *săte*, *săcetă*, *țăsă*, *zăce*, *păzăște* se constată că și aici, ca și la 29, 30, guturalizarea în poziția —*e* este posterioară guturalizării în poziția —*ă*. În special fenomenul de față este mai nou decît cel de sub 30: pentru aceia cuvinte ca *se* (conjuncție > *si*, și pronume), *săără* > *sēra*, *săcă* > *sicca*, *țără* > *tērra* sînt numeroase dela Praxiul Voroneț și Psaltirea șcheiană începînd pînă astăzi (Cu toate acestea deja în Vor. *sămînță* > **sementia*, *săptămină* > *septimana*, *sărăcii*, în Șch. *sără* alături cu *săără*, *țără* alături cu *țără*).

Fenomenul are loc în modul cel mai consecvent în Mol-

dova și cel mai puțin consecvent în Muntenia. Notăm următoarele cazuri luate din listele de cuvinte normale ale lui Weigand în *Jahresberichte* și *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, ale lui Iosif Popovič în *Dialekte der Muntenî und Pădurenî*, și din Candrea Țara Oașului : Banat *săcără* > *secale*; *bisărică* > *basilica*; *sără*; *vițâl* pl. *vițâi* > *vitellus*; *viță-viță* > *vitella*; *dumñădzău*; *dzěášă* > *decem*.—Criș-Mureș *săcără*; *bisărică*; *sără*; *vițâl-vițâl* pl. *vițâi*; *vițăuă* pl. *vițâlă*; *dumñădzău*; *dzěášă-dzěșă-dzěce-zěášă-zěatsă-zětsă-zěace-zěce*.—Somiș-Tisa *săcără*; *bisărică*; *sără*; *vițâl-zițâl* pl. *vițâi*; *vițăuă-viță-șiță*; *dumñădzău*; *dzěše-dzěce-zěșă-zěce*.—Țara Birsei și Țara Oltului *săcără-secără*; *biserică-biserică*; *sără*; *șițâl-șițâl*; *șiță-șiță-ziță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *zěace-zěce-zěce*.—Sudetul Transilvaniei *săcără-sacără-secără*; *biserică*; *sără*; *șițâl-șițel*; *șiță*; *dumnezău-dumnezău*; *zěci-zěci-zěce*.—Muntenî-Pădurenî *mêsă* pluralul dela *măsă* > *mēnsa*; *vițâl* pl. *vițâi*; *pisăz* > *pisěz* > *pinso*.—Țara Oașului *sămn* pl. *sămne* > *signum*; *săc* > *siccus*; *șișădz* (*visez*); *folosăsc*; *cățâl*; *șițâl*; *oțâl* > slav *oțel*; *dzăce*; *incăldzăscu*; *prîndzăscu*; *păzăște*; pag. 8.—Oltenia *săcără*; *bisărică-biserică-biserică*; *sără*; *vițâl-vițâl* pl. *vițâi*; *viță-viță*; *dumnezău-dumnezău*; *zěășe-zědză-zěșe-zěțse-zěace-zěce*.—Muntenia *săcără-secără*; *biserică*; *sără-sără*; *vițâl-șițâl-șițel-ghițâl-ghițel*; *viță-viță*; *dumnezău-dumnezău*; *zěace-zěce-zěce*.—Moldova *săcără*; *bisărică-biserică-biserică*; *sără*; *șițâl-ghițel*; *șiță-șiță-ghiță-ghiță-ghiță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *dzăși-zăși-zěce*.—Bucovina *săcără-sacără-sacări*; *bisărică-bisărică-biserică*; *sără-sări*; *zițâl-ghițâl-dîțâl*; *ziță-ghiță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *dzěášă-dzășă-dzěacș-dzăși*.—Basarabia *săcări-sacără-sacări*; *bisărică-bisărică-biserică*; *sări-sără-sără*; *zițâl-ghițâl*; *ziță*; *dumnezău-dumnezău-dumnezău-dumnezău*; *dzăși-dzěacș-dzăși-zěci*.

La Muntenî *s*, *ș*, *dz*, *z* sună astăzi muțat și provoacă schimbări *să*, *șă*, *dză*, *ză* < *se*, *șe*, *dze*, *ze*: *mătăse* > *mătăsă*, *tuse* > *túsă*, *bătrînețe* > *bătrîneță*, *frumusete* > *frumusăță*, *mîndrețe* > *mîndreță*, *tinerete* > *tineretă*, *lehuze* > *lehuză*, etc. Compară 29, 30.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *sémnu* > *signo*; *sémnu* > *signum*; *si-*

cără; *băsărcă-bisărcă-bisărică*; *sără*; *săte*; *séc* > *sīcco*; *séc* > *sīccus*; *seū* > *sēbum*; *siptāminā*; *singur*; *simtu*; *sin*; P. B. glosar; *să* conjuncție > *sī* P. B. 373, *sărbătōare* P. B. 363.—*țas* > **țās* > **țēas* > *tēxo* (**țēas*, *țas* prin analogiea persoanei 3 *țase*, pe care o dă Mihăileanu), perf. 3 p. pl. *țăsūră*, particip. *țăsūt*, *țăsūtă*, infin. *țăsēare*; *yițāl* pl. *yițāl*; *yițāūă-yițāo* pl. *yițāle* > **yițāale* > **yițēale*; *țără*; *brățī* pl. dela *brăț*; *țin*, *ținī*, *ține*, *țineă*, *ținū*, infin. *ținēare*; P. B. glosar.—*dumnidză-dumnidzăū*; *dzādă*; *dzățe* pl. *dzățī*; *urdzășcu*; *putridzășcu*, *putridzășcă* > **putridzășcă* > **putridzășcă*, *putridză* > **putridzăă* > *putridzēă*; P. B. glosar; *avdzái* > **avdzăái* > **avdzēái* (auziái) P. B. 270, *avdză* > **avdzăă* > **avdzēă* (auziă) 251, 254.—*zámă-dzámă* (P. B. 240 *zámă*, 309, 320, 321 *dzámă*, Dalametra *dzámă*, Mihăileanu *zámă-dzámă*).

b) Olymp: *sémn* subst. Weigand Olymp 29, 63, 67; *băsărică* 30; *sără* 52; *săte* 30; *sicăt* particip. 29; *sin* 67; *să* conjuncție 30.—*yițél-ghitél* 42; *țără* 51; *cățāūă* > *catēlla* 67; *brățe* pl. dela *brăț* 55, 67.—*dumnidzăū* 29; *dzățe* 28.—*zámă* 27.

c) Acarnania: *dzādă* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *sémn* subst.; *sicără*; *bisărică*; *sără*; *sėti*; *seū*; *săptāmōnă*; *singur*; *sint*; *sin*; P. M. glosar; *să* conjuncție P. M. 12₃₂.—*țos*; *vițol*; *țără* pl. *țorili*; *brăță* pl. dela *brăț*; *țon*, 3 p. sing. *țoni*; P. M. glosar; *pățōși* (pățestī) P. M. 30₄₂; *duțōnă* (stăpinească, oprească) > *du-* > bulgar *do-* + *tēneo* 28₃₂.—*dumnizesc* (dumnezeesc); *dzādă*; *patruzōfi*; *urdzōs*; *putrizōs*; P. M. glosar; *prundzōs* (prinzesc) P. M. 10₁; *ancalzēcă* (incălzească) 13₂₆; *mirindzăū* (se odihniău la amiază) > **mirindzăăū* > **mirindzēăū* > *meridies* (de unde mr. *amiridz* daū oile la odihnă pela amiază) contaminat cu *merenda* 24₂; *uză* (auziă) 27₁₄.

Istroromîn: *secără*; *basêriche-beșărică-băsărică-besêreche*; *sêră*; *sête*; *secă*, *secăt* verb; *séc*, *sēcă* adiect.; *sir*; *se* conjuncție; P. I. glosar; *secūra* (săcurea) P. I. 19₂₅; *sîmăn* (iarmaroc) > neosloven *semên* 2₃₂.—*țes*, *țesūt*, infin. *țese*; *vițe* pl. *vițel*; *vițe*; *brățe* pl. dela *brăț*; *țiru*, *țirūt*, infin. *țire*; P. I. glosar.—*zêtsă* (a zecea) P. I. 15₃.—*zēmă* P. I. glosar.

Sînt de observat pentru macedoromîn și istroromîn două

fapte. 1) Cel mai refractar față de schimbare este *se*. 2) În vremece $f > t$ latin, $f > c + i +$ vocală latin, f străin provoacă schimbarea lui *e* în *ă*, *e* rămâne neschimbat după $f > c + e$ latin, și în vremece $dz, z > d$ latin, z străin provoacă schimbarea lui *e* în *ă*, *e* rămâne neschimbat după $dz, z > g + e$ latin. Macedoromîn a) *ațel* (acel), *ațea* (acea), *țeară* > *cera*, *țeațire* > **cicerem*, *țer* > *quaero*, *țer* > *caelum*, *țerbu* (cerb), *țin* (cinez), *țină* (cină), *țindzăre* > *cingere*, *țingu* > *cingo*, *ținivă* (cineva), *țivă* (ceva); *dzăănă* (geană), *dzem* (gem), *dzer* (ger), *dzinere* (ginere), *dzinucflu* (genunchi). P. B. glosar. Însă *ațal* (acel) P. B. 418, 419 și, în generală întrebuintare, *tal* = soția cuiva, de pildă „*tal Corbu*“ = soția lui Corbu, P. B. glosar, probabil > *cea a lu*. b) Olymp: *atsél* Weigand Olymp 25, *țeațire* 30, *țseruri* > *caela* 32, *țserbu* 54, *țsără* > *cera* 54; *dzenucflu* 28, *dzăănă* 56. c) Acarnania: *ațelēi* (acelei) Weigand Aromunen II 178, *ațea* (acea) 178, *țea* (cea) 182, *ți* (ce) 180; *dzăănă* 180. Însă *țal* (Vezi mai sus) 182. d) Meglen: *țe* (ce), *țea* (acea, cea), *țela* (acela), *țer* > *caelum*, *țer* > *quaero*, *țerb*, *țert* > *certo*, *țepă* > *cēpa*, *țin* (cinez), *țină* (cină), *ținți* (cinci), *țista* (acesta), *țitāti* (cetate), *țivă* (ceva); *zēnă*, *zinir-ziniri* (ginere), *zinucflu*. P. M. glosar. Însă *purțol* (purcel) P. M. glosar.—Istroromîn: *țsel* (cei) P. I. 1₄, *țsintș* (cinci) 6₁₀, 2₂, *țșira* (cina) 7₈, *țșesta* (acest) 16₇, *țșela* (cela articol) 17₁₅, *țșeli* (cei) 17₂₀, *țșeruşă* (cenușă) 19₁₈, *țșevă* (ceva) 29₂₅, *țșetate* (cetate) 45₂₂, *țșiră* (cina infinit.) 60₂₈; *țșățet* (deget) 40₂₅, *țșeruncflu* (genunchi) P. I. glosar. Însă *țșasta* (această) 8₁₁, 13₉, 15₃, *țșăsta* (aceștiia m. pl.) 16₃₄, *țșăsta* (acesta) 79₂.—Aceasta probează că articularea lui $f > c + e$, $dz - z > g + e$ este alta decît cea a lui $f > t$, $c + i +$ vocală, $dz, z > d$, anume trebuie să fie—ori trebuie să fi fost până nu multă vreme în urmă—o articulare muiată.

Din punct de vedere al intensității fenomenului Weigand Aromunen II 348 crede că poate stabili următoarea gradație pentru dialectul macedoromîn (afară de Meglen) împărțit în zone geografice. La facerea tabloului Weigand confundă fenomenele 30, 31, și pentru *dz*, ș dau exemple de \bar{i} : „

<i>dīco</i> < sud	<i>dzic</i> ,	centru	<i>dzīc</i> ,	nord	<i>dzīc-dzăc</i> ,	Albania	<i>dzīc</i>
<i>tēnet</i> < „	<i>ține</i> ,	„	<i>ține-ține</i> ,	„	<i>ține-țâne</i> ,	„	<i>ține</i>
<i>sīc</i> < „	<i>și</i> ,	„	<i>și</i> ,	„	<i>și-șă</i> ,	„	<i>șă</i>
<i>cēna</i> < „	<i>țină</i>	„	<i>țină</i> ,	„	<i>țină</i> ,	„	<i>țină</i> “

Că s-a fi pronunțind însă în Albania *țină* (cena) este foarte problematic.

32. *e* accentuat și neaccentuat (la care se cuprinde și *ě* consonant din diftongul *ěá*) apare sporadic prefăcut în *ă* după *t*, *d*, în elemente latine (accentuat *ě*, *ě*, *ĩ*) și străine: *blăstăm* și *blăstăm* > *blasphēmo*; *blăstăm* > *blasphēmium*; *dăcă* > **dăcă* > *děcă* > *de + că*; *dărím* > mai degrabă *deramo* (la Ducange „a da jos fructele dintr-un copac“, într-un text din Spalato anul 1119 Bartoli Das Dalmatische II 269 „prăpădesc, ruinez, pierd, osîndesc“, dalmat *dramūt-dramūát-dermūát-dermūt-dramūt-dramūót*, participii, *dramúa* 3 p. sing. prez. „ammazzare, a ucide“ > *deramare*) Cihac decît **derimo* Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 234; *dăunăzi* > *de + una + dies*; *îndărăt* > *in + de + rētro*; *pieptăn* > *piepten* > *pēctino*; *rădăcină* > **radecina* > *radicina*; *rătăcesc* > *erratec* > *erratic-*; *sălbătăcesc* > *silvatec* > *silvatic-*; *săptămînă* > **septemana* > *septimana*; *strănūt* > **stărnūt* > *sternuto*; *tăciune* > **tetione* > *titionem*. Cînd urmează *n*, *m + consonantă*, apare *î*: *stîmpăr* > *extēmpero*; *stîng* > *extînguo*; *stînjîn* > vechiul bulgar *sěžinī*; *tîmplă* > *tēplum*; *tîmplă* > *tēmpora*; *tînăr* > *tēnerum*; însă *timp* > *tēmpus*. Cîteodată poziția —*e* împiedecă schimbarea: *tînăr* pl. *tineri*; cîteodată nu: *tîmplă* pl. *tîmple*, *stîngi*, *stînge*.—Dialectal fenomenul e mai răspîndit cu mult. Golescu Pilde, Povățuirii, în Gaster Crestomatie II 255: *dă* (*de*), *dăcît* (*decît*), *adăvărăți* (*adevărăți*), *dăla* (*dela*), *dăscoperi* (*descoperi*). Văleni de munte ibidem II 258: *dă* (*de*), *dăsăgi* (*desăgi*) > mediogrec δισάκι, *dăpune* (*depune*), *adăvărul* (*adevărul*), *dăscrețirea* (*descrețirea*), *dăpă* (*depe*), *dășarte* (*deșarte*). Hațeg ibidem II 262: *dăie* (*deie*). Vilcea Șezătoarea III 25 sqq., 80, 100: *dă* (*de*), *dăparte* (*departe*), *dăcît* (*decît*), *dă demult*, *dălóc* (*deloc*), *dăspoiat* (*despoiat*), *nijdăcum* (*nicî decum*), *dăschise* (*deschise*), *dăstul* (*destul*). Munteni-Pădurenii: *crêstă* > *crêste* pl. *dela crêstă*, *nevêstă* > *nevêste* pl. *dela nevăstă*, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii 106.

Fenomenul are loc, tot sporadic, în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *blăstim* verb, *blăstēm* subst., *chîaptin*, *rădătină*, *siptămînă*, *stărnūt*; *astîngu*, *tinir*; P. B. glosar.

b) Olymp: *blestēm* subst. Weigand Olymp 67, *arădă-tșină* 26.

c) Acarnania lipsesc exemple.

d) Meglen: *blăstim* verb, *blăstém* subst., *chiăptin*, *săp-tămônă*; *sting*, *tinir*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dămaręța* (dimineața) > **demaręța* P. I. 49₂₁; *stîng* (?), *stinje*, *stins*, *tirer* P. I. glosar.

33. *e* neaccentuat după *l*, *n*, *k*, *g* apare sporadic prefăcut în *ă* în elemente latine și străine: vechiul romîn (Gaster Crestomatie I 5*, 7*, 13) și dialectal (Șezătoarea III, 80, Vilcea) *lă* > *le* > *illis*; *lămîe-alămîe* > neogrec λεμόνι; *bunătate* > **bunetate* > *bonitatem*; *nătîng* > vechiul bulgar *netęgŭ*; *năuc* > vechiul bulgar *neukŭ*; *năvôd* > vechiul bulgar *nevodŭ*; *sănătate* > **sanetate* > *sanitatem*; *cărămîdă* > ngr. κεραμίδς; *călŭgăr* > neogrec καλόγερος; *lăgăr* > rus *lagerŭ*? (mai degrabă german *Lager*, citește *lăgăr*).

Fenomenul are loc, tot sporadic, în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *lă*; *bunătate*; *sînatate*; *călŭgăr*; P. B. glosar.

b) Olymp: *lă* Weigand Olymp 76, 77.

c) Acarnania lipsesc exemple.

d) Meglen: *la* > **lă* Papahagi, Meglenoromîni, I, 70; *bunătati*; *călŭgăr*; P. M. glosar.

Istroromîn lipsesc exemple.

34. În Banat și Criș-Mureș orice *e* neaccentuat final se preface în *ă*. Acest *ă* este de cele mai multe ori deschis, citeodată închis. Exemple vezi în Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq.

35. În Banat, Criș-Mureș, mai puțin în Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî *e* accentuat și neaccentuat se preface în *ă* după *ř* consonant și sunete muiate. Acest *ă* citeodată e deschis, citeodată închis. Exemple vezi în Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî 135 sqq. Raportul între cazurile unde schimbarea are loc și acele unde ea n-are loc este următorul: Banat din 43 exemple sînt 31 cu *ă*, 12 cu *e*; Criș-Mureș din 45 exemple sînt 18 cu *ă*, 27 cu *e*; Somiș-Tisa din 26 exemple sînt 7 cu *ă*, 19 cu *e*; Munteni-Pădurenî din 31 exemple sînt 6 cu *ă*, 25 cu *e*.—Exemple vezi sub 95, 107, 116, 134, 164, 175.

Fenomenul are loc într-o parte din dialectul macedoromîn a), unde, de pildă la Pleasa-Albania, *e* accentuat și neaccen-

tuat se preface în *ă*, când e precedat de *î* ori sunet muîat: *văsilă* (împărat) > *văsilé* > βασιλεύς; P. B. 476, 481; *prăclă* (păreche) > *prăcle* (Vezi 77) 482; *aprukiă* (apropie 3 p. sing. perf.) > *aprukié* (Vezi 77) 477; *tălă* (taie, 3 p. sing. indic.) > *tăle* (Vezi 77) 479; *aprukiâm* (apropiem) > *aprukiém* (Vezi 77) 484; *amirărilă* (împărăție) > *amirărilor* (Vezi 77) 475. Apoi el are loc în Meglen, unde în mod regulat *e* accentuat și neaccentuat se preface în *ă* după *č*, *e* neaccentuat se preface în *ă* după orice sunet muîat, *e* accentuat și neaccentuat final se preface în *ă* după *î* consonant: *tălčôși* (omor) P. M. 7₃₇ > bulgar *tlăčă*, *tălčôs* (omor) 15₆; *tărcôși* (crezi) 29₁₆ > etymon?; *tučôs* (ascut) 35₄ = dr. *tocesc*; *tălă* (taie, 3 p. sing. conjunct.) > *tăle* (Vezi 77) 1₁₄; *bucurilă* > *bucurile* (Vezi 77) 5₃₉, 16₉; *ilă* (fiică) > *ile* (Vezi 77) 8₂₁, 29; *băbălă* (babe) > *băbăle* 10₂₄; *junglă* (înjunghe, 3 p. sing. conjunct) > *jungle* (Vezi 77) 14₂; *funiă* (funie) > *funie* 14₂₅; *vêclă* (veche) > *vêcle* (Vezi 77) 18₅; *vêglă* (păzească, 3 p. sing. conjunct.) > *vêgle* (Vezi 77) 19₆; *ursônă* (ursoaică) > *ursône* (Vezi 77) 19₇; *junilă* (vitejie) > *junile* (Vezi 77) 20₃₈; *clămô* (chemă) > *clemô* (Vezi 77) 31₄₀; *bunilă* (bunătare) > *bunile* (Vezi 77) 32₁₅; *prăkiă* (apropie, 3 p. sing. pl. indicat.) > *prăkie* (Vezi 77) Papahagi Meglenoromîni 102, 116; *prukiô* (apropie) > *prukié* (Vezi 77) P. M. 3₁.

Pentru semne îndoioase de existența fenomenului în istroromîn vezi Pușcariu, Studii istroromine, II, 163.

36. Dacă rezumăm rezultatele căpătate până aici, apoi constatăm pentru *e*, ca și pentru *a*, o tendință de a se preface în *ă*, *î*. Această tendință este numai activată de unele sunete mai mult decît de altele, dar ea există prin *ea* însăș, căci a zice că *e* se schimbă în *ă* când este precedat de *b*, *k*, *d*, *f*, *g*, *l*, *m*, *n*, *p*, *r*, *s*, *ș*, *t*, *ț*, *u*, *v*, *z*, *ž*, *î* consonant, sunet muîat, este ridicul. *n*, *r* + consonantă, consonantă + *l* următoare provoacă o deviere dinspre *ă* spre *î*. Această tendință de a aduce vocalele (Compară 3, 4, 5, 6, 16, 17, 43, 44, 45, 46, 47, 54, 62, 64, 68) în poziția *ă*, *î* este ceva specific limbii noastre comparate cu celelalte limbi romanice. Tot așa ea e specifică limbii bulgărești față cu celelalte limbi slave. În limba bulgară *ъ* (*ă*) corăspunde vechilor bulgare *ъ* (*û*), *и* (*î*) și *a* neaccentuat. Sunetul *ă* există, drept, și în neoslovena, decît acolo numai ca corespondent al vechilor bulgare *ъ*, *и*. Miklosich Vergl. Grammatik I, 20. Această tendință aparține apoi

limbii albaneze. Gustav Meyer Albanesische Grammatik § 4: „*e* (*ă*) se găsește mai ales în silabe neaccentuate, unde a rezultat din reducerea unei alte vocale mai pline. În silabe accentuate a rezultat din *a* și *e* înainte de *n*”. S-ar putea, deci, cu multă probabilitate atribui unui fond etnic comun. Și fiindcă acestea sînt lucruri care nu există numai odată în timp, ci se repetă, apoi nu este cu neputință ca limba thracă, principala limbă autohtonă care a fost înlocuită prin cea romînească, să fi fost plină de sunetele *ă*, *î*.

37. *e* inițial neaccentuat se preface în *a* în elemente latine (Cu toate acestea și *arminden* > vechiul bulgar *ieremînŭ dînŭ* Hasdeu Etymologicum Magnum. De altă natură este însă *e*- < *a*- în cuvinte de origine ungurească ca *aleán* > ungar *ellen*, *Ardeál* > ungar *Erdély* [ori mai de grabă *Erdeel* după N. Drăganu în Anuarul institutului de istorie națională anul 1923, pag. 233 sqq.], unde avem a face cu reflexul ca *a* și *ěa* prin materialul apercceptor românesc al lui *ę* deschis unguresc, în mod indiferent dacă acest *ę* unguresc a fost în cuvintele românești inițial ori ba, accentuat ori ba [Compară *neam* > ungar *nem*]): *acél* > *ecce* + *illum*, *acést* > *ecce* + *istum*, *aci* > *ecce* + *hīc*, *acólea-acoleá* > *eccu* + *hōc* + *le* (articul), *acólo-acoló* > *eccu* + *illōc*, *acúm* > *eccu* + *modo*, *aicŭ* > *a(d)* + *hīc* + *ce*, *al a aŭ ale* > *illum illa illi illae*, *arámă* > *aeramen*, *arăt* > *elato*? Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil. XIX 574 (mai puțin probabil > **arrecto* Cihac, macarcă Meyer-Lübke, ademenit de argumentarea falsă din dicționarul academiei romine, a adoptat această etimologie în Romanisches etymologisches Wörterbuch Nos. 671, 2837), *ariciŭ* > **arice* > **ericem*, *arŭnc* > *erunco*. *argát* este probabil neogrec ἀργάτης, nu ἐργάτης.—*eșire*, *eșim*, *eșám*, etc. prin analogia formelor accentuate *iēs*, *iēșŭ*, *iēse* > *exeo*; *erám*, *erái*, *erá*, *erám*, *eráŭ*, *eráu* > *eram* din cauză că formele vechi trebuie să fi fost **iără*, **ieri* (> **eris*, compară ital. *eri*), **iără*, *erám*, *eráŭ*, **iără* și formele cu *e* neaccentuat aŭ păstrat pe *e*- supt influința formelor cu *e* accentuat, apoi, cînd prin analogia persoanelor 1 și 2 plurale s-aŭ născut actualele persoane 1, 2, 3 singulare, 3 plurală, nu mai era posibilă schimbarea *e*- < *a*-.

Vezi Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 69.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *ațel*, *ația*, *aclō*, *amō* (acum) P. B. glosar; *a* (= al, a, aŭ, ale) P. B. passim; *arăt* Dalametra, *ariciŭ*

Dalamestra, Mihăileanu; *arúc* (arunc), P. B. glosar. *argát* P. B. glosar.—*işire, işim, işám, és, eşi, íáse; erám, erái, erá, erám, eráti, erá* P. B. glosar.

b) Olymp: *atsél* Weigand Olymp 25, 79, *acló* 29, 82, *a* (= al, a, ai, ale) 78, *ariţu* 25, 35, 55.—*esire* 49, 100, *ésu és íáse isém isét ésu* 100; *erám, erái, erá, erám, eráti, erá* 99.

c) Acarnania: *a* (= al, a, ai) Weigand Aromunen II 178, 182.

d) Meglen: *ţéla* > *aţéla*, *ţęsta* > *aţęsta* (aceasta), *ţista* > *aţista* (acesta), *cóá* (încoace) > *acóá* > *eccu + hac*, *colá* (accentul? colo) > *acolá* > *eccu + illac*, *cmó* (acum) > *acmó*, P. M. glosar; *lu* = *al* („nu ti-ntrébă lu cruí ficior ieşi“, nu te întreabă al cărui ficior eşti, Papahagi Meglenoromîni I, 68), *a* = *a* („băciła al Cioica“ P. M. 38₃, stîna lui Cioica, = băciła a lu Cioica), *a* = *ale* („ágrili al Jáică“ P. M. 37₃₄, ogoarele lui Jáică, = ágrili a lu Jáică); *ariciũ* P. M. glosar.—*ięsi* 3 p. sing., *işó* (eşi), *işóti* (eşiţi); *rám, rái, rá, rám, ráti, ráu* > *erám* etc. prin căderea lui *e*- iniţial. P. M. glosar.

Istroromîn: *tséla* P. I. 26₃₂ > *atséla*, *atsęsta* 2₁₈, *tsęsta* 22₂₇, *tsiia* (aci) 2₂₆ > *atsiia*, *colo* (accentul?) 1₂₇ > *acolo*, *acmó* (acum) 7₁₀, *acmótse-cmótse* (acum) 5₂₅, *a* = *al* („a se grunet“, al său pămînt, 4₃, „a me *tsátse*“, al meu tată, 6₁₀), *a* = *a* („a se mulere“, a sa fimee, 7₁₀), *a* = *ai* („a meli ócli“, ochii miei, 41₃₃), *a* = *ale* („a nôstre lube“, ale noastre iubite, 7₄); *arátu-rátu* P. I. glosar.—*ies, ieşi* (infinit.), *ięsit* (partic.) P. I. glosar.

Tot aşa în Abruzzi (Teramo, Lanciano), neapolitan şi Sicilia oricare *e* iniţial neaccentuat devine *a*. Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 138, Jordan Dialectele italiene de sud pag. 50.

38. Pentru alternarea lui *e* neaccentuat cu *i* neaccentuat vezi ale mele Principii de istoria limbii 21. La unele cuvinte formele accentuate pun o mai mare stabilitate în cele neaccentuate: *legám-lég*, *plecám-pléc*. Ajurea diferenţierea (Pentru această cauză de schimbare a limbii vezi ale mele Principii de istoria limbii) provoacă o stabilitate: astfel s-a fixat *-e* final ca *-e* la pluralul unor substantive şi adiective feminine de decl. I (Lista lor vezi-o în a mea Gramatică elementară a limbii ro-

mîne), la singularul declinării III, la 3 p. sing. și pl. prezent conjunct. conjug. I; ca *-i* la pluralul substantivelor și adjectivelor de declinarea III (Vezi a mea Gramatică elementară), ca *-i* la pluralul unor substantive și adiective feminine de declinarea I și al substantivelor masculine de declinarea I (Vezi a mea Gramatică elementară). Ca *-i* s-a fixat *-e* la sfârșitul cuvintelor unde n-a făcut serviciu de formă (*cinci* > *quinque*, *căci* > *că* + *ce*, *nici* > *neque*; cu toate acestea *aici* și *aice*, *aîuri* și *aîure*, *altminteri* și *altminterere*, adverb *asemeni* și *asemene*, *așjderi* și *așjdere*, *atunci* și *atunce*, *mini* și *mîne*, *nicăiri* și *nicăire* > *nec* + *aliubi* + *re*, *nimeni* și *nimene*, *pretutindenî* și *pretutindine*, ale căror etimologii vezi-le la 22; în vechea română *căce*, *nece*). Acolo unde s-a fixat ca *-e* final (pluralul unor substantive și adiective feminine de declinarea I, singularul declinării III, 3 p. sing. și pl. prezent conjunct. conjug. I), acest *-e* devine în moldovenește (și tot așa în macedoromîn) *-i*, care se deosebește de *-e* final fixat ca *-i* prin aceia că n-a devenit scurt a fon (Vezi 50) (*până*—pl. mold. *pêni*, munt. *pêne*, *âlbă*—pl. mold. *âlbî*, munt. *âlbe*; mold. *cîni*, munt. *cîne*; mold. *adûni*, munt. *adûne*). În general se poate zice: α) *e* neaccentuat este mai rezistent înainte de accent. β) Ca final, în caz cînd n-a fost fixat de diferențiere ca *-e*, s-a confundat cu *-i* final și a urmat destinele acestuia. γ) În dialectul muntenesc *e* se păstrează mai cu persistență decît în cel moldovenesc.

Fenomenul se petrece la fel în toate dialectele. Macedoromînul numai are mai multă propensie de a preface pe *e* neaccentuat în *i* decît chiar moldovenescul, iar istroromînul păstrează pe *e* neaccentuat cu aceiaș persistență ca și dialectul muntenesc.

Macedoromîn. a) *ligăți*—*lêg*, *plică*—*plêc*, P. B. glosar.—*pěănă*—*pěâne* P. B. glosar, *pěani* Dalametra; *âlbă*—*âlbe* P. B. glosar, *âlbî* Dalametra; *cîne* P. B. glosar, *cîni* Dalametra.—*părte*—*părți* P. B. 29, *cîne*—*cîni*, *lêpure*—*lêpuri*, *arățe* (rece)—*arăți*, P. B. glosar; *bucătă*—*bucăți*, *sěără*—*sěrî*, P. B. glosar, *nică* (mică)—*nîți* P. B. 53.—*țînți* (cinci), *niți* (nici), P. B. glosar.

b) Olymp: *plecăm*—*plêc* Weigand Olymp 90.—*bună*—*bune*, articulat *bunile* 71; *cînile* 65.—*sârpe* (șerpe)—*sărchi*, *ârbure*—*ârburi* 66, *cărte*—*cărț* > *cărți* 68, —*țsintș* > *țsintși* 74.

c) Acarnania: *fěătă*—*fěâte* Weigand Aromunen II 180; *tute* (toate) 180; *giuněame* (tinerime, tineri) > *iuvenis* + *-a-*

men 180, *băațe* (voace) 180, *năapte* 182, *frăte* 182.—*curunile* (cununile) > *curunile* 180.

d) Meglen: *ligări*, *ligô*, *ligăt*—*lêg*, *plicô*—*plêc* P. M. glosar.—*pênă*—*pêni*; *bună*—*bunili* (articulat); *côini* (cine) P. M. glosar.—*părți*—*pôrțili* (articulat), *côini*—*côni* P. M. glosar; *lăcrimă*—*lôcrumî*, *curună*—*curunî*, P. M. glosar.—*ținți*, *niți*, P. M. glosar.

Istoromîn: *legă* (infinitiv), *legăt*—*lêgu*, P. I. glosar.—*fêtă*—*fête*; *tôtă*—*tôte*; *căre* (cine); P. I. glosar.—*căre*—*cări*, *lêpur*—*lêpuri*, P. I. glosar; *sêră*—*sêrle* (articulat) > *sêrile* P. I. glosar.—*țintă* și *ținț* > *țintă* și *ținți* P. I. glosar.

39. a) *ea* < *ěa*: *măa* < *měa*, *reă* < *rěa*. Fenomen anteromînesc, pentru că consonantizarea lui *e* și trecerea accentului de pe *e* pe *a* a avut loc înainte de *ĕ* < *ie*, care e un fenomen anteromînesc (Vezi 24), altfel din *měa* ar fi trebuit să rezulte în romînește *nă* (Vezi 112).—β) *ea* < *ěa*: *habebămus* < *habebămus* < *avěam*.—γ) *ea* < *ia*: **ălvea* < *ălbie*, *ărea* < *ărie*.—δ) *ea* < *ia*: *vinea* < *vinia* < *viia* < *vie*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—ε) *ée* < *é*: *bîbere* < **bêere* < **bêre* < *běare* < *bêre*; *bîbimus* < **bêem* < *bêm*.—ζ) *eê* s-a păstrat ca atare: *dumnezeesc*.—η) *ei* < *ei*: *měi* < *měi*, *rěi* < *rěi* < *răi*.—θ) *eo* < *io* în *-eolus* < *-iôlus*: *urcéolus* < *urciôlu* < *ulciôr* (Însă *capreolus* < *căpriôr*, nu *căpriôr*, din cauza lui *r*). Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—ι) *eó* < *io*: *deórsum* < *dîósu* < *gîós*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—κ) *eó* mai nou s-a păstrat ca atare: *greóiu*.—λ) *eo* < *iu*: *video* < *vediu* < *văz*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.—μ) *eu* < *eu*: *děus* < *zěu*, *měus* < *měu*, *rěus* < *rěu* < *rău*, *égo* < *éo* (anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 263) < *eu*.—ν) *eu* < *io*: *tătă-meü* < *tătă-mio*.—ξ) *eü* < *io*: *eü* < *io* dialectal (Țara Oltului Weigand's V Jahresbericht 181, Somiș-Tisa VI Jahresbericht 44, Muntenia VIII Jahresbericht 292) și din titlul vechilor voievozi romîni.—ο) Ceia ce spune Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 70 că în moldovenește și în macedoromîn *ěa* neaccentuat se preface regulat în *ia* nu este exact: nu *mintia*, ci *mintěa*. Tot așa pe o ne-

dreaptă percepere a sunetului se bazează afirmația lui Tik-tin Studien zur rumän. Phil. 67 cum că moldovenește se zice *dîasă, aștîarnă, liăgă, triăcă*; în realitate se zice *děasă, aștěarnă, lěagă, trěacă*. Aceste lucruri le afirm cu siguranță pentru dialectul moldovenesc al meu. Pronunțări *mintia, dîasă, aștîarnă, liăgă* (în tot cazul *triăcă* nu) vor fi existînd dialectal, și eu le-am auzit, cred, dela Transilvăneni, dar textele nu le arată, căci toate textele dialectale, ale lui Weigand, Paphagi, Popovici, etc., sînt foarte neprecize din punct de vedere al distincției dintre diftongii *ěa* și *ia*. Pentru meglenit spune Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 148: „Substantivele în *-e* la primirea articolului *a* nu lasă să treacă *e* neaccentuat în *i*: *mari*, însă *marea*. Cu toate acestea avem și cazuri, deși foarte rari, cînd *i* din *e* neaccentuat se păstrează: *lumi*, articulat *lumia*“.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *měá*, *arăúă-aráo* > *arěúă-arěáo*, P. B. glosar.—β) *avěám* P. B. glosar.—δ) *ayîne* P. B. glosar.—ε) *běáre* P. B. glosar.—ζ) *dumnidzăscu* (altfel decît în dacoromîn) P. B. glosar.—ζ') *něi* P. B. glosar.—η) *ulcîór* P. B. glosar.—θ) *ghîós* P. B. glosar.—λ) *dumnidzăú*, *něú*, *răú*, *ěú*, P. B. glosar.—μ) *aróş* P. B. glosar.—ν) *tátă-nu* > *tátă-ńo*, P. B. glosar.—ξ) *io* P. B. glosar.

b) Olymp: α) *měá*, Weigand Olymp 78, *arăúă* 71.—β) *avěám* 100.—ε) *bém* 62.—ζ') *měi* 78.—θ) *ghîós* 82.—λ) *dumnidzăú* 29, *měú* 78, *arăú* 71, *ěú* 76.—μ) *arós* 26.

c) Acarnania. α) *měá*, *měáo* Weigand Aromunen II 178, 182.—β) *mutr-ěám* (priviam) 180.—ζ') *něi* 178.—λ) *arěú* (răú) 180.

d) Meglen. α) *měá* P. M. glosar.—β) *věm* > *věám* (aveam) P. M. 6₃₁.—δ) *vińă* P. M. glosar.—ζ) *dumnizěsc* (altfel decît în dacoromîn) P. M. glosar.—θ) *jós* P. M. glosar.—λ) *měú*, *rôú* P. M. glosar.—μ) *róşî* P. M. glosar.—ξ) *io* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *mě* > *měá*, *rě* > *rěá* P. I. glosar.—ε) *bě* > *běáre* P. I. glosar.—ζ') *měl* > *měi* P. I. glosar.—θ) *jós* P. I. glosar.—λ) *měv* > *měú*, *rěv* > *rěú* P. I. glosar.—ξ) *io* P. I. glosar.

40. In istroromîn *-ěa* final < *-a*: *cărna* (carnea) P. I. 3₂₉; *mulěra* (mușterea, fimeea) 7₁₁, *mulěre* (mușterea, fimeea) 7₁₀; *caděra* (căldarea)-*caděre* (căldare), *caděră* (căldare) > *caděre*

13₁₉, 23₁, 26₁, 27₁, 30₁, 31₁, 32₁; *nópta* (noaptea) 16₅; *vręma* (vremea) 16₈; *secūra* (secură) 19₂₅; *mórta* (moartea) 24₁₉; *cála* (calea) 34₈; *țetáta* (cetate) 45₂₁ -*țetáte* (cetate) 45₂₂; *mľára* (miera) 64₁₉ -*mľáre* (miera) 64₁₈.

§ 239. 41. *ĭ* latin < *ĕ*: *vĭdeo* < *vĕd* < *văd*, etc. Cunoscut fenomen latin popular. Comun, firește, tuturor dialectelor.— Moldovenesc *ista* > *iste* se explică prin analogia formelor accentuate pe terminație *istŭi*, *istĕi*, *istŏr*.

42. *ĭ* latin a rămas neschimbat ca *ĭ*, s-a prefăcut însă ulterior în *î* în anumite împrejurări (Vezi 43, 44, 45): *fiŭ* > *fĭlius*, *știŭ* > *scĭo*, *vecin* > *vicĭnus*, etc.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *hilŭ*, *știŭ-sĭiŭ*, *vișin*, P. B. glosar.

b) Olymp: *hil* Weigand Olymp 29, *știŭ* 55, *vișin* 54.

c) Acarnania: *hile* (fiică) Weigand Aromunen II 180, *vețina* 178.

d) Meglen: *ilŭ*, *știŭ*, P. M. glosar.

Istroromîn: *fil*, *știŭ*, P. I. glosar.

43. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *i*) și nelatin, precedat de *r*, în mod independent de vocala următoare, rezultă *î*: *riđ* > *rĭdeo*; *rĭzi* > *rĭdes*; *rĭde* > *rĭdet*; *rĭdĕam* > *ridebamus*; *striĭnic*, cal de doi ani, > vechiŭ bulgar *strižnikŭ* tonsus. În forme schimbarea de obiceiŭ n-are loc din cauza diferențierii: *acŏperi*, *acoperire*, *acoperit*; *acrim*; *alburiŭ*; *văcăriță*; *țări*; totuș *urĭre*, *urĭt*, și tot așa *amărĭre*, *borĭre*, *hotărĭre*, *izvorĭre*, *ocărĭre*, etc., în vechea romînă chiar *țărĭ* pluralul și forma a doua a singularului dela *țără* (Gaster Crestomatie I 37, 94, 98, 114, 118, 126, 150; Psaltirea Coresi ed. Hasdeu pag. 370). Cu toată propagarea mare a fenomenului, el n-are loc în *aripă-ăripă* >?, *biserică* > *basilica*, *buric* > *umbilicus*, *purice* > *pulicem*, *șăarice* *soricem*, *stric-stric* > *extrico*, etc.

Fenomenul este paralel cu acel de sub 29.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *arĭđ*, *arĭđi* (3 p. sing.), *arĭdĕă*. *acupiri*, *acupirit*; *urĭre*, *urĭt*, *amărĭ* (3 p. sing. perf.). *ăripă*, *bisărică*, *buric*, *pŭric*, *șăaric*. P. B. glosar.

b) Olymp: *arăđ*, *arădz* Weigand Olymp 26. *mŏrĭ*, *mŭrim*, *muriți* 90. *bășărică* 30, 52, *buric* 67, *pŭric* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen : *rōd, rōdi, rādăă. cupirit* (acoperit); *țōrili* (țările); *urōt* (urît). *ăripă, biserică, buric, pūriți, șōăric, stric*. P. M. glosar.

Istroromîn : *ărdū > rădu* (rid 3 p. pl.) P. I. 80₁₂; *ărs > răs* (rîs subst.) 82₃; *ărpilē > răpile* (pietrele) *> rîpa* 6₂₃. *cuperi* (acoperi infinitiv), *cuperit* (acoperit). *bășărică, buric, pūreț, șōrețu, stric*. P. I. glosar.

44. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *i*) și nelatin, precedat de *ș* (1. > *s* latin, 2. străin), *ž* (străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *î*, în cuvinte și în forme. *ș. beșică > vesica*, pl. *beșici*; *șî > sic*; *șînă > german Schiene*; *pășire > pășire, pășît > pășit*; *pășii > pășii* pl. art. dela *pas*.—*ž. prăjină > bulgar prăžinā* Miklosich Beiträge Cons. II 72; *žir > vechiū bulgar žirŭ*; *slujire > slujire, slujît > slujit*; *prăjii > prăjii* pl. art. dela *praj*.

Fenomen paralel cu cel de sub 30 : vechiū romînesc și vechiū muntenesc *șî, jî*—vechiū moldovenesc *și, ji*—moldovenesc *șî, jî*—muntenesc *și, ji*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bișică; și; ișim* (eșim), *ișîți* (eșîți) P. B. glosar.—Fenomene muntenestî.

b) Olymp : *să > șă (sic)* Weigand Olymp 119; *esire* (e-șire) 100.—Fenomene, unul moldovenesc, altul muntenesc.

c) Acarnania : *și* Weigand Aromunen II 180.—Fenomen muntenesc.

d) Meglen : *bișocă; și; ișō* (eșî), *ișōți* (eșîți). P. M. glosar.—*prăjit* Papahagi, Meglenoromîni I 111.—Fenomene parte muntenestî, parte moldovenestî.

Istroromîn : *și* P. I. 1 etc.; *cerșin* (căutăm) 7₄; *șină* P. I. glosar.—*prăji* (infinitiv), *prăjit*, P. I. glosar; *tînjit* (pîrit) > vechiū bulgar *tēzati, tēžō* obtrectare P. I. 11₃₂.—Fenomene muntenestî.

45. Din *i* accentuat și neaccentuat, latin (accentuat *i*) și nelatin, precedat de *s, ț* (1. > *t* latin, 2. străin), *dz* (> *d* latin), *z* (1. > *dz*, 2. străin), în mod independent de vocala următoare, rezultă *î* în cuvinte și în forme. *s. sîtă > vechiū bulgar sito*; *grăsime; cosîre, cosît*.—*ț. puțîn > *putinus* Gustav Meyer Indogerman. Forschungen VI, 122; *ție > *tî > tîbî*; *țîglă > germ. Ziegel*; *împărțire, împărțît; precupeții* pl. art.

dela *precupeș*.—dz. *dzíc-zíc, dzícî-zícî, dzíce-zíce* > *dîco*; *audzîre-audzîre, audzît-auzît*; *sturdzîi-sturzîi* pl. art. dela *sturdz-sturz*.—z. *păzîre, păzît*.

Fenomen paralel cu cel de sub 31. Cași acela, are loc în modul cel mai consecvent în Moldova și cel mai puțin consecvent în Muntenia. Notăm următoarele cazuri luate din listele de cuvinte normale (lipsește pentru *si*) ale lui Weigand în *Jahresberichte* și *Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens*, din Iosif Popovici *Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî*, și din Căndrea Țara Oașului: Banat *cuțît* > probabil **cotitus* Tiktin *Wörterbuch*; *dzíc-zíc*.—Criș-Mureș *cuțît-cuțît-cuțît*; *dzíc-dzíc-zíc-zíc*.—Somiș-Tisa *cuțît*; *dzíc-zíc*.—Țara Birsei și Țara Olutului *cuțît-cuțît*; *zíc*.—Sudeștul Transilvaniei *cuțît-cuțît*; *zíc-zíc*.—Muntenî-Pădurenî *dzișe* pag. 137.—Țara Oașului *cuțît*; *dzíc* pag. 9.—Oltenia *cuțît*; *zíc*.—Muntenia *cuțît-cuțît*; *zíc-zíc*.—Moldova *cuțît*; *dzíc-zíc*.—Bucovina *cuțît-cuțît*; *dzíc*.—Basarabia *cuțît*; *dzíc*.

Fenomenul are loc în macedoromîn. În istroromîn nu se observă.

Macedoromîn. a) *sită*; *grăsime*. P. B. glosar.—*puțin* P. B. glosar; *tî* (tibi) P. B. 254; *suptîre* > *subtilis* 373; *păță* (păți 3 p. sing. perf.) > *patior* 476; *aléptî* (aleși) 472.—*dzăc* (zic) P. B. 476, *zățe* (zice) 418, *zășe* (zise) 418, *dzîsiră* (ziseră) 286; *avdzî* (auzi 3 p. sing. perf.) 255, *avdzăși* (auziși) 483.—*zîndâne* (inchisoare) > turc *zindan* 313.

b) Olymp: *chindisită* (brodată) > neogrec $\chi\epsilon\upsilon\tau\omega$ Weigand Olymp 57.—*mîin* (puțin) 55; *suptîre* 34; *tîa* (tibi) 76.—*dzicû*, *dzîț*, *dzîțe*, *dzîțem*, *dzîțet*, *dzicû*, *dzăssu* (zisei), *dzês* (ziseși), *dzăsse* (zise), *dzăsssem* (ziserăm), *dzăssset* (ziserăți), *dzăssiră* (ziseră), 101; *avdzîi* (auzii), *avdzis* (auziși), *avdză* (auzi), *avdzăm* (auzirăm), *avdzătû* (auzirăți), *avdziră* (auziră) 92.

c) Acarnania: *asime* (argint) > neogrec $\alpha\sigma\eta\mu\iota$ Weigand Aromunen II 180; *cosița* (cosița, coada de păr) > slav *kosîta* 182.—*dzîle* (zile) > *dîes* 182.

d) Meglen: *sită*; *cosiță* (cosița, coadă de păr) P. M. glosar.—*puțôn* (puțin) P. M. glosar; *ampirățôla* (împărăția) P. M. 7₃₀, *ampirățôli* (împărății) 12₂₀, *mûntîlî* (munții) 10₁₉, *pățôrà* (pățiră) 13₁₁, *dispăřôri* (despăřire) 33₅.—*zițéău* (zicea) 10₁₃, *zîsiră* (ziseră) 10₃₅, *zîs* 12₃₈, *zițéă* (zicea) 15₃₃; *uzôrà* (auziră) 6₁₈, *uzô* (auzi) 8₅, *uzôm* (auzirăm) 24_{4, 15};

flămîdzôï (flămînzii 1 p. sing. perf.) 35₁; *zôli* (zile) 8₅ 15₃₉—*zid* (zid) P. M. glosar.

Istroromîn: *sită* P. I. glosar.—*cuțitu* P. I. 7₁₂; *țite* (tibi) 7₃₅; *frățî* (frații) 11₃₂.—*zis* 6₈, *zîțe* (zice infinit.) 19₆, *zîtse* (zice 3 p. sing.) 23₁₅, *zi* (dies) P. I. glosar.—*zid* (zid) P. I. glosar.

Sînt de observat pentru macedoromîn și istroromîn două fapte. 1) Cel mai refractar față de schimbare este *si*. 2) În vremece $f > t$ latin, f străin provoacă schimbarea lui *i* în *î*, *i* rămîne neschimbat după $f > c + i$ latin, și în vremece *dz*, $z > d$ latin, *z* străin provoacă schimbarea lui *i* în *î*, *i* rămîne neschimbat după *dz*, $z > g + i$ latin. Macedoromîn a) *ținți* (cinci) $> quîque$, *vițin* $> vicînus$ P. B. glosar; *dzindzie* (gingie) $> gingiva$ P. B. glosar, *plîndzi* (plîngi) P. B. 3. b) Olymp: *vițsin* Weigand Olymp 54, *undzi* (ungî) 56; *astêrdzi* (ștergi) 56. c) Acarnania: *vețina* Weigand Aromunen II 178; *plêndzi* (plîngi) 182. d) Meglen: *țințli zôli* (a cincea zi) P. M. 13₂₇; *fuziră* (fugiră) 6₁₈.—Istroromîn: *utsîs* (ucis) P. I. 2₁₇, 2₄₂; *țsînts* (cinci) 6₁₀, 2₂₁, *uțide* (ucide 3 p. sing.) 17₁₂, *pôrțsi* (porcii) 49₉.—Aceasta probează că articularea lui $f > c + i$, $dz - z > g + i$ este alta decît cea a lui $f > t$, $dz - z > d$, anume trebuie să fie—ori trebuie să fi fost până nu multă vreme în urmă—o articulare muîată.

46. În macedoromîn a) apare pe alocurea *i* neaccentuat prefăcut în *ă* cînd e precedat de sunet muîat. Pleasa-Albania: *șamintrêlă* (cite trei) $> șamintrêli$ P. B. 476; *trêlă* (cite trei) $> trêli$ 476; *dôlă* (amîndoi) $> dôli$ 478; *șaminpâtrulă* $> șaminpâtruli$ 480.—Compară 35.

47. În Meglen orice *i*, accentuat și neaccentuat, precedat de *č* se prefăce în *ă*: *zacačô* (acăță) $> zacaci$ $>$ bulgar *zakačam* idem P. M. 1₁₀; *tălcôțî* (ucideți) $> tălciți$ $>$ bulgar *tlăčă piler* 1₂₅ 14₂₀; *čăfût* (jidan) $> cifût$ $>$ turc *čifut* idem 6₆; *tălcôț-ai* (ai ucis) $> tălcit-ai$ 7₃₈; *tălcô* (ucise) $> tălci$ 15₃; *nu tălcô* (nu ucide imperativ) $> tălci$ 15₆; *căčôț* (aninat) $> căctt$ $>$ bulgar *zakačam* 15₂₄; *zăvlicôră* (tiriră) $> zăvliciră$ $>$ bulgar *zavlačam* idem 16₃₇; *anturcôră* (turciră) $> anturciră$ 22₃; *tărcôțî* (credeți) $> tărciți$ $> ?$ 28₄₁; *buimăčôț* (buimăcit) $> buimăcit$ 30₅.—Compară 35.

Tot așa în Maramureș *i* accentuat și neaccentuat, precedat

de *č*, *ğ*, se preface în *î*. Tache Papahagi, Graiul și folkorul Maramureșului, București, 1925, pag. LV, LVI.

48. Dacă rezumăm rezultatele căpătate până aici asupra lui *i*, apoi constatăm că el are tendința, cași *e* și *a*, de a se preface în *î*. Compară 36.

49. *i* neaccentuat = *î* neaccentuat și alternează, cași acesta, cu *e*. Vezi 38. La unele cuvinte formele accentuate pun o mare stabilitate în cele neaccentuate: *scrisēi*, *scriiām*, poate *scriptūră* > *scriptura*—*scriū* > *scribo*; *știūi*, *știūt*—*știū* > *scīo*; *luminēz*—*lumină* > **lumīna*. Aiurea diferențierea provoacă o stabilitate: astfel s-a fixat *-i* > *-i* dela pluralul masculinelor (*dōmni* > *dominī*). S-a fixat apoi *i* neaccentuat final > *î* în *mārți* > *martis*, *mīercuri* > *mercuris* Georges Lexicon der lat. Wortformen, *jōi* > *iovīs*, *vineri* > *veneris*; > *î* și *i* la 2 p. sing. și pl. dela conjugare: *crēzi* > *credīs*, *auzi* > *audis*, *crēdeți* > *creditīs*, *auziți* > *auditīs* (Acest *-i* s-a introdus prin analogie și la conjugările I, II: *lāuzi* > **laudis*, *taci* > **tacis*); > *î* la 1 p. sing. perfect: *lāudăi* > *laudavi*, *tăcūi* > *tăcui*, vechiū romin *ziși* > *dixi*, *auzi* > *audivi*; > *î* în formele pronominale *-uī*, *-eī* (*-uī* își are originea în *cui*, iar *-eī* este analogică); > *î* în pronumele *mi* > *mī* > *mihī*, *ți* > *tī* > *tībī*, *și* > *sī* > *sībī* (Vezi Grandgent Introduzione § 385), *i* > *illī*. S-a fixat *i* neaccentuat final > *î* ca *e* la 3 p. sing. prezent indicativ: *crēde* > *credīt*, *aude* > *audit*.—Că în *ficat* > *ficatum*, *pisēz* > *pīso*, *dormitēz* > *dormīto* (alături cu *vecin* > *vicinus*, *rădăcină* > **radecina* > *radicina*, *tăciūne* > **teciūne* > *titionem*) fixarea lui *i* s-ar datori faptului că a fost lung, cum susține Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 73, este imposibil de admis. Fixarea lui *i* în asemenea cuvinte, ca și aceea a lui *e* în altele (o statistică nu există), atîrnă de înprejurări încă necercetate. Vezi cele spuse de mine asupra acestei chestiuni în Principii de istoria limbii pag. 22.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *scriāi*, *sciat*—*scriū*; *știūi*, *știūt*—*știū*; *luninēz*—*lunină*. P. B. glosar.—*dōmni* Dalametra.—*mārți*, *nērcuri*, *ğoi*, *viniri* P. B. glosar; *făți*, *dōrni*, *fățēți*, *vidēți* (sūfli, *vēdzi*) P. B. glosar; *anghiāi* (inviāi), *vidzūi*, *dzīș*, *avdzīi* P. B. glosar; *ațilūi*, *ațilēi* P. B. glosar; *ni*, *ți-tă-ți*, *ș*, *l* P. B. glosar.—*fățe*, *vine* (vine) P. B. glosar.—*hicāt*, *chisēdz* P. B. glosar.

b) Olymp: *dōmni* Weigand Olymp 66.—*mārț* 51, *nēr-*

curi 41, *dzoi* 56; *úndzi*, *ávdzi*, *undzêț*, *avdziț* 90 (*cálți* 90, *védz* 29); *cálcái*, *bătúi* 92, *ársu* 93, *avdzii* 92; *atșelui* (accentul?), *atșelei* (accentul?) 79; *ni*, *ți*, *s*, *li* 76-77. — *úndze*, *ávde* 90. — *hicát* 60 — *iscát* 111.

c) Acarnania: *scriái* Weigand Aromunen II 178. — *ócl'i* (ochi) 178. — *fúdz* (fugi) 180, *trêț* (treci) 180, *fát* (faci) 180, *pléndzi* (plingi) 180, *ncrêști* (crești) 180 (*porț* [port] 180); *scriái* 178, *pitrecúi* 178; *atșelêi* 178; *n* 180, *ț* 180, *li* 180. — *trêáțe* 180.

d) Meglen: *știút* — *știü* P. M. glosar. — *úocli* (ochi) P. M. glosar. — *márți*, *nércurî*, *joi*, *viniri* P. M. glosar; *fáți*, *úzi* (auzi) P. M. glosar, *dúțiți* P. M. 10₁₁, *viniți* P. M. 10₁₁ (*cálți* P. M. glosar, *vézi* P. M. 19₃₀); *jungl'ai* P. M. 6₁₀, *vizúi* 17₃₃, *ierșu* (fiersei) 6₁₁, *ișoi* (eșii) 31₂₇; *lúi* P. M. 15₂₁, *crúi* (cărui) Papahagi Meglenoromîni I, 68; *ni* P. M. 5₁₈, *ți* 7₁₉, *ăși* 1₁₀, *ali* 2₁₆. — *țeri* (cere) P. M. 11₂₃, *dóarmi* Papahagi Meglenoromîni I 69 (Pentru *-i* vezi 38). — *durmitês* P. M. glosar.

Istroromîn: *știvút* — *știü* P. I. glosar. — *ócl'i* P. I. glosar. — *spuri* (spui) P. I. 5₃₂, *dórmî* 19₅, *putêț* 16₄, *fáceț* 16₁₄ (*duri* [aduci] > *aduni* 39₄, *poți* 41₁₆); *lúi* 31₁, *lêi* 31₁, *cúi* 55₃₂; *mi* 6₁₉ — *ámni* 26₂₆, *ț* 5₁₁, *l'* 4₂₂ — *ál'* 34₃₄. — *uțide* (ucide) 17₁₂, *dórmê* (doarme) 18₃₂. — *ficát* P. I. glosar.

50. *i* final, fixat ca *i* și provenit ori din *i* latinesc (vezi 49) ori din *e* latinesc (vezi 38), α) se păstrează ca *i* sonant după explozivă ori spirantă + lichidă ori nazală și după *r* + *l*: *ácri*, *sócrici*, *áspri*, *cíocli*, *úmbli*, *áfli*, *súfli*, *ritmi*, *Cáfri*, *úrli*; β) după o vocală devine consonant și formează cu vocala precedentă diftong: *cái*, *bói*, *adunái*, *tácúi*; γ) după o consonantă ori după un grup de consonante altul decât cele de sub α a devenit scurt, a fon și apoi a dispărut, lăsind urmă de înmuieră ori palatalizare asupra sunetului precedent: *pári* (*pár* > *pali*, *pares*), *bóli* (*ból*, pl. dela *boală*), *chémî* (*kém* > *clamas*), *áni* (*án* > *anni*), *dómni* (*dómni* > *domini*), *rúpi* (*rúp* > *rumpis*), *órbî* (*órb* > *orbi*), *pêști* (*peșt* > *pisces*), *nădějdi* (*năděžd'*, pl. dela *nădejde*), *óchi* (*ók* > *oculi*), mold. *porúnghi* (*porúng* > *palumbi*), *póți* (*póts* > *poțes*), *rózi* (*roz* > *rodis*), *fáci* (*fáč* > *facis*), *rógî* (*róğ* > *rogas*), *canáfî* (*kanaf'*, pl. dela *canaf*), *vatávî* (*vatáv*, pl. dela *vatav*), *úrșî* (*úrș* > *ursi*), *prájî* (*práž*, pl. dela *praj*). *č*, *ğ* sînt muiate prin sine înseș; *t*, *l*, *n*, *t'*, *d'*, *tș*, *ž*, *ș*, *ž* sînt muiate, dar

slab ; *m*, *p*, *b*, *f*, *v* sînt articulate învremece limba stă în poziția lui *i* ; *k*, *g* sînt articulate la palatul tare, sînt omorgane cu *i*. Acolo unde *i* devine *î* supt influința lui *ț*, *dz-z*, *ș*, *ž* precedenți înmuîarea dispare : mold. *póț*, *róz*, *úrș*, *práz*. *î* de sub γ e așa numitul *i scurt* din ortografia romînească, exprimat în scris prin *î* (Mulți îl scriu încă *i*).

Fenomen paralel cu cel de sub 71. Exista deja în vechea romînă.

Tot așa în toate dialectele, cu oarecare variații.

Macedoromîn. a) α) *sócři*, *áfli*, *súfli* P. B. glosar.— β) *bóï*, *adunái*, *vidzúï* P. B. glosar.— γ) *pári* (palî) Dalametra, *fól* (folles) P. B. glosar, *lúni* pl. dela *lúme* Dalametra, *aní* (aní) P. B. glosar, *dómni* Dalametra, *arúchï* (rupi), *vidéři*, *védzi* P. B. glosar. *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i* : *órgħi* (orbi), *péști-pésci* (pești), *purúngħi* (porumbi), *úrși* (urși) P. B. glosar și Dalametra.

b) Olymp. α) *cúscri* Weigand Olymp 58.— β) *amintái* (căpătăi) 119. Așa se constată din ritmu („Dinapoï dipu cupațu—Amintăi un cupelațu“), Weigand însă 32 spune că după vocale *i* final ar fi sonant.— γ) *móri*, *aésti* (acești), *arúchï* (rupi), *hérghï* (fierbi). Înmuîarea dispare la *l*, *n*, *ț*, *ș* : *atsél* pl. dela *atsél*, *án* (aní), *báț* (bați), *bătús* > *bătúș* (bătuși 2 p. sing. perf. dela bat). *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i*, anume după *r*, cînd accentul este pe antepenultima, și după *rdz*, *rn*, *ndz* : *árburi*, *țeruri*, *dzócuri*, *múrdzi* (murgî), *dórni* (dormi), *úndzi* (ungî). Weigand Olymp 31-32.

c) Acarmania. α) *ócli* (ochi) Weigand Aromunen II 178.— β) *scriái* (scrisei) 178, *pitrecúï* 178, *ațeléï* 178.— γ) *scólï* 178. Înmuîarea dispare la *r*, *ț*, *dz*, *ș* : *aspár* (sparii) 178, *trét* (treci) 180, *făț* (faci) 180, *porț* (porți) 180, *túț* (toți) 182, *fúdz* (fugi) 180, *eș* (eși) 180, *mărtăș* (măritași) 180, *climăș* (chemăși) 180. *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i*, anume după *șt* și *ndz* : *ești* 180, *ncrêști* 180, *pléndzi* (plîngi) 182.

d) Meglen. α) *úocli* (ochi) P. M. glosar, *végli* (veghezî) Papahagi Meglenoromîni I 102, *áfli* P. M. 30₃₀.— β) *úoi* (oves) P. M. glosar, *junglái* (junghei) P. M. 6₁₀, *flái* (aflăi) 7₉, *cunoscúï* 8₁.— γ) *pári* (palî), *áni*, *córbï*, *péști*, P. M. glosar, *laři* (luați) P. M. 26₁₂, *ghiézï* (trăeși) 26₁₀, *lași* 26₂₆.—In-

tocmai ca în dacoromîn.—Înmuierea dispăre după *r, m, p, b, ț, ș, ž, șt, z*. Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 113, 140 sqq.

Istoromîn. α) *sócra* P. I. glosar,— β) *lùl* P. I. 31₂, *lèl* 31₃.— γ) *vèseli* 38₂₂ (însă *fèli* [cei] 30₃₁), *fiurini* 30₂₀ (însă *fiurini* 37₂₆), *ân* (ani) 30₂₉. Inmuierea dispăre la *r, ț, z*: *ómîr* (oameni) 32₂₄, *vér* (vei, vreî) 34₁₂, *tót* 30₂₂, *fatșeș* (accentul?) 32₁₉, *duceș* (accentul?) 32₂₁, *sóreș* (șoareci) 36₈, *oslobodiș* (liberați partic.) 37₁, *ămnaș* (mergeți) 37₁₆, *ântrebăș* 37₂₃, *pinéz* (bani) 33₃₀. *-i* sonant se găsește însă în unele cazuri unde în dacoromînește are loc dispariția lui *-i*, anume după *șt, lț, nș, ts*: *ăști-êști* (ești) 30₂₅ 33₂₆, *mislêști* (gîndești) 34₃₅, *morești* (trebuești) 35₃, *poîdêși* (mîncî) 35₂₉, *âlți* 32₁₈, *cuntênți* (mulțămîți) 38₂₂, *zitsi* (zici) 35₄.

51. α) \acute{e} *ia* < \acute{e} *ia*: *vèniat* < *vèniat* < *vie*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.— β) *iè* < *iè*: *quiétus* < *quiétus* < *încèt* (Anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 225: *quetus* în inscripții); *libërto* < *liërto* < *ièrt*; *hibërna* < *ièrna* < *iárnă*.— γ) *ie* < *iè*: *arietem* < *ariète* < *arète*; *mulierem* < *mulière* < *muière*; *parietem* < *pariète* < *pârète*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 225.— δ) *io* în *-iolus* < *iô*: **fetiolus* < *fetiôlu* < *ficiôr*; *ostiolum* < *ostiôlu* < *ușôr*; *petiolus* < *petiôlu* < *picîôr*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.— ϵ) *io* < *iô* în *viola* < *viôără*, *hesperis matronalis* L., *cheiranthus cheiri* L., *matthiola incana* R. Br., *matthiola annua* Sweet.— ζ) \acute{e} *io* < \acute{e} *iu*: *moriôr* < *môrîu* < *môr*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.— η) \acute{e} *iu* < \acute{e} *iu*: *állium* < *állîu* < *âiü*; *brácium* < *bráciu* < *brăț*; *filius* < *filîu* < *fiü*. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 224.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *γiñă* > **venat*; *hile* (fiică) > *filia*. P. B. glosar.— β) *lèrtu* P. B. glosar; *iárnă* Dalametra.— γ) *arèati* Dalametra; *mulàre* P. B. glosar.— δ) *ficiôr*; *ciciôr-ciôr* (picîor) P. B. glosar.— ϵ) *γiôără* P. B. glosar.— ζ) *môr* P. B. glosar.— η) *âlü*; *brăț*; *hilü* P. B. glosar.

b) Olymp. γ) *mghiàre* (muiere) Weigand Olymp 27, 59.— δ) *fițôr* 52; *fițôr-țor* (picîor) 52.— ζ) *môr* 90.— η) *brățu* 67, *hil* (fiü) 29, 35.

c) Acarnania. α) *hile* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. a) *ilă* (fiică) P. M. glosar.—β) *lért*; *îárnă* P. M. glosar.—γ) *rėti* (arete); *mulări* P. M. glosar.—δ) *ficiór*; *picíór* P. M. glosar.—ε) *mór* P. M. glosar.—ζ) *dlü*; *brăț*; *ilü* P. M. glosar.

Istroromîn. a) *filă* P. I. glosar.—β) *îárnă* P. I. glosar.—γ) *arête*; *mulêre*; *parête* P. I. glosar.—δ) *fecíór*; *pitşór* P. I. glosar.—ε) *mór* P. I. glosar.—ζ) *đlu*; *brăț*; *fil* P. I. glosar.

52. *î* consonant născut prin procesele de sub 24, 39, 51 a suferit mai departe următoarele schimbări. a) Cade, dacă este precedat de africată (*ț*, *dz*, *č*, *ğ*) și de *ș*, *șt*, *l*, *ń*, *r*: *puț* > *puteus*, *zéce* > *decem*, *ğós* > *deorsum*, *șepte* > *septem*, *ștêrg* > *extergeo*, *îepure* > *lêpure* > *liêpure* > *lêporem* (*î* > *l*), *cüü* > *cuü* > *cuneus* (*î* > *ń*), *mor* > *morior*, *môără* > **moriat*, *păr* > *pareo*, *pără* > *păreat*, *părete* > *parietem*. *mór*, care sună și *moș* (scris *móriü*, *r* muțat și rotunzit), și sufixul *-ór* > *-orius*, care sună și *-oș* (*cuptór-cuptóriü*, *purtător-purtătoriü*), fac probabilă presupunerea că *r* și în *môără*, *păr*, *pără*, *părete* a fost muțat și apoi și-a pierdut înmușierea. Atunci dubletul *pără-păie* > *pareat* se poate explica din tipul *pără* în felul acela că *ř* pe de o parte și-a pierdut înmușierea (*pără*), iar pe de alta s-a prefăcut în *î* (*păie*). β) Consonantele precedente lui *î* au suferit transformări de deosebite feluri, dupăcum *i* câteodată a rezistat la prefacerea în *î* și la dispărere mai mult, câteodată mai puțin. Astfel *puteus* < *pütü* < *püü* < *püș*, însă *petiolus* < *petiölu* < *peřiölu* < *picíór*: în *püü* *î* a dispărut imediat după nașterea africatăi *ș*, pecind în *peřiölu* *î* a continuat să trăiască după *ș* o bucată de vreme, așa încît grupul *șio* s-a putut preface în *čo*. γ) *î* precedat de consonantele labiale *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată, precedată de silabă accentuată deschisă, din cuvinte paroxitane, trece prin metateză în silaba accentuată și formează diftong descendent cu sonanta silabei accentuate (Pentru detalii asupra acestei legi vezi a mea „O rămășiță din timpuri străvechi: *ji-oară* = *crystal*“ în Arhiva Iași 1914): *habeat* < *hábia* < *áibă*; *rubeus* < *rübü* < *róib*; *rubia* < *rubia* < *roibă*, *garance*, Krapp; *scabies* < *scábia* < *zgáibă*; **cubium* < *cúbü* < *cuib*; *cavea* < *cábia* < istroromîn *cáibă*, *cușcă*, *colivie* P. I. 55₂₇; romanic *cofia* < *cófia* < *cóif*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *püș*, *dzáte* > *dzête*, *șapte* > *șepte*,

aștergu, lèpure, mór, mőáră, pár, párá. P. B. glosar. β) *pűť, brăț; ciciór.* P. B. glosar. γ) *ăibă, arőibu, cűb.* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *pűtu* Weigand Olymp 34, *dzăte* 28, *săpte* 27, *astergu* 34, *lőpur* (iepure) 29. β) *brățu* 67. γ) *ăibă* 100.

c) Acarnania. α) *șase* > *șese* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen. α) *patruzőți, jos, șăpti, ștėrg, lėpur, mór, mőáră.* P. M. glosar. β) *brăț; picior.* P. M. glosar. γ) *ăibă, cűb* > *cűb.* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *pűť, zăťse, jós, șăpte, lėpur, mór, pa-rėte, coptór.* P. I. glosar. β) *pűť, brăț; pitsór.* P. I. glosar.. γ) *cűb-cűlb* P. I. glosar, *căibă* > *cavea* P. I. 55₂₇.

52^a. *ı* consonant apare citeodată prefăcut în *l* în macedoromîn și istroromîn.

Macedoromîn. *-ile*, meglen *-ilă* (de pildă *frățile* P. B. glosar, *furilă* P. M. glosar. Pentru Olymp și Acarnania lipsesc exemple) > *-iie* > *ia* > ^ε *ia*. Sextil Pușcariu Die rumänischen Diminutivsuffixe Weigand's VIII Jahresbericht 191, și după el Capidan Die nominalen Suffixe im Aromunischen Weigand's XV Jahresbericht 57, au propus ca etymon pe romanicul *-ilia*. Este atit de puțină asămănare de înțeles însă între romînescul *-iie*, *-ile* și romanicul *-ilia*, și atit de mare asămănare de înțeles din contra între romînescul *-iie*, *-ile* și romanicul *-ia* > latin ^ε *ia*, pe de altă parte romanicul *-ilia* este așa de rar, învremece romînescul *-iie*, *-ile* este atit de întrebuițat, încit trebuie mănținută părerea lui Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen II § 440 că macedoromîn *-ile* > latin ^ε *ia*, așa că este identic cu dacoromînul *-ie*, ale cărui funcțiuni le are întocmai. *l* prin urmare din macedoromîn *-ile* > *ı* din *-iie*.—Meglen *cűb* P. M. 14₄₁ > *cűb* (dacoromîn *cuib*) > **cubium*.

Istroromîn. *ı* < *l*: α) In diftongă ascendenți după consonante labiale: *mlăre* > *mıere* P. I. 2₂₀ 64₁₈; *plerdűtu* > *pierdűtu* 6₃₂; *plerdűt* > *pierdűt* 42₂₆ 72₂₅; *plėrzűt* > *pierdűt* 61₁₃ 72₂₂; *plėrde* > *pıerde* 74₂₀. β) In diftong ascendent după explozivă palatală: *clėpt* > *kıept* > *pıept* 43₃₀; *resclınit* (rupt) > **reskıinit* > croat *raskinuti* zerreißen 15₁₆. γ) In diftongă descendenți finali: *mél* > *mėi*, *tél* > **teı*, *sél* > **sėi*, *nól* > *noi* > *novi* P. I. 41₃₃ 55₇ 62₉ 70₂₄ 81₂₄ 81₁₆. și glosar. δ) In diftongă descendenți înainte de consonante: *cűlb* > *cuib* > **cubium* P. I. glosar; *mușălț* (frumoși) > **mușăiți*

↳ dacoromîn și macedoromîn *mușăt* > probabil **frumușăt* (vezi Tiktin Wörterbuch) P. I. 73₂₀.—Fenomenul de sub *a* are loc și în limbă slave, unde de asemenea după *b, p, v, m* *î* în diftong ascendent se preface în *l*, anume în vechea bulgară, neoslovenă, sîrbă, croată, malorusă, rusă, Miklosich Grammatik der slav. Sprachen I ed. II pag. 228, 345, 413, 449, 477.

53. *îa* din elemente străine, ori provenit în alte înprejurări decît cele de sub 24, 39, 51, ori provenit în acele înprejurări, dar ținut în loc decătră analogie (*-îá* > *-iebat*), s-a schimbat în *ěa* după *ț, dz-z, ș, șt, l, n, r*, într-un cuvînt după toate acele sunete, după care *î* în înprejurările dela 24, 39, 51 a fost foarte expus la cădere: *rimlěán* > vechiū bulgar *rimlîaninū*, *mirěán* > vechiū bulgar *mirîaninū*, *dumněatá* > *domniea ta*, *alăturěa* > *alături*, *alócureá* > *locuri*, *lúněa* > *luni*, *márțea* > *mărți*, *miěrcureá* > *miěrcuri*, *vinerěa* > *vineri*, *așá* > *așěá* > *și* (*sic*), *acěștěa* (alături cu *acěștiia*) > *acěști*; *acoperěá*, *murěá*, *pățěá*, *auzěá* > *-îá* > *-iebat*. Tiktin Studien zur rumän. Phil. 61-62.

Dacă lucrul se petrece tot așa și în celelalte dialecte, nu se poate constata, din cauză că notarea diftongilor *ěá, îá* în textele dialectale este foarte nepreciză. Compară cele spuse sub 39 o).

54. În *împărát* > *imperator*, *în* > *in* prepoziție și prefix (*înfig*, *înping*, *înting*, *înflăm*, *înplém*, *întrăm* [*înflu*, *înplu*, *întru* prin analogia formelor neaccentuate]), *între* > *inter*, prepoz. *întru-intro*, conjuncția *însă* > *ipsa* nu știm dacă *î* a provenit din *i*, din *e* (vezi 49), ori din *a* (vezi 37, 17).—*îpsus* < *ěns* < *îns* „individ”; dar *îpsus* < *ěns* < *îns* < *îns* pronume. *î* din pronume (care în limba veche avea și forma *îns*, vezi Tiktin Wörterbuch sub *dîns*) s-ar putea explica prin influința consonantelor finale din prepozițiile precedente (Compară exemplele următoare din limba veche citate de Tiktin Wörterbuch sub *dîns*: *cătrîns*, *cunîns*, *dîns*, *dupîns*, *prîns*, *sprîns*). Compară 139.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *în*; *nhig* > *înhig*, *încálic*, *încárcu*, *înclicid*, *înclicin*, *îndulfěscu*; *ntre* (între), *ntřă* (întru). P. B. glosar.—*însu* „individ”; *nîs-năș* > *îns*. P. B. glosar.

b) Olymp: *în-in* Weigand Olymp 85; *ntřeb* > *întřeb* 31, *ntřec* > *întřec* 31, *nclidū* > *înclicidū* 36; *ntre* (între) 84.—*năssū* > *însū* 31.

c) Acarnania: *mpárt* (inpart) > *împárt* Weigand Aromunen II 178, *ntrăábă* > *întrăábă* 180.

d) Meglen: *în*; *ăngróp* (ingrop), *ănsôr* (inșir), *ăñțileg* (înțeleg), *ncáp* > *ăncáp*, *ncárc* > *ăncárc*, *nclîn* ~ *ăncclîn*, *ampirát* > *ămpirát*, *antru* (prepoz. întru) ~ *ăntru* (și tot așa cei mai mulți *ă* inițiali apar prefăcuți în *a-*, vezi 2, 20, 84). P. M. glosar.—*ôns* Weigand Meglen 22.

Istoromîn: *ăm-ăn-n-âr-âr-r*; *ăncárcu*, *ăncáțu* (incalt), *ăncclidu*, *ămflu*; *ăntre*, *ăntru*. P. I. glosar.—*ăns* P. I. glosar.

55. In Criș-Mureș, localitatea Țăla-Czella, are loc fenomenul curios, contrariu firii limbii românești, *in* < *ên*: *tșěñă* > *tine*, *měñă* > *mine*, *věñ* > *vin* > *venis*, *plěñă* > *plină*. Weigand's IV Jahresbericht 307. Compară 73.

56. In Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68 Tiktin enunță regula: „Vocala palatală, accentuată și neaccentuată, capătă la începutul cuvîntului și silabeii, după felii slav, un *î* protetic: *és* exeo, *ie* ilia, *oáe* ovis, *răii* rei illi se pronunță *iés*, *iie*, *oáie*, *răiie*. Acelaș lucru se întîmplă după guturalele *c*, *g*: *chédru* $\chi\acute{\epsilon}\delta\rho\sigma$, *arhânghel* $\acute{\alpha}\rho\chi\acute{\alpha}\gamma\gamma\epsilon\lambda\sigma$ se pronunță *chiédru*, *arhânghiel*“. Eă contestez pronunțarea *răiie*, *chiédru*, *arhânghiel*. In *oáie* dacă se aude un *î*, e puțin perceptibil. In *iie* dacă se aude un *î*, acesta poate avea o origine etimologică > *l*. Tot o origine etimologică are *î* în *iés* > *éxeo* (și tot așa în *iéste* > *ést*, *iéri* > *héri*, poate în *iéd* > *hédus* vezi 23). Singurul exemplu sigur de *î* protetic înainte de *e* inițial este *iél* > *ille*. Pentru lipsa de *î* protetic înainte de *e* neaccentuat inițial probează prefacerea acestuia în *a*, vezi 37. Insuș Tiktin mărturisește că în interfecția *éi* *î* protetic nu există, dar aceasta nu se datorește, cum pretinde el, căderii lui *h-*. Lucrul, deci, nu este așa de simplu, cum îl formulează Tiktin.—Pentru *e* dela începutul silabeii în mijlocul cuvîntului existența unui *î* protetic este sigură în grupul *ie*. Vezi alineatul următor.

Cum se petrec lucrurile în celelalte dialecte, nu se poate ști din cauza nepreciziei ortografice. Pe *ille* P. B. și Dalametra îl scriu *él*, P. M. *iél*, Weigand Olymp 77 *él*, P. I. *ié*. P. I. glosar mai scrie *iirimă* (inimă).—Sufixul macedoromîn *-ile* probează existența lui *î* în grupul *ie* < *iie*, tot așa după cum în acelaș grup există *î* în dacoromîn, unde *-ie* > romanic *-ia* > latin *ia* sună *-iie*. Vezi 52^a.

In meglenit, localitatea Liumnița, oricare *é* accentuat din cu-

vinte latinești și străine a căpătat înaintea sa un *î* și apoi *ie* a devenit *îă* prin fenomenul dela No. 35. Fenomenul se probează ca nou nu numai prin participarea la el a cuvintelor străine, dar și prin faptul că în acest *îă* *ă* nu s-a prefăcut în *ó*, după cum se petrece de obicei lucrul cu *ă* în dialectul meglenit din Liumnița (Vezi § 236 No. 2). Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 103. Compară § 241 No. 76.

§ 240. 57. Cunoscutul fenomen latin popular al diftongării lui *ô* în *üó* nu există pe terenul limbii românești. Fiindcă fenomenul latin popular contemporan *ê* < *ie* există în limba română, apoi probabil a existat în această limbă și fenomenul *ô* < *üó*, iar *üó* a dispărut prin ulterioare alunecări de sunet.

ô apare nediftongat și în Sardinia, Portugalia, o parte din Sicilia, o parte din Italia mijlocie. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Spr. I § 183.

58. *ó* latin + *n*, în mod indiferent dacă după *n* urmează o vocală ori o consonantă, < *ún*: *bún* > *bonus*, *múnte* > *montem*. La schimbare a participat și *ón* > vechiul bulgar *⌘*: *lúncă* > vechiul bulgar *lōka*, *úndiță* > vechiul bulgar *ōdița*, și grecul *ἀρραβίων* < *arvună*. În *cós* > *consuo* a căzut *n* înainte de fenomenul de față; *-oîú* > *-óneus* prin analogia femininului *-oáe* > *-ónea*; *tónt* (acelaș cu ital. *tonto* dumm, span. port. *tonto* dumm, de origine obscură, după Meyer-Lübke Zeitschrift für roman. Phil XXVIII, 636 ar fi onomatopeic) este relativ nou.—Fenomen paralel cu 25.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bún*, *múnte* P. B. glosar.—*cós*; *bruscónu* (broscóiu) Dalametra; *tóntu* Mihăileanu.—Greú de explicat *góne* > *iuvenis* P. B. glosar.

b) Olymp: *bún* Weigand Olymp 71, *múnte* 33.—*dzóne* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *bún*, *múnti* P. M. glosar.—*cós*; *măróú* (motan, pentru radical Pascu Sufixe 111 compară francezul dialectal *marou*) P. M. glosar.—*júni* P. M. glosar.

Istroromîn: *búr*, *ascúndu* > *abscondo* P. I. glosar.—*cós* P. I. glosar.

59. *ó* + *m* + consonantă (afară de *mn*) < *úm*: *cúmpăr* > *comparo*, *cúmpăt* > *computus* (*compitum* Pușcariu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII, 680). La schimbare a participat și *óm* > vechiul bulgar *⌘*: *scúmp* > vechiul bulgar *skōpŭ*,

cumpănă — vechiul bulgar *kōpona*. Însă *dōmn* — *dominus*, *sōmn* — *somnus*. *cum* — *quomodo* este neaccentuat.—Fenomen paralel cu 26.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *acumpăr* P. B. glosar.—*scūmpu*.—*dōmnu*, *sōmnu*.

b) Olymp: *dōmnu* Weigand Olymp 34, *sōmnu* 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cumpăr* P. M. glosar.—*dōmn*, *sōn* (somn) P. M. glosar.

Istoromîn: *cūmparu* P. I. glosar.—*dōmnu*, *sōmn* P. I. glosar.

60. a) Mai înainte de prefacerea lui *ó* în *ú* de sub 58, 59 a avut loc diftongarea lui *ó* accentuat în *ōă* când în silaba imediat următoare a fost *ă* ori *e*. La acest fenomen au participat și cuvinte străine: *rōătă* — *rota*, *pōártă* — *porta*, *sōă-cră* — *socra*, *flōăre* — *florem*, *mōărte* — *mortem*.—*cōăsă* — vechiul bulgar *kosa*, *cōăjă* — vechiul bulgar *koža*, *prōăspăt* — *πρόσφατος*, *cōălă* — neogrec *κόλλη*.—*sōră* și *nōră* sînt relativ nouă, din mai vechile *sōr* — *soror*, *nōr* — *nurus*; *rōībă* — *rubia* garance, Krapp poate că e nou, din mai vechiul masculin *rōīb*, care se găsește la Codrescu Dicționar german-romîn sub Krapp. β) *ó* urmat de *n* + vocală nu s-a diftongat în poziția —*e*, pentru aceia *būne* nu *bōăne* — *bonae*, *cărbūne* nu *cărbōăne* — *carbonem*, *minciună* (nou din mai vechiul *minciūne* [care există în macedoromîn]) nu *minciōănă*-*minciōăne* — *mentionem*, *tăciūne* nu *tăciōăne* — *titionem*, —*cīūne* nu —*cīōăne* — *tionem*. În poziția —*ă* însă s-a diftongat: —*ōăie* — *ōăiă* — *ōăniă* — *onea*; *tōănă* Laune, *humeur* — *tonare*. *bună* — *bona* prin analogia masculinului *būn*, *spună* — *exponat* și altele de acest fel prin analogia formelor cu *u*, ca *spūn* — *expono*, etc.; *gutūe* — *cotonea* prin analogia lui *gutūiū* — *cotoneus*; *cunună* — *corona* prin analogia pluralului *cunūni* și a verbului *cunūn* — *corono*. γ) *ó* urmat de *n* + consonantă și *m* + consonantă (afară de *mn*) nu s-a diftongat nici într-o poziție, pentru aceia *mūnte* nu *mōănte* — *montem*, *pūnte* nu *pōănte* — *pontem*, *frūnte* nu *frōănte* — *frontem*, *frūnză* nu *frōănză* — **frondia* după *folia* Meyer-Lübke Grammatik II 69, *ascūndă* nu *ascōăndă* — *abscondat* (Însă *dōămnă* — *domina*, *dōămne* — *domine*). La forme ver-

bale ca *ascundă* a contribuit și analogia acelor forme ale verbului unde *o* nu este în poziție de diftongare. Analogiei, nu alunecării sunetului, se datorește diftongarea în *cōândrî* = *contra* Șezătoarea V, 58 (neologism), în *tōántă* femininul lui *tónt* (Vezi 58), și probabil în *corōánă*, macarcă acest cuvânt se găsește deja în limba veche (Vezi probele la Tiktin Wörterbuch). — Fenomen paralel cu cel de sub 27.

În Criș-Mureș și Somiș-Tisa după Weigand VI Jahresbericht 13 se aude mai mult *o*, mai rar *ōă*, de exemplu *zbōră*. În Țara Oașului „*ōă* e pronunțat *o*: *cōjă*, *ōre*, *șōrice*, *cōdă*, *dōgă*, *ōmeni*, *nōpte*, *flōre*, *pōrtă*, *cōstă*, *frumōsă*, etc.”. Candrea Țara Oașului 10. La Munteni-Pădurenii *ōă* se preface pe alocurea în *ă*: *vrăjităřă* (vrăjitoare) I. Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenii 139, *slobădă* (sloboadă) 139, *pătse* (poate) 139, *cădă* (coadă) 139, *năptse* (noapte) 140, *ghișitărea* (gicitoarea) 140, *dărmă* (doarmă) 141, *omăřă* (omoare) 141, *căstă* (coastă) 142.—În limba comună *ōă* < *o* în *dōă* (vechiu romîn *dōăă*) > *dăae*, *nōă* (vechiu romîn *nōăă*) > *nova*, *novem*, *nobis*, *vōă* (vechiu romîn *vōăă*) > *vobis*, *rōă* (vechiu romîn *rōăă*) > *ros*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *pōartă*, *sōacră*, *flōare*, *mōarte* P. B. glosar.—*cōăje* P. B. glosar, *prōăspit* Dalametra.—*sōră*, *nōră* P. B. glosar. β) *būne*, *cărbūne*, *minciună*—*minciune*, *tucine* P. B. glosar, *-ciune* Pascu Sufixe 21. —*ōăne* (de pildă *lupōăne* P. B. glosar). *bună*, *aspună* P. B. glosar; *gutūne*—*gutūnū* P. B. glosar; *curună* P. B. glosar. γ) *munte*, *punte*, *frînte* > *frunte*, *fründză* P. B. glosar (*dōamnă*, *dōămne* P. B. glosar).

b) Olymp: α) *pōartă* Weigand Olymp 32, *sōacră* 32. β) *būne* 71. *bună* 37. γ) *munte* 33, *frândză* 34 (*dōamnă* 66, *dōămne* 32).

c) Acarnania: α) *bōățe* Weigand Aromunen II 180, *nōapte* 182.—*sōră* 182. β) *curună* 180.

d) Meglen: α) *rōată*, *pōartă*, *sōacră*, *flōari*, *mōarti*. P. M. glosar.—*cōăsă*, *cōăjă*, *prōăspăt*. P. M. glosar.—*sōră*, *nōră* P. M. glosar. β) *būni*, *minciună*, *tăciūni*, P. M. glosar, *-ciune* Pascu Sufixe 21. —*ōănă* (de pildă *lupōăănă* P. M. glosar). *bună*; *curună*. P. M. glosar. γ) *mūnti*, *pūnti*, *frūnti*, *frūndză* P. M. glosar (*tōamnă* P. M. glosar).

În Meglen afară de *ōă* (pentru care mai dau următo-

rele exemple: *ôară* P. M. 1₁₀ 7₂₀, *jôacă* 1₁₀, *tôárnă* 1₁₁, *șôărițilî* 1₂₆ 2₉, *picîôârili* 2₂₅, *ôâminilî* 4₀, *tôati* 4₂₈, *sôari* 5₁₃, *ôăă* 6₆, *môartă* 7₅, *môară* [mola] 9₂₈, *prôapi* 10₃, *gôală* 11₂₃, *pôaci* [oale, sing. *pociu* P. M. glosar, din acelaș radical cu fr. *pot*, pentru care vezi Meyer-Lübke Etym. Wörterbuch] 28₁₈, *prôachiă* [apropie] 28₂₉, *ansôară* 29₉) apare *ô*: *ursôniă* (ursoaică) 19₇, *sôă* (prăjină) > bulgar *soha* 7₂₃, *dôă* (două) 8₃₀, *fôră* (afară) 11₂. *ôă* < *â* în *năfără* (afară) 11₁, *fără* (afară) 11₇, pentru care vezi 68.

Istroromîn: α) *pôrtă*, *socră*, *môrte*. P. I. glosar.—*côsă*, *côjă*. P. I. glosar. β) *cărbure* P. I. glosar. -*ônă* (*lupônă* P. I. glosar). *bură* P. I. glosar. γ) *frunte*, *frunză*. P. I. glosar.

În istroromîn *ôă* s-a redus la *ô*. Mai dau următoarele exemple: *nôpta* P. I. 2₁₂, *tôta* 4₄, *nôpte* 6₃₃, *pôrtă* (duce) 8₂₂, *sôrele* 11₁₅, *rôgă* (roagă) 13₂₅, *fôme* 14₁₀, *gôlă* 15₂₃, *nôpta* 16₅, *pôrtă* (duce) 17₁₃, *nôpta* 18₂₅, *dôrme* 18₃₂, *sôrele* 22₂₀, *dôrme* 22₂₁, *fôme* 22₂₁, *scôlă* 23₁, *prôpe* (aproape) 25₃, *scôlă* 25₂₀, *nôpte* 31₁₃, *picîore* 34₃, *fôme* 34₃₄, *gôlă* 35₂₁, *nôpta* 35₂₉, *sôreț* (șoareci) 36₈, *picîore* 41₂₇, *côrnel* 45₁, *môrte* 45₅, *pôrtă* (duce) 47₁₈, *prôpe* (aproape) 49₅, *dôrme* 50₃₄, *jôcă* 54₁₂, *côrnel* 57₃, *môrta* (moartea) 82₃, *fôle* (pîntece) 82₁₀, *ôla* 82₁₂. Rar apare *ô*: *pôrtă* (duce) 2₁₈.

61. Diftongul *ôă* apare cîteodată prefăcut în *â* după *f*, *v*, *r*, *l*, *t*, *d*, *s*, adecă după acele sunete după care (cu excepție de *l*, *t*) și *ěă* apare, dar în mod mai regulat, prefăcut în *â* (Vezi 28, 29, 31, 32). La *ěă* < *â* am admis o prefacere a lui *ě* în *ă* și apoi căderea lui *ă* înaintea lui *â*. Să fi fost și la *ôă* < *â* acelaș proces? Ori, cum am admis în Principii de istoria limbii 40, o asimilație regresivă? *tă* > **tôă* > **tôa* > *tăa*, *să* > **sôă* > **sôa* > *săa*; *afără* > **afôără* > *foras*, *povără* > *povôără* > vechiul bulgar *povora*; -*ăe* > **ôăe* (Vezi 62) în *hîrdăe* > **hîrdôăe*, *ilăe* > **ilôăe*, *măngălăe* > **măngălôăe*, *pîrăe* > **pîrôăe* (Pluralele *hîrdăe*, *ilăe*, *măngălăe*, *pîrăe* sînt analogice după singularele *hîrdău*, *ilău*, *măngălău*, *pîrău*. Forma plurală -*ăe* din aceste cuvinte Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XI, 59, XII, 230, 234 o explică printr-o presupusă diftongare a lui *ă* în *ăă*).

Fenomenul are loc, tot sporadic, în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *tă*, *să* P. B. glosar; *dăo-dôao* > *duae*, *năo-nôao* > *nova*, *novem* P. B. glosar, *răăa* > **rôăăa* > *ros* Mihăileanu.

b) Olymp: *tá* Weigand Olymp 78, *sá* 78.

c) Acarnania: *sá* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *tá, sá, P. M. glosar, năfără* (afară) P. M. 11₁, *fără* (afară) 11₇.

Istroromîn: *afără* P. I. glosar, *fără* P. I. 3₁₀.

62. *ou* final < *ău*: *tău* > **tou* > *tăus*, *său* > **sou* > *săus*; -*ău* > -*ou* în cuvintele ungurești terminate în -*ó*, -*ú* *ceangău* > *csángó*, *ceatlău* > *csatló*, *gealău* > *gyalú*, *hai-dău* > *hajdú*, *hîrdău* > *hordó*, *ilău* > *üló*, *măngălău* > *mángoló*, *șalău* > *süllő*, *șalgău* > *sóvágó*, *tău-tó*; cuvîntul de origine obscură *pîrău* are la sfîrșit acelaș grup -*ou* < -*ău*, pentru radical compară albanezul *părrua* (vezi Gustav Meyer Wörterbuch); vechiul romîn *încătrău* > *încotrôu* > *încotró*. În mijlocul cuvîntului apare *ou* < *ău* în *Tăutul*, *Tăut* (nume propriu) > **Tout* > ungurescul *Tót* Slave, Slowak, Slavonier. —Însă *ou* > *ovum* (pentru că inițial?), *bou* > *bovem*, *nou* > *novus* (prin analogia pluralului *boi*, *noi*?).

Fenomenul are loc în toate dialectele. În istroromîn lipsesc exemple.

Macedoromîn. a) *tău* P. B. glosar.—*ou*, *bou*, *nou* P. B. glosar.

b) Olymp: *tău* Weigand Olymp 78.—*nou* 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tou* P. M. glosar.—*ou*, *bou*, *nou* P. M. glosar.

Istroromîn: *tév*, *séu* P. I. glosar, prin analogia lui *mev* > *meus*.—*ov*, *boü*, *nov* P. I. glosar.

63. α) *o* < *u* în *cărte* > *cortem*, *cúte* > *cotem*, *mură* > *morum*, *núme* > *nomen*, *ușă* > *ostium* (*ustium* probat la Marcellus Empiricus, Lindsay Die lat. Sprache pag. 38), *zgură* > *scōria*. Fenomenul este anteromînesc și trebuie pus în legătură cu numeroasele cazuri de *o* < *u* dela Iordanis: *Capitulio*, *cognuscere*, *cupia*, *cutem*, *-urius*, *rubor* (robur), *fabulusae* (fabulosae), vezi ed. Mommsen indice. β) *o* < *u* în *spúză* > *spōdium*, poate supt influința lui *prūna*, cu care într-adevăr s-a contaminat în macedoromîn; *túrta* > *törtá* (Din *törtá* a eșit regulat în romînește *törtá*; *túrtá* este eșit dintr-un romaníc *túrta* [Vezi Pușcariu Etymolog. Wörterbuch], care de altfel tot în *törtá*, participiul lui *torqueo*, își are originea, după

cum probează *torta panis*, tradus de Luther cu Laib Brot, din Vulgata exodus 29₂₃, chronicorum 16₃, Georges Handwörterbuch).

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *mură*, *nună* (nume), *ușe*, *zgură* P. B. glosar. Pelîngă acestea *plup* (plop) > *pōpulus* P. B. glosar (Compară și *izvūr* [izvor] C. D. V 221₂₇). *tūt* alături cu *tót* > *tōtus* P. B. glosar este provenit prin analogia formelor neaccentuate *tutlūi*, *tutlēi*, *tutulór*, *tutlór* și din cauza întrebunțării neaccentuate proclitice în tact. β) *spūză* Dalametra-*sprună* P. B. glosar-*spūră* > **spūrnă* > *sprună* la Fărșeroși P. B. glosar (*sprună* e o contaminație din *spōdium* și *prūna*); *türtă*.

b) Olymp. α) *nūme* Weigand Olymp 33, *ūsă* 33. β) *sprună* 34.

c) Acarnania. α) *ușă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *nūmi*, *ușă* P. M. glosar. β) *sprūză* (contaminație între *spōdium* și *pruna*), *türtă* P. M. glosar.

Istoromîn: α) *lūme* (nume), *ușă* P. I. glosar. β) *türtă* P. I. glosar.

64. Citeodată *o* accentuat și neaccentuat < *ă* (înainte de *n* de obicei *i*). α) *ó* < *ă*: *dîmb* > ungur *domb* (poate prin **dûmb*), *ghém* > *ghîám* > *glomus*? (orî mai degrabă **glemus* Meyer-Lübke în Gröbers Grundriss I ed. II 468?), *gînd* > ungur *gond* (poate prin **günd*), *lămîe* > neogrec λεμόνι (poate prin **lemûni*), dialectal *tăt* > *tót* > *totus*. β) *o* < *ă*: *că* > *quod*? (orî mai degrabă *qua* = *quia* Rydberg Zur Geschichte des franz. *o* II 357 sqq.), *cătră* > *contra*, *cumpănă* > vechiū bulgar *kōpona*, *dūpă* > *de* + *post*, *fără* > *foras*, *lîngă* (poate prin **lung*) > *longum*, *mănăstire* > neogrec μοναστήρι? (mai degrabă vechiū bulgar *manastiri*), *năsălie* > vechiū bulgar *nosilo*, *prăvălêsc-sprăvălêsc* > vechiū bulgar *provaliti*, dialectal *săldăt* (*saldăt* Graiul nostru I, 441) > *soldat*. γ) Numeroasele exemple de vechiū bulgar *ж*, *Ѡ* accentuat și neaccentuat reprezentat în romînește prin *în*, ca de pildă *gîscă* > *gōsî*, *tînguêsc* > *tōgovati* (alte exemple vezi în ale mele Principii de istoria limbii 159) trebuiesc explicate prin aceia că în însăș limba de origine (mediobulgară) *ж* avea valoarea de *ăn*. Pentru valoarea de *ăn* a lui *ж* în mediobulgara vezi Jagić, Wie lautete ж bei den alten Bulgaren, în Archiv für slav. Philologie anul 1879 pag. 312 sqq.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *glêm*; *surări* (surorî). P. B. glosar.
β) *că*, *cătră-citră*, *după*, *fără*, *mînăstir* P. B. glosar.

b) Olymp. β) *că* Weigand Olymp 86, *cîtă* (cătră) 84, *citră* 34, *firă* 84, *lingă* 84.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *glêm* P. M. glosar. β) *că*, *foră* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *glêm* P. I. glosar; *sorăr* (surorî) P. I. 6., 10.₂₂. β) *cătră*, *după*, *făr* P. I. glosar.

Compară 68. Din cauza schimbului dintre *o* și *u* poate că unele exemple aparțin la 68.

65. *o* neaccentuat are propensiea de a se preface în *u*.
α) Se preface în *u*: *afurisesc* > ἀφουρίζω; *buréte* > *boletus*; *cós* > *consuo*—*cusúî*, *cusút* (însă imperfect *cosěám*); *curichîû* > *cauliculus*; *dór* > *doleo*—*durěám*, *durúî*, *durút*; *frumós* > *formosus*—*frumusěță*; *îěpure* > *leporem*; *însór* > **uxoro*—*însurám*, *însurăî*, *însurát*; *jóc* > *ioco*—*jucám*, *jucăî*, *jucát*; *móîû* > *mollio*—*muîám*, *muîěî*, *muîát*; *mór* > *morior*—*murîám*, *murîî*, *murít*; *náfură* > ἀναφορίζω; *pórt* > *porto*—*purtám*, *purtăî*, *purtát*; *pót* > **poteo*—*putěám*, *putúî*, *putút*; *róg* > *rogo*—*rugám*, *rugăî*, *rugát*; *strecór-strecór-strecúr* > *ex* + *transcolo*—*strecurám*, *strecurăî*, *strecurát*; *tîmpurî* > *tempora*; *tórn* > *torno*—*turnám*, *turnăî*, *turnát*; *ucid* > *occido*; *uréche* > *auricula*; *urgie* > ἐργίη, *urgisesc* > ἐργίζω; *zbor* > *ex* + *volo* > *zburám*, *zburăî*, *zburát*. β) Se păstrează alături cu *u*: *amorțesc*—*amurțesc* > **admortio*; *borcút*—*burcút* > ungur *borkút*; *cocóănă*—*cucóănă* > ? compară neogrec κοκκώνα; *cocón*—*cucón* > vezi *cocoană*; *cocóș*—*cucóș* > vechiú bulgar *kokoši* gallina; *codálb*—*cudálb* > *cauda albus*; *coprind*—*cuprind* > *comprehendo*; *conósc* (vechiú romîn)—*cunósc* > *cognosco*; *despóîû* > *despolio*—*despoîám*—*despuîám*, *despoîát*—*despuîát*; *dórm* > *dormio* > *dormiám*—*durmiám*, *dormîî*—*durmîî*, *dormít*—*durmít* (formele cu *u* în Transilvania); *îngróp* > *groapă*—*îngropám*—*îngrupám*, *îngropăî*—*îngrupăî*, *îngropát*—*îngrupát* (formele cu *u* în vechea romînă); *înot* > **noto*—*înotám*—*înutám*, *înotăî*—*înutăî*, *înotát*—*înutát* (formele cu *u* în vechea romînă); *micșoréz*—*micșuréz* > *micșór*; *negoțéz*—*neguțéz* > *negóț*; *osebesc*—vechiú romîn *usebesc* > vechiú bulgar *osebiti*; *ospătéz*—vechiú romîn *uspătéz* > *hospito*; *pogór*—vechiú ro-

mîn *pugôr* > vechiû bulgar *pogori* prone; *porcâr-purcâr* > *porcarius*; *romîn-rumîn* > *romanus*; *roşesc-vechiû romin ruşesc* > *roş*; *surôri-vechiû romin sorôri*. γ) Se păstrează neschimbat: *acóper* > *cooperio-acoperiám, acoperii, acoperit*; *cóc* > *coquo-cocěám, copsěi*; *colindă* > vechiû bulgar *kolěda*; *colindéz* > *colindă*; *dovádă, doviděsc* > vechiû bulgar *dovedō*; *înód* > *nodo-înodám, înodăi, înodát*; *lăcom* > vechiû bulgar *lakomü*; *mormînt-monimentum*; *ospăţ* > *hospitium*; *portâr* > *portarius*; *portiţă* > *pöartă*; *scót* > *excutio-scotěám, scosěi, scôs*; *slóbod* > vechiû bulgar *svobodî*; *slobód, slobozíám, slobozii, slobozit* > *slóbod*; *slobozie* > *slobód*; *şchiöpătéz, şchiöpătám, şchiöpătăi, şchiöpătát* > *şchiöp* > **scloppus*; *tórc* > *torqueo-torcěám, torsěi*. δ) -o final s-a fixat ca *u*: 1) La singularul declinării II, unde -o dela dativ şi ablativ, prefăcut în -u, a contribuit împreună cu nominativul -us şi cu acuzativul -um la producerea cazului romînesc -u (*dómn* > *dómnu* > *dominus-domino-dominum-domino*); 2) La unele substantive de declinarea III, *óm* > *ómu* > *homo, împărát* > *împărátu* > *imperator, sór* > *sóru* > *soror*; 3) La singularul declinării pronominale, unde dativul latin popular -o (pentru clasicul -i) şi ablativul -o, prefăcuţi în -u, a contribuit împreună cu acuzativul -um la producerea cazului romînesc -u (*él* > *élu* > *illo* [= *illi*, vezi Georges Lexikon der lat. Wortformen] -*illum-illo*; *acést* > *acéstu* > *isto* [= *isti*, vezi Georges Lexikon der lat. Wortformen] -*istum-isto*); 4) *ěü* > *éu* > *eo*, vezi Grandgent Introduzione § 263, > *ego*; 5) La p. 1 sing. prezent indicativ (*zic* > *zicu* > *dico*); 6) La unele numerale, *pátru* > *quattor* > *quattuor*; *ópt* > *óptu* > *octo*.—Acolo unde se găseşte o final în romîneşte, este de origine recentă: vocativul -o, *Ilěáno*, şi imperativul -o, *vino*, îşi aű originea în interjecţia o.

Tot aűa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *afurisěscu* Dalametra; *burěáte*; *cós*—*cusěá, cusú, cusút*; *dór*—*durěá, durút*; *lěpure*; *nsór*—*nsură, nsuräre, nsurát*; *gıóc*—*gıucá, gıucără*; *mólü*—*mulá, mulě, muláte*; *mór*—*muri, murire, muritá*; P. B. glosar; *anáfură* Dalametra; *pórtu*—*purtá, purtă*; *pót*—*putěm, putěá, putú*; *aróg*—*arugă, arugát*; *stricór*—*stricuráfi, stricurără*; *tórnü*—*turná, turnă, turnátá*; *urěácle*; *uryie*; *azbór*—*azburát*. P. B. glosar. β) *amurţăscu*; *cucót* > vechiû bulgar *kokotü gallus*; *cunóscu*; *dispólü*—*dispułără, dispu-*

lăt; *dórmu—durńá, durńii, durńittă*; *ńgróp—ngrupă, ngrupăre, ngrupăt*; *anót—anutá, nutáre*; *purcár*; *armín—arumín—rumăń*; *aruşescu*; *surări*. P. B. glosar. γ) *acóápir—acupiriá, acupiri, acupirit*; *cóc—cuţéá, cuţéare*; *nód—nudă, nudáre*; *murmintu*; *uspéř*; *purtár*; *scót—scuséseř, scutéárim, scutéáre*; *tórcu—turţéá*. P. B. glosar. ε) 1) *dómnu*; 2) *óm, sór*; 3) *él*; *aestu*; 4) *éü*; 5) *dzíc*; 6) *pátru, óptu*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *buréáte* Weigand Olymp 33; *duréáre* 27, 47; *lópur* 29; *ninsurat* (neinsurat) 28; *mór—murím* 90. β) *cucót* 33; *cunóscu* 33; *dórmu—durniám, durnii* 98. γ) Lipsesc exemple. ε) 1) *dómnu* 66; 2) *óm* 36; 3) *él* 77, *aestu* 79; 4) *éü* 76; 5) *dzicü* 52; 6) *pátru* 74, *óptu* 74.

c) Acarnania. ε) 1) *bărbát* Weigand Aromunen II 180; 2) *sór* 182; 5) *fác* 178.

d) Meglen. α) *buréti*; *cós—cusüi, cusút*; *lépur*; *ansór—ansuróm*; *mór—murím, muri, murit*; *róg—rugát*; *timpuri*; *tórn—turnóm*; *uříd*; *uréclă*. P. M. glosar. β) *cucóř*; *cunósc*; *dispólü—dispulát*; *dórm—durměá*; *angróp—angrupăt*; *purcár*; *ruřós* (rořesc); *suróri*. P. M. glosar. γ) *murmint*. ε) 1) *dómn*; 2) *üóm, ampirát, sór*; 3) *ïel*; 4) *ió > éü vezi 39 v*; 5) *zic*; 6) *pátru, üópt*. P. M. glosar.

In macedoromîn, prin urmare, *o* neaccentuat devine cu mai multă consecvență *u* decît în dacoromîn.

Istoromîn. α) *cós—cosút?*; *dóre—duré, durút*; *lépur*; *ănsóru—ănsurá, ănsurát*; *jóc—jucá, jucát*; *mór—muri, murit*; *pórt—purtá, purtát*; *pót—puté, putút*; *rógu—rugá, rugát*; *tórnü—turná, turnát*; *uříd*; *uréclă*. P. I. glosar. β) *cunóscu*; *dórmu—durmi, durmit*; *surăr*. P. I. glosar. γ) *cúperu?—cuperi, cuperit*; *lacom*. P. I. glosar. ε) 1) *dómnü*; 2) *óm, sór*; 3) *ié > iël* P. I. glosar; *istü* P. I. 22₂₇; 4) *ió > éü vezi 39 v*, P. I. glosar; 5) *zic* P. I. glosar; 6) *pátru, ópt* P. I. glosar.

In istoromîn, prin urmare, *o* neaccentuat devine cu mai multă consecvență *u* decît în dacoromîn.

§ 241. 66. *ű*. α) Contrariu de ceia ce se întimplă în celelalte limbî romanice, unde el a devenit *ó* (afară de dialectele Logudoro și Campidano din Sardinia, unde *ű* a rămas neschimbat, și afară, după cum se pare, de limba dalmată, unde *ű* în silabă închisă a rămas probabil neschimbat, Bartoli Das Dalma-

tische II § 295), *ŭ* a rămas *u* în românește: *ajung* > *adiungo*; *ascult* > *ausculto*; *asupra* > *supra*; *atunci* > *tunc*; *cruce* > *crucem*; *cuc* > *cucus*; *cuiu* > *cuneus*; *dulce* > *dulcis*; *fug* > *fugio*; *fulger* > *fulgur*; *fund* > *fundus*; *furcă* > *furca*; *gură* > *gula*; *înjunghiu* > *iugulo*; *înpung* > *pungo*; *jug* > *iugum*; *june* > *iuvenis*; *lucru* > *lucrum*; *luntre* > *luntrem*; *lup* > *lupus*; *lupt* > *lucto*; *lut* > *lutum*; *muc* > *muccus*; *mulg* > *mulgeo*; *muilt* > *muiltus*; *muscă* > *musca*; *must* > *mustum*; *nucă* > **nūca*; *numar* > *numerus*; *pătrund* > *pertundo*; *plumb* > *plumbum*; *porumb* > *palumbus*; *puiu* > *pulleus*; *pulbere* > *pulverem*; *pulpă* > *pulpa*; *pumn* > *pugnus*; *puț* > *puteus*; *rug* > *rūbus*; *sătul* > *satullus*; *scurt* > *curtus*; *spurc* > *spurco*; *sturz* > *turdus*; *sufer* > *suffero*; *sufiu* > *sufflo*; *surd* > *surdus*; *trunchiu* > **trunculus*; *turb* > *turbo*; *turbur* > **turbulo*; *tusă* > *tūssis*; *umăr* > *humerus*; *umbră* > *umbra*; *undă* > *ūnda*; *unde* > *ūnde*; *ung* > *ūngo*; *unghie* > *ūngula*; *urs* > *ursus*; *vulpe* > *vulpes*; *vultur* > *vulturem*. Dintre exemple nu sînt sigure acelea unde după *ŭ* urmează *n* ori *m* + *consonantă* (afară de grupul *mn*), căci s-a putut întîmpla ca *ŭ* să se fi prefăcut în *o* și apoi *o* să fi devenit *u* conform schimbărilor de sub 58, 59. β) *ŭ* apare cu toate acestea prefăcut în *o* în următoarele cuvinte: *cot* > *cūbitus*; *doi* > *dūo*; *două* > *dūae*; vechiul romîn *io*, *ioo* > *ūbi* (Cuvîntul se găsește scris de cele mai multe ori *ю*, *юw*; *ю* însă reprezintă în ortografia chirilică și pe *io* și pe *iu*; pentru lectura *io* pledează scrierea *юw*, *iw* din psaltirea șcheiană și psaltirea Coresi facsimile pag. 38.); *măare* > *mūria*; *noră* > *nūrus* (Acest cuvînt prezintă și în restul teritoriului romanic o particulară dezvoltare a lui *ŭ*, care apare nu ca *o* închis, ci ca *o* deschis: italian *nuora*, vechiul provensal *nora*, spaniol *nuera*, portughez *nora*. După Meyer-Lübke Einführung ed. II § 152 prin analogia lui *socrus*. Mai degrabă s-ar putea invoca analogia lui *soror*); *plăoe* > *plūvia* (Vezi discuția pe larg în a mea „O rămășiță din timpuri străvechi, *jioară* = *cristal*“ în Arhiva Iași anul 1914. Verbul *plouă* însă nu-î *pluit*, ci foarte probabil **plovat* ori **plovat*, compară „urceatim plovebat“ Petronius Cena Trimalchionis 44; la *plovare* trimete francezul *pleuvoir*, la *plovare* italianul *piovere*, la *plovare plovatus* românul *plouăre*, *plouăf*); *roib* > *rūbeus*; *roibă* > *rūbia*; *său* > **sōu* > *sūus*; *scot* > *excūtio* (Acest cuvînt prezintă și în italiana o particu-

lară dezvoltare a lui *ŭ*, care apare nu ca *o* închis, ci ca *o* deschis: *scuotere*); *tăŭ* > **tou* > *tŭus*; *tăamnă* > *autŭmnus*. Fiindcă cei mai mulți *ŭ* n-au devenit *o* în românește, Meyer-Lübke a pus teza că toți *ŭ* n-au suferit această schimbare, și pe *rôib*, *côt*, *o* (adecă *io*), *tăamnă*, macedoromîn *gîone* presupus > *iŭvenis* (singurele cazuri de *ŭ* < *o* cunoscute de dinsul) le-a explicat punînd regula „*u* < *o* înainte de labiale” Grammatik I § 130. Regula lui Meyer-Lübke e contrazisă de *a-sŭpra*, *lŭp*, *nŭmăr*, *ŭmăr*, *rŭg* > *rŭbus*, *sŭfer*, *sŭflu*, *spŭmă* > *spŭma*, *ŭmed* > *hŭmidus*, vechiŭ romîn *bŭăr* > *bubalus*, vechiŭ romîn *nŭăr* > *nŭbilum*, la care numai la unele s-ar putea invoca influința formelor neaccentuate, influință pe care o invoacă de altfel Meyer-Lübke la unica excepție dela regula sa cunoscută de dinsul, la *rŭmeg* > *rŭmigo*. Tot cu privire la această presupusă *complectă* neprefacere a lui *ŭ* în *o* în românește spune Mohl Introduction à la chronologie du latin vulgaire 194: „În ce privește pe *ŭ* pentru *o* accentuat, umbri-cul *sunitu* alături cu *sonitu* ni se pare că prezintă acelaș fapt ca și româneștile *sună* = *sŭnat*, *bun* = *bŭnus*, etc. Din contra, umbrica cere *o* în loc de *ŭ* primitiv înainte de labiale: *somo* în loc de latinul *summum*, rădăcina *sup*, grec *ὑπό*. Și aici exact acelaș lucru îl găsim în românește: *o* din *ŭbi*, etc., în vreme ce, după cum se știe, ceilalți *ŭ* rămîn neschimbați în Dacia”. În Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 688, plecînd și el dela teza că oricare *ŭ* rămîne neprefăcut în *o* în românește, caută Sextil Pușcariu să-și explice pe *tăamnă*, *tăi*, *săi*, *dôi*, *rôib*, *măare*, *côif*, *fôst*, *pleoapă* din niște presupuse *atuimna*, *tŭi*, *sŭi*, *dŭi*, *rŭib*, *mŭira*, *cŭif*, *fŭistum*, *plŭipa*, punînd regula că „atunci cînd s-a întîmplat să se găsească în limba romînă primitivă un *u* înainte de *l* consonant dela sfîrșitul silabei, s-a disimilat *u* în *o*”. Această părere a retractat-o însă Pușcariu în Locul limbii romîne între limbile romane 26.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *ağŭngu*; *ascŭltu*; *sŭpră*; *atŭmŭea*; *crŭte*; *dŭlŭte*; *fŭg*; *fŭndu*; *fŭrcă*; *gŭră*; *ğŭg*; *lŭcru*; *lŭp*; *mŭlgu*; *mŭltu*; *mŭscă*; *nŭcă*; *nŭmir*; *pitrŭndu*; *purŭmbu*; *pŭlŭ*; *pŭlbire*; *pŭlpă*; *pŭlmu* (pumn); *pŭț*; *rŭg*; *sătul*; *sŭflu*; *sŭrdu*; *tŭrbu*; *ŭmir*; *ŭndă*; *ŭngu*; *ŭngle*; *ŭrsu*; *vŭlpe*; *vŭltur*. P. B. glosar. β) *côt*; *dôi*; *dăăă*; *măare*; *nŭr-nŭră*; *plăăe*; *arôibu*; *scôt*; *tăŭ*; *tăamnă*. P. B. glosar.

La acestea se adaug *arōamig* > *rūmigo* și *gîone* > *iūvenis*, P. B. glosar. *arōamig*—*arumigare* se poate explica prin analogia verbelor de tipul *acōăpir*—*acupirire*; *gîone* e relativ nouă, trebuie să fie italian *giōvine*.—Inșă *iū* P. B. glosar.

b) Olymp. a) *adzūndze* Weigand Olymp 56; *atūmtsā* 26; *fūrcă* 55; *gūră* 63; *lūcru* 34; *lupū* 36; *mūltu* 34; *nūcū* 64; *nūmeru* 58; *pūl* 34; *pūțu* 34; *scūrtu* 59; *ūngu* 32; *vūlpe* 64. β) *dōi* 74; *dōăue* 74; *mōăre* 34; *plōăte* 25; *scōtū* 34; *tău* 78; *tōămnă* 34. La acestea se adaug *rōamigu* 34, *dzōne* 32, pentru care vezi observațiile de supt a), și *dzōg* (jug) 67.—Inșă *iū* 82.

c) Acarnania. α) *fūgă* (fugiat) Weigand Aromunen II 180, *fūdz* (fugis) 180; *părūnghīlī* 178.

d) Meglen. α) *jūng*; *scūlt*; *sūpră*; *tūnțea*; *crūți*; *dūlți*; *fūg*; *fūnd*; *fūrcă*; *gūră*; *jūnglu*; *jūg*; *lūcru*; *lūp*; *mūlg*; *mūlt*; *mūscă*; *nūcă*; *nūmir*; *pūlū*; *pūlpă*; *pūlm* (pumn); *rūg*; *sătūl*; *spūrc*; *sūflu*; *sūrd*; *iūndī* (unde); *ūng*; *ūnglă*. P. M. glosar. β) *cōt*; *dōi*; *dōū-dōūă-dōăūă*; *nōră*; *plōăță*; *scōt*; *tōū*; *tōămnă*. P. M. glosar. *rūmig*, *jūni* P. M. glosar, ca în dacoromîn.

Istoromîn. α) *ascūtu* (ascult); *sūpra*; *atūnts*; *dūltse*; *fūg*; *fūnd*; *fūrcă*; *gūră*; *jūg*; *lūcru*; *lūp*; *lūt*; *mūnt* (mult); *mūscă*; *nūcă*; *pūl*; *pūmnu*; *pūț*; *satū* (sătul); *scūrt*; *sūrd*; *tūrbu*; *ūmer*; *ūngu*; *ūnglă*; *ūrs*. P. I. glosar. β) *cōt*; *dōi*; *dō* (doă); *plōie*; *scōt*; *tōmnă*. P. I. glosar.

67. *ū* latin a rămas neschimbat ca *u*: *asūd* > *sūdo*; *dūc* > *dūco*; *fūm* > *fūmus*; *lūnă* > *lūna*; *lūpt* > *lūcto*, etc.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *asūd*; *dūc*; *fūm*; *lūnă*; *alūmtu* (lupt). P. B. glosar.

b) Olymp: *dūc* Weigand Olymp 54; *fūm* 34.

c) Acarnania: *dūse* (*dūxit*) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *sūd* (asud); *dūc*; *fūm*; *lūnă*. P. M. glosar.

Istoromîn: *dūc*; *lūră* (lună).

68. *u* accentuat și neaccentuat apare citeodată prefăcut în *ă*, *î*. α) *ū* < *ă*, *î*: *adīnc* > *adūncus* (înțelesul primitiv al cuvintului romînesc a fost de „plecat în jos”); *gīt* > *gūttur*? (Miklosich Beiträge Vokal. III 8 găsește mare greutate în *î* din acest cuvînt și pentru aceia propune un vechiū bulgar **glūtū*, iar

Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII 220 numai astfel își poate explica pe *gittlėj* [vechiu român *giltėj*] și pe *giltán*); *gutăe* > *gutue* > *cotonea*; *osinză* > *axungia*; *plămín* > *plumún* > *pulmonem*; vechiul român *porămb* Hasdeu Cuvinte din bătrâni I 297 > *porumb* > *palumbus*; *sínt* > *sünt(u)*? (La *suntu* trimet formele macedoromine, la *sintu*, admis încă de Lambrior în Tocilescu Revista pentru istorie I 42, trimet formele vechi romine *simtu*, *sintu*, pentru care vezi Gaster Crestomatie I CXXVII—CXXVIII). β) *u* < *ă, î*: *flăcără* > **flacula* > *facula*; *frimsăate* > *frumusețe* Coresi Psaltirea ed. Hasdeu facsimile pag. 43; *plămín* > *pulmonem*; vechiul român > *porăncesc* > *poruncesc* > vechiul bulgar *poročiti* Gaster Crestomatie; *rindună* > **hirundinella*; vechiul român *văltúr* (vezi Gaster Crestomatie) > *vulturius*; *viltöare* Wasserwirbel, Wasserstrudel, Bărcănu Dictionar român-german > **viltöare* > *volutus* + *-oare*.

Fenomenul are loc în macedoromîn, și poate în istroromîn.

Macedoromîn. a) α) *adíncós* (adînc) P. B. glosar; *usîndză* Dalametra; *sün-suntu-sinto* P. B. glosar. Apoi *frînte* > *frunte*, *frîndză* > *fründză*, *lîndură* > **hirundula*, *mîșcu* > *mûșcu*, P. B. glosar. β) *viltöare* P. B. glosar. Apoi *apărñescu-apîrñescu* (pornesc) > *apurnescu* > vechiul bulgar *porinōti* P. B. glosar; *cățut* > *cuțut* P. B. 175; *mărmintul* > *murmintul* P. B. 286; *mîșcătură* > *mușcătură* P. B. glosar; *mplătescu* (plutesc) > *plutescu* > vechiul bulgar *pluti plovō* P. B. 429.

b) Olymp. α) *suntu* Weigand Olymp 99; *frămphă* (frunte) 34; *frăndză* 34; *arăndură* 26. β) *arăndurică* 26; *mărmîtü* 58.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *frîndză* (frunză) P. M. 18₈; *mōncă* (muncă, supărare) > vechiul bulgar *mōka* 33₄. β) *dismărēscă* (hodinească) > *dismur-* > bulgar *umorīavam*, sîrb *moriti fatiguer*, ermüden 32₃₀; *mănciō-ti* (ostenește-te) > *munciō* > vechiul bulgar *mōčiti* 33₁₈; *pumarōt* (obosit) > *pumărōt* > *pumur-* > sîrb *pomoriti* ermüden 21₂₈; *umărō* (obosi) > *umur-* > bulgar *umorīavam* 35₁₅.

Istroromîn. *fărniž* furnici P. I. 19₁; *fărminánt* > ital. *fulminante* Pușcariu, Studii istroromine, II, 96.

Compară 64. Din cauza schimbului dintre *o* și *u* poate că unele exemple aparțin la 64,

69. Precedat de *î* orî sunet muiat *u* accentuat și neaccentuat se preface sporadic în *i*. a) *ú* < *i*: *blid* > vechiū bulgar *blīudū*; *închid* > **închīud* > *includo*; *înghit* > **înghiūt* > *inglutio*; vechiū romîn *libov* (îubire) > vechiū bulgar *liubovī*; *nicăiri* > *nicăiuri* > *nec aliubi*; *rușine* > **rușiune* > *roș+îune*. În *fătăcină* Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 151, alături cu obișnuitul *fătăciune* > **fetationem*, s-a amestecat sufixul *-înă*; din contra, în *mortăciune* (alături cu *mortăcină*) > *morticina* s-a amestecat sufixul *-iune*; tot un amestec probabil al sufixului *-iune* a avut loc în *mărăciune* alături cu *mărăcine* > probabil **marrucina* (compară italian *marrucca*) > *marra* Cihac.—Însă *îute* > vechiū bulgar *liuto*. β) *u* < *i*: *ginel* (tinerel, comunicat din județul Iași) > **giunel* > *giune*; *ibovnic* > **iubovnic* > vechiū bulgar *liubovnikū*; *mincinós* > *minciună*.—Însă *îubesc* > vechiū bulgar *liubiti*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *nclid*; *nglit*; *arșine* (rușine). P. B. glosar. *murtuțină* P. B. glosar; *mărăține* Mihăileanu. β) *minciunós* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *nclidū* Weigand Olymp 36; *arsine* 26.

c) Acarnania, Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *anclid*; *anglit*; *nicăiurea(?)*; *rușoni*. P. M. glosar. *mărțin* P. M. glosar.—*lută* (iute) P. M. glosar. β) *minciunós* P. M. glosar.

Istoromîn. α) *ānclīdu*; *rușire* (rușine). P. I. glosar.—*lūt* (iute) P. I. glosar. β) *lubesc* P. I. glosar.

70. *u* neaccentuat, scurt orî lung, rămîne neschimbat: *cuțit* > *cūte*; *lucesc* > *lūcesco*; *măscur* > *mascūlus*; *muțere* > *mūlierem*; *pușchă* > **pūstulella*; *putoare* > *pūto-rem*; *rugină* > **aerūgina*; *ruptură* > *rūptura*; *singur* > *singūlus*; *supțire* > *sūbtilis*; *turtură* > **tūrtūrella* orî *tūrtūrilla*; *urzică* > *ūrtica*; *vultur* > *vultūrem*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cuțut*; *luțescu*; *măscur*; *muțare*; *arudzină*; *singur*; *supțire*; *turtură* (turturea) > **turtura*; *urdzică*; *vultur*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cuțut* Weigand Olymp 31; *supțire* 51.

c) Acarnania; *trimură* Weigand Aromunen II 182 > *tremūlo*.

d) Meglen: *cuțot*; *măscuri*; *mulări*; *putăări*; *ruptătură*; *singur*; *supțori*; *turtură*; *urzică*. P. M. glosar.

Istroromin: *cuțit*; *mulere*; *supfire*; *urzică*. P. I. glosar.

71. *u* neaccentuat final, alit acel provenit din *u* latinesc (> *-us*, *-um* dela nominativul și acuzativul singular declinarea II, cu care s-a confundat *o* dela dativ și ablativ, vezi 65 δ; *-us* dela 1 pers. plur. prezent, imperfect, perfect indicativ, pluscaperfect conjunctiv), cit și acel provenit din *o* latinesc (vezi 65 δ), α) se păstrează ca *u* sonant după explozivă ori spirantă + lichidă ori nazală și după *r+l*: *ăcru*, *sócru*, *áspru*, *cióclu*, *úmbļu*, *úmplu*, *áflu*, *súflu*, *ritmu*, *neologizmu* (dar și *neologizm*), *Cáfru*, *úrlu*; β) după o vocală devine consonant și formează cu vocala precedentă diftong ori triftong: *óú*, *bóú*, *dáú*, *běáú*, *iaú*, *éú*, *tírziú*, *viú* (*vivus*), *téú*, *gráú*; γ) după o consonantă ori după un grup de consonante altul decit cele de supt α a devenit scurt, a fon și apoi a dispărut, lăsind urmă de rotunzire asupra sunetului precedent: *păr* (*păr* > *palus*, *pareo*), *sătúl* (*sătúł* > *satullus*), *chém* (*kém* > *clamo*), *án* (*án* > *annus*), *dómn* (*dómŋ* > *dominus*), *rúp* (*rúp* > *rumpo*), *piěpt* (*piěpł* > *pectus*), *órb* (*órĭ* > *orbis*), *pásc* (*pásĭ* > *pasco*), *óchiú* (*ók* > *oculus*), *porúmb* (*porúmb* > *palumbus*), *pót* (*pół* > **poteo*), *pórt* (*pórł* > *porto*), *ród* (*ród* > *rodo*), *fác* (*fák* > *facio*), *pórc* (*pórĭ* > *porcus*), *róg* (*róg* > *rogo*), *póciú* (*póc*, *pot* > **poteo*), *púț* (*púł* > *puteus*), *órz* (*órĭ* > *hordeum*), *pás* (*pás* > *passus*), *cáš* (*cáš* > *caseus*), *úrs* (*úrĭ* > *ursus*), *lăudám* (*lăudám* > *laudamus*), *lăudám* (*lăudám* > *laudabamus*), *vechiú* romin *lăudám* (*lăudám* > *laudavimus*), *lăudásem* (*lăudásem* > *laudavissemus*), *vătáv* (*vătáv*), *canáf* (*kanáf*), *práj* (*práj*). Rotunzirea este mai mare ori mai mică după provincii. În Moldova, de pildă, este mai mare decit în Muntenia, unde, după cit se pare, pe alocurea chiar lipsește. Notarea textelor dialectale este complet neindestulătoare din acest punct de vedere. Rotunzirea e însă foarte caracteristică, așa că și poporul e conștient de dinsa. Weigand în VIII Jahresbericht 267: „In Corbi [județul Mușcel] un țaran mî-a zis: «Noi Ungurenii zicem *ríz*, iar Țărenii [Muntenii] zic *rîz*»“. Acesta e așa numitul *u* scurt din ortografia romînească, exprimat mai pînă dăunăzi în scris prin *ü*.

Fenomen paralel cu cel de sub 50. Există deja în vechea romînă,

Tot așa în toate dialectele, cu oarecare variații.

Macedoromîn. a) α) *á cru, só cru, ú mplu, óclu, áflu, súflu, úrlu*. P. B. glosar. β) *óů, bóů, dáů, láů, éů, ýů*. P. B. glosar. γ) *pár* (palus, pareo), *sătúl, clēm, án, arúp, pót, aród, fác, aróg, póciů* (ulcior), *púř, cář*. P. B. glosar. După orice grup de consonante însă -u se păstrează sonant: *dómnu, órbu, páscu, purúmbu, pórtu, pórcu, képtu, órdzu, úrsu*. P. B. glosar. Paralelizmul cu 50, care există pentru dacoromîn, aici încetează, căci *dómnu*, însă *dómni*.

b) Olymp. α) *amágru* (macru) Weigand Olymp 26, *só-cru* 32, *áflu* 34, *lúcru, négru, óclu, genúclu, căpéstru, códru* 35. β) După Weigand 35 -u s-ar fi păstrind sonant față de vocala precedentă: *běáu, híu, vóůu, aráu, gráu*. γ) „u se păstrează după un grup de consonante: *múltu, scrúmbu* [scrum?], *áltu, cunóscu, pángu* [paingăn], *cúndu, ýrap-séscu* [scriu?], *gárdu, astérgu, dómnu, sómnu, prínzu, córnú, ýérmu, ýíptu, fáptu, arířu, cupářu, órdzu*. Se aude ca u slab [probabil e vorba de rotunzire] după explozive: *faců, gúhticů* (gutunar), *aců, piatů* (πιάτων), *lupů, sclabů* (rău, fals), *vedů*. Cade după lichide: *grín, án, cál, pericol, óm, hěr, híř, nástur*“. Weigand Olymp 35-36. Paralelizmul cu 50 încetează.

c) Acarnania. α) Lipsesc exemple. β) *arěů-arěů* (rău) Weigand Aromunen II 180, *láů* (iaů) 180. γ) *cúm, fác, véd, tréc, mpárř* (împart) 178, *cáp, bărbát, ám, kěnd* (cînd), *mutrěám* (observam), *ýin* (venio), *bág* 180, *sór, kět* (cit), *ní-pót* 182. -u se păstrează însă sonant după unele grupe de consonante: *aspárgu* 178, *zghilěscu* (țip, răcnesc) 180. Paralelizmul cu 50 încetează.

d) Meglen. α) *á cru, só cru, ámplu* (umplu), *áflu, súflu, úrlu*. P. M. glosar. β) *úóů, bóů, dáů, běů, ghiů* (vîvus), *gráů*. P. M. glosar. γ) *pár* (palus), *sătúl, clēm, án, dómnu, rúp, chiěpt, úórb, pásc, pót, pórt, pórc, ród, fác, róg, póciů* (ulcior), *úórdz, cář*. P. M. glosar.—Intocmai ca în dacoromîn. Paralelizmul cu 50 există.

Istoromîn. α) *núntru* (înuntru) P. I. 39₂₃, *códru* 39₂₉, *lúcru* 42₃₃. β) *řtíu* 39₂₅ -*řtíůu* 41₇, *áw > áů* 39₂₄, *grăů* 39₃₀ -*grăů* 39₃₀ (grîů). γ) *óm* 38₂₇, *fóst* 38₂₇, *siromáh* (sărac) 38₂₇, *lówăř* (vînător) 38₂₇, *putút* 38₂₉, *adús* 38₃₀, *sculăt* 38₃₁, *lów* (vînătoare) 38₃₁, *zís* 38₃₄, *săm* (sînt 1 p. sing.)

38₃₅, *vezút* 39₁, *căt* (cît) 39₂, *jutăt* (ajutat) 39₆, *fecîor* 39₈, *vindút* 39₈, *facút* 39₁₂, *lóc* 39₁₅, *ăns* (dînsul, el) 39₁₉, *pa-lăt* 39₂₀, *scănd* (scaun) 39₂₂, *drăc* 39₂₇, *vir* (vinum) 40₁₉, *búr* (bun) 40₂₁, *cănd* 41₁₃, *căp* 41₁₅, *mún* (mult) 41₁₆, *per* (păr, pilus) 41₂₅, *colór* 41₂₆, *grumb* (urît) 41₃₄, *maşesc* (slujesc liturghiea 1 p. sing.) 42₂₁, *pemînt* (pămînt) 42₂₄, *préft* 43₁₅, *clépt* 43₃₀, *şpórc* (spurcat) 44₆, *zic* (dico) 45₂₉, *am* p. 1 sing. 48₇, *sór* (soră) 48₂₈. -*u* se păstrează sonant la 1 p. sing. şi mai ales la 3 p. plur. dela conjugare: *jútu* (ajut 1 p. sing.) 38₃₅, *rógu* 1 p. sing. 46₈, *potribescu* (trebuie să fac 1 p. sing.) 46₂₈, *scólu* 1 p. sing. 47₁₂ (însă *săm*, *maşesc*, *zic*, *ám*, vezi mai sus exemple); *plăngu* 3 p. pl. 38₃₀, *mér-gu* 3 p. pl. 41₃₀, *ămnu* (umblă 3 p. pl.) 42₂₄, *obedvescu* (ospătează 3 p. pl.) 43₃, *căvtu* (văd 3 p. pl.) 43₁₇, *zepelescu* (cară 3 p. pl.) 43₁₉, *útu* (uită 3 p. pl.) 43₂₈, *vîru* (vin 3 p. pl.) 43₂₈, *tulescu* (plîng 3 p. pl.) 45₉, *ăntrebu* (întreabă 3 p. pl.) 45₁₀, *vêdu* 3 p. pl. 45₂₂, *zvadescu* (scot 3 p. pl.) 46₁₆, *scólu* 3 p. pl. 47₁, *respartescu* (împart 3 p. pl.) 48₇, *gan-nescu* (spun 3 p. pl.) 48₆, *mărăncu* (mîncă 3 p. pl.) 43₁₆, *ăru* (aŭ 3 p. pl.) 48₃₅. Paralelizm cu 50 nu există.

72. Pentru prefacerea lui *ű* în *p*, *b*, *t*, *v*, *f*, *w*, *m* vezi 18. În istoromîn *ű* < *v*, *w* şi în diftongii *eű*, *oű*, *ăű*: *mév* > *meus*, *tév* > *tuus* (analogic după *mév*), *nóv* > *nóű* > *novus*, *óv* > *óű* > *ovum*, *brăv* (brîű), *grăw* (grîű). P. I. glosar.

73. În Criş-Mureş, localitatea Mecheş-Metesd, şi în Somiş-Tisa, localitatea Odorhei-Szamos Udvarhely, are loc fenomenul curios, contrariu firii limbii romîneşti, *ű* < *ó* (Să se observe în special *űn* < *ón*): *móguru* (mugurul) Weigand's IV Jahresbericht 317, *păóni* (păunii) VI Jahresbericht 48. Compară 55.

74. a) *űű* < *úo* < *óo* < *óu* ori *ó* < *óű* < *ăű*: *bubalus* < vechiű romîn *búar* < vechiű romîn *búor* < *bóor* (*ű* se asimilează la *o*) < *bóur* (disimilație ajutată de propensiea lui *o* de a se preface în *u*); *in* + *contra* + *ubi* < **incătrűű* < vechiű romîn *incătrúo* < vechiű romîn *incătróo* Hasdeu Cuvinte din bătrîni II 50 < vechiű romîn *incătró* (contractie), de unde s-a dezvoltat de o parte < **incătróű* < *incătrăű*, iar de altă parte *incotró*; *medulla* < vechiű romîn *măduű* < *măduo*? Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225 (La acest cuvînt diferențierea a ținut în loc schimbarea mai departe, pentru că s-ar fi alterat forma declinării); *nubilum* < vechiű romîn *núar* < vechiű romîn *núor* < *nóor* < *nóur* ori *nór* (contractie); *una* < **úa*

< vechiū romîn *uo* Praxiul Voroneţ de pildă pag. 69 (accentuat şi neaccentuat) < *oo? < *o*. β) *uă* < *uó*: *levam̄us* < *luām* < vechiū romîn *luóm*; *levavit* < *luă* < vechiū romîn *luó*. γ) *uă* < *uo*: *vidua* < *văduă* < vechiū romîn *văduo* Psaltirea ŝcheiană ps. 108₉.—Formele vechi romineşti, pentru care nu se dau probe, vezi-le în Gaster Crestomatie şi în Tiktin Wörterbuch. Compară 79.

Fenomenul are loc în toate dialectele, dar în mai mică măsură şi cu variaţii.

Macedoromîn. a) α) *mădúă*; *niór-năúr-niúr*; *únă*. P. B. glosar. β) *lóm* > **luóm*; *ló* > **luó*. P. B. glosar. γ) *véduă* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *nuór* pl. *nóri* Weigand Olymp 31; *únă* 80. β) *lóm* 99; *ló* 99.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *midúă*; *nór*; *únă*. P. M. glosar. β) *lô* > **lă* > **luă* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *nór-núór* P. I. glosar; *o* P. I. 1₃ etc.

75. *ũ* este epentetic în *dóũă* (vechiū romîn *dăăũă*) > *dúae*, *róũă* (vechiū romîn *răăũă*) > **róa* > *ro(s)* trecut la declinarea I (orî poate analogic după *stăũă* > *stella*, *năũă* > *nivis*), şi în *-*ôăũe*, pluralul lui *-óũ* (Vezi 61, 62, 79).

Tot aşa în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *dăăũă* P. B. glosar, *ráo* > *răăũă* Kavaliotis *-ráũă* Mihăileanu.

b) Olymp. *dăăũe* Weigand Olymp 74.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *dăăũă*, *ráo*. P. M. glosar.

Istroromîn: *dó* P. I. glosar; *dóva* [> **dóũa*] a două Puşcariu, Studii istroromîne, II, 99.

76. În Meglen *o* accentuat iniţial primeşte un *ũ* protetic: *ũóclu* > *oculus*; *ũolár* (olar) > *ollarius*; *ũóm* > *hómo*; *ũópt* > *octo*; *ũór* (horă) > neogrec *χώρας* orî bulgar *horo*; *ũórb* (orb) > *örbus*; *ũorz* (orz) > *hördeum*; *ũós* (os) > *össum*; *ũóşti*, strigăt prin care gonim cinii; *ũóũ* (ou) > *övum*. P. M. glosar. Înă *ócă* (ocă), *oglındălă* (oglındă), *óp* (hop, interjecţie), *ópçu* -*opúcu* (pe dos) > bulgar *opako* à l'envers, *ótrovă* (otravă). P. M. glosar.

Un fenomen analog are loc şi în unele vorbirii dacoromî-

nești. După Gamillscheg, *Oltenische Mundarten* pag. 51, prin unele localități din nordvestul și nordestul Tirgujiului *o* inițial, accentuat și neaccentuat, din elementele latine, se pronunță *ũo* (*ũorb, ũom, ũos, ũospet*); după Iordan, *Dialectele italiene de sud și limba română* pag. 23, prin sudul Moldovei, de pildă la Tecuci, orice *o* accentuat inițial, din elemente latine și nelatine, se pronunță *ũo*. În meglenit, localitatea Liumnița, oricare *o* accentuat din cuvinte latinești și străine a căpătat înaintea sa un *ũ* și apoi *ũó* a devenit *ũă*. Fenomenul se probează ca nou nu numai prin participarea la el a cuvintelor străine, dar și prin faptul că în acest *ũă* *ă* nu s-a prefăcut în *ó*, dupăcum se petrece de obicei lucrul cu *ă* în dialectul meglenit din Liumnița (Vezi § 236 No. 2). Capidan, *Meglenoromîni*, I, pag. 115. Compară § 239 No. 56.

§ 242. 77. *ă, î*, dacă sînt precedați imediat de *i*, sunet muțat, sunet palatal, se prefac în *e, i*: *chēm* > **kiām* ori **kām* > *clamo*; *chemă* > **chiāmă* ori **kāmă* > *clamamus*; *junghēm* > **junghiām* ori **jungām* > *jugulamus*; *junghind* > **junghĩnd* ori **jungĩnd* > *iugulando*; *tăiēm* > **tăiām* > *taliamus*; *tăind* > **tăiĩnd* > *taliando*; *urēche* > **urěachiă* ori **urěákă* > *auricula*; *moare* > **mōăriă* ori *mōără* > *muria*; *ghindă* > **ghĩndă* ori *gĩndă* > *glandem*; muntenesc *către* > **cătră* (Vezi 29); muntenesc *bășică* > **bășică* (Vezi 30); muntenesti *tuse, frumusēfe, lehūze* > **tūsă, *frumusētśă, *lehūză* (Vezi 31).

Fenomenul a avut odată loc în toate dialectele, chiar acolo unde mai tirzii *e, i* au devenit *ă, î* după *î* și sunete muțate (Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenii, Pleasa-Albania, Meglen, vezi 35, 46, 47).

Banat: *chēi* Weigand's III Jahresbericht 214 > **chĩăi* (Vezi 9) > *claves*. Nu se poate explica prin fenomenul de sub 7, pentru că acest fenomen în Banat aproape nu există, în vreme ce *chēi* se aude în tot Banatul.—Criș-Mureș: *chēi-tșei-fēi* > **chĩăi* (Vezi 9) > *claves* (Nu se poate explica prin fenomenul de sub 7, pentru că acest fenomen în Criș-Mureș în mare parte n-are loc și conform lui în tot cazul ar trebui să se audă *ē*, nu *e*); *tșemat* (chemat); pe alocuri *ușe* (ușă). Weigand's IV Jahresbericht 260, 305.—Somiș-Tisa: *vēfe* (veche) > **věchiă* > *vetula, urēfe* (ureche) Weigand's VI Jahresbericht 68.—Munteni-Pădurenii: *vulpōāne, lupōāne, ursōāne* > **oană* > *-onea, fēm-tșēm* (chem). I. Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenii 111, 114.

Macedoromîn. a) *aclimăi* (chemăi) P. B. 95; *áclimă* (chemă) 10; *aclimără* (chemară) 45, 34; *tăle* (taie, conjunctiv, în macedoromîn identic cu indicativul) > **tălă* > *taliat* 139; *tăle* (tăie) > *taliavit* 222; *tăle* (taie, imperativ) > *talia* 397; *tălēm* (tăiarăm) > *taliavimus* 149; *tălēm* (tăiem) 21; *urăcle* 489; *mădre* P. B. glosar; *glindă* P. B. glosar; *aprevăgli* (păzească, conjunctiv) > **aprevăglă* > *pervigilat* 94; *hile* (fiică) > *filia* 257; *fumăale* > *familia* 6; *văacle* (veche) > *vetula* 256; *apărăchie* (apropie 3 p. sing.) > **apărăchiă* 307; *cămășe* (cămășă) 313; *mășe* (bătrână) > *moașă* 326. *scriitură* (ursită, soartă) > **scriatură* > *sciat* (scris) P. B. glosar. *apărăchi* (apropie 3 p. sing.) > **apărăchiă* 478 (Pleasa-Albania).

b) Olymp: *hile* (fiică) > **hilă* Weigand Olymp 113; *ile* (iie) > **ilă* > *ilia* 120.

c) Acarnania: *lăie* (neagră) > **lăiă* Weigand Aromunen II 178; *hile* (fiică) 180; *climăș* (chemăși) 180.

d) Meglen: *clēm* (chem) P. M. glosar; *jungli* (taie, imperativ) > **junglă* P. M. 6₁₆; *glindă* (ghindă); *glindură* > *glandula* P. M. glosar; *angligôm* (închegarăm) > **anglăgôm* > *clăg* (chiag) Papahagi Meglenoromîni I, 62; *anglêt* (înghêt) > **anglăt* (Vezi 11) P. M. glosar.

Istoromîn: *clēmă* (chema, infinitiv) P. I. 14₁₇; *clēmi* (chemi) 38₃₃; *glindă* P. I. glosar; *spīe* (pindă) > ital. *spia* P. I. 2₂₇; *file* (fiică) 13₃₆ 29₁₂ 31₃₇ 58₃₀; *fiie* (fie) > *fiat* 9₅ 15₃₇; *măie* (mamă) > compară croat *maja* mamă, macedoromîn *măie* bunică 29₁₉ 50₄; *ușe* (ușă) 31₆; *tșerūse* (cenușă) 53_{3, 4}; *scriine* (sicrii) > *scriină* (75₃₄) > *scrinia* 75₂₇; *pule* (pasăre) > **pullea* 77₁₇ 80₃₄; *plōie* > *pluvia* 82₃₁; *vīe* > *viva* 80₃₁₃₄. Exemplele cu *-e* final nu sînt sigure din cauza prefacerii lui *-ă* final în *-ă* și *-e*, despre care vezi 85.—Cu toate acestea *mačăcu* (miță) > croat *mačka* 70₃₀; *ștóriă* (istorie) 65₁₂; *vīă* (viva) 69₁₃; *scriină* (sicrii) 75₃₄.

78. *ă*, *î* se prefac sporadic în *e*, *i* supt influința unui *e*, *i* din silaba imediat următoare: *ăperi*, *ăpere* > **ăpări*, **ăpăre*, *apparas*, *apparet*; *biserică* > vechiul romîn *bășărecă* > *basilica*; *cumpene* pl. dela *cumpănă* > vechiul bulgar *kôpona*; *cumperi*, *cumpere* > **cumpări*, **cumpăre* > *comparas*, *comparat*; *diminătă* > vechiul romîn *demînetă* > *mane*; *grindină* > **grîndină* > *grandinem*; *îněl* > *îněl* > *anellus*; *inimă* > vechiul

romin *înimă* > *anima*; *leghicériu* > *lăghicériu* > *laviță*; *mestecare* > **măstecare* > *masticare*; *trimêt* > **trămêt* > *transmitto*; muntenesc *blestemăre* > *blăstemare* > *blasphemare*; muntenească *fermecăre* > *fărmecare* > φάρμακον; muntenesc *perête* > *părețe* > *parietem*; muntenesc *perêche* > *părêche* > **paricula*; *ûite-te* > *ûită-te*; *lûpte-se* > *lûptă-se* Ispirescu Legende sau basmele Romînilor Bucur. 1882 pag. 196, 253, 263; Banat, Criș-Mureș *chimășă*, Somiș-Tisa *chemășă* > *cămășă* Weigand's III, IV, VI Jahresbericht cuvîntul normal 47.—Însă *înger*, *măreț* (influențat de *măre*), *mîndrie* (influențat de *mîndru*), etc.

Aici aparține *-ei* > vechiul romin *-eei* > vechiul romin *-ăei* dintr-un cuvînt articulat precum *căsei* > vechiul romin *căseei* > **căsăei* (Forma *-ăei* se găsește rar în limba veche: *Sărăei*, *strămăoșăei*, *văduăi*, *zioei* Cipariu Principii de limbă și de scriptură 131, *būrăei* [furtunii] Psaltirea slavoromînă ed. Gălușcă CVI, 29), de unde a rezultat forma 2 (genitiv-dativ) dela declinarea I singulară a femininelor, *-e*, și apoi, prin analogie, forma 2 (genitiv-dativ) dela singularul tuturor femininelor, *-e*, *-i*, care a devenit, tot prin analogie, identică cu forma plurală a femininelor. Vezi ale mele Principii de istoria limbii 57. Tik-tin Gramatica romînă I, Iași, 1892, § 131, Zeitschrift für romanische Phil. XI, 73, Bacmeister Die Kasusbildung des Singular im Rumänischen Weigand's IV Jahresbericht 1 sqq. deduc formele singulare *-e*, *-i* ale femininelor declinărilor I, III dela genitivul și dativul latin (Pentru ce însă numai femininele au moștenit genitivul și dativul latin?).

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bisărcă-bisărică* P. B. 34, 51, 56; *diminătă* 11; *înimă* 15.—*făătîlei* 174, 254, 288, 449 etc.; *mumilei* 268; *marătîlei* 283, 314; *căsilei* 80, 333; *pălătîlei* (palatului) 314; *nvăstîlei* 332. *blăstămile ali mume* 486; *hōara li mulări oărfîni* 33; *amăli ali vombiri* (farmecele vămpeiei) 120; *gūva ali ūrse* 389; *pățrle ali nveaste* 440; *ali nvăste mūte* (dativ) 450; *ali mūte* (dativ) 452; *hîlile ali mume* 455; *mă-sa ali mușate* (mama frumoasei) 493; *tătă-su ali fēate* (tatăl fetei) 249; *ali ghifte* (figancei, dativ) 254; *mărmintul ali dāde* (mormintul mamei) 286. Alături însă, foarte des, forma *-ăei*: *făătălei* 47, 266, 320, 449, 86, 493; *ūrsălei* 47, 490; *nicuchirălei* 190; *nipîrticălei* 224, 269; *nicălei* 285, 319; *hōarălei* 300, 439; *nvăstălei* 439; *ghiftălei* 36; *căsălei* 477 478; *gū-*

vălei 481; *îpălei* 314; *dulălei* 317; *dascalălei* 327, 329; *sărmașiței* 331; *primăvărarălei* 335. *unei furculiță* 134; *chêfea li fêată* (cheful fetei) 352; *ali fêată* (fetei, dativ) 378, 472; *muma li nvêastă* 473; *gúva li úrsă* 388; *alánti lugrii ali fêată* (celelalte lucruri ale fetei) 482; *lúcără ali fêată* (lucrurile fetei) 483.

b) Olymp: *băsărică* Weigand Olymp 30, 52.

c) Acarnania: *mușătilei* Weigand Aromunen II 178; *fráte ali sóră* (fratele surorii) 182.

d) Meglen: *biserică* Papahagi Meglenoromîni I, 49, 121; *diminêță* P. M. glosar; *dimnêță* P. M. 2₈; *dimnêța* P. M. 35₂₈; *inimă* P. M. glosar; *pimint* (pămînt) > *pavimentum* P. M. 145₂₆. — *il'a bábălă* (fata babei P. M. 10₂₄; *cóada óaiălă* (coada oiú, o plantă) P. M. glosar; *bábală* (babei, dativ) P. M. 4₂₉.

Istroromîn: *băsărică-beșărică-besérecă* P. I. glosar; *damarêță-dămăreță-dămarêță-domarêță-demărêță* P. I. glosar; *irimă* P. I. glosar; *chemêșa* (cămeșa) P. I. 44₂₄; *pemint* (pămînt) 56₁₅. — Forma 2 -e nu există și articolul pentru genitiv-dativ în mod postpozitiv nu se întrebuițează.

79. *ă, î*, precedați imediat de *o, u*, capătă rotundire și se prefac în *o, u*: *bubalus* < vechiú romîn *búâr* < vechiú romîn *búor*; *cella* < vechiú romîn *aciúo* 3 p. sing. conjunctiv Hasdeu Magnum Etymol. 192 din Omiliarul Coresi 1580 > **aciúă* > **aciúe* (aciúeze); *duae* < vechiú romîn *dóáúă* < vechiú romîn *dóáo*; *illam* < **a* < *ă* Candrea Graiul din Țara Oașului 19 < *o* prin influința lui -*u* dela terminațiile verbale (Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225, ale mele Principii de istoria limbii 18); *in + contra + ubi* < **incătrúă* < vechiú romîn *incătrúo*; *levamus* < *luám* < vechiú romîn *luóm*; *levavit* < *luă* < vechiú romîn *luó*; *levando* < *luínd* < vechiú romîn *luúnd* Coresi Psaltirea ps. 125₉; **levatorius* < *luătóriú* < vechiú romîn *luotóriú*; *medulla* < vechiú romîn *mădúă* < *mădiúo*? Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 225 (In Wörterbuch nu mai dá această formă); *nobis* < **nóáúă* < vechiú romîn *nóáo*; *nova* < vechiú romîn *nóáúă* < vechiú romîn *nóáo*; *novem* < vechiú romîn *nóáúă* < vechiú romîn *nóáo*; *nubilum* < vechiú romîn *núâr* < vechiú romîn *núor*; *ova* (orí mai degrabă **óúe*) < **óáúă* < vechiú romîn *óáo*; **ovat* verb < **óáúă* < vechiú romîn *óáo*; **plovavit* < *plouă* < vechiú romîn *plóo* Praxiul Voroneț pag. 135, Psaltirea șcheiană ps. 77₂₄; *ros* < **róáúă* <

vechii romîn *răo*; *una* < **uă* < vechii romîn *uo* Praxiul Voneș, de pildă pag. 69; *uva* < **uă* < vechii romîn *auo*; *vidua* < *văduă* < vechii romîn *văduo* Psaltirea șcheiană ps. 108₉; *vobis* < **văuă* < vechii romîn *văo*. **pîrăe* pl. dela *pîrău* (Vezi 61, 62) < **pîrăue* vezi 75 < **pîrăuă* < **pîrăo* < vechii romîn *pîrăo* (După Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XII, 230, 234 în general -*ou* [Vezi 61, 62] ar fi făcînd în vechea romînă și în Transilvania pluralul -*ao*, fără să se aducă probe. Tiktin admite de altfel la acest loc pentru -*ou* nu că s-ar fi diftongat în -*ăe* la plural, ci că, prefăcut la singular în -*ău*, s-ar fi diftongat ca -*ău* la plural în -*ăe*, admițînd o diftongare a lui *ă*. Pe -*ă* dintr-un presupus *-*ăă* [**hîrdăă*] îl explică ca provenit din -*e*, ori supt influința lui *ă* precedent pe vremea cînd pluralul lui -*ău* suna *-*ăe* înainte de diftongarea lui *ă*, ori supt influința lui *a* precedent pe vremea cînd pluralul lui -*ău* suna, după diftongare, -*ăe*. În *-*ăă* el admite apoi că s-a vîrit prin epenteză un *o*, astfel că a rezultat *-*ăoă*, de unde vechiul romîn și presupusul transilvănean -*ăo*). Formele actuale *două*, *luă*, *luăm*, *luătōriū*, *luînd*, *nouă*, *ouă*, *plouă*, *rouă* ori sînt formele străvechi, anterioare formelor vechi romînești, ori sînt un product al analogiei. Formele vechi romînești, pentru care nu se dau probe, vezi-le în Gaster Crestomatie și în Tiktin Wörterbuch. Compară 74.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *dăuă-dăo-dăo*; *u-o* (illam); *lôm* > **luôm*; *lô* > **luô*; *lunda* > **luunda*; *măduă*; *năuă-năo-năo* (nobis, nova, novem); *oăuă* (ova); *oăuă* (**ovat*); P. B. glosar; *răo* Kavalliotis-*răuă* Mihăileanu; *auă*; *văduă*; *văuă-văo*; P. B. glosar. *năuă-năo* > *nivis*; *stăuă-stăo* > *stela*; P. B. glosar.

b) Olymp: *dăue* Weigand Olymp 74; *lôm* 99; *lô* 99; *năuă* (nobis) 76; *năuă* (nova) 72; *năuă* (novem) 74; *văuă* 76. *stăuă* 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *dăuă-dăuă-dău*; *ă-ă-o* (illam); *lô* > **lă* > **luă*; *midăuă*; *năuă* (nova); *năuă* (novem); *oăuă* (ova); *răo*? > **răo* > **răuă*; *uă* (uva). *năuă-năo*?; *stăuă-stăo*? P. M. glosar.

Istroromîn: *dô* (două) P. I. glosar; *o-ă-vo* (illam) P. I. 1₁₀,
15 4₅ 5₁₂ (*o mēre vinde se duce s-o vîndă, vo dăte o dă*,

ŭ a flăt a aflat-o, néca-ț dáŭ-o să țî-o deie); óve (ova); úvǎ (uva); nĕ (nivis); P. I. glosar; stĕ P. I. 35¹⁹.

80. *ă, î*, precedați de labialele *b, p, v, f*, se prefac uneori în *o, u*: *botéz* > **bătéz* > *baptizo*; *porúmb* > **părúmb* > *palumbus*; muntenesc *vopsésc* > *văpsésc* > neogrec βάρτω; dialectal *fumĕie* > vechiŭ romin *fămĕae* > *familia*.

Fenomenul are loc în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *pătigiúne* (botez) P. B. 438; *părúmbu-purúmbu*; *văpsĕscu*; *fumĕáfe*. P. B. glosar.

b) Olymp: *părúmbu* Weigand Olymp 68; *fumĕáde* 25.

c) Acarnania: *părúnglí* (porumbii) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: *bătijúni* (botez); *bătízári* (botezare); *vupsĕs* (văpsesc); *fămĕlă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *famĕe* P. I. glosar.

81. Cîteodată *ă, î* se prefac în *o, u* supt influința unui *o, u* din silaba următoare: *înúntru* > **iníntru* > *intro*; *lun-göäre* > vechiŭ romin *lîngöäre* > *languorem*; *sobór* > vechiŭ romin *săbór* > vechiŭ bulgar *süborŭ*; *úmbu* > *ímblu* > *ambulo*; *úmplu* > *ímplu* > *impleo*; *únflu* > *ínflu* > *inflo*; *úngĥiŭ* > **ingĥiŭ* > *angulus*.

Fenomenul are loc în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *naúntru-núntru*; *lîngöäre*; *imnu* (umbu) > **imnu*; *úmplu*; *úmfli*. P. B. glosar.

b) Olymp: *năintru* Weigand Olymp 82.

c) Acarnania: *imnă* (umblă) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *núntru*; *ámnu* (umbu) > **ámnu*; *ámplu* (umplu) > **ámplu*; *ámflu* (unflu) > **ámflu*. P. M. glosar.

Istroromîn: *ámnu* (umbu); *ámflu* (unflu). P. I. glosar.

81 a. *í + n + e* < *ĩ + n + e*: *cîine, mîine, pîine*. Fenomenul are loc în Criș-Mureș (în trei localități), sudetul Transilvaniei (în două localități), Oltenia (aproximativ în jumătate din numărul localităților), Muntenia (mai pretutindenî), Moldova (în două localități).

Fenomenul are loc în meglenit. Vezi exemple sub 3.

82. *ă* neaccentuat devine adeseori *a* supt influința unui *ă* din silaba următoare: *apará* > *apără*, însă *apărám* > *ap-paro*; *armasár* > *armăsár* > *admissarius*; *barbát* > *băr-bát* > *barbatus*; *caláre* > *căláre* > *caballarius*; *pacát* > *păcat* > *peccatum*; *sacără* > *săcără* > *secale*. Fenomenul e

foarte răspîndit în Moldova și nu se găsește în Muntenia; pentru dacoromîn mai apare, mai mult sau mai puțin des, în Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Sudetul Transilvaniei, Țara Oașului, Oltenia, vezi Weigand's Jahresberichte sub cuvintele normale 5, 61 (*săcară*, *bărbat*) și I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului pag. 10.

Fenomenul are loc foarte puțin în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *apără*; *bărbăt*; *calăr-călăr*. P. B. glosar.

b) Olymp: *bărbăt* Weigand Olymp 51.

c) Acarnania: *bărbăt* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *bărbăt*; *călăr*. P. M. glosar.

Istoromîn. Nu se poate proba existența fenomenului. Compară 83.

83. În mod independent de vocala silabei următoare se schimbă *ă* neaccentuat neinițial și nefinal în *a*, în Banat în acele localități unde $\acute{a} < \grave{a}$ (Vezi 1), și în dialectul istoromîn. În istoromîn se găsesc rare exemple și de *ă* inițial $< a$.

Banat: *barbăt*, *batūt*, *saptamînă*, *vadzūt* Weigand's III Jahresbericht 231.

Istoromîn: *lasă* (lăsa, infinitiv) P. I. 8₁; *damărăța* (dimineața) $>$ *dămărăța* 4₂₅ 39₂₆; *ansurăț* (insurați) 5₂₂; *am* (în) 6₁₄; *cumpară* 3 p. sing. 8₁₇; *nascūt* 16₆ 24₅, 10 39₉; *baserică* 44₂₄ 49₄; *baserica* 42₁₇ 49₁₆ 43₁₈; *facūt* 32₂₇ 45₂₉ 39₁₂, 14 40₂₄ 42₂₁ 43₇, 8; *marită* 48₂₇; *cumpară* infinitiv 39₁₃; *cumparăt* 39₁₇; *posadești* (sădești) 40₁₁; *cazūt* 40₂₈; *cavtăt* (căutat, privit) 41₃₀ 43₄; *scapăt* 42₂₈; *fatsēt* imperativ 42₃₇ 43₂; *cațăt* (apucat) 43₉; *ramăș* 44₄, 10. Însă *ămbati*, *ămflă*, *ămno*, *ăncarcă*, etc. Vezi P. I. glosar.

84. În Meglen *ă* inițial neaccentuat se preface foarte des în *a* în mod independent de vocala silabei următoare: *ambēt* (înbăt); *ambitărnes* (înbătrinesc); *ămflu* (înflu) analogic după formele neaccentuate; *ampărțos* (înpărțesc); *ampēdic* (înpiedec); P. M. glosar; *ampirātu* (împăratul) P. M. 2₁₀; *ampirătōla* (împărăția) 7₃₀; *ampirătōl'i* (împărății) 12₂₀; *amplitēs* (înpletesc) P. M. glosar; *amplō* (înplú) P. M. 18₅; *ămplu* (înplu) analogic după formele neaccentuate P. M. glosar; *ampuțos* (înpuțesc) P. M. glosar; *an* (în) P. M. 2₁, 8 12₁₇, 20; *angă* (lingă) 9₂₈ 27₂₅; *anghiēs* (înviez) 33₉; *annāntu* (înuntru) 10₂₀; *antrără* (întrară) 10₂₁; *ānră* (între, conjunctiv), analogic după formele neaccentuate, 14₂₃ 32₁₉; *ānriși* (întri), analogic după

formele neaccentuate, 12₃₀; *antròm* (intrăm) 10₂₀; *anvițără* (învățără) 9₄₁. Alte exemple vezi P. M. glosar supt A și compară 54.

85. În dialectul istroromîn *ă* final probabil devine deschis, *ă*, transcris de Iosif Popovici prin *ę*. Pe acest *ă* l-a simțit Weigand ca *ěa*, transcris *ę*, I Jahresbericht 124. Ca *ę* l-a simțit Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, pag. 79: „Rostirea aceasta era absolut consecventă și sigură în graiul lui Belulovici; el însuș analiza sunetul ca *e* deschis; un caracter obscur n-am putut observa în niciun caz”. *bóșcă* (pădure) P. I. 1₁₀; *vácă* 1₁₈; *cásă* 1_{24, 25}; *brsă* (pungă) 1₇; *ăntřebă* 2_{3, 34}; *lěmnă* (lemn) 2_{7, 15, 16}; *cásă* 2_{10, 33}; *fără* (afară) 2₁₃; *mărâncă* (minincă) 2₂₂; *ápă* 2₂₄; *ăntřebă* 3₁; *șcórňă* (ciubotă, cizmă) > croat *škornja* 3₆; *cápră* 3₇; *úșă* 3_{7, 9, 24}; *torbiță* (torbă) 3₈; *fără* (afară) 3_{10, 11, 22, 23, 30}; *conóbă* (pivniță) > croat *konoba* 3₁₆; *cutěză* 3 p. sing. 3₂₀; *cămeră* 3₂₅; *grělă* (grea) 3₁₈; etc. Alături însă se găsește și *-ă* în de ajuns: *pliră* 1₇; *vácă* 1₉; *vótă* (dată) > italian *volta* 1₁₄; *ăntřebă* 1₁₇; *ócnă* (fereastă) 2_{5, 6}; *șmócvă* (smochin) 2_{10, 12}; *șmócvă* (smochină) 2₁₁; *mără* (mină) 2₁₁; *gúră* 2₁₁; *prîngă* (lingă) 2₁₁; *cútră* (cătră) 2_{14, 33}; *scólă* (scoală, verb) 2₁₅; *pórtă* (duce) 2₁₈; *tšěštă* (drum) > croat *česta* 2₁₈; *tórbă* 3₁₄; *bătšf-vă* (poloboc) > bulgar *băčva* 3_{21, 22, 23, 34}; *capotină* (manta) 3_{26, 28, 29}; *tšetărtă* (cesvirtă) 3₂₆; *búră* (bună) 3₃₁; *hvălă* (mulțămire, Dank) > croat *hvala* 3₃₂; etc. Cîteodată apare *-e* > *-ă*: *róbe* (hăină) > croat *roba* 7₃₅; *cáse* (casă) 55₂₀; *îzvine* (peșteră) > croat *jazbina* Dachsloch 58₆; *róișe* (roșic) 73₂; *nóstre* (noastră) 83₂₄. Compară 77. Cîteodată apare *ę* > *ă*: *mărânce* (minincă 3 p. sing.) 2₂₁; *șpúște* (orî poate *șpuște*? dă drumul 3 p. sing.) > croat *ispuštati* auslassen, dimittere 3₁₂.

85 a. *ă* neaccentuat cade înainte de *a* accentuat și neaccentuat: *șapte* > **șăapte* > *șěapte* > *septem*; *cása* (articulat) > **cásăa*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *șapte*; *cása*. P. B. glosar.

b) Olymp: *sapte* Weigand Olymp 27; *dăamna* 70.

c) Acarnania: *șase* > **șăase* > *șěase* > *sex*- Weigand Aromunen II 182; *vețina* 178.

d) Meglen: *șapti* P. M. glosar; *bába* P. M. 2₁₀.

Istroromîn: *şapte* P. I. 15_{1,3}; *văca* P. I. 1₄.

86. În macedoromîn *î* inițial neaccentuat cade înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă. a) *mbáir* (înşir); *mbár* (cu bine) > **îmbár* > turc *barr* bun, drept Redhouse 319 a; *mbêt* (înbăt); *mbrăţitédz* (înbrăţişez); *mbün-mbunédz* (înbunez, înpac); *mpártu* (înpart); *mplătésu* (înpletesc); *mprumüt*; *mvéscu* (înbrac); *mvirinát* (întristat); *ncálţu*; *ncáp*; *ncárcu*; *ncăldzăscu*; *ncló* (încolo); *nclíd* (închid); *nclíñ* (închin); *ncöá* (încoace); *ncrún* (cunun); *ndés* (îndes); *ndrég* (dreg); *ndulţésu*; *nduplic*; *ndzinuclédz*; *nfricuşédz*; *ngălbînescu*; *nglég* (încheg); *nglêţ* (ingheţ); *nglít* (inghit); *ngráş*; *ngróp*; *ngroş*; *ngústu* (gust verb); *nhig* (înfig); *nchíádic* (împiedec); *nsárţin* (însărcinez); *nscrúm* (afum, pîrlesc); *nsírîn* (înseninez); *nsór*; *nsurín* (staū la soare); *nsús* (în sus); *nşárpíc* (prefac în şerpe); *nşíédz* (pun şaūa); *ntínŭ* (întîiū); *ntră* (întru, la, pentru); *ntréb*; *ntrég*; *ntuněáric*; *ntuněáric* (verb, a însera, a se întuneca); *ntunicós*; *nţáp* (înţep); *nţerclu* (cercuesc); *nţérnu* (cern); *nvălésu* (învălesc); *nvéscu* (înbrac); *nvêţ* (învăţ); *nvirdzăscu* (înverzesc); *nvírîn* (amărăsc, întristez, supăr); *nvîrtésu*; *nviédz* (înviū); *nvisédz* (viséz). P. B. glosar. Ade-vărata apocopă a lui *î* inițial din asemenea cuvinte înregistrate în P. B. glosar se probează numai atunci cînd se constată că *m* și *n*, rămase inițiale după căderea lui *î*-, sînt sonante. Din texte însă se constată că de cele mai multe ori are loc o aphaeresis a lui *î*, iar *m* și *n* rămase inițiale sînt în *tact* consonante față de vocala dela sfîrșitul cuvîntului precedent: *li-mbă-iră*, *u-mbăirără*, *si-mbăiră*, *calea-mbár*, *lu-mběátă*, *să-m-bită*, *li-mbită*, *si-mbrăţitără*, *vă-mbunédz*, *li-mbună*, *s-li-mbună*, *si-mbună*, *să-mbunără*, *s-vă-mbunăţî*, *si-ncăltără*, *si-ncăltă*, *şi-ncăltă*, *lu-ncăltă*, etc. Compară dacoromînele *mă-mbăt*, *te-mbêţî*, *ne-mbătăm*, *o-mbătă*, *mă-mbunéz*, *mă-ncălt*, *şi-ncăltă botinele*, etc. Vezi probele în P. B. glosar sub cuvintele respective. La aceasta se adaugă faptul că uneori *î* inițial se păstrează chiar acolo unde ar fi fost posibilă o aphaeresis (*sfindúche înclisă* P. B. 41), și se păstrează încă mai mult acolo unde cuvîntul precedent e terminat în consonantă, astfel că, dacă ar fi căzut *î*-, ar fi rezultat într-adevăr *m*, *n* inițiali sonanți (*am înclisă* P. B. 41). Cazurile de apocope sigure, după o pauză mare ori după un cuvînt sfîrșit în consonantă, astfel că într-adevăr *m*, *n* inițiali să fie sonanți, sînt rari: *nclíděá* (după punct) P. B. 200, *nviţá* (după punct) 9,

ntribărea (după *r*) 11. De altfel la căderea lui *î* inițial înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă se remediează prin prothesa lui *a-* (Vezi 20).

b) Olymp: *ntréb* Weigand Olymp 31; *ntréc* (trec) 31; *ntré* 31; *nclisă* 35; *nclidū* 36; *ndrēptu* (drept) 49; *n căle* (în cale) 36; *ndumusăască* (răsplătească) 36 > neogrec ἀνταμείβω Weigand. În afară de *ntréb*, *nclidū* și *ndrēptu*, care sînt date fără probe, celelalte cuvinte toate se explică prin aphaeresă: *sōățile-ntréc* 112, *mūma-ntré* 117, *sindūche nclisă* 126, *nvěasta-n căle* 117, *să-ndumusăască* 126.

c) Acarnania. Aphaeresă: *lu-mpărț* Weigand Aromunen II 178; *mě-sa-ntrěábă* 180.

d) Meglen. Fenomenul nu există. Exemplele din P. M. glosar se explică toate prin aphaeresă: *mi-mbét*, *la-ncăpi*, *ti-ncărcôm*, *mi-nclîn*, *di ôă-ncôla*, *ti-ndirég*, *mucicătă-nglîtă*, *si-nsōără*, *si-nșōră*, *cu ștîpcă-nturnăti*, *rōpă-nșăpătă*, *la-nșinsiră*, *mi-nvēsc*, *mi-nviēs*, *mi-nvirin*. Vezi probele în P. M. glosar sub cuvintele respective. Probabil tot prin aphaeresă trebuie să se fi explicînd și exemplele (*mbăltș*, *nclég*, *nclîn*, *ncoă*, *ncló*, *ndiplēs*, *ndulțēs*, *nglît*, *nsūs*, *ntréb*, *nșăp*) date de Capidan, Meglenoromîni, I, pentru care exemple vezi glosarul dela lucrarea lui Capidan (*nclîn* lipsește în glosar și se găsește la pagina 157).

Istroromîn. Nu există fenomenul. Nicî din exemplele date de Pușcariu în Studii istroromîne II, 83 nu se vede clar că ar exista *m*, *n* sonanți la începutul cuvintelor.

Tot așa în limba albaneză vocala inițială cade înainte de *m* + consonantă, *n* + consonantă: *mbăt-mbolás* pforpfe > ἐμβάλλω, ἐμβολιζώ; *mbă* bei, an, auf, in = ἀμφί, latin *ambi-*; *mbrét* > *imperator*; *mbulói-mblói* bedecke > **invalare* (Vezi § 319 *vallum*); *mdzói* grolle, hasse > **invidiare*; *ndărói* ändern, wechsele > **anterare*, *alterare*; *ndivnói* errate > italian *indivinare*; *ndrétă* Schwindel > neogrec ἀντρέλα; *ngatmói* naglefest > italian *incalmare*; *ngálem* bin durch Geschäfte verhindern > italian *incagliare*; *ngalés* klage an > neogrec ἐγκαλῶ; *ngarkói* lade auf > **incarricare* (Vezi § 319); *ngatărói* verwirre > *ingattiar*, *ingategiar*, *ingatigiar* verwirren în dialecte nordice italiene; *ngórș* krepierre > **incordare*; *ngrát* unglück-

lich > *ingratus*; *ngüšťă* eng > *angustus*; *ndžălă* Aal > *anguilla*.
Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch.

Tot așa în dialectele din sudul Italiei cade *i* inițial din *in* + consonantă: *mmidia* > *invidia*; *ndandu* > *intanto*; *ngyostru* > *inchiostro*. „Toate cuvintele care în Toscana încep cu *ind*, *inv*, *imb*, încep la sud cu *nn*, *mm*“. Meyer-Lübke Italienische Grammatik §§ 144, 194.

87. *i* este prothetic în *îmî* > *mihi*; *îŷi* > *tibi*; *îi* (dativ) > *illi*; *își* > *sibi*; *îl* > *illum*; *îi* (acuzativ) > *illi*; *îi* > *est*; *îs* > *sum*; *îs* > *sunt*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *îrii*; *îŷi*; *îl* (dativ); *îș*; *îl*; *îl* (acuzativ); *îs* (sum); *îs* (sunt). P. B. glosar.

b) Olymp: *îm* Weigand Olymp 76; *îŷ* 76; *îl* (dativ) 77; *îs* (sibi) 77.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *aî* > **ăî*; *aŷi-ăŷi*; *al-ăl* (dativ); *ași-ăși*; *ăi* (est). P. M. glosar. Pentru *a* > *ă* - vezi 84.

Istroromîn: *ăm-ămî* P. I. 23₁₈ 23₁₆ 26₂₆; *ăŷi* 9₁₅; *ăl* (dativ, illi) 9₁₂; *ăl* (acuzativ, illum) 8₈ 8₁₃; *ăi* (est) 21₂₃; *ăte* > *te* 8₁ 34₃₀ 42₂₂; *ăs* > *se* 16₁; *ăl* (dativ) > *illis* 8₁₄; *ăt-ăf* (dativ) > croat *tî* dir, tibi 15₃₅ 25₄ 8₂₃.

§ 243. 88. În limba romînă apar patru feliiuri de *r*.

a) *r* consonant scurt limbal. Acesta e cel mai obișnuit.

b) *r* consonant lung limbal. Acest *r* apare: a) În unele monumente vechi dacoromînești, scris ρρ, anume într-un manuscris muntelesc din timpul lui Matei Basarab (Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 249: *rrugină*, *rrupe*, *rrăurează*, *rroasă*, *rridea*, *rrîuri*, *rrazele*), într-un document muntelesc din 1563 (Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 249: *rrăjleŷii*), în Varlaam Cazanica 1643 (Hasdeu Cuvinte din bătrîni I 249: *rrea*, *rreale*, *rreapede*). β) În Țara Oașului „*r* inițial precum și *r* redus din *rr* (în cuvintele de origine latină ca și în cele nelatine) se pronunță ca *ř*. Astfel *řău*, *řăce*, *řid*, *řiū*, *řipă*, *řață*, *řind*, *řădăcină*, *řășină*, *řătund*, *řușine*; *ařunc*, *cař* > *carrum*, *cuřă* > *corrigiam*, *cuřînd* > *currendum*, *řară* > *terram*, *čřă* (compară albanez *sořă*), etc.“ I. A. Candrea Graul din țara Oașului 14. γ) În Acarnania „se face deosebire între *r* intervocalic și *r* final ori în grup de consonante. Cel dintîi vibrează puternic, ca albanezul *ř*, cel de al doilea vibrează slab. Se pronunță *aře* hat,

ařoř rot, *iařã* Winter, însă *amar* bitter, *trec* gehe vorüber, *cartã* Brief. Acest *r* n-are un motiv etimologic, cãci chiar cînd provine din *rn* se pronunță *r*, dacã e final, de pildã *bęr*, macedoromîn *brin*, Gûrtel, *pur*, macedoromîn *prun* (*puřn* la Crușevo), Pflaume, *ęęer*, macedoromîn *grîn*, Weizen". Weigand Vlach-Meglen 4. ε) La Romîniî din Albania. Aici aparțin Kavalliotis Πρωτοπειρια (Muscopolie), Daniel Εισαγωγικη̇ διδασκαλια (Muscopolie) și Codex Dimonie (Ohrida. Dupã Capidan, Flexion des Substantivs und Verbuns im Codex Dimonie, Weigand's XII Jahresbericht 179 sqq., limba din acest manuscript samãnã mult cu acea din Gopeș și Moloviște. Dupã Weigand, XVI Jahresbericht 210-211, scriitorul codicelui Dimonie era de loc din Linga [Albania] și limba acestui manuscript samãnã cu actuala vorbire din Tirana [Albania], unde au emigrat locuitorii din Linga). In aceste izvoare *r* lung se gãsește ca inițial și intervocalic (citeodată și neintervocalic) și e reprezentat prin ρρ. Notarea însă nu-î consecventã, așa cã la Kavalliotis alãturi cu *rrãnã* >vechiũ bulgar *rana* se gãsește *rãdzã* >*radius*, alãturi cu *řerru* >*caelum* se gãsește *arinã* >*arena*, la Daniel acelaș cuvînt *marĩ* este scris *mãrrĩ* și *mãri*, in Codex Dimonie alãturi cu *amãrrã* >*amara* VI 99₆, se gãsește *capãre* >italian *caparra* VI 91_{2,7}. Exemplele din Kavalliotis si Daniel le-a dat Miklosich Beiträge Conson. I 32. Eũ le dau pe cele din Codex Dimonie: *rrãle* (rele, substantiv) C. D. IV 155₂₅, 291_{2,7}; *rrãũlu* (riul) VI 111₆; *rrũdzĩ* (rugĩ, copac) IV 149₁₀; *amarã* (amarã, fem. sing.) VI 99₆; *aurã* (rugã) >*oravit* VI 119₃₀; *cãrre* (carne, *rr* > *rn*) V 265_{2,6}; *cãlũyurru* (cãlugãrul, *rr* > *rl*) VI 143₅; *chẽtãrrã* (pietrele, *rr* > *rl*) V 273_{2,3}, 281₈; *dimãnããrrã* (poruncile, *rr* > *rl*) VI 161_{2,1}; *ẽhsrrilĩ* (dușmanii) >neogrec *ẽχθρẽς* VI 133_{3,5}; *ẽhturror* (dușmanilor, *rr* > *rl*) V 273₄, VI 171_{2,6}; *fũrru* (cuptor, *rr* > *rn*) >*furnus* VI 173₃; *ęisurrã* (visurile, *rr* > *rl*) VI 171_{3,2}; *ęunõsurrã* (murdãriile, *rr* > *rl*) >vechiũ bulgar *gnusũ* sordes V 291_{2,7}; *hãrrã* (darurile, *rr* > *rl*) VI 89_{1,5}; *hãrrẽscu* (hrãnesc, *rr* > *rn*) VI 105_{3,2}; *hãrrĩã* (hrãniã, *rr* > *rn*) VI 173₃; *hãrrĩãmu* (hrãniãmu, *rr* > *rn*) IV 139_{2,5}; *hãrrĩřã* (hrãniři, *rr* > *rn*) IV 139_{2,7}; *hẽrrã* (lipsã) >neogrec *ęρειã* VI 171_{2,1}; *hõrrã* (satele, *rr* > *rl*) VI 135₇; *ĩãrrã* (iarnã, *rr* > *rn*) IV 145_{1,9}; *lũcurru* (lucrul, *rr* > *rl*) V 249_{2,1}; *lũcãrrã* (lucrurile, *rr* > *rl*) V 265_{1,7}, VI 115₃; *mãrruĩ* (marelui, *rr* > *rl*) VI 103_{1,6}; *mãnãstirru* (mãnãstirea, *rr* > *rl*) VI 137_{2,6}; *mãncãtũrrã* (mĩncãri) VI 107_{3,2}; *mĩrmẽrru* (mar-

mură) VI 141₂; *munduiră* (chinurile, *rr > rl*) > albanez *mundim* Mühe, Qual, Marter, *mundoi* plage, martere (M. Wört. 291) V 237₃₃ 291₂₈; *nvirrăria* (supărarea, *rr > rn*) > *nvirinarea* IV 213₂₃; *pănăyiră* (sărbătorile, *rr > rl*) > neogrec *πανηγύρι*: VI 87₁₃; *pănăyirru* (sărbătoarea, *rr > rl*) V 293₃₁; *sărbătorră* (sărbătorile, *rr > rl*) VI 87₁₂ 145₂₅; *süárră-süárra* (soarele, *rr > rl*) V 235₁₇ 241₁₅; *söárrului* (soarelui) VI 139₃₃; *scárră* (scară) VI 105₂₂; *suschirărră* (suspınările, *rr > rl*) VI 101₃; *trámurrărră* (tremurări) IV 145₀; *trúpură* (trupurile, *rr > rl*) V 235₂₀ VI 153₁₇; *trúpurror* (trupurilor, *rr > rl*) VI 163₂₈; *țerră* (făcliile, *rr > rl*) VI 161₅; *țerrű* (caelum) VI 107₃₂; *țerrui* (cerului, *rr > rl*) V 273₂₁ VI 117₇ 165₁₄; *vinturră* (vinturile, *rr > rl*) V 241₁₁; *virghiră* (fetele, *rr > rl*) VI 103₇; *zbórru* (vorba, *rr > rl*) > vechiú bulgar *süborű* VI 103₁₇; *zbüárră* (vorbele, *rr > rl*) V 235₂₁ 279₁; *zburrá* (vorbia) VI 107₃₅; *zburror* (vorbelor, *rr > rl*) > *zburárlor* IV 151₅. ε) La Fărșeroți. „Fărșeroții pronunță pe *r* ca *r* îndoit: *rr*“. P. B. glosar pag. 689.—În general se poate zice că *r* limbal lung, acolo unde se găsește, are loc la începutul cuvintelor, între vocale (nu totdeauna, ci în anumite condiții, care trebuiesc cercetate), și ca rezultat al asimilației *r* + consonantă. — *r* limbal lung se găsește într-o mulțime de limbi: în greaca (asimilație *r* + consonantă: *θάρρος* > *θάρρος*), în latina (asimilație *r* + consonantă: *curro* > **curso*, *terra* > **tersa*), în albaneza, în limbile romanice. Pentru albaneza Gustav Meyer Alban. Grammatik 6: „*r̄* este articulat cu puternice vibrații la alveolele posterioare, *r* este articulat cu slabe vibrații la alveolele anterioare. Cel dintiú este productul unei asimilații, mai ales a lui *rn*, de exemplu *ndzúară* > *ndzúarnă*, *păr* > *prnár*, *párnár* > neogrec *πρινάρι*, *πουρνάρι*, *fűră* > *furnus*. La începutul cuvintelor se găsește *r̄* și fără motiv etimologic“. Pentru limbile romanice Diez Grammatik V ed. 291 (spaniola): „La *r* se observă o dublă pronunțare, una mai puternică și alta mai slabă. Cea dintiú are loc la începutul cuvintului, chiar când cuvintul formează partea a două: a unui compus, în interiorul cuvintului după *l*, *n*, *s*, și pretutindinea când este dublu [Adecă acolo unde este dublu în cuvintele latinești?]: *rosa*, *abrogar*, *maniroto*, *alrota*, *honra*, *Israel*, *tierra*. Această mai puternică pronunțare o exprimău cei vechi prin duplicare, de pildă *honrra*, *sonrrisar*, *Manrrique*, *desrranchar*, chiar *grran*. Limba nouă prezintă chiar mai multe cazuri de duplicare între vocale, precum *car-*

rizo (carex), *esparrago* (asparagus), *marron* [Wurfstein] (mas, maris), *murria* [Trübsinn] (muria [etimologie sigur greșită]). Ca în spaniola se petrece lucrul în basca, cu deosebire că în basca, pentru a ușura pronunțarea, se pune înaintea lui *r* inițial o vocală: *arrosa*, *arribera*, *errabia*, *erreguela*, ceia ce face și limba învecinată bearneză: *arride*, *arroda* (rota), *arrous* (ros)". 306 (portugheza): „*r* sună ca în spaniola, în unele împrejurări tare, în altele slab. Pronunțarea tare se exprima adesea de cei vechi prin dublare, chiar în inițială: *rrecebam*, *rregnos*, *rrestidos*, *genrro*, *onrrä*, *palrrar*". 319 (provensala): „După Leys I 38 *r* are o dublă pronunțare. La începutul cuvintelor sună tare: *ramels*, *rius*; între vocale și la sfârșitul cuvintelor sună slab: *amareza*, *amar*, *honor*; ca să sune tare în împrejurările din urmă, trebuie să fie dublat, ca în *terra*, *guerra*, *ferr*, *corr*. Această deosebită pronunțare a lui *r* după poziția lui am văzut-o deja în spaniola, basca și portugheza, ea se întinde, deci, peste întreaga peninsulă perineică și peste sudul Franței, are loc însă și în alte limbi, de pildă în albaneza". Meyer-Lübke *Italienische Grammatik* § 194: „Consonante duble ori mai bine zis consonante lungi la începutul cuvintului cunosc dialectele dela sud: *rre*, *rrobba*".

c) La Fărșeroții este un *r* consonant asupra firii căruia datele învățaților ne lasă în încurcătură. Weigand Aromunen II 186: „Fărșeroții nu se cunosc numai după port, ci îndată ce deschid gura, știți că ai a face cu unul dintr-înșii. Tezaurul lor de cuvinte nu este tocmai deosebit de al celorlalți Aromini, au numai mai multe elemente albaneze; pronunțarea lor însă este remarcabilă. Mai înainte de toate ei n-au un *r* limbal, nici pe *r* uvular parizian nu-l au, ci au un sunet produs prin frecarea vălului palatului de partea posterioară a limbii, care e mai degrabă o spirantă guturală decât un *r* și are cea mai mare asemănare cu *r* din dialectele dela Mainz. Sunetul între vocale și după sunetele fonice este fonic, iar după sunetele afone și la sfârșitul cuvintelor este afon. Eū îl însemnez prin ρ: *mape*, *beatsă*, *țecū*". Weigand nu spune ce fel de *r* vor fi având Fărșeroții la începutul cuvintelor. Vezi mai sus b ε. In VII Jahresbericht 47 acest învățat afirmă însă că ρ al Fărșeroților este un *r* uvular și că acest *r* uvular se întâlnește pe alocuri și în Oltenia, anume „în valea de sus a Oltețului, în valea Tării, apoi la miazăzi de Craiova în Malu-Mare". P. B. glosar

·689: „Fărșeroții pronunță pe *r* ca *r* îndoit, *rr*, și în unele cuvinte unii îl pronunță cu totul gutural, ca un *γ* grecesc“.

d) În dialectul istoromîn se găsește *r* sonant, ca reprezentant al lui *r* sonant croat (Numai dacă va fi într-adevăr *r* sonant și nu mai degrabă *îr* cu un *î* scurt, căci, după cît am avut ocazie să constat, *r* sonant slav în realitate e un grup compus din *î* scurt + *r* consonant): *brsă* (pungă, sac) > croat **brsa* P. I. 1₂₇ 29₂₇; *brsele* 1₂₈; *crst* (Hristos) > croat *krst* 25₈; *crstesc* (botez verb p. 1 sing.) > croat *krstiti* 25₁₀; *crstiân* (creștin) > croat *krščanin* 17₂₀ 34₃₆; *grmindă* (tunînd) > croat *grmjefi* 42₁₄; *prsten* (inel) > croat *prsten* 53₃₀ 68₃₄; *prva* (cea dintîiu) > croat *prva* 52₁₅; *tr* (tîri, infinitiv) > croat *trti* 62₁; *trbuhu* (pîncecele) > croat *trbuh* 57₃₁; *trgovi* (negustori) > croat *trgovci* 65₉; *trlé* (curge, aleargă 3 p. sing) > croat *trljati* 20₃₄ 23₂₈ 47₂₃; *trlinda* (alergînd) 32₃; *trlit-av* s-a dus) 20₁₇; *trz* (tăpeni) > croat *trd* 55₁₁; *vrhure* (înălțimi) > croat *vrh* 53₃₇ 55₁₂; *vr̄t* (grădină) > croat *vr̄t* 47₁₈.

89. a) *r* (precedat de vocală) + *î* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + *u* ori *a* neaccentuați, imediat după silabă accentuată, în elementele latine < *ř* + *u* ori *a*, și în aceste din urmă grupuri *ř* ori și-a pierdut înmuierea ori a devenit *î*: *pareo* < **pāriū* < **pātu* < *pār* ori *pāiū*; *pareat* < **pāria* < **pārā* < *pārā* ori *pāie*; *pereo* < **pīeriū* < **piēru* < *piēr* ori *piēiū*; *pereat* < **pīeria* < **piārā* < *piārā* ori *piāie*; **quaerio* < **cēriū* < **cēru* < *cēr* ori *cēiū*; **quaeriat* < **cēria* < **ceārū* < *ceārā* ori *ceāie*; *salio* (la acest cuvînt *l* < *r* este mai vechiū decît *l* + *î* + vocală < *l* + vocală, pentru aceia și macedoromîn *sār*, nu *sālu*) < **sāriū* < **sātu* < *sār* ori *sāiū*; *saliat* < **sāria* < **sārā* < *sārā* ori *sāie*. În sufixele derivate -*ārius*, -*ērius*, -*ōrius*, din cauza diferențierii (pentru că altfel s-ar fi alterat prea tare fizionomia sufixului) *ř* ori și-a pierdut înmuierea ori s-a păstrat chiar înmuit, în *î* însă nu s-a prefăcut: *văcār* ori *văcār* (scris *văcārīū*) > *vacā* + *-arius*; *căldāre* > *caldaria*; *cofēr* ori *cofēr* (scris *cofērīū*), șiștar, mulctra, Damé Terminologie poporană 85 > *cofā* + *-erius*; *ajutōr* ori *ajutōr* (scris *ajutōrīū*) > *adiutorium*; *vinătōare* > *venatoria*. Tot diferențierii se datorește faptul că *ř* ori și-a pierdut înmuierea ori s-a păstrat ca înmuit, dar nu s-a prefăcut în *î* în *mōr* ori *mōr* (scris *mōrīū*) > *moriōr* (altfel s-ar fi confundat cu *mōiū* > *mollio*), *mōārā* > *moriāt* (altfel s-ar fi confundat cu *mōāie* > *molliat*), *mōāre* > *muria* (altfel s-ar fi confundat cu *mōāie* > *molliat*).—Însă *acōper* >

cóperiu*. β) *r* (precedat de vocală) + *î* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală accentuată în elementele latine <*ř* + vocală, și în acest din urmă grup *ř* și-a pierdut înmuierea: *parietem* <pariēte* <**pāriēte* <*pāriēte*; *saliendo* <**sariendo* <**sārend* <*sāring*; **periendo* <**periendo* <**peřend* <*perind* (*peind* este o formă analogică după *piēiū*, tot așa după cum *ceind* Praxiul Voroneț pag. 91 și *pāind* sint analogice după *ceiū*, *paiū*. Tot analogice sint și imperfecte ca *acoperiā-acoperēā*, *murīā-murēā* [Vezi 53], în loc de *acoperā*, *murā*, cum ar fi trebuit să sune).—Vezi 52.

În celelalte dialecte *ř* și-a pierdut numai înmuierea.

Macedoromîn. a) α) *pār*; *pārā*; *chēr*; *chiārā*; *țēr*; *țeārā*; P. B. glosar; *sāru* Kavalliotis. *vācār*; *cāldāre*; *agiūtōr*; *scāldātōāre*. P. B. glosar. *mōr*; *mōārā*; *mōāre*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple. Numai α) *mōāre* (*muria*). Weigand Olymp 34.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: α) *per* (*pereo*); *pērā* (*pereat*); *țēr*; *sār*. P. M. glosar. *vācār*; *cāldār*; *jūtōr* (*ajutor*). P. M. glosar. *mōr*; *mōārā*. P. M. glosar.

Istoromîn. α) *mōr* (*morior*). β) *parēte*. P. I. glosar.

90. *ř* provenit din *r* + *i* final scurt aфон (Vezi 50 γ) uneori se preface în *î*. Anume la 2 p. sing. a verbelor care au pe *ř* < *î* la 1 p. sing. (Vezi 89): *pares* <*par* și *pai*; *peris* <*piēr* și *piēi*; *quaeris* <*cēr* și *cēi*; *salis* <*sār* și *sāi*. Apoi **velis* <vechiū romîn *vēr*, astăzi *vēi*. Să fie analogice după p. 1 *pāiū*, *piēiū*, *cēiū*, *sāiū*, *vōiū*, așa după cum sint analogice *peind*, *ceind*, *pāind* (Vezi 89) și *peitōr*, *peire*?

Fenomenul nu există în celelalte dialecte. Cu toate acestea în macedoromîn alături cu *cāre* > *qualis* este și *cāi* (Vezi P. B. glosar probele) > **cār* > *cāri* > *cāre*.

91. *r* intervocalic <*n* în *cunūnā* > *corona*; *fāinā* > *fāiinā* (*fāninā* Dosoteiū Psaltirea ps. 77₇₈, *fāninā-fāinā* Banat, *fāninā-fārinā-fāinā* Criș-Mureș, *fārinā-fāinā* Somiș-Tisa, *fāinā* Oltenia, *fāinā* Muntenia, *fāinā-fārinā* [județele Neamț, Suceava] Moldova, *fāinā-fāninā-fārinā* Bucovina, *fāinā-fāninā* Basarabia, Weigand Jahresberichte cuvîntul normal 2) > *farina*; *jnēāpān* > *iuniperus*; *lūnec* > *lubrico*; *minūne* > **mirūne* > **miriūne* (Vezi 89 β) > *mir* + *-iune*; *orșinic-urșinic* Hasdeu

Cuvinte din bătrîni I 197, 198, 201, 202, Iorga Documentele Bistriței II 96 > *olosericum* > ὀλοσηρικόν (Pentru η = ε vezi Grandgent Introduzione § 182. Hasdeu opul citat 219 derivă din italian *oloserico*); *punoiu* > *puroiu*; *sănin* > *serenus*; *suspîn* > *suspiro*; *vizunie* > **vizurie* > *vîezure* (Vezi pentru acest cuvînt 100).

Fenomenul există în macedoromîn, dar în mici proporții.

Macedoromîn. a) *curună*; *fărină*; *giunăpine*; *alunic*; *prónū* (puroiū); *suschîr*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dzunăpine* Weigand Olymp 30.

c) Acarnania: *curună* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *curună*; *fărină*; *luréc* (lunec); *sirin*. P. M. glosar.

Istroromîn: *fariră* P. I. glosar.

92. *r* apare sporadic prefăcut în *l*: *almăriū* > *armarium*; *tólbă* > *tórbă* > turc *torba*; *túlbur* > *túrbur* > **turbulo*.

Fenomenul apare sporadic și în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *túrbur*. *pălvîri* (fereastă) > neogrec πα-
ραθύρι. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *tórbă*. P. M. glosar.

Istroromîn: *armâr*; *tórbă*. P. I. glosar.

93. *rv* < *rb* în elementele latine: *berbéce* > *vervecem*; *cerb* > *cervus*; *cerbice* > *cervicem*; *córb* > *corvus*; *fîerb* > *ferveo*; *sărbéz*, *sărbăre*, *sărbătóäre* > *servo*; vechiū romîn *șărbă* > *serva*; vechiū romîn *șerb* > *servus*; vechiū romîn *șerbesc* > *servio*. Însă *cúrvă* > vechiū bulgar *kurüva*. Fenomen anteromînesc. Vezi Grandgent Introduzione § 323.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *bîrbéc*; *țérbu*; *córb*; *hérbu*; *sărbătóäre*. P. B. glosar.

b) Olymp: *bîrbéc*lu Weigand Olymp 28; *tșérbu* 54; *hérbu* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *bîrbęți*; *țérb*; *córb*; *îérb* (fierb); *sîrbés* (servesc, lucrez, servio). P. M. glosar.

Istroromîn: *berbéce*; *tșerbitșe*; *córb*. P. I. glosar.

94. În macedoromîn adeseori se asimilează la *r* consonanța următoare, de unde rezultă un *r* lung (Vezi 88 b ɛ). Fenomenul are loc mai ales la Rominii din Albania. *rd* < *r*: *ári* > *árde* 3 p. sing. P. B. 86, 111 (Avela-Epir); *áre* > *árde* 3 p. sing. P. B. 348, 378 (Avela-Epir). *rl* < *r* (Exemple în C. D. Însemn aici numai pe acelea unde stă scris un singur *r*, pe acelea unde stă scris *rr* le-am însemnat la 88 b ɛ): *avárliga* (înprejur) > *anvárliga* (P. B. glosar) IV 161₄; *bărfiră* (stîncile) > *bărfirle* > compară neogrec βράχος stîncă V 273_{2,3} 281₉; *iáturuí* (medicului) > *iáturluí* IV 215₁₈; *izmichiáror* (slugilor) > *izmichiárlor* > turc *hizmetkar* VI 119₃; *stépsuror* (greșelelor) > *stépsurlor* (alături cu *stépsulor* V 203₁₆, unde din contra *rl* < *l*) > neogrec φταλιμο vină, greșală. *rn* < *r* (Exemple în C. D., unde toate au *rr*, pe care vezi-le la 88 b ɛ și în P. B., Acarnania, P. M., pe care le dau aici): *cára* (carnea) P. B. 481 (Pleasa-Albania); *cără* (carne) P. B. 476 (Pleasa-Albania); *caře* (carne) Weigand Aromunen II 182 (Acarnania); *turés* arunc, vârs > **turnésc*, dacoromîn *torn*, P. M. glosar (Pe lângă probele de acolo adaugă *turęscă* P. M. 6₂₀). *rv* < *r*: *cúra* > *cúrva* C. D. V 199₁₀.

95. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenii *r* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît mai puțină consecvență, cu cît mergem mai mult dela vest spre est. Pe de altă parte fenomenul are loc cu mai puțină tărie cînd *r* este precedat de o consonantă. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovicî Die Dialekte der Munteni und Pădurenii 135 sqq. Pentru *ă* de după *t* din exemple vezi 35. Banat: *átă* (are), *cătă* (qualis), *cătă* (carrus plural), *cărătă*, *ctădză* (crede 3 p. sing.), *dăătă*, *flăătă*, *încătmenit*, *încremenii*, *întăbă*, *întăg*, *mătă* (mare, adiectiv), *măără* (mere, fruct), *muiără*, *păsără*, *pădută*, *pěără* (pere, fruct), *tășă* (rece), *tăzelă* (regele), *těși* (reci), *rugătă* (rugare), *săătă*, *șingătăătă*, *tără*, *ttăc*, *ttășă*, *umăătă* (umere), *vtămiă* (vreme), *vtău* (voesc). Însă *întrebă*, *credzăt*.—Criș-Mureș: *căre* (qualis), *fură* (fure), *mătă* (mare, adiectiv), *măără*-*měre* (mere, fruct), *mîndră*, *măără* (verb), *păsătă*-*păsăre*, *pěără*-*pěăre* (pere, fruct), *pișăătă*, *săătă*-*săăre*, *tătă*. Însă *nimeręstș*, *putrezăsc*.—Somiș-Tisa: *mětă*-*měre* (mere, fruct), *păsătă*-*păsăre*, *pičăără* (picioare), *sătă*-*săre*. Însă *ăre*, *căre*, *măre*, *răsăre*, *trăcem*.—Munteni-Pădurenii: *căre* (qualis), *că-*

rate, curél-curél (curechiu), *direptáte-direptáte, dzirept-dzirept, fiéră-fiără-fere* (fiere, fel), *misareş* (casap, accentul?) >ungur *mészáros, mîncáre, pişóáre, prinsóáre, vrăjitáră*. Insă *cárele* (carrus), *crescúrá, gréú, încremenit, întrebă, părărăa, părătşe, púlbere, réce, tréburile, tustréle*.

Înainte de *i r* se înmoaie mai numai în Banat, dar și acolo rar: *arış* (ariciu), *fişórii, nórii* (nourii), *răsărit*. Insă *aprint, bisărică, bridžă* (blide), *călărit, înflorit, măritat, murim, păcurării, pădurită, peperic* (pipirig), *prindă, scrie, scris, tri* (trei).—Criş-Mureş: *măárilă* (merele), *mîndrilă*. Insă *birii* (boarii) >ungur *béres, bisărică, guriță, înflurit, mîndrii, muri, părinț, piétri* (pietre), *prin, sări, sărind, spăriát, tri* (trei).—Somiş-Tisa: *méri* (merge, infinitiv). Insă *bisărică, dóptori* (doctorii), *dori, fărínă, fript, trimă* (inimă), *maíestri, Maramóriş, mári* (mare, adiectiv), *măguri, mărită, mîndrii, murit, răsărit, ridică, simbrie, strigă, şirilă* (firile).—Muntenî-Pădurenî: *péri* (perii, pili), *ursitórule*. Insă *frică, fript, grindă, părinț, păsărică, prindă, prins, răsărit, sərbătórule, scriiá* (scrie, infinitiv), *scris, trimés*.

Compară 107, 116, 134, 144, 155, 164, 175.

96. *r* se găsește rar epentetic: *arşá-harşá*, învălitoarea de sub şa și deasupra şalei >turc *haşá*.

Macedoromîn. a) *argîrşescu* în loc de obișnuitul *agîrşescu* (acelaș cu dacoromîn *greşesc*) P. B. 382 (Greşală de tipar?).

Istoromîn: *ăniurbátu-s-a* (a întilnit) P. I. 2₃₃; *aw ăniurbăt* (a întilnit) 27₃₀ 28₈; *iurbăia* (întilniá) 68₂₁ >*ăniub*, compară meglén *niŭb* (întilni) P. M. 3₁₆ >**inobviare*.

97. *r* cade rar: vechiú romîn *rutesu* (accentul?), din nou, iarăș, Praxiul Voroneț pag. 37, 57, 90, 135 >**rutresu*, contaminație între *rusum* (rursum) și *retrosum* (retrorsum)? (După Giuglea în Dacoromania I pag. 250 *rutesu* ar fi un compus din *rursum* și *item*. După Bogrea în Dacoromania III pag. 736 „din lat. *retroversum* sau *retrorsum, retrosum*, de unde prin metateză și disimilație **rotreversum, *rotresum, *rutresu, rutesu*“). În *dós* >*dorsum, jós* >*deorsum, sús* >*sursum* căderea lui *r* este anteromînească. Vezi Grandgent Introduzione § 291.

Macedoromîn. a) *alág* (alerg) >*lârg* P. B. glosar; *něg* (merg) P. B. 233, *nágă* (meargă) 476, *náse* (merse) 245, alături cu obișnuitul *něrgu* >*mergo*.

d) Meglen: *mërg* P. M. glosar.

Istroromîn: *mëg* (merg) P. I. 77₂₀.

§ 244. 98. În limba romînă apar 3 feluri de *l*.

a) *l* consonant obișnuit, anterior.

b) *l* consonant, posterior, așa numitul *l* aspru rusc, *har-*tes russisches *l*. Vezi Sievers Grundzüge der Phonetik ed. III § 12, Jespersen Lehrbuch der Phonetik, 1904, §§ 135, 136. α) La Fărșeroți „*l* înainte de *a*, *o*, *u* accentuați se preface, mai ales la începutul cuvîntului, într-o spirantă redusă guturală fonică, asemănătoare grecului γ înainte de *a*, dar care de abia se aude. Însemn acest sunet prin ξ : *zúpũ—lup*, *zãle—lale* Onkel. Incolo, în apropiere de vocale guturale (dunkeln) și la sfîrșitul cuvîntului *l* devine *ł*: *ałãł*, *cãł*”. Weigand Aromunen II 187. Prin ξ trebuie să înțelegem un *l* redus, la care închiderea limbii prin partea ei anterioară este redusă la zero. β) În Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Sudestul Transilvaniei, Oltenia și Moldova pe alocurea, în Bucovina și Basarabia pretutindenî *l* apare ca *ł* în cuvîntul *vițãł* (și tot așa după oricare *-ã* final?). Criș-Mureș: *vițãł-yițãł-zițãł-ghițãł-ițãł-vițãł* Weigand's IV Jahresbericht 275. Somiș-Tisa: *vițãł-yițãł-ghițãł-dîțãł-ițãł-zîțãł-zițãł-dzîțãł-zîțãł* VI Jahresbericht 23. Munteni-Pădurenî: *vițãł-vițãł* I. Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenî 109. Oltenia: *vițãł-vițãł*. VII Jahresbericht 38. Sudestul Transilvaniei: *yițãł-yițel* IX Jahresbericht 171. Moldova: *yițãł-zițãł-ghițãł-yițel-ghițel* IX Jahresbericht 171. Bucovina: *zițãł-ghițãł-dîțãł* Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens 41. Basarabia: *zițãł-ghițãł* ibidem. γ) În țara Oașului „o particularitate interesantă e trecerea regulată a lui *l* urmat de o consonantă la *ł*, devenit *ũ* în graiul celor mai tineri. Fenomenul s-a produs în toate cuvintele, atît în cele de origine latină, cît și în cele nelatine. Astfel *atb-aũb*, *atbastru-aũbastru*, *atbațã-aũbațã*, *atfel-aũfel*, *attu-aũtu*, *ascuțã-ascuțã*, *baltã-baũtã*, *cațcîi-caũcîi*, *catd-caũd*, *cațdare-caũdare*, *cãłdurã-caũdurã*, *codobetç-codobeũç* (melc)...“ I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului 14. δ) În Meglen după Weigand Vlacho-Meglen 5: „*l* se găsește alveolar: *vale*, palatal: *łert*, *gãłinã*, și gutural *ł*: *ieł* er, *nineł* Ring“. După Capidan, Meglenoromînii, I, pag. 135, în meglenit *ł* se găsește regulat la sfîrșitul cuvîntelor. ε) În Criș-Mureș *ł* > *ũ* din diftongul *au*. Vezi 18.

c) În dialectul istroromîn se găsește foarte rar *l* sonant: *sprocnită* (fărmăcată, blăstămată) P. I. 17₂₉ > croat *prokljnati* verfluchen.

99. *l* inițial + *i*, *l* (precedat de vocală) + *i* vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *ll* + *i*, *ll* + *i* vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *ll* + *i* final fix (Vezi 38, 49), în elementele latine, s-a înmuțat < *l*. Acest *l* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *î* în dacoromîn. α) *l* inițial + *i*: *līnum* < *līn* < *in*. β) *l* + *i* + vocală: *aliubi* < *aliūbi* < *alūre* < *aiūre*; *battualia* < *battāliā* < *batāle* < *bātāie*; *coleus* < *cōliu* < *cōlu* < *cōiū*; *dispolio* < *dispōliu* < *dispōlu* < *despōiū*; *familia* < *famēliā* < *fāmēale* < *fimēie*; *filius* < *filīu* < *filu* < *fīiū*; *ilia* < *ilīa* < *ilē* < *iie*; *lēporem* < *lēpure* < *lēpure* < *īēpure*; *lēvo* < *lēvo* < *lèu* < *iēū*; **liberto* < *liērtu* < *lērtu* < *iērt*; *milium* < *mēliu* < *mēlu* < *mēiū*; *mulierem* < *mulière* < *mulēre* < *muiēre*; *palea* < *pāliu* < *pālu* < *pāiū*; *talio* < *tāliu* < *tālu* < *tāiū*; *tilia* < *tēliu* < *tēlu* < *tēiū*; **voleo* < **vōlu* < *vōiū* (Tiktin Zeitschrift für roman. Phil. XXIV, 490 pune la baza lui *vōiū* un **vōriū* și consideră, deci, dezvoltarea lui **voleo* analoagă cu cea a lui *salio* [Vezi 89]. **vōriū* însă ar fi trebuit în dacoromîn să prezinte alături cu *vōiū* un dublet *vōr*, care nu există, iar în macedoromîn și istroromîn din **vōriū* n-ar fi putut eși decît *vōr* [Vezi 89]. Din **vōlu* din contra se pot explica lesne atît forma unică dacoromînă *vōiū*, cît și forma macedoromînă și istroromînă *vōi*, căci, dacă de obicei în macedoromîn și istroromîn *l* se păstrează, cîteodată se găsește *l* prefăcut în *î* chiar și în aceste dialecte). γ) *ll* + *i*: *gallina* < *gālīnā* < *gāinā*; **oblito* < *ollito* < *ōlītu* < *ūit*. δ) *ll* + *i* + vocală: *allium* < *ālīu* < *ālu* < *āiū*; **illaei* < *illēi* < *illīēi* < *lēi* < *iēi* (pronume gen.-dat. singular feminin); *malleus* < *māllīu* < *mālu* < *māiū*; *mollio* < *mōlīu* < *mōlu* < *mōiū*; **pulleus* < *pūllīu* < *pūlu* < *pūiū*. ε) *ll* + *i* final fix: *caballi* < *cālī* < *cāi*; *illi* < *lī* < *i* (pronume dat. singular); *illi* < *lī* < *i* (pronume nom.-acuz. plural masculin).

Cuvintele străine, care aveau *l* + *i* + vocală ori *l* și existau în limbă pe vremea cînd se petrecea fenomenul, au suferit și ele schimbarea: vechi bulgar *hm·klī* < *hmēliu* < *hmēlu* < *hāmēiū*; vechi bulgar *kralī* < *crāliu* < *crālu* < *crāiū*; vechi bulgar *liubiti* < *lūbēsc* < *iubēsc*; vechi bulgar *liubovnikū* < *lubōvnic* < *iubōvnic* < *ibōvnic*; vechi bulgar *liutū* < *lūt* < *iūte*; vechi bulgar *nevolīa* < *nevōl'a* < *nevōie*; vechi bulgar *volīa* < *vōl'a* < *vōie*; vechi bulgar *skolīka* < *scōl'ca* < *scōicā*; grec

θεμελίον < *temēlu* < *temēiū*; grec κονδύλιον < *condēlu* < *condēiū*. Multe din aceste cuvinte, dacă nu toate, s-au putut introduce pe vremea când *l* din elementele băștinașe era în stagiul de *l*, pot fi prin urmare de relativ recentă dată.

l + *i* altul decât cei însemnați, în elemente latine, rămîne neschimbat (În special se păstrează *l* neschimbat înainte de *in* > *én*): *lingua* < *lêngua* < *lêmbă* < *lîmbă*; *lingula* < *lêngula* < *lîngură*; **lëndinem* (Vezi 24) < *lîndină*; *lëntem* (Vezi 24) < *lînte*. Tot așa rămîne neschimbat *l* + *i* în elemente străine (întru cît acestea n-au împlinit condiția de supt alineatul precedent): vechiul bulgar *liubovi* < vechiul român *libov*; vechiul bulgar *l'kpiti* < *lipésc*; grec λείπω < *lipsésc*; grec λίτρα < *litră*; turc *lüle* < *liulé*.

Urme de *l* se găsesc în vechea romînă: *ultă* Psaltirea scheiană ps. 9₃₂; *nu ultă* ps. 9₃₃; *ultăți* ps. 49₂₂; *ul'tăm* ps. 43₁₈; *ul'tăiū* ps. 101₅ 119₁₇₆; *ul'tăși* ps. 151₁₀; *ul'tără* ps. 9₁₈; *ul'tă-voii* ps. 118₉₃; *ul'tă-va* ps. 76₁₀; *ul'tăt* ps. 9₁₉; *ul'tătă* ps. 136₅; *se ul'tăru* (dacă voii uita) ps. 136₅; *se ul'tăremu* (dacă vom uita) ps. 43₂₁.—*ul'tără* Psaltirea Coresi ed. Hasdeu ps. 9 pag. 20; *ul'tăt* ps. 9 pag. 20; *ul'tăm* ps. 43 pag. 116; *să ul'tărem* (dacă vom uita) ps. 43 pag. 116; *ul'tăi* ps. 101 pag. 274.

Macedoromîn. a) α) *l'in* P. B. glosar. β) *al'urēa* P. B. glosar; *cól'u* Dalametra; *dispól'ū*; *fuměál'e*; *hil'ū*; *il'e*; *l'épure*; *l'ăū*; *l'értu*; *mél'ū*; *mul'ăre*; *pălū*; *tál'ū*; P. B. glosar. γ) *găl'ină* P. B. glosar. δ) *ál'ū*; *l'ēi*; *mál'ū*; *mól'ū*; *pūil'ū*. P. B. glosar. ε) *cál'*; *l'i*; *l'i*. P. B. glosar.—*simél'ū*; *cundil'ū* P. B. glosar.—*lîmbă*; *lîngură* P. B. glosar; *lîndină*; *lîndi* (lînte) Dalametra.

b) Olymp. β) *al'ure* Weigand Olymp 83; *fuměale* 25; *hil* 35; *ile* 29; *l'ópur* 29; *l'ău* 99; *mghîăre* (muîere) 27, 59; *tăiū* (taiiū) 35. δ) *ăiū* (ăiū) 35; *măiū* (maîū) 67; *pūl* 35. ε) *căil* (caî) 32; *l'i* (dativ) 77; *li* (acuzativ) 77.—*cundili* 33.—*lîmbă* 50; *lîngură* 47.—După cum se vede, *l* se păstrează numai înaintea accentului, după accent își pierde muîerea. În cazul din urmă apoi grupul *l'u* precedat de *ă* se preface în *liu* și *î* trece prin metateză în silaba precedentă, iar grupul *l'i* precedat de *ă* se preface în *lî* și *î* trece prin metateză în silaba precedentă. Compară 178, 194.

c) Acarnania. β) *hil'e* > *filia* Weigand Aromunen II 180; *l'ăū* 180. δ) *-l'ēi* (articol) 178. ε) *l'i* (dativ) 182; *-l'i* (articol nom.-acuz. plural) 178.

d) Meglen. α) *lîn* P. M. glosar. β) *lûrëa*; *dispólû*; *fă-mêlă*; *ilû*; *lêpur*; *lêû* (iaû); *lêrt*; *mêlû*; *mul'ári*; *pálă* (paie pl.); *tálû*. P. M. glosar. γ) *gălină*; *ult*. δ) *álû*; *málû*; *an-môlû*; *púlû* P. M. glosar. ε) *călî*; *li*; *li*. P. M. glosar.—*lütă* (iute); *nivólă*; *timêlă* (temelie); *cundilû*. P. M. glosar.—*limbă*; *lingură*; *linden*; *linti*; *lipês* (lipesc). P. M. glosar.

Foarte rar se găsește *l' < i* și în macedoromîn: *fumêllor* C. D. IV 157₂₆; *fumêile* C. D. IV 159₂; *vôi* (volo) P. B. glosar, *vôiu* Weigand Olymp 101, *vôi* Weigand Aromunen II 178 (Acarmania), *vôi* P. M. glosar. După Capidan, Meglenoromînii I, pag. 134, 147, *l' < i* s-ar fi găsit des în meglenit.

Istoromîn. α) *lîn* P. I. glosar. β) *cól'*; *famée*; *fil'*; *lêpur*; *l'ăû*; *mêl'*; *mul'êră*; *pál'ă* (paie pl.); *tál'u*. P. I. glosar. *vôi* (volo) vezi nota dela 217. γ) *gal'iră* P. I. glosar. δ) *ăl'u*; *măiu*; *mul'ă* (muia, infinitiv); *púl'* P. I. glosar. ε) *căl'* P. I. glosar; *î-l'* (dativ) P. I. 1₁₆; *îel'* (ieî, nom.-acuz. plural) 2₅—*crăl'*; *l'ubêsc*; *l'ût*; *vól'e*. P. I. glosar.—*limbă*; *lingură*; *lindiră*. P. I. glosar.—Precum se vede din *famée*, *vôi*, *măiu*, din pronumele dativ sing. *î*, și din articolul masculin plural *i* (de pildă nearticulat *frăț* P. I. 5₂₂, articulat *frățî* > **frății* 1₄) *l'* devine citeodată *î* în dialectul istoromîn.

100. *l* între vocale în elemente latine se preface în *r*. Fenomen posterior celui de sub 99 (Altfel cuvinte ca *familia*, *ilia* ar fi devenit *firmere*, *ire*. Căci nu faptul că în *familia*, *ilia* *l* era urmat de *î* consonant ar fi împiedecat prefacerea lui *l* în *r*, după cum se probează prin *sáliu* < *sár*: în *sáliu* *î* este anteromînesc, vezi 51, și deci probabil anterior fenomenului *l < r*, în *sáliu* prin urmare faptul că *l* ar fi fost urmat de *î* consonant n-a împiedecat prefacerea lui *l* în *r*; *l* în acest cuvînt, din cauze nouă necunoscute, rămăsese nemișat. Compară 89 α). *): *burête* > *boletus*; *burtc* > *umbilicus*; *căre* >

*) După Sextil Pușcariu în Dacoromania III, 660 *l* intervocalic ar fi rămas neschimbat în elementele latine, cînd „era urmat în silaba următoare de un *n* (poate și *m*), printr-un fel de disimilare prohibitivă”. Pușcariu se bazează pe exemplele *scătoiu* un fel de ceapă > *ascalonium*, *călin* călduț > **calinus* ori **calenus*, *căliu* călduț > **calaneus*, *căloiu* un fel de vatră > *calonium*, macedoromîn *alîn* suiu, urc > **aleno*. Chiar dacă asupra etymelor nu s-ar face nicio întîmpinare, fenomenul nu s-ar putea explica prin „disimilare prohibitivă”, căci mai multe caractere asemănătoare există între *l* și *n* decît între *r* și *n*.

qualis; *cér* > *caelum*; *cur* > *culus*; *dăore* > *dolet*; *dór* > *dolus* (= *dolor*); *fir* > *filum*; *gură* > *gula*; *lingură* > *lingula*; *măscur* > *masculus*; *măr* > *melum*, *melus*; *măără* > *mola*; *négură* > *nebula*; *nór* > *nubilum*; vechiū romîn orșinic-urșinic (Vezi 91) > *olosericum*; *păr* > *palus*; *păcură* > *picula*; *porumb* > *palumbus*; *pûrice* > *pulicem*; *săr* > *salio*; *sare* > *salem*; *scără* > *scala*; *scîndură* > *scandula*; *sécere* > *sicilis*; *singur* > *singulus*; *săore* > *solem*; *supțire* > *subtilis*; *trier* > *tribulo*; *vîntur* > *ventulo*. *stăul* nu-î *stabulum*, ci *stablum* Appendix Probi.—Schimbarea are loc și în citeva cuvinte de origine obscură, unele poate de origine străină: *ăbur*, compară albanez *ăvut* (Vezi § 328); *măgură*, compară albanez *măgulă* și vechiū bulgar *mogila* (Vezi § 328); *mătură* nu poate fi separat de slavul *metla* (Cihac II, 190) cu acelaș înțeles, și nici verbul *mătur* de vechiul bulgar *mesti-metō* *verrere* (I. A. Candrea *Éléments latins de la langue roumaine* 28 a propus pe *metula*, eine kleine Pyramide, Spitzsäule, care ar fi avut după el și înțelesul de „petite meule de foin”); *mîgur*, compară albanez *mîgut* (Vezi § 328); *sîmbure*, compară albanez *sûmbută* (Vezi § 328); *viézure*, pe care dicționarele îl traduc ori cu porc-épic, *Stachelschwein* (de pildă Costinescu, Pontbriant, Codrescu *Dicționar german-romîn*), ori cu *Dachs* (Bărceanu), este acelaș cu albanez *viêută* *Hamster* ori *Dachs* (Vezi § 328).

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *burăate*; *buric*; *căre*; *țer*; *cûr*; *dăore*; *dór*; *hir*; *gură*; *lingură*; *măscur*; *mêr*; *măără*; *négură*; *niór-năur-niür*; *păr*; *purumbu*; *pûric*; P. B. glosar; *săru* *Kavalliotis*; *săre*; *scără*; *scîndură*; P. B. glosar; *săăfiră* *Dalametra*; *singur*; *săore*; *supțire*; P. B. glosar; *triir* *Dalametra*; *vînturêdz* *Dalametra*.—*ăburi* *Dalametra*; *mêtură* P. B. glosar; *sămbure* *Mihăileanu*.

b) *Olymp*: *burăate* *Weigand Olymp* 33; *buriclu* 67; *căre* 79; *țêruri* 32; *durăare* 27; *dór* 47; *hir* 36; *gură* 63; *mêr* 67; *măără* 47; *nuór* 31; *porumbu* 50; *pûric* 47; *săre* 47.

c) *Acarmania*: *părungli* *Weigand Aromunen* II 178; *pêrli* (*perii*) > *pilus* 180; *trimură* > *tremulo* 180.

d) *Meglen*: *burêti*; *buric*; *cări*; *țer*; *cûr*; *dăari*; *dór*; *tr* (*fir*); *gură*; *lingură*; *măscuri*; *mêr*; *măără*; *nór*; *păr*; *pûriți*; *săr*; *sări*; *scără*; *scîndură*; *sêțiri*; *singur*; *săari*; *supțori*; *vîntur*. P. M. glosar.—*mêtură* P. M. glosar.

Istroromîn: *buric*; *căre*; *tsér*; *cûr*; *dóre*; *gûră*; *lingură*; *mér*; *móră*; *pûrets*; *săre*; *sóre*; *suptire*; *vintur*. P. I. glosar.—*métură* P. I. glosar.

Pe celălalt teritoriu romanic fenomenul are loc la Genua și în Alpii cotici. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Spr. I § 457.

101. Rar $l \leftarrow r$ în grup de consonante: *mûrsă* > *mulsa*; *sărbăd* > *exalbidus*; Banat *bridză* (blide) Weigand's III Jahresbericht pag. 253.

Nu se găsesc exemple în celelalte dialecte.

102. Rar $l \leftarrow n$: *asământ* > *assimilo*; *asemenă* > *assimilis*; *funingină* > *fuliginem* (N-a avut loc cumva $l \leftarrow r \leftarrow n$ la acest cuvînt, astfel că *fuliginem* să fi devenit *furigine* înțîi și apoi *funingine*? Compară §§ 99, 100). Vechimea mare a lui *n* în *asământ*, *asemenă* se probează prin rotacizarea lui (Praxiul Voroneț *asământă* асѣмѣнѣ pag. 110, *asemărarefi* асѣмѣрѣрѣицѣ pag. 142, *sământă* сѣмѣнѣ pag. 135, 168). *célulant* > *celalalt*.

Fenomenul se găsește rar și în celelalte dialecte.

Macedoromîn. a) *furidzină* Dalametra (> **fuligina*, unde l n-a fost în împrejurări de a se preface în l). *alântu* > *altu* P. B. glosar.

b) Olymp: *alântu* Weigand Olymp 47.

d) Meglen: *lânt* (alt) P. M. glosar.

Istroromîn: *münd* (mult) P. I. 74₃₆.

103. $lv \leftarrow lb$ în elementele latine: *âlbie* > *alveus*; *nâlbă* > *malva*; *pûlbere* > *pulverem*; *sâlbie* > *salvia*; *sâlbătec* > *silvaticus*. Fenomen anteromînesc. Vezi Grandgent Introduzione § 323. Compară 93.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *pûlbire* P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nâlbă*; *sâlbătîc*. P. M. glosar.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

104. ll latin, precedat de \acute{e} (= \acute{e} , \acute{e} , \acute{i}), i (= \acute{i}), \acute{u} și urmat de \acute{a} final, se preface în \acute{u} . Grupul $\acute{e}\acute{u}\acute{a}$ precedat de \acute{e}

a căzut, s-a păstrat când a fost precedat de *i*, *ú*; *ű* s-a păstrat apoi în forma articulată a cuvîntului: *argeá*, art. *argeáűa* > *argilla*; *căţeá*, art. *căţeáűa* > *catella*; *ía* > *illa*; *mía*, art. *míaűa* > *agnella*; vechiú romîn *mădiűa* > *medulla*; *măséá*, art. *măséáűa* > *maxilla*; *nuiá*, art. *nuiáűa* > *novella*; *piűa*, art. *piűa* > **pilla* în loc de *pila*; *stéá*, art. *stéáűa* > *stella*; *şá*, art. *şáűa* > *sella*; *viţeá*, art. *viţeáűa* > *vitella*, şi în general *-éá*, art. *-éáűa* > *-ella*, precum *pietriceá*, *porumbéá*, *purceá*, *válceá*, etc. Însă *cál* > *caballus*; *cále* > *callis*; *el* > *illum*; *möále* > *mollis*; *sătúl* > *satullus* (*sătulá* prin analogiea masculinului); *vále* > *vallis*. Discuţiea mai de aproape a fenomenului, mai ales din punct de vedere al părerii lui Tiktin cum că *ű* ar fi epentetic, vezi-o în ale mele Principii de istoriea limbii 33. La cele spuse acolo mai adaug că părerea vocalizării lui *ll* a mai susţinut-o apoi Egidio Gorra Dell'epentesi di iato nelle lingue romanze, Roma, 1893 (Studj di filologia romanza VI, compară Romania 1894 pag. 594), şi Friedrich Schürr, Zur rumänischen Lautlehre, in Mitteilungen, pag. 43-54, iar pe acea a epentesei O. Densuşianu în Studii de filologie romînă, Bucureşti, 1898, pag. 43 sqq., şi Tiktin însuş în Zeitschrift für roman. Phil. XXIV (1900), 321.

Fenomenul are loc în toate dialectele. În macedoromîn *-űá* ori *-űo* (Vezi 79) se păstrează (cu excepţie de *ía* > *illa*). În istroromîn cade, ca şi în dacoromîn.

Macedoromîn. a) *căţáűá-căţáo*; *ía*; *náűá-náo*; *mădiűá*; *măséáűá-măséáo*; *stéáűá-stéáo*; *şáűá-sáóá-şáo*; *űiţáűá-űiţáo*, *chitriţeáűá*. P. B. glosar. *cál*; *cále*; *él*; *möále*; *sătúl*; *vále*. P. B. glosar.

b) Olymp: *căţáűá* Weigand Olymp 36; *éá* 77; *stéáűá* 36; *séáűá* 36. *cál* 36; *él* 77; *vále* 62.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *căţáűá*; *éá*; *midűá*; *măséűá*; *stéűá*; *şáűá*; *purţeűá*. P. M. glosar. *cál*; *iel*; *möáli*; *sătúl*; *váli*. P. M. glosar.

Istroromîn: *ía* (illa); *sté*; *viţé*. P. I. glosar. *cá* (cal); *cále*; *ie* (el); *möle*; *vále*. P. I. glosar.

105. *ll* nouă <rl: *berluesc* (căptuşesc, „haîne berluite“ Şincai II 264) > ungur *bellelni* căptuşesc; *birlă* (tălpigă, lopăţica pe care apasă ţesătoarea cu piciorul, Revista critică-literară a lui Aron Densuşianu IV 337), *birlíc* (scîndurică, în special

scîndurica dela zmeul copiilor, Zeitschrift für roman. Phil. XVII 392 din Ispirescu Jucării 64), *birlicél* (mic ceatlău, Zeitschrift für roman. Phil. XVII 392 din Ispirescu Jucării 9) >romanicul **billa*, de unde francez *bille*, butuc, buştean, vechiul provensal *bilho*, trunchiul de lemn, italian *bilia*, ceatlău, mediolatin *billia*, trunchiul de lemn, mediolatin *billus* băţ, compară Zeitschrift für roman. Phil. XXXI 300; *dărlóg-dîrlóg* >*dălóg* Şezătoarea II 225, V 70 >vechiul bulgar **dologŭ*, derivat imediat dela vechiul bulgar *dolagati* addere, cu înţelesul de „quod additum est, anexă, capăt” (*dărlogii-dîrlogii-dălogii* sint două bucăţi de piele ori de altă materie, care se anină la zăbală).

Fenomenul nu se poate proba în celelalte dialecte.

Meglen: *bilă* prăjină P. M. glosar.

106. În ţara Oaşului *l* urmat de o consonantă se prefacă în *ł* şi apoi în *ŭ*. Vezi 98 b γ. Compară pentru *ŭ* <*ł* în Criş-Mureş 18 v.—În Meglen, localitatea Ţirnareca, *-ł* final, cînd cuvîntul următor începe cu o consonantă, <*ŭ*. Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 135.

Fenomenul *l* urmat de consonantă <*ŭ* este cunoscut în diferite limbi romanice, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 476. Fenomenul *ŭ* <*l* e cunoscut în dialecte italieneşti, Meyer-Lübke Italienische Grammatik § 125.

107. În Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Muntenî-Pădurenî *l* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atît mai puţină consecvenţă cu cit mergem mai mult dela vest spre est. Pe de altă parte fenomenul are loc cu mai puţină tărie cînd *l* este precedat de o consonantă. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî 135 sqq. Pentru *ă* de după *l* din exemple vezi 35. Banat: *căle*, *culăgă* (culeagă), *dzilă* (zile), *făălă* (foale, pintece), *florişălă* (floricel), *grăşălă* (greşele), *ială* (ele), *să-ncălăcă*, *învălă*, *îveselăştă* (îveseleşte), *jălă*, *lăptşilă* (laptele), *lă* (*le* pron. acuz. pl.), *lămnă* (lemne), *mărzălă* (mărgel), *măălă* (mele), *măşulă*, *oăsălă*, *oilă*, *piştoălă*, *plăcăt*, *plăcă*, *raifulă* (raiele, vocativ), *raşelă* (regele), *reălă*, *scăălă*, *stăălă*, *şărpilă*, *şăălă* (şele, lumbi), *vălă*, *Vasilă*, *viclă*, *viorială* (viorele). Însă *sufletsă* (suflete).—Criş-Mureş: *alergăt*, *alţşălă* (altele), *brîglilă*, *călă*, *cînelă* (cinele), *crenguriălă* (crengurele), *dzilă* (zile), *fiulă*, *gănilă*, *ială* (ele), *jălă*, *lă* (*le*, pronume acuz. pl.), *legăt*, *lăla*, *lămn*,

l'ámniă, l'ău (leu, ban), *l'ei* (lei, bani), *m'elă, micuchială* (mitetele), *mîndrilă, mînil'ă, nanășul'ă, păsăréal'ă, p'eaștil'ă* (peștele), *pl'ecăt, reăl'ă, sp'elă, stăpînîl'ă, st'elă, urmel'ă, vá-șil'ă* (vacile), *vál'ă*. Insă *alergá* (infin.), *ármele, cál'ea, d'óam-ñe, drágostele, frigurele, Iancule, l'émn, l'émni, l'émnele, mănúșele, muntele, pácátele, pínzele, plet'óasă, plev'áscă* (plivească), *r'ele, Rumînele* (Romîncele), *spátele, táleri, úm-ple, váleá*.—Somiș-Tisa: *al'ergát, Ard'el'ă, c'el'ă* (cele), *crengur'el'e, d'asl'egát* (dezlegat), *el'ă* (loc > ungar hely), *f'etel'e, in'el'ă, mă-nșel'ă* (inșele), *jál'e-j'el'ă, lácrimnil'ă, l'ă* (pronume f. acuz. pl.), *l'egá, legát, l'el'e, mărj'elil'ă, mărj'el'ă, m'elă, mîirel'e* (mirele), *númel'e, p'ol'e* (poale), *sp'el'ă, vá'l'e*. Insă *al'égă, alej'ea, al'és, copile* (vocat.), *cúcule* (vocat.), *cul'és, l'égănă, l'égăn, legánát, leliță, sil'écă* (săracă), *sú-fletu, șiril'ea* (firele), *vále*.—Munteni-Pădurenî: *ál'a* (celea), *bă-láorel'e, cá'l'ă, cá'l'a, cúcul'e* (vocat.), *el'e* (cele), *ghiștúrîl'e, i'el'e* (ele), *jál'ę, j'óavinîl'e* (jivinele), *lácrămil'e, l'e* (pronume f. acuz. pl.), *l'e* (pronume dat. pl.), *l'egátuială* (invoială), *p'ęș-tsel'e* (peștele), *pl'ecáră, pl'ecăt, slúžil'ă, sprînș'ęnăl'e, tril'a* (treilea), *foál'ele, vá'l'e, vițál'el'e, zil'e*. Insă *băláorele, bú-dzele, cálea-cál'ia, cárele, cäl'etcă* (cușcă), *cátánele, f'etșele* (fetele), *ghiștúrîle, harmónișele, i'ele, j'úavinîle* (jivinele), *l'égă, l'ęže* (lege), *l'ęza, l'ęzi* (legi 2 p. sing.), *l'émne, părțile, pl'écă, plecăt, plecá* (inf.), *pl'ęșe, p'úarțile* (porțile), *slújni-șele, s'utál'ea* (centesimus), *tr'eburîle, tustr'ele, ts'eiile* (cheile), *ts'isturîle* (ofițerii), *foále*.

Înainte de *i l* se înmoae mai rar și numai în Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa. Banat: *bl'idzil'ă* (blidele), *făcl'iălor, mă-nvăl'iî, p'el'îta*. Insă *ăli* (cele), *Cătălină, lingă* (lingă), *lipit, lipsă, mîndrulița, ulița*.—Criș-Mureș: *brîgl'il'ă, l'-i* („li este”, pronume dat. pl.), *pel'in*. Insă *frundzuliță, învăl'iî, leliș'óară, leliță, li* (pronume acuz. pl), *Lipovii* (localitate), *plin, plină*.—Somiș-Tisa: *acól'i* (acolea), *jăl'i* (infinitiv), *mărj'eli, uliță*. Insă *mă-nvăl'iî, jeli* (infinitiv), *leliță, lînă, lingurári, plin, stăjilit* (stăvilit), *súliță, Tîligrad* (Țarigrad), *ulița*.

Compară 95, 116, 134, 144, 155, 164, 175.

108. La Fărșeroți „citeodată cade *l* după consonante înainte de vocalele guturale („dunkeln”): *acó > acló*”. Weigand Aromunen II 187.

109. În istroromîn *l* final și *l* urmat de consonantă, dacă după consonantă nu urmează imediat *e, i*, cade, după ce proba-

bil s-a prefăcut întîi în *ă*. Compară 106: *ăb* > **ălb* P. I. 30₁₅; *ăbă* > **ălbă* 18₂₇; *ancățat* > **ancălțat* 3₅; *ătă* > **ătă* 35₁₄; *ătu* (alt) > **ătu* 5₈; *bovăn* (bolovani) > **bolvăn* 82₈; *ca* (cal) P. I. glosar; *cadăra* (căldarea) > **căldăra* 13₁₉; *cucăt* > **culcăt* 18₂₇ 25₃₁; *cucă* > **culcă* 25₃₀; *ie* (el) P. I. glosar; *sată* (săutul) P. I. glosar; *scutări* (vei asculta) > **scultări* 77₂₂; *ută* (infîn.) > **ultă* > **ultă* 37₆; *utu* (3 p. pl.) > **ultu* > **ultu* 43₂₈; *vôte* (dăți, ori) > italian *volta* 13₂₅. Însă *ălț* (alți) 80₁₅ 81₂₄; *dultse* (dulce) 81₁₆. *rescuf* (desculți) > **resculf* 3₅ prin analogia singularului.

110. În istroromîn și Meglen *l* se înmoae înainte de consoanță urmată imediat de *e*, *i*: *ălț* > *ălți* P. I. 80₁₅ 81₂₄; *dultse* > *dultse* P. I. 81₁₆. — *mulf* > *mulf* P. M. 11₂₂ 17₂; *alb* > *alb*, Papahagi, Meglenoromîni, I, 50.

110^a. În istroromîn *l* < *n'* citeodată după *m*: *măvă* prăjină > sloven *ml'ava* P. I. 74₅; *verit-ămă-ai* mă-ai venit P. I. 74₃₀ (*mn'* > *ml'*, compară 52^a).

§ 245. 111. Din punct de vedere al înaprejărilor în care există nazalele *m* și *n*, se întimplă în romînește acelaș lucru ca în toate limbile măi cunoscute. Anume: a) *m* și *n* există numai cînd sînt urmate în cuvînt ori în tact de vocale și cînd se găsesc la sfîrșitul cuvîntului: *măre*, *ăm*, *inimă*, *ăn*. Cînd sînt urmate în cuvînt ori în tact de alte sunete decît de vocale, ele *pot* exista, de obicei însă *nu* există, ci vocala precedentă este nazală, și anume cu nazalizare măi mare ori măi mică după firea limbilor. S-a făcut obicei însă ca atunci cînd vocala nazală este urmată de sunet bilabial, să se scrie *m*: *cîmp*, *umblu*, iar cînd este urmată de alt sunet, să se scrie *n*: *infăț*, *cînd*. b) *m* poate exista înainte de *s*, *t* (Vezi 124, 125, 126, 131). c) *n* poate exista înainte de *m*: *înmoi*.

În macedoromîn (afară de Meglen) există *m* sonant la începutul cuvîntului înainte de *b*, *p*, *v*, după căderea lui *î* inițial. Vezi 86: *mbair*; *mbâr*; *mbet*; *mbrăfîtedz*; *mbun-mbunédz*; *mpartu*; *mplătésu*; *mprumut*; *mvésu*; *mvirinát*. P. B. glosar. Citeodată rezultă *m* sonant în macedoromîn la începutul cuvîntului prin sincopa unei vocale: a) *mrésu-mutrésu* (privesc) > vechi bulgar *motriti* P. B. glosar; b) Olymp *mghîare* > *ml'are* > *mulierem* Weigand Olymp 27, *mfin* > *pufin* 31.

112. *m* (precedat de vocală ori de *r*) + *î*, *m* (precedat de vocală ori de *r*) + *î* vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală,

m (precedat de vocală ori de *r*) + *i* final fix (Vezi 38, 49), în elementele latine < *mn̄*, *n̄*. Fenomenul are loc pe tot teritoriul dacoromînesc afară de Banat. La Munteni-Pădureni are loc puţin. Exemplele le dau după cuvintele normale şi după textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, I. Popoviči Dialekte der Munteni und Pădureni, I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului. Banat: *addormita* < *adurmită*; *lacrimae* < *lăcrim-lăcrăm*; **lumina* < *lumînă*; *mēdius* < *mizlocu*; *mēl-* < *mîă-ră*; *mērcuris* < *mîércuț-mércuț*; *mīca* < *ñimîica*; *mī* < *miă-mi*; *mīlia* < *miă*. — Cris-Mureş: **lumina* < *lumiñ-luñină-lum-ñină*; *mēdius* < *mižoc* (mijloc); *mērcuris* < *mîércuț-mércuț-ñércuț-mñércuț*; *mērula* < *miêrlă-mêrlă-mirlă-mñêrlă-ñirlă*; *mēus* < *mñăŭ-ñeŭ*; *mīca* < *ñimica-nimñica-ñică*; *mī* < *miă-mñiă-mi* (-*l* pusă) -*mī(-s)* -*mī(-i)* -*ñi(-i)* -*ñ(-am)* -*mñi(-l)* -*mñ(-o)*. — Somiş-Tisa: *addormire* < *adurñi*; *dormiebat* < *dur-mnă*; *lacrimae* < *lăcrimñiă-lăcrimñ-lăcrăñ*; **lumina* < *lum-ñină-luñină*; *mēdius* < *mñădzî-mñiljocu*; *mērcuris* < *mñêrcuț-ñêrcuț*; *mērula* < *mñêrlă-mñirlă-n'irlă*; *mēus* < *mñ'ăŭ-mñ'êi-n'ăŭ-n'êi*; *mīca* < *nimn'ic*; *mī* < *mñ'ie-mñ'ia-n'(-ieŭ)* -*(-s)m(hie)* -*mñ'i(-i)* -*mñ'(-ai)* -*mñ'(-o)* -*n'(-oi)* -*n'i(-l)*; *palmae* < *păln'*. — Țara Birsei și Țara Oltului: *mērcuris* < *mîércuri-mñ'êrcuri-n'êrcuri*; *mērula* < *mñ'irlă-n'êrlă-n'irlă*. — Sudetul Transilvaniei: *mērcuris* < *n'êrcuri*; *mērula* < *n'irlă*. — Munteni-Pădureni: *addormiebat* < *adurmiă*; *addormivit* < *adurmi*; *addormitus* < *adurmit*; *lacrimae* < *lăcrămile*; *mērcuris* < *mîércuț-mñ'êrcuț*; *mērula* < *miêrlă-mirlă-mñ'êrlă-mîêrlôn'-mirlôn'-mñ'êrlôn'*; *mēus* < *mîăŭ*; *mīca* < *n'inic-n'imica*; *mī* < *(să-)m(dai)* -*(să-)m(aduș)*; *palmae* < *pălmî*. — Țara Oaşului: „*m* urmat de *i* sau de *i* a devenit mai pretutindenî *mñ'*: *mñ'ic*, *mñ'ie*, *mñ'ijloc*, *amñ'ădzădz*, *mñ'êrcuri*, *mñ'êre*, *mñ'êrlă-mñ'irlă*, *mñ'êŭ*, *mñ'édz*. În Cămarzana, Tirsolt și Boinești se rosteste însă mai des *mic*, *mijloc*, *amîădzădz*, adecă cu *m* nealterat". I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului 13. — Oltenia: *mērcuris* < *mércuț-mîércuț-mñ'êrcuț*; *mērula* < *mêrlă-mîêrlă-mñ'êrlă-mirlă*. — Muntenia: *mērcuris* < *mércuț-mîércuț-mñ'êrcuri-n'êrcuri*; *mērula* < *mêrlă-mîêrlă-mîirlă-mñ'êrlă-mñ'irlă-n'êrlă-n'irlă*. — Moldova: *mērcuris*: *mñ'êrcuț-n'êrcuț*; *mērula* < *mñ'êrlă-n'êrlă-n'irlă*. — Bucovina: *mērcuris* < *mñêrcuț-n'êrcuț*; *mērula* < *mñ'êrlă-mñ'irlă-n'êrlă-n'irlă*. — Basarabia: *mērcuris* < *n'êrcuț*; *mērula* < *mñ'êrlă-n'êrlă-n'irlă*.

Înainte de altfel de *i* decît cei însemnați (în special înainte de *in* > *én*), precum și în elemente străine, *m* s-a păstrat neschimbat: *diminěță* > **demîněță*; *duminică* > **duměnică* > *dominica*; *minciună* > *mentionem*; *mine* > *měne*; *minte* > *měntem* (Vezi 24); *oămini* > *homines*; *primire, primit* > vechiul bulgar *priiěti, priimō*, etc. Cu toate acestea se întilnesc cazuri de *m* < *mñ, ñ* chiar înainte de alți *i* decît cei însemnați, precum și în elemente străine: Criș-Mureș *mñilă-ñilă* > vechiul bulgar *milostī*. Somiș-Tisa *mñirele* *); *mñirědsă*; *primñit*. Țara Oașului: *pomñiță*. Moldova: *nilă*; *nire*; *nirědsă*.

Fenomenul are loc în dialectul macedoromîn, cu lipsuri în Olymp și mai ales în Meglen.

a) *dormis* < *dōrñi*; *dormiebat* < *durnă*; *dormivi* < *durnii*; *dormire* < *durnire*; *dormitus* < *durnită*; *lacrimae* < *lăcriñt*; *lumina* < *luñină*; *mědius* < *ñádză*; *měl-* < *ñare*; *měrcuris* < *ñěrcurī*; P. B. glosar; *měruła* < *ñirlă* Dalametra; *měus* < *ñěu*; *mī* < *n'ia*; *milia* < *n'ile*; *mīror* < *n'ir*. P. B. glosar. vechiul bulgar *milostī* < *n'ila*. P. B. glosar.—*diminěță*; *duminică*; *minciună*; *mine*; *minte*; *oămin'ī*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dormis* < *dōrñi*; *dormiebamus* < *durniām*; *dormivi* < *durnii*; *dormire* < *durnire*; Weigand Olymp 98; *mědius* < *nědzu* 26; *měl-* < *n'ère* 26; *měrcuris* < *něrcurī* 41; *měus* < *měu* 78; *mī* < *nia* 76; *milia* < *nile* 75. vechiul bulgar *milostī* < *nilă* 41.—*mine* 76.

c) Acarnania: *měi* < *n'ěi* Weigand Aromunen II 178; *mi* < (*sī*)-*ñ* 178, *ñ(-e)* 180, *ñ(-u)* 182, (*nu-*)*ñ* 182, (*ma-*)*ñ* 182.—*dimněța* 178; *mine* 178.

d) Meglen: *dormiebat* < *durmă*; *dormire* < *durmire*; *lacrimae* < *lōcrumī*; *mědius* < *n'áză*, *n'ěz*, *mějloc* (mijloc), *mijlucán* (mijlociul); *měl-* < *ñari*; *měrcuris* < *ñěrcurī*; *měruła* < *n'értă*; *měus* < *měu*; P. M. glosar; *mī* < *n'(-u)* P. M. 3₅; *milia* < *mīlă*; *mīror* < *n'ir*. P. M. glosar.—*diminěță*; *duminică*; *minciună*; *mīni*; *minti*; *oămin'ī*. P. M. glosar.

Istoromîn. N-are loc fenomenul: *dormire* < *durmi*; *dormitus* < *durmīt*; *lumina* < *lumiră*; *mědius* < *mejlōc*; *měruła* < *měrłă*; *měus* < *měv*; P. I. glosar; *mī* < (*neca-*)*m* P. I. 6₁₃,

*) Pentru etimologia acestui cuvînt vezi nota a doua dela § 273.

mî(-a) 6₁₉.—*demăreță*; *dumirecă*; P. I. glosar; *mire* P. I. 11₂₅; *ómir* P. I. glosar.

In *formīca* $m < n$ (nu n') pe tot teritoriul romînesc: dacoromîn, dialecte și limba comună, *furnică*; macedoromîn a) *furnigă* P. B. glosar, b) Olymp *furnică* Weigand Olymp 42, d) Meglen *furnigă* P. M. glosar; istroromîn *furnij* (furnici) P. I. 41₂₇. Aceasta probează că **fornica* a existat la baza limbii romîne.

Asupra vechinii fenomenului vezi 136.

113. a) $mn < un$, sporadic: *damnum* < *dăună* (După Tiktin Wörterbuch acest cuvînt ar fi un neologism.); *scamnum* < *scăun* (Pentru formele dialectale ale lui *scăun* vezi 18 x). β) $mn < m$, sporadic: *dumněata* < *dumiată* Banat Weigand's III Jahresbericht 263, *duměată* Criș-Mureș IV Jahresbericht 305, *duměată-dumată* Somiș-Tisa VI Jahresbericht 61, 74, *dumată* Țara Oașului I. A. Candrea Graiul din ~ 13; *dumněavăostră* < *dumiăvostă* Somiș-Tisa VI Jahresbericht 61. γ) $mn < n$, sporadic: *amnărîū* < *anărū* Țara Oașului I. A. Candrea Graiul din ~ 13 > *igniarium*?

Fenomenul β, γ are loc și în macedoromîn.

Macedoromîn. a) α) *scămnu* P. B. glosar. β) *dăama* > *dăamna* P. B. 477 (Pleasa-Albania).

b) Olymp. α) *scămnu* Weigand Olymp 67.

d) Meglen. α) *scând* P. M. glosar. γ) *són* > *sómn* P. M. 29₄₁.

Istroromîn. α) *scând* P. I. 22₂₂.

114. $ml < mbl$, sporadic: *îmblătesc* > vecliū bulgar *mlatiti* ferire.

Fenomenul nu există în celelalte dialecte.

115. $mr < br$, sporadic dialectal: *brěănă* Bibicescu Poezii populare din Transilvania 256 > *nrěănă* > bulgar *mrkna*.

Fenomenul există în macedoromîn: a) *brěănă* Dalametra; *brěscu* > **mrěscu* > *mtrěscu* > *mutrěscu* P. B. 79, 184, 376.

115^a. m inițial < b , rar, în istroromîn: *borebit* (accentul? „poate”) > kroat *mora biti* idem P. I. 20₂₂ 72₈ 41₃₁. Asimilație?

115^b. m intervocalic < b , rar, la Moți: *dîbirěăță* (dimineață). Vezi 122.

116. In Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenii (nu însă în Somiș-Tisa) între *m* și *e*, *i* se intercalează un *î* epentetic, dar nu în mod consecvent. Fenomenul scade în putere dela vest spre est. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., Iosif Popovici Die Dialekte der Munteni und Pădurenii 135 sqq. Pentru *q̄* de după *î* din exemple vezi 35. Banat: *cărămiidă*, *ihimii*, *lumiq̄* (lume), *miersă* (merse), *n'imiq̄* (nime, nemo). Însă *dzimin'ăța* (dimineata), *lumeă*, *măă*, *măălq̄* (mele), *mers*, *mērḗq̄* (merge, infinit.), *mic*, *mi-l du*, *miluiesc*, *miluiască*, *min'q̄* (mine), *mintșq̄* (minte, mens), *mințind*, *mizlocu*, *oămen'*, *oămen'i*, *pomėăn'q̄* (deștepte, 3 p. sing. conjunctiv), *ruminiōără*, *trimėătse* (trimete). —Criș-Mureș: *lumiq̄* (lume). Însă *ărmele*, *dzimin'ăță*, *lume*, *lumeă*, *măă*, *mėre* (merge), *mi-î*, *min'q̄* (mine), *mine*, *mi-s*, *miḗoc* (mijloc), *n'ime*, *n'imerėșts*, *n'imerui*, *trimės*, *umerq̄*, *urmelq̄*. —Munteni-Pădurenii: *glumie*, *miărgă* > *mieărgă*, *n'imie*. Însă *cumintse* (cuminte), *dimin'ăța*, *dziminėăța*, *dōărme*, *ghiminėăța* (dimineata), *încremenit*, *lăcrămile*, *lăcrămėle*, *lumeă*, *mėărgă*, *mėre* (merge), *mėrg*, *merindze*, *mėrsără*, *mėselor*, *milă*, *min'q̄* (mine), *min'e*, *minșinós*, *mintșenaș* (îndată), *mințî*, *nime*, *oămeňi*, *omen'i* (3 p. sing. perf.), *pimiș* (pivnișii), *pomeniăscă*, *trimės*, *umeru*.

Compară 95, 107, 134, 144, 155, 164, 175.

117. *mbl* < *ml* < *mn* în macedoromîn și istroromîn în cuvîntul *ambulo* < *imnu* P. B. glosar; *imnă* (ambulat) Weigand Aromunen II 182 (Acarnania); *amnu* P. M. glosar; *amnu* P. I. glosar.

118. *m* < *n* în macedoromîn, rar: *blăstănat* (blăstămat) C. D. VI 97₁₀; *blăstinăț* (blăstămați) C. D. VI 97₃₂. Forma obișnuită macedoromînă este însă *blăstimăt*. Meglen *blăstimăt* P. M. glosar.

119. *m* final se preface în istroromîn regulat în *n*: *an* (am, verb transitiv) P. I. 56₃₄; *an* cu pumnul cepu zbit (am dat afară cepul cu pumnul) 61₃₄; *an* făcut 40₂₃; *an* făcut 48₆; *an* mislit (am crezut) 42₂₆; *an* muncat 61₂₉; *an* putut 72₁₀; *ne-an* saturat 61₁₅; *an* spravit 41₄; *an* verit 45₃₃; *an* vezut 41₃₇; *aren* (avem) 41₄, 46₅; *amnan* (umblăm) 54₂₁; *antrebăn* (cerem) 42₁; *ăsăn* (sint p. 1 sing.) 33₂₅; *cerșin* (căutătam) 7₄; *gambiėn* (schimbăm) 47₃₆; *jin* (secerăm) 72₈; *merėn* (mergem) 77₉; *mes-an* (am mers) 61₂₈; *mejėn* (mergem) 38₂₀, 53₂₉, 54₁₄, 17; *muncat-an* 61₁₅; *putėn* (putem) 52₄

72₆; *prominin* (schimbăm) > croat *promijeniti* 47₃₆; *rugân* (rugăm) 54₂₂; *știén* (știm) 34₁₈; *vedén* (videm) 5₂₈. Număi rar -*m*: *am* avzit 61₂₈; *am* pferzut 61₁₃; *ăsăm* (sint, p. 1 sing.) 22₁₀ 25_{28, 36} 34₁₂ 38₃₄ 45₆.

§ 246. 120. Asupra înprejurărilor în care există *n* în românește vezi 111. În românește există și *n* anterior (articulat cu limba anterioară) și *n* posterior (articulat cu limba posterioară). Cel dintîiu e cel mai obișnuit, cel de al doilea are loc numai înainte de explozive guturale (*încă*, *lîngă*) și într-o interjecție ca *dân* (care imitează sunetul clopotului).

În macedoromîn (afară de Meglen) există *n* sonant la începutul cuvîntului înainte de *t, d, k, g, ț, dz, č, ĝ, m, f, v, s, ș, j, h, γ*, după căderea lui *i* inițial. Vezi 86: *ntîn'û*; *ntră*; *ntréb*; *ntrég*; *ntuněáric*; *ntunicós*; *ndés*; *ndrég*; *ndultěscu*; *nduplic*; *ncálic*; *ncálțu*; *ncáp*; *ncárcu*; *ncăldzășcu*; *nchădic*; *nchisěscu* (pornesc) > neogrec $\kappa\iota\upsilon\omega$; *nclid*; *ncl'in*; *ncló*; *ncóá*; *ncrún*; *ncún'û*; *ngălbinescu*; *nghiós* (în jos); *ngl'ég*; *ngl'et*; *ngl'it*; *ngrăș*; *ngróp*; *ngróș*; *ngústu*; *nțáp*; *nțercl'u* (cercuesc); *nțérnu* (cern); *ndzinucl'édz*; *ncőámir* -*ncómir* (a se amări, a se otrăvi), acelaș cu dacoromîn *ciumărát*, *ciumăresc*, *ciumărós*, *ciumurluěsc*, *ciumurluiálă* > * $\chi\upsilon\mu\acute{o}\rho\rho\upsilon\varsigma$ > $\chi\upsilon\mu\acute{o}\rho\acute{\iota}$, vezi ale mele *Altgriechische Elemente im Rumänischen*, în *Bausteine zur romanischen Philologie*, Festgabe für Mussafia; *nĝuměátic* (înjumătățesc); *nmărmurisěscu* (înmărmuresc); *nfricușédz*; *nvălěscu*; *nvěscu*; *nvěț*; *nvirdzășcu*; *nvirin*; *nvirtěscu*; *nsárțin*; *nscrúm*; *nsirin*; *nsór*; *nsurin* (staū la soare); *nsús*; *nșárpic*; *nșiedz*; *njumitate* (în jumătate); *nhig*; *nyiedz*; *nyilcěscu* (strălucesc) > neogrec $\gamma\upsilon\alpha\lambda\acute{\iota}$ oglindă; *nyisédz*. P. B. glosar. Cîteodată rezultă *n* sonant în macedoromîn la începutul cuvîntului prin sincopa unei vocale: a) *nvěástă* > *nivěás:ă* (nevastă) > vechiū bulgar *nev-ksta* P. B. glosar; b) Olymp *nvěástă* Weigand Olymp 28. După Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, pag. 71, se găsește *n* sonant și în istroromîn, la mijlocul cuvîntului în urma căderii unui *ă*, de pildă într-un cuvînt ca *blăt_n* (alături cu *blătăn*) murdar.

121. *n* (precedat de vocală) + *î* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală și *n* (precedat de vocală) + *i* final fix (Vezi 38, 49) provenit din *î, ĩ*, nu din *ae* ori din *e* (cu excepție de *-î* > *-es* dela conjugare), în elementele latine, s-a înmuat < *n*. Acest *n* se păstrează în Banat, Criș-Mureș (nu în toate părțile), Munteni-Pădurenî (mai pretutindenî), macedoromîn, istroromîn; s-a pre-

făcut în *î* cu nazalizarea vocalei precedente (Numai în anumite împrejurări s-a păstrat) în Oaş și rar în Somiș-Tisa (unde iarăș rar s-a păstrat); s-a prefăcut în *î* pretutindenii aiurea pe teritoriul dacoromîn. α) *n* + *î* + vocală: **antaneus* < *intînú* < *intîú*; *calcaneum* < *călcînú* < *călcîú*; *capitaneus* < *căpătînú* < *căpătîú*; *cuneus* < *cunú* < *cúú*; -*oneus* < -*onú* < -*oú* (*mîerlôú*, *vulpôú*); *teneo* < *ținú* < *țiú*; *vinea* < *viñe* < *viie*. β) *n* + *i* final fix: *anni* < *anî* < *ái*; *exponis* < *spunî* < *spú*; *pónis* < *punî* < *pú*; *remanes* < *rămîni* < *rămî*; *tenes* < *ținî* < *ții*; *venis* < *vinî* < *vii*.—*áni* (*anni*) este analogic după singularul *án*. Tot așa analogice după singular sînt formele *bătrîni* (*veterani*), *bunî* (*boni*), *Romîni* (*Romani*), *vecîni* (*vicini*) și altele de acest fel. *veniám*-*veněám* (Vezi 53) > *veniebamus* este analogic după *venim* > *venimus*, *veniî* > **venivi*, *venit* > **venitus*, *venire* > *venire*. *maneo maneat*, *remaneo remaneat*, *teneo teneat*, *venio veniat* < *mîú mîie*, *rămîú rămîie*, *țiú ție*, *viú viie*; însă *mîn mîná*, *rămîn rămîná*, *țin țină*, *vin vină* > **mano* **manat*, **remano* **remanat*, **teno* **tenat*, **veno* **venat*, forme analogice după verbele -*o* -*at*. *púú púie*, *spúú spúie* sînt din contra eșite din **ponio* **poniat*, **exponio* **exponiat*, forme analogice după verbele -*io* -*iat* în locul formelor *pono ponat*, *expono exponat*, din care aú eșit *pún púnă*, *spún spúnă*. Pentru *anëllus* < *inêl*, *fenëstra* < *fereástă*, *intenëbricum* < *intunêrec*, *nëbula* < *nêgură*, *nëco* < *inêc*, *nëque* < *nicî*, *nëscio quid* < *niște* vezi 24: *î* din *îe* a căzut înainte de înmuierea lui *n*. Curioz este *făină*, care nu se poate explica nici din *farîna*, nici din *fanîna*, vezi 91.

Cuvintele străine, care aveaú *n* + *î* + vocală ori *n* și existaú în limbă pe vremea cînd se petrecea fenomenul, aú suferit și ele schimbarea: vechiú bulgar *banîa* < *báie*, ungar *szekrény* < *sicriú*. Asemenea cuvinte s-aú putut introduce pe vremea cînd *n* din elementele bășinașe era în stagiul de *n*, pot fi prin urmare de relativ recentă dată.

n + *i* altul decît cei însemnați, în elemente latine, rămîne neschimbat (În special se păstrează *n* neschimbat înainte de *in* > *ên*): *ninge* > **nenge* > *nîngit*; *venin* > *venënum*; *venim*, *veniî*, *venire*, *venit* > *venîmus*, *venîtis*, *venire*, **venitus*; *óámenî* > *homines*; *lunî* > *lunae*; etc.

Banat (Cuvintele normale și textele din Weigand's III Jahresbericht): α) *intînú*; *călcînú*; *căpătînú*; *cunú*; -*on'ú* (*pitón*, *usturón*, *șărpóánă*); *vină* (*vinea*). β) *án*; *spún*; *ră-*

mîri; *fiiri*.—Criș-Mureș (Cuvintele normale și textele din Weigand's IV Jahresbericht): α) *călcînu-călcîu*; *căpătîi*; *cunū-cūu*; *fiū*; *viina-viîă-viă* (vinea). β) *ân*; *pûn*; *γii* (venis).—Munteni-Pădureni (Cuvintele normale și textele din I. Popovici Dialekte der Munteni und Pădureni): α) *călcîi-călcîi*; *încun'ât* (încuiat); *-ôn'* (*mn'erlôn'*, *lupôân'e*, *ursôân'e*, *vulpôn'*, *vulpôân'e*). β) *ân'*.—Țara Oașului (I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 13): α) *întîie*; *cătcîi*; *cûi*; *-ôî* (*lupôie*, *mușurôî*, *purôî*); *γiie* (vinea). Însă *vin'û* (venio); *rămîn'û* (remaneo). β) *ăi*; *rămîi*; *zîi* (venis).—Somiș-Tisa (Cuvintele normale și textele din Weigand's VI Jahresbericht): α) *întîi*; *călcîu*; *căpătîi*; *cûi* (într-un singur loc) *cûu*; *fiū*; *ziă* (vinea). *spûi* (spui, spun 1 p. sing) > **exponio*; *fiie* (teneat); *viă* (veniat). β) *ăi*; *măi* > *manes*; *vîi* (într-un singur loc pag. 44) *γin'* (venis).

Macedoromîn. a) α) *ntîn'û* P. B. glosar; *cîlcîn'û* Dala-metra; *căpitîn'û* P. B. glosar; *-ôn'û* (*tîritôn'u* cerșitor C. D. IV 207₂₂; *lupôân'e* P. B. glosar). *gutûn'e* > *cotonea*. P. B. glosar. β) *ân'*; *țin'i*; *γin'i*. P. B. glosar.—*bân'a* (baie) Dala-metra.—*virin* (venenum); *vinim*, *vinîți*, *vinire*, *vinit*; *ôâ-minî*; *lûnî*. P. B. glosar.

b) Olymp. β) *ân* (anni) Weigand Olymp 32; *γin* (venis) 99. S-ar părea că *n'* își pierde muiarea. Compară 99.—*venim*, *veniș*, *venire* 99.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *călcôn'û*; *căpitôn'û*; *-ôn'û* (*lupôân'ă*, *ursôn'ă*); *vin'ă*. P. M. glosar. β) *ân'i* P. M. glosar.—*vinim* P. M. 1₂₁, *viniri* P. M. glosar; *ôâmin'i*; *lûnî*. P. M. glosar.

Istroromîn. α) *-ôn'* (*lupôn'ă*; *ursôn'a*) P. I. glosar; *vin'u* > *veniunt* P. I. 66₅, 66₉, 12. β) *ân'* P. I. glosar.—*veri* (venire), *verit* (**venitus*); *ômîr*. P. I. glosar.

122. *n* intervocalic în elemente latine se preface sporadic în *r*. Fenomen posterior celui de sub 121 (Acest lucru nu se poate proba decît prin analogie cu fenomenele de sub 99, 100): *cărûnt* > *canutus*; *ferăastă* > *fenestra* (Vezi 24, 121); *mărûnt* > *minutus*; *mormînt* > *monimentum*; *nimărui* > *nemin-*; *păring* > *panicum*; *rărûnchiû* > *renunculus*; *singeréz* > *sanguino*.

Acest fenomen, care are loc sporadic în grosul dialectelor

și subdialectelor rominești, se găsește pe o scară întinsă la Moți și în dialectul istroromîn, și anume nu numai pentru *n* intervocalic în cuvînt, ci și pentru *n* intervocalic în tact (sandhi, Satzphonetik). „Adevăratul ținut al Moților sau al Țopilor începe pe Arieș în sus dela Bistra, sau dinspre Abrud dela Cărpeneș, și se întinde pe ape în sus până în crierii Biharului. ...In cît pentru rotacism, astăzi nu se mai aude decît pe ape în sus, în fundul munților, deși eu îmi aduc aminte că acum 20-30 ani se auzia și mai de vale până aproape de Muncel, firește într-un mod mai moderat. În satul Muncel, între Bistra și orașelul Baia (Offenbanya), în depărtare de 2-3 oare de Cîmpeni, am auzit destule ori pe cite un Moț înjurînd cu cuvintele «între smerii în fire». Tot pe atunci mi s-a întîmplat să aud într-una din zile pe un Moț bătrîn zicînd: «merg să dau lăcrămăție la hișparul». Prefectul județului pe ungurește se numește *föispan*, Romîniî apoi au făcut din el *fișpan*, iar Moțul l-a botezat *hișpar* după firea limbii lui... Comunele în care se mai poate auzi vorbirea aceasta sînt Albac-Arada, Lăpușul, Scărișoara și o mică parte din Neagra Superioară. În Vidra, Ponorol, Secătura, Neagra de jos abia ici coala mai poți auzi dela citeun om bătrîn citeun cuvînt în care *n* să fie înlocuit prin *r*; ba ce e mai mult, oamenii din aceste comune își bat joc de ceilalți care au rămas fideli graiului lor tradițional". Teofil Frîncu și Gheorghe Candrea, Rotacismul la Moți și Istrieni, București, 1886, pag. 12-27. În anul 1897 mai erau numai trei localități, „Gura Rezii (aparținînd la Vidra), Lăpuș și Scărișoara, unde *n* intervocalic devenia regulat *r*". Weigand IV Jahresbericht 285. Descreșterea fenomenului este atribuită cu drept de Frîncu-Candrea opul citat 25 influinții școlai: „Indivizii din aceiaș comună nu exprimă toți pe unul și acelaș cuvînt cu *r*. Așa, de exemplu, unii zic *dimineață*, alții zic *dimirează*, și alții *dîbirează*. Cei dinții se numără la generația mai tînără, care a trecut prin școală, cei din urmă la generația mai bătrînă, care n-a putut să cerceteze școala, deoarece înainte de asta cu 20-30 de ani abia a fost o singură școală în munți". După cum dispore rotacismul, tot așa dispore și obiceiul de a purta părul înpletit în coadă, *moț*, de unde vine numele Moților. „Acest fenomen este pe cale de a dispărea, tot așa după cum dispore *coada*, pe care numai foarte rari o mai poartă. În piață în Cîmpeni am mai văzut numai doi bărbați care purtau citeo coadă lungă". Weigand IV Jahresbericht 286.—Frîncu-Candrea opul

citat 30 sqq. înșiră lista cuvintelor cu rotacism. Mai toate sînt de origine latină. Străine sînt următoarele: *agorisi* > ἀγορίσιω; *clătiră* > vechiul bulgar *klatiti*; *crémere* > vechiul bulgar *kremenî*; *dórițe* > compară vechiul bulgar *doiti* a mulge, polon *dojnica* șiștar; *hodiri* > *odihni* > vechiul bulgar *otüdühnöti*; *Huedir* > *Huedin*, numele unui orașel; *încremeri*; *îņțeperi* > vechiul bulgar *īkp·knü*; *rěam* (neam, prin sandhi: „ce ream rău de oameri“) > ungar *nem*; *nevirovat* > vechiul bulgar *vina*; *slăbărög* (slăbănog); *slăn'iră* > bulgar *slanina*; *sprigiri* (sprijini) > probabil *prăjină* > bulgar *prăžinā* Miklosich Beiträge Cons. II 72. La acestea se adaugă *hișpărul*, vezi mai sus. Alături sînt însă și cuvinte fără rotacism, dintre care înșiră Frîncu-Candrea 45 vreo cîteva. Unele sînt elemente latine: *ân*; *anumit* > *nomen*; *cuvîne* > *convenit*; *înpuțină* > **putinus*; *înavuți*, *înoi*, *înoptă*, *înoră* > *in-*; *înfăinoșa*; *întineri*; *răzbuună* > *bonus*. Altele sînt străine: *cîocăni*, *cîocănel*, *cîocănităre* > *-ân* (Pentru originea acestui sufix vezi ale mele Principii de istoria limbii); *întîmpină* > τῶμαπανον I. A. Candrea Les éléments latins de la langue roumaine 26-27; *învinovăți* > vechiul bulgar *vinovatü*; *jugăni* > *jug* + *-an* (Pentru originea acestui sufix vezi Pascu Sufixe); *mînie*, *mîniós* > μανία; *nenorocire*, *nenorocós* > vechiul bulgar *narokü*; *pomână* > vechiul bulgar *pom·knü*; *străinătate* > vechiul bulgar *straninü*?; *tăina*, *tăinui* > vechiul bulgar *taina*; *tină*, *tinós* > vechiul bulgar *tina*.—Pentru unele cuvinte sfera de întrebuintare este mai mare. Astfel pentru *verin*, *veriră*, *verirós* > *venenum* Frîncu-Candrea opul citat 44 spune că „aceste cuvinte, afară de munți, se mai găsesc și pe Someș până la Sălagiü“. „Unele cuvinte se găsesc pe un foarte întins teritoriu pronunțate cu *r* în loc de *n*, de pildă *inimă*, *jněápăn*, *genüchii*, *junincă*“. Weigand IV Jahresbericht 285. În Țara Oașului *irimă*, *gurincă*, *gerünțe*, *verin*, *verinós*, *murünț* (mănunchiü), *cerușă*. I. A. Candrea Țara Oașului 13.

Altă dată fenomenul era mult mai răspîndit în Dacia decît astăzi. Aceasta se probează pe de o parte prin frecvența lui în texturi din sec. XVI și XVII, iar pe de alta prin prezența lui în texturi scrise cu siguranță în alte localități decît acelea în care trăesc astăzi Moții. *n* intervocalic, în cuvînt și în tact, <*r* se întilnește în vechea romină în două feluri de texturi, în cărți bisericești ori în general cu cuprins religios, și în acte publice. Cărțile cu cuprins religios sînt Praxiul Voroneț, Psaltirea șche-

iană, Psaltirea slavoromână (ed. C. Gălușcă Halle a. S. 1913), și textele din Codex sturdzanus (ed. Hasdeu Cuvinte din bătrîni II, scrise de preotul Grigorie din Măhaci [„mai sus de Turda, pe malul drept al Mureșului“ Hasdeu opul citat II, XLI] între anii 1583 și 1619). Numai elementele latinești prezintă fenomenul în aceste izvoare, și cuvîntul de origine obscură *genüne* (*gêrûrea -gerûre-gerûrea* Pr. Vor., *geróe* Cod. st. în Cuvinte II 191). Sînt însă și elemente latine fără rotacizmu: Pr. Vor. *aminát, án, cunóscu, miadzănóapte, pușin, pușinél, săptămină*, la care se adaug două de lectură nesigură, *prepúnu* pag. 108₆, *lătineăște* pag. 151₁, și unul de origine obscură, *străminare* (strămurare) pag. 123₆ > *stimulus*? Ps. șch. *amîná, án, análtu* (înalt), *asemână, bătrínu, buciná, cînescu* (de cîne), *cenúșe, cuminecă, cunóscu, fínu, genúinchiu, îněao-se* (nive deal-babuntur), *întunecá, întunerecă, lîna, lumînare, mărghine, miadzănóapte, pêne, pănăț* (grumaz, gitlej, cerul gurii) > *palatium, rășină, scăun, sprînceánă, tămpănă* > τῦμπανον, *tun* (glas) > *tonus* (Locurile vezi-le în Ghibănescu Glosarul psaltirii șcheiane, ori în indicele dela ediția Candrea). Ps. sl.-rom. (de unde trebuie șters *gōđari* CXLVIII, 11 b, care e greșit cefit în loc de *bođari*) *án, cunóscu, pěane, țărîna, bătrîněățele*. Cod. st. (Dați numai exemplele din Legenda duminicii Cuvinte II 43 sqq.) *adonără-să, pěanele, scăunul, spúnerăa*. În Pr. Vor. cuvintele cu *n* < *r* apar exclusiv supt această formă, în Ps. sl.-rom. și Cod. st. apar rari exemple de duplicate (Ps. sl.-rom. *bătrîněățe-bătrîru, întuněărecu-înturěărecu, minúri -mirúri, plinul-plirul, ținěăre-țire*. Cod. st. Legenda duminicii *spúnerea-spőre*), în Ps. șch. cuvintele cu *n* < *r* prezintă aproape în justă proporție duplicate cu *n* neschimbat. Gălușcă Ps. sl.-rom. pag. 63 explică pe *án, cunóscu, pěane* prin aceea că *n* lung (*annus, connosco, pinna*) nu s-ar supune pefacerii (Tot așa Candrea-Hecht, Les éléments latins de la langue roumaine, Paris, 1902, pag. 76), pe *țărîná* prin faptul că ar fi „o formațiune nouă pe terenul romînesc, produsă din *țără + îna* într-un timp cînd rotacizmul încetase de a mai exista“, iar duplicatele prin amestecul vorbirilor. Este puțin probabil să fi existat vreodată *n* lung în *cognosco*, care a devenit *conosco* prin analogia lui *nosco*, apoi, dacă *pănă* însuș n-a suferit schimbarea (și este într-adevăr de remarcat că *an, cunósc, pănă* nu se găsesc nicăiri cu *n* < *r*), a suferit-o derivatul său *înpănéz* (*împără, împărát* la Moși), în sfîrșit faptul că *ță-*

rînă ar fi posterior rotacizmului nu explică pentru ce nu s-a prefăcut *n* în *r* în sufixul *-ina*. Este foarte probabil, în schimb, că elementele fără rotacizmu, în cărțile și teritoriile unde acest fenomen există în masă mare, trebuie să se fi datorind *în bună parte*, amestecului vorbirilor (Pentru acest principiu de schimbare vezi ale mele Principii de istoria limbii).—Actele publice sînt următoarele din N. Iorga Documente romînești din arhivele Bistriței, București, 1899-1900: Cîmpulung-Moldova începutul secolului XVII, I pag. 11 (*númerile > nomina*); fără loc, începutul sec. XVII, I pag. 17 (*děr Ursului* = despre Ursul, asupra Ursului); Maramureș, anul 1602-1603, I pag. 24 (*aũ verit, óámeri*); Bistrița-Transilvania, sec. XVI?, I pag. 24 (*in-chirăciũre, ĩrăintĕa, sătămĭră* = săptămînă, însă sănătate, mĭna); Seliște-Maramureș, anii 1587-1596, I pag. 24 (*cire, inchinăciũre, ómiri, ĩrăinte, bire*); Radouț-Moldova, după anul 1607, I pag. 28 (*sărătate*); Suciul de sus-Transilvania, anul 1609, I pag. 29 (*ĩrăintĕa* de două ori, *mĭra* de trei ori, însă *bũnă, bũn, giupĭnul*); Voroneț-Moldova, anii 1616-1630, I pag. 31 (*va spũre*); Cîmpulung-Moldova, anul 1616, I pag. 32 (*păr unde vom costă* = cît vom trăi); Cîmpulung-Moldova, anul 1616, I pag. 33 (*der acóáce* = din acoace, dintr-acoace); nordul Transilvaniei, anul 1628, I pag. 43 (*veritul*); Cîmpulung-Moldova, sfirșitul sec. XVI?, II pag. 1 (*pără, in-chirăciũri, sărătátie, dirăintĕa, mire, sărătóși, bũri-bóri* = buni, *mĭra*).—Rotacizmul se întindea, deci, în sec. XVI și XVII în tot nordul Transilvaniei, în Maramureș și Bucovina.

În toate monumentele literare vechi, unde se găsește, rotacizmul prezintă o particularitate, care azi a dispărut la Moji (afară de în cuvintele *cĭreptiște, lĭrós-lirós, ũre-ũre* [unde]), anume aceia că vocala precedentă este nazalizată, ceia ce înseamnă că *n*, înainte de a se preface în *r*, nazalizase vocala precedentă. Pr. Vor.: *cĭre* (чĭ.рре, чн.рре), *bĭre* (вĭ.рре, вн.рре), *mĕre-mĭre* (мĕ.рре-мн.рре). *mĭră* (мз.ррз), etc. Ps. șch. numai la *in-*: *ĩrapoi* (ррпои), *ĩremă* (рремз), etc. Ps. sl.-rom.: *cĕre* (чĕ.рре), *mĕre* (мĕнре), *ĩrima* (рримз), etc. Cod. st.: *demĕreța* (дĕмĕрĕцз), *dumĕrecă* (дшмĕрĕкз), *pĭră* (пж.ррз), *șĭrotu* (șĭnurăți цн.ррорт), *vĕrerĕa* (вĕ.ррĕрт). Exemplele din documentele Bistriței vezi-le mai sus. Alături cu formele rotacizate cu nazalizare se găsesc altele rotacizate fără nazalizare. Formele fără nazalizare sînt cele mai puține în Praxiul Voroneț și cele mai multe în Psaltirea șcheiană.

Rotacizmul, macarcă în vechile monumente se găsește numai la elemente latine, a prezentat totuș o vitalitate destul de îndelungată, dupăcum probează cuvintele străine rotacizate din limba Moșilor.

- Macedoromîn. a) *cînut* Dalametra; *ferăastă-firăastră*; *minût*; *murmînte*; P. B. glosar; *arniclu* > *reniculus* Dalametra; *sîndzinédz* P. B. glosar. *virin* > *venenum* P. B. glosar.
 b) Olymp: *mărmîtü* Weigand Olymp 47.
 c) Acarnania. Lipsesc exemple.
 d) Meglen: *minût*; *murmînt*; *söndzir*. P. M. glosar.

Istoromîn: *ăsiră* (asină, măgăriță) P. I. 53₈; *ăr* (în) 62₁₂ (*ăr a me iardin*, în grădina mea); *ăr* (în) 62₂₇ (*ăr o déblă*, într-un copac), 62₃₃ (*ăr a lui iardin*, în grădina lui); *ănr* (în) 9₃₀ (*ănr o zi*, într-o zi), 64₂₇ (*ănr o oștarie*, într-un han), 79₁₇ (*ănr un grad*, într-un oraș), 83₂₄ (*ănr ę noastră limbă*, în limba noastră); *ănspiră* (înțepă) > *spina* 82₂₉; *bire* (bine) 1₁₃ 67₂₄; *búr* (bun) 2₂₆; *cări* (cîni) 81₁₇; *dă-mărăța* (dimineața) 4₂₅; *dămaręța* (dimineață) 36₄; *dîrapoi* (dinapoi) 36₃₀; *dură* (a aduce) > *adună* 9₁; *dûri* (aducî) 39₄; *ër* (în) 83₂₂ (*ër ę se limbă*, în limba sa); *firu* (finul) 10₄, 12; *fir* (fin) 78₂₄; *galirile* (găinile) 61₁₄; *irima* (inima) 22₅, 8; *jûri* (junii, tinerii) 81₂₃; *măr* (mină, manus) 25₃₇ 75₃₂; *măr* (mină, manus) 33₁₃; *măra* (mîna) 75₈; *mără* (mină, manus) 2₁₁; *mărecă* (mîneacă, manica) 82₂₄; *mărele* (mîmile) 26₁; *mîrăt* (dus) > *minatus* (mînat) 13₁₆; *mîră* (duce) > *minat* (mîna) 36₂; *mire* (eu) > *mine* 33₁₆; *miru* (duc 3 p. pl.) > *minant* (mîna) 23₁₉; *nesémiru* (samîn p. 1 sing.) > *semino* 31₁₆; *nr* (în) 6₃₂ (*plerdútu s-a nr o bôșcă*, s-au pierdut într-o pădure); *ómîr* (oamenii) 22₁₈; *ómîri* (oamenii) 45₂₂; *păre* (pine) 26₂₆; *pîra* (pănă) 36₄ 81₉; *pîră* (pănă) 6₁₂; *pîr* (pănă) 9₂₂ 10₉ 81₃₁; *plîră* (plină) 1₇; *posemiră* (a sămăna) > *semino* 39₃₀; *pûre* (a pune) 8₂; *pûre* (pune imperativ) 82₃₄; *r* (în) 3₆ (*s-a-ncățat r-o șcórîă*, s-a încălțat într-o ciubotă), 5₂₅ (*căútăt-ąw r-o bândă de códru*, s-au uitat într-o parte a codrului); *rapoi* (înapoi) 5₈ (*mêrs-a rapoi*), 16₁₆ (*mêre rapoi*, a merge înapoi); *remără* (a rămînea) 5₃₄; *săr* (sănătoși) > *sani* 53₃₃ 72₃; *sără* (sănătoasă) > *sana* 80₂₃; *sîre* (sine) 1₁₇ 34₈; *sîru* (sîn) 69₈; *spûre* (spune) 2₁₇; *spûre* (a spune) 50₁₇; *spûru* (spun 3 p. pl.) 21₁₇; *tîraru* (tinăr) 76₃₃; *tîrăr*

(finăr) 4₃; *tire* (tine) 51₃₂; *țirūt* (ținut) 3₃₄ 9₂₄ 21₇ 75₈; *țșăptir* (pieptene) 36₂₅; *țșira* (cina) 7₈; *țșiră* (a cina) 60₂₀; *ūr* (un) 1₂ 6₆; *ur* (în) 67₁₀ (*ur o noapte*, într-o noapte); *ūri* (vreo) 47₁₉ (*ūri pătru vērze*, vreo patru verze); *verir* (voiu veni) 24₁₉; *verit* (venit) 1₁₅, 27; *veritș* (veniți imperativ) 42₂₀; *viru* (vin 3 p. pl.) 1₂₈ 66₄.—După cum se vede, procesul rotacizării a fost în istroromîn acelaș ca în dacoromîn, adecă *n* înainte de a se preface în *r* a nazalizat vocala precedentă, iar această nazalizare s-a păstrat în mod sporadic. Fenomenul are loc numai în elemente latine. Cîteva elemente latine numai aũ păstrat pe *n* neschimbat, anume *amănt* (țirziũ, dacoromîn *amînat*, participiul lui *amîn*), *an* (annus), *cunõscu*, *pușin*, pentru care patru vezi P. I glosar, apoi *cărbunu* P. I. 33₁₅ și pronumele nedefinit adiectival masculin singular *un*: *un ășir* 48₁₀, *un om* 51₃₁, *un grád* (un oraș) 79₁₇ (*un* substantival suferă schimbarea: *doi stuș ș-ur bedast*, doi diștepti și unul prost 1₂; *nu-ĩ ur ni at*, nu-ĩ nici unul nici altul 6₆). Alte cîteva elemente latinești cu *n* neschimbat mai dă Pușcariu, Studii istroromîne, II, 111 sqq. În elementele străine *n* rămîne neschimbat: *an* > croat *an* (*pumân* pumn > *pumn* influențat de sufixul croat *-an* 65₁₉); *calun* (tun) > italian *cannone* 58₁₃; *căpotină* (manta) > croat *kapotina* 3₂₆, 28; *cruna* (coroană) > croat *kruna* 67₂₄; *iăzvină-iăzvine* (peșteră) > croat *jazbina* 22₁₈ 58₆; *ină* > croat *in* (*călină* cal > *cal* 20₁₅; *iăpină* iapă > *iapă* 11₂; *mirina* Brachfeld, friche, jachère, chôme > slav *mirũ* pace, de unde și dacoromîn *miriște* Stoppelfeld, chaume [*mirina*, *miriște* aũ însemnat dela început „loc lăsat în pace”, „loc lăsat să se hodinească“], 35₂₆; *peturină* [accentul? pitac de cincî unități de monedă] > croat *petoro* cincî 26₂₅); *rumăneză* (romînească, neologizmu) 83₂₂; *zlatân* (de aur) > croat *zlatan* 70₁. Un singur element străin, de altfel de origine obscură și foarte vechiũ în romînește (Vezi 3), prezintă pe *n* < *r*: *smăntără* P. I. glosar.

Fenomenul există în dialecte valdense și savoice, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I §§ 450, 453, și în limba albaneză dialectul tosc.

123. În unele cuvinte *n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă și apoi a dispărut. Nazalizarea s-a păstrat în Țara Oașului. Fenomen anterior celui de sub 122: *brîũ* > *brėnu* (Compară albanez **brenz-*, vezi § 328); *frîũ*, Oaș *frîũ-frîũ*:

I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 14 > *frenum*; *grîu*, Oaș *grîu-grîu* 14 > *granum*; *o*, Oaș *o* 20 > vechiul român Praxiul Voroneț pag. 69, 137, 152, 167, Psaltirea șcheiană ps. 83₁₁ *uo* > **uă* > *una*.

Fenomenul nu există în macedoromîn, există în istroromîn. Macedoromîn. a) *brîn*; *frîn*; *grîn*; *ună*. P. B. glosar.

b) Olymp: *brînlu* Weigand Olymp 67; *grîn* 36; *ună* 80.

c) Acarnania: *nă-ună* Weigand Aromunen II 178, 180, 182.

d) Meglen: *brôn*; *frôn*; *grôn*; *ună*. P. M. glosar.

Istroromîn: *brăvu*; *grăw*. P. I. glosar. *o* P. I. 1₃ etc.

124. *nt* < *mt* în unele cuvinte: *sînt* (sînt 3 p. pl.) Țara Oașului I. A. Candrea Graiul din țara ~ 37, vechiul român *sămt* - *sîmtu-sîmtu* 1 p. sing. *sămtēmū-sîmtēm* 1 p. pl. *sîmtēfi* 2 p. pl. *sîmt-sîmt* 3 p. pl. (Probe vezi la Gaster Crestomatie I pag. CXXVII) > *sînt*, *sunt* (Compară 68); *sîmțesc* > *sentio*. — Pentru vechimea fenomenului compară *voluntas-volumptas-voluptas* > *voluntas* Schuchardt Vokalismus I, 5. La I, 149 Schuchardt spune: „Intercalarea lui *p* între *ms* și *mt* este cu mult mai veche decît cea a lui *p* între *mn*,” iar pe această din urmă o pune I, 105 dela 300 ori 350 p. Chr. în jos.

Fenomenul are loc în macedoromîn, unde și *nts* < *mts*.

Macedoromîn. a) *sîmtu* (sîmțesc). *acūmtin* (conțin, o-presc) > *cōntin(e)o*; *ascumtă* (*pre* ~ pe ascuns), *ascūmtalui* (într-ascuns), *ascumtișalui* (într-ascuns), *ascumtós* (ascuns), *ascūmtu* (ascuns) > **ascuntu* > *absconditus*; *atūmțea* (atunci) > *tunc*; *frîmte* > *frontem*; *tîmtu* (întins) > *tentus*; *vîmtu* (vînt) > *ventus*. P. B. glosar.

b) Olymp: *atūmtsa* Weigand Olymp 26; *vîntul* 28.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sînt* (sîmțesc). *tūnțea*; *frînti*; *vînt*. P. M. glosar. *tūmțea* Capidan Meglenoromîni I pag. 138.

Istroromîn: *atūntś*; *frînte*; *vînt*. P. I. glosar.

125. *nct* < *mpt* < *mt* < *nt*. Formele mai vechi *mpt*, *mt* s-au păstrat în macedoromîn; *mt* se întilnește în vechea romînă și în parte până astăzi. **franctus* < *frîmptu* < vechiul român *frîmtu* Cipariu Principii de limbă și de scriptură 204 < *frînt*; *sanctus* < *sîmpt* < *sîmt* < *sînt* (în izolări ca *sîn-pîetru*, *sîntă-măriea*); **strinctus* < *strîmpt* < *strîmt*; *unctus* < *ūmpt* < *ūmt* < *ūnt*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *frîmtu*; *sîmtu*; *strimtu* (-*strimptu* Daniel); *ûmtu* (-*ûmptu* Daniel). P. B. glosar. *planctus* < *plîmtu* P. B. 197.

b) Olymp: *ûmptu* Weigand Olymp 49.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *frônt*; *sômt*; *strimt*; *ûnt*. P. M. glosar.

Istroromîn: *sânt?*; *strînt*; *ûnt*. P. I. glosar.

126. *ncs* < *mps* < *ms* < *ns*. Formele mai vechi *mps*, *ms* s-au păstrat în macedoromîn. *ms* se întilnește în vechea romînă. *adiunxit* < *agiûmpse* < *agiûmse* < *ajûnse*; *cinxit* < *cimpse* < *cimse* < *încinse*; **frânxit* < *frîmpse* < vechiū romîn *frîmse* Cipariu Principii de limbă și de scriptură 169; *planxit* < *plîmpse* < *plîmse* < *plînse*; **planxus* < *plîmps* < *plîms* < *plîns*; **stinxus* < *stîmps* < *stîms* < *stîns*.

Fenomenul are loc în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *agiûmse* P. B. glosar; *țîmsi* P. B. 120; *frîmse*; *plîmse*. P. B. glosar.—Miklosich Beiträge Cons. I 65 are și exemple de *mps* din Evangheliū București 1881 (izvor dubios).

b) Olymp: *unxi* < *ûmpsu* Weigand Olymp 93.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *jûnsi*; *frônsim* (frînserăm); *plônsiși* (plîneseși); *stîns* (stînsעי). P. M. glosar.

Istroromîn: *plâns*; *stîns*. P. I. glosar.

127. *nr* < *ndr*: *-ândru* (cățelândru, copilândru) > **-ânru* > **-ânulu*, vezi ale mele Principii de istoria limbii 151.

Tot așa în macedoromîn a): *ghilandru* (cocoloș) > *ghîulé* (Dalametra, dacoromîn *ghîuléa* > turc *güle*) + *-andru* P. B. glosar; *hilândru* (copilandru) > *hilu* (fiū) Dalametra.

În istroromîn lipsesc exemple.

128. *nd* < *n* sporadic și dialectal: *gîni* > *gîndi* Șezătoarea II 229 (munții Sucevei). Fenomenul apare des la Munteni-Pădurenî (I. Popoviči Dialekte der Munteni und Pădurenî 135 sq.): *ardzîn* > *ardzînd*; *căpătîn* > *căpătînd*; *căutînu-i* > *căutîndu-i*; *cîn iêsă* > *cînd iêse*; *cîn o fost* > *cînd a fôst*; *gînit* > *gîndit*; *întîlninu-să* > *întîlnindu-se*; *ștîin* > *ștîind*; *ûne unde*; *uñ o putût* > *unde a putût*. Însă *flămînd*, *grîndă*, *întînde*, *rînd*, *venînd*.

129. *nt* < *nd* sporadic și dialectal: *cõandri-cõndrî* Șezătoarea V 58 (munții Sucevei, neologizmu) > *contra*; *cründ* > *crünt* Marian Descintece 340 (Bucovina?).

Macedoromîn. a) *lindi* (linte) > *lentem* Dalametra (Fonetism neogrec?).

Istoromîn: *münd* (mult) > *münt* (P. I. glosar) P. I. 74₃₆.

130. *n* < *d* foarte rar și dialectal: *dãuc* („sărit din minți” Rădulescu-Codin Cuvinte din Mușcel Cîmpulung 1901, 25) > *nãuc* > vechiul bulgar *neukŭ*.

131. *ns* < *ms* în macedoromîn. a) *ascúmse* > **absconsit*; *timse* > **tensit*. P. B. glosar. Pentru Olymp și Acarnania lipsesc exemple. Meglen: *tinsi* (întinse) > *tensae* Papahagi Meglenoromîni I 102.

132. *nv* < *mm* în istoromîn: *ãmmeștit* (înbrăcat) > *investitus* P. I. 8₂; *ãmmeșavëit* (invățat) > **invitiatus* 14_{28, 30}.

133. *n* < *l* în istoromîn, sporadic: *lume* > *nume* P. I. 66₁₀; *lumer* > *numerus* P. I. glosar.

134. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî *n* se înmoae înainte de *e*. Fenomenul are loc cu atât mai puțină consecvență cu cât mergem mai mult dela vest spre est. Sporadic și foarte puțin răspîndit apare el și în Oltenia, Muntenia, Moldova, Bucovina, Basarabia. Exemplele le dau din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq., IV Jahresbericht 301 sqq., VI Jahresbericht 42 sqq., Iosif Popovič Die Dialekte der Muntenî und Pădurenî 135 sqq., și după cuvintele normale din VII, VIII, IX Jahresbericht și din Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens. Pentru *ș* de după *n'* din exemple vezi 35. Banat: *biňă*, *búnă*, *cínă*, *creștșinășcă* (creștinească), *dõámňă*, *domněsc*, *hodžinăștsă* (hodinește), *inălu*, fața *-ntuñecătă*, *žună* (june), *lámňă* (lemne), *minădzí* (a două zi), *námu* (neamul), *ňă* (ne, pronume dat. și acuz. pl.), *ňăvástă*, *pășún'ă*, *púnă*, *puňău* (puneau), *rámínă*, *rumínășc*, *rușínă*, *spúnă*, *șínă* (cine), *trășnăștsă* (trășnește), *tșínă* (tine), *vină* (venit). Însă *tșinerăl*, *tșineră*.—Criș-Mureș: *biňă*, *búnă*, *caišinală* (caisinele, deminut. lui caisă), *cínělă*, *cínăpa*, *cunúnă* (verb 3 p. sing.), *dõámňă*, *dumňăzău*, *inălăș* (inelaș), *jupínăsă*, *lámňă* (lemne), *mînezí*, *n-ňă* (ne, pronume dat. și acuz. pl.), *neděj-děa*, *rámínă*, *spúnă* (3 p. sing. și imperat.), *șínă* (cine), *tină*, *tșínă* (cine), *fin'ă* (infinit.), *vin'ă* (venit). Însă *cerněala*, *cine*, *dõámne*, *génelor*, *mine*, *mîne*, *něăgră*, *púne*, *rușine*, *strei-*

nel', tine, tinerel, tineră.—Somiș-Tisa: *bin'e, cărbun'e, cin'e, cin'ă, d'imin'ăță, d'omn'ă, dumin'ecă, dum'n'ăzău, f'un'a* (funis), *hăin'ă* (haine, vestes), *in'el'ă, l'emn'ă, min'e-min'ă* (mine), *mînă, năgră, nām* (neam), *ne* (ne, pronume dat. pl.), *nebăut* (nebăut), *nemincăt, nevasta, nūnel'ă, pum'necei* (deminut. lui pumn), *pūnă* (imperat.), *pūne* (infinit.), *rămînă, rușine, spūne, ține, țin'ă, țin'ă* (infinit), *vin'er.* Insă *cernăală, cernesc, cine, dum'neată, întil'neam, mine, negri, pun'eam, tine.*—Munteni-Pădurenî: *bin'ă, bun'e, cărn'e, cătăn'ăle, cunūn'e* (verb, conj. 3 p. sing.), *d'ōamn'ă, duhăn'ăștse* (verb), *dum'n'ată, dum'n'edzău, hăin'ele, žun'e* (june), *l'emn'e, min'e, n'e* (ne, pronume acuz.), *n'evoios, pōimîn'e, pūn'ă, rumîn'ăștse, rușin'e, sprinșen'ăle, spūn'e, șin'ă* (cine), *șin'evă, tin'ărtăl, țsiștșin'ăiță* (batiste > ungur *kezkenö*), *un'e* (unde), *vin'e* (venit). Insă *cărne, năgră.*—Oltenia pe alocuri: *cin'ă-cin'e-cin'i, dum'n'ezău, jūn'e-žun'e, lām'n'e-l'emn'e, n'evastă, pēn'e, rindun'ă, vin'e-vin'e* (venae), *vin'er.*—Muntenia pe alocuri: *cīn'e.*—Moldova pe alocuri: *dum'n'edzău-dum'n'ezău, lām'n'e-l'emn'i, tsăp-tșin'e* (pieptene), *vin'er.*—Bucovina pe alocuri: *n'evastă, vin'er.*—Basarabia pe alocuri: *n'evastă, vin'er.*

Înainte de *i n* se înmoae măi rar. Banat: *bășin'il'ă, cocon'it'ă, dujmân', dujmân'i, dujmân'il'ă, dum'n'idzău, in'imă, izgon'it'ă, îndrăzn'it, inven'inăt, žun'i* (junii), *mîn'iăt, mîn'ios, oămen'i* (oamenii), *odihn'i, pērin'i, porn'it, ružin'i, săn'in, striin'i, ven'it, voin'ic, voin'ică.* Insă *gălbiniōară, grănița, jalnica, niș* (nici).—Criș-Mureș: *bolovân', crižnicu* (Küster, Kirchendiener), *dujmân', găin'il'ă, in'imă, in'imūța, mă-ntil'n'i, întil'n'it, žun'ia* (tinereță), *mîn'iăt, mîn'il'ă, n'imerūi, n'imica, n'iș* (nici), *stăpîn'il'ă, străin', străin'i, un'im, ven'i, ven'it, voin'ic.* Insă *cilnic* (colnic), *dujmăni, hodinii, inimii, inimioară, l'ēmi, niđejd'ă, niș-niș* (nici), *nișkiță* (niște), *pēriin'i, veni* (infinit.), *venit, voinicu.*—Somiș-Tisa: *crăcăn'ile, hăin'ile, in'imă, întil'n'it, lūn'* (menses), *mesēn'i* (mesenii), *n'ime, n'iž* (nici), *păun'it'ă, simin'ic* (siminoc), *f'ēmn'it'ă, ven'i* (infinit.). Insă *dum'nica, fūnie, hărnicii, inimă, mīniă* (infinit.), *nicii-niș, nime, omenie, peuniță, veni* (infinit.), *voinicu, voiniș* (voinicii).—Munteni-Pădurenî: *bân'* (bani), *bân'i* (banii), *cătăn'iiță, cin'ilor, croncăn'i* (croncanii), *cumpen'it, gălben', in'ima, o-ntil'n'it, jūavin'ile* (fiarele), *mîn'iiă* (verb, 3 p. sing.), *n'iș* (nici), *omen'i* (verb), *ven'i* (perf.), *ven'it.* Insă *ăni, băni, būni, cătăn'iască, cătăniie, croncănii, harmōnică, harmōnișele, o-n-*

tlnit, niăgră, Nîamțu, niș, niștșă (niște), *slujnica, venind, venit*.—Oltenia pe alocuiri: *in'imă, lun'* (ziua).—Muntenia pe alocuiri: *lun'* (ziua).—Moldova pe alocuiri: *cîn'i, in'imt, lun'* (ziua), *vin'i* (venae).—Bucovina pe alocuiri: *cîn'i, in'imă, lun'* (ziua), *vin'i* (venae).—Basarabia pe alocuiri: *cîn'i, in'ima, lun'* (ziua), *vin'i* (venae).

Compară 95, 107, 116, 144, 155, 164, 175.

135. *n* a căzut în *atit* > *eccu* + *tantus*; *cătră* > *contra*; *cît* > *quantus*; prefixul *con-* (*cufund* > *con-* + *fundus*, *cuprind* > *comprehendo*, *cutrêmur* > **contremulo*, *cutrier* > *contribulo*). Înainte de spirante, în special înainte de *s*, în cuvinte ca *cuvînt* < *conventum*, *măsă* > *mensa*, *măsură* > *mensura*, *mustru* > *monstro*, *rămăse* > *remansit* căderea lui *n* este anteromînească. Vezi Grandgent Introduzione § 311.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromin. a) *ahîntu-ahît* (atit); *citră-cătră*; *cît* (însă *niscîntu*); *cutrěămur, cutriyir, cuturbur* > **conturbulo*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ahăntu* (atit) Weigand Olymp 25; *cită* (cătră) 84; *cît* 81.

c) Acarnania: *kêt* (cît) Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *cotru* (cătră); *côt* (cît). P. M. glosar.

Istoromin: *acăt* (atit); *cătra-cătră*; *căt*. P. I. glosar.

§ 247. 136. Pe tot teritoriul romînesc, afară de Banat (unde fenomenul are loc numai înainte de *i* final fix), în mod mai mult sau mai puțin consecvent și în proporții mai mult sau mai puțin mari (în modul cel mai consecvent și în proporția cea mai mare în Moldova și în macedoromin), *p* < *p̄k, k, pf, ptș, f, ts, th, pč, č, pŷ, ț, ps, pñ, kf, tk, șt* în următoarele împrejurări: a) *p* + *i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *p* + *i* fix (*i* și *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49) în elementele băștinașe. b) *p* înainte de alți *i* decît cei de supt *a*, în elementele băștinașe. c) *p* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din Țara Oasului. Pentru Moldova adaug din propria experiență.

a) Banat: *ăriphî* (aripi) > etymon obscur, dar probabil băștinaș; *dăspică* > *despico*; *perit* > **piereo* > *pereo*; *piătră* >

**pietra* > *pëtra*; *piëpt* > **piectus* > *pëctus*; *picât* > romanianic. *picc-*, vezi Meyer-Lübke Roman. etymol. Wörterbuch; *pin* > *pînus*; *prišëpñ* > *percipis*; *spic* > *spîca*; *stîrpit* > *exstirpo*; *stupñ* (pl. dela *stup* > *στύπος*; Pascu Etimologii rominești).—Criș-Mureș: *ăriph-ărip-ăripki-ărik-ăripñi* (aripi); *keptănă* (inf.) > **piectino* > *pëctino*; *keptănătă*; *pëřă* (piere); *piăptsen-pkëptin-kîăpten-făptñ-tšăptsen-thîăpten* > **piectine*, *pëctinem*; *piătră-pkiătră-pfătră-ptšătră-kîătră-fătră-tšătră*; *piëpt-pkëpt-pfëpt-ptšëpt-këpt-fëpt-thëpt-tšëpt*; *pică* (3 p. pl.); *pin-pkin*.—Somș-Tisa: *ăripñ-ăripk-ăripñ-ăripts*; *ketri-cële*; *lupñ-lup-lupñ-lupk-lupñ-lupts* > *lupi*; *piătră-pkiătră-pfătră-ptšătră-kîătră-fătră-tšătră*; *piëpt-këpt-fëpt-tšëpt*; *piëptine-kîëptine-făptine-tšăpten*; *pferde* > **pierdo* > *përdo*; *pfic* (*pic*, *picătură*); *pficât*; *pfice* (conj. 3 p. sing.); *spicuț*; *susfină* (*suspina*) > *suspîro*; *susfinînd* (*suspînind*).—Țara Birsei și Țara Oltului: *ăripk*; *këptine*; *lupñ-lupk*; *piătră-pkiătră-kîătră*; *piëpt-këpt*; *suskin* (*suspin*, substantiv) > *suspîrium*.—Sud-estul Transilvaniei: *ăripk-ărik*; *këptene-kîăptene-këptini*; *lupk*; *pkiătră-kîătră*; *këpt*.—Munteni-Pădureni: *petri-tšele*; *piătră-pkiătră-ptšătră*; *piëpt-pfëpt-ptšëpt-fëpt-këpt*; *piëpfăn-piëptsen-pfëpfen-tšëptsen-fëpfen-këpfen*; *pierdüt*; *piere*; *picât*; *pică*; *picurat*; *picuri*; *piüă* > **pîlla*; *spic*; *spin'* > *spîna*.—Țara Oașului: *ăreph*; *hupk* (*vulpî*) > *vulpes*; *înspsînăt-înspsinăt*; *lupñ*; *piătră-pfătră-pfiătră-psîătră*; *pfic*; *pficât*; *piică-pfiică-psică*; *piicătură-pfiicătură*; *piicură-pficură*; *piëie-pfëie* (*pereat*); *piële-pfiële-pfële-pfiële-psîële* > **pielle* > *pëllis*; *piëpt-pfiëpt-pfëpt-psîëpt-fëpt-fiëpt*; *piëptene-pfăptăn-psîëptine-fëptene-fiëptine*; *piërsăcă-pfiërsăcă-pfiërsăcă-psîërsăcă* > **piersica* > *përsica*; *sim-piëtru-sim-pfëtru* > **pietru* > *pëtrus*; *piışcă-pfișcă* > romanianic *piș-*, vezi Meyer-Lübke Roman. etymol. Wörterbuch; *piüă-pfiüă-pfiüă-psîüă*; *spîin-spîin-spîin*; *teptănă-fiëptănă* (a *pieptăna*). In privința acestor variante Candrea 11 face observația: „*pfî*, *psî* se găsesc la generațiunea mai tină și în deosebii la copii”.—Oltenia: *ăripñ-ăripñ-ăripñ*; *lupñ-lupñ-lupk*; *pëpt-piëpt-pkëpt-këpt*; *piăptsin-piăptăn-piëptene-pkëptin-pkëptin-këptin*; *piătră-pkiătră-kîătră*; *pierdüt*; *pin*.—Muntenia: *ăripñ-ăripk-ărik-ăripñ-ăripk-ărik*; *lupñ-lupk-luk*; *piătră-pkiătră-kîătră*; *piëpt-këpt*; *piëptine-këptine*; *pierdüi-kerdüi*; *pierdüt*; *pică-chică*; *pin-kin*.—Moldova: *ăripk-ăripñ-ărik-ăripts*; *cești* („a tăia cepurile bradului“ Șezătoarea V 56, munții Sucevei).

>*cepi>cippus; cînkî (campi); deskic (despic); dziskicât. (despicat); înkiedecât; keli; képt-tépt-tsépt-pkiépt-pčépt-čépt (aceste trei din urmă forme din Revista Nouă V 291); képtini-făptine-tsáptsin'e; kër (pereo); kerd; kersic, kicî (pică 3 p. sing.); kin-pkin (pinus); kiščî (pișcă 3 p. sing.); kiüă; lûpk-lûpt-lûpts-lûpč (această din urmă formă din Revista Nouă V 291); pkiátră-ptátră-ptśátră-kíátră-fátră-pčátră-čátră (aceste din urmă două forme din Revista Nouă V 291); pricékî; rúkî; scăkî (scăpi); skic (spic); stîrkî (stîrpi); stúkî (stupi, subst. pl.); șarkî.—Bucovina: aripk-aripf-arik-aripst; képt-kíápt-tépt-tsépt; képtin-képtini-kíáptân-képfîn'i-făpfini-tsáptsin-tsáptsin'i-tsáptsini-tséptini; lûpk-lûpt-lûpts; ptátră-ptśátră-kíátră-tsátrî; șark; tin-ptsin (pinus).—Basarabia: arik; képt-kíápt-tépt; képtini-képfîn'i-fépfîn; kíátrî-fátrî; lûpk-lûpt; șark.

b) Banat: pișor > petiolus; spinare > spinalis.—Criș-Mureș: pișor-pkicîor-pficîor-kișor-kicîor.—Somiș-Tisa: apropiet (apropiat); picîor-pkicîor-pficîor-ptșișor-pčicîor-kișor-kicîor-tșișor-čicîor.—Țara Birsei și Țara Oltului: picîor-pkicîor-kicîor.—Sudetul Transilvaniei: kicîor.—Munteni-Pădurenî: apropiă (infinitiv); pișoare.—Țara Oașului: aprôpi-aprôpfi (apropiü, p. 1 sing.); cîmpîie (cîmpie); cîmpîi (cîmpii); plicîor-ptlicîor-ptlicîor; scârpîin-scârpîin > scarpino Pușcariu Etymolog. Wörterbuch; spîinare-spîinare-spsinare.—Oltenia: picîor-pișor-pișor.—Muntenia: picîor-pkicîor-kicîor; spinare.—Moldova: aprokiêt; aprôkiü; kisez > pînso, pîso (îndoios dacă trebuie pus sub b ori sub a); pkișor-pfișor-kișor-kicîor-tșișor-čicîor-ticîor-pčicîor-kticîor-tkicîor (Vezi pentru cele 4 forme din urmă Șezătoarea I 88, județul Suceava); scârkin; skinári. Însă cîmpie, vezi Țara Oașului.—Bucovina: pfișor-ptșișor-pfișor-ptșișor-pfișor-pfișor-tșișor-kișor-kitsîor-tșișor-čicîor-tșișor-ptșor.—Basarabia: fișor-kișor-kicîor-čicîor-kșor.

c) Banat: copilă; copilu; lipit; peperic (pipirig); pi-păü; piștôală (pistoale); pișă (pite); topi.—Criș-Mureș: copii; pipăit; tokî (topi infinit.).—Somiș-Tisa: copî (copii); copile; capfîtan (căpitan); coptîl (copil); pită-pfîtă; pișigüși (pișigoii, etymon obscur); pivniță; pôpfîlor (popilor); potopfim; tâmpfîinare (întîmpinare); topîit (topit).—Țara Birsei și Țara Oltului: copil-copkil.—Sudetul Transilvaniei: copkil.—Munteni-Pădurenî: copii; copil; pimiș (pivniți); potopit.—Țara Oașului: alipfi (infin.); conopfiștiriță; copfil-copfil;

pîgniță (pivniță); *piștîoale*; *piștîol*; *pópfi* (popii, genit. sing.); *pîltă-pîltă-psită* (pită); *timpîină* (întîmpină, întîlni).—Oltenia: *copii*; *copilăria*; *pistăoale*; *pripi* (infîn.); *stîlpi* (stîlpîi).—Muntenia: *copil-copîil-copkil-cokit*; *opînci*; *pópki* (popii, pl.); *topăască*.—Moldova: *căsăkesc*, *căsăkire*, *căsăkit* (căsăpesc); *cîrkesc*, *cîrkire*, *cîrkit* (cîrpesc); *conokiftiriță-conokiștiriță* (conopiștiriță > vechiul bulgar *konoplia* + *șturiți*, vezi ale mele Principii de istoria limbii 109); *copkil-copîil-copîșil*; *kipăi* (pipăii); *kipér*; *kir* (pir, *triticum repens* L.); *kirón*; *kirostii*; *kistól*; *kitár*; *kită* (numai în izolarea „acu mi-î chita”); *kitărie*; *kivniță*; *likesc*, *likire*, *likit* (lipesc); *okinci-opkincă-opcîncă* (aceste două forme din urmă din Revista Nouă V 291); *pókî-pópki-pópč* (aceste din urmă două forme din Revista Nouă V 291); *potokesc*, *potokire*, *potokit* (potopesc); *prikesc*, *prikire*, *prikit* (pripesc); *stîlki*; *tokesc*, *tokire*, *tokit* (topesc). Însă *căpitán*; *întîmpin*, *întîmpinare*, *întîmpinat*; vezi Somiș-Tisa, Țara Oașului.—Bucovina: *copkil-copîil-copîșil*.—Basarabia: *copkil-copîil*.

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența lui în următoarele cazuri. Pentru a¹): *věspi*, nu *veski* > *vespae*, prin analogia singularului *vespe*; *vûlpi*, nu *vulki* > *vulpes*, prin analogia singularului *vulpe*.—Pentru b¹): *p* rămîne neschimbat α) înainte de *-i* final sonant > *-e* (Vezi 38): *șărpi*, nu *șarki* > *șerpe*; *pricēpi*, nu *pricēki* > *pricēpe* > *percipit*; *rûpi*, nu *rûki* > *rûpe* > *rumpit*. β) înainte de *in* > *én*: *înping*, nu *înping* > **inpêng* > *inpîngo*. γ) înainte de *in* > *în*: *spîntec*, nu *skîntec* > **spîntec* > **expantico*. δ) cînd a avut loc o sincopă a unei consonante între *p* și *i*: *pîntre*, nu *kîntre* > *printre* > *per* + *inter*. ε) în alte cazuri, unde *i* este fixat de curînd ori chiar nu-î fixat: *căpîte*, nu *căkite* > *capita*; *pi*, nu *ki* > *per*.—Pentru c¹): *p* rămîne neschimbat α) înainte de *in* > *én*: *pînten*, nu *kînten* > vechiul bulgar *pětino*. β) înainte de *in* > *în*: *răspîntie*, nu *răskîntie* > *răspîntie* > vechiul bulgar *raspōtiie*. γ) în diferite cuvinte, care s-au întrodus tîrziu: *pîță*, nu *kiță* > neogrec *πίτστα*; *pitác*, nu *kitác* > bulgar *petak*; *pizma*, nu *kizma* > neogrec *πίσμα*; *spítal*, nu *skítal*; etc.

Macedoromîn. a) a) *arúk* (rupî); *ărik* (aripî); *képtu* (pîept); *kér* (pîer); *kérdu* (pîerd); *kiđác* (înpîedec); *kiđácă* (pîedecă); *kiđale* (pîiele); *kiđaptin* (pîepten, verb); *kiđaptine* (pîeptene);

kiárdire (pierdere); *kiátră* (piatră); *kic* (pic., verb); *kin* (pinus); *lúk* (lupi). P. B. glosar.—b) *apróküü*, *aprukiáre*, *aprukiáră*, *aprukiátă* (apropiü); *čiciór-cíór* (picíor); *kisédz* (pizez); *scárkin*; *skináre*. P. B. glosar.—c) *alíkescu* (lipesc); *cókilă* (fată mare); *kisă* (iad) > probabil $\pi\iota\sigma\sigma$ smoală; *pipér-ki-pér*; *pištóálă-pištólă* (pistol); *pită*; *tukescu*, *tuki* (perf.), *tukită* (topesc). P. B. glosar.—a¹) *vülki* P. B. glosar.—b¹) a) *šárpile* P. B. 9. β) *pingu* P. B. glosar. γ) *dispíntic* P. B. glosar. δ) *printră*. ε) *cápite*; *pi*. P. B. glosar.

b) Olymp: *kiále* Weigand Olymp 41; *kiáptine* 41; *kiátră* 28; *kiéptu* 26; *kin* 41; *lúki* 31.—c) *conúkí* pl. *dela conúpe* (ființar) > neogrec $\kappa\omicron\upsilon\nu\omicron\upsilon\pi\iota$ 41.—b¹) ε) *cápete* 30.

c) Acarnania: b¹) ε) *pitřěácă*, *pitřecüí* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: a) *kiáptin* (verb); *kiáptin* (subst.); *kiársic* (piersic); *kiársică* (piersică); *kiépt*. P. M. glosar. *Insă iéripí* (aripi); *pédică* (piedecă); *pér* (piér); *pérd* (piérd); *pic* (verb); *pin* (pinus). P. M. glosar.—b) *próküü* (apropiü); *scárțin* (scarpin). P. M. glosar. *Insă picíór* P. M. glosar.—c) *cupiláš* (flăcău bun de insurat); *lipés*, *lipit* (lipesc); *pištóálă* (pistol); *pită*; *tupés* (topesc). P. M. glosar.—b¹) a) *šárpí*; *rúpi*. P. M. glosar. ε) *cápítí*. P. M. glosar.—c¹) γ) *pizmés* (pizmucesc) P. M. glosar.

Istroromîn: a) *clépt* > *kiépt* (piept) P. I. 43₃₀; *tsáptir* (pieptene) 36₂₅. *Insă plërde* (pierde) 74₂₀; *plërdútu* (pierdut) 6₃₂ 42₂₆ 72₂₄; *plërzút* (pierdut) 61₁₃ 72₂₂.—b) *pitšór* P. I. glosar.—c) *pištóálă* (pistol); *topésc*, *topi*, *topit*. P. I. glosar.

Asupra vechimii fenomenului să se observe locul din Can-temir Descriptio Moldaviae ed. Papiu Ilarian pag. 151 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 2231), după care pe vremea autorului pronunțau *ki* > *pi* (*kizmä* > *pizmä*, *kiátră* > *piátră*), *gi* > *bi* (*gíne* > *bíne*), *gi* > *vi* (*gíe* > *vínea*), *n'i* > *mi* (*n'ie* > *míhi*) fimeile și acei dintre bărbați care fusese supuși mult influinții mamelor lor. În scris *kiciór* apare într-un document moldovenesc din 1644, Hasdeu Arhiva istorică I₁ pag. 87 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 2232). Pe macedoromînul *k* > *p* eu îl gă-sesc probat încă din anul 1156 în numele Βκαίλειος ὁ Τζιντζιλούκης (Niketas Akominatos pag. paris. 67), pe care îl interpretez ca *ființi luk*, quinque lupi. După Starkey, la Meyer-Lübke Palata-

lizarea labialelor, în Dacoromania, anul II, pag. 14, „trecerea dela *pi, bi, mi* la *pki, bgi, mni* există în Muntenia numai în graiul fimeilor; dinpotrivă *fi* devenit *hi, vi* devenit *yi, gi* e tot una de răspîndit între bărbați ca și între fimei”.

137. *pt* < *mpt* < *mt* < *nt* în *nuptiae* < *nüntă*; macedoromîn a) *nümtă* P. B. glosar, b) Olymp *nümptä* Weigand Olymp 59, d) Meglen *nüntă* P. M. glosar (rar *nümtă* Capidan Meglenoromîni I pag. 138); istroromîn *nünț* P. I. glosar.—Compară *sempem* > *septem* Schuchardt Vokalismus I 114.

138. *pt* < *t*, sporadic, în elemente băstinașe: *baptizo* < *botéz*; **captio* < *acăț*.

La fel în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *acăț*; *pătédz*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *căț*; *bătizări*. P. M. glosar. *făt* (făcut) > *făpt* P. M. 31₃₄; *fătă* (făcută) > *făptă* 17₁₉; *priștét* (primesc) > *priștēpt* > *pri-* (prefix bulgar) + *ștēpt* = dacoromîn *aștēpt* 27₁₇; *ștēți* (aștepți) > *ștēpți* 35₇; *ștită* (aștepta) > *știptă* 10₃₃.

Istroromîn: *acățu*. P. I. glosar.

In Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 615 Pușcariu vrea să stabilească legea *pt* înainte de accent < *t*. Neexactitatea acestei legi se probează prin megl. *făt*, *fătă*.

139. *ps* < **mps* < *ms* < *ns*, sporadic, în elemente băstinașe: *ipsus* < *ins* (substantiv), *îns* (pronume), *însă* (conjunție). Compară 54.

La fel în toate dialectele. Forma mai veche *ms* s-a păstrat în macedoromîn.

Macedoromîn. a) *insu* (substantiv), *nîs* > *îns* (pronume) P. B. glosar. *sub* + *sub* + *ala* (supsuoară) < *sumsöără* P. B. glosar.

b) Olymp: *nässü* (pronume) Weigand Olymp 31.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *óns* (pronume) P. M. glosar. *suptăsöără* (supsuoară) P. M. glosar.

Istroromîn: *ănsă* (pronume, feminin) P. I. 14₁₈.

Compară *camparius*, *sempsit* (saepsit) Schuchardt Vokalismus I 114.

140. *ps* < *cs* rar și pe alocuri în macedoromîn: *păxescu*

(incetez) > *păpsescu* > neogrec $\epsilon\pi\alpha\upsilon\sigma\epsilon\zeta$ (citește *épapsa*) C. D. IV 225₂₀; *nipăxit* (fără încetare) > *nipăpsit* C. D. IV 187₂₇.

141. *ps* inițial < *s* în istroromîn, sporadic: *sui* (a ocări) > croat *psovati psujem* P. I. 56₈.

142. *pr* < *br*, sporadic, în istroromîn: *brisnă* (vioae) > croat *prijesan prijesna* P. I. 73₂₅.

143. *p* < *f*, sporadic, în istroromîn: *ștsofëit* (ciupit), *ștsofni* (a ciupi) > croat *iščupati* P. I. 18₁₆.

144. În Banat, rar, între *p* și *e*, *i*, în Țara Oașului, în mod regulat, între *p* și *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* și *i* se intercalează un *i* epentetic. Banat (Exemplele din Weigand's III Jahresbericht 248 sqq.): *rúpie* (3 p. sing.); *scăpiă* (conjunct. 3 p. sing.); *lipiit*.—Țara Oașului (I. A. Candrea Graiul din ~ 11): *copiil*; *însplinăt*; *pîică*; *pîicătură*; *pîicîor*; *pîicură*; *pîir*; *pîișcă*; *pîită*; *pîiută*; *scărpiin*; *spiinăre*; *ștopiit* (stupit); *trupîină*.—Muntenia: *opiînci* Weigand's VIII Jahresbericht 294.

Compară 95, 107, 116, 134, 155, 164, 175.

§ 248. 145. Pe tot teritoriul românesc, afară de Banat, Muntenă-Pădurenă, Meglen și Istria, în mod mai mult sau mai puțin consecvent și în proporții mai mult sau mai puțin mari (în modul cel mai consecvent și în proporția cea mai mare în Moldova și în macedoromîn) *b* < *bġ*, *ġ*, *bd'*, *bdž*, *d'*, *dž*, *bġ*, *ġ*, *bdz*, *bz*, *bȳ* în următoarele împrejurări: a) *b* + *i* vechiu (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *b* + *i* fix (*i* și *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49) în elementele băștinașe. b) *b* înainte de alți *i* decât cei de supt a, în elementele băștinașe. c) *b* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenă, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului. Pentru Moldova adaug din propria experiență.

a) Banat: *ălbî* > *albi*; *albin'ă* > *alvîna*; *albin'ilă*; *bin'ă* > **bîene* > *bêne*.—Criș-Mureș: *adă* (abă) > **abă* > **abé* > *vîx*, vezi 22; *bin'ă-bin'e*; *zbîerăt* (etymon obscur, din acelaș radical *ver-* ca și albanez *vărrás* *zbîer*?).—Somiș-Tisa: *bin'ă-bin'e-bđin'e-bġine* (acest din urmă în Sălăgü-Szilágy, Revista Nouă V 291); *córbî-córbġ-córb-córbd'-córd'-córbdz* > *corvi*; *îerbđ* (ierburî) > *herbae*.—Țara Birsei și Țara Oltului: *albină* - *albgînă-algină*; *córbî-córbġ-córbġ*.—Sudetul Transilvaniei:

algină-argină; córg.—Munteni-Pădurenî: *bin'e-bin'ę-bin'ă; ierbî (ierburi); limbi > linguae; orbit > orbus; porumbî > palumbi.*—Țara Oașului: *atbyină-atbdină-atbdzină-atbzina; byine-bđine-bdzine-bzine; cerbyice-cerbđice-cerbzice > cervicem; porumbđi-porumbzi; sbđerind.*—Oltenia: *bin'e-bine; córbî.*—Muntenia: *biine-gine; córbî-córbg-córg; să-ntrég > interrogo.*—Moldova: *agié (abia); alg; albgină-algină-aldină-aldzină; córg-córd-córdz-córbg-córbg-córg (cele trei din urmă forme din Revista Nouă V 291); gine-bgine-bgine (cele două din urmă forme din Revista Nouă V 291); ling (limbi); porung; sórg, sorgim, sorgiți, sorgi, sorgit > sorbeo; zgér.*—Bucovina: *albgină-algină-aldini-aldzini albdzină; córbg-córg-córbđ-córbdz.*—Basarabia: *algină-aldini; córg-córđ.*

b) Moldova: *álgie > albie > alveus.*—Pentru alte dialecte lipsesc exemple.

c) Banat: *bišu (biciul); bișă (bice); grăbi (infin.); iubi (infin.); iubită (iubire); iubit; împodobit; săbiă; vorbi (infin.); vorbim; vorbit.*—Criș-Mureș: *vrăbgie-vrăbge-vrăbde-vrăgie-vrăde-vrăbdză (vrăbie).*—Somiș-Tisa: *Bđistriță; bünd (bumbi); ibđesc (iubesc); ibđi (iubi, infinit.); ibđit-iubit; robđie; robđit; sábdе-sábdia; vrăbie-vrăbgiă-vrăbđă-vrăbđiă-vrăbđziă.*—Țara Birsei și Țara Oltului: *vrăbie-vrăbgie-brăbgie.*—Sud-estul Transilvaniei: *vrăbgie-vrăgiă.*—Munteni-Pădurenî: *sábiia-sábia-sábia.*—Țara Oașului: *byét-bđét-bziét (biet, etymon obscur); búmbđi-búmbzi (bumbi); ibyit-ibđit-ibzit (iubit); izbyit-izbđit-izbzit (izbit); sabyie-sábdie-sábie-sábdzie; trímbyită-trímđită-trímbzită (trímbiță).*—Oltenia: *biciu; cóbilită; iubi (infin.); săbiôara; scobind; vrăbie.*—Muntenia: *iubim, iubit; ne-mpodobim; vorgit; vrăbie-vrăbgie-vrăgie.*—Moldova: *bung; cógiliță; gét (biet); giciu; gilésc (bilesc, înălbesc); gir (bir, impozit); Ghistriță; gizuiu (bizuiu); grăgi, grăgit (grăbi, grăbit); izgire, izgit; împodogire, împodogit; róg; rogie; rogit; ságie; slăgesc, slăgi, slăgit; vorgi-vorgim-vorgit; vrăbgie-vrăgie-vrăđiă-vrăbdziă. Însă iubire, iubit, vezi Somiș-Tisa, Țara Oașului.*—Bucovina: *vrăbgiă-vrăbde-vrăbđi-vrăgiă-vrăgi-vrăbdzie.*—Basarabia: *vrăgi-vrăgiă-vrădie.*

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența lui în următoarele cazuri. Pentru b¹⁾: *b* rămîne neschimbat a) înainte de *-i*

final sonant > -e (Vezi 38) : *hërbi*, nu *hèrgi* > *fîerbe* > *fervet*; *sõárbi*, nu *sõárgi* > *sõárbe* > *sorbet*. β) înainte de *în* > *ên* : *ferbinte*, nu *fergînte* > *fervëntem* (Vezi 24). γ) în cazuri unde *i* este fixat de curînd ori chiar nu-î fixat : *biserică*, nu *giserică*.—Pentru c¹) : *b* rămîne neschimbat α) în cuvinte introduse relativ tîrziu : *biruî-¹* > *birués* > *ungur birni*. β) într-un cuvînt ca *îubi*, *îubire*, *îubit*, foarte vechi și foarte întrebunțat, unde pentru păstrarea lui *b* nu se poate da nicio explicație.

Macedoromîn. a) a) *álgi*; *algină*; *córgi*; *gîne*; *hèrgi* (fierbi, ferves); *purúngi*; *sórgi*. P. B. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *slăgés*, *slăgi* (perfect) P. B. glosar.—b¹) α) *hîárbi* Dalametra. γ) *biserică* P. B. glosar.

b) Olymp : a) *córg*; *gîne*; *hèrg*. Weigand Olymp 41.—c) *sclág* (slabi) 31.

c) Acarnania. a) *părúngli* (porumbii) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *álbi*; *albină*; *bini*; *córb*. P. M. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *slábés*, *sláběá* (imperf.) P. M. glosar.

Istoromîn : a) *albiră*; *bire*; *córb*. P. I. glosar.—b) Lipsesc exemple.—c) *bits* (bicii); *săblă* (sabie). P. I. glosar.

Asupra vechimii fenomenului vezi 136.

146. *b* intervocalic, între două vocale sonante, în elementele băștinașe, a dispărut, după ce prealabil s-a prefăcut probabil în *w* (spiranta bilabială fonică) și *ü*. α) -*abam*, -*abas*, -*abat*, -*abamus*, -*abatis*, -*abant* < -*á* (vechiu român), -*ái*, -*á*, -*ám*, -*áři*, -*áü* (*aduná*, *adunái*, *aduná*, *adunám*, *adunári*, *adunái*); *bibo* < *běáü*; *bubalus* < vechiu român *büär*; *caballus* < *cál*; *cubitus* < *cót*; **debitorius* < *datór*; -*ebam*, -*ebas*, -*ebat*, -*ebamus*, -*ebatis*, -*ebant* < -*ěá* (vechiu român), -*ěái*, -*ěá*, -*ěám*, -*ěári*, -*ěáü* (*viděám*, *viděái*, *viděá*, *viděám*, *viděári*, *viděái*); *habes*, *habet*, *habemus*, *habetis*, *habent* < *ái*, *ái-á*, *ám*, *ári*, *ái*; *habere* < *áre*; *hiberna* < *iárnă*; *liberto* < *iért*; *nubilum* < vechiu român *nüär*; *sabucus* < *sóc*; *scribo* < *scriü*; *sebum* < *säu*; *subis* < *sü*; *tribulo* < *trier*. β) În *nóüă* > *nobis*, *supsuáră* > **subsubala*, *vóüă* > *vobis*, *ü* este o rămășiță a lui *b*. γ) În *avém* > *habemus*, *avéři* > *habetis*, *avére* > *habere* *b* s-a păstrat ca *v* (din *w*) prin diferențiere, pentru a se deosebi verbul de auxiliar (Vezi ale mele

Principii de istoria limbii 33, 211). Formele de imperfect *avěám* > *habebamus*, de perfect *avúĩ* > *habui*, de participii *avínd*, *avút* > *habendo*, **habutus*, sînt analogice după *avém*, *avěĩ*, *avére* (Vezi ale mele Principii 33, 69). *äre* = *habet* este forma de infinitiv **are* > *habere*, introdusă prin analogie alături cu *a* > *habet* (Vezi ale mele Principii 69).

b intervocalic < *w* este anteromînesc. Vezi Grandgent Introduzione § 318.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *adunám*; *běáu*; *cál*; *cót*; *viděá*; *ái*, *aém*, *aěĩ*, *áu*; *äre*; *íarnă*; *lertu*; *niór-năur*; *scriü*; *sěü*; P. B. glosar; *triir* Dalametra. β) *nőáuă*; *sumsőără*; *vőáuă*. P. B. glosar. γ) *avém*, *avěĩ*, *avěäre*. *avěám*, *avúĩ*, *avútă*. *äre* P. B. glosar.

b) Olymp. α) *călcám* Weigand Olymp 98; *běáu* 34; *cál* 36; *arděám* 98; *ái*, *áu* 100; *äre* 100; *nuór* 31. β) *nőáuă* 76; *vőáuă* 76. γ) *avém*, *avěĩ*, *avěäre* 100. *avěám*, *avúĩ* 100. *äre* 100.

c) Acarnania. α) *măcă* (mîncă) Weigand Aromunen II 182, *stă* 180, *trimurá* 182; *mutrěám* (priveam) 180; *ái* 180. γ) *avěá* 182.

d) Meglen. α) *rugá* P. M. 9₇; *běü*; *cál*; *cót*; P. M. glosar; *vinděá* P. M. 6₄; *ái*, *áu*; *ári*; *íarnă*; *lert*; *nór*; *sěü*. P. M. glosar. β) *suptăsőără* (supsuăără) P. M. glosar. γ) *vém*, *věĩ*, *věri* P. M. glosar. *vě* 6₃, *vüi*, *vút* P. M. glosar. *ári* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *běvu* (beăü, -*v*->-*ü*-); *cá* (cal); *cót*; P. I. glosar; *puté* (putea, **potebat*) P. I. 64₄; *ái* (habes) 42₄, *á-ăü-áv-áw-áw-o* (habet, habent) 1₄, 1₆, 2₂ 18₁₇ 19₂₃ 22₂₂ 51₂₅ 57₁₂ 61_{33, 34}, *ón* (habemus) 37₂₂ 40₂₃ 54₂₄, *ăĩ* (habetis) 23₁₆ 48₅; *äre* (habere) 2₁₇ 51₃₃; *íarnă*; *nór*. P. I. glosar. γ) *vě-vě-avě* (habere) P. I. 11₃₇ 13₁ 34₁₂. *vút* (**habutus*) 1₂. *äre* = *habet* 2₁₇ 51₃₃. Formele *ári-ări-äre-ără* (ái, habes) 4₃₆ 31₁₉ 41₅ 67₄ 68₁, *ären* (accentul? avem, habemus) 41₄ 46₅, *areĩ* (accentul? aveĩ, habetis) 10₃₄, *áru* (aü, habent) 9₂₈ 48₃₅ 53₃₅ sînt analogice după *äre* = *habet* > *habere*, vezi ale mele Principii de istoria limbii 69.

147. Posterior fenomenului de supt 146 a avut loc căderea lui *b* intervocalic atunci cînd vocala de după *b* era un *i* consonant: *subeo* < *sübiu* < *süü*. Discuția amănunțită a fap-

tului, precum și stabilirea cronologiei 1) *caballus* < *cál* (146), 2) *habia* < *áibă* (52 γ), 3) *subiu* < *súü* (147), vezi-le în lucrarea mea „O rămășiță din timpuri străvechi, *jioară* = *cristal*“, Arhiva Iași anul 1914, și în nota dela 218. Compară 208.

Cuvântul *suü* lipsește în macedoromîn și istroromîn.

148. *br* intervocalic < *ur*: *ciür* > *cibrum* (Vezi Pușcariu Etymolog. Wörterbuch); *fáur* > *fabrum*; *întunéric* > **intenéric* > *tenebricum*; *lăurúscă* > *labrusca*; *lúnec* > *lubrico*. *créer*, *crier* nu-î **crebrum*, ci **créberum*; din deminutivul **crebellus* anume (< *bănățean criél* Weigand III Jahresbericht glosar, **crebellus* masculin din cauza prefacerii neutrelor în masculine, care a avut loc pe o scară mare în latina populară, Grandgent Introduzione §§ 347-349) s-a format un primitiv **creber* după norma *ager-agellus*, *auster-austellus*, *cancer-cancellus*, *cult-ter-cultellus*, *puer-puellus*, și din cazurile oblice ale acestui **creber* a eșit romînescul *créer-crier*. Pascu în Etimologii romînești 22 pleacă și el dela un **creberum* > *cerebrum*, dar în Lateinische Elemente im Rumänischen 275, pe motiv că din **creberum* trebuia să iasă numai decît *crer*, din care nu s-ar fi putut dezvolta *créer*, *crier*, propune ca etymon pe **crebrum*, din care s-ar fi dezvoltat întîiu **créur* și apoi din acest din urmă prin asimilație *créer*.

Fenomenul e anteromînesc, Grandgent Introduzione § 318.

E comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *țir* (*ciür*); *fávru* > **faüru*; *ntunéric* (subst.); *ntunéric* (verb) > *tenebrico*; *alúnic*. P. B. glosar.

b) Olymp: *fávru* Weigand Olymp 57.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ciür*; *antunéric* (subst.); *luréc* (*lunec*). P. M. glosar. *criél* P. M. glosar.

Istroromîn: *tsür* (*ciür*). P. I. glosar.

149. *bl* < *ul*: *stául* > *stablum* > *stabulum*; *sülă* > **subla* > *subula*.—Fenomen anteromînesc, Grandgent Introduzione § 318.

Macedoromîn: a) *sülă* P. B. glosar. d) *sülă* P. M. glosar.

Istroromîn: *sülă* P. I. glosar.

150. *b* < *g* în *négură* > *něbula* (pentru *né*- > *ně* vezi 24, 121); *rúg* > *rubus*; *úger* > *uber*. Africitzarea lui *g* în cuvîntul din urmă probează că *b* < *g* este anterior africitzării lui

g și deci anterominesc. Pentru $b < g$ în latina populară vezi Schuchardt Vokalismus II 501 sqq.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *négură*; *rüg*; *údzîre*. P. B. glosar.

b) Olymp. Lipsesc exemple.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *rüg* P. M. glosar.

Istroromîn: *újer* P. I. glosar.

151. $b < m$, sporadic: *cociomăgă* (cocioabă) Revista critică-literară IV, 85, *cociomăță* (cocioabă) Rădulescu-Codin O seamă de cuvinte din Mușcel Cîmpulung 1901 > *cociobă* > compară rutean *kořubiti šia*, a se încovăia, a se sprijini aplecîndu-se; *metěahnă* > *betěahnă* Dosoteiŭ Proloage 220₁, Șezătoarea V, 37 > *betěag* > ungur *beteg* (Compară în special ruteanul—din ungurește—*betěga*, cetit *betěha*); *premindă* (venit, tain) Lexicon Buda > *praebenda* (Probabil însă la acest cuvînt avem a face cu un **praemenda* prin analogia lui *commendo*).

Sporadic apare fenomenul și în macedoromîn: *sum* > *sub* (*sum gôrțu* P. B. 184, *sum căpituñlu* 283, *sum árburele ațel* 348, *sum cloce* 461).

152. $b < v$, sporadic dialectal: *nitrėvnic* > *netrėbnic* Șezătoarea III 83 (munții Sucevei); *vórvile* > *vórbele* Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî 159.

153. $b < mb$ macedoromîn în *simbete* (cauză) C. D. IV 155₂₅, V 207₂₀ > **sibbete* > turc *sebebiñet* (cauză). Meglenit *sibėp* P. M. glosar.

154. $b < p$ macedoromîn în *pătėdz* (botez verb), *pătıdzare* (botezare), *pătıdzat* (botezat), *pătıgîune* (botez subst.) > **bătėdz* etc. P. B. glosar. Meglen *bătıjuni*, *bătızari*. P. M. glosar.

155. În Muntenia, rar, între *b* și *i* se intercalează un *i* epentetic: *biine*, *iubiim*, *ne-mpodobiiim*. Textele din Weigand's VIII Jahresbericht 279 sqq.

Compară 95, 107, 116, 134, 144, 164, 175.

§ 249. 156. $t + i$ vechiŭ (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africativizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (cu excepție de $t + i\acute{e} > \acute{e}$, care nu s-a africativizat în celelalte limbi romanice). Cunoscut fenomen latin popular. Și anume: a) $t + i + voc$ (afară de *a*, *e*) < \acute{c} - \acute{s} - $t\acute{s} + voc$ (Pentru distribuția lui \acute{c} , \acute{s} > \acute{c} , $t\acute{s}$ > \acute{c} vezi *picior* sub 136 b). b) $t + i + \acute{a}$ ori $\acute{e} < t + \acute{a}$ ori \acute{e} . c) $^v t + i + voc < ^v t + voc$.

a) *creationem* < **creatiune* < *crăcūn* (Aron Densușianu Istoria limbii și literaturii române ed. II, 111; compară Pintar în Archiv für slav. Phil. XXXIII, 618. Mai puțin probabilă este etimologia propusă de Papahagi în Convorbiri Literare XXXVII, 670, *calationem*); **fetiolus* < **fetiōlu* < *fičōr*; *inclinationem* < **inclinatiune* < *închinăcūne*; **mateuca* < **matīūca* < *măcūcă*; *mentionem* < **mentiune* < *mincūnă*; *petiolus* < **petiōlu* < *pičōr*; *rogationem* < **rugătiune* < *rugăcūne*; *titionem* < **tetiune* < *tăcūne*; θύμβρον < **tīūmbro* < **čūmbro* < *čimbru* (Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen in Bausteine zur romanischen Philologie).

b) **altiabamus*, **altiavi*, **altiare*, **altiatus* < *înălțăm*, *înălțăi*, *înălțare*, *înălțăt*; **captiabamus*, **captiavi*, **captiare*, **captiatus* < *acățăm*, *acățăi*, *acățare*, *acățăt*; *capitellum* < **capitiellu* < *căpețel* (Cu înțelesul lui *capitellum*, Säulenkapitäl, chapiteau, apar *căpețel* și femininul *căpețea* în vechea română, anume în Biblia dela București, de pildă 67² *căpețea-lele*, 68¹ *căpețel*, 68² *căpețea-lele*, 96² *căpețea-lele*, 247² *căpețea*, 247² *căpețeaă*, 310¹ *căpețea-lele*. Cu vremea cuvântul a mai căpătat înțelesurile de deminutiv al lui *căpăt* și de *căpețeală*, dar foarte probabil nu este nici un derivat din *căpăt*, nici vreunul dintr-un presupus **capitium*, cum vrea Pușcariu Etymologisches Wörterbuch, ci este latinul *capitellum*, al cărui vechi înțeles românesc a fost, ca și în latinește, acela de deminutiv al lui *cap*); *catellus* < **catiellu* < *cățel*; **comtiatus* (participiul lui **comtiare* > *comptus* < italian *conciare*) < *conțăt* „mit einer Haube, mit einem Schopf versehen“ Bărceanu; *digitellum* < **digitiellu* < *degețel*; *tëneo* < **tīëneo* < *țin*; *tërra* < **tīërra* < *țără*; *tërtius* < **tīërtiu* < *țărț* în izolarea *ânțărț*; *tëstum* < **tīëstu* < *țest*; *tëxo* < **tīësu* < *țes*; *vitëllus* < **vitiellu* < *vițel*; *vitiabamus*, *vitiavi*, *vitiare*, *vitiatus* < *învățăm*, *învățăi*, *învățare*, *învățăt*.

c) *balteus* < *bălț*; *hospitium* < *ospăț*; *negotium* < *negôț*; *patior* < *pățesc*; *pretium* < *prêt*; *puteus* < *păț*; *scortea* < *scôărță*; *sentio* < *simțesc*.

Chipul deosebit în care este tratat *t + i + voc* în cazurile a, b, c se explică prin aceia că la b, c *i* a căzut îndată după ce a avut loc africativizarea lui *t* în *ț*, pecind la a *i* a continuat să existe după *ț* precedent până în momentul când *ț + i + voc* < *č + voc*, vezi 159.

În derivate africativizarea lui *t* își datorește de cele mai

multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde *t* era africaticizat. De pildă în *bărbățel*, *bucățea*, *cărunchel*, *cucurbețea*, *cumințel*, *cumnățel*, *curățel*, *însurățel*, *mărunchel*, *nepoțel*, *suflețel*, *vinețea* s-ar putea presupune doar numai existența unui **minutellus* (Compară *minutulus*, *-ellus* e o reduplicare a lui *-lus* și se găsește adeseori alături cu acesta) și **nepotellus* (Compară *nepotulus*, *nepotula*, *nepotilla*); celelalte sînt provenite ori prin analogia lui *căpăt-căpețel* (considerat prin etimologie populară ca derivat din *căpăt*), *déget-degețel* și poate *mărunt-mărunchel*, *nepót-nepoțel*, ori prin derivarea din radicalele plurale *bărbăț-*, *bucăț-*, *cărunch-*, *cuminț-*, *cumnăț-*, *curăț-*, *însurăț-*, *vineț-*; și apoi toate acestea la un loc au format norma că „lui *-t* din primitiv corespunde un *ț* în derivat“, cărei norme s-au conformat cuvinte ca *cucurbețea*, *suflețel*. Tot așa la cuvinte ca *căruncior*, *cumincior*, *depărcior*, *ferbincior*, *măruncior*, *vinecior*, *răutăciós*, *uriciós*, africaticizarea n-a avut loc în niscai primitive *căruntior* ori chiar *canutiolus*... *răutătiós* ori chiar *reutatosus* (!) (macarcă o asemenea africaticizare, alunecării sunețului datorită, a putut să aibă loc în niscai derivate prin *-ior* > *-iolus*), ci se datorește ori derivării dela radicalele plurale *cărunch-*, *cuminț-*, *ferbinț-*, *mărunch-*, *vineț-*, *răutăț-*, *uriț-*, ori mai degrabă faptului că norma stabilită de alunecarea sunețului românească cere ca *t* dintr-un cuvînt să se prefacă în *ț* înainte de *l* consonant ori de un *i* asemănător cu *l* consonant, cum este *-i* final scurt afon (Vezi 157, compară 50 γ).

La elementele străine dacă se întilnește africaticizarea lui *t* în derivate (Și numai în derivate se întilnește) cu sufixe începătoare prin *l* + vocală, avem de a face cu un fenomen de analogie. *argățel*, *ciuboțele*, *clopoțel*, *logofețel*, *lopățea*, *scobitel* datoresc pe *ț* normei că „lui *t* din primitiv corespunde un *ț* în derivat“.

Macedoromîn. a) a) *crăcîn-cîrcîn* Dalametra; *fiçor*; *ncli-năcune*; P. B. glosar; *micăcă* Dalametra (*mățucă* din P. B. 355 Veria-Macedonia este neogrec ματζούκα); *mincună-mincune*; *ciçor-çor* (picior); *tuține* (tăciune). P. B. glosar.—b) *anăltăre*; *acăță-acăță-acățare-acățată*; *cățâl*; *țin*; *țără*; *anțârțu*; *țas* (țes); *țițâl*; *nviță-nvițare-nvițat*. P. B. glosar.—c) *bâlțu*; *uspăț*; *pățăscu*; *păț*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *fițor* Weigand Olymp 52; *țițor-țor* (picior)

52.—b) *cătaă* 36; *vițel-ghitël* 42.—c) *negoț* 28; *pûtu* 34.—*ț* de sub a > *č*.

c) Acarnania. c) *mpârț* > *impartio* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *cărčün*; *fičór*; *anclinăčuni*; *minčună*; *pičór*; *rugăčuni*; *tăčuni*. P. M. glosar. *măčucă* Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 129.—b) *naltș* (înălță); *cățș* (acăță), *cățșom* (acățăm), *cățșari* (acățare); *cățșol*; *șon*; *șară*; *anșorș*; *șest*; *șos*; *vișol*; *anvișău*, *anvișăt*. P. M. glosar.—c) *pășșos* (pășșesc) P. M. glosar.

Istroromîn. a) *fetsșor*; *pitsșor*. P. I. glosar.—b) *acașșă-cașșă*, *acașșăt-cașșăt*; *șiru* (șin); *șes*; *vișe* (vișel). P. I. glosar.—c) *preșș*; *püşș*. P. I. glosar.—*ș* de sub a > *č*.

157. *t* + *i* fix (*ț* și *i* final în anumite înprejurări, vezi 38, 49), în elementele băștinașe, se prefăce în africată *ș* pe tot teritoriul romînesc: *barbati* < *bărbăți*; **batis* < *băți*; **cogitis* < *cügeți*; *cogitatis* < *cugetăți*; **curatire*, **curatit* (> *curăt* > *curatus*) < *curățire*, *curățit*; **cutitus* (> *cute*, *cotem*) < *cuțit*; *dentes* < *dinți*; *excutis* < *scôți*; *excutitis* < *scoățeti*; *portae* < *porți*; **potetis* < *puteți*; **potis* < *pôți*; *tî* (> *tibi*) < *ție*.

În derivate africaticizarea lui *t* își datorește de cele mai multe ori originea derivării dintr-un radical unde *t* era africaticizat ori analogiei. În cuvinte ca *înălțime*, *mulțime* foarte probabil avem a face cu derivate din radicalele de plural *înălț-*, *mulf-*, iar nu cu alunecări de sunete din niscai primitive *înăltime*, *multime* (macarcă o africaticizare alunecării sunetului datorită a putut să aibă loc în unele derivate prin *-ime* > *-imen*). Iar la multe derivate a putut să lucreze norma că „unui *t* din primitiv corăspunde un *ș* înainte de *i* din sufixul derivatului“, normă formată prin derivările dela radicalul pluralului, prin eventualele africaticizări datorite alunecării sunetului, și întărită de faptul că *t* devine *ș* înainte de *ț* consonant și de *i* final scurt afon. Compară 156.

La elementele străine dacă se întilnește africaticizarea lui *t* (Și ea se întilnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *băłți*, *dăłți*, *plăłți*, plurale dela *băłtă*, *dăłtă*, *plătă*; *înăłți*, *preșșeți*, persoane 2 sing. dela *înăłtit*, *preșșet*, nu sînt doar eșite din niscai *băłti*, *dăłti*, *plăłti*, *înăłtiti*, *preșșeti*, ci sînt produse de analogie după modelul *păłrtă-porți*, *răłtă-rôți*, *cugeț-cugeți*, *scôt-scôți*.

Macedoromîn. a) *cuțtî; dințî; scôțî; pôrțî; ția*. P. B. glosar.

b) Olymp: *bărbăț* Weigand Olymp 51; *băț* 51; *cuțut* 31; *dinț* 51; *ția* 76.

c) Acarnania: *ț* (tibi) Weigand Aromunen II 180; *pôrț* >**portis* 180; *tûț* >*toti* 182.

d) Meglen: *cuțot; dinți; ați-ăți* (tibi). P. M. glosar.

Istroromîn: *cuțit; dinț* P. I. glosar; *țîie* P. I. 7₃₅.

În afară de teritoriul romînesc fenomenul se mai întilnește numai într-o parte din teritoriul retoroman, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 420, și în dalmata, Bartoli Das Dalmatische II, 386.

158. Înainte de orice alți *i* în afară de cei specificați sub 156, 157 *t* rămîne neschimbat: *annotinus* <*nōatin; pectinem* <*p̄ieptine; πυτινη* <*putină; silvaticus* <*sălbatic*. În special se păstrează *t* neschimbat înainte de *in* >*ên*: *attingo* <**ateng* <*ating; intendo* (Vezi 24) <*intind; tempus* (Vezi 24) <*timp; tē-ne* <*tine; țeneri* (Vezi 24) <*tineri*.

Acolo unde africativizarea se întilnește înainte de altfel de *i* decît acei specificați sub 156, 157 (Și ea se întilnește numai în derivate), ea este numai aparentă, în realitate s-a născut înainte de un *i* din cei specificați sub 156, 157: *cețățédn* nu este doar >*cețățían*, ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ián* din *cețăți*, pluralul lui *cețate*, și *ferbințéálă* nu este doar >*ferbintiálă*, ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-éálă* din *ferbinți*, pluralul lui *ferbinte*. În special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* >romanic *-ia*, latin *ia* (Vezi 52^a), ca *bărbăție* >*bărbăt*, *beție* >*béát*, *frăție* >*frate*, avem cu mai multă probabilitate a face cu niște derivate din radicalele pluralului decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele mai vechi timpuri ale limbii romîne. La asemenea africativizări aparente înainte de altfel de *i* decît cei specificați sub 156, 157 a putut contribui și analogia prin norma că *t* dintr-un cuvînt devine *ț* înainte de *ț* consonant și înainte de *i* din sufixul derivatului. Vezi 156, 157.

În cuvintele străine *t* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *éftin* >neogrec εὐθυμός, *pátimă* >neogrec πάθημα, *pustiū* >vechiū bulgar *pustū*, *tréstie* >vechiū bulgar *trüstī*, etc.

Macedoromîn. a) *nôatin* Dalametra; *chiăptine* P. B. glosar. *tindu*; *tine*; *tinir*. P. B. glosar.

b) Olymp: *chiăptine* Weigand Olymp 41. *tindu* 58; *tine* 76.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nôatin*; *chiăptin*; *pûtină*; *sălbătic. tind*; *timp*; *tini*; *tinir*. P. M. glosar.

Istroromîn: *nôtir* (noatin); *tsăptir. tirer* (tinăr). P. I. glosar.

159. *ț + i + vocală* < *č - š + vocală* (Pentru distribuția lui *č, š* > *č* vezi *picior* sub 136 b): *căručôr* > **căruțîôr* > *cărută + iôr*; *căručeriū* > **căruțieriū* > **căruțeriū* > *cărută + erlū*; *čüşcă* Ohrfeige Bărceanu, *čüşte* mappa obtorta, Plumpsack, Marian Inmormintarea 197 > **țiușcă, *țiuște*, compară sirbele *čuška*, Ohrfeige, *čuškati* fortstossen, *čușiti* ohrfeigen, *čuškapa* ein Spiel; *cônç*, un fel de pîeptănătură Marian Nunta 379, 704, 712, Convorbiri Literare XX, 1008 > **cônțiu* > **cônțiiū* > *conțare + iū* (Pentru **conțare* > **comtiare* vezi 156 b, pentru *iū* și în general pentru *cônciū* vezi Zeitschrift für roman. Phil. XXXI, 305); *credincôs* > **credințîôs* > *credință + -iôs*; *cuviincôs* > **cuiințîôs* > *cuiință + -iôs*; *grăuncôr* > **grăunțîôr* > *grăunț + -iôr*; *mustăcôs* > **mustățîôs* > *mustăță + -iôs*; *poç* (pot) > **pôțiu* > **pôțu* > **pôtu* > **poteo* (Pentru pronunțarea muiată a lui *ț*, căreia se datoresc formele **poțiu* și **căruțieriū* [vezi mai sus sub acest cuvînt], pronunțare care are loc astăzi în Muntenia și va fi avut altă dată loc și pe aiurea, vezi 31); *priincôs* > **priințîôs* > *priință + -iôs*; *pučôs*, de unde *pučōasă* sulfur, > **puțîôs* > *puți* (putere) > *-iôs*; *putincôs* > **putințîôs* > *putință + -iôs*; *sîrguincôs* > **sîrguințîôs* > *sîrguință + -iôs*; *ulicōără* > **ulițîără* > *uliță + -iōără*.

Tot așa în macedoromîn a): *fěç* (făcuî) > **fěțiu* > **fěți* (> *feci*) > *-u* analogic dela p. 1 sing. a prezentului. P. B. 11, 97.

Pentru restul dialectului macedoromîn și pentru istroromîn lipsesc exemple.

160. *tl* < *cl*: *astula* < **ăstla* < **ăscla* < *ășchie*; *ceatlău* (> *ungur csatló*) < *ceaclău* Pop Reteganul Povești IV, 26; *mutulus* < **mütlu* < **mücla* < *müche*; *pustlella* < **pusclella* < *pușchiă*; vechiū bulgar *tlaka* < *clăcă*; *vetulus* < *vēclu* < *vēchiū*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *mühlă* > **müclă* Dalametra; *püşcle* > **pustla* > *pustula*; *véclu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *véclu* Weigand Olymp 50.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *müclă* Papahagi Romîniî din Meglenia glosar; *véclü* P. M. glosar.

Istroromîn: *müclu* P. I. glosar.

Fenomenul este în parte anteromînesc, *veclus* de pildă se găsește în Appendix Probi. Compară Grandgent Introduzione § 284.

161. *tst* < *st*: *negustór* > **neguțtór* > **neguțitór* > *ne-goțéz*; *tustrëi* > **tuțtrëi*.

Pentru celelalte dialecte, afară de meglenit, lipsesc exemple. Meglenit *dimineăsta* > *dimineătsta* > *diminedța* + *ta*, Capidan, Meglenoromîniî I, pag. 129. Compară § 288 fine.

161^a. *tn* < *dn* sporadic dialectal: *clópódnîță* > *clópótnîță* I. Ionescu Agricultura județului Putna 336, Elena Sevastos Cîntece moldovenești 252.

162. *tsl* < *sl* în macedoromîn: *güdislui* (judecătorului) > *güdițlui* C. D. IV 183₁₇; *mușătésle* (frumusețele) > *mușătētle* C. D. IV 141₁₀; *sóslu* (soțul) > *sóțlu* C. D. VI 157₁₂.

163. *tsts* < *sts* în macedoromîn: *nu-s fîneăi* (nu-ți țineai) P. B. 130.

164. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia *t* înainte de *e*, *i* (altul decît acel care provoacă africativizarea de sub 156, 157) se înmoae și apoi devine *tš* ori *k* ori *tñ* (într-un singur loc, Apolda de sus din Criș-Mureș) ori *č* (în Ponița-Tomi din Munteni-Pădurenî și în Moldova munții Sucevei). Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvență în Banat și pierde în consecvență și întindere cu cit mergî dela vest spre est. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Besarabiens, Iosif Popovič Dialekte der Munteni und Pădurenî. Pentru *ă* de după *t*, *tš*, *k* vezi 35. Banat: *áltsă*, *amintsă*, *aștsăptă*, *aștseptăt*, *bătsă*, *bătsăgă* (beteagă), *betsăgă*, *că-îeștsi* (căești), *căștsigătă*, *cîtsă*, *cîtsăvă*, *cutsădză*, *fetsiță*, *fetsițălă*, *furtătšă* (firtate), *găžătšă* (degete), *gătšă* (gătea-scă), *gîntsă-dzîntsă* (dinte), *grăbēštš*, *hodžînăštšă*, *îeșts*, *îubēăštšă*, *îubēštš* (îubești), *împărătšăscă*, *lăptšă*, *lăptšilă*,

măritsă, muntsă, muștsă, naștsă, nôaptsă, părtsa, părtsă, pârintsă, pēastsă pl. *pēsts, pōatsă, rāsfirātsă, sātsilă, sālășluiaștsă, sēatsă* (sete), *sfintsă, sūfletsă, șaptsă, șetātsă* (cetate), *șoptsit, ștsiū, ștsiū, ștsiūt, tōātsă, trāiēsts, ts-aș* (te-aș), *tsă* (te), *tsēiū-(rar)kēiū* (teiū, tilia), *tsēm, tsină* (tine), *tsinār-(rar)kinār-tinār* (tinăr), *vitsáz, žumātātsă*. Insă *stěa* (totdeauna). — Criș-Mureș: *āłtsāłă, bākă* (bate, infinit.), *bāfă* (bate 3 p. sing), *bārbātsă* (vocat.), *bātsāg, đes-pārfă, drāgoskia-drāgosfa, fācūtsă, fēkă* (fete), *fēkălor* (fetelor), *fēkilă* (fetele), *fekiřă* (fetiță), *ferēsts* (fenestrate), *frāke-frātsă* (frate), *gāžāfe-gāžāke-gāștsă-dzādžitsă-dzāžetsă-dzāștsă-žāžāfe-žāžātsă-žāžākă-dēāște-dēāște* (degete), *gālūștsă, ġintsă-ġintă-ġinkă-dzintsă-dință-dință-* (1 loc, Apolda de sus) *dvinthe-dinte-dinfe* (dinte), *ġiștsă, kă-tsă-te* (te, pronume), *mintă, mūłtsă, nāință, nimerēsts, nișkă* (niște), *nōāpt'e, nōāpts'a, ochēsts, pācātsă, pārețsă, pârintsă, pășkiāi* (păștea), *pēastsă-* (1 loc, Apolda de sus) *pēāșthe-pēāște-pēāșke* (pește), *pēsă, plā'esc, plāts'im, pōātsă, sēatsă* (sete), *stěa-* (1 loc, Apolda de sus) *sthěa, șaptsă-șāp'ă-șāpkă-șāptsă-șāp'ă-șāpkă-șāpte-șāpt'e, șts'i* (știi), *șts'iū-șt'iū-șkiū-știū, t'ină-t'ine, trāiāștsă* (trăește), *tsēiū-kēiū-tēi* (tilia), *ts'inār-kinār-t'inār-tinār-tinār*. Insă *cite-o, direptāti, pācātele, te, tine, tinerel, uscāti*. — Somiș-Tisa: *așteptāt, bātă, be'āgă, cetātă, cīt'e, clōpotă, đepār'te, dreptāt'e, fācūt'e, fēłă, gāželă* (degete), *ġintă-dzintsă-dință-dinte-dinț'e, iēșt, mint'e, mi't'ei, mit'el, mōrtă, nōāptă-nōāptsă-nōptă-nōpte, pācāt'e, pēsts'e-pēș'e-pēșke-pēște, plā'āscă, pōrt'e* (poarte), *po'ică, rā'āză* (răteze, substantiv), *sāt'e, stěa-sl'ē, sūt'e, șāpt'e-șāpte-șēpts'e-șāp'ă-șāpte, șliū, t'am* (te-am), *t'e, t'ēmniță, t'indă, ts'ei-kēiū-t'eiū-tēi* (tilia). Insă *așternūt, cārticeā, drāgoste, măștihă, povestim, stěag, știe, te, tigněālă, tinār-tinār*. — Munteni-Pădurenii: *ascūłts'e, āșts'a* (acestea), *așts'ēpts'e, cārts'e, cīts'e, corts'el* (găzduire), *crēstă-crēstă-crāște-crēsts'e* (creste), *cunāșts'e* (cunoaște), *cūrts'e, dinț'e-ġints'e-dzints'e-dzintsă, đireptāt'e-dzireptāts'e, dzāștsă-dzāșts'e-dēșt'e* (degete), *fēt'e-fēł'e-fēts'e-fētsă-fēts'e* (fete), *frāts'e, ġhișāșts'e* (gicește), *împārāts'āsa, îndrāznēsts'e, înl'inde-înts'indze, înts'insă* (intinse perf.), *mint'senaș* (accentul? îndată), *nāpts'e* (noapte), *nāints'e, nevēstă-nevēște* (neveste), *nișts'e-niștsă* (niște), *pārēts'e, pēșt'e-pēștsă, piēpt'ăn-piāptăn-piāpts'en-piāpts'ăn-*

pt'ěpt'en-ts'ěpts'en-ts'ăpts'ăn-t'ěpt'en-kěpt'en (pieptene substantiv), *püäts'e* (poate), *puts'á* (putea imperf.), *puts'é* (infinitiv), *rečezát* (retezat, Ponița-Tomi, pag. 154), *scöäts'e*, *símsts'e*, *sínätáts'e*, *šets'it* (cetit), *š'iiē-šts'iiă* (știe), *šts'i* (ști, infinitiv), *tăts'e* (toate), *t'ěi-ts'ěi* (tilia), *t'inăr-ts'inăr* (tinăr), *t'inărătł* (ținerel), *ts'e* (te), *ts'inără* (tinără), *žumätáts'e*. Înă *indrăgosit*, *povesti*, *términ* (subst.), *vesti*.—Oltenia: *cít'e*, *děšte-děášť* (degete), *gints'e-gint'e-ginte-dinte-dint'e*, *iuběšt'*, *möärts'e*, *nöäpt'e-nöäpte-nöäpts'e*, *pěášts'e-pěšť'e-pěáštepěšte*, *šápts'e-šápt'e-šápte*, *š'iiū-štiiū*, *töät'e*, *ts'e* (te), *ts'ěii-t'ěi-těi* (tilia), *ts'inăr-t'inăr-tinăr-tiner*, *ts'ine* (ține). Înă *báte*, *batista*, *blěstemă* (3 p. sing.), *círstěiiū*, *drăgostěa*, *fěátele*, *fěte*, *fětele*, *fetiă*, *mîniěšte* (mînie verb. 3 p. sing.), *múšte* (verb), *neveástele*, *ostenit*, *păcate*, *pěste*, *pöšte*, *putěá* (infinitiv), *putere*, *puřintěl*, *resucěšte*, *scöáte*, *sporěšte*, *stěá*, *štie*, *te*, *tilipric* (tiriplíc), *tine*, *tinerěá*, *ts'intița* (cintița), *věáste*.—Moldova. Din cuvintele normale: *ginke-gint'e-džints'e-dint'e-dintě* (de cele mai multe ori)-*dint'e*, *nöäpt'e-nöäpte* (de cele mai multe ori)-*nöäpts'e-nöäpke*, *pěášť'e-pěáštepěáške-pěštepěšte* (de cele mai multe ori)-*pěšti*, *s'tá-stěá* (de cele mai multe ori), *šápte-šápt'e-šápti* (de cele mai multe ori)-*šápt'i-šápt'i*, *šts'iiū-štiiū* (de cele mai multe ori), *ts'ěi-kěi-t'ěi-těiiū* (de cele mai multe ori). Din texte numai XI pag. 199 (Călu-găreni jud. Neamț: *iášť'e*, *obrintšitu*, *pisťi*, *žits'e vite*) și XII pag. 199 (Rătunda jud. Suceava: *drăgost'e*, *nöäpt'a*, *plăiišť'e*, *t'e*). La acestea se adaug *čicalöási* (ticăloasă) Șezătoarea II 186 (munții Sucevei), *condrăkiěriiū* „cel ce face *condrat* cu boerul pentru întregul sat“ Șezătoarea II 224 (munții Sucevei), *kiárfi* (tearfă) Șezătoarea II 186 (munții Sucevei). Majoritatea exemplelor din textele din IX Jahresbericht prezintă pe *t* ne-schimbat.—Bucovina. Din cuvintele normale: *džints'e-dint'e-dinti-dint'e*, *nöpt'i-nöäpti-nöpti-nöäpts'i*, *pěášts'i-pěášťi-pěášti*, *stě-sť'e-šts'ě*, *šápts'i-šápt'i-šápt'i-šápti-šápti-šěápti*, *šts'ú-šťiiū-štiiū*, *ts'ěi-t'ěi-těi*.—Basarabia. Din cuvintele normale: *dinti-dint'e*, *nöäpt'i-nöäpti-nöpti*, *pěšť'i-pěášti-pěști*, *stěá-sť'á-stě*, *šápti-šápt'i-šápti-šápti*, *štiiū*.

Compară 95, 107, 116, 134, 144, 155, 175.

§ 250. 165. *d + i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africativizat pe tot teritoriul românesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (cu excepție de *d + iě > ě*, care nu s-a africativizat în celelalte limbi romanice). Cunoscut

fenomen latin popular. Și anume: a) $d + \check{i} + \text{voc}$ (afară de a, e) $\langle \check{g}-\check{z} \rangle \check{g}-\check{z} \rangle \check{z} + \text{voc}$ (Banat \check{z}, \check{z} ; Criș-Mureș \check{z}, \check{z} ; Somiș-Tisa \check{z} ; Țara Bîrsei și Țara Oltului lipsesc exemple; Sud-estul Transilvaniei lipsesc exemple; Munteni-Pădurenii \check{z} ; Țara Oașului \check{g} ; Oltenia \check{z} ; Muntenia \check{z} ; Moldova \check{z} ; Bucovina \check{z} ; Basarabia \check{z}). b) $d + \check{i} + \acute{a}$ ori $\acute{e} \langle dz-z \rangle (\rangle dz) + \acute{a}$ ori \acute{e} (Banat dz, z ; Criș-Mureș dz, z ; Somiș-Tisa dz, z ; Țara Bîrsei și Țara Oltului z ; Sud-estul Transilvaniei z ; Munteni-Pădurenii dz ; Țara Oașului dz ; Oltenia z ; Muntenia z ; Moldova dz, z ; Bucovina dz ; Basarabia dz, z). c) $d + \check{i} + \text{voc} \langle dz-z \rangle (\rangle dz) + \text{voc}$ (Aceiaș repartiție a lui dz, z ca și la b).

a) *adiungo* $\langle a\check{g}\check{u}ng-a\check{z}\check{u}ng-a\check{z}\check{u}ng$; *adiuto* $\langle a\check{g}\acute{u}t-a\check{z}\acute{u}t-a\check{z}\acute{u}t$; *deorsum* $\langle *d\check{i}\acute{o}s \langle \check{g}\acute{o}s-\check{z}\acute{o}s-\check{z}\acute{o}s$.

b) *audiebamus* $\langle *aud\check{i}\acute{a}m \langle audz\acute{a}m-audz\acute{a}m$; *dĕcem* $\langle *d\check{i}\acute{e}ce \langle dz\acute{e}ce-z\acute{e}ce$; *dĕus* $\langle *d\check{i}\acute{e}u \langle dz\acute{e}u-z\acute{e}u$.

c) **frondia* $\langle fr\check{u}ndz\acute{a}-fr\check{u}nz\acute{a}$; *hordeum* $\langle \acute{o}rdz-\acute{o}rz$; *medium* $\langle m\check{i}\acute{e}dz-m\check{i}\acute{e}z$; *prandium* $\langle pr\check{i}ndz-pr\check{i}nz$; *radius* $\langle r\acute{a}dz\acute{a}-r\acute{a}z\acute{a}$; *spodium* (Vezi 63 β) $\langle sp\acute{u}dz\acute{a}-sp\acute{u}z\acute{a}$.

Chipul deosebit în care este tratat $d + \check{i} + \text{voc}$ în cazurile a, b, c se explică prin aceea că la b, c \check{i} a căzut îndată după ce a avut loc africaticizarea lui d în dz , pecind la a \check{i} a continuat să existe după dz precedent până în momentul cînd $dz + \check{i} + \text{voc} \langle \check{g} + \text{voc}$, vezi 168.

În derivate africaticizarea lui d își datorește de cele mai multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde d era africaticizat. De pildă în *apringăoare, flămîngós, netegór, putregúne, răpegór, răpegúne, rătungór* africaticizarea n-a avut loc în niscai primitive *apriндіór, flămîndiós, netedíór, putredíune, răpediór, răpediúne, rătundiór* (măcarcă o asemenea africaticizare, alunecării sunetului datorită, a putut să aibă loc în niscai derivate prin $-\check{i}\acute{o}r \rangle -i\acute{o}lus$, $-\check{i}\acute{o}s \rangle -i\acute{o}sus$, $-\check{i}\acute{u}ne \rangle -i\acute{o}nem$), ci se datorește ori derivării dela radicalele cu $dz-z$ *aprinz-* (p. 2 sing.), *flămînz-* (radicalul pluralului), *netez-* (radicalul pluralului), *pútrez-* (radicalul pluralului), *răpez-* (radicalul pluralului), *rătúnz-* (radicalul pluralului), ori mai degrabă faptului că norma stabilită de alunecarea sunetului romînească cere ca d dintr-un cuvînt să se prefacă în $dz-z$ înainte de \check{i} consonant ori de un \check{i} asămănător cu \check{i} consonant, cum este i final scurt a fon (Vezi 166, compară 50 γ).

La elementele străine dacă se întilnește africaticizarea lui d în derivate (Și numai în derivate se întilnește) cu sufixe înce-

pătoare prin $\dot{i} +$ vocală, avem a face orî cu analogia orî cu derivarea dintr-un radical unde d era africativizat prin analogie. În *grămăgöără*, *lespegöără*, *oglinğöără* \dot{g} se datorește orî derivării dela radicalele cu $-z$ ale pluralului (ele înseș analogice) *grăméz-*, *léspez-*, *oglinz-*, orî faptului că norma stabilită de alunecarea sunetului romînească cere ca d dintr-un cuvînt să se prefacă în $dz-z$ înainte de \dot{i} consonant orî de un \dot{i} asemănător cu \dot{i} consonant, cum este i final scurt a fon (Vezi alineatul precedent), orî analogiei provocate de derivatele prin $-i\acute{o}r$ dela radicale latine, dintre care unele vor fi avînd (orî vor fi avut) africata căpătată prin alunecarea sunetului (Vezi alineatul precedent). În *aprozél* > *aprod* a putut lucra analogia diminutivelor în $-él$ dela radicalele $-t$: *aprod*: *aprozél* = *nepót*: *nepoțél*.

Macedoromîn. a) a) *ağungu*; *ağüt*; *ğós* > **ğós*. P. B. glosar.—b) *avdzám* P. B. 42; *dzáțe*; *dumnidzăü*. P. B. glosar.—c) *fründzä-fründzä*; *órdzu*; *nádzä*; *pründzu*; *spüzä*. P. B. glosar.

b) Olymp: a) *adzündze* Weigand Olymp 56; *adzutare* 26; *ğós* 82.—b) *avdzám* 91; *dzáțe* 74; *dumnidzăü* 29.—c) *fründzä* 34; *órdzu* 32; *nédzu* 26; *pründzu* 34.—dz de sub a > \dot{g} .

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. a) *žung*; *žüt*; *žós*. P. M. glosar.—b) *uzá* (audiebat) P. M. 27₁₄; *patruzófi* (patruzeci); *dumnizesc* (dumnezeesc). P. M. glosar. *mirindzäü* (se odihniaü la amiază > *meridiare* contaminat cu *merenda* < *mirindi* timpul dela toacă P. B. glosar, P. M. glosar) P. M. 24₂.—c) *fründzä*; *üórdz*; *ñez*; *sprüzä*. P. M. glosar.

Istoromîn. a) *ažutu*; *žós*. P. I. glosar.—b) *zátše* P. I. glosar.—c) *frünzä*; *órz*. P. I. glosar.

166. $d + i$ fix (\dot{i} și i final în anumite înprejurări, vezi 38, 49), în elementele băștinașe, se prefacă în africata $dz-z$ > dz pe tot teritoriul romînesc (Banat dz, z ; Criș-Mureș dz, z ; Somiș-Tisa dz, z ; Țara Birsei și Țara Oltului z ; sudetul Transilvaniei z ; Munteni-Pădurenî dz ; Țara Oașului dz [*ğice* dicit pag. 29 bucata XVII este asimilație la \dot{c} următor]; Oltenia z ; Muntenia z ; Moldova dz, z ; Bucovina dz ; Basarabia dz): *abscendis* < *ascünzi*; *audis*, *audimus*, *auditis*, *audivi*, *audivisti*, *audivit*, *audivimus*, *audivistis*, *audiverunt*, *audi*,

audire, auditus < *aúzi, auzim, auziți, auzii, auziși, auzi, auzirăm, auzitrăți, auziră, aúzi, auzire, auzit*; *cadis* < *cázi*; *calidi* < *cálzi*; *caudae* < *cózi*; *chordae* < *córzi*; *dīco* < *zic*; *dīes* < *zi*; *dīvīna* < *zīnă*; *haedi* < *iēzi*; *praedae* < *prăzi*; *rotundi* < *rătúnzi*; **tendae* < *tinzi*.

În derivate africaticizarea lui *d* își datorește de cele mai multe ori originea derivării dintr-un radical unde *d* era africaticizat ori analogiei. În cuvinte ca *cruzime, frăgezime, putrezime* foarte probabil avem a face cu derivate din radicalele de plural *crúz-, frăgez-, pútrez-*, iar nu cu alunecări de sunete din niscai primitive *crudime, frăgedime, putredime* (macarcă o africaticizare alunecării sunetului datorită a putut să aibă loc în unele derivate prin *-ime* > *-imen*). Iar la multe derivate a putut să lucreze norma că „unui *d* din primitiv corăspunde un *dz-z* înainte de *i* din sufixul derivatului“, normă formată prin derivările dela radicalul pluralului, prin eventualele africaticizări datorite alunecării sunetului, și întărită de faptul că *d* devine *dz-z* înainte de *î* consonant și de *i* final scurt afon. Compară 165.

La elementele străine dacă se întâlnește africaticizarea lui *d* (Și ea se întâlnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *grămézi, lăzi, obézi*, plurale dela *grămădă, lădă, obădă*; *slobózi* p. 2 sing. dela *slobód*, nu sînt doar eșite din niscai *grămedî, lădî, obédî, slobodî*, ci sînt produse de analogie după modelul *cădă-cózi, prădă-prăzi, aúd-aúzi, cád-cázi*.

Macedoromîn. a) *avdzim* (audimus), *avdzii* (audivi), *avdzîși* (audivisti), *avdzî* (audivit), *avdziră* (audiverunt), *ávdzî* (audi), *avdzire, avdzit*; *códzi*; *dzíc*; P. B. glosar; *zățe* (dicit), *zăcă* (dicat), *zăse* (dixit) P. B. 418; *dzî-ză-dzúă-zúă*, pl. *dzîle-dzăle* (dies) P. B. glosar, pl. *zăle* P. B. 418; *dzînă*; *édz*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ávdzi, avdzim, avdzîț, avdzii, avdzis, avdză, avdzăm, avdzăt, avdziră* Weigand Olymp 92; *dzícü* 101; *dzúă* (dies) 31; *édz* 52.

c) Acarnania: *dzúă* pl. *dzile* Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *uzó* (audivit), *uzórá* (audiverunt), *úzi* (audi) P. M. glosar, *uzóm* (audivimus) P. M. 24_{4, 15}; *zic*; *zúúă*, P. M. glosar, pl. *zóli* P. M. 15₃₉; *zónă*; *iēzi*. P. M. glosar.

Istoromîn: *avzi* (audire), *avzit* (auditus); *zic*; *zi*; *iéz*. P. I. glosar.

În afară de teritoriul românesc fenomenul se mai întâlnește numai într-o parte din teritoriul retoroman, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 420, și în dalmata, Bartoli Das Dalmatische II, 386.

167. Înainte de orice alți *i* în afară de cei specificați sub 165, 166 *d* rămâne neschimbat: *codiță* > *cōādă* + *-iță*; *dimineată* > *de* + *mane*; *dis-* > *de-* + *ex-* (*disfăc*, *dispărt*, etc.); *grindină* > *grandinem*; *piedică* > *pedica*. În special se păstrează *d* neschimbat înainte de *in* > *en*: *dinte* > *dēntem* (Vezi 24).

Acolo unde africativizarea se întâlnește înainte de altfel de *i* decât cei specificați sub 165, 166 (Și ea se întâlnește numai în derivate), ea este numai aparentă, în realitate s-a născut înainte de un *i* din cei specificați sub 165, 166: *sărbezădă* nu este doar > *sărbedială*, ci este derivat prin sufixul de origine slavă *-ěală* din *sărbezi*, pluralul lui *sărbed*. În special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* > romanic *-ia* > latin *ia* (Vezi 52^a), ca *frăgezie* > *frăged*, avem cu mai multă probabilitate a face cu niște derivate din radicalele pluralului decât cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele mai vechi timpuri ale limbii române. La asemenea africativizări aparente înainte de altfel de *i* decât cei specificați sub 165, 166 a putut contribui și analogia prin norma că *d* dintr-un cuvânt devine *dz-z* înaintea de *î* consonant și înainte de *i* din sufixul derivatului. Vezi 165, 166.

În cuvintele străine *d* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *cadîu* > turc *cadî*, *diavol* > neogrec *διάβολος*, *dihanie* > vechiul bulgar *dihaniie*, *dihor* > vechiul bulgar *tühori*, *dijmă* > vechiul bulgar *dižma*, etc.

Macedoromîn. a) *dimineată*; *disfăc*, *dispărtu*; *grindină*; *chiadică*. *dinte*. P. B. glosar.

b) Olymp: *desfă* (imperat.) Weigand Olymp 30. *dinte* 28.

c) Acarnania: *dimneăța* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen: *cudiță*; *dimneța*; *disfăc*, *dispărt*; *grindini*; *peđică*. *dinti*. P. M. glosar.

Istroromîn: *demăreță*. *dint*. P. I. glosar.

168. *dz* + *i* + vocală < *ğ-ž* > *ğ-ž* > *ž* + vocală (Pentru distribuția lui *ğ*, *ž*, *ž* vezi 165^a): *boteğune* > **botedziune* > *botédz* + *-iune*; *gălbigós* > **gălbidziós* > *gălbádză* (>

albanez *kălbăză*) + -*îos*; *pupăgööră* > **pupădziööră* > *pupădză* (Pentru acest cuvânt vezi § 328) + -*ioără*.

Tot așa în macedoromîn. a) *pătigüne. frëg* (frînsei) > **frédziu* > **frédzi* (> *fregi*) + -*u* analogic dela p. 1 sing. a prezentului. P. B. glosar. *gurgună* > **gürdz* > *jurgium* Pap. et. 27 + -*üne*.

d) Meglen: *bătižuni* P. M. glosar.

Pentru istroromîn lipsesc exemple.

168^a. *z* > *dz* + *i* accentuat și neaccentuat < *ž* + *i*. a) În mod consecvent atunci cînd în radical alături cu *z* nu apare *d*: *mîeži* pl. lui *mîez* > *medium* (alături însă și *mîezi*); *mižloc* > **miziloc* > **mizuloc* > *medius locus*; *mînži* pl. lui *mînz* > **mandzu-* (Vezi § 328 supt acest cuvînt); *stürži* pl. lui *stürz* > *turdus* (alături însă și *stürzi*).—b) În mod puțin consecvent atunci cînd în radical alături cu *z* apare *d*: *rătunžire, rătunžit* > *rătunzire, rătunzit* (care există alătura)—*rătünd*; *veștežtre, veștežit* > *veștezire, veștezit* (care există alătura)—*vešted* > **vescidus* > *vescus* Miklosich Slavische Elemente im Rumänischen 9; Miklosich Beiträge Conson. II, 85; Schuchardt Vokalismus des Vulgärlateins III, 165. Însă *ascünzi*—*ascünd*; *aúzi, auzim, auzire, auzit*—*aúd*; *cázi*—*cád*; *córzi*—*cöárdă*; *cózi*—*cöáddă*; *crúzi, cruzime*—*crúd*; *grămézi*—*grámáddă*; *ięzi*—*ięd*; *lăzi*—*ládă*; *obézi*—*obáddă*; *prăzi*—*práddă*; *slóbozi*—*slóbod*; *úzi*—*úd*.—c) *z* > *dz* rămîne neschimbat chiar dacă în radical nu apare *d*, atunci cînd africata *dz* s-a păstrat cu mai multă persistență: *zi* > *dies*; *zic* > *dico*; *zindă* > *divina*.

La această schimbare participă pe o scară întinsă *z* din elementele străine. α) În forme: *bréži* pl. lui *bréáz*; *caraghioži* pl. lui *caraghioz*; *călăuži* (alături însă și *călăuzi*) pl. lui *călăuz*; *cnéži* pl. lui *cnéáz*; *dirži* pl. lui *dirz*; -*éži* pl. lui -*éz* > francez -*ais* (de pildă *Albanéži, Chinéži, Frančéži, Ingleži, Portugheži*); -*éži* pl. lui -*éz*, sufix de origine obscură, în tot cazul nu slavul -*ezü* Miklosich Grammatik der slavischen Sprachen II 317 (*titiréži* pl. lui *titiréz* > **titilo* = *titinno* G. Pascu Etimologii romînești I, Iași, 1910 pag. 39; însă *huhuréži* pl. lui *huhuréz* onomatopeic); *Franțúži* pl. lui *Franțúz* > slav (rus, polon) *Franțúz*; *grumáži* pl. lui *grumáz*; *harbúži* pl. lui *harbúz*; *îndiržire, îndiržit* > *dirz*; *moflúži* pl. lui *moflúz*; *năcăžire, năcăžit* > *năcaz*; *obrăži* pl. lui *obráz*; *tréži* pl. lui *tréáz*; *vitéži* pl. lui *vitéáz*. β) În radicale *z* rămîne neschimbat: *zid, zimbru, zimtî*.

Chestiunea poate fi considerată și altfel, de pildă că *z*, latin ori străin, înainte de *i* accentuat, în radicale, rezistă schimbării în *ž*. În general faptul constatat este că *z*, de orice origine ar fi el, are propensia în românește de a deveni *ž* înainte de *i*. Această propensie găsește teren favorabil în forme, dar este satisfăcută câteodată și în radicale (compară *mižloc*).

Fenomenul există în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *nólġic* (mijlociù) Dalametra, *nólġica* (la mijloc) P. B. glosar, *nólġicǎ* (mijloc) Dalametra, *nołġicǎn* P. B. glosar-*nołġicǎn* Dalametra (mijlociù), *nólġuca* (mijloc, la mijloc) Mihăileanu, *nólġucu* (mijlocul) Mihăileanu, *nížlucǎn* (mijlociù) P. B. glosar.

d) Meglen. a) *měžluc* (mijloc), *mižlucǎn* (mijlociù). P. M. glosar.—*caváz*, pluralul lui *caváz*; *chirchěz*, pluralul lui *chirchěz* (Cerchez). Capidan, Meglenoromîni I pag. 139.

Istroromîn. a) *mežlóc* (mijloc) P. I. glosar.

169. *d* < *r*, sporadic: *armăsár* > *admissarius*, *arvocát* > *advocat* Weigand's III Jahresbericht 313, IV Jahresbericht 325; *clopórniță* > *clopódniță* Alexandri Teatru ed. Socec București 1875 pag. 905; *povérli* > *povidlá* > slav *povidla* Șezătoarea III 85 (munții Sucevei).

170. *d* < *g*, sporadic: *oghǎl* > vechiù bulgar *odkǎlo*; *de sîrg*, *sîrguěsc* > vechiù bulgar *usrúdie* (de unde *osírdie*). *purcég* > *purcéd* > *procedo*, *ucig* > *ucid* > *occido* sint analogice după participiile *purcés*, *ucis* și modelul unor verbe ca *încing*—*încins*, *înting*—*întins*, Pușcariu Etymolog. Wörterbuch sub *ucid*. *mucegǎiü*, *putregǎiü* aù probabil radicalul *mucic-*, *putric-*, Pușcariu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 617.

171. *d* < *t*. a) La sfîrșitul cuvîntului, dialectal: *fráget* > *fráged*, *lîncet* > *lînged*, *rîncet* > *rînced*, la Brașov, Pușcariu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 618.—Tot așa macedoromîn: *lîndzit* P. B. glosar. β) La mijlocul cuvîntului sporadic în istroromîn: *zbutit-a* (a deșteptat) P. I. 73₁, ₁₀ > croat *izbuditi*.

172. *dz* final < *ț* dialectal: *frágeț* > *frágedzi*, *lînceț* > *lîncedzi*, *rînceț* > *rîncedzi*, la Brașov, Pușcariu Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII 618.—Tot așa macedoromîn Meglen *názǎfi* (amiază) > **názǎdzi* P. M. 28₂₉, 30₂₀.

173. *dz* final < *z* < *s* în Meglen: *ás* (azi) > **áz* > **ádz* P. M. 18₁₆.

174. *dzi* < *zi* în macedoromîn: *prázli* (paralele) > *prádzli* P. B. 233.

175. In Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenii, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia (foarte puțin) *d* înainte de *e*, *i* (altul decît cel care provoacă africativizarea de sub 165, 166) se înmoae și apoi devine *dž* ori *g* ori *dj* (într-un singur loc, Apolda de sus din Criș-Mureș) ori *ǵ* (într-un singur loc, Lelese dela Munteni-Pădurenii). Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvență în Banat și pierde în consecvență și întindere cu cît mergi dela vest spre est. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii. Pentru *ǵ* de după *d*, *dž* vezi 35. Banat: *adzǵvǎrǎt*, *adzicǎ*, *bǎdza* (badea), *bǎdzo* (vocativ), *bǎdzîta*, *blidzilǎ*, *bridzǎ* (blide), *dǎșchidzǎ* (deschide), *džǎcǎ* (deacǎ, dacǎ), *džǎiǎ* (deie), *džǎl* (deal), *džǎlurilǎ*, *džǎ-dǎ* (de), *džǎla* (dela), *džǎscǎsǎ*, *džǎspǎrțit*, *džǎzbrǎcǎț*, *džiminiǎța*, *džin-dîn* (din), *džirǎpt* (drept), *gǎsǎ* (deasǎ), *gǎzǎt-džǎdzǎt-džǎzǎt-žǎzǎt* (deget, în forma din urmǎ *ž* e o asimilație la *ž* urmǎtor), *gintșǎ-džintșǎ* (dinte), *grǎdžinǎ*, *hodžinǎștsǎ*, *iǎdzera*, *nǎorindžit* (neorinduit), *prindzǎ*, *rǎdzicǎț*, *ridzǎ*, *șǎdzǎ* (sic, sedet, greșalǎ de tipar?), *șǎdzǎ* (sedet), *slobǎdzǎ*, *undzǎ* (unde), *vǎdzǎ* (vede), *vǎrdzǎ*, *vindzǎ*, *žudzǎcǎ*.—Criș-Mureș: *bǎda-bǎga* (badea), *bǎdǎ-bǎgǎ* (bade), *bǎdo* (vocat.), *bǎdîta*, *bǎgița*, *dǎlului*, *dǎșfǎcǎ*, *dǎșfǎ*, *dǎșpǎrțǎ*, *dǎla-džila* (dela), *džǎl-gǎl* (deal), *džǎlu*, *džǎ-dǎ-de-ge-de-* (1 loc, Apolda de sus) *dje*, *džesǎpra*, *džiminiǎța*, *džin-dîn-dǎn-gin-dîn*-(1 loc, Apolda de sus) *djin*, *gǎzǎt-džǎdzǎt-džǎzǎt-džǎștǎ-dǎșț-dǎzǎț-žǎzǎț* (în forma din urmǎ *ž* e o asimilație la *ž* urmǎtor) *-dǎșț* (deget), *gǎzǎtǎș* (degetel), *gǎscǎlțǎ*, *ghindžit* (gîndit), *gigǎi* (dǎdeai), *gintșǎ-gintǎ-ginkǎ-džintșǎ-dintǎ*-(1 loc, Apolda de sus) *djinthe-dinkǎ-dinte-dinte*, *gîngesc* (gîndesc), *grǎjdzǎ* (grajdiu), *grǎdžinǎ-grǎdînǎ*-(1 loc, Apolda de sus) *grǎdjinǎ-grǎdinǎ-grǎginǎ*, *iǎdzǎrǎ* (ederǎ), *îngrǎdzǎscǎ*, *prǎpdžzi*, *prǎpdžžit*, *sǎgesc*, *sǎgiu*, *spovedzǎesc*, *șǎdzǎ*, *unde*, *vǎdǎ*, *vedzǎ*, *vedzǎm*, *vǎrdzǎ-vǎrdǎ*-(1 loc, Apolda de sus) *vǎrdje-vǎrgǎ-vǎrde-vǎrde*. Insǎ *bǎde*, *bǎdeo*, *de*, *dǎl*, *vǎrde*.—Somiș-Tisa: *ainderǎa* (aiurea), *arde*, *bǎdǎ-bǎde*, *bǎdișor*, *bǎdița*, *bǎduț*, *bondîta*, *dǎlu*, *dǎșlegǎț* (dezlegat), *dǎ-de-di-de-di-dǎ*, *dǎcǎ* (dacǎ), *dǎpǎrte*, *dǎștigǎ* (deschidǎ), *dǎșțǎ* (degete), *dǎla*, *dǎiminiǎța*, *dîn-din-dîn*, *gǎzǎt-džǎzǎt-dǎzǎț-žǎzǎț* (în forma din urmǎ *ž* e o asimilație

lație la *ž* următor)-*děášť-děšť-děget-děžet-ğădit* (metathesis) -*ğăd'et* (metathesis)-*žědit* (metathesis), *gintă-dz'intș'ă-d'ință-dinte-dințe, grădină-grădină, hăid'i, hodină, pîndă* (pe unde), *ridică, unde, vedé* (infinit.), *vêrdz'e-vêrd'ă-vêrde*. În *șădăă* (infinit.), *unde*.—Munteni-Pădureni: *bădz'o, credzința, dëdz'e-dëdz'ă* (dedit), *dëžăt-dz'ëžet-dz'ëšt* (deget), *d'ëžerăt-d'ëžărăt-dz'edz'erăt-dz'ežerăt-dz'ežărăt-dz'izerăt-ğeđerăt* (*ğ* asimilație la *ğ* următor)-*žežerăt* (*ž* asimilație la *ž* următor)-*žežerăt* (*ž* asimilație la *ž* următor), *d'ës-dz'ës-dz'ăș;* *d'ila-d'ela-dz'ela, d'in-dz'in-dz'in, d'ințe-gints'e-dz'intș'e-dz'intș'ă, dz'ă* (de), *dz'ëiă* (deie), *dz'imiņața-giminiņața*-(1 loc, Lelese, pag. 137) *ğiminiņața* (dimineata), *dovedz'ëštș'e, gîndz'i, gîndz'it, grăd'ină-grădz'ină, in'ind'e-intș'indz'e, merindz'e, năd'ëjd'e-nădz'ëjdz'e-ñed'ëjd'e-ñedz'ëjdz'e-ñedz'ëjdz'ă-ñidz'ëjdz'ă-ñidz'ëjdz'e, primëjdz'e-primëjd'e-primëjd'ie, șădz'ë* (sedebant), *vêdz'e* (vede), *vedz'é* (infinit.), *vêrd'e-vêrdz'e, vindz'e*. În *dëie* (det), *dëdz'e-dëdz'ă* (dedit).—Oltenia: *d'edăt* (deprindeți), *d'iminëțăle, dz'e-dă-de-d'e, dz'in-dîn-din-d'in, gints'e-gințe-ginte-dinte-dințe, gînd'am, gradz'ină-grăd'ină-grădină, găget* (*ğ* asimilație la *ğ* următor)-*ğëšt* (> **ğëgit*, *ğ* asimilație la *ğ* următor)-*ğăzet* (> **ğădzet*, metathesis din **dz'ăget*)-*žășť* (> **žăžet*, *ž* asimilație la *ž* următor)-*dëšť-dëăget-dëăžet, năd'ëjdă, spovedz'i, fiingia* (chindie), *und'e, und'elëmn, vërdz'e-vêrd'e-vêrde*. În *ardă, de, dăal, dăalu, dăaluri, depărtă, grădină, prăpădesc, unde, vedé* (infinit.), *vedăă* (infinit.), *vedăam, vedem, vêrde*.—Moldova. Din cuvintele normale: *dăal-d'ăl-dz'ăl-ğal, dz'i-dă-de-di-d'i, dz'in-dîn-dăn-din-d'in, găžet-dz'ăžet-d'ăžet-dëžet-dëăžet-dëšt-dešť-dëžet-dëăžet, ginke-gințe-dz'intș'e-d'ințe-dinte-dințe, grădz'ină-grăd'inî-grădină-grădinî, vërdz'e-vêrd'e-vêrge-vêrde-vêrde-vêrdi*. Din texte numai XI pag. 199 (Călugăreni jud. Neamț: *dz'i* [de], *dz'ila* [dela], *dz'iskicăt* [despicat]), și XII pag. 199 (Rătunda jud. Suceava: *d'i* [de], *d'in*, alături cu *dintr-o, șădăam*). La acestea se adaugă *ğëzmî* (dijmă) Șezătoarea III 85 (munții Sucevei). Majoritatea exemplelor din textele din IX Jahresbericht prezintă pe *d* neschimbat.—Bucovina. Din cuvintele normale: *dëăt-d'ăt-dz'ăt, dz'ăžit-d'ăžit-dëăgit-dëšt-dëăžet-dëădz'it, dz'i-di-d'i* (de), *dz'in-din-d'in, dz'intș'e d'ințe-dinti-dințe, grădz'inî-grăd'ină-grădinî, vërdz'i-vêrd'e-vêrdi-vêrdi*.—Basarabia. Din cuvintele normale: numai în două localități, Strășeni și Sînjera, *d'i* (de), *d'in, grăd'ină, vërd'e*.

Compară 95, 107, 116, 134, 144, 155, 164.

§ 251. 176. $c + \check{z}$ vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africativizat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alu-necarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Şi anume: a) $c + \check{i} + v\acute{o}c$ şi $c + \check{i} + v\acute{o}c^{\check{z}}$ (afară de \acute{a}) * < $\check{c}-\check{s}$ > $\check{c}-ts'$ > $\check{c} + v\acute{o}c$ (Muntenia \check{c} , Moldova \check{s} . Pentru restul teritoriului dac lipsesc date, pentru că exemplele, puţine prin ele înseş, lipsesc în texte. Numai pentru Criş-Mureş; localitatea Salaşu de jos, Weigand's IV Jahresbericht pag. 310, se găseşte exemplul *urts'óru*).—b) $c + \check{i} + \acute{a}$ < $\check{t} + \acute{a}$.—c) $^{\check{z}}c + \check{i} + v\acute{o}c$ < $^{\check{z}}\check{t} + v\acute{o}c$.

a) *čúc, čúcă* > **ciúclu* > $\kappa\acute{\upsilon}\kappa\lambda\omicron\varsigma$?; *čulěsc* > **ciúllu* > $\kappa\upsilon\lambda\lambda\acute{\omega}$; *čumărát, čumărăesc, čumărós, čumurluěsc* > **ciúmúru* > > * $\chi\upsilon\mu\acute{o}\upsilon\rho\rho\upsilon\varsigma$ > $\chi\upsilon\mu\acute{o}\upsilon$ $\rho\acute{o}\tau\acute{\eta}$; *čurică* > **ciuríácu* > $\kappa\upsilon\rho\iota\alpha\kappa\acute{o}\varsigma$; *čurilă* > **ciuréllu* > $\kappa\acute{\upsilon}\rho\iota\lambda\lambda\omicron\varsigma$; *čútură* > **ciútula* > $\kappa\acute{\upsilon}\tau\omicron\varsigma$; *ulčór* > *urceolus*. Pentru discuţia amănunţită a exemplelor *čúc, čúcă, čulěsc, čumărát, čumărăesc, čumărós, čumurluěsc, čurică, čurilă, čútură* vezi ale mele *Altgriechische Elemente im Rumänischen in Bausteine zur romanischen Philologie*.

b) *brachiale* < *brăţare; calceabamus, calceavi, calceare, calceatus* < *încălţăm, încălţăi, încălţare, încălţăt*.

c) *acia* < *ătă; bráchium* < *brăt; facies* < *fătă; glacies* < *ghîătă; iudicium* < *judet; laqueus* < *lăt* (Vezi § 252); *licia* < *iţă; *mustacia* < *mustăţă; socius* < *sóf*.

Chipul deosebit în care este tratat $c + \check{i} + v\acute{o}c$ în cazu-

*) Exemple de $c + \check{i} + \acute{e}$ lipsesc. Paralelismul cu fenomenele de sub 156, 165 ni dau dreptul să presupunem că $c + \check{i} + \acute{e}$ ar fi dat acelaş rezultat ca şi $c + \check{i} + \acute{a}$ şi că ar fi existat în dezvoltarea lui $c + \check{i} + \acute{e}$ concordanţă între dialectele dacoromîn şi cel macedoromîn. Exemplele însă sigure de $c + \check{i} + \acute{e}$, acelea anume unde în etyma exista grupul *cĕ* (*cĕrno* [judecînd după *cĕrtus*, pentru care vezi Archiv für lat. Lexikographie VI, 381, vezi Walde Lat. etymolog. Wörterbuch], *cĕrvus*, pentru care vezi acelaş loc din Archiv), prezintă acea dezvoltare a lui *c*, pe care acesta o capătă înainte de *e* simplu (Vezi 177), şi prin urmare o discordanţă între dacoromîn şi macedoromîn. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem că africativizarea lui *c* a avut loc înainte de diftongarea lui \check{e} . S-ar putea deci stabili cronologia: 1) africativizarea lui *c* înainte de *e* (fenomenul 177), 2) diftongarea lui \check{e} (fenomenul 24), 3) africativizarea lui *t, d* înainte de $\check{i}\acute{e}$ > \check{e} (o parte din fenomenele 156, 165). În aceste împrejurări ca etymon al lui *încét* nu poate fi pus *ciétus, quietus, ci cétus, quetus*, a cărui existenţă de altfel este probată prin inscripţii, Grandgent *Introduzione* § 225. Compară 192 nota.

rile a, b, c se explică prin aceia că la b, c, *î* a căzut îndată după ce a avut loc africaticizarea lui *c* în *ț*, pecind la a *î* a continuat să existe după *ț* precedent până în momentul când *ț* + *î* + *voc* < *č* + *voc*, vezi 159.

Macedoromîn. a) a) *čulěscu*; *čutră* > **čutură*; *ulčór*. P. B. glosar.—b) *ncălță*, *ncălțără*, *ncălțare*. P. B. glosar.—c) *ăță* Dalametra; *brăț*; *făță*; *ğudet*; P. B. glosar; *alăț* (laqueus) Dalametra; *liță* Dalametra; *mustăță*; *sot*. P. B. glosar.

b) Olymp. c) *brățu* Weigand Olymp 67; *făță* 55; *söațe* (sociae) 32.

c) Acarnania. c) *făță* Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *čulės*; *čutură*. P. M. glosar.—c) *ăță* Pahagi Romîniî din Meglenia glosar; *brăț*; *făță*; *judet*; *lăț*; *liță*; *mustăță*; *sot*. P. M. glosar.

Istroromîn. b) *ăncăță*, *ăncățăt*. P. I. glosar.—c) *ăță*; *brăț*; *făță*; *glăță*. P. I. glosar.

177. Pe tot teritoriul romînesc *c* + *e*, *i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ě* [vezi 176 nota], *ě*, *ĭ*, *ĭ*) s-a africaticizat printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai, în vreme ce la *c* + *î* + *voc* africaticatele născute sînt aceleaș pe tot teritoriul romînesc, la *c* + *e*, *i* africaticatele născute variază după dialecte.

Dacoromîn. *c* + *e*, *i* < *č*-*ts* > *č*-*ț* > *ts*-*ș* > *č*-*ș* > *ș*-*k*-*fh*. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovič Dialekte der Muntenî und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului.

Banat *ș*: *adüşă* (aduce), *aiș* (aicî), *atunș* (atunci), *atunșa* (atuncea), *crüşă* (cruce), *culșă* (culce), *dulșă*-*dulși* (dulce), *düş* (ducî), *düşă* (duce), *dzășă* (zece), *dzîșă* (zicea), *dzîșă*-*dzîșe* (zice), *făș* (facî), *fășă* (face), *fășăreă* (facerea), *florișălă* (floricele), *florișică* (floricică), *îndulșă* (îndulcea), *înșăpūt* (început), *înșepū* (începu), *minș* (mîmîncî), *minșă* (mîmînce), *niș* (nicî), *pășă* (pace), *pătriășă* (petrece), *prișepă* (pricepea), *prișepħ* (pricepî), *riășă* (rece), *sălșioară* (sălcioară), *sășșărăt* (secerat), *sîmșăua* (simceaăua), *sprînșănă* (sprinceană), *strîșă* (strice), *șe* (ce), *șel* (cel), *șep* (cep), *șer* (caelum), *șeră* (cere), *șernūt* (cernut), *șerūt* (cerut), *șetăță* (cetate), *și* (ci, conjuncție), *șîn* (cinezi), *șînă* (cina, infin.), *șînă* (cine, pronume), *șînș* (cincî), *șiriășă* (ciresă), *șurul* (ciurul), *triășă* (trece), *veșîn* (vecinî),

vešiniī (vecinii).—Criș-Mureș *č, ts, š, ś, k* (1 loc, Sohodol), *fñ* (1 loc, Apolda de sus): *aiš* (aicî), *aiša* (aicea), *aši* (aci), *atunša-atuntša* (atuncea), *cătš* (căci), *čără* (cera), *čel*, *čér-šér-tsér* (caelum), *čercut* (cercuri), *četáfă* (cetate), *čine-šină-tšină* (cine, pronume), *dúč* (ducî), *dúče-dušă* (duce), *dúlče* (dulce), *dušá* (ducea), *dzěášă-dzěáce-zěášă-zěáčă-zěátšă* (zece), *fáce-fátše-fášă* (face), *fášă* (făcea), *floričă*, *hiričel* (firicel), *înšepút*, *intóártše* (intoarce), *intoršá* (întorcea), *nič-ništă-niš-niš* (nici), *páce* (pace), *petrěče* (petrece), *plátše* (place), *rěče* (rece), *sprinšánă-sprinčánă-sprintsánă-* (1 loc, Sohodol) *sprinkánă* (sprinceană), *šápă* (cepa), *šela* (cela), *šină* (cena), *šingătóäre* (cingătoare), *šinš-tšinš-činc* (cinci), *širěášă-čirěášă-tširěášă-* (1 loc, Apolda de sus) *fhirěášă* (cireșă), *trěátšă-trěče* (trece), *tsá* (cea), *tsé* (ce), *tserěá* (cerea), *tši* (ci, conjuncție), *zác* (zacî).—Somiș-Tisa *č, ts, ʃ* („La sud de Marosch-Ludosch se găesc comunele Maros-Bogat, St. Iakob, Czintos, Lándor, Csekalaka, în care se pronunță *ter, țerb, țină*, etc.” VI Jahresbericht 31), *š, ś*: *ačáia* (aceia), *adúče* (aduce), *adúčeť* (aduceți), *aiča* (aicea), *apúše* (apuce), *atunš* (atunci), *ča-šá* (cea), *čé-tsé-šé* (ce), *čei* (cei, pronume), *čel* (cel), *čelalalt*, *čěře* (cere), *četáfe* (cetate), *čevá* (ceva), *chetričele* (petricele), *čine-šine* (cine), *čurát* (ciurari), *dúč* (ducî), *dučá* (ducea), *dúče-dúše* (duce), *dzěše-dzěče-zěšă-zěče* (zece), *fáce*, *fášă* (făcea), *incărš* (incarci), *incóše* (incoace), *máninc* (mîncî), *mič* (mici), *nič-niš* (nici), *rěče* (rece), *sprinšánă-sprinčánă*, *šér-tsér-čăr* (caelum), *šinevá* (cineva), *šinš-činc-činc* (cinci), *širěášă-čirěášă*, *trěče* (trece), *trěcem* (trecem), *Turč* (Turci), *záče* (zace).—Țara Bîrsei și Țara Oltului *č*: *čápă*, *čé*, *čenúše*, *čér* (caelum), *či* (conjuncție), *činc*, *čirěášă*, *dulčátă*, *fáce*, *nič*, *purčei*, *rádăcini*, *rěče*, *sprinčánă*, *trěče*, *zěče-zěče*.—Sudetul Transilvaniei *č*: *ačela*, *aič*, *čápă*, *căc*, *čé*, *čei* (pronume), *čér* (caelum), *činc*, *čirěášă*, *doispreče* (doisprezece), *nič*, *sprinčánă*, *zěče*.—Munteni Pădurenî *ts, ś*: *adúš* (aducî), *aiša* (aicea), *aiš* (aicî), *ašii* (aicî), *atunš* (atunci), *atunša* (atuncea), *culš* (culci), *dúlše* (dulce), *dultšátă* (dulceață), *dúše* (duce), *dzăš* (zeci), *dzăše* (zece), *dzíše* (zice), *fáše* (face), *fúrš* (furci), *înšepút* (inceput), *miš* (mici), *mînše* (mînce), *niťše* (nici), *niš* (nici), *plěše* (plece), *pórš* (porci), *rătăšit* (rătăcit), *sprintsánă-sprinšánă*, *šál* (cel), *šé* (ce), *šete* (cere), *šerše* (cerce), *šerură* (cerură), *šetátše* (cetate), *šină* (cine, pronume), *šine* (cineze), *šinevá* (cineva), *tsintš-šinš* (cinci), *vešin* (vecin).

—Țara Oaşului *č*: *ačēi, ačēia, ačēla, aič, aiča, atūnc, če, čētera, četeraş, čine, crūce, dūce, dūlce, dzăče (zece), întōrce (întoarce), nič, nūčii, oričē, purčēi, purčēlu*.—Oltenia *č, ts, ș*: *atūnc, če-tse-še (ce), čine, cruč, cūše (cuce, vocat.), dutsām (duceam), făce-fătse-fășe (face), fătš (faci), foitsică (foicică), îndulšască (îndulcească), întsing (incing), rădășina (rădăcina), săltsiōară (sălcioară), sprinșănă-sprinčănă-sprinčănă-sprintsănă, șēr-čēr-čer (caelum), šinș-tsintš-činc (cinci), širēășă-tsirēășă-čirēășă (cireșă), tătš (taci), trēce-trēce, zătse (zace), zătšă (zăcea), zēășe-zēșe-zētse-zēăce-zēce-zēce, ziče*.—Muntenia *č*: *atūnča, čăpă, căč, čē, čēr-čer (caelum), činc, čine, čirēășă, cūlce, dūč, dūce, dūlce, făč, făce, mučigăi, nič, petrēce, puiči (puicei), rēce, sălčiōară, sečeră, sprinčănă-sprinčănă, trēce, vălčele, večină, zăce, zēăce-zēce-zēce*.—Moldova *č, ș*: *adūš (aduci), aič, căč, čē, čertă, čine, dūč-dūš, dučă, dūlš (dulci), dūše (duce), dzăče-dzăși-zăși-zēči-zăși (zece), făč, iș (ici), mininș (mininci), mușezit (mucezit), nič, nūš (nuci), seșeră (secera), sprinșănă-sprinčănă-sprinčănă-sprinșănă, sprinșenăt, șăpă-čăpă, șēr-čēr-čer (caelum), šingătōare (cingătoare), šinș-činc-tsintš, širēășă-čirēășă, trēše (trece)*.—Bucovina *č, ts, ș*: *čăpă-șăpă-tșăpă, dzēăși-dzăși-dzēăci-dzăși (zece), sprinșănă-sprinșănă-sprintsănă-sprinčănă, șēr-tsēri-čerī (caelum), šinș-tsintš-činc, širēășă-širēășă-tsirēășă-čirēășă*.—Basarabia *č, ș*: *čăpă-șăpă, dzăși-dzēăci-dzăși-zēči, sprinșănă-sprinșănă-sprinčănă, șēr-čerī-čer (caelum), šinș-činc, širēășă-čirēășă*.

În derivate africaticizarea lui *c* își datorește de cele mai multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde *c* era africaticizat. De pildă în substantivele *adinčime, cînticēl, drăčie*, în adiectivele *drăčesc, porčesc*, în verbele *adinčesc, domesticesc, înbrîncesc, mijlocesc, nimicesc, sălbătăčesc* n-avem doar a face cu alunecări de sunet din niscai *adinčime, cîntikēl, drăkie, drăkēsc, porkēsc, adinkēsc, domestikēsc, înbrînkēsc, mijlokēsc, nimikēsc, sălbătăkēsc*, macarcă asemenea alunecări de sunet aș putea avea loc în vreunele asemenea derivate, ci avem de a face ori cu derivări din radicalele de plural *adinč-, cîntič-, drăč-, porč-, domēstič-, brînc-, mijloc-, sălbâteč-*, ori mai ales cu analogia faptului că un *c* din cuvintele românești devine *č* înainte de *e, i*. La unele analogia a putut lucra mai direct, prin înseș modelele oferite de cuvintele latinești, și pentru *cîntec—cînticēl* a putut servi ca model *pōrc—purčēl*.

În cuvintele străine *c* înainte de *e*, *i* se păstrează neschimbat: *chél* > turc *kel*, *chelâr* > neogrec *κελλάρης*, *cheltuêsc* > ungur *költeni*, *chiôr* > turc *kör*, *chîp* > vechiul bulgar *kipû*, etc. La elementele străine dacă se întilnește africativizarea lui *c* (Și ea se întilnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. Mai întâiu a lucrat norma că în limba românească *c* dintr-un cuvânt devine *č* înainte de *e*, *i*, dar mai în special a lucrat modelele prezentate de elementele latinești: *bobôč*, *cráč*, *ráč*, *săráč*, *Türč*, *voinič* nu sînt doar provenite din niscai *bobóki* (compară neogrec *μπουμπούκι*), *crákî* (vechiul bulgar *krakû*), *rákî* (vechiul bulgar *rakû*), *sărákî* (vechiul bulgar *sirakû*), *Türkî*, *voinikî* (vechiul bulgar *voinikû*), ci sînt produse de analogie după modelul unor cuvinte ca *adînc*—*adînc*, *domêstic*—*domêstič*, *junc*—*junc*, *nuc*—*nuc*, *pôrc*—*pôrc*, etc.; *voiničel* nu este doar provénit din *voinikél*, ci este produs după modelul *pôrc*—*purčel*, *cîntec*—*cîntičel*, *șăárec*—*șoričel*; adiectivul *turčesc* nu-î > *turkêsc*, ci făcut după modelul *drác*—*dráčesc*, *porc*—*porčesc* și altele de acest fel; verbul *înbobočesc* nu-î > *înbobokêsc*, ci analogic după *adînc*—*adîncêsc*, *brîncă*—*înbrîncêsc*, *domêstic*—*domestičesc*, *nîmic*—*nîmičesc*, etc.

Macedoromîn. *c* + *e*, *i* < *č*, *tš*, *č*. Filiația nu-î clară: *č* < *tš* < *č*? ori *č* < *tš* < *č*?

a) Textele prezintă *č* numai în *čînúșe* > **cinusia*, *čirêáșe* > *cerasia*, și poate în *aričû*, dacă într-adevăr acest cuvânt > **ariče* > **ericem*. Incolo numai *č*. *aričû* Dalametra, *čînúșe*, *čirêáșe*, *dúłte* (dulce), *dúte* (duce), *duțéá* (ducea), *duțem* (ducem), *duțéți* (duceți), *dúțire*—*duțéáre* (ducere), *fáči* (faci), *fáče* (face), *fáčim*—*fáčem* (facem), *fáčiți*—*fáčeți* (faceți), *fáčeam*—*fáčeam* (făceam), *féáte* (fecit), *fáčire*—*fáčéáre* (facere), *núți* (nuci), *sěáțir* (secer), P. B. glosar, *sěáțiră* (secere subst.) Dalametra, *țe* (ce), *țéáră* (cera), *țéáțire* (*cicerem), *țér* (caelum), *țérbu* (cerb), *țilár* (cellarium), *țin* (ceno), *țină* (cena), *țingu* (încing), *ține* (cine pronume), *ținivá* (cineva), *țir* (ciur), *țítáte* (cetate), *țivá* (ceva). P. B. glosar.—În Die Sprache der Olympo-Walachen 54 spune Weigand următoarele: „În Vlacho-Klisur am auzit *fačem*, *trečem*, *adučem*, *Turčii*, *čara* (cera), *ča*, în cele mai multe cazuri însă *č*. În Samarina am auzit *če fáč* (quid facis), *tač* (taces), în cele mai multe cazuri însă *č*. În Serres se pare că precumpănește *č*, se zice *čînč*, *če*, *dziče*, *dzače* (decem), *duč* (ducis). În nordul domeniului, la Krusevo,

mai des e *ț*, la răsărit, la Strymon, se găsește des *č*, în Macedonia de sud apar *ț*, *ts*, *č*”.

b) Olymp. Weigand Olymp 54: „Tratamentul lui *k* la Olymposalahî prezintă un caracter a parte. Aici anume în loc de *și* se pronunță *si*; latinul *j*, care poate pe întregul domeniu s-a prefăcut în *ǰ*; apare aici ca *dz*; cuvinte ca *fičôr*, *čičôr* sună aici *fițôr*, *țôr*; cuvinte turcești ca *čëirek*, *čaië* sună aici *ței-reke*, *țaië*. În aceste patru împrejurări, unde pe întregul domeniu se pronunță *ș*, la Olymposalahî există pronunțarea *s*. Este lucru neîndoios, deci, că *ș* poate deveni *s*. Judecînd după această tendință a limbii Olymposalahilor s-ar aștepta cineva ca *k* palatal să fie reflectat la dînșii prin *ț*. Și cu toate acestea nu-î așa. Am găsit din contra, mai ales la începutul cuvîntului, *ts*: *tsi* (quid), *tserbu* (cervus), *tsarâ* (cera), *tsirtsel* (*circellus), *sufretsăüă* (supracilitm), *tats* (taces), *tsirëase* (cerasi), *disatše* (δισάκκισον), *adutšem*, *adutseț* (ducimus), *vițsin* (vicinus); pe de altă parte am găsit *ț* în *dzațe* (decem), *fețu* (fecii), *mțin* (paucinus), *țapă* (cepa), *arițu* (ericus), *plecû pleț*, *calcu calț*, *furcă* pl. *furți*”.

c) Acarnania *ț*: *ațea* (acea) 178, *ațelëi* (aceleî) 178, *făț* (faci) 180, *trëațe* (trece) 180, *trëț* (treci), 180, *ți* (ce) 178, *vețina* (vecina) 178.

d) Meglen. *č* numai în *čănüşă* (cenușă), *čirëș* (cires), *čirëșcă* (ciresă), *čür* (ciur) și *aričü* (Compară a). Incolo numai *ț*: *aričü*, *čănüşă*, *čirëș*, *čirëșcă*, *čür*, *dulți* (dulce), *făți* (faci), *făti* (face), *fățiri* (facere), *fësi* > *fëți* (fecit), *sëțir* (secer), *sëțiri* (secere subst.), *țe* (ce), *țea* (cea), *țela* (cela), *țer* (quaero), *țer* (caelum), *țerb* (cerb), *țerc* (cerc), *țert* (cert), *țertă* (ceartă subst.), *țesta* (aceasta), *țin* (cinez), *țină* (cena), *țităti* (cetate), *țivă* (ceva). P. M. glosar.

Istroromîn. $c + e$, $i < ț$, ts , $č$, $ș > č$, $k > ts$, $t > ts$. Filiația nu-î clară: $ț < ts < č$? ori $č < ts' < ț$? *acmóče* (acum) P. I. 58₂, *anča* (aicea) 61₁₂, *anța* (aicea) 28₂₄, *ančins* (incins) 57₁₉, *anș* (aici) 21₂₁, *čă* (cea) 58₂₉, *čă* (aceasta) 75₂₀, *čă* (acea) 80₅, *čă* (aceia m. pl.) 80₁₀, *čă-i* (adecă) 72_{23, 25}, *čăle* (acele) 21₂₅, *čăre* (căuta infinit.) 77₂₀, *čăsta* (această) 57₅, *če* (ce interogat.) 26₁₃, 39₁₁, *če* (care) 58₁₈, *čela* (cela) 56₂₉, 57₆, 61₉, *čeli* (cei) 58₁₈, *čepu* (cepu) 62₂, *čer* (caelum) 14₁, *čere* (caută) 22₁₄, *čere* (căuta infinit.) 25₂₁, 50_{4, 5}, *čeru* (caelum) 36₂₉, *četăte* 26₂₂, 37₂, *čire* (cine) 57₇,

drăț (draci) 17₁₅, *dúțe* (aduce infinit.) 31₁₄, *făče* (face infinit.) 56₂₉, *făče* (facit) 81₁₁, *faceț* (faceți) 16₁₅, 27 43₂, *fățs'e* (face infinit.) 1₅, 7₁₃, 39₁₁, 77₃₅, *kă* (acea) 35₈, *pórc* (porci) 49₁₀, *pórts'* (porci) 49₂₁, *pórts'i* (porcii) 49₉, *sóreț* (șoareci) 36₈, *těsta* (acesta) 35₂, *tórcē* (toarce infinit) 71₂₁, 23₃₁, *túnče* (atuncea) 71₃₀, *țá* (acea) 45₉, *țá* (aceasta) 58₃₄, *țá* (cea) 17₁₉, *țá* (acea) 31₃₇, *țá* (aceia m. pl.) 80₃, *țásta* (aceasta) 40₂₇, *țáste* (aceste) 21₂₀, *țásta* (această) 13₉, *țē* (ce) 17₁₄, 28₃₁, *țēla* (cela) 29₂₃, *țēli* (cei) 17₂₀, *țerúșă* (cenușă) 19₁₈, *țetăta* (cetatea) 45₂₁, *țetăte* (cetate) 45₂₂, *țevá* (ceva) 29₂₅, 33₃₃, *ținț* (cinci) 20₁₇, *ts'-ór* (ce vor) 2₈, *ts'á* (cea) 7₃₅, *ts'á* (aceia, neutru) 21₂₃, *ts'á* (acela) 31₃₅, *ts'á* (acea) 80₃, *ts'ásta* (aceasta) 21₂₀, *ts'ásta* (aceștiia) 16₃₄, *ts'ásta* (aceasta) 79₂, *ts'é* (ce) 21₂₄, *ts'é* (cine) 76₂₆, *ts'éla* (cela) 17₁₅, *ts'éli* (cei) 1₄, *ts'erúșă* (cenușă) 26₂₂, *ts'erúșe* (cenușă) 53₃, 4₄, *ts'ésta* (acesta) 16₇, *ts'int's'* (cinci) 6₁₀, 22₂₂, *ts'ira* (cina) 7₆, *ts'irăt* (cinat) 7₇, *učide* (ucide infinit.) 57₄, *učis* (ucis) 2₇, 23₂₃, *uțide* (ucide) 17₁₂, *uts'is* (ucis) 2₈, 17₁₇, 24 49₂₁, *zěče* (zece) 6₁₉, *zěts'a* (a zecea) 15₃, *zěfe* (zece) 30₂₄, *ziče* (zice) 23₁₄, *ziče* (zice infinit.) 59₃, *zițe* (zice infinit.) 19₆, *zits'e* (zice) 23₁₅, 59₆.

178. *cl* (în care se cuprinde și *cl > tl*, vezi 160) + vocală în elementele băștinașe < *cl* + vocală. *cl* se păstrează în macedoromîn și istroromîn, s-a prefăcut în *k*, *kî* în dacoromîn (*k* înainte de *e*, *i*, *kî* înainte de celelalte vocale. Este probabil însă că dialectal există *k* și înainte de celelalte vocale, nu numai înainte de *e*, *i*. Weigand scrie *kámă* [clamat] pretutindenî, cu începere dela VI Jahresbericht, unde introduce înțiaș dată acest cuvînt normal. Pentru limba comună și Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *kîámă*. Pe de altă parte este probabil că și înainte de *e* există *kî* pe alocurea: *kîēm* [clamo]. Regula pusă de Tiktin însă, Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68, că se pronunță pretutindenî *kîēm*, *gîindă*, nu este exactă: în limba comună cel puțin și în Moldova pot afirma cu siguranță că pronunțarea e *kēm*, *gîindă*): *auricula* < *urēke*; *avunculus* < *únkiü*; *cauliculus* < *cauliclus* < *curēkiü*; **clagum* < *kîäg*; *clamo* < *kēm*; *clavis* < *kée*; **clinga* < *kingă*; **genunculus* < **genunclus* < *genúnkiü*; *-icula* < *-ike* (*măzărike*, plante, între altele vicia dumetorum L., vicia lathyroides L., vicia sativa L.) > *măzäre* + *-ike*; *inclino* < *ínkîn*; *include* < *ínkid*; *manucus* < *mănúnkiü*; *musculus* < *musclus* < *múșkiü* (carne); **musclus* < *múșkiü* (plantă);

mutulus < **muclus* < *múke*; *oculus* < **oclus* < *óküü*: **paricula* < **paricla* < *părăke*; **pustlella* < **pusclella* < *puşkiä*; *reniculus* < **reniclus* < *rinikiü*; *renunculus* < **renunclus* < *rărunküü*; **sclavus* < *Şkiäü*; **scloppus* < *şkiöp*; *tendicula* < **tendicla* < *tindēke*; *trunculus* < **trunclus* < *trünküü*; *vetulus* < **vetlus* < *veclus* < *véküü*.

Urme de *cl'* se găsesc în vechea română: *clămă* (κλ·κλ·μζ, clamat) Praxiul Voroneţ pag. 72₆; *Urăcla* nume propriu (Oυ·ρ·κκλ·κ) într-un document din 1407 Suceava, Hasdeu Arhiva istorică I₁ pag. 140.

Macedoromîn. a) *urăcle* P. B. glosar; *clăg* Dalametra; *clēm*; *clăe*; *dziniclu*; P. B. glosar; *-iclă* (*mîrdziniclă* > *mărdzină* Dalametra, vezi G. Pascu Sufixe româneşti); *nclîn*; *nclîd*; *mînuclu*; P. B. glosar; *muşclu* (carne) Dalametra; *muşclu* (plantă) Dalametra; *óclu*; *părăacle*; *puşcle* > **puscla* > *pustula*; P. B. glosar; *arniclu* (rinichiü) Dalametra; *şclöp*; *véclu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ğeniclu* Weigand Olymp 35; *nclidü* 36; *óclu* 32; *véclu* 27.—După cum se vede, *l'* şi-a pierdut muierea. Compară 99, 194.

c) Acarnania: *climăş* (chemăşi) Weigand Aromunen II 180; *ócli* 178.

d) Meglen: *urēclă*; *clăg*; *clēm*; *clîngă*; *zinuclu*, *anclînăciuni* (închinăciune); *anclîd*; P. M. glosar; *múclă* Papa-hagi Romîniî din Meglenia glosar; *üóclu*; *părăclă*; *tindēclă*: *véclu*. P. M. glosar.

Istroromîn: *urēclă*; *clēmu*; P. I. glosar; *zerúncli* (genunchi) P. I. 75₃₁; *ănclidu*; *múcla*; *óclu*; *şliöp* (şchiöp). P. I. glosar.

179. *ct* < *pt* în elementele băştinaşe, pe tot teritoriul românesc: *coctus* < *cópt*; *directus* < *drēpt*; *factus* < *fápt*; *intellectus* < *întelēpt*; *lactem* < *lápte*; *lactuca* < *lăptúcă*; *lucto* < *lúpt*; *noctem* < *nóapte*; *octo* < *ópt*; *pectinem* < *piēptene*; *pectus* < *piēpt*.

Macedoromîn. a) *cóptu*; *driptáte* > **directatem*; *fáptă*; *lápte*; *nóapte*; *óptu*; *chiáptine*; *chéptu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cóptu* Weigand Olymp 49; *fáptu* 34; *lápte* 49; *nóapte* 49; *óptu* 74; *chiáptine* 41; *chiēptu* 26.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *cópt*; *dirēpt*; *fát* > *fápt*; *lápiti*; *nóapti*; *üópt*; *chiáptin*; *chiēpt*. P. M. glosar.

Istroromîn: *cópt*; *láp̄te*; *nópte*; *ópt*; P. I. glosar; *ts'áp̄tir* (pîeptene) P. I. 36₂₅; *clépt* (pîept) 43₃₀.

180. *cs* intervocalic < *ps* în elementele băștinașe pe tot teritoriul romînesc (Meyer-Lübke Grammatik I § 464 pune greșit regula [˘]*cs* < *ps*, *cs* [˘] < *s*. Vezi 181): *coxa* < *côápsă*; *coxit* < *côápsē*; *frixit* < *fripse*; *infixit* < *înfipse*; *suxit* < *súpsē*; *toxicum* < *tôápsic*, durere de stomah pricinuită de prea multă mîncare și băutură (comunicat din județul Iași); *toxicatus* < *topsicátul* = *tôápsic*, *drác întopscát*, drac plin de otravă (comunicat din județul Iași).

Macedoromîn. a) *côápsă*; *côápsē*; *fripse*; *súpsē*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cópsu* (coxi) Weigand Olymp 49.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. *cópșü* (coxi); *friș* > *fripș* (frixii). P. M. glosar.

Istroromîn. *tópsecă* P. I. glosar (după Maiorescu Itinerar).

181. *cs* intervocalic < *s* în cîteva elemente latine, pe tot teritoriul romînesc: *duxit* < *dúse* (și tot așa perfectele *-xi adiunxit* < *ajúnse*, *dixit* < *zise*, *incinxit* < *încînse*, *intellexit* < *întelése*, *intinxit* < *întinse*, *linxit* < *lînse*, *ninxit* < *nînse*, *planxit* < *plînse*, *stinxit* < *stînse*, *strinxit* < *strînse*, *traxit* < *tráse*, *unxit* < *únse*; însă *coxit* < *côápsē*, *frixit* < *fripse*, *infixit* < *înfipse*, *suxit* < *súpsē*); *exeo* < *iês*; *fraxinus* < *frásin*; *laxo* < *lás*; *maxilla* < *măsěá*; *sex-e* < *șese*; *texo* < *țes*.

Macedoromîn. a) *dúse* (*ağúmse*, *dzíse*, *țimșu* > *cinxi*, *plímse*, *astímse*, *strímse*, *aúmse*; *coápsē*, *fripse*, *nhipse*, *trápse*); *ês*; *lás*; *măsěáüä*; *șase*; *țas*. Însă *frápsin*. P. B. glosar.

b) Olymp: *dús'e* Weigand Olymp 101; *éssu* 100; *sáse* 74.

c) Acarnania: *dúse* Weigand Aromunen II 182; *ేశ* (exis) 180; *șase* 182.

d) Meglen: *dúsi* (*júnsi*, *zisi*, *plónș* > *planxi*, *stínș* > *stínxi*, *strínș* > *strínxi*, *únș* > *unxi*; *cópș*, *friș*); *iês*; *frásin*; *lás*; *măsěüä*; *șási*; *țos*. P. M. glosar.

Istroromîn: *iês*; *frásir*; *lásu*; *șase*; *țes*. P. I. glosar.

182. *cs* înainte de consonantă < *s* pe tot teritoriul romînesc. Fenomen anteromînesc, vezi Grandgent Introduzione § 255: *excaldo* < *scáld*; *excoquo* < *scóc*; *excurro* < *scúrg*; *expono*

<spûn; exsúdo<asûd; extempero<stîmpăr; extergeo<ștêrg; extinguo<stîng; extorqueo<stôrç; extrico<stric.

Macedoromîn. a) scâldu; spûn; asûd; aștêrgu; astîngu. P. B. glosar.

b) Olymp: spûn Weigand Olymp 49; astêrgu 56.

c) Acarnania. Lipsesc exemple sigure.

d) Meglen: scâld; spûn; sùd; ștêrg; sting; stric. P. M. glosar.

Istroromîn: scâdu (scald); spûr; stîng; stric. P. I. glosar.

183. *c*<*g* și *č*<*ǵ* sporadic: *alignesc*, mișc încoace și încolo, clatin, C. Negruzzi Scrieri II, 10, III, 357, Elena Sevastos Cîntece moldovenesti 296 > **alicensc* > *licnesc* > vechiul bulgar *lēsti lēkō* flectere; *âprig* > **apricus* > *aper*? (Tiktin Wörterbuch); *ciugulêsc* > *cîoc* > *τύχος* (Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen in Bausteine zur roman. Philologie); *cîrpoĝesc* > *cîrpocêsc* > *cîrpăcêsc* > *cîrpăciũ*; *desăĝi* > *mediogrec* *δισάξι*; *frăged* > *fracidus*; *grăs* > *crassus* (anteromînesc, tot așa în toate limbile romanice); *grătie* > *cratis* (anteromînesc, tot așa în toate limbile romanice); *îngînf* > *conflo* (anteromînesc, tot așa în italiana și franceza); *îving* > *vinco*; *păring* > *panicum*; transilvănean *tôgmaĩ* > *tócmaĩ* > vechiul bulgar *tūkũma*; *vitreg* > *vitricus*; *zgâibă* > *scabies*; *zgură* > *scoria*.

Tot așa sporadic în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *disăĝă*; *grăs*; *zĝurie* (accentul?). P. B. glosar.

b) Olymp: *disăts'e* Weigand Olymp 54; *grăssu* 56.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *disăĝă*; *grăs*; *anving*. P. M. glosar.

Istroromîn: *grăs*; *zgură*. P. I. glosar.

184. *ct*<*pt*<*mt* sporadic în macedoromîn: *lucto*<*lũptu* <*alũmtu* P. B. glosar.—Compară 137.

185. *cs*<*ps*<*ms*<*ns* sporadic în macedoromîn: *eximus*, *exitis*, *exibat*, *exivi*, *exiverunt*, *exire*, *exitus*<*inșim*, *inșîfi*, *inșă*, *inșîi*, *inșîră*, *inșăre*, *inșîtă*. P. B. glosar. Olymp *issêm*, *issêț*, *issûi*, *êssîră*; Weigand Olymp 100. Meglen *ișôfi* P. M. glosar.

186. *c*<*h* dialectal, rar: *năhâz*>*năcâz*> vechiul bulgar *nakazũ*. Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî 123.

187. *cm*<*hm* în istroromîn, rar: *ahmó* (acum)>*acmó* >*eccum* + *modo* P. I. 13₁₀.

188. *csiu* < *cșu* macedoromîn în cuvîntul *ácșu* > ἀξίος P. B. 453.

189. *c* e sincopat în *clóșniță*, cuișar, Marian Vräji 178 > **clóșcniță* > *clóșcă*.

190. În Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaș, Oltenia (un singur cuvînt într-o singură localitate), Moldova (cîteva locuri din județele Neamț și Suceava), Bucovina, Basarabia (într-o singură localitate) *k* > *cl* și *k* din elementele străine se preface în *ł* și apoi se africativizează în *th*, *ts'*, *ț*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî și Oaș. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovicî Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului. Banat *ts'*: *kiăiț*-*ts'ăiț* (chee), *răts'ită* (răchită), *ts'ă-mă* (chiamă), *ženünkă*-*ženunts'e* (genunche). Însă *dășkis* (deschis), *dășkidză* (deschide), *kămăt* (chemat), *kéiľă* (cheile), *múkă* (muche), *ók* (ochi), *okián* (ochiană), *ókii* (ochiü), *urădkă* (ureche).—Criș-Mureș *ł*, *th*, *ts'*, *ț*: *kiăiț* pl. *kéi*-*ts'ăiț* pl. *ts'éi-tăiț* pl. *téi*-*kéie*-*téie* (chee), *múte* (muche), *ót* (ochiü), *tăr* (chiar), *ts'emăt* (chemat), *žănünkă* pl. *žănünk* și *žănünkă*-*žănünkă* pl. *žănunț*-*žănunts'ă* pl. *žănunț* și *žănunts'ă*-*ženúthe* pl. *ženunț*-*ženünkă* pl. *ženünk*-*ženünkă* pl. *ženünk* și *ženünkă*-*ženünkă* pl. *ženunț*-*ženunte* pl. *ženunți*-*žerünke* pl. *žerünk* și *žerunț*-*žerünk* pl. *žerunț*-*žerunte* pl. *žerunte* și *žerunț*-*žerünke*-*ženünke*-*ženunte* (genunchiü). Însă *kiámă* (chiamă), *kica* (chica), *okésts'* (ochești), *óki* (ochiü), *rakiă* (rachiu), *răkită* (răchită), *rinkiáză* (nechează), *skimbăt* (schimbăt), *üókii* (ochiü).—Somiș-Tisa *ł*, *ts*, *ț*: *dęștığă* (deschidă), *ințina* (inchina, infinit.), *inținat* (inchinat), *ințină* (inchină), *kiăiț* pl. *kéi*-*kéiț* pl. *kéi*-*ts'éiț*-*tăiț* pl. *téi*-*téiț* pl. *téi* (chee), *kiámă*-*támă*-*tsámă* (chiamă), *ót* (ochi), *olișóte* (ochișori), *reștitor* (rășchitor), *tseütóare* (cheotoare), *ženünkă* pl. *ženünk*-*ženunte* pl. *ženunț*-*ženuntse* pl. *ženunț*-*ženünkă*-*ženunte*-*žerünkă* pl. *žerunț*-*žerunț* pl. *žerunț*-*žerunță* pl. *žerunț*-*žerunte*-*ženuntse*-*žerünkă*-*žerunte*-*ženünkă*-*žerunță*-*dženuntse* (genunchiü). Însă *ókí*, *kiár*.—Munteni-Pădurenî *ł*, *ts*: *dzeștís* (deschis), *ințidze* (inchide), *ințís* (inchis), *ót* (ochiü), *óts* (ochi), *ótsi* (ochiü), *ștšimbără* (schimbară), *tăg*-*tsăg*-*kăg* (chăg), *tséile* (cheile), *tsemără* (chemară), *tsemăt* (chemat), *tsemă* (chemă), *tsíp* (chip), *tsiștšinëü* (basma) > ungur *keszkenyö*.—Țara Oașului *ł*, *ts*,

t. „*k* a devenit mai pretutindeni *t*, care trece mai departe la *ts* și apoi la *ț* în rostirea celor mai tineri, cu deosebire înaintea vocalei tonice sau final: *tēte* [chee], *tēm* [chem], *temăt* [chemat], *țiamă* (chiamă), *tág* și *țiág* [chăg], *țetóre* [cheo-toare], *řăřită-řăřsită-řăřită* [răchită], *păręte* (pereche), *uręte* [ureche], *deșfis* [deschis], *đerunte-d'erunțe* [genunchiü], *ăște-ăște* pl. *ășf* [așchie], *řășfirát* [rășchirat], *știóp* [șchióp], *ót-óři* (ochi), *cureřü* [curechiü], *morünřü-morünři* [mănunchiü], *muřtü* [mușchiü], etc. Cuvintele *kiág* și *kēie* [chee], se pronunță pe alocuri cu *k* nealterat”. I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului 15. In texte se găsește *închieturile* pag. 24.—Oltenia *t*: *fiagiă* (chindie) VII Jahresbericht pag. 65 localitatea Baltă jud. Mehedinți.—Moldova *t*, *ts*: *kiăiă-tsiăiă* (Călugăreni jud. Neamț)-*tăiă* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava)-*kēii-kēii-kēiă* (chee), *kiămă-tămă* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava)-*tsămă* (Călugăreni jud. Neamț) (chiamă), *řăkită-řăřită* (Călugăreni jud. Neamț)-*řăřită* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava) (răchită), *ženünke-ženünk-ženünfte* (Budești jud. Neamț; Drăgușani, Bogdănești, Rătunda, jud. Suceava)-*genünk-genünk-ienünk-řenünke-řenünk* (genunchiü).—Bucovina *t*, *ts*: *kiăiă-kiăii-tsiăiă-tsiăii-tăii-kęii* (chee), *kiămă-tămă-tsămă* (chiamă), *řăkită-řăřită-řăřită* (răchită), *ženünk-ženünťe-ženünfte-řenünkiü-řenünfte-řenünk-d'enünť-dženünke-dženünřü*.—Basarabia *t*: *kiăii-kęii-țęii* (Milișeni)-*kēii* (chee), *kiămă-tămă* (Milișeni) (chiamă), *řăkită-řăřită* (Milișeni) (răchită), *ženünk-ženünfte* (Milișeni)-*řenünkiü-řenünk* (genunchiü).

§ 252. 191. *qu*, care avea valoarea *cü*, s-a dezvoltat în două feluri în rominește. a) *qu* < *c*: *coquo* < *cóc*; *laqueus* < *lăř*; *qualis* < *căre*; *quam* < *ca*; *quando* < *cînd*; *quantus* < *cît*; *quinque* < *cinci*; *quod* ori *qua* > *quia* < *că*. b) *qu* < *p*: *adaquare* < *adăpăre*; *aqua* < *ăpă*; *equa* < *iăpă*; *quadagesimae* < *păreăsemi*; *quatuor* < *pătru*.—In Zeitschrift für romanische Phil. XXVIII 615 Pușcariu vrea să stabilească legea, contrazisă de fapte, *quă* < *ca*, *qua* < *pa*.—Dezvoltarea a este anterioară africatăzării lui *c* dela Nos 176, 177. Pentru aceia exemple pentru *q* vezi și supt acele numere.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) a) *cóc*; *căre*; *ca*; *cîndu*; *cît*; *ținți*; *că*. P. B. glosar. b) *adăp*; *ăpă*; *iăpă*; *păreăsine*; *pătru*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *căre* Weigand Olymp 79; *ca* 45; *cându* 86; *cît* 51; *că* 86. β) *ăpă* 49; *pătru* 74.

c) Acarnania. a) *kënd* (cînd) Weigand Aromunen II 180; *kêt* (cît) 182.

d) Meglen. a) *cóc*; *lăt*; *cári*; *ca*; *cón* (cînd); *côt*; *ținți*; *că*. P. M. glosar. β) *ăpu*; *îpă*; *pătru*. P. M. glosar.

Istroromîn. a) *cócu*; *căre*; *ca*; *cănd*; *căt*; *tsints*. P. I. glosar. β) *adăpu*; *ăpă*; *îpă*; *pătru*. P. I. glosar.

§ 253. 192. *g + ĩ* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală s-a africatat pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Și anume: a) *g + ĩ + vó*c (afară de *á* *) <ǵ-ž>ǵ-ž> ž + vóc (Muntenia ž, Moldova ž. Pentru restul teritoriului dacoromîn lipsesc date, pentru că exemplele, puține prin ele înseși, lipsesc în texte). b) *g + ĩ + á* <dz-z>dz + *á*. c) *g + ĩ + vó*c <° dz-z>dz + *vó*c.

a) Numai două exemple. γύρος <*gĭuru <ǵur-žur-žur (Intiū Miklosich Beiträge Vokalismus III 17); *sanctus georgius* <*sangĭórgĭu <Simǵórdzu Iorga Documente din arhivele Biscriței I 74 (sărbătoare), *Simžórz*u ibidem II 1 (localitate), *Simǵórdz* ibidem II 34 (sărbătoare), *Simǵórdzu* ibidem II 37 (localitate).

b) Numai un exemplu, și acela îndoios: *sterezát* „uimit: a se uita *sterezat*“ Columna lui Traian anul 1876 pag. 143 (din Predeal) >*stirigiatus, participiul lui *stirigiare, derivat prin sufixul romanic -i (pentru a cărui prezență în romînește vezi ale mele Principii de istoria limbii 186) din *stirigo > *stiria* după analogia lui *fuligo*. *Sterezat* a însemnat dela capul

*) Există exemple numai pentru *g + ĩ + ó*, *ú*, *á*. Exemple de *g + ĩ + é* lipsesc. Paralelismul cu fenomenele de sub 156, 165 ni dă dreptul să presupunem că *g + ĩ + é* ar fi dat același rezultat în dialectele dacoromîn și macedoromîn. Exemplele însă de *g + ĩ + é*, acelea anume unde în etymon exista grupul *gĕ* (*gĕlum*, *gĕmo*, *gĕna*, *gĕner*), prezintă acea dezvoltare a lui *g*, pe care acesta o capătă înainte de *e* simplu (Vezi 193), și prin urmare o discordanță între dacoromîn și macedoromîn. Nu este alt ceva de făcut decît să admitem că africatarea lui *g* a avut loc înainte de diftongarea lui *ĕ*. S-ar putea deci stabili cronologia: 1) africatarea lui *g* înainte de *e* (fenomenul 193), 2) diftongarea lui *ĕ* (fenomenul 24), 3) africatarea lui *t*, *d* înainte de *ĭ* > *ĕ* (o parte din fenomenele 156, 165). Compară 176 nota.

locului „*înțepenit*“. Dela **stirigo* s-a mai derivat în românește imediat verbul **stirigire*, dela care s-a păstrat tot participiul, **stirigitus* < *stirigît*, întrebuițat, ca și *sterezat*, în aceeași izolare „a se uita *stirigit*“ (comunicat din județul Iași). *Stiria*, în derivatul său **stirigo*, a căpătat în românește înțelesul de „țurțur de funingine“, precum se probează prin *stirigie* > **stirigesc* + *-ie*, care înseamnă „Russzapfen“ după Bărceanu Dicționar romîn-german, un înțeles foarte potrivit cu acel al lui *stiria*, care însemna „țurțur de ghiață“, Eiszapfen. (După I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1905 pag. 428-431 *stirigie* ar fi **stiriginea* ori **stiliginea*, care ele înseși ar fi provenite din *stiria fuliginea* ori *stiria caliginea*).

c) Numai două exemple: *sanctus georgius*, vezi mai sus supt a; *axungia* < *osînză*.

Macedoromîn. a) c) *usîndză* Dalametra; *jurgium* < **ğurdz* din *ğurgûnă* Pap. et. 27.

d) Meglen. a) *din zûr din* (dinprejurul) P. M. 11₂₆, *din zûr* (înprejur) 22₁₂ (*z* > *ğ*); *Sămğórz-Samiğórz-Sămğórs* (sărbătoare) Papahagi Meglenoromînii I 112.—c) Vezi al doilea exemplu de supt a.

Istoromîn. Lipsesc exemple.

193. Pe tot teritoriul romînesc *g + e, i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ě* [vezi 192 nota], *é, í, í*) s-a africatat printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Decît numai, în vremece la *g + i + voc* africatele născute sînt aceleaș pe tot teritoriul romînesc, la *g + e, i* africatele născute variază după dialecte.

Dacoromîn. *g + e, i* < *ğ-dz* > *ğ-ž* > *ğ-ž* > *ž-z* > *ž-ğ-d-î*. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului.

Banat *dž, ž, ž*: *ažúnže* (ajunge), *bážă* (bage), *džádzeră* (degere), *frínži* (fringi), *fužit* (fugit), *gážăt-džádžăt-džádži-tšă-džádžăt-džášt* (> *džášt*)-*žážăt* (deget), *impünžă* (înpunge), *lünž* (lungi), *maržăľă* (mărgele), *meržă* (mergea), *měržă* (merge), *mulžă* (mulgea), *plinž* (plîngi), *plinžă-plîndžă* (plînge), *ružini* (rugini, infinit.), *sážăt* (săgetez), *sîndžă* (singe, vezi No. 196), *trážă* (trage), *žánă* (geană), *ženúnkă-ženúnkiü*

(genunchiū).—Criș-Mureș *ǵ, dz, ž, ž, g, i*: *bázǵ* (bage), *fuǵit-fužit* (fugit), *fužǵ* (fuge), *gázǵt-gášt'* (> *gázǵt*)-*dzádzǵt-dzázǵt-dzást'* (> *dzázǵt*)-*dášt'-dážet-žázǵt-žást'* (> *žázǵt*)-*děšt'* (deget), *gázǵtás* (degetas), *incinže* (incinge), *inzeri* (ingeri), *múlžǵ* (mulge), *plínže* (plinge), *sǵgátǵ* (săgeteazǵ), *sínžǵ* (singe), *sínželǵ* (singele), *strínž* (stringi), *súžǵ* (suge), *trázǵ-tráze* (trage), *žánǵ-žánǵ-gǵnǵ* (geanǵ), *ženúnkǵ-žǵnúnkǵ-žǵnúnťǵ-ženúnťhe-ženúnťe-ženúnkǵ-ženúnkǵ-ženúnťe-žerúnke-žerúnke-žerúnťe-gerúnke-ženúnke-ienúnke-ienúnťe* (genunchiū).—Somiș-Tisa *ǵ, dz, ž, ž, g, d'*: *aležǵt* (alegea), *ǵežǵt-džežǵt-dážǵt-dážet-žežǵt-děšt'* (> *děžǵt*)-*děget-dězet-gádit* (metathesis din *dážit*)-*ǵádet-žédit* (metathesis din *děžit*) (deget), *lęǵa* (legea), *mǵrželǵ* (mǵrgele), *mǵrželǵi* (mǵrgele), *mǵrželǵilǵ* (mǵrgelele), *mérže* (merge), *plínž* (plínǵi), *plínže* (plínge), *ružínǵ* (ruginǵ), *ružínósǵ* (ruginoase), *sínže* (singe), *žánǵ-žánǵ-gǵnǵ* (geanǵ), *ženúnkǵ-ženúnťe-ženúnťse-ženúnkǵ-ženúnťe-žerúnkǵ-žerúnťe-žerúnťǵ-gerúnťe-ženúnťse-gerúnkǵ-gerúnťe-ženúnkǵ-derúnťǵ-dženúnťse* (genunchiū).—Țara Birsei și Țara Oltului *ǵ, g'*: *dęget* (deget), *ǵǵnǵ* (geanǵ), *ženúnke-ženúnk* (genunchiū), *plínǵeț* (plínǵețǵi).—Sudeștul Transilvaniei *ǵ, g'*: *dęget-děšt'* (> *děžt*) (deget), *ǵǵnǵ* (geanǵ), *ženúnke-ženúnk* (genunchiū).—Munteni-Pǵdureni *ǵ, dz, ž, ž*: *aržint* (argint), *ažúnže* (ajunge), *báže* (bage), *děžǵt-džežet-džešt'* (> *džežt*) (deget), *dežerát-džežarát-dzedžerát-džežerát-džežarát-džižerát-ǵeǵerát-žežerát* (degerat), *fužit* (fugit), *ǵǵnǵ-žánǵ-žánǵ* (geanǵ), *ǵer-žer-žǵr-žer* (ger), *ințręž* (ințreǵi), *lęža* (legea), *lęže* (lege), *lęži-te* (te legǵi), *plínžǵ* (plínge), *sínže* (singe), *strínže-strínže* (stringe), *vęǵ-vęž-vęř* (> *vęž*)-*vǵrž-vęřž-vęřž* (verǵi), *zmúlže* (zmulge).—Țara Oașului *ǵ*: *aǵúnǵe* (ajunge), *háǵe* (bage), *fúǵ* (fugǵi), *ǵęne* (gene), *ǵinere* (ginere), *invinǵǵ* (invingea), *plínǵeț* (plínǵețǵi), *rǵǵe* (roage), *sínǵe* (singe).—Oltenia *ǵ, dz, ž, ž, z, g'*: *dzádzet-dzázet-džešt'* (> *džežt*)-*žást'* (> *žázǵt*)-*děšt'* (> *děžt*)-*děǵet-děžet* (deget), *plínžeț* (plínǵețǵi), *rǵǵe* (roage), *trǵǵ* (trǵǵi), *žánǵ-gǵnǵ-džánǵ* (geanǵ), *ženúnke-ženúnke-dženúnke-ženúnke-ženúnkiū* (genunchiū).—Muntenia *ǵ, g'*: *arǵint* (argint), *děšt'* (> *děžt*)-*děšt* (> *děžt*)-*děști* (> *děști*) (deget), *fuǵit* (fugit), *ǵǵnǵ* (geanǵ), *ženúnke-ženúnk-ženúnk-ženúnk-ženúnk* (genunchiū), *lęǵe* (liget), *mǵrǵiǵarǵ* (deminut. lui margine), *nęǵe* (merge), *plínǵe* (plínge), *strínǵe* (stringe).—Moldova *ǵ, dz, ž, ž, g, i*: *gážet-dzážet-dážet-dęget-děážet-děšt'* (> *děžt*)-

děšt (> *dežt*)-*děžet-děážet* (deget), *stínže* (stinge), *tráǵ* (tragi), *žánî-ǵánă-džánă* (geană), *ženúnke-ženúnk-ženúnt'e-ǵenúnk-ǵenúk-ienúnk-ǵenúnke-ǵenúnk* (genunchiü).—Bucovina *ǵ, dž, ž, g, d*: *džážit-dážit-děážit-děšt* (> *děžt*)-*děážet-děádzit* (deget), *žánî-ǵánă-džánă* (geană), *ženúnk-ženúntse-ženúnt'e-ǵenúnkiü-ǵenúnt'e-ǵenúnk-denúnt-dženúnke-dženúnt'ü* (genunchiü).—Basarabia *ǵ, ž, ǵ*: *děážit-děášť* (> *děážť*)-*děážet-děážet* (deget), *žánî-ǵánă* (geană), *ženúnk-ženúnt-ǵenúnkiü* (1 localitate, Nouă Suliță)-*ǵenúnk* (genunchiü).

În derivate africaticizarea lui *g* își datorește de cele mai multe ori originea ori analogiei ori derivării dintr-un radical unde *g* era africaticizat. De pildă în substantivele *lărgime, lunǵime*, în verbele *lărgesc, lunǵesc* n-avem doar a face cu alunecări de sunet din niscai *lărgime, lunǵime, lărgesc, lunǵesc*, marcă asemenea alunecări de sunet au putut avea loc în vreunele asemenea derivate, ci avem de a face ori cu derivări din radicalele de plural *lărg-, lunǵ-*, ori mai ales cu analogia faptului că un *g* din cuvintele românești devine *ǵ* înainte de *e, i*.

În cuvintele străine *g* înainte de *e, i* se păstrează neschimbat: *Ghěórghe* > Γεώργιος, *gherghéf* > turc *gergef, ghivécü* > turc *güvéc*, etc. La elementele străine dacă se întilnește africaticizarea lui *g* (Și ea se întilnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. Mai întiü a lucrat norma că în limba românească *g* dintr-un cuvint devine *ǵ* înainte de *e, i*, dar mai în special au lucrat modelele prezentate de elementele latinești: *dráǵ* > vechiü bulgar *dragü, slüǵ* > vechiü bulgar *sluga*, Somiș-Tisa *harinž* (clopote) > ungur *harang* nu sînt doar provenite din niscai *drági, slügi, harîngi*, ci sînt produse de analogie după modelul unor cuvinte ca *întrég—întrěǵ, lărg—lărgǵ, lüng—lünǵ, vărgă—vêrgǵ; cîomăǵel* nu este doar provenit din *cîomăǵel* > turc *çomak*, ci este produs după modelul *nég—neǵel, vărgă—verǵá, verǵel; îndrăǵesc* nu-î > *îndrăǵesc*, ci analogic după *întrég—întrěǵesc, lărg—lărgěsc, lüng—lünǵesc*, etc.

Macedoromin. *g + e, i* < *dz, dž, z*. Filiația nu-î clară: *dz < dž < z* ? ori poate **ǵ < dž < dz < z* ?

a) *dz, z*: *dzěádzir* (deger), *dzěádzit-dzěádit* (metathesis din *děádzit*)-*děádzit* (deget), *dzěánă* (geană), *dzém* (gem), *dzér* (ger), *dzindzie* (accentul? gingie), *dzinire* (ginere), *dzinúclu* (genuchü), *fridzire* (frigere), *frîndžěá* (frîngea), *fúdzir* *fúdze fudzim fudziți fudzěám fudzii fudziși fudzi fudzire*

fudzitã (fugi, fuge, fugim, fugiți, fugeam, fugii, fugiși, fugi, fugire, fugit), *nârze nârdzim nârziți* (merge, mergem, mergiți), *sânzile-sîndzile* (sîngele). P. B. glosar.

b) Olymp. Weigand Olymp 56: „*dž, dz: dzěádzet* [deget], *mârdžine* [margine], *dženüclu* [genuchiu], *lîndžet* [linged], *džănã* [geanã], *mürdzi* [murgii], *ündzi* [ungii], *astêrdzi* [ștergii], *strîndže* [stringe], *trádzet* [trageți]”.

c) Acarnania *dz: fudz* (fugi) Weigand Aromunen II 180, *plëndzi* (plingii) 182.

d) Meglen *dz, z: frizim* (frigem), *fuzi* (fugi) P. M. glosar, *frõndzi* (frîngii) P. M. 27₄₀, *mârdzini* (margine) 13₁₁, *zêi-zit* (deget) 15₁₈, *zênã* (geanã), *zinir* (ginere), *zinüclu* (genuchiu) P. M. glosar, *žündzi* (ajunge) P. M. 17₃₉.

Istoromîn. $g + e, i < ž, z$. Filiația probabilă: $*ğ < ž < z$: *fűž* (fugi) P. I. 78_{30, 31}, *fűže* (fuge) 4₇, 27₁₈, 74₈, 78₃₀, *fuzi* (fugi infinit.) 78₃₁, *furniž* (furnici) $> *formiga$ (comparã macedoromîn *furnigã* pl. *furnidži*, meglenit *furnigã* pl. *furnizi*) 41₂₇, 77₃, *plãnži* (plingii) 57₁₅, *plãnže* (plinge) 24₂₈, *sãnže* (sînge) 16₉, *trãže* (trage) 82₁₂, *žãžet* (deget) 40₂₉, *žãžetu* (degetul) 3₂₂, *zerüncli* (genunchii) 75₃₁.

194. $gl +$ vocalã in elementele bãstinașe $< gl +$ vocalã. gl se pãstreazã in macedoromîn și istoromîn, s-a prefãcut in $ğ, ği$ in dacoromîn ($ğ$ înainte de e, i , $ği$ înainte de celelalte vocale. Este probabil însã cã dialectal existã $ğ$ și înainte de celelalte vocale, nu numai înainte de e, i , și cã se pronunțã pe unele locuri $ğãřã$. Pentru limba comunã și pentru Moldova pot afirma cu siguranțã cã pronunțarea e $ğiãřã$. Pe de altã parte este probabil cã și înainte de e existã $ği$ pe alocurea: *ğiem* [glomus]. Regula pusã de Tiktin însã, Zeitschrift für roman. Phil. XI, 68, cã se pronunțã pretutindenii *kîem, ğîindã*, nu este exactã: in limba comunã cel puțin și in Moldova pot afirma cu siguranțã cã pronunțarea e gem): *angulus* $< unğiũ$; *bugula*, o plantã, aiuga reptans, vinerițã $< Buğia$, nume de localitãți Frunzescu Dicționar topografic; *glacies* $< ğiãřã$; *glan-dem* $< ğindã$; *glandula* $< ğindurã$; *glomus* ori $*glemus$ $< gem$; *inglutio* $< inğit$; *iugulo* $< injunğiũ$; *singultio* $< *singlutio$ $< suğit$; *ungula* $< unğie$; *vigilo* $< veğez$.

Macedoromîn. a) *glêř*; *ğlîndã*; *ğlîndurã*; *ğlêm*; *nğlit*; P. B. glosar; *sugliř* Dalametra; *unğle*; *veğlu*. P. B. glosar.

b) Olymp: *glãře* (ghiařã) Weigand Olymp 55; *anğlițãt*

(inghețat) 25.—După cum se vede, *l* și-a pierdut muierea. Compară 99, 178.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *glêț*; *glindă*; *glindură*; *glêm*; *anglit*; *junglu*; *sugliț*; *unglă*; *véglu*. P. M. glosar.

Istroromîn: *glăță*; *glindă*; *glêm*; *unglă*; *véglu*. P. I. glosar.

195. *gn* < *mn* în elementele băștinașe, pe tot teritoriul romînesc: *agnellus* < *mîel* (> **mîel*); *cognatus* < *cumnăt*; *lignum* < *lêmn*; *pugnus* < *pûmn*; *signum* > *sêmn*.

Macedoromîn. a) *nêl* (> **mîel*) P. B. glosar; *cumnăt* Dalametra; *lêmn*; *sêmn*. P. B. glosar.

b) Olymp: *nêllu* (mieul) Weigand Olymp 26; *lêmn* 29; *sêmn* 29.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nêl*; *cumnăt*; *lêmn*; *sêmn*.

Istroromîn: *mîe* (> **mîel* > **mîel*); *cumnăt*; *lêmnă*; *pûmn* (pumnul). P. I. glosar.

196. *gû* s-a dezvoltat în două feluri în romînește. a) *gû* < *g*: *extinguo*, *extinguis*, *extinguit*, *extinguimus*, *extinguitis*, *extinguunt*, *extinguere* < *stîng*, *stîngî*, *stînge*, *stîngem*, *stîngeți*, *stîng*, *stîngere*. β) *gû* < *b*: *lingua* < *lîmbă*.—Dezvoltarea α este anterioară africatăzii lui *g* dela No. 193. Pentru aceia vreun exemplu pentru *gû* vezi și supt acel număr.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *astîngu* P. B. glosar. β) *lîmbă* P. B. glosar.

b) Olymp. β) *lîmbă*. Weigand Olymp 50.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. α) *stîng* P. M. glosar. β) *lîmbă* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *stîng* P. I. glosar. β) *lîmbă* P. I. glosar.

197. *g* < *b* sporadic: *cîrcîob* (cîrciog, Săghinescu Scrutare dicționarului de Lazăr Șăineanu 17) > *cîrcîog*; *cîrjób* (strîmb) > **cîrjog* > *cîrjă* + -*og*; *cîrlibûță* (cîrligată) > **cîrligûță* > *cîrlig* G. Pascu Cimilituri 82; *cîrlobát* (cîrligat, Contemporanul I 93, III 126), participiul lui **cîrlobéz* > **cîrlogéz* > **cîrlóg*, care e derivat prin -*og* din acelaș radical de origine necunoscută *cîrl-*, de unde s-a derivat prin -*ig* *cîrlig*;

corobănă (scoarță, Șezătoarea I 207, Marian Nunta 323) > *coroăgă* („scindură uscată și strîmbată“ Revista critică-literară III 120, „scoarță de tei din care se face banița“ Uricariul X 401, „das getrocknete Schaffel“ Bărceanu > vechiul bulgar *kora* scoarță + -oăgă) + -ănă; *cotrób* („Höhle im Baum“ Zeitschrift für roman. Phil. XXII 237 din Familia XXXI 265) > *cotróg* (bortă, cotlon, Slavică Novele I 252) > **cótră* (de unde și *cotrúță*) > poate **cótură* > κοτύρη Höhle, Höhlung, creux, cavité, + -óg; *întréb* > *interrogo* (In Zeitschrift für roman. Phil. XI 539 Meyer-Lübke explică pe *întrebare* din **interguare*, printr-o presupusă metatheză a lui *o* din *interrogare*, analoagă metathezei lui *u* din **isucare* < *uscăre*. In *exsucare* însă a avut mai degrabă loc o asimilație a lui *e*- și o sincopă a lui *-u*-).

Tot așa sporadic în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cărlibănă* „partea încîrligată ce se pune la cața ciobănească și cu ajutorul căreia se prind de picior oile, caprele“ > *cîrlig* + -ănă; *ntréb*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ntréb* Weigand Olymp 31.

c) Acarnania: *ntrěábă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen: *antréb* P. M. glosar.

Istroromîn: *ănrěbu* P. I. glosar.

198. *gm* < **mm* < *mn* sporadic dialectal: *tómna* (tocma) Somiș-Tisa Weigand's VI Jahresbericht 49, Munteni-Pădurenî Iosif Popovicî Dialekte der Munteni und Pădurenî 103, Muntenia Weigand's VIII Jahresbericht 313, *tómnaî* (tocmai) Șezătoarea II 44 (munții Sucevei), *tomně* (tocmește, potrivește, imperativ) I. A. Candrea Țara Oașului 45, *tomněște* (tocmește) Șezătoarea II 44 (munții Sucevei) > *tógma*, *tógmaî*, *togměște* > *tócma*, *tócmaî*, *tocměște* > vechiul bulgar *tüküma*, *tücümüti*.

199. *g* < *d* în macedoromîn *dislu* (jumătate) P. B. 82 > albanez *dzüs* > **güs* jumătate M. Wört. 143. E posibil însă ca *d* din cuvîntul macedoromîn să fie reflexul lui *dz* albanez.

200. *dz-z* a căzut în meglenit *fű* (fugi, imperativ) P. M. 35₇.

200^a. Căderea lui *g* în *ego* < *ěü*, *magis* < *mái*, *magister* < *măěstru*, *magistra* < *măiăstră* este anterominească. Vezi Grandgent Introduzione §§ 259, 263, Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik III pag. 521.

Macedoromîn. a) *ěü-řó*, *má* (magis) P. B. glosar.

b) Olymp: *ěü* Weigand Olymp 76, *má* (magis) 73.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *ió, mái* (magis) P. M. glosar.

Istroromîn. *ió, mái* (magis) P. I. glosar.

201. In Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Moldova (cîteva locuri din judeţele Bacău, Neamţ, Suceava, Botoşani), Bucovina, Basarabia (într-o singură localitate) *ǵ* > *gl* şi *ǵ* din elementele străine se preface în *d'* şi apoi se africaticizează în *dž*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî. In Oaş, unde *k* se africaticizează foarte mult (Vezi 190), *ǵ* se africaticizează din contra foarte puţin. Exemplele le dau din cuvintele normale (unul) şi textele din Veigand's III, VI, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului. Banat *dž*: *džordžiţă* (Gheorghişă, deminutivul lui Gheorghe). Insă *ǵăţă*.—Criş-Mureş, unde fenomenul ar putea exista, judecînd după 190, lipsesc şi exemple în texte şi cuvîntul normal (*unghie*), pe care Weigand l-a introdus numai dela VI Jahresbericht înainte.—Somiş-Tisa *d'*, *dž*: *Andeliţa* (Angheliţa), *d'orde* (Gheorghe), *undǵă-undǵă-undze-undzie* (unghie). Insă *ǵăţă*, *ungǵă*, *ungǵă*.—Munteni-Pădurenî *d'*, *dž*: *d'ăţă-džăţă* (ghiaţă), *d'em-džem* (ghem), *undǵiie-undz'iie* (unghie), *ždž'áb* (jghiáb).—Ţara Oaşului: „*ǵ* s-a menţinut intact, numai în unele locuri în cuvintele *ghindă* şi *neghină* a trecut la *d'* (*d'inde, nedînă, unde*) şi apoi la *dz* (*dzindze, nedzină*)”. I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului 15.—Moldova *d'*, *dž*: *ungǵă-undǵă* (Valea Sacă jud. Bacău; Budeşti jud. Neamţ; Drăguşani, Bogdăneşti, Rătunda, jud. Suceava; Poiana Lungă jud. Botoşani)—*undz'ia* (Călugăreni jud. Neamţ)—*ungǵii* (unghie).—Bucovina *d'*, *dž*: *ungǵă-undǵii-undz'e-undz'ii-undz'ia-ungǵii* (unghie).—Basarabia *d'*: *ungǵă-undǵii* (Milişeni)—*ungǵii* (unghie).

§ 254. 202. Pe tot teritoriul romînesc, afară de Banat, Munteni-Pădurenî şi Istria, în mod mai mult sau mai puţin consecvent şi în proporţii mai mult sau mai puţin mari (în modul cel mai consecvent şi în proporţia cea mai mare în Moldova şi în macedoromîn), *f* < *fĥ, fl, ft, fk, h, k, š, š, s, sk, t* în următoarele împrejurări: a) *f + i* vechiu (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *f + i* fix (*t*; exemple pentru *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49, nu se găsesc) în elementele băştinaşe.— b) *f* înainte de alţi *i* decît cei de supt a, în elementele băşti-

nașe.—c) *f* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le dau după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovič Dialekte der Muntenî und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului.

a) Banat: *fi* (infinitiv); *fiă* (conjunctiv) > *fiat*; *fîer-fêr* > **fierrum* > *fêrrum*; *fiind*; *fiû* (conjunctiv); *răsfirătsă* (răsfirate) > *filum*.—Criș-Mureș: *fêr* pl. *fêără-fîer* pl. *fiără-fhêr-hêr-șêr-șêr* (ferrum); *fi-hî-și* (infinitiv); *fiuca* > *filia*; *fiû* (conjunctiv); *fiulă* (fiule, vocativ) > *filius*; *herbintă* (ferbinte) > **fierveo* > *fêrveo*; *hîricel* (fîricel).—Somiș-Tisa: *fêr-hêr-șêr-șêr-sêr-sîer* (ferrum); *hî-și-sî* (fi, infinitiv); *hie-șie-sie* (fie, conjunctiv); *him* (fim=sintem); *hîr* (fir); *hiû* (fiû, conjunctiv); *și* (fiû, imperativ); *șire-sîre* (fire); *șirilă* (firele).—Țara Birsei și Țara Oltului: *hêr* (ferrum).—Sudestul Transilvaniei: *hêr* (ferrum).—Muntenî-Pădurenî: *fi* (infinitiv); *fi-fîe* (conjunctiv); *fîer* pl. *fiără-fîer* pl. *fêră-fîer* pl. *fiêră-fêr* pl. *fêre-fêr* pl. *fêră* (ferrum); *fiêră-fiêrîă-fiără-fiărîă-fiêră-fiêrîă-fiêră-fêrîă-fêrîă-fêre-fêră* > **fielē* > **fēle* (fel); *fîerbintse* (ferbinte); *fîert*; *fîerûțale* (deminutivul dela *fiară*, pluralul lui *fêrrum*), *fiû* (conjunctiv).—Țara Oașului: *hêră* (fel); *hî-și-sî* (fi, infinitiv); *hiecûl* (fiecărui); *hieștiunde* (orișiunde); *hiie-sie-siie* (fie); *sî* (fiû, imperativ); *sîer* (ferrum); *sîeri* > **fîerae* > *fêrae*; *sîerile* (ferae); *sîeru* (ferrum). „*f* urmat de *i* sau *î* nu s-a păstrat nicăiri nealterat, a devenit *hi*, care la rîndu-î a ajuns la *si* și s-a redus chiar la *s* în graiul celor mai tineri. Astfel să *hiû* și să *siû* [să fiû]; *hiie* [fiică] și *siie*; *hîr* și *sîr* [filum]; *hîer*, *sîer* și *ser* [ferrum]; *hîerb* *hiert*, *sîerb* *sîert* și *serb* *sert* [ferveo]; *hiere* și *siere* [fel]; *hiară* și *sêară* [fera]; *herbinte* și *serbinte* [ferbinte]; *înheradză* [înfierează] și *înseadză*; etc.“ I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 12.—Oltenia: *fêr-fîer-fhêr-ftêr-skêr-fkêr* (ferrum); *fi* (infinitiv); *fîm* (conjunctiv); *fîncă* (fiindcă); *fire* (fila).—Muntenia: *fhiă* (fie, conjunctiv); *fhiere* (fire); *fhiricel* (fîricel); *fi-hî* (fi, infinitiv); *fîer-fhêr-hêr* (ferrum); *fitecine* (orîcine); *hiî* (fiû, conjunctiv); *him* (fim, conjunctiv).—Moldova: *hêr-șêr-kêr-șîer* (ferrum); *hêrbi* (fierbe); *herbinti* (ferbinte); *hi* (fi, infinitiv); *hi* (fiû, imperativ); *hiî* (fiû, conjunctiv); *hîr* (filum); *hiû* (fiû, conjunctiv); *hiurăsi* (fioroasă); *șîori* (fiori > *fêbris*?).—Bucovina: *hêr-șêr-șêr* (ferrum).—Basarabia: *hêr-șêr-șêr* (ferrum).

b) Moldovenesc *hiăstru* (fiastru) > *filiaster*, vezi probele la Tiktin Wörterbuch; Țara Oașului *hin-sin*, moldovenesc *hin* (fin) > **filianus*. Moldovenesc *hicăt*? (ficat > *ficatum*), după cum afirmă Tiktin Wörterbuch.—La *hiăstru* și *hin* este evidență analogia lui *hiü* > *filius*.

c) Moldovenesc *hiridă* (firidă) > *firidă* > neogrec *φυρίδα*; Somiș-Tisa *hirisêle*, moldovenesc *herăsău-hirisău* (fierăstrău) > ungar *fürész*; moldovenesc *hirtă-șirtă* (firtă) > *firtă* > probabil german Viertel; moldovenesc *sulhină-sulșină* (sulfină) > *sulfină* (de origine obscură; în Transilvania, după Panțu Plantele, *sulfulf*, în Banat după texte *sulvină*; după Panțu Plantele s-ar fi zicând și *sulčină*); Criș-Mureș *trandășir-trandafhir*, Somiș-Tisa *trandahir*, Moldova *trandahir* (trandafir) > *trandafir* > neogrec *τριαντάφυλλον*; moldovenesc *Zanhira-Zanșira* (Zamfira) > neogrec *ζαφείρι*. La toate s-a amestecat etimologia populară prin *fir* (filum), *fîer* (ferrum), *fină* (**filiana*).—Într-un plural ca *zulûh* (pluralul lui *zuluf*) > *zulûfi* > neogrec *τζουλοφύρι* a lucrat analogia seriilor singular — *p* plural — *k* (*stûp* pl. *stûk*), singular — *b* plural — *g* (*côrb* pl. *corg*). Compară 206 c.

În colo *f* rămîne neschimbat, în elementele băștinase înainte de alți *i* decît cei însemnați supt a, și în elementele străine înainte de *i*: *ficiôr* > **fetiolus*; — *dăfin* > vechiul bulgar *dafina* > grec *δάφνη*; *filă* > neogrec *φύλλον*; *fildeș* > turc *fil-diși*; etc.

Macedoromîn. a) a) *hêr* (fier); *hêrbu* (fierb); *hiăre* (fiere, fel); *hiăvră* (frigurî) > *fēbris*; *hic* (smochin) > *ficus*; *hică* (smochină) > *fica*; *hig* (înfig) > *figo*; *hile* (fiică) > *filia*; *hilü* (fiü) > *filius*; *hir* (fir, filum); *hirea* (firea); *hiü* (fiü, prezent indicativ și conjunctiv). P. B. glosar.—b) *hiăstru* (fiastru); *hilin* (fin, **filianus*); *hicăt* (ficat), prin analogia lui *hic* (ficus). P. B. glosar.—c) *trandafir* (accentul?) P. B. glosar. *hirisescu* (a scădea, a se împuțina) P. B. glosar > neogrec *φυραίνω* diminuer, consumer, probabil prin etimologie populară influențat de *hire* (fire); de aceeași origine cu macedoromînul *hirisescu* este poate dacoromînul *irosesc*, risipesc, pierd.—*filôzuh* pluralul lui *filôzûf* P. B. glosar.—*ficiôr*; *fildîș*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *hêr* (fier) Weigand Olymp 26; *hêrbu* (fierb) 26; *hiăre* (fiere, fel) 28; *hiăvre* (febris) 28; *hicü* (ficus) 48; *hică* (fica) 48; *hile* (filia) 25; *hil* (filius) 29; *hir* (filum) 36; *hiu* (fiü, conjunctiv) 100.—b) *hicăt* 60.—*fițôr* 52.

c) Acarnania. a) *hile* (filia) Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. a) *iër* (fier) > *hiër*; *iërb* (fierb) > *hiërb*; *ic* (ficus); *icã* (fica); *ilã* (filia); *ilü* (filius); *ir* (filum); *iri* (fire); *iü* (fiu = sint). P. M. glosar.—*ficiór* P. M. glosar.

Istoromîn. a) *fi* (fi, infinitiv) P. I. 2₂₆; *fiã* (fie) 1₇; *file* (filia) 19₁₅; *filu* (filius) 12₃₀; *flër* (ferrum) P. I. glosar.—b) *ficãt* P. I. glosar.—*fetsór* P. I. glosar.

Pentru vechimea fenomenului probează următoarele locuri din Iorga Documente românești din arhivele Bistriței: *are hi, are hi fost trebuind, de re hi să hie, putëare are și hi, arã hi* I, 8 (inceputul sec. XVII); *arã hi, ar hie fiind* I, 9 (inceputul sec. XVII); *are hi* I, 28 (anii 1604-1619); *Hilip* (Filip) I, 45 (anul 1629).

203. *f* < *h* sporadic: *hrëámät* > *frëámät* > *fremitus*.

Macedoromîn. a) *ahîndós* (adînc) P. B. 374, *ahundusescu* (daú afund) 143 > *fundus*.

204. *f* < *ø* în macedoromînul *øëámin*, femeesc P. B. 49 (meglenit *fëmin* P. M. glosar, dacoromîn *fámîn*) > *feminus*; și în Olymp *iscãt* > *ficatum* Weigand Olymp 46.

205. *h* inițial > *f* cade în Meglen. Vezi exemple sub 202.

§ 255. 206. Pe tot teritoriul românesc, afară de Banat, Munteni-Pădurenii și Istria, în mod mai mult sau mai puțin consecvent și în proporții mai mult sau mai puțin mari (în modul cel mai consecvent și în proporția cea mai mare în Moldova și în macedoromîn) *v* *) < *vj, j, g, ž, ž, z, d, dz, h, i* în următoarele împrejurări: a) *v + i* vechiú (Vezi 24, 39, 51) + vocală, *v + i* fix (*i*, exemple pentru *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49, nu se găsesc) în elementele băștinașe.—b) *v* înainte de alți *i* decît cei de supt a în elementele băștinașe.—c) *v* înainte de *i* în elemente împrumutate. Exemplele le daú după cuvintele normale și textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukovina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului.

a) Banat: *vin* > *vînum*; *viñ* > **vîenis* > *vënis*; *viñã* >

*) *v* latinesc a avut până pela IV ori V secol p. Chr. valoarea de *ũ* consonant; după aceia a devenit pe tot teritoriul romanic *w* (spiranta bilabială fonică) și apoi *v* (spiranta labiodentală fonică). Seelmann Die Aussprache des Latein 231.

**vĕnit* > *vĕnit*.—Criș-Mureș: *γiĭ-vĕn* (venis); *γisăt* (visat) > *vĭsum*; *viă* > *vĭnea*; *vin-vγin-γin-žin-žin-ĝin-hin* > *vĭnum*; *viĭa* (vinea); *vină* > **vĕniat* > *vĕniat*; *viĭă* (venit).—Somiș-Tisa: *viŭ-zin* > **vĕnio* > *vĕnio*; *dĕni* > **dĭni* prin analogia prezentului *-vĕni-zeni* > **ziĭi* prin analogia prezentului (venire); *dĭs-žis* (vis) > *vĭsum*; *dĭsăt* (visat); *γiĭn* (venis); *ĭnγis* (înviat) > *vĭvus*; *ĭnžisăt* (visat); *vin-γin-žin-žin-ĝin-dĭn-zin-in* (vinum); *zenit* > **zinit* prin analogia prezentului (*venitus); *zine* (venit); *žiă-žiă* (vinea); *žiă* (veniat).—Țara Birsei și Țara Oltului: *γin* > **vĕniunt* > *vĕniunt*; *γine* (venit); *vin-γin* (vinum).—Sudetul Transilvaniei: *γiŭ* > *vĭvi*; *γin* (vinum); *γisăt* (visat).—Munteni-Pădurenii: *ĭnviăt*; *vină* (veniat); *viĭe* (venit); *visăt*.—Țara Oașului: *γiĭe* (veniant); *γini-zini* prin analogia prezentului (venire); *γinit-zinit* prin analogia prezentului (*venitus); *zermănos* (viermănos) > **vĕrmis-vĕrmis*; *ziătă* (vieață) > *vĭvus*; *ziĭ* (venis); *zĭe* (vinea); *zĭe* (veniat); *zin* (veniunt); *zină* (vino, imperativ); *zine* (venit). „*v* s-a alterat în aceleș condițiuni ca și *f*, adică înainte de *i* sau *ĭ*, devenind întiŭ *γ*, din care s-a dezvoltat pe alocuri *ĝ* în graul celor mai bătrîni, iar *z* în pronunțarea celor mai tineri: *γis-ĝis-zis*; *γiŭ-ĝiŭ-ziŭ*; *γin-ĝin-zin*; *γiătă-ĝiătă-ziătă*; *γiĕspe-ĝiĕspe-zeșpe*; *γiĕrme-ĝiĕrme-zeșme*; *γiaătă-ĝiaătă-ziaătă*; *γiĕțuit-ĝețuit-zețuit*; *γiĕrmănos-ĝermănos-zermănos*”. I. A. Candrea Graul din țara Oașului 12.—Oltenia: *viă* (vinea); *vin-vγin-γin-ĝin* (vinum); *vine* (venit).—Muntenia: *ĝine* (venit); *γiă* (vinea); *γiĭ* (venis); *γin* (veniunt); *γis* (vis); *γisă* (visa); *γisăm* (visam); *γiătă* (viță) > *vĭtis*; *γiŭ* (venio); *vin-vγin-γin-ĝin* (vinum).—Moldova: *γermănos* (viermănos); *γĕrme* (viĕrme); *γĕrs* > **vĕrsus* > *vĕrsus*; *γĕspe* (viĕspe) > **vĕspa* > *vĕspa*; *γie* (vinea); *γiĭ-vĭi* (venis); *γin* (venio); *γisăzi* (viĕează); *γisu* (visul); *γită* (vită) > *vĭta*; *γiătă* (viță); *γiŭ* (vivos); *viă* (veniat); *vin-γin-žin-ĝin-dz'in-in* (vinum); *vine-vini* (venit); *žitse* (vite).—Bucovina: *γin-žin-žin* (vinum).—Basarabia: *γin-žin-žin* (vinum).

b) Banat: *viătă-viătă* (vitellus); *viătă-viătă-viătăă* (vitella).—Criș-Mureș: *viătă-viătă-vγiătă-γiătă-žiătă-žiătă-ĝiătă-hiătă*; *viătăă-viătăă-viătă-vγiătă-γiătăă-γiătă-žiătăă-žiătăă-žiătăă-žiătăă-ĝiătăă-hiătăă*.—Somiș-Tisa: *viătă-γiătă-žiătă-žiătă-ziătă-ziătă-ĝiătă-dĭătă-iătă*; *viătăă-viătă-viătă-γiătă-γiătăă-žiătăă-žiătăă-žiătăă-žiătăă-žiătăă-žiătăă-ĝiătăă-dĭătăă-iătăă*.—Țara Birsei și Țara Oltului: *viătă-γiătă*; *viătă-γiătă-žiătă*.—Sudetul Transilvaniei: *viătă-γiătă*; *viătăă*.—Munteni-Pădurenii: *viătă-viătă*.—Țara Oașului:

yiṭṭal - giṭṭal - ziṭṭal. — Oltenia: *viṭṭal - viṭṭāl - vyiṭṭal*; *viṭā - vyiṭā - viṭā*. — Muntenia: *viṭṭal - vyiṭṭal - yiṭṭal - yiṭṭāl - yiṭṭel - giṭṭal - giṭṭel*; *viṭā - vyiṭṭā - vyiṭā - viṭṭā - yiṭṭā - yiṭṭā - yiṭā - giṭṭā*. — Moldova: *yiṭṭāl - yiṭṭel - žiṭṭāl - giṭṭāl*; *yiṭṭā - yiṭā - žiṭā - žiṭā - giṭā - giṭṭā - giṭā*; *γiorele - žeu - réli A. Vasiliu Cîntece de ale poporului București 1909 pag. 174 - gioréle Panțu Plantele > viola*. — Bucovina: *žiṭṭāl - giṭṭāl - diṭṭāl*; *žiṭṭicî - giṭṭā - giṭṭicî - diṭṭicî*. — Basarabia: *žiṭṭāl - giṭṭāl*; *žiṭṭicî - giṭṭicî*.

c) Banat: *viṣinā*. — Criș-Mureș: *despotcoyit* (despotcovit); *vinā*. — Somiș-Tisa: *stažilit* (stăvilit); *zugrăziit* (zugrăvit). — Țara Oașului: *vinā - ginā - zinā* (vină); *vinovāt - ginovāt - zinovāt* (vinovat); *loytit - ložit - lozit* (lovit); *zāboytit - zābožit - zābožit* (zăbovit). — Muntenia: *giṣinel* (vișinel); *potcoyii* (potcovii, 1 p. sing. perf.); *vinā*; *zugrăyitā* (zugrăvită). — Moldova: *ginovāt - yinovāt - vinovāt* (vinovat); *vinā* (vină); *yiṣin* (vișin); *yiṣinā* (vișină); *iyit* (ivit); *inbolnăyit - inbolnăvit* (inbolnăvit); *loytit* (lovit); *potcoyit* (potcovit); *potriyit* (potrivit); *priyit - privit* (privit); *stăyilit?* (stăvilit); *ștēyie - ștēgie* (ștevie); *zāboytit* (zăbovit); *zugrăyit* (zugrăvit). — În pluralele *-vi < -yi*, precum Țara Oașului *păstrăyi - păstrăgi - păstrăz*, moldovenesc *păstrăyi* (păstrăvi), moldoveneștile *beṭiyi* (beṭivi), *bólnayi* (bolnavi), *mórcoyi* (morcovi) (Însă *buhavi*, *gingavi*, *girbovi*, *hilpavi*, *lupavi*, *mırșavi*, *pleșuvi*, *pristavi*, *scirnavi*, *trındavi*, *văduvi*) a lucrat analogia seriilor singular — *p* plural — *k* (*stúp* pl. *stúk*), singular — *b* plural — *g* (*córb* pl. *corg*). Compară 202 c.

Dacă luăm în considerare Moldova, unde fenomenul are loc în modul cel mai intens, înregistrăm neprezența lui în următoarele cazuri. Pentru a¹): *vārs*, nu *yērs* > *vērso*, prfñ analogia formelor unde *ē* n-a fost accentuat; *vēchiū*, nu *yēchiū* > *vētulus*, greu de explicat (După Sextil Pușcariu în Dacoromania III, 390 lucrul s-ar explica prin faptul că în stagiul **viēklu* s-ar fi pierdut *-i-* prin disimilație față de *l* următor); *vin-viū*, nu *vin-yiū* (venio), *viū*, nu *yū* (venis), *vine*, nu *yine* (venit), *vin-viū*, nu *vin-yiū* (veniunt), prin analogia formelor unde *ē* n-a fost accentuat. Vezi 24. — Pentru b¹): *v* rămîne neschimbat a) înainte de *in* > *én*: *inving*, nu *inying* > **invēng* > *vinco*; *vindec*, nu *yindec* > **vēndec* > *vīndico*; *vinerī*, nu *yinerī* > **vēnerī* > *vēneris* (vezi 24); *vintre*, nu *yintre* > **vēntre* > *vēnter* (vezi 24); *vināt vineṭi*, nu *vināt yineṭi* > **vēnet* > **vēneti* > *vēnetus* (vezi 24); *vīnd vinzi vinde vindem vindeṭi vīnd*, nu *yīnd yinzi yinde yindem yindeṭi yīnd* >

**vënd*, **vënzî*, etc. > *vëndo*; *vînt*, nu *γint* > **vënt* > *vëntus* (vezi 24). β) În cazurile unde *i* este fixat de curînd, ori chiar nu-î fixat: *vidëm*, *videți*, *vidëam* > *videmus*, *videtis*, *videbamus*. γ) În derivate, ori pentrucă cuvîntul e relativ nou, ori mai ales prin influința primitivului: *văduvie*, nu *văduγie* > *văduv* + *-ie*; *văduviță*, nu *văduγiță* > *văduv* + *-iță*.—Pentru c¹): *v* rămîne neschimbat ori pentrucă *i* este fixat relativ de curînd, ca de pildă în *vitëáz* = vechiul bulgar *vitëzî* (în vechea romînă se zicea și *vetëáz*, vezi Gaster Chrestomatie), ori pentrucă poate cuvintele sînt de origine relativ recentă, ca *vîfor* (după cît știu, nu *γifor*), care e slav, *vijălie* (după cît știu, nu *γijălie*) de origine obscură.

Macedoromîn. a) a) *γërmu* (vîerme); *γiáspe* (vîespe); *γiăță* (vieață); *γin* (vinum); *γin*, *γîñ*, *γine*, *γinim* (analogic)-*vinim*, *γiniți* (analogic)-*viniți*, *γin*, *γinëam* (analogic)-*vinëam*, *γinëare* (analogic)-*vinire* > *venio*, *venis*, *venit*, *venimus*, *venitis*, *veniunt*, *veniebamus*, *venire*; *γiptu* > *vîctus*; *γis* (vis); *γiü* (vîvus). P. B. glosar. „La Gopeși, Moloviște, Albania *γ* se aude ca *g*: *tra s-ġinu* (ca să viü), *ea va z-ġinã* (ea va veni), *ma s-înî* la Crușova“. P. B. 739.—b) *γițâl*; *γițëăüă-γițëáo*; *γiöärã* (viola); *γinġiți* > *viginti*. P. B. glosar.—c) *vișin*; *vișinã*. P. B. glosar.—a¹) *vérsu* (vãrs); *vëclu* (vechüü). P. B. glosar.—b¹) a) *vindic*; *viñiri*; *vînit* (vînãt); *vîndu* (vînd); *vîmtu* (vînt); *viñü*, *vine*, *vinim*, *vînit*, *viñirã* > *vëni*, *vënit*, *vënimus*, *vënistis*, *vënerunt*. P. B. glosar. β) *vidëm*, *vidëá*. P. B. glosar.

b) Olymp. a) *γërmu* Weigand Olymp 26; *γiáspe* 28; *γin* (vinum) 29; *γin*, *γin*, *γine*, *venim*, *veniț*, *γin* 99; *γiptu* 35; *γis* 42; *γiu* 49.—b) *γițel* 30; *γinġiți* 51.—a¹) *vëclu* 27.—b¹) a) *vîntu* (vînt) 49; *vin*, *vine*, *vinim*, *vînit*, *vinire* 99.

c) Acarnania. a) *γin* (venio) Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. a) *ġiãrmi* (vîerme) Papahagi Meglenoromînii I, 51; *ġiãspi* (vîespe) Papahagi Meglenoromînii I, 81; *ġiățã* (vieață, vietate) P. M. 26_{12, 18, 24} 35₁; *ġiptu* (vîctus) 27₁₀; *ġiã-ġiüã* (viva) 9₂₂ 25₃₁; *ġiü* pl. *ġiü* (vîvus) 6_{38, 41} 28₅; *ġiëš* (trãesc) 33₁₇; *ġiüãști* (trãește) 35₁₉ > *vîvo*; *ġiüãscã* (în-vie 3 p. sing. conjunctiv) 33₉, *anġiüãscã* (în-vie) 25₄₁ 32₂₆, *anġiüã* (în-via 3 p. sing. imperfect) 32₂₆, *anġiü* (în-vie 3 p. sing. perfect) 33₉ > *vîvo*. Însã *vin* (vinum) Papahagi Meglenoromînii I, 52, 54; *viñ* (venis) P. M. 11₈, *vîni* (venit) 16₃₂, *vin* (veniunt) Papahagi Meglenoromînii I, 105, *viñã* (veniat) P.

M. 8₁₁; *viñă* (vinea); *vis* (vis); *visés* (visez); *vită* (vită); *viță* (viță). P. M. glosar.—b) *vișol* (vitellus); *giôără* (viola). P. M. glosar.—c) *vișn* (vișin), *vișnă* (vișină) P. M. glosar.—a¹) *véclu* (vechii) P. M. glosar.—b¹) α) *ving* (înving); *viniri* (vineri); *vinit* (vînat); *vind* (vînd); *vint* (vînt). P. M. glosar. β) *vidém* P. M. glosar.

Istoromîn. a) *vipt* (victus); *viru* (venio); *viu* (vividus). P. I. glosar.—b) *vițé* (vitellus); *vițé* (vitella). P. I. glosar.

207. *v* intervocalic, între două vocale sonante, în elementele băștinase, a dispărut, după ce prealabil s-a prefăcut probabil în *ũ* (*v* latinesc, care fusese dintrunții *ũ* consonant și apoi dela al IV ori V secol p. Chr. devenise treptat *w*, spirantă bilabială fonică, și apoi *v*, spirantă labiodentală fonică, vezi nota dela 206, probabil, în poziția intervocalică, se oprise la stagiul de dezvoltare *w*. Dela acest stagiū, sub care se contopise cu *b* intervocalic, vezi 146, trebuie considerată prefacerea lui în *ũ* și apoi dispariția lui în rominește). Fenomenul în parte este anteromînesc, Grandgent Introduzione § 324. α) *-avi*, *-avisti*, *-avit*, *-avimus*, *-avistis*, *-averunt* < *-ăi*, *-ăși*, *ă*, vechiū romîn *-ăm*, vechiū romîn *-ăt*, *-ără* (*adunăi*, *adunăși*, *adună*, *adunăm*, *adunăt*, *adunără*), anteromînesc, Grandgent Introduzione § 424; *avunculus* < *unchiū*, anteromînesc, Grandgent § 324; *civitatem* < *cetate*; *clavis* < *chée*; *divina* < *zină*, anteromînesc, Grandgent § 324; **grevis* < *gréu*; *iuvenus* < *junc*; *lavo* < *lău*; *levo* < *lău*; *novella* < *nuiă*; *novus* < *nouă*, anteromînesc, Grandgent § 324; *ovum* < *ouă*, anteromînesc, Grandgent § 324; *pavimentum* < *pămînt*; *pavonem* < *păun*, anteromînesc, Grandgent § 324; *rivus* < *riū*, anteromînesc, Grandgent § 324. β) În *nivis* < *něăuă*, *nova* < *nouă*, *novem* < *nouă*, *ova* < *ouă* *ũ* este o rămășiță a lui *v*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) α) *nvitái* (învățăi) P. B. 3, *alăsăși* (lăsăși) P. B. 1, *tălém* (tăiarăm) P. B. 149, *ălăgát* (alergarăt) P. B. 246, *alăsără* (lăsără) P. B. 2; *fitáte*; *clăe*; *dzină*; *gréu*; *lău*; *lău*; *nouă*; *ouă*; P. B. glosar; *pimintu* Dalametra; *păun* Dalametra; *ariū* P. B. glosar. β) *něăuă*; *nouă* (nova); *nouă* (novem); *ouă*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *călcái*, *călcás*, *călcă*, *călcăm*, *călcătū*, *călcără* Weigand Olymp 98; *gréu* 72; *lău* 99; *nou* 36; *riul* 25. β) *nouă* (nova) 36; *nouă* (novem) 74.

c) Acarnania. α) *scriái* (scrisei) Weigand Aromunen II 178, *clímás* (chemăși) 189, *alăvdără* (lăudară) 178; *lăü* 180.

d) Meglen. α) *sufłái* (sufłai) P. M. 5₃₀, *jungłáși* (jungeși) 6₁₀, *flóm* (aflarăm) Papahagi Meglenoromîniî I, 55, *flără* (aflară) P. M. 4₁₆; *țitáti*; *zónă* (zină); *grėü*; *jünc*; *noü*; *üöü*; *pimint*; *păün*; *röü* (riü). P. M. glosar. β) *nėüă*; *nöüă* (nova); *nöăüă* (novem). P. M. glosar.

Istoromîn. α) *tsetáte*; *grév* (greü); *lăü*; *nóv* (noü); *óv* (oü); *pemint* (pămint). P. I. glosar. β) *nė*, articulat *nėvu* (neaüă); *nóvă* (nova); *óve* (ova). P. I. glosar.— *-v* de supt α este provenit din *-ü* al formei; *-v-* de sub β este provenit din *-ü->-v-*.

208. Posterior fenomenului de sub 207 a avut loc căderea lui *v* intervocalic atunci cînd vocala de după *v* era un *ř* consonant: *pluvia* < *pluvia* < *plöäe*. Discuțiea amănunțită a faptului, precum și stabilirea cronologiei 1) *caballus* < *cál* (146), 2) *habia* < *ábă* (52 γ), 3) *pluvia* < *plöäe* (208), vezi-le în lucrarea mea „O rămășiță din timpuri străvechi, *jioară*=*crystal*“ în Arhiva Iași anul 1914, și în nota dela 218. Compară 147.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *plöäe* P. B. glosar.

b) Olymp: *plöäte* Weigand Olymp 25.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *plöáiă* P. M. glosar.

Istoromîn: *plöie* P. I. glosar.

209. *v* < *b* sporadic. α) inițial: *vervecem* < *berbéce*; *vesica* < *beșică*; *veteranus* < *bătrîn*; **vissio* < *bés*; *vitta* < *bată*; *vocem* < *böäce* Weigand's VIII Jahresbericht 314. β) în corpul cuvîntului: *ad* + *vix* < *abiă*; *ex* + *volo* < *zbór*.

Pentru *v* < *b* în grupele *rv*, *lv* vezi 93, 103.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) α) *birbéc*; *bișică*; P. B. glosar; *bitirnu* Dalametra; *bés*; *böäte* > *vocem*. P. B. glosar. β) *azbór* (zbor) P. B. glosar.

b) Olymp. α) *birbéclu* Weigand Olymp 28: *böätse* 57.

c) Acarnania. α) *böäte* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. α) *birbėți*; *bișocă* (beșică); *bitörn* (bătrîn); *bés*; *bėtă* (bată). P. M. glosar. β) *primubirésc* (primăvăratec) > *primavėră* P. M. glosar.

Istroromîn. α) *berbécele* P. I. glosar. β) *căiba* (cușcă, colivie) > *cavea* P. I. 55₂₇.

210. *v* < *g* sporadic: **favulus* < *făgur*; *naevus* < *nég*; *pleșug* Lexicon Buda, BărcEANU > *pleșuv* > vechiū bulgar *pl'kšivŭ*.

Cuvintele acestea lipsesc în celelalte dialecte.

211. *v* < *h* sporadic și dialectal. α) inițial înainte de vocală: *holbéz* > *volvo*; *vólbură* (Criș-Mureș *hólbură* Weigand's IV Jahresbericht 276, Țara Oașului *hólbură* I. A. Candrea Graiul din țara Oașului 13, Moldova *hólbură*) > *volvo*; *vórbă* (Criș-Mureș *hórbă*, *horovăsc* vorbesc Weigand's IV Jahresbericht 276, Moldova *hórbă*, *horgésc*) > probabil **dvórbă* > vechiū bulgar *dvorŭ* aula, *dvorovati* commorari, *dvoriti* servire, *dvoriba* servitium, ministerium, die Aufwartung (Dela capul locului *vórbă*, *vorbésc*, vechi romine *voroávă*, *vorovésc*, aū avut înțelesul pe care Gaster în Chrestomatie îl traduce cu *discussion*, *dispute*, *discours*, *causerie*, și pe care-l aū *voroávă*, *vorovésc* în vechea romînă. Aceste cuvinte s-aū născut din înprejurările de „a sta în cercul familiei“, „a se găsi împreună cu alți oameni de serviciu la curtea lui vodă ori la curtea boerului“. Un înțeles analog s-a dezvoltat la bulgarul *dvoriă* persuader, exhorter, se concerter); *vúlpe* (Criș-Mureș *vúlpe-húlpe*, Somiș-Tisa *húlpe*, Țara Birsei și Țara Oltului *vúlpe-húlpe*, sudetul Transilvaniei *húlpe*, Munteni-Pădurenii *vúlpe-húlpe*, Țara Oașului *húlpe*, Oltenia *vúlpe*, Muntenia *vúlpe-húlpe*, Moldova *vúlpe-húlpe*, Bucovina *húlpi*, Basarabia *húlpi*, cuvînt normal în Weigand's Jahresberichte și Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenii; I. A. Candrea Graiul din Țara Oașului pag. 13) > *vulpes*; *vúltur* (Criș-Mureș *húltur* Weigand's IV Jahresbericht 276, Moldova *húltur*) > *vultur*. β) inițial înainte de *r*: *vrăbie* (Criș-Mureș *vrăbie-vrăbėatsă-vărăbėatsă-hărăbėată* Weigand's IV Jahresbericht 258) > vechiū bulgar *vrabiŭ*. γ) intervocalic: *bolohán* > *bolován* > vechiū bulgar *bolŭvanŭ*; *Muldúha* Șezătoarea III 82 (munții Sucevei) > *Moldova* de origine obscură.

Fenomenul n-are loc în celelalte dialecte, unde și cele mai multe din cuvintele respective lipsesc.

Macedoromîn. a) α) *vúlpe*; *vúltur*. P. B. glosar.

b) Olymp. α) *vúlpe* Weigand Olymp 64.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn. Lipsesc exemple.

212. *vn* < *mn* dialectal: *ibómnici* Oltenia Weigand's VII Jahresbericht 74, *ibómnice* Muntenia VIII Jahresbericht 284, *ibomnişel* Moldova IX Jahresbericht 207 > *ibóvnic* > vechiū bulgar *lūbovīnikū*; *pimiţ* (pivniţi) Iosif Popoviĉi Dialekte der Muntenī und Pādurenī 151, *pimniţă* Bărceanu, Damé > *pivniţă* > vechiū bulgar *pivniţa*.

Istroromîn: *ramniţă*, şes P. I. 48₁ > croat *ravnica* idem.

213. *vn* < *gn* dialectal: *pigniţă* (pivniţă) I. A. Candrea Graiul din ţara Oaşului glosar.

214. *v* < *mv* dialectal: *invit* (ivit) Iosif Popoviĉi Dialekte der Muntenī und Pādurenī 156 > vechiū bulgar *īavitī*.

215. In Banat, Criş-Mureş -*v* final < -*ŭ*: *pilāv* > turc *pilav* < *pilāū* Weigand's III Jahresbericht 228; *postāv* > slav *postav* < *postāū* IV Jahresbericht 283.

216. *v* iniţial < *m* sporadic in istroromîn: *mestitu* (înbrăcăminte) > *vestitus* ori mai degrabă italian *vestito* P. I. 82₂₇; *meţăt* (invăţat) > *vitiatus* 83₃; *mişă* (a visa) P. I. glosar.

217. *v-* iniţial cade dela *volo*, auxiliarul viitorului: *oiū*, *ăi*, *a*, *om*, *ăfi*, *or* > *voiū*, *vei*, *va*, *vom*, *vefi*, *vor*; şi dela *volebam*, auxiliarul optativului, pentru care vezi nota dela acest număr.

Istroromîn. In istroromîn cade *v-* iniţial dela *volo*, verb şi auxiliarul viitorului, şi dela *volebam*, verb şi auxiliarul optativului: *or resparti vāca* (vor împărţi vaca) P. I. 1₄; *vor făţşe* (vor face) 1₅; *verire-va* (va veni) 1₆; *va cumpără* (va cumpăra) 1₁₁; *vór* (voesc 3 p. pl. verb) 1₂₆; *vor pezéi* (vor cîntări) 2₂; *vá* (vrea 3 p. sing. verb) 2₄; *tş-or de preüt?* (ce vor face cu preotul?) 2₈; *re fi* (ar fi 3 p. sing.) 2₂₆; *reş* [sic, probabil greşit în loc de *reş*] *şi un át ân aşă* (aş vrea şi un alt an aş, verb) 3₃₂; *va răstrzei* (va ucide) 4₇; *ver moréi* (vei trebui) 4₁₂; *va plăti* (va plăti) 4₁₃; *tşe reī tu vré?* (ce ai vrea tu?) 4₁₆; *va jivi* (va trăi) 4₁₇; *ţ-oī dá* (ţ-oīū da) 4₁₈; *tş-oī ió cu taviólu?* (ce voiū face eū cu masa?) 4₁₈; *va veri* (va veni) 4₁₉; *tşe va făţşe* (ce va face) 4₂₈; *va trli* (va curge) 4₃₃; *vá* (vrea 3 p. sing.) 4₃₅; *ver* (voeşti) 5₁; *tş-oī cu bătu?* (ce voiū face cu băţul?) 5₉; *va bâte* (va bate) 5₁₀; *nu-ţ vor dá* (nu-ţi vor da) 5₁₂; *iel s-a po-*

govorit ke se reş tsevã lovi, iel' vor ăns priprãvi (s-aŭ vorbit cã, dacã vor vîna ceva, sã-şî pregãteascã singurî mincarea) 5₂₄; *noi ũ ren dã fóc* (noi iũi vom da foc) 5₃₂; *va fi* (va fi) 5₃₃; *verit-am neca sã mî-aũ dã zãlica fóc* (am venit sã-mî daũi [am venit cu gîndul cã poate mî-aũi da] puũin foc) 6₃; *noi ũ ren dã fóc se ver tu spũre tse n-a fõst nitse nu va fi* (noi iũi vom da foc, dacã veî spune ce n-a fost nici nu va fi) 6₄; *ver ũi tu ăntsa remãre* (veî rãmînea ũi tu aici) 6₆; *dã-ũ ren fóc* (iũi vom da foc) 6₈; *noi ne ren rãda ănsurã* (noi ne-am ănsura bucuros) 7₄; *veũ mẽre* (veũi merge) 7₇; *voi mẽre* (voiu merge) 7₁₂; *ren ve* (vom avea) 7₁₈; *a zis ke iẽ ke se şe* [sic, greşalã în loc de *reş*] *furã ũi cãlu din stãlã* (a zis cã el va fura ũi calul din grajdũu) 7₂₇; *reũ furã* (veî fura) 7₂₉; *ver vedẽ* (veî videã) 7₃₁; *tse reũ tu?* (ce vreî tu? verb) 7₃₇; *iõ ăte rõgu se reũ tu mire lasã ăntsa durmi* (eũ te rog sã mã laşî [dacã m-ăi lãsa] aici sã dorm) 8₁; *te voi lasã* (te voiu lãsa) 8₁; *se vër* (dacã vreî, verb) 8₂; *se reũ fi mãi muşãt ămmeştit, reş te pũre ăm pãt* (dacã ăi fi mãi bine înbrãcat, te-aş pune în pat) 8₂; *iẽ reş fi bũr* (el ar fi în stare) 8₁₂; *reũ lã* (ăi lua, ăi puteã lua) 8₁₃; *ver vedẽ* (veî videã) 8₁₅; *va hitt* (va arunca) 8₂₁; *iẽ reş lã* (el ar lua, ar puteã lua) 8₂₄; *reũ lã* (ăi lua, ăi puteã lua) 8₂₅; *reũ* (voeşti, verb) 8₃₀; *voi* (voesc 1 p. sing. verb) 8₃₁; *ũ-oĩ dã* (iũi voiu da) 8₃₂; *ver jivi* (veî trãi) 8₃₃; *tũ me reũ privari.—nu reş* (ăi sã mã înşeli.—n-am sã te înşal) 8₃₄; *iẽ reş fi bũr* (el ar fi în stare) 9₁; *reũ fi bũr* (ăi fi în stare) 9₂; *va zitse* (va zice) 9₃; *neca fiie cum vã* (fie cum va fi) 9₅; *veũ cumpãrã* (veũi cumpãra) 9₈; *õr* (voesc 3 p. pl. verb) 9₂₁; *va dã* (va da) 9₂₈; *vor fi* (vor fi) 9₃₀; *voi le dã* (li [dativ] voiu da) 9₃₁; *va posetşi* (va tãia) 10₅; *n-oĩ fi* (nu voiu fi) 10₇; *veũ plẽrde* (veũi pierde) 10₇; *c-or durmi* (cã vor dormi) 10₉; *va trẽtse* (va trece) 10₁₀; *va dã* (va da) 10₁₃, 19; *s-or ănsurã* (se vor ănsura) 10₂₃; *reũ fãtse* (vom face) 10₃₆; *va fi* (va fi) 11₁₃; *vã* (vrea 3 p. sing. verb) 11₃₇; *noi reũ mẽre* (noi vom merge) 12₅; *va lã* (va lua) 12₈; *reũ morẽi mẽre* (vom trebui sã mergem) 12₂₄; *ke-ũ voi dã* (cã-ũi voiu da) 12₃₀; *vã* (vrea 3 p. sing. verb) 13₁; *va fi* (va fi) 13₅; *reũ mẽre* (vom merge) 13₇; *va scotşi* (va sãri) 13₁₉; *va morẽi* (va trebui) 13₂₄; *neca-l rõgã ke se reş dopusti* (sã-l roage sã permitã [dacã ar permite]) 13₂₅; *va veri* (va veni) 13₁₀; *reũ muri* (am muri) 14₁₀; *reũ vrẽ* (aũi vrea) 14₁₆; *voi* (vreaũ,

voesc, 1 p. sing. verb) 14_{16, 17}; *ver clemá* (veți chema) 14₁₇; *reș ști* (aș ști) 14₁₇; *voi veri* (voiți veni) 14₁₈; *reș poghini* (vom muri) 14₂₁; *tu ver zítse ke n-ăi căvtăt, ea-ț va zítse ke ăi, e tu ver zítse ke de reș fi mütastă șapte ăn ke se ăi* (tu veți zice că nu te-ai uitat, ea-ți va zice că te-ai uitat, și tu veți zice că să fii mută [de ai fi mută] șapte ani, dacă te-ai uitat) 15₁₀; *reș te tú marită?* (vrei tu să te măriți? verb) 15₂₈; *voi* (vreau, voesc, 1 p. sing. verb) 15₃₄; *vér* (vrei, voești, verb) 15₃₇; *reș fătse* (veți face) 16₃₂; *va ozdravi* (se va însănătoși) 17₂₇; *reș mēre* (aș merge) 18₁₀; *va ștsofni* (va ciupi) 18₁₆; *ț-oï fi prontă* (iți voiți fi la dispoziție) 18_{29, 19, 11}; *va fi* (va fi) 19₁₅ 20₃; *reș fi* (va fi) 21₂₂; *reș clemă* (vom chema) 21₂₃; *se reș tséli tse fūru veri cătra mire, ăo le reș șcapulēi, ke nu reș veri niș găștighēi* (dacă vor veni la mine acei care fură, eu îi voiți scăpa și nu vor fi de fel pedepsiți) 21₂₆; *reș dă* (voiți da) 21₂₈; *niș nu le-n castighēi* (nu-i vom pedepsi de fel) 21₃₁; *veș fătse* (veți face) 21₃₃; *veș utside* (veți ucide) 22₄; *te reș morēi utside* (vom trebui să te ucidem) 22₈; *reș fătse* (am face) 23₇; *ă se reș marită, se reș fi ăntru národ* (ea s-ar mărita, dacă ar fi între oameni) 23₈; *reș wo zepelēi* (vom duce-o) 23₉; *reș ăl tală căpu* (să-i tăem capul [i-am tăia capul]) 23₂₂; *mărle reș morēi ăle dūtse, reș ăl tală svăki ură* (minile vom trebui să i [le] ducem, să-i tăem [i-am tăia] fiecare [din noi] câte una) 23₂₄; *cum reș de očli?* (cum vom face cu ochii?) 23₂₅; *voi omori* (voiți omori) 24₁₉; *va zvadi* (va scoate) 25₈; *veș ramarē* (veți răminea) 26₉; *reș dă* (vom da) 26_{9, 11}; *reș nepuni o băcfvă de prăh și ăr l-en pūre ănnuntru, pac ăr l-en prinde* (să umplem [am umplea] un poloboc cu praf și să-i punem [i-am pune] înuntru, apoi să-i aprindem [i-am aprinde] = să li dăm foc) 26₁₅; *reș cumpară* (aș cumpăra) 26₂₈; *me reș* (mă veți [mînca, elipsă]) 28₃; *nu vór wo* (nu o vor [mînca, elipsă]) 28₃; *cum reș ăo fătse ke veș veri năzat ămir?* (cum aș face să deveniți [că veți deveni] înapoi oameni?) 28₄; *se va marită* (se va mărita) 28₈; *reș făte* (vom face) 28_{23, 31}; *veș* (voiți, verb) 29₁₂; *va cavtă* (se va uita) 29₃₁; *reș trămēte* (aș trimete) 29₃₃; *cum se reș scapulēi* (cum ar putea să scape) 31₄; *ă l-a zis ke se s-er vă ănsură după ă, ke-l va ă scapulēi făte* (ea i-a zis că, dacă ar voi să se însoare cu dînsa, ea-l va face să scape) 31₄; *va fi* (va fi fost, ar fi trebuit să fie) 31₃₅; *va fi* (va fi) 32₃₂; *se reș ăe*

după tire ănsură, tu l-er jută (dacă s-ar însura el cu tine, tu l-ai ajuta) 32₃₆; *voi dă* (voiū da) 33₁₃; *re putē* (aș putea, poate că aș putea) 33₁₆; *mai volī-reș* (mai degrabă aș vrea, aș preferi) 33₂₀; *reș mēre* (aș merge) 33₂₆; *reŋ ăntrebă* (să întrebăm [am întreba]) 33₂₇; *reŋ mēre* (vom merge) 33₂₇; *reŋ morēi* (vom trebui) 33₃₂; *reŋ morēi* (vom trebui) 33₃₄; *ver vē tse vér* (vei avea ori ce voești) 34₁₂; *reș mēre* (aș merge) 34₁₆; *ver lă* (aș lua) 34₂₁; *nu-l ver niș rew fătse* (nu-î vei face niciun rău) 35₄; *voi arată* (voiū arăta) 35₄; *t-er privari* (nu vei reuși) 35₉; *vor lă* (vor lua) 35₁₀; *reŋ șetēi* (să ne plimbăm [ne-am plimba]) 35₁₂; *va rabi* (va servi) 35₁₄; *ne dăi bōg se reț voi mire bușni* (să nu dea dumnezeu să mă sărutați, să ferească dumnezeu să mă sărutați, să nu dea dumnezeu să voiți să mă sărutați) 37₉; *reŋ mēre* (vom merge) 37₁₁; *re dopustī* (ar permite) 37₂₄; *se re dopustī ke re mēre* (dacă i-ar permite să meargă) 37₃₃; *re mēre* (va merge) 38₃; *reī mēre* (ai merge) 38₅; *reș mai volī* (mai mult aș vrea) 38₅; *reŋ veri* (vom veni) 38₁₄; *reŋ mēre* (vom merge) 38₁₆; *vér* (voești, verb) 38₃₄; *va se cumpară* (se va răscumpăra) 39₁₃; *se re* [cu elipsa lui *cumpară*] (s-ar răscumpăra, s-ar putea răscumpăra) 39₁₃; *reī odcupi?* (ai săpa? ai vrea să săpi?) 39₂₇; *reș* [cu elipsa lui *odcupi*] (aș vrea să săp) 39₂₈; *io-m trecūt pre tsiia va fi zētse ăn* (eu am trecut pe aici vreo zece ani în urmă) 40₂₈; *fătse ren wo* (o vom face, vom face acest lucru) 40₃₄; *va dă* (va da) 41₁₄; *voi fi* (voiū fi) 41₂₇; *reŋ fătse* (vom face) 41₃₅; *ver clecni* (vei îngenunchia) 42₁₈; *voi veri* (voiū veni) 42₃₆; *vēț* (voiți, verb) 42₃₆; *reŋ vedē, se-s poștēni, reŋ lă, se nu-s poștēni, nu reŋ* (să vedem [vom vedea], dacă-s cinstiți, i-om lua, dacă nu-s cinstiți, nu i-om lua) 44₃; *va fi* (va fi) 44₁₄; *va țirē* (va ținea) 44₃₄; *voi zeclīde* (voiū închide) 46₆; *ver fătse* (vei face) 46₈; *re fost prēwtu muncă* (preotul ar fi mâncat) 46₁₃; *re fost muncă prēwtu* (preotul ar fi mâncat) 46₁₇; *vor dă* (vor da) 47₁; *reī* (vrei, voești, verb) 47₉; *voi fătse* (voiū face) 47₂₉; *vōr* (voesc 3 p. pl., verb) 47₂₈; *reŋ fătse* (vom face) 48₉; *reŋ pūre* (vom pune) 48₉; *ren miră* (vom duce) 48₉; *vă* (voește, 3 p. sing. verb) 48₂₅; *a verit vrēma de me reī ănsură* (a venit vremea să mă însor) 48₃₄; *vă* (voește 3 p. sing. verb) 49₂; *va se otari* (se va șterge) 49₆; *reī fătse* (vei face) 49₁₁; *va lă* (va lua) 49_{12, 13}; *se nu reț voi cavtă* (să nu vă uitați, imperativ) 49₃₂; *ver resparēi* (vei tăia) 49₃₁; *voi čere*

(voiu căuta) 50₅; *rę* (voește 3 p. sing. verb) 50₉; *ve rōgu se reț voi miie spūre* (vă rog să-mi spuneți) 50₁₇; *ve rōgu se reț me lă ąntsa*, *ve reș tsevā lucrā* (vă rog să mă luați aici, v-aș lucra ceva) 50₂₁; *vēr* (voești, verb) 50₃₃; *reș* (aș vrea, verb) 52₆; *rę dā* (ar da) 52₆; *me reș maritā* (m-aș mărita) 52₆; *reș me maritā* (m-aș mărita) 52_{8, 9}; *reș nāște* (aș naște) 52₁₀; *reș* (aș vrea, verb) 52₁₅; *reș me maritā* (m-aș mărita) 52_{18, 23}; *ren vedę* (vom videea) 52₁₉; *reș nāște* (aș naște) 52₂₅; *rę tsā putę fi?* (ar putea fi asta? s-ar putea așa ceva?) 52₂₆; *ren fātse* (vom face) 52₃₄; *ren poutside* (să ucidem [vom ucide]) 52₃₅; *ren posetsi* (să ucidem [vom ucide]) 53₂; *ren posetsi* (vom tăia) 53₇; *nu rę iel putę?* (n-ar putea ei?) 53₁₅; *rę* (ar [putea, elipsa verbului] 3 p. pl.) 53₁₆; *rę se dotācni* (se vor atinge) 53₁₆; *rę fi* (vor fi) 53₁₆; *noi mežēn ren āti-l aflā* (noi mergem să ț-i-l găsim) 53₂₉; *ren fi* (vom fi) 53₃₂; *rę vē* (ar vrea să aibă, 3 p. pl.) 53₃₅; *veț āmnā* (veți umbla) 53₃₆; *reț* (vreți, voiți, verb) 54₃; *l-a lasā* (ii va lăsa) 54₃; *ren fi* (vom fi) 54₅; *rę fi* (ar fi, 3 p. sing.) 54₅; *rę vē* (ar vrea să aibă, 3 p. sing.) 54₁₆; *tsę aț verit ōtsā ke reț furā?* (ce ați venit aici să furați?) 54₂₀; *ve rugān se reț ne lasā ąntsa durmi* (vă rugăm să ne lăsați să dormim aici) 54₂₂; *ren męre* (vom merge) 54₃₂; *tsę rę* (ce vor? 3 p. pl. verb) 54₃₆; *iel a zis ke wo rōgu ke se ār la lā cātrā sire* (ei auz zis că o roagă să-î ia la dinsa [în casă]) 54₃₇; *tsę rę?* (ce voește? 3 p. sing. verb) 55₁₉; *o zi āl ganę tsā bābā: se reț tū miie męre cavtā pre cāp* (într-o zi îi zice baba: să vii să-mi cauți în cap) 56₂₁; *ren otrui* (vom otrăvi) 55₃₇; *ren pūre* (vom pune) 56₁; *vor se otrui* (se vor otrăvi) 56₁; *rę zecopęi* (ar îngropa 3 p. sing.) 56₂₇; *va plati* (va plăti) 56₂₈; *vēr* (voești, verb) 56₃₀; *ren āl učide și oderi și ren córnelę lasā cu cōja* (să-l ucidem [boul] și să-l jupim și să-î lăsăm carnea la piele) 57₃; *čę rę?* (ce vrea? 3 p. sing. verb) 57₈; *se reț tū miie dā cāsta file, neca rę veri la mire sluji* (să-mi dai tu mie fata asta, să vie la mine să-mi slujească) 57₂₉; *iā rę avę cafę* (ea ar vrea să aibă cafea) 58₈; *noi ren pripravi un calūn, ren āl bire necar-ghęi cu māre balōtā, și dāmaręta, cānd verire, ren āl lasā neca popę čela cafę, și męsere kq, ren hiti din čęsta calūn ān ię* (noi să pregătim un tun, să-l încercăm bine cu o ghiulea mare, și dimineața, când va veni, să-l lăsăm să beie cafeaua, și [când] va pleca, să dăm într-insul cu tunul) 58₁₂;

re fi búr (va putea) 58₂₀; *ren mēre* (vom merge) 58₂₃; *re fi* (ar fi 3 p. sing.) 58₃₃; *rógă ke se re dură cătră iē a lui hlápăț* (se roagă să-î aducă [3 p. pl. impersonal] servitorul) 59₁₂; *se nu reș fóst fi iō, tú reș fóst morēi muri* (dacă n-aș fi fost eū, tu ar fi trebuit să mori) 59₂₄; *te rōgu ver me apără* (te rog să mă aperi) 59₂₇; *scočit-a pre iē ke vor ăl učide* (aū sărit asupra lui să-l ucidă) 59₃₁; *va tsiră* (va cina) 60₂₅; *cuvintu tăți: tú ne reș cunōște märe. iō am zis ke nú reș. iēl miē zis-a ke iō-l reș cunōște și-l reș spūre fără. iō am pócle spūs ke, mațar ke-l reș cunōște, ke nu reș spūre* (imi zic hoții: tu ne-ai recunoaște minī. eū am zis că nu i-aș putea recunoaște. ei mi-aū zis că i-aș recunoaște și i-aș denunța. eū am spus atunci că, chiar dacă i-aș recunoaște, nu i-aș spune) 61₃₀; *voi arătá* (voii arăta) 62₁₂; *l-eș fătse căpul tală* (aș pune să-î tae capul) 62₁₄; *nu reș tú cunōște tsă béstie? iō nu reș o cunōște* (ai recunoaște animalul acela? nu l-aș recunoaște) 62₃₀; *n-ări frică ke-r poghini* (să n-ai frică că-î muri) 62₃₁; *va scotsi, va ojivi* (va sări, va învia) 63₂₈; *vikēit-a se re rōba cumpără* (a strigat dacă nu vrea să cumpere cineva [3 p. pl. impersonal] o haină) 65₃; *raș nūște zitse* (aș spune ceva) 65₂₀; *căt reș tú, se nu ver nigdar de tsá zitse niș?* (cît vrei [verb] tu [să-ți dăm], ca să nu spuī niciodată nimic de afacerea ceia?) 65₂₂; *aū verit mulērile c-or cumpără métur* (aū venit fimeile să cumpere măturī) 65₃₃; *re veri* (vor veni) 66₃; *tsé reñ?* (ce-am putea face? elipsa verbului) 66₁₃; *tse t-er mēre cu mórt șpotēi* (pentru ce să te duci tu să-ți bați joc de un mort?) 66₁₄; *re mēre* (ar merge, 3 p. sing.) 66₂₈; *n-er niș fătse* (nu vei face nimic) 67₅; *re putē* (ar putea, 3 p. sing.) 67₈; *reș cosē* (ai vrea să coși) 67₈; *dă-l va* (iū va da) 67₂₆; *re fi* (ar fi, 3 p. sing.) 67₃₀; *ma zitse, gospodine, se nu-l re purtá lor o fráila mușáta?* (ia spune, domnule, să nu-ți aduc o fată frumoasă?) 67₃₄; *re putē* (ar putea, 3 p. sing.) 67₃₅; *reș vrē* (ai vrea) 68₆; *reș trétse* (vei petrece) 68₂₄; *reș putē* (ai putea) 68₂₆; *re vrē* (va voi) 69₂; *re vrē* (ar voi) 69₄; *se te raī tú ănsură, pócle reñ mēre ăñ vóiscă* (dacă te-ai însura tu, am merge după aceia la războiū, ori, dacă te vei însura... vom merge...) 69₂₁; *va durēi* (va ținea) 69₂₂; *ver vē* (vei avea) 69₃₄; *reș lă* (vei lua) 69₃₄; *raī tú ști?* (vrei să știi? verb) 70₁₃; *ke va șubito veri* (să vie îndată, imperativ) 70₂₅; *șē vrē tōrce, n-ăre cē* (dacă ar vrea să toarcă, n-are ce, verb)

71₂₁; *că fătă zis-a ke re rāda, se le tētele na obēd clemā* (fata a spus că ar vrea bucuroasă, dacă ar chema [doamna] pe mătușe la ospăț. Acelaș cuvint *re* servește și ca verb pentru un subiect și ca auxiliar pentru alt subiect prin $\sigma\chi\eta\mu\alpha \ \acute{\alpha}\pi\omicron\ \kappa\omicron\iota\nu\omicron\upsilon$) 71₂₆; *ver dā* (vei da) 72₂₁; *cūm reṅ nōi fātse za kâ-l dā? știț tsē reṅ nōi neputi pre iē cmō? nōi reṅ zitse lu țesāru c-āre tsēla māgo o iāpă* (cum să facem să-l alungăm de aici? știți ce să spunem despre el? să spunem împăratului că are vrăjitorul o iapă) 73₂₂; *se voi iō tsā fātse, daiēți-m o spārtă de bombone* (ca să fac eu acest lucru, dați-mi un coșuleț de bomboane) 73₂₈; *tsē reṅ cmōtse pre iē neputi? cmōtse reṅ lu țesāru neputi c-āre māgo o poñāvă* (ce să șoptim acum despre dînsul? acum să spunem împăratului că are vrăjitorul o învălitoare) 74₁₆; *re rāda frāți se iē cāpu plērde* (frații ar vrea bucuros ca el să-și piardă capul, verb) 74₂₀; *iē ganē ontrāt, ke va iē că fātse, ke neca-l dāie ūre scāle lūnj și legāhne* (el zice atunci că, pentruca să facă el acel lucru, să-î deie o scară lungă și ușoară) 74₂₃; *reṅ fātse* (vom face) 75₂; *reș rescalēi* (aș despica) 75₅; *ts'ē reṅ cmōts'e pre iē neputi? nōi reṅ cmōts'e lu țesāru neputi c-āre māgo o iēlvă* (ce să spunem acum despre dînsul? să spunem acum împăratului că are vrăjitorul un brad) 75₁₅; *reș ști* (aș ști) 75₂₈; *reș tală* (aș tăia) 75₂₈; *mēs-a pre zerūncfi și pre mār ān cāsă, se nu-l re cunōște* (a mers în casă în patru labe, ca să nu-l cunoască, 3 p. sing.) 75₃₂; *ver vedē* (vei vedea) 75₃₅; *țesāru zis-a, se nu-l re privari, ke va vedē se-ī māgo ān că iēlvă* (împăratul a zis că să vadă dacă-î vrăjitorul în brad, ca să nu-l înșele) 76₁₁; *pūs-a șapte trupe de soldāț za resclide vo [iēlva], ke va vedē se-ī māgo ān-nūntru* (a pus șapte trupe de soldați să deschidă [sicriul de brad], ca să vadă dacă-î magul înuntru) 76₁₃; *va uts'ide* (va ucide) 76₃₂; *reṅ aflā* (vom afla) 77₁₁; *reṅ mēre* (vom merge) 77₁₃; *tū n-er veri* (nu vei ajunge) 77₁₉; *ver flā* (vei afla) 77₂₁; *tū n-er veri* (nu te vei întoarce) 77_{22, 25}; *t-oī scutā* (te voi asculta) 77₂₃; *se va resclide* (se va deschide) 77₂₆; *tū n-er mēre* (nu te vei duce) 77₃₅; *k-er fātse* (că vei face) 77₃₅; *va scapā* (va scăpa) 78₄; *ver flā* (vei afla) 78₆; *flā ver* (vei afla) 78₆; *se va resclide* (se va deschide) 78₆; *tū n-er veri* (nu te vei întoarce) 78_{9, 17, 20}; *veri-ver* (te vei întoarce) 78₁₈; *scutā-t-oī* (te-oî asculta) 78₁₉; *ver flā* (vei afla) 78₂₁; *nu ț-ōr niș* (nu-ți vor face nimic, elipsa verbului) 78₂₅;

ver ști (vei ști) 78₃₇; *vor hiti* (vor arunca) 79₃₀; *l-er ozdravi* (fil vei îndrepta) 79₃₄; *va ozdravi* (se va vindeca) 79₃₄; *reși* (va fi) 80₆; *reși* (va da) 80₆; *reși mere* (va merge) 80₇; *reși ozdravi* (va îndrepta) 80_{7, 10}; *tú n-er ozdravi* (nu vei vindeca) 80₈; *reși* (ar voi, verb) 80₂₅; *reși ozdravi* (să vindece [ar vindeca]) 80₂₅; *reși făts'e* (va face) 81₂₆; *reși purtă* (ar purta) 82₁; *reși hiti* (aș zvîrli) 82₁; *rem făts'e* (vom face) 83₁₉; *rem uts'ide* (să tăem [vom tăia]) 83₁₉; *reși uts'ide* (ați tăia) 83₂₁ *).

*) Din aceste exemple se culege următorul tablou de forme.

Auxiliarul viitorului

1 p. sing.	<i>voi</i>	<i>oi</i>	<i>reși</i>
2 p. sing.	<i>ver</i>	<i>er</i>	<i>reși, -r</i>
3 p. sing.	<i>va</i>	<i>a</i>	<i>reși</i>
1 p. pl.			<i>reși, rem, reși, ren, -n</i>
2 p. pl.	<i>veși</i>		<i>reși</i>
3 p. pl.	<i>vor</i>	<i>or</i>	

Auxiliarul optativului

1 p. sing.	<i>ver</i>	<i>reși, rași, reși</i>	<i>eși</i>
2 p. sing.		<i>reși, rai, rei</i>	<i>er</i>
3 p. sing.		<i>reși</i>	<i>er, ăr</i>
1 p. pl.		<i>reși, ren</i>	<i>ăren</i>
2 p. pl.		<i>reși</i>	<i>ași</i>
3 p. pl.		<i>reși, reși</i>	

Aceste forme însă apar și ca verb, anume ca verbul *voesc*, cu înțelesul de indicativ și de optativ, astfel :

Prezentul indicativului

1 p. sing.	<i>voi</i> (vreați)
2 p. sing.	<i>ver, reși, rai</i> (vrei)
3 p. sing.	<i>va, reși</i> (vrea)
2 p. pl.	<i>veși, reși</i> (vreți)
3 p. pl.	<i>vor, or reși</i> (vor, vreați)

Prezentul optativului

1 p. sing.	<i>reși</i> (aș vrea)
3 p. sing.	<i>vrăși, reși</i> (ar vrea)
3 p. pl.	<i>reși</i> (ar vrea)

Din simpla inspecție a acestor tablouri, unul al formelor de viitor și de optativ, celălalt al verbului *voesc*, rezultă în mod clar 1) că for-

mele istroromine ale viitorului și optativului își au originea în verbul *volo*, 2) că în istroromin, ca și în dacoromin, există pentru verbul *voesc* (considerat la un loc, ca verb și ca auxiliar de viitor) la prezent, pelingă o formă mai specifică, *vói, vér, vá, véř, vór* (dacoromin *vóüü, véi* - vechiu romin *véri, vá, vóm, véř, vor*, astăzi numai auxiliar de viitor, în vechea romină și auxiliar de viitor și verb) > **voleo, *velis, volet* (Archiv für lat. Lexikographie und Grammatik, II, 177), *volumus, *velitis, volunt*, o altă formă, foarte asemănătoare cu a imperfectului, *rěř, rěi-rái, rě, rěm-rěm-rěn-rěn, rěř, rě* (dacoromin *vrěäü, vrěäi, vrěä, vrém, vrěři, vrěäü*), a cărei origine trebuie căutată în persoanele 1, 2 plurale **volemus, *voletis* și în analogia imperfectului.

În special pentru originea auxiliarului optativului istroromin din imperfectul lui *volo* pledează două fapte. Intiiu acela că imperfectul lui *volo, vrěä, vrěäi, vrěä, vrěäm, vrěäři, vrěä* > *volebam, volebas, volebat, volebamus, volebatis, volebant* servia în vechea romină ca auxiliar al optativului (*vrěä fi=ar fi*, vezi exemple la Cipariu Principii de limbă și de scriptură 191). Al doilea acela că în Banat se întrebuițează, unele lângă altele, formele cu *v-* și fără *v-* ale imperfectului *vream* > *volebam* ca auxiliare ale optativului (Weigand's III Jahresbericht pag. 216 *rěäs řts'i* [aș řti], pag. 99 *vrěäi ři* [ai ři], pag. 65 *rěäm rugä* [am ruga]; Enea Hodoș Poezii populare din Bănat Nos. 99, 102 *rěäi veni* [ai veni], No. 263 *te rěäi uscă* [te-ai usca]).

Mai în special pentru originea auxiliarului optativului istroromin din *volo* pledează faptul că formele 1 p. sing. *rěř, 3 p. sing. vrě, rě, 3 p. pl. rě* (vezi tabloul) au înțelesul, ca verbe, de prezent al optativului, ceia ce nu se poate explica decât prin faptul că izolarea *reș řti*, de pildă, este necompletă, așa că vorbitorul o înțelege ca *aș vrea să řtiu*.

Formele de optativ istroromine începătoare cu vocale, 1 p. sing. *erș* (alături cu care există și *erș*, după cum rezultă din două exemple din textele publicate de Weigand în I Jahresbericht, No. IV, 16, *serlaș vedě, cunoșterlaș*, „dacă l-aș videa, l-aș cunoaște”, pe care eu le analizez *s-er-la-ș, cunoșt-er-la-ș* [cu totul altfel analizează Weigand III Jahresbericht 144]); 2 p. sing. *er*; 3 p. sing. *er, är*; 1 p. pl. *ären* (În exemplu, 26₁₅, *är l-en püre, är l-en prinde*, cuvântul *ären* este desfiăcut prin intercalarea pronumelui *l*, tot așa după cum în *serlaș, cunoșterlaș* [vezi mai sus] cuvântul *erș* este desfiăcut prin intercalarea pronumelui *la*. Tot așa în dacoromin se zice *dúcevăři=dúceři-vă* prin intercalarea pronumelui *vă* în cuvântul *dúceři*. Vezi § 315 No. 24); 2 p. pl. *ař*; 3 p. pl. *er* (Această formă se găsește într-un exemplu din textele publicate de Weigand în I Jahresbericht, No. IV, 10, *k-er la cumpară*, „că [ei] l-ar cumpăra”), sint evident aceleas cu formele dacoromine *aș* (vechea romină *aři, așu*, vezi Tiktin Wörterbuch), *ai* (Cipariu în Gramatică I 278 dă ca veche romină forma *ari*, pe care însă n-am putut-o găsi), *ar* (în vechea romină *are, ari, ară, re: are avěä, s-are griji* Gaster Chrestomatie I 76, *are hi Iorga Documentele Bistriței I, 8, 28; ari avěä* Gaster Chrestomatie II, 14; *arä fi fost* Gaster Chrestomatie I, 274, *arä hi Iorga Documen-*

tele Bistriței I, 8; *de re hi să hie bün* Iorga Documentele Bistriței I, 8), *am*, *ați*, *ar* (în vechea română *are*, *ari*, *ară*: *are vrea* Dosoteiü Proloage 59₁; *ari vteșui* Gaster Chrestomatie II, 14; *ară fi* Gaster Chrestomatie I, 271, *ară aruncă* Iorga Documentele Bistriței I, 9, *ară hi*, *ibidem* 9, *ară muri*, *ară invie* *ibidem* 22). Aceste forme însă, începătoare cu vocale, se deosebesc de cele începătoare cu *r* numai prin poziția vocalei (Să se compare în special 1 p. sing. *reș-erș*, 2 p. sing. *rei-er*, 3 p. sing. și pl. *re-er*.—1 p. pl. *ären*>**ern*, 2 p. pl. *aț*>**ert*), iar *a-* inițial din formele dacoromine și din p. 2 pl. istroromină *aț* se explică prin prefacerea lui *e-* inițial neaccentuat în *a* (Vezi 37). Chiar numai această considerație ne-ar face să admitem că formele începătoare cu vocale au eșit din cele începătoare cu *r* prin metateză. Dar la această concluzie ne mai împing alte două considerații puternice, întâi promiscuitatea cu care formele începătoare cu vocală și cele începătoare cu *r* se întrebuițază în istroromin și în Banat (Pentru Banat compară în special cele spuse de Enea Hodoș Poezii populare din Bănat pag. 9: „Optativul prezent se conjugă în comuna Văradia și Pătaș în modul următor: *Țo rēaș veni, tu rēai veni, iel ar veni, noi rēam veni, voi rēaț veni, iei ar veni*“), apoi faptul că limba nu admite lux (Vezi ale mele Principii de istorie a limbii pag. 213), și ar fi chiar abuz de lux atunci cînd ea ar întrebuița pentru exprimarea unui raport de mod trei simboale deosebite (În Banat de pildă p. 2 sing. *vrēai—rēai—ai*, în istroromin de pildă p. 1 sing. *ver—reș-raș-re—eș-erș*), dacă acele trei simboale n-ar proveni din unul și același etymon.

Toți cîți s-au ocupat cu originea formei de optativ dacoromine *aș*, *ați*, *ar*, *am*, *ați*, *ar*, s-au gândit la verbul *habeo*. Astfel Diez Grammatik V ed. pag. 598 („Pentru al doilea imperfect al conjunctivului”—așa numește el optativul românesc—„circumscrierea se face tot cu *avēā*. Numai pentru p. 1 sing. s-a recurs la neogrecul *ās*: *ās γράφει* er möge schreiben, *ās γραψωμεν* lasst uns schreiben. Și în albaneza se întrebuițază *as*: *as tã škoimā* lasst uns gehen.“), Cipariu Gramatica I, 277 („p. 1 sing. *aș* e neîndoit lat. *habuissem*, iar celelalte persoane sînt derivate dela *haberem*“), Cihac Dictionnaire II, 637 („1 p. sing. *aș*=neogrec *ās*+*ās* *γράφει* qu'il écrit, *ās γραψωμεν* écrivons. Pentru celelalte persoane s-a luat verbul *avē*, *habere*, și anume *ați*, *ar* pentru 2 și 3 p. sing., și *am*=*avem*, *ați*=*aveți*, *ar*=*are* pentru plural.“), Miklosich Beiträge Conson. II, 27 („*aș* își are originea în *habuŕssim*, *habuëssim* prin *aēš*“), care însă își retractează părerea în Lautgruppen 37 („Dela *habuissem*, *habuissim* nu se poate deriva *aș*, pentru că *habuissem* ar fi dat *avūse*, iar *habuissim* *avūși*. S-ar potrivi a două formă de perfect al conjunctivului *habessim*, dar o asemenea derivare nu se poate admite din punct de vedere general roman, vezi Diez II, 113 [adecă II, 117, unde se spune că perfectul conjunctivului latin a dispărut din toate limbile romanice].“), Hasdeu Etymologicum Magnum 982 („Toate formele auxiliarului *am* s-au născut printr-unul și același proces fonetic al suprimării silabei mijlocii *-ve-*=*-be-* din prototipurile latine, și anume *am*—*habemus*, *ați*—*habes*, *a*, *ați*—*habet*, *habent*, *ați*—*habetis*, *are*—*haberet*, *aș*—*habessim*.“), Meyer-Lübke Grammatik II § 114 („În aceste forme, a căror origine din *avēā*

§ 256. 218. *j* *) la începutul silabeî s-a africativizat pe tot teritoriul românesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. Şi anume: a) *j* + *o*, *u* < *ǵ-ž* > *ǵ-ž* > *ž-dž* > *ǵ* **). — b) *j* + *a* < *dz-z* > *dz* ***).

se vede cît de colo—auf der Hand liegt—, obscură este numai p. 1 sing. *aş*, pentru că vreun **habuissi* ar cere o prea mare scurtare. O formă apropiată este neogrecul *ăş*, care are un înţeles analog şi a pătruns şi în albaneza, decît numai ar trebui să se admită că s-a introdus *-î* ca terminaţie dela perfectele forte, ceia ce iarăş este greu.“), Tiktin Wörterbuch („Derivă în orice caz din forme de ale lui *habere*: *aş* probabil din *habuissem*, şi anume *aşi-aşu-aş* după *dzişi-dzişu-dziş* din *dixi*, iar celelalte forme ori din *habueras* etc. ori din *haberes* etc.“) şi Zeitschrift für roman. Phil. XXVIII, 691 sqq. (Derivă ori din *haberem* ori din *habuerim*. *aş* din *habuissem* n-a putut eşi, e de origine obscură?). Eu însumi în Principii de istoria limbii 70 am admis ca etymon prezentul conjunctivului dela *volo*, şi anume sub formele *volam*, **volas*, **volat*, **volamus*, **volatis*, **volant* (După Ernst Gamillscheg, Studien zur Vorgeschichte einer romanischen Tempuslehre, Wien, 1913 pag. 146, în Sitzungsberichte der Wiener Akademie Bd. 172, această etimologie a mea, pe care astăzi o părăsesc, ar fi mai apropiată de adevăr decît cea din *volebam*, propusă de Weigand), dar deja în April 1896 recunoşteam la cursul meu dela universitatea din Iaşi originea auxiliarului de optativ istoromîn din imperfectul verbului *volo*, *vream*, *vreal*, *vrea*, etc., prin căderea lui *v-* iniţial, şi identitatea auxiliarului istoromîn cu *aş*, *ai*, *ar*, etc. dacoromînesc. La sfîrşitul anului 1896 Weigand în III Jahresbericht 139-161 (Die Bildung des Imperfecti Futuri—Konditionalis, Optativi—im Rumänischen) a susţinut cel dintîiu prin publicitate acest lucru. Pe *-ş* dela persoana 1 singulară (dacoromîn *aş-aşi-aşu*, istoromîn *reş-raş-eş-erş*) continuu de a-l explica aşa cum l-am explicat deja în Principii 70, anume prin compunerea cu *sic*: *aş* > *volebam sic*. Această explicare a lui *-ş* a fost adoptată şi de Weigand III Jahresbericht 149.

În ce priveşte formele începătoare cu *r* ale optativului din dialectul istoromîn, originea lor din imperfectul lui *volo* a fost recunoscută încă de Ascoli Studii critici anul 1861 (la Hasdeu Etymologicum Magnum 1947), dar, macarcă această origine a lor este într-adevăr bătaoare la ochi, ea a fost respinsă de Hasdeu Etymologicum Magnum 1946 şi de Tiktin Wörterbuch şi Zeitschrift für roman Phil. XXVIII 691 sqq., care şi unul şi altul admit că *reş* se datoreşte faptului că *zicere-aş*, de pildă, a fost simţit prin etimologie populară ca *zice-răaş*. Hasdeu: „Poporul judecă limba după auz, nu după scris. În forme ca *fire-aş*, *facere-aş*, *zicere-aş*, alături cu *aş fi*, *aş face*, *aş zice*, urechea desparte silabic *fi-reaş*, *face-reaş*, *zice-reaş*. De aci, în loc de *aş* s-a născut în dialectul istrianoromîn forma *raş*.“ Tiktin Wörterbuch pag. 101: „istrian *r-* a fost luat evident dela terminaţia infinitivului: *raş*, *răaş află* pentru *aş află* după *aflăre-aş*, care a fost simţit ca *află-reaş*“.

*) *j* latin—scris de cei vechi cu acelaş caracter ca şi *i*—a avut până în veacul V p. Chr. valoarea de *i* consonant, după aceia a devenit

pe tot teritoriul romanic spiranta palatală fonică, *j*. Seelmann, Die Aussprache des Latein 231.

**) Pentru faptul că *dž* provine din *ǰ*, iar nu din contra, pledează următoarele considerații: a) *dž* se găsește numai într-o localitate din Moldova și în 8 localități din Bucovina. Localitatea din Moldova însă este una dintre acelea unde nu se pot pronunța *š*, *ž*, aparține la așa numitele de cătră Weigand s- *Gemeinden*; în asemenea împrejurări *dž* din acea localitate se datorește unui defect de pronunțare a africatăi *ǰ* (= *dž*), imposibilității de a pronunța pe *ž*, care sunet în stare de muiare (*ž̃*) constituie al doilea element al lui *ǰ*. Ca sunet *normal* al limbii se poate considera *dž* deci numai în cele 8 localități din Bucovina, unde nu există imposibilitate de a pronunța sunetele *š*, *ž*, unde vorbitorul poate pronunța pe *ǰ* (*dž̃*), iar *dž* este un stagiū de alunecare spontană a sunetului original *j*. b) Dialectul macedoromîn, care în ce privește africata dezvoltată din *g + e*, *i* se deosebește de dialectul dacoromîn, în felul acela că el a dezvoltat africata *dz*, în vreme ce dialectul dacoromîn are *ǰ*, în privința africatăi dezvoltate din *j* se potrivește cu dialectul dacoromîn întocmai, căci și el, ca și acest din urmă, are *ǰ*. Din punct de vedere fiziologic este tot atît de posibil ca *ǰ* să provină din *dž*, ca și din contra, și încă mai posibil este ca una ori cealaltă din aceste africcate să se fi dezvoltat dintr-un sunet exploziv oarecare fără ca să fi trecut una prin stagiul celeilalte. Cu toate acestea, cînd pe teritoriul romînesc, cu excepție de 8 localități din Bucovina, există *ǰ*, este mai firesc de a admite că *dž* din cele 8 localități ale Bucovinei provine dintr-un *ǰ*, care va fi existat cîndva și în acele localități, decît a admite că *ǰ*, cel general răspîndit în toată romînia, își are originea într-un *dž* mai vechiū.

**) Pentru *j* înainte de *e* lipsesc exemple. Candrea-Hecht Les éléments latins de la langue roumaine 40 formulează legea: „*j* înainte de vocalele *e*, *i* și-a păstrat valoarea de *i* și în unele cazuri a dispărut”. Acest lucru el vrea să-l probeze cu exemplele *juniperus*, care ar fi devenit **jinuperus*, *ienúpăr*, și *trajicere*, care ar fi devenit **trejicere*, **treiecere*, **treecere*, *trécere*. Mai întîiū este de observat că adevăratul descendent al lui *juniperus* este *jněápăn*, iar *ienúpăr* e un neologizmu. Apoi în ce privește pe *traicere* (aceasta e ortografia obișnuită a cuvîntului), am de spus următoarele. În limba latină clasică *i* (*j*) consonant intervocalic forma diftong descendent cu vocala precedentă și diftong ascendent cu vocala următoare, se pronunța *Aiācem*, *Maīiam*, *Troīitam*, *coīiicit*, *peīius*, *eīius*, *maīius*, iar diftongul întîiū, cel descendent, își păstra cantitatea sonantei neatinsă și era lung numai prin faptul că forma o silabă închisă, astfel că *Troja*, *ejus*, de exemplu, nu se pronunțau *Trōja*, *ējus*, ci *Trōīia*, *eīius* cu sonantele *o*, *e* scurte. Vezi Seelmann Aussprache des Latein 236, Lindsay Die lateinische Sprache II § 55. Pronunțarea aceasta s-a păstrat în latina clasică până pe timpul lui Priscianus (inceputul secolului VI). Această pronunțare a lui *i* consonant (*j*) intervocalic exista și în latina populară atunci cînd vocala posterioară era *a*, *e*, *o*, *u*. Cînd vocala posterioară era *i*, se pare că cei doi diftongi, unul (întîiul) descendent și celălalt (al doilea) ascendent, se reduceau numai la unul, la cel descendent, care era urmat în hiatus de *i* sonant:

traicio (*trajicio*) se pronunța adecă *trai-icio*, *coicio* (*cojicio*) se pronunța *coi-icio*, *baiulo* (*bajulo*), prefăcut prealabil în **bailo* (*bajilo*), se pronunța *bai-ilo*. Acest lucru rezultă din chipul cum *traicio* și *bailo* sînt reprezentate în limbile romanice. În adevăr romînul *tréc* se poate explica numai prin aceia că *trai-ïcio*, înainte de a se fi prefăcut *ï* scurt accentuat în *ê*, a devenit **trăico*, rezultînd un tip *trăico*, *trăicis*, *trăicit*, *trăicimus*, *trăicitis*, *trăicunt*, *trăiciebam*, *trăicere*, *trăictus*, de unde printr-o ulterioară alunecare de sunet a rezultat *tréco*, etc., de unde romîneștile *tréc*, *trăaptă* > *trecta* (Această etimologie a lui *trăaptă* a fost dată întîi de Meyer-Lübke Grammatik I 241). Un asemenea tip *trăico* nu s-ar fi putut dezvolta din *trai-ïcio*. Tot așa romînul *bäer*, engadin *bela* Tragbahre, obvaldens *baila* Tragband (Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 886) nu se pot explica decît prin aceia că verbul **băi-ilo* a devenit *băilo* și apoi a dat naștere unui derivat imediat **băila*. Iar un tip *băilo* nu s-ar fi putut dezvolta din *băi-ilo*. Această reducere a celor doi diftongî, unul descendent și altul ascendent, la unul singur, la descendent, într-un tip *trai-ïcio*, care a devenit *trai-icio*, este lesne de priceput cînd vocala posterioară a fost un *i*, căci pronunțarea într-un diftong ascendent, *ïi*, a lui *i* consonant cu *i* sonant este incomodă (pronunțarea lui *i* consonant cu *i* sonant în diftong descendent, *ii*, este mult mai lesne). A admite reducerea celor doi diftongî la unul singur, atunci cînd vocala a doăa a fost un *e*, ba încă a admite reducerea celor doi diftongî la diftongul ascendent (după cum se pare că a înțeles Candrea-Hecht), a admite apoi căderea lui *i* într-un tip *tre-ïecere*, ori poate chiar într-un tip *trei-ïecere* (căci și acest lucru poate a vrut să înțeleagă Candrea-Hecht), este greu. Probabil (negreșit nu sigur, căci dela chipul cum a fost tratat *ia*, *io*, *iu* nu putem cu siguranță induce chipul cum ar fi fost tratat *ie*; asemenea legi astăzi nu se mai admit) un tip *treiecere* ori *treiëcere* ar fi dat în rominește *treğëce* ori *trezece*, și nu *trece*, iar dintr-un *trejecta* ar fi eșit în rominește *treğăptă* ori *trezăptă*, iar nu *trăptă*.—În ce privește pe *jejuno*, *jejunus*, formele romanice *dza-dzuner* (San Fratello), *jejunar* (provensală), *jejuar* (portugheză) ni dau bănuiala că și formele romanice cu un singur *j*, precum *dzunar* (venețiană), *ğüne* (piemonteză), *ğaunai* (campidană), *ğüner* (engadină), *dzuna* (friulană), *jeüner* (franceză), *jumar* (portugheză), pentru care vezi Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 4581, romîn *ajună* provin din forme mai vechi, azi dispărute, cu doi *j*, *jeju-*, în care cele două silabe s-au contras într-una, astfel că în special *ajiün* romînesc (dacoromîn *ajün* verb > *jejuo*; macedoromîn *agiün-ajün* adiectiv > *jejunus*) este provenit dintr-un mai vechiu *žëžün* ori *zežün*. *a-* din romînul *ajün* n-ar fi provenit prin urmare din aceia că *j* inițial din *jejuno*, *jejunus* ar fi dispărut, iar *e-* inițial s-ar fi prefăcut în *a*, ci acest *a-* din *ajiün* ar fi un prefix, după cum este un prefix *di-* în italianul *digiunare*, *de-* în logudorezul *deyunare*, *deinare*, *de-* în catalanul *dejunar*, *a-* în spaniolul *ayunar* și în dialecte din nordul Italiei (Vezi pentru aceste forme Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No. 4581).—Pentru *aiépt* a propus Cihac, și după Cihac Pușcariu Etymolog. Wörterbuch, pe latinul *ejecto*. Dar cu mai multă siguranță ar putea afirma cineva că din *ejecto* trebuia să iasă *ağépt* ori *azépt*, căci pentru africativizarea lui *j* în acest cuvînt stă ca probă chipul

cum aŭ fost tratate grupele *ja-*, *jo-*, *ju-*, învremece pentru eventuala cădere a lui *j* ori pentru eventuala păstrare a lui *j* ca *i* în *je* nu există decât o simplă presupunere (Vezi cele spuse mai sus în această notă). Pentru aceia probabilul etymon al lui *aiēpt* este *abjecto*. Pentru a pricepe acest lucru observăm următoarele. *i* precedat de consoantele labiale *b*, *v*, *f*, în silabă neaccentuată, precedată de silabă accentuată deschisă, din cuvinte paroxitoane, trece prin metateză în silaba accentuată și formează diftong descendent cu sonanta silabei accentuate (Vezi 52 γ). Acest fenomen a avut loc după ce căderea lui *b* între două vocale, dintre care cea de a doua să nu fie *i* consonant (146), încetase: *caballus* devenise *cāl* în vremea când *hābia* se prefăcea în *āibā*, căci probabil nu faptul că în *āibā*, *rōibu*, *zgāibā*, *cāibā* primul element vocalic era un diftong descendent cu *i* consonant a împiedecat căderea lui *b*. Sint însă două cuvinte unde metateza lui *i* n-a avut loc. Acestea sint *subeo* și *pluvia*. *subeo* conform legii ar fi trebuit să dea *sūib* (Compară **cubium* < *cūib*, *rubeus* < *rōib*), *pluvia*, judecând după *cavea* < *cāibā*, ar fi trebuit să dea *plōāibā* ori *plōāivā*, în cazul din urmă cu *v* păstrat, căci după cum *b* intervocalic a căzut înainte de metateza lui *i*, tot așa foarte probabil și *v* intervocalic trebuie să fi căzut înainte de acea metateză (Compară 207). Cum se pot explica aceste excepții? *sūbiu*, *sūiu*, nu *sūibu*, se poate explica prin analogia formelor *sūi*, *sūe*, *suim*, *suiți*, *suire*, *suit* > *subis*, *subit*, *subimus*, *subitis*, *subire*, *subitus*. Analogia unor forme însă ca *plōūd*, *plōūā*, *plōūāre*, *plōūāt* > *plovet*, *plovebat*, **plovare*, **plovatus* poate explica numai pentru ce n-a devenit *pluvia* *plōāibā* ori *plōāivā*, dar nu poate explica forma *plōāe*: prin analogia lui *plōūd*, etc, cuvintul *pluvia*, o dată împiedecat de a deveni *plōāibā-plōāivā*, ar fi căpătat mai departe forma *plōāūā*. *plōāe* nu se poate explica decât prin aceea că *pluvia*, reținut în această stare prin analogia lui *plōūd* etc., a pierdut într-un târziu pe *v* prin alunecarea sunetului. Și fiindcă *v* în *pluvia* a căzut, trebuie să fi căzut și *b* în *subiu*. Deci *b* intervocalic a căzut în două rânduri în românește, întâiu a căzut când a doua vocală nu era *i* consonant, iar în al doilea rând a căzut când a doua vocală era *i* consonant. Dintre aceste două fenomene cel dintiu este anterior metatezei lui *i*, iar cel de al doilea este posterior acestei metateze. Paralelă cu căderea lui *b* este aceea a lui *v*. În schemă succesiunea fenomenelor este următoarea: 1) *caballus* < *cāl*; 2) *habia* < *āibā*; 3) *subiu* < *sūiū*. Aceste lucruri nu sint sigure, dar posibile, chiar probabile. Și acum, fiindcă *b* în împrejurările din *subiu* a căzut, pentru ce n-ar fi putut cădea și în împrejurările din *abjecto*? Negreșit că împrejurările sint întru cîtva altele, căci în *sūbiū* *b* face parte din silaba slabă, pecind în *abjecto* face parte din silaba accentuată, dar în aceeași vreme aceste împrejurări sint asemănătoare, căci tot *b* intervocalic urmat de *i* consonant este și colo și dincolo, și în *sūbiū* și în *abjecto*. În tot cazul mai multă probabilitate există pentru căderea lui *b* în *abjecto*, care e sprijinită de căderea lui *b* în *subiu*, ori în tot cazul de căderea lui *b* intervocalic tipul *caballus*, decât pentru căderea lui *j* ori pentru păstrarea lui ca *i* în *ejecto*, care fapte din urmă aŭ contra lor a-fricatizarea lui *ja-*, *jo-*, *ju-*. În *abīā*, în caz cînd într-adevăr acest cu-

Exemplele le dau după cuvintele normale și după textele din Weigand's III, IV, VI, VII, VIII, IX Jahresberichte, Weigand Die Dialekte der Bukowina und Bessarabiens, Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî, I. A. Candrea Graiul din țara Oașului.

a) Banat *ž, ž*: *žněápăn-žněápîn-žněápăt-žiriápăn-žiriápînă* (juniperus); *žóacă* (jocat); *žóc* (jocus); *žoi-žoi* (jovis); *žúdzăcă* (judicant); *žudžecă* (judicare); *žúnă-žúnă* (juvenis).—Criș-Mureș *ğ, ž, ž*: *žněápăn-žněápăn-žněápîn-žněápăr-žirěápăn-žirěápen-žinėápăn-žinėápăn-žinápăn-žinápăn-žinėápăn-žinėápăn* (juniperus); *žóc* (jocus); *žoi-žoi-ğoi* (jovis); *žúnă-žúnă-žune-žune-ğune* (juvenis); *žuniă* (junie).—Somîș-Tisa *ğ, ž, ž*: *dezzúgă* (disjugat); *ğór-žór-žór* (juro); *ğurincă-žunincă-žunincă-žurincă-žunincă* (*junica); *žněápăn-žirěápăn* (juniperus); *žoi-žoi-ğoi* (jovis); *žúnă-žune* (juvenis); *žurăt* (juratus).—Țara Birsei și Țara Oltului *ž*: *žněápăn-žněápen* (juniperus); *žoi* (jovis); *žunincă-žunince-žuncă* (*junica, junicem, juvenca); *žúr* (juro).—Sudetul Transilvaniei *ž*: *žoi* (jovis); *žune* (juvenis); *žunincă-žuncă* (*junica, juvenca); *žúr* (juro).—Munteni-Pădurenî *ğ, ž, ž*: *žóc-žóc-ğóc* (joco); *žóc* (jocus); *žoi-žoi-ğoi* (jovis); *žucăt* (jocatus); *žudžecîn* (judicando); *žúg-žúg-ğúg* (jugum); *žune* (juvenis); *žurăt* (juratus).—Țara Oașului *ğ*: *ğóc* (joco); *ğoi* (jovis); *ğurăt* (juratus).—Oltenia *ž, ž*: *žněápăn* (juniperus); *žoi-žoi* (jovis); *žucă* (jocare); *žugáni* (boi, >jugum); *žune-žune-žune* (juvenis); *žunincă-žunincă* (*junica); *žúr-žúr* (juro).—Muntenia *ž*: *žněápăn-žněápen* (juniperus); *žoi* (jovis); *žucăt* (jocatus); *žune* (juvenis); *žunincă-žunince-žunice-žunică-žuncă* (*junica, junicem, juvenca); *žúr* (juro).—Moldova *ğ, ž, ž, dž* (numai într-o localitate, Valea Sacă jud. Bacău): *žněápîn-žărápîn* (juniperus); *žoi-žoi-ğoi-džoi* (jovis); *žudeř* (judecător, judicium); *žudeřasă* (soșia judecătorului); *žudicătă* (judecată >judico); *žuncî-žuncî-ğuncă-ğuncî-džuncî* (juvenca); *žune* (juvenis); *žúr-ğúr-žúr-džúr* (juro).—Bucovina *ğ, ž, ž, dž* (în 8 localități): *ğór-ğúr-žór-žúr-džúr-džór* (juro); *ğuncă-džuncă-žu-*

vînt provine din *vix*, izolarea *a + vix* a avut loc tîrziu, după căderea lui *b* intervocalic tipul *subiu*. Tot așa tîrziu, după căderea lui *b* intervocalic tipul *subiu*, a avut loc prefacerea lui *b* în sunete limbale înainte de *ř* consonant vechii (145): pentru aceia *ařept*, nu *abğept*, ori *-ğ-*, *-bd-*, *-bdž-*, *-d-*, *-dž-*, *-bğ-*, *-ğ-*, *-bdz-*, *-bz-*, *-bj-*.

nincă-žuncî; žněpăn (juniperus); žõi-ğõi-džõi (jovis).—Basarabia ġ, ž, ž: ġuncă-žuncî-žuncî (juvenca); žõi-žõi-ğõi (jovis); žūr-ğūr-žūr (juro).

b) Sint numai două exemple: *jaceo < dzác-zác; sanctus joannes < sanctus jannes < sînzăniî* (nașterea sfântului Ioan Botezătorul, la Saint-Jean, Iohannistag, 24 Iunie) *).—*plôde* nu-î **ploja*, cum propune Pușcariu Etymolog. Wörterbuch No. 1340,

*) La Bîrlad se zice *sînzăniî*; în Șezătoarea V, 82 (Transilvania ?) *sînzieniî*; Marian Sărbătorile I, 111 *sînđienele*; Rădulescu-Codin și Mihalache Sărbătorile poporului, București, 1909, pag. 73-74 *sînzénia-sînzénii*; T. Pamfile Sărbătorile de vară la Romîni, București, 1910, pag. 77, 79, 80 *sînzénii-sînzănie-sînzăniî-sîmzăniî-sînzienne*; Panfu Plantele cunoscute de poporul român, București, 1906, pag. 87 „drăgaică (Muntenia), floarea lui Sf. Ioan, *sîmziene* (Banat), *sînjuoâne, sînzene, sînzénie, sînzienne, sînzuiănă, sînzuiene* (Transilvania) = caille-lait jaune, echtes Labkraut, Marienbettstroh, galium verum L“. Din *sanctus jannes* trebuia să iasă **sînzî'ne*. **sînzî'ne* însă a fost în izolarea sa considerat ca substantiv feminin plural, apoi trecut la pluralele -î și, fiindcă femininele plurale -î au de obicei un -ă accentuat, **sînzî'nî* a fost prefăcut prin analogie în **sînzăniî*, care în sfîrșit prin amestecul sufixului -ie a devenit *sînzăniî*. Se mai poate întîmpla ca **sînzî'ne*-**sînzî'nî* să fi căpătat de odată forma *sînzăniî* prin analogia sufixului -anie pl. -ăniî. *sînzénii* a putut eși din *sînzăniî* în două feluri: a) prin prefacerea lui *ă* în *é* supt influința lui *i* din silaba următoare (Vezi 78), prefacere ajutată de analogia sufixului -enie; b) prin pronunțarea muțată a lui *z* (Vezi 77). Ca oricare izolare—căci nu numai poporul, dar nici filologii nu mai simțesc în *sînzăniî* pe sfîntul Ion—cuvîntul a devenit pradă alunecărilor de sunet și analogiilor de tot felul, care ar putea fi urmărite ușor, dacă am avea încredere în datele înșirate mai sus, care cele mai multe ascund supt o ortografie de fantazie cine știe ce pronunțări reale. Cum că în *sînzăniî* se ascunde sfîntul Ion știia deja Cihac II 339, decît numai el desfăcea cuvîntul, pe care-l dă sub formele *șanzuăne, sînzuiene, sînzienne, sîmziene, sînzuiene, sîmzelene* (?), în *sfînt-sfînt-ioâne*, astfel că-și închipuia pe -z = *sfînt*, iar ca reprezentant al lui *ioâne* considera pe -*u-ăne, -uțene, -iene*. Chițu Cuvintele creștine în limba romînă, Columna lui Traian anul 1882 pag. 456, a desfăcut vorba mai bine: „*Sin-Ziane—la Saint-Jean*“. Pușcariu Etymolog. Wörterbuch No. 1598 face apropierea următoare: „*Sîntioan* Convorbiri Literare XX 1017, *Sînțion* Liuba-Iana Măidan 98, neben *Sînzienne*, heiliger Iohannes 24 Iuni“, din care pare că ar rezulta că pentru el *sînzienne* trebuie desfăcut în *sînz-iene*, unde *sînz = sînț* din *Sînțion*. În ce privește pe acest *Sînțion* din Liuba și Iana, Topografia satului și hotarului Măidan, Caransebeș, 1895, pag. 98, ț din el este în realitate *ts* și a rezultat în izolarea recentă *sînt-ion* conform fenomenului 164.

căci din *ploja* trebuia să iasă în românește *plödăză-plöáză*; *plöae* e *pluvia* (Vezi 208 și nota *** dela 218). Iar *Trajanus*, dacă s-ar fi păstrat în românește, n-ar fi sunat *trăin*, cum își închipuește Ovidiu Densușianu *Histoire de la langue roumaine* I 268, ci *trădzîn-trăzîn*.

Macedoromîn. a) a) *ǵ, ž*: *ǵóc-žóc* (Moloviște, Gopeș) (joco, jocus); *ǵói* (jovis); *ǵóne* (juvenis; greu de explicat *ó*, vezi 58); *ǵuděť* (judicium); *ǵúdic* (judico); *ǵúg* (jugum); *ǵugástru* (jugastru > jugum); *ǵuněápine* (juniperus); *ǵúr* (juro). P. B. glosar. *ǵurǵúnă* > jurgium Pap. et. 27.—b) *dz*: *dzác* (jaceo) P. B. glosar.

b) Olymp. a) *dz* > *ǵ*: *dzóc* (jocus) Weigand Olymp 56; *dzói* (jovis) 56; *dzóne* (juvenis) 32; *dzuněápine* (juniperus) 30.

c) Acarnania. a) *ǵ*: *ǵuněáme* (tinerime, tineri > juvenis) Weigand Aromunen II 178.

d) Meglen. a) *ž* (Numai în Țirnareca și *ǵ*, Capidan Meglenoromîniî I pag. 138): *žóc* (joco, jocus); *žói* (jovis); *žuděť* (judicium); *žúdic* (judico); *žúg* (jugum); *žugástru*; *žúnc* (juvencus); *žúni* (juvenis); *žúr* (juro). P. M. glosar.—b) *z*: *zác* (jaceo) P. M. glosar.

Istroromîn. a) *ž*: *žóc* (joco, jocus); *žúg* (jugum); *žúre* (juvenis); *žuriťă* (*junica cu substituirea sufixului slav *-iťă*); *žúru* (juro). P. I. glosar.—b) *z*: *zăcu* (jacent) P. I. 80₄.

§ 257. 219. *h* latin, care era spiranta laringală afonă (gehauchter Einsatz, spiritus asper, $\delta\alpha\sigma\epsilon\tilde{\iota}\alpha$), dupăcum rezultă din discuția dela Seelmann *Aussprache des Latein* 262 sqq., a dispărut în românește printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular. *homo* < *óm*; *humerus* < *úmăr*; *humidus* < *úmed*. În *trág* > *traho* s-a introdus *g* prin analogiea perfectului, după modelul *ling*—*linsěi* > *lingo*, *linxi*; *înpúng*—*înpunsěi* > *pungo*, *punxi*; *múlg*—*mulsěi* > *mulgeo*, *mulsi*; *spárg*—*spársěi* > *spargo*, *sparsi*; etc.

În cuvintele *hám* > mediogrec $\chi\acute{\alpha}\mu\omicron\varsigma$; *ház* > turc *hazz*; *hă-měiű* > vechiű bulgar *hm̄klī*; *hír̄b* > bulgar *härbel*; *hír̄stī* onomatopeic; *hodorogěsc* onomatopeic; *hórn* > malorus **horn*, vechiű bulgar *grünű* Miklosich *Beiträge Vokal*. III, 7, 28; *hrib* > slav *hrib*; *hulúb* > malorus *holub*; *lanťuh* > slav *lanťuh*; *lehăesc* > ? (vezi § 328); *pahár* > slav *pehar*, *pohar*, *puhar*; *pă-mătűh* > ungur *pemetfü*, nu există *h* = spiranta laringală a-

fonă, cum crede Miklosich Beiträge Conson. II 76, ci spiranta velară afonă χ .

După Weigand ar fi existînd în toate dialectele dacoromînești sunetul h = spiranta laringală afonă. Mai întîiu ca prothetic în cuvinte ca *ăripă* (Banat *ăripă* pl. *ăriph-ărpă* pl. *ărpă-ăripă* pl. *ăriph*.—Criș-Mureș *ăripă* pl. *ăriph-ărpă* pl. *ărpă*.—Somiș-Tisa *ăripă* pl. *ăripk*.—Oltenia *ăripă* pl. *ăriph-ărpă* pl. *ărpi*.—Muntenia *ăripă* pl. *ăripî ărpi ăripî ăripk*.—Moldova *ăripă* pl. *ărik* [numai un loc, Bicz județul Neamț]); *ăl, ă* (cel, cea, în diferite locuri, de pildă în Banat pag. 258, 268, Criș-Mureș pag. 305, 306, 323, Muntenia pag. 299); *ămănte, ămăntu* (Muntenia pag. 285, 297). Apoi în următoarele cuvinte de origine străină, unde în limba comună există spiranta velară afonă χ : *hăi-hăid-hăida-hăidaț-hăide-hăideț-hăidi* (Banat pag. 269, 275, Criș-Mureș pag. 303, 305, 324, Somiș-Tisa pag. 50, 58, 63, Oltenia pag. 76, Muntenia pag. 288, Moldova pag. 196, 203, Bucovina pag. 58, Basarabia pag. 72); *hăiduc* (Banat pag. 291, Oltenia pag. 79, Bucovina pag. 64); *hăiducie* (Oltenia pag. 81); *hăină* (Somiș-Tisa pag. 52, 62, Bucovina pag. 60); *hălă* Gespenst (Banat 276); *hărnic* (Banat pag. 304, Somiș-Tisa pag. 55); *ház* (Muntenia pag. 312); *hazná* (Oltenia pag. 77); *hăi* interjecție, „mămucă hăi” (Bucovina pag. 69); *hăzós* (Basarabia pag. 75); *híd* (Somiș-Tisa pag. 44, 47); *hirtie* (Bucovina pag. 68); *hodină* (Somiș-Tisa pag. 46); *hodinesc* (Banat pag. 271, Criș-Mureș pag. 316, Basarabia pag. 79); *hóhot* (Muntenia pag. 313); *hóldă* (Criș-Mureș pag. 317); *horésc* (Somiș-Tisa pag. 70); *hóț* (Banat pag. 262, Oltenia pag. 78, Bucovina pag. 64); *hoțesc* verb (Banat pag. 304); *hulésc* (Somiș-Tisa pag. 44); *hurduc* (Bucovina pag. 67); *husár* (Banat pag. 253); *mohór* (Muntenia pag. 295, Basarabia pag. 76); *păhár* (Banat pag. 297); *prohodésc* (Basarabia pag. 83); *tălhár* (Somiș-Tisa pag. 62); *zăhár* (Somiș-Tisa pag. 58, Muntenia pag. 282). O poziție a parte aŭ următoarele cuvinte, care nu există în limba comună și sînt împrumutate din ungurește, unde sînt pronunțate într-adevăr cu spiranta laringală afonă: *ărînțilă*, clopotele (Criș-Mureș pag. 305) > ungar *harang*; *ăsnuîască*, folosească (Somiș-Tisa pag. 48) > ungar *használni*; *éğęduși*, lăutari (Somiș-Tisa pag. 56) > ungar *hegedüs*; *ęlă*, loc (Somiș-Tisa pag. 45) > ungar *hely*; *înteu*, trăsură (Criș-Mureș pag. 318) > ungar *hintó*; *șoăn*, niciodată (Somiș-Tisa pag. 73) > ungar *soha*.

Mai are Weigand în sfârșit pe ç în *nărăma*, năframa (Banat pag. 265), care ori $e > năfrămă$ prin *hr > fr* (Vezi 203), ori are pe *h* din etymon, turc *mahramā*.—E probabil că în toate părțile, unde a auzit Weigand ç , există în realitate ç .

h, spiranta velară afonă, există ca protetică în *harmasăr > admisarius*, *hîrléț >* vechiul bulgar *rîlîfi*.

h, spiranta velară afonă, există ca protetică la Muntenii-Pădurenii în pronumele *ahăia* (aceia f. sing.) pag. 136, *ahăia* (aceia m. pl.) 136; *ahăla* (acela) 149; *ahăștsa* (aceștia m. pl.) 140; *hă* (cea) 137; *hăia* (ceia f. sing.) 146, 151; *hăialaltă* (ceialaltă) 141; *hăsta* (aceasta) 148; *hăi* (cei m. pl.) 140; *hăia* (ceia m. pl.) 140; *hăialanț* (ceialați) 145; *hăl* (cel) 138; *hăla* (cela) 145; *hălalalt* (celalalt) 140; *hălalant* (celalalt) 144. Acest *h* nu este doar provenit din ç , după cum își inchipuia Miklosich Beiträge Conson. II 69. În special este de observat că *ahăia*, *ahăia*, *ahăla*, *ahăștsa* nu-s $> a\check{c}e\check{a}$, *a\check{c}ela*, *a\check{c}eștia*, ci *a\check{c}e\check{a}*, *a\check{c}ela*, *a\check{c}eștia* au servit numai ca model pentru formarea prin *a-* a lui *ahăia*, *ahăia*, *ahăla*, *ahăștsa* din *hăia*, *hăia*, *hăla*, *hăștsa*, așa după cum moldoveneștile *aista*, *aiăsta*, *aiștia*, *aistea* nu-s eșite din *a\check{c}esta*, *a\check{c}ăsta*, *a\check{c}eștia*, *a\check{c}estea*, ci-s rezultate numai după modelul lor prin *a-* din *ista*, *iăsta*, *iștia*, *istea*: sînt fenomene de analogie acestea, iar nu de alunecarea sunetului. Dacă astăzi formele model au dispărut din dialectele respective, ele au existat altă dată. Din cauza acestui *h* protetic se explică formele *hăi*, *hăia*, *hăialanț*, *hăl*, *hăla*, *hălalalt*, *hălalant*, *hășts'a* $> *h\check{e}i$, $*h\check{e}ia$, $*h\check{e}ialan\check{t}$, $*h\check{e}l$, $*h\check{e}la$, $*h\check{e}lalalt$, $*h\check{e}lalant$, $*h\check{e}șts'a$ $> \check{e}i$, $*\check{e}ia$, $*\check{e}ialan\check{t}$, $\check{e}l$, $*\check{e}la$, $*\check{e}lalalt$, $*\check{e}lalant$, $*\check{e}șts'a$ $> illi$, *ille*, *îști* (Vezi pentru propensia lui *e*, accentuat și neaccentuat, de a se preface în \check{a} , îndată ce este precedat de alt sunet, 36). Tot așa munteneștile *ăsta*, *ăla* trebuiesc explicate ca provenite din *hăsta*, *hăla* $> *h\check{e}sta$, $*h\check{e}la$ $> *\check{e}sta$, $*\check{e}la$ $> iste$, *ille*.

Macedoromîn. a) *óm*; *úmir*. P. B. glosar.

b) Olymp: *óm* Weigand Olymp 36.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *űóm* P. M. glosar.

Istroromîn: *óm*; *úmer*; *úmid*. P. I. glosar.

§ 258. 219^a. *s* intervocalic a rămas afon. Tot așa în spaniola și albaneza.

220. Pe tot teritoriul românesc *s* + *î* vechi (Vezi 24, 39, 51) + vocală < *ș* + vocală, și *s* + *i* fix (*t* și *i* final în anumite împrejurări, vezi 38, 49) < *ș* + *i*, în elementele băștinașe: *camisia* < *cămășă*; *caseus* < *căș*; *ceresia* < *cirășă*; **cinusia* < *cenüşă*; *crassi* < *grăș*; *densi* < *dăș*; *desertus* < **desiertu* < *deșert*; *desidero* < vechi român *deșider* (Psaltirea șcheiană, de pildă ps. 83, 3); *exis* (Vezi 181) < *iăș*; **exmulsi* < *zmulș*; *grossi* < *grôș*; *roseus* ori *rüsseus* < *rôș*; *sedeo* < **siedu* < *șed*; *sella* < **siella* < *șă*; *sēptem* < **siēpte* < *șepte*; *sēx-e* < **siēxe* < *șese*; *sibilo* < *șuer*; *sic* < *și*; *texis* (Vezi 181) < *țeș*; *tonsi* < *tunș*; *ursi* < *urș*; **versis* < *verș*; *vesica* < *beșică*.

În derivate schimbarea lui *s* în *ș* își datorește de cele mai multe ori originea ori derivării dintr-un radical unde *s* era devenit *ș*, ori analogiei. De pildă *flocoșel*, *frumușel* nu sînt numai decît provenite din niscaî *flocosiël*, *formosiël*, macarcă asemenea alunecării de sunet aș putea avea loc în vreunele asemenea derivate, ci ori sînt derivări din radicalele de plural *flocôș-*, *frumôș-*, ori aș fost influențate de analogia vreunor asemenea derivări prin *-ël*, unde într-adevăr *ș* va fi provenit din *s* prin alunecarea sunetului. Pe de altă parte dacă în derivate se găsește *s* neprefăcut în *ș* înainte de *i* fix al sufixului, avem de a face cu derivări relativ recente, dintr-un timp cînd încetase posibilitatea prefacerii *si* < *și* prin alunecarea sunetului: *grășime*, nu *grășime*, pentru că cuvîntul s-a derivat prin sufixul *-ime* > latin *-imen* într-un timp cînd prefacerea *si* < *și* prin alunecarea sunetului încetase *). Ca curiozitate observă vorbele lui Miklosich Beiträge Conson. II, 81: „În *grășime* cu nedrept se gîndesc unia la sufixul latinesc *-imen*. Latinesc

*) Asupra acestui fapt, care se petrece și cu derivatele din radicale terminate în alte sunete decît *s*, n-am mai insistat supt alte rubrici (de pildă la africativizarea lui *t*, *d*, *c*, *g*), pentru că l-am socotit dela sine înțeles. Trebuie să spun însă cu această ocazie că în general atît vîrsta relativă a derivărilor, cît și rolul jucat de analogie la schimbările suferite de radicale înaintea sufixelor derivate și a formelor celorlalte gramaticale, nu sînt luate decît foarte puțin în considerare în istoria sunetelor. În special pe terenul limbii românești faptul a fost neglijat aproape complet, și dacă însuș Miklosich s-a făcut culpabil de inadvertențe de felul celei semnalate aici ori a celei pe care vom semnală-o sub 221, își poate cinea închipui ce confuzii aș putea să facă alții. Vezi studiul meu Un specialist român la Lipsca pag. 123 sqq. (în Viața Românească anul 1910).

cul *-imen* alipit la *gras* ar fi dat *grăšime*."! Pentru aceia crede Miklosich de cuviință să se gîndească la sufixul albanez *-im*!

La elementele străine dacă se întilnește schimbarea $s < \check{s}$ (Și ea se întilnește numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie. De pildă *caiš*, *caráš*, *chiparóš*, *mámoš*, *pláš*, *Rúš* nu sînt doar eșite din niscai *cáisi*, *carási*, *chiparósi*, *mámosi*, *plási*, *Rúsi*, ci sînt produse de analogie după modelul *dés-déš*, *pás-páš*, *sánátós-sánátóš*, *úrs-úrš*, etc.

Sînt localități, unde nu se pot pronunța *š*, *ž*, ci în locul acestor sunete se pronunță *s*, *z* (Sunetele muiate însă *š*, *ž* se pot pronunța). Aceste localități sînt următoarele. a) În Banat: Ilova, Poiana, Ţerova și Cuptoare (*sásă*, *úsă*, *asá*, *sí*, *rosiú*, *rusînă*, *sărpie*, *chimédsă*, *cás*, *scóálă*. Însă *škóp* și *škóp*, *ašts'érg*, *šts'iú*, *ašts'érn*. Tot așa în cuvinte de origine germană: *slingerăe* > *Schlingerei*, un fel de broderie. Apoi *zóc*, *zúnă*, *mizloc*, *cozóc*, *zidov*, *griză*, *zăluiesc*. Însă *žoi*). În Vizság se pronunță *š*, *ž*, sunete intermediare între *s* și *š*, între *z* și *ž* („der Zwischenlaut zwischen s und š“). Weigand's III Jahresbericht 229, VII Jahresbericht 49.—b) Oltenia. „Cea dintîiu urmă în apropiere de Turnul Severin, la izvorul Birzei, unde mulți din cei bătrîni pronunță *s* în loc-de *š*. Adevăratul teritoriu al pronunțării *s* este valea de sus a Topolniței și de-a lungul poalelor Carpaților până la Cloșani și valea Motrului. Sînt următoarele comune: Siroca, Baltă, Malarișca, Gornești, Presna, Costești, Gornavița, Cernavîrf, Nadanova, Izverna, Selișteea, Obîrșia, Merișești, Oriești, Sohodol, Cloșani“. În vreme ce în localitățile cu pronunțarea *s* din Banat *ž* se pronunță în unele cuvinte ca *ž*, în localitățile cu pronunțarea *s* din Oltenia *ž* se pronunță totdeauna *z*. Weigand's VII Jahresbericht 50, 51.—c) Ceangăii din Moldova, atît acei care vorbesc încă ungurește, cît și acei care au uitat limba ungurească, pronunță pe *š*, *ž* ca *s*, *z*. Weigand's IX Jahresbericht 131 sqq. Ceangăii de altfel și pe *š*, *ž* din limba ungurească îi pronunță ca *s*, *z*. Acest fapt a făcut pe Weigand să revină în IX Jahresbericht 136 asupra părerii exprimate în III Jahresbericht 230, cum că localitățile cu pronunțarea *s* trebuie să fi fost la început niște colonii neogrece, și să susțină că pronunțarea *s*, *z* în loc de *š*, *ž* se datorește și în Banat și Oltenia unor colonii de Ceangăi. Pronunțarea *s*, *z* a Ceangăilor din Moldova, și pentru limba ungurească și pentru limba romînească a fost relevată întîiu de Radu

Rosetti, Despre Unguri și episcopiile catolice din Moldova, în Analele Academiei Române ser. II, tom XXVII, memoriile secțiunii istorice, pag. 247. Pronunțarea *s*, *z* în loc de *ș*, *ž* în unele localități din Banat a fost relevată întâi de Enea Hodoș Poezii populare din Bănat, 1892. Enea Hodoș a revenit asupra chestiei, după publicarea anuarului III al lui Weigand, în Cîntece bănățene, Caransebeș, 1898, pag. 11: „Există în Banat cinci comune, unde sunetele *ș*, *ž* se înlocuiesc cu *s*, *z*, și adecă Ilova, Poiana, Țerova, Visag și Cuptoare. Și dacă în unele din aceste cinci sate dispare pe încetul pronunțarea veche, dispare mai ales în Țerova și Visag, pot afirma cu multă aparență de adevăr că în alte sate din împrejurime a dispărut obiceiul mai înainte de ce lumea s-a gândit să facă cercetările trebuincioase pentru cunoașterea acestor subdialecte romîne”.

Macedoromîn. a) *cămășe*; *căș*; *cirășe*; *cinușe*; *ేశ*; P. B. glosar; *gróš* P. B. 80; *aróš*; *šéd*; *šáüă*; *šápte*; *šase*; *šüir*; *ši*; *ürši*; *věrši*; *bišică*. P. B. glosar.

b) Olymp: *ts'irășe* Weigand Olymp 54; *és* (exis) 100; *arós* 26; *séüă* 64; *sápte* 74; *sáse* 74; *să* (sic) 37. „O particularitate a dialectului din Vlacholivașon este că se pronunță *si* acolo unde în dacoromîn și în macedoromîn se pronunță *ši*.” Weigand Olymp 52. Vezi numerele 222, 223, 226, 229. La Olymp există *š* numai în *št* > *sc* + *e*, *i* înainte de accent, vezi 226. Din lipsa lui *š* presupunem pe cea a lui *ž*, macarcă probă directă pentru acest din urmă fapt n-avem.

c) Acarnania: *ేశ* (exis) Weigand Aromunen II 180; *šase* 182; *ši* 182.

d) Meglen: *cămășă*; *căș*; *cirășcă* (ceresia); *dišört* (*deserto, verb); *róši* (roș); *šod*; *šáüă*; *šápti*; *šasi*; *ši*; *bišocă* (vesica).

Istroromîn: *kemășa*; *căș*; *ts'erușă*; *grăș*; *gróš*; *róiš* (roș); *šéd*; *šápte*; *šase*; *ši*. P. I. glosar.—La Istroromîni există propensia (variabilă dela localitate la localitate și chiar dela individ la individ, dar care devine tot mai mare) de a confunda sunetele *s*, *ș* și *z*, *ž*, în felul acela că în loc de *s*, *ș* se pronunță un sunet intermediar din punct de vedere al timbrului, și în loc de *z*, *ž* se pronunță un sunet intermediar din punct de vedere al timbrului. Acest sunet intermediar samănă la *s*, *ș* mai mult cu *s* decît cu *ș*, și la *z*, *ž* samănă mai mult cu *z* decît cu *ž*. Din punct de vedere al articulării aceste sunete sînt pro-

abil, pentru *s*, *š* un *s'* muțat, și pentru *z*, *ž* un *ž* muțat. Vezi în privința aceasta Pușcariu, Studii istroromine, II, 119 sqq., unde se face cunoscută și următoarea comunicare din partea lui Bartoli: „In istoria sibilantelor istroromine, ca și în cea a graiurilor slave ale Carsiei, trebuie să distingem două faze diferite. In faza dintîi, care se poate numi prevenetă, toate satele aloglotice conservau sibilantele *s* și *š* distincte, cã în dacoromînescul *sare* și *și*. In faza a doua se întroduse acel «*s* venet» (scris de Weigand *š* și de Italiani *s'* sau *s* cu un punct dedesupt), care făcu ca area prevenetă (cu *s* deosebit de *š*) să se restringă din ce în ce mai mult. Astăzi numai cițiva din Istroromîni și din vecinii lor Slavi, și adecã numai cei ce sînt mai puțin expuși comunicațiunii cu Veneții din Albona, Pisino, Fianona, etc., mai conservă faza prevenetă (*s* și *š*) și o conservă mai mult sau mai puțin fidel“.

In afară de teritoriul romînesc *s + i + vocală* și *s + i* fix mai suferă schimbări în următoarele limbi romanice. *s + i + vocală* <italiana *š, ĝ*, portugheza *š, ž*, retoromana *š*, dialecte franceze *š, ž*; *s + i* fix <italiana *š*, spaniola *h*, dialecte franceze *š*. Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I §§ 420, 511.

221. Inainte de alți *i* în afară de cei specificați sub 220 *s* rămîne neschimbat: *asinus* <*ásin*; *fraxinus* (Vezi 181) <*frásin*. In special se păstrează *s* neschimbat înainte de *in* >*én*: *simt* >*sěntio* (Vezi 24); *sine* >*sē-ne*; *singur* >**sěngur* >*singulus*; *sín* >**sěn* >*sínus*.

Acolo unde prefacerea *s* <*š* se întilnește înainte de altfel de *i* decît cei specificați sub 220, ea este numai aparentă, în realitate ea a avut loc înainte de un *i* din cei specificați sub 220: *rămășiță*, de pildă, nu este doar >*rămășiță*, ci este un derivat prin sufixul de origine slavă *-iță* din *rămăși*, pluralul lui *rămás*. In special să se observe că la derivatele prin sufixul *-ie* >romanic *-ia* >latin *ia* (Vezi 52 a), ca *puturošie* >*puturos*, avem cu mai multă probabilitate a face cu niște derivate din radicalele pluralului decît cu o alunecare de sunet, macarcă *i* din acest sufix a fost fixat probabil din cele mai vechi timpuri ale limbii romine. Ca curiozitate observă vorbele lui Miklosich Beiträge Conson. II 81: „*rămășiță*: *rămás*. *š* e curios înainte de slavul *-ița*.“! Vezi nota dela 220.

In cuvintele străine *s* înainte de *i* se păstrează neschim-

bat: *sîlă* > vechiū bulgar *silā*; *sipet* > turc *sepet*; *sitā* > vechiū bulgar *sito*; etc.

Macedoromîn. a) *simtu*; *singur*; *sin*. P. B. glosar.

b) Olymp: *sin* Weigand Olymp 67.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *sint*; *singur*; *sin*. P. M. glosar.

Istroromîn. *şir*; *sire* (sine); *sir* (sinus). P. I. glosar.

222. Pe tot teritoriul romînesc, în elementele băştinaşe, *st* + *î* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală a suferit, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (cu excepție de *st* + *îē* > *ě*, care a rămas neschimbat în celelalte limbi române), cunoscut fenomen latin popular, următoarele schimbări. a) *st* + *î* + *vóc* (afară de *a*, *e*) < *ş* + *vóc*: *ostiolum* < **ustiólu* < *ušór*; *pastionem* < **pastiône* < *păşune*.—b) *st* + *î* + *á* ori *é* < *şt* + *á* ori *é*: *christianus* < **cristiánu* < **creştiin* ori **creştin* < *creştin*; *extérgeo* < **stiérgu* < *ştérg*; *stérno* < **stiérnu* < *aştérn*. Pentru aceia **ušáriū* din *ušárníc*, *ušárníc* nu poate fi *ostiarius*, ci un derivat din *ušă* prin *-arius*.—c) °*st* + *î* + *vóc* < °*ş* + *vóc*: *ustia* < *uşă*.

Macedoromîn. a) a) *pîşuni* Dalametra.—b) *criştin*; *aştérgu*; *aştérnu*. P. B. glosar.—c) *úşe* P. B. glosar.

b) Olymp. b) *astérgu* Weigand Olymp 34.—c) *úşă* 33.—s > *ş*.

c) Acarnania. c) *úşă* Weigand Aromunen II 180.

d) Meglen. b) *criştin*; *ştérg*; *ştérn*. P. M. glosar.—c) *úşă* P. M. glosar.

Istroromîn. b) *aştérnu* P. I. glosar.—c) *úşă* P. I. glosar.

st pe tot teritoriul romanic a suferit în pozițiile *a*, *c* schimbări analoage celor din romîneşte, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 509, schimbări datorite probabil africativării lui *t*. În poziția *b* *st* + *î* + *é* a rămas neschimbat în celelalte limbi române, iar *st* + *î* + *á* prezintă în cuvintele *christianus* și *ostiarius* două fizionomii deosebite: în *christianus* *st* a rămas neschimbat, iar în *ostiarius* a suferit schimbări analoage celor din pozițiile *a*, *c*. Discordanța din urmă se poate explica prin aceia că *christianus* ar fi în celelalte limbi române un cuvînt relativ nou, adecă reînnoit prin latina bisericească.

223. *st* + *i* fix (*î* și *i* final în anumite înprejurări, vezi

38, 49), în elementele băştinaşe, <št + i pe tot teritoriul romînesc: *castigo* < *cîştig*; *hostes* < *oşti*; *isti* < *acèşti*; *tristes* < *trişti*.—Ulterior *št* a devenit *š* la 2 p. sing. a perfectului: *dixisti* < **zisëşti* < *zisëşi*.

În derivate schimbarea *sti* < *šti* îşi datoreşte de cele mai multe ori originea derivării dintr-un radical unde *sti* era devenit *šti*: *oştine* nu este numai decît > *ostine* (macarcă şi aceasta se poate), ci mai degrabă un derivat din radicalul de plural *ošt-*.

La elementele străine dacă se întâlneşte schimbarea *sti* < *šti* (Şi ea se întâlneşte numai în forme), avem de a face cu un fenomen de analogie, şi *próšti*, *věšti*, de pildă, nu sînt doar provenite prin alunecarea sunetului din *prósti*, *věsti*, ci sînt un produs de analogie după modelul *acest-acèşti*, *trist-trişti*, *óaste-óšti*.

Macedoromîn. a) *cîştighédz* Dalametra; *aéşti-aişti* P. B. glosar.—*dzîsేశī* P. B. glosar.—În loc de *št* apare *šč* > *št* pe alocurea în *aisçi* (isti) P. B. 141.

b) Olymp: *aéstī* (isti) Weigand Olymp 79.—*fițēs* (fecisti) 101.—*s* > *š*.

c) Acarnania: *mărtăš* (maritavisti) Weigand Aromunen II 180, *climăš* (clamavisti) 180.

d) Meglen: *fištīa* (isti) P. M. glosar.—*junglăši* (iugulavisti) P. M. glosar.

Istoromîn: *ts'éšti* P. I. 70₂₅—*ts'ésti* (> *ts'éšti*) 55₃₂.

224. Înainte de alți *i* în afară de cei specificați sub 222, 223 *st* rămîne neschimbat: *costișă* > *cōăstă* + *-ișă*; *costiță* > *cōăstă* + *iță*. În special se păstrează *st* neschimbat înainte de *in* > *én*: *stîng* > **stêng* > *extînguo*.

Înainte de alți *i* decît cei specificați sub 222, 223 se găseşte *st* < *št* în *vešmint* > **veštīmint* > *vestmentum*. În acest cuvînt s-a prefăcut *st* în *št* prin influința verbului *investio*, care exista în vechea romînă (vezi formele în Tiktin Wörterbuch) și există în macedoromîn (*anvēscu-nvēscu* P. B. glosar, *anvēsc* P. M. glosar), însă cu atît de mult amestec al sufixului *-sc*, încît nu se poate ști ce aparține din *št* lui *sc* și ce aparține originalului *st*.

În cuvintele străine *st* înainte de *i* se păstrează neschimbat: *cinstit*, *postit*, *pustiū*, etc.

Macedoromîn. a) *astingu* P. B. glosar.

d) Meglen: *sting* P. M. glosar.—*anvešmint-anveštimit* (vestmentum) P. M. glosar.

Istroromîn: *sting* P. I. glosar.

225. *sc + i* vechiū (Vezi 24, 39, 51) + vocală < *š* + vocală pe tot teritoriul romînesc, printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (Africatizarea lui *c* în grupul *sc + i* + vocală are loc în toate limbile romanice, vezi Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch sub *fascia* No. 3208): *fascia* < *fășă*; *fascio* < *înfăș*.

Macedoromîn. a) *fășe* P. B. glosar.

d) Meglen: *fășă*; *anfăș*. P. M. glosar.

Istroromîn: *fășa* P. I. glosar.

226. Pe tot teritoriul romînesc *sc + e, i* accentuați și neaccentuați (accentuați = *ě* [vezi 176 nota], *é, ě, i*) < *sč* < *št + e, i* printr-un fenomen de alunecarea sunetului anteromînesc (Africatizarea lui *c* în grupul *sc + e, i* are loc în toate limbile romanice, Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen I § 473). Faza mai veche *sč* se păstrează, alături cu *št*, în macedoromîn. *crescebat* < *creștă*; *crescere* < *crăștere*; **crescet* > *cresc + et* < *crăștet*; *crescit* < *crăște*; *-esce* sufix adverbial < *-ăște* (*bărbătăște*); *-escis, -escit* sufixul prezentului < *-ăști, -ăște* (*mărginăști, mărginăște*); *muscae* < *măște*; *paschae* < 1. *păști* sărbătoare, 2. *păște* plăcintele care se fac la acea sărbătoare; *pascere* < *păștere*; *pascit* < *păște*; *piscis* < *păște*; *scio* < *știū*.

Macedoromîn. a) *criștă-crișă*; *creăștire*; *creăștit*; *-ăști, -ăște* (*mplătăști, mplătăște*); *păști-păște* (sărbătoreea); *păști* (*pascit*); *păște*; *știū-sčiū, știi-sčii, știe-sčie, știm-sčim, știți-sčii, știū-sčiū, ștăam-știām-sčām, ștăi-sčai, ștă-știā-sčā, știū-sčiū*. P. B. glosar. Alte exemple de *sč*: *asčiplā* (*aștepta* > *excepto*?) P. B. 265, 266; *disčāptā, disčiptā* (*deșteaptă, deșteptă, etymon obscur*) 397, 266; *ěsčī* (*ești* > **escis*? **estis*?) 393; *învīsčām* (*îmbrăcam, vezi pentru acest cuvînt 224*) 285; *lipsěāsčē* (*lipsește*) 266; *nīsčē* (*niște* > *nescio quid*) 291; *sčībā* (*știe conjunctiv 3 p. sing.*) 393.

b) Olymp: *-ăști, -ăște* (*mătrăști, mătrăște, vezi, vede*) Weigand Olymp 96; *păște* (*piscis*) 55; *știu* 55. „Găsesc în Vlacho-Livașon *št* înainte de vocală accentuată, *st* după vocală accentuată: *expecto*—*așteptu*; *știu*—*scio*; însă *păște* pl. *păști*

—*piscis*; *pâste*—*pascia* [sic, sărbătoarea]; *vlahăaste*, *bărbă-tăaste*, *turtșăaste*, adverbe în *-isce*; în flexiune *-escu*, *-ești*, *sburêscu*, *sburêști*, *sburêaste*". 55.

c) Acarnania: *ncrêști* (crescis) Weigand Aromunen II, 180; *êști* (ești) 180.

d) Meglen: *ancrêști* (răsare) Papahagi Meglenoromîniî I, 106; *-êși* > *-ești* (vezi § 236^a), *-êăști* (*srăcăiêși* mininci Papahagi Meglenoromîniî I 69, *struiêși* pețești P. M. 5¹², *îeși* ești 5¹⁸, *ugulêști* dezbracă Papahagi Meglenoromîniî I 107, *dispărțăști* dispărțește ibidem 53, *trubuiăști* trebuește P. M. 5¹³, *pulupêști* întunecă 5²⁰); *mûștli* (muștele); *pâstu* (sărbătoarea); *pâști* (pascit); *pêști* (piscis); *știü*. P. M. glosar.

Istoromîn: *crêște* (crescere) P. I. glosar; *-ești* (*jelêști* dorești P. I. 8²⁶, *morêști* trebuești 8²⁷); *mûšt* (muscae) P. I. 1₈; *pâște* (sărbătoarea); *păște* (pascere); P. I. glosar; *știüu* (scio) P. I. 8₄.—În istoromîn se întilnește *sč* numai în cuvîntul de origine obscură *mişc*: *mişce* ori *mişcê*, accentul nesigur (mişte, conjunctiv 3 p. sing.) P. I. 83₁.

227. Înainte de *e*, *i* proveniți în sinul limbii romîne din vocale guturale *sc* rămîne neschimbat: *skimb* > **scimb* > **ex-cambio* (Dialectal însă și *šk*, de pildă Munteni-Pădurenî *sřimb* -*řtřimb* Iosif Popovici Dialekte der Munteni und Pădurenî pag. 117).

În cuvintele străine *sc* + *e*, *i* rămîne neschimbat: *skelêt*; *skit*. Acolo unde în elementele străine se întilnesc *sc* + *e*, *i* prefăcuți în *řt* (și se întilnesc numai în forme), avem a face cu un fenomen de analogie: *gîște*, *Rûște* nu sînt doar provenite din niscai *gîske*, *Rûske*, ci s-aü născut prin analogie după modelul *păscă-păște*, *muscă-muște*, și în general după norma că în cuvintele băștinașe *sc* sună *sc* înainte de *a*, *o*, *u* și *řt* înainte de *e*, *i*.

Macedoromîn. Meglen *skimb* P. M. glosar.

228. *scl*, *řk*, provenite din *scl* (178), < *řcl*, *řk*: *astula* < **aslla* < **ascla* < **aske* < **ășkie*; *musculus* < **mûsclus* < **mûsku* < *mûřkiü* (carne); **mûsclus* < **mûsku* < *mûřkiü* (plantă); **pustlélla* < **pusclélla* < **puská* < *puřkiá*; **sclávus* < **řkáü* < *řkiáü*; **sclóppus* < **řkóp* < *řkióp*.

Macedoromîn. a) *mûřclu* (carne) Dalametra; *mûřclu* (plantă) Dalametra; *pûřcle* > **pûřcla* > *pustula*; *řclóp*. P. B. glosar.

- b) Olymp. Lipsesc exemple.
 c) Acarnania. Lipsesc exemple.
 d) Meglen. Lipsesc exemple.

Istroromîn: *šlǎp* > **sclǎp* P. I. glosar.

229. *stri* < *štri* în *nóštri* > *nostri*; *vóštri* > *vestri*. Însă *jugástri*, nu *jugáštri*.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *nóštri*; *vóštri*. P. B. glosar.

b) Olymp: *nóstri*; *vóstri*. Weigand Olymp 78.

c) Acarnania. Lipsesc exemple.

d) Meglen: *nóštri*; *vóštri*. P. M. glosar.

Istroromîn: *nóštri*; *vóštri*. Iosif Popovicî Dialectele romîne din Istria I, 72.

230. *s* < *z* înainte de consoanțe fonice: *dezgróp*, *dezjüg*, *dezlég*, *dezmiérd*, *deznód*, *dezvâț* > *des-* (> *de-* + *ex-*) + *gröápă*, *iugo*, *ligo*, *merda*, *nodo*, *vítio*; *zbór* > **sbór* > *ex-* + *voló*; *zmúlg* > **smúlg* > *ex-* + *mulgeo*.—*sl* inițial rămîne neschimbat: *sláb*, *slávă*, *sleésc*, *slóbod*, *slóvă*, *slúgă*, *slújbă*, *slút*.—*sm* alături de *zm* în *smîntîină*-*zmîntîină* și în sufixul *-ism* - *-izm*.

Fenomen comun tuturor dialectelor.

Macedoromîn. a) *džzjüg*, *dizlég*, *diznérd*, *azbór*, *zmúlg*. P. B. glosar. *zbór* vorbă, *zburăscu* vorbesc (Vezi pentru aceste cuvinte 29) P. B. glosar.—*sláb* P. B. glosar.

b) Olymp: „*s* devine *z*, când urmează *v*: *zváltę* suveică—slav *suvalięe*. Pentru aceasta nu este de trebuință ca *v* să facă parte din acelaș cuvînt: *tșez-vă* pentru *dutșeț-vă*, *z va ti măcă* pentru *si va ti măcă* are să te minince. Înainte de alte consoanțe, ca *b*, *d*, *m*, n-am putut observa această schimbare în *z*: se zice *sbór*, *sburăscu*, nu *zbór*, slav, bulgar *sborvam* [e vorba de *zbór*, *zburăscu*, vorbă, vorbesc].“ Weigand Olymp 39.

c) Acarnania: *z-dúse* > *s-dúse*, se duse, Weigand Aromunen II 182.

d) Meglen: *dizgróp*; *zbór* vorbă. Însă *dislég*; *disgulés* descoper; *disgustés* ospătez; *dismărós* odihnesc; *smintés* zmințesc. P. M. glosar.—*sláb* P. M. glosar.

Istroromîn: *zmuntésc* a lua cu sine > vechiū bulgar *sŭ-*

mōtiti. Însă *smăntăre* zmintină, *smeli* a fini cu măcinatul, *smitși* a zminti, *smirăn* pašnic, *smirom* în pace, *smricva* ie-nupăr, *smriče* brădet. P. I. glosar.—*slăb*, *slúgă*, *slújbă*, *slujesc*. P. I. glosar.

231. *sc* < *zg* sporadic, în *scabies* < *zgăibă*, *scoria* < *zgură*. Compară 183.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *sgăibă* (citește *zgăibă*) *Dalametra*, *zgúrie* P. B. glosar.

b) *Olymp*. Lipsesc exemple.

c) *Acarmania*. Lipsesc exemple.

d) *Meglen*. Lipsesc exemple.

Istroromîn: *zgură* P. I. glosar.

232. *sv* inițial în elementele slave < *sf*: vechiū bulgar *sŭvada* < *sfádă*; vechiū bulgar *sŭvrŭšiti* < *sfirșesc*; vechiū bulgar *sŭvktŭ* < *sfát*; vechiū bulgar *světŭ* < *sfint*.

Macedoromîn. a) Lipsesc exemple.

b) *Olymp*. Lipsesc exemple.

c) *Acarmania*. Lipsesc exemple.

d) *Meglen*: *sfărșops* (*sfirșesc*). *sfácă* (fiecare) > bulgar *vs'kkoŭ*; *sfirés* (fluer, verb) > bulgar *sviriă*; *sfită* (slujbă religioasă) > bulgar *svita* suite, cortège; *sfités* (sfințesc) > bulgar *svetiă*; *sfités* (luminez) > bulgar *svktiă*. P. M. glosar.

Istroromîn. N-are loc fenomenul: *svét* (sfint) > croat *svet*; *svetěsc* (sfințesc) > croat *svetiti*; *svitša* (luminare) > croat *svijeća*; *svidoc* (martur) > croat *svjedok*; *svidotěsc* (mărturisesc) > croat *svjedočiti*; *svilă* (mătasă) > croat *svila*; *svitěsc* (luminez) > croat *svijetiti*; *svitlost* (lumină) > croat *svjetlost*; *svitlu* (luminat) > croat *svijetao*. P. I. glosar.

233. În Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia (Vilcea 4 locuri), Muntenia (Mușcel 2 locuri) apare pe alocuirea *sl* < *scl* în cuvintele *slăb* > vechiū bulgar *slabŭ*, *slănină* > bulgar *slanina*, *slóbod* > vechiū bulgar *svobodŭ*, *slúgă* > vechiū bulgar *sluga*, *odráslă* > vechiū bulgar *otraslŭ*, care sună pe acolo *sclăb*, *sclănină*, *sclóbod*, *sclúgă*, *odráscă*. Weigand's IV Jahresbericht 277, VI Jahresbericht 25, VII Jahresbericht 39, VIII Jahresbericht 267, Iosif Popovič Munteni-Pădurenî 124.

Tot așa în macedoromîn la *Olymp*: *sclăb* (slab) Weigand *Olymp* 36, 57.

234. *st* < *sn* dialectal și sporadic: *dumésnic* > *doméstic* > *domesticus* Șezătoarea II 227 (munții Sucevei).

235. *st* < *ŝ* în macedoromîn *ŝupu* Kavalliotis - *ŝuki* Daniel (cilti) > *stupa*.

236. -*sc* final din sufixul prezentului < -*s* în Meglen: *acăies* (lovesc), *alăies* (aburesc), *albés* (albesc), *alnăies* (pipău), *ambitárnés* (înbătrinesc), *amburós* (mă lupt), *amplités* (înpletesc), *amputós* (înuțesc), *ancalzós* (încălzesc), *angărdés* (îngrădesc), *angălbínés* (îngălbinesc), *anvărtés* (învirtesc), etc. P. M. glosar. — -*sc* final din sufixul verbal și din sufixul adiectival rămîne neschimbat: *anvésc* > *investio* (Vezi asupra acestui verb 224), *crésc*, *násc*, *pásc*, *prucásc* (casc); *ampiratés* (împărătesc), *pașalarésc* (de pașă), *prîumubirésc* (primăvărat). P. M. glosar.

236^a. -*ști* final din sufixul prezentului < -*și*, -*ș* în Meglen: *srăcăiేశi* mininci Papahagi Meglenoromîni I 69, *struieși* peșești P. M. 5₁₂, *viruieș* crezi Capidan Meglenoromîni I 137. — Tot așa -*ști* final din sufixul verbal și din sufixul adiectival < -*și*, -*ș* în Meglen: *cunóș* cunoști Capidan Meglenoromîni I pag. 137; *ampirateși* împărătești P. M. 3.

Capidan în Meglenoromîni I pag. 133, 137 spune că fenomenele 236, 236^a s-ar fi găsimd și în dialectul dacoromîn și citează ca probă Gamillscheg, *Oltenische Mundarten*, pag. 97. Decît numai Gamillscheg spune că pronunțările *vorbés*, *vorbéș* (vorbesc, vorbești) se aud „în vorbirea răpede înainte de consonante (in der raschen Rede vor Konsonanten)“, și nu-î tot aceia. În vorbirea răpede înainte de consonante și eü pronunț tot așa.

237. *s* < *ș* foarte des în istroromîn, în elemente băstinașe și străine: *bórše* (pungă) > italian *borsa* P. I. 52₆; *caștăldi* (chelari) > italian *castaldo* 42₂₁; *contéša* (contesa) 50₂₉; *deștinéit* (hotărit) > italian *destinare* 63₂₄; *išta* (acesta) 3₁₇; *peršónă* (persoană) > italian *persona* 12₁; *póștole* (botine) > croat *postola* 60₁₅; *șăvă* (un canal la moara de apă) > croat *savak* 79₂₇; *șpórc* (necurat) > italian *sporco* 44₆; *ștrigarie* (vrăjitorie) > italian *stregheria* 64₂; *ștuféit* (nesuferit) > italian *stufare überdrüssig machen* 41₂₂; *șu* (supt) > *sub* 57₁₇; *șubito* (îndată) > italian *subito* 12₁₅; *șufit* (pod) > italian *soffitto* 57_{10, 11}; *veștit* (înbrăcăminte) > italian *vestito* 41₂₆.

237^a. *s* < *ŝ* după consonante, în special după *p*, în meglenit: *rúŝi* (rupse), *al' ŝi distupó* (i se distupă). Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 136.

238. *sšt* < *st* în macedoromîn: *s-tibă* (să știe) > *s-štibă*,
să *štibă* P. B. 477.

§ 259. 239. Africata *dz* a moștenit-o limba romînă în următoarele două cuvinte: *baptīdzo* βαπτίζω < *botéz*; **cotīdzo* de origine obscură, vezi § 328 < *cutéz*.

Macedoromîn. a) *pătédz*, *pătīdzăre*, *pătīdzăt*; *cutédz*. P. B. glosar.

d) Meglen: *bătizári* P. M. glosar.

Istroromîn: *cuteză* P. I. glosar.

§ 260. 240. Orice consonantă finală și orice grup de consonante finale cad în elementele latine. Fenomen anteromînesc. Cunoscut fenomen latin popular: *cum* < *cu*, *quam* < *ca*, *sum* < *s*, *īs*; *lumen* < *lūme*, *nomen* < *nūme*; *dicunt* < *zic*, *sunt* < *s*, *īs*; *caput* < *căp*, *dicit* < *zice*; *ad* < *a*, *quid* < *cé*; *sic* < *și*; *dicis* < *zicī*; *est* < *e*, *ī*. Prepoziția *în* > *in* a păstrat pe *n* din cauză că acesta a devenit medial în tact; *sīnt* (p. 3 plur. și, prin analogie, p. 1 sing.) nu-i *sunt* (ori *sīnt*, vezi 68), ci *suntu* cu *-u* analogic, luat dela obișnuita persoană 3 plurală, tot așa dupăcum *este* și-a putut păstra pe *st* din cauza lui *-e* analogic, luat dela obișnuita persoană 3 singulară.

Tot așa în toate dialectele.

Macedoromîn. a) *cu*, *ca*, *s-īs* (sum); *lūme*, *nūmă* (nomen); *dzic*, *s-īs* (sunt); *căp*, *dzițe*; *a*, *țé*; *și*; *dziți*; *e-i* (est).—*în*; *sūn-suntu-sīnto*; *este*. P. B. glosar.

b) Olymp: *cu* Weigand Olymp 84; *nūme* 33; *dzicū* 101; *căp* 30, *dzițe* 101; *a* 84, *țsé* 79; *dziț* 101.—*in* 84; *sūntur* 99; *īaste* 99.

c) Acarnania: *ți* (quid) Weigand Aromunen II 180; *și* (sic) 180; *fūdz* (fugis) 180.

d) Meglen: *cu*, *ca*; *lūmi*, *nūmi*; *sa* (sunt); *căp*; *ți*; *și*; *ăi* (est).—*ăn* (in) P. M. glosar. *sam* (sīnt p. 1 sing.) P. M. 5₂₀ este bulgarul *săm*.

Istroromîn: *cu*, *ca*; *lūme* (lumen), *lūme* (nomen); P. I. glosar; *mérgu* (mergunt) P. I. 41₃₀, *s-ăs* (sunt) P. I. 10₂₈ 70₂₅; *căp* P. I. glosar, *zice* (dicit) P. I. 23₁₄; *a*, *țsé*; *și*; P. I. glosar; *fūji* (fugis) P. I. 78₃₁; *ăi* (est) P. I. 51₁₆.—*ăsăm* (sīnt p. 1 sing.) P. I. 22₁₀ este croatul *jesam*.

CAPITOLUL XII

§ 261. Din tabloul fenomenelor fonologice petrecute în sînul limbii romînești căpătăm următoarele rezultate.

A. Sînt anteromînești numerele 23 (*aē* < *e*, *ceresia*, **fomes*, *grevis*, *melum*, **noto*), 24 (*ĕ* < *iē*), 39 (*ēa* < *ēā*, *ēa* < *ēia*, *éo* < *iō*, *eó* < *iō*, *ēo* < *ēiu*, *ēu* < *ēio*, *ēiu*), 41 (*ĭ* < *ē*), 51 (*ēia* < *ēia*, *iē* < *iē*, *ie* < *iē*, *io* < *iō*, *ēio* < *ēiu*, *ēiu* < *ēiu*), 57 (*ǫ* < *ǫó*, lipsește în romînește), 63 (*ó* < *ú*, *ǫ* < *ú*), 66 (*ǔ* < *ǫ*, lipsește, cu puține excepții, în romînește), 93 (*rv* < *rb*), 103 (*lv* < *lb*), 148 (*br* < *ur*), 149 (*bl* < *ul*), 150 (*b* < *g*), 156 (Africativizarea lui *t* + *i* + vocală), 165 (Africativizarea lui *d* + *i* + vocală), 176 (Africativizarea lui *c* + *i* + vocală), 177 (Africativizarea lui *c* + *e*, *i*), 182 (*cs* înainte de consonantă < *s*), 192 (Africativizarea lui *g* + *i* + vocală), 193 (Africativizarea lui *g* + *e*, *i*), 200^a (Căderea lui *g* intervocalic), 218 (Africativizarea lui *j*), 219 (Căderea lui *h*), 222 (*st* + *i* + vocală < *š*, *št*), 225 (*sc* + *i* + vocală < *š*), 226 (*sc* + *e*, *i* < *šc*, *št*), 240 (Căderea consonantelor finale).

§ 262. La aceste fenomene anteromînești observăm următoarele fapte.

1. Numerele 23, 24, 57, 66, 156, 165 prezintă în limba romînă, față cu celelalte limbi romanice, o specială fizionomie, care este comună, până în cele mai mici detalii, celor trei dialecte. Să se noteze acelaș reflex al lui *áē* prin *ē*, cu excepție de *taeda*; aceeaș închidere a lui *ĕ* în anumite împrejurări, și aceeaș lipsă de diftongare, neexplicabilă, a lui *ĕ* în aceleaș cuvinte; aceeaș nediftongare a lui *ǫ*; aceeaș neprefacere a lui *ǔ* în *ǫ*, cu excepție de aceleaș cuvinte unde prefacerea *ǔ* < *ó* a avut loc; aceeaș africativizare a lui *t* + *i* + *e*, *d* + *i* + *e*, care lipsește în celelalte limbi romanice. Din acest punct de vedere cele trei dialecte romînești formează un bloc, care se desface ca o unitate a parte din grupul limbilor neolatine.

2. Rezultatele depe urma africativizării lui *t*, *d*, *c*, *g*, *j* de sub numerele 156, 165, 176, 192, 218, 222, 225, 226 sînt aceleaș în cele trei dialecte. Rezultatele depe urma africativizării lui *c*, *g* de sub numerele 177, 193 sînt însă diferite.

a) Daccromîn față de macedoromîn: În dacoromîn *c* + *e*, *i* are ca reprezentant principal pe *č* cu variantele *tš*, *č*, *š*, *š*, *k*, *fš*, care se pot considera cu siguranță ca rezultate din *č*; în macedoromîn *c* + *e*, *i* are ca reprezentant principal pe *č*,

față de care apare *tš* în Olymp și *č* numai în câteva cuvinte ori pe alocurea, fără să se poată stabili o filiație genetică între *ț*, *tš* și *č*. În dacoromîn *g + e*, *i* are ca reprezentant principal pe *ğ* cu variantele *dž*, *ž*, *z*, *g*, *d*, *ĩ*, care se pot cu siguranță considera ca rezultate din *ğ*; în macedoromîn *g + e*, *i* are ca reprezentant principal pe *dz*, față de care apare *dž* la Olymp și sporadic ori pe alocurea *z*, fără ca să se poată stabili o filiație genetică între aceste trei sunete. În special contrastul e izbitor, când comparăm rezultatele de sub 177, 193 cu acele de sub 176, 192: în vremece *c + ĩ + vocală*, *g + ĩ + vocală* prezintă aceeași dezvoltare în cele două dialecte, *c + e*, *i*, *g + e*, *i* prezintă o dezvoltare deosebită. Să fi fost dela capul locului aceeași africată în ambele dialecte și apoi deosebirea să se fi făcut printr-o ulterioară alunecare de sunet? Să fi fost *č*, *ğ* și în macedoromîn, ori *ț*, *dz* și în dacoromîn, și apoi printr-o ulterioară alunecare de sunet să se fi prefăcut *č*, *ğ* în *ț*, *dz* în macedoromîn, ori *ț*, *dz* în *č*, *ğ* în dacoromîn? Dacă *g + e*, *i* nu-î reprezentat actualmente decât prin *dz* în macedoromîn, în schimb pentru *c + e*, *i* apare destul de des și *č* în acest dialect, ori pe alocurea, ori în unele cuvinte (*cinusia*, *cerasia*) pretutindeni. Să fie, de pildă, macedoromînul *činuše* o rămășiță depe vremea când *č* era generalul reprezentant al lui *c + e*, *i* în dialectul macedoromîn? Dar dacă ar vrea cineva să admită o asemenea ulterioară deosebire între niște sunete, care dela capul locului vor fi fost aceleași în ambele dialecte, pentru ce numai pe *č*, *ğ* eșite din *c + e*, *i*, *g + e*, *i* le-ar fi atins această transformare, ori numai pe *ț*, *dz* eșite din aceleași grupuri de sunete? Pentru ce numai *č*, *ğ* > *c + e*, *i*, *g + e* *i* s-au prefăcut în *ț*, *dz* în macedoromîn (în caz când *č*, *ğ* vor fi fost sunetele primitive)? Ori pentru ce numai *ț*, *dz* > *c + e*, *i*, *g + e*, *i* s-au prefăcut în *č*, *ğ* în dacoromîn (în caz când *ț*, *dz* vor fi fost sunetele primitive)? Macedoromînul posedă *č*, *ğ* proveniți din *t + ĩ + vocală* (156), *d + ĩ + vocală* (165), *c + ĩ + vocală* (176), *g + ĩ + vocală* (192), *j* (218). Pentru ce nu a prefăcut și pe acești *č*, *ğ*, în *ț*, *dz*? *) Dacoromînul posedă *ț*, *dz* proveniți din *t + ĩ + vocală* (156), *d + ĩ + vocală* (165), *c + ĩ + vocală* (176), *g + ĩ + vocală* (192), *j* (218). Pentru ce nu a prefăcut și pe acești *ț*, *dz* în *č*, *ğ*? Lucrul nu se

*) O singură excepție prezintă meglenitul, unde din cele două exemple pentru 192 unul, *ğorz*, are *ğ*, celălalt însă, *zür*, are *z* > *ğ*.

peate explica decît numai dacă vom admite că dela capul locului altă dezvoltare au avut grupurile $c + e, i, g + e, i$ în dacoromîn decît în macedoromîn. O asemenea altă dezvoltare însă presupune o separare între cele două comunități limbistice prin niscai obstacule, orî fizice orî politice, care să fi împiedecat unificarea. Fără asemenea obstacule, puse orî de lumea fizică, orî încă mai mult de organizările politice (state, comune, districte) și religioase (parohii), caractere dialectale atît de remarcabile, ca acele despre care este vorba aici, nu se pot fixa cu atîta consecvență și cu atîta precizie de contururi *). Africativizarea lui $c + e, i$ și cea a lui $g + e, i$ aparțin la fenomenele cele mai recente ale limbii latine populare. Africativizarea lui $c + e, i$ s-a petrecut după Schuchardt, *Vokalismus des Vulgärlateins I*, 105, cu începere dela 500 orî 550 p. Chr., iar după discuția lui Meyer-Lübke din *Bausteine zur romanischen Philologie* pag. 316 și din *Einführung* ed. II § 125-127 (Compară cele spuse la § 85, Nota) ea a avut loc în secolul VI. Africativizarea lui $g + e, i$ o pune Schuchardt locul citat cu începere dela 300 orî 350 p. Chr., iar Meyer-Lübke *Einführung* ed. II § 128 o consideră ca aproape contemporană (numai ceva anterioară) cu cea a lui $c + e, i$. Trebuie să admitem prin urmare că aproximativ în secolul VI o separare oarecare a avut loc între neamul românesc care vorbește dialectul dacoromîn și între acel care vorbește dialectul macedoromîn.

β) Dacoromîn față de istroromîn. Față cu reprezentantele dacoromîne ale lui $c + e, i, g + e, i$, pe care vezi-le mai sus supt α , istroromînul pentru $c + e, i$ are $\text{f}, \text{t}\acute{s}, \text{c}, \text{s}$ și pentru $g + e, i$ are z, z . Mai întîiu proporția dintre aceste sunete este următoarea: din 81 exemple de $c + e, i$ sînt 23 f , 24 $\text{t}\acute{s}$, 33 c , 1 s ; din 11 exemple de $g + e, i$ sînt 10 z , 1 z . Din punct de vedere al proporției acessteia, pentru reprezentan-

*) Această deosebire dintre dialectele dacoromîn și macedoromîn Miklosich *Beiträge Consonantismus II* 48 o pune pe socoteala bazei de articulație deosebite a primitivilor Macedoromîni față de cea a primitivilor Dacoromîni: „În ce privește deosebirile care există între actualele dialecte nordromînesc și sudromînesc, între dacoromîn și macedoromîn, ele trebuiesc atribuite sigur limbii autohtone a actualilor Dacoromîni și Macedoromîni“. Dacă într-adevăr la baza de articulație ar trebui raportate deosebirile dintre dialectele dacoromîn și macedoromîn, aceste deosebiri ar trebui să fie mai mari și mai numeroase. Mare însă este numai deosebirea de dezvoltare a lui c și $g + e, i$, iar numărul celorlalte deosebiri este minim (Vezi §§ 272, 273). Pentru baza de articulație vezi nota dela § 268 No 4.

tele lui $c + e, i$, i este tot atît de probabilă o filiație genetică $\check{c} < t\acute{s}, \acute{t}$ ca și una $t\acute{s}, \acute{t} < \check{c}$, iar pentru reprezentantele lui $g + e, i$ singura filiație probabilă este $\check{z} < z$. \check{z} însă este rezultatul firesc din punct de vedere fiziologic al africaterii \check{g} ($d\check{z}$), așa că nu-î nimic mai posibil decît ca la baza reprezentantelor istroromîne ale lui $g + e, i$ să fi fost un \check{g} . Intrucît însă între chipul de dezvoltare al grupelor $g + e, i$, $c + e, i$ există paralelism, este tot atît de posibil ca la baza reprezentantelor istroromîne ale lui $c + e, i$ să fi fost un \check{c} . În al doilea loc se constată o asemănare între dialectele dacoromîn și istroromîn în prezența sunetelor \acute{s} (ca reprezentant al lui $c + e, i$) și \check{z} (ca reprezentant al lui $g + e, i$), care lipsesc în macedoromîn. În al treilea loc se constată că, contrariu de ceia ce se întîmplă în macedoromîn, unde numai lui \check{c} dacoromîn $> c + e, i$ corăspunde \acute{t} , și numai lui \check{g} dacoromîn $> g + e, i$ corăspunde dz , iar \check{c} , \check{g} dacoromînești $> t + i + \text{vocală}$, $d + i + \text{vocală}$, $c + i + \text{vocală}$, $g + i + \text{vocală}$, j , sînt reprezentați prin \check{c} , \check{g} (Vezi mai sus sub α), în istroromîn și \check{c} dacoromîn $> t + i + \text{vocală}$ (Pentru \check{c} dacoromîn $> c + i + \text{vocală}$ lipsesc corespondenți în istroromîn) este reprezentat prin $t\acute{s}$, și \check{g} dacoromîn $> d + i + \text{vocală}$, j (Pentru \check{g} dacoromîn $> g + i + \text{vocală}$ lipsesc corespondenți în istroromîn) este reprezentat prin \check{z} , și întru cît acest $t\acute{s}$ din urmă și acest \check{z} din urmă istroromîni, cărora corăspund în celelalte dialecte \check{c} , \check{g} , sînt evident proveniți din \check{c} , \check{g} , nu e nimic mai probabil decît că și $t\acute{s}, \acute{t}$ istroromîni $> c + e, i$, și \check{z}, z istroromîni $> g + e, i$ să fi provenit din niște primitivi \check{c}, \check{g} . În urma acestora se poate admite cu multă probabilitate că din punct de vedere al africaterii lui $c + e, i$, $g + e, i$ dialectul istroromîn formează o unitate cu cel dacoromîn, și că acea separare geografico-politică, care a trebuit să aibă loc în cursul secolului VI între comunitatea dacoromînă și cea macedoromînă, n-a avut loc între comunitatea dacoromînă și cea istroromînă. Dacă este așa, atunci $t\acute{s}, \acute{t}$, care apar în dacoromîn ca reprezentante ale lui $c + e, i$, și \check{z}, z , care apar în dacoromîn ca reprezentante ale lui $g + e, i$, se pot considera ca aparițiunii dialectale congenere sunetelor $t\acute{s}, \acute{t} > c + e, i$, $\check{z}, z > g + e, i$ din istroromîn. În dacoromîn apar sunetele $t\acute{s}, \acute{t}$ ca reprezentante ale lui $c + e, i$ în Criș-Mureș ($t\acute{s}$), Somiș-Tisa ($t\acute{s}, \acute{t}$), Munteni-Pădurenî ($t\acute{s}$), Oltenia ($t\acute{s}$), Bucovina ($t\acute{s}$), și sunetele \check{z}, z ca reprezentante ale lui $g + e, i$ în Banat (\check{z}), Criș-Mureș (\check{z}), Somiș-Tisa (\check{z}), Munteni-Pădurenî (\check{z}), Oltenia (\check{z}, z), Moldova (\check{z}).

3. Din chipul cum s-a dezvoltat în românește *cĕ*, *gĕ* se constată că diftongarea lui *ĕ* (24) este posterioară africatăzării lui *c + e*, *i*, *g + e*, *i* (Vezi 176 nota, 192 nota). Întru cât africatăzarea lui *c + e*, *i* (și probabil și acea a lui *g + e*, *i*) a avut loc în secolul VI, diftongarea lui *ĕ* trebuie pusă prin urmare aproximativ în a doua jumătate a acestui secol. Se constată, deci, prezența în românește a trei fenomene apărținătoare limbii latine comune din secolul VI, pe care limba română nu le-ar posedea, dacă nu și-ar fi avut în secolul VI sediul în peninsula balcanică. Vezi cele spuse la § 209 sub Tomaschek Zur Kunde der Haemus-Halbinsel.

4. Africatăzarea lui *t + ĭ + é* (156) și *d + ĭ + é* (165) este posterioară diftongării lui *ĕ* (Vezi 176 nota, 192 nota), s-a petrecut prin urmare după ce o separare geografico-politică avusese loc între dialectul dacoromân și cel macedoromân. Acest fenomen, care nu aparține limbii latine comune, s-a petrecut totuși exact în același fel în cele două dialecte (și tot așa în dialectul istroromân), ceea ce probează strînsa lor înrudire.

5. Dezvoltarea lui *c + e*, *i* (177) și *g + e*, *i* (193) este aceeași în meglenit ca în restul dialectului macedoromân: potrivirea merge până acolo că cuvintele la care în mod excepțional apare *č* sînt aceleași (**cinusia*, *cerasia*). Singur numai acest fapt ar fi îndestulător pentru a hotărî că meglenitul este un subdialect al macedoromînului.

6. Într-atît întru cât cunoaștem originea cuvintelor românești (Etyma a foarte multe cuvinte ni sînt necunoscute), constatăm că niciun cuvînt străin, care adică să nu fie latinesc (cu excepție de cîteva elemente vechi grecești), nu participă la fenomenele anteromînești. Acest lucru din punct de vedere cronologic este important mai ales cu privire la fenomenul 177 (africatăzarea lui *c + e*, *i*), care aparține sigur secolului VI, căci de aici ar rezulta că poporul romîn până aproximativ în a doua jumătate a secolului VI nu venise în așa de strînse legături și contacturi cu popoarele străine, care invadase până atunci peninsula balcanică, încît să facă împrumuturi de cuvinte dela ele. Din nenorocire o asemenea concluzie nu se poate trage. În ce privește celelalte popoare barbare în afară de cel slav, chiar în cazul cînd am cunoaște etimologiile tuturor cuvintelor românești, așa ca să putem sigur afirma că niciun cuvînt din limba lor nu se găsește în românește în cadrul fenomenelor anteromînești, contactul cu ele pe de o parte și forța numerică a lor pe de

alta n-au fost așa de mari, încît să nu se poată atribui lipsa unor asemenea cuvinte împrumutate întîmplării, care va fi făcut între altele ca niscai eventuale împrumuturi, ce vor fi fost, să fi dispărut cu vremea. În ce privește popoarele slave însă, din limba cărora romîneasca a făcut un enorm împrumut, așa că lipsa vreunor împrumuturi în cadrul fenomenelor anteromînești nu s-ar putea pune pe socoteala întîmplării, limba lor nu ni ofere niciun punct de sprijin, pentru că încă din primitiva slavă *ce, ci* se africativizase în *țe, ți, će, či*. Tot așa nu ni poate oferi niciun sprijin nici fenomenul 193 (africativizarea lui *g + e, i*), anterior imediat ca dată fenomenului 177, căci încă din primitiva slavă și *ge, gi* se africativizase în *dze, dzi, ģe, ģi*. Aș putea fi, deci, Romîni în cel mai strîns și mai intens contact cu Slavii nu numai în secolul VI, ci și în secolul V (Vezi § 82, No 10), fără ca limba romîneasca să ni poată da vreun indiciu.

§ 263. B. Aș loc numai la elemente băstinașe în toate dialectele numerele 3 (*á + n + vocală < í + n + vocală*). Numai patru cuvinte nelatinești), 4 (*á + n* ori *m + consonantă < í + n* ori *m + consonantă*), 5 (*á* la 3 p. sing. a perfectului < *ă*), 6 (*á + m + u < ă + m + u*), 10 (*á < ă* în *dat, da, stat, sta, lavit, lave* [ori *lavat, lava*], *fac, vade*), 14 (*lapido < lepido*. În istoromîn lipsește cuvîntul), 19 (Soarta grupurilor *áá, áa, ae, aè, ái*), 26 (*é + m + consonantă < i + m + consonantă*), 37 (*e* inițial < *a*), 38 (Fixarea lui *e* final), 42 (*í* păstrat neschimbat), 49 (Fixarea lui *i* final), 52 (Soarta lui *í* consonant), 54 (Soarta lui *in-, im-*, în special a cuvîntului *ipsus*), 65 (Soarta lui *o* final), 67 (*ú* păstrat neschimbat), 89 (Inmuierea lui *r + í* vechiu + vocală), 100 (*l* intervocalic < *r*. Cîteva cuvinte obscure), 104 (*ll* precedat de *é, i, ú* și urmat de *ă* final < *ü*), 125 (*nct < mpt < mt < nt*), 126 (*ncs < mps < ms < ns*), 135 (Căderea lui *n* în *atit, cătră, cit*), 137 (*pt < mpt < mt < nt* în *nuptiae*), 138 (*pt < t*, sporadic), 139 (*ps < mps < ms < ns*, sporadic), 146 (Dispărerea lui *b* intervocalic între două vocale sonante), 147 (Dispărerea lui *b* intervocalic atunci cînd vocala de după *b* este un *í* consonant. Cuvîntul respectiv lipsește în macedoromîn și istoromîn), 157 (*t + i* fix < *t + i*), 161 (*tst < st*. Pentru macedoromîn și istoromîn lipsesc exemple), 166 (*d + i* fix < *dz-z + i*), 178 (*cl* [în care se cuprinde și *cl > tl*] + vocală < *cl + vocală*), 179 (*ct < pt*), 180 (*cs < ps*), 181 (*cs* intervocalic < *s*, sporadic), 191 (Soarta lui *q*), 194 (*gl + vocală < gl + vocală*), 195 (*gn*

<mn), 196 (Soarta lui *gŭ*), 207 (Dispărerea lui *v* intervocalic. In unele cuvinte fenomenul este anterominesc), 208 (Dispărerea lui *v* intervocalic atunci cînd vocala de după *v* este un *i* consonant), 209 (*v*<*b*, sporadic), 220 (*s* + *i* vechiŭ + vocală < *š* + vocală, *s* + *i* fix < *š* + *i*), 223 (*st* + *i* fix < *št* + *i*), 228 (*scl*, *sk*, provenite din *scl*, < *šcl*, *šk*), 229 (*stri* < *štri* în *nostri*, *vestri*), 231 (*sc* < *zg* în *scabies*, *scoria*).

§ 264. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. La cele mai multe din ele lipsa elementelor străine se explică din diferite cauze. a) Pentru 4, 19, 52, 54, 104, 125, 126, 135, 137, 138, 139, 147, 161, 179, 180, 181, 208, 220, 228 este de observat că grupurile de sunete respective lipsesc în vechea bulgară, în limba adecă dela care romîna a făcut cele mai vechi (dacă se exceptează limba grecească) și foarte multe împrumuturi, și de care limbă ținem exclusiv socoteală în prezentele calcule (În vechea bulgară lipsesc grupurile *á* + *n* ori *m* + consonantă; *ad*, *aa*, *ae*, *ae*, *ái* [numai *aa* se găsește, rar, acolo unde se întilnește *-a* dela sfîrșitul unui prefix cu *a-* dela începutul unui verb, și în forme adiectivale și verbale, și foarte rar în radicalul cuvintelor]; africcate + *i* consonant, *ș* *st* *l* *n* *r* + *i* consonant, consonante labiale + *i* consonant; *im-* + consonantă, *in-* + consonantă; *é* *i* *ú* + *ll*; *nct*; *ncs*; *pt*; *ps*; *tst*; *ct*; *cs*; *s* + *i* consonant + vocală; *scl*). b) Numerele 5, 10, 38, 49, 65 cuprind în mod necesar numai elemente latinești, deoarece fenomenele respective aŭ loc la niște forme gramaticale care sînt de origine latină. c) Numerele 42, 67, 191, 196 cuprind în mod necesar numai elemente latinești, deoarece este vorba numai de niște sunete latine, fără să se țină socoteală de niscai sunete analoage din elemente străine. De altfel grupele *cŭ*, *gŭ* lipsesc în vechea bulgară, iar *i* și *ú* din elementele străine se bucură de aceeași fixitate ca și *i*, *ú* latinești. Cu toate acestea fenomenele 191 a și 196 a sînt sigur romînești primitive (Vezi mai jos No 2), pentrucă sînt anterioare africatzării lui *c*, *g*. d) Numerele 26 (*é* + *m* + consonantă < *i* + *m* + consonantă) și 89 (*r* + *i* + vocală < *r* + vocală) prezintă numai întimplător caracterul unor fenomene care s-ar fi petrecut numai la elementele băștinașe, căci analogia cu numerele 25 (*é* + *n* < *i* + *n*), 58 (*ó* + *n* < *ú* + *n*), 59 (*ó* + *m* + consonantă < *ú* + *m* + consonantă) pe de o parte, și cu numerele 99 (*l* + *i* + vocală < *l* + vocală), 121 (*n* + *i* + vocală < *n* + vocală) pe de altă parte ne îndrep-

tărește să conchidem că numărul 26 este contemporan cu numerele 25, 58, 59 și că numărul 89 este contemporan cu numerele 99, 121, și că prin urmare ar fi putut și ele cuprinde elemente slave, care numai din întimplare lipsesc într-însese. ε) Dacă *lapido* a devenit *lepido* prin analogia formelor neaccentuate, unde *a*, prefăcut prealabil în *ă*, va fi devenit *e* supt influința lui *e* din silaba următoare, apoi faptul că fenomenul 14 se găsește numai la un element latin se datorește întimplării, deoarece fenomenul $\check{a} < e$ (78), care formează baza analogiei, este de relativ recentă dată. ζ) În sfârșit este foarte posibil ca faptul că *stri* < *štri* (229) și *sc* < *zg* (231) se întîlnesc numai în cîte două cuvinte latine să se fi datorind întimplării.

2. Se poate susține, deci, cu oarecare șansă de a nu ne înșela, că numai fenomenele 3, 6, 37, 100, 146, 157, 166, 178, 194, 195, 207, 209, 220 (în ce privește $s + i \text{ fix} < \check{s} + i$), 223 se petrec exclusiv la elementele băștinașe. Dacă însă este exact acest lucru, că ele se petrec exclusiv la elementele băștinașe, apoi apariția lor cade înainte de secolul VII. Lipsa altor elemente străine, în afară de cele slave, s-ar putea explica prin puținătatea contactului ori prin disparițiile provenite din cauza vremii, lipsa elementelor slave însă, cînd dela al șeptelea secol în jos Slavii au cotoplit teritoriul românesc (Vezi § 82, No. 10, § 89), n-ar putea căpăta nicio explicare, dacă am admite că fenomenele acestea ar aparține timpului de după anul 600.*) Și fiindcă începutul secolului VII, ori mai precis anul 600, se poate considera ca granița dela care în jos s-a desfăcut limba romînă din sînul limbii latinești (Vezi § 85, Nota), apoi fenomenele despre care ni este vorba se pot considera ca apariții *dialectale* ale limbii latine depe teritoriul românesc. De oarece prin *anteromînești* înțelegem pe acele fenomene, care ori sînt proprii limbii latine comune (Vezi § 85, Nota), ori (ca fenomenul 63, de pildă) aparțin la acele apariții dialectale latine care nu sînt conforme cu spiritul limbii romînești, apoi pentru fenomenele de supt acest număr, ori eventual de supt acest paragraf (ca de pildă pentru Nos 191 α și 196 α, vezi mai sus sub 1 γ), n-am putea întrebuița altă denumire mai potrivită decît aceia de *romînești primitive* (*Ur-*

*) Pentru existența de elemente vechi bulgare în limba romînă vezi § 226^a.

rumänisch *). Aceste fenomene românești primitive sînt, deci, contemporane cu (unele din ele, ca 191 α , 196 α , mai vechi decît) fenomenele anteromânești 24, 177, 193, a căror cronologie vezi-o supt A, § 262, Nos 2 α , 3. În special fenomenul 100 este anterior fenomenului anteromânesc 149.

3. Cele cîteva cuvinte străine, care au participat la fenomenele 3 și 100, nu probează că aceste fenomene ar fi mai nouă decît celelalte, la care nu se poate proba existența vreunui cuvînt străin. Dintre aceste cuvinte străine au importanță, din punct de vedere cronologic, numai cele slave, căci cele de origine obscură se pot considera ca băștinașe, iar cele grecești au putut fi introduse oricînd înainte de secolul VII. Cuvintele slave însă s-au putut introduce încă din secolul V (Vezi § 82, No. 10).

4. La fenomenele 178, 194 se deosebesc două faze, una veche, cea a înmuierii lui *l*, și alta nouă, cea a prefacerii lui *kl*, *gl* în *k-kî*, *g-gî*. Faza cea dintîiu este comună tuturor dialectelor și aparține la timpurile cele mai vechi ale limbii romîne; faza a doua este specifică dialectului dacoromîn și este de dată relativ recentă.

*) Eü dau concepției de „romîna primitivă“, „Urrumänisch“, un înțeles precis din punct de vedere al conținutului și al timpului: înțeleg prin *romîna primitivă* fenomenele specifice limbii romîne care s-au dezvoltat în această limbă încă din timpul cînd procesul de romanizare prin influința limbii latine comune (a așa numitei limbii latine populare) nu se sfîrșise, și cînd limba romînă exista ca dialect al limbii latine, iar nu ca limbă romanică a parte (Aproximativ pînă la începutul secolului VII, vezi § 85, Nota).

Cîți au vorbit de *romîna primitivă* pînă acum au dat lucrului un înțeles cu totul altul. Ei au înțeles prin *romîna primitivă* limba din acel timp cînd neamurile românești, care vorbesc astăzi cele trei dialecte, nu se despărțise încă unele de altele și formaü încă un tot, și au atribuit acestei limbii românești primitive toate fenomenele comune celor trei dialecte, căci n-au voit să admită că fenomene comune tuturor dialectelor s-ar fi putut dezvolta a parte în fiecare dialect. Miklosich *Beiträge Vokalismus II* 27: „Dih această discuție rezultă că schimbarea în *ä* a lui *é* înainte de *a*, *ä*, *e* este comună tuturor celor trei dialecte și că trebuie considerată, deci, ca *urumänisch*.“ Weigand în III *Jahresbericht* pag. 140: „După cît cunoaștem noi astăzi dialectele, nu mai este o ipoteză că toate dialectele au format odată o unitate, pe care o numim *Urrumänisch*, în care, firește, au putut exista deosebiri dialectale, însă toate dialectele se potriveșc, în punctele esențiale, la sunete, forme, sintaxă și cuvinte“. Cel mai lămurit apare acest punct de vedere în lucrarea lui Sextil Pușcariu *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen*, 26 *Beiheft zur Zeitschrift für romanische*

Philologie, pag. 17 sqq. Pag. 18: „Acele fenomene de limbă, care se găsesc în toate dialectele și apar ca inovații față de celalalte limbi romane se pot considera ca aparținând la *Urrumänisch*, dacă înțelegem prin *Urrumänisch* acea limbă, care a fost vorbită de străbunii actualilor Dacoromîni, Aromîni, Megleniți și Istroromîni pe vremea cînd nu se rupsesse orice legătură între dinșii”. Dupăce înșiră cîteva fenomene, pe care le consideră ca aparținînd la limba primitivă, pentrucă se găsesc în toate dialectele (*aüd* în loc de *aüz* > *audio*, *läudäm* în loc de *läudä* > *laudabam*, *-ä* < *-ǎ* la pluralul *-i* al femeninelor, *ț* [din *t*] + *e*, *i* < *ță*, *fi*, *r* + *e*, *i* < *ră*, *rî*, prefacerea consoanelor labiale în consoante limbale înainte de *i*, *i*), zice pag. 38: „Toate fenomenele înșirate până aici s-au probat ca primitive romînești pentrucă se găsesc în toate dialectele și ar fi foarte neprobabil să admii că s-ar fi dezvoltat a parte în fiecare dialect după separarea dialectelor și că ar fi dat pretutindenii exact aceleaș rezultate”. Acolo unde un fenomen ar trebui să se probeze ca nou, pentrucă lipsește în limba veche romînă, Pușcariu recurge la explicarea că fenomenul ar aparține la limba romînă primitivă, dar ar fi o apariție dialectală, căci, măcarcă nu se rupsesse orice legătură între actualii Dacoromîni, Aromîni, Megleniți și Istroromîni, apariții dialectale în sinul masei neîntrerupte a Romînilor aũ fost posibile, după cum și Weigand admite (Vezi mai sus citatul din III Jahresbericht pag. 140)’. Pag. 29, cu privire la *läudam* > *laudabam*: „După cum despre *aud* trebuie să admitem că el exista deja în limba romînă primitivă, dar că nu pătrunsesse pretutindenii, acelaș lucru trebuie să admitem și pentru *avěäm*, *läudäm*, căci există subdialecte dacoromîne care păstrează vechile forme *avěä*, *läudä*. Astăzi aceste forme mai există încă numai în satul Borgo-Mareșeni din nord-estul Transilvaniei, până pela mijlocul secolului XVII însă forma fără *m* apare pretutindenii în monumentele de limbă vechi romînești”. Pag. 29, cu privire la *-ä* < *-ǎ* dela pluralul *-i* al femeninelor: „Un caz analog este acel al prefacerii lui *ä* în *ǎ* la pluralul *-i* al femeninelor. Astăzi acest Umlaut este regulă în aromîna, meglenita și dacoromîna. Forme însă ca *cetăți*, *adunări*, pentru actualele *cețăți*, *adunări* se găsesc în vechea romînă până în secolul XVIII. Nu știm încă cum se va fi născut acest *ǎ*, fenomenul însă e atît de remarcabil, încît greu poate admite cineva că s-ar fi produs a parte în fiecare dialect, dupăce se vor fi despărțit dialectele unul de altul. Mai degrabă trebuie să admitem că vechile plurale *adunări* etc. aũ început încă din romîna primitivă să fie înlocuite prin formele nouă *adunări* etc., dar că această inovație dialectală n-a putut pătrunde pretutindenii în romîna primitivă”. Tot așa, prin apariții dialectale în sinul limbii romîne primitive, explică lucrul Pușcariu atunci cînd un fenomen comun dialectelor nu se găsește răspîndit pretutindenii în acestea, cum este cazul cu *aüd*, care se găsește în toate cele patru (dacă consideri și meglenitul cu dialect a parte) dialecte, dar alături de care apare în dacoromîn și *aüz*, care e forma mai veche, direct descendentă din *audio*. Pag. 25: „*Aüd* este urrumänisch, căci nu se poate admite că această formă s-ar fi dezvoltat a parte în fiecare din cele patru dialecte după separarea lor unul de altul... Alături de vechea și regulata formă

aüz, care și astăzi se păstrează dialectal și altă dată era mult mai răspîdită, a apărut încă din romîna primitivă forma nouă și analogică *aüd*. Aceasta a scos din uz forma mai veche tot mai mult, dar pe vremea cînd s-a despărțit romîna primitivă în dialectele actuale nu reușește încă să o scoată din uz în mod complet. Lupta a continuat apoi în fiecare dialect mai departe și rezultatul a fost că în aromîna, meglenita și istroromîna *aüd* a învins pe *aüz* cu desăvîrșire ori aproape cu desăvîrșire, în dacoromîna însă formele cele vechi s-au putut păstra mai cu tenacitate".

La asemenea concepție asupra limbii romîne primitive au putut ajunge învățații citați numai pentru că n-au cunoscut numărul covîrșitor de mare al fenomenelor comune dialectelor față cu acel minim al fenomenelor proprii fiecărui dialect, și pentru că nu și-au dat socoteală de nenumăratele legături care există dela un dialect la altul din punct de vedere al subdialectelor. Toate rezultatele la care ajung eu în acest capitol (Vezi în rezumat tablourile de sub § 272) li erau necunoscute, și citeva cazuri, care li veniau întîmplător în minte, li păreau suficiente pentru a stabili o teorie. Dacă și-ar fi dat socoteală de asemănările nenumărate, care, ca niște lanțuri de diferite lungimi și în diferite direcții, leagă între ele dialectele și subdialectele, ca într-un painjiniș inextricabil, ar fi renunțat la părerea că fenomenele comune dialectelor aparțin timpului cînd neamurile romînești, care le vorbesc astăzi, nu se despărțise încă unele de altele. În special, dacă n-ar fi avut în minte numai două trei cazuri izolate, ci întregul bloc de fapte discutate de mine sub § 268 No. 3, ar fi renunțat, probabil, Pușcariu să explice fenomenele *läudäm* față de vechiul romîn *läudá*, *cetăfi* față de vechiul romîn *cetăfi*, ca apariții dialectale din romîna primitivă, ci le-ar fi recunoscut ca fenomene de recentă dată. În Locul limbii romîne între limbile romanice pag. 10-12 Pușcariu restrînge fenomenele care nu pot apărea în mod independent în mai multe dialecte la așa numitele de el *importante*, și zice, de pildă, pag. 10: „Dacă bunăoară vom descoperi în dialectele principale ale limbii romîne, care sînt despărțite de veacuri unul de altul, schimbarea labialelor în palatale, care foneticește e grea de explicat și pe care n-o mai întîlnim în nicio altă limbă, dela început vom recunoaște că pronunțarea *kept* în loc de *piept* în unele regiuni dacoromîne și la toți Aromînii nu poate fi întîmplătoare, nu e probabil ca ea să se fi dezvoltat independent în fiecare din aceste dialecte după despărțirea lor“. Că fenomenele așa numite importante pot să apară în mod independent chiar în mai multe dialecte dezvoltate pe baze de articulație deosebite, cu atît mai virtos în mai multe dialecte dezvoltate pe aceeași bază de articulație, cum sînt dialectele limbii romînești, am arătat în nota privitoare la limba latină populară dela § 85.

În ce privește timpul în jos, pînă la care neamurile de Romîni, care vorbesc actualmente cele trei (ori patru) dialecte, vor fi trăit încă neșeparate unele de altele, se înțelege că învățații ori l-au fixat în mod arbitrar, ori au renunțat să-l fixeze. I. A. Candrea-Hecht, *Les éléments latins de la langue roumaine*, Paris, 1902, care, macarcă nu vorbește de romîna primitivă, împărtășește și el părerea că un fenomen comun dialectelor nu s-a putut dezvolta decît atunci cînd dialectele nu erau separate unul de altul, fixează în mod arbitrar separarea dialectului macedoromîn de cel dacoromîn în secolul X, iar separarea dialectului istroromîn de cel

5. Se constată din dezvoltarea fenomenelor 178, 194 că dialectul macedoromîn și cel istroromîn sînt mai arhaice decît dialectul dacoromîn.

§ 265. C. Aŭ loc numai la elementele băștinașe, însă nu în toate dialectele, orî nu la fel în toate dialectele, numerele 18 (Soarta diftongului *aŭ* accentuat și neaccentuat și a grupurilor *ău, aú, au*), 50 (Soarta lui *i* final fix), 71 (Soarta lui *u* final fix), 72 ($\ddot{u} < p, b, t, v, f, w, m$), 75 (Epenteza lui \ddot{u} în *două, rōuă*), 90 (Soarta lui *t* provenit din $r+i$ final scurt afon), 91 ($r < n$ sporadic. Un cuvînt de origine obscură), 97 (Căderea lui *r* în cîteva cuvinte), 102 ($l < n$, sporadic), 113 ($mn < un$), 117 ($mbl < ml < mn$ în *ambulo*), 118 ($m < n$, rar), 119 (*m* final $< n$), 122 (*n* intervocalic $< r$. Un cuvînt de origine obscură), 123 (*n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă și apoi a dispărut, sporadic. Un cuvînt de origine obscură), 124 ($nt < mt$, sporadic), 131 ($ns < ms$), 132 ($nv < mm$), 133 ($n < l$, sporadic), 154 ($b < p$ în *baptizo*), 162 ($tsl < sl$), 171 ($d < t$), 172 (*dz* final $< t$), 173 (*dz* final $< s$), 184 ($ct < pt < mt$, sporadic), 185 ($cs < ps < ms < ns$, sporadic), 187 ($cm < hm$, rar), 200 (Căderea lui *dz-z* în *fŭi* [fugi]),

dacoromîn în secolul XIII orî XIV. Pag. 58 : „În ce privește timpul cînd a căzut *n* intervocalic în aceste cuvinte [*frenum, granum*]... *n* a căzut după nașterea dialectului macedoromîn, căci s-a păstrat în acest dialect, și înainte de nașterea dialectului istroromîn, pentru că a căzut și în acest dialect. Istroromînul, a cărui origine se ridică în al XIII orî al XIV secol, ni probează că dispariția lui *n* a avut loc înainte de această epocă. Pe de altă parte dialectul macedoromîn, care după părerea noastră a luat naștere prin secolul X, după invazia Ungurilor, ni arată că *n* nu căzuse încă la această epocă. Decî căderea lui *n* intervocalic a trebuit să aibă loc între secolele X și XIII”. Weigand, *Linguistischer Atlas*, Leipzig, 1909 pag. 8 pune în mod arbitrar epoca de existență a romînei primitive între secolele VII și IX : „Negreșit că există multe deosebiri între ele [dialecte, care după el ar fi patru], dar aceste deosebiri sînt toate de așa fel, că se pot duce la niște trepte unitare mai vechi, care aŭ existat pe vremea romînei primitive, decî cam în spațiul de timp dela al VII pără la al IX secol”. Mai precaut, Pușcariu lasă granița de timp în jos deschisă. Zur *Rekonstruktion des Urrumänischen* pag. 71 : „Prefer să las granița de timp în jos complet deschisă”.

Eŭ atribuiŭ limbii romîne primitive fenomenele 3, 4, 6, 37, 89, 91, 99, 100, 102, 113, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 131, 137, 139, 146, 157, 160, 166, 178, 191 α , 194, 195, 196 α , 207, 209, 217, 220, 223. Vezi discuția de sub B 2, C 2, D 5, §§ 264 No 2, 266 No 2, 268 No 5.

203 ($f < h$, sporadic), 204 ($f < \vartheta$ în cuvîntul *sěámin*), 217 (Căderea lui v inițial dela *volo* și *volebam*), 234 ($st < sn$, sporadic), 235 ($st < \text{ț}$ într-un cuvînt), 236 (sc final din sufixul prezentului $< s$), 238 ($s\text{șt} < st$).

§ 266. La aceste fenomene observăm următoarele:

1. La cele mai multe din ele lipsa elementelor străine se explică din diferite cauze. α) Pentru 18, 72, 75, 117, 162, 184, 185, 203, 204 este de observat că sunetele orî grupurile de sunete respective lipsesc în vechea bulgară, în limba a-decă dela care romina a făcut cele mai vechi (dacă se exceptează limba grecească) și foarte multe împrumuturi și de care limbă ținem exclusiv socoteală în prezentele calcule (În vechea bulgară lipsesc diftongul *aŭ, ũ* consonant, grupul *au* se găsește numai unde se întilnește un *-a* dela sfîrșitul prefixului cu *u*-dela începutul verbului [*zaušiti, naučiti*] și în cuvinte străine [*paun* > *pavo*, probabil prin romina], lipsesc grupurile *oe, mbl, tsl* [Cit de puțin fenomenul $tsl < sl$ aparține exclusiv la elementele latine se constată din fenomenul analog $dzl < zl$ dela numărul 174, care aparține la o formă de declinare de origine neogreacă, vezi studiul meu Un specialist român la Lipsca I], *ct, cs*, lipsește sunetul *f* [*f* se găsește în vechea bulgară numai în cuvinte împrumutate]). β) Numerele 50, 71, 119, 236 cuprind în mod necesar numai elemente latinești, deoarece fenomenele respective aŭ loc la niște forme gramaticale care sînt de origine latină. γ) În ce privește numărul 90, cuvintele *păr, piér, cét, sár, vét* se găsiaŭ, față de niscai elemente străine, ca *cobór* de pildă, într-o poziție excepțională din cauza legăturii lor cu fenomenele 89 și 99; iar că macedoromînul *câr* < *cái* e latinesc se datorește poate numai întîmplării. δ) În sfîrșit e foarte posibil că, dacă se întilnesc numai la elemente latine sincopa lui *r* (în două cuvinte, 97), $m < n$ (într-un cuvînt, 118), $nv < mm$ (în două cuvinte, 132), $n < l$ (în două cuvinte, 133), $b < p$ (într-un cuvînt, 154), $d < t$ (în finalul *-ed* la paroxitoane, 171 α), $dz < \text{ț}$ (în finalul *-edzi, -ădzi* la paroxitoane, 172), $dz < s$ (într-un cuvînt, 173), $cm < hm$ (într-un cuvînt, 187), sincopa lui $dz-z$ (într-un cuvînt, 200), $st < sn$ (într-un cuvînt, 234), $st < \text{ț}$ (într-un cuvînt, 235), $s\text{șt} < st$ (într-un cuvînt, 238). Să se noteze că un grup *sșt*, care e provenit din conjuncția *să* și *șt* dela începutul unui verb, nu poate avea loc decît la elemente latine, deoarece verbele macedoromîne începătoare cu *șt* sînt toate de origine latină), să se fi datorind aceasta întîmplării.

2. Se poate susține, deci, cu oarecare șansă de a nu ne înșela, că numai fenomenele 91, 102, 113, 122, 123, 124, 131, 217 se petrec exclusiv la elementele băștinașe (Că elemente băștinașe putem considera și pe cele trei cuvinte de origine obscură, pe *vizunie* dela 91, pe *genune* dela 122 și pe *briū* dela 123). Dacă însă este exact acest lucru, că ele se petrec exclusiv la elementele băștinașe, apoi apariția lor cade înainte de secolul VII. Ele se pot considera ca apariții *dialectale* ale limbii latine depe teritoriul românesc și ca aparținând la limba *română primitivă* (Urrumänisch). Pentru alte considerații vezi B 2, § 264, No 2.

3. Faptul însă că aceste fenomene, macarcă aparținând la limba română primitivă, nu au loc în toate dialectele, ori nu au loc la fel în toate dialectele, nu se poate explica decât dacă vom admite că încă depe acele vremuri străvechi o scisiune, provocată de împrejurări fizice ori politice, s-a petrecut în masa poporului român. O asemenea scisiune am văzut-o probată pentru secolul VI, și anume între Dacoromîni și Istroromîni de o parte și între Macedoromîni de altă parte, prin chipul cum apare în limba română africativizarea lui *ce*, *ci*, *ge*, *gi*, vezi A 2, § 262, No 2 α . Aici constatăm următoarele grupări. 91: De o parte dacoromînul, de altă parte macedoromînul și istroromînul. Asămănarea sporadică pe care o prezintă cuvîntul *iu-niperus* între dacoromîn și macedoromîn trebuie considerată ca apariție independentă.—113 α : De o parte dacoromînul, afară de Banat și de o porțiune din Criș-Mureș; de altă parte o porțiune din Criș-Mureș, istroromînul, meglenitul; de altă parte Banatul, o porțiune din Criș-Mureș, macedoromînul afară de meglenit. Este probabil că asămănarea dintre Criș-Mureș, istroromîn de o parte și meglenit de altă parte, între Banat, Criș-Mureș de o parte și macedoromîn de altă parte, trebuie considerată ca apariție independentă. Este încă mai probabil că unei apariții independente se datorește asămănarea dela 113 β dintre Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa de o parte și macedoromîn de altă parte, și asămănarea dela 113 γ dintre Țara Oașului (Somiș-Tisa) de o parte și meglenit de altă parte.—122: De o parte o porțiune din Criș-Mureș, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina, istroromînul; de altă parte restul dialectului dacoromîn, macedoromînul.—123: De o parte dacoromînul, istroromînul; de altă parte macedoromînul.—217: De o parte dacoromînul, istroromînul; de altă parte macedoromînul.—La 102 se

poate numai constata în general o divergență de dezvoltare a fenomenului în cele trei dialecte, fără să putem hotări nimic precis, căci se poate întâmpla ca această divergență să fie rezultatul vreunor lipsuri care au avut loc ulterior: *assimilo, assimilis*, care lipsesc actualmente în macedoromîn și istroromîn, vor fi existat poate altă dată în aceste dialecte supt aceiaș formă ca în dacoromîn; tot așa *alalt* va fi existat poate odată și în istroromîn supt aceiaș formă ca în dacoromîn și macedoromîn. În asemenea împrejurări fenomenul 102 ar putea aparține la B. — La 124 se poate întâmpla ca divergența dintre meglenit, istroromîn de o parte și dacoromîn, macedoromîn de altă parte să se datorească unei ulterioare schimbări *mt < nt* care va fi avut loc în meglenit și istroromîn. Compară 125. În asemenea împrejurări fenomenul 124 ar putea aparține la B, §§ 263, 264. — La 131 se poate întâmpla ca divergența dintre macedoromîn (afară de meglenit) de o parte și celelalte dialecte de altă parte să se datorească unei ulterioare schimbări *ms < ns* care va fi avut loc în dacoromîn, în meglenit și istroromîn. Compară 126. În asemenea împrejurări fenomenul 131 ar putea aparține la B, §§ 263, 264.

În masa poporului român, deci, până la începutul secolului VII vedem desemnându-se următoarele contururi: α) Dacoromîniî cu Istroromîniî (123, 217. Acest contur l-am constatat și la A 2, § 262, No 2). β) Macedoromîniî (123, 217. Acest contur l-am constatat și la A 2, § 262, No 2). γ) Dacoromîniî (91). δ) Istroromîniî cu acea parte din Dacoromîniî care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina (113, 122). ε) Dacoromîniî care actualmente ocupă Banatul și o parte din vestul Transilvaniei (113).

4. Faptul că fenomenul 122 în textele vechi românești și în dialectul istroromîn cuprinde numai elemente băstinașe, iar la Moși cuprinde și elemente străine, unele relativ chiar recente, probează că începuturile lui datează din timpul străvechiu cînd elementele străine lipsiau din limba romînă, că pentru cea mai mare parte a domeniului, unde a apărut, a încetat de a fi activ înainte de introducerea unor asemenea elemente străine, dar că pentru o parte restrînsă a aceluî domeniu a continuat de a fi activ până tîrziu, am putea zice până în zilele noastre.

5. Fenomenele primitive romîne de sub C, § 266, No 2, macarcă nu aparțin la întreaga romînime, ci constituiesc caractere dialectale ale limbii romînești primitive, nu sînt pentru a-

ceasta numai decît mai nouă decît fenomenele primitive romine de sub B, § 264, No 2, care aparțin rominimii întregi. Se poate într-adevăr întimpla ca fenomenele de sub B să fi apărut după ce contururile dialectale, constatate sub C 3, § 266, No 3, vor fi luat ființă, iar uniformitatea cu care ele se prezintă să se datorească unei independente apariții în diferitele domenii dialectale. Că acest lucru este posibil se constată din africativizarea lui $t + i + e$ (156) și $d + i + e$ (165), care s-a petrecut în acelaș fel pe tot domeniul românesc, macarcă a avut loc după ce scisiunea dintre dialectul dacoromîn și cel istroromîn de o parte și dialectul macedoromîn de altă parte luase ființă (Vezi A 4, § 262, No 4). Intre unele din fenomenele de sub C, §§ 265, 266 și B, §§ 263, 264, se poate constata însă o gradație cronologică. Anume 122 este mai nou decît 102 (pentru că $n > l$ a fost supus rotacizării, vezi supt 102), decît 123 și (fiindcă 123 e mai nou decît 3) decît 3. 123 e mai nou decît 3, pentru că altfel nu s-ar fi prefăcut în i a din *gramnum* (Vezi însă D 6, § 268, No 6).

6. La fenomenul 123 vorbirea din Țara Oașului e mai arhaică decît restul dialectului dacoromîn.

§ 267. D. Aū loc în toate dialectele numerele 2 (Sunelele \check{a} , i), 4 ($\acute{a} + n$ ori $m +$ consonantă $< \acute{i} + n$ ori $m +$ consonantă), 5 (\acute{a} la 3 p. sing. a perfectului $< \check{a}$), 7 (\acute{a} , precedat în aceiaș silabă de e , i , sunet muiat, și urmat în aceiaș silabă ori în silaba imediat următoare de e , i , sunet muiat, $< \acute{e}$), 10 ($\acute{a} < \check{a}$ în *dat, da, stat, sta, lavit, lave* [ori *lavat, lava*], *fac, vade*), 15 (\acute{a} rămas neschimbat), 16 (a neaccentuat neinițial $< \check{a}$), 17 (a neaccentuat inițial $+ n < i + n$. Indoios pentru istroromîn), 19 (Soarta grupurilor *aă, aa, ae, aē, ai*), 22 ($-a$ epitetiv), 25 ($\acute{e} + n < i + n$), 26 ($\acute{e} + m +$ consonantă $< i + m +$ consonantă), 27 (Diftongarea lui \acute{e}), 28 (e accentuat și neaccentuat precedat de $m, p, b, f, v, u < \check{a}$), 29 (e accentuat și neaccentuat precedat de $r < \check{a}$), 30 (e accentuat și neaccentuat precedat de $\check{s}, \check{z} < \check{a}$), 31 (e accentuat și neaccentuat precedat de $s, f, dz, z < \check{a}$), 32 (e accentuat și neaccentuat precedat de $t, d < \check{a}$, sporadic), 36 (Tendința lui e de a se preface în \check{a}), 38 (Alternarea lui e neaccentuat cu i neaccentuat. Fixarea lui e final ca e ori ca i), 42 (i păstrat neschimbat), 43 (i accentuat și neaccentuat precedat de $r < i$), 44 (i accentuat și neaccentuat precedat de $\check{s}, \check{z} < i$), 48 (Tendința lui i de a se preface în i), 49 (Confuzia lui \bar{i}

neaccentuat cu *î* neaccentuat. Alternarea lor cu *e*. Fixarea lui *î* final ca *i* ori ca *e*), 52 (Soarta lui *î* consonant), 54 (Soarta lui *in-*, *im-*, în special a cuvîntului *ipsus*), 56 (*î* protetic în *îel* > *ille* și în grupul *iie* > *ie*), 58 (*ó* + *n* < *ú* + *n*), 59 (*ó* + *m* + consonantă < *ú* + *m* + consonantă), 60 (Diftongarea lui *ó*), 61 (*ôá* precedat de *f*, *v*, *r*, *l*, *t*, *d*, *s* < *á*, sporadic), 64 (*o* accentuat și neaccentuat < *ă*, sporadic), 65 (*o* neaccentuat are propensiea de a se preface în *u*. Fixarea lui *o* final ca *u*), 67 (*ű* păstrat neschimbat), 69 (*u* accentuat și neaccentuat precedat de *î* ori sunet muiat < *i*, sporadic), 70 (*u* neaccentuat rămîne neschimbat), 74 (Chipul cum sînt tratate grupurile *űă*, *uă*, *uă*), 77 (*ă*, *î*, precedați imediat de *i*, sunet muiat, sunet palatal < *e*, *i*), 78 (*ă*, *î* < *e*, *i* supt influința unui *e*, *i* din silaba următoare, sporadic), 79 (*ă*, *î*, precedați imediat de *o*, *u* < *o*, *u*), 85^a (Căderea lui *ă* neaccentuat înainte de *a* accentuat și neaccentuat), 87 (*î* protetic în *îmî*, *îî*, *îi*, *iși*, *îl*, *îi* [*>est*], *îs* [*>sum*, *sunt*]), 89 (Inmușierea lui *r* precedat de vocală + *î* vechiu + vocală), 96 (*r* epentetic, rar), 99 (Inmușierea lui *l* inițial + *î*, *l* precedat de vocală + *î* vechiu + vocală, *ll* + *i*, *ll* + *î* vechiu + vocală, *ll* + *i* final fix), 104 (*ll* precedat de *é*, *i*, *ú* și urmat de *ă* final < *ű*), 121 (Inmușierea lui *n* precedat de vocală + *î* vechiu + vocală, *n* precedat de vocală + *i* final fix), 125 (*nct* < *mpt* < *mt* < *nt*), 126 (*ncs* < *mps* < *ms* < *ns*), 129 (*nt* < *nd*, sporadic), 135 (Căderea lui *n* în *atit*, *cătră*, *cît*), 136 (*p* înainte de *i* se preface în sunete limbale), 137 (*pt* < *mpt* < *mt* < *nt* în *nuptiae*), 138 (*pt* < *t*, sporadic), 139 (*ps* < *mps* < *ms* < *ns*, sporadic), 160 (*tl* < *cl*), 168^a (*z* + *i* < *ž* + *i*), 179 (*ct* < *pt*), 180 (*cs* < *ps*), 181 (*cs* intervocalic < *s*, sporadic), 183 (*c* < *g*, sporadic. Unele exemple anteromînești), 191 (Soarta lui *q*), 196 (Soarta lui *gű*), 197 (*g* < *b*, sporadic), 208 (Dispărerea lui *v* intervocalic atunci cînd vocala de după *v* este un *î* consonant), 220 (*s* + *î* vechiu + vocală < *š* + vocală), 228 (*scl*, *šk*, provenite din *scl*, < *šcl*, *šk*), 229 (*stri* < *štri* în *nostri*, *vestri*), 230 (*s* înainte de consonante fonice < *z*), 231 (*sc* < *zg*, sporadic).

La acestea se adaug următoarele, unde, la unul ori altul din dialecte, nu se poate proba existența fenomenului, său din cauză că lipsesc cuvintele respective ori cuvinte care să ofere grupurile de sunete trebuitoare, său din cauza nepreciziei ortografice: 9 (*-á-* < *-ă-* la pluralul *-î* al femeninelor. În istro-romin lipsesc exemple), 11 (*-á-* din radicalul multor verbe <

-ă- la p. 1 sing. prezent indicativ. In istroromîn lipsesc exemple), 13 (-ă- < -ă-, -î- în *căruî, cărei, cutăruî, cutărei, căror, cutăror, desfășur, înfășur, fișie*, prin strămutare de accent. In macedoromîn și istroromîn lipsesc formele ori cuvintele respective), 14 (*lapido* < *lepido*. In istroromîn lipsește cuvîntul), 33 (*e* neaccentuat precedat de *l, n, k, g* < *ă*, sporadic. In istroromîn lipsesc exemple), 53 (*ia* din elemente străine, ori provenit în alte împrejurări decît cele de sub 24, 39, 51, ori provenit în acele împrejurări, dar ținut în loc prin analogie [*-iă* > *-iebat*] < *ëa* după *ț, dz-z, ș, șt, l, n, r*. Nu se poate ști cum stau lucrurile în macedoromîn și istroromîn din cauza nepreciziei ortografice), 127 (*nr* < *ndr*. In istroromîn lipsesc exemple), 147 (Dispărerea lui *b* intervocalic atunci cînd vocala de după *b* este un *i* consonant. Cuvîntul respectiv lipsește în macedoromîn și istroromîn), 159 (*ț + i + vocală* < *č-ș + vocală*. In istroromîn lipsesc exemple), 161 (*tst* < *st*. Pentru macedoromîn și istroromîn lipsesc exemple), 168 (*dz + i + vocală* < *ğ-ž-ž + vocală*. In istroromîn lipsesc exemple), 210 (*v* < *g*, sporadic. In macedoromîn și istroromîn lipsesc cuvintele respective).

§ 268. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. Mai întîiu constatăm numărul cel mare de fenomene comune tuturor dialectelor, fenomene importante, unele prin mărimea și intensitatea lor (cum sînt numerele 16, 25, 27, etc.), altele tocmai prin cadrul restrîns al lor (cum sînt numerele 9, 10, etc.), fenomene care înbrățișează întreaga manifestare a limbii. Numărul lor este 82, ori, dacă adăogim și pe cele de sub B, 96. Dar în mijlocul unuia și aceluiaș fenomen asemănarea nu-i superficială, ci intensă, ea ajunge pînă la ultimele detalii. Pentru a se convinge de acest lucru, să cerceteze de pildă cineva numerele 25 (Aceleaș excepții: *gêne, pêne*), 26 (Aceleiaș restricție: grupul *mn*. Acelaș unicum: *nimeni*), 27 (Aceleiaș restricție: *é + n + vocală* nu s-a diftongat în poziția *-e*, dar s-a diftongat în poziția *-ă*; *é + n + consonantă, é + m + consonantă*, afară de grupul *mn*, nu s-au diftongat nici într-o poziție. Aceleaș excepții: *vena, arena*), 32 (Sporadica prefacere a lui *e* precedat de *t, d* în *ă* are loc aproape în aceleaș cuvinte), 43 (Aceleaș excepții: *aripă, biserică, buric, pîrice, șărice, stric*), 58 (Aceleaș excepții: *cós, -oîu, tónt*), 59 (Aceleiaș restricție: grupul *mn*), 60 (Aceleiaș restricție: *ó + n + vocală* nu s-a diftongat în poziția *-e*, dar s-a diftongat în

poziția —ă; $ó + n +$ consonantă, $ó + m +$ consonantă, afară de grupul *mn*, nu s-au diftongat nici într-o poziție. Aceleaș anomalii: *nóră, sórá, gutúe, cunúnă*), 61 (Sporadica prefacere a lui *óá* după *f, v, r, l, t, d, s* în *á* are loc în aceleaș cuvinte), 64 (Sporadica prefacere a lui *o* accentuat și neaccentuat în *ă* are loc în aceleaș cuvinte), 69 (Sporadica prefacere a lui *u* accentuat și neaccentuat precedat de *i* ori de sunet muțat în *i* are loc în aceleaș cuvinte), 78 (Sporadica prefacere a lui *ă, î* în *e, i* supt influința unui *e, i* din silaba următoare are loc în aceleaș cuvinte), 87 (*i* protetic în aceleaș cuvinte), 121 (Aceaș restricție a înmuierii lui $n + i$ final fix, că ea nu are loc când *i* final fix e provenit din *ae* ori din *e*, cu excepție de $-i > -es$ dela conjugare), 135 (Puținele cuvinte în care *n* a căzut sint aceleaș trei în toate dialectele), 136 (Aceleaș categorii de excepții și aceleaș cuvinte în fiecare categorie), 137 (Schimbarea $pt < mpt < mt < nt$ în acelaș unic cuvint *nuptiae* în toate dialectele), 138 (Sporadica prefacere a lui *pt* în *t* are loc în aceleaș cuvinte), 139 (Sporadica prefacere $ps < mps < ms < ns$ are loc în aceleaș cuvinte), 181 (Sporadica prefacere a lui *cs* intervocalic în *s* are loc în aceleaș cuvinte), 183 (Sporadica prefacere a lui *c* în *g* are loc în aceleaș cuvinte), 191 (Dubla dezvoltare a lui *q* are loc în acelaș fel în aceleaș cuvinte), 196 (Dubla dezvoltare a lui *gü* are loc în acelaș fel în aceleaș cuvinte), 197 (Sporadica schimbare a lui *g* în *b* are loc în aceleaș cuvinte), 229 (*stri < štri* în aceleaș două cuvinte în toate dialectele), 231 (Sporadica prefacere a lui *sc* în *zg* are loc în aceleaș cuvinte).

2. La fenomenele 89, 99, 121, 125, 126, 137, 139 se deosebesc două faze, una mai veche, comună tuturor dialectelor, și alta mai nouă, care ori aparține tuturor dialectelor ori numai unuia sau altuia din ele. La 89 faza mai veche este cea a înmuierii lui *r*, ea s-a păstrat în anumite împrejurări în dacoromîn. Faza mai nouă este cea a prefacerii lui *ř* în *ř* și în *r*; supt forma *ř* este specifică dialectului dacoromîn, supt forma *r* este comună tuturor dialectelor, unde s-a dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare din aceste dialecte.—La 99 faza mai veche este cea a înmuierii lui *l*, ea s-a păstrat în macedoromîn și istroromîn (Resturi și în vechea romînă). Faza mai nouă este cea a prefacerii lui *l* în *ř*; dacă facem abstracție de câteva sporadice apariții de $l < ř$ în macedoromîn și istroromîn, ea este specifică întregului dialect dacoromîn.—La 121

faza mai veche este cea a înmuierii lui *n*, ea s-a păstrat în o parte din dialectul dacoromîn (Banat, Criş-Mureş [nu în toate părţile], Munteni-Pădurenî [mai pretutindenî], Oaş [rar], Somiş-Tisa [rar]), în macedoromîn şi istroromîn. Faza mai nouă este cea a prefacerii lui *n̄* în *ĩ*, ea este specifică celei mai mari părţi din dialectul dacoromîn. O fază intermediară, cea a prefacerii lui *n̄* în *ĩ* cu nazalizarea vocalei precedente, este specifică unei părţi din dialectul dacoromîn (Ţara Oaşului şi, rar, Somiş-Tisa).—La 125, 126, 137, 139 faza mai veche este *mpt-mt* (125), *mps-ms* (126), *mpt-mt* (137), *mps-ms* (139), ea s-a păstrat în dacoromîn până tîrziu (în limba veche, în parte până astăzi) şi în macedoromîn. Faza mai nouă, de recentă dată, este *nt* (125), *ns* (126), *nt* (137), *ns* (139), ea se găseşte în dacoromîn, meglenit şi istroromîn, unde s-a dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare din aceste dialecte.

3. Se constată din 89, 125, 126, 137, 139 că nişte fenomene s-au dezvoltat uniform a parte în fiecare dialect, ori, cu alte vorbe, că fenomene comune tuturor dialectelor au luat naştere nu în timpul cînd limba forma o singură masă, nedespărţită în dialecte, ci în timpul posterior despărţirii dialectelor. Această independentă, dar uniformă, dezvoltare a unor fenomene am mai constatat-o pentru africaticizarea lui *t + ĩ + é*, *d + ĩ + é* (Vezi A 4, § 262, No 4). Ea a avut loc şi la fenomenele următoare: 7 (Vezi acest număr); 9 (Vezi acest număr); 14 (Dacă *lapido* a devenit *lepido* prin analogia formelor neaccentuate, unde *a*, prefăcut prealabil în *ă*, va fi devenit *e* supt influinţa lui *e* din silaba următoare, apoi fenomenul 14 e recent, deoarece e posterior fenomenului 78, care el însuş e de relativ recentă dată); 25 (Vezi cronologia de sub 30, unde se vede că fenomenul 25 e posterior fenomenului 7, care el însuş e de recentă dată); 26 (Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 25); 29, 30, 31 (*e < ă* în poziţia —*e* este posterior fenomenului 7 la Moldoveni pentru fenomenele 29, 30, la Moldoveni şi Munteni pentru fenomenul 31. Fiindcă fenomenul 7 e relativ recent, urmează că *e < ă* în poziţia —*e* este ceva încă şi mai recent, şi fiindcă între *e < ă* în poziţia —*ă* şi *e < ă* în poziţia —*e* nu poate fi o prăpastie din punct de vedere al timpului, se poate susţinea că fenomenele 29, 30, 31 nu pot fi vechi tare. Pentru 31 există motive speciale, după care îl putem considera ca relativ nou, vezi 31 alineatul 3); 58 (Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 25); 59

(Fenomen paralel—foarte probabil—cu fenomenul 58); 78 (În caz cînd într-adevăr forma de genitiv-dativ a femininelor singulare de declinarea I, *-e*, a provenit din *-ă* conform fenomenului 78, apoi formele *-ăei* din vechea romînă și desele forme *-ălei* din macedoromîn probează că fenomenul 78 este de recentă dată); 43, 44 (Fenomene paralele—foarte probabil—cu fenomenele 29, 30); 28 (pentru că e posterior lui 30, 44, vezi tabloul cronologic de sub 30).

Toate aceste fenomene le constatăm că s-aŭ petrecut uniform, dar a parte în fiecare dialect, pentru că sint recente ori pentru că, cum este cazul cu africativizarea lui *t + i + é*, *d + i + é*, aŭ avut loc în urma unui fenomen petrecut după separarea dialectelor. Avem însă și probe directe că într-adevăr anumite fenomene aŭ căpătat ființă la fel, dar separat, în diferite teritorii romînești. Aceste probe le avem pentru 29, 30 (*e < ă* în poziția *-e* este la Muntenii anterior, iar la Moldovenii posterior fenomenului 7) și în special pentru 30, 44 (*e < ă*, *i < î* aŭ avut loc în alt timp la Muntenii și în altul la Moldovenii). Discuția amănunțită vezi-o sub aceste numere, în special sub numărul 30.

4. În urma împrejurărilor constatate sub 3, a susținea că fenomenele care se găsesc în toate dialectele aŭ trebuit să capete ființă pe vremea cînd încă nu se despărțise prin distanțe dialectele, este o naivitate. Asemenea fenomene s-aŭ putut dezvolta în mod independent, a parte, în fiecare dialect. Unele din ele vor fi datînd și din timpul cînd încă nu se despărțise prin distanțe dialectele, dar care vor fi fiind acelea nu știm, dacă ne punem numai din punctul acesta de vedere, al prezenței lor în toate dialectele. În această privință este mare deosebire între raportul dintre limbile romanice și acela dintre dialectele limbii romînești. Cînd e vorba de limbile romanice comparate între ele, putem cu oarecare drept să punem pe socoteala limbii latine comune saŭ a așa numitei limbii latine populare (Vezi cele spuse la § 85, Nota) orice apariție prezentă în toate limbile romanice ori în cele mai multe din ele, pentru că acolo avem a face cu propagarea unei limbii dintr-un centru de guvernămînt la niște națiuni cu alte baze de articulație *) decît ale centrului, astfel

*) Printre cauzele care provoacă schimbarea limbii aŭ fost recunoscute și următoarele două: 1. Limba se schimbă, pentru că se schimbă organele articulatorii. 2. Limba se schimbă, pentru că se schimbă psihicul.

că apariții limbistice uniforme, dar independente, la atâtea neamuri de oameni deosebite, ar constitui niște coincidențe grele de admis. Pe terenul dialectelor limbii românești însă avem a face cu o masă națională unitară, care vorbește aceeași limbă, și în ale cărei bucăți despărțite apariții limbistice uniforme sînt posibile din cauză că baza de articulație este aceeași. Este adevărat că la formarea națiunii romine a contribuit multe și diverse elemente (Vezi § 111, No 4, § 234, No 2), dar acel conglomerat a devenit un conglomerat uniform. Deosebirile locale, care vor fi existat (și trebuie să fi existat) în constituirea conglomeratului, vor fi dat naștere la mai remarcabile diferențieri dialectale, dar fondul unitar al conglomeratului a făcut posibilă apariția a oricît de remarcabile fenomene comune, în mod independent în deosebite locuri dezvoltate. Apoi pe terenul limbii romine a lipsit centrul de guvernămint, de unde să fi radiat pe diferite teritorii fenomenele limbistice.

La același individ organele articulatorii și starea psihică variază dela un moment la altul, și ca un reflex al acestei variabilități o variabilitate adecvată în sunetele, simboalele și înțelesurile simboalelor unei limbi trebuie să existe. Cu atît mai mult organele articulatorii și psihicul variază dela un individ la altul, și încă mai mult variază acești factori dela un neam de oameni la altul; pentru aceia în proporții adecvate se reflectează această variabilitate dela un individ la altul în sînul aceleiași limbi, și dela un neam de oameni la altul, cînd se întîmplă să-și părăsească limba de baștină și să adoapte o limbă străină. Chestiunea a fost pusă pentru ambele momente, și cel fizic și cel psihic (care, la un loc luate, s-ar putea numi momentul *biologic*), întîiaș dată *clar* de Constantino Nigra, La poesia popolare italiana, Romania anul 1876 pag. 426 (La Wechsler, Giebt es Lautgesetze? in Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 451): „În Italia de sud sub limba latină există un substrat italic; în Italia de nord sub limba latină e un substrat celt. Cînd aî adoptat limba învingătorilor, Celții din Italia de nord aî luat din ea, firește, fondul lexical și formele gramaticale, dar n-aî putut tot așa de ușor să iee sunetele și sintaxa, pentrucă aceste două părți ale limbii stau în strînsă legătură cu organele materiale ale pronunțării și cu gîndirea, care nu puteau fi identice la cele două neamuri, după cum se vede din comparația limbii latine cu resturile de limbi celte care aî ajuns pînă la noi, și nici nu pot fi schimbate ori modificate prin voință”. Pentru momentul fizic ea a fost pusă *clar* apoi cîțiva ani mai tîrziu de Osthoff, Das physiologische und psychologische Moment in der sprachlichen Formenbildung, Berlin, 1879, pag. 16 (La Wechsler opul citat pag. 430): „Schimbarea în organele vorbirii este în general cauza pentru care se schimbă sunetele unei limbi”. Am zis *clar*, pentrucă în mod nepreciz pe de o parte, și pe de altă parte în mod amestecat cu influința limbii părăsite (autohtone) asupra limbii adoptate, care e o chestiune cu totul alta

(Vezi mai jos), chestiunea a fost agitată anterior și de H. Schuchardt în *Vokalismus des Vulgärlateins* I pag. 87, și înainte de Schuchardt ea a mai fost agitată de alții (Vezi bibliografia la Schuchardt opul citat I pag. 86-87. Nihil novi sub sole!). Odată enunțată însă *clar*, teza a devenit un subiect favorit de discuție și de aprobare până în momentul de față. Se poate zice că mai toți învățații au adoptat-o, de pildă Ascoli, *Una lettera glottologica* în *Rivista di filologia classica* X anul 1881; Ascoli, *Dei neogrammatici* în *Archivio glottologico italiano* X anul 1886; Windisch în *Gröber's Grundriss* I ed. I anul 1888 pag. 306, I ed. II anul 1906 pag. 396; G. Paris, *Bulletin de la société des parlars de France* I anul 1893 pag. 17; Hirt în *Indogermanische Forschungen* anul 1894 pag. 40; Förster, *Causerie philologique* în *Bulletin de la société Ramond* anul 1898 pag. 6 (Pentru detalii asupra acestor scriitori vezi Wechssler, *Giebt es Lautgesetze?* pag. 430 sqq.); Hirt, *Die Indogermanen* I anul 1905 pag. 17-20. Starea, firea organelor articulatorii, considerată ca o cauză a schimbării limbii, a fost numită *baza de articulație*, *Artikulationsbasis* (De cine întîiu? În tot cazul nu de Sievers. Acesta în *Grundzüge der Phonetik* III ed. anul 1885 § 4 pag. 20, § 11 pag. 103 vorbește de faptul că felul sunetelor atîrnă de felul organelor articulatorii și se servește de termenii „Basis für die Artikulationsbewegungen“, „Operationsbasis“, dar nu se pune din punct de vedere al cauzei care provoacă schimbarea limbii și nici de termenul anume *Artikulationsbasis* nu se servește. Compară Wechssler opul citat pag. 439). Starea, firea psihică, considerată ca o cauză a schimbării limbii, n-a primit un nume special; eu aș numi-o aici *baza psihologică*, în Principiul de istoria limbii am numit-o *lămurirea psihică a cunoștințelor*.

În general, cei care au vorbit de *baza de articulație* și de *baza psihologică* le-au considerat ca ceva dela sine înțeles (De pildă Windisch: „Se înțelege dela sine, că... Es ist selbstverständlich, dass...“. Orî cu pathos oratoric G. Paris: „N'a-t-on pas eu raison de dire que le français est du latin parlé par des Celtes, etc. ?“). Tot ca dela sine înțelese, fără ca să găsească de cuviință să argumenteze, le admite. Wundt, *Völkerpsychologie, Die Sprache*, I, pag. 342-347, 361-365, 395-397, 400-401, 401-404, 418-424, II pag. 382-386, 418-423. După cit știu, numai Ascoli a căutat să argumenteze, și anume cu privire la *ū* latin < *ū*, fenomen care s-ar fi datorind bazei de articulație a Celților. Una *lettera glottologica* (la Wechssler opul citat pag. 448): „Sînt trei probe inductive. Întîia: fenomenul se găsește numai pe teritoriul celt. A doua: în limba celtă însăși *ū* < *ū*. A treia: în limba germană din acele teritorii unde au fost altă dată Celți *ū* < *ū*. Proba întîia s-ar putea numi *chorografică*, a doua *internă*, a treia *externă*“.

În contra *bazei de articulație* (și prin urmare și a *bazei psihologice*, macarcă despre aceasta nu pomeneste), ca o cauză de schimbare a limbilor, s-a pronunțat Meyer-Lübke, *Die romanischen Sprachen*, în *Die Kultur der Gegenwart* I, XI, 1, anul 1909, pag. 457: „Lesne-î vine în minte cuiva că diferitele popoare străine, cînd s-au romanizat, au pronunțat limba latină pe baza articulației lor proprii și că din cauza aceasta a rezultat diversitatea limbilor romanice față de unica limbă latină. Decît numai,

dacă te gîndești mai adînc, constai că este aproape imposibil să probezi acest lucru prin fapte. *u* latin a devenit *ü* în Franța de sud și de nord, în Piemont, Genua, Lombardia, Graubünden, și încă de mult aș văzut învățații în acest fapt o influință din partea Gallilor, pentru că domeniul lui *ü* ar corespunde aproximativ cu acel al Gallilor. Negreșit foarte aproximativ, căci Ligurii nu erau Galli, și cu toate acestea la Genua este *ü*, iar locuitorii anteromani dela Bononia erau Galli, și cu toate acestea la Bologna, ca în general în Emilia, cu excepție de extremul nord al acestei provincii, nu există *ü*. Vreo altă probă însă în afară de cea geografică n-avem, căci niciun indiciu nu există că vor fi pronunțat Gallii pe *u* ca *ü*. Alt fapt ar părea mai sigur. După cum se vede din inscripțiile galle, *ct* devenise [în limba gallă] *cht*, și tot așa între latin *factu* și francez *fait* este probabilă o fază *fachtu*. Se poate admite că Gallii, cînd vorbeau latinește, vor fi pronunțat, după cum erau obișnuiți, înainte de *t* nu o explozivă, ci o spirantă, și că Romanii din Gallia vor fi imitat pronunțarea Gallilor, cu care trăiau împreună. Se poate admite, dar nu trebuie să uite cineva că prefacerea lui *ct* în *cht* este unul din acele fenomene care au loc în limbile cele mai deosebite, de pildă în neogreaca, în albaneza, în spaniola, etc., așa că în Franța nu este trebuință ca impulsul să fi plecat din partea Gallilor. Ceva mai mult ni ofer dialectele italienești comparate cu limbile oscă și umbră. Schimbarea lui *nd* în *nn* (*quando* pentru *quando*), a lui *nc*, *nt*, *mp* în *ng*, *nd*, *mb* (*trongo* pentru *tronco*, *tando* pentru *tanto*, *tembo* pentru *tempo*), a lui *d* în *r* (*rare* pentru *dare*) se găsește mult răspîndită peste Italia de mijloc și de sud, iar primul dintre cele trei fenomene se găsește în limbile oscă și umbră, și celelalte două se găsesc în limba umbră. Domeniul de răspîndire al acestor fenomene este, negreșit, astăzi cu mult mai mare decît în vechime, dar oricum nu se poate opri cineva de a gîndi că trebuie să fi existînd aici o legătură directă. Și cu toate acestea, tocmai aceia ce formează caracterul specific al dialectelor italienești, anume dezvoltările speciale ale vocalelor, între altele diftongii cei de deosebite feluri, tocmai aceasta nu găsește în limbile anteromane niciun sprijin. Avem a face, deci, cu lucruri secundare, cu mărunțișuri, nu cu lucruri de acelea care se pot considera ca constitutive". În acelaș timp cam aceleaș lucruri le spunea Meyer-Lübke în *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, ed. II, anul 1909, §§ 212-226. Remarcabilele deosebiri care există între limbile romanice ori între dialectele romanice Meyer-Lübke le pune pe socoteala stării deosebite a limbii latine în timpurile cînd a fost introdusă în diferitele provincii, dar mai ales în obstaculele care au împiedecat contactul dela o regiune la alta, obstacule care însă, după propria lui mărturisire, *coincid cu deosebirile etnice*. Die romanischen Sprachen pag. 460-461 : „Dacă, deci, influința popoarelor, care, contopite cu Romanii, au produs națiunile romanice, asupra dezvoltării limbilor romanice a fost mică și superficială, ea nu e suficientă pentru a explica deosebirea dintre aceste limbi. Trebuie să recurgă cineva la alte mijloace pentru a da o explicație acestui fapt, care e în adevăr surprinzător. Romanizarea a avut loc, după cum se știe, în diferitele provincii în timpuri foarte deosebite: mai întîiu a fost cucerită Sardinia, apoi Spania, apoi sudul Franței, mai tîrziu nordul Fran-

ței, și tocmai la urmă Dacia. În acest spațiu de timp, care cuprinde peste 300 de ani, limba latină din Italia s-a schimbat mult, așa că, de pildă, în Sardinia ori în Spania a fost importată o limbă mult mai veche decât în Dacia. Deosebirile, nu-î vorbă, au fost paralizate mult prin translocările militare, dar oricum un rest oarecare a trebuit să rămie și într-adevăr a și rămas. Dar mai important este faptul următor. Acolo unde granițe bisericești, politice ori fizice pun un obstacol contactului, acolo au loc și diferențieri în limbă. Acolo unde domnește contact reciproc, deosebirile se anihilează. Granițele bisericești în veacul de mijloc corespundea de multe ori cu acele dintre popoare și dintre regiuni din timpurile anteromane, mai ales din cauză că, cu toată romanizarea, simțul național al vechilor triburi a persistat și biserica a ținut de el socoteală. De aici rezultă că actualele grupuri de limbi și de dialecte romanice corespund adeseori cu grupurile de popoare anteromane, fără ca să se poată proba totuș o influință directă din partea limbilor popoarelor acelora".

În contra bazei de articulație și a bazei psihologice se pronunța cam tot odată cu Meyer-Lübke Ferdinand de Saussure în cursul său de limbistică generală ținut la universitatea din Geneva în anii 1906-1911. Cours de linguistique générale, pag. 202-203: „La recherche des causes des changements phonétiques est un des problèmes les plus difficiles de la linguistique. On a proposé plusieurs explications, dont aucune n'apporte une lumière complète. On a dit que la race aurait des prédispositions traçant d'avance la direction des changements phonétiques. Il y a là une question d'anthropologie comparée. Mais l'appareil phonatoire varie-t-il d'une race à l'autre? Non, guère plus que d'un individu à un autre. Un nègre transplanté dès sa naissance en France parle le français aussi bien que les indigènes. [Această propoziție a trecut aproape întocmai la Vendryes, Le langage, Paris, 1921, pag. 276: „Un nègre élevé en France dans les mêmes conditions qu'un petit Français parle le français comme un indigène"]. De plus, quand on se sert d'expressions telles que «l'organe italien» ou «la bouche des Germains n'admet pas cela», on risque de transformer en caractère permanent un fait purement historique... Prétendre que l'organe ionien est contraire à l' $\bar{\alpha}$ long et le change en \bar{e} est faux... L'organe ionien n'avait aucune répugnance à prononcer l' $\bar{\alpha}$, puisqu'il l'admet en certains cas. Il ne s'agit donc pas d'une incapacité anthropologique, mais d'un changement dans les habitudes articulatoires. De même le latin, qui n'avait pas conservé l's intervocalique (*genesis < generis), l'a réintroduit un peu plus tard (cf. *rissus < r̄issus). Ces changements n'indiquent pas une disposition permanente de l'organe latin". [Că organele producătoare de sunete nu variază delă o rasă la alta și delă un individ la altul, este o afirmație goală, contrarie realității. Iar ceia ce spune autorul despre $\bar{\alpha}$, care în dialectul grec ionic se prefăcea în unele împrejurări în \bar{e} , iar în alte împrejurări nu se prefăcea, și despre s intervocalic, care în limba latină se prefăcea în unele împrejurări în r, iar în alte împrejurări nu se prefăcea, probează că el confundă baza de articulație, care este o cauză pentru care sunetele se schimbă în aceleași împrejurări la unii oameni într-un fel și la alții oameni într-alt fel, cu capacitatea ori incapacitatea de a pronunța în mod absolut un sunet oarecare. Dacă cineva este

capabil ori incapabil în mod absolut de a pronunța un sunet oarecare, aceasta face parte din baza de articulare, dar nu este baza de articulare însăși, acest lucru se compoartă față de baza de articulare ca specia față de gen, ca particularul față de general. În ce privește pe Negrul cel transplantat dela naștere în Franța care vorbește tot așa de bine franțuzește ca și indigenii, vezi cele spuse mai la vale cu privire la Francezii germanizați și la Sașii românizați de care vorbește Pușcariu]. Pag. 304-305 : „Langue et race... Ce serait une erreur de croire que de la communauté de langue on peut conclure à la consanguinité, qu'une famille de langues recouvre une famille anthropologique. La réalité n'est pas si simple. Il y a par exemple une race germanique, dont les caractères anthropologiques sont très nets : chevelure blonde, crâne allongé, stature élevée, etc. ; le type scandinave en est la forme la plus parfaite. Pourtant il s'en faut que toutes les populations parlant des langues germaniques répondent à ce signalement ; ainsi les Alémanes, au pied des Alpes, ont un type anthropologique bien différent de celui des Scandinaves. Pourrait-on admettre du moins qu'un idiome appartient en propre à une race et que, s'il est parlé par des peuples allogènes, c'est qu'il leur a été imposé par la conquête ? Sans doute, on voit souvent des nations adopter ou subir la langue de leurs vainqueurs, comme les Gaulois après la victoire des Romains ; mais cela n'explique pas tout. Dans le cas des Germains, par exemple, même en admettant qu'ils aient subjugué tant de populations diverses, ils ne peuvent pas les avoir toutes absorbées ; pour cela il faudrait supposer une longue domination préhistorique, et d'autres circonstances encore que rien n'établit. Ainsi la consanguinité et la communauté linguistique semblent n'avoir aucun rapport nécessaire, et il est impossible de conclure de l'une à l'autre". [Firește, comunitatea de limbă nu probează comunitatea antropologică. Probă pentru aceasta sînt limbile romanice, probă sînt limbile indogermane, care sînt vorbite de tot felul de neamuri de oameni. Dar aceasta e o chestiune care n-are a face cu chestiunea ceialaltă, dacă adecă comunitatea de rasă nu s-ar manifesta în limbă. Alt ceva e să constați că rase deosebite pot vorbi limbă asemenea, provenite din aceeași limbă, și alt ceva e să constați că comunitatea de rasă se manifestează în limbă ori ba. Da, așa este, „la consanguinité et la communauté linguistique semblent n'avoir aucun rapport nécessaire", ba chiar ar fi trebuit Saussure să spună „n'ont aucun rapport nécessaire", nu „semblent n'avoir", căci doar singurul exemplul limbilor romanice ar fi suficient să probeze că ar fi o naivitate să susțină cineva că ar exista vreun *raport necesar* între comunitatea de rasă și comunitatea de limbă. Dar aceasta e cu totul alt ceva decît a constata că rasa s-ar manifesta în limbă ori ba. Românii vorbesc tot limbă latinească, ca și Francezii, și ar fi o naivitate că creadă cineva că ar aparține pentru aceia numai decît la aceeași rasă. Dar în chipul cum s-a dezvoltat limba latină la Dunăre pe de o parte și la Sena pe de alta nu cumva se manifestează rasa românească de o parte și cea franceză de alta ? Aceasta e adevărata chestiune de rasă, pe care Saussure o pune numai în titlul discuției sale („Langue et race... Ce serait une erreur etc."), dar în discuția sa n-o atinge de loc. În ce privește în special exemplul cu Germanii, dacă ei au putut subjuga atîtea neamuri di-

verse, pentru ce nu le-ar fi putut și *absorbi*, adecă naționaliza, pentru ce adecă nu le-ar fi putut da și limba? Afîta lungă „dominație preistorică” și afîtea „circumstanțe altele”, care toate de altfel se pot admite, nici n-au fost trebuitoare, deoarece propagarea aceasta a *naționalității* prin limbă se petrece doar supt ochii noștri la granițele naționalităților. În caz cînd însă cumva prin acel exemplu cu Germanii Saussure înțelege că Alemanii au dezvoltat, fără vreo influințare de *națiune* din partea Germanilor, aceiaș limbă, o limbă germană, din limba indogermană primitivă, apoi atinge culmea din punct de vedere al dezvoltărilor independente, care se pot admite că s-ar petrece în vorbiri omenestî separate una de alta (Vezi § 85 Nota). Astfel că după el n-ar fi fost nicîo minune ca astăzi să fi existat limbă romînească nu numai în răsăritul Europei, ci și la oceanul atlantic, ori ca pe teritoriul roman din răsărit pe undeva să fi existat, alături cu limbile romînă și dalmată, limba spaniolă, întocmai ca cea dela Madrid]. Pag. 305-306: „Ethnisme. Que nous apprend donc ce témoignage de la langue? L'unité de race ne peut être, en elle même, qu'un facteur secondaire et nullement nécessaire de communauté linguistique. Mais il y a une autre unité, infiniment plus importante, la seule essentielle, celle qui est constituée par le lien social: nous l'appellerons ethnisme. Entendons par là une unité reposant sur des rapports multiples de religion, de civilisation, de défense commune, etc., qui peuvent s'établir même entre peuples de races différentes et en l'absence de tout lien politique. C'est entre l'ethnisme et la langue que s'établit ce rapport de réciprocité déjà constaté: le lien social tend à créer la communauté de langue et l'imprime peut-être à l'idiome commun certains caractères; inversement, c'est la communauté de langue qui constitue, dans une certaine mesure, l'unité ethnique. Par exemple, au début du moyen âge il y a eu un ethnisme roman reliant, sans lien politique, des peuples d'origines très diverses. Réciproquement, sur la question de l'unité ethnique c'est avant tout la langue qu'il faut interroger; son témoignage prime tous les autres. En voici un exemple. Dans l'Italie ancienne on trouve les Etrusques à côté des Latins. Si l'on cherche ce qu'ils ont de commun, dans l'espoir de les ramener à une même origine, on peut faire appel à tout ce que ces deux peuples ont laissé, monuments, rites religieux, institutions politiques, etc., mais on n'arrivera jamais à la certitude que donne immédiatement la langue: quatre lignes d'étrusque suffissent pour nous montrer que le peuple qui le parlait était absolument distinct du groupe ethnique qui parlait latin”. [Firește, o națiune, ori din cîte elemente de rasă se va fi înjghebat, se caracterizează prin aceiaș limbă, iar aceiaș limbă probează că avem a face cu o națiune, ori din cîte elemente de rasă ar fi constituită aceasta. Dar din punct de vedere al feliului cum s-ar manifesta națiunea prin limbă, națiunea, ca conglomerat unitar social, n-are nicîo importanță, importanță are ea numai ca conglomerat unitar antropologic, de rasă. Dacă națiunea X , compusă din rasele a , b , c , a schimbat limba x , pe care o vorbîa cu o mie de ani în urmă, în limba x^1 , pe care o vorbește astăzi, ea a schimbat-o astfel, și nu altfel, nu pentrucă a fost națiunea X , ci pentrucă a fost compusă din rasele a , b , c . Dacă, în loc de a fi fost compusă din rasele a , b , c , națiunea X ar fi fost compusă din rasele

d, e, f, ea ar fi schimbat limba x de acum o mie de ani în urmă în limba x^2 , nu în limba x^1 . Momentul *național* se manifestează în nivelarea și unificarea prin împrumut a diferențelor, în lățirea prin împrumut a inovațiilor. Inovațiile înseș, dacă sînt y , iar nu z , se datoresc compoziției de rasă, constituției antropologice. Națiunii franceze se datorește lățirea peste Franța întregă a aceleiaș limbă comune, care dela capul locului a fost limba locuitorilor din Ile de France. Dar faptul că această limbă franceză comună este așa cum este, iar nu altfel, se datorește constituției de rasă a locuitorilor din Ile de France. Dacă în Ile de France și în Gallia n-ar fi fost acel conglomerat de rase care a fost, ci altul, nu s-ar fi vorbit astăzi în Franța limba așa numită franceză, ci alta. Iaca, la Dunăre a fost alt conglomerat de rase decît în Gallia, și s-a și născut din limba latină altă limbă cu totul decît cea franceză. Dacă ar fi strămutat vreo minune pela anul 400 p. Chr. pe locuitorii dela Dunăre în Gallia și pe cei din Gallia la Dunăre, astăzi s-ar fi vorbit franțuzește la Dunăre și romînește la Sena, dar din punct de vedere al acelor momente ale limbii care sînt mai rezistente față de influințele din partea amestecului cu limbă străine, adică din punct de vedere al sunetelor: La Sena ar fi pronunțat Rominii cu sunete și accente romînești sumedenia de cuvinte germane din actuala limbă franceză, de pildă, iar la Dunăre ar fi pronunțat Francezii cu sunete și accente franțuzești sumedenia de cuvinte slave din limba romînească. Aș mai avea de observat că încercarea lui Saussure de a introduce termenul *ethnisme* în locul obișnuitului *nation* n-o găsesc nimerită de fel. *Ethnos*, și în limba greacă de origine, și în limbile cele multe altele unde s-a introdus prin împrumut, a însemnat și însemnează *rasa*, nu *națiunea*. În consecvență și în lucrarea mea de față, acolo unde întîmplător se găsește întrebuintat, însemnează *rasa*]. — Cu toate acestea, prin necesitatea cu care se impune adevărul, orice ar fi, Saussure scapă de sub condeiul mărturisirea că faptele de limbă se explică adese ori prin *predispoziții diferite*. La pag. 204-205 anume spune că „trebuie să fi existind în limbă o tendință spre comoditate, decît numai manifestarea acestei tendinți este diferită după limbă, astfel că în unele limbă ea se manifestează prin scurtări (căci scurtarea este doar o ușurare), pe cînd în alte limbă ea se manifestează prin lungiri (căci și lungirea este doar o ușurare, atunci cînd vorbește cineva cu lenă, cu negligență: „les prononciations négligées tombent dans la longue, la brève demande plus de surveillance“). Ambele aceste manifestări, contrarii de altfel, ale aceleiaș tendinți, se pot explica prin *predispoziții diferite*. „En supposant des prédispositions différentes on peut présenter deux faits opposés sous une même couleur“”. Dar ce sînt aceste *prédispositions différentes* alt ceva decît baze de articulație și baze psihologice deosebite?!

Pentru Sextil Pușcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumanischen, în 26 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie pag. 47, cele spuse de Meyer-Lübke sînt într-adevăr „probe că influința populației băștinașe asupra limbilor celor nouă a fost minimă“, și Pușcariu caută și probeze că „această influință nici n-a putut fi mare“. Argumentarea lui este următoarea: „Un popor care-și uită limba de baștină și adaptează o limbă străină se aseamănă unui copil, care pronunță dintrunțiiu greșit, dar, sub con-

trolul pronunțării părinților ajunge de pronunță întocmai ca aceștia. „Cîtă vreme deznaționalizarea nu-i completă și poporul e bilingvu, generații întregi vorbesc limba cea nouă cu o pronunțare străină, însă aceste abateri devin tot mai mici cu vremea și *cînd poporul părăsește limba lui maternă, își pierde totodată și baza de articulație*”. Cum că în adevăr străinii capătă cu vremea complect pronunțarea poporului, a cărui limbă o adoptează, se constată din chipul cum vorbesc nemțește acei Nemți care poartă nume franțuzești și ai căror străbuni au fost niște emigranți franceji, în special se constată din chipul cum pronunță perfect romînește Sașii romînizați din satele săsești romînizate, macarcă Sașii neromînizați pronunță rău sunetele romînești, iar sunetele *ă, î* chiar nici nu le pot pronunța de fel?

Nu trebuie să se lege cineva de fenomene izolate, cînd vrea să constate influința bazei de articulație și a bazei psihologice asupra modificărilor pe care le primește limba, căci asemenea izolate fenomene apar în adevăr la tot felul de limbi și de popoare. Astfel africativizarea explozivelor palatale *k, g* a avut loc într-o parte din limbile indogermane vechi, apoi în limba latină din Italia, în multe dialecte neogrece și în unele dialecte dacoromîne (190, 201). Un fenomen important, care afirmă de baza psihologică și apare în diferite domenii de limbă, este citat de Meyer-Lübke *Einführung II* ed. § 72: ‘Predicatul se pune la plural, macarcă subiectul e reprezentat de o singură persoană, atunci cînd predicatul, nu subiectul, are un compliment cu prepoziția *cu*. De pildă italian *appena furono soli colla ragazza* = îndată ce el a fost singur cu fata. Fenomenul se întîlnește, în afară de limba italiană, în limbile franceză, germană, rusă, vechea bulgară, albaneză, lituană’. Trebuie să ia cineva în considerare limbile în întregimea lor, iar în întregimea lor considerate, limbile, atunci cînd știm sigur că, purcegînd dela aceeași obîrșie, au fost vorbite de neamuri de oameni cu complexiuni fizice și psihice deosebite, se prezintă atît de mult și de brusc deosebite unele de altele, încît, dacă te servești de inducție—și alt mijloc de argumentare n-ai—, nu poți să nu atribuie această mare și bruscă deosebire decît acelor complexiuni deosebite fizice și psihice: limba este produsul unui fizic și unui psihic oarecare; dacă se schimbă cauza, trebuie să se schimbe și efectul. Că obstaculele, care împiedecă contactul, trebuie să fi contribuind și ele la preciza țărnuire a limbilor, aceasta este sigur, pentrucă obstaculele împiedecă înprumutul. Lipsa de înprumut însă nu este suficientă pentru a explica atîta *mare* deosebire, mai ales că atunci cînd într-adevăr *mare* deosebire există, nu *de multe ori*, cum spune Meyer-Lübke, ci *totdeauna* obstaculele coincid cu deosebirii etnice, iar cînd asemănări etnice au existat, obstaculele au fost insuficiente pentru a produce marea deosebire: dialectele din nord-vestul Italiei samănă mai mult cu limbile din Franța decît cu cele din Italia, limba catalană samănă mai mult cu limba provensală decît cu cea spaniolă, limba retoromană se întinde pe trei teritorii între care tot felul de obstacule au existat totdeauna, în Elveția, în Tirol și în Friaul, iar dialectele romînești, cu toate enormele obstacule care au existat de atîta amar de vreme între ele, se deosebesc așa de puțin între dinsele, încît de abia-ți vine a crede. În ce privește exemplele date de Pușcariu pentru

a proba că străinii pot să capete cu vremea în mod complet pronunțarea poporului, pe a cărei limbă o adoptează, trebuie observat întîi că această complectă potrivire în pronunțare nu implică o schimbare a bazei de articulație. Nu este exact că „atunci cînd poporul părăsește limba lui maternă, își pierde totodată și baza de articulație”, căci cu organe articulatorii deosebite se pot produce exact aceleaș sunete (Bremer, *Deutsche Phonetik*, Leipzig, 1893, pag. 2). Apoi altceva sînt cîțiva indivizi perduți în masa enormă a unui popor, în mijlocul căruia trăesc ca emigranți, altceva sînt cîteva sate de străini care și-a părăsit limba de baștină și se găsesc în continuu contact cu masa copleșitoare a poporului străin, pe a cărei limbă au adoptat-o, și altceva e un popor care a adoptat limba unei minorități ce s-a topit într-insul cu vremea. Dacă Nemții cu nume franceze nu se deosebesc astăzi de ceilalți Nemți la vorbă de fel, dacă Sașii romînizați au exact aceeaș limbă cu Romîni, și dacă Negrul transplantat dela naștere în Franța vorbește tot așa de bine franțuzește ca și indigenii, aceasta nu este o probă că Celții, Iberii, Thracii, Illyrii nu vor fi dezvoltat, din cauza bazei lor de articulație și a bazei lor psihologice proprii, nuanțe dialectale chiar din momentul cînd își vor fi părăsit limbile de baștină și vor fi adoptat pe cea latinească. Dar să admit că popoarele romanizate au fost dela capul locului în categoria Sașilor romînizați. In contra argumentului că altă cauză produce alt efect, că alt fizic și psihic trebuie să producă deci cu vremea altă limbă, ce întîmpinare poate fi aceasta, că oameni cu complexiuni fizice și psihice deosebite pot pronunța exact la fel aceleaș sunete? Se schimbă doar prin această pronunțare la fel baza de articulație? Nu-î adevărat! *Acum* vor fi avînd aceeaș pronunțare popoarele cutare, și nu numai aceeaș pronunțare, dar aceleaș cuvinte, aceleaș forme gramaticale, aceleaș înțelesuri ale cuvintelor și ale formelor, vor fi avînd complect aceeaș limbă. Dar probezi prin aceasta că cu vremea acea limbă, unică astăzi, nu se va desface în tot atîtea limbi deosebite, cîte complexiuni fizice și psihice deosebite au popoarele care o vorbesc în acelaș fel *acum*? Dar există o probă directă, căpătată prin propria observație, că un popor, care-și părăsește limba de baștină și adoptează o limbă străină, păstrează baza proprie de articulație și imprimă sunetelor limbii adoptate acele modificări, pe care le necesitează acea bază. Este vorba de un popor care, parte a adoptat o limbă străină, iar parte și-a păstrat limba proprie, și care a imprimat sunetelor limbii împrumutate astfel de modificări, că le-a apropiat foarte mult de modul de articulație și de timbrul sunetelor din limba sa băștinașă. Este vorba de poporul din Chile. R. Lenz, *Beiträge zur Kenntnis des Amerikanospanischen*, în *Zeitschrift für romanische Philologie* XVII, anul 1893, pag. 193, înparte popoarele hispanoamericane în trei grupuri. „Întîi sînt țările, în care omul alb s-a amestecat relativ puțin cu Indianul, și acest din urmă e de natură pașnică, are oarecare cultură, face parte din organizația de stat a albului, cu care schimbă produse și mărfuri, însă trăește izolat, în regiuni proprii și nu adoaptă cultura europeană, nici nu-și părăsește limba. In al doilea loc sînt țările, în care Indianul este considerat ca inferior întru cîtva și are față de European o poziție dușmănoasă, dar este apt de cultură europeană și cu vremea își părăsește limba și obiceiurile și devine Spa-

niol. În al treilea loc sînt țările, unde Indianul a adoptat ușor cultura europeană, dar este așa de superior albului din punct de vedere numeric, încît limba indiană este limba principală a țării, iar spaniola este numai limba oficială a guvernului. La prima categorie aparțin Peru, Bolivia, Ecuador, probabil și Columbia și Venezuela, deci în prima linie țările din vechiul imperiu Inka. Albul locuiește aici în locurile șese depe lingă coastă și în anumite văi ale munților, Indianul Keshua și Aimara, din contra, pe coastele munților și pe platouri, unde se ocupă cu agricultura și cu micul său meșteșug, dar opune o îndărătnică rezistență culturii europene și-și păstrează limba. La a doua categorie aparțin Chile și în parte Argentina. Invremece pela începutul secolului XVII scriitorul primei gramaticii a limbii araucane, Luis de Valdivia, spune că limba araucană se întindea dela Coquimbo la nord până la Chiloé la sud și dă, de pildă, probe de limbă din regiunea dela Santiago, limba araucană se mai vorbește astăzi numai într-o foarte mică regiune dela sud. Populația care vorbește spaniolește se ridică astăzi la trei milioane, iar Indienii sînt numai 50000. Nu există îndoială, macarcă Chilenului nu-i place să i se spună acest lucru, că masa principală a populației de jos țărănești din Chile este formată din Indienii curași, care și-au uitat numai limba și și-au schimbat numai puțin chipul de a trăi. Chiar astăzi poate constata cineva zilnic la frontiera dintre Angol, La Victoria și Traiguén, cum se preface Araucanul treptat în Chilen, își schimbă numai portul și limba. În culoarea și trăsăturile feței nu se găsește adesea nicio deosebire între «adevăratul Chilen» din centru și între «Indio» dela sud, macarcă firește și populația dela țară este mai mult sau mai puțin amestecată cu sînge european. Invremece, deci, în Peru alături cu populația europeană stăpînitoare stă Indianul curat, în Chile populația de jos țărănească are limba spaniolă, dar de origine este indiană. La a treia grupă aparține Paraguai, a cărei populație indiană a primit în parte încă de mult cultura europeană prin mijlocirea misionarilor și are față de emigrantul european oarecare pretenție de egalitate. Pentru aceia limba Guarani este până astăzi limba țării. Ei bine, limba spaniolă a poporului din Chile, unde supt ochii noștri se poate videa cum Araucanul se preface în Spaniol, părăsindu-și numai portul și limba (dar numai limba spaniolă a poporului din Chile, nu și a populației spaniole din celelalte țări spaniole ale Americii de sud, unde Spaniolii nu s-au amestecat cu Indienii și Indienii nu s-au spaniolizat) samănă din punct de vedere al articulației și timbrului sunetelor așa de mult cu limba araucană, încît Lenz spune la pag. 208 următoarele: „Limba spaniolă din Chile este limbă spaniolă cu sunete araucane”. De pildă, și în limba spaniolă a poporului din Chile și în limba araucană la producerea vocalelor rotundizarea buzelor este redusă la minimum, iar limba are propensiea de a se ridica spre mijlocul palatului moale (în poziția prin urmare a lui *u*, dacă există rotundizare, a lui *î*, dacă nu există rotundizare); din cauza aceasta există mult *i* în limba araucană (căci acesta este sunetul despre care vorbește Lenz la pag. 198 și 199) și probabil și în spaniola din Chile (Lenz spune la pag. 208 că „pentru Chilen orice rotundizare a buzelor este imposibilă, numai la o există o slabă rotundizare”, și aceasta înseamnă evident că pe *u* Chile-

nul îl pronunță ca *f*). Apoi și în araucana și în spaniola din Chile există ori lipsa aproape completă de explozive fonice și de spirante afone (în araucana), ori propensia de a se lipsi de aceste sunete (în spaniola din Chile). Cu ocazia importantei lucrări a lui Lenz, din care pentru aceia am și citat așa de mult (Asupra ei a atras atenția întâiu Wechssler, *Giebt es Lautgesetze?* pag. 444), îi vine a da dreptate acelor care au considerat influința bazelor de articulație și psihologice ca ceva *dela sine înțeles* (Vezi mai sus vorbele lui Windisch) și care n-are trebuință de argumentare. Pentru aceia este curios că în *Einführung* ed. II pag. 205 Meyer-Lübke citează lucrarea lui Lenz și cu toate acestea continuă de a avea o poziție rezervată față cu influința bazei de articulație (Este adevărat însă că numai *rezervată*, nu *hotărîtă* ca în articolul său din *Kultur der Gegenwart*).

Ceia ce se petrece cu limba spaniolă din Chile este însă și un model de ceea ce a trebuit să se petreacă cu limba latină din provinciile romane. Și aici au existat popoare care s-au romanizat numai prin aceea că și-au lepădat limba, și deci și aici au trebuit aceste popoare să influențeze limba latină chiar dela început după firea proprie a bazelor lor de articulație și psihologice. Dela capul locului, îndatăce limba latină s-a lățit dincolo de Latium peste diferitele limbi din Italia, înlocuindu-le, și peste diferitele limbi din provinciile romane, înlocuindu-le, s-au născut în sinul limbii latine dialecte lămurit deosebite unele de altele. Conformația deosebită a organelor vorbirii diferitelor popoare romanizate, a buzelor, a limbii, a poziției limbii în stare de repaos, a cerului gurii, a vălului palatului, a nasului, a coardelor vocale, a trebuit să dea o deviere imediată sunetelor limbii latine, care a condus la o schimbare răpede a acestora. Iar conformația deosebită a psihicului acelor popoare a trebuit să dea o deviere imediată înțelesului simboalelor și chipului de a forma simboale noi, care a condus răpede la o înfățișare proprie din punct de vedere morfologic, lexical și sintactic. Pentru aceia are dreptate Wechssler când zice *Giebt es Lautgesetze?* pag. 457: „Putem zice că limbile romanice au luat ființă în momentul când domeniul uneia din ele a fost complet romanizat. Pentru istoria limbilor romanice se capătă astfel un terminus a quo, care nu poate fi deplasat, dar care la fiecare din aceste limbi e altul”.

O deosebită importantă dă bazei psihologice cea mai recentă școală filologică, cea *idealistă*, al cărei principal reprezentant este Karl Vossler, și a cărei obârșie este așa numitul *vitalism* (în special nuanța Pauly), cel înfloritor și tot mai la modă depe la 1890 încoace. Pentru *vitalism* vezi darea de samă a lui Eberh. Dennert în *Forschungen und Fortschritte, Korrespondenzblatt der deutschen Wissenschaft und Technik*, Berlin, 20 August 1927.

Karl Vossler, *Sprache als Schöpfung und Entwicklung*, Heidelberg, 1905; *Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung*, Heidelberg, 1913.

În *Sprache als Schöpfung* pag. 17 nota spune Vossler că din recenziile pe care a publicat-o Wechssler în *Literarisches Centralblatt* asupra lucrării lui Vossler *Positivismus und Idealismus in der Sprachwissenschaft*

(pe care lucrare eu n-am cetit-o) se vede că Wechssler n-a priceput ce vrea să spună autorul, nu i-a înțeles sistemul („so hat er den Sinn meines Systems missverstanden“). Se poate, dar va fi avut și Wechssler dreptate să nu înțeleagă, în caz când se vor fi găsim în Positivismus und Idealismus multe locuri ca acele nenumărate care se găsesc în lucrările lui Vossler cetite de mine și din care dau câteva ca probă, parte în rezumat, parte în traducere românească (întru cât au permis puterile limbii românești).

Sprache als Schöpfung, pag. 1-9 : ‘Scopul afirmă de voință, cauza nu. Sînt două feluri de a pricepe: unul prin cauză și altul prin scop. Priceperea prin cauză este ceva teoretic ; iar priceperea prin scop, deoarece scopul pleacă dela voință, este ceva teoretico-practic și constituie dezvoltarea (Entwicklung)’. „Fiindcă în noțiunea de scop și prin urmare în noțiunea de dezvoltare se ascunde un element de voință, apoi aceste noțiuni nu pot fi niște formațiuni curat teoretice. Ele sînt mai degrabă niște construcții teoretico-practice, care servesc să ne facă priceput mersul cel mare al lumii și să-l apropie de om. Ca să pricepem lumea, avem trebuință de noțiuni de voință și de valoare. Însă valorile, pe care din punct de vedere practic le stabilim și le afirmăm, trebuiesc (cel puțin așa vrea filosoful) la urma urmelor motivate, aflate și probate din punct de vedere teoretic. Valoarea tuturor valorilor ori scopul final cel mare nu poate fi în mod rezonabil (vernünftigerweise) decît substanța însăși: spiritul (der Geist). Și astfel prima cauză devine totodată ultimul scop. Numai așa se dezleagă antinomia dintre știință și credință, dintre intelect și voință. Aceia ce intelectul recunoaște drept cauză, este afirmat și cerut de voință ca scop final. Aici se încheie cercul teoretico-practic al spiritului omenesc, aici se întilnește baza cunoștinții cu baza realității. Observarea noastră asupra celor ce se petrec în lume descrie anume un cerc, în care ea dintrunții cunoaște lucrurile cu privire la cauza lor, adică le cunoaște în mod curat subiectiv ca creații ale spiritului, apoi le cunoaște cu privire la scopul lor, adică în dezvoltarea lor istorică ca realizarea unei idei. Dar idee și cauză sînt același lucru. Prima jumătate a cercului duce dela cauză în afară în mulțimea fenomenelor ; a două jumătate se ridică înainte și în sus, pătrunzînd prin variația lucrurilor, dela o unitate arbitrară la alta, până la scopul final, care nu mai este o unitate arbitrară, ci o necesară noțiune de valoare, pentru că coincide cu prima cauză. În acest mod, cînd consideră cineva lumea în dezvoltarea ei istorică, voința face treptele pe care se ridică intelectul. Acum s-a lămurit și ce-i aceia cunoștința (Nun ist auch die Tatsache der Erkenntnis erklärt) [!]. Voința afirmă și cere adevărul, pentru că intelectul l-a recunoscut ca idee metafizică. Adevărul ori cunoștința *in potentia* este prin intelect, adevărul ori cunoștința *in actu* are loc (wird) prin voință. Astfel și aici rămîne asigurată intelectului ori rațiunii (Vernunft) teoretice prioritatea asupra voinții ori rațiunii practice. Acum, cred eu, este lucru lămurit (jetzt ist es klar) [!] că a considera lucrurile din punct de vedere al dezvoltării istorice nu poate fi unicul chip de a le considera“.

Sînt mai multe feluri de a nu pricepe. 1) Nu pricepi, cînd cineva se servește de o limbă străină pe care tu n-o cunoști. 2) Nu pricepi, cînd cineva se servește de o limbă cunoscută ție, dar dă cuvintelor și forme-

lor gramaticale alt înțeles decît cel obișnuit, ceia ce se întîmplă în graduri mai mici la mulți vorbitori și scriitori, iar în gradul cel mai mare în așa numitul *argot* (Pentru acest cuvînt lipsește termenul propriu în romînește. *Limba păsărească* este numai o *specie* de *argot*, care face parte din *genul* căruia aparțin speciile franceze *loucherbème* și *javanais*, pentru care vezi Vendryes, *Le langage*, pag. 299. În ce privește limba *șmecherească*, despre care vorbește Vendryes opul citat pag. 295, 298, că ar fi o specie de *argot* romînesc, în care s-ar fi amestecînd cu fondul romînesc elemente ungurești, rusești, jidovești și țigănești—Informator al lui Vendryes a fost probabil L. Șăimeanu în lucrarea sa, citată cu privire la *argot* în general de Vendryes și pe care eu n-am cetit-o, *L'argot ancien*, Paris, 1896—, eu n-am auzit vorbindu-se despre dînsa). 3) Nu pricepi, cînd cineva se servește de o limbă cunoscută ție și nu schimbă înțelesul cuvintelor și formelor gramaticale, dar raporturile pe care le stabilește între lucruri nu pot fi evocate în mintea ta prin vorbele spuse de dînsul. Sint într-adevăr chiar unele cunoștinți despre lucruri care nu pot intra în mintea oricui: nu toți oamenii deosebesc tot atîtea colori, tot atîtea sunete, tot atîtea mirosuri, tot atîtea gusturi. Raporturile însă sint de așa delicată natură, încît noțiunea generală a raportului (ce-î aceia raportul) cu greu intră în cercul apercepției chiar al filosofilor. Insuș Wundt nu-și dă despre raport o socoteală mai lămurită decît vulgul profan: legătura dintre lucruri, *Beziehung*, ceva care nu merită atenție, pentrucă se înțelege dela sine, ceva care par că ar fi, par că n-ar fi, ia acolo o legătură dintre lucruri, o *Beziehung* (Wundt, *Die Sprache*, I pag. 518: „La particule [Prin *particule* înțelege Wundt prepozițiile și conjuncțiile] de cele mai multe ori cuvîntul singur reprezintă noțiunea, așa că fără de cuvînt noțiunea nici n-ar putea fi gîndită [...bei den Partikeln, bei denen meist das Wort allein den Begriff vertritt, und wo daher dieser gar nicht gedacht werden kann, ohne dass das Wort sich einstellt]“). Va să zică cuvîntul este oarecum însuș lucrul simbolizat prin el, particula este însuș raportul simbolizat printr-însa! I pag. 545-547: „Cuvîntul este compus din elemente de fond [Grundelemente] și elemente de relație [Beziehungselemente]. Cele dintîi simbolizează un lucru, cele de al doilea simbolizează numai relația lucrului cu alte lucruri. Cînd se întîmplă ca cuvîntul să cuprindă numai elemente de fond ori numai elemente de relație, în cazul întîi el simbolizează un lucru fără relație, iar în cazul al doilea nu simbolizează nimic, ci este numai un cuvînt gol de înțeles, care este însă asociat cu o simțire [Gefühl] provenită dela cuvintele simbolizătoare de lucruri, cu care cuvîntul cel gol de înțeles stă în legătură“. II pag. 130: „O reprezentare prin care nu ne închipuim niciun lucru, ci numai o legătură dintre un lucru și o acțiune ori dintre un lucru și alt lucru [Diejenige Vorstellung die nicht selbst als Gegenstand, sondern als die Beziehung eines Gegenstandes zu einer Handlung oder zu andern Gegenständen gedacht wird]“. II pag. 171: „Un prefix, sufix, infix „este o bucată din cuvînt care modifică înțelesul cuvîntului [ein bloss sinnmodificirender Wortbestandtheil]““. II pag. 525-526: „Noțiunile generale despre *Beziehung* sint abstracte prin excelență, pentrucă n-au alt substrat decît cuvîntul [Die allgemeinen Beziehungsbegriffe sind die im eminenten Sinn abstrakten Be-

griffe. Abstrakte Begriffe dieser Art sind Begriffe, deren wesentliches Vorstellungs substrat nur noch in dem Worte besteht)". Va să zică cuvîntul este oarecum însuș lucrul simbolizat prin el, cuvîntul care simbolizează noțiunea unui raport este gol de orice înțeles și redus la simplul sunet!). Și din cauza acestei neclare păreri despre ce-i aceia un raport Wundt, cînd discută diferitele specii de raporturi, nu aprofundează lucrul defel mai mult decît oricare gramatic, iar cînd dă peste chestiuni care ar putea fi pricepute prin mijlocirea raporturilor, nu le lămurește. Astfel la II pag. 5-10 bănuiește numai că în substantiv, adiectiv și verb se ascund niște raporturi, dar ce fel de raporturi se ascund nu știe, pentru că altfel n-ar separa de categoriile (așa le numește Wundt) substantivului, adiectivului și verbului, toate celelalte raporturi, care ar forma o categorie a parte, a patra, pentru motivul că numai aceste din urmă ar arăta o relație între alte cunoștinți, și n-ar vorbi despre substantiv, adiectiv și verb chiar așa ca un Schulmeister, că "substantivul este un lucru de sine stătător, iar adiectivul și verbul reprezintă lucruri care se găsesc numai în legătură cu substantivul". Astfel la II pag. 96-99 nu lămurește de fel ce-i genitivul (Căci ce lămurire poate fi aceasta, *adnominaler Kasus*? Aceasta și cu nimic e tot una), ce-i aceia nominativ, dativ, acuzativ, subiect, obiect apropiat, obiect îndepărtat. Tot ce spune Wundt nu trece cu nimic peste orizontul celui mai de rînd gramatic. Astfel la II pag. 143-147 nu cunoaște adevărata cauză pentru care în unele limbi verbul este exprimat prin substantiv verbal, care cauză consistă în neputința de a opera cu abstractul. Pentru aceasta trebuie să cunoști raporturile de concret și abstract, așa cum limba le indică, nu cum filosofii le închipuiesc (Ce înțelege Wundt prin concret și abstract vezi I pag. 511-519, II pag. 143-147, 282-289, 453-459, 521-528. Ce este concret și abstract după indicațiile limbii—care sînt cele mai cuminiți indicații, pentru că sînt indicațiile naturii—vezi în ale mele Principii de istoria limbii pag. 175 sqq.). Astfel la II pag. 566-569 nu poate da nicio explicație faptului că se întîmplă treceri de înțeles dela un lucru fizic la un lucru psihic, fără ca să existe între cele două lucruri vreo comunitate de sentiment, prin care să poată fi asociate: cum s-a putut lăși înțelesul dela *begreifen* fizic la *begreifen* psihic, dela *vorstellen* fizic la *vorstellen* psihic? De vreo asemănare între cele două lucruri nici vorbă nu poate fi, după cum în general nici vorbă nu poate fi de vreo asemănare între *lucrurile* fizice de o parte și cele psihice de altă parte. De vreo asociație prin sentimentele produse de cele două lucruri, care ar fi niște sentimente asemenea, iarăș nu poate fi vorba, căci lucruri, fizice și psihice, ca *begreifen*, *vorstellen* sînt foarte puțin afective. Ori poate lucrurile psihice *begreifen*, *vorstellen* s-au asociat cu cele fizice *begreifen*, *vorstellen* din cauză că unele și altele au coexistat în timp, în felul acela că atunci s-au născut în capetele nemțești lucrurile psihice *begreifen* și *vorstellen*, cînd Nemții apucau cu mîna lucruri fizice și puneau înaintea ochilor lucruri fizice? La faptul din urmă se gîndește Wundt, însă cu oarecare îndoială. Dar nu este trebuință să recurgă cineva la asemenea combinații, care ar stîrni numai la limbiști nesfîrșite meditații sociologice, căci există o punte de trecere dela fizic la psihic prin raporturi. Dacă lucrurile înseș fizice n-au nicio asemă-

nare cu cele psihice, raporturile însă dintre lucrurile fizice samănă cu acele dintre lucrurile psihice, și din acest punct de vedere, al raporturilor asemenea, se stabilesc asociații și se fac posibile trecerile de înțeles ale cuvintelor dela fizic la psihic. *Vorstellen* fizic, de pildă, nu samănă cu *vorstellen* psihic, dar raportul dintre *vorstellen* fizic și obiectul său drept și raportul dintre *vorstellen* psihic și obiectul său drept samănă unul cu altul: după cum în fizic pune cineva înaintea sa obiectele, tot așa în psihic pune cineva înaintea sa cunoștințele. De altfel toate asămănările, chiar cele dintre lucrurile fizice, se bazează și pe raporturi. Dacă luăm două lucruri concrete fizice, de pildă piciorul unui om și acel al unei mese (exemplu dat de Wundt la schimbarea de înțeles regulată bazată pe elemente dominante comune, II pag. 533-535), asămănarea consistă nu atât în obiectele izolate, cât în raporturile dintre ele cu restul corpului omenesc de o parte și restul mesei de altă parte. Numai despre noțiunile unor specii de raporturi, și anume ale acelor specii care sînt cele mai lesne de priceput din toate, ale locului, timpului, cauzei și scopului, îș dau învățații mai bine socoteală, și unii chiar, de mult ce s-au gândit la ce-s acelea loc, timp, cauză, scop, aș găsit de cuviință cu ajutorul a tot felui de propoziții să le tăgăduiască existența, fără să se gîndească că acele tot felui de propoziții, cu care aș operat, nu ca să probeze, căci aceasta ar fi imposibil, ci ca să susțină neexistența unor raporturi, sînt ele înseș pline de alte raporturi, consistă ele înseș din niște raporturi, și că n-are niciun haz să susții prin mijlocirea raporturilor neexistența raporturilor (De ce să fii, cum se zice, pentru unele raporturi muma și pentru alte raporturi ciumă? Pentru ce să nu existe locul, timpul, cauza, scopul, și să existe subiectul, predicatul, atributul, complimentul, etc.? Ori există toate ori nu există niciunul. Dacă nu există locul, timpul, cauza, scopul, apoi nici propoziția nu există, și atunci învățatul cel conștiincios trebuie să lege cartea de gard și să se apuce de altă treabă). Incolo toți operăm cu raporturi, în gîndirea noastră și în vorbirea noastră, fără să ne gîndim ce sînt ele în ele înseș considerate. Decît numai, în vreme ce lucrurile sînt clare, cât este cu puțință, și în mintea vorbitorului și în cea a ascultătorului, raporturile sînt mai obscure, și de multe ori, mai ales cînd se îngrămădesc multe în aceeaș propoziție, ascultătorul (ori cetitorul) prinde cu greu, ori de fel, mersul cugetării vorbitorului (ori scriitorului). Mai ales cînd cugetarea operează cu puține fapte constatate prin propria observație și cu multe inducții, în special cu inducții bazate pe puține fapte reale, și mai în special cu inducții sub forma silogismului scurtat, unde numai *praemissa minor* și *concluzia* sînt spuse, raporturile din ea devin grele de priceput pentru mintea ascultătorului ori cetitorului. Cuvintele *decî, prin urmare, de aici urmează că, așa dar* sînt o adevărată pacoste, iar vorbe ca *este clar că, este evident că, se vede cît de colo că* (și tu ascultătorul ori cetitorul nu vezi nimic!) sînt adeseori curată ironie. Logica (și aceasta-i toată logica: inducția cu anexa ei silogismul) este însă și principalul izvor al greșelilor. Cînd este vorba de propria observație (care alături cu logica este singurul mijloc altul, cel dela bază și cel mai sigur, de a cunoaște lumea), numai incapacitatea simțurilor de a prinde impresia și a minții de a primi impresia este o cauză de greșală, la-

propria observație prin urmare cauza greșelii este ceva parțial, care nu atinge propria observație în totalitatea ei și în fondul ei. La logică însă toată procedarea este pripită, fără nicio garanție, plutește oarecum în vînt și este, deci, greșită. Căci faptul că stabilești între noțiuni un raport de predicat pe care l-ai constatat de cîteva ori între individe (Aceasta-i procedarea dela praemissa maior a silogismului, aceasta-i inducția. Propria observație formează praemissa minor a silogismului) nu se poate zice că are vreo soliditate. Și n-are sigur niciuna. La fiecare pas constatăm aceasta. La propria observație însăș, îndatăce treci peste cele dintîiu impresii ale copilului, se amestecă logica și o falsifică. Cîți oameni n-ai crezut că dorm, macarcă nu dormiaū, numai pentrucă erau culcați și cu ochii închiși și prezentaū *unele* din caracterele dormitului! Și cîți cîni n-a crezut cineva că-s lupi, cîte tufe n-a crezut că-s hoți! Dar terenul cel favorit al greșelilor este al generalizărilor prin inducție, al legilor, cum se mai numesc generalizările acelea, și al concluziilor silogistice trase din ele. Numai rare ori se nimerește ca asemenea generalizări și asemenea concluzii să corăspundă realității, și în aceeaș vreme ele variază dela om la om, așa că numai rare ori se întîmplă ca ele să fie cam aceeaș în mintea multora. De unde neîncredere și ceartă veșnică și trebuință, atunci cînd lucrul merită osteneala, de a controla logica. Și controlul logicii se poate face numai prin propria observație, prin recurgerea la individ, prin experiență, cum se zice. Decît numai experiența nu-i tot una de la îndămină în toate domeniile cunoștinții. Cea mai la îndămină ea este în domeniul lucrurilor fizice, și pentru aceia rezultatele sigure în știința omească aū fost și continuă de a fi numeroase numai cu privire la aceste lucruri. Cea mai grea, și în multe privinți imposibilă, este experiența asupra lucrurilor psihice și asupra acelor lucruri care stau în strînsă legătură cu psihicul (de soiul din urmă este întreaga activitate omească, obiectul de studiu al filologiei), și pentru aceia greșelile de cunoștință aū fost totdeauna și continuă de a fi nenumărate cu privire la aceste lucruri.

Și acum să căutăm să pricepem ce spune Vossler. Vorbele lui nu le mai repet și tot ce voiū spune eu aici cuprinde numai întîmpinările mele asupra lor. Scopul este un raport, a cărui cunoștință o căpătăm cu ocazia actului voinții, și îndatăce căpătăm cunoștința raportului de scop, o vîrim prin inducție în toate faptele animalelor întiū și apoi în lumea toată: pentru logică oricare lucru are un scop, dacă nu în felul acela că oricare lucru urmărește un scop (Ce ne împiedecă din punct de vedere logic să admitem că vor fi avînd o voință și pietrele?), dar cel puțin în felul acela că oricare lucru trebuie să fi existînd pentru vreun scop. Cauza este un raport, a cărui cunoștință o căpătăm mai mult dela lumea din afară de noi decît dela viața noastră sufletească, și o vîrim și pe dînsa, îndatăce i-am căpătat cunoștința, prin inducție în toate părțile. Sînt aceste două raporturi, scopul și cauza, niște raporturi ca atîtea altele, dar aū, împreună cu locul și timpul, față de celelalte raporturi, un privilegiu, acela anume că sînt mai lesne pricepute, prinse de minte în firea lor de raporturi. Iar cauza mai are în special un privilegiu, acela anume că, macarcă foarte grea de aflat, ori poate tocmai pentru aceia că e grea de aflat, dă spiritului o satisfacere anumită, un sentiment special, pe acel așa

numit al explicării ori al priceperii. Acest privilegiu nu-l are scopul. Nu este exact că am pricepe prin scop. Cred și eu că se zice de multe ori: „Cu ce scop a făcut cutare lucrul cutare?—Cu scopul cutare.—Acu am am înțeles!” Dar în asemenea cazuri se preface scopul în cauză. Căci așa doar se întrefăș raporturile, că dela un moment la altul subiectul devine obiect și atributul devine subiect și cauza devine scop și locul devine timp, etc. Scopul nu explică. Pot s-aud foarte bine că cineva *s-a dus să se culce* fără să am satisfacerea specială a *explicării* pentru verbul *s-a dus*. Numai cînd voii preface pe *să se culce* în cauză voii explica pe *s-a dus*, ori numai cînd voii adăogi cauza *pentrucă era ostentit* ori *pentrucă era bat* voii explica pe *s-a dus să se culce*. Negreșit că trebuie să te gîndești bine la asemenea lucruri, pentrucă *raporturile* sînt lucruri delicate, nu-s lucruri din topor ca *lucrurile*. Dar acest sentiment de satisfacere, pe care-l dă cunoașterea cauzei și pe care-l numim explicare și pricepere, este o bagatelă, care n-are a face cu adevărata pricepere întru nimic. Cuvîntul doar *pricep*, ca toate cuvintele, are și el mai multe înțelesuri. Adevărata pricepere, priceperea cea obișnuită, priceperea cea dela tot pasul și dela tot momentul nu atîrnă de cauză: a pricepe înseamnă a cunoaște lumea așa cum este, și în special, cînd este vorba de ascultător ori cetitor față de vorbitor ori scriitor, a pricepe înseamnă că se reproduc în mintea ascultătorului ori cetitorului cunoștințele din mintea vorbitorului ori scriitorului. În această operație cauza nu-i necesară, ci, ca oricare alt raport, se amestecă numai cîteodată. Ce cauză vezi în „două cantități egale cu o a treia sînt egale între ele?” Te-ai convins prin propria observație, punînd unele peste altele cantitățile cele trei, cînd le-ai putut pune, și apoi te-ai avîntat cu inducția în lumea noțiunilor și ai formulat legea de mai sus. Dar care-i cauza? Dar că „de trei ori patru fac douăsprezece”, care-i cauza? Care-i cauza în toată aritmetica, aș putea zice în toată matematica? Numai legi peste legi și concluzii logice peste concluzii logice cu „ceia ce era de demonstrat” la capăt, dar fără nicio cauză. Care-i cauza din clasificățiile zoologilor și botaniștilor? Și schimbările înseș pe care le sufer lucrurile în timp, schimbările, prefacerile, care simpatizează așa de mult cu raportul de cauză, nu sînt ele pricepute de cele mai multe ori fără să le cunoaștem cauzele? Insuș războiul cel din urmă, așa numitul cel mare, nu l-am priceput în toată ticăloșia lui, fără ca să-i cunoaștem nici până astăzi cauza? Istoria limbilor se face cu mare hărnicie și cu mare pricepere, tot mai mult se acumulează fenomenele și legile, dar de cauze numai pe ici pe colea este vorba. Ce cauze sînt prin gramaticile unui Brugmann, unui Diez, unui Meyer-Lübke, unui Miklosich, prin dicționarele etimologice ale lui Diez, Körting, Meyer-Lübke? Dacă este așa, ce haz are să-mi spui că ‘omul pricepe în două feluri, întîiu plecînd dela cauză și apoi mergînd spre scop’, și că ‘cele două feluri de a pricepe formează un cerc, astfel că scopul la care țintește omul este tot una cu cauza dela care a plecat?’ Aceste păreri sînt niște legi, generalizări de inducție, însă faptele reale, pe care ar trebui să se bazeze, lipsesc. Dar că „scopul final cel mare nu poate fi în mod rezonabil decît substanța însăș: spiritul”, ce-i asta? Pe ce te-ai bazat ca să ajungi la această concluzie? Este un fel de concluzie a unui

silogism, dar lipsesc premisele și miia unuia mi-i complet imposibil să le presupun care ar fi. Spiritul = substanța însăși? Dar că „numai așa se dezleagă antinomia dintre știință și credință, dintre intelect și voință”, ce-i asta? Mai întîiu, este antinomie între știință și credință? Ca să fie antinomie, ar trebui ca știința să spună într-un fel și credința să spună alt fel. Însă acolo unde credința începe încetează știința, căci asupra lucrurilor care sînt de competența (adecă vorba vine) credinții știința nu știe nimic. Să zic însă că ar fi antinomie, și anume între știința unora și credința altora, între știința lui Galilei, de pildă, și credința papei depe vremea lui Galilei (căci astfel considerată există în adevăr antinomie între știință și credință), cum se poate înțelege această propoziție, că prin faptul că „prima cauză devine tot odată ultimul scop se dezleagă antinomia dintre știință și credință”? În cazul lui Galilei, de pildă, dacă ar fi știut și Galilei și papa că prima cauză este ultimul scop, s-ar fi împăcat sistemul lui Kopernik cu acel al lui Ptolemeu, astfel că pămîntul și s-ar fi învîrtit și nu s-ar fi învîrtit totodată înprejurul soarelui? Ori ce vrea să spună Vossler? Poate că altceva, dar atunci mersul cugetării lui din punct de vedere al raporturilor, până ce a ajuns la concluzia logică cum că „numai așa se dezleagă etc.”, nu poate fi urmărit de mine. Tot așa nu pot pricepe, pentrucă nu pot reproduce cu mintea mea mersul cugetării scriitorului, cum „voința face treptele pe care se ridică intelectul”, cum „acum s-a lămurit și ce-i aceia cunoștința” (În felii mele știu eu ce-i cunoștința, Erkenntnis, dar ce va fi înțelegînd prin Erkenntnis Vossler, habar n-am), cum „voința afirmă și cere adevărul, pentrucă intelectul l-a recunoscut ca idee metafizică”, cum „adevărul ori cunoștința în potentia este prin intelect, adevărul ori cunoștința în actu are loc prin voință”, cum „astfel și aici rămîne asigurată intelectului ori rațiunii teoretice prioritatea asupra voinții ori rațiunii practice”. Cît despre afirmarea dela urmă că „a considera lucrurile din punct de vedere al dezvoltării istorice nu poate fi unicul chip de a le considera”, ea se potrivește și cu ce gîndesc eu, dar că această sentință ar fi devenit lămurită prin cele spuse de autor, aceasta, cel puțin pentru mintea mea, nu-i adevărat, doamne ferește!— Ori poate asemenea afirmări, ca de al de „spiritul este substanța însăși”, „voința face treptele pe care se ridică intelectul”, etc. sînt plămziri de imaginație? Atunci, firește, se schimbă treaba, și trebuie să le luăm așa cum sînt, fără să ne chinuim să le pricepem prin mijlocirea realității și să aflăm cum a ajuns autorul la ele. Căci imaginația creează două felii de fantasmе (φαντασμα). Pe unele le face mai ales din cunoștințele asupra lumii fizice, și anume din reprezentări mai mult decît din noțiuni, tinzînd spre individualizare în așa mare grad, încît cel care are în cap asemenea plămziri, dacă este pictor ori sculptor (cum se și întîmplă de multe ori), le poate zugrăvi ori sculpta. Asemenea creații de imaginație samănă întocmai cu visurile. Ele constituesc așa numita poezie (lirică, epică, dramatică, roman, novelă, poveste, fabulă, și cum se mai numește ea altfel; apoi poezie sînt și religiile), și poezie avem cu toții în cap în cantitate mică, iar în cantitate mare o au numai uniia, poeții. Pe altele le face din noțiuni numai, privitoare și la lumea fizică și la cea psihică. Și unul îș închipuește, de pildă, că noțiunile există în afară de mintea

noastră, ca ființi, dar nu în lumea asta, pe care o videm noi, firește, ci în altă lume, și că lumea asta, pe care o videm noi, este numai un fel de copii greșite depe originale. Altul își închipuiește că lumea este un eș, care s-a dedublat într-un non-eș, pe care non-eș l-a produs eul numai așa ca să-și facă singur de furcă (pe semne că n-avea nicio treabă); că eul trăește prin capetele animalelor ori și pe aiurea pe undeva, iar non-eul este lumea asta pe care o videm cu ochii. Altul își închipuiește că este o lume fără spațiu și fără timp, și că lumea aceia se ascunde în acea pe care o videm cu ochii, mascată oarecum cu masca spațiului și timpului, pe care i-o pune spiritul omului și al animalelor. Etc. Asemenea fantasmе constituesc așa numitele *sisteme* filosofice (nu filosofia, filosofia e alt ceva), și cei care le plăzmuiesc își dau numele de filosofi. În vreme ce însă poezia este lesne de prins cu mintea și recreativă, sistemele filosofice sînt din cale afară de greoaie și de obositoare, nu din punctul acela de vedere doar că ai vrea să te convingi de adevărul celor spuse de *sistemist* și că n-ai putea, căci despre covingere nici vorbă nu poate fi, ci din acel punct de vedere că nu poți înțelege ce vrea să spună. Acolo unde Vossler zice că Wechssler nu l-a înțeles (Vezi mai sus pag 257), pomenește de System („so hat er den Sinn meines Systems missverstanden“). Oare nu cumva „Sprache als Schöpfung und Entwicklung“ este *sistem filosofic*? Apoi atunci se explică pentru ce noi iștialalți nu putem pricepe. Noi cei care voim să știm ceva din lumea asta operăm cu propria observație și cu logica, pe care o controlăm pecit putem, apoi recunoaștem că multă pricepere chiar asupra lumii pe care o putem observa nu ni este nouă oamenilor dat să avem, și că asupra lumii celeilalte, de dincolo de stele, nu ni este nouă oamenilor dat să știm nimic, pentru că *raporturile* pe care le-a căpătat mintea noastră din lumea observabilă, și fără de care mintea nu poate să judece, dacă le aplicăm asupra lumii neobservabile, ne fac să cădem în antinomii. Dar în acest cerc strîmt este cu toate acestea așa de mult de făcut și timpul este așa de scurt, încit, dacă avem vreme cîteodată și pentru distracție, ne distrăm cu poezia, să urmărim însă fantasmеle sistemelor filosofice n-avem vreme.

Sprache als Schöpfung, pag. 9-14: ‘Istoria este de două feluri: ori se amestecă în ea scopul și voința, și aceasta este istoria obișnuită; ori nu se amestecă în ea scopul și voința, și aceasta este istoria științifică. În intelect sînt nu numai cunoștinți de fenomene, ci și abstracțiuni, cunoștinți logice (diese Abstraktionen sind logische Begriffe). Aceste abstracțiuni nu cuprind fenomene, ci numai relații între fenomene (sie enthalten keine Phänomene, sondern nur Beziehungen zwischen den Phänomenen [Prin aceste abstracțiuni înțelege autorul raporturile]). Astfel de abstracțiuni sînt cauza (Kausalbegriff) și scopul (Entwicklungsbegriff), dar în vreme ce cauza este logică (logischer Beziehungsbegriff), scopul este nelogic ori, mai degrabă, alogic (unlogische oder, besser, alogische Willkürkonstruktion), pentru că raportul de cauză *trebuie* să-l gîndesc, iar pe cel de scop *vreau* să-l gîndesc (Kausalität bezeichnet eine Beziehung zwischen Phänomenen, die ich denken muss, Entwicklung eine Beziehung, die ich denken will). Cauza este în toate părțile, scopul se viră numai în

vieața organică. O cunoaștere completă (eine vollständige Erkenntnis) a vieții organice va fi posibilă numai atunci când vom contopi-o cu vieța neorganică într-o considerare cauzală, și tot așa, pe de altă parte, o cunoaștere completă a vieții neorganice va fi posibilă numai când ne vom fi liberat de ideile arbitrare *atom* și *forță* (Willkürbegriffe Atom und Kraft) și le vom fi redus la ideea logică de *substanță* (logischer Begriff der Substanz). Sint două feluri de abstracțiuni: 1) Noțiunile logice, neschimbabile, necesare și în general valabile (logische Begriffe, unwandelbar, notwendig und allgemein gültig) [Prin aceste noțiuni înțelege autorul raporturile]. 2) Noțiunile celelalte, care sint productul voinții (Begriffe die willkürlich geschaffen werden). Abstracțiunile, noțiunile de al doilea fel, pot fi cercetate de logică, dacă sint juste ori ba. O asemenea noțiune este și dezvoltarea (Entwicklung). Logica o cercetează și, dacă găsește că prețutindeni este dezvoltare, această noțiune pierde elementul de scop și trece în noțiunea de a fi, iar dacă găsește din contra că nicăiri nu există dezvoltare (și din punct de vedere teoretic nici nu poate exista), această noțiune rămîne tot așa de arbitrară ca și noțiunea despre cal (Stellt es sich nun bei weiterer Forschung heraus, dass Entwicklung überall besteht, so wird der Begriff zu einem allgemein gültigen und logischen, indem er das willkürliche Element, nämlich den Begriff des Zwecks, abstreift und in dem Begriff des Seins überhaupt aufgeht. Zeigt es sich hingegen, dass Entwicklung nirgends besteht [und erkenntnistheoretischer Weise zeigten wir, dass sie nicht bestehen kann], so bleibt dieser Begriff gerade so willkürlich wie der des Pferdes). Logica este concluzia, premisele sint ceva istoric (Logisch ist nur der Schluss, das *ergo*, historisch aber ist der Tatbestand, die Prämisse)?

Noțiunile sint produse involuntare ale intelectului, și nu numai involuntare, ci și inconștiente. Este cu puțință una ca aceasta, că noțiunile acelea nenumărate, pe care neconțenit le gîndim (căci gîndim mai mult în noțiuni), le-am produs noi oamenii conștient și voluntar? Apoi și raporturile nu sint întipărite în minte numai ca noțiuni, ci și ca reprezentări, și noțiunile lor sint produse pe baza reprezentărilor întocmai ca și noțiunile celelalte. Apoi logica nu consistă numai din *ergo*, ci și, mai ales, din premise; concluzia este o taütologie. Apoi analiza noțiunilor nu este de competența logicii, ci este un act al intelectului altul decît logica, un act al intelectului care prin firea lui cea chibzuită este tocmai contrariu logicii. Apoi *atomul* și *forța* nu sint nici mai arbitrare nici mai nelogice decît *substanța*: toate trele, *atomul*, *forța*, *substanța*, sint lucruri pe care nu le cunoaștem prin propria observație și a căror existență o presupunem prin inducție, adecă prin logică.

Voii da acum (cît le-am putut pricepe) acele locuri care interesează chestiunile ce pe noi ne preocupă, dupăce voii spune întiiu cîteva lucruri întroduătoare. Vossler anume înțelege prin *limbă ca creare*, *Sprache als Schöpfung* ceia ce Saussure numește *langage*, Vendryes *langue*, iar eu (Principii 5) *vorbire ocazională*, și prin *limbă ca dezvoltare*, *Sprache als Entwicklung* ceia ce Saussure numește *langue*, Vendryes *langage*, iar eu (Principii 5) *uz*. Vorbirea ocazională o socoate ca o cre-

ație a vorbitorului, iar limba uzuală o socoate ca o dezvoltare mai departe a vorbirii ocazionale prin analogie și împrumut, înțelegînd prin analogie nu numai ceia ce se înțelege în știința limbii prin analogie, ci și toate operațiile minții prin care se capătă cuvinte nouă (cu excepție de împrumut), se fac schimbările de înțeles și se produce legătura prin raporturi a cunoștințelor. Vorbirea ocazională pentru el este o creație a vorbitorului ori a scriitorului în momentul cînd scrie și este analoagă prin urmare artei, așa că studiul vorbirii ocazionale aparține la estetică. Cercetarea sunetelor vorbirii ocazionale o numește fonologie estetică (ästhetische Lautlehre), iar cercetarea propoziției din vorbirea ocazională o numește analiză estetică a stilului (ästhetische Stilanalyse) ori stilistică (Stillehre). Acele fenomene din limba uzuală, care nu se datoresc unui individ, ci tendințelor asemenea ale membrilor unei societăți, le numește spiritul limbii, și între acest spirit al limbii și între spiritul unui popor manifestat în literatura lui și în vieța lui publică Vossler caută asămănări pe terenul limbii franceze și al poporului francez.

1) Sprache als Schöpfung, pag. 45-46: „La baza tuturor fenomenelor de Lautwandel stă psihicul. „Un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbirii îl produce, apoi analogia îl ia și-l propagă mai departe (Ein gewisses Tempo, oder ein gewisser Akzent, kurz der stilistische oder psychische Zusammenhang der Rede erzeugt ihn, die Analogie aber fasst ihn auf, trägt ihn weiter und lässt ihn liegen, wo es ihr beliebt)... În ce privește producerea lui, Lautwandel este o legătură psihică, în ce privește efectul lui, Lautwandel este analogie ori asociație. Ce rămîne mecanic ori material în el? Sunetul, mișcarea gurii, vibrarea aerului, zgomotul. Aceste fenomene fizice însă pot fi trecute cu vederea ca neimportante. Știința noastră n-are de a face cu zgomotul, ci cu condițiile interne de vieță ale limbii (Insofern der Lautwandel entsteht, ist er psychischer Zusammenhang; insofern er wirkt, ist er Analogie oder Association. Was bleibt dann vom Mechanischen und Materiellen überhaupt noch an ihm? Der Klang, die Mundbewegung, die Lufterschütterung, die Tonwelle und das Geräusch. Diese physischen Phänomene aber können als unwesentlich hinweg gedacht werden. Unsere Wissenschaft hat es ja nicht mit dem Geräusch zu tun, sondern in erster Linie nur mit den inneren Lebensbedingungen der Sprache)... Lautwandel, intrucit rezultă dintr-o activitate psihică, este limbă ca creare; analogia, intrucit ea primește creația, o generalizează și o grupează, este limbă ca dezvoltare (Lautwandel, insofern er aus psychischer Tätigkeit hervorgeht, ist Sprache als Schöpfung; Analogie, insofern sie das Geschaffene erhält, verallgemeinert und gruppiert, ist Sprache als Entwicklung)“⁷.

Ce rămîne material ori mecanic în lautwandel? Rămîne instrumentul producător de sunet! Instrumentul face multe lucruri prin el însuș. Dacă te gîndești cum trebuie el să opereze ca să îplinească ordinul psihicului de a articula grupele *nr*, *sr*, de exemplu, apoi îți explici cum prin el însuș, oricare ar fi împrejurările psihice, intercalează un *d* între *n* și *r*, un *t* între *s* și *r*. Este ca și cum ar porunci un stăpin unei slugi să facă un lucru prea greu pentru puterile slugii. Psihic la operația producerii sunetului din vorbirea ocazională este numai noțiunea sunetului, sune-

tul tip, care pozează în conștiință, și sentimentul care pune în mișcare nervul motor, dar cu începere dela acțiunea nervului motor, incluziv, până la producerea sunetului, incluziv, totul este material și mecanic. Materială este acțiunea nervului, material este instrumentul format prin mijlocirea acțiunii aceleia, materială este vibrarea instrumentului, materiale sînt amplitudinea vibrațiilor și numărul lor în unitatea de timp și durata lor și variabilitatea duratei aceleia, material este sunetul însuși, care ar exista chiar dacă n-ar fi mintea care să-l perceapă. Și acest sunet material, produs la vorbirea ocazională, se întipărește în minte ca o reprezentare, care se adauge la celelalte reprezentări ale sunetului respectiv deja existente în minte, pe baza cărora s-a format noțiunea sunetului, ce a servit ca model pentru producerea noului sunet. Reprezentarea cea nouă este, alături cu noțiunea sunetului și cu sentimentul provocat de aceasta, singurul fapt psihic în toată înlănțuirea de fapte materiale care au avut loc din momentul cînd a apărut în conștiință noțiunea sunetului până la acela în care s-a întipărit în minte nouă reprezentare a lui. Și această nouă reprezentare este totdeauna deosebită față de reprezentările de până acum ale sunetului respectiv, din cauză că sunetul însuși este totdeauna deosebit față de cele până acum produse. Și sunetul din vorbirea ocazională, reprezentantul material al noțiunii sunetului, este totdeauna altul din punct de vedere al intensității, al înălțimii, al duratei și al timbrului, dar este simțit ca altul în reprezentare numai (puțin) din punct de vedere al duratei și (*mai ales*) din acel al timbrului. Și intensitatea e alta, pentru că amplitudinea (energia în spațiu) vibrațiilor instrumentului e alta, înălțimea e alta, pentru că numărul vibrațiilor instrumentului în unitatea de timp este altul, durata e alta, pentru că energia în timp a vibrațiilor instrumentului este alta, iar timbrul e altul, pentru că instrumentul însuși e altul. Și cîtă vreme instrumentul la producerea sunetului ocazional se schimbă în mic grad, așa că variațiile timbrului sînt minime, sunetul este simțit în reprezentarea sa ca același; cînd însă instrumentul la producerea sunetului ocazional se schimbă atît de mult, ori mai bine în așa fel (Pentru că adesea mici schimbări în instrument sînt cauză de schimbări mari de timbru, după cum pe de altă parte adesea instrumente mult deosebite pot produce sunete cu timbre foarte asemănătoare), încît schimbarea timbrului este mare, sunetul este simțit în reprezentarea sa ca altul, și dacă reprezentările acestea simțite ca altele din cauza timbrului celui deosebit al sunetelor ocazionale capătă majoritatea printre reprezentările dela baza noțiunii sunetului, noțiunea însăș a sunetului se schimbă, sunetul *s-a schimbat*, și are loc așa numitul de Germani Lautwandel, pe care eîl numesc *alunecarea sunetului* (In toată discuția de mai la vale mă voiî servi de termenul *lautwandel*). Aceasta este înlănțuirea faptelor dela *lautwandel*. In această înlănțuire este foarte firesc, adecă logic, să cauți legături de cauză dela un fapt la altul, dar în asemenea caz, dacă vrei să cauți cauze, nu trebuie să ștergi cu buretele unele fapte și să zici că „pot fi trecute cu vederea ca neimportante”, pentru că nu așa se pot afla cauzele, inchizînd ochii asupra unor lucruri, și nici nu trebuie să înșiri cauzele așa dogmatic fără nicio probă: „un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbirii...” Să luăm lucrurile dela capăt. Mai întîiu apare no-

țiunea sunetului în conștiință (Și n-ar mai fi trebuință să spun că nu este vorba de un sunet singur, ci de un sunet însoțit de altele, care împreună cu el constituiesc un cuvânt, și însoțit de cunoștința simbolizată prin acel cuvânt) și sunetul este însoțit de un sentiment. Acel sentiment nu este numai dorința de a reproduce sunetul, ci este complicat cu sentimentul provocat de cunoștința simbolizată prin sunet și de multe ori cu o stare afectivă anterioară vorbirii ocazionale. Faptul acesta sentimental este la rîndul lui o cauză, anume cauza că se formează instrumentul trebuitor pentru a reproduce sunetul și se pune în funcțiune într-un anumit fel. În ce privește formarea instrumentului, instrumentele înseși au fost opera sentimentului numai la originea limbii, cînd prin mișcările reflexe provocate de sentiment s-au înjghebat cele dintîiu sunete, care s-au asociat cu cunoștințele și au dat naștere celor dintîiu simboale ale vorbirii, celor dintîiu cuvinte. O minimă rămășiță din acea procedare primitivă, cînd sentimentul era creator de cuvinte, există și până astăzi în unele cuvinte onomatopice, care tot se mai creiază din cînd în cînd, și în unele cuvinte amorfe (interjecții), care și ele tot mai apar ca ceva nou creat din cînd în cînd. Aici, unde este vorba de limba deja existentă care se schimbă, sentimentul provoacă numai reproducerea instrumentului deja existent și nu poate decît să-l modifice puțin, în sensul acela că sentimentele de excitare închid mai tare sunetele, iar cele de deprimare le deschid mai tare ori fac să înceteze vibrarea coardelor vocale, așa că toate sunetele devin afone. În ce privește punerea în funcțiune într-un anumit fel a instrumentului, sentimentul provoacă variabilitate în timpul cît funcționează instrumentul (și acest timp variabil după starea afectivă a psihicului se numește *tempo*), în amplitudinea vibrațiilor lui (accentul expirator), și în numărul vibrațiilor în unitatea de timp (accentul muzical), care *tempo*, amplitudine a vibrațiilor și număr al vibrațiilor sînt la rîndul lor cauza pentru care sunetul este mai energic ori mai puțin energic, este cu mai multă ori cu mai puțină putere de a exista și de a nu se schimba (Chiar accentul muzical, de obicei trecut ca în această privință). Accentele înseși și durata nu sînt opera sentimentului, căci ele constituiesc firea însăși a sunetului și există prin ele înseși și fără sentiment. Numai variabilitatea lor se datorește acestuia. Pentru aceia și sînt ele simbolul cel mai obișnuit al sentimentului în vorbirea omenească, și nu numai al sentimentului provocat de lucruri, ci și al celui provocat de unele raporturi, anume de raporturile de *determinat*, *determinant* și de *sinteză a cunoștinții*, iar prin lărgire de înțeles, dela sentiment asupra faptului care a provocat sentimentul, accentele au devenit simboale pentru raporturile de *determinat*, *determinant* și *sinteză a cunoștinții (cuvînt)*, și în unele limbi, precum în cea chineză, au devenit simboale chiar pentru alte lucruri în afară de sentimente. Toată această activitate a sentimentului, a singurului element psihic care la vorbirea ocazională poate avea vreun efect asupra schimbării sunetului, este lipsită de constanță și de persistență în aceiași direcție. La singurele cazuri, unde pare că s-ar observa o influință a sentimentului asupra felului instrumentului, că s-ar închide mai tare ori s-ar deschide mai tare sunetul, ori că ar deveni acesta afon, după cum starea sentimentală este de

excitare ori de deprimare, sentimentele acestea două (cu nenumărate nuanțe), și o mulțime altele pelingă ele, se succedază și se înlocuesc cu răpeziune, așa că ce face un sentiment strică celălalt, și neconținut sunetul ba se mai închide ba se mai deschide, învîrtindu-se oarecum în jurul aceluiaș punct, unde foarte adesea se oprește, atunci anume cînd starea psihică a vorbitorului este aproape lipsită de afect (căci complect lipsită de afect nu-i niciodată). Iar în ce privește variațiile de durată și de accente, aceste variații sînt iarăș totdeauna altele dela un moment la altul și se învîrtesc și ele înprejurul aceluiaș punct normal, la care revin foarte adeseori, așa că starea de mai mare ori mai mică vitalitate este cu totul iluzorie și toată vitalitatea se reduce la starea normală cea mijlocie. Decî, care-i cauza pentru care se schimbă chiar închiderea și deschiderea mai mare ori mai mică a sunetelor și fonicitatea ori afonia lor? Cu atît mai mult care-i cauza pentru care se schimbă celelalte timbre cu mult mai numeroase, unde aș loc schimbări mari în instrumente, nu ca de al de aceea, că se apropie ori se îndepărtează o leacă mai mult organele articulatorii, că vibrează ori nu vibrează coardele vocale? Să se gîndească cineva la mișcarea pe care trebuie s-o facă limba cu partea ei posterioară dela aproape starea de repaos pînă departe în sus la palatul moale, pentru a schimba instrumentul lui *a* în acel al lui *ă*, ori de mișcarea pe care trebuie s-o facă aceeaș limbă cu partea ei posterioară (Vorbesc de baza de articulare rominească, nu de cea a lui Jespersen) dela palatul moale pînă departe înainte la palatul tare, pentru a schimba instrumentul lui *u* în instrumentul lui *ü*. Care-i cauza pentru care apar și dispar sunetele? Care-i cauza pentru care capătă ori pierd sunetele accentele cele mai mari în cuvînt, pentru care capătă ele ori pierd accentele silabice? Cu alte vorbe, care-i cauza schimbării sunetelor, dela lautwandel, cum aș Nemții avantajul să zică într-o singură vorbă? Sigur este numai că lautwandel nu-i produs de „un anumit tempo, un anumit accent, legătura stilistică și psihică a vorbirii“.

2) Sprache als Schöpfung, pag. 52: „Lautwandel are loc în felul acela că se schimbă articularea la producerea fiecărui nou sunet ocazional, iar cauza lui stă în aceea că reprezentarea sunetului care servește de model sunetului ocazional este neconținut alta“. „Sein Wesen [des Lautwandels] besteht in unendlicher Klangvariation und Individualisierung der artikulierten Laute, und seine Ursache beruht auf einem geistigen Princip, eben dem Princip der individualisierenden Erkenntnis oder Vorstellung des Individuellen. Wir nennen es das Anschauungsvermögen“. pag. 57: „Prin Lautwandel înțelegem variațiile nesfîrșite și individuale ale fenomenului fonetic al vorbirii, însă numai întru cît sînt cauzate și regulate de activitatea reprezentativă a puterii noastre de intuiție și întru cît prin urmare pot fi raportate la această cauză producătoare și regulatoare. Cu alte vorbe: Lautwandel se produce prin aceea că reprezentările apar deasupra organelor vorbirii, și, din cauză că reprezentările variază într-una, variază în aceeaș măsură și fenomenul, adică sunetul. Cu oricare schimbare de înțeles stă în legătură o schimbare corăspunzătoare de sunet (Unter Lautwandel verstehen wir die unendlichen und individuellen Variationen des phonetischen Phänomens der Sprache, aber nur insofern sie durch die anschau-

ende Tätigkeit unseres Intuitionsvermögens verursacht und geregelt werden und, dementsprechend, auf diese erzeugende und regelnde Ursache auch wider zurückbezogen werden können. Mit andern Worten: Lautwandel entsteht dadurch, dass unsere inneren Anschauungen auf dem Wege über die Sprachwerkzeuge in Erscheinung treten. Und dadurch, dass unsere Anschauungen fortgesetzt variieren, variiert in gleichem Schritt auch die Erscheinung, d. h. der Laut. Mit jedem Bedeutungswandel ist ein entsprechender Lautwandel verknüpft“.

În vreme ce prin susținerile lui pe care le-am însemnat sub numărul 1 Vossler ne pune pe terenul sentimentului și al variațiilor produse de sentiment în durată și accentele sunetului ocazional („un anumit tempo, un anumit accent“), aici ne pune pe un teren cu totul altul. La vorbirea ocazională anume pozează după el în minte nu noțiunea sunetului, ci o reprezentare a lui, pe care o copiează exact sunetul ocazional; iar reprezentarea aceasta este totdeauna alta, schimbată, diferită, la fiecare nouă producere a unui sunet ocazional, și pentru aceia sunetul ocazional este totdeauna altul, schimbat, diferit. De pildă, dacă *a* neaccentuat din cuvîntul latinesc *tacere* s-a prefăcut în *ă* din cuvîntul romînesc *tăcere*, cauza este că orîdecîteori s-a produs *a* neaccentuat din acest cuvînt în vorbirea ocazională, a pozat în mintea vorbitorului o reprezentare *a* alta, schimbată, diferită, pe care a copiat-o exact vorbirea ocazională. Dar mai înțîi la vorbirea ocazională nu pozează în minte cunoștințele despre cuvinte și despre lucrurile simbolizate prin ele ca reprezentări, ci ca noțiuni. De aceasta ne convinge propria observație asupra lucrurilor simbolizate prin cuvinte: niciodată, nu numai cînd vorbim, dar nici cînd gîndim fără să vorbim, nu videm în minte lucrurile ca individe, și nu le videm în minte ca individe nici chiar atunci cînd vorbim ori gîndim despre persoane, pe care le videm în realitate la tot pasul (afară dacă numai nu le videm chiar atunci cînd vorbim despre dînsule). Numai rar, extrem de rar (și pentru aceasta trebuie imaginație de poet) ne gîndim la reprezentări. Eū unul nu gîndesc în reprezentări niciodată, și nu-mi pot închipui, așa cum l-am văzut ca individ într-un anumit moment, nimic și pe nimeni. Și dacă asemenea gîndire în reprezentări despre lucruri este aproape imposibilă, are să fie o asemenea gîndire în reprezentări posibilă, ba chiar obișnuită, despre cuvintele simboale ale lucrurilor, despre niște sunete? Apoi care sînt acele reprezentări neconținut altele, care pozează în minte și pe care le copiează sunetele ocazionale? Dacă aș admite (după cum într-adevăr se și petrece lucrul) că sunetele din vorbirea ocazională sînt prin ele înseși altele față de imaginea din cap (fie ea ce va fi, noțiune de sunet ori, cum vrea Vossler, reprezentare de sunet), aș putea pricepe cum la niște reprezentări ale unui sunet dintr-un cuvînt se tot adaugă reprezentări neconținut altele, schimbate, diferite. Dar așa, cînd sunetului ocazional i se taie vocea de a fi ceva prin el însuși și i se permite să fie numai copie exactă a reprezentărilor deja existente în minte, de unde aū eșit aceste din urmă? Căci dela capul locului, să zic din momentul cînd Thracii aū auzit întîiaș dată cuvîntul *tacere* din gura soldaților romani care se vor fi răstit la dinșii, n-a fost decît o singură reprezentare a acestui cuvînt și o singură reprezentare a lui *a* dintr-însul. Cum a ajuns reprezentarea a-

ceasta a lui *a*, fără niciun ajutor din partea sunetelor vorbirii ocazionale, să se înmulțească în atâtea reprezentări neconținut altele și tot mai altele, până ce a produs reprezentarea lui *ă*, care la rîndul ei iarăș se tot înmulțește, până ce va ajunge cine știe unde? Adecă să ne înțelegem. Reprezentări de ale lui *a* s-au mai înmulțit ele după Vossler și prin sunetele din vorbirea ocazională, decît numai acestea au fost totdeauna copii exacte ale reprezentării din minte, așa că prin ele n-au avut nicio putere asupra schimbării lui *a*. Dacă ar fi rămas treaba pe ele, pe sunetele ocazionale, *a* nu s-ar fi schimbat niciodată. Dar vezi că reprezentarea lui *a*, adecă una din reprezentările lui *a*, care se nimeria să vie în minte în momentul vorbirii ocazionale, aceia era *alta*, *schimbată*, *diferită* decît cum fusese ea însăș până atunci în minte și decît cum fusese toate celelalte reprezentări de până atunci din minte ale sunetului *a* din cuvîntul *tacere*. Și este vorba, cum s-au putut schimba reprezentările lui *a* prin ele înseș, fără ajutor din afară dela sunetele ocazionale, așa de tare, ca dela *a* să ajungă la *ă*? Că o cunoștință (reprezentare ori noțiune) nu poate rămînea aceeaș la oricît de scurte intervale ale existenței sale, chiar dacă n-ar primi nicio influință din partea vreunor cunoștinți altele, cu care ar fi în asociație, trebuie să fie adevărat, pentru că niciun lucru nu rămîne acelaș la oricît de scurte intervale ale existenței sale: Dar vorba e, în ce i-ar putea consta schimbarea? Doar numai în energia ei, în puțința ei de a fi percepută. Cel puțin propria observație, cită putem avea în privința aceasta, atîta ne arată, că despre un lucru ne aducem totdeauna aminte cu diferite grade de claritate și că această claritate scade în măsura în care mai rar ne gîndim la acel lucru și mai rar ne înmulțim reprezentările despre el prin experienți nouă, așa că, dacă nici la el nu ne gîndim decît rar și nici nouă experienți despre el nu mai căpătăm, îl uităm. Iar dintre cele două mijloace de a nu uita, gîndirea la un lucru pe de o parte și experiența despre el pe de alta, experiența are prioritatea, și pentru aceia, de pildă, ca să nu uite cineva o limbă, nu-î de ajuns să se gîndească la dînsa: dacă nu va avea ocazie s-o vorbească, ori s-audă pe alții vorbind-o, ori să citească ceva scris în ea, va uita-o. După Vossler însă cunoștința unui sunet, de pildă cunoștința lui *a* din cuvîntul *tacere*, se schimbă prin ea însăș, fără ajutor din partea sunetelor ocazionale, numai prin faptul că există în minte și din cînd în cînd vine în cercul conștiinței, în mod calitativ, în felul acela că din *a* devine *ă*. Strămutată pe terenul altor cunoștinți această părere ar însemna că cunoștința despre cine s-ar putea preface în mintea omului, numai prin faptul că ar exista în ea și ar veni din cînd în cînd în cercul conștiinței, în cunoștință despre lup, și cunoștința despre verde s-ar putea preface în cunoștință despre galbăn (Și nu este mai mare deosebire calitativă între cine și lup, între verde și galbăn decît între *a* și *ă*). Însă, după cum cunoștința despre lup și cunoștința despre galbăn nu le pot căpăta, până ce n-oîi videa lupul și galbănul în lumea fizică, tot așa nici cunoștința despre *ă* în cuvîntul *tacere* n-am s-o pot căpăta până ce nu voiă auzi pe *ă* din lumea fizică, ca sunet fizic al vorbirii ocazionale. Dacă cunoștințele ar avea astfel puterea, ca prin ele înseș, numai prin faptul că există în minte și vin din cînd în cînd în cercul conștiinței, fără ajutor dela lumea fizică ori dela

alte cunoștinți cu care ar fi în asociație, să se prefacă calitativ din *a* în *ă*, din *cine* în *lup*, din *verde* în *galbăn*, apoi n-ar fi prea greu să admită cineva că cunoștința ar fi în stare la urma urmelor să producă și lucrul însuș fizic. Va fi fost poate la început o cunoștință, o idee (Ce idee va fi fost? Despre ce? Poate despre ea însăș, o idee adecă a ideii) și din ideea aceia va fi eșit lumea fizică toată. De altfel am văzut (mai sus pag. 257) că pentru Vossler spiritul = substanța însăș. Dar să admitem că o reprezentare a lui *a* din *tacere* a apărut deodată ca *ă* în mintea cuiva în momentul vorbirii ocazionale (Și admit această trecere deodată dela *a* la *ă*, macarcă trecerea va fi avut loc treptat prin tot felul de nuanțe de *a* și de *ă*, pentru ca să putem pricepe mai lesne ce vreaș să spun; dar orice sunet am admite din drumul dela *a* spre *ă*, argumentarea ar rămînea aceiaș). Și să mai admitem apoi că limba autohtonilor nu cunoscuse sunetul *ă* și că pe vremea cînd apărea *ă* într-un cuvînt ca *tacere* limba romînească alți *ă* nu mai avea (Asemenea admiteri sînt la locul lor nu din punct de vedere al lui *ă* însuș din însuș cuvîntul *tacere*, ci din punct de vedere al vreunui sunet care într-adevăr a putut prin *lautwandel* să apară întîiaș dată în gura vreunor vorbitori fără ca acel sunet să fi existat pînă atunci în limba vorbitorilor acelora ori în limba pe care străbunii vorbitorilor acelora vor fi vorbit-o și apoi vor fi părăsit-o). Cum a putut acea reprezentare a lui *ă* să dea indicații organelor articuloare, pentru ca acestea să poată produce pe *ă* în vorbirea ocazională? A putut acea reprezentare a lui *ă* să arăte în vreun chip oarecare nervilor mișcările pe care nervii trebuiesc să le provoace? Sigur că n-a putut. Apoi atunci de unde au știut nervii să potrivească instrumentul trebuitor pentru producerea fizică a sunetului *ă*? Și nu numai că nu se poate pricepe cum s-ar fi putut forma în asemenea împrejurări instrumentul trebuitor pentru producerea fizică a lui *ă*, dar nu se poate pricepe nici cum timbrul lui *ă* din reprezentarea aceia ar fi putut fi *percept* de minte. Cunoștința este imaginea unui lucru real, fizic ori psihic. Cînd lucrul real însuș lipsește, ce fel de imagine poate să fie aceia? Chiar cunoștințele poetice, oricît de nereale ar apărea la prima impresie, sînt compuse din realități, care sînt numai combinate prin raporturi altfel decît în realitate (Dracul însuș e compus din lucruri care toate există, dar care nu se găsesc la un loc așa cum ni le închipuim noi că se găsesc în dracul). În cazul de față sunetul *ă*, timbrul lui *ă*, din reprezentarea presupusă că ar fi dezvoltat acest sunet, acest timbru, prin ea însăș, n-a existat încă în realitate. Ce fel de imagine a lui *ă* poate să fie această reprezentare, această cunoștință? Cum poate avea mintea conștiință de timbrul *ă* dintr-o asemenea reprezentare? Pentru aceia nu se poate pune înainte exemplul copilului, care ar potrivi organele articulatorii după cunoștința sunetului, pentru că copilul *aude* sunetul real, sunetul fizic de sute și de mii de ori, și după sunetul *auzit*, după cunoștința cu adevărat imagine a sunetului real face nenumăratele încercări pînă ce nimereste articularea trebuitoare. Și este, deci, lucru sigur că, după cum *lautwandel* nu-i produs de „un anumit tempo, un anumit accent, de legătura stilistică și psihică a vorbirii“, tot așa nu-i produs nici de faptul că reprezentarea sunetului și-ar schimba prin ea însăș firea, pe care fire schimbată ar copia-o sunetul

ocazional. Dacă cunoștința sunetului se schimbă, aceasta se întâmplă din cauză că sunetul din vorbirea ocazională se schimbă, și aici, în vorbirea ocazională, trebuie căutată originea schimbării, iar nu în psihic. Este hotărît lucru că limba este și fizică și psihică, fizică ca sunete ale vorbirii ocazionale, psihică ca cunoștinți simbolizate prin acele sunete și ca cunoștinți ale acestor sunete înseș. Este hotărît lucru că cauzele schimbării limbii trebuie căutate și în fizic și în psihic. În r censiea pe care a publicat-o în Literaturblatt f r germanische und romanische Philologie, Ianuar, 1906, asupra lucrării lui Eugen Herzog, Streitfragen der romanischen Philologie, Halle a. S. 1904, Vossler are groază de *dualismu* și spune că „prima și ultima fire a limbii trebuie căutată în mod necesar ori în regularitatea mecanică ori în libertatea psihică”, că „trebuie să stăpânescă ori mecanicofizicul și materialismul ori psihicul și idealismul, căci dualismul este numai un expedient care ne scoate dintr-o  ncurc tur  și ne vir  în alta”. Și Vossler se hotărește pentru idealismu. Că psihicul însă ar fi ceva ne-regulat și fără legi, liber, este contra logicii, căci psihicul, macar că psihic, este tot natură și nu se poate ca o parte din natură să fie supusă la legi, iar ceialaltă nu, iar că dualismul ar fi numai un expedient pentru a pricepe lumea, în special limba, și că priceperea nu poate veni decit dacă te pu  dintr-un punct de vedere ori exclusiv fizic ori exclusiv psihic, este ceva contrar oric reii experienți, experien ii din cazul de fa , de pildă, c nd Vossler, pentru a explica numai din punct de vedere psihic schimbarea sunetului, a trebuit să recurgă la asemenea curioase presupuneri, că cunoștința și-ar putea prin ea însă schimbata calitatea. Dualismul nu este ceva care să po i primi ori respinge, ci este ceva care se impune cu necesitate, pentruc  face parte din propria observație dela fiecare minut. Necontenit venim în contact prin conștiința noastră cu fizicul și cu psihicul, pe care, p n  la vreo mai ad nc  înțelegere a firii lor, cu toții, dela mic p n  la mare, dela cel mai prost p n  la cel mai filosof, le pricepem ca atare : că *sînt* adecă, și că *sînt foarte deosebite între ele*. Ba dacă-i pe aceia, dacă adecă trebuie numai decit să stabilesc cu logica vreun raport de dependență între cele do  feliuri de fenomene, fizice de o parte și psihice de alta, apoi, mai degrabă decit o dependență a fizicului de psihic, aș stabili o dependență contrarie și mă-aș închipui par că o as m nare între psihic și lucrurile abstracte (adecă fără substrat) din lumea fizică, aș că mă-aș închipui psihicul de acelaș soi  cu forma și culoarea și mirosul și sunetul și duritatea, adecă ceva care, ca și acestea, ar sta lipit de substratul concretului și ar dispărea odată cu compoziția lui,  ncit, după cum prin moarte dispar actualele abstracte fizice ale corpului omenesc, tot astfel ar trebui să dispară prin moarte și abstractul psihic al acestui corp ; căci abstractele dispar și persistă numai substratul în diferite stări de combinație a elementelor sale (care vor fi acelea!). Că psihicul se amestecă în mod neconstant la schimbarea chiar a sunetului, iar nu numai la propagarea schimbării lui (precum această propagare are loc, între altele, prin analogie, după cum și Vossler recunoaște, vezi mai sus sub 1), este adevărat, și mai sus sub 1 am văzut că sentimentul provoacă schimbări neconstante în accentul expirator, accentul muzical, durata, închiderea, deschiderea și fonicitatea sunetului. Dar principala cauză de schimbare a su-

netului trebuie căutată în schimbarea pe care prin ele înseș o capătă organele articulatorii. Schimbarea are loc în toate caracterele sunetului, în amplitudinea vibrațiilor (accentul expirator), în numărul vibrațiilor în unitatea de timp (accentul muzical), în durată (cantitate), și în raportul de amplitudine dintre armonicile tonului fundamental (timbrul), și ori este persistentă în aceeași direcție, ori nu. În caz când persistența în aceeași direcție lipsește, cu toate deosebirile dintre sunetele ocazionale, dintre reprezentările prin urmare ale lor, sunetul noțiune, sunetul tip este simțit ca acelaș, ca neschimbat, limba ca creare (die Sprache als Schöpfung, cum zice Vossler) adevă se tot învârtește împrejurul aceluiaș punct și schimbările ei se anihilează una pe alta, limba însă ca dezvoltare (die Sprache als Entwicklung) rămâne aceeaș. În caz când este persistență în aceeași direcție, sunetele sînt tot mai deosebite unele față de altele, până ce în sunetul tip, în sunetul noțiune, ori durata, ori accentul expirator, ori accentul muzical, ori timbrul, ori toate împreună, sînt simțite ca altele. Atunci se zice că s-a schimbat sunetul și are loc, cum zic Nemții, Lautwandel. Când sunetul se schimbă *în anumite împrejurări*, astfel că prin schimbarea sa să devină mai mare asemănarea ori neasămănarea între niște sunete învecinate, ori cînd sunetul se schimbă numai *în anumite împrejurări*, chiar fără să rezulte prin schimbare vreo asemănare ori vreo neasămănare mai mare între niște sunete învecinate, cauza schimbării, conform obiceiului (Wundt, Die Sprache, II, 614 : „Cauzele unui fenomen sînt cele mai apropiate împrejurări în care el se petrece. Die Ursachen als nächste Bedingungen des Geschehens”), este pusă pe socoteala împrejurărilor acelora și se zice, de pildă, că în cuvîntul românesc *kem* > **kām* > *clamo* *ă* din *kām* s-a schimbat în *e*, pentru că s-a asimilat la *k*, că grupul *kt* a devenit în romînește *pt*, pentru că s-a disimilat *k* de *t*, și că *a* neaccentuat (care adevă n-a avut accentul emfatic, cel mai mare accent expirator în cuvînt, accentul cuvîntului) și neinițial s-a prefăcut în *ă* în romînește, pentru că n-a fost accentuat și n-a fost inițial. Iar cînd sunetul se schimbă în orice împrejurare (Astfel în orice împrejurare a dispărut *h* latinesc în romînește, s-a schimbat exploziva bilabială afonă aspirată *ph* din vechea greacă în spiranta labiodentală afonă *f* în neogreaca, s-a schimbat *ē* lung din vechea greacă în *i* în neogreaca), schimbarea este declarată ca spontană, și cu aflarea cauzei ei s-a-ă chinuit mai ales învățații fără să-ă deie de capăt. De fapt, nici la schimbările condiționate de anumite împrejurări fără să rezulte asemănări ori neasămănări mai mari între sunete n-avem a face cu vreo cauză care să ne satisfacă : ce fel de explicare poate fi aceasta, că *a* s-a schimbat în *ă* pentru că n-a fost accentuat ? Te întrebî îndată, dar pentru ce *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă* ? Și ajungî după această întrebare la acelaș punct unde se găsesc schimbările spontane. Și în adevăr, cînd este vorba de asimilații și disimilații, avem a face cu o cauză foarte cunoscută și obișnuită pe tot felul de terenuri, avem a face cu acea tendință pe care o a-ă lucrurile de a se apropia ori de a se îndepărta unele de altele ; cînd însă mi se pune înainte o cauză ca aceia că „a-ă fost în cuvînt alte sunete cu accent mai mare decît sunetul cel schimbat”, am a face cu ceva nou și neobișnuit, ca atunci cînd pe alte terenuri mi s-ar spune că din doi boi dela jug s-a înbolnăvit unul,

pentru că celălalt era mai sănătos decât dinsul, ori că oamenii înnebuesc, pentru că ceilalți oameni au minte mai sănătoasă decât dinșii. Și nici n-a fost niciodată nimeni mulțumit cu asemenea explicații, ci și schimbările condiționate fără asimilări ori disimilări, și cele necondiționate, au fost puse la un loc în categoria schimbărilor spontanee. Dar, ori spontanee ori nu, schimbările sunetelor trebuiesc mai înainte de toate puse pe terenul fizic. Asimilarea numai, atunci cind sunetul așa fel se schimbă, încît devine acelaș cu sunetul din apropierea lui, samănă cu analogia, încît te poți gîndi că ar fi putut avea loc în *cunoștința* cuvintului o suplantare a unui sunet prin celălalt, după cum la analogie are loc o suplantare a sunetului din *cunoștința* unui cuvînt printr-un sunet din *cunoștința* altui cuvînt, și, de pildă, la cuvîntul românesc **cûmpâne* schimbat în *cûmpene* ai putea presupune în *cunoștința* cuvintului **cûmpâne* o substituire a lui *ă* prin *e*, astfel că vorbirea ocazională va fi copiat numai cunoștința. Dar chiar asimilarea în toate celelalte manifestări ale sale n-are cu analogia nicio asemănare și nici vreun fel de explicare psihică alta nu i se poate găsi. Prin ce operație psihică s-a putut preface *ă* în *e*, de pildă, în românescul **kâm* devenit *kem*? Doar prin aceea că *cunoștința* sunetului *ă* și-a schimbat timbrul în *e*, pentru că între timbrul lui *e* și acel al lui *k* este mai mare asemănare decât între timbrele lui *ă* și *k*. Decît numai cum trebuie să ne închipuim noi această operație? Timbrul doar stă în legătură cu alte lucruri în mintea noastră și nu poate fi doar luat așa ca dintr-un saltar, cind ai nevoie de dinsul. Timbrul este totdeauna legat de o intensitate oarecare și de un ton fundamental cu armonicile lui oarecare și de o inervație oarecare, este, cum se zice, într-o asociație oarecare, și cînd îți vine el în cap, îți vin în cap și asociații lui. De unde a luat *ă*, cel care s-a schimbat în *e*, timbrul de *e*? Să-l fi căpătat vreo reprezentare a lui *ă* pe acel timbru prin ea însăși, nu se poate, cel puțin cu mintea obișnuită omenească nu se poate pricepe acest lucru (Vezi mai sus pag. 270-272). Atunci de unde a răsărit în locul reprezentărilor lui *ă* aceea reprezentare a lui *e* în cuvîntul, de pildă, *kem* > *kâm*? Dacă a venit de undeva, a trebuit de altfel să vină cu tot bagajul lui de asociații, între altele mai ales a trebuit să vină cu o inervație fizică oarecare. Cu alte vorbe este vreun *e* din vreun cuvînt careva, care a înlocuit, a substituit, a suplantat pe *ă*. Este un fel de analogie sui generis, invocată aici numai de gustul de a face operația cu orice preț psihică. Dar e mare deosebirea de analogie, ca dela cer la pămînt, căci la analogie avem a face cu o substituție a unui sunet prin alt sunet provenit dela un cuvînt asociat și asemănător, pecînd dincoace am avea a face cu o substituție a unui sunet prin alt sunet provenit nu se știe de unde. Cu toate acestea neconținut au vîrit învățații asimilarea printre operațiile psihice, cu mai mult sau mai puțin amestec de fizic, ori chiar cu distincții curioaze că asimilația regresivă ar fi psihică, iar cea progresivă fizică (Vezi păreriile lui Steinthal și ale lui Wundt la Wundt, Die Sprache, I, 430-444). Dar deja la disimilație, la care nu se găsește vreo cauză psihică cunoscută cu care ea s-ar putea compara, după cum la unele asimilații se găsește analogia, explicarea pe cale psihică este imposibilă și Wundt, de pildă, Die Sprache, I, pag. 440, spune că unul din sunete influențează pe celălalt

în sensul ca articulația să fie mai ușoară („er wirkt auf ihn ein im Sinne der leicht fliessenden Artikulation“). Adecă cum? Cunoștința unui sunet prevede că cunoștința celui alt sunet, dacă va fi articulată așa cum este, va fi grea de articulat și o schimbă așa fel, că să-i fie articularea mai ușoară? Dar mai întiiu va să zică fiecare cunoștință are o judecată a ei proprie, un fel de minte a parte? Sînt va să zică tot atîtea minți cîte cunoștinți? Apoi, de unde poate ști cunoștința ceia că va fi grea de articulat ceialaltă, până ce nu va vîdea întiiu oarecum? De unde aū căpătat cunoștințele darul gîcitului? Nu-i mult mai simplu să admiți că organele articulatorii n-aū putut articula așa cum li se poruncia din partea cunoștinților și aū dat astfel naștere la un sunet ocazional altul decît cel care poza în minte ca reprezentare ori, mai bine, ca noțiune? Mai puțin încă, dacă este posibil, se pot face încercări de a afla cauze psihice pentru celelalte schimbări de sunete, la care nu se observă tendinți de asimilație și disimilație, și pe care, condiționate de împrejurări ori nu, eū le cuprind la schimbările spontanee. Ce cauză psihică se poate găsi la o e-penteză ca acea a lui *d* între *n* și *r*, de pildă din cuvîntul grecesc *andrós* > **anrós*? Nu cumva va fi prevăzut mintea că aū să fie grele de articulat unul după altul *n* și *r* și a vîrit în cunoștința cuvîntului pe *d* și apoi a pus cunoștința așa schimbată să pozeze pentru organele articulatorii? Și bine a făcut mintea în adevăr că a vîrit pe *d* și nu cumva alt sunet, pentrucă tocmai *d* este sunetul de legămînt dintre *n* și *r*. Și cum a vîrit mintea pe acel *d*? De unde l-a scos? Cînd era vorba să-și schimbe numai cunoștința prin ea însăși firea (Vezi mai sus pag. 270-272), iș schimba macar numai firea, dar aici mai aū cunoștințele și altă putere încă mai neînchipuită și mai neexplicabilă, de a vîri anume între ele o altă cunoștință creată de ele pe de-a dreptul. Dar nu cumva oare aū pozat în minte numai *nr* unul lingă altul, iar organele articulatorii aū vîrit ele, din cauza greutății de a articula unul după altul pe *nr*, un *d* între *n* și *r*, dezvoltat din sunetul de legămînt dintre *n* și *r*, care sunet de legămînt este tocmai un *d* imperceptibil? D-apoi este greu în adevăr tare să articulezi pe *n* și apoi cu precizie, exact în acelaș timp, pe de o parte să îndepărtezi puțin vîrfurile limbii de alveolele dinților anteriori, iar pe de alta să ridici în sus vîrfurile palatului și să-l lipești de păretele faringelui. Indatăce cele două operații, îndepărtarea vîrfurilor limbii de alveolele dinților anteriori de o parte, ridicarea în sus a vîrfurilor palatului și lipirea lui de păretele faringelui de altă parte, nu sînt perfect sincronice, ci operația din urmă este numai cît de puțin anterioară celei de întiiu, se naște între *n* și *r* un *d*. Ce cauză psihică se poate găsi pentru schimbarea lui *a* neaccentuat romînesc în *ă*?

Cu asemenea schimbări, schimbări anume de timbru necondiționate de împrejurări, ori condiționate de ele fără asimilare și disimilare, s-a ocupat, de pildă, Wundt, cu ocazia așa numitei germanische Lautverschiebung, Die Sprache, I, pag. 405-424, și acolo, pelingă părerea sa proprie, mai înșiră și pe acele ale altora (cred că ale tuturor) asupra chestiunii (S-aū propus ca cauze: „Barbarei“; „Verwilderung“; „der mit dem gewaltigen das Mittelalter eröffnenden Vorschrift und dem Freiheitsdrang der Deutschen zusammenhängender Zug“; „Thatkraft“; „jugendliche Rüstigkeit“; „musikalischer Sinn“; „Bequemlichkeit“; „das Streben bedeutsame Unter-

schiede zu erhalten"; "tendința de a păstra justul raport dintre sunete [das richtige Verhältniss der Laute] și a împedeca să nu se acumuleze prea multe sunete de aceeași clasă [weil sonst eine allzu grosse Anhäufung von Lauten einer Klasse entstanden wäre]"; "Germanii, atunci cînd au avut loc schimbările, păstrau aducerea aminte de cele trei soiuri de explozive din indogermana primitivă și căutaă, cît puteau, să păstreze și ei o stare analoagă în sunetele lor [Max Müller!]"; „das ästhetische Gefühl"; tendința logică de a deosebi unul de altul cuvintele [das logische Gefühl des Begriffswerthes jedes einzelnen Wortes]"). În nomenclatura mea cauzele propuse de acești învățați sînt comoditatea, ritmul, diferențierea și baza psihologică (Vezi pentru discuția acestor cauze ale mele Principii de istoria limbii, unde însă baza psihologică este numită lămurirea psihică a cunoștințelor). Dintre acestea comoditatea este și fizică și psihică, iar celelalte trei sînt toate psihice. Despre comoditate nu voiți spune, deci, nimic. Voiți spune cîteva vorbe despre celelalte. Ca să se priceapă însă imposibilitatea de a se provoca schimbarea de timbru a sunetelor prin mijlocirea ritmului, diferențierii și bazei psihologice, să ne punem în cazul extrem al producerii unui sunet nou, necunoscut încă în limba în care el apare, și să admitem că $\tilde{a} > a$ neaccentuat a apărut ca ceva nou în limba romînească, ca ceva necunoscut nu numai limbii latine (după cum în adevăr și este necunoscut limbii aceștea), dar și limbilor autohtone pe care pe teritoriul românesc le-a înlocuit limba latină. Pentru legitimitatea acestei presupunerii vezi mai sus pag. 272. Ritmul, așa numita eufonie de obicei și care supt acest nume s-a bucurat de atîta favoare odată (Vezi Wechsler, Gibt es Lautgesetze? pag. 394, 403), joacă probabil un rol în schimbarea limbii, operează însă cu lucruri cunoscute, a căror experiență că-s plăcute ori neplăcute o are. Cum ar fi putut el produce pe \tilde{a} , dacă nu-l cunoștea ce fel sună? Cum i-ar fi putut plăcea \tilde{a} Rominului înainte de a-i fi auzit Rominul timbrul? Și eă chiar aș socoti că limba romînească duce în spinare fără gustul ei pe \tilde{a} , ca și pe înruditul de articulație și de timbru \tilde{i} , și cu plăcere s-ar cotorosi de ele, dar nu poate. Iar diferențierea (Să se bage de samă că nu-i vorba de diferențiere în înțelesul pe care Meillet și Vendryes îl dau acestui cuvînt, în înțelesul adecă de o specie a disimilației, vezi Vendryes, Le langage, pag. 72, ci de o cauză cu totul alta, al cărei nume, Bedeutungsdifferenzierung, Differenzierung der Bedeutung, pleacă dela H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, și Gabelentz, Die Sprachwissenschaft, ale cărei atribute au fost în parte cercetate de acești învățați, dar a cărei fire, astfel cum eă o înțeleg, n-a fost recunoscută de dînșii), atunci cînd cu sunetele are de a face, operează și ea numai cu sunete deja existente, și rolul ei în schimbarea sunetului este ori de a propaga sunetul deja schimbat, cum face și analogia, dar cu un anumit scop, nu fără scop, cum se petrece lucrul la analogie, ori de a împedeca, iarăș pentru un anumit scop, schimbarea. Diferențierea anume samănă cu voința, dar nu este voința individului, și operează totdeauna cu un scop. Ce scop a putut avea ca să prefacă pe a neaccentuat romînesc în \tilde{a} ? Dar să zic că a avut vreunul, cum a putut ea proceda ca să dea naștere celui \tilde{a} ? Aici se prezintă întocmai dificultățile pe care le-am văzut atunci, cînd era vorba de prefacerea lui a neaccentuat în \tilde{a} numai prin faptul că a exis-

tat în minte și a venit din cînd în cînd în cercul conștiinții. Vezi mai sus pag. 272. Ba dificultățile sînt încă mai mari. Acolo, de bine de rău, *a* se prefăcuse în *ă* prin propria putere a cunoștinții lui *a*, și nu se putea pricepe cum a putut mintea avea conștiință de timbrul *ă* fără să-l fi perceput din realitate, și cum a putut acel *ă* da indicații nervilor motori ca să producă instrumentul trebuitor pentru producerea reală a lui *ă*. Dincoace mintea cunoaște mai dinainte pe *ă* fără să-l fi auzit, il socoate bun pentru un scop oarecare (pe care de altfel noi iștialalți nu-l putem de fel pricepe), și-l creiază pe de-a întregul ca cunoștință, și apoi dă indicații nervilor, ca cum ar da indicații un arhitect lucrătorilor, să facă cutare și cutare mișcări în organele articulatorii. Este cu puțință una ca aceasta? Prin baza psihologică eî înțeleg firea, felul de a fi (essentia, οὐσία, Wesen, manière d'être) al psihicului ca intelect și sentiment. Psihicul printre alte cunoștinți are și cunoștinți despre niște sunete produse de organele bucale, pe care sunete organele bucale le-aî produs din cauză că aî fost puse în mișcare de nervii motori supt impulsul sentimentelor, care insoșesc toate cunoștințile despre lucrurile fizice și psihice, cite se găsesc în mintea omului. Cunoștințile acestea ale sunetelor provocate de sentimente s-aî asociat la cunoștințile despre lucrurile fizice și psihice și la sentimentele insoșitoare (ele inșeș înregistrate de psihic ca cunoștinți) care aî provocat sunetele, aî devenit prin timbrul lor simboale ale cunoștinților, prin durata și accentele lor simboale ale sentimentelor (aceasta în trăsături generale), și aî constituit, alături cu niște simboale formate de psihic din poziția în timp a cunoștinților unele față de altele, limba. Ele sînt, din punct de vedere al puterii pe care psihicul o are asupra lor, niște cunoștinți ca toate altele, și psihicul poate să asocieze cunoștințile, să le aducă în cercurile conștiinții și apercepției, să le repete, să le uite, să le substituie pe una în locul alteia ori în întregime ori numai în unele elemente (Numai așa se poate înțelege ce vrea să spună Wundt, Die Sprache, I, 540-543, II, 642, altfel este imposibil de priceput. Astfel, în ce privește cunoștințile sunetelor, se face adesea prin analogie numai substituie de accente, fără să se atingă celelalte elemente ale sunetului, timbrul adecă și durata), să producă din reprezentări noțiuni, dar să le schimbe nu poate. Ca să le aibă psihicul altfel de cum erau, trebuie intiiu să se schimbe lucrurile inșeș dela care le-a căpătat. Ca să se schimbe, prin urmare, cunoștința sunetului, trebuie să se schimbe intiiu sunetul însuș, căci psihicul prin el însuș poate numai substitui în locul cunoștinții unui sunet cunoștința altui sunet, dar ca s-o schimbe pe ea nu poate, și, ca să revenim la exemplul nostru tipic, psihicul ar putea pune în locul lui *a* neaccentuat vreun *ă* deja existent, dar ca să prefacă pe *a* în *ă*, care încă n-ar exista în limbă, nu poate. Pentruca să poată căpăta psihicul cunoștință de un asemenea *ă*, trebuie să audă intiiu sunetul *ă*, și pentruca să se producă un asemenea *ă*, trebuie să se facă intiiu de organele bucale instrumentul trebuitor. Este adevărat că sunetele vorbirii se găsesc față cu psihicul în alt raport decit se găsesc față cu el celelalte lucruri. Sunetele vorbirii anume se găsesc față cu psihicul într-un raport de dependență, în felul acela că doar ele dela capul locului (și chiar după aceia, până astăzi încă, în rari cuvinte reflexe, care apar din cînd în cînd ca ceva nou) aî fost inighe-

bate prin sentiment, care a pus în mișcare nervul motor și prin acesta organele bucale, și lesne poate zice cineva că, dupăcum sentimentul a provocat formarea instrumentelor la producerea celor dintîi sunete simboale ale cunoștinților, celor dintîi sunete ale limbii, tot așa sentimentul a provocat și schimbările suferite de instrumentele acelea. Decît numai tocmai motivul pentru care sentimentul a putut fixa un sunet ca simbol pentru o cunoștință a fost totodată și motivul pentru care sentimentul n-a putut schimba sunetul acela în altul. Sentimentul anume este variabil dela o vorbire ocazională la alta, dar nu variabil în aceeași direcție, ci în diferite direcții, așa că din punct de vedere al mișcărilor organelor articuloare agitațiile sentimentului s-au reflectat în mișcări variate înprejurul aceluiaș centru, și din aceste mișcări variate înprejurul unui centru s-au fixat cu vremea, pe baza mișcărilor celor mai numeroase, care au produs sunetele ocazionale, sunetele reprezentări, cele mai numeroase, instrumentul producător al sunetului, sunetul produs de instrument și noțiunea aceluși sunet ca simbol al cunoștinții. Numai așa, din cauza variabilității în toate direcțiile înprejurul unui centru, pe de o parte a sentimentului, pe de alta a mișcărilor organelor articuloare, s-a putut împedea deplasarea organelor articuloare dela acel centru, deplasare care ar fi avut loc prin acțiunea organelor articuloare înseș, care prin ele înseș au propensie de a se deplasa în aceeași direcție : s-a dat astfel răgaz pentru formarea unui instrument rezistent, bazat pe multe inervații. Dar aceeași variabilitate în toate direcțiile a sentimentului, care a ajutat la fixarea instrumentului, este tot odată cauza pentru care sentimentul nu poate schimba instrumentul. Ba chiar, dupăce acesta a fost fixat, acțiunea sentimentului asupra lui (cu mici excepții, pentru care vezi pag. 268) a încetat și s-a mărginit numai la felul cum el funcționează : asupra timbrului sunetului n-a mai avut sentimentul nicio putere, ci a mai avut putere numai asupra duratei și accentelor, care durată și accente din cauza aceasta au și devenit simboale ale sentimentului. Baza psihologică, oricare ar fi, nu poate să schimbe firea însăși a operațiilor psihice. Oricare ar fi felul intelectului și al sentimentului, acel intelect și acel sentiment nu pot face alte operații, pot numai face aceleași operații altfel. Iar aceste operații se caracterizează din punct de vedere al sunetelor limbii prin aceia că psihicul sunetele deja existente le poate substitui pe unele în locul altora, că schimbările în sunete, dacă au loc, le poate propaga ori le poate împiedea să se propage, că produce variabilitate în durata și accentele sunetelor și oarecare neînsemnată variabilitate în instrumentele producătoare ale sunetelor, fără ca aceste variabilități să aibă vreun efect asupra schimbării sunetelor. Cînd prin urmare baza psihologică se schimbă, mai treptat sau mai brusc, ori numai cu trecerea vremei, ori pentrucă s-au petrecut niscăi schimbări în condițiile de viață ale unui popor, ori pentrucă s-au făcut amestecuri de rasă, ori pentrucă un popor și-a pierdut limba și a adoptat o alta, schimbarea ei se resfrînge în limbă în felul deosebit cum se petrec acele schimbări pe care psihicul le poate produce, nu se poate însă resfrînge în niscăi schimbări ale sunetelor, pentrucă schimbări în sunete prin psihic nu se pot produce. Wundt la locul citat (mai sus pag. 276), dupăce, cu privire la Lautverschiebung germană, spune că, pentru a o explica, Grimm a po-

menit de „barbarie” (Barbarei), „sălbătăcire” (Verwilderung), „progres” (Vorschritt), „dor de libertate” (Freiheitsdrang), Curtius de „energie” (Thatkraft), „putere tinerească” (jugendliche Rüstigkeit), este de părere că „cauza pentru care s-a făcut schimbarea este răpezițiunea vorbirii, care merge mină în mină cu răpezițiunea gândirii și creșterea culturii”. Toate aceste fapte, barbarie, sălbătăcire, etc., dacă au fost, au trebuit să se refringă asupra chipului cum psihicul a produs schimbările în limbă pe care el le poate produce (și sînt multe); din punct de vedere al sunetelor însă, fiindcă prin firea lui însăș, prin chipul cum operează schimbări în limbă, psihicul nu poate produce schimbări în sunete, aceste fapte, barbarie, sălbătăcire, etc., au trebuit să rămînă fără efect. Este un fapt însă, acel pe care Wundt îl invoacă, care merită discuție. Este vorba de schimbarea în tempo produsă de intelect. Schimbarea în tempo produsă de sentiment, și care este variabilă dela o vorbire ocazională la alta, că nu poate produce vreo schimbare în sunet, din cauză că n-are constanță, persistență, am văzut în special la pag. 269. Aici însă este vorba de o schimbare de tempo persistentă, fiindcă avem a face cu o bază psihologică schimbată: cultura a crescut și gîndirea se face mai răpede, vorbirea se face mai răpede nu numai din cînd în cînd în vorbirea ocazională, ci în mod constant în toate vorbirile ocazionale, vorbirea răpede a devenit uz, a devenit Sprache als Entwicklung, cum zice Vossler. Nu cumva această schimbare uzuală a tempo-lui ar putea să aibă în adevăr vreun efect asupra schimbării sunetului? În Sprache als Schöpfung pag. 62 spune Vossler că Wundt n-are dreptate să explice prin creșterea răpezițiunii tempo-lui, datorită creșterii culturii, Lautverschiebung germană, „pentru că este o greșală de metodă să pui în legătură cauzală o mulțime de fenomene limbistice izolate și individuale, care sînt cuprinse de istoria limbii în înțelesul colectiv de Lautverschiebung germană, cu un fapt general psihic și cultural”. Este singura ocazie cu toate acestea unde ar putea amesteca cineva psihicul la schimbarea sunetelor! Este vorba doar de o stare constantă psihică, care ar putea fi pusă în legătură cauzală cu sunetul! Greșală de metodă este atunci cînd pui în legătură cu schimbarea sunetului, pentru care schimbare trebuie constanță și persistență, stări sentimentale variabile (aș putea zice fliușturatice) dela o vorbire ocazională la alta, ca acele pe care ni le pune înainte Vossler, cînd citează versuri din Dante, unde Francesca da Rimini pronunță cuvîntul *amor* din punct de vedere sentimental într-o mulțime de accente (după simțul lui Vossler), și vrea să ne arăte chipurile secretul pentru care *amor* cu vremea s-ar schimba în italiana în cine știe care alte sunete, poate că în *vapor*! Cu asemenea nuanțări de accent sentimentale, care variază dela un moment la altul, nu este nici într-o primejdie *amor* să se schimbe ca sunet până la capătul veacurilor. Altfel stă însă lucrul cînd *tempo* din cauza intelectului devine în mod constant altul decît cum fusese. Răpezițiunea constantă mai mare a lui nu cumva ar putea aduce, alături cu vreo altă cauză careva (căci cauza metatezei este necunoscută), un ajutor pentru producerea metatezei? Dar aceasta nu-î lautwandel. Din punct de vedere al schimbării sunetului însuș însă n-ar putea tempo, schimbat în mod constant și devenit în mod constant mai răpede, avea vreun efect? Dar care efect? Si-

gur ar putea să-1 aibă pe acela că toate sunetele ar deveni mai scurte, păstrînd vechea proporție de scurtîme relativă de mai înainte. Alt efect însă care? Wundt crede că Lautverschiebung germană se datorește unui asemenea tempo (Dași după Wundt pentru curiozitatea cetitorului această renumită alunecare de sunet germană. Indogermane *tenues* < germane primitive *spirante afone*, indogermane *mediae* < germane primitive *tenues*, indogermane *tenues aspirate* < germane primitive *spirante afone*, indogermane *mediae aspirate* < germane primitive *spirante fonice* și apoi *mediae*. Această schimbare față cu indogermana, care a avut loc în germana primitivă, constituie *die erste Lautverschiebung*. Germane primitive *tenues* < hochdeutsch *spirante*, germane primitive *mediae* < hochdeutsch parte *tenues*, parte *mediae*. Această schimbare din Hochdeutsch față cu germana primitivă constituie *die zweite Lautverschiebung*), și spune că ar fi probat chiar prin experiență că într-adevăr la vorbirea răpede vorbitorul are propensia de a preface tenuile în spirante, tenuile aspirate în spirante, mediile în tenui, mediile aspirate în medii, căci ar fi pronunțat el răpede asemenea sunete și ar fi constatat cum se schimbă. Decît numai există îndoială că va fi pronunțat cum se cade sunetele respective, a căror schimbare a voit s-o experimenteze, pentrucă, de pildă, chipul cum vorbește despre mediile aspirate dă puternice bănueli că nu le cunoaște firea, iar de fiziologia sunetelor are numai rudimentare cunoștinți, precum se vede din *Die Sprache* I pag. 351-355, unde zice că explozivele aspirate vechi grecești χ , ψ , ϕ sînt spirante. Și apoi chiar fără de aceia se potrivește pronunțarea omului, care face cu voință o experiență, cu pronunțarea involuntară, care este la baza alunecărilor de sunet? Se amestecă aici în experiență un fapt, voința, care schimbă mult împrejurările în care experiența se face, iar valoarea experienței în cercetările științifice stă tocmai în aceia ca împrejurările să fie aceleaș. Este ca și cum, pe alt teren, ar întrebuița cineva la o experiență himică în loc de apă curată apă zăhărită. Dar să zicem că ar avea tempo puterea de a schimba tenuile în spirante, tenuile aspirate în spirante, mediile în tenui, mediile aspirate în medii, această putere ar consista în aceia că ar face sunetele mai deschise (și respectiv mai închise), le-ar face să piardă fonicitatea (și respectiv s-o capete) și ar face să dispară după explozive spiranta laringală (și respectiv să apară). În instrumentul producător de sunet asemenea schimbări se reduc la puțin lucru. Ce faci însă cu schimbările cele mari pe care le suferă instrumentul, ca atunci cînd *a* se preface în *ă* ori *u* în *ii*? Și fiindcă asemenea schimbări mari nu se pot explica prin tempo, pentru ce să mai încercăm prin experienți greșite să explicăm prin tempo Lautverschiebung germană?

Să lăsăm, deci, pretenția de a explica schimbările sunetelor prin cauze psihice, ba prin eufonie, ba prin răpeziciunea cugetării, ba prin schimbarea la față a cunoștinților, și să rămînem, pentru a explica schimbarea, pe terenul unde se explică producerea: pe sunete le produc organele fizice ale vorbirii, și tot acele organe fizice, care le produc, trebuie să le fi și schimbînd, și anume trebuie să le fi schimbînd pentru aceia că instrumentele, pe care organele vorbirii le fac, nu pot fi niciodată aceleaș, și nu pot fi niciodată aceleaș mai întîiu pentrucă organele vorbirii înseș

nu sînt aceleaș dela un moment la altul (toate lucrurile sînt într-o schimbare veșnică), și apoi pentru că, din aceeaș pricină a veșnicii schimbări, nici instrumentele făcute de organele vorbirii nu pot fi aceleaș dela un moment la altul. Și cînd instrumentul se schimbă, se schimbă și sunetul. Lucrul este foarte firesc, foarte logic după cele ce videm în lumea toată, și foarte lesne de priceput, cînd este vorba de aceia că *sunetul se schimbă, nu rămîne acelaș*. Dar lucrul nu-i lesne de priceput, cînd este vorba de aceia că *sunetul se schimbă în aceeaș direcție*. Și tocmai aceasta-i cauza pentru care sunetul se schimbă, că anume articulația lui, instrumentul cu care el se produce, se schimbă în aceeaș direcție, până ce devine un instrument nou, care produce un sunet cu alt timbru decît timbrul sunetului de mai înainte, ori în tot cazul un instrument care funcționează altfel de cum funcționase până acum din punct de vedere al duratei vibrațiilor, al amplitudinii lor, al numărului lor în unitatea de timp, așa că sunetul are altă durată, alt accent expirator, alt accent muzical decît a-vusese sunetul de mai înainte. Și dacă *a* neaccentuat, de pildă, s-a schimbat în *ă* în rominește, cauza este că limba a articulat neconținut altfel pe *a*, dar nu în felul acela că ar fi deplasat articularea în toate direcțiile împrejurul unui punct, căci atunci timbrul sunetului ar fi rămas aproape acelaș în vorbirea ocazională și noțiunea lui *a*, uzul lui ar fi rămas ne-schimbă, ci în felul acela că deplasarea articulației s-a făcut în mod constant în aceeaș direcție, spre palatul moale, așa că limba, de unde mai înainte articulse aproape în stare de repaos, a ajuns să articuleze cu partea ei posterioară apropiată de palatul moale. Care-i cauza pentru care schimbarea articulației se face în aceeaș direcție? Despre aceia că sunetul se schimbă pentru că se schimbă articularea lui fizică aŭ gîndit și aŭ scris mulți (Vezi mai sus, pag. 246), dar toți aŭ înțeles lucrul ca *bază de articulare*, că adecă sunetul se schimbă pentru că organele articulatorii nu mai sînt aceleaș. Faptul acesta însă, că organele articulatorii nu mai sînt aceleaș, baza de articulare, explică pentru ce sunetul se schimbă *alt fel*, dar nu pentru ce se schimbă el în general. Ar putea fi baza de articulare oricare, chiar foarte puțin schimbată de cum fusese, și cu toate acestea sunetul s-ar schimba, și cu toate acestea organele articulatorii l-ar articula tot schimbat în aceeaș direcție. Baza de articulare, considerată, pentru a pricepe mai lesne ce vreau să spun, în firea ei mai marcantă, explică, de pildă, pentru ce în limba romînă *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă*, iar în limba franceză s-a prefăcut în *e*, dar nu explică pentru ce s-a prefăcut în *ă* și în *e*. H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, ed. II, anul 1886, pag. 51-53, consideră lucrul într-adevăr din punct de vedere al schimbării însăș, dar crede că dacă-l descrie *cum* se petrece, prin aceasta îl și explică. „Poate să aibă cineva o scrisoare de mină foarte caracteristică, ale cărei particularități să fie lesne de recunoscut, cu toate acestea nu va putea scrie aceleaș caractere ori grupuri de caractere totdeauna exact în acelaș fel. Tot așa se petrece lucrul cu mișcările prin care se produc sunetele. Această variabilitate a pronunțării, care din cauza graniților strîmte, în care se mișcă, rămîne neobservată, cuprinde cheea cu care putem pricepe faptul de altfel inexplicabil că are loc treptat o schimbare a uzului în ce privește sunetele unei limbă, fără ca acei, la care

se petrece schimbarea, să bănuiească macar ceva despre dînsa... Orîcît de mică ar fi la început deviarea, învremece totodată și simțul mișcării se deplasează cu un minimum, data următoare deviarea față de punctul de plecare este deja ceva mai mare și tot așa ceva mai mare este deplasarea simțului mișcării, și așa rezultă, prin adunarea împreună a deplasărilor, pe care trebuie să și le închipuiească cineva ca foarte mici, încet încet o deosebire remarcabilă, ori că mișcarea va fi avut loc neconținut în aceiaș direcție, ori că mersul înainte va fi fost întrerupt prin retrogradări, dar așa fel că retrogradarea a fost mai rară și mai mică decît mersul înainte". Dar pentru ce deplasarea se face în aceiaș direcție, ori, chiar și dacă deplasarea în aceiaș direcție este împedecată cîteodată prin dare îndărăt, ea tot dovedește la urma urmelor? Aceasta-i cauza pentru care se schimbă sunetul și ea este necunoscută. La această enigmă a crezut că poate răspunde Eugen Herzog, *Streitfragen der romanischen Philologie*, I, Halle a. S. 1904, pag. 56 sqq. prin așa numitul „alternistisches Prinzip" ori „Ab-lösungsprinzip".

Limba se schimbă din punct de vedere al sunetelor, zice Herzog, din cauză că o învață totdeauna o generație mai tînără dela o generație mai bătrînă, căci la această învățare dela o generație la alta se petrec următoarele fapte. a) Se schimbă neconținut timbrul sunetului, astfel că generațiile care vin una după alta învață sunetul, îl percep totdeauna cu alt timbru. Această percepere cu urechea a unui sunet variabil din punct de vedere al timbrului se reflectează din punct de vedere al articulației prin articulații neconținut variabile. Să presupunem, de pildă, că individul A a învățat, cînd era copil, dela tată-so sunetul X cu timbrul $_1$ (X_1), pe care l-a articulat, cînd era copil, cu articulația ξ_1 . Acest individ A, cînd va fi părinte, va păstra articulația ξ_1 , dar sunetul X nu va mai avea timbrul $_1$ (X_1), pe care-l avea în gura părintelui individului A, ci va avea timbrul $_2$ (X_2). Copilul individului A, A_1 , va învăța, deci, dela tată-so A sunetul X cu timbrul $_2$ (X_2), dar pe acest sunet X_2 , nu-l va mai articula cu articulația ξ_1 , cu care-l articulasă tată-so, ci-l va articula cu o articulație schimbată și ea în proporție, anume cu articulația ξ_2 . Și tot așa mai departe. b) Individul A aude din gura tată-so sunetul X și-l articulează cu articulația ξ . Invremece însă părintele lui A, în momentul cînd articula sunetul X cu articulația ξ , producea articulația cu forța 1, individul A, ca copil ce era, producea articulația cu o forță mai mică, de pildă cu o forță 0.9. Această forță rămîne constantă în tot cursul vieții lui A. În cursul acestei vieți însă organele articulatorii devin tot mai mari și la un moment dat, cînd individul A este la rîndul său părinte, sunetul X se produce redus, deoarece forța 0.9, care era suficientă pentru organele copilărești, nu mai este suficientă pentru cele bărbătești. De exemplu, individul A aude dela tată-so sunetul d articulat cu forța 1 și-l articulează cu forța 0.9. Cîtă vreme va fi copil, va pronunța pe d destul de puternic. Cînd va fi bărbat însă și părinte, îl va pronunța redus, d , din cauză că forța 0.9 nu mai este suficientă față de mărimea actuală a organelor articulatorii. Acelaș proces are apoi loc între individul A și fiul său, individul A_1 , și tot așa mai departe. c) Individul A vorbește cu un accent unde deosebirea între silaba cu accentul emfatic a cuvîntului și silabele neaccentuate se găsește în raportul de 3 la 2. A_1 , fiul indivi-

dului A, cînd aude pe părintele său vorbind cu glasul tare bărbătesc, capătă propensiea de a vorbi mai tare decît trebuie, propensie care se observă în adevăr la toți copiii, care de fapt se caracterizează prin aceea că sînt prea zgomotoși la vorbă, că vorbesc răcind. Părintele A silește atunci pe fiul său A_1 să-și domolească vorba. Inșă ceva firesc este ca, atunci cînd cineva caută să-și domolească vorbirea, să domolească mai mult partea neaccentuată decît pe cea accentuată a cuvîntului. Individul A_1 deci se deprinde să vorbească cu un raport dintre accent și neaccent de $3 : 1\frac{4}{5}$. La rîndul său individul A_2 , fiul individului A_1 , va vorbi răcind, va fi silit să-și domolească vorbirea, va domoli mai mult partea neaccentuată decît pe cea accentuată a cuvîntului și va căpăta un accent și neaccent în raportul $3 : 1\frac{1}{2}$. Și tot așa mai departe. La aceste susțineri ale lui Herzog se pot face întîmpinările următoare. In ce privește punctul a), presupunerea autorului numai atunci va avea valoare, cînd în mod prealabil se va admite că deplasările succesive în articulație, provocate de schimbările succesive ale timbrului, și schimbările succesive înseș ale timbrului vor avea loc în aceeași direcție. Autorul zice pag. 57: „Prin schimbări de acest fel, care firește (natürlich) se fac totdeauna în aceeași direcție, poate un sunet în timp de mai multe generații să sufere o schimbare care să se poată fixa și în scris”. Acest *natürlich* însă este o presupunere gratuită. Tocmai pe acest *natürlich* ar trebui să ni-l explice autorul. Altfel toată variabilitatea articulației provenită din variabilitatea timbrului s-ar dirige în tot felul de direcții, și mai ales în direcții contrarii reciproc anihilatoare. Dar apoi mersul fenomenelor se petrece în realitate pe dos de cum și-l închipuște Herzog, căci nu timbrul provoacă schimbarea articulației, ci din contra, și individul A, care a învățat, cînd era copil, dela tată-so sunetul X cu timbrul ξ_1 și l-a articulat cînd era copil cu articulația ξ_1 , dacă atunci cînd va fi părinte va pronunța acel sunet cu timbrul ξ_1 , îl va pronunța astfel pentru că prealabil va fi schimbat articulația sunetului din ξ_1 în ξ_2 : nu este exact că „va păstra articulația ξ_1 și va avea cu toate acestea sunetul X cu timbrul ξ_2 ”! Deci copilul lui A va căpăta dela tată-so articularea ξ_2 cu timbrul ξ_2 al sunetului X, și va schimba el însuși articularea din ξ_2 în ξ_3 , și prin urmare timbrul lui X îl va schimba din ξ_2 în ξ_3 , și tot așa mai departe! In ce privește punctul b), presupunerea că energia articulației ar rămînea cea din copilărie și n-ar crește în proporție cu creșterea organelor articulatoare este absurdă. După tot ce se vede pe alte terenuri în natură, inducția care se impune pe acest teren este aceea că în măsura în care se dezvoaltă organele articulatoare, în măsura în care cresc buzele, dinții, limba, palatul, în aceeași măsură trebuie să crească și forța de articulare a acestor organe. Limba mai mare a barbatului va face închiderea la alveolele mai mari ale acestuia, pentru a produce un *d* alveolar, cu aceeași forță relativă cu care limba mică a copilului făcea închiderea la alveolele mici ale ncestuia. Chiar dacă ar admite cineva teoria absurdă a autorului, s-ar putea explica prin ea numai prefacerea explozivelor în spirante și în general alunecările de sunet dela mai închis spre mai deschis, nu și fenomenele contrarii. In ce privește punctul c) (numai dacă am înțeles, căci expunerea autorului pag. 65 este foarte

obscură), prin presupunerea autorului s-ar putea explica numai fenomene de creștere exagerată a accentului emfatic față cu accentele silabelor neaccentuate, dar nu și fenomene contrarii, care sînt cu mult cele mai răspîndite. Cu alte vorbe enigma schimbării sunetelor n-a fost dezlegată prin Ablösungsprinzip al lui Herzog. Ceia ce rămîne din discuția lui este un lucru cunoscut, anume că prin faptul învățării limbii dela o generație la alta se accelerează schimbarea sunetelor din cauză că se schimbă baza de articulație.—Cînd omul nu cunoaște cauza, o numește *forță* și de asemenea *forțe* este plină știința omenească: forța de cohezie, forța de adezie, forța de gravitate, electricitate, magnetism, etc. Printre altele este și forța de inerție, care face ca un lucru, dacă a apucat să se miște într-o parte, apoi tot în partea aceea se mișcă, până ce dă de un obstacol peste care nu poate trece. Tocmai forța aceea este aici, la schimbarea sunetelor.

3. Sprache als Schöpfung, pag. 80-83: 'Cauza pentru care se schimbă sunetul este numai accentul. Uniia aŭ mai pus înainte și tempo, dar tempo este numai o condiție, nu cauză. Dacă se nasc cumva fenomene de asimilație, disimilație, metateză și sinalefe din cauza aparentă a unui tempo răpede, în realitate în cunoștințele înseș s-aŭ produs încurcături de sunete și aceste încurcături sînt adevărata pricină a fenomenelor, iar nu tempo, căci în ce privește tempo însuș, sînt oameni care pot pronunța cit. de răpede, fără să se încurce, chiar vorbele «Fischer's Fritz frisst gerne frische Fische». Alții s-aŭ gîndit la faptul că între tonurile mai joase și mai înalte de o parte și între sunetele mai închise și mai deschise de altă parte este oarecare legătură. Tot accentul însă este pricina, iar nu înălțimea sunetului. O vocală, ori că va fi închisă, ori că va fi deschisă, poate fi cîntată pe toate tonurile. Dacă are loc vreo schimbare, ea nu se datorește decît faptului că la „starea de mai sus a tonului se asociază un accent tăiat mai tare ori mai puțin tare și intră în joc un factor psihic (Veränderung entsteht erst dadurch, dass zu der höheren Tonlage sich ein schärfer oder auch stumpfer geschnittener Akzent gesellt und ein psychischer Faktor sich geltend macht)”. „Eŭ încă și mai înainte vreme am susținut că orice studiu asupra sunetelor trebuie să se reducă la studiul accentului. Toate celelalte criterii, cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție în domeniul accentului (Die Forderung, dass alle Lautlehre sich in Akzentlehre aufzulösen habe, ist schon früher von mir verfochten worden. Alle übrigen Kriterien, mit denen die Lautlehre sonst noch arbeitet, fallen ausnahmslos unter den Begriff des Akzentes“). Pag. 147-153: „Dupăce accentul specific francez s-a probat că este un product al amestecului dintre spiritul limbii celtice cu spiritul limbii romanice, se naște întrebarea: Care-î cauza că acest accent în perioada mai veche a limbii franceze, cam până la 1050, a produs mișcări progresive [de pildă *é<ei*], iar în perioada mai tîrzie a produs mișcări regresive [de pildă *ei<oi*]?” Cauza este că dela 1050 în jos așa s-a schimbat cultura franceză, încît în locul parataxei, care stăpînise mai înainte, a venit propoziția complicată și silabele accentuate aŭ devenit neaccentuate în tact?.

Sunetul vorbirii (ca de altfel oricare sunet) are patru calități: timbru, care consistă în raportul din punct de vedere al amplitudinii dintre armonicile tonului fundamental și depinde de forma instrumentului vibrător;

durată, care depinde de timpul cit funcționează instrumentul; accent expirator ori intensitate, care consistă în amplitudinea vibrațiilor; și accent muzical ori înălțime, care consistă în numărul vibrațiilor în unitatea de timp. Sunetul se schimbă prin fiecare din aceste calități a parte ori prin toate deodată, și Vossler zice: 'cauza pentru care schimbările au loc este accentul expirator' (căci prin *accent* Vossler înțelege numai accentul expirator). Să luăm lucrurile pe rînd și să începem cu accentul expirator, ori, ca să vorbim ca Vossler și mai pe scurt totodată, cu accentul. Care-i cauza, va să zică, pentru care latiniul clasic *fi-li-us* s-a schimbat în latinul popular *fi-liu* așa fel din punct de vedere al accentelor lui *i* și *u* din silabele *li-us*, că de unde în latina clasică *i* și *u* aveau fiecare cite un maximum de amplitudine al vibrațiilor între două minima, au ajuns în latina populară de s-au contopit într-o singură silabă cu un singur maximum de amplitudine? Accentul? D-apoi, tocmai, despre schimbarea accentului este vorba și despre cauza ei te întreb. Ce fel de răspuns poate fi acesta, că accentul a fost cauza pentru care s-a schimbat accentul? Dar asupra absurdității unui asemenea chip de explicare vom reveni acuș. Poate apoi accentul să schimbe durata sunetului? S-ar găsi atunci vreun indiciu în istoria limbilor. Dar în toate părțile, și în limbile vechi și în cele nouă, se constată numai independența cantității de accent, și în limba greacă antică, de pildă, și în cea latină vocalele din silabele așa numite neaccentuate (care n-au maximum de amplitudine al vibrațiilor în cuvînt) pot să fie și lungi și scurte, și vocalele din silabele așa numite accentuate (care au maximum de amplitudine al vibrațiilor în cuvînt) pot fi și lungi și scurte, și tot așa se petrece lucrul într-o mulțime de limbi altele. Și cînd mai tîrziu în limba latină populară vocalele au pierdut deosebirile de cantitate, acest lucru s-a întîmplat și în silabele accentuate și în cele neaccentuate, fără deosebire. Acelaș lucru s-a petrecut în neogreacă față cu greaca antică. Și dacă este adevărat (foarte probabil este adevărat) că în limba latină străveche un cuvînt ca *incipio* a fost accentuat *incipio* (și sînt multe cuvinte latinești de această categorie, cu vocală adecă scurtă în antepenultima), ar fi avut accentul ocazie să facă vreo schimbare în *i* din antepenultima, atunci cînd accentul latinesc a devenit *incĭpio*, și n-a făcut cu totea acestea niciuna. Numai cu privire la conservarea și dispărerea duratei joacă accentul un rol, anume în felul acela că sonanta (ori mai pe înțelesul tuturor vocala, căci de obicei sonantele sînt vocale) din silaba cu accentul cuvîntului nu cade, nu dispăre, niciodată, iar vocalele din silabele neaccentuate pot cădea. Dar aici nu este vorba de schimbare, ci de *păstrare*. Accentul nu poate schimba durata, nu poate face vocala lungă din scurtă ori scurtă din lungă, ci poate numai ori nu poate să împiedece vocala să dispară. Poate în sfîrșit accentul să schimbe timbrul sunetului, să schimbe adecă instrumentul însuș producător al sunetului? La schimbarea timbrului joacă accentul rol foarte mare, dar nu ca o cauză, ci ca împrejurare. Timbrul anume se schimbă mai totdeauna altfel, dupăcum sunetul face parte din silaba accentuată cu accentul cuvîntului ori ba (din silaba accentuată ori neaccentuată, cum se zice de obicei), și dupăcum se găsește înainte de accentul cuvîntului ori după dînsul: *i* scurt latinesc accentuat s-a prefăcut în latina populară în *ĭ* închis, *ĩ* scurt lati-

nesc neaccentuat nu s-a prefăcut; *ē* închis latinesc accentuat s-a diftongat în limba franceză în *eī*, iar cel neaccentuat nu; *a* latinesc neaccentuat s-a prefăcut în românește în *ă*, iar cel accentuat nu; *g + i* consonant + vocală latinești s-au prefăcut în românește în *g + i* vocală înainte de accent și în *dz + vocală* după accent; etc. Este foarte comod să pui schimbările acestea de timbru pe socoteala accentului și să zici: *i* scurt s-a prefăcut în *ē* pentru că a fost accentuat, *ī* scurt nu s-a prefăcut în *ē* pentru că n-a fost accentuat, *ē* s-a prefăcut în *eī* pentru că a fost accentuat, etc., și fiindcă oricare sunet își schimbă timbrul este numai decît accentuat ori neaccentuat, face parte dintr-o silabă accentuată ori face parte din una neaccentuată, se găsește înainte de accent ori după accent, este foarte comod să pui *toate* schimbările de timbru pe socoteala accentului. Decît numai întîiu nu toate împrejurările sînt și cauze. În cazul de față, la presupusele schimbări pe care le-ar face accentul în sunete, sînt două împrejurări, ori, în vorbire mai științifică, sînt două raporturi de conjuncție, unul format de accent și de timbru, care aparțin în cea mai strînsă conjuncție posibilă (căci unul fără altul nu pot exista) ca calități sunetului, și altul format de accentul mai slab și de accentul mai puternic care se găsesc pe două silabe din acelaș cuvînt (ori din acelaș tact). Dintre aceste raporturi principalul este cel de al doilea, căci toată chestiunea stă aici: cutare accent a provocat cutare schimbare pentru că era mai slab decît alt accent mai puternic delîngă dînsul, ori cutare accent a provocat cutare schimbare pentru că era mai puternic decît alt accent ori alte accente mai slabe delîngă dînsul. A pune pe socoteala unui asemenea raport, unei asemenea împrejurări, cauza schimbării samănă în adevăr întocmai, cum am mai spus (mai sus pag. 274), cu a zice că din doi boi dela jug s-a îmbolnăvit unul, pentru că celălalt era mai sănătos decît dînsul, ori, din contra, pentru că era mai mare la trup decît celălalt. Dacă ar fi cauzele așa lesne de găsit ca acele pe care le găsește Vossler pe terenul limbii în raportul dintre accent și neaccent, știința ar fi o bagatelă și ai vedea pe fiziciani mulțamiți cu cauze ca de al de: ‘magnetul atrage bucățele de fier, pentru că-s mici bucățelele’, ori ‘lucrurile cad pe pămînt, pentru că-s mai ușoare decît pămîntul’; iar pe istorici mulțamiți cu cauze ca de al de: ‘Romanii au fost învinși de Hannibal la Cannae, pentru că oștirea lor era de două ori mai numeroasă decît cea a lui Hannibal’ (aproape tocmai proporția dintre *ē* închis accentuat, care s-a schimbat în *eī* în franceza—oarecum a fost învins—, și între *ē* neaccentuat, care a rămas teafăr în aceeaș limbă!); și pe frenologi mulțamiți cu cauze ca de al de: ‘Socrat și Pericles au fost inteligenți, pentru că unul avea nasul cîrn, iar celălalt avea capul în forma unei cepe-de-mare’. Dar să admit că asemenea raporturi, care de fapt sînt niște raporturi de conjuncție, iar nu de cauză, ar fi raporturi de cauză, și că *ī* scurt latinesc s-a prefăcut în *ē*, pentru că a fost accentuat, că *ī* scurt latinesc nu s-a prefăcut în *ē*, pentru că n-a fost accentuat, că *ē* latinesc s-a diftongat în *eī*, pentru că a fost accentuat, că *a* latinesc s-a prefăcut în *ă*, pentru că n-a fost accentuat, etc. În toată această afacere avem a face cu timbrul unui sunet, care s-a schimbat din cauza accentului delîngă dînsul, care acest accent se găsea într-un raport de inferioritate ori superioritate față de un alt accent din

apropiere. Acest timbru însă, care suferă schimbarea din cauza accentului delingă dînsul, a fost până acum, până la schimbare, ceva aparte față de accent, așa că el era un lucru, iar accentul alt lucru. După ce s-a schimbat însă, timbrul și cu presupusa lui cauză, accentul delingă el, constituiesc la un loc un nou lucru și explicarea acestui nou lucru așa vrea s-o am, cauza adevărată acestui nou lucru așa vrea s-o află. *a* din latinul *barbatus*, mi se spune, s-a prefăcut în *ă*, pentru că n-a fost accentuat. Bine, dar așa vrea să știu pentru ce *a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă*. Cu atît mai mult așa vrea să știu aceasta, cu cît asemenea fapte, sunetele adevărat schimbate împreună cu înprejurările depe lingă ele, între altele împreună cu accentele și neaccentele, presupusele cauze ale lui Vossler, sînt înregistrate, cite odată ca legi (cînd este posibil), cîteodată ca fapte izolate, în istoria limbilor, și ele, asemenea fapte, sunetele schimbate împreună cu înprejurările depe lingă ele, așteaptă explicare, așteaptă să le găsim cauze, iar nu fapte ca de al de '*a* în *barbatus* s-a prefăcut în *ă* din cauza accentului, pentru că n-a fost accentuat'. Care-i cauza, deci, pentru care *a* neaccentuat latinesc s-a prefăcut în romînește în *ă*, pentru care *ę* latinesc accentuat s-a diftongat în limba franceză în *ei*, etc., pentru care oștirea, macarcă de două ori mai numeroasă, a Romanilor a fost învinsă de Hannibal la Cannae, pentru care corpurile mai ușoare cad pe cele mai grele? Ai putut spune că *a* în *barbatus* s-a prefăcut în *ă* din cauză că n-a fost accentuat, dar nu mai poți spune că *a* neaccentuat din *barbatus* s-a prefăcut în *ă* din cauză că n-a fost accentuat, pentru că tocmai cauza schimbării lui *a* neaccentuat n-o știu și nu poți căuta cauza în lucrul însuș, ci în afară de dînsul. Cîtă vreme ai vorbit de timbrul *a* că s-a schimbat în *ă* din cauza accentului, căutai cauza schimbării unui lucru, a schimbării timbrului, în alt lucru, în accentul delingă timbru, și procedai pe înțelesul judecății omenești. Acum însă vorbești de timbrul *a* schimbat în *ă* din cauza accentului și cauți cauza acestui lucru nou, a timbrului *a* schimbat în *ă* din cauza accentului, și dacă te întreb pentru ce *a*, fiindcă-ți neaccentuat, se schimbă în *ă*, nu poți răspunde, în credința că ai explica lucrul: *a*, fiindcă-ți neaccentuat, se schimbă în *ă*, pentru că-ți neaccentuat. Așa nu vorbește nimeni pe înțelesul minții omenești, pentru că omul caută cauza totdeauna în afară de lucru, nu în lucrul însuș, și nimeni nu vorbește în felul acesta: para coaptă cade singură din pom, pentru că-ți coaptă; razele ultraviolete nu se văd cu ochiul liber, pentru că-s ultraviolete (Compară mai sus, pag. 286, explicarea schimbării accentului prin accentul însuș). Numai despre lume în totalitatea ei spun filosofii că ar fi cauza ei proprie, dar cînd vorbesc așa, nici ei nu înțeleg nimic, și nici noi iștialalți nu înțelegem nici atîta. Deci nu poți zice că '*a* neaccentuat s-a prefăcut în *ă* pentru că a fost neaccentuat' și avea pretenția că ai explicat lucrul. Și Vossler are această pretenție. 'Pentru ce', zice el, 's-a prefăcut *ei* în *oi*?' 'Pentru că n-a mai fost accentuat'. Dar pentru ce *ei* neaccentuat s-a prefăcut în *oi*? Asemenea întrebare el nici nu-și pune, și orîdeciteori vorbește de schimbări de timbru în cursul lucrării sale Sprache als Schöpfung und Entwicklung, nu-și pune asemenea întrebări. Pentru aceia a și putut face afirmarea că „orice studiu asupra sunetelor trebuie să se reducă la studiul accentului” și că „toate celelalte criterii,

cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție în domeniul accentului". La pagina 59 din *Sprache als Schöpfung* vorbește cu dispreț Vossler despre limbiștii empirici, căci cu ocazia susținerii sale că „lautwandel s-ar putea numi sărirea unei scinte electrice din lumea metafizică în cea fizică, ori realizarea în spațiu și timp a gândirii" spune că asemenea vorbe trebuie să fi părăind unui limbist empiric ca o poveste indiană (ein indisches Märchen). După cât știu, *empiric* este numit de cei care clasifică metodele științei (Tot felul de metode: Empirismus, Idealismus, Metaphysicismus, Positivismus, Realismus, Sensualismus, și o mulțime de alte -ismus) acel om de știință care nu cercetează mai departe și mai adânc cauzele lucrurilor, ci se mulțamește cu cele mai aparente, pe care le caută tot printre împrejurările cele mai bătătoare la ochi. Însă tocmai este curat empirismus să te mulțamești cu accentul drept cauză a tuturor schimbărilor de timbru, de durată și de accent ale sunetelor, să spui că *ei* francez s-a schimbat în *oi* pentru că n-a fost accentuat, și să te oprești aici, fără să te mai întreb pentru ce *ei neaccentuat* s-a schimbat în *oi*. Însă tocmai empiricii, și cu mult năcăz, au umplut cărți de istoria sunetelor a tot felul de limbi cu fapte de acestă clasificate după poziția accentelor și după felul accentelor, că sunetele cuture adecă s-au schimbat în cuture altele, cind n-au fost accentuate, ori cind au fost accentuate, ori cind au fost înaintea accentului, ori cind au fost după accent, iar despre cauzele care au provocat schimbările cind sunetele au fost accentuate, neaccentuate, înainte de accent, după accent, n-au pomenit nimic. Vossler schimbă numai pe *cind* ori pe *dacă* în *pentru că*, dar mai departe cu cercetarea cauzei nu merge nici el. Însă interesant nu este să știu, de pildă, că *ei* se schimbă în *oi*, *cind*, *dacă* ori *pentru că* n-a fost accentuat, ci este interesant să știu pentru ce se schimbă *ei* în *oi*, *cind*, *dacă* ori *pentru că* este neaccentuat, ori cu alte vorbe pentru ce se schimbă *ei neaccentuat* în *oi*. Și încă nu se poate spune că n-ar fi considerat și n-ar considera chiar empiricii adeseori accentul drept cauză, căci foarte adesea pun și *ei pentru că* în loc de *dacă* și de *cind* și câteodată unia chiar par că afirmă lămurit că accentul este cauza schimbărilor (Compară, de pildă, ce spune Meyer-Lübke în *Grammatik der romanischen Sprachen*, I, pag. 50: „Schimbările vocalelor atiră în primul loc de accent. Soarta celor neaccentuate este de cele mai multe ori alta decât a celor accentuate: aceste din urmă, din cauza forței mai mari care se întrebuințează la articularea lor, sint lungite, dublate, diftongate, iar cele dintîiu sint supuse la slăbire și la dispariție"). Decit numai *ei* nu urmăresc aflarea cauzelor, ci se mărginesc să constate fapte și legi. Vossler însă, care caută în special cauzele și vrea să se deosebească tocmai prin aceasta de empirici, ar fi trebuit numai decit să treacă peste faptul banal și care chiar în capul empiricilor ar fi putut să între și a intrat, că accentul ar fi cauza, prin prezența, lipsa și poziția lui, pentru care se schimbă sunetele, și să afle, ori macar să caute să afle, cauza pentru care sunetul accentuat, neaccentuat, și în cuture poziție față de accent, a primit schimbarea; ar fi trebuit să treacă peste faptul banal că *ei* s-a schimbat în *oi* din cauză că n-a fost accentuat și să ne spue pentru ce *ei neaccentuat* s-a schimbat în *oi*. Fiindcă însă n-a trecut peste acel fapt banal, ci s-a

oprit la el, s-a mulțămît cu dînsul, aceasta dă bănueli că Vossler crede că, dacă a explicat de bine de rău schimbarea lui *ei* în *oi* spunînd că ‘*ei* s-a schimbat în *oi*, pentru că n-a fost accentuat’, explicarea schimbării lui *ei* *neaccentuat* în *oi* se înțelege dela sine în felul acela că ‘*ei* *neaccentuat* s-a schimbat în *oi*, pentru că a fost *neaccentuat*’. Adecă ‘para coaptă cade din pom, pentru că-i coaptă’, ‘razele ultraviolete nu se văd, pentru că-s ultraviolete’, ‘corpurile ușoare cad pe cele mai grele, pentru că-s ușoare’, ‘bucățile mai mici de fier sînt atrase de cutare magnet, pentru că-s mai mici, iar cele mai mari nu-s atrase, pentru că-s mai mari’, ‘accentul silabelor *li-u* din *filiius* s-a schimbat în *llu*, pentru că-i accent’ (Doar nu-i degeaba accent!), etc. Vorbe à la Mr de la Palisse: „il n'entraît guère en courroux, si ce n'est dans la colère”.

Ce vrea să spună Vossler prin aceia că „accentul este un factor psihic”? Ca ceva psihic el există numai în cunoștința sunetului și ca atare n-are nicîo putere de a schimba sunetul în timbrul orî în durata lui. Dacă are cumva asemenea putere, n-o poate avea decît ca accent fizic, ca amplitudine a vibrațiilor unui corp fizic. Și dacă accentul, împreună cu timbrul și durata cele nedespărțite de dînsul, există ca fapt fizic în vorbirea ocazională prin mijlocirea sentimentului de dorință de a reproduce sunetul și în aceiaș vreme mai totdeauna și prin mijlocirea altui sentiment, sentimentul dă numai impuls nervului motor, impuls foarte variabil dela o vorbire ocazională la alta, dar accentul cel fizic este de cutare orî de cutare fel numai prin opera unor organe fizice, cu începere dela nerv până la organele articulatorie din gură. Că are să fie accentul „tăiat mai tare ori mai puțin tare”, despre aceasta habar n-are psihicul până ce nu-l vede cumu-i în vorbirea ocazională, produs de organele fizice. Psihicul numai se zbućiumă, dar acel care produce sunetul în cutare orî cutare fel este fizicul. În sfîrșit înlocuirea parataxei prin hypotaxă, a propozițiilor compuse din puține raporturi, și acelea (raporturile) exprimate numai cu cunoștinți singure, prin propoziții compuse din multe raporturi, și acelea (raporturile) exprimate mai mult cu cunoștinți însoțite de predicate (așa numitele propoziții subordonate), nu poate fi o cauză de schimbare a accentului în felul acela că să-l prefacă din accent emfatic, din accent al cuvîntului, din simbol al sintezei cunoștinții, în simplu accent silabic, pentru că prin hypotaxă se înmulțesc tocmai determinantele și se dă ocazie tocmai cuvîntului de a fi mai des determinant, adecă de a fi mai tare accentuat! Lucrul stă tocmai pe dos decît cum îș închipuește Vossler. Pentru aceia cauza pentru care *ei* francez s-a schimbat în *oi* nu se poate pune cu niciun preț pe socoteala faptului psihic că dela 1050 în jos s-ar fi complicat frazeologia franceză. Dar ca să priceapă Vossler că eū am dreptate, trebuie să-și schimbe întîiū părererea greșită pe care o are asupra accentuării *determinatelor* și *determinantelor*. În Frankreichs Kultur pag. 108 anume se miră că în limba franceză într-o propoziție compusă din subiect, predicat și obiect, așezate în ordinea de timp aceasta, subiect-predicat-obiect (care de altfel este ordinea de timp obișnuită dintre aceste raporturi în limba franceză, ca în multe limbi altele), subiectul are accentul cel mai mic, predicatul are accent mai puternic decît subiectul, iar obiectul are cel mai puternic accent, se miră pentru că, zice el, „în vorbirea normală, într-o propoziție simplă, compusă din

subiect, obiect și verb, subiectul, conform înțelesului, are accentul cel mai mare, obiectul are un accent secundar, iar verbul n-are accent", și explică această presupusă anomalie din limba franceză prin influința pe care ar fi avut-o accentuarea cuvintelor franceze trisilabe, care este 'o' (adecă accent secundar-neaccent-accent principal), asupra accentuării propoziției. Dar nu este adevărat că „conform înțelesului, dupăcum cere înțelesul (dem Sinne nach), subiectul are accentul cel mai mare, obiectul are un accent secundar, iar verbul n-are accent". Conform înțelesului lucrul stă tocmai așa, cum se petrece în limba franceză și în oricare limbă, anume că subiectul are accent mai mic, predicatul are accent mai mare decât subiectul și obiectul are accent mai mare decât predicatul, pentru că subiectul este *determinatul*, predicatul este *determinantul* subiectului și *determinatul* obiectului, iar obiectul este *determinantul* predicatului, iar *determinantul* este totdeauna mai puternic accentuat decât determinatul lui. Cuvântul *subiect* nu trebuie să ne înșele prin farmecul lui (Și este farmăcător acest cuvânt, căci prin el se exprimă nu numai raportul de subiect, ci și raportul drăgălaș de *vorbitor*, apoi prin el se exprimă și un lucru drăgălaș, anume *psihicul*, mai ales când pui psihicul în antiteză cu uricîosul fizic, numit în această opoziție *obiect*), ca să credem că în vorbirea omului raportul de subiect ar fi cel mai important (Și *aceasta*, raporturile de *important* și *neimportant* în diferite grade sînt așa numitele *determinante* [= importante] și *determinate* [= neimportante]). În vorbirea omului *subiectul* este lucrul despre care vorbitorul vrea să spună ceva, și important nu-i el, ci acel ceva pe care vorbitorul vrea să-l spună despre dînsul. Acel ceva în propoziția obișnuită (la noi cei care avem de obicei propoziții predicative) este atributul cel mai important (din punct de vedere al vorbitorului), așa numitul *predicat*. Iar despre predicatul însuș vorbitorul vrea să spună lucruri importante, care prin faptul că ne lămuresc mai bine cunoștința predicatului sînt mai importante decât predicatul, și aceste compliniri ale predicatului sînt o mulțime, între altele așa numitul obiect drept, pe care-l dă Vossler ca exemplu supt așa numitul de dînsul obiect (căci exemplul dat de Vossler este acesta „Roland regarde Olivier"). Raporturile acestea de important și neimportant sînt producătoare de sentimente, și sentimentele produse de important (care important are diferite grade) sînt mai puternice decât cele produse de neimportant (care neimportant are diferite grade), și această putere mai mare și mai mică a sentimentului se reflectează în excitații mai mari și mai mici-ale nervilor motori, iar excitațiile mai mari ori mai mici ale nervilor se reflectează în amplitudini mai mari ori mai mici ale vibrațiilor, în accente mai puternice ori mai slabe. În această înșiruire de importanțe și de sentimente și de excitații nervoase și de accente *subiectul* este cel mai modest reprezentat, el este *determinatul* prin excelență, care nu poate fi decât *determinat*, niciodată *derminant*. Subiectul în propoziția de trei membre, dată de Vossler, are numai decât accentul cel mai slab, și „conform înțelesului" predicatul are numai decât un accent mai puternic decât subiectul și obiectul are numai decât un accent mai puternic decât predicatul: tocmai ce se petrece în limba franceză și în toate limbile. Asupra chestiunii vezi H. Paul, Principien der Sprachgeschichte, ed. II, pag. 101, 235-344.

Deci numai pentru a constata prin experiență, în vorbirea ocazională, acest lucru, trebuie să te pui în acea situație psihică, în care sentimentul joacă mic rol, în situația anume a unei vorbiri afirmative liniștite, în care alte sentimente să nu existe decât acele provocate de importanța relativă a determinatelor și determinantelor. Altfel se amestecă sentimente multe altele, și deci accente multe altele, provocate de cunoștințele inese, în mod independent de raporturile pe care ele le exprimă, și experiența se îngreuează. Și se mai îngreuează apoi experiența și prin faptul că se întâmplă ca să existe discordanță între membrele psihologice și cele gramaticale ale propoziției. Wundt, *Die Sprache II*, pag. 268-272, tăgăduiește posibilitatea unei asemenea discordanțe, pe care a susținut-o întâiu Gabelentz (*Literatura vezi-o la Wundt locul citat*). Cu toate acestea se poate lesne întâmpla ca într-adevăr să nimerească vorbitorul altă formă gramaticală în locul celei trebuitoare pentru a arăta un raport oarecare, pe care el îl gîndește ca cutare și-l exprimă totuși ca cutare altul, și de cele mai multe ori, cînd determinatele gramaticale sînt mai puternic accentuate decât determinatele gramaticale, cauza este că de fapt, în realitate, așa cum mintea în adevăr le înțelege, determinatele sînt determinante și determinatele sînt determinate. În Roland regarde Olivier, exemplul dat de Vossler, de pildă, dacă *regarde* e mai puternic accentuat decât *Roland* și *Olivier* mai puternic accentuat decât *regarde*, *Roland*, *regarde*, *Olivier* sînt într-adevăr, de fapt, din punct de vedere psihologic, nu numai din cel gramatical, unul subiect, celălalt predicat și celălalt obiect. Dacă însă cumva *Roland* e accentuat mai tare decât *regarde*, el este în realitate predicat, adică lucrul mai nou și mai important, prin care lămurim pe altul, asupra căruia voim să spunem ceva, iar *regarde* este subiect: știm oarecum că este vorba despre aceia că cineva privește pe *Olivier*, dar nu știm cine este acel cineva, și ni se face cunoscut acel cineva ca importantul, ca determinantul. Și dacă cumva *regarde* e mai puternic accentuat și decât *Roland* și decât *Olivier*, *Olivier* este în realitate subiect, ca și *Roland*: știm oarecum că este vorba despre *Roland* și despre *Olivier*, dar nu știm ce fac, și ni se face cunoscut că *Roland* privește, iar *Olivier* este privit. Asupra chestiunii vezi H. Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, ed. II, pag. 235 sqq. Și se poate lesne întâmpla să nimerească vorbitorul altă formă gramaticală în locul celei trebuitoare, pentru că, dacă raportul cel obișnuit al unui lucru este raportul x , de pildă, iar nu raportul y , atunci, cînd gîndești lucrul în raportul y , raportul x cel obișnuit se îngîmădește în minte nepoftit și forma lui substituie prin analogie forma raportului y : e un simplu fenomen de analogie. Dacă, de pildă, între un verb și un substantiv stabilesc raporturile astfel, că pe verb mi-l închipuiesc ca subiect, iar pe substantiv ca predicat, verbul, macarcă închipuit, gîndit, ca subiect, imi vine în minte sub forma de predicat, care este forma obișnuită a verbului, și substantivul, macarcă închipuit, gîndit, ca predicat, imi vine în minte sub forma de subiect, care este forma obișnuită a substantivului, atunci cînd între el și verb se stabilesc raporturile de subiect-predicat. Numai accentul rămîne în asemenea împrejurări semnul, simbolul raportului realmente gîndit, și între accent și restul formei cuvîntului este aceeași discordanță ca între raportul gîndit de fapt, raportul psihologic, și

acel în aparență exprimat prin forma cuvîntului, raportul gramatical.—În ce privește influința pe care ar fi avut-o ritmul cuvîntului asupra ritmului propoziției în limba franceză, influința aceasta nu se poate vedea, mai întîiu din cauză că propoziția franceză compusă din subiect-predicat-obiect, ca oricare propoziție de acest fel din orice limbă, are prin ea însăș ritmul $\overset{\circ}{\circ}$ (ca să mă servesc de formulele lui Vossler, unde $\overset{\circ}{\circ}$ înseamnă accentul cel mai slab, $\overset{\cdot}{\circ}$ înseamnă accentul secundar, și $\overset{\prime}{\circ}$ înseamnă accentul principal), apoi nu se poate vedea din cauză că în multe limbi, între altele în limba romînească, unde propoziția de forma subiect-predicat-obiect este accentuată în mod firesc $\overset{\circ}{\circ}$; cuvintele n-au ritmul cuvintelor franceze, apoi nu se poate vedea din cauză că în limba franceză însăș cuvintele au alt ritmu decît propoziția, pentru că cuvintele în limba franceză, după propria mărturie a lui Vossler, Frankreichs Kultur pag. 107, n-au ritmul $\overset{\circ}{\circ}$, ci au ritmele $\overset{\circ}{\circ}$ și $\overset{\circ}{\circ}$!

4. Sprache als Schöpfung, pag. 118-121 : ‘Individul produce neconținut în vorbirea ocazională alte sunete. Există însă la mai mulți indivizi tendinți analoge pentru producerea sunetelor, așa că aceleaș sunete se produc de mai mulți indivizi. Aceste tendinți analoge, care sînt pur psihice și nu atîrnă de fel de organele articulatorie, care aceste din urmă sînt numai executoarele ordinelor psihicului, constituiesc așa numitele legi de schimbarea sunetelor, legi de lautwandel. Pentru aceia e mai bine să se zică Lauttendenz decît Lautgesetz. Și fiindcă tendințile aparțin la sentimente, instincte, direcții ale voinții, care se propagă lesne dela un individ la altul, apoi se explică pentru ce asemenea tendinți analoge se întăresc unele pe altele dela individ la individ. Tendințile analoge, care se constată la schimbarea sunetelor într-o limbă, constituiesc *spiritul limbii* (Sprachgeist)’. Pag. 144-147 : ‘Tendințele limbii cer și ele o explicare istorică. De unde au căpătat Francezii tendința spre accentul cu două virfuri? În unele fenomene tendința a căpătat-o din limba latină (Lungirea vocalelor scurte accentuate în silabă deschisă; căderea vocalelor în penultima neaccentuată; synaloephe vocalelor în hiatus; căderea unor consonante finale; palatalizarea [adecă africatizarea] lui *k, g, t, d* înainte de *e, i, j* consonant; slăbirea consonantelor intervocalice; fenomene care „în limba franceză a fost continuate ori reluate, așa că, din această parte văzută, limba franceză apare ca o continuare organică a limbii latine populare”). În alte fenomene tendința a căpătat-o din limba celtă (Dispariția vocalelor dela sfîrșitul cuvîntului; diftongarea vocalelor închise; asimilarea grupurilor de consonante, „die vokalischen Assimilationen komplizierter Konsonantengruppen“ [? probabil fenomene de felul latin *ct, cs* < francez *it, is*]; umlaut; atracție [fenomene ca latin *gloria* < francez *gloire*]; fenomene la care se manifestează spiritul limbii celte, „es ist der keltische Sprachgeist“). „O limitare preciză a ceia ce este specific celtic față de ceia ce este specific romanic este imposibilă. Căci doar n-a avut loc o combinare mecanică, ci un product organic, așa că în Franța firea romană și firea celtă a devenit ceva inseparabil. Este hazardat lucru să susțină cineva despre cutare ori cutare schimbare de sunet că este celtă ori romană, căci fiecare schimbare de sunet este totodată și celtă și romană“. În special Celților se datorește puternica tendință către accentul

cu două virfuri. „La urma urmelor (im Grunde) toate schimbările de sunet specific franceze sînt de origine celtă, indiferent dacă aceste schimbări s-au petrecut pe vremea cînd s-a amestecat rasa galică cu rasa romană, ori la o mie de ani după aceea”. Decît numai „ideea fiziologică a bazei de articulație a produs mare încurcătură în aceste spinoase chestiuni. De pildă cu privire la schimbarea $u < \ddot{u}$, uniia aŭ susținut că ea se datorește bazei de articulație celtică și ca probă aŭ adus faptul că în limba celtă britanică u se schimbă în i ; alții aŭ întîmpinat că schimbarea franceza $u < \ddot{u}$ numai atuncî s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată [după romanizarea Galliei], ea însă a avut loc tîrziu, într-un timp cînd baza de articulație celtă își acomodase deja materialul de limbă romană și cînd limba celtă pe continent încetase aproape de a exista. Un foarte superficial chip de a vedea, pentru că, dacă Francezii aŭ moștenit spiritul de limbă celtic, apoi îl aŭ și astăzi... Cu ideea bazei de articulație poți face mult în fiziologia sunetelor, în istoria limbii însă nu-î bună de nimic”?

Legile de schimbare a sunetelor și tendințele mai multor indivizi de a produce aceleaș sunete nu-s tot una. Legile anume nu sînt condiționate de prezența fenomenului la mai mulți indivizi dintr-o comunitate (Vezi primul volum al aceștei lucrări pag. 373). Apoi legea este un fapt, iar tendința este puterea de a produce faptul, și nu-î tot aceea. În Sprache als Schöpfung pag. 113 spune Vossler că în lucrarea sa Positivismus und Idealismus pag. 47 sqq. ar fi probat (nachgewiesen) că „toate legile privitoare la limbă sînt ori tautologii (Tautologien) ori definiții (erkenntnistheoretische Definitionen)”. Aceasta va fi probat Vossler pentru alt lucru careva, iar nu pentru lege, pentru că legea este alt ceva, iar nu aceea ce el își închipuește. Cît despre tendințele de a produce aceleaș sunete, cît despre spiritul limbii, ele sînt provenite din acelaș fel de a fi al psihicului, în caz cînd sunetele din vorbirea ocazională (adecă, mai bine, schimbările sunetelor) sînt de origine psihică, cum vrea Vossler, ori sînt provenite din acelaș fel de a fi al fizicului, al organelor adecă articulatorie, în caz cînd sunetele din vorbirea ocazională sînt de origine fizică, cum și sînt de fapt. Și acel *fel de a fi* (variat după individe, după rase, după timpuri la acelaș individ, la acelaș rasă) al fizicului este *baza de articulare*, al psihicului este *baza psihologică*. Decît numai acest *fel de a fi*, chiar cel psihic, cu toată ușurința mai mare pe care o are psihicul de a împrumuta tendinți și aptitudini, în altă măsură se capătă prin rasă și în altă măsură prin împrumut. Vossler se pune la discuția schimbării sunetelor numai din punct de vedere al bazei psihologice, pentru că, după cum am văzut pînă acum, schimbarea sunetelor este pentru el fenomen curat psihic. Dar oricum, dacă este cu puțință (și chiar necesar) ca Galul, după ce și-a uitat limba, a adoptat pe cea latină și a păstrat din vechea lui limbă celtă cîteva cuvinte, să fi propagat prin analogie asupra acestor cîteva cuvinte celtice un fenomen latin popular, provenit din spiritul limbii centrului de guvernămînt roman, ca africativizarea lui k, g, t, d înainte de e, i, l consonant (cu condiția expresă, firește, ca să fi asistat Galul la această schimbare, ca adecă să fi auzit în limba comună latină întîiu pe k, g, t, d înainte de e, i, l consonant ca explozive și pe urmă ca afri-

cate), cum este cu putință ca după aceia Francezul să fi continuat această operație a limbii latine comune, s-o fi reluat, și să fi prefăcut explozivele *k, g, t, d* înainte de *e, i, ĭ* consonant în africcate, în cuvinte altele decât cele latinești populare și decât cele vechi ale lui băștinașe, în cuvinte nouă din acest punct de vedere, în cuvinte de acelea, de pildă, unde tîrziū cîndva vor fi venit în contact asemenea explozive cu asemenea vocale prin niscai sincope vocalice, ori în cuvinte tîrziū împrumutate din vreo limbă străină? Că nu este cu putință asemenea lucru se probează doar prin experiență, prin aceia ce s-a petrecut în alte limbi romanice. În romînește, de pildă, fenomenele latinești populare se observă numai în cuvintele latinești, în cuvintele băștinașe anterioare cuvintelor latinești, și în niscai cuvinte împrumutate din limbă străine pe vremea cînd trăia limba latină comună și fenomenele respective se petreceau în această limbă. Numai dacă nu va întîmpina Vossler cumva că asemenea fenomene din limba latină comună nu-și au originea la centrul de guvernămint, ci în Gallia, și că din Gallia s-au lăjit în cealaltă limbă romană, după cum în adevăr unia (Vezi primul volum al acestei lucrări pag. 367) spun că multe fenomene din limba latină comună sînt de obîrșie galică. Dar atunci nu mai avem a face cu spiritul limbii roman, ci cu spiritul limbii celt, și Vossler doar despre spiritul limbii roman vorbește cu privire la aceste fenomene, din care am ales ca exemplu africcatizarea lui *k, g, t, d* înainte de *e, i, ĭ* consonant. Cînd e vorba în adevăr de spiritul celt și de persistența spiritului celt chiar la mii de ani distanță în timp, așa că fenomene ca *ct, cs < it, is*, de pildă, să apară neconținut în limba franceză, nimeni nu poate face vreo întîmpinare, căci (și aici stă chestiunea) *fellul de a fi* în altă măsură se moștenește prin rasă și în altă măsură se capătă prin împrumut. Deci greșește Vossler, cînd nu face deosebire între cele două chipuri de a se căpăta *fellul de a fi* al limbii franceze pe terenul schimbării sunetelor, unul al împrumutului dela spiritul limbii latine populare, și celălalt al moștenirii spiritului celt. Numai dacă, iarăși, nu va întîmpina cumva Vossler că între cele două chipuri nu se poate face deosebire, pentru că a avut loc un amestec de rase, căci tocmai și vorbește el doar de o „vreme cînd s-a amestecat rasa galică cu rasa romană“, și de aceia că „în Franța firea romană și firea celtă au devenit ceva inseparabil, un product organic“. Decît numai ce-î aceia *rasă romană*? Cîtă vreme vorbește cineva de dînsa ca de ceva care a fost la baza limbii latine populare, vorba poate să treacă așa îngăimată. Cînd însă o amesteci pe această rasă cu cea celtă și vrei să pui acest amestec la baza limbii franceze, trebuie să precizezi lucrul. Ce-î aceia *rasă romană*? O rasă romană n-a existat și nu există. Au existat și există numai rase numeroase care și-au tot uitat limbile vechi și și-au tot adoptat altele nouă, până ce la urmă au adoptat limba unui popor italic din Latium și au prefăcut-o cu vremea, fiecare după felul ei de a fi fizic și psihic, după baza ei de articulare și după baza ei psihologică. Cu cine s-au amestecat Celții, de a rezultat în Franța „ceva inseparabil, un product organic“? Cu rasa romană nu, căci ea n-a existat. Atunci cu cine? Este aceiaș concepție poetică despre un popor Romani, care au plecat dela Roma să cucerească lumea, și au cucerit întîiu Italia și s-au amestecat cu Italienii, apoi, cîți au rămas, au

cucerit Spania și s-au amestecat cu Spaniolii, apoi, ciți au rămas, au cucerit Galia și s-au amestecat cu Gali, apoi, ciți au rămas, au cucerit tot felul de alte neamuri și s-au tot amestecat cu dinsele, până ce la urmă au cucerit Dacia și s-au amestecat cu Dacii, și, ciți au mai rămas, s-au întors în sfârșit acasă, să se hodinească. Ei, acei Romani fantastici, pușinței, dar cu spiriduș în ei, sînt rasa romană care plutește în mintea lui Vossler. Dar acest fel de a videa nu-î istorie, ci poezie. Acei Romani au cucerit lumea (cum se zice), dar n-au generat-o. Din singele lor a intrat în neamurile pe care le-au cucerit atît cît ar fi o picătură de carmin într-un poloboc de apă. Nu de influința rasei se poate vorbi atunci cînd este chestiunea despre ceva roman, despre ceva adecă produs de fizicul și psihicul Romanilor, ci numai de împrumut. Și cu psihicul, care este atît de accesibil împrumutului, am împrumutat dela stăpîniîi noștri, toți (ori mai bine mai toți, căci au fost și neamuri subjugate de Romani care au fost refractare față cu împrumuturile) ciți le-am purtat jugul, multe lucruri, între altele le-am împrumutat limba, și, cită vreme au fost stăpîniîi noștri în înflorire, le-am copiat, din punct de vedere al limbii, toate modificările pe care le făceau ei într-însa, tot așa dupăcum fimeile noastre copiau chipul de a purta părul al cucoanelor dela Roma. Dar să căpătăm tendinți și atitudini fizice ori psihice dela stăpîni, aceasta nu s-a putut. Și cînd am scăpat de sub jugul roman și am intrat sub jugul altora ori am rămas de capul nostru, am intrat din alte puncte de vedere în sfera altor influinți, iar din punct de vedere al limbii, acei care n-am adoptat cumva în locul limbii latinești vreo altă limbă oarecare, am rămas supt influința exclusivă a feliului nostru de a fi în ce privește sunetele, și supt influința în maximă parte a feliului nostru de a fi în ce privește celelalte elemente constitutive ale limbii. Cum poate să-și inchipuască cineva vreo tendință a vreunei limbii romanice care să se datorească limbii latinești celei anterioare limbilor romanice, celei datorite unui fel de a fi fizic și psihic, care n-a fost niciodată, nici macar în amestec de minimă porțiune, acel al popoarelor romanice? Acel fel de a fi fizic și psihic, care a fost la baza limbii latine clasice și în mare parte la baza limbii latine populare, a existat în Latium și a continuat de a exista acolo multă vreme, tot mai înapoiat prin emigranți, care s-au pierdut în sinul neamurilor străine ca rasă pe unde se duceau, și va fi existînd poate și astăzi acolo în ultime rămășiți, dacă nu va fi dispărut cumva, înădușit de feliurile de a fi ale străinilor, care aceștiia tot mai mulți s-au îngărămădit și au suplantat pe băștinași.

Nu se poate pricepe ce fel de încurcătură a putut să producă baza de articulație în aceste chestiuni. Faptele, cu privire la care s-a vorbit de baza de articulație, după Vossler, ca schimbarea lui *u* în *ü*, sînt de aceeași natură cu acele pe care Vossler le explică prin baza psihologică: *ü* < *ü* este, un fapt de alunecarea sunetului, de lautwandel, ca oricare alt fapt de alunecarea sunetului, ca între altele 'diftongarea vocalelor închise, umlaut', pe care Vossler le pune pe socoteala bazei psihologice. Pentru ce, adecă, baza de articulație ar aduce încurcătură, iar baza psihologică nu? Pentru ce, adecă, ar putea spune cineva, fără să incurce lucrurile, că diftongarea vocalelor închise și umlaut sînt spiritul limbii celte, înțeles

-ca bază psihologică, și ar încurca lucrurile, dacă ar spune că $u < \ddot{u}$ este spiritul limbii celte, înțeles ca bază de articulație? Să spui că schimbările sunetelor sint provocate de psihic și că spiritul limbii este la schimbarea sunetelor psihic, merge, numai să ai dreptate. Dar să spui că nu încurci lucrurile numai când consideri spiritul limbii ca ceva psihic și că le încurci îndatăce consideri spiritul limbii ca ceva fizic, nu merge de fel. Pentru ce nu le încurci colo și le încurci dincolo? Dar tot spiritul limbii este și colo și dincolo, decît numai dintr-o parte plecî dela psihic, iar din cealaltă parte plecî dela fizic. Aceasta se chiamă părtinire, prevenire, parti pris. Ori poate pentru aceia a produs încurcătura baza de articulație, pentrucă unuia aŭ adus ca probă pentru baza de articulație celtică la schimbarea $u < \ddot{u}$ faptul că în limba celtă britanică se schimbă u în i , iar alții aŭ întimpinat că schimbarea franceză $u < \ddot{u}$ numai atunci s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată după romanizarea Galliei, iar nu tîrziu după aceia? D-apoi aceiaș încurcătura s-ar fi petrecut și dacă în loc de baza de articulație s-ar fi pus baza psihologică! Pentru aceia doar și Vossler adaugă că întimpinarea aceia e „un foarte superficial chip de a videa, pentrucă, dacă Francezii aŭ moștenit spiritul de limbă celtic, apoi îl aŭ și astăzi”, luînd oarecum apărarea bazei de articulație fără să vreie, numai din cauza identității situației; căci dacă cineva spune că ‘schimbarea franceză $u < \ddot{u}$ numai atunci s-ar putea proba ca ceva celt, cînd ea ar fi avut loc îndată după romanizarea Galliei, iar nu tîrziu după aceia’, vorbele lui se pot înțelege tot atît de bine ca spuse cu privire la baza de articulație și ca spuse cu privire la baza psihologică. — În sfîrșit, cum ‘ideea bazei de articulație ar putea însemna mult în fiziologia sunetelor și n-ar fi bună de nimic în istoria sunetelor’? Adecă-s bune organele articuloare, cînd le vezi cum *produc* sunetele, cînd le vezi cum se mișcă în diferite feluri și direcții și dau naștere la tot felul de instrumente, ale căror vibrații *produc* sunetele, dar nu-s bune cînd vrei să știi cum *se schimbă* sunetele, adecă cum *se schimbă instrumentele*? Adecă pentru ce acel care *produce* un lucru nu l-ar putea și *schimba*? D-apoi fiziologia sunetelor e bună doar nu numai pentru aceia ca să pricepi cum se produc sunetele, ci și pentru aceia ca să pricepi cum se schimbă, și cum se schimbă de lesne, așa că e mai de mirare că unele rămîn multă vreme neschimbate decît că altele se schimbă: pe o nimica toată se bazează adesea schimbări de timbru enorme, ca acele dela o la \ddot{a} , dela u la \ddot{t} , ori apariții de sunete, ca acea a lui d între n și r , a lui t între s și r . Atîta dispreț pentru baza de articulație, cînd e vorba de schimbarea sunetelor, cu care se ocupă de predilecție filologii, și o considerație oarecare pentru ea din partea filologilor numai cînd este vorba de fiziologia sunetelor, se explică poate și din cauza antipatiei pe care aŭ avut-o totdeauna filologii, în special romaniștii, pentru fiziologia sunetelor, antipatie care i-a împedat să facă cunoștință cu dînsa. Decînd la 1892 Seelmann în *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie*, I, 1 numia fonetica „l'enfant terrible” al științei limbii, în special al romanisticii, lucrurile nu s-aŭ îmbunătățit pînă astăzi, din contra. Probă este și lucrarea *Sprache als Schöpfung und Entwicklung* a lui Vossler, unde se găsesc următoarele afirmații: ‘ \ddot{a} este vocală palatală’ pag. 127;

‘g muiat’ pag. 127; ‘lichidele *m, n*’ pag. 128; ‘în diftongul *ou ũ* este labial, nu-î gutural’ pag. 124; ‘*ș* este spirantă palatală’ pag. 142; ‘*v* este palatal-labial’ pag. 143.

5. Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, pag. 120-121: ‘Schimbările consonantelor în limba franceză au avut loc nu din cauza accentului, ci din cauza factorilor fiziologici (nach lautphysiologischen Faktoren) și a unui mecanism automatic al articulației (einem automatischen Mechanismus der Artikulation). Schimbările în consonantism au urmărit în curs de o mie de ani în mod instinctiv scopul de a face ca în limba franceză să nu existe decît silabe deschise. „Orice încercare de a explica schimbările consonantelor din limba franceză altfel decît ca ceva curat mecanic, curat automatic, curat fiziologic, trebuie să apară fără temeiu (muss gewagt erscheinen)“.

Va să zică Vossler admite origine fizică pentru schimbarea unor sunete, anume a consonantelor, și admite tendinți ale organelor articuloare, tendinți independente de psihic și variabile dela un neam de oameni la alt neam de oameni, admite adecă baza de articulare, macarcă cu cîțiva ani mai înainte (Vezi mai sus sub 3 și 4) spunea că „orice studiu asupra sunetelor trebuie să se reducă la studiul accentului [care accent este ceva psihic după Vossler]“, că „toate celelalte criterii, cu care mai operează încă studiul sunetelor, cad fără excepție în domeniul accentului“, și că „baza de articulație nu-î bună de nimic“; și va să zică acum Vossler nu mai are groază de *dualismu*, macarcă cu cîțiva ani mai înainte (Vezi mai sus sub 2 pag. 273) spunea că „prima și ultima fire a limbii trebuie căutată în mod necesar orî în regularitatea mecanică orî în libertatea psihică“, și că „trebuie să stăpînească orî mecanicofizicul și materialismul orî psihicul și idealismul, căci dualismul este numai un expedient care ne scoate dintr-o încurcătură și ne viră în alta“. Decît numai Vossler trece dela o extremitate la alta, și de unde mai înainte vreme nu admitea dualismu pe terenul întreg al limbii, unde există în adevăr schimbări care se datoresc psihicului alături cu altele (cele ale sunetelor) care se datoresc fizicului, acum îl admite pe terenul special al schimbării sunetelor, unde greu se poate pricepe cum unele schimbări s-ar datori psihicului, iar altele fizicului. După Vossler *vocalele* s-ar schimba prin psihic, iar *consonantele* prin fizic. Dar cum s-ar putea una ca aceasta, cînd tot sunete sînt și celea și celea? Deosebirea în instrument dela o vocală la spiranta omorgană consistă doar numai în gradul de închidere a organelor articuloare: puțin numai, de pildă, dacă se va apropia mai tare de cerul gurii limba, va rezulta în loc de *i* a fon un *ĭ*, în loc de *i* fonic un *ȳ*, în loc de *l* a fon un *ʒ*, în loc de *l* fonic un *ȳ*. Cum este cu puțință ca pentru schimbările pe care le-ar suferi *i, l*, factorul să fie *accentul* (în înțelesul de ceva psihic pe care Vossler i-l dă), psihicul, iar pentru schimbările pe care *ĭ, ʒ, ȳ* le-ar suferi, factorul să fie organele articuloare, fizicul? D-apoi tocmai schimbările sunetelor au de multe ori loc în felul acela că spirantele se prefac în vocale și vocalele în spirante, ca de pildă în grupul *ct*, unde pe terenul limbii franceze (cum recunoaște și Vossler, Sprache als Schöpfung, pag. 126, care pe atunci punea schimbarea pe socoteala

accentului și a psihicului) *c* s-a prefăcut în \check{c} și apoi \check{c} s-a prefăcut în *i*. Care factor joacă aici rol, la acest fenomen $\check{c} < it$? Cel fizic, pentru că s-a schimbat consonanta? Ori cel psihic, pentru că s-a născut vocala? Dacă trebuie să admii *dualismu* pe terenul schimbării sunetelor, apoi mai degrabă îl poți admite în felul acela că la schimbările tuturor soărilor de sunete se amestecă și fizicul și psihicul decît că la schimbările unora în parte numai fizicul, iar la schimbările altora numai psihicul. Dar apoi ce sînt vocalele și ce sînt consonantele? Așa pe deasupra, în mod superficial și popular considerate, toată lumea știe ce sînt; dar cînd vrei să le repartizezi după schimbările lor, care ar fi ba fizice ba psihice, trebuie să le cercetezi mai de aproape, și atunci constai atîtea treceri treptate din punct de vedere al tuturor calităților sunetului între vocale și consonante, că nu știi unde încetează unele și încep celelalte. Din punct de vedere al accentului expirator, în silabă și consonantele și vocalele pot sta ba la maximum de amplitudine al vibrațiilor, ba la minimum, pot fi adecă ba sonante, ba consonante. Din punct de vedere al accentului muzical, dacă consonantele afone au o singură înălțime, vocalele afone au și ele tot numai o înălțime, și dacă vocalele fonice pot avea mai multe înălțimi, și consonantele fonice pot avea mai multe înălțimi. Din punct de vedere al duratei, dacă vocalele pot fi lungi și scurte în diferite grade, consonantele pot fi și ele lungi și scurte în diferite grade. Din punct de vedere al timbrului, dacă consonantele au zgomot, și vocalele au zgomot, și dacă vocalele au ton, au ton și consonantele. Toată chestia și toată deosebirea stă în *plus* și *minus*, care, ca oricare plus și minus, sînt foarte relative, așa că adeseori ești în încurcătura de a hotărî dacă ai a face cu o vocală ori cu o consonantă în înțelesul popular al cuvintelor. Un *r* limbal fonic, de pildă, complex redus din punct de vedere al zgomotului (lucru care se petrece de obicei în unele limbi) este consonantă ori vocală? Și un *i* foarte închis afon, care are mult zgomot și mai de fel ton, este vocală ori consonantă? În special, cînd e vorba de repartizare la fizic și la psihic, ce faci cu acest soiu de *r* și cu acest soiu de *i*? Unde-i dai, ca să-i schimbe? La fizic ori la psihic?

În rezumat, după ce s-a învîrtit multă vreme înprejurul părerii că schimbările sunetelor s-ar datori numai psihicului, crezînd că ar putea proba această părere, a recunoscut și Vossler că aceste schimbări în mare parte se datoresc organelor articulatorie, și că prin urmare pentru schimbările specifice pe care le primește limba la diferite neamuri de oameni cauza se găsește în baza de articulare și baza psihologică specifice acelor neamuri. Știința limbii a rămas deci din acest punct de vedere în starea în care fusese. Restul cadrului îl umple autorul cu chestiuni iarăș vechi și cunoscute, despre care, macarcă nu ne interesează pe noi aici, unde era vorba să știm ce va fi spus nouă filologia idealistă cu privire la bazele de articulare și psihologică, tot am să zic cîteva cuvinte. Vossler vrea ca prin mijlocul limbii unui scriitor ori a unei epoci să ajungă la cunoașterea bazei psihologice, a felului de a fi psihic al aceluși scriitor ori al acelei epoci. Baza psihologică o poți constata în trei feluri. Intiîu, o poți

constata în felul acela că cercetezi limba și faptele sufletești (cunoștinți, sentimente, voinți) manifestate prin ea și cauți caracterele specifice din acest punct de vedere, *stilurile*, la scriitori, vorbitori, genuri literare. Această procedură, de a cerceta baza psihologică prin stil și ca stil, a fost cunoscută și cultivată fără întrerupere dela Grecii cei vechi până astăzi și a dat chiar naștere la anumite genuri literare, la *retorică* anume și la așa numita *critică literară*, de dînsa este apoi plină și *istoria literară*. Al doilea, o poți constata în felul acela că conchizi prin inducție dela manifestările prin limbă ale faptelor sufletești la aptitudinile psihice ale scriitorilor și vorbitorilor, care aptitudini tot *stiluri* ar trebui să le numim, dar de obicei nu sînt numite astfel. Această procedură a fost și ea foarte obișnuită din vechime până astăzi și constituie, de pildă, partea principală în *critica literară* cea mai recentă, în care epitetele de prost, îngîmfat, diștept, modest, genial (mai ales genial) sînt la tot pasul întrebuințate. Al treilea, o poți constata în felul acela că dela limbă conchizi prin inducție asupra aptitudinilor psihice ale poporului care o vorbește. Această procedură este ceva modern, dar deja destul de obișnuită. Vezi, de pildă, chipul cum după limbă caracterizează popoarele semite și indo-germane Gabelentz în *Die Sprachwissenschaft* pag. 392, 381, și compară ale mele Principii pag. 272 sqq; vezi apoi cum pun eu în legătură diferite fapte depe terenul raporturilor din limba romînească cu aptitudinile psihice ale Romînilor în ale mele Principii pag. 169 sqq. Ba cunosc chiar un prooroc, care a conchis dela limbile europene la decrepitudinea psihică (intelectuală și morală) a Europeilor, a văzut povîrnișul spre sălbătăciea primitivă și a proorocit indirect războiul cel mare. Vezi ale mele Principii pag. 204-205. Vossler caută și el în cele trei feluri să afle baza psihologică, dupăce întîiu în *Sprache als Schöpfung* pag. 64-80, 83-95 dă modele de chipul cum trebuie să citească cineva și de chipul cum trebuie să interpreteze. Procedura lui este întocmai aceea a criticilor literari și de multe ori, cînd citești discuțiile de acest fel ale lui Vossler, îți aduci aminte de acele ale criticilor. Decît numai par că Vossler ar exagera citeodată tonul, în chipul că ar prea înmulți metaforele, care, chiar cînd sînt cele obișnuite (ca de al de *coloare*, *colorat*, *răce*, *cald*, *ferbinte*, *proaspăt*), îngreuiază priceperea criticii literare. Căci iată, de pildă, cum caracterizează stilul lui Rabelais, *Frankreichs Kultur*, pag. 260: „Pentru aceia are Rabelais o veselie mare, o veselie fără de măsură, o veselie destrăbălată, bată, amețită, zgomotoasă. Pentru aceia în stilul lui Rabelais este o limbuție ne bună, zgomotoasă, tunătoare, amețitoare, care murmură, tolocănește, ride. El jonglează cu perioadele, joacă mingea cu membrele propoziției, face vorbele să se învîrtească prin aer, le sucește, le stilcește, le lungește, le scurtează (Darum bei Rabelais die grosse Heiterkeit und Ausgelassenheit, eine unbändige, trunkene, rauschartige, lärmende Freude. Und in Rabelais' Stil die tolle, geräuschvolle, donnernde, rauschende, murmelnde, schwatzende, lachende Sprachfreudigkeit. Er jongliert mit den Perioden, spielt Ball mit den Satzgliedern, lässt Wörter durch die Luft wirbeln, verdreht sie, verhunzt sie, längt sie, kürzt sie)“. Apoi felul de a fi psihic este citeodată prea cu multă fineță văzut, așa că noi știalaltî numai cu greutate înțelegem, dacă se poate zice că înțelegem,

ca de pildă în Frankreichs Kultur, pag. 229-230, unde spune despre Calvinişti că „toată gândirea și toată tendința calvinistului, considerate în interioritatea și direcția spre eu ale lor, sînt acaparate de dumnezeu, și anume chiar aici avem de a face cu o gândire și cu o tendință colorate practic, nu cu o contemplare a lui dumnezeu vizionară ori speculativă, ci ba cu o învîrtire înprejurul lui plină de grijă și tremurătoare, ba cu o odihnire într-însul în mod dela sine înțeles sigură și aproape inconstientă. Nici într-un caz și niciodată n-avem a face cu a fi cuprins în fericire și deliciu de dumnezeu, cu a fi umplut, stăpînit și inundat de dînsul (In seiner Innerlichkeit und Richtung auf das Ich betrachtet, ist das ganze Denken und Streben des Calvinisten durch Gott beansprucht; und zwar ist es auch hier ein praktisch gefärbtes Denken und Streben, kein visionäres oder spekulatives Anschauen Gottes, sondern bald ein angstvolles, zitterndes Um-ihn-her-kreisen, bald ein selbstverständlich sicheres und fast gedankenloses In-ihn-ausruhen. Auf keinen Fall und niemals aber ist es ein seliges, wonniges Von-ihn-ergriffen-sein, Erfüllt-Besessen-Durchflutet-sein)“. În adevăr fină pătrundere a stării psihice a calvinistului! Dar nu cumva toate aceste „angstvolles, zitterndes Um-ihn-her-kreisen“, „selbstverständlich sicheres und fast gedankenloses In-ihn-ausruhen“, „seliges, wonniges Von-ihn-ergriffen-sein“, „Erfüllt-Besessen-Durchflutet-sein“ sînt *mofturi*? Aici punctul de plecare al autorului pentru asemenea concluzii fine asupra stării psihice nu-l cunoaștem, căci noi iștialaltî n-am cetit scrierile lui Calvin. Dar pentru alte concluzii fine ni-l face cunoscut autorul, și se întîmplă citeodată că punctul de plecare nu-i exact. În Frankreichs Kultur pag. 306 dă cu adnotări în parentez următoarea propoziție din D'Aubigné, „*ces Huguenotz desclarèrent cette loy inique (loy=Objekt zu déclarer) et n'avoir jamais estéé pratiquée par les Albanois (loy=Subjekt zu estre pratiquée)*“, și trage din ea concluzia următoare: „Posibilitatea de a gândi unul și acelaș membru al propoziției ca obiect și ca subiect totodată a devenit ceva dela sine înțeles în acest secol [al XVI-lea], cînd se găesc înpărechete subiectivitatea cea măi mare a unui Rabelais, «fais ce que voudras», cu obiectivitatea cea măi mare a unui Calvin «fais ce que devras»“. Decît numai *loy* nu-i subiectul lui *avoir estéé pratiquée!* *loy inique* și *loy avoir estéé pratiquée* sînt complet analoage: *inique* și *avoir estéé pratiquée* sînt atribute la *loy!* Iar *loy* și cu atributul *inique* și cu atributul *avoir estéé pratiquée* este obiectul lui *desclarèrent!* Ș-apoi cum este cu puțință să conchidă cineva la subiectivismul și obiectivismul unei epoci ori ale unui popor dintr-un asemenea fenomen prea obișnuit în toate limbile de $\sigma\chi\eta\mu\alpha$ ἀπὸ κοινῆς, că acelaș cuvînt, odată exprimat, ar fi subiect și obiect în propoziție?

La filologiei idealişti aparține Giulio Bertoni cu lucrarea sa Programă ma di filologia romanza come scienza idealistica, Ginevra, 1923, care are rădăcinile prin Vossler (De pildă pag. 45 „accentul este totul“), și apoi prin Gillieron (Exagerarea rolului pe care-l joacă voința și diferențierea în constituirea limbii, fixarea ariilor geografice, lupta contra omonimiei, importanța etimologiei populare. Vezi § 85 nota), prin neolimbîști (Schimbările pleacă dela un singur loc și dela un singur individ. Vezi § 85 nota),

și prin Saussure (Limba este o invenție omenească). Voiți spune ceva asupra părerii din urmă. „Limba”, zice Bertoni pag. 52 nota, „este creată de om, și voința cu care el creiază limba este aceiaș voință cu care o desface în cuvinte (La lingua è opera sua, è creata da lui, e la volontà, con la quale crea il linguaggio, è quella stessa volontà, con la quale lo smembra)”. Wundt spunea, Die Sprache, II, pag. 635: „Este atît de mult recunoscut astăzi de toată lumea că teoria invenției nu se poate susține, încît mai că nu este trebuință să-și piardă cineva vremea spunînd macar un cuvînt despre dînsa”. Este cu toate acestea un strigoiu această părere, care tot mai apare citeodată. Cu tărie a apărut strigoitul pela 1906-1911 în cursurile asupra limbisticii generale, pe care le-a ținut la universitatea din Geneva Ferdinand de Saussure, și pe care după moartea acestui învățat le-au publicat elevii lui sub numele de Cours de linguistique générale, I ediție (Genève?) 1915, II ediție Paris, 1922. Pag. 21: „La langue est un fait social”. Pag. 33: „La langue est une institution sociale”. Pag. 100: „Le lien unissant le signifiant [scheletul cuvîntului] au signifié [înțelesul cuvîntului] est arbitraire, ou encore, puisque nous entendons par signe le total résultant de l'association d'un signifiant à un signifié, nous pouvons dire plus simplement: le signe linguistique est arbitraire. Ainsi l'idée de *soeur* n'est liée par aucun rapport intérieur avec la suite de sons *s-ø-r*, qui lui sert de signifiant; il pourrait être aussi bien représenté par n'importe quelle autre [citește: „elle pourrait être aussi bien représentée par n'importe quel autre”]: à preuve les différences entre les langues et l'existence même de langues différentes: le signifié *boeuf* a pour signifiant *b-ø-f* d'un côté de la frontière et *o-k-s* de l'autre”. Pag. 105: „A n'importe quelle époque et si haut que nous remontions, la langue apparaît toujours comme un héritage de l'époque précédente. L'acte par lequel, à un moment donné, les noms seraient distribués aux choses, par lequel un contrat serait passé entre les concepts et les images acoustiques, cet acte nous pouvons le concevoir, mais il n'a jamais été constaté. L'idée que les choses auraient pu se passer ainsi nous est suggérée par notre sentiment très vif de l'arbitraire du signe”. Pag. 110: „Pour bien faire sentir que la langue est une institution pure, Whitney a fort justement insisté sur le caractère arbitraire des signes, et par là il a placé la linguistique sur son axe véritable”. Pag. 129: „La langue étant une institution sociale, on peut penser à priori qu'elle est réglée par des prescriptions analogues à celles qui régissent les collectivités”. De aici ideea-strigoiu a trecut la alții, de pildă la Elise Richter, care scria la 1911, Der innere Zusammenhang in der Entwicklung der romanischen Sprachen, in 27 Beiheft zur Zeitschrift für romanische Philologie, pag. 59: „Limba este o instituție, Die Sprache ist eine Institution”, apoi la Bertoni. Voința face multe isprăvi în constituirea limbii, atît ca voință propriu zisă a omului (Willkür, libre arbitre), cit și ca tendinți (Trieb, tendance) spre comoditate, spre frumos și spre claritate (pe care tendință din urmă, spre claritate, eu o numesc *diferențiere*), tendinți independente de voința proprie a omului, dar inerente limbii, și pe care însuș Wundt, care tăgăduște cu atîta hotărîre *tendințele teleologice* ale limbii (Die Sprache, I, pag. 351-355, 413-418, II pag. 491-493, 635-636) este nevoit să le

admită, oarecum diu scăpare de vedere și *à contre coeur* (Die Sprache, I pag. 418-424, 437-444, II pag. 367-371). Dar voința aceasta, de orice fel, nu poate face altceva decât să cirpească, pe de-a întregul ea nu poate crea nimic. Nici însuș cuvîntul *gaz*, citat de Bertoni la pag. 80 ca „fabricat de un om de știință”, n-a fost fabricat de Van Helmont pe de-a întregul, ci a fost format numai din sunete care nu erau fabricația lui Van Helmont, și a fost format în asemenea împrejurări, că trebuia să răsară în mintea celui învățat oarecum dela sine, fără multă participare a voinții. Vezi discuția tocmai a acestui cuvînt *gaz* la Wundt, Die Sprache, II pag. 612-617. Cu atît mai mult un cuvînt ca *soeur* este productul fatal al unor *legi* naturale inexorabile, care au făcut ca numai decît simbolul pentru această cunoștință să fie *s-ö-r* în gura Francezului și nu alul, nu acel din gura Chinezului, de pildă.

Cu totul altă chestiune este cea a influinței limbii autohtone asupra limbii nouă adoptate. Aici nu este vorba de modificările pe care un fizic și un psihic deosebite le vor produce în limba adoptată, ci de influința directă pe care limba părăsită o va fi putut avea asupra limbii adoptate. Aici este vorba de *deprinderi*. Influența bazei de articulație și a celei psihologice nu presupune nicio deprindere. Te-ai dezvățat de tot, de sunetele pe care le produceai, de simboalele de care te serveai, de lucrurile și de raporturile pe care le simbolizai, ai devenit robul străinului, ai adoptat *complect* și *perfect* (ca să presupunem un caz extrem, care ar fi, de pildă, acel al Sașilor romînizați de care vorbește S. Pușcariu) sunetele lui, cuvintele și formele gramaticale ale lui, cunoștințele lui. Dar nu ți-ai putut schimba nici sîngele, nici mintea (ca să vorbim popular), și cu vremea ai schimbat după firea ta proprie fizico-psihică și sunetele, și simboalele și înțelesurile acestora. Dincoace, la influința limbii autohtone asupra limbii adoptate ai a face cu *deprinderi*, de care nu te-ai putut dezbara: ai păstrat niscaî cuvinte, niscaî forme gramaticale, niscaî anumite cunoștinți de lucruri și de raporturi, chîiar niscaî anumite sunete. Cu totul altă chestiune e aceasta, dar n-a fost niciodată separată preciz de chestiunea bazelor de articulație și psihologice. Motivele care au împins pe învățați să se gîndească la vreo influință din partea limbii autohtone sînt trei: a) În limba autohtonă se găsesc fenomene analoage; b) Se găsesc fenomene analoage într-o limbă înrudită cu limba autohtonă; c) Se găsesc fenomene analoage în limbă vorbite pe acel teritoriu pe care trăia odată poporul ce vorbîa limba autohtonă. De pildă pentru a și c vezi pag. 247 cele spuse cu privire la $\bar{u} < \bar{u}$ de Ascoli, care consideră *motivele* ca *probe* totodată; pentru a vezi cele spuse pag. 248 asupra fenomenelor $ct < cht$, $nd < nn$, $nc nt mp < ng nd mb$, $d < r$ de Meyer-Lübke; pentru b ar fi fenomenul *n* intervocalic $< r$, care se găsește în limba romînă și în limba albaneză, care această din urmă s-a presupus că ar fi înrudită, dacă nu chîiar tot una, cu limba Thracilor, a autohtonilor anume din care se trag Romîni (Vezi §§ 342, 346); pentru b, c ar fi formarea viitorului indicativului cu verbul care înseamnă *voesc* în limbile romînă, sîrbă, bulgară, neogreacă, albaneză (Vezi § 315 No 9). Mai ales în ce privește limba romînească s-au dezvoltat o mulțime de presupuneri asupra

influenței limbii autohtone pe baza motivelor *b, c*, anume pe baza asămă-nărilor dintre limba română și limbile din peninsula balcanică, în special dintre limba română și limba albaneză: Kopitar (Wiener Jahrbücher April+Maiu-Iuniu 1829: Așezarea articolului la sfârșit; câteva cuvinte), Miklosich (Die slavischen Elemente im Rumunischen, in Denkschriften der wien-ner Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, XII, anul 1862, pag. 6-8: Formarea viitorului indicativului cu verbul care în-seamnă *voesc*; lipsa infinitivului; însemnarea genitivului și dativului cu a-ceiași formă; așezarea articolului la sfârșit; sunetul *ă*; *m, n* sonante la începutul cuvintului [exemplele românești *îndrept, împărat* nu se potri-vesc, ar fi trebuit *M. să dea* exemple din macedoromîn]; căderea lui *t* înainte de *i*; grupul *št*; *n* intervocalic < *r*; *l* intervocalic < *r*; *o* neac-centuat < *u*; *ea* neaccentuat ori urmat în silaba următoare de *e, i* < *e*; întrebuițarea repetată a pronumelui personal de dativ și de acuzativ [*mîta mi se pare, m-aū trimes pe mine*]; formarea numeralelor 11-19 prin mijlocirea unei prepoziții care leagă unitatea de zecime.—Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen III, anul 1876, pag. 178: „Cînd Slo-venii s-au stabilit în al VI secol în țările din peninsula balcanică, nu-le-au găsit goale de locuitori. Motive limbistice ne silesc să admitem că pe acea vreme neamuri înrudite cu actualii Albaneji ocupau peninsula thracă. Din amestecul acestor două popoare s-a dezvoltat poporul bulgar, din a-mestecul limbilor lor a rezultat limba bulgărească, tot așa după cum cele mai multe limbi romanice s-au născut din amestecul limbii latine cu cea ger-mană. În special limba română a rezultat din amestecul limbii latine cu limba Thracilor, care era probabil înrudită cu cea albaneză.”), Hugo Schu-chardt (Vokalismus des Vulgärlateins III, anul 1868, pag. 49: *a* < *ă, i*; *in-, im-* < *în-, im-*; *s* < *ș*; *ct* < *pt, ft*; *li, ll, l* < *l*; păstrarea explozivei guturale [adecă palatale!] înainte de *e, i* în diferite cuvinte, precum *kelarū, kingă, gînte* [Aici a făcut S. o mare greșală]; „sunetul *h* între albanezele *ħ* și *χ*, Der Laut *h* zwischen alb. *ħ* und *χ*“ [? Hahn, de care se călăuzește S. pentru limba albaneză, spune că *ħ*=germanul *h*, adecă spiranta laringală afonă, și că *χ*=german *ch*, adecă spiranta guturală și palatală afonă. Ce a vrut să spună S.?]; identitatea genitivului și dativului; așezarea articolului la sfârșit; căderea lui *ă* neaccentuat înainte de *a*; forma de plural *-uri*; *am* > *habeo* supt influința albanezului *kam*; formarea viitorului cu verbul care înseamnă *voesc*; formarea numeralelor 11-19; întrebuițarea repetată a pronumelui personal de dativ și de acuzativ; câteva dezvoltări de înțelesuri, aceleași în romîna și în albaneza, ale unor cuvinte latinești), Hasdeu (În diferitele sale scrieri, începînd cu Co-lumna lui Traian anul 1873, unde și-a publicat prima ediție a istoriei critice a Romînilor: Așezarea articolului la sfârșit; chipul cum se formează genitivo-dativul articolului; diferite cuvinte. Bibliografia întregă precum și critica detaliată a activității lui Hasdeu pe acest teren vezi-le în ale mele Principii de istoria limbii pag. 290 sqq.), Șăineanu (Încercare asu-pra semasiologiei limbii romîne, în Revista pentru istorie, archeologie și filologie a lui Gr. G. Tocilescu, VI, anul 1886 pag. 293 sqq.: Dezvolta-rea înțelesului în câteva cuvinte de origine latină); Gustav Meyer (Die lateinischen Elemente im Albanesischen, in Gröbers's Grundriss der roma-

nischen Philologie, ed. I, vol. I, anul 1888, pag. 805 sqq.: Aceleaș dezvoltări ale unor sunete latinești în limbile română și albaneză [$\acute{a}+n$, $\acute{a}+n$ +consonantă, $\acute{a}+m$, $\acute{a}+m$ +consonantă < \acute{a} ; $\acute{e}+n$ +explozivă dentală < i ; a neaccentuat < \acute{a} ; căderea lui b , v între vocale; rv , lv < rb , lb], dar pe acest fapt pune puțină bază autorul; cuvintele latinești au căpătat adeseori aceeaș fizionomie din punct de vedere al sunetelor în limbile română și albaneză, român *cal*, albanez *kal*, etc. [Acest fapt e însă numai consecvența celui precedent!]; aceeaș dezvoltare a înțelesului unor cuvinte latinești în ambele limbi; câteva cuvinte, care nu-s latinești, dar nici împrumutate din albaneza în româna, ori din contra, probabil nu-s).

Dar cum consideră învățații citați diferitele fenomene românești puse de ei pe socoteala limbii autohtone? Ca *deprinderi*, trecute dela limba uitată la limba adoptată? Ori ca dezvoltări provenite din baza de articulație și din baza psihologică? Despre aceasta nu spun nimic. De pildă, ce vrea să înțeleagă Schuchardt, cînd spune că „în următoarele puncte trebuie să admitem o influință a limbii dace asupra limbii latine rustice“? Cum înțelege el pe *ct* < *pt* ca fenomen dac? Că adevărat Dacii în momentul cînd au adoptat limba latină prefăcuse pe al lor băștinaș *ct* în *pt*, că această *lege* de alunecare a sunetului era în vigoare în momentul acela și a continuat de a fi în vigoare, prin *deprindere*, asupra grupului *ct* latinesc? Ori că Dacii posedau în propria lor limbă pe *ct* neprefăcut în *pt*, au primit pe *ct* latin ca *ct* și numai după aceea au prefăcut pe *ct* în *pt*?

Ar fi putut macar învățații să deosebească acele fenomene care, dacă într-adevăr se datoresc poporului autohton, nu se pot explica prin baza de articulație și prin cea psihologică, ci numai prin *deprindere*. Dar nici acest lucru nu l-au făcut. Și cu toate acestea se poate face. Dacă te pui într-adevăr din punctul de vedere al bazelor de articulație și psihologică, operezi numai cu materialul oferit de limba adoptată. La acest material poți admite atunci, pe de o parte tot felul de schimbări în sunetele și înțelesurile simboalelor adoptate, iar pe de altă parte crearea a tot felul de simboale nouă (forme gramaticale și cuvinte) prin mijlocul simboalelor adoptate ori (în ce privește cuvintele) prin mijlocul onomatopeii și sunetelor reflexe. Și poți admite, de pildă, că bazelor proprii de articulație și psihologice se datoresc în românește schimbarea lui *ct* în *pt*, ori dezvoltarea înțelesului lui *horrere* (Gustav Meyer), ori exprimarea vîitorului prin mijlocirea lui *volo*, ori cuvîntul *flüer* (întîiu verbul, format după analogia lui *șüer* > *sibilo*, apoi din verb s-a derivat imediat substantivul. Cuvîntul e considerat de obicei ca împrumutat din albaneza, Gustav Meyer Wörterbuch der alban. Sprache 108, dar fără motiv). Să admit însă că ai avea motive să atribuî influinții autohtone sufixul derivativ *-ză*, cum face Hasdeu Etymologicum magnum pag. 2495, ori cuvîntul *bărză*, cum face acelaș învățat Columna lui Traian anul 1873 pag. 110. Pentru a explica producerea formei gramaticale *-ză* și a cuvîntului *bărză* materialul oferit de limba adoptată, de limba latină, nu-ți poate da niciun sprijin: *-ză* nu se poate explica nici prin alunecarea sunetului din vreun sufix derivativ latinesc, nici prin izolare din niscai cuvinte latine; *bărză* nu se poate explica nici prin alunecarea sunetului din vreun cuvînt latin,

nici prin onomatopее ori prin sunete reflexe. Dacă ai motive să admiți că *-ză* și *bărză* se datoresc vreunei influinți autohtone, apoi trebuie să admiți că s-au moștenit din limba autohtonă.

În sfârșit cu totul altă chestiune este cea a împrumutului. Împrumutul, pe care, considerat ca o cauză de schimbare a limbii, eu l-am numit *amestecul vorbirilor* în ale mele Principii, și care constituie în mare parte acel așa numit moment *sociologic*, cu care paradează de o bucată de vreme limbiștii (Vezi A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 48, 110-129, 230-271), este în sinul uneia și aceleiaș limbă agentul principal de unificare, de uniformizare, prin ștergerea pe de o parte a deosebirilor dela individ la individ și dela dialect la dialect, și prin lățirea pe de altă parte a unui fenomen care dela capul locului a aparținut unui individ, unui grup de individe, unui dialect. În sinul uneia și aceleiaș limbă împrumutul este ca o boală molipsitoare, care se lățește pe întinderi mai mult sau mai puțin mari și atinge pe unii indivizi mai mult decât pe alții. Împrumutul însă are loc în mare grad și dela o limbă la alta. Tot felul de elemente poate împrumuta o limbă dela altă limbă. Se pot împrumuta sunete, cuvinte, forme gramaticale, înțelesuri de cuvinte și de forme gramaticale. Pentru împrumutul de sunete dă un exemplu Gabelentz *Die Sprachwissenschaft* pag. 263, cum anume Germanii proprietari de pământ din provinciile baltice, din cauză că se servesc mult de limbile letă și estonă, pe care sînt nevoiți să le vorbească cu servitorii lor și cu țărani, au introdus în limba lor germană sunete și accente din limbile letă și estonă. Pentru împrumuturi de cuvinte, de forme gramaticale, de înțelesuri ale cuvintelor și ale formelor am dat eu, în ce privește limba romină, numeroase exemple în Principii pag. 148 sqq., și în special vezi capitulele XIII, XIV, XV din lucrarea de față. Este greșită afirmarea lui A. Meillet, *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 107: „En pratique, on n'emprunte ni une forme grammaticale, ni un phonème... Hors le cas de bilinguisme, l'emprunt porte, à peu près exclusivement, sur la partie de la langue qui, à la différence de la morphologie et de la prononciation, ne constitue pas un système fermé [adecă asupra vocabularului]”. Există însă o remarcabilă gradație din punct de vedere al ușurinții cu care se face împrumutul. Cel mai lesne anume se împrumută cuvintele; mai greu cu mult se împrumută formele gramaticale; cel mai greu se împrumută sunetele. Indicații precise din punctul acesta de vedere procură capitulele XIII, XIV, XV. Vezi apoi §§ 306, 307, 308, 332, 333, 334. La lumina unor asemenea constatări de *limbistică generală* (cum ar zice Meillet) se poate viedea că, dacă în anumite condiții se pot împrumuta și sunete dela o limbă la alta, este însă absurdă presupunerea că Germanii ar fi împrumutat pe *r* uvular dela Franceji (Presupunerea a fost a lui Trautmann, vezi Meyer-Lübke, *Zentripetale Kräfte im Sprachleben*, în *Hauptfragen der Romanistik*, *Festschrift für Philipp August Becker*, Heidelberg, 1922, pag. 140).

Această chestiune se complică însă cu cea a bazelor de articulație și psihologice și cu cea a influinții limbii autohtone în așa fel, încît nu este lesne de descurcat cu care din ele ai a face, și se lasă drum larg

arbitrariului. De pildă, este românul *vîezure* împrumutat din albaneza (*vîe-șulă*)? Ori e mai degrabă un element autohton, cum vrea Hasdeu, Columna lui Traian 1877 pag. 579 ? (În care caz din urmă nu trebuie presupus un thrac **viedula*, cum presupune Hasdeu, ci unul **viezula* ori **viędzula*, căci rădăcina cuvintului e *üëgh-* [vezi Gustav Meyer Etymolog. Wörterbuch der alban. Sprache sub *vjeđ* și Walde Latein. etymol. Wörterbuch sub *veho*], devenită *viędz-*, *viez-* în limba thracă, care era o limbă satem [vezi § 171, Nota]). Pentru aceia chiar Gustav Meyer locul citat ezită să se pronunțe: „verwandt (entlehnt?) ist. rum. *viezure*“. Și de acest fel sînt multe din așa numitele împrumuturi ale limbii romine din limba albaneză. În Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, anul 1904, pag. 11 sqq. Kr. Sandfeld Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, a arătat că în limbile romină, albaneză, bulgară, sîrbă și neogreacă conjuncțiile copulative (rom. *de*, care dela capul locului a fost o conjuncție copulativă, cu însemnarea de *și*, după cum și este în mare parte, origine obscură; alb. *e*, *eđe*; bulg. *ta*; sîrb *te*; neogrec *καί*) servesc și pentru a forma propoziții subordonate relative (=care), atributive (=că), subiective (=că), obiective (=că), obiective (=să), cauzale (=că), consecutive (=încît), finale (=să). El atribuie acest fapt unui împrumut din limba greacă. În Weigand's IX Jahresbericht, anul 1902, pag. 75 sqq., Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, Sandfeld Jensen susține că dispărerea din întrebuintare, ori mai bine izolată și rara întrebuintare a infinitivului în limbile romină, albaneză, bulgară, neogreacă, se datorește unui împrumut din limba greacă. Punctul său de vedere îl rezumază în Die Konjunktion *de* im Rumänischen pag. 34 astfel: „S-a arătat mai sus că legăturile paratactice sînt în limba greacă foarte vechi și mult mai întrebuintate decît în celelalte limbi. Are cineva, deci, dreptul să admită că limbile balcanice reflectează în acest punct chipul de a gîndi și de a vorbi grecesc, tot așa după cum înlocuirea infinitivului prin propoziții subordonate, formarea viitorului și alte multe particularități ale limbilor balcanice își au obîrșia în limba greacă“. Are însă cineva tot atîta dreptul să admită o influință a bazei psihologice. Iar Miklosich și Schuchardt au gîndit că au tot atîta dreptul de a atribui *înlocuirea infinitivului prin propoziții subordonate, formarea viitorului și alte multe particularități ale limbilor balcanice* influinței limbii autohtone (Vezi pag. 304)! Va să zică este chestia de hotărîre arbitrară? Ar fi trebuit învățații să dea vreo îndrumare asupra acelor fenomene, care într-adevăr nu se pot explica nici prin bazele de articulație și psihologice, nici prin deprinderea căpătată dela limba autohtonă, ci numai prin împrumut. Dar acest lucru nu l-au făcut. Și nici nu l-ar fi putut face. Numai atunci, cînd apar în limbă simboale (cuvinte și forme gramaticale), care nu se pot explica prin materialul limbii adoptate ori prin onomatopee și sunete reflexe, și pentru care n-ai niciun motiv de a presupune că s-ar datori moștenirii din limba autohtonă, dar care se găsesc ca ceva obișnuit și normal în limbi străine cu totul altele, poți spune cu siguranță că acele simboale sînt împrumutate. Sunete se pot considera cu siguranță împrumutate numai în cazuri ca acel citat de Gabelentz (Vezi mai sus această notă), cînd ele adecă apar în domeniul unei limbi ca ceva foarte neobișnuit, și numai la acea populație, care se pierde

ca minoritate în mijlocul altei populații copleșitoare, ce are altă limbă cu totul, unde sunetele respective sînt ceva foarte obișnuit și normal. Pe terenul înțelesurilor formelor gramaticale și ale cuvintelor, oricît de mult ar lipsi motivele de a le atribui vreunei influinți din partea limbii autohtone, și oricît de răspindite ar fi acele înțelesuri într-o limbă cu totul alta, chestiunea, dacă într-adevăr sînt împrumutate ori ba, devine nesigură. Pentru ce *muzică de pisici* este un germanism? (*Katzenmusik*, Maiorescu Critice, 1874, pag. 5 sqq.). Pentru ce *a sări în ochi* este un franțuzism? (*sauter aux yeux*, Iacob Negruzzi Scrieri I, pag. 233 sqq., 397 sqq.). Și sînt într-adevăr, *muzică de pisici* un germanism, *a sări în ochi* un franțuzism. Dar aceasta o știm numai pentrucă cunoaștem timpul cînd aceste înțelesuri s-au introdus în romînește, și pentrucă fac parte dintr-o masă enormă de alte asemenea împrumuturi, făcute în aceiaș vreme de oameni care, alături cu aceste înțelesuri, întrebuițaș și cuvinte împrumutate sigur din limbile germană și franceză. Dacă n-am cunoaște timpul și împrejurările în care aceste împrumuturi aș fost făcute, înțelesurile *muzică de pisici* și *a sări în ochi* s-ar atribui influințelor germană și franceză numai în mod arbitrar, căci ele s-ar putea explica, oricît s-ar părea de puțin răspindite, ori curioaze, prin alunecarea înțelesului din sînul însuș al limbii romîne. Dacă i-a venit adecă în cap Germanului muzica de pisici, pentru ce nu i-ar fi venit și Romînului?

Cînd se întîmplă însă să ai motive de a presupune că niscai fenomene s-ar datori influinței limbii autohtone, motive care numai în anumite împrejurări te îndrituiesc să conchizi la o moștenire din acea limbă (Vezi mai sus pag. 305), și care în generalitatea cazurilor te pot face să te gîndești tot atît de mult la un efect al bazelor de articulație și psihologice, chestiunea împrumutului devine în cel mai mare grad nesigură. Vreun criteriu pentru a separa chestiunile—bazele de articulație și psihologice, și moștenirea din limba autohtonă, de o parte, împrumutul de altă parte—nu există. Doar numai atîta se poate spune (și acest lucru e tocmai contrariul mijlocului de convingere invocat de Sandfeld-Jensen), anume că împrumutul e cu atît mai puțin probabil, cu cît fenomenul e mai răspîndit și mai în detaliu răspîndit. Dacă ai a face cu un fenomen comun limbilor romîna și albaneză, ori limbilor albaneză și greacă, ori dialectului macedoromîn și limbii grece, te poți gîndi la împrumut. Cînd însă ai a face, ca la fenomenele cercetate de Sandfeld-Jensen, cu fenomene răspîndite peste toate limbile balcanice, răspîndite în special peste toate dialectele limbii romîne, și pe de-asupra răspîndite în cele mai mici detalii, te poți îndoi cu tot dreptul că ar putea proveni acest fapt dintr-un împrumut purces dela una din limbî. O asemenea molipsire este posibilă numai în sînul aceleiaș limbî. S-ar putea ea oare admite în mijlocul atîtor limbî deosebite? Să se fi înlocuit el, infinitivul, prin propoziții subordonate—aceleas!—și să se fi mai păstrat el numai în cîteva izolări—aceleas!—în toate limbile balcanice numai pentrucă Grecul întîiu a făcut aceasta și apoi l-aș imitat pe Grec toate neamurile celelalte? Să facă ele conjuncțiile copulative în toate limbile balcanice serviciul și de conjuncții subordinative (Și de cite soiuri! Relative, atributive, subiective, obiective, cauzale, consecutive, finale) numai pentrucă Grecul a făcut întîiu acest lucru!

Nu la toate limbile se poate aplica aceeași măsură pentru a pricepe istoria lor. După cum raportul dintre limbile romane este altul decât acel dintre dialectele limbii românești, tot așa alt raport este între limbile indogermane. La limbile indogermane, n-avem a face nici cu propagarea unei limbi oficiale, ca la limbile romane, nici cu frământările din sînul unei limbi uniforme, ca la dialectele limbii românești, ci cu mase cuceritoare, care și-au impus limba unor populații mai vechi băștinașe, cu care s-au contopit fizicește și sufletește. La ele avem a face cu un fond limbistic comun, dar diferențiat dialectal, pe care popoare cuceritoare l-au dus cu ele și l-au sădit la neamuri cucerite. Pentru aceia și rezultatele la care ajunge cineva prin compararea între ele a limbilor indogermane, ori a limbilor romane, ori a dialectelor românești, trebuesc să fie cu totul altele. Prin compararea limbilor indogermane ajungî, în ceia ce au acele limbi comune între ele, la fondul primitiv pe care-l aveau înainte de a se despărți unele de altele. Prin compararea limbilor romane ajungî, în ceia ce au aceste limbi comune între ele, la fenomenele care s-au dezvoltat în limba latină comună în timpul cît această limbă a stăpînit ca organ oficial al statului roman. Prin compararea dialectelor românești, în ceia ce au aceste dialecte comune între ele, ajungî la fenomene care au putut exista în timpul cînd limba românească nu se despărțise în dialecte separate prin distanțe, dar care tot atît de bine s-au putut dezvolta în mod independent, a parte în fiecare dialect. Pentru aceia este absurd de a considera un fenomen comun limbilor romane ca existent pe timpul cuceririi celei mai nouă provincii la care se observă, cum vrea Gröber (Vezi § 85, Nota), și este absurd de a considera un fenomen comun dialectelor românești ca existent deja pe timpul cînd dialectele românești nu se desfăcuse unele de altele prin distanțe, cînd adecă o scisiune nu avusese loc în masa poporului român *).

și apoi l-au imitat pe Grec toate neamurile celelalte? La urma urmelor, negreșit, orice este cu puțință. Se petrec atitea lucruri minunate în lumea aceasta!—Compară și cele spuse la § 85, Nota.

*) Un exemplu remarcabil de dezvoltare independentă, asupra căruia nu poate exista nicio îndoială, este acel despre limba din două sate din Elveția franceză, Charmey și Cerniat, pe care-l face cunoscut L. Gauchat, *L'unité phonétique dans le patois d'une commune*, în *Festschrift für H. Morf, Aus romanischen Sprachen und Literaturen*, Halle, 1905, pag. 226 (citată de Vossler în *Sprache als Schöpfung und Entwicklung*, pag. 103): „A Cerniat le parler des jeunes s'éloigne de celui des vieux de la même

5. Cu toate acestea, macarcă prezența în toate dialectele a unui fenomen nu ne îndreptățește să-i ridicăm prea mult în sus vechimea, cu atât mai puțin să-l punem la baza limbii românești, considerații de altă natură ne conduc la concluzia că unele din fenomenele de sub D aparțin la limba română primitivă.

Anume înmuierea lui *l* (99) este mai veche decât prefacerea lui *l* intervocalic în *r* (100, vezi argumentarea sub acest număr). Prin urmare, întrucît fenomenul 100 aparține la romîna primitivă (Vezi B 2, § 264, No. 2), cu atât mai mult aparține la romîna primitivă fenomenul 99. Pentru această vechime a lui *l* pledează și faptul că fenomenul analog al înmuierii lui *cl*, *gl* (178, 194) aparține la romîna primitivă (Vezi B 2, § 264, Nr 2). Elementele străine, deci, care participă la înmuierea lui *l*, au intrat, probabil, în limbă atunci cînd *l* din elementele băștinașe suferise deja muierea și au fost primite deodată cu *l* muțiat.—Înmuierea lui *r* (89) și *n* (121) este analoagă celei a lui *l*. Acest fapt ne-ar îndreptăți să dăm aceiaș vristă acestor fenomene. În special pentru vechimea înmuierii lui *r* s-ar putea aduce proba următoare. Dacă este adevărat că *minüne* > **miriüne* (Vezi sub 91), apoi *rîu* < *tû* < *rû* (89 β) este anterior lui *ru* < *nu*. Fenomenul însă al prefacerii lui *r* intervocalic în *n* (91) este primitiv român (Vezi C 2, § 266, No 2), cu atât mai mult, deci, aparține la romîna primitivă fenomenul anterior, al înmuierii lui *r*. Și dacă se poate pune vreo bază pe asemenea argumentare scoasă din etimologia nesigură a unui cuvînt, ar urma din istoricul cuvîntului *minüne* că și *r* < *r* de sub 89 α aparține la romîna primitivă. Elementele străine, care participă la înmuierea lui *n* au intrat, probabil, în limbă atunci cînd *n* din elementele băștinașe suferise deja muierea și au fost primite

façon et au même degré qu'à Charmey. Le langage de deux vieillards choisis dans les deux villages est plus ressemblant que celui de deux individus représentant différentes générations et choisis dans le même village. Un seul mouvement phonétique embrasse les deux endroits. Cela est d'autant plus curieux que les populations ne se mêlangent et ne se rencontrent guère". La acestea face Vossler, Sprache als Schöpfung, pag. 104, observația că "comunul la limbă nu se produce prin „acțiunea reciprocă socială (soziale Wechselwirkung)", ci prin „asămănarea psihică (geistige Verwandtschaft)"", adică prin *baza psihologică*. Vossler ar fi trebuit să adauge și *baza de articulare*, dar de această din urmă el în „Sprache als Schöpfung und Entwicklung" avea groază, macarcă în „Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung" a fost nevoit s-o admită. Vezi nota precedentă.

deodată cu n muțat.—Schimbarea în \acute{i} a lui $\acute{a}+n$ ori $m+$ consonantă (4) este așa de asemănătoare cu cea în \acute{i} a lui $\acute{a}+n$ vocală (3), încît este imposibil să nu fie atît de veche ca această din urmă, care aparține la romîna primitivă (Vezi B 2, § 264, No 2).—Fenomenele $nct < mpt$ (125), $ncs < mps$ (126), $pt < mpt$ (137), $ps < mps$ (139) sînt pe de o parte analoage între ele și pe de alta cu fenomenul $nt < mt$ (124), care aparține la romîna primitivă (Vezi C 2, § 266, No 2). Pentru vechimea acestor fenomene pledează și apariția lor în dialecte latinești (Vezi sub 124, 137, 139).—Schimbarea în \acute{s} a lui $s+i$ vocală (220) este așa de asemănătoare cu cea în \acute{s} a lui $s+i$ fix (220), încît este imposibil să nu fie tot atît de veche ca această din urmă, care aparține la romîna primitivă (Vezi B 2, § 264, No 2). Pentru vechimea acestor fenomene pledează și apariția lor în multe limbi romanice (Vezi sub 220).—Un caz special prezintă fenomenul $tl < cl$ (160). El este anterior fenomenului $cl < cl'$ (178), care este primitiv român (Vezi B 2, § 264, No 2), și aparține prin urmare și el la romîna primitivă. Pe de altă parte însă a continuat de a fi activ și după încetarea fenomenului $cl < cl'$, după cum se constată din exemple ca *clăcă* > vechiul bulgar *tlaka*. Vezi 160, 178.

6. La prima vedere s-ar părea că fenomenul 29 este anterior fenomenului 123, care aparține la romîna primitivă (Vezi C 2, § 266, No 2). În adevăr **brenu-*, *frenum*, dacă ar fi pierdut pe n înainte de prefacerea în \acute{a} a lui e sub influința lui r precedent, ar fi devenit *brău*, *frău*, iar nu *brîu*, *frîu*, căci e precedat de r devine \acute{i} numai cînd după e urmează un n . Vezi cele spuse sub 29. În asemenea caz fenomenul 29, pe care l-am constatat sub D 3, § 268, No 3, ca relativ recent, s-ar arăta ca aparținînd la romîna primitivă. Această contrazicere se înlătură, dacă ne gîndim că n în *brenu-*, *frenum* a căzut lăsînd nazalizare asupra vocalei precedente și că această nazalizare a fost suficientă pentru a provoca prefacerea în \acute{i} a lui e precedent. În asemenea împrejurări nici *granum < grîu* n-ar fi o probă că fenomenul 3 ar fi anterior fenomenului 123, căci se poate întîmpla ca prefacerea în \acute{i} a lui \acute{a} să fi fost provocată de nazalizarea lui \acute{a} după căderea lui n . Compară C 5 fine, § 266, No 5.

7. Fenomenele 179 ($ct < pt$) și 180 ($cs < ps$) fac parte, începînd dela Schuchardt *Vokalismus* III 31-32, 49, din acele fapte de limbă, la producția cărora se admite participarea ele-

mentului autohton (Asupra chestiunii vezi nota dela D 4, § 268, No 4). După Ascoli, care atribuie fenomenele bazei de articulație, ele au luat ființă îndată, la cea dintâi încercare a autohtonilor de a pronunța sunetele latinești. Sprachwissenschaftliche Briefe, Leipzig, 1887, pag. 119 (la Wechssler, Giebt es Lautgesetze? in Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier, pag. 450): „Fiecare, cred eu, a susținut totdeauna și susține și astăzi că schimbarea lui *ct*, *cs* în *pt*, *ps* trebuie explicată din lipsa grupelor *ct*, *cs* în limba de origine a populației autohtone, ori, cu alte vorbe, dintr-o dispoziție naturală a limbii, care a făcut pe Illyri să considere sunetele *pt*, *ps* ca cea mai comodă și mai potrivită imitare a latineștilor *ct*, *cs*. Această schimbare a fost introdusă acolo de cei dintâi autohtoni romanizați și, firește, pe aceiaș cale li-au urmat treptat toți aceia la care aceiaș limbă băștinașă a fost înlocuită prin limba latină“. Că fenomenele *ct* < *pt*, *cs* < *ps*, macarcă se datoresc sigur bazei de articulație proprii poporului autohton, sînt într-adevăr atît de vechi, este o simplă presupunere.

8. In ce privește fenomenele 25 ($\acute{e} + n < i + n$), 26 ($\acute{e} + m + \text{consonantă} < i + m + \text{consonantă}$), 58 ($\acute{o} + n < \acute{u} + n$), 59 ($\acute{o} + m + \text{consonantă} < \acute{u} + m + \text{consonantă}$), marea lor vechime, încă din romîna primitivă, s-ar părea că rezultă din următoarele considerații: α) Pe teritoriul romanic oriental se găsesc probe în inscripții (*ciner* = *gēner* C. I. L. III 1595 Reșca Dacia; *Sineca* = *Sēneca* ibidem 10434 Alt-Ofen Pannonia Inferior; *vindedit* = *vēndidit* ibidem 14305 Salona Dalmatia; *punere* = *pōnere* ibidem 9585 Salona Dalmatia; *nun* = *nōn* ibidem 8277³ Golubinje Moesia Superior; *cumpare* = *cōmpari* ibidem 10237 Mitrovița Pannonia Inferior. Vezi § 109, A), în Procopios De aedificiis (*gemellomuntes* = *gemelli mōntes* Moesia Inferior IV, 11; *scumbro* = *scōmber*? Regiunea Remesiana IV, 4. Vezi § 108), în Theophylaktos Simokattes (Καλβομουνην = *calvum mōntem*, poalele Balcanilor orientali, I. II, cap. 15, pag. paris. 52 supt anul 587. Vezi § 108), în Iordanis (*vintum est* = *ventum est*, De origine actibusque gentis Romanorum 252, ed. Mommsen pag. 33). β) Pe alt teritoriu romanic se găsesc probe în inscripții și diplome. Vezi H. Schuchardt Vokalismus des Vulgärlateins I pag. 290, 299, 342, 394, II pag. 105, 116, apoi anexele din vol. III la paginile respective; Seelmann Die Aussprache des Latein pag. 183, 211. γ) Pe celălalt teritoriu romanic, în afară de limba romî-

nă, fenomenele se găsesc în limba italiană, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen I § 95, 136. Cu toate acestea faptul că $\acute{e} + n$ în poziția $-e$ s-a păstrat până târziu (Vezi 25), precum și acela că fenomenele 25, 26, 58, 59 sînt posteroare multor altora, pe care pentru puternice motive le putem considera ca de recentă dată (Vezi mai jos D 9, § 268, No 9 și mai sus D 3, § 268, No 3), ne împiedecă de a stabili o identitate între fenomenele românești și cele atestate de inscripții și de scriitori. Un punct de legătură s-ar putea stabili numai atunci cînd am admite că i și u din exemplele de supt α și β erau în realitate un ϵ și un ϕ foarte închiși.

9. Intre alte fenomene se poate stabili o gradație relativă cronologică. 7 e posterior lui 27, 28, 30, 44, 60 (pentru că e paralel cu 27). Vezi tabloul cronologic de sub 30.—25 și prin urmare (pentru că sînt paralele lui 25) 26, 58, 59 sînt posteroare lui 7, 27, 28, 30, 44, 60 (pentru că e paralel cu 27), 99, 121, 136. Vezi tabloul cronologic de sub 30, apoi discuția dela 99, 121, 136, 27, 60.—28, 29, 30, 31, 43 (pentru că e paralel cu 29), 44 sînt posteroare lui 27 și (pentru că e paralel cu 27) 60. Vezi tabloul cronologic de sub 30, apoi discuția dela 29, 31.—61 e posterior lui 60 și (pentru că e paralel lui 60) 27.—28 e posterior lui 30, 44. Vezi tabloul cronologic de sub 30.—180 e probabil posterior lui 181, căci, dacă judecăm după analogia lui 179, propensia de a preface pe cs în ps trebuie să fi fost generală, și numai faptul că în unele cuvinte cs devenise deja s a împiedecat generala prefacere în ps a lui cs .

10. În privința arhaismului cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte notăm următoarele. La 7: Cele mai arhaice sînt macedoromînul (afară de Meglen), Banatul, Bucovina; cele mai puțin arhaice sînt Muntenia și Moldova; faza intermediară e reprezentată de Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, Meglen; istroromînul prezintă o gradație lin crescătoare dela arhaism prin fază intermediară la faza cea mai recentă.—La 89: Dacoromînul e mai arhaic decît macedoromînul și istroromînul.—La 99, 121: Macedoromînul și istroromînul sînt mai arhaice decît dacoromînul.—La 121: Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Țara Oașului (adecă vorbirile majorității Romînilor de peste munți) sînt mai arhaice decît restul dialectului dacoromîn, și acest arhaism scade dela vest spre est.—La 125, 126: Macedoromînul (afară de Meglen) este

mai arhaic decît dacoromînul și istroromînul.—La 125, 126, 137, 139: Dialectul istroromîn și subdialectul meglenit sînt mai puțin arhaice decît restul dialectului macedoromîn, apropiindu-se din acest punct de vedere de dialectul dacoromîn. Această apropiere însă are loc la fapte limbistice de dată recentă și probează numai că un fenomen identic a avut loc în mod independent, a parte, în diferite teritorii romînești. Compară D 2, 3, § 268, Nos 2, 3.

§ 269. E. La următoarele fenomene avem a face cu așa-mănări parțiale, ori între două dialecte, cu excluderea celui de al treilea, ori între un dialect și porțiuni din altul, ori între porțiuni de dialecte. La această discuție se reia în mod necesar unele numere de sub A, B, C, D, §§ 261-268.

a. Dacoromîn și macedoromîn (Participarea întregului dialect macedoromîn la această rubrică nu-i totdeauna sigură. Am considerat întregul dialect ca participant acolo unde ori lipsesc exemple în unul sau altul din subdialecte ori exemplele contrarii sînt puțin numeroase): 45 (*i* accentuat și neaccentuat precedat de *s*, *ț*, *dz*, *z* < *î*), 62 (*o* final < *ă*). În istroromîn lipsesc exemple, nu este prin urmare sigur dacă acest fenomen nu aparține mai degrabă la D, §§ 267, 268), 68 (*u* accentuat și neaccentuat prefăcut sporadic în *ă*, *î*), 75 (*u* epentetic în *două*, *rouă*). Istroromînul *dó* e posibil să fie provenit din *două*, în asemenea caz acest fenomen aparține la D, §§ 267, 268), 80 (*ă*, *î*, precedați de *b*, *p*, *v*, *f* < *o*, *u*, sporadic), 81 (*ă*, *î* < *o*, *u* supt influința unui *o*, *u* din silaba următoare), 82 (*ă* neaccentuat < *a* supt influința unui *a* din silaba următoare. În istroromîn *nu se poate* proba existența fenomenului, vezi discuția de sub 83), 102 (*l* < *n* în *alant*. În istroromîn lipsește cuvîntul, e posibil prin urmare ca fenomenul să aparțină la B, §§ 263, 264. Vezi cele spuse sub C 3, § 266, No 3), 115 (*mr* < *br*, sporadic), 122 (Lipsa rotacizmului. Sporadica prefacere *n* < *r* are loc în aceleaș cuvinte. Se exceptează pentru dacoromîn teritoriul Moșilor și, în ce privește limba veche, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina. Compară C 2, 3, § 266, Nos 2, 3), 151 (*b* < *m*, sporadic), 203 (*f* < *h*, sporadic).

Această asemănare între dacoromîn și macedoromîn este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

β. Dacoromîn și macedoromîn fără meglenit (Am considerat subdialectele b [Olymp] și c [Acarnania] ca participante chiar

atunci cînd pentru ele ori lipsesc exemple ori exemplele sînt insuficiente [Exemple insuficiente sînt la 91, de pildă, unde numai din cauza lui *curînă* nu se poate tăgădui existența fenomenului, întrucît lipsesc exemple pentru celelalte cuvinte]: 21 (Raritatea apocopei lui *a* inițial), 91 ($r < n$, sporadic), 92 ($r < l$, sporadic), 124 ($nt < mt$, sporadic. E îndoios dacă într-adevăr trebuiesc exceptate meglenitul și istroromînul dela acest fenomen, vezi cel spuse sub C 3, § 266, No 3).

Această asămănare între dacoromîn și macedoromîn fără Meglen este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

γ. Dacoromîn și istroromîn: 104 (Grupul *-üă* precedat de *é* cade), 123 (În unele cuvinte *n* intervocalic a nazalizat vocala precedentă și apoi a dispărut), 212 ($vn < mn$), 217 (Căderea lui *v* inițial dela *volo* și *volebam*).

Asămănarea dela 104 și 212 este bazată probabil pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect. La 123 și 217 însă avem a face probabil cu o dezvoltare în grup, anume în grupul format de Dacoromîni și Istroromîni, separați de Macedoromîni, vezi cele spuse sub C 3, § 266, No 3.

δ. Dacoromîn și meglenit: 10 ($á < ă$ în *dat*, *da*, *stat*, *sta*, *lavít*, *lave* [ori *lavát*, *lava*], *fac*, *vade* are loc și la prezentul indicativului și la imperativ, în vremece în restul dialectului macedoromîn și în istroromîn fenomenul se petrece numai la imperativ [De altfel în istroromîn fenomenul pentru prezentul indicativului *nu se poate* constata, vezi discuția dela acest număr]), 18 (Chipul în general cum este tratat grupul *au* [în special diftongul *ăü*]. Vezi discuția dela acest număr), 26 ($é + m < im$ în cuvîntul *nemo* [Cuvîntul lipsește în restul macedoromînului și în istroromîn]), 50 (Soarta lui *-i* final fix, provenit din *-i* ori din *-e*), 71 (Soarta lui *-u* final fix, provenit din *-u* ori din *-o*. Există paralelism între soarta lui *-u* final fix și cea a lui *-i* final fix), 224 ($sti < ští$ în *vestmentum* [Cuvîntul lipsește în restul macedoromînului și în istroromîn]), 232 (sv inițial $< sf$ în elementele slave [În restul macedoromînului lipsesc exemple]).

Această asămănare între dacoromîn și meglenit este bazată pe o dezvoltare independentă a fenomenelor, a parte în fiecare dialect.

ε. Dacoromîn, meglenit, istroromîn: 20 (Raritatea lui *α*-prothetic).

Dezvoltare independentă a fenomenului la meglinit. Pentru dacoromîn și istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

ζ. Dacoromîn, Olymp: 220 (La Olymp nu se pot pronunța sunetele *ș*, *ž*. Acelaș lucru are loc și în unele teritorii dacoromînești [Care anume, vezi la discuția de supt acest număr]).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

η. Dacoromîn (afară de Banat) și macedoromîn: 112 (*m*, precedat de vocală ori de *r*, + *î* sau *î* + vocală sau *i* final fix, în elemente latine < *mñ*, *ñ*; *m* precedat de vocală + *i* altul decît ceî însemnați mai sus, în elemente latine [rar] < *mñ*, *ñ*; *m* + *i* în cîteva elemente străine < *mñ*, *ñ*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

θ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenii) și macedoromîn: 202 (*f* înainte de *i* se preface în sunete limbale), 206 (*v* înainte de *i* se preface în sunete limbale).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenii) și macedoromîn (afară de Meglen): 145 (*b* înainte de *i* se preface în sunete limbale).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

κ. Banat și istroromîn: 83 (*ă* neaccentuat neinițial < *a* în mod independent de vocala silabei următoare [Fenomenul are însă loc și în alte teritorii dacoromînești, nu numai în Banat, de pildă în munții apuseni ai Transilvaniei, pentru care vezi Tache Papahagi, Cercetări în Munții Apuseni, Grai și Suflet, II, București, 1925, pag. 46; compară Iorgu Iordan, Un fenomen fonetic românesc dialectal, în Revista filologică, I, Cernăuți, 1927, pag. 117, sqq.]), 112 (*m*, precedat de vocală ori de *r*, + *î* sau *î* + vocală sau *i* final fix sau altfel de *i* în elemente latine și străine rămîne neschimbat).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu o dezvoltare în grup.

λ. Banat, macedoromîn, istroromîn: 21 (Cuvîntul *astără*).

Dezvoltare independentă la macedoromîn. Pentru Banat și istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

μ. Banat, Munteni-Pădurenii, istroromîn: 1 și 15 (*á* < *ǎ*), 202 (*f* înainte de *i* rămîne neschimbat), 206 (*v* înainte de *i* rămîne neschimbat).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă ori cu o manifestare în grup.

v. Banat, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn: 145 (*b* înainte de *i* rămîne neschimbat).

La meglenit avem a face cu o manifestare independentă. La Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă ori cu una în grup.

ξ. Banat, Criș-Mureș, macedoromîn fără meglenit, istroromîn: 18 și 72 (Prefacerea în consonantă a lui *ũ* din diftongul *au*). Să se observe că altă consonantă s-a dezvoltat în Banat și Criș-Mureș și alta în macedoromîn și istroromîn).

Dezvoltare independentă la macedoromîn. Pentru Banat, Criș-Mureș, istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

o. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, istroromîn: 78 (Cuvîntul *chimăășă-chemăășă-chemășa*).

Nu se poate ști dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

π. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni, macedoromîn, istroromîn: 121 (Păstrarea lui *n* muîat).

La macedoromîn avem a face cu o manifestare independentă. La Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate ști dacă avem a face cu o manifestare independentă ori cu una în grup.

ρ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Albania, meglenit: 35 (*e* accentuat și neaccentuat precedat de *ĩ* consonant ori sunet muîat < *ă*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

σ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Țara Oașului, Albania: 113 β (*mn* < *m* în *dumnăată*, *dumnăavăăstră*, *dăămnă*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

τ. Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn fără meglenit: 18 (*mn* rămas neschimbat în cuvîntul *scamnum*).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit: 7 (*á* accentuat, precedat în aceeași silabă de *e*, *i*, sunet muîat, și urmat în aceeași silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muîat, rămîne de cele mai multe ori neschimbat).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

φ. Munteni-Pădureni, Olymp, meglenit: 112 (*m + i*, *m + i + vocală*, *m + i* final fix rămîne uneori neschimbat).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

χ. Moți, istroromîn: 122 (*n* intervocalic se preface regu-

lat în *r*. În secolele XVI, XVII rotacizmul se mai găsea în dacoromîn în tot nordul Transilvaniei, în Maramureş şi Bucovina).

Dezvoltare în grup. Vezi C 2, 3, § 266, Nos 2, 3.

ψ. Criş-Mureş, meglenit, istroromîn: 18 şi 113 (Cuvîntul *scăünd-scând-scându* > *scamnum*).

La meglenit e dezvoltare independentă. La Criş-Mureş, istroromîn nu se poate şti dacă avem a face cu o dezvoltare independentă ori cu una în grup.

ω. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn: 60 (Diftongul *öä* se reduce la *ö* [Criş-Mureş, Somiş-Tisa, meglenit], *ä* [Munteni-Pădureni], *ó* [istroromîn]).

La meglenit dezvoltare independentă. La Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, istroromîn nu se poate şti dacă e dezvoltare independentă ori în grup.

α¹. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, Oltenia, Muntenia, Olymp: 233 (*sl* < *scl*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

α². Criş-Mureş, sudetul Transilvaniei, Oltenia, Muntenia, Moldova, meglenit: 81^a (*i + n + e* < *îi + n + e*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

β¹. Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădureni, sudetul Transilvaniei, Ţara Oaşului, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia, Fărşeroţi, meglenit: 98 (Prezenţa sunetului *t*, în diferite împrejurări).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

γ¹. Ţara Oaşului, meglenit: 113 *γ* (*mn* < *n*, sporadic).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

δ¹. Ţara Oaşului, Acarnania, Albania, Fărşeroţi: 88 (Prezenţa lui *r* lung, în diferite împrejurări).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ε¹. Braşov, macedoromîn: 171 α (*d* < *t* la sfîrşitul cuvîntului).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ζ¹. Oltenia, Fărşeroţi: 88 (Prezenţa lui *r* uvular).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

η¹. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit: 7 (*ă* accentuat, precedat în aceiaş silabă de *e*, *i*, sunet muîat, şi urmat în aceiaş silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muîat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *ê*).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

θ¹. Muntenia, macedoromîn: 82 (*ă* neaccentuat înainte de

á din silaba următoare rămîne neschimbat. Exemple de *ă* în asemenea împrejurări prefăcut în *a* sînt foarte rări în macedoromîn).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, macedoromîn, istroromîn: 30 (*e* precedat de *ș*, *ž* s-a prefăcut în *ă* în acelaș chip), 44 (*i* precedat de *ș*, *ž* s-a prefăcut în *î* în acelaș chip. La meglenit apare și tipul moldovenesc, compară σ^1).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, istroromîn: 38 (*e* neaccentuat se păstrează neprefăcut în *i* mai mult decît în celelalte dialecte).

Manifestare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, meglenit, istroromîn: 165, 168 (*d + ĭ + vocală accentuată* < *ž*; *dz + ĭ + vocală* < *ž*. Sunetele *ğ*, *ž*, care, ori singure ori alături de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale lui *d + ĭ + vocală accentuată*, *dz + ĭ + vocală* în celelalte dialecte, lipsesc).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sud-estul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: 166 (*d + i* fix < *z*. Africata *dz*, care, ori singură ori alături de *z*, se găsește ca reprezentantă a lui *d + i* fix în celelalte dialecte, lipsește).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sud-estul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: 218 (*j + o*, *u* < *ž*. Sunetele *ğ*, *ž*, care, ori singure ori alături de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale lui *j + o*, *u* în celelalte dialecte, lipsesc).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Moldova, macedoromîn: 38 (*e* neaccentuat se preface în *i* mai mult decît în celelalte dialecte), 202 (*f* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

¹. Moldova, macedoromîn fără meglenit: 136 (*p* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte), 145 (*b* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte), 206 (*v* înainte de *i* se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decît în celelalte dialecte).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

π^1 . Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: 166 ($d + i$ fix $< dz$).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ρ^1 . Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit: 218 ($j + o$, $u < \check{g}$).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

σ^1 . Moldova, meglenit: 44 (i precedat de \check{s} , \check{z} s-a prefăcut în parte în acelaș chip, compară 1).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

τ^1 . Macedoromîn, istroromîn: 2 (Există mai puțin \hat{i} decît în dacoromîn), 28 (e accentuat și neaccentuat, precedat de m , p , b , f , v , u , se preface mult mai puțin în \check{a} decît în dacoromîn: în macedoromîn numai în cîteva cuvinte, în istroromîn numai într-un cuvînt), 52^a (\check{i} consonant se preface cîteodată în l), 65 (o neaccentuat se preface în u cu mai multă consecvență decît în dacoromîn), 99 (Păstrarea lui l muîat), 117 (mb $< ml < mn$ în *ambulo*), 156 (Lipsește sunetul \check{s} ca reprezentant al lui $t + \check{i} +$ vocală accentuată), 165 (Lipsește sunetul \check{z} ca reprezentant al lui $d + \check{i} +$ vocală accentuată), 178 (Păstrarea lui cl), 194 (Păstrarea lui gl).

Manifestări și dezvoltări independente, a parte în fiecare dialect.

υ^1 . Macedoromîn fără meglenit, istroromîn: 18 (Prefacerea în v a lui \check{u} din diftongul $a\check{u}$), 50 ($-i$ final fix, provenit din i ori din e , s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn), 71 ($-u$ final fix, provenit din u ori din o , s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn. Nu există paralelizm între destinele lui $-u$ final fix și ale cele ale lui $-i$ final fix), 97 (Căderea lui r în *mergo*).

Dezvoltări independente, a parte în fiecare dialect.

ϕ^1 . Meglenit, istroromîn: 21 (Deasa apocopă a lui a - inițial), 27 (Diftongul $\check{e}\check{a}$ în poziția $-\check{a}$ devine \check{e} , \check{e}), 110 (l se înmoae înainte de consonantă urmată imediat de e , i), 136 (Raritatea prefacerii în sunet limbal a lui p urmat de i : în meglenit fenomenul are multe lipsuri, în istroromîn el are loc numai în două cuvinte).

Dezvoltări independente, a parte în fiecare dialect.

χ^1 . Meglenit, Olymp, istroromîn: 230 (s devine rar z înainte de consonante fonice).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

ψ¹. Acarnania, istroromîn: 2 și 10 (*ă* și *î* < *ê*, în Acarnania totdeauna, în istroromîn cîteodată).

Dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect.

§ 270. La aceste fenomene avem de făcut observațiile următoare.

1. Că fenomenele comune dialectelor dacoromîn și macedoromîn cu excluderea celui istroromîn, ori comune dialectelor macedoromîn și istroromîn cu excluderea celui dacoromîn, s-au dezvoltat în mod independent, a parte în fiecare dialect, rezultă din două considerații, mai întîiu din aceia că încă din timpul limbii romîne primitive s-a produs o scisiune între Macedoromîni de o parte și Dacoromîni cu Istroromîni de altă parte (Vezi A 2, § 262, No 2), apoi din aceia că, dacă chiar la fenomene comune tuturor dialectelor avem de multe ori a face cu o dezvoltare independentă (Vezi D 3, 4, § 268, Nos 3, 4), cu atît mai mult este de așteptat ca asemenea dezvoltare independentă, a parte în fiecare dialect, să fi avut loc acolo unde fenomenele sînt comune numai la două dialecte cu excluderea celui de al treilea.

2. Că fenomenele comune dialectelor dacoromîn și istroromîn cu excluderea celui macedoromîn s-au putut dezvolta în grup, rezultă din faptul că, dacă Macedoromîni s-au separat de Dacoromîni și de Istroromîni încă din timpul limbii romînești primitive, Dacoromîni și Istroromîni au continuat cu siguranță de a forma un singur grup o bucată de vreme după acea separare a Macedoromînilor (Vezi A 2, § 262, No 2), macarcă nu se poate ști cîtă vreme anume, iar Istroromîni, până cel puțin la începutul secolului VII, au format un grup cu acei Dacoromîni care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul și Bucovina (Vezi C 3 a, § 266, No 3 a). Este foarte posibil ca comunitatea de viață a Istroromînilor cu o parte din Dacoromîni să fi continuat un timp oarecare și după secolul VII, macarcă nu putem ști cît va fi durat acel spațiu de timp. Pentru aceia s-ar putea considera cu oarecare probabilitate ca aparținînd la niște unități limbistice contururile următoare: Banat, istroromîn (x, λ: 83, 112; 21).—Banat, Munteni-Pădurenî, istroromîn (μ, ν: 1, 15, 202, 206; 145).—Banat, Criș-Mureș, istroromîn (ξ: 18, 72).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, istroromîn (ο: 78).—Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenî, istroromîn

(π : 121).—Criș-Mureș, istroromîn (ψ : 18, 113).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî, istroromîn (ω : 60). Aceste contururi, în care intră istroromînul alături cu teritoriî transcarpatine și cu Banatul, sînt sprijinite de acel constatat sub C 3 δ , § 266, No 3 δ . Mai puțin probabile sînt contururile în care intră Muntenia: Muntenia, istroromîn (ι , κ : 30, 44; 38).—Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, istroromîn (λ : 165, 168).—Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, istroromîn (μ : 166).—Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, istroromîn (ν : 218). În tot cazul este remarcabil faptul că Moldova și istroromînul nu se găsesc alături nici într-un grup, afară bine înțeles de acele grupuri în care alături de istroromîn se găsește întreg teritoriul dacoromînesc (Vezi A 2, § 262, No 2; C 3 α , § 266, No 3 α ; E γ , ϵ , § 269, γ , ϵ).

3. În sinul fiecărui dialect a parte constatăm grupările următoare.

La dacoromîn: Banat, Muntenî-Pădurenî (θ , ι , μ , ν : 202, 206; 145; 1, 15, 202, 206; 145).—Banat, Criș-Mureș (ξ : 18, 72).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa (σ : 78).—Banat, Criș-Mureș, Muntenî-Pădurenî (π : 121).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî (ρ : 35).—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Țara Oașului (σ : 113 β).—Banat, Criș-Mureș, Oltenia (τ : 18).—Banat, Bucovina (ν : 7).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî (ω : 60).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî, Oltenia, Muntenia (α : 233).—Criș-Mureș, sudetul Transilvaniei, Oltenia, Muntenia, Moldova (α : 81 α).—Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Muntenî-Pădurenî, sudetul Transilvaniei, Țara Oașului, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia (β : 98).—Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia (η : 7).—Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa (λ : 165, 168).—Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (μ : 166).—Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (ν : 218).—Moldova și tot teritoriul dacoromîn afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (π : 166).—Moldova și tot teritoriul dacoromîn afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei (ρ : 218).—Banat (η , κ , λ : 112; 83, 112; 21).—Muntenî-Pădurenî (ϕ : 112).—Moși (χ : 122).—Criș-Mureș (ψ : 18, 113).—Țara Oașului (γ , δ : 113 γ ; 88).—Brașov (ϵ : 171 α).—Oltenia (ζ : 88).—Muntenia (θ , ι , κ : 82; 30, 44; 38).—Moldova (ξ , σ , τ : 38, 202; 136, 145, 206; 44).—Numărul

fenomenelor proprii diferitelor grupuri apare, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii romîneşti, cu cît acestea sînt asezate mai spre vest: Banat 21, Munteni-Pădurenî 17, Criş-Mureş (cu Moşii) 16, Somiş-Tisa 10, Oaş 7, Ţara Birseii şi Ţara Oltului (cu Braşov) 4, Sudestul Transilvaniei 4, Oltenia 8, Muntenia 9, Moldova 9, Bucovina 4, Basarabia 4.

La macedoromîn: Albania, meglénit (ρ : 35).—Fărşeroţi, meglénit (β^1 : 98).—Olymp, meglénit (φ , χ^1 : 112; 230).—Albania, Fărşeroţi, Acarnania (δ^1 : 88).—Macedoromîn fără meglénit (β , δ , ϵ , ι , ν , ξ , τ , υ , ψ , ω , γ^1 , η^1 , λ^1 , μ^1 , ν^1 , σ^1 , π^1 , ρ^1 , σ^1 , υ^1 , ϕ^1 : 21, 91, 92; 124; 10, 18, 26, 50, 71, 224, 232; 20; 145; 18, 72; 18; 7; 18, 113; 60; 113 γ ; 7; 165, 168; 166; 218; 136, 145, 206; 166; 218; 44; 18, 50, 71, 97; 21, 27, 110, 136).—Albania (σ : 113 β).—Fărşeroţi (ζ^1 : 88).—Olymp (ζ , α^1 : 220, 233).—Acarnania (ψ^1 : 2, 10).—Meglénit (β , δ , ϵ , ι , ν , ξ , τ , υ , ψ , ω , γ^1 , η^1 , λ^1 , μ^1 , ν^1 , σ^1 , π^1 , ρ^1 , σ^1 , υ^1 , ϕ^1 : 21, 91, 92, 124; 10, 18, 26, 50, 71, 224, 232; 20; 145; 18, 72; 18; 7; 18, 113; 60; 113 γ ; 7; 165, 168; 166; 218; 136, 145, 206; 166; 218; 44; 18, 50, 71, 97; 21, 27, 110, 136. Aceleaş numere ca la macedoromîn fără meglénit).

4. În privinţa arhaismului cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte şi subdialecte notăm următoarele.

a. Arhaisme de acel fel că un fenomen prezintă o stare mai veche din cursul dezvoltării sale.

π . Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădurenî, macedoromîn, istroromîn: păstrarea lui *n* muîat (121).

υ . Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglénit: *á* accentuat, precedat în aceiaş silabă de *e*, *i*, sunet muîat, şi urmat în aceiaş silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muîat, rămîne de cele mai multe ori neschimbat (7).

η^1 . Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglénit: *á* accentuat, precedat în aceiaş silabă de *e*, *i*, sunet muîat, şi urmat în aceiaş silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muîat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *é* (7).

π^1 . Moldova şi tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Ţara Birseii şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei), macedoromîn fără meglénit: *d + i* fix < *dz* (166).

ρ^1 . Moldova şi tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Ţara Birseii şi Ţara Oltului, sudestul Transilvaniei), macedoromîn fără meglénit: *j + o*, *u* < *ǵ* (218)

τ^1 Macedoromîn, istroromîn: păstrarea lui *l* muîat (99); păstrarea lui *cl* (178); păstrarea lui *gl* (194).

b. Arhaisme de acel fel că un fenomen important lipsește.

α. Dacoromîn (afară de teritoriul Moților și, în ce privește limba veche, nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina), macedoromîn: lipsa rotacismului (122).

χ. Banat, istroromîn: *m*, precedat de vocală ori de *r*, + *î* sau *î* + vocală sau *i* final fix sau altfel de *i* în elemente latine și străine rămîne neschimbat (112).

μ. Banat, Munteni-Pădureni, istroromîn: *f* înainte de *i* rămîne neschimbat (202); *v* înainte de *i* rămîne neschimbat (206).

ν. Banat, Munteni-Pădureni, meglenit, istroromîn: *b* înainte de *i* rămîne neschimbat (145).

τ. Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn fără meglenit: *mn* rămas neschimbat în cuvîntul *scannum* (18).

φ. Munteni-Pădureni, Olymp, meglenit: *m* + *î*, *m* + *î* + vocală, *m* + *i* final fix rămîne uneori neschimbat (112).

τ¹. Macedoromîn, istroromîn: *e* accentuat și neaccentuat, precedat de *m*, *p*, *b*, *f*, *v*, *u*, se prefăce mult mai puțin în *ă* decît în dacoromîn, în macedoromîn numai în cîteva cuvinte, în istroromîn numai într-un cuvînt (28).

υ¹. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn: *-i* final fix, provenit din *i* ori din *e*, s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn (50); *-u* final fix, provenit din *u* ori din *o*, s-a păstrat ca sonant în mai multe împrejurări decît în dacoromîn (71).

φ¹. Meglenit, istroromîn: raritatea prefacerii în sunet limbal a lui *p* urmat de *i*, în meglenit fenomenul are multe lipsurî, în istroromîn el are loc numai în două cuvinte (136).

5. În privința mai marelui progres cu care se prezintă unele fenomene în diferite dialecte și subdialecte notăm următoarele.

a. Progres în felul acela că un fenomen prezintă o stare mai nouă din cursul dezvoltării sale.

λ¹. Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, meglenit, istroromîn: *d* + *î* + vocală accentuată < *ž*; *dz* + *î* + vocală < *ž*. Sunetele *ğ*, *ž* (faza mai veche), care, ori singure ori alături de *ž*, se găsesc ca reprezentante ale lui *d* + *î* + vocală accentuată, *dz* + *î* + vocală în celelalte dialecte, lipsesc (165, 168).

μ¹. Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: *d* + *i* fix < *z*. Africata *dz* (faza mai veche), care, ori singură ori alături de *z*, se găsește ca reprezentantă a lui *d* + *i* fix în celelalte dialecte, lipsește (166).

v¹. Muntenia, Țara Birseii și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn: $j + o$, $u < ž$. Sunetele $ǧ$, $ž$ (faza mai veche), care, ori singure ori alături de $ž$, se găsesc ca reprezentante ale lui $j + o$, u în celelalte dialecte, lipsesc (218).

ξ¹. Moldova, macedoromîn: f înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decât în celelalte dialecte (202).

o¹. Moldova, macedoromîn fără meglenit: p înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decât în celelalte dialecte (136); b înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decât în celelalte dialecte (145); v înainte de i se preface în sunete limbale în mod mai consecvent și în proporție mai mare decât în celelalte dialecte (206).

b. Progres în felul acela că un fenomen important are ființă.

η. Dacoromîn (afară de Banat) și macedoromîn: m , precedat de vocală ori de r , $+ i$ sau $i +$ vocală sau i final fix, în elemente latine $< mñ, ñ$; m , precedat de vocală, $+ i$ altul decât cei însemnați mai sus, în elemente latine (rar) $< mñ, ñ$; $m + i$ în câteva elemente străine $< mñ, ñ$ (112).

θ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădureni), macedoromîn: f înainte de i se preface în sunete limbale (202); v înainte de i se preface în sunete limbale (206).

ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădureni), macedoromîn fără meglenit: b înainte de i se preface în sunete limbale (145).

§ 271. F. La următoarele fenomene avem a face cu caractere specifice fiecărui dialect a parte ori cu caractere specifice unei porțiuni dintr-un dialect. La această discuție se reia în mod necesar unele numere de sub A, B, C, D, E, §§ 261-270.

α. Dacoromîn (La dacoromîn în general se cuprind și acele fenomene dialectale, a căror sferă nu se poate mai de aproape determina): 8 (-ă- accentuat precedat de labială, din radical, dela singularul unor cuvinte ca *fătă*, devenit *é* la plural, *fête*, prin analogia cuvintelor ca *fătă* pl. *fête*, unde -ă- singular, -é- plural s-au dezvoltat prin alunecarea sunetului dintr-un -é-), 12 (Prin analogia lui -ă dela 3 pers. sing. perfect indicativ conjug. I, provenit prin alunecarea sunetului, s-au schimbat -ăi, -ăși dela pers. 1 și 2 sing. dela acelaș timp în -ăi, -ăși), 89 (*r*, provenit din $r + i + u$ ori a neaccentuați, $< i$), 90 (*r*,

provenit din $r + i$ final scurt aфон, $\langle i \rangle$, 99 ($l \langle i \rangle$), 101 (l în grup de consonante $\langle r, rar \rangle$), 105 (ll nouă $\langle rl \rangle$), 113 ($mn \langle un \rangle$, sporadic), 114 ($ml \langle mbl \rangle$, sporadic), 128 ($nd \langle n \rangle$, sporadic, dialectal), 130 ($n \langle d \rangle$, foarte rar, dialectal), 136 (Sunetele limbale rezultate din p înainte de i sînt foarte multe, anume 16, învremece în macedoromîn e numai unul și în istroromîn sînt numai două), 145 (Sunetele limbale rezultate din b înainte de i sînt foarte multe, anume 11, învremece în macedoromîn e numai unul), 152 ($b \langle v \rangle$, sporadic, dialectal), 161^a ($tn \langle dn \rangle$, sporadic, dialectal), 169 ($d \langle r \rangle$, sporadic), 170 ($d \langle g \rangle$, sporadic), 177 (Sunetele rezultate din africativizarea lui $c + e$, i sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 178 ($cl' \langle k, k'i \rangle$), 189 (c sincopat în grupul șcn într-un cuvînt), 193 (Sunetele rezultate din africativizarea lui $g + e$, i sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 194 ($gl' \langle g', g'i \rangle$), 198 ($gm \langle *mm \langle mn$ într-un cuvînt, dialectal), 202 (Sunetele limbale rezultate din f înainte de i sînt foarte multe, anume 11, învremece în macedoromîn e numai unul), 206 (Sunetele limbale rezultate din v înainte de i sînt foarte multe, anume 10, învremece în macedoromîn sînt numai 3), 211 ($v \langle h \rangle$, sporadic, mai mult dialectal), 219 (h prothetic), 234 ($st \langle sn \rangle$, sporadic, dialectal).

β. Banat: 18 ($-ü$ din diftongul $aü \langle b, w \rangle$; $-ü$ din diftongul $eü \langle p \rangle$), 136 (Din tot teritoriul românesc Banatul e cel mai refractar față de prefacerea în sunete limbale a lui p înainte de i : în Banat fenomenul are loc numai înainte de i final fix, și chiar atunci sunetul rezultat din p este cel mai apropiat de original, anume p^h).

γ. Banat, Criș-Mureș: 18 ($-ü$ din diftongul $aü \langle p \rangle$), 34 (e neaccentuat final $\langle ä \rangle$), 215 (v final $\langle ü \rangle$).

δ. Banat, Munteni-Pădureni: 95 (r se înmoae înainte de i , rar).

ε. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădureni: 116 (Între m și e , i se intercalează un i epenthetic, dar nu în mod consecvent, fenomenul scade dela vest spre est).

ζ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa: 107 (l se înmoae înainte de i , rar).

η. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni: 95 (r se înmoae înainte de e , fenomenul scade dela vest spre est),

107 (*l* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est), 134 (*n* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est).

ð. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: 164 (*t* înainte de *e*, *i* [altul decît cel care provoacă africativizarea de sub 156, 157] se înmoae şi apoi devine *ts* ori *k* ori *th* ori *č*. Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergî dela vest spre est), 175 (*d* înainte de *e*, *i* [altul decît cel care provoacă africativizarea de sub 165, 166] se înmoae şi apoi devine *dž* ori *g* ori *dj* ori *ǰ*. Fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergî dela vest spre est).

ı. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: 190 (*k* > *cl* şi *k* din elementele străine < *t*, *th*, *ts*, *ț*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî şi Oaş).

ı. Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia: 201 (*g* > *gl* şi *g* din elementele străine < *d*, *dž*. Fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî).

λ. Banat, Oaş, Muntenia: 144 (În Banat, rar, între *p* şi *e*, *i*, în Ţara Oaşului, în mod regulat, între *p* şi *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* şi *i* se intercalează un *i* epentetic).

μ. Criş-Mureş: 18 (-*ü* din diftongul *aü* < *t*), 55 (*in* < *en*, într-o localitate).

ν. Criş-Mureş, Somiş-Tisa: 73 (*ün* < *ón*, în citeo localitate).

ν^a. Moji: 115^b (*m* intervocalic < *b*, rar).

ξ. Munteni-Pădurenî: 128 (Deasa prefacere *nd* < *n*), 186 (*c* < *h*, rar), 214 (*v* < *mv*, rar).

ο. Oaş: 106 (*l* urmat de 0 consonantă < *t*, *ü*), 123 (Păstrarea nazalizării provocate asupra vocalei precedente de *n* intervocalic căzut), 213 (*vn* < *gn*, rar).

π. Oaş, Somiş-Tisa: 121 (*n* < *i* cu nazalizarea vocalei precedente).

ρ. Muntenia: 82 (*ă* neaccentuat nu se preface în *a* supt influinţa unui *a* din silaba următoare), 155 (Între *b* şi *i* se intercalează un *i* epentetic, rar).

σ. Muntenia, Moldova: 7 (*á* accentuat, precedat în aceiaş silabă de *e*, *i*, sunet muîat, şi urmat în aceiaş silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muîat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *é*).

τ. Macedoromîn: 104 (Grupul *-ăă* după *é* se păstrează), 123 (S-a păstrat *n* intervocalic în acele cuvinte la care el a dispărut în dacoromîn și istroromîn), 136 (Sunetul limbal rezultat din *p* înainte de *i* e numai unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 16, iar în istroromîn 2), 177 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *c + e*, *i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn. În special pentru macedoromîn să se noteze lipsa sunetului *ș*), 193 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *g + e*, *i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 202 (Sunetul limbal rezultat din *f* înainte de *i* e numai unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 11), 206 (Sunetele limbale rezultate din *v* înainte de *i* sînt numai 3, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 10).

υ. Macedoromîn fără meglenit (Lipsa meglenitului nu-î totdeauna sigură. De asemenea fenomenele adesea nu-s probate pentru Olymp [b] și Acarnania [c]): 20 (Abundență de *a* protetic), 86 (*i* inițial neaccentuat cade înainte de *m +* consonantă, *n +* consonantă), 111 (Existența lui *m* sonant la începutul cuvîntului), 118 (*m < n*, rar. Pentru b, c lipsesc exemple), 120 (Existența lui *n* sonant la începutul cuvîntului), 125 (Păstrarea formelor arhaice *mpt*, *mt > nct*), 126 (Păstrarea formelor arhaice *mps*, *ms > ncs*), 131 (*ns < ms*. Pentru b, c lipsesc exemple), 137 (Păstrarea formelor arhaice *mpt*, *mt > pt* din cuvîntul *nuptiae*), 139 (Păstrarea formei arhaice *ms > ps*. Pentru b, c lipsesc exemple), 140 (*ps < cs*, rar. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 145 (Sunetul limbal rezultat din *b* înainte de *i* e numai unul, învremece în dacoromîn asemenea sunete sînt 11), 153 (*b < mb*, într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple), 154 (*b < p* în *baptizo*. Pentru b, c lipsesc exemple), 162 (*tsl < sl*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 163 (*tsts < st*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 174 (*dzl < zl*. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 184 (*ct < pt < mt*, sporadic. Pentru b, c lipsesc exemple. Meglenitul problematic), 188 (*csiu < cșu* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple. În meglenit lipsește cuvîntul), 199 (*g < d* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple. În meglenit lipsește cuvîntul), 204 (*f < φ* într-un cuvînt. Pentru b, c lipsesc exemple), 235 (*st < ț* într-un cuvînt.

Pentru *b*, *c* lipsesc exemple. În meglenit lipsește cuvîntul), 238 (*sšt* < *st*. Pentru *b*, *c* lipsesc exemple. Meglenitul problematic).

φ. Macedoromîn fără Olymp: 94 (*rd*, *rl*, *rn*, *rv* < *rr*), 177 (Africatele rezultate din *c* + *e*, *i* sînt *č* numai în patru cuvinte [lipsesc exemple pentru Acarnania], și în toate celelalte cuvinte *ʃ*).

χ. Macedoromîn fără Olymp și meglenit: 185 (*cs* < *ps* < *ms* < *ns*, sporadic. Pentru Acarnania lipsesc exemple), 223 (*st* + *i* fix < *sč*, pe alocurea. Pentru Acarnania lipsesc exemple), 226 (*sc* + *e*, *i* < *sč*, pe alocurea. Pentru Acarnania lipsesc exemple).

ψ. Meglenit: 2 (*i* și *ă* accentuați < *ǝ*), 47 (*i* accentuat și neaccentuat, precedat de *č* < *ă*), 76 (*o* accentuat și neaccentuat inițial primește un *ũ* protetic), 84 (*ă* neaccentuat inițial, în mod independent de vocala silabei următoare, < *a*), 173 (*dz* final < *s*), 200 (*dz*-*z* sincopat, într-un cuvînt), 202 și 205 (*h* > *f* inițial cade), 226 (*sc* + *i* la 2 pers. sing. prezent < *š*), 236 (*-sc* final din sufixul prezentului < *-s*).

ω. Meglenit, Acarnania: 2 (*i* și *ă* accentuați s-au prefăcut în alte sunete, meglenit *ǝ*, Acarnania *ɛ*).

α¹. Olymp: 99 (*l* < *l*), 121 (*h* < *n*), 156 (*č* provenit din *t* + *i* + vocală accentuată < *ʃ*. Aceasta înseamnă că la Olymp nu numai *š* nu se poate pronunța și se preface în *s* [Vezi E ζ, § 269, ζ], ca în unele localități dacoromînești, ci, contrariu de ceia ce se întîmplă la aceste din urmă, unde *š* muțat se poate pronunța, chiar *š* muțat devine *s*), 165 (*ğ* provenit din *d* + *i* + vocală accentuată < *dz*. Aceasta înseamnă că la Olymp nu numai *ž* nu se poate pronunța și se preface în *z* [Vezi E ζ, § 269, ζ], ca în unele localități dacoromînești, ci, contrariu de ceia ce se întîmplă la aceste din urmă, unde *ž* muțat se poate pronunța, chiar *ž* muțat devine *z*), 178 (*cl* < *cl*), 194 (*gl* < *gl*), 218 (*ğ* provenit din *j* + *o*, *u* < *dz*. Vezi observația făcută mai sus sub 165), 230 (*s* devine fonetic numai înainte de *v*).

β¹. Acarnania: 2 (*i* și *ă* accentuați < *ɛ*).

γ¹. Albania: 46 (În Pleasa *i* neaccentuat precedat de sunet muțat < *ă*).

δ¹. Fărșeroți: 108 (*l* după consonante înainte de vocale guturale cade).

ε¹. Istroromîn: 7 (*á* accentuat, precedat în aceeași silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceeași silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, prezintă în schimbarea sa gradația lin crescătoare *e-á-e*, *e-ɛ-e*, *e-é-e*), 22 (Rarita-

tea lui *-a* epitetiv), 40 (*-ă* final < *-a*), 45 (*i* accentuat și neaccentuat, precedat de *s*, *ț*, *dz*, *z* rămîne neschimbat, nu se preface în *î*), 85 (*-ă* final < *-ă*, rar *-e*, foarte rar *-e*), 88 (*r* sonant ca reprezentant al lui *r* sonant croat), 98 (*l* sonant, foarte rar), 109 (*l* urmat de consonantă, dacă după consonantă nu urmează imediat *e*, *i*, cade, după ce probabil s-a prefăcut în *î*), 115^a (*m* inițial < *b*, rar), 119 (*-m* final < *-n*), 132 (*nv* < *mm*), 133 (*n* < *l*, sporadic), 141 (*ps* inițial < *s*, sporadic), 142 (*pr* < *br*, sporadic), 143 (*p* < *f*, sporadic), 146 (Propagarea prin analogie a lui *r* din *habere* la multe alte forme ale verbului *habeo*), 177 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *c* + *e*, *i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 187 (*cm* < *hm*, rar), 193 (Sunetele rezultate din africativizarea lui *g* + *e*, *i* sînt, considerate în totalitatea lor și în raportul numeric dintre ele, altele în dacoromîn, altele în macedoromîn și altele în istroromîn), 237 (*s* < *ș*, foarte des).

§ 272. La aceste fenomene observăm următoarele.

1. Mai întîiu constatăm numărul cel mic de fenomene proprii fiecărui dialect: la dacoromîn 28, la macedoromîn 7, la istroromîn 20. Față cu acest număr mic de fenomene proprii se găsește acel foarte mare de fenomene comune (fără să luăm în considerare și pe cele anteromînești, în număr de 27). Comune tuturor dialectelor (B, D, §§ 263, 264, 267, 268) sînt 96. Comune parțial, ori la două dialecte, cu excluderea celui de al treilea, ori la un dialect și porțiuni din altul, ori la porțiuni de dialecte (C, E, §§ 265, 266, 269, 270) sînt 44, dacă luăm în considerare numai fenomenele care aparțin exclusiv la această categorie (C, E, §§ 265, 266, 269, 270); sînt însă mult mai numeroase, anume 106, dacă luăm în considerare, întîiu și pe acele fenomene care, macarcă nu aparțin exclusiv la această categorie (C, E, §§ 265, 266, 269, 270), dintr-un punct oarecare de vedere aparțin și la dînsa (De pildă fenomenul 104, care aparține la D, §§ 267, 268, aparține dintr-un anumit punct de vedere și la E, §§ 269, 270), apoi și diferitele puncte de vedere din care poate fi considerat unul și acelaș fenomen (Să se observe, de pildă, cum fenomenul 18 a servit pentru patru caracterizări sub E δ , ξ , τ , ψ , § 269 δ , ξ , τ , ψ).

Raportul acesta, între numărul mic de fenomene proprii celor trei dialecte și între numărul mare de fenomene comune

lor, nu se schimbă mult chiar atunci când luăm în considerare nu numai dialectele în general, ci la fenomenele proprii dialectelor în general considerate adăogim și pe acele proprii subdialectelor. În asemenea caz avem caracteristice, pentru dacoromîn 58 fenomene, pentru macedoromîn 57, pentru istroromîn 20. Chiar aceste 58 ori 57 de caractere specifice sînt în minoritate mare față de cele 202 caractere comune.

2. Nu numai sînt puțin numeroase fenomenele specifice celor trei dialecte, dar sînt și puțin importante. De oarecare importanță sînt numai următoarele. Pentru dacoromîn: 99 ($l < i$), 177 (Africatele rezultate din $c + e, i$), 178 ($cl < k, ki$), 193 (Africatele rezultate din $g + e, i$), 194 ($gl < g, gi$). Pentru macedoromîn: 2 ($i, \check{a} < \phi, \xi$), 20 (Abundență de a protetic), 86 (Căderea lui \hat{i} inițial înainte de $m +$ consonantă, $n +$ consonantă. Rar, vezi discuția de la acest număr), 94 ($rd, rl, rn, rv < rr$), 111 (m sonant la începutul cuvîntului. Rar, vezi discuția de sub 86), 120 (n sonant la începutul cuvîntului. Rar, vezi discuția de sub 86), 177 (Africatele rezultate din $c + e, i$), 193 (Africatele rezultate din $g + e, i$). Pentru istroromîn: 88 (r sonant. Rar), 98 (l sonant. Foarte rar), 177 (Africatele rezultate din $c + e, i$), 193 (Africatele rezultate din $g + e, i$).

La urma urmelor fenomene într-adevăr importante sînt numai africatizarea lui $c + e, i$ (177) și $g + e, i$ (193). Dar în această privință deosebirea persistă numai între dacoromîn și macedoromîn, căci africatele dezvoltate în istroromîn au fost foarte probabil de la capul locului aceleași cu africatele dezvoltate în dacoromîn, așa că deosebirea între istroromîn și dacoromîn este ceva relativ recent (Vezi A 2 β, § 262, No 2 β).

3. Din punct de vedere al subdialectelor constatăm următoarele (Dați întîi la fiecare dialect lista fenomenelor specifice dialectului în general și subdialectelor, apoi fac constatările).

Dacoromîn: Dacoromîn în general 28.—Banat 2.—Banat, Criș-Mureș 3.—Banat, Munteni-Pădurenî 1.—Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenî 1.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa 1.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî 3.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia 2.—Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaș, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia 1.—Banat, Criș-Mureș (?), Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaș, Moldova, Bucovina, Basarabia 1.—Banat, Oaș, Muntenia 1.—Criș-Mureș 2.—Criș-Mureș, Somiș-Tisa 1.—Moși 1.—Munteni-Pădurenî 3.—Oaș 3.—Oaș, Somiș-Tisa 1.—Muntenia 2.—Muntenia, Moldova 1.

Cele mai multe caractere specifice le are teritoriul fost unguresc și cel transilvănean, teritoriū pe care l-am numi pentru scurtare banato-transcarpatin: 22 caractere. Alături vine teritoriul muntenesc la un loc cu cel moldovenesc (fostul regat): 3 caractere. Cu excluderea Munteniei se întind mai peste tot teritoriul dacoromîn 3 caractere. Cu excluderea Olteniei și Munteniei se întinde mai peste tot teritoriul dacoromîn 1 caracter. O mulțime de teritorii mai mici prezintă fenomene caracteristice (Banat 2, Criș-Mureș 2, Moți [o porțiune din Criș-Mureș] 1, Munteni-Pădurenii 3, Oaș [o porțiune din Somiș-Tisa] 3, Muntenia 2); Oltenia și Moldova nu prezintă niciunul.—Numărul caracterelor dialectale apare, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii dacoromînești, cu cît acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 16, Criș-Mureș (cu Moții) 15, Munteni-Pădurenii 12, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Oltenia 3, Muntenia 4, Moldova 5, Bucovina 4, Basarabia 4.—Puterea și consecvența cu care se manifestează un fenomen scad, în general, cu cît mergi dela vest spre est.

|

Macedoromîn: Macedoromîn în general 7.—Macedoromîn fără meglenit 23.—Macedoromîn fără Olymp 2.—Macedoromîn fără Olymp și meglenit 3.—Meglenit 10.—Meglenit, Acarnania 1.—Olymp 8.—Acarnania 1.—Albania 1.—Fărșeroți 1.

Se desfac mai întîiu două blocuri, macedoromînul fără meglenit cu 23 caractere specifice de o parte, și meglenitul cu 10 caractere specifice de altă parte. Din sînul primului bloc se desfac apoi Olympul cu 8 caractere, macedoromînul fără Olymp cu 5, Acarnania cu 1, Albania cu 1, Fărșeroții cu 1.

|

Această grupare a subdialectelor, bazată pe caracterele specifice fiecărui subdialect, corăspunde aceleia dela E 3, § 270, No 3, bazată pe caracterele comune pe care le au dialectele între ele. Tot așa și acolo pentru dacoromîn se desprinde în primul loc teritoriul banato-transcarpatin, apoi se desprind aceleaș teritorii mai mici (Banat, Criș-Mureș, Moți, Munteni-Pădurenii, Oaș, Muntenia); tot așa și acolo pentru dacoromîn se întind unele legături peste tot teritoriul aproape cu excluderea Munteniei. Deosebirea e mai numai aceia că acolo apar și Oltenia și Moldova ca grupări aparte. Un alt fapt apoi care iese numai acolo la iveală este acela că Țara Birsei și Țara Oltului și sudetul Transilvaniei formează acelaș grup cu Muntenia. Tot

ășa și acolo pentru macedoromîn se desfac mai întîiî două blocuri mari, macedoromînul fără meglenit și meglenitul, apoi apar grupurile mai mici, Olympul, Acarnania, Albania, Fărșeroții. Deosebirea e mai numai aceia că acolo nu apare grupul macedoromîn fără Olymp.

4. Din punct de vedere al numărului fenomenelor specifice dialectelor și subdialectelor, comparat cu acel al fenomenelor comune dela dialect la dialect, constatăm următoarele. Daū întîiî tabloul de sub E, §§ 269, 270, rezumat din acest punct de vedere.

α. Dacoromîn, macedoromîn 12.—β. Dacoromîn, macedoromîn fără meglenit 4.—γ. Dacoromîn, istroromîn 4.—δ. Dacoromîn, meglenit 7.—ε. Dacoromîn, meglenit, istroromîn 1.—ζ. Dacoromîn, Olymp 1.—η. Dacoromîn (afară de Banat), macedoromîn 1.—θ. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenî), macedoromîn 2.—ι. Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenî), macedoromîn fără meglenit 1.—κ. Banat, istroromîn 2.—λ. Banat, macedoromîn, istroromîn 1.—μ. Banat, Munteni-Pădurenî, istroromîn 4.—ν. Banat, Munteni-Pădurenî, meglenit, istroromîn 1.—ξ. Banat, Criș-Mureș, macedoromîn fără meglenit, istroromîn 2.—ο. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, istroromîn 1.—π. Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenî, macedoromîn, istroromîn 1.—ρ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Albania, meglenit 1.—σ. Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Oaș, Albania 1.—τ. Banat, Criș-Mureș, Oltenia, macedoromîn fără meglenit 1.—υ. Banat, Bucovina, macedoromîn fără meglenit 1.—φ. Munteni-Pădurenî, Olymp, meglenit 1.—χ. Moți, istroromîn 1.—ψ. Criș-Mureș, meglenit, istroromîn 2.—ω. Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, meglenit, istroromîn 1.—α'. Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Muntenia, Olymp 1.—β'. Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, sudetul Transilvaniei, Oaș, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia, Fărșeroți, meglenit 1.—γ'. Oaș, meglenit 1.—δ'. Oaș, Acarnania, Albania, Fărșeroți 1.—ε'. Brașov, macedoromîn 1.—ζ'. Oltenia, Fărșeroți 1.—η'. Oltenia, teritoriul transcarpatin, Basarabia, meglenit 1.—θ'. Muntenia, macedoromîn 1.—ι'. Muntenia, macedoromîn, istroromîn 2.—κ'. Muntenia, istroromîn 1.—λ'. Muntenia, Oltenia, Somiș-Tisa, meglenit, istroromîn 2.—μ'. Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn 1.—ν'. Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, sudetul Transilvaniei, meglenit, istroromîn 1.—ξ'. Moldova, macedoromîn 2.—ο'. Moldova,

macedoromîn fără meglenit 3.—π'. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudestul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit 1.—ρ'. Moldova și tot teritoriul dacoromîn (afară de Banat, Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, sudestul Transilvaniei), macedoromîn fără meglenit 1.—σ'. Moldova, meglenit 1.—τ'. Macedoromîn, istroromîn 10.—υ'. Macedoromîn fără meglenit, istroromîn 4.—φ'. Meglenit, istroromîn 4.—χ'. Meglenit, Olymp, istroromîn 1.—ψ'. Acarnania, istroromîn 2.

Din compararea acestui tablou cu acel de sub F 3, § 272, No. 3 rezultă (Pentru a putea face tabloul în lărgimea unei pagini mă servesc de scurtările următoare: c. p. = caractere proprii; c. com. dr. = caractere comune cu dacoromînul în general ori cu subdialecte dacoromîne; c. com. mr. = caractere comune cu macedoromînul în general ori cu subdialecte macedoromîne; c. com. istr. = caractere comune cu istroromînul):

Dacoromîn în general:	c. p.	28.—c. com. mr.	25.—c. com. istr.	5	
Banat:	c. p.	2.—c. com. dr.	56.—c. com. mr.	10.—c. com. istr.	12
Criș-Mureș:	c. p.	2.—c. com. dr.	54.—c. com. mr.	14.—c. com. istr.	7
Somiș-Tisa:	c. p.	0.—c. com. dr.	49.—c. com. mr.	11.—c. com. istr.	4
Oaș:	c. p.	3.—c. com. dr.	37.—c. com. mr.	7.—c. com. istr.	0
Munteni-Pădureni:	c. p.	3.—c. com. dr.	50.—c. com. mr.	10.—c. com. istr.	7
Moți:	c. p.	1.—c. com. dr.	30.—c. com. mr.	3.—c. com. istr.	1
Țara Bîrsei și Țara Oltului:	c. p.	0.—c. com. dr.	31.—c. com. mr.	3.—c. com. istr.	2
Sudestul Transilvaniei:	c. p.	0.—c. com. dr.	32.—c. com. mr.	4.—c. com. istr.	2
Oltenia:	c. p.	0.—c. com. dr.	38.—c. com. mr.	8.—c. com. istr.	3
Muntenia:	c. p.	2.—c. com. dr.	35.—c. com. mr.	8.—c. com. istr.	7
Moldova:	c. p.	0.—c. com. dr.	36.—c. com. mr.	9.—c. com. istr.	0
Bucovina:	c. p.	0.—c. com. dr.	36.—c. com. mr.	4.—c. com. istr.	0
Basarabia:	c. p.	0.—c. com. dr.	36.—c. com. mr.	4.—c. com. istr.	0
Macedoromîn în general:	c. p.	7.—c. com. dr.	23.—c. com. istr.	14	
Macedoromîn fără meglenit:	c. p.	23.—c. com. mr.	7.—c. com. dr.	14.—c. com. istr.	6
Meglenit:	c. p.	10.—c. com. mr.	12.—c. com. dr.	22.—c. com. istr.	14
Olymp:	c. p.	8.—c. com. mr.	9.—c. com. dr.	3.—c. com. istr.	1
Acarnania:	c. p.	1.—c. com. mr.	9.—c. com. dr.	1.—c. com. istr.	2
Albania:	c. p.	1.—c. com. mr.	9.—c. com. dr.	3.—c. com. istr.	0
Fărșeroți:	c. p.	1.—c. com. mr.	9.—c. com. dr.	3.—c. com. istr.	0
Macedoromîn fără Olymp:	c. p.	2.—c. com. mr.	7.—c. com. dr.	0.—c. com. istr.	0
Macedoromîn fără Olymp și meglenit:	c. p.	3.—c. com. mr.	7.—c. com. dr.	0.—c. com. istr.	0

Istroromîn : c. p. 20.—c. com. dr. 28.—c. com. mr. 36

Și dacă la caracterele fiecărui subdialect adăogim pe acele ale dialectului general respectiv, tablourile capătă aspectul următor:

Dacoromîn în general :	c. p. 28.—c. com. mr. 25.—c. com. istr. 5
Banat :	c. p. 2.—c. com. dr. 56.—c. com. mr. 35.—c. com. istr. 17
Criș-Mureș :	c. p. 2.—c. com. dr. 54.—c. com. mr. 39.—c. com. istr. 12
Somiș-Tisa :	c. p. 0.—c. com. dr. 49.—c. com. mr. 36.—c. com. istr. 9
Oaș :	c. p. 3.—c. com. dr. 37.—c. com. mr. 32.—c. com. istr. 5
Munteni-Pădu- reni :	{ c. p. 3.—c. com. dr. 50.—c. com. mr. 35.—c. com. istr. 12
Moți :	c. p. 1.—c. com. dr. 30.—c. com. mr. 28.—c. com. istr. 6
Țara Bîrsei și Țara Oltului :	{ c. p. 0.—c. com. dr. 31.—c. com. mr. 28.—c. com. istr. 7
Sudestul Tran- silvaniei :	{ c. p. 0.—c. com. dr. 32.—c. com. mr. 29.—c. com. istr. 7
Oltenia :	c. p. 0.—c. com. dr. 38.—c. com. mr. 33.—c. com. istr. 8
Muntenia :	c. p. 2.—c. com. dr. 35.—c. com. mr. 33.—c. com. istr. 12
Moldova :	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 34.—c. com. istr. 5
Bucovina :	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 29.—c. com. istr. 5
Basarabia :	c. p. 0.—c. com. dr. 36.—c. com. mr. 29.—c. com. istr. 5

Macedoromîn în general : c. p. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14

Macedoromîn {
fără meglenit : { c. p. 23.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 37.—c. com. istr. 20

Meglenit : c. p. 10.—c. com. mr. 12.—c. com. dr. 45.—c. com. istr. 28

Olymp : c. p. 8.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 40. c. com. istr. 21

Acarmania : c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 38.—c. com. istr. 22

Albania : c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 40.—c. com. istr. 20

Fărșeroți : c. p. 1.—c. com. mr. 9.—c. com. dr. 40.—c. com. istr. 20

Macedoromîn {
fără Olymp : { c. p. 2.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14

Macedoromîn {
fără Olymp
și meglenit : { c. p. 3.—c. com. mr. 7.—c. com. dr. 23.—c. com. istr. 14

Istroromîn : c. p. 20.—c. com. dr. 28.—c. com. mr. 36.

Ies la iveală, deci, următoarele fapte:

1¹. Caracterele comune dialectelor, dacă considerăm dialectele în general, sînt foarte numeroase. La dacoromîn caracterele comune cu macedoromînul sînt aproape tot așa de multe ca și caracterele proprii. La macedoromîn caracterele comune cu dacoromînul sînt cu mult mai multe decît caracterele proprii.

2¹. Caracterele comune pe care le aŭ dacoromînul cu macedoromînul sînt mai multe decît acele pe care aceste dialecte le aŭ comune cu istroromînul.

3¹. Mai multe caractere comune cu istroromînul are macedoromînul decît dacoromînul.

4¹. Caracterele pe care subdialectele unui dialect le au comune cu celelalte dialecte sînt foarte numeroase. La dacoromîn caracterele acestea sînt aproape tot așa de multe ca acele pe care subdialectele dacoromînești le au comune cu dacoromînul. La macedoromîn caracterele acestea sînt chiar mult mai numeroase decît acelea pe care subdialectele macedoromîne le au comune cu macedoromînul.

5¹. Caracterele comune pe care le au subdialectele dacoromîne cu macedoromînul și subdialectele macedoromîne cu dacoromînul sînt mai numeroase decît acele pe care subdialectele dacoromîne și macedoromîne le au cu istroromînul.

6¹. Mai multe caractere comune cu istroromînul au subdialectele macedoromîne decît cele dacoromîne.

7¹. În teritoriul banato-transcarpatin se găsește maximumul de caractere comune pe care le au subdialectele dacoromîne cu dacoromînul în general.

8¹. În teritoriul banato-transcarpatin și în Muntenia apare maximumul de caractere comune pe care subdialectele dacoromîne le au cu istroromînul.

9¹. Cel mai mare procent de caractere comune cu istroromînul îl are dintre subdialectele dacoromîne Banatul. Cel mai mic procent îl au Moldova, Bucovina, Basarabia.

10¹. Dintre subdialectele macedoromîne maximumul de caractere comune cu dacoromînul și istroromînul îl are meglenitul. După el vine din acest punct de vedere macedoromînul fără meglenit. Din punct de vedere al raportului înșă dintre caracterele comune cu celelalte dialecte și caracterele comune cu macedoromînul în general, primul loc îl are macedoromînul fără meglenit: la *macedoromîn fără meglenit* caracterele comune cu dacoromînul sînt peste de cinci ori mai numeroase, și acele comune cu istroromînul sînt aproape de trei ori mai numeroase decît caracterele comune cu macedoromînul în general (care aceste din urmă sînt la minimum), la *meglenit* caracterele comune cu dacoromînul nu sînt nici de patru ori mai multe, și cele comune cu istroromînul sînt puțin peste de două ori mai multe decît caracterele comune cu macedoromînul în general (care aceste din urmă sînt la maximum).

11¹. Subdialectele macedoromîne au mai multe caractere proprii decît cele dacoromîne. Cele mai multe caractere proprii

le are macedoromînul fără meglenit (23), vin apoi meglenitul cu 10 și Olympul cu 8. Celelalte subdialecte macedoromîne, cu caractere proprii în număr de 3, 2, 1, cad la nivelul subdialectelor dacoromîne.

12¹. La dacoromîn caractere proprii ale subdialectelor apar numai în teritoriul banato-transcarpatin și în Muntenia.

5. În privința arhaismului cu care se prezintă unele fenomene notăm următoarele.

a. Arhaisme de acel fel că un fenomen prezintă o stare mai veche din cursul dezvoltării sale.

o. Oaș: păstrarea nazalizării provocate asupra vocalei precedente de *n* intervocalic căzut (123).

π. Oaș, Somiș-Tisa: *î* < *ĩ* cu nazalizarea vocalei precedente (121).

υ. Macedoromîn fără meglenit: păstrarea formelor arhaice *mpt*, *mt* > *nct* (125); păstrarea formelor arhaice *mps*, *ms* > *ncs* (126); păstrarea formelor arhaice *mpt*, *mt* > *pt* din cuvîntul *nuptiae* (137); păstrarea formei arhaice *ms* > *ps* (139).

b. Arhaisme de acel fel că un fenomen important lipsește.

β. Banat: din tot teritoriul romînesc Banatul e cel mai refractar față de prefacerea în sunete limbale a lui *p* înainte de *i*, în Banat fenomenul are loc numai înainte de *i* final fix, și chiar atunci sunetul rezultat din *p* este cel mai apropiat de original, anume *ph* (136).

ρ. Muntenia: *ă* neaccentuat nu se preface în *a* supt influința unui *a* din silaba următoare (82).

τ. Macedoromîn: s-a păstrat *n* intervocalic în acele cuvinte la care el a dispărut în dacoromîn și istroromîn (123).

ε¹. Istroromîn: *i* accentuat și neaccentuat, precedat de *s*, *t*, *dz*, *z*, nu se preface în *î* (45).

6. În privința mai marelui progres cu care se prezintă unele fenomene notăm următoarele.

a. Progres în felul acela că un fenomen prezintă o stare mai nouă din cursul dezvoltării sale.

α. Dacoromîn: *l* < *ĩ* (99); *cl* < *k*, *kĩ* (178); *gl* < *g*, *gĩ* (194).

σ. Muntenia, Molđova: *á* accentuat, precedat în aceeași silabă de *e*, *i*, sunet muțat, și urmat în aceeași silabă ori în silaba imediat următoare de *e*, *i*, sunet muțat, apare de cele mai multe ori prefăcut în *é* (7).

b. Progres în felul acela că un fenomen important are ființă.

δ. Banat, Munteni-Pădurenî: *r* se înmoae înainte de *i*, rar (95).

ε. Banat, Criş-Mureş, Munteni-Pădurenî: între *m* şi *e*, *i* se intercalează un *î* epentetic, dar nu în mod consecvent, fenomenul scade dela vest spre est (116).

ζ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa: *l* se înmoae înainte de *i*, rar (107).

η. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî: *r* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (95); *l* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (107); *n* se înmoae înainte de *e*, fenomenul scade dela vest spre est (134).

θ. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: *t* înainte de *e*, *i* (altul decît cel care provoacă africatzarea de sub 156, 157) se înmoae şi apoi devine *tš* ori *k* ori *th* ori *č*, fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergî dela vest spre est (164); *d* înainte de *e*, *i* (altul decît cel care provoacă africatzarea de sub 165, 166) se înmoae şi apoi devine *dž* ori *g* ori *dj* ori *ğ*, fenomenul are loc cu cea mai mare consecvenţă în Banat şi pierde în consecvenţă şi întindere cu cît mergî dela vest spre est (175).

ι. Banat, Criş-Mureş, Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia: *k* > *cl* şi *k* din elementele străine < *t*, *th*, *tš*, *č*, fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî şi Oaş (190).

κ). Banat, Criş-Mureş (?), Somiş-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaş, Moldova, Bucovina, Basarabia: *g* > *gl* şi *g* din elementele străine < *d*, *dž*, fenomenul e cel mai puternic reprezentat în Munteni-Pădurenî (201).

λ. Banat, Oaş, Muntenia: în Banat, rar, între *p* şi *e*, *i*, în Oaş în mod regulat între *p* şi *i*, în Muntenia, foarte rar, între *p* şi *i* se intercalează un *î* epentetic (144).

ρ. Muntenia: între *b* şi *i* se intercalează un *î* epentetic, rar (155).

§ 273. Ce sînt dialectele, pe care aşa le-am numit până acum, dacoromîn, macedoromîn, istroromîn? Limbî ori dialecte? Deosebirea dintre limbă şi dialect nu s-a făcut încă, macarcă toţi vorbesc neconţinut de limbî şi de dialecte. În mod vag se admite ca mijloc de deosebire *priceperea*; acolo unde nu poţi

pricepe pe cel care-ți vorbește, acesta vorbește altă limbă decît tine. Vezi, de pildă, Gabelentz *Die Sprachwissenschaft* 54 sqq., Gröber în Gröbers *Grundriss I*² 539 (La acest din urmă *vagul* deosebiri a pătruns până și în chipul de a se exprima: „Acolo unde nu pricepi în mod imediat prin limba ta vorbirea altuia, ai a face cu o limbă ori cu un dialect deosebit“! Apoi atunci, care-i deosebirea dintre limbă și dialect?). Acest criteriu de deosebire, *priceperea*, e însă foarte șubred, căci, după cum însuș Gabelentz observă, *priceperea* e variabilă dela un individ la altul, așa că acolo unde nu pricepe unul, X, altul, Y, pricepe, încît ceia ce-i limbă deosebită pentru X, nu-i limbă deosebită pentru Y. Dar faptul însuș de *a pricepe* e variabil. Care pricepere ori lipsă de pricepere hotărăște? Trebuie să nu pricepi nimic, pentru ca să ai a face cu o limbă deosebită? Ori, dacă admii o cantitate oarecare de pricepere, care e cantitatea aceea? Care-i cantitatea de nepricepere, dela care în sus nu mai poți zice că ai a face cu un dialect al unei limbi, ci cu o limbă deosebită?

Eu socot că deosebirea nu trebuie pusă în gradul de pricepere, ci în gradul de înrudire, în gradul de asemănare. Și aici ai a face cu deosebiri treptate, și aici ai a face cu dificultatea de a hotări o graniță de înrudire și de asemănare, dincolo de care n-ar mai fi un dialect, ci o limbă deosebită. Ai însă un avantaj, pe acela anume că, constatările, statisticile, odată făcute, ele au o valoare absolută, iar nu variabilă, ca atunci cînd te pui pe terenul priceperii: faptele sînt cutare, le poți numi într-un fel ori în altul, dar ele rămîn aceleaș. Apoi, dacă te servești de criteriul priceperii, ești nevoit ca dela acea graniță, peste care ai hotărit că ai a face cu limbi deosebite, încolo să confunzi într-o singură masă limbile cele mai disparate, pecînd, dacă constai asemănările și deosebirile, îți dai socoteală de relativa diferență dintre diferitele grupuri de vorbire, oricum le-ai numi, limbi ori dialecte, și prin urmare de relativa lor înrudire.

Și acest din urmă fapt, înrudirea, este acel care interesează în cel mai mare grad, mai ales atunci cînd prin ajutorul limbilor vrei să-ți dai socoteală de firea etnică a popoarelor și de istoria lor. Căci asemănările dintre limbi probează într-adevăr înrudirea lor relativă, iar înrudirea limbilor probează în anumite *împrejurări* înrudirea popoarelor care le vorbesc *).

*) Chestiunea pusă de mine aici nu este cea a înrudirii limbilor așa cum A. Meillet o discută în articolul „Le problème de la parenté des

Care sînt aceste *anumite înprejurări*?

În privința chipului cum se desfac dialecte și limbi deosebite dintr-o limbă primitivă unică oarecare a fost puse înainte două păreri. Unii au susținut că limba primitivă a unui grup de limbi s-a desfăcut în limbi deosebite așa după cum se desface un copac în ramuri (Stammbaumtheorie). Iar alții au susținut că limba primitivă s-a lățit pe un spațiu tot mai mare, și în măsura în care s-a lățit a devenit tot mai deosebită față cu centrul de expansiune: dintrunții trecerile dela un val de limbă, dacă se poate zice așa, la alt val erau treptate, cu vremea însă, din cauza emigrărilor valurilor intermediare pe de o parte, iar pe de alta din cauza interpunerilor de obstacule între valuri, de pildă prin obstacule mari naturale (munți, mări, etc.), ori prin invazii de popoare străine, ori prin graniți politice, continuitatea s-a rupt și au apărut treceri bruște și deosebiri marcante dela o limbă la alta, care deosebiri apoi au tot crescut cu vremea (Wellentheorie). Inițiatorul și principalul reprezentant al primei păreri a fost August Schleicher (Compendium der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1862). Inițiatorul și principalul reprezentant al părerii a doua a fost Iohannes Schmidt (Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen, Weimar, 1872). La aceste două teorii s-au făcut întîmpinările următoare. 1) Dacă Stammbaumtheorie ar fi justă, ar trebui ca, cu cît urmărim mai departe în trecut

languages" din Linguistique historique et linguistique générale pag. 76-102. Pentru Meillet sînt înrudite acele limbi, care derivă din aceeași limbă primitivă, oricît de deosebite din punct de vedere etnic ar fi neamurile de oameni care le vorbesc, și ceia ce-l preocupă este de a arăta cum se poate proba că cutare limbi, cîteodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, derivă din aceeași limbă primitivă. Pentru mine lucrul principal nu este de a constata că limbile cutare derivă din aceeași limbă primitivă, ci de a constata cum în felul de a fi al limbilor se manifestează înrudirea etnică a neamurilor care le vorbesc, și ceia ce mă preocupă este de a arăta cum se poate proba că cutare limbi, cîteodată foarte deosebite la un moment dat una de alta, sînt vorbite de același neam de oameni. Pentru Meillet limba este organul unei *societăți* și înrudirea limbilor este o chestiune sociologică. Pentru mine limba este și organul unui neam de oameni și înrudirea limbilor este mai mult o chestie *biologică*. Pentru aceia prin *ethnos*, *ethnic* în toată discuția din lucrarea de față eu nu înțeleg *societatea* care vorbește aceeași limbă, ci *neamul*, chiar dacă ar fi despărțit în grupuri cu limbi deosebite, care să nu fi derivînd din aceeași limbă primitivă, *neamul*, adică complexiunea specifică fizică și psihică, baza de articulare și baza psihologică, *rasa*.

un grup de limbi ori de dialecte, cu atît sã dãm peste mã puține ramuri, peste mã puținã diversitate, peste mã mare unitate. Cu toate acestea se observã cã, din contra, diversitatea, multiplicitatea cresc în proporția în care pãtrundem mã mult în istoria trecutului limbilor. De pildã, s-a constatat cã numãrul și divergența dialectelor grecești cresc cu cît urmãrim mã mult dialectele grecești în trecut. S-ar pãrea cã nu o limbã unicã, ci o sumedenie de dialecte s-a aflat la baza limbilor îndrudite dintr-un grup oarecare, de pildã la baza limbilor indogermane. Pentru aceia aũ și renunțat indogermaniștii la reconstituirea limbii indogermane primitive. 2) Dacă Wellentheorie ar fi justã, ar trebui sã observãm astãzi, la dialectele unei limbii oarecare, acea trecere treptatã dela un dialect la altul, acea diversitate cu atît mã mare, cu cît ne îndepãrtãm mã mult de centrul de expansiune, ori în general de un centru careva. Dar studiarea dialectelor din punct de vedere al granițelor dintre ele, din punct de vedere al lãțirii în spațiu a unui fenomen limbistic (de pildã, și mã ales, a unui sunet, apoi a unei forme gramaticale, a unui cuvînt, a unui înțeles de formã ori de cuvînt), formarea de atlase dialectale, unde se aratã în mod bãtãtor la ochi întretãerea în tot felul de direcții a tot felul de fenomene, aũ dus la concluzia cã nu numai dezvoltarea dialectalã nu este treptatã dela un spațiu la altul, cã nu numai existã de multe ori asãmãnãri mã mari între valurile mã depãrtate decît între cele mã apropiate, dar este așa de mare încurcãturã de linii, așa de mare lipsã de contururi, încît la urma urmelor se pune chestiunea dacã nu cumva nu existã dialecte de fel, dacã nu cumva trebuie sã zicem cã sînt tot atîtea dialecte cîtî indivizi și cã altfel de dialecte în afarã de cele individuale nu existã (Asemenea atlase dialectale sînt, de pildã, pentru limba germanã Wenker, *Sprachatlas des deutschen Reichs*, 1895; pentru limba francezã Gilliéron et Edmont, *Atlas linguistique de la France*, 1902-1908; pentru dialectul dacoromîn Gustav Weigand, *Linguistischer Atlas des dakorumãnischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909. Asupra chestiunii vezi Paul Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, Göttingen, 1896, pag. 93 sqq.; Eduard Wechssler, *Giebt es Lautgesetze?*, în *Forschungen zur romanischen Philologie*, Festgabe für H. Suchier, pag. 349 sqq.).

Principala obiecție, care s-ar putea face celor douã teorii, ar fi însă dupã mine aceia cã nu se ține socotealã în ele de

bazele *etnice* ale limbilor. Se vorbește în ele de limbă, care s-ar desface ca ramurile unui copac ori ca valurile unei ape, în așa fel, parcă limbile ar avea un trăi a parte, în mod independent de oamenii care le vorbesc. Să se fi desfăcut ca ramurile ori ca valurile limbile indogermane? Dar acolo avem a face cu dialecte foarte asemănătoare ale unei limbă, pe care popoare cuceritoare le-au transplantat la alte neamuri de oameni, unde, dezvoltându-se mai departe pe baze de articulații deosebite dela un neam la altul, au dat naștere la limbile indogermane. Să se fi desfăcut ca ramurile ori ca valurile limbile romanice? Dar acolo avem a face cu o limbă unitară, pe care organele statului și coloniștii au transplantat-o la diferite neamuri de oameni, unde, dezvoltându-se mai departe pe baze de articulații deosebite dela un neam la altul, au dat naștere la limbile romanice. Înțeleg să ai a face cu unul și același neam de oameni, care să se fi lătit tot mai mult fără să-și piardă unitatea etnică, și să vorbești atunci de desfacere în ramuri și în valuri. Căci în adevăr diferențierea fizică și psihică a unei unități etnice e foarte posibil să se facă în așa fel, încât să o poți compara cu desfacerea ramurilor dintr-o tulpină, iar diferențierea tot mai mare a aceleiași unități etnice, cu cât crește distanța dela un centru de expansiune, este tot atît de probabilă, deoarece deosebirile *mediului* încunjurător cresc probabil în aceiași proporție; limba însă nu e decît un organ al omului, dezvoltat la el în mod tot așa de *specific* ca întreaga lui făptură fizică și psihică, și nu-i nimic mai natural decît ca diferențierea în ramuri și în valuri să se reflecteze și într-însa.

Dar se poate găsi vreun asemenea exemplu de un popor unitar etnicește, care să se fi lătit tot mai mult fără să-și fi pierdut unitatea etnică? Eu cred că nu. Și aici, ca pe oricare alte terenuri ale cugetării omenești, orice gîndim noi se găsește numai *aproximativ* în realitate. Un asemenea exemplu de popor este posibil numai ca un deziderat al minții noastre, în realitate este imposibil. Aproximativ însă se poate găsi. Și eu aș socoti că dintre popoarele așa numite romanice, poporul român, acest conglomerat de multe neamuri de oameni, printre care a predominat însă neamul thrac, devenit unitar prin amestec, prin aceleiași împrejurări climaterice, prin aceleiași vicisitudini politice, prin aceleiași împrejurări de viață psihică, și care apoi s-a lătit depe teritoriul lui de baștină pe alte teritorii așa de întinse, precum sînt acele pe care le ocupă actualmente, prezintă cele

mai multe condiții pentru a fi considerat cu aproximație ca un asemenea exemplu. *Probabil* poporul român n-a fost cuceritor și actuala populație rominească nu se datorește unor neamuri străine, cărora primitivul popor român li-ar fi impus limba lui și cu care el s-ar fi contopit: dacă și vreo asemenea contopire a avut loc, ea s-a petrecut în măsură mică și în general populația actuală se datorește numai continuării prin prolificație a aceluiaș neam de oameni. *Probabil* lățirea poporului român s-a petrecut în teritorii golite de populația veche, care se scurșese în alte direcții. *Probabil* repulsiunea pe care o au Rominii de a contracta legături de sînge cu străinii, repulsiune care e așa de mare, încît chiar căsătoriile între Rominii din sate diferite sînt evitate (Vezi S. Fl. Marian, Nunta la Romini pag. 45 sqq.), a fost tot așa de mare totdeauna, așa că, chiar dacă o minoritate formată de străini se va fi rominizat (O majoritate străină rominizată este imposibil de admis, căci Rominii n-au fost cuceritori), majoritatea populației, formată din Romini, s-a păstrat curată de sînge. Toate aceste lucruri sînt *probabile*. Dar chiar dacă nu vor fi *probabile*, cu mai mult drept în orice caz poate să se gîndească cineva la desfaceri în ramuri și în valuri, cînd e vorba de o limbă romanică, decît cînd e vorba de limba indogermană ori de limba latină, și încă cu mai mult drept, cînd e vorba de limba romină, căci—aceasta e sigur—nicio altă limbă romanică nu s-a răspîndit dela un centru pe un spațiu atît de întins ca dînsa *).

Dacă admitem acum că, atunci cînd la baza unei limbi există unitatea etnică a poporului care o vorbește, este firească o desfacere în dialecte analoagă desfacerii ramurilor dintr-un copac și a valurilor unei ape, care desfacere în dialecte să corespundă unei adecvate desfaceri în firea etnică a poporului vorbitor, prima chestiune care trebuie să și-o pună cineva este cea a punctului de vedere din care trebuie considerată limba.

Omul este compus din fizic și din psihic, și în variația

*) Chestiunea amestecului poporului român primitiv cu diferite neamuri de oameni altele, pe care și le va fi asimilat în cursul existenței sale, este o chestiune care așteaptă rezolvirea, dacă în general i se va putea da vreodată o rezolvire. Este o chestiune în tot cazul care trebuie să plece dela o constatare a stării antropologice actuale a poporului român, și din acest punct de vedere nu cunosc alte lucrări decît acele ale lui Eugène Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societății regale romine de geografie XXXVII, și Les races et l'histoire, Paris,

lor aceste două lucruri nu merg mină în mină. Învremece variația fizică atinge gradul x , cea psihică poate atinge gradul y , apoi variația fizică e mai înceată și mai treptată, iar cea psihică e mai răpede și mai bruscă. Pentru aceia și întâlnești în aceeași familie frați care samănă mult la fizic, dar se deosebesc mult sufletește, pecind din contra oameni cu complexiunea fizică cea mai deosebită a adesea afinități psihice, și morale și intelectuale, uimitoare. În mijlocul unui popor se întâmplă citeodată că acel care reprezintă mai puțin tipul fizic al poporului să ducă la culme tocmai calitățile psihice ale acestuia: exemplu Socrat. Iaponejii samănă mai mult la psihic cu Europeanii decît cu Chinejii, care sînt de aceeași rasă fizică cu dinșii (Aceasta nu înseamnă, negreșit, că n-ar fi enorme deosebiri psihice între Europeanii și Iaponeji. Vezi, de pildă, cele spuse de Pierre Loti, *Femmes japonaises*).

1924, din care se constată că Românii au un tip al lor a parte față cu popoarele vecine. Incolo numai cîteva indicații răzlețe se găsesc pe la învățați asupra tipului românesc, cu care ocazii s-au emis și oarecare presupuneri asupra probabilității amestec dintre Romîni și dintre cutare ori cutare neamuri străine. După Weigand în IV Jahresbericht 286-287 „Tipul Moșilor nu-i românesc de fel. Părul blond, ochii albaștri, nasul supțire și corotic, care se găsesc atît de des la ei și la locuitorii din Fizeș în valea Hațegului, nu aparțin la tipul românesc”. Moșii ar fi proveniți dintr-un amestec al Romînilor cu mulți Slavi maghiarizați, care s-au românizat. Mult element unguresc apoi s-ar fi contopit cu cel românesc la Romîni din valea Hațegului, dela Mureș și din Bihor”. Despre Moși mai spune Weigand în Zeitschrift für romanische Philologie XXIX, 377: „Moșul, coada (Zopf) Moșilor este de origine malorusă, coloniile maloruse au adus acest obicei în Transilvania. Malorușii sînt porecliți de Velicoruși *Hohol*, adecă *moș*. La Maloruși *moșul* azi a dispărut (dar și la Moși a devenit foarte rar și mai este purtat numai de bătrîni), numele însă a rămas. Moșii sînt un popor amestecat din Romîni, Slavi și Secui, iar procentul cel mai mare, dacã judecăm după tipul Moșilor veritabili, l-au dat Secuii”. După același învățat în Linguistischer Atlas pag. 17 „toată marea deosebire dialectală dintre Moldova și Valahia provine dela o bază de limbă deosebită, care bază de limbă a fost în Moldova de sus cea malorusă, iar în Valahia cea bulgărească”. Și cu toate acestea dialectul muntenesc are numai două caractere specifice, și acelea de foarte mică importanță, iar cel moldovenesc n-are niciunul! Vezi mai sus F 4, § 272, No 4. Iar Sextil Pușcariu, Zur Rekonstruktion des Urrumänischen în 26 Beiheft zur Zeitschrift für roman. Philologie pag. 51, spune următoarele: „Să se bage bine de samă că alt ceva e *limbă* și alt ceva *popor* ori *rasă*. Aceste lucruri nu trebuie confundate. Macarcă limba autohtonă la un popor deznaționalizat n-are pentru limba nouă adoptată aproape nicio importanță, în privința etnică și antropologică populația primitivă este cea care hotărăște carac-

terul poporului celui nou rezultat din amestec. Orice cunoscător al poporului românesc rămîne surprins cînd constată cît de mult variază caracterul etnic dela o provincie la alta, macarcă deosebirea de limbă sînt minime. Așa, de pildă, deosebirea dintre Sîrbii și Romîni din Banat este cu mult mai mică decît cea dintre Romîni bănațeni și cei din Ardeal, iar Romîni din Valahia de sud se deosebesc din punct de vedere etnic de Moldoveni mai mult decît de Bulgari". Și cu toate acestea din cele spuse de Pittard în „Popoarele din peninsula Balcanilor” se vede că Romîni din Banat se deosebesc de Sîrbi mai mult decît se deosebesc de Sîrbi Romîni ceilalți! Cel dintîiu care a vorbit despre Romîni Megleniți, Lucius, De regno Dalmatiae et Croatiae, în Schwandtner Scriptores rerum hungaricarum III pag. 455, spune, fără să arăte izvorul de informație, că Alexios I Komnenos (1081-1118) a stabilit Vlahi în Moglena, după ce această regiune fusese devastată de Robert Guiscard cu Normanzii [Între anii 1081-1085 Robert Guiscard a ocupat Kerkyra, Avlona, Kanina, Dyrhachion, Epirul, Pekin, Berat, Arta, Thessalia, Polobo, Scopia, Moglena; Hopf, Geschichte Griechenlands, VI, pag. 141 sqq.], apoi, după ce a învins pe Pecenegi cu ajutorul Cumanilor [April 1091, la gura Mariței lângă Ainos, Anna Komnena, pag. paris. 232. Pentru fixarea datei de April 1091 vezi C. Jireček, Geschichte der Serben, I, pag. 239], a stabilit Pecenegi într-însa, și că din amestecul dintre Vlahii și Pecenegii stabiliți de Alexios I Komnenos în Moglena se trag Romîni Megleniți. De altfel Pecenegii însuși erau după Lucius, aceiași pagină, tot Romîni [Notez în treacăt că părerea lui Lucius, cum că Pecenegii ar fi fost Romîni, a fost adoptată de Petru Maior, Istoria pentru începutul Romînilor, pag. 153 sqq., care o completează cu aceia că și Cumanii ar fi fost Romîni, pag. 160 sqq.]. Părerea că Romîni Megleniți și-ar fi trăgînd originea din amestecul dintre Romîni și Pecenegi a fost reluată de C. Jireček în Archiv für slavische Philologie, XV, pag. 97, cu ocazia recensiei pe care acest învățat a făcut-o lucrării Vlacho-Meglen a lui Weigand. După ce vorbește despre stabilirea Pecenegilor în Moglena decît Alexios I [Faptul este atestat de Zonaras, tomul II, pag. paris. 299], C. Jireček zice următoarele: „Prin aceasta se explică în de ajuns fizionomia necaucasiană a Vlahilor din Moglena, care a surprins așa de mult pe D-l Weigand: Romîni Megleniți sînt descendenții romanizați ai Pecenegilor colonizați în Moglena. Tot așa alți Pecenegi colonizați pelingă Sofia s-au slavizat și fețele urmașilor lor li dă de gol astăzi originea”. [Weigand Meglen XXIX despre Romîni Megleniți: „Expresia feței este indiferentă; ochii fără foc, apoi lungăreți și oblici; umerii feței eșiți înainte; buze groase și barbă puțină”]. Această reluare a părerii lui Lucius a avut loc în mod independent, căci Jireček n-a cunoscut cele spuse de Lucius. Deosebirea stă numai într-aceia că Jireček, bine înțeles, nu consideră pe Pecenegi ca Romîni. După Th. Capidan, Meglenoromîni, I, București, 1925, pag. 63 sqq. „Romîni megleniți ar fi venit în actualul lor teritoriu dinspre răsărit, din regiunea muntelui Rhodope, pentru că particularitatea meglenoromînă \check{a} , \acute{e} < \acute{o} a fost împrumutată din limba bulgară, iar în limba bulgară schimbarea de sunet \check{a} < \acute{o} se găsește numai în regiunea muntelui Rhodope; apoi Romîni megleniți n-au putut veni în actualul lor teritoriu decît numai după secolul XII, ori

chiar numai după secolul XIII, pentru că în dialectele bulgărești din muntele Rhodope „pronunțarea lui *ă* ca *oa* apare cu mult după secolul XII“; cu Pecenegii, deci, Rominii megleniți nu s-au putut amesteca, „pentru că atunci când se vor fi coborât ei prin secolul XIII și poate ceva și mai târziu în Meglen, nu vor fi găsiți în această regiune decât numai Bulgari“⁷. Nu este exact însă că în limba bulgară schimbarea de sunet $\check{a} < \phi$ se găsește numai în regiunea muntelui Rhodope, vezi § 293; iar dacă în dialectele bulgărești din muntele Rhodope pronunțarea lui *ă* ca *oa* apare cu mult după secolul XII (Adecă cum *apare*? Se constată adecă în *ceva scris*?), aceasta nu înseamnă că această pronunțare nu va fi existat cu mult mai înainte! În Viața Nouă XVII (anul 1921), pag. 165-173 (după cum văd dintr-o notiță în Dacoromania II 880 și din cele ce mi-a comunicat D-l profesor Minea, căci eu însumi n-am putut găsi nicăiri numărul din Viața Nouă unde s-a publicat articolul lui Densușianu) Ovidiu Densușianu, într-un articol intitulat „Moșii, originea lor“, susține că Moșii sînt Alanii rominizați, pentru că verbul *a văi* cu înțelesul de *a vedea*, pe care-l au Moșii, își are analogul într-un verb din limba Oseților, descendenții Alanilor, și pentru că Moșii sînt blonzi ca și Alanii. Alanii ar fi lăsat printre Romini și alte urme, după Densușianu, anume în felul cum poartă fimeile părul în Țara Hațegului și în numele de localitate Zarand, care ar fi un derivat din cuvîntul iranic *zar*, care înseamnă aur. Pe *a văi* însă mai degrabă decât din cuvinte iranice l-ar putea deriva cineva din latinul **valliare*, a vintura, schwingen, vanner, de unde s-a derivat italianul *vagliare*, a cerne, a alege, a cerceta cu băgare de samă (Meyer-Lübke, Romanisches etymologisches Wörterbuch No 9132). Legătura de înțeles dintre *a cerne* și *a vedea* este vădită în însuș latinescul *cernere*, care înseamnă și *a cerne* și *a vedea*, iar dela înțelesul *a cerceta cu băgare de samă*, pe care l-a căpătat **valliare* în italienește, până la acel de *a vedea*, pe care l-a căpătat **valliare* în rominește, trecerea este cea mai ușoară, după cum probează de fapt acelaș *cernere* latinesc, care înseamnă și *a cerne* și *a cerceta cu băgare de samă* și *a vedea*. Cît despre *Zarand*, această localitate este prea departe de terenurile aurifere din Transilvania, pentru că să-i poată cineva pune în legătură numele cu aurul. În caz cînd pronunțarea este *Zárand*, apoi avem probabil a face cu slavul *Zaröbŭ* (Vezi Miklosich, Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen, II, pag. 120), pe care Ungurul prin etimologie populară l-a pus în legătură cu *zárand-*, participiul verbului *zárni*, a închide.†

Asemenea amestecuri cu neamuri străine, pe care le vor fi suferit Rominii, sînt însă parțiale. De altă importanță, mai mare cu mult, este amestecul pe care-l vor fi avut poate Dacoromîni cu Slavii pe întregul teritoriu actualmente ocupat de dinșii, unde nenumărate numiri topice slave probează că Rominii trebuie să fi primit acele numiri direct dela niște Slavi, care ori vor fi emigrat aiurea undeva ori se vor fi contopit cu Rominii. Pentru Slavi și pentru eventualul amestec al Romînilor cu Slavii vezi § 82 No 10 și § 225.

Tot așa de altă importanță, mai mare cu mult, este amestecul pe

care l-au avut după Diculescu, Die Gepiden, I, Români cu Gepizii în Dacia traiană. Prezența Gepizilor în Dacia o constată Diculescu pe baze istorice și arheologice cu începere dela anul p. Chr. 249 până la ruina statului lor, al cărui simburile îl constituia toată Dacia, prin Avari și prin Langobarzi la anul 567. Vezi § 82 No. 9 sub Gepizi. Această prezență o constată el apoi mai departe, tot pe baze istorice și arheologice, după ruina statului lor. După ruina domniei lor din Dacia și ocuparea Daciei de Avari unii Gepizi s-au dus la Langobarzi, alții mai puțini s-au refugiat la Bizantini. Dintre cei duși la Langobarzi sînt pomeniți unia de Paulus Diaconus încă în a doua jumătate a secolului VIII. Puținii care s-au refugiat pe teritoriul bizantin și-au pierdut probabil naționalitatea deja în a doua generație. Grosul populației gepide a rămas în Dacia sub jugul Avarilor. Avarii erau mai ales stabiliți în cîmpia dela Tisa din vestul Daciei, unde s-au aflat morminte de tip avar, cu cal, cu hățuri, scări de șa, arme, podoabe și monezi bizantine dela VI-VII secol. Asemenea morminte s-au găsit la Kunagota în comitatul Csanád dela finele secolului VI, la Artand și Cigmău în districtul Bihor din secolul VII, și la Török-Kanisza în districtul Torontal din secolul VIII. Grosul populației avarie era însă la vest de Tisa. Cum că Gepizii trăiau alături cu Avarii se probează prin rămășiți arheologice găsite la Tisza-Füred în comitatul Heves și la Felnak în districtul Temeș, care sînt datate din primul timp al dominației avarie. Împăratul Mauricius și-a pus numele Gepidicus. Aceasta înseamnă că alături cu Avarii, în luptele acestora cu Bizantinii dela 583-586, trebuie să fi fost și Gepizi. În expediția contra Avarilor dela anul 601 Bizantinii au dat la nord de Temeș în Banat peste trei sate de Gepizi. În luptele pe care le-a avut atunci în Banat generalul bizantin Priscus cu Avarii a luat prizonieri 3000 de Avari, 800 de Slavi, 3200 de Gepizi și 2000 de barbari. În armata chaganului Avarilor, cînd acesta a mers contra Constantinopolului la anul 626 erau Avari, Bulgari, Slavi și Gepizi. Dela anul 626, cînd cu expediția Avarilor contra Constantinopolului, nu se mai vorbește de Gepizi în izvoarele bizantine. În izvoare apusene se mai pomenește de Gepizii depe aici încă două secole și jumătate după anul 626. Geograful Ravennas, prima jumătate a secolului VIII, pomenește de Dacia, numită și Gipidia, unde locuiesc Avarii. Pela anul 770 Paulus Diaconus pomenește de Gepizi care trăiesc sub jugul Avarilor. Imperiul Avarilor a fost sfărmat de Franci la anul 796 și în luptele Avarilor de atunci cu Francii sînt pomeniți de partea Avarilor și Gepizii. La anul 872 ori 873 se pomenesc Gepizi la Sirmium?. Die Gepiden, I, pag. 211-220, 222-224, 227, 232-234, 239-240. În special importante în documentarea prezenței Gepizilor în Dacia sînt rămășițele arheologice gepide, despre care numai unele vorbește Diculescu în primul său volum, căci despre numeroasele rămășiți arheologice gepide, găsite în Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș spune autorul la pag. 78 că va vorbi în volumul II al operei sale. În primul volum autorul vorbește numai despre cele dela Simlău (Szilágy-Somlyó) din nordvestul Transilvaniei, care datează dela începutul secolului V, pag. 43-45, 48-51, despre cele dela Apahida lângă Cluj, care datează din prima jumătate a secolului VI, pag. 77-78, și despre cele dela Tisza-Füred în comitatul Heves și dela Felnak în districtul

Temeș, care datează din primul timp al dominației avare, pag. 219-220; iar în harta statului gepid dela pag. 76 se arată *unele* (einige) din locurile unde s-au găsit asemenea rămășiți gepide: 12 locuri în Transilvania pe tot cuprinsul ei, 3 locuri în Banat, 8 locuri în Crișana, 1 loc în Maramureș. Fiindcă Diculescu este partizan al părerii că Dacoromîni sînt descendenții populației romane din Dacia, care n-ar fi părăsit Dacia niciodată, ci ar fi rămas statornică în ea în tot timpul invaziei barbarilor, apoi se înțelege pentru ce elementele vechi germane care se vor fi găsit în limba romînească sînt după el de origine gepidă (Vezi § 84 nota): Romîni și Gepizii aŭ fost doar coexistenți în Dacia în curs de șese secole, până ce s-aŭ romînizat Gepizii încet încet cu toții. Die Gepiden I, pag. 169-170: 'Gepizii erau numeroși, dar mai puțin numeroși decît populația romanică, față de care erau în acelaș raport numeric, în care aŭ fost neamurile germane față de populația romanică în celelalte provincii ale imperiului'. Pag. 171-173: 'În Dacia alături cu Gepizii trăiau, ca populație supusă, Romîni primitivi'. Pag. 196: 'Romîni față de Gepizii erau în stare de supunere. De atunci își trage originea înțelesul de halbfreier Bauer al cuvîntului *rumin*'. Pag. 197: 'Ocupația Romînilor pe vremea Gepizilor era păstorie și agricultura'. Pag. 224-225: 'Cei două mii de barbari, despre care se spune că i-ar fi luat prizonieri generalul bizantin Priscus în Banat împreună cu 3000 de Avari, 800 de Slavii și 3200 de Gepizi (Informator este Theophanes. Vezi puțin mai sus), erau Romîni'. În ce privește continuitatea Romînilor în Dacia, aceste spuse ale lui Diculescu sînt afirmații goale. Inseș numele comune și personale gepide, care ar exista în romînește (Vezi § 84 nota), ar răsturna în adevăr, după cum cu drept observă Diculescu pag. 173-174, principalul argument care s-a adus până acum *contra* continuității Romînilor în Dacia, dar n-ar constitui un argument *pentru* această continuitate, întru cît Romîni aŭ putut căpăta elementele vechi germane de nuanță gepidă din limba lor dela Goții de a dreapta Dunării, cu care aŭ fost în așa de îndelungate raporturi (Vezi § 82 No 9) și a căror limbă era asămănătoare cu cea a Gepizilor (Vezi § 82 No 9 sub Gepizi), iar elemente curat gepide aŭ putut împrumuta dela Gepizi chiar fără să fi persistat în Dacia, deoarece ei aŭ emigrat de a stînga Dunării, în special în Banat și în Transilvania, încă din secolul p. Chr. VI, cînd Gepizii erau în Dacia (Vezi § 275). De atunci, dela veacul VI, aŭ avut vreme de ajuns Romîni să trăiască și prin munți împreună cu Gepizii și să împrumute dela dinșii acele cuvinte privitoare la munte, ca *béucă*, *băucă*, *bîtcă* (Vezi § 84 nota), asupra cărora insistă în special Diculescu la pag. 218. Un singur argument aduce autorul în favoarea continuității Romînilor în Dacia, și acela limbistic. La pag. 199 ni se spune anume că 'în limbile slovacă și polonă s-a introdus cuvîntul romînesc *chiag* > **clagum* pe vremea cînd încă *cl* nu devenise *cl'*, deoarece în aceste limbi cuvîntul ar fi sunînd cu *cl'*, nu cu *cl'*; fiindcă însă *cl* < *cl'* este un fenomen romînesc foarte vechiu [El este în adevăr anterior împrumuturilor făcute de limba romînă din limbi străine, are loc numai la elementele băstinașe și aparține la romîna primitivă. Vezi §§ 251 No 178; 263; 264], apoi aceasta ar proba că Romîni aŭ existat în Dacia de demult tare, depe vremea lui *cl'*'. Din ne-

norocire orice discuție asupra unui asemenea lucru este de prisos, pentru că în limbile slovacă și polonă cuvântul românesc *chiag* sună cu *cl*, nu cu *cl*. Vezi Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, Consonantismus, II, 58. Fapt pozitiv, care să probeze că în adevăr Gepizii și Rominii au coexistat *cîndva* în Dacia (fără să probeze, firește, nimic în ce privește *continuitatea* Romînilor în Dacia), este numai acel al numelor topice gepide care ar fi existînd pe teritoriul actual al Daciei, căci asemenea numiri topice de origine gepidă, existente astăzi în nomenclatura romînească, nu s-ar putea explica decît prin faptul că Rominii le-au primit *cîndva* direct dela Gepizi, tot așa dupăcum numirile topice slave din actuala nomenclatură romînească nu se pot explica decît prin faptul că Rominii le-au primit *cîndva* direct dela Slavi. Și asemenea numiri topice gepide Diculescu înseamnă citeva. Numiri topice presupuse gepide pomește el multe, dar nu toate sînt privitoare la chestiunea coexistenței Romînilor cu Gepizii, iar unele sînt complect inadmisibile. De felul acesta, că nu privesc chestiunea ori că sînt complect inadmisibile, sînt următoarele categorii. a) Nume topice gepide vechi, atestate în izvoare istorice și care azi nu mai există: *Ahua* (=Olt) pag. 90; *Drenko* (=Mureș) pag. 85; *Gilpil* (=Crișul negru) pag. 89; *Milia* (=Crișul alb) pag. 88; *Taus* (=Olt) pag. 90; *Tut* (=Bega) pag. 89. b) Nume topice autohtone, influențate de limba gepidă, atestate în izvoare istorice; unele azi nu mai există; altele există, dar nu sînt descendentele acelor forme gepizate: *Grisia* (=Criș) pag. 92; *Marisia* (=Mureș) pag. 91; *Recidiva* pag. 93; *Sicidiva* pag. 94; *Tibisia* (=Temeș) pag. 91; *Tisia* (=Tisa) pag. 91. c) Nume topic actual dat de Romini pe baza unui nume personal gepid (Berlad?): *Birlad* pag. 188-189. d) Nume topice actuale date de Romini pe bază de nume comune gepide, care vor fi existat odată în limba romînească: *Bôta* pag. 181; *Bôtca* pag. 181; *Mueriș* pag. 99; *Mueruș* pag. 99. La această categorie aparțin în special numele topice *Bahlüi*, *Călmățüi*, *Călüi*, *Urlüi*, *Vaslüi*, pag. 193-194, care ar fi compuse din cuvintele germane *baht* Pfütze, *wasl* Regen, *kall* geronnen, *huril* Kot, *klame* Giessbach, și germanul *ouwa* Wasser. Aceste nume topice în -üi gepide sigur că nu sînt, pentru că Gepizi pela *Bahlüi* și pela *Vaslüi* n-au fost niciodată, dar nici rominești pe bazele de elemente gepide presupuse de Diculescu nu pot fi cu niciun preț, pentru că ar trebui să admitem că Rominii ar fi împrumutat din limba Gepizilor nu numai cuvinte, ci și chipul de a forma cuvinte compuse. Formele gramaticale în general se împrumută greu dela o limbă la alta (Vezi §§ 332, 333, 334), dar dintre cele mai greu de împrumutat este tocmai felul de a forma cuvintele prin compunere, mai ales cînd acel fel (cum este tocmai cel german) este așa de contrariu firii limbii împrumutătoare. Privitoare la chestiune sînt numai următoarele categorii de numiri topice presupuse gepide. a) Numiri actuale negepide, dar influențate de limba gepidă: *Dunăre* pag. 99-100; *Mureș* pag. 93; *Olt* pag. 80-81. b) Numiri actuale date de Gepizi: *Amărul* [unde articolul este, firește, ceva românesc] pag. 97; *Doftána* pag. 94; *Ernot* [Accentul?] pag. 192; *Gálda* pag. 94-95; *Gilórt* pag. 78-79; *Lótru* pag. 79-80; *Mára* pag. 94; *Sörca* pag. 94. La această categorie aparțin în special numele topice terminate în -ádia

și -ădia : *Amarădia* pag. 96 ; *Arpădia* pag. 97 ; *Cernădia* pag. 98 ; *Ciocădia* pag. 98 ; *Cisnădia* pag. 98 ; *Crivădia* pag. 97 ; *Lopădia* pag. 99. La acestea se adaug c) Numiri topice date de Romîni dela numele etnic al Goșilor, care ar proba că alături cu Gepizii existau în Dacia și rămășiți de ale Goșilor: *Gótul* pag. 169 ; *Pirăul Gotului* pag. 169. Dar și aceste numiri sînt supuse la multe restricții. *Dunăre, Mureș, Olt* sînt în adevăr influențate de limba gepidă? Lucrul nu-î de fel sigur. O idee îș poate face cineva din cele spuse de Diculescu asupra numelui *Dunăre* (Vezi § 100). *Amărul* este un nume dat de Gepizi? Nu cumva este dat de Romîni pe baza unui nume comun gepid existent cîndva în romînește, așa cum sînt numele *Bôta, Bôtca, Mueriș, Mueruș* (Vezi mai sus primele categorii de numiri topice sub d) ? *Doftăna*, care, tocmai, se găsește și pe teritoriul negepide (în județele Prahova și Bacău), nu este cumva și el mai degrabă un nume dat de Romîni pe baza unui nume comun gepid existent cîndva în romînește? (Un gepid *Doftana* de altfel ar trebui să fie relativ de curînd introdus în romînește, după prefacerea *ân <în>*). Că în numele topice *Gotul, Pirăul Gotului* se va fi ascunzînd numele etnic al Goșilor, este problematic. Vezi § 212 sub IV pag. 549. Pentru celelalte numiri, *Ernot, Gălda, Gilört, Lôtru, Măra, Sôrca*, și cele terminate în -ădia, -ădia, alt verdict asupra gepizmului lor nu se poate da decît acel de *poate!* La niciuna n-ai a face, ca la slavele *Zlăt-na* ori *Bălggrad*, de pildă, cu ceva unde să poți zice *sigur!* De altfel această lipsă de siguranță are loc la toate elementele vechi germane cîte au început de o bucată de vreme, ca nume comune și nume proprii, să-și afirme existența în limba romînească: niciun element vechi german, afirmat de unii și de alții ca atare, nu-î sigur. Dar să admit că numirile topice din categoriile din urmă *a, b* sînt într-adevăr de Gepizi date și că dela Gepizi direct le-au primit Romîni (In asemenea caz, în treacăt vorbind, cuvîntul *Cernădia* > gepid *kern-* ar proba că Romîni existau pe teritoriul gepid în secolul VI, pe vremea cînd se făcea africanizarea lui *ce, ci*). Ele sînt numai 18 la număr. Acest număr este minim și nu poate îndreptăți pe cineva să spună, cum face Diculescu pag. 170, că „Gepizii în Dacia erau față de Romîni în acelaș raport numeric în care au fost neamurile germane față de populația romanică în celelalte provincii ale imperiului”, ori, cum face el în prefață pag. VII, că „partea pe care au luat-o Gepizii la formarea poporului romîn este în orice caz egală, dacă nu mai mare, cu cea pe care au luat-o Francii la formarea poporului francez și Langobarzii la formarea poporului italian“.

O importanță oarecare se poate atribui în sfîrșit contactului pe care l-au avut Dacoromîni cu popoarele vechi turcești, cu Pecenegii adecă, cu Uzii și cu Cumanii.

Pecenegii (Așa-î numesc cronicile rusești : *Pecen'kgü*, pl. *Pecen'kdzi*. Bizantinii îi numesc *κατλιναίται, κατλιναίοι*. Alt nume sub care apar este *Kangar*, Constantin Porphyrogenetus *De administrando imperio*, cap. 37, pag. paris 106, și *Kangli* la Rubruck [The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900]. Izvoarele ungurești îi numesc

Bisseni. Pentru variante, ca Baĝnak la Edriși, etc., vezi Ioachim Lelewele, *Géographie du moyen âge*, Breslau, 1852, III, pag. 12, 192, 203, IV, pag. 44-45) au ocupat la anul 890 Moldova până la Siret, după ce au alungat de acolo pe Unguri, Constantin Porphyrogenetus, *De administrando imperio* cap. 37, pag. paris. 105, cap. 38, pag. paris. 107-108 (Constantin, care scria cel mai târziu pe la 945, spune că lucrurile s-au petrecut cu 55 de ani mai înainte. Compară volumul I al lucrării de față, pag. 729), cu povestirea căruia se potrivește cea a lui Nestor, vezi volumul I al lucrării de față pag. 716, și deja în anul 933, profitând de discordiile din primul imperiu bulgăresc, după ce susținuse ba pe țarul Petru, ba pe călugărul Mihael, fratele țarului, invadează împărăția grecească și pătrund, devastând tot înaintea lor, până în Atica. Theophanes continuatus pag. paris. 260, Cedrenus t. II pag. paris. 627, 628. Până la anul 1057 ei s-au mulțumit totuși numai cu incursii de pradă în peninsula balcanică și s-au menținut, ca locuitori stabili, la granița Dunării, după ce (cu siguranță încă dela 971, cînd Ioan Tzimiskes a pus capăt imperiului bulgăresc de răsărit) se lățise cu stăpînirea până la incluziv Oltenia. La 1057 însă au ocupat și tot litoralul drept al Dunării. Anna Comnena pag. paris. 89. De aici înainte toată greutatea lor a apăsător asupra peninsulei balcanice, ca un fel de compensare a pierderilor suferite de dinșii în sudul Rusiei, căci la 1036-1038 suferise o mare înfrîngere din partea lui Iaroslav, prințul Kievului, iar pe la 1055 fusese deposedați de Cumanii din posesiunile lor de dincoace și de dincolo de Dnipro, pe care le stăpîneau pe la 945 (Constantin Porphyrogenetus, *De administrando imperio*, cap. 8, pag. paris. 58, 59, cap. 37, pag. paris. 106), și fusese învinși de Cumanii spre apus până la Moldova (probabil incluziv). Karamzin, *Histoire de l'empire de Russie* II, 29, 86. Dela 1083-1096 împăratul Alexios Komnenos a avut mult năcaz cu dinșii, care pe Cumanii îi aveau cîteodată aliați, cîteodată dușmani, pînă ce la anul 1096 cu ajutorul Cumanilor i-a învins cu desăvîrșire la orașul Ainos, la gura rîului Marița. Anna Comnena, pag. paris. 188, 192-203, 204, 205, 210-218, 227-235; Zonaras II, pag. paris. 299. Cu această ocazie 'împăratul a ales un număr mare de Pecenegi tineri și voinici și i-a așezat cu soțiile lor și cu copiii în Moglena, unde descendenții lor trăiau încă pe vremea lui Zonaras [aproximativ anul 1150] și se numiau Patzinacae Moglenitae'. Zonaras, locul citat. Bande de ale lor au continuat cu toate acestea să infesteze peninsula, pînă ce împăratul Ioan Komnenos li-a dat la anul 1123 lovitura finală, pomenită și pe timpul lui Niketas Akominatos Choniates [pe la 1206] ca *sfrîșitul Pecenegilor* (ἡ Πατζινάκων τελευτή), Niketas Choniates pag. paris. 10, 11. De data aceasta iarăș mulți din ei s-au stabilit ca coloni în peninsula, anume 'într-o provincie oarecare apuseană'. Niketas Choniates locul citat. În tot acest interval de timp, cît au stăpînit ei valea Dunării, au avut ocazie să se stabilească și în Transilvania, unde sînt pomeniți, sub numele de Bisseni, în acte publice ungurești, de pildă din anii 1221, 1222, 1224, Documente Hurmuzaki I. Pecenegii erau de naționalitate Turci și vorbeau aceiași limbă cu Cumanii. Anna Komnena, pag. paris. 232.

Uzii erau un neam de Pecenegi. Vezi despre dinșii volumul I al lucrării de față pagina 728. În cronicile rusești sînt cunoscuți sub numele de Torki (Torți) după Karamzin, *Histoire de l'empire de Russie*, II, 86.

Cumanii (Așa, *Cumarti*, sînt numiți în unele izvoare latinești, de pildă în actele publice ungurești; în alte izvoare latinești, de pildă în Rubruck, sînt numiți *Comani*. Bizantinii îi numesc Κομάνοι. Alt nume sub care apar este *Kapčak, Kipčak* la Rubruck. Cronicile rusești îi numesc *Polovți*. Un izvor evreesc [Petakhia] îi numește *Kedar, Lelewel, Géographie* du moyen âge, III, 201. Ei pe ei însiși se numiau *Hun ori Kun*, după cum se vede din cimilitura No 17 din codex cumanicus, pagina 145 și 153 din ediția lui Kuun, precum și din faptul că Cumanii din Ungaria și până astăzi se numesc pe ei însiși *Kun*, după mărturisirea lui Kuun în codex cumanicus pag. 153), după ce înlocuise pe Pecenegi în stăpînirea teritoriilor din sudul Rusiei de dincolo și de dincoace de Dnipro și, probabil, în stăpînirea Moldovei încă depela 1055, i-a înlocuit și în stăpînirea Munteniei și Olteniei dela anul 1096, cînd, împreună cu Bizantinii, au sfîrșit puterea Pecenegilor în bătălia dela Ainos. Pentru întinderea stăpînirii lor (și, implicit, pentru întinderea stăpînirii predecesorilor lor, a Pecenegilor) peste Oltenia vezi Anna Komnena pag. paris. 454, unde se spune că împăratul Alexios la anul 1114 a aflat că Cumanii au trecut Dunărea ca să prade și a venit răpede la Vidin (Βιδώνη) cu nădejdea că are să dea peste dînșii, dar că Cumanii, care auzise de venirea cu grabă a împăratului, apucase să treacă Dunărea îndărăt, și că împăratul a trimes după dînșii peste Dunăre o oștire, ca să-i urmărească, oștire care i-a urmărit trei zile și trei nopți, până ce a ajuns la un rîu (probabil Oltul), unde a văzut pe Cumanii trecînd riul cu plutele. Stăpînirea lor a ținut până la anul 1239, cînd armata lor a fost cu desăvîrșire învinsă de Mongoli în deșerturile Astrahanului și patruzeci de mii dintr-înșii împreună cu hanul lor Kothian au căutat azil în Ungaria, iar vastul teritoriu peste care ei stăpînise a devenit pradă Mongolilor. Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, IV, 6. Istoria acestui popor este relativ destul de bine cunoscută. Multe notiți privitoare la dînșii au fost adunate de Kuun în prefața la codex cumanicus. La noi a scris despre ei cu multă erudiție, dar și cu multă fantazie, Papadopol Calimah în Notiță istorică despre Bîrlad, Bîrlad, 1889, și mai ales în Cuvînt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului, contra Polovților sau Cumanilor, în Analele Academiei Romine, seria II, tomul VII, secția II, pag. 141 sqq.; apoi Ilie Gherghel, Cercetări privitoare la istoria Comanilor, în revista Tinerimea Romînă, noua serie, vol. II, 263-269, III, 387-392, IV, 114-118 (nesfîrșit).

Naționalitatea Cumanilor, și deci și a Pecenegilor, care vorbiau aceeași limbă cu Cumanii (Vezi mai sus notițiile despre Pecenegi, fine), o știm, căci li cunoaștem limba: erau Turci, limba lor era limbă turcească. Într-un manuscris din biblioteca sfîntului Marcu din Veneția, datat din 11 Iuliu 1303, se cuprind liste de cuvinte corăspunzătoare în limbile latină, persiană, cumană, sub diferite titluri, precum: cuvinte începătoare cu *a*, cuvinte începătoare cu *b*, etc., adverb, nume și pronume (declinarea lor), cuvinte care privesc pe dumnezeu, timpuri, sentimente, calitățile lucrurilor, spițarie, fierar, croitor, ciobotar, mărfuri, defectele oamenilor, război, lucruri care aparțin casei, lucruri care aparțin mesei, arbori, ierburii, animale, etc.; —apoi vocabulare cumano-germane și cumano-latine; —cimi-

lituri cumane;—fragmente în limba cumană din evanghelia învățătoare ; —un fragment în limba latină de gramatică cumană cu paradigma unui verb cuman ;—alt vocabular cumano-latin ;—cele zece porunci și cele șapte păcate capitale în limbile cumană și latină ;—crezul și mai multe rugăciuni în limba cumană ;—alte glosare cumano-germane și cumano-latine. Totul scris cu litere latine. Géza Kuun a publicat acest manuscrispt întocmai (Codex cumanicus, Budapesta, 1880) și la sfârșit a adăogit patru glosare, unul care cuprinde toate cuvintele din textele cumane ale manuscrisptului, al doilea care cuprinde toate cuvintele din textele persiane ale manuscrisptului, al treilea care cuprinde toate cuvintele germane din manuscrispt (mediogermane, Mittelhochdeutsch, și anume din mijlocul Germaniei, Mitteldeutschland, aproximativ regiunea dintre Bonn și Aachen, Kuun pag. CXX după comunicarea lui Karl Julius Schröer), al patrulea care cuprinde toate cuvintele mediolatine din manuscrispt ce nu se găesc în Ducange. Din felul literelor, din ortografia latină, din soțul limbii latine întrebuițate, din felul limbii germane întrebuițate se constată că scriitorii manuscrisptului (sigur călugări), care au fost cel puțin vreo cincă, au fost Germani din Germania de mijloc și Italieni din Genova (Kuun CXX sqq.). Cuvintele cumane, cite se găesc în codex cumanicus, sânt în număr de 2859 (Se poate însă întâmpla sa mă fi înșelat cu cîteva unități la numărătoare). Dintre aceste 2859 de cuvinte 324 sânt de origine arabă și persiană. Iată care sânt aceste 324 de cuvinte. Observ mai înainte de a le înșira că ortografia întrebuițată este cea a limbii comune românești, cu deosebire că exploziva afonă guturală și palatală am exprimat-o prin *k* și că am întrebuițat pentru africcatele *tš*, *dž* la sfârșitul cuvintelor semnele *č*, *ğ*. Am căutat să dau acestor cuvinte pronunțarea lor adevărată, care în codex cumanicus se ascunde supt o mare diversitate ortografică. La fixarea aceștei pronunțări m-am servit pe de o parte de pronunțarea pomenitelor cuvinte în limbile persiană și arabă (după Zenker), iar pe de alta de valoarea diferitelor caractere latinești întrebuițate în codex cumanicus pentru transcrierea cuvintelor cumane, valoare care a fost însă numai neîndestulător hotărîtă de Kuun (Nică nu se putea altfel). Se înșelege, decă, că de multeori valoarea fonetică a cuvintelor cumane din lista care urmează poate fi greșită. În special atrag atenția lectorului asupra cuvintelor *ouad*, *ouada*, *ouat*, *șingft*, a căror pronunțare este problematică. În sfârșit cîteva din aceste cuvinte sânt persiane ori arăbești numai prin radical ori numai prin partea întâia a compusului, căci sufixul ori verbul ajutător sânt turcești: *alam-lar* (-lar sufix turcesc), *azat etermen* (etermen verb turcesc), *baha-li* (-li sufix turcesc), *baha-siz* (-siz sufix turcesc), *baht-li* (-li sufix turcesc), *cirak-lik* (-lik sufix turcesc), *fil tiși* (tiși, dinte, cuvînt turcesc), *halal-im* (-im sufix turcesc), *harğ* etarmen (etarmen verb turcesc), *hersek-ci* (-ci sufix turcesc), *hokum-ci* (-ci sufix turcesc), *kahal-luk* (-luk sufix turcesc), *manai-siz* (-siz sufix turcesc), *matel-lar* (-lar sufix turcesc), *mian-ci* (-ci sufix turcesc), *mohor-larmen* (-larmen sufix turcesc), *mukla-mak* (-mak sufix turcesc), *mulkarmen*=*mulk-larmen* (-larmen sufix turcesc), *naamat-lu* (-lu sufix turcesc), *rimma-lik* (-lik sufix turcesc), *rimmalik* etarmen (etarmen verb turcesc), *sabir-luk* (-luk sufix turcesc), *sir-larmen* (-larmen sufix turcesc), *șuk-li* (-li sufix turcesc), *șuk-lik* (-lik

sufix turcesc), zian etarmen (etarmen verb turcesc). În ce privește sufixele turcești din aceste cuvinte, le-am scris întocmai așa cum le-am găsit în codex cumanicus, fără să îndrăznesc de a le transcrie cu armonia vocalică, conform căreia cuvintele respective au trebuit să sune: bahali, bahasiz, bahtli, ciraklik, halalim, hokumciu, kahallik, miançi, naamatli, rim-malik, sabirlik, şuklu, şukluk.

aina—vineri *pers*
 alamlar—steag *ar.*
 amanat—încredințare *ar.*
 amanat berumen—încredințez *ar.*
 amaşa—totdeauna *pers*
 armut—pară *pers*
 aşuk—iubitor *ar.*
 atar—spițer *ar.*
 avaz—glas *pers*
 azat etarmen—liberez *pers*
 azat kisi—om liber *pers*
 badam—migdală *pers*
 badbakt—nebun *pers*
 bag—vie *pers*
 baha—preț, valoare *pers*
 bahali—prețios *pers*
 bahan—băcan, bois de campêche *ar.*
 bahasiz—fără preț *pers*
 bahcea—grădină *pers*
 baht—prosperitate *pers*
 bahtli—fericit *pers*
 bakcea—grădină *pers*
 bakceazi—grădinar *pers*
 balsaman—balsam *ar.*
 barakat—binecuvîntat *ar.*
 bazar—bazar *pers*
 bazargan—negustor *pers*
 be—gutue *pers*
 begiuda—un fel de rubin *pers*
 behet—arvună *ar.*
 bohorih—cuptor, sobă *pers*
 bolar—cristal *ar.*
 brinç—orez *pers*
 bulbul—privighitoare *pers*
 buniat—fundament *ar.*
 ceaar şanbe—mercuri *pers*
 cialdur—sulă *pers*
 ceami—mulțime *ar.*
 cirak—luminare *pers*
 ciraklik—sfeșnic *pers*
 ciunkin—așa dar *pers*
 ciura—șoim *pers*

ciuruba—un purgativ *pers*
 daç = tağ
 darcini—scoarțoasă *pers*
 daru—doftorie *pers*
 dau—întrebare *pers*
 dela—dihor *pers*
 derzi—croitor *pers*
 dider—față, privire, ochi *pers*
 divar—părete *pers*
 dost—prietin *pers*
 drust—adevărat *pers*
 duat—calamară *ar.*
 duvlat—stăpînire *ar.*
 elat—suc, humor *ar.*
 eminç—liniște *ar.*
 erzak—curvă *pers*
 falan—cutare *ar.*
 fil tişi—fildes *ar.*
 frista—înger *pers*
 fuzul—fudul *ar.*
 gala—cetate, castel *ar.*
 gali—covor *pers*
 gam—grijă, supărare *ar.*
 garip—străin *ar.*
 garanful—garoafă *ar.*
 gean—suflet *pers*
 gehan—lume *pers*
 ghiulaf suiu—apă de trandafir *pers*
 gift—păreche *pers*
 gighiâr—ficat *pers*
 gighiâr band—plămîn *pers*
 gingibil—ghimbir, gingembre, Ingwer *ar.*
 gins—națiune *ar.*
 gioap—răspuns *ar.*
 giuhut—Jidan *ar.*
 giurum—condamnare, osîndă *ar.*
 hababa—un fel de struguri (poamă), raisins de Damas *ar.*
 habar—noutate *ar.*
 haç—cruce *pers*
 hafta—săptămînă *pers*

haibat—glorie *ar.*
 hakil—înțelepciune *ar.*
 hakim—medic *ar.*
 halal—permis, legal *ar.*
 halalim—soția mea *ar.*
 halca—inel *ar.*
 ham—și *pers*
 ham—amar *pers*
 hamal—hamal *ar.*
 hamar—chingă, ceinture *ar.*
 hamara—fără încetare *pers*
 hamir—faină *ar.*
 harabat—lupanar *ar.*
 haram—nepermis *ar.*
 harğ—cheltuială *ar.*
 harğ etarmen—cheltuesc *ar.*
 hasa—în special *ar.*
 haser—rogojină *ar.*
 hava—aer *ar.*
 haziz—iubit, scump *ar.*
 hazna—hazna, tezaur *ar.*
 hear—castravete *pers*
 hear șanba—siminichie *pers*
 hebak—tărișă (falș tradus de Kuun
 cu pulegium) *ar.*
 heč—nimic *pers*
 herghiz—niciodată *pers*
 hersek—deșert, sec, vain, frivole *pers*
 hersekci—hersek
 heși—un fel de pînză *pers*
 hoatlangil—întărește (corrobora) *ar.*
 hokumci—advocat *ar.*
 horos—cucoș *pers*
 hoș—scump, iubit *pers*
 hürmet—în mod onorific *ar.*
 iaane—ca și cum *ar.*
 iakut—rubin *ar.*
 ialmas—diamant *pers*
 ianauar—animal *pers*
 ie șanbe—duminică *pers*
 iezde—dumnezeu *pers*
 illa—dar, însă, sed *ar.*
 irs—rîs, lynx *ar.*
 kaghet—papyrus *ar.*
 kahal—ticăit, leneș, ordinar *pers*
 kahalluk—lene *pers*
 kalip—calupul cizmarului *ar.*
 kandala—ploșniță *ar.*

kanfor—camforă *ar.*
 kasap—casap *ar.*
 kater—catir *ar.*
 katifa—catifea *ar.*
 keška—să dea dumnezeu! *pers*
 ketan—pînză *ar.*
 kibrit—pucioasă *ar.*
 kirač—var *pers*
 kitab—școală *ar.*
 kitira—tragacanth, adragant, Tra-
 ganth (o plantă medicinală) *ar.*
 kondrok—tămie *pers*
 kreč—ghips *pers*
 kurban—sacrificiu *ar.*
 kurč—scaun *ar.*
 kvat—putere *ar.*
 laal—rubin *ar.*
 lahab—poreclă, cognomen *ar.*
 lahan—cristelniță *pers*
 laik—demn *ar.*
 lak—lac roș *ar.*
 limon—lămie *pers*
 maagiunlar—cofeturi, dulceți *ar.*
 maana—formă *pers*
 madim—metal, mineral *ar.*
 magar—poate *pers*
 mahak—piatră de încercare, pierre
 de touche, Probiestein *ar.*
 mahmuda—convolvulus scammonia,
 o plantă medicinală *ar.*
 mahsit—intenție *ar.*
 maïdan—piață *ar.*
 maïmun—momiță *pers*
 makala—mahala *ar.*
 malahan—alifie *pers*
 manaisiz—fără măsură *pers*
 mania—după asămănare *pers*
 manna—mană *ar.*
 margeand—mărgean *ar.*
 margiumak—linte *pers*
 mart—bărbat *pers*
 matellar—cimilituri *ar.*
 medet—ajutor *ar.*
 mianci—tetal, mijlocitor *pers*
 mih—cuiu *pers*
 mihir—iubire *pers*
 mir—șef, princeps *ar.*
 miret—moștenire *ar.*

- miron—zmirnă *ar.*
 miskin—sărac *ar.*
 mişmiş—zarzară *ar.*
 mohor—pecete *pers*
 mohorlarmen—pecetluesc *pers*
 muhtač—sărac *ar.*
 murad—scop, țință *ar.*
 mulklamak—moştenire *ar.*
 mulkrarmen—moştenesc *ar.*
 murdar—curvă; rău (male, ad-
 verb) *pers*
 muvaddat—bunăvoință *ar.*
 naal—potcoavă *ar.*
 naamatlu—plăcut *ar.*
 nafas—suflare *ar.*
 naht—bani *ar.*
 nainč—portocală *ar.*
 nak—un fel de pere *pers*
 nakara—un fel de darabană (tam-
 bour de cuivre, Kesselpauke) *ar.*
 nakş—imagine, icoană *ar.*
 nam—nume *pers*
 narangi—portocaliū *ar.*
 nardan—rodie *pers*
 nasič—haină de matasă țesută cu
 fir de aur *ar.*
 nazik—supțire *pers*
 nek—bun *pers*
 nil—indigo *pers*
 nişan—semn *pers*
 nohut—nohot *pers*
 nur—lumină *ar.*
 okt—ceas, oară *ar.*
 ouad—timp *ar.*
 ouada—termin în timp, vadea *ar.*
 ouat—încălțăminte *pers*
 oruz—post, jejunium *pers*
 palang—leopard *pers*
 paşanbe—joi *pers*
 peġambar—profet *pers*
 perghial—compas *pers*
 peroza—peruzea *pers*
 peşa—meşteşug, meserie *pers*
 peşman—căință *pers*
 peşman bolurmen—mă căesc *pers*
 pil—elefant *pers*
 pistac—fistică *ar.*
 rahim—milă *ar.*
 raigan—gratis *pers*
 ranğ—coloare *pers*
 ravand—revent *ar.*
 raziana—mătură, anison dulce, fe-
 nouil, Fenchel *ar.*
 rebe—camătă *ar.*
 rimmelik—proorocie *ar.*
 rimmelik etarmen—proorocesc *ar.*
 roz—fericire *pers*
 rustan—şaran, bădăran *pers*
 saadat—trestie *ar.*
 saar—supărare *ar.*
 sabirluk—martiriu *ar.*
 sabur—sabur, aloe *ar.*
 saburluk=sabirluk
 sadaga—pomană, milostenie *ar.*
 safar—drum, călătorie *ar.*
 sahat—ceas *ar.*
 sahit—rămăşiță, rest *ar.*
 sairi—rămăşiță, rest *ar.*
 salam—salutare *ar.*
 salg—jale (o plantă), salbie, salvia
 officinalis *ar.*
 salik—înpletit *ar.*
 saraf—zaraf *ar.*
 sarai—palat *pers*
 sarhit=sahit
 sarinčka—cisternă *ar.*
 sastian—săftian, un fel de piele *pers*
 sat=sahat
 sebeb—cauză *ar.*
 seir—alergător *ar.*
 seng—bulgăre *pers*
 se şanbe—marți *pers*
 shinia—strug *ar.*
 sinduk—ladă *ar.*
 sir—secret, mister *ar.*
 sirlarmen—călătoresc *ar.*
 smurut—smaragd *pers*
 soltan—rege *ar.*
 sonbul—spic *ar.*
 suffera—masă *ar.*
 suf—lină *ar.*
 supra=suffera
 sunduk=sinduk
 surat—imagine *ar.*
 suruna—oboe, un instrument muzi-
 cal, hautbois *pers*

- sust—leneș *pers*
 șaar—oraș *pers*
 șabat—sîmbătă *pers*
 șaftalu—piersică *pers*
 șaghet—armă *ar.*
 șahar—zahar *pers*
 șaițan—satana *ar.*
 șalğan—nap *pers*
 șanbe=șabat
 șarpan—față de masă *pers*
 șariat—judecător *ar.*
 șingft—muștar *pers*
 șira—vin *pers*
 șirihș—un fel de mană *pers*
 șișa—garafă, pahar *ar.*
 șugur—mulțămire *ar.*
 șuk—dorință *ar.*
 șukli—doritor *ar.*
 șuklik—poftă *ar.*
 tabak—talger *ar.*
 taf—daerea, tambour de basque *ar.*
 taffaruç—recreare *ar.*
 tafsanit—amănunțimî, detalii *ar.*
 taftar—condică *ar.*
 tağ—coroană *pers*
 takta—masă *pers*
 talal—telal *ar.*
 tama—zgîrcenie *ar.*
 tamaker—zgîrcit *ar.*
 tamam—complect *ar.*
 tamașa—petrecere *ar.*
 tap—răbdare *pers*
 tarağ—ferestuiică *ar.*
 taraga—șanț *pers*
 tarazu—balanță *pers*
 tastar—șervet *pers*
 taul—furtună *ar.*
 taus—păun *ar.*
 terak—copac, plantă *pers*
 terf—lapte acru *pers*
 tesinf—compunere, redactare *ar.*
 tesinf etti—a dictat *ar.*
 toba—căință *ar.*
 tombur—darabană *ar.*
 totu—papagal *pers*
 tughian—dughiană *ar.*
 turbut—convolvulus turpethum, o
 plantă medicinală *pers*
 tu șanbe—lună *pers*
 tutia—un mineral de zinc, cadmie,
 calamine, Galmei *pers*
 ulema—învățați *ar.*
 veles—bumb *ar.*
 zafran—șofran *pers*
 zagan—bărbie *ar.*
 zangar—rugină *pers*
 zeitin—maslin *ar.*
 zerneke—auripigment, un mineral de
 arsenic *pers*
 zian etarmen—fac rău *pers*
 zin—podoabă *ar.*
 zindan—iadul, infernul *pers*
 zingil—lanț *pers*

Cînd într-o limbă se găsesc la 2859 de cuvinte 324 împrumutate din altă limbă (aproape a nouă parte, aproape 12 la sută) și cînd acele cuvinte împrumutate exprimă tot felul de lucruri concrete și abstracte dintre cele mai necesare vieții omenești, între altele *suflet, lume, întrebare, răspuns, preț, înțelepciune, soție, amar, adevărat, făină, aer, sulă, luminare, dumnezeu, scaun, putere, față, formă, părete, bărbat, ajutor, cutîu, moștenesc, nume, bun, semn, lumină, timp, încălțăminte, culoare, fericire, țaran, supărare, drum, călătorie, rămășiță, suflare, lînă, masă, armă, judecător, mulțămire, dorință, amănunțimî, petrecere, furtună, arbore, lapte, bărbie, rugină*; apoi adverbe și conjuncții ca *totdeauna, așa dar, și, fără încetare, niciodată, ca și cum, dar, însă, poate, fără măsură*; apoi exclamația *să dea dumnezeu!*; cînd, zic, într-o limbă aū loc asemenea împrumuturi din altă limbă, aceasta înseamnă că poporul care vorbește limba împrumutătoare a fost pătruns de influința poporului care vorbește limba din care s-a făcut împrumutul. În cazul nostru Cumanii, înainte de a veni prin țările noastre, aū fost co-

pleșiți de cultura persiană și arăbească. Pentru aceia ei și erau de religie mohametană. După aceia au înbrătoșat religia creștină, anume atunci când, amenințați de Mongoli (La 1227 a avut loc bătălia dela Kalka [lingă Mariupol la Marea de Azov], în care Cumanii și Rușii au fost învinși de Mongoli), au crezut că cu aceasta vor căpăta ajutor dela creștini, și de pildă la 1227 un han al lor, Basti, a trecut la creștinism (Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, III, 285), și tot atunci un alt principe al lor, Bortz, s-a creștinat cu toți supușii lui (Documente Hurmuzaki, I₁, pag. 102, No LXXVII), dar s-au creștinat numai pe încetul, cu dese reîntoarceri la legea lui Mohamet (Kuun, Codex cumanicus, LXXVIII sqq.). Odată veniți pe aceste locuri, ei nu s-au mai dus de aici, ci s-au contopit cu Romîni și cu Ungurii, la limba lor însă au ținut multă vreme cu tenacitate, așa că cel depe urmă Cuman din Ungaria care mai știa ceva din limba strămoșască (tatăl nostru), Stephanus Varró, a murit la anul 1771 (Kuun, Codex cumanicus, pag. LXXXIII).

Contactul îndelungat și temeinic al Dacoromînilor cu Pecenegii și Cumanii se constată prin faptul că pe vremea când trăiau aceste popoare prin țările locuite astăzi de Romîni, trăiau și Romîni prin țările acestea. Acest fapt este probat și prin argumente logice (Vezi § 234, 4, dar mai ales § 275), și prin mărturiile istorice. Mărturiile istorice pentru existența Romînilor de a stînga Dunării, dacă lăsăm la o parte documentul dela 1366, unde se vorbește de Romîni în Transilvania pe vremea Hunilor, Documente Hurmuzaki I₂ pag. 112, document a cărui autenticitate a fost tăgăduită pe baza stilului, a fost susținută însă de Onciul în Convorbiri Literare anul 1885 pag. 177, și documentul din Hurmuzaki I₁ 106, unde se vorbește de niște oameni dăruiți cu pămînt de regele Coloman (1093-1114), și care oameni, uniia, au *poate* nume romînești, dacă lăsăm la o parte pe cronicarul Nestor, pentru care vezi volumul I al lucrării de față pag. 715-716, pe notarul anonim al regelui Bela, pentru care vezi volumul I pag. 831-832, pe cronicarul ungar Simon de Kéza, pentru care vezi volumul I pag. 832-833, și știrea despre Vlăhi din Nibelungenlied, pentru care vezi Hasdeu Istoria critică a Romînilor I, 100 și Xenopol Teoria lui Roesler, în Revista Tocilescu, II, 135, dacă lăsăm apoi la o parte pe Romîni din secolele XII și XIII din Galiția, Podolia, Volinia, pentru care vezi E. Kalužniacki în Miklosich, Die Wanderungen der Rumunen, 11 sqq., și pe cnejii Bolohovi, pomeniți în cronicile rusești cu începere dela anul 1231, care aveau un principat între principatele Halicz, Wolhynia și Kiev, și pentru care vezi E. Kalužniacki, tot acolo, pag. 40; dacă lăsăm la o parte aceste știri, nu pentru că n-ar fi importante, ci numai pentru că au trebuință de oarecare discuție ori pentru că nu sînt lesne de consultat în izvoarele înseș, mărturiile istorice pentru existența Romînilor de a stînga Dunării, oferite de scriitorii bizantini și de actele publice ungurești (aceste din urmă publicate în Documente Hurmuzaki), se continuă cu începere dela anul 1164 (Niketas Akominatos Choniates, pag. paris. 84-86) până la anul 1239, cînd a încetat stăpînirea Cumanilor, prin următoarele date: 1198 (Niketas Akominatos Choniates, pag. paris. 323), 1222 (Documente Hurmuzaki I₁, 74, 76), 1223 (ibidem I₁, 79), 1224 (ibidem I₁ 83), 1234 (ibidem I₁, 132). La Romîni și din a stînga și din a dreapta Dunării

(probabil din Dobrovia și din Muntenia răsăriteană) se raportează locul din Kinnamos pag. paris. 150-152 supt anul (după Onciul, Originile principatelor romine, pag. 82) 1166. In unele din aceste știri (anume în cele dela 1198, 1234), se pomenesc chiar Rominii ca trăind împreună cu Cumanii. Contactul îndelungat și temeinic cu Cumanii se constată apoi prin legăturile prietenești politice și sociale dintre Romini și Cumanii, care mergeau dela serviciul de călăuză pe care-l făceau Rominii Cumanilor la trecerea Balcanilor (Anna Komnena pag. paris. 273-275, anul 1096), până la alianțe matrimoniale (Soția Romînului Ionița, împăratul Romîno-Bulgarilor, era o Cumană, Georgius Akropolites, Chronicon compendiarium, pag. paris. 115). Pentru detalii asupra chestiunilor acestora vezi studiul meu Barangii în istoria Romînilor și în limba romînească, III, în Viața Romînească anul 1916.

Este de așteptat prin urmare ca să se găsească în limba romînească urme din limba Pecenegilor și Cumanilor (urme care să consiste nu numai din cuvinte turcești, ci și din cuvinte arăbești ori persiene), dupăcum, pe de altă parte, este probabil că și Pecenegii și Cumanii să fi împrumutat cuvinte din romînește (Kedrenus II, pag. paris. 778 spune că la Pecenegii sfatul, deliberarea, délibération, Berathung, se numia *comenton*: „ἡ συμβουλή παρ' αὐτοῖς κομέντων ὠνόμασται“. Acest *comenton* nu poate fi decât ori latinul *commentum*, ori mai degrabă latinul *conventum*).

Oare cum s-ar putea deosebi urmele vechi turcești din limba romînească de împrumuturile mai nouă pe care le-au făcut Rominii din limba Osmanliilor? După Lazăr Șăineanu, Influița orientală asupra limbii și culturii romine, București, 1900, pag. XV sqq. un criteriu ar fi acela că unele cuvinte turcești „sînt adînc înrădăcinate în limbă și se bucură de o mare circulațiune,... bună oară *beciû*, *dușman*, *olat*, *toiû*“. Acest criteriu este slab, căci se poate ca niște cuvinte oarecare turcești să fie adînc înrădăcinate în limbă și să se bucure de o mare circulație și să fie totuși de origine relativ recentă. Insuș Șăineanu recunoaște aceasta. „In nepuțință dar“, zice el mai departe, „de a fixa... un principiu de călăuzire în această direcțiune, ne mulțămim a reproduce pur și simplu seria vorbelor cumane ce corespund turcizmelor romînești și aflătoare în codicele cuman“. In această reproducere însă a vorbelor cumane ce corăspund turcizmelor romînești Șăineanu a procedat așa de precipitat, încît a dat drept cumane următoarele 7 cuvinte, *chatir*, *chalp*, *duchan*, *dulab*, *gerdan*, *mascara*, *nay*, pe care le-a luat din *glosarul pers* al codicelui cumanic! Sînt într-adevăr multe cuvinte persiane în *glosarul cuman* al acestui codice, după cum am văzut mai sus, dar cuvintele cele șapte înșirate fac parte din *glosarul pers* al codicelui, căci codex cumanicus este doar scris în trei limbă, în limba latină, în limba persă și în limba cumană! Atît de precipitat a procedat apoi Șăineanu la reproducerea vorbelor cumane ce corăspund turcizmelor romînești, încît dintre elementele persiane și arăbești ale limbii cumane a scăpat din vedere pe următoarele: *amanat*—*amanet*, *bahcea*—*bagcea* (grădină) Arhiva romînească Cogălniceanu ed. II vol. II pag. 32, *barakat*—*berechet*, *duvlat*—*devlet*, *fil tiși*—*fildeș*, *fuzul*—*fudul*, *gighâr*—*cighir*, *giuhut*—*ciufut*, *halal*—*halal*, *halka*—*halca*, *hamal*—*hamal*, *haram*—*haram*, *harğ*—*haraciû*, *hava*—*hava(iû)*, *hazna*

—lazna, *kalip*—calup, *kasap*—casap, *kater*—catir, *katifa*—catifea, *ki-brit*—chibrît, *kitab*—cbitab, *lahan*—lighean, *maagiunlar*—magiun, *mar-geand*—mărgean, *murdar*—murdar, *nur*—nur, *pistac*—fistică, *ravand*—revent, *sastian*—săftian, *soltan*—sultan, *surat*—suret, *suruna*—surlă, *tombur*—tambură, *tughian*—dugheană, *ulema*—ulemale; și a însemnat numai pe următoarele: *habar*—habar, *maidan*—medean, *maimun*—măimună, *makala*—mahala, *naht*—naht, *narangi*—naramziū, *nohut*—nohot, *peroza*—peruzea, *sabur*—sabor, *saraf*—zaraf, *sarai*—saraiū, *sufra*—sofra, *talal*—telal, *tamam*—taman, *tarazu*—tirizie. Adecă din 50 de cuvinte cumane de origine perso-arabă, cărora se găsesc corespondente în românește, Șăineanu a însemnat 15 și a trecut cu viderea 35.

Criteriul, după care să se poată separa turcizmele din limba română în împrumuturi mai nouă, provenite dela Osmanlii, și în împrumuturi mai vechi, provenite dela Pecenegi și Cumanii, nu se poate găsi decît în considerarea că Romîniî au trăit împreună cu Pecenegii și Cumanii în curs de veacuri, pe cînd cu Osmanliiî au fost numai vecini; că prin țările romînești Osmanliiî au petrecut numai scurtă vreme, în timp de pace ca negustori ori ca funcționari ai împărăției, totdeauna în mic număr, în timp de război ca războinici care părăsiau țările îndată ce se termina războiul, în vreme ce Pecenegii și Cumanii au petrecut în țările noastre în timp de veacuri ca stăpînituri ai însuș pămîntului țărilor acestora, ca localnici; și că deci, de vor fi elemente pecenege ori cumane în limba noastră, ele trebuie să fie de acea natură care să se potrivească cu lungă viețuire a Pecenegilor și Cumanilor împreună cu Romîniî și cu firea lor de stăpînituri ai țărilor romînești.

Și acum, este evident că, dacă în toponimia romînească se vor fi găsind numiri de județe, de plăși, de orașe, de sate, de riuri, și alte nume topice, care să fie de origine turcească, asemenea numiri, mai ales că sînt și vechi tare (pentru unele se știe chiar istoricește că sînt anterioare venirii Osmanliilor), nu se pot explica prin limba Osmanliilor, ci prin limba popoarelor turcești care au venit și au trăit prin țările noastre înainte de Osmanlii.

Deja Dimitrie Philippide în *Ἱστορία τῆς Ρουμανίας* pag. 355, 433 a considerat ca amintiri dela Uzi, Pecenegi și Cumanii următoarele numiri de localități: un sat în Ardeal numit *Uz*; un pîrău care izvorește mai sus de Ocna și se varsă în Trotuș, numit *Uz*; două sate *Comănești*, unul în județul Dorohoiū, altul în județul Bacău, lîngă Trotuș, două ceasuri mai sus de Ocna; *Paținești* sat în Ardeal; *Paținek* sat în Bulgaria; două sate *Comana* în Ardeal. Dimitrie Philippide a emis apoi părerea că Mocanii sînt Cumanii, părere pe care a adoptat-o Papadopol Calimah (Cuvînt despre expediția lui Igor, Analele Acad. Rom. ser. II, t. VII, secția II, pag. 149).—Kuun derivă numele cetății *Tighina* din cumantul *tegana* buză: „Nu numai orașul și cetatea Tighinei, ci și toată valea a fost numită din timpurile cele mai vechi Tighina din cauza figurii ei topografice, care samănă foarte mult cu o buză”. (Codex cumanicus pag. XXXV). Urme de ale Bissenilor găsește în numele a două sate din Moldova: „În cîteva nume geografice ale Moldovei se păstrează încă aducearea aminte despre Bissenii, așa un sat în Moldova se numește *Beznoasza*,

altul se numește *Bezest*. Numele *Besenyö* se găsește de asemenea în Transilvania". pag. LXXVIII. Kuun s-a gândit la numele de sate *Băznoasa*, *Băseni* și *Băsești* din județele Botoșani, Argeș, Fălciu, Mehedinți, Teleorman, Dimbovița, Bacău, Tutova, care se găsesc în Frunzescu, Dicționar topografic. Urme de ale Cumanilor găsește Kuun în nume de familie și nume de localități: „O mare parte dintre Cumanii care locuiau în Moldova și în Valahia a primit religia, limba și obiceiurile Românilor, și chiar până astăzi unele familii românești, nu numai în România, ci și în Transilvania, de pildă în comitatul Zarand, se numesc *Coman*. Aducerea aminte despre Cumanii trăiește încă în numele citorva localități din Moldova, de pildă o vale se numește *Coman* și trei sate se numesc *Comănești*. Două sate în ținutul Făgărașului se numesc *Comanul* de sus și *Comanul* de jos. Și numele Uzilor nu s-a stins cu totul în Ungaria... Compară de pildă numele de localitate *Uzon* în țara Securilor. Despre *villa Uzun* compară registrum decimarum pag. 667". Codex cumanicus, pag. LXXXIII. Numirile *Comana*, *Comanca*, *Comăneanca*, *Comănești*, *Comani*, *Coman* se găsesc în Frunzescu pentru localități din județele Vlașca, Romanați, Vâlcea, Argeș, Bacău, Mehedinți, Covurlui, Brăila, Gorj, Dorohoi, Olt, Dolj. Kuun vede și în *Iași* un nume cuman. Și anume el pune în legătură *Iașii* cu cuvântul turcesc *iaici* = arcaș și cu cuvântul unguresc *jasz* (*ias*), care înseamnă 1) arcaș, 2) locuitorul unui district din comitatul unguresc Iazygia-Marea Cumanie-Szolnok. Fiindcă *Iașii* din Ungaria sînt de origine cumană și fiindcă numele lor vine de acolo că în districtul lor locuiau arcașii cumani, apoi numele orașului românesc *Iași* ar fi însemnat dela capul locului orașul arcașilor, pentrucă locuiau arcașii cumani într-insul (pag. LXXXIII-LXXXIV). Decît numai *ias* înseamnă arcaș pe ungurește, nu pe turcește. Cuvîntul turcesc pentru arcaș sună *iaici* (*iaici*) ori *iaigi* (*iaigi*). Astfel că, dacă în *Iași* s-ar fi păstrat amintirea arcașilor cumani, cuvîntul trebuia să sune în romînește *iaici* (*iaic*) ori *iaici* (*iaic*) ori *iaicii* (*iaicii*) ori *iaicii* (*iaicii*) ori altfel cumva, dar în tot cazul nu *iaș*.—Papadopol Calimah în Notiță despre Birlad pag. 15 spune că „la porțile Birladului este moșia care se zice și astăzi *Piceganii*, despre care vorbește și o carte a șoltuzului de Birlad din 1623... Numirea de *Piceganii* păstrează probabil pomenirea Pecenegilor". În Frunzescu se găsește localitatea *Peceneaga*, „pichet de graniță pe Dunăre cu No 136 drept satul Tufeni, județul Teleorman", și *Picinoaga*, „insulă în Dunăre drept satul Polizești, județul Brăila".—Într-o notiță de cumpărături din Berlești, districtul Ilfov, pela 1608 se găsește scris „iar aceștei mai sus scrise ocine semnele-i sînt: în lung din drumul lui *Conceacu* (кончакс) până în matca săpăturii..." Cuvinte din bătrîni I 169. Hasdeu face la pag. 171 observația următoare: „Drumul lui *Conceacu*, termin topografic încă din epoca dominațiunii Cumanilor în România, cf. «Conceac îl urmărește» în antica poemă rusă despre expedițiunea lui Igor, unde *Conceac* este numele unui celebru principe cuman, acelaș din cronica rusă dela Kiev, în care pela anii 1169-1170 el este menționat în următorul mod la un loc cu tribul tăfăresc al Berendeilor: «sălbatecii Cumanii: *Conceac* cu neamul său și cu oastea și Berendeii», de unde la noi de asemenea numele personal *Berendei* și mai multe numi locale: *Berendei*, *Berendeasca*, *Berendești*, etc.".

Eū revindic pentru limba Pecenegilor și Cumanilor următoarele străvechi nume de localități românești. Nu le înșir după alfabet, ci după considerații de importanță.

1. Birlad. Istoria acestui oraș a făcut-o Papadopol Calimah în Notiță istorică despre Birlad, Birlad 1889. Despre Birlad și despre Berladnici a scris apoi I. Bogdan în Diploma birlădeană din 1134 și principatul Birladului, în Analele Academiei romine, seria II, tomul XI, memoriile secțiunii istorice, pag. 65 sqq. Dacă vom admite cu Bogdan (și eū găsesc că argumentele lui sînt destul de puternice) că diploma lui Ivancu Rostislavici dela 1134 este falsă (Ilie Bărbulescu în Arhiva Iași, April 1922, pag. 167 sqq. spune că diploma ar fi autentică, dar nu probează cu nimic această afirmare), apoi sigure mențiuni în cronicile rusești despre Birlad și despre Berladnici, locuitorii Birladului, găsim între anii 1144 și 1174. Dacă ar fi trebuit să credem pe Papadopol Calimah, care se bazează pe Ioachim Lelewel Géographie du moyen âge tom. III-IV, pag. 166-167, Breslau 1852, Birladul (Berlad) s-ar fi găsit și în geograful arab Edrisi „care a scris pela 1129” și în Gallus „scriitor bisericesc polon care a trăit între anii 1110 și 1140” (Notiță despre Birlad pag. 19). Din fericire am controlat citația lui Papadopol Calimah și iată ce am găsit. Lelewel la locul citat cercetează datele lui Edrisi asupra Poloniei, Edrisi nu pomeneste nimic despre *Berlad*, ci Lelewel însuș, pentru a împlia lipsa de informații din partea lui Edrisi, spune următoarele vorbe: „L'histoire connait déjà la ville *Berlad* dans ce pays et sait que tout, jusqu'aux embouchures du Dniestr et du Danube, était sous la domination du duché de Halitsch”. Cît despre Gallus, nu există la locul citat din Lelewel nicio mențiune. Cele afirmate, deci, de Papadopol Calimah asupra pomenirii Birladului decătră geograful arab Edrisi și decătră cronicarul polon Gallus aparțin fantaziei sale, și-mi pare rău că cu această ocazie trebuie să fac un lung parentez, un fel de notă la notă, pentru a arăta chipul fantastic cum știa Papadopol Calimah să discute faptele istorice.

[La nota 1 din Cuvînt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, Analele Academiei Rom. ser. II tom. VII, secția II, consideră cuvîntul *ortmia* din cîntecul rusc asupra expediției lui Igor, care cuvînt înseamnă un fel de haină, ca tot una cu *ortoman* din balada Miorița, pe care-l socoate că ar însemna *sucman*, *contoman*: „În Moldova acest cuvînt se aude din vechime, rămas dela Cumanii, și are acelaș înțeles ca *sucman*, *contoman* [Unde a găsit Papadopol Calimah pe *contoman*?]... În poeziile noastre populare găsim asemenea cuvîntul de ortoman, de exemplu în cîntecul mocănesc sau comănesc Miorița”. Ca întărire pentru această identificare a românului *ortoman* cu rusescul *ortmia* autorul spune că fimeile romince „numesc încă *ort*, *ord* pînza” și citează dicționarul de Buda pag. 469, 471. În dicționarul de Buda însă nu există niciun cuvînt *ort* sau *ord* care să însemneze pînză, ci numai cuvintele *ort*, *ord* cu înțelesul „de 25, numerus viginti quinque”! Greșala lui Papadopol Calimah a provenit de acolo că în dicționarul de Buda pelingă substantivele *ord*, *ort* mai există și verbul *urzesc*, scris însă din spirit de etimologism *ordu*,

orđire, orđitu, iar sub cuvintul *ort* se trimete la substantivul *ord*, pe care Papadopol l-a confundat cu verbul *ord!*—La nota 2 tot acolo vorbește despre un riú *Cogilnic*, care se varsă în *Don*, și ni spune că „o ramură a Cogilnicului curge prin județul Cahul”. Unde ți-i Donul și unde ți-i Cahulul! Aceasta e ca și cum ar spune cineva că o ramură a Moldovei celei care se varsă în Siret curge pelingă Praga.—În Notiță istorică asupra orașului Botoșani din Analele Academiei Romine ser. II tom. IX, secția II pag. 97 povestește că „istoricul Samoil Budina Labacens în istoria cuceririi cetății Sziget, capitala Maramurășului la marginile Moldovei, de cătră sultanul Soliman la 29 August 1566, ni spune că între vitejii care au căzut luptindu-se contra păgînilor era și Petru Botos, voevodul pedestrimii maramorășene: Decima nona Augusti, die lunae, qui D. Bartholomaeum praecedit, Turcae magnam civitatem Szighet ceperunt suamque in potestatem redegerunt. Ibi multi ex nostris, fortes viri, qui hostium manibus evadere nequiverunt, desiderabantur. Quapropter qui mature se in arcem recipere non potuerunt, foris omnes trucidati sunt. Inter quos erat Martinus Bosniack, Petrus Botos peditum ductor seu vayvoda, aliique complures strenui”. Pentru toate acestea citează Historia Szighethi totius Sclavoniae fortissimi propugnaculi a Solymanno Turcarum imperatore anno MDLXVI capti, per Samuelem Budinam Labocensem in latinum conversa, in Schwandtner Scriptorum rerum hungaricarum pag. 730. Și doar stă scris lămurit *historia Szighethi totius Sclavoniae fortissimi propugnaculi*, adecă istoria cetății *Sziget* (Szigetvár) din comitatul Somogy din sudul țării ungurești, unde a murit la 7 Septembrie 1566 eroul Nikolaus Zrinyi, Leonida al Croaților, cum îl numește Șafarik, pe care l-a cîntat într-un epos unguresc strănepotul eroului, iar într-o dramă germană Theodor Körner. Totuș Papadopol Calimah face pe Soliman magnificul să cuprindă Sziget-ul din Maramureș, iar pe Botos îl face „voevodul pedestrimii maramorășene”! —Pe Cyrus îl face să treacă Dunărea încontra Masageților: „Cu 560 de ani înainte de Christos Cyrus, regele Persiei, trece Istrul cu obrăznicie, ca să bată pe Geți și pe Masageți. Această expediție i-o dictau motive serioase: întiiu nașterea sa, căci Cyrus se credea născut din zei, al doilea norocul său, căci niciun popor n-a putut scăpa de armele sale biruitoare. Cyrus trece Dunărea. Regele Masageților murise și soția sa Tomyris saú Tamara domnia acum peste Masageți, etc.”. Dunărea în literatură și în tradițiuni, Analele Acad. Rom., ser. II, tom. VII, secțiunea II, pag. 339. Pentru a proba o așa de extraordinară părere Papadopol Calimah nu ține socoteală de principalul izvor, Herodot I, 204, 205, care spune lămurit că Cyrus a atacat pe Masageți trecînd riul Araxes la răsărit de marea caspică, și se bazează pe afirmarea sofistului Philostratos (al treilea Philostratos) în Heroicus VI: ἐλάσας ὑπὲρ ποταμὸν Ἰστρὸν ἐπὶ Μασσαγέτας τε καὶ Ἰσσηδόνας.—Pe Traian îl face să treacă în Asia prin Dacia, sudul Rusiei și peste munții Caucas! „Împăratul Traian s-a sculat cu oștile sale și a trecut prin Dacia peste Don în Asia asupra Armenilor”. Dunărea în literatură și în tradițiuni, Analele Acad. Rom., ser. II, tom. VII, secțiunea II, pag. 153. Ca probă aduce pe Cantemir, care într-adevăr în Hronicul vechimii Romîno-Moldo-Vlahilor cartea I cap. 5 spune: „Așijderea istoriciei Dion, Evtropie și Xifilin mărturisesc precum Traian împărat la anul

dela Domnul Hristos 107 s-a sculat cu oști și prin Dachia au trecut peste Don la Asia asupra Armenilor, cari ridicase cap, și asupra Partilor". Cind e vorba să-și inchipuiască cineva un lucru așa de curios, că ar fi străbătut Traian în Asia prin sudul Rusiei, și să se bazeze totuș pe afirmarea lui Cantemir fără să găsească de cuviință de a controla spusele acestuia, istorisirea capătă un grad de naivitate care nu se poate permite decît doar în povești. Cantemir și-a ales în adevăr bine izvoarele pentru cunoașterea vieții împăratului Traian, dar acele izvoare nu cuprind nimic din absurda sa afirmare. Cassius Dio, cartea LXVIII, cap 17 spune următoarele: „În urma acestora a pornit războiul contra Armenilor și a Partilor, sub pretext că regele Armenilor nu primise coroana dela dînsul, ci dela regele Partilor, în realitate însă împins numai de iubirea de glorie. Plecînd deci cu războiul contra Partilor a ajuns la Atena și acolo l-a întîmpinat o deputație din partea lui Osroe... Prin Asia apoi, prin Lycia și prin ținuturile învecinate a ajuns la Seleucia". Xiphilin, care copiează prescurtînd pe Cassius Dio, spune următoarele: „În urma acestora a pornit războiul contra Armenilor și a Partilor, sub pretext că regele Armenilor nu primise coroana dela dînsul, ci dela regele Partilor, în realitate însă împins numai de iubirea de glorie. După ce a intrat în țara dușmanului, l-au întîmpinat satrapii și regii de pe acolo cu daruri". Eutropius nu pomeniște nimic de drumul urmat de Traian pentru a ajunge în Asia].

Istoria Birladului vechiu o rezumază I. Bogdan în Diploma Birlădeană din 1134 pag. 104-105 astfel: „Berladnici erau o populație cu centrul într-un oraș sau ținut numit Birlad, și acest ținut ori oraș era sau în Moldova sudică sau în Dobrogea de azi, unde după Barsov se află și acum un Eski-Birlat pe drumul către Constanța spre sud-ost de Hirșova [Bogdan scrie Gîrsov]. Mai probabil e că acest centru al lor era Birladul nostru de azi, cunoscut din primele vremuri ale existenței principatului moldovenesc atît ca oraș cit și ca ținut. Între Berladnici se află de bună seamă și Romîni și Cumanii (Aceștia ocupa pe acea vreme tot șesul Moldovei și Munteniei)... Ei formau o populație pe jumătate așezată, pe jumătate nomadă, compusă din elemente cu deosebire romîne, cumane și slavone, ce trăiau în bună înțelegere, fiindcă aveau acelaș mod de trai: se hrăneau din turme de vite și din pascărie, cultiva și pămîntul—se înțelege mai puțin decît popoarele pe deplin agricole—și jefuiau pe unde puteau, servind pelîngă aceasta și ca mercenari în armatele principilor ruși, iar cu cîțiva ani mai tîrziu în războaiele Bulgarilor cu Bizantinii. În niște condiții de viață de felul acestora nu se putea dezvolta un principat cu organizație complectă, cum erau principatele rusești contemporane". Iată cum descrie pe Berladnici Karamzin, Histoire de l'empire de Russie, II pag. 365 supt anul 1159: „Era pe atunci în Moldova, între Prut și Siret, un oraș puternic și populat, numit Berlad. Era un cuib de vagabonzi, de oameni cu diferite origini și religii, al căror meșteșug principal era de a prăda coastele mării negre și malurile Dunării. Bande de acești hoși reușeau chiar să pună mina pe Oleșia, celebre oraș comercial la gura Dniprului și antrepozitul mărfurilor grecești destinate pentru Kiev. Un voevod al marelui principe [de Kiev] îi urmări și le luă înapoi mulți prizonieri și prada imensă pe care o făcuse".

Incercări de a afla originea cuvîntului *Bîrlad* s-au făcut. Cea mai greșită etimologie a avut cel mai mare succes. După Papadopol Calimah, Notiță despre Bîrlad pag. 3 nota 1, acel căruia i-a venit înțiu în cap cum că Bîrladul ar fi *Paloda* din geograful Ptolemeu a fost D'Anville, Description de la Dacie conquise par Trajan, în Memoires de l'académie des inscriptions et belles lettres, tom. XXVIII, pag. 460, Paris, 1761. Această etimologie ar fi rămas fără succes în țara noastră, măcar că a fost adoptată de celebrități ca Malte Brun și Karamzin, dacă n-ar fi avut norocul să fie aprobată de A. Treb. Laurian, care prin cărțile lui de istorie și de geografie a răspîndit-o în toată țara romînească (vezi notițiile bibliografice complete în nota sus citată a lui Papadopol Calimah). *Paloda* din Ptolemeu însă nu era așăzată unde e Bîrladul, ci, după calculele lui Goos la Tocilescu, Dacia înainte de Romani, pag. 456, acolo unde se varsă Putna în Siret. Pe locul Bîrladului de astăzi era așăzată după Goos orașul din Ptolemeu Petrodava. De altfel din *pâłoda* (cu accentul pe antepenultima, căci penultima era scurtă: πάλωδα) trebuia să iasă în romînește *pârudă*, nu *bîrlád!*

Altă etimologie a fost dată de I. Bogdan, Diploma bîrlădeană din 1134, pag. 105-106: „Formele sub care întîlnim acest cuvînt în cronicile rusești și în documentele slavo-romîne, БРЪЛАДЪ sau БРЛАДЪ și БР-ЛАДЪ, presupun un prototip panslavic БРЛО-, întocmai cum БРЪЛОУЪ rom. bîrlog, БРЪЪЪ rom. dirz, БРЪЪЪ rom. Sîrb etc. presupun prototipele БРЛОУ-, БРЪУ-, БРЪУ- etc. *Berlo* se și află în limbile slave vestice cu însemnarea primitivă *nuiă*, *băț*, *paliță* și cea derivată *sceptru*. Din *berlo* se putea face un colectiv cu sufixul secundar *-adъ* sau *-adъ*, întocmai cum în sîrbește s-a format din *suho*—*suhad* (apoi *suvad*) = lemne uscate, din *prnje*—*prnjad* (apoi *prlad*) = lemne putrede, din *krlja*—*krlijad* = o bucată de lemn, din *drolje*—*droljad* = o grămadă de lemn tăiat, iar în neoslovenă din *močér* (sau *močvêr*)—*močérad* și *čomorad* = loc morcirlos, din latinul *sturnus*—*strnad* și așa mai departe. *Bîrlad* ar fi însemnat la început un loc plin de nule și crengi, în genere de lemne tăiate sau uscături căzute de sine. O analogie ni prezintă numele de localități din radicalul *hvrastъ* = nule, tufă: Hrast, Hrastek, Hrašća, Chwo-roščowka etc. Dacă această etimologie a Bîrladului, ce o dau de altmîtrelea cu multă rezervă, ar fi exactă, Bîrladul ar forma un curiosum între celelalte numiri de localități slave, atît prin sufixul cît și prin rădăcina sa, ambele fiind neobișnuite în acest fel de numiri”. Pe lîngă curiozitatea faptului că se derivă un nume de localitate prin sufixul *-ad*, care nu servește niciodată pentru a da naștere la nume de localități în limbile slave, se mai adaugă curiozitatea că cuvîntul *berlo*, din care se face derivarea, se găsește numai în limbile slave vestice, adică în limbile polonă și cehă, iar nu în limbile slave sudestice, cărora aparțineau Slavii ce au locuit prin țările romînești. Pentru aceia Bogdan adaugă: „Originea Bîrladului, dacă etimologia noastră nu este greșită, cade în timpuri foarte vechi: el trebuie să fi fost întemeiat în primele secole ale evului mediu, cînd semînțele rătăcitoare de Slavi, pornite dinspre nordul Moldovei, se iviră pentru întîia oară în țările noastre. Diferențierea lor în popoarele de azi nu se terminase încă; cuvîntul *berlo*, ce a dat naștere Bîrladului, putea să

fie comun tuturor Slavilor de atunci; cei dela vest l-au p srat, iar ceilalți l-au uitať

Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rum nien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 88, d  aceeaș etimologie ca și Bogdan, dar nu cu  ndoele și cu rezerve, ca Bogdan, ci în mod sigur și apodictic astfel: „*Birlad*, Stadt und Fluss, slavische Wurzel *berla* «Stock, Stab»; *berlad* = Gest cke, bedeutet Ort, wo durch Stücke, Pfl cke ein Wehr im Wasser angelegt wurde“. Și va să zică nu „un loc plin de nuele și crengi, de lemne tăiate sau uscături“, cum iși închipuia Bogdan, ci „un loc unde s-a făcut cu bețe și cu pari o stavilă în apă“. Poate pentru trebuința vreunor mori?

Birlad provine dintr-un mai vechi  *Berlad*. Această formă veche *Berlad* este atestată de cronicile rusești.  n ce privește documentele rominești, forma *Berlad* se găsește de pildă într-un document din 1407 (la Bogdan, Diploma birlădeană, pag. 104): ѠѢ БѢРЛАДЪ, dar nu e sigură, pentru că la scurt interval, într-un document dela 1422, se găsește forma БРЛАД- (Hasdeu Arhiva istorică I, 132). *Berlad* este=arabul *bil d*, pluralis *fractus* dela *beld * ori *bel d*, av nd înțeles de singular, dupăcum toate pluralele *sfărmate*, c nd nu exprimă creaturi dotate cu inteligență, a  valoarea de singular, atit în limba de origine arăbească, unde se acordează cu adiectivul feminin singular, cit și în limba turcească. *Bilad*  nseamn  oraș, țară, regat, ville, contr e, pays, royaume Zenker 206 b, 207 a, 207 b, Redhouse 379 a, 381 a. Prin acest cuv nt s-a înțeles probabil atit orașul *Birlad* cit și regiunea *Birladului*. Și într-adevăr a și existat odată un ținut al *Birladului* deosebit de ținutul *Tutovei*, dupăcum se vede din documente dela Petru Șchiopul (nedatat), dela Ștefan Tomșa din 1623, dela Vasile Lupu din 1642, aduse de Papadopol Calimah  n Notiță despre Birlad pag. 10-11. *Belad*  n st p nirea Cumanilor din sudul Moldovei însemna deci *țirgul prin excelență* și e analogul în totul al cuv ntului *Țirgoviște*, care și el—dar în altă limbă, în limbă slavonească—tot *țirg*, *țirg prin excelență* a însemnat.  ar dacă cumva *ținutul Birlad* a fost continuarea regiunii *Birlad* depe vremea c nd st p nia Cumanii, apoi *Birlad* pe vremurile acelea vechi, ale Cumanilor, însemna nu numai orașul *prin excelență*, ci și țara *prin excelență*, astfel că trebuie să ne închipuim că regiunea Birladului constituia simburele dominațiunii cumane din Moldova.  n ce privește faptul că un cuv nt care înseamnă oraș în general poate să însemneze un oraș în special, este mai  nti  de observat că de obicei  locuitorii dinprejurul unui oraș, din ținutul care aparține unui oraș, numesc orașul, oricum s-ar chema el, pur și simplu oraș, pentru că pentru ei acesta e orașul prin excelență. Acest lucru se întimplă cu atit mai mult atunci, c nd în ținutul unui oraș alt oraș afară de acesta nu se mai găsește. Pentru un locuitor din județul Birlad chiar astăzi *mă duc la țirg*  nseamn  *mă duc la Birlad*. Cu atit mai mult aceasta a avut loc atunci c nd în statul Birladului un singur oraș era, Birladul, iar în colo erau numai sate ori locuri întărite. Dar sînt exemple destule de schimbarea înțelesului de țirg în general în acela de țirg în special, aș  că numele *țirg* a devenit numele propriu al unui anumit țirg. Astfel cuv ntul slavonesc *ѢРГОВИЩЕ*, țirg, a devenit numele propriu al orașului Țirgoviște, astfel *urbs*  nsemna la Romani *Roma*, astfel un oraș

din Locrida se numia Πόλις. Astfel în special cuvîntul nostru, sub forma de singular, *beled*, și sub cea de plural, *belat*, apare ca nume propriu de localități în geografia lui Edrisi, scrisă la 1154 (Géographie d'Edrisi, traduite de l'arabe en français par Amédée Jaubert, Paris, 1836-1840): *Belat* = o cîmpie, o cetate, o provincie, un oraș, în Portugalia și Spania, II, 16, 29, 30; *Beled* = cantoane și orașe în Mesopotamia, II, 142, 149, 151, 153, 154. După Redhouse 381 a un oraș lângă Mosul se numește *Beled*, care foarte probabil e acelaș cu *Beled* despre care vorbește Edrisi II, 149: „Mai sus de Mosul, tot pe malul apusean al Tigrului, ca și Mosulul, la distanță de 21 mile, este orașul *Beled*”. Și dacă nu ne mărginim la cuvîntul care înseamnă *tîrg, oraș*, ci luăm în considerare pe de o parte deminutivele cuvîntului, iar pe de altă parte cuvîntul care înseamnă *cetate*, apoi exemplele de nume comune devenite nume proprii de localități sînt mai numeroase: în Frunzescu sînt 3 *Tîrgușor*, 12 *Gradiște* (slav градциѣ cetate), 9 *Cetate*, 14 *Cetățue*; compară apoi grecul Πύργος, oraș în Elida, latinul *Castrum*, oraș în Picenum, germanele *Burg* (în provincia Magdeburg și în provincia renană), francezul *Bourg*, capitala departamentului *Ain*, spaniolul *Burgos*, capitala provinciei cu acelaș nume. Și să se bage de samă că în toate exemplele date am luat în considerare —firește—numai *cuvîntul singur*, fără atribut, căci exemplele de nume proprii de localități provenite din cuvinte care înseamnă oraș, orașel, cetate, cetățue + atribut sînt nenumărate în toate limbile. Insuș cuvîntul *Bîrlad* mai apare pe teritoriul românesc ca nume de localitate. Astfel am văzut (mai sus pag. 364) că I. Bogdan spune că „după Barsov se află și acum un Eski-Birlat pe drumul către Constanța spre sud-ost de Hirșova”. Acest Eski-Birlat, pe care nu-l găesc pe hărțile pe care le am la dispoziție, înseamnă Tîrgul Vechiū (turc *eski* = vechiū Zenker 49 c). Papadopol Calimah Notiță despre Bîrlad pag. 33 spune după Hasdeu Traian No 53 anul 1869 că „în Transilvania (comitatul Dobocei) se află satul *Bîrlad*, citat într-un document din 1319, și în Ungaria ne întîmpină *Slobozia Bîrlad* pela 1247”. În Transilvania există într-adevăr chiar astăzi un sat *Berlad* pe riul Sajo la 47 grade latitudine. Papadopol Calimah spune că Hasdeu ar fi susținut că localitățile *Berlad* din Transilvania și Ungaria „sînt urme de emigrațiunii ale Bîrlădenilor, cînd erau năvăliți sau năvălitori”. În realitate *Bîrladul* actual din Transilvania, care altă dată a fost sigur un oraș, își are originea depe vremea cînd Cumanii din Moldova făceau neîncetate invaziuni în Transilvania, până ce în sfîrșit sub Bela IV s-au stabilit mulți din ei împreună cu principele lor Kuthen ori Kothian în Ungaria (Compară mai sus pag. 352). Trebuie să se noteze că Cumanii au pătruns în Ungaria mai ales din părțile Moldovei (Kuun Codex cumanicus LXXXI) și că, după ce au fost primiți și stabiliți de regele unguresc în Ungaria, s-au unit totuș cu năvălitoriū Mongoli încontra lui Bela IV și l-au învins complect pe acesta tocmai lângă riul Sajo din Transilvania, pe malurile cărui rîu este așezat satul *Berlad* de astăzi. (Sînt două riuri *Sajo*, unul în Transilvania, care curge despre sud-est spre nord-vest și se varsă în Someșul mare [Nagy-Szamos], și altul în Ungaria de nord, care curge dela nord-vest spre sud-est și se varsă în Tisa. Este imposibil de admis că dela vremea cînd au învins avangarda oștirii ungurești la înșeș

trecătorile dela nordul Moldovei [vezi Xenopol Istoria Romînilor I pag. 529], până la momentul cînd regele Ungariei în persoană cu grosul oștirii li-a eșit înainte, să fi ajuns deja Tatarii peste toată Transilvania și toată Ungaria până dincolo de Tisa în nord-vestul țării ungurești. Rîul *Sajo*, deci, pe malurile căruia Mongolii uniți cu Cumanii au învins pe Bela IV trebuie să fie cel din Transilvania).

Vorba e acum dacă poate eși din turcul arab *belâd* romînul *bîrlâd* din punct de vedere al fonetizmului. Pentru *l* intervocalic din cuvinte străine prefăcut în *rl* în romînește avem exemple sigure.

Berluesc, cîpțușesc („Prefectul cetății l-au cinstit cu multe daruri, adecă cu haime *berluite* său soboli, cu zece astrucani înșelați...” Șincaș II 264) > ungar *bellelni* cîpțușesc.

Bîrlă, „tălpigile dela războiū saū stative” Revista critică-literară IV 337 > *bilă*, „un brad lung, din care se tae 2 ori 3 butuci; un butuc are 8, 9 și 10 metri de lungime” Șezătoarea II 149; „bradul bun de șindrilă se tae și se ia din el numai lumina trupului, adecă partea ce se află între cununile de ramuri așezate din distanță în distanță înprejurul trunchiului; bucățile de brad tăiate și scoase dintre cununile ramurilor se numesc *bile* și nu sînt mai lungi de patru palme” Ionescu, Agricultura romîna din județul Mehedinți, București, 1868, pag. 396. Este acelaș cuvînt cu francezul *bille* butuc, vechiū provensal *bilho* butuc, italian *bilìa* garrot, Packstock, mediolatine *billia* trunchiū, *billus* băț > latin popular **billa* de obscură origine (vezi și Zeitschrift für romanische Philologie XXXI, 300).

Dârlog, *dîrlog* > *dălog*, „capătul ștreangului unui căpăstru” Șezătoarea II 225, „hățurile frîului pentru călărie” Șezătoarea V 70 > **dolog*, vechiū bulgar **dologŭ*, substantiv verbal dela verbul *dolagati*, quod additum est, anexă, capăt: *dălogii* sînt două bucăți de piele ori de altă materie, care se anină la zăbală. Această etimologie a fost dată încă de Cihac.

Cauza acesteï prefaceri a lui *l* intervocalic în *rl* în cuvinte ca *berluesc*, *bîrlă*, *berlad*, *dârlog* trebuie căutată probabil în aceia că s-a pronunțat *l* lung. Compară § 244 No 105.

Din *berlad* s-a dezvoltat apoi regulat, conform cu spiritul limbii romînești, *bărlad*, *bîrlad*.

În Cuvînt despre expediția lui Igor pag. 148 spune Papadopol Calimah că „din cauza acesteï uniri a Bîrlădenilor cu Cumanii s-au găsit autori foarte ponderoși, care cred că numele chiar de Bîrlad ar fi cumanic și că orașul Bîrlad este de origine cumanică”, și citează pe Iosephus Benkö, Milcovia, tom. II, pag. 7. La tomul II pagina 7 în Milcovia sive episcopatus milcoviensis explanatio, Viennae, 1781, Iosephus Benkö însă dă o citație din Ioannes B. Szegedi, Synopsis vitae Belae, IV, § 4, 5, 8, care sună în traducere romînească astfel: „Nimeni nu va tăgădui că Cumanii, vechii locuitori ai Moldovei, au fost de acelaș neam cu Hunii, cînd orașele și multe sate din această țară păstrează până astăzi numele ungurești, precum Forró-falva, Tamás-falva, Duma-falva, Zsidó-falva, Szabó-falva, Kiczko, Kalagor-patak, Gorza-falva, care locuri și astăzi sînt locuite numai de Unguri. Tot așa Iász-vásár, Bakó, Tatros, Só-falva, Terebes, Kadnár,

Husz-város, Galacz, Berlát, Bája, Némethi, Szúcsava, Foksán, Esperecz, și alte sate și orașe, în care trăesc foarte mulți Unguri amestecați cu Moldoveni. Aduge la acestea renumitul sat din Basarabia Csöböröcsök, locuit numai de Unguri. De aici se vede că, în afară de străinii care au mai venit în ea după aceia, de Romîni anume, de Sași, de Armeni (dar aceștia cei mai mulți au emigrat de aici în Transilvania), de Evrei, de Turci, de Tatarî, primii posesori ai Moldovei continuă încă și astăzi s-o locuiască în mare număr, Cumanii adecă ori Cuno-Hunii ori Ungurii, care și-au păstrat cu tenacitate limba, măcarcă încă dela dezastrul dela Mohacs au devenit tributari Turcilor". Adecă după Szegedi sînt ungurești următoarele nume de localități (Le dau în ordinea în care sînt înșirate de dînsul și cu reflexele lor probabile din dicționarul lui Frunzescu): Forăști, Tamași, Dumești, Jidești, Săbăoani, Chițcani, Călugăra, Hirja; Iași, Bacău, Trotuș, ?, Trifești?, Cotnari, Huși, Galați, Birlad, Baia, Neamț, Suceava, Focșani, ?. Că numele Birlad ar fi de origine cumană numai într-atîta a susținut Szegedi, intru cît după dînsul limba cumană era tot una cu limba ungurească, cea ce nu-i adevărat. In ce privește părerea că ar exista nume de localități în Moldova (și în general în România de dincoace de Carpați) de origine ungurească, ea este justă, dar iese din cadrul lucrării de față, ca și chestiunea adecvată a vreunui eventual amestec de sînge al Romînilor cu Ungurii (O îndrumare prețioasă în chestiunile acestea a făcut Radu Rosetti, Despre Unguri și episcopii catolice din Moldova, în Analele Academiei Romîne, ser. II, tom. XXVII, Memoriile secțiunii istorice, București 1905). In ce privește în special chestiunea originii ungurești a numelor de orașe și de sate înșirate de Szegedi, sînt într-adevăr ungurești prin radicale *Tamași* (ung. *Tamáš* Toma), *Săbăoani* (ung. *szabó* croitor); apoi poate *Bacău* (ung. *bakó* calău)?, *Trotuș* (ung. *tartós* durabil, perseverent? Radu Rosetti, lucrarea citată pag. 251 spune: „Trotușul, în vechile documente Totruș, poartă un nume ce este corupțiunea nimirii ungurești *Tătros*, care este echivalentă cu slavonul *Bistrița*". Un cuvînt *tătros* însă nu există, pe cît știu, în ungurește. Weigand în XXVI-XXIX *Jahresbericht* pag. 86 propune ca etymon pe unгурul *tataros*, tătăresc, adecă „*Tatarendorf*, -weg, -bach“.)? *La Iași* (a cărui etimologie probabilă vezi-o în volumul I pag. 728 sqq.) este numai o întîmplătoare asemănare cu unгурul *jász* arcaș, compară și mai sus pagina 361. Pentru Suceava Szegedi se va fi gîndit la unгурul *sücs* blănar, dar probabil fără dreptate, și pentru Baia se va fi gîndit la unгурul *bánya* Bergwerk, mină, dar *bánya* nu-i cuvînt unguresc, ci, ca și romînul *băe*, este > slavul *bania*. La ce cuvinte ungurești se va fi gîndit pentru celelalte nume, în special pentru *Birlad*, nu pot pricepe. In dicționarul unguresc-german al lui Ballagi sînt însemnate două localități *Beled*, *Alsó-Beled* Beled de jos și *Felső-Beled* Beled de sus, ambele în comitatul Vaș (Eisenburg). Numele corespondente germane Ballagi le dă ca *Bildein*, *Unter-Bildein*, *Ober-Bildein*. Pe hartă (de Vogel în atlasul lui Stieler) văd un *Beled* în comitatul Odenburg lîngă granița de nord a comitatului Eisenburg. Să fie acest *Beled* un nume turcesc (cuman), de felul numelor *Beled* înșirate mai sus la pag. 367? Ori este poate un cuvînt unguresc, un derivat prin *-ed* din substantivul și adiectivul *bel*, das Innere, das Inwendige, einheimisch, inner (Pentru deri-

vate ungurești prin *-ed* compară *egyed*, *alleinig*, *einsam* > *egy* *einer*, *eine*, *eines*)? Să se fi gândit Szegedi la asemenea *beled*? Ori poate s-a gândit la ungurescul *bérlet*, chirie, abonament?! Dar este destulă presupunere pentru ce i-a putut trece prin cap lui Szegedi. Ceia ce rămâne între altele din toate acestea este că afirmarea lui Papadopol Calimah că „s-au găsit autori foarte ponderoși care cred că numele Birlad ar fi cumanic și că orașul Birlad este de origine cumanică” este de același soiū aproape ca și afirmările lui că Birladul se găsește în geograful arab Edrisi, că Soliman magnificul a asediat Sighetul din Maramureș, că împăratul Traian a trecut în Asia prin sudul Rusiei, etc. Vezi mai sus pagina 362 sqq.

2. Tecuciū. Despre istoria Tecuciului a scris Papadopol Calimah în Scrisori despre Tecuciū în Convorbiri literare 1889, pag. 369 sqq., 921 sqq. O etimologie a Tecuciului a dat I. Bogdan în lucrarea sa deja citată Diploma birlădeană din 1134, pag. 107: „Tecuciul vine de bună seamă din adiectivul participial feminin *тєкоучи*, forma specială rusă a slavicii *тєкѡци*, curgătoare. Pe lângă adiectivul participial trebuie să ne închipuim un substantiv, care la început se pronunța împreună cu dînsul: *рѣка, вода* etc. Cu vremea substantivul s-a pierdut din întrebuințare și a rămas *тєкоучи*, care la rîndul său sub influința altor nume proprii ce se terminau în *ичь* și *оучь*, *Галичь*, *Кѡтничь*, *Глоуць*, *Бароуць*, și-a pierdut terminația *чи* și a adoptat pe *чь*; din acest *чь*, întocmai ca la *Дь* din Birlad, Romîniū a făcut *чз*, i. e. un *č* aspru, și sub forma *тєкоучз* l-au păstrat până azi... Interesantă este în formațiunea cuvîntului Tecuciū păstrarea lui *є* din rădăcină, pecînd în celelalte limbi slave numirile de localități formate din *тєк* aū *тєк*: așa de pildă malorusianul *Toky* din Galiția (formă plurală din *tokz*), singurul exemplu ce a știut să-l citeze Miklosich sub rubrica acestei rădăcini apelative. Un exemplu cu *є* ca *тєкоучз* al nostru n-am găsit în niciunul din documentele rusești, bulgare și sîrbești până la începutul secolului XV”.

Maî întîiu o nedumerire: Bogdan spune că *Toky* din Galiția este „singurul exemplu ce a știut să citeze Miklosich sub rubrica acestei rădăcini apelative” și cu toate acestea el susține că „în celelalte limbi slave *numirile* de localități formate din *тєк*- aū *тєк*”-. Decî acel *Toky* al lui Miklosich nu este singura numire de localitate derivată din apelativul *тєци-тєкѡ*, pentrucă Bogdan maî cunoaște și altele. Care sînt acelea? Dar, apoi, dacā *Tecuciū* ar fi participiul prezent activ cu forma rusească al verbului *тєкѡ*, cum vrea Bogdan, nici n-ar putea fi în el altă vocală decît *є*, căci doar participiul prezent activ al verbului *тєкѡ* nici nu poate avea altă vocală decît *є*. Bogdan trebuia să se mire, nu că în *тєкоучи* există vocala *є*, ci că s-a putut deriva un nume de localitate dela un participiu prezent care înseamnă *curgătoare*. *Tecuci voda*, apă *curgătoare*, așa s-a numit după I. Bogdan întîiu pîrăul Tecuciū, și apoi dela pîrăul Tecuciū și-a tras numele tîrgul Tecuciū. Pîrăul Tecuciū există în adevăr. „La apus de tîrg”, zice Papadopol Calimah în prima scrisoare pag. 373, „curge apa Tecuciū, care se varsă în Birlad, la marginea din jos a tîrgului, formînd aici un unghiū aceste două ape, Birladul și Tecuciul, înăuntrul căruia se află tîrgul”. Dar să fi fost numit acest pîrău dela capul lo-

cului *apa curgătoare*, cum este posibil aceasta? Piraele și riurile se numesc dela tot felul de calități ale apei lor, se numesc ba albe, ba negre, ba iuți, ba galbene, ba oricum altfel, dar dela calitatea de *curgătoare* a apei lor nu se numesc. Ar fi prea naiv! Eū nu zic că dela radicale care înseamnă *a curge* nu s-au derivat nume de *riū* în general și, de pildă, în latinește *flu-o*, *flu-men*, *flu-vius* aparțin aceluiaș radical, și *fliessen* și *Fluss* aparțin aceluiaș radical, și $\tau\omicron\kappa\kappa$ (= $\nu\acute{\alpha}\mu\alpha$, fluentum) și verbul $\tau\omicron\kappa\kappa$ aparțin aceluiaș radical, dar *flumen* ori *fluvius*, dar *Fluss*, dar $\tau\omicron\kappa\kappa$ au însemnat dela capul locului *riū*, *pîrăū*, *scurgere*, n-au fost întiū participii prezente.

Aceiaș etimologie ca și Bogdan dă Weigand, Ursprung der südcarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 78: „*Tecuciu* înseamnă «curgătorul» dela radicalul *tek-* (bulgar *teča*), *tekuči*“. Weigand însă găsește că-i greu să se admită ca etymon cuvîntul rusesc *tekuči*, pentrucă numele topic *Tecuciu* apare și în județul Teleorman. Pentru aceia trebuie, zice el, să admitem la bază o veche formă bulgărească. „Wenn der Name nur in der Moldau vorkäme, würde man ihn für kleinrussisch erklären, so aber müssen wir ihn für eine alte bulgarische Bildung halten“. Intîmpinarea lui Weigand contra admițerii unui etymon rusesc este bună. Decît numai ce fel de formă bulgărească mai veche ar putea fi *tekuči*? *Tekuči* este participiul prezent feminin singular al verbului slav care în vechea bulgară suna *tešti* la infinitiv și *tekō* la p. 1 s. prezent indicativ. Participiul corespunzător rusescului *tekuči* era în vechea bulgară *tekōšti*, care, până să ajungă la actuala formă neobulgară *tekušta*, va fi putut trece prin faza *tekūšta*, *tekušta*, dar niciodată prin vreo fază *tekuča*.

Tecuciu este \gg *tehek ucü*, capătul țării, marginea țării, din care grup de cuvinte *tehek* e persian și înseamnă pămînt (Zenker 329 c), iar *uč* e turc și înseamnă capăt, extremitate, margine (Zenker 113 b). Din cauză că e precedat de un genitiv, *uč* primește sufixul pronominal posesiv și sună *učü*. Ținutul *Tecuciu* era ținutul de margine și tîrgul *Tecuciu* era tîrgul de margine al stăpînirii cumane, care avea ca oraș principal Bîrladul.

Mai este un *Tecuciu*, sat în județul Teleorman (Frunzescu), care trebuie să fi fost și el localitatea de margine a stăpînirii Cumanilor din județul Teleorman. Un sat *Tekučița* este apoi în Bosnia, lingă (spre sudest) orașul depe riul Bosna *Doboj*. Papadopol Calimah, Scrisori despre Tecuciu, pag. 369 mai vorbește despre un sat *Tecuceni* sau *Tecuciu* în Bucovina și citează ca probă Documente Hurmuzaki, VII, pag. 498 No 259. La locul citat stă însă scris *Tyschouc*! (Pentru acest nume compară *Tyszowce* [citește *tišovce*] din Polonia foastă rusească, guvernămintul Lublin).

Pierderea lui *h* (așa numitul *he*) din cuvîntul *tehek* trebuie pusă pe socoteala limbii cumane, căci spirantele afone *hain*, *he*, *hi* (pentru a căror transcriere noi nu dispunem decît de caracterul *h*), care apar în elementele persiane și arăbești ale limbii cumane din codex cumanicus, se găsesc căzute, nu în mod consecvent, dar destul de des, mai ales în poziție intervocalică. În lista care urmează notez în parentez spiranta care lipsește: *alam-*

lar (*hain* inițial), *amaşa* (*he* inițial), *aşuk* (*hain* inițial), *atar* (*hain* inițial), *ceami* (*hain* final), *erzak* (*he* inițial), *gala* (*hain* după *l*), *ia-ana* (*hain* intervocalic), *irs* (*hain* inițial), *laal* (*hain* intervocalic), *ma-agiunlar* (*hain* intervocalic), *naal* (*hain* intervocalic), *naamatlu* (*hain* intervocalic), *ouad* (*hain* intervocalic), *ouada* (*hain* intervocalic), *saadat* (*hain* intervocalic), *saar* (*hain*, intervocalic), *sarinčka* (*he* înainte de *r*), *sat*, contras din *saat* (*hain* intervocalic), *şaar* (*he* intervocalic), *şeriat* (*hain* intervocalic), *tamaker* (*hain* după *m*), *terak* (*hi* după *r*), *ulema* (*hain* inițial). *Teek*, care a rezultat după căderea lui *h*(*he*), s-a contras în *tek*, așa dupăcum *saat* s-a contras în *sat*, și Romîniî au prins din gura Cumanilor numel *tecuciû*, pe care l-au păstrat întocmai până astăzi, strămutînd numai accentul pe penultima supt influința analogică a cuvintelor romîneşti terminate în *-uciû*.

3. Vasluiû. În stăpînirea cumană din Moldova, care-şi avea centrul la *Birlad*, marginea despre apus era Siretiul şi ţirgul de graniță despre sud-vest era *Tecuciul*, iar Vasluiul era *țara de sus*, nu în înțelesul cumva că ar fi județul Vasluiû așezat la *nord*, căci popoarele nu numesc țările *de sus* și *de jos* cu privire la punctele cardinale, ci în înțelesul că ținutul Vasluiului este *deluros*, este *înalt*, este *Hochland*, cum zic Germanii > **valsüü*, **valasüü*, pers *vala sü*, regiunea înaltă, le côté haut (du pays), Zenker 927 c, 522 a. Și fiindcă *Vasluiû* însemna partea deluroasă a țării, aceasta e o probă că altă parte deluroasă în stăpînirea cumană dela *Birlad* nu era și că prin urmare ținutul Vasluiului constituia regiunea de graniță despre miazănoapte a țării. Pierderea lui *a* în *valasü* se poate pune pe socoteala limbii cumane, întrucît căderi de vocale la mijlocul și la sfîrșitul cuvintelor se observă la elementele persiane și arabe ale limbii cumane din codex cumanicus: *harğ* (lipsește *a* între *r* și *ğ*), *hazna* (*a* între *z* și *n*), *kurč* (*i* final), *oruz* (*a* final), *tarog* (*e* final), la care se adaugă *lahan* varză (*a* final, grec *λάχανα* legume, ori *o* final, grec *λάχανον* varză). *Vasluiû* din *Valsüü* e o metateză romînească. *Valsüü* din *Valsü* prin influința sufixului romînesc *-üü*.

4. Covurluiû. Sufixul turcesc *-li*, *-li*, *-lü*, *-lu* (dupăcum este vocala din radical) dă întîiu naștere la adiective derivate din substantive și arată că un lucru este înzestrat cu înțelesul substantivului, este plin de înțelesul substantivului: *gümüş* argint—*gümüşlü* de argint, *gean* sufllet—*geanli* insufllet, *zor* putere—*zorlu* puternic, *ten* corp—*tenli* înzestrat cu corp. Apoi adiectivele derivate prin acest sufix devin adeseori substantive concrete: *at* cal—*atli* călăreț, *Osman*—*Osmanli*. În sfîrșit asemenea substantive concrete sînt de multe ori numiri de localități: *findik* alună—*Findikli* numele unei mătăhăle în Constantinopol, *balik* pește—*Balikli* numele altei mătăhăle în Constantinopol, *bulgur* zăpadă—*Bulgurlu* numele unui munte de lingă Constantinopol. În romînește există următoarele numiri de localități: *Covurluiû* județ în Moldova, *Covurluiû* comună în județul Cahul, *Covurluiû* pîrău în județul Covurluiû, *Covurluiû* lac în județul Covurluiû, *Cohurluiû* sat în județul Ismail, *Cugurluiû* lac în județul Bolgrad (Frunzescu). Aceste numiri de localități își au originea în derivarea

prin sufixul turcesc *-lu* din radicalul turcesc *kurŭ* uscăciune, iarbă uscată, fin. Compară turc *kurŭ* fin Zenker 716 a, cuman *kuru* uscat Codex cumanicus 207; apoi *koruk* uscat, *kurŭk* uscat, pustiŭ, nefertil, *kurŭ* uscat, în diferite limbi turco-tatare la Vámbéry Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878, pag. 79-80. *v, h, g* din numirile de localităţi româneşti sînt reflexele turcului *ŷ* (spiranta fonică guturală) din *kurŷu*. *kurŷŭ* este scris cu *gain*, exploziva fonică guturală, *kurgŭ*, dar exploziva fonică guturală devine adeseori spirantă fonică guturală în limbile turceşti înainte şi după *a, o, u*, la sfîrşitul şi în interiorul cuvintelor. (În special pentru limba cumană vezi Kuun XCV). Din *kurŷulŭ* a eşit prin metateză *kuŷurlŭ*, de unde s-au dezvoltat apoi formele româneşti. *Covurluiŭ* din *Covurlŭ* prin influinţa sufixului romînesc *-ŷŷ*.

Weigand în Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 98, derivă din turcul *ġagataic kuwar* uscat, trocken, şi din *ui*, care în unele limbi turceşti înseamnă vale, depresiune, Tal, Niederung, şi consideră şi el cuvîntul ca de origine cumană.

5. Galaţi. Stăpînirea cumană din Moldova se întindea, dacă etimologiile date până acum sînt juste, peste judeţele Tutova, Tecuciŭ, Vasluiŭ, Covurluiŭ, peste partea de jos a Basarabiei, şi avea la Dunăre o cetate, Galaţi. Numelui acestuia a căutat Bogdan să-i dea o etimologie. Diploma birlădeană din 1134 pag. 108: „Ceva mai greu de explicat e cuvîntul *Galaţi*. Ce formă avea în gura Romînilor acest cuvînt în secolul 14-15, cu siguranţă nu pot spune. În documentele ce-mi sînt la dispoziţie nu l-am găsit niciodată în secolele 14-15. Putem însă admite a priori că şi atunci, ca şi astăzi, oraşul se numea Galaţi sau Galaţ. De unde acest nume? Ceii mai mulţi îl deduc din rusul *Галичь*, admiţînd pe lingă aceasta, în urma diplomei birlădene, că el a fost la început o colonie a *Галичь*-ului dela Dnistru. Aceasta n-ar fi imposibil, dacă diploma ar fi autentică şi dacă *МАЛКІЙ ГАЛИЧЬ* s-ar mai pomeni undeva afară de acest loc. Cronicile ruseşti nu cunosc acest loc la Dunăre şi nu încapă îndoială că pe vremea lui Ivanko Rostislavici el nu juca niciun rol în mişcările politice dela Dunăre. Din *Галичь* însă e greu a explica forma romînească Galaţi, căci ar trebui să admitem că n-a trecut întîiu în *a*, dînd o formă în *-ачь* (ca de pildă *ТОЛМАЧЬ* în Galiţia, codex Hypatios pag. 491); din această ultimă formă ar eşi fără dificultate *ГАЛАЦЬ* prin trecerea lui *ч* în *ц*, foarte obicinuită în unele dialecte vechi ruseşti (de ex. cel novgorodian), şi chiar în numirile de localităţi din principatul galiţian şi chievean. Compară *Гѣмоць* şi *Гѣмочь* în principatul de Chiev (codex Hypatios 380, 555) pelingă *Гѣмочю* (ibidem), *Торопечь* şi *Торопець* în Smolensk (codex Hypatios p. 362), etc.... S-ar putea da următoarea explicaţie: *Галаць* e format din *Гал-*, aceiaş rădăcină ca în *Гал-ичь*, prin sufixul deminutiv *-ичь*, ce formează foarte multe numiri de localităţi din nume proprii, mai ales la Sirbi şi Croaţi, unde el ia forma *-ац*. Compară Popovac (din *popov-ацъ*) şi Popovci (din *popov-аци*), Vukomerec (*ес=ацъ*) şi Vladimirci (*си=аци*),... *Галаць* a putut să se dezvoalte în sînul populaţiei primordiale croato-sîrbeşti (din *-ацъ*, *-ацъ*), trecînd prin forma *-ацъ*. Galaţiŭ ar forma în acest caz una din rarele excepţiuni, în care sufixul *-ичь* s-adau-

gă de a dreptul la tulpină, nu, cum se întâmplă în majoritatea cazurilor, prin mijlocirea altor sufixe, ca *ov-*, *in-*, precum Popovci, Dobrinci, Belotinci etc.". Galații ar fi după I. Bogdan a treia rară excepție față de cum se petrec lucrurile de obicei în toponimia slavonească. Întîia rară excepție a făcut-o Birladul, a doua rară excepție a făcut-o Tecuciul, a treia rară excepție o fac Galații. Dar pe lingă că el însuș recunoaște că, în caz cînd vrea cineva să explice Birladul, Tecuciul și Galații prin slavonește, aceste cuvinte constituiesc trei rări excepții față de cum se petrec lucrurile de obicei în toponimia slavă, mai este nevoit să recurgă și la tot felul de neamuri slave, care s-ar fi îngămădit cîndva în Moldova într-un fel de talmeș-balmeș, pentru a putea explica macar cît de cît acele trei rări excepții. Pentru Birlad el recurge la niște „timpuri foarte vechi... în primele secole ale evului mediu, cînd semințiile rătăcitoare de Slavi, pornite dinspre nordostul Moldovei, se iviră pentru întîia oară în țările noastre. Diferențierea lor în popoarele de azi nu se terminase încă etc.” (Vezi mai sus sub Birlad). Dincoace pentru Galați recurge la Sirbo-Croați, care ar fi constituit odinioară populația primordială slavă a sudului Moldovei!

Galați este arabul *kalhat*, cetate, ville fortifiée, forteresse, château fort, citadelle Zenker 707 a. Acest cuvînt se găsește în codex cumanicus printre cuvintele arăbești ale limbii cumane sub forma *gala* (vezi tabloul de mai sus pag. 354). Forma cumană *gala* este conformă din punct de vedere al lui *g* cu ceia ce se petrece foarte des în limbile turcești, că adevărată explozivă a fonă guturală *k* (*kaf*) se preface înainte de vocală în explozivă fonică corespunzătoare *g*. Aceiaș formă cumană *gala* este conformă din punct de vedere al pierderii lui *h* (*hain*) cu ceia ce am văzut că se petrece în această limbă în privința pierderii spirantei a-fone (vezi mai sus pag. 371). Acest *gala* din codex cumanicus a sunat dela capul locului *galat*, dupăcum probează etymon arăbesc. Și se poate chiar întâmpla ca sub *gala* să se ascundă pronunțarea *galat*, căci scrierea cuvintelor cumane din codex cumanicus este plină de greșeli, dintre care numai pe unele, prea bătătoare la ochi, le-a putut emenda editorul. Din *Galat* Românul a făcut *Galați*, punîndu-l la plural. Această punere la plural a lui *Galat* se explică prin nenumăratele nume de localități terminate în *-ați*, provenite din singulare în *at*. Până și *Birladul*, macarcă nu terminat în *-at*, ci în *-ad*, se pare că n-a scăpat într-o vreme de tendința limbii romine de a-l face plural, căci într-un document moldovenesc dela 1438 stă scris *оу брѣлааѣхъ* (locativul plural, vezi Papadopol Calimah Notiță despre Birlad pag. 5 și I. Bogdan Diploma Birlădeană din 1134 pag. 106). *Calafat* n-a devenit *Calafăț* din cauză că numele comun *calafat* pl. *calafaturi*, calfat, calfatage, operația de a astupa cu cilți și cu smoală spațiile dintre planșele dela fundul și coastele unei corăbii, a existat multă vreme în limba romină și, dacă trebuie să credem dicționarele, există încă și până astăzi. *Galat* din contra n-a existat, probabil, niciodată ca nume comun în limba rominească.

Dupăcum era de așteptat, numirea *Galat* apare și pe aiurea în toponimia romină. În județul Ialomița este un lac *Galațuș* (Frunzescu). Acest *Galațuș* este=turc *galat sușu*, apa cetății. În județul Dorohoi

este un sat care astăzi se numește Hilișăul răzășesc, iar altă dată se numea *Galați* (Frunzescu). În Transilvania este un sat Galaț lângă Zlatna, un sat Galaț la vest și în apropiere de satul Berlad, pentru care vezi mai sus sub Birlad, pag. 367, și un sat Galaț la nord-est de Făgăraș.

6. Fălcii, Fălcii. Județ și comună lângă Prut. >turc *fllikçi*, canotier, batelier >turc arab *filika*, felouque, canot, chaloupe, embarcation, Boot, kleines Fahrzeug. Zenker 670 c. Locuitorii din județul Fălcii, în special probabil cei din comuna Fălcii, făceau serviciul de luntrași, barcagii, plutași pe Prut pe vremea stăpînirii vechilor Turci pe aceste locuri. O numire analoagă, provenită dela o ocupație analoagă, are localitatea *Dubăsari* pe malul stîng al Nistrului (în harta din atlasul lui Stieler *Dubosary*, acolo unde se varsă în Nistru Răutul), al cărei nume tot de origine turcească este, căci românul *dubás* și rusul *dubas* („*dubasy werden in Russland die auf Bug und Dnjester verkehrenden Kähne einer besonderen Bauart genannt*“, Hermann Brüske, Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen, în XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 23), sînt probabil turcul *tumbaz*, *dumbaz*, ponton, der leichte Brückenkahn, Zenker, 603 b.

7. Balhuiu, Bahlui, bálhac, bilhac, bálhoacă, bulhac. *Balhui*: „Sinonim cu mocirlă și cu nămol, numește [balhuiu] poporul pămîntul înmuiat peste măsură cu apa ce vine depe scursura unei văi mari sau mici; cînd oamenii trec prin astfel de locuri cu carul său numai cu vitele slobode, se înomolesc sau se scufundă, încît abia cu mare greutate ies afară. Cînd balhuiul nu e adînc, ci numai de 1-2 decimetri, atunci se chiamă *șleaf* sau *turbucală*“. Hasdeu după corespondent (Prahova-Drajna de sus) în Etymologicum magnum pag. 3051.—*Bahlui*: 1. „Pirău mare ce izvoarăște în pădurea Deleni, județul Botoșani, trece prin tirgurile Hîrlău, Podul Iloaei, prin orașul Iași, primește în sine piraiele Stîmbu, Cîrjoaea, Nicolina și Bahlueș și apoi se varsă în Jijie la satul Țuțora“. Frunzescu. 2. „Plasă în județul Iași, numită astfel dela pirăul ce trece prin ea“. 3. „Sat în județul Botoșani, plasa Coșula, cotuna comunei Rădeni“. 4. „Sat în județul Botoșani, plasa Coșula, cotuna comunei Feredeeni“. 5. „Locuință izolată în județul Iași, plasa Bahlui, cotuna comunei Cîrjoae“. Frunzescu.—*Bálhac*⇒*Bulhac*. Hasdeu Etymologicum magnum 3051, dintr-un hrisov dela Ștefan Tomșa anul 1623.—*Bálhoacă*⇒*Bulhac* („A-mîndoi își tîrăsc picioarele în niște ciobote mari și grele, pline vecinic de noroiul *bálhoacelor* de prin mahalale“. Vlăhuță Nuvele, București, 1886, pag. 109, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3051).—*Bilhac*⇒*Bulhac* Hasdeu, Etymologicum magnum 3051, din județul Buzău.—*Bulhac*, pl. *bulhacuri*: O baltă mică mocirloasă, lacuna, mare, bourbier („Apele cele mai bune pentru topit sînt toate bălțile, toate bahnele, *bulhacurile* și apele stătătoare“. Ion Ionescu, Calendar pentru bunul gospodar, Iași, 1845, pag. 153, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3050.—„Se duce tot înainte pe niște ponoare, până ce dă peste un *bulhac*“. Creangă, Povești, 75, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3050.—„Hîrca aceasta de babă era scroafa cu porceii din *bulhacul* peste care dăduse moșneagul“. Creangă,

Povești, 101.—„Aibă casa racului în fundul *bulhacului*“. Elena Sevas-tos, Cîntece moldovenești, Iași, 1888, pag. 73, la Hasdeu, Etymologicum magnum 3051.).

Dela turcul arab *baluha*, égout, conduit souterrain, cloaque. Zenker 171 c. Pentru *balhuțu* și *bahluțu* trebuie să plecăm probabil dela tipul **baluhlū* (pentru sufixul *-lu* vezi sub Covurluțu). *Bulhac* a eșit din *bălhac*. *Bălhac* este derivat prin sufixul *-ac*. *Bălhoacă* este derivat prin sufixul *-oc*. Pentru sufixele *-ac*, *-oc* vezi ale mele Principii pag. 149, 231 și Pascu Sufixe.

Weigand in Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, XXVI-XXIX Jahresbericht, pag. 98 consideră cuvîntul *Bahluț* ca de origine cumană, dar îl derivă din cuvîntul tatar dela Kazan *bahil*, fericit, și-l interpretează ca *Valea fericitilor*: „*Bahluț* enthält als Stamm Kasantatarisch *bahil* glücklich, bedeutet also Seligental“.

8. Berhecău. Numele unui rîu și al unei plăși din județul Tecucău. >turc pers *berfeng*, route raboteuse, rauher Weg. Zenker 190 b.

9. Pereschiv (mai înainte vreme *Perescău*, de pildă într-un act dela Ștefan cel mare din 31 Octombrie 1491, la I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel mare, I, București, 1913, pag. 490). Numele unei plăși, al unui sat și al unui rîu în județul Tutova. >turc pers *per* bord d'une chose, Rand einer Sache, Zenker 184 a + turc arab *eskah* pays, canton, district, Landschaft, Bezirk, Gau, Zenker 571 b.

10. Corhană. Povirniș, loc înalt greu de suit; locus praecipuus; lieu escarpé („Le-ai scrombăit [ciubotele] pela jocuri și prin toate *corhanele* și coclaurile“. Creangă Amintiri 106. „Murgu... cu potcoave de aramă, ca să-l ție la *corhană*“. Șezătoarea V 22). Cumanul *kurhân* movilă, coddex cumanicus 222. Cu privire la cumantul *kurhan* spune Kuun XXXVIII următoarele: „In țara Nogailor și în regiunile învecinate se găsec multe movile pe care chiar Rușii meridionali le numesc cu un cuvînt turcesc *kurgan*. Călătorii vechi spun lămurit că aceste movile sînt mormintele Cumanilor și ale Bisenilor. Rubruquis în descrierea călătoriei pe care a făcut-o la hanul Mongolilor Mangu în anul 1253 vorbește despre movilele dintre Dnipro și Don astfel: «Cumanii fac o movilă mare deasupra mor-tului și pun deasupra o statuie cu fața întoarsă spre răsărit ținînd în mînă o cupă înaintea buricului». ...Chiar în timpurile cele mai vechi Schiții dela marea neagră aveau obiceiul de a purta în cingătoare o cupă, asupra că-rui fapt Herodot cartea IV, 8-10 a scris astfel: «Schiții și până astăzi poartă cupele în cingătoare». La Osmanlii *kurhân* înseamnă château fort, citadelle, partie d'une ville entourée d'une enceinte. Zenker 715 a.

„Este evident“, ziceam mai sus pag. 360, „că, dacă în toponimia romîneasă se vor fi găcind numiri de județe, de plăși, de orașe, de sate, de riuri, și alte nume topice, care să fie de origine turcescă, asemenea numiri, mai ales că sînt și vechi tare (pentru unele se știe chiar istoricește că sînt anterioare veniții Osmanliilor), nu se pot explica prin

limba Osmanlıilor, ci prin limba popoarelor turcești care au venit și au trăit prin țările noastre înainte de Osmanlii". Tot atât de evident este că, dacă se vor fi găsit cuvinte românești de origine turcească, prin care să se exprime niscăi instituții vechi tare din viața socială românească, aceste cuvinte nu pot fi de origine osmanlie, ci de origine cumană. Eu revendic pentru limba Cumanilor următoarele numiri de instituții românești.

11. *Mire*. „Din minutul în care și-au schimbat cei tineri inelele, adică din minutul în care s-au încredințat, logodit, și până după uncrop, feciorul încredințat se numește în Bucovina *mire* sau *mnire* și *nire*, iar fata încredințată *mireasă*, *mnireasă* sau *nireasă*. Înprejurul Bucureștilor precum și-n alte părți din România feciorul încredințat se numește *ginere*, deminutiv *ginerică*, în loc de *mire*, nu numai decătră socri, părinții fetei, ci și decătră toți ceialalți nuntași; așa bună oară lăutarii zic: «să trăești, domnule *ginere*, să trăești *ginerică*», în loc de «să trăești, domnule *mire*». Fetei încredințate însă și aici i se zice *mireasă*. În sudul Transilvaniei se zice, ca și înprejurul Bucureștilor, *ginere* în loc de *mire*, în celelalte părți însă, ca și în Bucovina, *mire* și *mireasă*, deminutiv *miresucă*. În Banat se zice numai *june*. Cuvântul *mireasă* însă și aici e cunoscut. În Selagiū și Chior se zice asemenea *mire* și *mireasă*, deminutiv *miresuță*. În Macedonia, dupăcum mi s-a spus, nu există de feliiu cuvântul *mire* și *mireasă*, ci mirelui i se zice *dzinire* sau *dzinere*, plural *dzinerti*, iar miresei, mai ales în părțile Tesaliei și ale Albaniei, *nveasta nouă*, plural *nveaste nale*. Dacă au trecut mai multe zile dela nuntă, se zice simplu *nveasta*. *Nvesta nouă* se numește mireasa și în comitatul Zarandului, precum și în unele părți ale Transilvaniei. Ce se atinge de numirea *ginere*,... aceasta este pretutindenea lătită și cunoscută și în Bucovina, însă aici nu are însemnarea de încredințat, fidațat (Bräutigam), ci numai de bărbatul fiicii măritate (Schwiegersohn). În decursul nunții se mai numește mirele pretutindenea, în toate țările locuite de Romîni și mai ales în orații, și *împărat*, *împărat mare*, *crăiū nou*, și *crăișor*, iar mireasa *împărăteasă* și *crăiasă nouă*". Marian Nunta 175 sqq. „În aromînește mirele se cheamă *gione* (=juvenem), termin întrebuițat și pentru desemnarea unui tînăr care a trecut peste vârsta de 16 ani, care nu mai e *ficior* (=băiat), care e tînăr între 16-25 ani.. La Meglenoromîni mirele se numește *tinir-juni*, tînăr voinic". Papahagi Notițe etimologice pag. 236. În romîna din Istria cuvântul *mire* de asemenea nu se găsește. Acest cuvînt, cunoscut numai la Romîni din Dacia, e cu atât mai răspîndit la aceștia, cu cît se îndepărtează cineva mai puțin de Moldova. În Moldova el se întrebuițează exclusiv, pecînd în celelalte provincii locuite de Romîni ori se întrebuițează alături cu alte cuvinte sinonime, ori nu se întrebuițează de fel.

Hasdeu în Columna lui Traian, anul 1873, pag. 110 a propus ca etymon pe albanezul *mira* bun, frumos. Pericle Papahagi în Notițe etimologice, pag. 236 crede că „*mire* vine din latinul *miles*, și anume din nominativ, ca și *om-homo*, *jude-iudex*, etc.". Iar C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, pag. 492, în Dacoromania IV, propune pe grecul $\mu\epsilon\tau\alpha\sigma\tau\epsilon\varsigma$ tînăr.

Mirele e un *împărat*, nu un militar. Militari sînt tovarășii lui, cei

care compun oastea lui. Iată cum vorbește starostele : „Noi ce umblăm, ce căutăm, oriîncotro ne-nturnăm, bine sama să ne dăm. A nost tinăr *împărat* dimineața s-a sculat, pe obraz că s-a spălat,... pe cal negru-a-ncălecat, mândră oaste a ridicat, etc.“. Marian Nunta 108. „Conăcarii... îndătimează, când ajung la casa miresei, a ține o orație, prin care dau de știre părinților miresei precum și tuturor celorlalți nuntași adunați la aceasta ca să se îngrijească cât mai degrabă de conac și de toate cele trebuincioase *înălțatului împărat*, care îndată are să sosească cu întreaga sa suită... : «Vă rugăm să ne arătați care este gazda solilor, să iasă să ni dăm soliile, să ni spunem poruncile. Căci noi prea mult nu vom zăbovi, ci cui ni s-a arăta de sfetnic împărătesc, aceluia numai să-i vorbim. Că al nostru tinăr *împărat* de dumnezeii încoronat mare oaste a adunat și la vinat a plecat etc.»“. Marian Nunta 327. *Mirele* este un împărat și mireasa o *împărăteasă*. Iată cum vorbește *vornicelul* : „Ce împlăm, ce căutăm, nimăruî samă n-avem să dăm. Am sosit, am nimerit, ne-nșelați, ne fărmațați. Chi- uind și hohotind vom discuia și vom intra la a noastră înălțată și laudată *împărăteasă* mireasă“. Marian Nunta 331. *Mirele* este un împărat și *mireasa* o împărăteasă. Pentru aceia și *cununiea* înseamnă o *încoronare*, pentru aceia li se pun mirilor *cununii*, adică *coroane* pe cap. *Mire* trebuie să fi însemnând *împărat* și așa și este : turcul pers (din arăbește) *mir*=*principe*, *șef*, *stăpîn* Zenker 899 b, cumantul *mir*=*principe* codex cumanicus pag. 216. Românul a prins acest cuvânt din gura Cumanilor nu ca *mir*, ci ca *miri*, cu sufixul pronominal posesiv, pentru că totdeauna se vorbește despre *principele* cuiva, despre *principele* nostru, vostru, lor, despre *principele*, *șeful* unei țări, *șeful* unei oștiri, etc., și în toate aceste expresii în limbile turcești cuvântul primește sufixul pronominal posesiv : *mirim*—*principele* meu, *mirin*—*principele* tău, *miri*—*principele* lui, *mirimiz*—*principele* nostru, *miriniz*—*principele* vostru, *miri*—*principele* lor ; *vilaiet miri*, *eialet miri*, *memlekët miri*—*principele* unei țări, a unei provincii ; *haskër miri*—*șeful* unei oștiri, etc. Pe- lingă acestea oridecâteori s-a exprimat faptul de a *posede un principe*, a *avea un principe*, s-a întrebuințat iar *miri* cu sufixul pronominal posesiv, pentru că în limbile turcești lucrul posedat prevăzut cu sufixul pronominal posesiv și însoțit de verbul *vârdîr*, a fi, reprezintă pe verbul *am* din limbile indogermane, iar lucrul posedat prevăzut cu sufixul pronominal posesiv și însoțit de verbul *iökdur*, a nu fi, reprezintă pe verbul *nu am* din limbile indogermane : *mirim*, *mirin*, *miri*, *mirimiz*, *miriniz*, *miri vârdîr* (*iökdur*)—am, ai, are, avem, aveți, ați (n-am, n-ai, n-are, nu avem, nu aveți, n-ați) *principe* ; *memleketin miri vârdîr* (*iökdur*)—țara are (n-are) *principe*, etc. Pentru aceia și sună cuvântul în românește *mire*, de a treia declinare, nu *mir*.

12. Răzăș. Ce sînt *răzășii* spune Radu Rosetti, Pămîntul, sătenii și stăpîniî în Moldova, I, București, 1907, pag. 168 : „Părtașii la stăpî- nirea unei judecii erau desemnați prin denumirea de *răzăși*, care mi se pare a veni dela cuvîntul unguresc *reszes*=părtaș (dela *resz* parte). Acest cuvînt în cele două din urmă veacuri era întrebuințat pentru a desemna mai cu deosebire pe țăraniî acei cu stăpîniri proprii, dar nu încape îndo-

Limba este un organ, la producția căruia participă și fizicul și psihicul. În ea, ca și în restul organismului omenesc, se găsesc două părți constitutive, al căror progres nu este egal, ale căror dezvoltări nu se acopăr și n-au aceleași direcții. Partea fizică din limbă este reprezentată de sunete, partea psihică a ei e reprezentată de simbolizarea prin mijlocirea sunetelor a lucrurilor și raporturilor. Sunetele sînt părțile fizice, pe care le procură organe fizice anumite ale corpului, simbolizarea prin mijlocirea lor a cunoștințelor este partea psihică, elaborată de suflet. Conform cu ceia ce se petrece în restul ființei omenеști în privința felului de a se comporta al celor două elemente constitutive ale acestei ființi, unul fizic și celalalt psihic, și aici, la limbă, sunetele se schimbă mai încet și mai treptat, iar simboalele (cuvinte, forme gramaticale, și înțelesurile lor) se schimbă mai răpede și mai brusc, și adeseori alături cu foarte mari asemănări de sunete se găsesc enorme deosebiri de simboale. Să se compare, de pildă, proporția în care s-au schimbat sunetele și simboalele în limba comună romînească: schimbarea în simboale (cuvinte, înțelesuri de cuvinte, înțelesuri de forme) e atît de mare, încît țaranul mai nu înțelege această limbă, schimbarea în sunete însă e aproape nulă și de acel fel numai că s-au păstrat pronunțările mai arhaice. Dacă vrei să urmărești, prin urmare, desfacerea în grupuri a limbii romînești, cu gîndul că această desfacere va fi corespunzînd unei dizlocări a popoului român dintr-un centru de expansiune oarecare, vei avea o bază mai sigură, dacă vei lua de călăuză elementul cel solid și încet al sunetului material, decît dacă vei lua de călăuză pe

ială că mai înainte era întrebuițat pentru a desemna pe părtașii aceleiaș stăpîniri, fie cu părți mici, fie cu părți de sute și chiar mii de fâlci". Dupăcît știu, cuvîntul se întrebuițează numai în Moldova. Ca să nu mai vorbesc de Maxim, care în glosarul lui Laurian îl derivă din verbul *radere*, o etimologie a acestui cuvînt a dat Cihac, care a propus pe ungurescul *részes* (citește *réseș*) părtaș. Înțelesul s-ar potrivi, dar nu se potrivește sunetul *s*, care în asemenea împrejurări nu putea să devină în romînește *z*, apoi nu se potrivește faptul că numele unei instituții atît de intime a societății romine din Moldova să fi provenit din limba Ungurilor, care n-au avut niciodată atita influință și importanță asupra organizației societății romînești de dincoace de munți. Pentru aceia cuvîntul *răzăș* este mai degrabă turcul arab *erzeși*=părtaș la pămînt, tovarăș de pămînt (arab *erz*, pămînt, Zenker, 28 b+—turc *eș*, tovarăș, Zenker, 52 a, cu sufixul pronominal posesiv, fiindcă e precedat de un genitiv). Din *erz* e eșit prin metateză *rezéș*, apoi *răzăș* conform fonetismului romînesc, în special al celui moldovenesc.

acel ușurel al simbolului psihic. Sunetul este ca totalitatea caracterelor unei plante, simbolul este ca parfumul unei flori. Frumuseța și parfumul unei flori de trandafir nu poate înșela pe botanist în acel fel, că să nu pună planta, la care ele se găsesc, alături cu trandafirul sălbatec: aceeași rădăcină, același trunchi, aceleași frunze, aceeași ghimpă. Tot așa, se pot ele vorbirile deosebi mult prin simboale, dar sunetele lor le vor da pe față gradul de înrudire. *)

*) Trebuie să notez aici o aparentă contradicție în părerile unui remarcabil învățat asupra acestei chestii. În articolul „Sur la disparition des formes simples du prétérit” din *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 149 A. Meillet, după ce pomenește ceva despre puțina variabilitate a fenomenelor fonetice dela o limbă la altă limbă, vorbește despre marea variabilitate a fenomenelor morfologice astfel: „En morphologie la liberté est beaucoup plus grande; la grammaire de deux langues de famille distincte diffère du tout au tout; et à l'intérieur d'une même famille les grammaires de deux langues deviennent souvent très différentes au bout de quelques siècles d'évolution divergente: on sait combien différent déjà les grammaires des diverses langues romanes. Il résulte de là que les tendances générales n'apparaissent pas au premier abord, et que, là où l'on en aperçoit, elles se laissent très malaisément formuler”. Cu toate acestea puțin mai jos, în articolul „Le renouvellement des conjonctions” din *Linguistique historique et linguistique générale* pag. 160 A. Meillet spune: „On sait que la morphologie est ce qu'il y a de plus durable dans les langues. M. Terracher a montré très justement que des parlars locaux français, dont le vocabulaire est tout pénétré d'éléments non locaux, ont gardé dans leur grammaire beaucoup de traits anciens. Et c'est par la morphologie à peu près uniquement qu'on peut faire la classification généalogique des langues”. Așa se întâmplă, când articule scrise din diferite puncte de vedere sînt puse cap în cap și publicate într-un volum. În articolul „Sur la disparition des formes simples du prétérit” Meillet compara morfologia cu fonetismul și a afirmat marea variabilitate a morfologiei față de puțina variabilitate a fonetismului, iar în articolul „Le renouvellement des conjonctions” el compara morfologia cu vocabularul și a afirmat puțina variabilitate a morfologiei față de marea variabilitate a vocabularului. Lucrurile sînt relative, firește, decît numai se cam bat cap în cap citeodată, atunci cînd le anină cîneva unul de altul fără tranziție, fără ciment aș putea zice (Vezi cele spuse despre *înprumut* la § 268, 4, nota). În ce privește afirmarea că „mai numai prin morfologie se poate face clasificarea genealogică a limbilor”, să nu se uite punctul de vedere pur *sociologic* din care se pune Meillet (Vezi prima notă dela acest paragraf pag. 339-340). Pe dînsul nu-l interesează înrudirea limbilor considerate ca organe ale unor neamuri de oameni, ci înrudirea limbilor considerate ca organe ale unor societăți, și scopul urmărit de dînsul este de a constata numai că cutare limbă ar deriva din aceeași limbă primitivă, iar nu că cutare limbă ar prezenta nicidecum raporturi de asemănare ori de deosebire conforme cu raporturile etnice dintre neamurile de oameni care le vorbesc. În aseme-

Pelingă aceste precauții, că ăi ca bază sunetele și admiți că numai aproximativ se desface limba în grupuri comparabile ramurilor și valurilor, trebuie să ții socoteală de următoarele două fapte, pe care studiarea dialectelor le-a scos la iveală. Mai întâi inovațiile, schimbările pleacă dela tot felul de puncte, câteodată, *probabil*, numai dela un individ, de cele mai multe ori, iar *probabil*, dela un grup mai mic ori mai mare de indivizi în mod simultan, și acele inovații, schimbări, radiează prin *împrumut* unele mai departe, altele mai aproape, unele într-o direcție, altele în altă direcție. Aceleași inovații, schimbări pot apărea în mod independent la indivizi, ori la grupuri de indivizi, la distanțe îndepărtate. Apoi, dacă n-ar fi obstacole, care să împiedece împrumutul dela un individ la altul, dela un grup de indivizi la altul, dialectele unei limbi ar apărea într-o formă mai haotică, decît aceia în care ni le prezintă atlasurile limbistice. Dar obstacolele au fost totdeauna în mod necesar, ori puse de lumea fizică, ori încă și mai mult de organizările politice (state, comune, districte) și religioase (parohii. Rousselot, *Les modifications phonétiques du langage étudiées dans le patois d'une famille de Celfrouin*, Paris, 1891, pag. 348, la Wechssler, *Giebt es Lautgesetze?* pag. 521: „Transformările filologice prezintă un caracter particular: ele coincid de cele mai multe ori așa de exact cu limitele parohiilor, încît ele singure ar fi de ajuns pentru a determina diferitele grupuri care se formase în sinul populației“.). Aceste obstacole au împiedecat împrumutul și au facilitat mărghinirea dialectelor.

Și acum, să ne întoarcem la chestiunea pe care o pusem. Ce sînt dialectele, pe care așa le-am numit până acum, dacoromîn, macedoromîn, istroromîn? Limbi ori dialecte? Faptele sînt cele rezumate sub F 1 și următoarele, § 272, Nos 1 și următoarele: 202 fenomene sînt *comune* dialectelor, și anume 96 *comune tuturor dialectelor*, iar 106 *comune la două*

nea împrejurări, cînd la un grup de vorbiri omenești, care ar fi provenit din aceiaș vorbire unică, cineva nu se interesează de felul cum s-au transformat ele conform cu înrudirea vorbitorilor, conform adevăratei înrudire a lor, a vorbirilor, ci se interesează numai să afle dacă în adevăr dela capul locului a fost o singură vorbire, nu se poate, firește, lua în considerare fonetismul, pentru că în acesta nu se manifestează decît înrudirea etnică, și nici vocabularul, pentru că acesta se poate împrumuta prea lesne, ci numai morfologia. Compară § 308, ε.

oarecare din ele. Față cu aceste 202 fenomene comune, se găsesc, ca *specifice* unui dialect, 58 fenomene în dacoromîn, 57 fenomene în macedoromîn, 20 fenomene în istroromîn.—Fenomenele comune dialectelor (și comune până în cele mai mici detalii, vezi D 1, § 268, No 1), în special cele comune tuturor dialectelor, sînt importante. Cele proprii fiecărui dialect sînt de puțină importanță; o reală importanță au la urma urmelor numai două fenomene, africaticizarea lui $c + e$, i și a lui $g + e$, i (Și încă această importanță există numai pentru dacoromîn față cu macedoromînul, căci africaticele dezvoltate în istroromîn au fost foarte probabil dela capul locului aceleaș cu africaticele dezvoltate în dacoromîn).—Caracterele pe care le are dacoromînul comune cu macedoromînul sînt aproape tot așa de multe ca și caracterele proprii ale dacoromînului, iar caracterele pe care le are comune macedoromînul cu dacoromînul sînt cu mult mai multe decît caracterele proprii ale macedoromînului.—Caracterele pe care subdialectele dacoromînești le au comune cu celelalte dialecte (în special cu macedoromînul) sînt aproape tot așa de multe ca acele pe care subdialectele dacoromînești le au comune cu dacoromînul în general. Cu alte vorbe subdialectele dacoromînești samănă cu celelalte dialecte (în special cu macedoromînul) mai tot atît de mult ca și cu dialectul dacoromînesc în general considerat.—Caracterele pe care subdialectele macedoromîne le au comune cu celelalte dialecte (în special cu dacoromînul) sînt mult mai numeroase decît acelea pe care subdialectele macedoromîne le au comune cu macedoromînul în general. Cu alte vorbe subdialectele macedoromîne samănă cu celelalte dialecte (în special cu dacoromînul) mai mult decît cu dialectul macedoromîn în general considerat.—Caracterele proprii dialectului dacoromîn în general considerat sînt egale aproape în număr cu acele pe care dialectul dacoromîn considerat în general le are comune cu dialectul macedoromîn.—Caracterele proprii dialectului macedoromîn în general considerat sînt mult mai puține (peste de trei ori mai puține) decît acelea pe care dialectul macedoromîn în general considerat le are comune cu dialectul dacoromînesc.

În asemenea împrejurări chestiunea nu mai este dacă dialectele romînești sînt dialecte, și nu cumva limbi deosebite, ci dacă sînt dialecte, și nu cumva subdialecte. Nu-î mai drept oare să considerăm toată limba romînă ca o masă unică, din care se desfac ca vorbiri dialectale de acelaș grad vorbirile de pe te-

ritoriile Dacoromînilor, Macedoromînilor și Istroromînilor? Masa unică a limbii romînești apare mai evidentă încă, dacă ȳai ȳn considerare că multe, foarte multe, fenomene comune aș  numitelor dialecte s-au dezvoltat a parte ȳn fiecare din ele, dupăce Romȳnii, care vorbesc aceste aș  numite dialecte, se despărțise unii de alții (Vezi A 4, § 262, No 4; D 2, 3, 4, E 1, § 268, Nos 2, 3, 4, § 270 No 1), și cȳnd comparȳ limba romȳnă ȳn ȳntregimea ei cu o altă limbă romanică. O pr pastie ȳȳ apare ȳnainte, cȳnd faci această comparație, ȳar micile deosebiri dintre aș  numitele dialecte romȳnești ȳi se arată atunci ca cu totul neglijabile. Numai fenomenele anteromȳnești (Vezi A, §§ 261, 262) formează trăsătura de unire dintre limba romȳneas  și cea limbă romanică alta oarecare, ȳncolo totul e deosebire. Voi  pomeni un singur fapt, dar foarte caracteristic, acel al diftongării vocalelor accentuate, ȳn special a vocalelor accentuate lungi *ȳ*, *ȳ*, din limba contiguă limbii romȳne, limba dalmată. Toate vocalele, * *, * *, *ȳ*, * *, *ȳ*, accentuate, lungi (ȳnchise) ori scurte (deschise), diftonghează ȳn limba dalmată, prin alunecare de sunet spontanee, ȳar diftongarea e altfel ȳn silabele ȳnchise și altfel ȳn silabele deschise. Acest fapt este atit de deosebit de firea limbii romȳnești, ȳncit el singur (chiar de n-ar mai fi numărate altele) ar fi suficient pentru a clasa limbile romȳnă și dalmată ca două specii deosebite. Tot limbă latineasc  este și limba dalmată, negreșit, dar numai din punct de vedere al acelor fenomene, care nu s-au dezvoltat ȳn ea, ci ȳn limba latină comună, ȳn limba latină populară, ȳncolo, din punct de vedere cum *ea ȳns ș* a dezvoltat sunetele latinești, ea este altă limbă decit cea romȳneas , ȳntre dȳnsa și limba romȳneas  există o pr pastie. *)

§ 274. Stȳnd astfel lucrurile, procedarea care se impune este de a lua ȳn considerare limba romȳneas  ca pe o masă unică și de a scoate din grup rile dialectale ale ei indicații asupra istoriei poporului romȳnesc.

1. Mai ȳntȳu din unitatea cea mare a limbii romȳnești,

*) Să se vadă caracterele limbilor romȳnă, dalmată și albaneză, pe care le ȳnșir  Meyer-Lübke ȳn *Mitteilungen* pag. 1-30. Pe baza comparației ȳntre aceste caractere autorul conchide pag. 38-39 că romȳna și dalmata au comune numai fenomenele *ct < pt*, *gn < mn*:  alte aș m n ri din punct de vedere al dezvoltării sunetelor nu există ȳntre romȳna și dalmata; ȳn schimb există profunde deosebiri (tiefgehende Verschiedenheiten)?

constată prin minimele deosebiri dialectale, prin legăturile strânse care există între grupările dialectale cele mai depărtate în spațiu, prin apariția independentă pe teritorii deosebite a foarte multe și importante fenomene, trebuie să tragem concluzia că poporul român a trebuit să fie dela capul locului, și a trebuit să rămână chiar după despărțirea lui în diferite trunchiuri, foarte unitar din punct de vedere al bazei de articulație și al bazei psihologice. O asemenea unitară complexiune fizică și psihică, mai ales când ne gândim că bazele etnice ale acestui popor au fost constituite dintr-un conglomerat de diferite neamuri de oameni, nu s-a putut constitui însă decît dacă vom admite că dela capul locului, și multă vreme după aceia, elementele constitutive ale lui au trăit în cea mai strînsă legătură posibilă din punct de vedere geografic și politic. Această strînsă și îndelungată conviețuire este un postulat cu totul de altă natură decît acel cerut de unii învățați pentru romîna primitivă (Vezi nota dela § 264 No 2). Acolo era vorba de necesitatea unei unități teritoriale, pentru că altfel nu s-ar putea explica fenomenele de limbă comune întregii romînimii. Aici este vorba de necesitatea unei unități teritoriale, pentru că altfel nu se poate explica cum deosebirile dialectale sînt atît de mici dela un capăt la altul al romînimii, macarcă romînimea s-a desfăcut de mult în trunchiuri, și cum s-au putut dezvolta atît de multe și de importante fenomene de limbă, aceleaș pînă în cele mai mici detalii, în aceste trunchiuri despărțite unele de altele. Acolo era vorba că aceleaș fenomene nu s-ar putea ivi decît în sînul unei populații unitare din punct de vedere geografic și politic. Și acest lucru nu-î exact. Aici este vorba că aceleaș fenomene nu s-ar fi putut ivi în trunchiuri deosebite ale unui popor, dacă acele trunchiuri n-ar fi avut o extrem de asămănătoare complexiune fizică și psihică, iar o asemenea extrem de asămănătoare complexiune n-ar fi fost posibilă, dacă acele trunchiuri n-ar fi constituit odată, și multă vreme, o masă unică din punct de vedere geografic și politic.

Pentru aceia legătura pe care vrea Onciul să o stabilească între Romîni din Dacia și cei din peninsula balcanică prin niște fire suptiri de comunicare (Vezi § 213, Onciul Teoria lui Roesler sub pag. 180, 591) nu este suficientă (Vezi și observațiile mele de sub § 209, Tomaschek Zur Kunde der Haemus-halbinsel). Nu o asemenea precară comunicație între două mase ale populației romîne, dintre care cea din a stînga Dunării ar

fi trăit sub regimul barbarilor și mai mult prin munți adăpostită, iar cea din a dreapta fluviului ar fi trăit sub regimul statului roman, este suficientă pentru a produce acea complectă unificare a neamului rominesc pe care o presupune complectă unitate a limbii romine. Pentru a se ajunge la acest rezultat a fost de trebuință cea mai strinsă conviețuire posibilă din punct de vedere și geografic și politic, și acest lucru nu s-a putut întimpla decît în peninsula balcanică, unde ne trimet toate faptele istorice (Vezi rezumatul la §§ 111, 173, 174, 234), precum și participarea limbii romine la acele fenomene ale limbii latine populare care s-au dezvoltat în cursul secolului VI (Vezi A 2 α , 3, § 262 Nos 2 α , 3)*).

*) Acolo ne trimete pînă și vorba *a făgădui marea cu sarea*, pe care o pomeneste Pușcariu, Studii istoromine, II, București, 1926, pag. 365, ca probă pentru relațiile pe care Dacoromîniile le aveau cu Istroromîniile, care serviau de cărașii pentru transportul sării „dela Marea Adriatică în interiorul țării, unde sarea era atît de rară și de căutată”. „Numai ca transmisă dela Romîniile apusenile se explică această expresiune pe terendacoromîn, unde și marea e departe și sarea un obiect atît de obicinuit și fără preț, încît n-ar putea figura ca termen de comparație pentru o promisiune exagerată”. Ba vorba *a făgădui marea cu sarea* este o probă că Dacoromîniile au trăit odată de a dreapta Dunării, ba această vorbă mai este o probă că pe vremea aceia raporturile dintre teritoriile de a dreapta fluviului cu cele de a stînga lui nu erau așa de puternice, cum crede Pușcariu la pag. 358, căci altfel și-ar fi procurat locuitorii depe malul drept sare și din țările depe malul stîng, iar nu numai dela Marea Adriatică. Și după cum *marea cu sarea* ne trimete de a dreapta Dunării, tot așa *bourul și păcura* nu ne trimete de a stînga ei. Pușcariu spune Studii istoromine, II, pag. 359: „Numai în nordul Dunării se explică, cum am arătat în Locul limbii romine, pag. 36, și P. Papahagi în revista Dunărea, păstrarea în forma lor populară a cuvintelor *bour* > *bubalus* și *păcură* > *picula*, precum și *pece* > *pix*, *picem* în expresia *negru pece*, pentru a arăta ceva foarte negru. Într-adevăr, în sudul Dunării numele *bubalus* trecu, după venirea Avarilor, asupra animalului *bivol*, adus de aceștia (slav *byvolk* <romîn *bivol*), pecînd în Carpați, unde *bourul* s-a păstrat ca animal vînat cu predilecție de strămoșii noștri, s-a conservat și numele lui în forma tradițională. De asemenea *păcura* și *pecea* nu s-au putut conserva ca vorbe populare în peninsula balcanică, lipsită de ținuturi petrolifere, ci numai în nordul Dunării, bogat în asemenea regiuni”. Cu toate acestea chiar la pagina 36 din Locul limbii romine între limbile romanice Pușcariu spune că *bourul* a existat și în peninsula balcanică pînă relativ tîrziu, deoarece „Bulgarii păgîni îl vînau încă, iar la anul 1215 exista ca o raritate în Serbia”. Au avut, deci, Romîniile unde să-l cunoască și în peninsula balcanică, chiar de vor fi locuit cu toții în această peninsulă pînă la venirea Bulgarilor (secolul VII) ori pînă și mai tîrziu, și au avut, deci, Romîniile și în peninsula balcanică ocazia să păstreze „în

2. Din fatele expuse sub A 2 α , § 262 No 2 α , A 2 β , § 262 No 2 β , A 5, § 262 No 5, C 3, § 266 No 3 rezultă că înainte de anul p. Chr. 600 s-au produs în poporul românesc următoarele scisiuni: a) α) Dacoromîniî cu Istroromîniî de o parte; β) Macedoromîniî de altă parte.—b) Pe terenul Dacoromînilor uniți cu Istroromîniî s-au produs apoi mai departe scisiunile α) Istroromîniî cu acea parte din Dacoromîniî care actualmente ocupă vestul și nordul Transilvaniei, Maramureșul, Bucovina; β) Ceilalți Dacoromîniî.—c) α) Dacoromîniî de o parte; β) Istroromîniî de altă parte.—d) Pe terenul Dacoromînilor s-au produs apoi mai departe scisiunile α) Dacoromîniî care actualmente ocupă Banatul și o parte din vestul Transilvaniei; β) Ceilalți Dacoromîniî.

Unde s-au produs scisiunile acestea? Pe terenul de limbă romînească al peninsulei balcanice (a cărui delimitare vezi-o sub §§ 111, 173, 174, 234 No 1)? Ori atunci cînd valurile romînești începuse să treacă peste acel teren și să se lățească, spre nord peste Dunăre, spre vest pe teritoriul dalmat, spre sud pe teritoriul grecesc? Probabil scisiunea a fost însoțită de o dizlocare, așa că se poate admite, în ce privește în special pe Dacoromîniî, că cele dintîiu valuri dacoromîne aũ trecut de-a stînga Dunării încă înainte de anul 600. Oricînd s-ar fi făcut însă emigrarea Dacoromînilor de a stînga Dunării, faptul că Banatul nu participă la grupul isto-dacoromîn de sub b α probează că emigrarea de-a stînga Dunării a actualilor bănățeni este posterioară emigrării de-a stînga Dunării a Romînilor din grupul isto-dacoromîn de sub b α , pe care grup emigrarea bănățeană l-a rupt și l-a desfăcut în două, de o parte în porțiunea de de-a stînga Dunării, care a participat la destinele dialectului dacoromîn și s-a contopit în el în mare măsură (Astăzi fenomenul n intervocalic < r mai duce numai la Moți o precară existență, vezi discuția de sub 122), de altă parte în porțiunea de de-a dreapta Dunării, ale cărei rămășiți sînt actualii Istroromîniî.

forma lui populară" cuvîntul *bour*, cu care aũ numit întîiu numai *bourul* din Balcani și apoi și pe cel din Carpați! Apoi păcura, chiar dacă n-aũ extras-o ei însiș în peninsula balcanică (așa după cum n-o extrăsese ei însiș nici Latiniî în Latium), aũ avut-o totdeauna Romîniî supt ochi, ca un obiect *comercial* de prima necesitate, și oriunde vor fi trăit, n-aũ putut fi nevoiți să piardă cuvîntul și să-l înlocuiască cu altul, tot așa dupăcum cuvintele *pix* și *picula* le-aũ păstrat și celelalte popoare romanice, ori că aũ ori că n-aũ păcură la ei acasă.

3. Din faptele expuse sub E 2, § 270 No 2 (Teritoriul banato-transcarpatin formează grup cu istroromînul pentru 15 fenomene; Muntenia formează grup cu istroromînul pentru 7 fenomene; Moldova nu formează grup cu istroromînul) se constată: a) Valurile dacoromînești au mers dela vest spre est, căci este firesc lucru ca valurile să piardă din caracterele asemănătoare cu punctul de origine, cu cit se îndepărtează mai mult de dînsul. *) b) Valurile dacoromînești din Muntenia sînt ori a) mai

*) Este *firesc* ca valurile migratorii și ramificațiile unui popor, cu cit sînt mai îndepărtate de centrul de radiație, să fie din punct de vedere al limbii tot mai deosebite față de acel centru, tot mai progresiste și mai puțin arhaice față de dînsul, și în aceeași vreme tot cu mai puține caractere asemănătoare unele față de altele, pentru că, chiar abstracție făcînd de eventualele amestecuri de rase, care în locuri tot mai depărtate de punctul de origine ar fi probabil tot mai altele, înprejurările de viață cele cu atît mai deosebite, cu cit îndepărtarea dela centrul de radiație este mai mare, produc schimbări în organismul fizic și psihic, în baza de articulație și în baza psihologică. Aceste înprejurări de viață, constituite în mare parte de felul și de produsele pămîntului și atmosferei (înțelegîndu-se prin produsele pămîntului și fauna), dar în aceeași vreme și de produsele activității omenești, de vecinătatea omenească, se numesc de obicei mediul ambiant. Wundt, *Die Sprache*, I, pag. 397-399 tăgăduște (dar cu rezervă) influința mediului ambiant (ca sol și ca climă considerat) asupra producerii sunetelor, pentru că aceleaș sunete s-ar găsi în limbile a neamuri de oameni care trăesc în medii ambiante deosebite și sunete deosebite s-ar găsi în limbile a neamuri de oameni care trăesc în medii ambiante aceleaș, și pentru că, dacă copiii germani crescuți în Anglia și chiar Germanii maturi trăitori în Anglia capătă conformația engleză a organelor articulatorii, aceasta s-ar datori influinței limbii engleze, iar nu climatului englezesc. Dar aceste fapte aduse de Wundt nu privesc fondul chestiunii de fel. Nimeni nu tăgăduște că aceleaș sunete nu s-ar putea produce de oameni care trăesc în medii deosebite, ori că sunete deosebite nu s-ar produce de oameni care trăesc în aceleaș medii, ori că copilul german și chiar Germanul bătrîn n-ar ținea limba în gură în stare de repaos cu virful la intersecția dinților după moda inglizească prin imitație. Fondul chestiunii este acesta: Are mediul ambiant ori ba vreo influință asupra chipului cum se schimbă fizicul și psihicul omului din cum fusese ele atunci cînd omul acela trăise în alt mediu? Și dacă mediul ambiant are vreo influință în acest sens, atunci el produce în mod necesar o schimbare în limbă, deoarece limba este un product al psihofizicului (ca să mă servesc de terminologia consacrată de Wundt), și cînd psihofizicul e altul, trebuie să fie alta și limba. Eu însă cred că orice se poate tăgădui, numai influința mediului ambiant asupra constituției fizice și psihice a animalului nu. Vietățile doar toate (ca să nu mai vorbesc de plante) sînt la urma urmelor productul mediului ambiant. Dacă nu sînt urși albi la ecvator și lei la pol, aceasta cred că nimeni nu poate tăgădui că se datorește

de mult despărțite din grupul istro-dacoromîn decît valorile banato-transcarpatine (Căci este firesc lucru ca valul mai de demult despărțit să aibă mai puțină asemănare cu punctul de origine), orî β) mai îndepărtate de punctul de origine. In cazul α trebuie să admitem saū că Dacoromînii aū ocupat întîiū Muntenia și apoi, printr-o nouă migrație, teritoriū banato-transcarpatin, saū că Dacoromînii care aū ocupat Muntenia se despărțise de trunchiūl istro-dacoromîn mai dinainte vreme decît Dacoromînii care aū ocupat teritoriū banato-transcarpatin. In cazul β , deoarece Muntenia nu e mai îndepărtată de punctul de origine decît teritoriū banato-transcarpatin, trebuie să admitem că Dacoromînii aū ocupat întîiū teritoriū banato-transcarpatin și apoi din teritoriū banato-transcarpatin aū trecut în Muntenia. Se va videa din discuția de sub 4 că numai alternativele de sub α sint admisibile.

mediūlū ambiant. Și Negrii foarte probabil numai în Africa ar fi putut să ia naștere și Eschimoșii numai în regiunile polare. Și dacā cumva niscai oameni din planeta Marte vor fi avînd zece ochi și doūă capete, aceasta putem fi siguri că nu se datorește decît mediūlū ambiant din planeta aceea. Rasa este produsul mediūlū ambiant. Și dacā mediūl ambiant produce rasa, tot el, dacā se schimbă, poate și schimba rasa, oricit de multă rezistență ar prezenta atavismul. Dacā prin vreo minune s-ar strămuta Francejii din țara lor în țara Romînilor și Romînii li-ar lua locul, dupā trecere de vreo mie de ani nu s-ar întimpla, negreșit, ca Francejii să capete psihofizicul romînesc și ca Romînii să capete psihofizicul francez, dar nici Francejii nici Romînii n-ar fi aceea ce ar fi fost, dacā ar fi continuat să trăiască pe vechile lor teritorii. Iar rase deosebite, dacā trăesc la un loc, în acelaș mediu ambiant, chiar dacā nu se amestecă între ele prin sînge, capătă trăsături uniforme fizice și psihice. Bernard Shaw a constatat acest lucru pentru Irlanda, în ce privește psihicul locuitorulū din această insulă. Acest locuitor, oricārei rase va aparține, de va fi Celt orî Anglosaxon, are anumite caractere specifice, de caracter și de inteligență, care-l deosebesc radical de locuitorul insulei Britania, oricārei rase va aparține și acest din urmă, de va fi și el Celt orî Anglosaxon, și aceste caractere specifice, care constituesc irlandismul, se datoresc dupā Bernard Shaw solulū și climei Irlandei (John Bull's other island, preface for politicians). In ce privește faptul că condițiile mediūlū ambiant, chiar numai ca sol și ca climă considerat, devin tot mai deosebite, cu cît se îndepărtează cineva de centrul de radiație, el nu poate fi răsturnat prin observarea pe care ar face-o vreun cîrciogar că se poate întimpla ca pe ici pe colea mai îndepărtări mai mari de centru să se găsească condiții de mediu mai asemănătoare cu cele dela centru, pentrucā faptul trebuie considerat în general și cu aproximație, ca toate faptele. Iar dacā-l consideri în general și cu aproximație, el este just, mai ales cînd ai a face cu radiații în latitudine geografică, cum aū fost radiațiile din migrațiile Romînilor: deosebirile de latitudine implică în mod necesar deosebiri de climă.

4. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asemănările parțiale dintre dialecte, se constată pentru teritoriul dacoromîn: a) Următoarele valuri: α) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei); β) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; γ) Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei); δ) Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; ε) Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Oltenia, Muntenia; ζ) Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; η) Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei; θ) Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei.—b) Numărul fenomenelor proprii diferitelor grupuri apare, aproximativ, cu atît mai mare în diferite teritorii romînești, cu cît acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 21, Munteni-Pădurenî 17, Criș-Mureș (cu Moții) 16, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Țara Birsei și Țara Oltului (cu Brașov) 4, Sudetul Transilvaniei 4, Oltenia 8, Muntenia 9, Moldova 9, Bucovina 4, Basarabia 4.—c) Teritoriile care au fenomene proprii sînt Banat (4), Munteni-Pădurenî (1), Moți (1), Criș-Mureș (2), Țara Oașului (2), Brașov (1), Oltenia (1), Muntenia (4), Moldova (6).

Din a) rezultă: 1) Că valurile trec unele peste altele, cu începere din Banat, cuprinzînd tot mai departe teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului și Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia. 2) Că numai un val transcarpatin se întinde peste Oltenia și Muntenia. 3) Că valuri separate se întind peste Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei. 4) Că niciun val nu cuprinde la un loc Muntenia și Moldova. 5) Că Oltenia este cuprinsă de un val transcarpatin fără Muntenia.—Deci Moldova, Bucovina și Basarabia aparțin genetic (ramură) și istoric la teritoriul banato-transcarpatin; Țara Birsei și Țara Oltului și Sudetul Transilvaniei aparțin genetic (ramură) și istoric la Muntenia, iar nu la teritoriul transcarpatin; Moldova și Muntenia n-au legătură genetică (ramură) și istorică; Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și din element muntenesc.—Deci

două migrații românești, separate, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei.

Din b) rezultă: 1) Că migrația romină, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, căci este firesc lucru ca valurile, cu cît sînt mai aproape de punctul de origine, cu atît să pozează mai multe elemente asemănătoare (Vezi nota dela § 274 No 3). 2) Că pentru acelaș motiv migrația romină, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei. Compară mai jos 7, 12.

Din c) rezultă: 1) Că coeziunea în grupul banato-transcarpatin-Moldova-Bucovina-Basarabia s-a rupt în Banat de o parte, teritoriul transcarpatin de altă parte, Moldova-Bucovina-Basarabia de altă parte, căci numai prin scisiune, prin întreruperea contactului, prin obstacule se pot explica fenomenele mai multe proprii ale acestor trei bucăți; iar scisiunea a trebuit să fie mai mare (orî mai veche) între Moldova-Bucovina-Basarabia de o parte și teritoriul transcarpatin de altă parte decît între teritoriul transcarpatin și Banat. 2) Intre Moldova, Bucovina și Basarabia a fost totdeauna cea mai mare coeziune, căci Bucovina și Basarabia n-au niciun fenomen propriu. 3) O aproape tot așa de mare coeziune a existat totdeauna între Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei.

Compară mai jos 7, 17, 18.

5. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupările formate prin asemănările parțiale dintre dialecte, se constată pentru teritoriul macedoromîn: a) Nu există valuri. b) Teritoriul macedoromîn se desface mai întîiu în două blocuri mari, în macedoromîn fără meglenit de o parte și în meglenit de altă parte. Blocul macedoromîn fără meglenit se desface apoi în α) Rominii din Albania, β) Rominii așa numiți Fărșeroți, γ) Rominii dela Olymp, δ) Rominii din Acarnania, și ε) Rominii dela Pind și din Macedonia. Fenomenele proprii celor două blocuri mari, macedoromînului fără meglenit de o parte, meglenitului de altă parte, sînt în număr de cite 40. Fenomenele

proprii grupurilor α , β , γ , δ din blocul macedoromîn fără meglenit sînt pentru α 1, pentru β 1, pentru γ 2, pentru δ 2. Grupul ϵ n-are caractere proprii care sã nu se fi gãsind în grupurile α , β , γ , δ .

Din a) rezultã: 1) Cã așzãrile Macedoromînilor pe teritoriile pe care actualmente le ocupã sînt mult mai vechi decît așzãrile pe care actualmente le aũ Dacoromînii. Adecã, în vremea pe cînd Dacoromînii se lãțiau tot mai departe peste teritoriile actualmente ocupate de dinșii, Macedoromînii erau de mult așezați în teritoriile lor actuale. Pentru aceia mersul valurilor migrãtoare este încã vizibil la Dacoromînii, iar la Macedoromînii s-a șters. 2) Migrația Macedoromînilor trebuie sã se fi fãcut de o datã și în masã, peste tot teritoriul ocupat de dinșii actualmente, pentrucã altfel, oricit de demult ar fi așzãrile lor, dacã s-ar fi scurs rînduri, rînduri, treptat, dintr-o direcție oarecare, tot ar trebui sã se observe macar cit de pușin existența unor valuri.

Din b) rezultã: 1) Cã cele douã blocuri mari, macedoromînul fãrã meglenit și meglenitul, s-aũ desfãcut foarte de demult unul de altul și în aceiaș vreme trebuie sã fi aparținînd genetic (ramurã) la douã ramuri deosebite, cãci altfel nu se poate explica numãrul cel mare al fenomenelor proprii fiecãruia din aceste grupuri. 2) Coheziunea geneticã (ramurã) din blocul macedoromîn fãrã meglenit trebuie sã fie extrem de mare, cãci altfel nu se poate explica cum, cu toatã vechimea așzãrii Romînilor din acest bloc pe actualele lor teritorii (Vezi cele spuse la alineatul precedent), și cu toatã separarea geograficã dintre grupurile α , β , γ , δ , ϵ , s-aũ putut dezvolta în aceste grupuri numai atit de pușine caractere proprii.

6. Din faptele expuse sub E 3, § 270 No 3, unde este vorba de grupãrile formate prin așãmãnãrile parțiale dintre dialecte, se constatã pentru teritoriul istroromîn cã nu existã nici valuri, nici grupuri cu caractere proprii. Aceasta probeazã cã Istroromînii aũ venit în actualul lor teritoriu în aceiaș vreme, cã aparțin la aceiaș ramurã și cã aũ trãit nedespãrșii unii de alții.

7. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupãrile formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constatã pentru teritoriul dacoromîn: a) Urmãtoarele valuri: α) Teritoriul banato-transcarpatin (afarã de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei); β) Teritoriul banato-transcarpatin (afarã de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transil-

vaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; γ) Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; δ) Teritoriul transcarpatin; ε) Muntenia, Moldova.—b) Numărul fenomenelor dialectale specifice diferitelor grupuri apare, aproximativ, cu atât mai mare în diferite teritorii românești, cu cât acestea sînt așezate mai spre vest: Banat 16, Munteni-Pădurenii 12, Criș-Mureș (cu Moții) 15, Somiș-Tisa 10, Oaș 7, Oltenia 3, Muntenia 4, Moldova 5, Bucovina 4, Basarabia 4. Apoi puterea și consecvența cu care se manifestează un fenomen, în grup, scade, în general, cu cât mergi dela vest spre est.—c) Teritoriile care au fenomene dialectale specifice sînt: Banat (2), Munteni-Pădurenii (3), Moți (1), Criș-Mureș (2), Oaș (3), Muntenia (2).

Din a) rezultă: 1) Că valurile trec unele peste altele, cu începere din Banat, cuprinzînd tot mai departe teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia. 2) Că unul din aceste valuri, care începe din Banat, cuprinzînd tot mai departe teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, cuprinde și Oltenia. 3) Că niciun val din acestea nu cuprinde Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei. 4) Că un val se întinde peste Muntenia și Moldova.—Deci, conform cu cele văzute mai sus sub 4, Moldova, Bucovina și Basarabia aparțin genetic (ramură) și istoric la teritoriul banato-transcarpatin; Țara Birsei și Țara Oltului și Sudestul Transilvaniei aparțin genetic (ramură) și istoric la Muntenia, iar nu la teritoriul transcarpatin; Moldova și Muntenia n-au legătură genetică (ramură) și istorică; Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și element muntenesc.—Deci, conform iarăși cu cele văzute mai sus sub 4, două migrații românești, separate, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, și alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 4. O deosebire există între faptele de sub F 3, § 272 No 3 și acele de sub E 3, § 270 No 3 în felul acela că la F 3, § 272 No 3 nu există niciun val care să cuprindă Oltenia și

Muntenia, ci Oltenia este cuprinsă numai de valul care se întinde peste Banat, teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; și că la F 3, § 272 No 3 este un val care cuprinde Muntenia și Moldova. În ce privește lipsa valului care să cuprindă Oltenia și Muntenia, și prezența Olteniei numai în valul banato-transcarpatin, lucrul probează că elementul banato-transcarpatin din caracterul mixt al Olteniei (caracter mixt care se probează prin faptele de sub E 3, § 270 No 3, vezi mai sus sub 4) este mai puternic decât elementul muntenesc. În ce privește valul care cuprinde Muntenia și Moldova, acest val, judecând după totalitatea faptelor de sub E 3, § 270 No 3 și F 3, § 272 No 3, este un val aparent, care nu se datorește unei propagări genetice (ramură), ci faptului că un fenomen (un singur fenomen, 7) s-a dezvoltat în mod independent în același fel în cele două teritorii.

Compară mai jos 18.

Din b) rezultă: 1) Că migrația romină, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, căci este firesc lucru ca valurile, cu cât sînt mai aproape de punctul de origine, cu atît să poasă mai multe elemente asemănătoare (Vezi nota dela § 274 No 3). 2) Că pentru același motiv migrația romină, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 4. Compară 12.

Din c) rezultă că așezările Rominilor din teritoriul banato-transcarpatin sînt mai vechi decât cele din Moldova, Bucovina, Basarabia, și că așezările Rominilor din Muntenia sînt mai vechi decât cele din Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei, căci este firesc lucru ca fenomenele dialectale să se dezvolte de preferință în acele teritorii, unde populația este mai din vechiu așezată *).—Rezultatele din F 3, § 272 No 3

*) Cu cât populația dintr-o localitate este mai de mult așezată într-însa, cu atît ea s-a despărțit mai de multă vreme de restul populației care constituie o națiune. Înainte de a se stabili în acea localitate populația respectivă forma o masă uniformă cu alte părți ale națiunii, de care s-a despărțit. Oricît de puternice ar fi raporturile de după aceia dintre populația despărțită și celelalte părți ale națiunii, despărțirea pune baza

nu sînt conforme, ci complinitoare rezultatelor din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 4.

Compară mai jos 17, 18.

8. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constată pentru teritoriul macedoromîn: a) Nu există valuri. b) Teritoriul macedoromîn se desface mai întîiu în două blocuri mari, în macedoromîn fără meglenit de o parte și în meglenit de altă parte. Blocul macedoromîn fără meglenit se desface apoi în a) Romîniî din Albania, β) Romîniî așa numiți Fărșeroși, γ) Romîniî dela Olymp, δ) Romîniî din Acarnania și e) Romîniî dela Pind și din Macedonia. Macedoromînul fără meglenit are 23 fenomene specifice dialectale, meglenitul are 10. Fenomenele dialectale specifice grupurilor α, β, γ, δ din blocul macedoromîn fără meglenit sînt pentru α 1, pentru β 1, pentru γ 8, pentru δ 1. Grupul ε n-are caractere specifice dialectale care să nu se fi găsimd în grupurile α, β, γ, δ.

Din a) rezultă: 1) Că așăzările Macedoromînilor pe teritoriile pe care actualmente le ocupă sînt mult mai vechi decît așăzările pe care actualmente le aŭ Dacoromîniî. Adecă, în vremea pecînd Dacoromîniî se lășiau tot mai departe peste teritoriile actualmente ocupate de dînșii, Macedoromîniî erau de mult așăzați în teritoriile lor actuale. Pentru aceia mersul valurilor migrătoare este încă vizibil la Dacoromîni, iar la Macedoromîni s-a șters. 2) Migrașea Macedoromînilor trebuie să se fi făcut de odată și în masă, peste tot teritoriul ocupat de dînșii actualmente, pentrucă altfel, orîcit de demult ar fi așăzările lor, dacă s-ar fi scurs rînduri, rînduri, treptat, dintr-o direcșe oare-

pentru o dezvoltare dialectală, și cu cît baza este pusă mai de demult, cu atît, firește, dezvoltarea dialectală trebuie să fie mai puternică. O abatere dela această regulă numai atunci doar ar putea avea loc, cînd populașea din cutare localitate s-ar fi stabilit acolo relativ mai tîrziu decît populașile din alte localități, dar din diferite pricinî, geografice ori politice, ar fi trăit în mai mare izolare față de restul nașionii, așa că nivelarea provocată de împrumut, de amestecul vorbirilor, ar fi avut asupra limbii ei mai pușină putere. O asemenea abatere dela regulă nu se potrivește însă cu împrurările romînești de fel, căci ar trebui atunci să presupunem că teritoriul banato-transcarpatin a fost mai izolat de dacoromînime decît Moldova, Bucovina și Basarabia, că Muntenia a fost mai separată de dacoromînime decît Oltenia, Ţara Bîrsei, Ţara Oltului și sudetul Transilvaniei, și că (Vezi mai jos No 10) Dacoromîniî aŭ fost mai separași de romînime decît Istroromîniî.

care, tot ar trebui să se observe macar cît de puțin existența unor valori.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 5.

Din b) rezultă: 1) Că cele două blocuri mari, macedoromînul fără meglenit și meglenitul, s-au desfăcut foarte de demult unul de altul și în aceiaș vreme trebuie să fi aparținînd genetic (ramură) la două ramuri deosebite, căci altfel nu se poate explica numărul cel mare al fenomenelor dialectale specifice fiecărui din aceste grupuri.—Rezultatul din F 3, § 272 No 3 este conform cu rezultatul din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 5. 2) Coeziunea genetică (ramură) din blocul macedoromîn fără meglenit trebuie să fie extrem de mare pentru grupurile α , β , δ , ϵ , căci altfel nu se poate explica cum, cu toată vechimea aşezării Romînilor din aceste grupuri pe actualele lor teritorii (Vezi cele spuse la alineatul precedent), și cu toată separarea geografică dintre grupurile acestea, s-au putut dezvolta în ele numai atît de puține caractere dialectale specifice. Numai pentru grupul γ numărul relativ mare al caracterelor dialectale specifice presupune o oarecare deosebire genetică, o subramificație.—Rezultatul din F 3, § 272 No 3 este parte conform parte complementar celui din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 5.

9. Din faptele expuse sub F 3, § 272 No 3, unde este vorba de grupările formate prin caracterele specifice subdialectelor, se constată pentru teritoriul istroromîn că nu există nici valori, nici grupuri cu caractere proprii. Aceasta probează că Istroromînii au venit în actualul lor teritoriu în aceiaș vreme, că aparțin la aceiaș ramură și că au trăit nedespărțiți unii de alții.—Rezultatele din F 3, § 272 No 3 sînt conforme cu rezultatele din E 3, § 270 No 3. Vezi mai sus sub 6.

10. La F 4, § 272 No 4 am constatat că fenomenele dialectale specifice teritoriilor dacoromîn, macedoromîn, istroromîn sînt din punct de vedere al numărului următoarele: Dacoromîn în general 28, Banat 2, Criș-Mureș 2, Oaș 3, Munteni-Pădurenii 3, Moți 1, Muntenia 2 = dacoromînești în total 41.—Macedoromîn în general 7, macedoromîn fără meglenit 23, meglenit 10, Olymp 8, Acarnania 1, Albania 1, Fărșeroți 1, macedoromîn fără Olymp 2, macedoromîn fără Olymp și meglenit 3 = macedoromîne în total 56.—Istroromîn în general 20.—Adecă, cele mai multe caractere dialectale specifice se găsesc pe teritoriul macedoromîn, cele mai puține se găsesc pe teritoriul

istroromîn, teritoriul dacoromîn are mijlocia. Teritoriul macedoromîn are aproape de trei ori mai multe caractere dialectale specifice decît istroromînul și aproape odată și jumătate mai multe caractere dialectale specifice decît dacoromînul.

De aici rezultă că așezările Macedoromînilor în actualele lor teritorii sînt mai vechi decît acele ale Dacoromînilor în actualele lor teritorii, și că așezările Dacoromînilor în actualele lor teritorii sînt mai vechi decît acele ale Istroromînilor în teritoriile lor actuale. Căci este firesc lucru ca aparițiile proprii, ca fenomenele dialectale specifice să se dezvoalte în număr cu atît mai mare, cu cît un popor este mai de mult așezat pe teritoriul pe care-l ocupă actualmente. Vezi nota dela § 274 No 7.

11. Fenomenele dialectale specifice dacoromînului în general sînt foarte multe față cu acele dialectale specifice diferitelor teritorii dacoromîne: 28 față cu 13. Fenomenele dialectale specifice macedoromînului în general sînt din contra foarte puține față cu acele dialectale specifice diferitelor teritorii macedoromîne: 7 față cu 49. Aceasta înseamnă că teritoriile dacoromîne samănă cu mult mai mult între ele decît se deosebesc unele de altele, pecînd din contra teritoriile macedoromîne se deosebesc cu mult mai mult unele de altele decît samănă între ele. Aceasta înseamnă că coheziunea genetică din sînul teritoriului dacoromîn este mai mare cu mult decît cea din sînul teritoriului macedoromîn. În special constatăm că cele două ramuri dacoromîne, ramul banato-transcarpatin-Moldova-Bucovina-Basarabia, și ramul muntenesc-Țara Birsei și Țara Oltului-Sud-estul Transilvaniei (Vezi mai sus sub 4, 7) sînt mai congenere cu mult nu numai decît cele două ramuri principale ale macedoromînului, ramul macedoromîn fără meglenit și ramul meglenit (Vezi mai sus sub 5, 8), ci chiar decît ramificația macedoromînă dela Olymp față de blocul macedoromîn fără meglenit (Vezi mai sus sub 8).

12. La F 4, § 272 No 4 am constatat că numărul caracterelor dialectale specifice dacoromînești, număr format din adunarea la olaltă a caracterelor dialectale specifice unui teritoriu și a caracterelor pe care el le are comune cu dacoromînul în general și cu alte teritorii dacoromîne, scade în diferitele regiuni dacoromîne cu cît mergi dela vest spre est pentru ramura banato-transcarpatină-Moldova-Bucovina-Basarabia, și cu cît mergi dela sud spre nord pentru ramura muntenească-Țara Birsei și Țara Oltului-Sud-estul Transilvaniei. De aici rezultă că migrația

romină, care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin, Moldova, Bucovina, Basarabia, a avut loc dela vest spre est, și că migrația romină, care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, a avut loc dela sud spre nord, dinspre Muntenia spre Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, căci este firesc lucru ca valorile să conțină cu atît mai intens caracterele specifice ale întregului, cu cît sînt mai aproape de punctul de origine (Vezi nota dela § 274 No 3). Faptul că Oltenia n-are mai puține caractere dialectale specifice dacoromînești decît Muntenia, ci chiar cu unul mai multe (Muntenia 37, Oltenia 38), confirmă rezultatul la care am mai ajuns pe baza altor fapte (Vezi mai sus sub 4, 7), că Oltenia are din punct de vedere genetic (ramură) și istoric un caracter mixt, compus, mai mult, din element banato-transcarpatin și, mai puțin, din element muntenesc.

13. La F 4, 2¹, § 272 Nos 4, 2¹ am constatat că caracterele comune pe care le aŭ dacoromînul cu macedoromînul sînt mai multe decît acelea pe care aceste dialecte le aŭ comune cu istroromînul. La F 4, 5¹, § 272 Nos 4, 5¹ am constatat că caracterele comune pe care le aŭ subdialectele dacoromîne cu macedoromînul și subdialectele macedoromîne cu dacoromînul sînt mai numeroase decît acelea pe care subdialectele dacoromîne și macedoromîne le aŭ cu istroromînul. Aceasta probează că este mai mare legătură genetică (ramură) între Dacoromîni și Macedoromîni decît între Dacoromîni și Istroromîni, decît între Macedoromîni și Istroromîni.

14. La F 4, 3¹, § 272 Nos 4, 3¹ am constatat că mai multe caractere comune cu istroromînul are macedoromînul decît dacoromînul. La F 4, 6¹, § 272 Nos 4, 6¹ am constatat că mai multe caractere comune cu istroromînul aŭ subdialectele macedoromîne decît cele dacoromîne. Aceasta probează că este mai mare legătură genetică (ramură) între Macedoromîni și Istroromîni decît între Dacoromîni și Istroromîni.

15. La F 4, 8¹, § 272 Nos 4, 8¹ am constatat că în teritoriul banato-transcarpatin și în Muntenia apare maximul de caractere comune pe care subdialectele dacoromîne le aŭ cu istroromînul. La F 4, 9¹, § 272 Nos 4, 9¹ am constatat că cel mai mare procent de caractere comune cu istroromînul îl are dintre subdialectele dacoromîne Banatul, iar cel mai mic procent îl aŭ Moldova, Bucovina, Basarabia. Aceasta probează că valorile dacoromînești aŭ mers dela vest spre est, căci este fi-

resc lucru ca valurile să piardă din caracterele asemănătoare cu punctul de origine, cu cât se îndepărtează mai mult de dînsul. Vezi nota dela § 274 No 3.

16. Din faptele expuse sub A 2 α , § 262 No 2 α , A 5, § 262 No 5, C 3, § 266 No 3, E 3, § 270 No 3, F 3, § 272 No 3, F 4, § 272 No 4 (în special să se vadă tabloul final dela F 4, § 272 No 4 și considerația dela F 4, 10¹, § 272, Nos 4, 10¹) rezultă pentru meglenit următoarele: Meglenitul s-a despărțit odată cu restul macedoromînului de grupul dacoromînului unit cu istroromînul, și împărtășește cu macedoromînul acelaș fel de africativizare a explozivelor *c*, *g* urmate de *e*, *i* sonante, care fel de africativizare este singurul fenomen important ce deosebește cele trei dialecte (dacoromîn, macedoromîn, istroromîn) unul de altul (Vezi mai sus § 273). Meglenitul duce la culme particularitățile macedoromînului din punct de vedere al caracterelor comune pe care macedoromînul le are pe de o parte cu dacoromînul, pe de altă parte cu istroromînul (Vezi mai sus sub 13, 14): dacă subdialectele macedoromîne aŭ mai multe caractere comune cu dacoromînul decît cu istroromînul, apoi numărul maxim al caracterelor comune cu dacoromînul îl are meglenitul (45 față cu 37 caractere comune cu dacoromînul ale macedoromînului fără meglenit); și dacă subdialectele macedoromîne aŭ mai multe caractere comune cu istroromînul decît aŭ caractere comune cu istroromînul subdialectele dacoromîne, apoi numărul maxim al caracterelor comune cu istroromînul îl are meglenitul (28 față cu 20 caractere comune cu istroromînul ale macedoromînului fără meglenit). Legătura meglenitului cu macedoromînul în general și cu subdialectele macedoromîne este mai intensă decît cea a macedoromînului fără meglenit: meglenitul are, cu macedoromînul în general și cu subdialectele macedoromîne la un loc, 12 caractere comune, în vreme ce macedoromînul fără meglenit are, cu macedoromînul în general și cu subdialectele macedoromîne la un loc, comune numai 7 caractere. Este evident că nu numai din punct de vedere geografic, dar și genetic (ramură) meglenitul aparține la teritoriul, la domeniul macedoromîn. Inșă numărul cel mare al fenomenelor proprii ale meglenitului față de macedoromînul fără meglenit (40 fenomene proprii ale meglenitului față de 40 fenomene proprii ale macedoromînului fără meglenit, din punct de vedere al grupărilor formate prin asemănările parțiale dintre dialecte, vezi mai sus sub 5. 10 fenomene dialectale specifice ale

meglenitului față de 23 fenomene dialectale specifice ale macedorominului fără meglenit, vezi mai sus sub 8) arată că meglenitul este o ramură a parte a macedorominului.

17. Din faptele expuse la B 5, § 264 No 5, C 6, § 266 No 6, D 10, § 268 No 10, E 4 a, § 270 No 4 a, E 4 b, § 270 No 4 b, F 5 a, § 272 No 5 a, F 5 b, § 272 No 5 b am constatat din punct de vedere al arhaismului, cu care se prezintă diferite teritorii românești, următoarele:

a) Sint arhaice:

Dacoromîn în fenomenul 89 = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Moți, nordul Transilvaniei, Maramureș, Bucovina) în fenomenul 122 = 1 fenomen.

Banat, Munteni-Pădurenî în fenomenele 145, 202, 206 = 3 fenomene.

Banat, Munteni-Pădurenî, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Oaș în fenomenul 121 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Oltenia în fenomenul 18 = 1 fenomen.

Teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 166 = 1 fenomen.

Teritoriul transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 218 = 1 fenomen.

Banat în fenomenele 7, 112, 136 = 3 fenomene.

Oaș în fenomenul 123 = 1 fenomen.

Bucovina în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Muntenia în fenomenul 82 = 1 fenomen.

Macedoromîn în fenomenele 28, 99, 121, 122, 123, 178, 194 = 7 fenomene.

Macedoromîn fără meglenit în fenomenele 7, 18, 50, 71, 125, 126, 137, 139, 166 = 9 fenomene.

Meglenit în fenomenele 136, 145 = 2 fenomene.

Istoromîn în fenomenele 28, 45, 50, 71, 99, 112, 121, 136, 145, 178, 194, 202, 206 = 13 fenomene.

b) Sint mijlociu arhaice:

Teritoriul transcarpatin în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Munteni-Pădurenî în fenomenul 112 = 1 fenomen.

Oltenia în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Basarabia în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Meglenit în fenomenele 7, 112, 125, 126, 137, 139 = 6 fenomene.

Olymp în fenomenul 112 = 1 fenomen.

Istroromîn în fenomenele 125, 126, 137, 139 = 4 fenomene.

c) Prezintă toate gradele de arhaism, dela arhaic prin mijlociū arhaic pînă la puşin arhaic :

Istroromînul în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Din acestea constatăm mai departe următoarele :

α) Pe teritoriul dacoromînesc sînt arhaice 14 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminată repetiţia numărului 7). Pe teritoriul macedoromîn sînt arhaice 18 fenomene. Pe teritoriul istroromîn sînt arhaice 13 fenomene. Pe teritoriul dacoromîn sînt mijlociū arhaice 2 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuiesc eliminate repetiţiile numărului 7). Pe teritoriul macedoromîn sînt mijlociū arhaice 6 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminată repetiţia numărului 112). Pe teritoriul istroromîn sînt mijlociū arhaice 4 fenomene. Numai pe teritoriul istroromîn un fenomen prezintă toate gradele de arhaism, dela arhaic prin mijlociū arhaic pînă la puşin arhaic. Dacă fenomenul din urmă îl numărăm printre cele mijlociū arhaice ale istroromînului, apoi suma totală a arhaismelor, cu mari cu mijlociū la un loc, este: teritoriul dacoromîn 16 fenomene, teritoriul macedoromîn 24 fenomene, teritoriul istroromîn 18 fenomene. De aici urmează că din cele trei teritorii romîneşti, teritoriul macedoromîn este cel mai apropiat de punctul de origine, căci este firesc lucru ca o limbă să fie cu atît mai arhaică, cu cît poporul care o vorbeşte locuieşte pe un teritoriu mai apropiat de locul de obîrşie al neamului.

β) Pe teritoriul dacoromînesc se observă la fenomenele arhaice valuri: mai întîiu valuri care cuprind Banatul şi porţiuni tot mai mari din teritoriul transcarpatin cu excepţie de Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudetul Transilvaniei (Unul din aceste valuri se întinde şi peste Oltenia); apoi un val care trece peste Banat, teritoriul transcarpatin (cu excepţie de Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, şi alt val care cuprinde teritoriul transcarpatin (cu excepţie de Ţara Bîrsei şi Ţara Oltului, Sudetul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia. Aceste valuri se potrivesc întocmai cu acele pe care le-am observat că se formează pe baza grupărilor produse prin asemănările parţiale dintre dialecte şi prin caracterele specifice subdialectelor (Vezi mai sus sub 4, 7), şi con-

firmă concluzia la care am ajuns sub 4 și 7, că două migrații rominești separate, cu filiație genetică (ramură) deosebită, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, și că Oltenia are un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și din element muntenesc. Compară mai jos 18.

γ) Arhaismele scad în teritoriile dacorominești, cu cit mergi dela vest spre est (Banat 11 fenomene, Munteni-Pădurenî 10 fenomene, Criș-Mureș 7 fenomene, Somiș-Tisa 5 fenomene, Oaș 6 fenomene, Țara Bîrsei și Țara Oltului 3 fenomene, Sudestul Transilvaniei 3 fenomene, Oltenia 4 fenomene, Muntenia 3 fenomene, Moldova 4 fenomene, Bucovina 4 fenomene, Basarabia 5 fenomene. Au fost luate în considerare și fenomenele mijlociū arhaice). Aceasta înseamnă că migrația Dacorominilor a avut loc dinspre vest spre est, căci este firesc lucru ca limba dintr-un teritoriu să fie cu atît mai arhaică, cu cît acel teritoriu este mai aproape de punctul de origine. Vezi nota dela § 274 No 3.

18. Din faptele expuse la E 5 a, § 270 No 5 a, E 5, b, § 270 No 5 b, F 6 a, § 272 No 6 a, F 6 b, § 272 No 6 b am constatat din punct de vedere al progresului, cu care se prezintă diferite teritorii rominești, următoarele:

Sînt progresiste:

Dacoromîn în fenomenul 194 = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Banat) în fenomenul 112 = 1 fenomen.

Dacoromîn (afară de Banat, Munteni-Pădurenî) în fenomenele 145, 202, 206 = 3 fenomene.

Banat, Munteni-Pădurenî în fenomenul 95 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Munteni-Pădurenî în fenomenul 116 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa în fenomenul 107 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî în fenomenele 95, 107, 134 = 3 fenomene.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenele 164, 175 = 2 fenomene.

Banat, Criș-Mureș, Somiș-Tisa, Munteni-Pădurenî, Oaș, Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 190 = 1 fenomen.

Banat, Criș-Mureș (?), Somiș-Tisa, Munteni-Pădureni, Oaș, Moldova, Bucovina, Basarabia în fenomenul 201 = 1 fenomen.

Banat în fenomenul 144 = 1 fenomen.

Oaș în fenomenul 144 = 1 fenomen.

Somiș-Tisa în fenomenele 165, 168 = 2 fenomene.

Muntenia, Oltenia în fenomenele 165, 168 = 2 fenomene.

Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei în fenomenul 166 = 1 fenomen.

Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei în fenomenul 218 = 1 fenomen.

Muntenia, Moldova în fenomenul 7 = 1 fenomen.

Muntenia în fenomenele 144, 155 = 2 fenomene.

Moldova în fenomenele 136, 145, 202, 206 = 4 fenomene.

Macedoromîn în fenomenele 112, 202, 206 = 3 fenomene.

Macedoromîn fără meglenit în fenomenele 136, 145, 206 = 3 fenomene.

Meglenit în fenomenele 165, 166, 168, 218 = 4 fenomene.

Istroromîn în fenomenele 165, 166, 168, 218 = 4 fenomene.

Din acestea constatăm mai departe următoarele:

α) Pe teritoriul dacoromînesc sînt progresiste 23 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminate repetițiile numerelor 144, 145, 165, 168, 202, 206; nu însă ale numerelor 95, 107, căci la acestea este vorba de lucruri deosebite). Pe teritoriul macedoromîn sînt progresiste 9 fenomene (La numărătoare să se observe că trebuie eliminată repetiția numărului 206). La istroromîn sînt progresiste 4 fenomene. De aici urmează că Dacoromîni sînt mai îndepărtați de punctul de origine decît Macedoromîni, căci este firesc lucru ca o limbă să fie cu atît mai progresistă, cu cît poporul care o vorbește locuiește pe un teritoriu mai îndepărtat de locul de obîrșie al neamului. În ce privește minimul de fenomene progresiste pe care-l ofere istroromînul, el probează că Istroromîni se găsesc pe actualul lor teritoriu relativ de curînd și că nu cu prea mult în urmă ei se găsea mai apropiați încă de locul de obîrșie decît Macedoromîni.

β) Pe teritoriul dacoromîn se observă la fenomenele progresiste valuri: mai multe valuri care cuprind Banatul și porțiuni tot mai mari din teritoriul transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei); două valuri care

cuprind teritoriul banato-transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Oltenia, Moldova, Bucovina, Basarabia; un val care cuprinde teritoriul banato-transcarpatin (cu excepție de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia; un val care cuprinde Muntenia și Oltenia; un val care cuprinde Muntenia, Oltenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei; un val care cuprinde Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei; un val care cuprinde Muntenia și Moldova. Aceste valuri se potrivesc întocmai cu acele pe care le-am observat că se formează pe baza grupărilor produse prin asemănările parțiale dintre dialecte, prin caracterele specifice subdialectelor, și prin arhaisme (Vezi mai sus sub 4, 7, 17), și confirmă concluzia la care am ajuns sub 4, 7, 17 că două migrații românești separate, cu filiație genetică (ramură) deosebită, au avut loc, una care a cuprins teritoriul banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Moldova, Bucovina, Basarabia, alta care a cuprins Oltenia, Muntenia, Țara Birsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, și că Oltenia are un caracter mixt, compus din element banato-transcarpatin și din element muntenesc.—În ce privește valul care cuprinde Muntenia și Moldova, acest val, judecând după totalitatea rezultatelor căpătate sub acest număr și sub numerele 4, 7, 17, este un val aparent, care nu se datorește unei propagări genetice (ramură), ci faptului că un fenomen (un singur fenomen, 7) s-a dezvoltat în mod independent în acelaș fel în cele două teritorii. Compară mai sus 7.

γ) Numărul fenomenelor progresiste crește în teritoriile dacoromânești, cu cât mergi dela vest spre est (Banat 12 fenomene, Munteni-Pădurenii 11 fenomene, Criș-Mureș 14 fenomene, Somiș-Tisa 15 fenomene, Oaș 8 fenomene, Țara Birsei și Țara Oltului 7 fenomene, Sudestul Transilvaniei 7 fenomene, Oltenia 11 fenomene, Muntenia 12 fenomene, Moldova 14 fenomene, Bucovina 9 fenomene, Basarabia 9 fenomene). Aceasta înseamnă că migrația Dacorominilor a avut loc dinspre vest spre est, căci este firesc lucru ca limba dintr-un teritoriu să fie cu atât mai progresistă, cu cât acel teritoriu este mai îndepărtat de punctul de origine (Vezi nota dela § 274 No 3). Faptul că Bucovina are limbă mai puțin progresistă decât Moldova se explică prin aceea că migrația în Moldova s-a făcut prin Bucovina, că Bucovina a fost ocupată de Dacoromini înainte de a fi fost o-

cupată Moldova, că valul banato-transcarpatin n-a trecut (excep-tînd doar mici șivoae) în Moldova prin trecătorile Carpaților es-tici, ci prin văile de nord ale Transilvaniei și peste Bucovina. Faptul că Basarabia are limbă mai puțin progresistă decît Mol-dova se explică prin aceia că Băsărăbenii aū fost odată mai apropiați de punctul de origine decît Moldovenii, că adecă Ba-sarabia n-a fost ocupată (afară de mici treceri) prin trecerea peste Prut a Romînilor din Moldova, ci prin nouă torente de Dacoromîni dinspre nordvest, care, dupăce s-aū întins întîiu peste Bucovina în Moldova, s-aū întins mai tîrziu din nou peste Bu-covina în Basarabia. Astfel se explică și pentru ce numărul ar-haismelor este ceva mai mare în Basarabia decît în Moldova (Vezi mai sus sub 17). Faptul că Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei aū limbă mai puțin progresistă decît Mun-tenia probează că, în domeniul migrației dacoromîne care a o-cupat Muntenia, Oltenia, Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei, Dacoromîni care ocupă actualmente Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sudestul Transilvaniei aū fost odată mai apropiați de punctul de origine decît Dacoromîni din Muntenia, în felîul acela că, dupăce Muntenia fusese ocupată, nouă torente de peste Dunăre și-aū făcut drum în Țara Bîrsei și Țara Oltului, Sud-estul Transilvaniei.

§ 275. Invățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin sunetele ei asupra istoriei poporului romînesc din timpurile originii acestui popor, sînt decî următoarele.

Până în a doă jumătate a secolului VI p. Chr. poporul romîn a trăit în peninsula balcanică, pe acel teritoriu pe care l-am delimitat la §§ 111, 173, 174, 234 No 1, în cea mă mare conformitate etnică și în cea mai strînsă legătură politică și geografică. În a doă jumătate a secolului VI s-aū despărțit însă, Dacoromîni înpreună cu Istroromîni de o parte, de Ma-cedoromîni de altă parte, iar grupul format de Dacoromîni în-preună cu Istroromîni, macarcă rămas în mai strînsă legătură față de Macedoromîni, a căpătat el însuș, tot în a doă jumă-tate a secolului VI, orî căpătase poate chîiar mai dinainte, sci-siuni, nu așa de marî ca despărțitura față de Macedoromîni, dar în tot cazul scisiuni. Tulpina romînească a început să se des-facă în ramuri. Iar scisiunile aū fost foarte probabil însoțite de deplasări, masa romînească a început depe atunci, cel mai tîr-ziu din a doă jumătate a secolului VI, să se reverse în valuri.

Depe atunci datează cea dintîiu mişcare a Macedoromînilor spre sud, a Istroromînilor spre vest şi a Dacoromînilor spre nord. Această deplasare, această revărsare în valuri, a avut loc în mod deosebit, din punct de vedere al vechimii, al duratei în timp, şi din acel al bruscheţii revărsării, la cele trei ramuri principale ale trunchiului romînesc. Macedoromîni s-au stabilit în actualele lor teritorii mai de demult, stabilirea lor s-a făcut mai în scurtă vreme şi mai de o dată, mai în masă. Dacoromîni s-au stabilit în actualele lor teritorii mai de curînd, relativ, mai în îndelungată vreme şi mai treptat. Pentru Istroromîni limba lor ni spune numai atît, că acele slabe rămăşiţi ale lor, care mai există încă, s-au stabilit în actualele lor teritorii relativ de curînd, şi că nu cu mult în urmă ei erau mai apropiaţi de teritoriul băştinaş al Romînilor decît Dacoromîni. În migraţia lor spre nord şi spre răsărit Dacoromîni s-au despărţit în două ramuri. O ramură s-a răspîndit tot mai departe treptat peste Banat, teritoriul transcarpatin (afară de Ţara Birsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei), Bucovina, Moldova, Basarabia. Altă ramură s-a răspîndit peste Muntenia, Ţara Birsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei. Peste Oltenia s-au revărsat şi ramura banato-transcarpatină şi ramura muntenească. Valurile din ramura întîiu care au cuprins Moldova şi Basarabia nu s-au revărsat peste aceste ţări trecînd peste munţii răsăriteni ai Transilvaniei, ci trecînd prin văile de nord ale Transilvaniei peste Bucovina. Şi anume torentul romînesc a acoperit prin Bucovina Moldova întîiu, şi apoi tot prin Bucovina Basarabia. Valurile din ramura a doua care au cuprins Ţara Birsei şi Ţara Oltului, Sudestul Transilvaniei, provin din migraţii din teritoriul de obîrşie mai nouă decît migraţiile care au ocupat Muntenia. Ramura macedoromînă s-a despărţit şi ea în două, de o parte Macedoromîni fără Megleniţi, de altă parte Megleniţi.

Aceste despărţiri în masa poporului romîn, care au provocat ramuri deosebite, trebuiesc să aibă o cauză. Cauza nu poate fi decît aceea că la sfîrşitul secolului VI a încetat ultima rezistenţă a statului roman (domnia lui Mauricius 582-602, vezi § 82 No 10, § 89) contra puhoiului slav (sloven şi sîrbo-crat), care la începutul secolului VII, după ce şi mai dinainte se revărsase în mase mari în peninsula balcanică, a cotropit cu desăvîrşire tot teritoriul romanizat, în special pe cel romînesc, din peninsulă. Iar migraţia Romînilor în direcţiile în care ea a avut loc n-a putut fi atrasă decît de un gol. Golul care a atras pe

Macedoromîni este mai greu, dar nu imposibil, de înțeles. El exista în toate părțile în peninsula balcanică în urma nenorocirilor sub care zăcea ea încă dela începutul domniei lui Iustinianus (Vezi §§ 88, 89), și împinsă dela miazănoapte de barbari o parte din poporul românesc a putut să migreze spre sud în speranța unei vieți mai liniștite, căci locuri goale erau de ajuns. Golul ocupat de Istroromîni a fost format atunci, cînd năvala Sîrbocroașilor, atrasă tot mai mult de părțile dinspre coasta mării adriatice, unde existase cea mai înfloritoare cultură și bogăție romană a provinciei Dalmatia, a părăsit tot mai mult părțile răsăritene ale acelei provincii, care chiar sub stăpînirea romană nu fusese, din cauza puținelor avantaje ale solului, prea intens locuite (Vezi § 111 No 2). Cel mai vădit gol a fost acel ocupat de Dacoromîni. Slavii părăsiau încă de mult țările de de-a stînga Dunării și tot în mai mare număr se stabiliau în peninsula, unde-î ademenia farmecul bogățiilor din orașele ei, dar cînd zăgazul la moartea lui Mauricius a fost complet sfărmat, ei s-au prăvălit peste Dunăre în mase enorme, s-ar putea zice cu întreaga masă, și în golul lăsat de dinșii s-au scurs Dacoromîni. Dacoromîni erau de altfel deprinși cu dinșii, deprinși nu numai în teritoriile de de-a dreapta fluviului, unde demult trăiau alături de ei, dar și în cele de de-a stînga, unde este cu neputință de închipuit că n-ar fi existat migrații romînești chiar înainte de secolul VI. Strînși între două năvale, între acea a Slovenilor, care treceau Dunărea prin părțile actualei Muntenii, și între acea a Sîrbocroașilor, care treceau Sava prin părțile actualei Bosnii, Romîni s-au scurs pela mijloc, *din* actuala Serbie, Moesia Superior, unul din teritoriile lor de baștină cele mai importante, și *prin* actuala Serbie, în Banat și apoi de acolo treptat peste întregul teritoriu banato-transcarpatin (afară de Țara Birsei și Țara Oltului, Sudetul Transilvaniei), până peste Bucovina, Moldova și Basarabia. Teritoriul acesta vast, peste care s-au lătit Dacoromîni, fusese și cel mai de demult și mai complet golit de Slavi, căci este cel mai îndepărtat de ținta finală a năvălirii slave, de peninsula balcanică. În vremea aceasta altă migrație dacoromînească avea loc, din a dreapta Dunării peste fluviu în teritoriul actualei Muntenii, dar nu cu caracterul exclusiv al ocupării unui gol, cît cu acel al infiltrării tot mai mari a masei romînești în masa slavă, așa că, cu cît Slavii deveneau mai puțini în Muntenia și mai numeroși în actuala Bulgaria dintre Dunăre și Balcani, cu atît din contra Romîni de-

veniău mai numeroși în Muntenia și mai puțini în actuala Bulgarie. Schimbul complet al celor două teritorii dela un neam la altul a avut loc de abia la începutul secolului XIII. Inceputul secolului XIII nu însemnează începutul migrației Dacoromînilor, cum credea Roesler, ci sfârșitul ei: la începutul secolului XIII tot teritoriul ocupat actualmente de Romîni era împlut de dinșii.

CAPITOLUL XIII

Macedoromîn fără meglenit

§ 276. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

α) Forma 1.

crútea P. B. 1; *nivěasta* P. B. 1; *márdzinea* P. B. 1; *hoara* P. B. 1; etc. etc.—*córbul* P. B. 1; *căpitánlu* P. B. 1; *părin-
fîl* P. B. 1; *Arápļu* P. B. 1; *zbórlu* P. B. 1; *ficiórlu* P. B. 1; *cápļu* P. B. 1; *cînlî* (cîinii) P. B. 1; *mărátlu* P. B. 2; *fi-
ciórlî* (ficioarii) P. B. 2; *Andrúșlu* P. B. 2; *peăștile* P. B. 2; *cioárislî* (>*cioáritslî*) P. B. 2; *aúmbriile* P. B. 2; *dráclu* P. B. 2; *coárnile* P. B. 2; *soárle* P. B. 2; *îédzli* P. B. 323; *vimtul* P. B. 335; *arísutle* (rîsetele) P. B. 339; *picúllu* P. B. 354; *képtinle* P. B. 385; *aúșul* P. B. 420; *amirálu* (împăratul) P. B. 6; *lóculu* C. D. IV 185₁₆; *episcoplu* C. D. IV 189₂₇; *episcopul* C. D. IV 191₂; *uráčáli* (plugarii) C. D. V 213₁₂; *lémnulu* C. D. V 243₁₄; *mirmintul* C. D. V 283₂₉; *mésul* C. D. V 293₈; *tátulu* C. D. VI 89₁₂; *profitul* C. D. VI 89₁₃; *birbéculu* C. D. VI 119₂₈; *lácul* C. D. VI 125₁₁; *láclu* C. D. VI 125₃₃; *prándzu* (prînzul) C. D. VI 129₁₀; *ar-
hánghellu* C. D. VI 129₁₆; *prándzulu* C. D. VI 129₁₆; *au-
șáticul* C. D. VI 133_{27, 28} 137₁₄; *iyúminlu* C. D. VI 139₆ 141₁₉; *trúpul* C. D. VI 147₂; *ómlu* C. D. VI 147₁₀; *sóslu* (>*sótslu*) C. D. VI 157₁₂; *stúplu* C. D. VI 159₂₇; *untu-
lémnulu* C. D. VI 159₃₀; *cápļu* C. D. VI 163₁₅; *súflitle* (sú-
fletele) C. D. VI 163₂₈; *cápitle* (căpetele) C. D. VI 163₂₈; *prósupile* (fêțele) C. D. VI 165₁₀.

La numele articulate cu articulele masculin singular (*lu, le*), masculin plural (*li*), feminin plural (*le*), vocalele neaccentuate

din penultima (*u, e, i*), adecă formele numelui, cad, cînd nu sînt precedate de un grup de consonante (cu excepție uneori de grupurile *ts, dz*), iar *-u* dela articolul masculin singular *lu* se păstrează, în mod contrariu de ceia ce se întîmplă în dialectul dacoromîn, unde vocalele neaccentuate din penultima numelor articulate se păstrează totdeauna, iar *-u* dela articolul masculin singular *lu* cade. Cu toate acestea chipul de a procede dacoromînesc se găsește reprezentat în macedoromîn sporadic, mai ales în Albania.

Ca o influință albaneză consideră Capidan 500-501 faptul că în macedoromîn, mai ales „în graiul Aromînilor din nord“, se pot articula cu forma 1 a articolului masculin singular *lu* numele proprii personale masculine (*Costul, Hristul, Donciul, Leșlu, Petrușlu, etc.*) și numele lunilor (*Șcurtul Februar, Marțul*).

|
β) Forma 2 (genitiv-dativ)

căliua li moăși (coliba babeii) P. B. 26; *căliua moășilei* (coliba babeii) P. B. 26; *moășa al darác* (baba dracului) P. B. 26; *hoára li mulári* (satul fimeii) P. B. 33; *il dztsi șireáta a feátilei* (șireata îi zise fetei) P. B. 36; *dztsi a ghiftálei* (zise țigancei) P. B. 36; *feáta moășilei* (fata babeii) P. B. 46; *si-l da hile ali úrsă* (să-î dea fată ursului) P. B. 46; *nu-l da bánă a fěátălei* (nu-î da pace fetei) P. B. 47; *cása a fráti-suí a feátilei* (casa fratelui fetei) P. B. 47; *mînli a úrsălei* (minile ursului) P. B. 47; *métura li moăși* (mătura babeii) P. B. 52; *doámna cásilei* (stăpina casei) P. B. 80; *cása feátălei* (casa fetei) P. B. 86; *múma feátilei* (mama fetei) P. B. 94; *fintína li lámni* (fintina zmeului) P. B. 114; *lóclu ali lámni* (pămîntul zmeului) P. B. 114; *gárdina lámniléi* (grădina zmeului) P. B. 114; *párințil ali feátă* (părinții fetei) P. B. 139; *párințil a feátilei* (părinții fetei) P. B. 139; *și-l duțéa a hililei di amirá* (și-l ducea fetei de împărat) P. B. 142; *oára li turnátă a amiráluí* (ceasul întoarcerii împăratului) P. B. 154; *cáplu a fětilei* (capul fetei) P. B. 174; *cáplu a nicuchirálei* (capul doamnei) P. B. 190; *cáplu a nipírțicálei* (capul viperei) P. B. 224; *tátă-su ali feáte* (tatăl fetei) P. B. 249; *deáde ali ghifte* (dede țigancei) P. B. 254; *gri a feátilei* (zise fetei) P. B. 254; *dzinúclul a feátălei* (genunchiul fetei) P. B. 266; *murmintile a múmilei* (mormîntul

mamei) P. B. 268; *caplu a nipîrticălei* (capul viperei) P. B. 269; *grăilu a nicălei feată* (vorba fetei celei mici) P. B. 285; *mărmintul ali dăde* (mormintul mamei) P. B. 286; *și-l' adră un scâmnu-lėmnu a feătilei* (și-i făcu o mașină fetei) P. B. 288; *dzise a moășilei* (zise babei) P. B. 291; *dzise a mărătilei di feată* (zise bietei fete) P. B. 283; *frăti-su a feătilei* (fratele fetei) P. B. 283; *mușiteața hoărălei* (frumuseța satului) P. B. 300; *dzisiră a feătilei* (ziseră fetei) P. B. 320; *mintea feătălei* (mintea fetei) P. B. 320; *ună agunire a dūlălei* (indatăce a alungat servitoarea) P. B. 317; *chēfea li feată* (cheful fetei) P. B. 352; *ali feată apîrni să-l' bătă inima* (fetei începu să-i bată inima) P. B. 378; *gūva ali ūrse* (vizunia ursului) P. B. 389; *ūngla li lămne* (ghîara zmeului) P. B. 406; *mărdzinea hoărălei* (marginea satului) P. B. 439; *plīngul nveastălei* (plīnsul nevestei) P. B. 439; *pățirle ali nveaste* (suferințele nevestei) P. B. 440; *căsa feătălei* (casa fetei) P. B. 449; *și-l' cădzū a feătilei* (și se rugă de fată) P. B. 449; *dzisiră ali nveaste* (ziseră nevestei) P. B. 450; *hīlile ali mūme* (fetele mamei) P. B. 455; *cădzū mērlu ali feată* (căzu fetei mărul) P. B. 472; *mūma li nveastă* (mama nevestei) P. B. 473; *blăsteāmile ali mūme* (blăstemele mamei) P. B. 486; *chiālea ūrsălei* (pielea ursului) P. B. 490; *lī iriā arșāne ale Marie* (îi era rușine Mariei) C. D. IV 213₂₆; *lī iriā arșāne a lu āyīl Avyustīan* (îi era rușine sfintului Augustin) C. D. IV 213₃₁; *episcoplu a lui lōcu* (episcopul locului) C. D. IV 189₂₇.

Articolul de genitiv-dativ singular se întrebuițează și înaintea numelui, destul de des la feminin, foarte rar la masculin. În dialectul dacoromîn actual articolul de genitiv-dativ singular se întrebuițează înainte numai la numele proprii masculine, cînd nu sînt precedate de un adiectiv (cu excepție de adiectivul *sfīnt*, care formează împreună cu numele propriu de după el o izolare, așa că *lī iriā arșāne a lu āyīl Avyustīan* se poate traduce în dacoromînește în două feluri: *îi era rușine sfīntului Aūgustīn* ori *îi era rușine lui sfīntul Aūgustīn*). În limba veche se găsesc, rari, exemple de întrebuițarea articolului de genitiv-dativ singular înainte la nume proprii feminine (*îi Sāra* = *Sarei*, *îi Tamār* = *Tamarei*, Cipariu Principii de limbă și de scriptură pag. 134, analoage macedoromînului *ale Marie*), la nume comune feminine (*eī noāstre credință* Praxiul Voroneț LXXIV, 8; *eī noāstre credințe* Hasdeu Cuvinte din bătrîni II, 124,

analoage macedoromînului *li nveastă*), niciunul însă de întrebuințarea înainte a articolului de genitiv-dativ singular la numele masculine comune, astfel că macedoromînul *lui locu* este fără analog în dialectul dacoromîn și vechiul și nou. În schimb se găsesc în vechea romină exemple, foarte rare, de întrebuințarea înaintea numelui comun a articolului de genitiv-dativ plural (*lor bărbăți* = *bărbăților* Praxiul Voroneț CLII, 5), ceia ce este fără analog în dialectul macedoromîn, iar în Banat (mai pretutindenea) și în Criș-Mureș (prin multe părți) orice nume de persoană, propriu ori comun, singular, masculin și feminin, poate primi articolul de genitiv-dativ înainte, și anume, pentru ambele genuri, sub forma *lu* (mai rar, și numai în Criș-Mureș, sub forma *lui*), Weigand în III Jahresbericht, pag. 235, IV Jahresbericht, pag. 292, ceia ce constituie o asemănare cu meglenitul și cu istroromînul.

2) Declinare

a) După cum se constată din exemplele date mai sus sub 1 β, forma a doua singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină nu s-a identificat în macedoromîn cu pluralul, cum s-a întimplat aceasta în actualul dacoromîn, ci alături cu forma *-e*, *-i* există foarte des și forma *-ă* (Pentru originea formei a doua dela declinarea singulară feminină vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 57). Mai dau exemplele următoare: *unei furculiță* P. B. 134, *mulțare saî* (fimeii lui) P. B. 283, *cumnătă saî* P. B. 283.

Pentru dacoromîn acest lucru se constată, rar, în limba veche. Exemple ca *Sărăei*, *strămășădei*, *zioei* dă Cipariu în Principii de limbă și de scriptură pag. 131. Compară mai sus sub 1 β exemplul *ei noastră credință* din Praxiul Voroneț.

β) Cuvinte grecești își păstrează declinarea din limba de origine: *iriă arhierefs i prôtu afêndu Zaharia profitul* (era arhiereu său prim preot Zaharia profetul) C. D. VI 103, = grec ἀρχιερεὺς; *s-avêți hărtă a zlăchilor* (să mulțămiiți fiarelor) P. B. 123 = gr. χάριτα, acuzativul lui χάρις.

Pe o scară întinsă are loc acest fenomen la cuvintele neogrece masculine terminate la singular în vocală (mai des accentuată, mai rar neaccentuată) și la plural în *-δες*: *café* pl. *cafédzi* = gr. καφές pl. καφέδες; *cafgi* pl. *cafgeádzi* = gr. καφετζή; pl. καφετζήδες; *cafiné* pl. *cafinédzi* = gr. καφενές pl. καφενέδες; *dispóti* pl. *dispotádzi* = gr. δεσπότης pl. δεσποτάδες; *hagi* pl.

hageádzi = gr. χατζής pl. χατζήδες; *odă* pl. *odádzi* = gr. οντάς pl. οντάδες; *pará* pl. *parádzi* = gr. παράς pl. παράδες; *pășă* pl. *pășádzi* = gr. πασάς pl. πασάδες; *tiniché* pl. *tinicádzi* = gr. τενεκές pl. τενεκές; *tinichigi* pl. *tinichigeádzi* = gr. τενεκετζής pl. τενεκετζήδες (Să se observe că cuvintele grecești citate sînt într-adevăr terminate la singular în vocală, pentru că, macarcă aŭ la nominativ un s după vocală, la genitiv și la acuzativ, care sînt mai întrebuițate decît nominativul, sînt terminate în vocala singulară). Această formă de declinare, care se găsește în neogreaca la substantive masculine, feminine și la adiective, s-a mărginit în macedoromîn numai la substantive masculine, dar la acestea s-a lățit peste marginile ei din limba neogreacă, astfel că multe cuvinte masculine o aŭ, care în neogreaca se declină altfel (*aitó* pl. *aitádzi* = gr. αἰτός pl. αἰτοί). Pentru forma de plural neogreacă -δες să se vadă Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache, pentru întreaga chestiune să se compare lucrarea mea Un specialist romîn la Lipsca pag. 20 sqq.

γ) S-aŭ introdus, mai ales în Albania, formele de plural albaneze -*n*, -*i*; -*ări*, -*ăra*, -*ără*; -*ă*.

-*n*, -*i*: *buëi* (boele, sing. *buîá*) P. B. 283 Perivole Epir; *gugeáni* (pitici, Zwerge, nains) P. B. glosar, sing. *gúgiu* P. B. 323 Elbasan; *apustolánlor* (apostolilor, sing. *apóstol* și *apóstulu*) C. D. IV 185₃; *apustulánli* (apostoli) C. D. VI 131₁₂.

-*ări*, -*ăra*, -*ără*: *yiătări* (medici, sing. *yiátru*) P. B. 195 Corița Albania; *yiătărli* (medicii) P. B. 349 Avela Epir; *ghilandzră* (gogoloși, sing. *ghilandru*) P. B. 363 Călivele-Badralexii Macedonia; *útră* (burdufuri, sing. *útre*) P. B. 379 Avela Epir; *lúcără* (lucruri, sing. *lúcru*) P. B. 482 Pleasa Albania; *lúcăr-ră* (lucrurile, > *lúcărle*) C. D. IV 139₄, 183₁₂, V 265₁₇, VI 115₃; *lúcără* (lucruri) C. D. V 241₁₇, VI 147₁₅; *chétără* (pietrele, > *chétărle*, sing. *chîátră*) C. D. V 273₂₃, 281₈.

-*ă*: *minciunără* (minciuni, sing. *minciunăre*; să nu se creadă cumva că -*ră* ar fi provenit din -*re*, compară forma romînă *minciunăre* minciuni C. D. V 197₁₂) C. D. IV 221₄; *lumbrisită* (luminat) C. D. V 203₂₄; *fițeră* (faceri, sing. *fițere*, compară forma romînă *fițeri* faceri C. D. V 211₁), C. D. V 211₂; *mărră* (mari, sing. *măre*) C. D. V 291₂₈; *măncătúrră* (mîncări, sing. *măncătúrá*) C. D. VI 107₃₂.

Probabil influința pluralelor albaneze -*ă*, -*ără* se ascunde în nenumăratele plurale articulate -*rră*, -*ră* > -*rle* din C. D., la care este foarte greu de admis că -*rră*, -*ră* ar proveni prin

alunecarea sunetului din *-rre*: *griiră* (vorbirile, grăirile) C. D. IV 143₉; *dimăndără* (cererile, poruncile) C. D. IV 143₁₀ 163₉ 185₃₃; *amărrără* (amăririle) C. D. IV 159₃₀; *griairă* (vorbirile, grăirile) C. D. IV 185₈; *scriirără* (scrierile) C. D. IV 185₁₅; *minduiră* (gîndurile) C. D. IV 185₂₀; *scriirără* (scrierile) C. D. IV 189₁₈; *mără* (marile, cele mari) C. D. V 203₂₃; *dimăndără* (poruncile) C. D. V 203₃₅ VI 161₂₁; *ascundără* (ascunderile) C. D. V 205₁; *dără* (darurile) C. D. V 217₅; *lăngoră* (bolile) C. D. V 229₂₆; *mbugățără* (inbogățirile) C. D. V 231₂₂; *γunósurră* (murdăriile) C. D. V 291₂₇; *sărbătoră* (sărbătorile) C. D. VI 87₁₂; *pănăyiră* (sărbătorile) C. D. VI 87₁₃; *hără* (darurile) C. D. VI 89₁₅; *suschirără* (suspinările) C. D. VI 101₃; *virghiră* (fetele) C. D. VI 103₇; *horră* (satele) C. D. VI 135₇; *sărbătoră* (sărbătorile) C. D. VI 145₂₅; *trupurră* (trupurile) C. D. VI 153₁₇; *măncără* (mîncările) C. D. VI 163₃₂; *bără* (băuturile) C. D. VI 163₃₂; *γisurră* (visurile) C. D. VI 171₃₂.

δ) In *căsăbătură* (orașe, sing. *căsăbă*) C. D. V 215₃ > turc *kasabá* pl. *kasabát* bourg, petite ville Zenker 702 b. Redhouse 1456 a, se găsesc alipite la forma de plural turcească cea rominească *-ur* și cea albaneză *-ă*. *-ă-* se datorește formei rominești *-ur*, compară *cășuri* pluralul lui *casă* P. B. 25.

ε) In *asimicádură* (argintării, sing. *asimicó*) C. D. VI 137₁₇ > neogrec ἀσημικόν se găsesc alipite la forma de plural de origine neogreacă *-δες* (Vezi mai sus sub β) cea rominească *-ur* și cea albaneză *-ă*.

ζ) In următoarele locuri, *zbüără a năstre* (vorbele noastre) C. D. IV 199₁₁, *cu zbüără a miale* și *cu griiră a miale* (cu vorbele mele și cu grăirile mele) C. D. V 203₁₃, *minduiră a tale* (gîndurile tale) C. D. V 227₂₆, *zbüără a lui* (vorbele lui) C. D. V 279₁, *zbüără a miale* (vorbele mele) C. D. VI 101₁₃, acordul (forma atributului) nu este cel romînesc, ci cel albanez. Locurile citate, traduse întocmai în dialect dacoromînesc, sună: *vorbele ale noastre, cu vorbele ale mele și cu grăirile ale mele, gîndurile ale tale, vorbele ale lui, vorbele ale mele*, și așa vorbește Albanezul, dar nu Romînul: în albaneza în adevăr între substantivul articulat și între pronumele posesiv ori genitivul următor se pune încă un articol, în romîna însă nu.

Asemenea fapte, ca cele de sub 2 β, γ, δ, ε, ζ, in dialect-

tul dacoromîn nu se pomenesc. Forme de declinare străină la cuvintele împrumutate nu s-au păstrat în dacoromîn, ci cuvintele străine au primit materialul apercceptor latin. Cu atît mai mult nu se pomenește în dacoromîn de vreo formă de declinare împrumutată dela vreo limbă străină.

§ 277. b) Forme pronominale

1) Declinare

Formele de genitiv-dativ *-ui, -ei, -or* sînt mai lătite în macedoromîn decît în dacoromîn: *s-o aduc a frățlor a miôr* (s-o aduc fraților mei) P. B. 111; *a fumîdâlîi a tăei* (familiei tale) C. D. IV 151₂₆; *a sŭflitlŭi a tăuî* (sufletului tău) C. D. IV 159₂₆; *a cuiŭivă* (cuiva) C. D. IV 175₂₀; *axiriă a sŭflitlu a nuștrôr* (vrednicia sufletului nostru) C. D. 179₂₉; *s- pâltească a cuichișdo* (să plătească fiecăruia) C. D. IV 181₁₁; *cărțile a bisîaricălî a nuștrêi* (cărțile bisericii noastre) C. D. IV 181₃₀; *tilîdalu a tunusiriî a tăiei* (crainic al cântîi tale) C. D. IV 183₁; *bŭăfia a grêror a niôr* (glasul vorbelor mele) C. D. IV 185₃₄; *dzŭa a giudicărili a tăiei* (ziua judecării tale) C. D. IV 201₂₀; *vluisisfi a tătuluî a nuî* (binecuvîntații tatălui meu) C. D. IV 201₂₃; *băgă-ni viglăre a guriî a nêi* (pune veghere gurii mele) C. D. IV 209₂₉; *ŭăspislor a tăôr* (oaspeților tăi) C. D. IV 223₁₁; *dinintîa a ôcli-lor a nuștrôru* (dinaintea ochilor noștri) C. D. V 201₇; *ilîdcea a sŭflitlŭi a tăuî* (leacul sufletului tău) C. D. V 225₃₃; *avlia amirăriliî a tăiei* (curtea împărăției tale) C. D. V 231₁₉; *grêuluî a nuî* (graifului meu) C. D. V 289₁₅; *mburita a bănălî a tăiei* (sfîrșitul vieții tale) C. D. VI 135₃.

2) Împrumuturi și derivări

α) În macedoromîn se găsesc pronume împrumutate din neogreaca: *căde* (fiecare) P. B. 56 = ngr. *κάθε* fiecare; *can, cână* (nimeni, niciun, nicîo) P. B. 260, C. D. V 249₂₀ = ngr. *καείς* nimeni.

β) Se găsesc pronume compuse dintr-un pronume romînesc și unul grec ori albanez: *canținivă* (accentul nesigur, nimeni) C. D. V 277₃₅ VI 95₂₂ 127₃ 167₉ > ngr. *καείς* + *ținivă*; *cuichișdo* (accentul nesigur, fiecăruia) C. D. IV 181₁₁ VI 109₃₈ > *care* + alb. *kușdô* oricare; *cărechișdo* (care? cine?) C. D. VI 117₁₃.

γ) Se găsesc compuse dintr-un element pronominal românesc și un pronume grec ori albanez: *itipăsă* (accentul nesigur, orice, tot felul) C. D. IV 163₁₇ V 201₂₀ 215₃₆ 219₁₈ VI 95₅ > *i* (fie) + ngr. $\tau\iota$ ce + ngr. $\pi\acute{\alpha}\sigma\alpha$ fiecare, orice; *ichişdó* (accentul nesigur, oricare, orice) C. D. IV 177₂₈ > *i* (fie) + alb. *kuşdó* oricare.

δ) Se găsesc derivate dela pronume românești prin mijlocirea de elemente derivate albaneze: *işido* (oricare, orice) P. B. 21, 244 > *işi* (orice > *fiat* + *quid*) + alb. *-do* vult din pronume albaneze ca *kuşdó* etc.; *cârîido* (accentul nesigur, oricine) P. B. 242 > *cârîi* (oricine > *qualis* + *quid*) + alb. *-do*.

Asemenea fapte, ca cele de sub 2 α, β, γ, δ, în dialectul dacoromîn nu se pomenesc: nu se găsesc în acest dialect nici pronume împrumutate din limbi străine, nici elemente derivate pronominale străine.

§ 278. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, *actio instans* și *actio inchoativa* dela modul siguranței, apoi modul dorinței, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irrealului, sînt altele decît cele din dacoromîn. Așa numitele viitorul întîiu al indicativului (*voiŭ face*), viitorul al doilea al indicativului (*voiŭ fi făcut*), optativul (*aş face*, *aş fi făcut*), care servesc în cea mai mare parte în dacoromîn pentru a exprima raporturile de timpuri și de moduri pomenite, lipsesc macedoromînului. Acesta se servește de niște izolări formate din *va* ori *vai* (3 persoană singulară prezent indicativ dela *voiŭ* > *volo*), din *vrea* ori *vreai* (a treia persoană singulară imperfect indicativ dela *voiŭ*) și din prezentul conjunctivului, perfectul conjunctivului, imperfectul indicativului, perfectul simplu al indicativului, pluscaperfectul indicativului, viitorul *-rim*, care se alipesc la *va* - *vai*, *vrea* - *vreai* cu sau fără conjuncția *să*, într-un chip cu totul deosebit de spiritul dialectului dacoromînesc *).

*) Numai în serviciul de viitor al modului siguranței se găsește în dacoromîn, alături cu forma cea mai obișnuită, compusă din *voiŭ*, la toate persoanele, și infinitiv, o formă compusă din *voiŭ* și prezentul conjunctivului. Această din urmă formă în limba veche se compunea din *voiŭ*, la toate persoanele (*voiŭ*, *veri*, *va*, *vom-vrem*, *vefi-vrefi*, *vor*), și prezentul conjunctivului (Vezi exemple în Gaster Chrestomatie I pag. CXLII sqq.), iar

A. Modul siguranței

1. Viitor I: *va-vaî*+prezentul conjunctivului.

α. Propoziție principală.

va ni aspūnî (imi vei spune) P. B. 68.—*fe vaî chēr?* (ce am să pierd?) P. B. 155.—*va laū* (voiu lua) P. B. 363.—*vaî trecă* (va trece) P. B. 370.—*va hibă* (va fi) P. B. 400.—*vaî astă-lăfi un platân* (veți da peste un platan) P. B. 434.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

s-puteări s-u fați aastă, va-ți daū giūmităt di amirările (dacă vei putea să faci aceasta, îți voi da jumătate de împărție) P. B. 68.—*ea [ascherea], carî nu vaî veadă vîrnu, va-ș mutrească călea* (oștirea, dacă nu va videa pe nimeni, își va căuta de drum) P. B. 370.—*s-lu făteări aestu lucrū, va-ți daū* (dacă vei face acest lucru, îți voi da) P. B. 436.

γ. Propoziție subordonată obiectivă.

în limba de azi se întrebunțează numai dialectal, și e compusă ori din *voiu* cu *v*-apocopat, la persoanele 1, 2, 3 singulare, 3 plurală—persoanele 1, 2 plurale lipsesc—(*oîū, aî, o,*—*—or*), și prezentul conjunctivului, ori din persoana 3 singulară a lui *voiu* cu *v* apocopat (*o*), propagată prin analogie la toate persoanele, și prezentul conjunctivului: *oîū să fac, aî să faci, o să facă, or să facă; o să fac, o să faci, o să facă, o să facem, o să faceți, o să facă*. Aceste forme dacoromânești, dezvoltate din firea dialectului dacoromîn, n-au nimic a face, din punct de vedere al originii, cu complexul sistem de conjugare, prin mijlocirea lui *voiu* și a tot felul de moduri și de timpuri, din dialectul macedoromîn. Ceva însă într-adevăr înrudit, macarcă foarte probabil de origine independentă, cu sistemul macedoromîn este exprimarea potențialului trecut din propoziția principală și din cea subordonată în vorbirea condițională prin mijlocirea lui *vrea* (3 p. sing. imperfect) și perfectul simplu al indicativului la Moji: „să vrea venirăt la noi, vrea văzurăt și voi acest lucru“ (dacă ați fi venit la noi, ați fi văzut și voi acest lucru). Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ român, în Codrul Cosminului, I, pag. 29 (*venirăt, văzurăt* nu sînt viitoare în *-re* [pentru care vezi mai jos sub V], cum crede Leca Morariu, ci perfecte simple ale indicativului, după cum mărturisesc în mod precis Weigand, IV Jahresbericht 297, și însuș corespondentul lui Leca Morariu).—Pe de altă parte o rămășiță din sistemul de conjugare dacoromîn mai există în macedoromîn numai în adverbul *vaî*, poate, a fi, o fi > *va hi*, pentru care vezi Papahagi Notițe etimologice, pag. 46 (Analele Academiei Romîne, seria II, tom XXIX, Memoriile secțiunii literare). Forme analoage macedoromîne socoate Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ român, în Codrul Cosminului, I, pag. 20, 55, 63, că ar fi și „*va nă vătămă*“ P. B. 21 și „*va fudzi*“ P. B. 109, luînd pe *vătămă, fudzi* drept niște infinitive. În realitate *vătămă* este un imperfect, iar *fudzi* este un perfect simplu. Vezi exemplele respective înregistrate mai la vale sub A, 3, γ, D, 2, α.

carî ştea că vaî hibă ahîţ sumnoásă? (Cine putea şti că va fi așa de somnoroasă?) P. B. 36.—*amirălu scoáse zbor c-a-ţilúî va u da* [da conjunctiv] *feáta* (împăratul scoase vorbă că va da fata aceia) P. B. 351.—*să ştibă că va-l bea* [bea conjunctiv] *curcubéta ápă* (să ştie că-î va bea bostanul [capul] apă) P. B. 351.

ð. Propoziție subordonată relativă.

carî vaî poátă s-me aveágle 40 di dzili, si ştibă (Care va putea să mă vegheze 40 de zile, să ştie) P. B. 36.—*si-l' dideáre aestu cîte flurie va z-va* (de-î va da acesta oricîi galbeni va voi) P. B. 164.—*ţi va s-vă da, s-mîcáţi* (ce va va da, să mîncaţi) P. B. 329.—*aţel ţe vaî poátă s-mi fácă s-aríd* (acel ce va putea să mă facă să rid) P. B. 363.—*va-ţi daú ţe inima-ţi vaî cáftă* (îţi voiú da ce-ţi va cere inima) P. B. 436.

é) Propoziție subordonată cauzală.

ş-u băgă si-şi cáftă tihea, că ţe vaî chiáră? (şi-a pus în minte să-şi cerce norocul, pentru că ce are să piardă?) P. B. 317.

ζ. Propoziție subordonată modală.

s-lu videm cum va s-ascápă (să-l videm cum are să scăpe) P. B. 408.

η. Propoziție subordonată temporală.

cîte orî vaî vreî pîne, mîcáre, agudeá sánlu (de cîte orî vei vrea pîne, mîncare, loveşte sahanul) P. B. 454.

θ. Propoziție subordonată condițională.

s-îáste că va s-armîná vírnu sémnu, să-nî tal bráţlu (dacă va rămînea vreun semn, să-mi tai braţul) P. B. 170.—*ea* [ascherea], *carî nu vaî veádá vírnu, va-ş mutreáscă cálea* (oştirea, dacă nu va videa pe nimeni, îşi va căuta de drum) P. B. 370.

2. Viitorul II (antecedentă față cu viitorul): viitorul I dela *am*+participiul trecut. Propoziție subordonată relativă.

s-îáste că după treáca treilór dzile va s-armîná vírnu sémnu de-aţeále ţi va s-aî fáptă tine, să-nî tal bráţlu (dacă după trecerea celor trei zile va rămînea vreun semn despre acele ce vei fi făcut tu, să-mi tai braţul) P. B. 170.

3. Actio instans trecută: *va-vai*+imperfectul indicativului, *vrea-vreai*+prezentul conjunctivului, *vrea-vreai*+viitorul *-rim*.

α. Propoziție principală.

ea vreaî creápă di seáti (ea era să crăpe de sete) P. B. 121.
 —*péștiî vrea s-moără di apă* (peștiî erau să moară de apă)
 P. B. 295.—*ea vrea s-mărită* (ea era să se mărite) P. B. 380.

β. Propoziție subordinată relativă.

nîs scîá cá ațél țî va mîcá cáplu va s fáțeá mîltu cu mînte ș-ațél țî va s-mîcá inima vrea s-apiriá c-un trástu di flurîi la căpitiñû (el știia că acel ce era să mî-nince capul trebuia să capete mînte multă și acel ce era să mî-nince inima trebuia să se trezească c-o traistă de galbeni la că-pătiñû) P. B. 235.

γ. Propoziție subordinată cauzală.

Va ti tălém, máie, il dzîse un fur, cá hil-tu nă prideáde un-oără și va nă vătámá tuți (Avem să te tăem, mătușă, îi zise un hoț, pentru că fiu-to ne-a trădat odată și era să ne omoare pe toți) P. B. 21.—*Uvréulu ține hăriós, cá vrea s-mî-căre cáplu gălinălei* (Ovreiul vine voios, că era să mî-nince capul găinii) P. B. 235.—*nu l-erá lui di flurîi, cît l-erá de arșinea lúmîlei, cá țe vrea dzîcá lúmea?* (nu-i era lui de galbeni, cît îi era de rușinea lumii; căci ce era să zică lumea?) P. B. 311.—*ține lámîna hărióásă, cá va s-mîcá cárne* (vine zmeul vesel, că era să mî-nince carne) P. B. 407.

δ. Propoziție subordinată temporală.

s-apruchiá oára cîndu feáta vrea si-ncl'idă ȳinghițîl anî (se apropiia vremea cînd fata era să-mplinească douăzeci de ani) P. B. 320.

ε. Propoziție subordinată consecutivă.

ápîle acățără z-veársă, s-cură, c-aȳiú va s-nicá tûtă hoára (apele începură să verse, să curgă, încît cît pe ce erau să înece tot satul) P. B. 266.

4. Actio inchoativa prezentă: *va-vaî*+prezentul conjunctivului. Propoziție principală.

nu, va dzîcá, cá furculița si-nhipsi (n-apucă să zică, și furculița se înfipse) P. B. 134.

B. Modul optativ

1. Timp prezent: imperfectul indicativului dela *voiú*+prezentul conjunctivului. Propoziție principală.

țe vream z-dórmu nica puțîn! (ce-aș mai dormi o leacă!) P. B. 25.

2. Timp trecut. Lipsesc exemple.

C. Modul posibilității (potențial)

1. Timp prezent și viitor: *va-vaî* + prezentul conjunctivului, *va-vaî* + imperfectul indicativului, *vrea-vreaî* + prezentul conjunctivului.

α. Propoziție principală în vorbirea condițională.

s-puteărım s-me-ascáp și de aestá, túti búnile vrea s-le am pri loc (dacă aș putea să scap și de asta, toate bunătățile le-aș avea pe pământ) P. B. 52.—*carî si u vrea, vrea-l' aspúnă ș-a lei* (dacă ar iubi-o, i-ar spune și ei) P. B. 63.—*fi ghine va s-hibă s-am tí nveástă ahtăre fedtă!* (ce bine ar fi, dacă aș avea de nevastă așa fată!) P. B. 71.—*nu vrea-l' doără ahít, carî si știa* (nu l-ar dura atît, dacă ar ști) P. B. 132.—*s-mi loăre mine hilu de amiră tí nveástă, cu aistu fus va l'i-nviscăm oástea și va s-armîneá ș-ti mine* (dacă m-ar lua pe mine fiul împăratului, i-aș îmbrăca oastea cu acest fus și ar rămînea și pentru mine) P. B. 285.—*s-aveđi púil'lu hrisusit, ca tine áltu nu vaî erá tu lume* (dacă ai avea pasărea de aur, ca tine altul n-ar fi pe lume) P. B. 490.—*ca tine áltu nu vaî erá, se-avúrii tine Mușáta-Lóclui* (ca tine altul n-ar fi, dacă ai avea tu pe Frumoasa-Pămîntului) P. B. 491.—*s-aveđrim ninga víră-ndoî, poate vrea mi sáthur* (dacă aș avea încă vreo doi, poate m-aș sătura) P. B. 491.

β. Propoziție subordonată relativă.

hil'a de-amiră șideá pri pãlsiri cu mērlu tu mină, s-lu arúcă pri cári vreaî aleágă (fata de împărat ședea la fe-reastă cu mărul în mină, ca să-l arunce pe cine ș-ar alege) P. B. 155.

γ. Propoziție subordonată cauzală.

s-avēfi hártă a zláchilor, că nísă vrea vășilipseáscă aodfi (să mulțămîți fiarelor, pentru că [fără ele] ea [strigoaica] ar stă-pini aici) P. B. 123.

δ. Propoziție subordonată subiectivă.

nu-l' erá luî că vreaî moáră, ma l'-erá că-l' se astindze cása (nu-i era lui că ar muri, ci-i era că i se stinge casa) P. B. 205.—*a vîrnúî nu-l' tăcîneá că va s-erá simigilu fúrlu* (nimăruî nu-i trecea prin cap că hoțul ar fi covrigarul) P. B. 309.

2. Timp trecut: *va-vaî* + perfectul simplu al indicativului, *va-vaî* + perfectul conjunctivului, *vrea-vreaî* + prezentul conjunctivului, *vrea-vreaî* + imperfectul indicativului.

α. Propoziție principală.

noi vrea-l lom fluria lui? (Noi i-am fi luat galbănul lui? Noi i-am fi putut lua galbănul lui?) P. B. 30.—*s-fugă? nu putea. si stă? vrea s-lo află si-l' tál'e cáplu* (să fugă? nu putea. să steie? l-ar fi aflat să-i taie capul) P. B. 177.—*ș-erá veără chiró! am țe vrea s-erá iárna?* (și era timp de vară! ce-ar fi fost însă în vremea iernei?) P. B. 281.—*picurárli țe vrea chiără, că vrea dzică cum l'i-nviță vúlpea?* (Ce-ar fi perdut păstorii, c-ar fi zis cum îi învăța vulpea?) P. B. 370.—*ma țe va s-feáțe mul'area? dzíse lamn'a* (dar ce s-a fi făcut fimeea? zise zmeul) P. B. 407.—*poáte Mușáta-Lóclui va s-afumă, s-mi cătăpățească s-fúre că țin la nísă* (Frumoasa-Pămintului poate s-a fi afumat [înegrit la față], ca să mă cerce dacă țin la dinsa) P. B. 415.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

dzínili, nu lúcurlu aestu s-lă căftá, vrea-l fácă, ma și-n foc s-lă dzáțedá, și-n foc vrea s-arcá (zinele, nu lucrul acesta de li l-ar fi cerut, l-ar fi făcut, dar și-n foc de li-ar fi zis, și-n foc s-ar fi aruncat). P. B. 33.

γ. Propoziție subordonată cauzală.

va s-o áibă furátă [fluria] dila noi, că áltu carí vrea-l' u da? [da conjunctiv] (trebuie să-l fi furat [galbănul] dela noi, căci altul care i l-ar fi dat?) P. B. 30.—*mași tră píne s-lu dădeái, și tut nu ți-l apruchiá vírnă, că, de, nu vreaí poátá s-ul hárnească* (numai pentru pine să-l fi dat, și tot nu ți-l primia nimeni, pentrucă, dá, n-ar fi putut să-l hrănească) P. B. 336.—*picurárli țe vrea chiără, că vrea dzică cum l'i-nviță vúlpea?* (ce-ar fi perdut păstorii, c-ar fi zis cum îi învăța vulpea?) P. B. 370.

δ. Propoziție subordonată obiectivă dreaptă.

Dzína-din-Váli pistipsi că Țandzacúchi va le-áibă scărminátă (Zina-din-Vale își închipui că Ț. va fi fugit) P. B. 108.—*fráti-su a feátíl'eí minduí c-aéstá va-l vátămă ficiórlu* (fratele fetei gândi că ea va fi ucis copilul) P. B. 283.

ε. Propoziție subordonată subiectivă.

niți că-l' trițedá pit mînte c-ațél ficiór va s-ascăpă dim pădúre (nici prin minte nu-i trecea c-acel băiat ar fi scăpat din pădure) P. B. 389.

D. Modul probabilității

1. Timp prezent: *va-vaí*+prezentul conjunctivului.

α. Propoziție principală.

ațel va l-ăibă (acela l-a fi avînd) P. B. 64.—*eră nă odră*, *va hibă tóra vîră nîl'e de anî*, *nă véduă* (era odată, vor fi poate de atunci vreo mie de ani, o văduvă) P. B. 409.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

va-l hibă ș-az, *carî s-no ăibă moartă* (a fi și azi, dacă n-a fi murit) P. B. 313.

γ. Propoziție subordinată obiectivă dreaptă.

minduîști că furî va s-hibă (gîndește c-or fi hoți) P. B. 118.—*aduchi nîs că dómnu-su a păpûșil'eî vaî hibă másturlu țe-l' ascăpă bana* (pricepu el că stăpînul papucului trebuie să fie meșterul care-î scăpase vieața) P. B. 269.

2. Timp trecut: *va-vaî* + perfectul indicativului, *va-vaî* + perfectul conjunctivului, *va-vaî* + imperfectul indicativului, *vrea-vreaî* + imperfectul indicativului.

α. Propoziție principală.

va s-o ăibă furată [fluria] dila noî (îl va fi furat [galbă-nul] dela noi, trebuie să-l fi furat dela noi) P. B. 30.—*va fudzi* (va fi fugit, trebuie să fi fugit) P. B. 109.—*tóra avinătórl'i vaî fudziră* (acum vînătorii s-or fi dus, trebuie să se fi dus) P. B. 185.—*vaî eră cîtră de-andzare* (trebuie să fi fost pe cînd se zărește de ziuă) P. B. 203.—*aéstă va li lo sirmaé zboárlî a meáli* (asta a fi luat drept bune vorbele mele) P. B. 211.—*ficiórlu va-nî ăibă pășitá țivá* (băratul trebuie să fi pășit ceva) P. B. 220.—*eră țe nu ș-eră. vaî eră, di se aspuneá* (era ce nu era. trebuie să fi fost, dacă se spunea) P. B. 229.—*va țî si părú tu țis* (ți s-a fi părut în vis, vei fi visat) P. B. 247.—*chiálea di căpră va o alăsă acásă* (pielea de capră trebuie s-o fi lăsat acasă) P. B. 279.—*vaî iará vîră văsilié fără văsil'é* (va fi fost vreo împărăție fără împărat, pe semne că era vreo împărăție fără împărat) P. B. 292.—*núma lui vaî eră áltă sóe* (numele lui trebuie să fi fost altul) P. B. 357.—*vîră picurăr vaî apreáse fóclu ș-apóia va-ș trápse cu túrma to áltu lóc* (pe semne că vreun păstor făcuse focul ș-apoi se dusesese cu turma în alt loc) P. B. 380.—*ah, mul'áre, mul'áre, va nî-u gîucáșî, va-nî adráșî groápa* (ah, fimee, fimee, trebuie să mă fi-nșelat, trebuie să-mi fi făcut groapa) P. B. 469.

β. Propoziție subordinată relativă.

aduchi nîs că dómnu-su a păpûșil'eî vaî hibă másturlu țe-l' ascăpă bána și ațel țe va-l' șcurtică oáminî'i ágrî

dit pădure (pricepu el că stăpînul papucului trebuie să fie meșterul care-î scăpase vieața și acel care omorise oamenii sălbateci din pădure) P. B. 270.

γ. Propoziție subordinată cauzală.

Arbinésu nu va zbor că le-ări furată [fluriile], că pis-chési nu va le-ăibă loată (Arnăutul nu încapă vorbă că i-a furat [galbenii], căci de dar nu i-a fi luat) P. B. 118.—*cum să-l dzică, că Dáfna di dórlu a lui vrea s-tuchiá ca țedra?* (cum să-î spună [că are s-o părăsească], de oare ce Dafna s-ar fi topit de dorul lui ca ceara?) P. B. 182.

δ. Propoziție obiectivă dreaptă.

dzína nîpói ș-o aveá că va-ș ló zvérca cínili (zina iar credea că va fi fugit cînele) P. B. 109.—*l' viñi a lui érgu că vómbira va le-adră tute aésti lăéfi* (îi veni lui bănuială că strigoaica trebuie să fi făcut toate aceste răutăți) P. B. 121.—*nveásta amirálui aduki că tute aéste va le áibă fáptá neárcă-sa* (nevasta împăratului pricepu că toate acestea trebuie să le fi făcut maică-sa vitrigă) P. B. 199.—*măea duchi că aoá va s-erá doí inși* (bătrîna pricepu că aici trebuia să fie doi inși) P. B. 306.

E. Modul necesității

1. Timp prezent și viitor: *va-vaî+viitorul -rim, va-vaî+prezentul conjunctivului.*

Propoziție principală.

nu va-nî ti bágárim tu mîná? (nu trebuie să pun mîna pe tine? trebuie cu orice preț să pun eu mîna pe tine) P. B. 109.—*va dzîțeari cu boáța ma minútă, nu tu groása* (trebuie să vorbești cu glas mai suptîre, nu cu glas gros) P. B. 106.—*ómlu, cîndu-l ȳine ghidérea, va s-u trágă* (omul, cînd îi vine nenorocirea, trebuie s-o tragă) P. B. 377.

2. Timp trecut: *va-vaî+imperfectul indicativului, va-vaî+perfectul indicativului, vrea-vreaî+imperfectul indicativului, vrea-vreaî+prezentul conjunctivului, vrea-vreaî+viitorul -rim.*

α. Propoziție principală.

aisti lugrii vrea fáțeari di fluriá (pe aceste lucruri trebuia să le facă de aur) P. B. 483.—*púl'lu va s-turnă imnînda* (păsărea a trebuit să se întoarcă pe jos) P. B. 495.

β. Propoziție principală în vorbirea condițională.

ma s-lă spuneá, va s-fițea chîátră și mármurá (dacă li-ar fi spus, trebuia să se facă piatră și marmură) P. B. 331.

γ. Propoziție subordonată relativă.

amirălu cu cari va z-băteá Griva (împăratul cu care trebuia să se bată Griva) P. B. 197.

δ. Propoziție subordonată cauzală.

amirălu trápse tu pólim, că vrea z-băteá cu Griva (împăratul plecă la război, pentru că trebuia să se bată cu Griva) P. B. 197.—*Uvréulu yine hăriós, că vrea s-micăre cáplu ș-inima gălinălei și vrea s-fițeáre di un-oárá cu minte ș-avút* (Ovreiul vine vesel, că era să minince capul și inima găinii și trebuia să se facă dintr-o dată cu minte și bogat) P. B. 235.—*cum s-facă tóra, că vrea lu-ngroápă di yiú?* (cum să facă acum, că trebuia să-l îngroape de viu?) P. B. 253.

ε. Propoziție subordonată obiectivă dreaptă.

nís scíá că ațel fi va micá caplu va s-făteá multu cu minte ș-ațel fi va s-mică inima di cáșe dzúá dimneáța vrea s-apiriá c-un trástu di flurii la căpitinú (el știa că acel ce era să minince capul trebuia să capete minte multă și acel ce era să minince inima trebuia să se trezească în fiecare zi dimineáța c-o traistă de galbeni la căpătii) P. B. 235.

F. Modul irrealului în vorbirea condițională, propoziție principală.

1. Timp prezent și viitor: *va-vaí*+imperfectul indicativului, *vrea-vreaí*+ prezentul conjunctivului, *vrea-vreaí*+viitorul *-rim*.

s-aveám un gióne tóra, nu vrea-ní crep, nu vrea-ní mic bána (dacă aș avea un băiat acum, nu m-aș năcăji, nu mi-aș minca vieáța) P. B. 200.—*s-fúrim ío tu lóclu a lui, vrea s-lu hidzeárim tu loc* (dacă aș fi eu în locul lui, l-aș viri în pămînt) P. B. 272.—*s-aveám un gióne, nu vaí cripám ac-șíțe* (dacă aș avea un băiat, nu m-aș năcăji astfel) P. B. 444.

2. Timp trecut: *va-vaí*+imperfectul indicativului, *va-vaí*+pluscaperfectul indicativului, *vrea-vreaí*+prezentul conjunctivului, *vrea-vreaí*+imperfectul indicativului, *vrea-vreaí*+pluscaperfectul indicativului, *vrea-vreaí*+viitorul *-rim*.

sómnu di moárti vrea z-dórni, s-nu-ní te-aviglám ío (somnia de moarte ai fi dormit, dacă nu te-aș fi veghiat eu) P. B. 36.—*vrea-l fríngă chilunghea, s-lu bágá tu mínă* (î-ar fi rupt gîtul, dacă ar fi pus mina pe dînsul) P. B. 106.—*chiátrá s-erát și tot vrea s-te-arúpă nila* (piatră de-ai fi fost, și tot te-ar

fi rupt mila) P. B. 129.—*s-nu ș-erá cu búdza cripátă ș-cu pênura tu inimă, maș el ști țe chéfi vrea s-fácă* (să nu fi fost el supărat și cu cuiul în inimă, numai el știe ce chef ar fi făcut) P. B. 133.—*vrea s-arcáre-n foc, s-lo alásá* (s-ar fi aruncat în foc, dacă l-ar fi lăsat) P. B. 179.—*dumnidzăú s-me-aveá vrútă, tu trei feáte vrea-ńi aveá dátă ș-un máscur* (dumnezeú dacă m-ar fi iubit, m-ar fi dat pelingă trei fete și un băiat) P. B. 200.—*s-nu-ți băgái lăile cu cápra, aéstă feátă vrea-ți adár* (dacă nu te-ai fi încurcat cu capra, pe fata asta ți-aș fi dat-o) P. B. 207.—*s-nu erá ficiórlu ta z-vátămă lámna, nísă turnátă nu va s-aveá* (dacă n-ar fi fost flăcăul să ucidă zmeul, ea nu s-ar fi întors) P. B. 220.—*vúlturli vrea-l mică, cara s-nu ansăriá púlli* (vulturii l-ar fi mâncat, dacă n-ar fi sărit puii) P. B. 224.—*s-erá di mărli, vrea-l mică únă mișcátură* (dacă ar fi fost [unul din cei doi frați] mai mari, l-ar fi mâncat [cumnatu-so] dintr-o mușcătură) P. B. 245.—*se-aveái vinită nă dzúá ma naintea, vrea-l áfli tuți púlli* (dacă ai fi venit cu o zi mai înainte, ai fi aflat toate păsările) P. B. 246.—*s-o agudiá, nísă vrea s-anyiá* (dacă ar fi lovit-o, ea ar fi înviat) P. B. 265.—*un șárpe va-l mică púlli, di se nu viniá ficiórlu s-vátămă șárpile* (un șerpe ar fi mâncat puii, dacă n-ar fi venit flăcăul să ucidă șerpele) P. B. 267.—*va s-ti micám, s-nu-ńi dzíteái máe* (te-aș fi mâncat, dacă nu mi-ai fi zis bunică) P. B. 271.—*țe ghine vrea s-erá, s-erá ș-mușátli a nóștri ástă seáră pri meásă* (ce bine ar fi fost, dacă ar fi fost și frumoșii noștri la masă în astă sară) P. B. 274.—*únă vúlpe vrea-l mică [púllu di órnu], cara s-nu u vátămă ficiórlu* (o vulpe ar fi mâncat puilul de vultur, dacă n-ar fi omorît-o flăcăul) P. B. 345.

G. Modul imperativ: *va-vaí*+prezentul conjunctivului. Propoziție principală.

va-ń aspún (spune-mi) P. B. 63.—*vaí fac* (să fac, vreaú să fac) P. B. 117.—*va u dăm* (ș-o dăm) P. B. 243.—*va-ńi aspúnńi* (spune-mi) P. B. 361.—*va ti duți și vaí furí cálu* (du-te și fură calul) P. B. 405.

||

Auxiliarul *va-vaí, vrea-vreái* poate să lipsească.
carí s-u vedă la biseárcă nísă cu ahtări nurări, íu să s-cămáriseáscă ș-íu tútă lúmea si-și chiárá muntea pri nísi! (Dacă vor videa-o pe dinsa la biserică cu asemenea nu-

rori, ce-are să se mai fudulească și cum are să-și piardă toată lumea mintea uitându-se la ele!) P. B. 34. Viitor I în vorbire condițională, lipsește *va-vaî*. Vezi A 1 β, δ.

cîte z-grea mă-sa, chirute le-aveă (Cîte i-ar fi spus măsa, vorbe pierdute ar fi fost) P. B. 71. Posibilitate în propoziție subordonată relativă, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi C 2.

ți s-fățea ș-măsa? (Ce putea să facă și măsa?) P. B. 71. Posibilitate în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi C 2 α.

alănte tute s-eră cum vrea (celelalte toate puteau fi oricum) P. B. 304. Posibilitate în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi C 2 α.

tră tihea amirăluî s-nu-l hibă aclo mălăgărlu (spre norocul împăratului șiretul nu era să fie acolo, s-a întimplat spre norocul împăratului că șiretul nu era acolo) P. B. 312. Actio instans trecută în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi A 3 α.

călea cum z-duțea, astâl'e un aüş. aüşlu aestu s-hibă sómnul (cum mergea pe drum, dă de un bătrîn. bătrînul acesta era tocmai să fie somnul, s-a nimerit să fie somnul) P. B. 363. Actio instans trecută în propoziție principală, lipsește *vrea-vreaî*. Vezi A 3 α.

ma țe va s-feățe mul'ărea? dzise lámnia. iu la drăfi să z-duse? (dar ce s-a fi făcut fimeea? zise zmeul. unde dracul s-a fi dus?) P. B. 407. Posibilitate în propoziție principală, lipsește *va-vaî*. Vezi C 2 α.

ah, dzise porcul, s-aveăm nă mucirlă s-me-antăvălăscu, cumăfi cumăfi ti fățeam (ah, zise porcul, dacă aș avea o mocirlă, să mă tăvălesc, te-aș face bucăfi, bucăfi) P. B. 469. Irreal în propoziție principală, lipsește *va-vaî*. Vezi F 1.

s-aveăm nă pită di lăpte, z-videăi cum ti discăm făși făși (dacă aș avea o pine de lapte, ai vedea cum te-aș tăia fișii fișii) P. B. 469. Irreal în propoziție principală, lipsește *va-vaî*. Vezi F 1 *).

||

Acest fel de a vorbi, foarte deosebit de cel dacoromînesc, se găsește întocmai în limba neogreacă (afară de formele cu vi-

*) Aici aparține acea întrebuintare din macedoromîn a conjunctivului în propoziții subordonate modale, atributive și temporale, despre care vorbește Capidan 501 ca despre o posibilă influințare din partea limbii albaneze.

itorul *-rim*). Vezi Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II ed., Strassburg, 1910 §§ 195, 225, 228, 230. Avem sigur a face cu un împrumut din neogreaca.

II

Perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la întregul singular, iar persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală.

ded (dădui) P. B. 32, însă și *didēi* P. B. indice; *deádiși* și *didēși* (dăduși) P. B. indice; *dēāde* (dădu) P. B. 32; *deādim* (dădurăm) P. B. 244; *dēādīt* (dădurăți) P. B. indice; *dēādirā* (dădură) P. B. 6.—*fecū* (făcu) P. B. 103; *fețțiși* (făcuși) P. B. 118, însă și *fițēși* P. B. 14; *fēāte* (făcu) P. B. 1; *feātim* (făcurăm) P. B. 5; *feātirā* (făcură) P. B. 5.—*dzīșū* (zisei) P. B. indice; *dzīșiși* și *dzīseși* (ziseși) P. B. indice.—*tālēm* (tăărăm) P. B. 148.—*voī nu pistipseāt și nu vrūt s-me-a-lāsāți s-u diñic. vidzūt țe-adrā?* (voi nu crezurăți și nu vrurăți să mă lăsați s-o omor. văzurăți ce făcu?) P. B. 123.—*pī-u alāgāt ș-p-īu azburāt, nu vidzūt, nu avdzīt īu-l dzāc Țitatea-l Ghīurī?* (pe unde alergați și pe unde zburarăți, nu văzurăți, nu auzirăți de vreun loc unde-ī zic Cetatea lui Ghīurī?) P. B. 246.—*luātu* (luarăți) C. D. V 289₁₆.—*cunuscūtu* (cunoscurăți) C. D. V 289₁₆.

Această stare de lucruri a existat în vechea română, vezi Cipariu Principii de limbă și de scriptură, Blaș, 1866, pag. 152 sqq., iar astăzi (dar nu în întregimea ei, ci fragmentar) există în dialectul dacoromân numai pe alocurea în Banat și Criș-Mureș, vezi Weigand în III Jahresbericht pag. 242, IV Jahresbericht pag. 297 (Cum că s-ar fi găsind urme și în Somiș-Tisa, după cum spune Weigand VI Jahresbericht pag. 37, nu este exact, pentru că *dēde*, pe care-l aude el în cîntecul XI, este în realitate *dā de*: *pāroaș cu apă rețe pîngă casa maici țrețe, ișă maica să să spēlă, dē (=dā) di lacrîmñilă meļă*).

III

Pelingă forma de perfect compus al indicativului dacoromână, compusă din prezentul lui *am* și participiul trecut (*inī deāde unā mindilă albă, ma nu scīū ți āri ligātā nūntu* [imi dede o basma albă, dar nu știu ce a legat întrinsa] P. B. 76.—*ni se-āre auritā bāna* [mi s-a urit vieața] P. B. 186.

—*mûltu loc am alăgătă* [mult loc am alergat] P. B. 245), macedoromînul mai posedă una, compusă din perfectul simplu al lui *am* și participiul trecut: *piste ațeă · noapte Seăvirle se-avû acățătă di lucrû* (peste noapte crivățul s-a apucat de lucru) P. B. 170.

IV

Forma de pluscaperfect al indicativului dacoromînă în *-sem*, care-și are originea în pluscaperfectul conjunctivului latin (Compară însă cele spuse, dar fără dreptate, de Miklosich Beiträge, Lautgruppen 37), lipsește în macedoromîn, care are în schimb o formă compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut. Din punct de vedere al timpului arată antecedenta față cu trecutul. Din punct de vedere al modului arată siguranța (mai mult), posibilitatea și irrealul (rar).

tine, fărtate, va s-cheri hăpseâne, cum ți-aveam dzisă (tu, firtate, ai să mori în închisoare, cum îți spusese) P. B. 17. —*ună dzuă Cola s-avea dūsă cu cupia puțin căma dipărte și s-avea teăsă sum un fag. cum mutreă cătră-n sus, lo-acăță sômnul* (într-o zi Cola se dusesese cu turma puțin cam departe și se lungise supt un fag. cum se uita-n sus, l-a apucat somnul) P. B. 25.—*mărătlu, vrea z-doărmă nica, nu știă că avea durnită mûltu, trei sūte de-anî* (sărmanul, voia să mai doarmă încă și nu știia că dormise mult, trei sute de ani) P. B. 25.—*eră un-oără trei frați. tătăl a lor avea moărtă și l-avea lăsătă mași un cal* (erau odată trei frați. tatăl lor murise și le lăsase numai un cal) P. B. 40.—*era unoără un vîsilé. mul'ăre-sa l-avea moărtă di mûltu. el aveă mași ună feătă* (era odată un împărat. fimeea-i murise de mult. el avea numai o fată) P. B. 59.—*tricû di atumțea zămăne mûltă. feăta lo-avea agîrșită căpitanlu și zboărale ți-l avea dzisă* (trecu de atunci vreme multă. fata uitase pe căpitan și vorbele ce-i spusese) P. B. 59.—*amirălu dzisi la doî oămiñ a lui să-l scoată dit lăschî, că mûla avea vultusită nauntru pîn di urécl'i* (împăratul zise la doi oameni ai lui să-l scoată din glod, pentru că catirul se cufundase pîn la urechi) P. B. 156.—*Nótlû, suflîndalû un vîmtu supțire și căldu, le-astrăchi tûte apăle ți se-avea adunătă în cîmpu* (Notul suflă un vînt suptire și cald și uscă toate apele cite se adunase pe cîmp) P. B. 171.—*cu nisă [iărba] anyié mórțil' tu minûtă, cândă no-avea moărtă, ma durnită* (cu dînsa

a înviat morții îndată, ca și când nu murise, ci dormise, ca și când n-ar fi murit, ci ar fi dormit) P. B. 220.—*se-aveai vi-nită nă dzuă ma naintea, vrea-l' afli tuți pūl'i* (dacă ai fi venit cu o zi mai înainte, ai fi aflat toate păsările) P. B. 246.—*nīs adră mēturi ș-cu prăfl'i și scuteá s-hărniá dea-dun cu feata lui, că mul'ăre-sa l'-avea moártă* (el făcea mături și cu paralele ce scotea se hrănia împreună cu fiică-sa, pentru că fimeea-î murise) P. B. 254.—*dupăți dzísiră aiste zboăre, mirile fudziră. vírnu no-avea avdzítă și s-avea spúsă al Deli-Iörgu* (dupăce ziseră aceste vorbe, ursitoarele plecară. nimeni nu auzise ce se spusese lui Deli Iorgu) P. B. 330.—*tuți armásiră ciudisíti, că nu știá di ciudia și s-avea fáptă* (toți rămaseră uimiți, căci nu știiau de minunea ce se făcuse) P. B. 332.—*bărbátlu si-nsurá de-adoára, pisti-psindaluí că mul'ărea lui di próta avea amuítă* (bărbatul se însură de-a doua oară, pentru că credea că fimeea lui cea dintîiu amuțise) P. B. 334.—*ávde mul'ărea, a cui fráte a-vea moártă, și lo-acl'ámă s-lu-ntreábă di se-l cunoáște pi fráte-su* (aude fimeea, a cui frate murise, și-l chîamă să-l întrebe dacă cunoaște pe frate-so) P. B. 426.—*ș-Viñirea nu ștea, că niți tu amirăril'a l'eí nu se-avea avdzítă s-treá-că víră oárá vírnu cu nūma Córbul-Cilibi* (nici Vinerea nu știia, pentru că nici prin împărăția ei nu se auzise să fi trecut vreodată cineva cu numele Corbul-Cilibi) P. B. 474.—*cara să șteám, cara s-aveam avdzítă că iáste pri loc ahtăre apă, de-anántă parte vrea-l tórnu și poate poate că nu-ni si duțéá scúmpul* (dacă știiam, dacă aș fi auzit că este pe pămînt astfel de apă, l-aș fi cercetat tot și poate că nu mi se ducea iubitul) P. B. 495.

Acest pluscaperfect se găsește rar în vechea romînă: *țara nu era nici cu o datorie îngreuită, fără nicio dodeială despre Turci, carií aveau începută sfadă cu Persií*. Miron Costin, Letopisețe ed. II Cogălniceanu I pag. 305.

V

În macedoromîn există un viitor *-rim*, cu radicalul orî al prezentului (de cele mai multe orî) orî al perfectului. Se întrebuintează în propoziție subordonată condițională de modul siguranței (cel mai des), al posibilității (mai puțin des) și al irrealului (foarte rar).

carí vai poátă s me-aveágl'e . 40 di dzili, s-furi feată,

s-ni hibă nveastă, și s-furi ficior, fărtăt s-ni hibă (care va putea să mă vegheze 40 de zile, de va fi fată, nevastă să-mi fie, de va fi ficior, firtat să-mi fie) P. B. 36.—*s-puteárim s-me-ascáp și de aéstă, tûti búnili vrea s-le-am pri loc* (dacă aș putea scăpa și de asta, toate bunătățile le-aș avea pe pământ) P. B. 52.—*a! ca s-nu ti vătămárim!* (ah, dacă nu te-oîu omori eü!) P. B. 59.—*s-puteári s-u fați aéstă, va-ți daü giúmitát di amiráril'e* (dacă vei putea să faci aceasta, îți voiü da jumătate de împărăție) P. B. 68.—*si aspuneárii tine nă minciună cáma mári, își daü yiptul tut; se-aspuneárim io cáma mári, tini si-ni dai mülili* (dacă vei spune tu o minciună mai mare, îți daü grinele toate, dacă voiü spune eü una mai mare, tu să-mi dai catirii) P. B. 100.—*s-mi aflári aoáti, va mi mícă di yiü* (dacă mă vor afla aici, aü să mă minince de viü) P. B. 153.—*s-ti băgárim tu mînă, cáрни va mîșcu di tini* (dacă voiü pune mîna pe tine, carne am să mușc din tine) P. B. 158.—*s-füre nîs gióni, puté nu va hiriseáscă oála* (dacă va fi el vrednic, oala n-are să scadă niciodată) P. B. 162.—*s-prigiură s-nu-l vindă pêscul la u-vrêü, si-l dideáre aestu cîte flurie va z-va* (se jură să nu vindă peștele ovreïului, de-î va da acesta oricîți galbeni va voi) P. B. 164.—*s-nu pistipsire, misură diznouü* (dacă nu va crede, măsoară din nou) P. B. 167.—*s-me-alásári s-me-alin stri chiátra șa náltă, si-ni fúgă dôrlu di angárlimáre, nu va-nî o-am dor că mor* (dacă m-aî lása să mă suü pe stinca ceia náltă, să-mi treacă dorul de acățare, nu mî-ar părea răü că mor) P. B. 185.—*si șteári tine cum ni se-are auritá bána aéstă!* (dacă ai ști tu cît mi s-a urit vieașa asta!) P. B. 186.—*si șteáre pápul a vóstru că tru căsa lui v-afláti, cari šte fi haráo va s-fácă* (dacă ar ști bunicul vostru că în casa lui vă aflați, cine știe ce bucuros ar fi) P. B. 242.—*ligă nă mîntilă di un ciun lüngu, că, s-trișeári řivá oáminî cu vîro căráve, s-aduchiáscă că-î chirút* (legă o basma de o prăjină, ca, dacă vor trece niscai oameni cu vreo corabie, să priceapă că-î perdut) P. B. 252.—*aistă búte de-arăchie s-nu u búre tine, ma ghine-î s-ti tórni d-ü-ți viniși* (dacă nu vei bea butea asta de rachiu, mai bine-î să te întorc de unde ai venit) P. B. 262.—*bea próta aistă búte cu řin, ș-ma s-u beárii tütă, ași va s-l-u poři [a lámnil'e]* (bea întüü butea asta cu vin, și dacă vei bea-o toată, ai să poři învinge zmeul) P. B. 264.—*vine zborlu z-bea bútea cu arăchie și*

ma s-u beare, ași va s-poată s-u vătămă (veni vorba să bea butea cu rachiū și că, dacă va bea-o, va putea să-lucidă [pe zmeū]) P. B. 264.—*s-nu șteări ș-ea, dila vîră nu va s-âfli* (dacă nu va ști nici ea, dela nimeni n-ai să affli) P. B. 271.—*s-fûrim io tu lôclu a lui, vrea s-lu hidzeărîm tu loc* (dacă aș fi eū în locul lui, l-aș viri în pămînt) P. B. 272.—*s-mi loare mine hillu de-amiră, va-l fățeăm un ficiôr ș-nă feată* (dacă m-ar lua pe mine fiul împăratului, i-aș face un băiat și o fată) P. B. 285.—*si-nchiseări z-γină la mini și s-aflări drăclu-n căli, si-l' dzîți să s-toárnă nî-poi* (dacă va pleca să vie la mine și va afla pe dracul în cale, să-î spuî să se întoarcă înapoi) P. B. 292.—*ficiôrlu il' dzîsi a mă-sai că și drăclu s-li îșări-n căli, a doăra nu s-toárnă din căli* (băiatul îi zise măsei că de-î va eși și dracul în cale, a doăra oară nu se întoarce din drum) P. B. 293.—*s-nu u pătă ș-nîși ca lirtătlu, se-avdzăre amirălu* (să nu pățească și ei ca răposatul, dacă va auzi împăratul) P. B. 306.—*s-u-ntribăre oămînli amirăluî tră țe plîndzi, tră γilile ș-cûpile frîmte s-lă dzică* (dacă vor întreba-o oamenii împăratului că de ce plînge, să le zică că de steclele și paharele sparte) P. B. 311.—*s-nu s-mărităre pîn tu unsprăγinghițl' de anî, broască să s-facă* (dacă nu se va mărita pîn la douăzeci și unul de anî, să se facă broască) P. B. 319.—*s-nu-l' dădeăre feata nveastă, tuți prit dinte va-l' treacă* (dacă nu-î vor da fata de nevastă, pe toți are să-î minince) P. B. 321.—*va s-nă mică tuți, s-nu-l' dădeărîm feata* (ne va minca pe toți, dacă nu-î vom da fata) P. B. 321.—*amirălu-l' dzîse că, s-nu puteăre s-l' aducă sēmnu dila feata lui, să știbă că va-l' bea curcubéta apă, ș-carî s-aduțăre, a lui s-hibă tră nveastă* (împăratul îi zise că, dacă nu va putea să-î aducă semn dela fata lui, să știe că are să-î beie bostanul apă, iar dacă-î va aduce, a lui să fie de nevastă) P. B. 351.—*si-ncălicăre pre-ațel lăllu [birbéc], va s-âflă tu lūmea din ghîos* (dacă va încăleca pe berbecul cel negru, se va afla în lumea de jos) P. B. 377.—*ți s-ță căftu? s-puteărîi s-mi duți la părinți* (ce să-ți cer? ia, dacă ai putea să mă duci la părinți) P. B. 392.—*s-γineări Arăplu, di γiū va s-ti mică* (dacă va veni Arapul cumva, de viū are să te minince) P. B. 392.—*s-lo aflărîm iuvă, va-l' beău ntrég di γiū* (dacă l-oîu afla undeva, am să-l beău întreg de viū) P. B. 408.—*s-lu fățări aēstu lucrū, va-ți daū țe inima-ți*

vai căftă (dacă vei face acest lucru, îți voi da ce inima-ți va cere) P. B. 436.—*si-ni caftăre țerlu cu steălile, și va-l li daŭ* (de-mi va cere cerul cu stelele, și i le voi da) P. B. 464.—*ti mîc altă oară, s-ișare di zbor-ni* (te minînc altă dată, dacă vei eși din vorba mea) P. B. 466.—*cu puțină cinușe s-l'i fricăre ocl'il', și s-vindicără* (cu puțină cenușă dacă i-or freca ochii, s-au și vindecat) P. B. 470.—*s-me-antrițedre, tut lo-agiuŋgu* (chiar dacă mă va întrece, tot îl ajung) P. B. 494.—*si nu puture, tra s-lu agiută, niluiă-lu, șă dă-l'i gairéte* (dacă va fi slab, ajută-l, miluește-l și dă-i curaj) C. D. VI 167²¹.

Pentru compunerea acestui viitor cu *va-vai*, *vrea-vreai* spre a exprima actio instans trecută dela modul siguranței, apoi modurile necesității și irrealului, să se vadă mai sus sub I A 3, E, F.

În legătură cu un participiu trecut arată antecedenta față cu prezentul în propoziția condițională din vorbirea condițională sigură: *de-atămțea pînă tu dzua di ază bineádză multu ghine, s-nu fure mórți* (de atunci și până astăzi trăesc foarte bine, dacă n-or fi murit) P. B. 257.

Această formă de viitor a existat în vechea romină. Vezi Cipariu Principii de limbă și de scriptură pag. 186 sqq. Originea ei trebuie căutată în perfectul conjunctivului latinesc. Vezi cele spuse de mine în Introducere în istoria limbii și literaturii romine, Iași, 1888, pag. 66-67. Bazîndu-se pe forma de pers. 1 sing. *-u*, care se găsește în istroromîn și apare, alături cu *-e*, în vechea romină (psaltirea șcheiană), Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ romîn, în Codrul Cosminului, I, pag. 28 sqq., ar fi de părere că și viitorul al doilea al indicativului latin și perfectul conjunctivului latin au contribuit în egală măsură la producerea formei rominești. De altfel această origine din viitorul al doilea al indicativului și din perfectul conjunctivului o admite Leca Morariu numai pentru formele rominești care au radical de perfect, căci pentru formele rominești cu radical de prezent el admite o origine din imperfectul conjunctivului latinesc, *ibidem* pag. 37.

VI

Perfectul conjunctivului cu forma dacoromînească lipsește în macedoromîn. Macedoromînul are în schimb o formă de perfect al conjunctivului compusă din prezentul conjunctivului dela *am* și participiul trecut. Înțelesul de timp este antecedenta față cu prezentul și congruența orî coincidența față cu trecutul.

s-nu ăibă moartă ninga, vai bineádză (dacă nu va fi murit încă, trebuie să fi trăind) P. B. 140.—*l'-u frică s-nu me-ăibă mîcătă vîrnă agrime* (li-î frică să nu mă fi mîncat vreo sălbătăciune) P. B. 141.—*nu eră giucătôr dit mardzinea lô-clui, țe s-no-ăibă vrută z-gîoacă cu Bacôla* (nu era jucător dela marginea pămîntului care să nu fi vrut să joace cu Bacola) P. B. 430.—*el lipseăște s-lo-ăibă vidzută* (el trebuie să-l fi văzut) P. B. 439.—*câra s-no-ăibă moartă, nica bi-neádză* (dacă nu va fi murit, trăește încă) P. B. 443.

VII

Macedorominul are și un pluscaperfect al conjunctivului, de aceeaș formațiune ca și pluscaperfectul indicativului. Înțelesul de timp este antecedenta față cu trecutul.

tricură gîon'î scriățî cu cundil'lu, gîon'î alépfî, gîon'î ang'ligățî tu amalamă ș-tu hrisăhî, pi cal' azburătôri, pri pade, tu căruțe, nă aschere ntreágă. no-aveă armăsă tî-nir, țe s-no-aveă tricută (trecură tineri scriși cu condeiful, tineri aleși, tineri muiați în aur și în fireturi, pe cai zburători, pe jos, în căruțe, o oștire întreagă. nu rămăsese tînăr care să nu fi trecut) P. B. 472.

VIII

1. Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn, ci este identic cu imperativul pozitiv.

nu te-aspăre și nu ti nvirină (nu te spăria și nu te supăra) P. B. 69.—*nu mi mîcă* (nu mă mîncă) P. B. 69.—*nu te-aspări* (nu te spăria) P. B. 154.—*nu mi-ntreabă* (nu mă-ntreba) P. B. 229.

2. Macedorominul are apoi o formă de imperativ compusă din *as* și conjunctivul prezent, împrumutată din neogreaca (ε; +conjunctiv, Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache ed. II § 194).

as nă lăsămu di aiste lucrē (să ne lăsăm de aceste lucruri) C. D. IV 147₅.—*as nă tunusîmu* (să ne pocăim) C. D. IV 197₂₁.—*as nă exomologyîsimu* (să ne spovăduim) C. D. IV 197₂₂.—*as făîmu* (să facem) C. D. IV 197₃₁.—*as lăsu* (să las) C. D. V 293₂₉.—*as yiurtusîmu* (să serbăm) C. D. V 293₃₁.—*as făîmu* (să facem) C. D. V 295₂₈.—*as li ghiurtusimu sârbătôrră* (să serbăm sărbătorile) C. D. VI 145₂₅.—*as nă lă-*

sămu di vriăria a trûpluî, as fățimu vriăria a sūflitluî. si nu dzățemu, as mănămu pri mansūs, s-nă năfățimu, tra s-himu mănē suturăță. as nu dzățemu, az bēmu căma mūltu, tra s-nă mbitămu. as nă lăsămu di ôrixia a trûpluî. as nu dzățemu, si mănămu șă s-bēmu âzd, mīa mănē si țănēmu păriăsîn'î (să ne lăsăm de voința trupuluî, să facem voința sufletuluî. să nu zicem, hai să mîncăm mult, să ne săturăm, ca să fim mîni sătuî. să nu zicem, hai să bem mult, să ne înbătăm. să ne lăsăm de pofta trupuluî. să nu zicem, să mîncăm și să bem azi, iar mîni să postim) C. D. VI 163₁₋₇.

IX

Infinitivul (prezent activ) se întrebuițează mai puțin decît în dacoromîn, dar se întrebuițează, și în schimb se găsește în unele împrejurări în care în dacoromîn nu există. Pelingă infinitiv nu s-a izolat prepoziția *a* ca în dacoromîn. Infinitivul se găsește numai sub forma întreagă. Pentru diferitele întrebuițări ale infinitivuluî din dacoromîn, pe care le voiî cita mai la vale sub 2, 3, 4, 5, 6, 7, să se vadă a mea Gramatică elementară a limbii romîne, Iași, 1897 §§ 87-93. Observ că pelingă *îmî vine rîndul, îmî vine vremea* (Gramatică elementară § 87) infinitivul este mai degrabă în raportul de atribut decît de subiect, și că pelingă *am ocazie, am cinste* (Gramatică elementară § 88) infinitivul este mai degrabă în raportul de atribut decît de obiect drept.

1. Mai întîiu infinitivul nu se izolează pelingă forme ale verbuluî *voiî* pentru a exprima diferite raporturi de timp și de mod. Vezi mai sus sub I. Formele în *-re, ri*, care se găsesc sub I A 3, E, F, pe care ar putea cineva să le confunde cu infinitivul (cum face, de pildă, Papahagi în P. B. indice cu privire la *dzîțeari* din *va dzîțeari* dela E 1), sînt viitoare în *-rim*, precum se probează prin exemplele *va băgărim* E 1, *vrea s-hidzeărim* F 1.

2. Nu se găsește infinitivul ca subiect pelingă verbe ca (orî analoage cu) dacoromîneștile *îmî vine, îmî place, îmî displace, îmî abate, se cade, se cuvine, îmî vine rîndul, îmî vine vremea, începe, este urît (bine, rău, ușor, lesne, greu), este mare lucru, înseamnă, va să zică*, după cum aceasta are loc în dacoromîn. În schimb se găsește în C. D. V 207₂₄ *vriăria îo hiil'u tră dēmunlu vă aū* (îubirea mea de fiū vă

ține pentru deavol, vă hotărăște [să mergeți] la deavol), unde avem însă probabil a face cu o traducere ad litteram a unui τὸ φιλεῖν με τὸν υἱόν din textul grecesc, de unde s-a strecurat și înțelesul neromînesc de *țin*, *hotărăsc* al verbului *am*, înțeles pe care-l are greul ἐχω.

3. Nu se găsește infinitivul ca obiect drept pelîngă verbe ca (orî analoage cu) dacoromîneștile *pot*, *sînt în stare*, *cutez*, *îndrăznesc*, *mă încerc*, *mă silesc*, *ajung*, *reușesc*, *daŭ*, *caut*, *obișnuesc*, *iaŭ obiceiŭ*, *mi-î voia*, *găsesc cu cale*, *găsesc de cuviință*, *fac*, *mă fac*, *mă prefac*, *silesc*, *sînt dator*, *mă îndur*, *am*, *am ocazie*, *am cinste*, *apuc*, *am de gînd*, *sînt liber*, *știŭ*, *încep*, *învăț*, *sînt hotărît*, *iaŭ hotărîre*, după cum aceasta are loc în dacoromîn. Numai rar pelîngă *pot* se găsește ca obiect drept infinitivul: *s-poți s-mi scuteări pri lumea nântă*, *iaște singurlu lucrŭ ți căftu* (dacă poți să mă scoți pe lumea ceialaltă, este singurul lucru ce-ți cer) P. B. 379. *s-poți s-mi scuteări* de altfel e o contaminație între *s-poți mi scuteări* și *s-poți s-mi scoți*.

4. Infinitivul nu se găsește ca atribut pelîngă verbele (orî analoagele lor macedoromîne) *par* și *sămăn* (similo), dupăcum aceasta are loc în dacoromîn.

5. Dintre rapoartele de compliment și atribut, în care se poate găsi infinitivul cu prepoziții în dacoromîn (*de*, *fără*, *până*, *pelîngă*, *pentru*, *spre*, prepoziții compuse cu *de* care arată timpul [*aproape de*, *departe de*, *înainte de*, etc.]), se găsește în macedoromîn acel de scop cu prepozițiile *a*, *tră*, *tru*, analoage dacoromînelor *pentru*, *spre*. Alături, în mod deosebit de dacoromîn, se găsește infinitivul ca compliment cu prepozițiile *cu*, *după*, *tu* (la), *tră* (în înțelesul de *necesitate*, exprimat în dacoromîn prin participiul trecut-infinitiv).

tu işirea avinări aflără nă oală cu n'ări (cînd aŭ eșit la vînat, aŭ aflat o oală cu miere) P. B. 104.—*căsa nu se-adără cu glî-puirea tut țe s-aflăm* (așa, că să mîncăm tot ce-om afla, nu putem înjheba gospodăria) P. B. 104.—*nu hii făptu tră cuseări* (nu ești făcut pentru cusut) P. B. 135.—*lucru greŭ tr-adrare* (lucru greŭ de făcut) P. B. 184.—*pri measă, tră trițearea oara, tuți prindeă z-dzică cîti nă părăvulie* (la masă, ca să treacă vremea, se apucaŭ toți să spună cîteo poveste) P. B. 194.—*fă-l ș-a lui ună, cît tră-ncl'ideare gura-l'* (fă-î și lui una, încît să-î închizi gura) P. B. 312.—*ațel căma bun lucrŭ țe aŭ tră fățire iaște s-alăgă după nîsă* (cel mai bun lucru

ce aŭ de făcut este s-alerge după dînsa) P. B. 335.—*năpói l-o l'aŭ [arșinia], di căra s-fŭgă dila prămăticołu, tra s-hibă fără ticlîfe, si intră tru amărtii, a mpuțără ș-a putrădzără plēzle a mēle, di fățere fără di mintia a mîa* (înapoi li iaŭ rușinea, îdatăce se duc dela duhovnic, ca să nu fie înpiedeați să între în păcate, și pentruca să se îmută și să putrezească ranele făcute de mine, dacă vor face nebunia sugerată de mine) C. D. IV 211₂₄₋₂₇.—*Faraón, tu fițere sire adăvgămintul a Uvrēilor, li căscăndisîă* (Faraon, cînd a văzut înmulțirea Evreilor, a început să-î persecute) C. D. V 255₂₇.—*dŭpă biăre ȳinu tŭte alănte amărtii* (după băutura vin toate celelalte păcate) C. D. VI 149₃₃.

6. Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn. Vezi mai sus VIII.

7. Nu se găsește infinitivul ca predicat în propoziții subordonate relative, locale, modale, temporale, atunci cînd predicatul propoziției regente este *am*, dupăcum aceasta are loc în dacoromîn. Vorbiri ca *am ce face, am unde mă duce, am cum scăpa, am cînd dormi* sînt necunoscute macedorominului.

8. În mod cu totul deosebit de dacoromîn, se găsește—dar rar—infinitivul fără prepoziție ca compliment de scop (Intrebuițare absolută).

tu ișirea avinări aflără nă oală cu nări (cînd aŭ eșit la vînat, aŭ aflat o oală cu miere) P. B. 104.

9. În mod cu totul deosebit de dacoromîn, infinitivul fără prepoziție, însoțit de adverbul *ună* (tot odată, împreună), formează compliment de timp (Intrebuițare absolută). Din punct de vedere al timpului, arată antecedența față cu predicatul propoziției.

mulărea, ună trițeare dinăparte de-amăre, și dzise (fimeea, îdatăce trecu de ceia parte a mării, și zise) P. B. 68.—*limnărlu, ună căpsălsiri țe li feați oăspili, pitreăți fictōrlu la hāni* (lemnarul, îdatăce plecă oaspele, trimete pe copil la han) P. B. 162.—*ațea [lāmnia], ună videări, va-nî mi soarbă di mprōstu* (zmeul, cum mă va vedea, are să mă înghită din picioare) P. B. 294.—*amirălu, ună agunire a dŭlălei, s-lo nîpói cu mulăre-sa* (împăratul, îdatăce goni roaba, se luă înapoi cu fimeea lui) P. B. 317.—*feăta, ună veădire țe-l feățe, și-l cădzŭ tu inimă* (fata, îdatăce-l văzu, îi și căzu la inimă) P. B. 318.—*ună discăre [grēnda], și fluriiile s-aruvir-sără m-păde* (îdatăce aŭ despicat grinda, galbenii aŭ curs pe

jos) P. B. 356.—*după nîscîndă oară scoate căplu un sti-
hîo galamán dit nă gúvă di platán. únă scuteáre căplu,
ș-niclu trázde apăla și-l lu fále. únă táláre, și lóclu z
-dișclide și tu gúvă erá nă páláte* (după o bucată de vreme
scoate capul un șerpe mare dintr-o scorbură a platanului. ín-
datăce a scos capul, micul a tras sabia și i l-a tăiat. îndatăce
l-a tăiat, s-a despicat pămîntul, și-n crăpătura aceia era un pa-
lat) P. B. 434.—*mușáta, nă videáre, și apărni s-u mișcá
buriclu* (frumoasa, îndatăce-l văzu, a și început s-o muște bu-
ricul, s-a îndrăgostit de dînsul) P. B. 436.—*únă scuteáre [a-
pála] țe u feáțe, și ți lu ncîupără dráțli* (îndatăce a scos
sabia, l-au și inhățat dracii) P. B. 467.—*únă duțere, șá-l
vătánără* (cum s-au dus, l-au și omorît) C. D. VI 133²⁰.

10. Cu înțelesul infinitivului în întrebuintărea sa de sub 9
se întrebuintează substantive verbale derivate imediat (Pentru *de-
derivarea imediată* vezi ale mele Principii de istoria limbii pag.
223). Acest lucru nu există în dacoromîn.

únă dzică aéstă moáșa, și nividzútă s-feáți (îndatăce zise
baba acestea, se și făcu nevăzută) P. B. 193.—*gîonle aléptu
îl lo la óclu și-l sádzitá pri dziditic. únă goáddă, ș-aó
fac sófli zméulu* (voinicul îl luă la ochi și-l săgetă pe de-
get. îndatăce l-a lovit, zmeul a apucat fuga) P. B. 374.

X

α. Participiul prezent (activ) are formă adverbială: *-a*,
-alui. Forma *-a* își are originea în forma adverbială neogreacă
-a (pentru care vezi Pascu Sufixe romînești pag. 405). La
căpătarea acestei forme a contribuit însă și înprejurarea că par-
ticipiul prezent neogrec este *-óndas*, nedeclinabil (Thumb Hand-
buch der neugriechischen Volkssprache ed. II §§ 234, 236). *-lui*
din *-alui* este articolul masculin singular forma 2 (genitiv-da-
tiv). Exemple de adverbe macedoromîne *-a* a dat Pascu locul
citat. Adverbe *-alui* sînt, de pildă, următoarele: *în crucișalui*
(cruciș) P. B. 103; *a furîșalui* (pe furîș) P. B. 109; *de-a ghi-
nealui* (de-al binelea) P. B. 120; *ascumțișalui* (pe ascuns) P.
B. 126, 139, 238, 404; *a călealui* (drept, adevărat) P. B.
135; *de-a urghișalui* (cu ochii închiși) P. B. 163; *azvârna-
lui* (tirîș) P. B. 168; *pri ascúmtalui* (pe ascuns) C. D. VI
113²⁶; *dă-a cu tótalui* (cu totul) C. D. IV 187¹⁸; *napođi-
șalui* (de-a-ndărătelea) C. D. IV 169¹⁴ *).

*) Bacinschi în Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen
dativus absolutus, Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII pag. 611

β. Intrebuințarea acestui participiu este aceiaș ca în dacoromîn. (Pentru dacoromîn vezi a mea Gramatică elementară §§ 94-97).

1. Raportat la subiectul propoziției (principale ori subordonate) constituie un compliment de timp, cauză, condiție, instrument, mijloc, mod (chip, fel).

vidzîndaluî că nu-l greaște zbor, s-plîmse la amirălu (văzînd el că nu-î grăește [fimeea] un cuvînt, se plîmse la împăratul) P. B. 13.—*vidzîndaluî că amindoîli suntu gîon'i, s-dispărțîră* (văzînd ei că amindoî sînt voînici, se dispărțîră) P. B. 15.—*mă-sa stihîuluî, duchindaluî că hił-su fudzi, acăță s-plîngă* (mama zmeului, înțelegînd că fiu-so s-a dus, începu să plîngă) P. B. 17.—*că vătămîndaluî-lu ascîpă băna multor oamiñi, di tr-ațea dumnidzău îł lîrtă picătîle* (pentru că, prin aceia că l-a omorît, el a scăpat vieața multor oameni, pentru aceia dumnezeu îi ertă păcatele) P. B. 19.—*cucotlu, scălsîndaluî, scălsîndaluî, ș-află nă flurie* (cucoșul, tot scurmînd, află un galbăn) P. B. 30.—*nă dzuă, cum lucră*

sqq. vrea să explice forma *-aluî* a participiului prezent macedoromîn ca o imitație a dativului absolut vechi bulgar (Un substantiv ori un pronume la dativ, singular ori plural, însoțit de un participiu prezent ori trecut la dativ, fără prepoziție, formează în vechea bulgară complimente circumstanțiale de timp. Dativul poate fi ori deosebit de subiectul propoziției ori acelaș cu subiectul propoziției. Miklosich Vergleichende Grammatik IV, 141, 615). Dar la această presupusă imitare a dativului absolut vechi bulgar pentru ce n-au pus Romîni la dativ substantivul ori pronumele, cum era în vechea bulgară? Pentru ce n-au zis, de pildă, *mă-sei stihîuluî duchinda că hił-su fudzi, acăță s-plîngă; cucotlu scălsînda ș-află nă flurie; vidzînda lor că amindoîli suntu gîonî, s-dispărțîră; cădzînda frundzilor, io mutrescu și aspun după iale tihea oamiñilor*? Pentru ce au pus la dativ în această construcție tocmai partea cea mai refractară declinației, tocmai participiul prezent, care e nedeclinabil? Și pentru ce au propagat ei forma de dativ singulară masculină la ambele genuri și la ambele numere? Intre construcția romînească și presupusul model slav e prea mare deosebire. Aceasta nu mai este imitație, ori, cum citează Bacinschi o vorbă a lui Ascoli, *materia romana e spirito... slavo*. Și dacă au vrut Romîni să pună la dativ participiul, iar nu substantivul ori pronumele, pentru ce n-au pus la dativ și participiul trecut, care e mai apt cu mult de declinare? Pentru ce n-au zis și *nidișclisalui ușa ghine, se-atrapse cucotlu nafoară; niscosalui zborlu ghine din gură, și țe s-ță veadă oculî*? (Vezi mai jos sub XI, B, 4). Dar, mai presus de toate, ar fi foarte curios ca tocmai macedoromînul fără meglenit, cel mai puțin influențat de limbî slave din toate dialectele romînești, să fi imitat pe Slavî într-un lucru atît de intim slavonesc și atît de deosebit de firea romînească, cum este dativul absolut.

feăta la pălsiri, mplătinda ș-chindisinda, na un pŭllŭ azbuirător iu ȳini și acăță si-l cîntă (într-o zi, cum lucra fata la fereastă, înpletind și brodînd, na că o pasăre vine și începe să-î cînte) P. B. 35.—*mórtul, vidzîndalŭi cum doărmi [feăta], il dzîsi a ghiftălei* (mortul, văzînd cum doarme fata, zise țigancei) P. B. 36.—*mi chirŭi avinîndalŭi* (m-am rătăcit umblînd la vînat) P. B. 76.—*feăta scoase din gēpe ună mîndilă și l-u deăde a ficiórluŭ, dzicîndalŭi* (fata scoase din buzunar o basma și o dădu tinărului, zicîndu-î) P. B. 76.—*Mitlu, cîlcînda pri ũnglîli di cîoare, ũmflă săclu* (Mitlu, călcînd în vîrfurile degetelor, umflă sacul) P. B. 80.—*zburîndalŭi ș-îmnîndalŭi, agiŭmsiră la Vălea-l-șut* (zburînd și mergînd, ajunseră la Valea dracului) P. B. 91.—*și-ș chirŭ mŭlili, angŭirîndalŭi pri dinăpói* (și-și perdu catîrii, injurînd după dinșii) P. B. 101.—*diștiptîndalŭi-si, păți ș-el ca frăti-su* (cînd se deșteptă, păți și el ca frate-so) P. B. 120.—*turnîndalŭi vómbira, fe z-veădă?* (cînd se întoarse vampira, ce să vadă?) P. B. 122.—*curcubēta, arucutîndalŭi, arucutîndalŭi, agiŭmsi la pălăti* (bostanul, tot rostogolindu-se, ajunse la palat) P. B. 131.—*aēstu nirdzeă îmnînda* (acesta mergea pe jos) P. B. 148.—*un di niș lu ținu ascŭmtu [pi tátu-su] pi tăvănea di căsă, spunîndalŭi la lume că și el lu ascăpă de greăța bânălei pi marătlu di aŭșlu a lui* (unul din ei ținu ascuns pe tată-so în pod și spuse la lume că și el scăpase de greutatea vieții pe sărmanul lui moșneag) P. B. 167.—*turnîndalŭi -se aēstu di l-avinăre, lo-află pri măyir iu hirbeă făsŭle* (cînd se întoarse acesta dela vînat, găsi pe bucătar ferbînd fasole [dormind și sforăind]) P. B. 180.—*fŭmlu, mutîndalŭi-se nsŭs pîn la dumnidză, z-dŭse tu măseăŭă-l* (fumul, urcîndu-se în sus pîn la dumnezeu, i se duse în măsca) P. B. 232.—*niclu, angŭrlimînda, angŭrlimînda, si stricură prit firidă* (micul, tot acățîndu-se, se strecură pe fereastă) P. B. 269.—*bărbătlu si-nsură de-a doăra, pistipsîndalŭi că mulărea lui di próta avea amușită* (bărbatul se însură de-a doăra oară, crezînd că fimeea lui dintîiu amușise) P. B. 334.—*vîmtul, dzérlu și soărle acățără să si ncăce, dzicîndalŭi tuți că a lui l-ăre dătă feăta bŭna-dzŭă. căma tru mărđzine, vidzîndalŭi că nu pot s-u scoătă-n căle, s-mintuiră s-alăgă după nisă s-u ntreăbă* (vîntul, gerul și soarele începură să se sfădească, zicînd fiecare că lui î-a dat buna ziua fata. la urmă, văzînd că nu pot să se înțeleagă, se gîndiră s-alerge

după dinsa, s-o întrebe) P. B. 335.—*picurárlu tut cîntînda z-dufeá* (păstorul mergea tot cîntînd) P. B. 363.—*picurárlu, cîntîndalui ș-immîndalui, agiümse tu nă hoără* (păstorul, tot cîntînd și mergînd, ajunsese într-un sat) P. B. 363.—*zburîndalui, zburîndalui, agiümsiră aproape di loc* (tot zburînd, ajunseră aproape de pămînt) P. B. 379.—*patrudzăfi di dzile nu z-bătú Aráplu dit ațel loc, asciptîndalui s-iasă [fi-cîórlu]* (patruzeci de zile nu se mișcă Arapul de acolo, tot așteptînd să iasă voinicul) P. B. 393.—*arucutîndalui-si, arucutîndalui-si, agiümse curcubêta căma troără di anante feate* (tot rostogolindu-se, bostanul ajunsese înaintea celorlalte fete) P. B. 410.—*dzînilé, neaflîndalui-mi pîn tro-apirită, va s-cadă ca moárte* (zînele, dacă nu m-or găsi pănăce se va lumina de ziună, aú să cadă ca moarte) P. B. 443.—*avdzîndalui aestă fráflí ma mări, dzîsiră* (dacă aú auzit aceasta frații cei măi mari, ziseră) P. B. 464.—*niclu, agiungîndalui tu buriclu a pădúrilei, da di nă căsică* (fratele cel măi mic, cînd ajunsese în mijlocul pădurii, dă de o căsuță) P. B. 464.

2. Raportat la compliment orî la atribut constituie un atribut. E rar întrebuițat cu acest înțeles în dacoromîn, și încă măi rar în macedoromîn. În unicul exemplu pe care-l pot da (Măi sint însă probabil și altele), participiul e legat de substantivul său cu prepoziția *de*.

căvălăria trag di-l la căplu ațilú di immînda (călăreții trag sabia și iaú capul celui care mergea pe jos) P. B. 147.

3. Ca atribut al unui substantiv (orî pronume) fără prepoziție constituie împreună cu substantivul său un compliment de timp, de cauză, de mod, de condiție. În propoziție principală și subordinată (Întrebuițare absolută).

pistipsiá niși că, îngfîtîndalui neăua, cari di dóli erá ca s-hibă căma sănătós, va-l arăfiá inima (credeau ei că, dacă vor înghiți neaúa, aceluia din doi, care ar fi fost măi sănătós, trebuia să i se răcească inima) P. B. 15.—*fugînda nis, na un cîni intră tu odă* (dupăce a plecat, na că un cîne intră în odae) P. B. 90.—*Teățire arsărinda cîndu pri un boú cîndu pri alántu, z-dufeá ágrulu prima* (învremece Teățire săria cînd pe un boú cînd pe celălalt, arătura se făcea foarte bine) P. B. 117.—*sculîndalui ficiórlu, nu li se astîndzeá fóclu* (cînd s-a sculat flăcăul, nu măi putea de supărare) P. B. 120.—*hillu de-amiră aspărse ténta, ca, sculîndalui-se Dáfná, yis să-l si pără túte* (fiul de împărat strică cortul, pen-

truca, cînd se va scula Dafna, să i se pară că toate aū fost numai vis) P. B. 182.—*şădzündalūi m pāde, ta z-dis-cūrmă năhīāmă, γine nă dūlă* (pecînd şedea el jos, ca să se hodinească oleacă, vine o roabă) P. B. 243.—*amirālu ş -amirāroāna, avdzündalūi aēstă, hēvrile l'-acăţāră* (pe împărat şi pe împărăteasă, cînd aū auzit aceasta, i-aū apucat frigurile) P. B. 319.—*cădzündalūi frūndzīle, io mutrēscu şi aspūn după iāle tihea oamīnlor* (cînd cad frunzele, eū mă uīt şi spun după ele soarta oamenilor) P. B. 316.—*tūtă noāp-tea nu o-acăţă sōmnul, mintuindalūi-se la ntribări* (toată noaptea n-a prins-o somnul, gîndindu-se la întrebări) P. B. 359.

Din punct de vedere al timpului, participiul prezent este, ca şi în dacoromîn (pentru care vezi a mea Gramatică elementară pag. 338), dependent întrebuiţat, şi împărtăşeşte sfera timpului său dela timpurile cu care stă în legătură. Numai la întrebuiţarea lui absolută (3) există o discordanţă între macedoromîn şi dacoromîn în felul acela că în macedoromîn participiul prezent arată cîteodată antecedenta faţă cu predicatul propoziţiei. Compară exemplul *fugīnda nis, na un cīni intră tu odă* (dupăce a plecat, un cîne întră în odae). O asemenea vorbire, *plecînd el, un cîne întră în odae*, este imposibilă în dacoromîn.

XI

Participiul trecut (pasiv) prezintă, faţă de aceiaş formă verbală din dacoromîn, următoarele particularităţi (Pentru dacoromîn vezi a mea Gramatică elementară §§ 98-99).

A. Din punct de vedere al formei.

1. Forma dacoromînă (singular: m. *-u*, f. *-ă*; plural: m. *-i*, f. *-e*) există numai cînd participiul e atribut şi predicat, cu deosebire că atunci cînd genul e neutru singular, forma nu-î cea masculină, ci cea feminină. Rar, la întrebuiţarea absolută (Vezi mai jos sub B, 4), chiar cînd genul e masculin singular, forma este cea feminină.

cu nārli trāpti (cu nările trase) P. B. 36.—*li vidzū streāsī* (le văzu strînse, văzu că lucrurile se încurcă, se văzu la strîmtorare) P. B. 108.—*ţe-ī scriātă, scriātă armīne* (ce-ī scris, scris rămīne) P. B. 125.—*tu aūă erā ascūmtu un şārpe* (în poamă era ascuns un şerpe) P. B. 130.—*fu scriātă s-moāră* (i-a fost scris să moară) P. B. 130.—*lu ŷinū ascūmtu [pi tā-*

tu-su] (l-a ținut ascuns pe tată-so) P. B. 167.—*aclo eră adunați ȳătri dit pătrule mărđzini a lóclui* (acolo erau adunați doftori din cele patru părți ale pământului) P. B. 349.—*mulêrle ligăte la cap* (fimeile cuminți) P. B. 350.—*dipuse nîsă dipri pînea di pășe ș-intră bărbātu-su, ca cum eră căma undzită* (se scobori ea din slujba de pașă și întră bărbatu-so, după cum era mai cuviincios) P. B. 350.—*căstrul a-estu eră adrăt tu mēsea de-amăre* (cetatea aceasta era zidită în mijlocul mării) P. B. 351.—*feăta eră teăsă pri pat* (fata era întinsă pe pat) P. B. 352.

2. Cînd participiul e izolat pelingă un verb auxiliar, pentru a forma perfectul și pluscaperfectul indicativului și conjunctivului, forma, invariabilă, este cea de feminin singular, nu cea de masculin singular ca în dacoromîn *).

ți-aveăm dzisă (ți spusese) P. B. 17.—*Cóla s-aveă dūsă și s-aveă teăsă* (Cola se duse și se culcase) P. B. 25.—*aveă durnită* (dormise) P. B. 25.—*năpu l-ăre furată [sor-sa] dila nîsă [părădzile]?* (nu cumva a furat sorăsa paralele dela dinsa?) P. B. 169.—*aveă moartă, durnită* (murise, dormise; plural) P. B. 220.—*ȳineă treîli drați și-ș aspuneă drăcuriile țe-aveă faptă* (veniaū cei trei draci și-și spuneau drăciile ce făcuse) P. B. 348.—*nu s-ăre avdzită om di fumeăla noastră s-ăibă micătă mer dipri nîs* (nu s-a pomenit om din familia noastră care să fi mîncat un măr depe dînsul [acel pom]) P. B. 373.—Alte exemple pentru perfectul și pluscaperfectul conjunctivului vezi sub III, IV, VI, VII.

B. Din punct de vedere al înțelesului.

1. Ca și în dacoromîn (Vezi a mea Gramatică elementară § 98), precum și în tot felul de limbi altele, unele verbe ne-transitive aū participiul trecut cu înțelesul activ, adecă cu înțelesul de participiu activ trecut (Vezi exemple la întrebuițarea

*) Această formă *-ă* a participiului trecut, atunci cînd participiul este izolat pelingă verbul auxiliar în forme temporale compuse, apare și în dacoromîn pe unele locuri, anume în Banat (cîteva sate din regiunea Almaș; Alibunar), în Bihor, la cursul de mijloc al riului Someș, Weigand în III Jahresbericht 244, IV Jahresbericht 297, VI Jahresbericht 38; în munții apusenî ai Transilvaniei și în Maramureș, Tache Papahagi, Cercețări în Munții apusenî, în Grai și suflet, II, anul 1925, pag. 52, Tache Papahagi, Graiul și folklorul Maramureșului, București, 1925, pag. LXVIII, LXIX. În Ein mazedorumänischer Ausläufer des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für romanische Philologie XXXVII pag. 614, Bacinschi a emis părerea că este împrumutată dela participiul trecut albanez.

absolută, mai jos sub 4). Decît, contrariu de ceia ce are loc în dacoromîn, și unele verbe transitive aŭ participiul trecut cu înțeles activ, și anume cu înțelesul de nomina agentis. Acest din urmă fapt trebuie pus poate pe socoteala limbii albaneze, unde participiul trecut are înțeles și pasiv și activ de nomen agentis (Vezi Gustav Meyer Kurzgefasste albanesische Grammatik § 119; Pekmezi Grammatik der albanesischen Sprache pag. 204). Compară însă acelaș fapt din meglinit, unde foarte greŭ se poate admite vreo influință albaneză.

znoitlu, iarădisitlu, mōrtu; z-viāde znoitlu, iarădisitlu ma singr ūāsă (făcătorul, creatorul este mort; făcătorul, creatorul e numai un cadavru) C. D. V 281₂.—*dumnidză, ți este mare fursatli, vru tra s-lu scāpă nāpōi ditru māinle a munduilor di dēmuņi* (dumnezeŭ, care e foarte favorabil, voi să-l scape din minile demonilor chinuitoři) C. D. VI 91₂₅.—*irīa ma niluiță di tūță ūāminli tru chirōūlu ațelu* (eraŭ mai milostiv decît toți oamenii pe vremea aceia) C. D. VI 95₇.—*dumnidză este niluitu* (dumnezeŭ este milostiv) C. D. VI 109₂₈.

2. Diferitele întrebunțări, pe care le are participiul trecut, supt forma masculină singulară, ca infinitiv activ prezent în dacoromîn, nu există în macedoromîn (α. subiect lui trebuie: *trebuie spus*.—β. cu prepozițiile *de, pentru*, ca compliment de scop [orî, cu *de*, și ca atribut] pe lingă substantive: *clacă de dres drumul; a venit vremea de prășit popușoi; fier pentru potcovit caii*.—γ. cu prepozițiile *de, pentru*, ca compliment de diferite feliori, mai ales ca compliment de scop, pelingă adiective și adverbe: *greŭ de purtat; cum e mai bine de tras în gazdă; eraŭ aproape de plecat; hîrtie bună pentru scris*.—δ. cu prepoziția *de*, ca predicat pentru a arăta trebuința și necesitatea: *multe sînt de făcut*.—ε. Ca predicat sub formă de diferite complimente: *merindele sînt pe sfîrșit*.—ζ. cu prepoziția *de*, ca compliment al verbului *am* pentru a arăta trebuința și necesitatea: *mai am de răbdat; am de trecut prin multe locuri*.—η. cu prepozițiile *la, după, de, din, în, pentru*, ca compliment de deosebite feliori la verbe: *încep a mă da la scris; pleacă după jăfuit; cu ochii painjiniți de uitat; nu pulea dovedi ciubotele din cîrpit; venise în peșit; s-a dus la oraș pentru tîrguit; de uitat, n-am uitat nimica*.—θ. Articulat, ca subiect, atribut și compliment: *prășitul e greŭ; sămănatul merge bine; a venit vremea prășitului; s-a îmbolnăvit de alergatul cel mult*. Cu acest

înțeles însă participiul și-a perdut firea verbală, adică de lucru abstract considerat ca rezultatul unei activități, aproape complex, și nu poate avea obiect drept. El e aproape concretizat, adică devenit substantiv.—Nearticulat, participiul trecut cu înțeles substantival se găsește foarte rar întrebuințat: *mult ajută un prășit bun*).

3. În schimb, însoțit de adverbul *ună* (tot odată, împreună), fără prepoziție (întrebuințare absolută), participiul trecut, supt forma feminină singulară, formează un infinitiv activ cu serviciul de compliment de timp, analog infinitivului despre care s-a vorbit la IX, 9. Acest lucru nu există în dacoromîn. Din punct de vedere al timpului arată antecedența față cu predicatul propoziției.

ună vinită oâminli tu călivă, [moașa] trădzeă nă oără cu mătura și-l mărmurisiă di mprôști (îndatăce veniaŭ oamenii la colibă, baba trăgea odată cu mătura și-i înpietria din picioare) P. B. 52.—*ună vinită a lui acló cu zláchili, ș -cîndu trădzi [moașa] nă oără cu mătura, l mărmurisi* (îndatăce veni el acolo cu fiarele, baba trage odată cu mătura și-i înpietri) P. B. 52.—*Mitre, nă intrătă-n căsă, o bágă chîátra sun limbă* (Mitre, îndatăce întră în casă, o bagă piatra sub limbă) P. B. 67.—*ună vinită, Țandzacúchi gri* (îndatăce veni, Țandzacuchî zise) P. B. 107.—*ună intrătă amirălu-n căsă și-l vidzú feáta, di nă oără-l cunoscú* (cum întră împăratul în casă și-l văzu fata, îndată-l cunoscú) P. B. 133.—*ună turnátă bărbátu-su, [mulărea] acăță s-plíngă* (îndatăce se întoarse bărbatu-so, fimeea începu să plîngă) P. B. 190.—*ună vinită lamn'a, și dișclise gúra, s li nglítă di nă oără* (cum veni balaurul, și deschise gura să-i inghită dintr-o dată) P. B. 343.—*spínlu, ună agiúmtă aoáțe, ntribă lúmea* (spînul, îndatăce ajunsese aici, întrebă lumea) P. B. 350.—*feáta, ună vidzútă, și-l cunuscú* (fata, cum îl văzu, îl și cunoscú) P. B. 379.—*hillu de-amiră, ună vidzútă țe-l feáțe de-aproápe, și dzíse: aéstă va hibă nveásta mea* (fiul de împărat, îndatăce a văzut-o de aproape, a și zis: asta va fi nevasta mea) P. B. 400.—*ună intrătă [fusárlu], părintile u bágă [feáta] tu nă sindúche* (îndatăce întră fusarul în casă, părintele fetei o bagă într-o ladă) P. B. 449.

Avem probabil a face cu o influință albaneză. Vezi § 315 No 10 d β.

4. Ca atribut al unui substantiv (orî pronume) fără pre-

poziție constitue, în serviciu de infinitiv activ, împreună cu substantivul său, un compliment de timp. În propoziție principală (Trebuie să se fi găsit însă exemple și pentru propoziție subordonată). Din punct de vedere al timpului arată antecedenta față cu predicatul propoziției. (Intrebuințare absolută). În dacoromîn numai rar, cînd participiul e însoțit de un adverb, și în împrejurări care nu sînt cercetate încă, se găsește asemenea întrebuințare absolută a participiului trecut, de pildă: *odată intrat în casă, n-ai să poți scăpa de dînsul cu una cu două. nidișclisă ușa ghine, se-atrăpse [cucotlu] nafoără* (încă nu se deschisese ușa bine, și cucoșul eși afară) P. B. 30.—*niscós zborlu ghine din gura, și țe s-ță veadă očlil?* (n-a apucat bine să spue vorbele acestea, și ce să-ți vadă ochii?) P. B. 67.—*nidzts grăilu ș-la nă ciumăgă* (n-a sfîrșit bine vorba și șa un cîomag) P. B. 107.—*noăptea si sculă nidată soărli* (noaptea se scula înainte de a răsări soarele) P. B. 124.—*plîngul și suschirărli tricûti, dimîndă s-li ndreăgă călu* (dacă aș trecut plînsul și suspinările, ceru să-î pregătească calul) P. B. 194.—*mîne tu hărghie, niapirită soărle, s-ti aflî aoi* (mîni dizdimineafă, înainte de a răsări soarele, să te afli aici) P. B. 325.—*nica nitricût ghine [ficiôrlu] și feata amină mērlu* (n-apucă bine să treacă flăcăul, și fata azvirli mărul) P. B. 394.—*niscós grăilu și căra trądze un vimtu, fi le-arni căfurle ca di pri palmă* (n-a apucat să sfîrșească bine vorba, și cînd trage un vînt, îți mătură drumurile ca-n palmă) P. B. 452.

XII

În C. D. VI 129₁ se găsește forma următoare: *dă-nu-l Danil, s-lu vătănămu. amă căma nu nu-l deș* (τρεσσ), *nói tine va s-ti ardēnu* (dă-ni-l pe Daniel, să-l ucidem, dacă nu ni-l dai, te vom arde pe tine). Această formă -ș a lui *daū* este probabil o formă de conjunctiv, copiată după forma de conjunctiv prezent 2 persoană singulară albaneză -ș.

Fapte ca cele de sub I, VIII 2, X α, XI B 3 și (poate) XII nu se pomenesc în dacoromîn, unde nu se găsește nicio formă verbală împrumutată din vreo limbă străină ori imitată după vreo limbă străină.

§ 279. d) Adverb

1) Adverbe împrumutate

Nu-î vorba de cuvinte străine, care prin izolare ar fi devenit adverbe în sînul limbii romîneşti, ci de cuvinte care sînt adverbe (complimente circumstanţiale izolate, vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 91) în însăş limba de origine.

aia (sigur) C. D. VI 167₆ > albanez *ai* wohl, gewiss Hahn.—*átacta* (fără măsură) C. D. VI 145₃₅ > neogrec *ἀτακτα* en désordre.—*azvárna* (de-a valma, fără alegere) P. B. 230 > albanez *zvárna* schleifend M. Wört. 44.—*bárim* (cel puţin, încaltea) P. B. 72 > turc *barí* au moins Zenker 162 a.—*brénda* („numai în expresia *ul băgără brénda* = il puseră înăuntru, adecă l-aŭ pus în puşcărie“) > albanez *brándá* drinnen, hinein M. Wört. 47. Capidan 521.—*cánim* (cel puţin, macar) P. B. 79 > neogrec *καὶν* au moins, du moins.—*carşă* (la din contra) C. D. IV 153₂₅ > turc *karşí* vis-à-vis, en face, contre Zenker 678 c.—*dip-dípe* (de fel, cu totul) P. B. 49, 379, C. D. V 215₁₁ > turc *dib* tout-à-fait Zenker 445 b.—*dişă* (în două părţi) C. D. V 209₆ > albanez *düş* doppelt, in zwei Stücke M. Wört. 78, M. G. § 63.—*fóra* (pe faţă) P. B. 248 > neogrec *φώρα* en dehors, en public.—*ghïoia* (chipurile) P. B. 177 > turc *güiá* pour ainsi dire, comme si Zenker 781 a.—*hágiba* (nu cumva, oare) C. D. IV 157₇ > turc *hağéb* est-ce que par hasard? etwa? Zenker 623 a.—*iliachim* (aşa fiind, aşa dar, oarecum, prin urmare, cu toate acestea, totuşi) C. D. IV 163₉ > turc *öilé ikin* aşa fiind Zenker 135 a+153 c.—*mizia* (cu greu, de abia) P. B. 328 > albanez *me zi* mit Mühe, kaum M. G. glosar.—*nafilé* (degeaba, în zadar) C. D. IV 177₁₉ > turc *nafile* en vain Zenker 904 c.—*nápu* (nu cumva) P. B. 169 > neogrec *νά πως*.—*n cót* (degeaba, în zadar) P. B. 54 > albanez *mbă kot* umsonst, *kot* umsonst, vergeblich M. Wört. 202.—*ómia* (de asemenea) C. D. V 293₃ > neogrec *εμοια* également, pareillement.—*pára* (mai) C. D. IV 191₄ > neogrec *πára* plus.—*părđună* (cu puterea) C. D. V 257₃ > albanez *păr đuni* mit Gewalt M. Wört. 87.—*puté* (niciodată) P. B. 400 > neogrec *ποτέ* jamais.—*tersené* (pe dos) P. B. 124 > turc *tersiné* à l'envers Zenker 278 a.—*tu óndi* (în adevăr) C. D. IV 161₅ > neogrec *τῷ ὄντι* en effet.

2) Forme adverbiale împrumutate

α. Macedoromînul a împrumutat din neogreaca forma adver-

bială -a. Vezi mai sus sub Participiul prezent (c X, § 278 X).

β. Formează adverbe alipind la adverbe românești forma pronominală albaneză -do (Vezi mai sus sub Pronume, b 2, § 277 No 2): *iufidó* (oriunde) C. D. V 201₅ > *iu* (ubi) + *fi* (quid) + -do.

γ. Formează adverbe prin compunerea unui adverb românesc cu un pronume albanez: *cănchişdó* ori *cănchişdo* (oricând) C. D. V 201₅ > *cându* (quando) + albanez *kuşdó* jeder. — *cânduchişdó* ori *cânduchişdo* (oricând) C. D. IV 179₁₇. — *iu-chişdó* (oriunde) C. D. IV 171₃₃ > *iu* (ubi) + albanez *kuşdó*.

Fapte ca cele de sub 1 se găsesc în dacoromîn. Şi dacoromînul are adverbe împrumutate din limbă străină: *aëvea* > vechiul bulgar *iavk* manifeste. — *agále* > neogrec ἀγάλλι *lentement, doucement.* — *alandala* > neogrec ἀλλὰ ἀντ' ἀλλὰ *à tort et à travers.* — *anápoda* > neogrec ἀνάποδα *à l'envers, de travers.* — *ba* > slav *ba* idem. — *başcă* > turc *başká* *séparément, à part, autrement, outre* Zenker 164 c. — *barím* > turc *barí* *au moins* Zenker 162 a. — *batír* > ungar *bátor* *obgleich, obwohl.* — *da* > slav *da* idem. — *de-a válma* > vechiul bulgar *valümü* *dativ pl. dela valü, rus valomü* in *Haufen Tiktin Wörterbuch.* — *degeába, geába* > turc *ğabá* *gratis* Redhouse 633 a. — *de iznoávă* > slav *izü nova* *din nou* Cihac. — *get begét* > turc *ğedd beğedd* *moştenit din tată în fiu* Zenker 350 c. — *mülcom* > vechiul bulgar *mlükomi* *tacite.* — *müsaí* > ungar *muszáj* *numai decit.* — *niám nisám* > bulgar *ni tam ni sam* *weder hin noch her* Tiktin Wörterbuch. — *niznáí* şi *niznaí* > rus *ne znáü* *nu ştiu.* — *prea* > vechiul bulgar *prk* *valde.* — *sam tam* *de but en blanc* Cihac > bulgar *samü tamü* *par-ci par-là.* — *sánchi* > turc *san ki* *comme qui dirait* Zenker 563 b. — *tócmaí* > vechiul bulgar *tüküma, tükümo* *μόνον, solum, tükümü-a-o* *adiectiv ἴσος, aequalis.*

Fapte ca cele de sub 2 nu se găsesc în dacoromîn, unde nu există forme adverbiale împrumutate din limbă străină. Numai în *aşisdere-aşjdere* a presupus Hasdeu *Cuvinte din bătrîni* I pag. 90, *Etymologicum magnum* pag. 2004, o influinţă asupra adverbului românesc *aşiş* (> *eccum + sic + -ce*) din partea sîrbului *takogjer* (citeşte *također*) *ebenfalls, aequae.* Tiktin Wörterbuch tăgădueste influinţa cuvintului sîrbesc, dar admite o influinţă a vechiului bulgar *takožde*, *eodem modo*, în ce priveşte pe -de- din *aşjdere*, -re ar trebui explicat după el în acelaş chip ca -re din *almintere, pretutindere* (Originea acestui -re de altfel e necunoscută, vezi 22 sub § 237. Hasdeu *Cuvinte*

din bătrîni I, 90 il explică prin infuința lui *aşjidere*). Este foarte posibil însă, ba chiar foarte probabil, că și *-de-* trebuie explicat în alt chip oarecare decît prin influință din partea unui adverb slav.

§ 280. e) Prepoziții

Macedoromînul are prepoziții împrumutate din limbi străine: *carşi a* (contra, în fața) C. D. IV 199₂₉ > turc *karşı* contre, en face Zenker 678 c.—*γώρα di* (afară de) C. D. V 279₂₇ > neogrec *χωρία* séparément, à part.—*sprima* (după, conform cu) C. D. V 223₉, VI 109₃₄ > sîrb *sprema* comparativ cu.—*varingé* (până la) C. D. V 251₂₀ > turc *varingé* până la Redhouse 2122 a. Intrebuințarea e pleonastică, înprenuă cu prepoziția romînească *păn di*, astfel că substantivul e pe de o parte precedat de prepoziția *păn di*, iar pe de altă parte e urmat de postpozitivul turc *varingé*: *dumnidză lă pitricù fôcu din țêru a Sodomîânlor, di li arse cu tûtă păn di furingă varingé* (dumnezeu trimese foc din cer Sodomienilor, de-î arse cu totul păn la speciile de animale).

Și în dacoromîn există prepoziții împrumutate din limbi străine: *înpreájma* > vechiul bulgar **prkždima* > *prkžde* ante + sufixul adverbial *-ma*.—*înpotriva-înpotriva* > vechiul bulgar *protiv* *πρός*, versus, bulgar *protiv* contre.

Ca o influință albaneză consideră Capidan 503 faptul că în macedoromîn pe alocurea unele prepoziții se construiesc cu nominativul pronomelui personal de persoana întîia singulară: *la iô, tră iô, fără di iô*.

§ 281. f) Conjunctii

Macedoromînul are conjuncții împrumutate din limbi străine: *cândă* (cași cum, cași cînd) C. D. IV 201₃₈, V 201_{10, 11} > *ca* (quam) + neogrec *εν* dacă + albanez *ndă* cînd M. Wört. 299. Romînul *ca* s-a compus cu *εν* după modelul grecului *ὡσάν* comme, aînsi que.—*cangândă* (cași cum, cași cînd) C. D. V 285₂₄ > *ca* (quam) + neogrec *εν* + *cândă*.—*cîunchi* (pentrucă) C. D. V 241₁₉ > turc *čünkî* parce que Zenker 375 b.—*di ändă* (decînd) C. D. V 267₂₂, 279₂₀ > *de* + albanez *ndă*.—*de* (însă) C. D. VI 121₁₀ > neogrec *δέ*.—*e* (orî) C. D. V 253₃, 291₃₃ > neogrec *η*.—*i* (orî, saü) P. B. 7, 68, etc. > neogrec *η*.—*iliachim* (însă) C. D. VI 125₁₃, 165₂ (Vezi la adverbe).—*sprima fi* (după cum)

C. D. VI 109_{3,3} (Vezi la prepoziții).—*véčǎ* (însă) C. D. IV 207_{3,3} >albanez *več* allein, abgesondert, ausser, ausgenommen M. Wört. 468.—*—ș-lás* (macar că) P. B. 461 este imitat după neogrecul *μαζ* macar că.

Acest lucru nu se pomenește în dacoromîn, unde nu există conjuncții împrumutate din limbi străine. *de* nu poate fi nici de origine slavă, cum presupune Sandfeld-Jensen Zeitschrift für roman. Philologie XXVIII, 33, care o pune în legătură cu bulgarul *ta* și sîrbul *te*, nici de origine albaneză, cum crede Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen III § 560, care o pune în legătură cu albanezul *eđé*. Chiar în macedoromîn, unde forme gramaticale străine se găsesc în adevăr împrumutate în mare măsură, conjuncțiile de origine străină sînt relativ puțin întrebuițate față de multa întrebuițare a conjuncțiilor de origine latină. Ar fi extraordinar lucru ca tocmai în dacoromîn, care e așa de refractar față de împrumuturile formale străine, una din conjuncțiile cele mai întrebuițate, și una din cele cu mai multe înțelesuri, cum este conjuncția *de*, să fie de origine străină (Vezi cele spuse asupra acestei conjuncții la § 268 No 4 Nota, pag. 307). Dacă nu se poate da de capătul originii acestei conjuncții prin mijlocirea de elemente latine, cum am încercat eu să fac în Principii de istoria limbii pag. 52 (Acolo eu deriv conjuncția *de* din prepoziția *de*), apoi mai de grabă e moștenită din limba thracă, după cum acelaș Meyer-Lübke locul citat propune.

§ 282. g) Cuvinte

1. Se găsesc în macedoromîn cuvinte latine și cîteva de origine probabilă veche germană, veche romanică, autohtonă, veche greacă, care nu se găsesc în dacoromîn: *adár* vb. (fac) P. B. glosar >**adaro?* Pascu, Dictionnaire etymologique macé-doroumain, I, Iași, 1925 (după Pușcariu).—*afreățǎ* s. f. (turtă de aluat nedospit coaptă pe cărbuni) >*africa* Pap. Jahr. 101.—*agîün* ad. (flămînd, nemîncat) P. B. 22, 44, C. D. VI 129₁₉ >ieiunus.—*ayidzmǎre* s. f. (culesul viilor) P. B. 367 >**vindiamare, vindemiare*.—*amiridz* s. eter. („locul de odihnă al oilor, caprelor, pela amiază, vara“) P. B. 363 >*meridies*.—*amiridz* vb. („daü oile la odihnă pela amiază“ P. B. glosar) >*meridiare*.—*andoápǎr andupǎrǎre* și *andupirǎre* vb. (a răzǎma, a sprijini) >*depalo* Pap. et. 4.—*angînescu* vb. (a geme, a sufla din greü, a gifii, a clefǎi) >*gannio* Pap. et. 5. După

Capidan, Meglenoromîniî I, 101, cuvîntul sună în nordul Macedoniei *ancănescu* și etymon ar fi **incanescō* > *cano*.—*âpir* vb. (a se lumina de ziuă) P. B. glosar > *aperio*.—*arât* s. eter. (plug) Dalametra > *aratrum*.—*arăgurédzu* vb. (a rîgii) > **regulo* Pap. et. 6.—*arugă* s. f. (portița staulului pe unde intră vitele) > *ruga* Pap. et. 6.—*arûmin aruminăre* vb. (a ronțai) > *rumino* Pap. et. 6.—*arûp* s. eter. (povirniș, prăpastie) P. B. 317 > *rupes*.—*arûs* („blond, bălan, plăviț” Dalametra) > *russus* Pascu, Dictionnaire.—*aruteăuă* s. f. (o cordea, care pune în mișcare un *arutél* sau orice lucru de formă rotundă, precum cicric, rodan); *arutél* s. m. (o rotiță, un scripete, de care sînt atîrnate itele) > **rotilla* Pap. et. 8, 9.—*asfingu* vb. reflexiv (a crește, despre aluat); *disfingu* vb. reflexiv (a da înapoi, a scădea din crescut, despre aluat) > *tingo* Pap. Jahr. 102.—*astrăg astrădzire* și *astrădzeare* vb. (a trage peste, dincolo, cit colo, departe) > *extraho* Pap. et. 9.—*avgîțescu* vb. (adaug, măresc, sporesc) Dalametra > **avgát*, plural **avgátî*, participiul lui **augo*, augeo Pascu Etimologii 18.—*ăvră* (vînt ușor, răcoreală) P. B. 12, 316 > *aura*.—*baș* vb. (sărut) P. B. 469 > *basio*.—? *binăț* s. m. pl. (gemeni) > **binati* Pușcariu după Weigand în Zeitschrift für romanische Philologie XXIX, 631 și în Etymologisches Wörterbuch No 202.—*bor burăre* vb. (a zbura) > *volo* Pap. et. 13.—*căloări* s. f. (căldură) P. B. 103 > *calor*; *l* > *r* prin disimilație.—*căprină* s. f. (păr de capră) P. B. 207, 300 > *caprina*.—*cășare* (stină) P. B. glosar > *casearia* Giuglea 359.—*cătînăru* s. m. (lecat) Mihăileanu > *catenarius* (mai degrabă decît **catenalis* propus de Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 316; pentru însemnarea de instrument a sufixului *-arius* în romînește vezi Pascu Sufixe romînești).—*cătînă* s. f. (chee) Mihăileanu (unde însă stă scris *catină* cu *a*, poate din greșală) > *catena*.—*cățîn* s. eter. (talger, farfurie) P. B. 330 > *catinus*.—*cîstîniă* s. m. (castan), *cîstîniă* s. f. (castană) Dalametra > *castanea*.—*cună* s. f. (leagăn) Dalametra > *cuna*.—*cusurin* s. m. (văr) P. B. 306 > *consobrinus*.—*cusurină* s. f. (vară) P. B. 306 > *consobrina*.—*deâpir* vb. (zmulg părul) P. B. 17, 129, 197 > *depilo*.—*dîmîndu* vb. (cer, poruncesc) P. B. 29, 37 > *demando*.—*disfingu* vb. reflexiv. Vezi *asfingu*.—*disic* vb. (despic) P. B. 7, 356, 469 > *disseco*.—*dizmăl, dizmălăre* vb. (destrăm) > *mallus*, $\mu\alpha\lambda\lambda\acute{o}s$ flocon de laine, poil d'une étoffe Pap. et. 19.—*dzîn* s. m. (zeu) P. B. 221 > *divinus*.—*fitălu* s. m. (copil încă nenăscut, embrion) Mihăileanu > **fetalus* Pascu Eti-

mologii 23.—*fitălū* s. m. (timpul în care fată oile și caprele) P. B. glosar > **fetalium* Pascu Etimologii 23.—*fulnă* s. f. (pielea de foale în care s-au păstrat brinzeturile) > *follina* Pap. et. 22.—*furigă-furrigă* s. f. (specie, specie de animale) C. D. V 247₂₂ 251₂₀ > *fără* + *-igă*? (*fără* la Dalametra, Mihăileanu, Cavaloti „trib, neam, origine, familie, rudenie”; dacoromîn *fără* neam, națiune, vezi Dicționarul Academiei Romine; albanez *fără* -*fără* Stamm, Geschlecht, Art, Nachkommenschaft, Same, Frucht M. Wört. 100; neogrec *φάρα* raçe, engeance; langobard *fara* generatio Ducange Glossarium mediae et infimae latinitatis; italian din Lombardia *fara* kleines Landgut Diez Etymologisches Wörterbuch. Cuvîntul e, deci, originar langobard). Este greu de admis că *furigă-furrigă* ar fi cumva=*furnigă* > *formica*. Locurile din C. D. V 247₂₂ 251₂₀ sînt acestea: *s-nicără tûtă dipri lócu, șă ũămînli șă furrizle dipri lócu* (se înceară toți depe pămînt, și oamenii și ~ depe pămînt [Este vorba de potop]); *lă pitricú fócu din țeru șă a Sodomianlor, di li arse cu tûtă, cu súflitu ți si aflá păn di furigă varingé* (li trimese foc din cer Sodomienilor, de-î arse cu totul, dela oameni păn la ~).—*furnu* s. m. (cuptor) P. B. 108 > *furnus*.—*gărăscu* vb. (a ciripi asurzitor, despre păseri) P. B. glosar > *garrire* Pascu în Arhiva Iași XVI, 323.—*giúdețe-giúdițe* s. m. (judecător) C. D. IV 183₁₇ 187₂₀ > *iudicem*.—*giunár* ad. (voinic, viteaz) P. B. 270 > *iuvenalis* Pascu Etimologii 25.—*giurgîună* s. f. (ceartă, dispută mare, gilceavă, zgomot mare, gălăgie) > **giurdz* > *iurgium* + *-iune* Pap. et. 27.—*giudescu* vb. refl. (mă bucur) Dalametra > *gaudeo* Pascu Etimologii 25.—*grumur* s. eter. (stog, grămadă) Dalametra > *grumulus*.—*gruhédzu* vb. (grohăesc) Mihăileanu > *grunio*.—*yinglă* s. f. (chingă) P. B. 252 > *vinculum*. De origine relativ recentă.—*hévri* s. f. pl. (friguri) P. B. 90 > *febres*.—*hic* s. m. (smochin) P. B. 44 > *ficus*.—*lámít* s. m. (paralitic) C. D. IV 197₁₁ > vechiú german *lam paralyticus, kilamet debilitatus* Graff Althochdeutscher Sprachschatz II, 210?—*mărițescu* vb. (înrautățesc) C. D. IV 215₂₆ > *malitia* Capidan în Dacoromania II 627.—*mérdu* s. m. (excremente) Mihăileanu > *mërda*. Cuvîntul prezintă dificultăți. Ar fi trebuit să sune *nerdu*.—*mes* s. m. (lună) P. B. 1, C. D. V 293_{6, 8} > *mensis*.—*móstru* s. m. (arătare, monstru) P. B. 319 > *mo(n)strum*. Ori poate neogrec *μόστρον*?—*múlu* ad. (de culoare negricioasă) > *mulleus* Pap. et. 39.—*múndă*. Vezi sub *múndză*.—*múndză* s. f. (mină) P. B. 198 (La acest loc *mún-*

dză înseamnă într-adevăr *mîndă*, iar nu *iscălitură*, cum traduce Papahagi: „*scoate cărtea amirălu, l-u spūne a măsai, a-estă di-ună oără cunuscū că nu-î mîndza lei*“ [scoate scrisoarea împăratul, o arată măsei și aceasta îndată cunoscū că nu-î mîna ei, că n-a fost scrisă de dînsa]]. Înseamnă și *tiflă* P. B. 125, 204 (și anume la plural: *mîndzî*). Cuvîntul se mai găsește, cu înțelesul de *tiflă*, în albaneza, *mîndză* M. Wört. 289, și în neogreaca, *μοῦντζα*. Înțelesul primitiv a fost acel de *mîndă*, de unde a rezultat acel de *scrisoare de mîndă*, păstrat în macedoromîn (tot așa francez *main*, german *Hand*), și acel de *tiflă*, din cauză că tifla, adecă mijlocul de a se apăra contra *deochiului*, consistă în aceia că arăți cuiva mîna cu palma spre dînsul și cu degetele rășchirate. Cuvîntul trebuie pus în legătură nu cu niscai cuvinte care ar însemna *murdăresc*, după-cum face M. Wört., care se gîndește la italian *moccio*, venețian *mozzo*, Rotz, Schleim, ci cu vechiū german *munt*, *munda*, anglosaxon și vechiū nordic *mund*, care înseamnă *mîndă*, *palma*, și pentru care vezi Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 87. Trebuie plecat dela un **mundia*, **munda*, anterior africativării lui *d + i +* vocală. Cuvîntul albanez și cel neogrec sînt împrumutate din romînește. Alături există în macedoromîn cuvîntul sing. *mîndă* pl. *mîndi* și *mîndzî*, rază, Dalametra, P. B. 10. Sextil Pușcariū Etymologisches Wörterbuch vrea să-l derive din *mundus* lume. Mai degrabă trebuie pus în legătură cu *mîndză* tiflă, cu faptul anume că la tiflă degetele rășchirate capătă aparența unor raze despărțite dela un centru.—*mîrnu* ad. (negru ca mura) P. B. 119 > **morinus* Pascu Etimologii 28.—*năărăcă-năărăcă* s. f. (mamă vitrigă) P. B. 21, 56 > *noverca*.—*nțes* (aprins, care arde la gust, despre brînză și fructe) > *incensus* Capidan în Dacoromania II 630.—*ntric* vb. (hrănesc) P. B. 459 > *nutrico*.—*oărăfîn* ad. (sărac, biet) P. B. 8 > *orfanus*.—*oarca* adv. (la pustiea: *orca du-te du-te la pustiea*) Mihăileanu > *orcus*. Pascu Lat. Elem. 261.—*pap* s. m. (bunic, moșneag) P. B. 3, 134 > *pappus*.—*păl'ur* s. m. (o plantă, argalou, porte-chapeau, paliurus aculeatus Lam., lipsește numele dacoromîn) > *paliurus* Pap. et. 40.—*pănucle* s. f. (ciumă, Pest) > *panucula* Pușcariū Etymologisches Wörterbuch No 1254.—*părtăciune* s. f. (împărțire, dare de pomană) C. D. VI, 113₂₇ > *partitionem*.—*pătună* s. f. (labă) P. B. 48 > romanic **patta* Pfote, Tatze, pentru care vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 6301. Este și în neogreaca, *παποῦνα* plante du pied.

—*pénură* s. f. (cuiú) P. B. 51 > *pinnula* Pap. et. 41. Compară înțelesul de *ébuard*, *Spaltkeil*, pe care-l are *până* > *pinna* din cauza asemănării de formă. *pén-*, nu *pín-*, prin influința lui *peănă* (pană).—*picúľü* s. eter. (avere) P. B. 354 > *peculium*.—*picúňü* s. eter. (avere) P. B. glosar *pecunia*.—*pínár* s. m. (pitar, brutar) P. B. 82 > *panarius*.—*puđurítřă* s. f. („epele dela războiú”, tălpigă, Tritt, pėdale) Mihăileanu > *pedulis* Pascu Etimologii 33.—*púpu* s. m. („copil micuț, drăgălaș, înpodobit ca o păpușă”) Dalametra > *pupus* Pascu Etimologii 33.—*púscă* s. f. (oțet) > *pōsca*, *pusca* Pap. Jahr. 104.—*săin* ad. (care conține perii albi, aspri, despre lână) > *suinus* Pap. et. 43.—*sărclėđzu* vb. (a curăți ogoarele de erburi care nu sînt trebuincioase) > *sarculo* Pap. et. 43.—*spes* ad. (strimt) Dalametra > *spissus* Pascu Lat. Elem. 265.—*sprem* vb. (screm, „drücken, beim Verrichten der Notdurft, auch vom Weibe beim Gebären gebraucht”) > *exprimo* Pușcariu (de unde?) Etymologisches Wörterbuch No 1627.—*sprigítür* vb. (transitiv jur, conjur; reflexiv jur, mă jur, jur fals) P. B. 75, 8; C. D. IV, 171₉ > *ex + periuro*.—*sprună* s. f. (spuză) P. B. 432 > *pruna*, contaminat cu *spodium*.—*stăpuėscu* vb. (opresc, țin în loc, așez, stăpinesc) C. D. IV, 177₆, 183₁₆, 193₂, 201₁₇, 213₇, V, 195₁₂, 201₆, 247₃₆, VI, 103₁₃, 157₂₉ > din acelaș radical *stap-*, de unde și dacoromîn *stăpîn* = *stap-* + *-anus*. Acelaș radical *stap-* se găsește în vechiul bulgar *stapŭ* scipio, baculum, germanul *Stab*. Rădăcina e *stā*. Radicalul *stap-* din romineștile *stăpuėscu*, *stăpîn* se găsește și în vechiul bulgar *stopanŭ* dominus, albanez *stopán* Oberhirt. Cuvîntul albanez e de recentă dată, pentrucă altfel nu s-ar putea explica nici s neprefăcut în ș, nici *án* neprefăcut în *ăr*. Cel vechiul bulgar nu poate fi băștinaș slav, pentrucă indogermanul *ā* nu devine *o* în limbile slave. Față cu cuvintele albanez și vechiul bulgar cel rominesc, *stăpîn*, prezintă din contra o dezvoltare normală dintr-un primitiv **stapanus*. Probabil el e băștinaș romîn, cel vechiul bulgar e împrumutat din romîna, iar cel albanez e împrumutat din limbă slave (și bulgar *stopan*, și sîrb *stopanin*). Ca să derivi cuvîntul rominesc din cel slav, cum face Cihac II, 361, ori din cel albanez, cum face Mikl. B. Vokal. I, 22, înseamnă a întoarce lucrurile tocmai pe dos. De altfel dintr-un *stopan* s-ar fi dezvoltat în rominește *stupîn* mai degrabă decît *stăpîn*. Iar în special, dacă cuvîntul rominesc ar fi de origine albaneză, ar trebui ridicată existența cuvîntului albanez până la timpul rominei primitive, căci altfel

nu s-ar fi putut dezvolta romînul *-în* din *-ân*; dar atunci cum se pot explica albanezele s neprefăcut în *ș* și *-ân* neprefăcut în *-ăr* într-un cuvînt atît de vechiîu albanez? Pentru acelaș motiv nici cuvîntul albanez nu poate fi împrumutat din romînește. Compară și §§ 237 No 3, 328.—*stringle* s. f. („trăgătoarea, sforcica cu care se strîng cioarecii” > **stringula* Pap. et. 44.—*striôclu* (incrucîșat) Dalametra > *strabus* + *oculus* Pascu Lat. Elem. 265.—? *strop* s. m. (o prăjină lungă și supțire, haragii pe care se acață legumele acățătoare) > *stroppus*, *struppus* Pap. et. 44.—*stur* s. m. și eter. (stilp) P. B. 195 > vechiîu grec $\sigma\tau\omicron\lambda\omicron\varsigma$.—? *suiédz* (a tunde oile numai înprejurul cozii) Dalametra > **subiliare* Pușcariu Et. Wörterbuch No 1686.—*surin* s. eter. (loc expus la soare) Dalametra > **solinus* (locus).—*svuarte* s. f. (silință) C. D. IV, 225₁₅ > vechiîu francez *esfort*.—*șar* s. m. („un fel de lapte gros ce se depune pe părății putinilor, un fel de zăr ce se scurge din lapte ori din brînza pusă în strecurători și care se dă la cinî”) > **șără* > *sera*, pluralul lui *serum* Pap. et. 45.—*șără* s. f. (ferăstrău) Dalametra > *serra*.—*șclémur* și *șclîmuiédzu* vb. (a scheuna, a schelălăi, despre cinî; a scînci, despre copii) > *clamor* Pap. et. 45.—*șclîfur* s. eter. (pucioasă, sulfur) Dalametra > *sulfurem*.—*triȳiăuă* s. f. (răspintie) P. B. 88 > **triviella* > *trivium*.—*tul* ad. (năuc, zăpăcit, nebun) P. B. 74 > vechiîu german *tol stultus*?—*tumbă* s. f. („mormînt rămas dela cei vechi, colină în șes”) > *tumba* Pap. et. 45.—*țeățire* s. f. (nohot) P. B. 116 > **cicerem*.—*ugûre* s. f. (noroc, bună prevestire) Mihăileanu > *augurium*? Pascu Etimologii 41. Compară însă turc (de origine romanică?) *ugûr* (citește *uyûr*) sort, hasard, bonheur, fortune, bon présage Zenker 125 a.—*uin* ad. (de oae) Dalametra > *ovinus* Pascu Lat. Elem. 270.—*urđin* s. m. (brazdă; șirurile dela urzeală) P. B. glosar > *ordo*.—*ûtre* s. m. (burduf) P. B. 82 > *utrem*.—*văare* s. f. (cercel) > *viria* Pap. et. 47.—*virvirédzu* *virvirare* și *virviridzare* vb. („a simți o durere acută, provocată fie de bătae, fie de frig. *vimtul* *virviréadză* = vîntul viscolește, că te îngheață. *il' virvirăi ună cu vearga* = îi arseî una cu varga.”) > *verbero*? Pap. et. 47.—*vom* vb. (vărs) P. B. glosar > *vomo*.—*vómeră* s. f. (fierul lat al plugului) Cavalioti > *vomerem*.—*zmôatic* *zmuticare* vb. (stîlesc) > *muticus* Pap. Jahr. 104.—*znoît* s. m. (renovator, făcător) C. D. V, 281₂ > participiul lui *znuescu*. Vezi sub Forme verbale (c XI B 1, § 278 XI B 1).—*znuescu* vb. (reînoesc, fac) C. D. V, 237₃₃ VI, 111₁₈ 115₃₂ > *ex-* + *noû* Papahagi

Scriitori aromîni, București, 1909, pag. 261.—*znuită* s. f. (creatură, făptură) C. D. VI, 115₂₁ >participiul lui *znuescu*.

2. Nenumărate cuvinte neogrece, turcești și albaneze (alături și cîteva slave), care nu se găsesc în dacoromîn, a împrumutat macedoromînul *). Insemn aici pe acele din C. D. (și trei din P. B.) care nu se găsesc însemnate în Dalametra, Mihăileanu, glosarul dela P. B., glosarul dela Weigand Aromunen II (Se poate însă să-mi fi scăpat ceva din vedere în această privință). Glosarul dela Papahagi Scriitori aromîni în sec. XVIII, București, 1909, unde sînt înșirate cuvintele din Cavalioti, Daniel, Ucuta, nu l-am luat în considerare, pentru că e mai puțin cunoscut, și nu e nicio pagubă dacă vreun cuvînt se va fi găsind și în acel glosar și în lista dată de mine. De altfel am pus în această listă și vreo cîteva cuvinte, care se găsesc în dicționarele Dalametra și Mihăileanu, dar care ori aŭ acolo altă formă sau alt înțeles, ori sînt prea importante, pentru ca să nu le mai reproduc și eu, dîndu-li tot odată etimologia. Accentul nu-î totdeauna sigur. Genul substantivelor nu-î totdeauna cunoscut.

abûre s. (belșug) V 295₃₅ >alb. *huri* Ueberfluss, M. Wört. 478.—*acundisescu* vb. (săgetez) VI 155₁ >neogrec ἀκοντιζω.—*adichisescu* vb. (asupresc) V 277₃₂ >neogrec ἀδικῶ. La Mihăileanu *adichipsescu*, la Papahagi Scriitori aromîni *adichipsescu*.—*ahăristisire* s. f. (favorizare, ocrotire, cruțare) IV 159₆ V 221₁₂ >neogrec χαρίζομαι montrer de la complaisance, favoriser, ménager, avantager, faire un passe-droit en faveur de q. Tema aoristului ἐχαρίσθη. *a-* e protetic.—*ahnânde* adv. (din față) VI 125₁₈ >neogrec ἀγνάντια. La Dalametra *agnânția*.—*ăia* adv. (sigur) VI 167₆; vezi mai sus la Adverb, § 279.—*ăia* s. f. art. (mama) IV 171₂ >?—*ăiimliū* ad. (vizibil, evident) IV 187₁₅ >turc *ahîân* visible, évident Zenker 66 b.—*altădisescu* vb. (apuc, iaŭ) V 263₃ >turc *aldîrmâk* saisir Zenker 91 c.—*anăstisescu* vb. (înviū) V 235₁₅ >neogrec ἀνίσταμαι.—*aplănisescu*—*aplănăsescu* vb. (înșel) V 201₁₀ VI 93₁₈ >neogrec πλανῶ.—*aretie* s. f. (virtute) VI 153₂₉ >neogrec ἀρετή.—*arhie* s. f. (inceput) VI 115₃₄ >neogrec ἀρχή.—*arhiieréfs* s. m. (arhiereŭ) VI 103₉ >neogrec ἀρχιερεὺς.—*arhilistin* s. m. (căpitan de hoți) IV 195₁₀ >neogrec ἀρχιληστής.—*arsliū* ad. (demn, valoros) V 205₉ >turc *erz* Preis, Werth, Würde Zenker 27 b.

*) În special pentru împrumuturile făcute de macedoromîn din limba albaneză vezi § 331 Nota.

—*asót* ad. (stricat, desfrinat) VI 163₁₁ > neogrec ἄσωτος.—*a-șăchiarée-așichiarée* ad. invariabil (vădit, evident, pe față) IV 187₁₄ 223₁₀ V 201₈ VI 113₂₉ > turc *aşikaré* clair, évident Zenker 54 c. La Mihăileanu *șichiarée*.—*âtacta* adv. (fără măsură) VI 145₃₅. Vezi mai sus la Adverb, § 279.—*ătă* s. m. (tată) IV 161₂₉ > alb. *ătă* M. Wört. 20.—*aundzescu* vb. (a sămăna, a se cuveni) IV 161_{20, 21} V 297_{1, 12} > neogrec ἐμει-
ἄζω. In dicționare *undzescu*.—*avóleto* ad. (posibil) IV 149₁₀ V 211₂₈ 233₄ 279₃₅ VI 163₁₀ > neogrec βολετός. *a-* protetic.—*axescu* vb. (cresc) VI 99₂₈ > neogrec ἀδξάνω.—*axită* s. f. (demnitate) V 233₁₉ > neogrec ἄξιως.—*azhescu* (alung, resping, nu recunosc) IV 143₈ V 243₃₂ 281₃₀. Acelaș cu *agunescu-agunescu* P. B. glosar, dacoromîn *gonesc* > vechiū bulgar *goniti*. La Dalametra *azunescu*.—*báhte* s. f. (fericire) IV 153₁₆ 203₅ > turc *baht* bonheur Zenker 178 c.—*béide* s. f. pl. (lucruri nouă, lucruri rare) VI 163₃₁ > turc *bedihét, bedaiéh* choses nouvelles, étranges, merveilleuses Zenker 182 c. Weigand citește „*beüte?*“—*borjli* ad. (dator) IV 149₂₄ > turc *borğlü* endetté, verschuldet, Schuldner Zenker 215 c.—*budălăū* ad. (prost) V 225₅ > turc *budalá* prost Zenker 214 c. Weigand citește „*budălăc*“.—*cadere* s. f. (soartă, destin) V 245₁₀ > turc *kadér* destin, destinée Zenker 693 c.—*cafcătūră* s. f. (mîndrie? faptă nesocotită?) IV 157₂₂ > neogrec καυχῶμαι se vanter?—*caláďă* s. f. (paner) VI 129₁₃ > neogrec καλάθι.—*calóhtil* ad. (fericit) IV 199₉ V 279₂₅ > neogrec καλότυχος. In dicționare *calótih*.—*cangándă* conj. (cași cum) V 285₂₄. Vezi mai sus la Conjunctiū, § 281.—*canținivá* pron. (nimeni) V 277₃₅ VI 95₂₂ 127₃ 167₉. Vezi sub Forme pronominale (b 2 β, § 277 No 2 β).—*carșă* adv. (din contra, la din contra) IV 153₂₅. Vezi mai sus la Adverb, § 279. In dicționare *carși* cu înțelesul „*în față, vis-à-vis*“.—*cataxipsescu* (invrednicesc) vb. VI 151₁₆ > neogrec καταξίω.—*căbile* s. f. (aptitudine, mijloc, posibilitate, valabilitate, calități bune) IV 169₃₁ 171₅ 203₃₄ 221₁₆ V 215₁ 225₃₄ 227₂₃ 277₂₃ VI 91₂₅ 109_{20, 25} 113₁₄ > turc *kabiliēt* capacité, habilité, possibilité, aptitude, Fähigkeit, Geeignetheit, Möglichkeit, Thunlicheit, Geschick, Talent Zenker 675 a.—*căipe* ad., în *s-fațe căipe* = dispare P. B. 373 > turc *kııíp*, participiul lui *kıımák* perdre une chose, en faire le sacrifice Zenker 729 c.—*cănusescu* vb. (ameninț) V 275₄ VI 115₁₁ > alb. *kanós* drohen M. Wört. 174.—*cănusescu* vb. refl. (mă veselesc, mă bucur?) VI 167₂₁ > alb. *kănátš* erquicken, *kănátsem*

werde befriedigt M. Wört. 187?—*cărșilăke* s. f. (opozitie) IV 213₄>turc *karşilık* opposition Zenker 678 c. La Mihăileanu cu înțelesul „răspuns, bani de cheltuială”.—*cărșilătisescu* vb. (întilnesc) IV 207₂₆>turc *karşilmak* rencontrer Zenker 678 c.—*căscăndisescu* vb. (torturez) V 255₂₉>turc *kinamak* tourmenter Zenker 730 a, radicalul preteritului turc, reduplicare turcă.—*cătărăsescu* (blastăm) V 283₃₃>neogrec *καταρῶμαι*.—*chēndră* s. f. (stare pe loc, stabilitate) VI 137₂₇>alb. *tšāndră* Festigkeit M. Wört. 225.—*chiăre* s. f. (muncă) V 197₃₁>turc *kar* travail Zenker 731 c.—*chirixescu* vb. (anunț) VI 103₁₇>neogrec *κηρύττω*.—*chisusescu* (daș iadului) VI 111₃₆>*chisă* iad >neogrec *πίσσα* smoolă.—*cūhmă* s. f. (corp, cadavru) V 245₁₅ 273₂₇ 283₂₉ VI 161₂₈ 165₅>alb. *kūfomă* Leichnam M. Wört. 210. La Dalametra *cūfumă, cūhumă*.—*cuituescu* vb. (gîndesc, mă gîndesc la, îmi aduc aminte) VI 129₂₈ 153₃₁>alb. *kuitōi* denke, erinnere mich M. Wört. 210. La Mihăileanu *cuitescu*.—*cunuștusescu* vb. refl. (a se împreuna, a se întruni) V 239₁₅>turc *konuşmak* avoir des liaisons avec q., demeurer ensemble Zenker 722 b, radicalul preteritului turc.—*curdurisescu* vb. (zidesc) V 267₂₂>turc *kurdurmak*, cauzativul lui *kurmak* jeter les fondations Zenker 715 c. Weigand citește „*kurturis-*”.—*cu sindu cu pindu* adv. (cu totul) VI 129₁>*ὄν τῶ παντι*? La Mihăileanu „*cu sindu cu pāndu*”.—*cuvós* ad. (ușuratic) IV 171₂₁>neogrec *κοῦφος* frivole.—*cuzmicán* ad. (laic) V 205₁₇>neogrec *κοσμικός*.—*čăltesescu-čălțisescu* vb. refl. și neutru (mă silesc, mă grăbesc, mă ostenesc) IV 153₂₇ 155₂₀ 181₉ V 213₂₇ 231₂₅ VI 109₈>turc *čalışmak* s'efforcer Zenker 344 b.—*dāvăgă* pl. *dāvăgădză* s. m. (acuzator, piriș) VI 131₃>turc *dahvağt* demandeur en justice Zenker 429 c.—*dimăre* s. f. (locuință) IV 155₁₁ 18>turc *demâr* établissement, demeure Zenker 435 a. Weigand citește „*di mare*”.—*dipe* adv. (de fel) V 215₁₁. Vezi mai sus la Adverb. Dicționarele au *dip, dipu*. Weigand pune semn de întrebare și presupune că ar fi greșit scris în loc de *dase* (Care *dase*?).—*dirmâne* s. f. (putere, mijloace) V 287₁₅ VI 133₁₄>turc *dermán* forces, moyens, ressources, médicament, remède Zenker 426 c. La Mihăileanu *dirmâne-dărmâne* cu înțelesul de „prăpădenie, leac”.—*dișă* adv. (în două părți) V 209₆. Vezi mai sus la Adverb, § 279.—*dizvursescu* vb. (ușurez, hodinesc) IV 185₂₅ V 227₁₀>neogrec *βαρύνω* alourdir, appesantir?—*ducuire* s. f. (ambție?) VI 149₅>neogrec *δύκησις*?—*dziadite* s. f. (rămășiți mortuare, ca-

davru ?) IV 157₂₁ > turc *ziîadê* pl. *ziîadât* residue, remainder Redhouse 1021 a? Weigand citește „*fiädite*“.—*de* conj. (insă) VI 121₁₀. Vezi mai sus la Conjunctii, § 281.—*diäfur* s. m. (folos) IV 169₂₄, V 213₂₃ > neogrec *διάφορον*.—*didăxescu* vb. (invăță) IV 191₄, VI 131₁₁ > neogrec *διδάσκω*.—*doxăsită* s. f. (glorie) V 233₂₀ > neogrec *δοξάζω*.—*ehtrile-ihtrile* s. f. (dușmănie) IV 147₈, V 273₂₅, VI 165₂₈ > neogrec *ἐχθρός*.—*emuluyie* s. f. (zapis, obligație) V 197₂₇ > neogrec *ὀμολογία* obligation.—*exudisescu* vb. (cheltuesc) VI 157_{1, 2} > neogrec *ἐξοδιάζω*.—*exusie* s. f. (putere) V 287₂₅ > neogrec *ἐξουσία*.—*fac ixiche* (trec cu vederea, scăp din vedere) V 217₉ > turc *eksik etmêk* omettre Zenker 81 c.—*fac sire* vb. (mă uit, văd, privesc, bag de samă) IV 141₈, 145₈, 155_{12, 36}, 167_{20, 25}, 169_{25, 27}, 189₁₀, 205_{7, 11}, 213_{4, 5}, 219₁₄, 221₃, V 197₆, 233₃₁, 251_{25, 26}, 255₂₇, 269₂₂, 277₃₂, 279₂₁, 281₁, 289_{15, 26}, VI 105₃₀, 123₂₈, 125₂₄, 145₁₀, 157₂₉, 159₃ > turc *seîr etmêk* regarder, betrachten, anschauen, zuschauen, hinsehen Zenker 530 c.—*fac timbie* vb. (ordon, poruncesc) V 265₂₆ > turc *tembih etmêk* ordonner Zenker 312 a.—*fanirisescu* vb. (daŭ pe față, arăt) V 205₃₂ > neogrec *φανερώνω*.—*fichïure* s. f. (băgare de samă) IV 177₂₉ > turc *fikr* réflexion Zenker 669 b. La Mihăileanu *fichire* cu înțelesul de „*minte*“.—*fichïure* s. f. (făptură, corp) V 241_{25, 26} > alb. *fütürä* Gestalt, Gesichtszüge M. Wört. 116. Weigand citește „*figure*“.—*filisescu* vb. (folosesc) IV 167₂, V 213₁₃, VI 163₁₁ > neogrec *ὀφελῶ*.—*fotisescu* vb. (luminez) VI 173₄ > neogrec *φωτίζω*.—*fromineătă-frumineătă* s. f. (cumințenie, înțelepciune) IV 149₂₀, 203₁₁ > neogrec *φρόνιμος*. La Dalametra *frunimeătă*.—*fursatli* ad. (favorabil, care trage foloase, cu noroc) V 197₂₅, 231₁₆, VI 91₂₄ > turc *fursatlı* ad. derivat dela *fursât* advantage Zenker 662 b.—*gămă* s. f. (căsătorie, familie) V 247₉ > neogrec *γάμος*. Weigand citește „*cama*“.—*ghimtuescu* vb. (ard [neutru], mă pîrlesc) VI 123₃ > turc *güünmêk* prendre feu, se brûler Zenker 781 b.—*ghivrêcu* ad. (slab, plăpînd) IV 153₁₃ > turc *ğevrê* faible Zenker 372 a.—*giumaäte* s. f. (adunare) V 201₈ > turc *gümhât* Versammlung Zenker 366 a.—*ğenos* s. m. (neam) V 291₁₃, VI 87₂₆ > neogrec *γένος*.—*ğoria di* prep. (afară de) V 279₂₇. Vezi mai sus la Prepoziții, § 280.—*ğunós* s. eter. (murdărie) V 291₂₇ > vechiŭ bulgar *gnusŭ* sordes.—*ğunusós-ğunsós* ad. (murdar) IV 163₂₀, V 207₁₇, 289_{8, 34}, 291₁ > *ğunós*.—*hăgiba* adv. (nu cumva, oare) IV 155₁₂, 157₇, V 217₆, 225₁, 257₂₁. Vezi mai sus la Adverb, § 279. Weigand citește

„hăčibă“.—*haillesliche* s. f. (trîndăvie) IV 167₁₀ > turc *hailazlık* fainéantise Zenker 398 b.—*hărgiüescu* vb. (cheltuesc) VI 155₂₄ > turc *harğ etmek* dépenser Zenker 405 b.—*hărișescu-herășescu-hirășescu* vb. (despart) V 229₂₃ 231_{21, 22} 233_{17, 29, 34} 237_{25, 27} > neogrec $\chi\omicron\rho\rho\iota\zeta\omega$.—*horyia* s. f. (ajutor) V 211₃₃ > neogrec $\chi\omicron\rho\rho\eta\iota\alpha$ subsidie.—*hugiude* s. f. (grabă, tragere de inimă, silință) IV 207₂₉ VI 165₃₀ > turc *ğehd, ğahd* effort, assiduité, application, Zenker 377 a (pluralis fractus *huğüd?*). Weigand citește „*hučüďa*“.—*hüche* s. f. (obiceiü, caracter) IV 149₁₅ 157₁₅ 167₂₂ 205₁₅ > turc *hulk* naturel inné, disposition innée, nature, caractere, moeurs Zenker 411 c.—*hütă* s. f. (bufniță) VI 141₂₅ > alb. *hut* Eule M. Wört. 460.—*iarădisescu* vb. (creez) IV 153₁₂ V 241₇ > turc *ıaratmak* créer Zenker 948 a 961 a.—*iarădisit* s. m. (creator) IV 161₁₄ V 281₂ > participiul lui *iarădisescu*. Vezi sub Forme verbale (c XI B 1, § 278 XI B 1).—*ichișdó* pron. (oricare, oricine, orice) IV 177₂₈. Vezi sub Forme pronominale (b 2 β, § 277 No 2 β).—*iexiyisire* s. f. (explicare) VI 89₃₁ > neogrec $\epsilon\acute{\epsilon}\tau\iota\gamma\omega$.—*iftiră* s. m. pl. *iftirăt* (calomnie) IV 141₁₉ > turc *iftirâ* calomnie Zenker 71 c.—*iliakim* adv. și conj. (așa fiind, așa dar, oarecum, prin urmare, cu toate acestea, totuș, însă) IV 163₉ 183₂₅ V 195₃₅ 201₃₁ 205_{11, 27} 211_{3, 18} 235_{6, 32} 255₇ 261₁₀ 269₁₀ 283₂₅ 293_{10, 28} 295₂₇ VI 87₁₄ 91_{15, 31} 93₃₀ 109_{29, 32} 113₃₀ 125₁₃ 131₆ 139₁₁ 159₁₈ 165₂ 167₈ 171₅. Vezi la Adverb, § 279. Pentru înțelesurile *totuș, însă* turcul *öilë ikin* a fost influențat de arabul *lakin* și de persul-arab *likin* Redhouse 1639 a 1648 a Zenker 795 a. Weigand la prima apariție a cuvîntului, IV 163₉, citește *Iliakim* cu *i* mare și nu-l disparte prin nicio punctuație de cuvîntul precedent *dumnidză*, de care trebuie despărțit prin punct: și-a închipuit că e vreun nume al lui Iehova. La celelalte locuri scrie cu *i* mic, dar în toate părțile pune punctuația greșit. La Mihăileanu „*eliachim* însă, dar“.—*ilifărisescu-ilifirisescu* (liberez) V 233₃ VI 159₂₅ > neogrec $\epsilon\lambda\epsilon\upsilon\theta\epsilon\rho\acute{o}\nu\omega$.—*ilumăe* (invățații) VI 121₁₁ > turc *hulemâ* savants Zenker 620 b 636 b.—*imbodisescu* vb. (opresc) V 243₁₃ > neogrec $\epsilon\mu\pi\omicron\delta\iota\zeta\omega$.—*imirėdzu* vb. (înblînzesc) V 219₁₂ > *imir* blînd (dicționare) > neogrec $\acute{\iota}\mu\epsilon\rho\omicron\varsigma$.—*irătă* s. f. (declarație, manifestare) V 197₃₀ > turc *iraët* action de montrer, déclaration Zenker 23 a.—*irătă* s. f. (venit) VI 135₅ > turc *irād* revenu, rente Zenker 144 a.—*irinipsescu* vb. (liniștesc) V 275₆ > neogrec $\epsilon\iota\rho\eta\nu\epsilon\acute{o}\omega$. La Mihăileanu „*irinisescu*“.—*isăfe* s. f. (faptul de a face rău cuiva,

vină) V 245₂₂>turc *isâf* action de fâcher, de causer de la peine à q., Belästigung Zenker 147 a.—*ispâte* s. f. (probă) IV 205₁₇>turc *isbât* preuve Zenker 9 c.—*istestfoslóffi* s. (physiologus, o carte populară) IV 167₃₂>vechiu bulgar *istitstvoslovifti* physiologus.—*itipăsă* pron. (orice, tot felul) IV 163₁₇ V 201₂₀ 215₃₆ 219₁₈ VI 95₅. Vezi sub Forme pronominale (b 2 γ, § 277 No 2 γ).—*itizăe* s. f. (trebuință) și ad. invariabil (de trebuință) IV 149₁₅ 163₁₃ 171₁₄ V 213₂₂ 231₃₁, 33 VI 93₃₁ 113₃₆>turc *iktizâ* nécessité qui exige l'accomplissement d'une chose Zenker 77 a. La Dalametra și Mihăileanu *ihtiză*, *ihtizăe* s. nevoe, necesitate, trebuință.—*îurnécă* s. f. (exemplu) V 217₂₃ 223₃₄>turc *ürnek* Beispiel Zenker 118 c.—*îurtusescu* vb. (sărbătoresc, sărbez) V 293₃₁>neogrec *έορτάζω*.—*ixiche* s. f. (lipsă) VI 171₂₁>turc *eksik* déficit, Mangel Zenker 81 c. Vezi și *fac ixiche*.—*izmête* s. f. (serviciu, slujbă) V 197₂₇>turc *hizmet* action de servir Zenker 404 b.—*lac* s. m. (groapă) VI 125₁₁, 33>neogrec *λάκκος*.—*ládos* s. m. (greșeală) IV 177₉>neogrec *λάθος*.—*lăđăsescu* vb. (uît) IV 163₃₁>neogrec *λανθάνω*.—*lexuire* s. f. (lăcomie) IV 147₇>neogrec *λιξέσω* être gourmand, *λιξίαρης* glouton, gourmand, *λιξία*, *λιξάρια*, *λιξουδία* gloutonnerie.—*lud* pl. *lúdzî* s. m. (copil din florî, copil natural) V 199₁₉>turc *veléd* pl. *evlád* enfant Zenker 935 b. Weigand citește „*lütälî*“, și Capidan în Dacoromania II 629 derivă din latin *luteus* murdar.—*lutruyie* s. f. (leturghie) V 217₂>neogrec *λειτουργία*. La Mihăileanu *liturgyia*. La P. B. și Dalametra *liturghie*, *lituryiă* prescură.—*măltu* adv. ? (des-tul?) IV 193₈>alb. *mał* Masse, Fülle, Ueberfluss M. Wört. 256?—*mădée* s. f. (scop) V 199₂₀>turc *maddét* matière, sujet, question, Thema, Thesis, Angelegenheit Zenker 799 b.—*măhănă* -*măhănău* s. m. (chip, mijloc, motiv, vină) V 227₂₁ 257₂₈ VI 93₁₆, 22>turc *mahnâ* signification, sens, esprit de, idée, pensée, opinion, chose, objet Zenker 864 c; objection, fault Redhouse 1915 b.—*mbiđaru* s. m. (încredere) V 277₂₄>alb. *mbi* în M. Wört. 265 + neogrec *θάρρος* confiance, alb. *θarrós* M. Wört. 88.—*mbóđu* pl. *mbóđur* s. eter. (împiedecare, piedecă, obstacol) IV 173₁ 217₄ VI 161₁₂>neogrec *έμπόδιον*.—*mbuđuescu* vb. (împiedec) IV 173₁>neogrec *έμποδίζω*.—*mide* s. f. (ajutor, apărare) VI 139₁₀>turc *medéd* assistance, secours Zenker 831 a. Weigand citește „*minte*“.—*miraşigi* s. m. (moştenitor) V 251₃₂>turc *mirás* héritage Zenker 899 b, *mirasđt* héritier Samy Bey Fraschery sub *héritier*.—*mîuhîurlidisescu* vb. (pecetluesc) IV

219₂₉> turc *mühürlemék* cacheter Zenker 897 a. Radicalul preteritului turc. Weigand citește „*omühurlidisiaște*“, confundînd cu verbul pronumele precedent *o*.—*mujdînedzu* vb. (fac un cadou, răsplătesc) V 201₁₆ 203_{10, 21}> turc *müzdé* nouvelle bonne, agréable, présent donné au porteur d'une bonne nouvelle Zenker 840 b. Weigand citește „*muştiniádză, muştinäre*“.—*munafic* pl. *munaficuri* s. eter. (intrîgă) IV 141₁₈> turc *munafiklik* hipocrizie, delațiune, spionaj Redhouse 1986 a.—*munaficliche* s. f. (intrîgă) V 201₂₄. Vezi mai sus sub *munafic*.—*murâde* s. f. (voință) V 275₁₆> turc *murâd* volonté Zenker 833 b.—*muşafère-muşavère* s. f. (consiliu, sfat, consultație) IV 159₃₂ 167₃₃ V 195₁₉> turc *meşveré* conseil, consultation Zenker 852 a.—*nadanlâche* s. f. (neomenie) IV 211₂> turc *naadamlık* neomenie Zenker 901 a + 21 b.—*nafile* adv. (degeaba, zadarnic, fără folos) IV 177₁₉ VI 113₂₃ 169₄. Vezi la Adverb, § 279.—*naóru-noór* s. m. (munte, despre Athos) VI 137_{21, 24} 139₁₈> neogrec *ἄγιον ὄρος*.—*napodişalui-năpuðişalui* adv. (înapoi, îndărăt, deandărâtelea) IV 169₁₄ 193₂₁> neogrec *ἀνὰ πρὸς* + sufixul adverbial (de origine obscură) romînesc *iş* + *-alui* (pentru care vezi sub Participiul prezent § 278 X α).—*naúóu* s. m. (templu) VI 107₂₀> neogrec *ναός*.—*năxu*, pl. m. *nácsă* ad. (violent) IV 173₁₁ V 261₁₁> alb. *naks* jähzornig M. Wört. 297.—*năhusét* ad. (care infuințează în rău, dă exemple rele) IV 149₅ 173₁₁> turc *nuhusét* état d'être de mauvaise influence Zenker 907 c.—*năsăhate-năsthâte* s. f. (sfat) IV 149₂₅ 157₅ V 195₂₀> turc *nasahât* conseil Zenker 913 a.—*nghîluluire* s. f. (scăpare, revenire la viață, readucere la viață, înviere) IV 159₇> alb. *ndzat* mache lebendig, heile M. Wört. 137, wecke von den Todten auf Hahn. Weigand citește „*nkîlulurîa*“.—*nculós* ad. (murdar?) V 199₂₁>?—*nduchescu* vb. (persecut) V 267₆> alb. *ndiek* verfolgen M. Wört. 300. Tema aoristului *ndótsa*. Weigand citește „*duká*“.—*ngátâr* ori *ngátâr* vb. (îndrăznesc) V 225₂₄> alb. *ngatărón* verwirre M. Wört. 305? Compară *nu mă-ncurc să fac ceva* = *nu îndrăznesc*. Weigand citește „*ncătără*“.—*ngăsăescu* vb. (silesc, îndemn) IV 157₃ 169₃₃ V 205₅ VI 151_{7, 8}> alb. *ngas* antreiben M. Wört. 221.—*nghise* vb. 3 p. s. perf. (gîci) V 255₁₄. Identic cu dacoromîn *gîcesc* (pentru care vezi § 328)? Weigand citește „*inyise*“.—*nghitór* s. m. (conducător, îndemnător) VI 141₂₃. Acelaş cu dacoromîn *înbiu, inghiu*. Weigand citește „*yitór*“.—*niáxe* ad. (nedemn) IV 217₂₂> *ne-* + neogrec *ἄξιως*.—*ni-*

chisescu vb. (inving) VI 153₂₇ > neogrec νεκῶ.—*niprăxit* ad. (rău crescut) IV 191₅ > *ne-* + neogrec πράξις pratique, routine.

—*nișurédzu* vb. (scăp tr., scăp dela un rău, daŭ vieață, daŭ putere) IV 149₁₅ 151₁₅ 153_{19, 25} 157₉ 159₆ 205₃₀ 215₂₈ 217₆ V 221₁₀ > turc *neşr* action de vivifier, ressuscitation Zenker 911 c; *nuşür* învierea decătră dumnezeŭ a morților Redhouse 2083 b.—*ntruxescu* vb. (ascut) VI 157_{20, 21} 161₅ > neogrec τροχῶ.—*ômĭa* adv. (de asemenea, tot așa) V 293₃. Vezi la Adverb.—*păra* adv. (maĭ, maĭ mult) IV 191₄. Vezi la Adverb, § 279.—*patricus* (tată, părinte) V 247₂₄ > neogrec πατρικός paternel.—*păndixescu* (pîdesc, țintesc, tind la) V 223₃₁ > neogrec παντέχω épier.—*părdună* adv. (cu puterea) V 257₃ 265₂₅. Vezi la Adverb, § 279.—*pirifăniŭe* s. f. (mindrie) V 285₂₂ > neogrec ὑπερηφανία.—*pișmăne* ad. (supărat) IV 177₁₈ > turc *pişmân* fâché Zenker 200 a. La Dalametra „*pişmân*, care se căește”.—*pitumine* s. f. (pasăre) V 241₁₅ > neogrec πετούμενος volatile.—*plănu* ad. (înșelător, șarlatan) V 273₄ > neogrec πλάνος trompeur, charlatan, imposteur. Weigand citește „*caplănŭ*“, considerînd ca făcînd parte din cuvînt conjuncția precedentă *ca*.—*plucusescu* vb. (cuceresc) V 265₂ > neogrec πλακῶνω assaillir, écraser.—*pôli* s. f. (oraș) V 259₁₁ > neogrec πόλις. Weigand citește „*Napoli*“, considerînd ca făcînd parte din cuvînt pronumele precedent *nă* (*ună*).—*prămaticó* s. m. (duhovnic) IV 167₁₂ 197₂₅ 211₈ 219₂₅ 221₁₆ > neogrec πνευματικός.—*prosefhie-prusifhie* (rugăciune) IV 199₂ VI 131₁₇ > neogrec προσευχή.—*puniripsescu* vb. (înrautățesc) VI 163₃ > neogrec πονηρέω.—*puniróŭ* ad. (rău) V 283₁₅ > neogrec πονηρός.—*rigeageádzĭ* s. m. pl. (rugători) V 215₁₅ > turc *riğagĭ* rugător Redhouse 965 a.—*rucuescu* vb. (mîngiŭ) V 279_{24, 27} > alb. *răkôĭ* tröste M. Wört. 304.—*sădisescu* vb. (iaŭ în samă, bag în samă, consider, iaŭ în considerare, țin socoteală de) IV 143₂₁ V 243₁₁ 273₆ VI 167₃₂ 169_{10, 22} > turc *saimâk* compter, estimer, considérer Zenker 564 b. Tema preteritului turc.—*salim* vb. 3 p. s. conjunctiv imperativ (trăiască!) VI 153₄ > turc *sellêm* que dieu lui donne le salut Zenker 516 b.—*săclête* s. (nevoe, grijă mare) IV 173₁₆ > turc *siklêt* angoisse Zenker 336 b.—*scutudisescu* vb. (întunec) V 197₁₅ 235₁₁ > neogrec σκοτιάζω.—*sefté* s. (inceput) V 195₁₅ > turc *sefté* première vente de la journée Zenker 510 c. Dacoromîn *safté*.—*siculă* s. f. (vreme, timp) IV 157₂₅ V 203₃₀ > lat. *saeculum*, neologism.—*siloyisescu* vb. (chibzuesc) VI 99₂₇ > neogrec σολ-

λογίζομαι.—*simbête* s. f. (cauză) IV 155₂₅ V 207₂₀ 215₁₀ 243₁₇ 245₂₃ 271₂₂ VI 123₃₁ > turc *sebebiîet* cause, motif Zenker 496 a.—*sindônă* s. f. (giulgiu) V 275₁₉ > neogrec σινδόνη.—*singile* s. f. (hotărîre) IV 183₂₅ > turc *siğil* arrêt du juge Zenker 499 c.—*sinhisescu* vb. (turbur, figurat) IV 183₃ > neogrec συγχέω, συγχύζω embrouiller, troubler.—*siniðe* s. f. (obiceiu) VI 95₂₇ > neogrec συνήθεια.—*sire*. Vezi *fac sire*. La Dalametra „*siri*, contemplațiune”.—*soitâr* s. m. (bufon) IV 173₃₅ > turc *soitarî* bouffon Zenker 580 b. Dacoromîn *soitar*. Weigand citește „*soî tari* (oder *kasoitâri*)”, confundînd în lectura din urmă cu cuvîntul conjuncția precedentă *ca*.—*sprima* prep. (după, conform cu) IV 141₂₈ 181₁₂ 183₁₂ V 223₉ VI 109₃₄ 111₄. Vezi la Prepoziții, § 280.—*sprima și* conj. (după cum) VI 109₃₅. Vezi la Conjuncții, § 281.—*surăță* s. pl. (măști) IV 173₃₄ > turc *surêt* masque Zenker 576 b.—*susûiû* vb. (gătesc, înapodobesc) V 199₁₁ > turc *süs* toilette, luxe, *süslü* paré, orné Zenker 526 a.—*șait* s. m. (martur) V 239₂₆ > turc *şehid* témoin Zenker 554 b.—*șaniête* s. f. (faptă rea) IV 187₁₅ > turc *şenahét* action blâmable Zenker 551 b.—*șcălchiceât* ad. (strălucitor) V 225₆ > albanez *şkältšëi* glänze M. Wört. 221.—*șpuluescu* vb. (destăinuesc, daui pe față) IV 221₃₀ > alb. *şpaloi* entfalte, gheg *şpal* entdecke, offenbare M. Wört. 320.—*șuşuescu* vb. refl. (mă port ca un nebun, fac ceva fără chibzuială și socoteală) V 223₂₈ 225₂₇ > alb. *şuşât*, *şuşulás* stumpfe ab, betäube, *şuşáva* planloses Umherstreifen M. Wört. 420. La Mihăileanu „*şuşescu* a eși din fire, a înebuni”.—*tăcmă* s. f. (presupunere) V 197₁₃ > turc *tahmîn* conjecture Zenker 269 c.—*tamăhchiărlăche* s. f. (zgîrcenie) IV 147₆ VI 115₉ > turc *tamahkarlık* avarice Zenker 603 a.—*tavábe-tavábie* s. f. (trupă, suită, bandă) IV 193₂₆ V 257₁₅ > turc *tevabih* suite, sujets Zenker 317 a. Weigand citește „*tavambie*”.—*texiusescu* vb. (obțin) VI 107₁₅ > turc *takziîet* action d'obtenir qc. Zenker 301 b.—*tibie* ad. invariabil (ascultător) IV 155₂₂ 163₃₄ > turc *tebih* suivant, obéisant, gehorsam Zenker 255 b.—*tibie* s. f. (supunere, ascultare) IV 221₂₁. Vezi cuvîntul precedent.—*ticlife* s. f. (sarcină, piedecă) IV 211₂₅ V 221₉ > turc *teklif* charge Zenker 304 c. La P. B. un singur loc, pag. 94, cu înțelesul de *cérémonies, façons, Umstände*, pe care-l are între altele cuvîntul turcesc *teklif*.—*timbie* s. f. (avertisment, ordin) V 251₂₅ > turc *tembih* ordre, injonction, *tembiét* action d'avertir Zenker 312 a.—*tirbiête* s. f. (creștere) IV 149₂₁ 151₁₄ 155₂₆ > turc *terbiîet* action

d'élève Zenker 276 a.—*tirbietlât* participiu trecut pasiv (crescut) IV 149₁₂. Vezi cuvîntul precedent.—*trisalû* s. m. (un fel de rugăciune, de serviciu religios) P. B. 485 > neogrec *τρισαύγιον*. La Mihăileanu „*trisaγία*, rugăciune pentru decedat făcută de preot pe mormîntul decedatului”.—*trupuescu* vb. (daî corp) VI 99₂₈>*trup*.—*tu ôndi* adv. (în adevăr) IV 161₅. Vezi la Adverb, § 279.—*ðărăsescu* vb. (cred) IV 157₇, V 201₁₄> neogrec *θαρρῶ*. La Mihăileanu „*ðărusescu*, a avea curaj, a nădăjdui”.—*ðumă* s. f. (poreclă) V 253₂>alb. *ðom* sage, heisse M. Wört. 91 (Orî poate greşală în loc de *nümă*?).—*udisescu* vb. refl. (mă înţeleg cu cineva, mă potrivesc cu cineva) V 253₃>turc *uimák* s'adapter Zenker 135 b, radicalul preteritului turc.—*udisettä* s. f. (potriveală, înţelegere, armonie) V 245₁₉>*udisescu* + *-eață*. Vezi cuvîntul precedent. Weigand citeşte „*cutiveșă*” și confundă cu cuvîntul prepoziția precedentă *cu*.—*undălăcă* s. f. (zecime, numărul zece) VI 169₂₉>turc *onda-lík* dizaine Zenker 132 c.—*üðurră* s. f. (serviciul religios de dimineață) VI 143₂₂>neogrec *ὄρθρος* matines.—*urăc* s. m. (plugar, arător) V 213₁₂>bulgar, sîrb *orač* laboureur.—*urulöye* s. f. (ceasornic) IV 157₃₁>neogrec *ὠρολόγιον*.—*varingé* prep. (până la) V 251₂₀. Vezi la Prepoziții, § 280.—*vătănie* s. f. (locul unde trăește cineva) V 213₃₄>turc *vatân* domicile, lieu où l'on réside, patrie Zenker 933 a. Weigand citeşte *vădănia*.—*zar* interj. (vai!) IV 167₁₅>turc *zarr* malheur Zenker 584 c.—*zdrudescu* vb. refl. (a se înprieteni cu cineva, a fi prietin cu cineva, a fi tovarăș cu cineva) P. B. 491>vechiu bulgar *sûdružiti* *sě* φίλους γίνεσθαι, sîrb *zdužiti* *sa* sich gesellen zu Jemand, socium se adiungere.—*zdrudit* ad. (rumân) V 225₇>sîrb *zarudjeti* *erröthen*, *rubesco*, ad maturitatem accedo.—*zie* s. f. (foamete) V 255₁₈>alb. *zi* Hungersnot M. Wört. 484.—*zitimă* s. f. (ceia ce se cîștigă cu talgerul la biserică) V 201₂₀>neogrec *ζήτημα* demande.—*zuzurire* s. f. (teamă) V 221₁₂>infinitivul unui **zuzuréscu*>turc *zor*, violență, nevoe, supărare, greutate; a face violență; a suferi violență, a se afla în nevoe, în suferință Redhouse 1018 b.—*zuzurit* (uluît, năucit, zăpăcit) VI 143₁₄>participiul unui **zuzuréscu*. Vezi sub cuvîntul precedent.

§ 283. h) Poziția cuvintelor (Vezi ale mele Principii de istoria limbii pag. 229)

Poziția cuvintelor în macedoromîn este aceiaș ca în daco-

romîn. De exemplu P. B. 14: „*Tu chirólu cîndu mîntile di Grámuste alghîa di mîltile cupîi di oî ți-l pășteá, bâná un stihîu, carî apără hoára Grámuste cu mîntile a lei și u făteá s-hibă avută și zilipsită di toate alánte horî. Numa a Grámustilei aġumse s-hibă avdzită tu tot lóclu, și la mîlți álți stihîi lí páreá arău căte nu s-áflă ș-nășî tu un loc ahăt mușát și imbogát, cum erá Grámustea. Stihîulu di Déniscu, vițîn și oáspe cu stihîulu grámustean, ș-băgă tu minte să-l vátămă și s-aspărgă Grámustea. Tr-únă noápte s-alínă pri chipita mîntilui și ahurhi, cu nă boáte, carî făteá s-treámburá mîntîl și pádurle, să strigă a stihîulu grámustean: «E, e, fártate! Ți alávdzî că ești gîone și că fițేశî Grámustea s-hibă alávdată di toată lúmea. Ți-nî yine z-vom cîndu ávdu ahtări papar-déli!» Și ahurhi s-arădá, să-și bátă pézá și s-dzícă: «Măre lucrú di gîone, carî s-cúlcă cu púili!» La avdzirea ais-tór zboárá stihîulu grámustean si sculă ca upărit. Cîndu vidzú pi vițnlu a lui cum arádeá nică, lo-acăță zurledța și ahurhi să scărcică dințîl, carî scîntél scuteá, și cu únă boáte fricoásă strigă: «Ha! ti strigáre máre gîuneáță aí, má s-vidém mácă va s-aî și tre-alumtáre»“. Pe vremea cînd muntele dela Gramuste albîa de multele turme de oî ce-l pășteá, trăia un zmeu care apăra satul Gramuste cu muntele lui și-l făcea să fie avut și pizmuit de toate celelalte sate. Numele Gramustei ajunsese să fie auzit în toate părțile și la mulți alți zmei li párea rău că nu se află și ei la un loc atît de frumos și bogat, cum era Gramustea. Zmeul dela Deniscu, vecin și oaspe cu zmeul grámustean, își puse în minte să-l omoare și să risipească Gramustea. Într-o noapte se sui pe vîrfurile muntelui și începu, cu un glas, care făcea să tremure munții și pădurile, să strige zmeului grámustean: «Ei, ei, firtate! Te lauzi că ești voinic și că făcuși Gramustea să fie láudată de toată lumea. Ce-mi vine să vârs cînd aud așa fleacurî!» La auzirea acestor vorbe zmeul grámustean se sculă ca opărit. Cînd văzu pe vecinul lui cum rîdea încă, îl apucă nebunia și începu să scriște dințîi, care scînteie scoteau, și cu un glas înfricoșat strigă: «Ha! la țipat mare voinicie aí, dar să videm dacá aí să aí și la luptă»“.*

§ 284. i)

Influița din partea limbilor străine, în special din aceea a limbii neogrece, a mers așa de departe, încît a atins și sunetele.

1. Sunetele neogrece ϑ (spiranta dentală afonă), δ (spiranta dentală fonică), γ (spiranta velară fonică) se păstrează în cuvintele împrumutate, nu se adaptează la materialul apercător romînesc: ϑ ar (curaj) > neogrec $\vartheta\acute{\alpha}\rho\rho\sigma$, ϑ imélîu (temelie) > neogrec $\vartheta\epsilon\mu\acute{\epsilon}\lambda\iota\omicron\nu$, ϑ ron (tron) > neogrec $\vartheta\rho\acute{\omicron}\nu\omicron\sigma$, etc.; $\delta\acute{e}mun$ (demon) > neogrec $\delta\alpha\acute{\iota}\mu\omega\nu$, $\delta\acute{a}sc\acute{a}l$ (învățător) > neogrec $\delta\iota\delta\acute{\alpha}\sigma\kappa\alpha\lambda\omicron\sigma$, $\delta\acute{o}x\acute{\alpha}$ (glorie) > neogrec $\delta\acute{o}\xi\acute{\alpha}$, etc.; $\gamma\acute{r}\acute{a}m\acute{a}$ (literă) > neogrec $\gamma\rho\acute{\alpha}\mu\mu\alpha$, $\gamma\mu\acute{a}r$ (magar) > neogrec $\gamma\omicron\mu\acute{\alpha}\rho\iota$, etc. Vezi în dicționare.

2. Sunete din cuvinte romînești se prefac (rar) în sunetele neogrece ϑ , γ . $f < \vartheta$: $\vartheta e\acute{a}min$ (femeesc) > *feminus*, $\vartheta ir\acute{m}\acute{a}ne$ (ferman) > turc *ferm\acute{a}n*; $g < \gamma$: $\gamma un\acute{o}s$ (murdărie) > slav *gnus\acute{u}*. Vezi dicționare și C. D. V 291²⁷. Pentru că și în albaneza $f < \vartheta$, Capidan 451 ar vrea să vadă în fenomenul macedoromîn $f < \vartheta$ o influință albaneză.

3. În P. B. 476, 478 (Pleasa Albania) pronumele* *ea* (adecă *î\acute{a}*) se găsește cu forma *ia*. Această dieresă a diftongului *î\acute{a}* și această strămutare a accentului depe *a* pe *i* trebuiesc puse în legătură cu faptul că în limba albaneză diftongii *î\acute{e}* și *î\acute{o}* au devenit, prin dieresă și prin strămutarea accentului depe vocala cu mai mare plenitudine pe vocala cu mai mică plenitudine, *ie* și *úa*.

Acest lucru nu se pomeneste în dacoromîn, unde sunetele din cuvintele străine se adaptează totdeauna materialului apercător romînesc. Dacă se găsesc dialectal în dacoromîn sunete care samănă cu sunete ungurești ori sirbești, aceasta se datorește nu faptului că ar fi imitînd Romîniî pronunțarea ungurească ori sirbească, ci bazei asămănătoare de articulație.

CAPITOLUL XIV

Meglenit

§ 285. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

a) Forma 1

b\acute{a}ltia (securea) P. M. 1₁₄; *dr\acute{a}j\acute{a}úa* (coada de topor) P. M. 1₁₇; *v\acute{a}lea* P. M. 1₁₈; *m\acute{a}ța* (mița) P. M. 1₂₈; etc. etc.—*sic\acute{u}tu* (s\acute{a}culeșul) P. M. 1₈; *b\acute{o}il\acute{i}* (boiî) P. M. 1₁₀; *l\acute{u}pil\acute{i}* P. M.

1₂₂; *șoărițilî* (șoarecii) P. M. 1₂₉; *luváciilî* (vinătorii) P. M. 2₂; *spinu* (spinul) P. M. 2₄; *ficiōru* (ficiorul) P. M. 2₄; *picioárilî* (picioarele) P. M. 2₂₅; *cáilîlî* (caii) P. M. 3₄₃; *párlî* (paralele) P. M. 4₃₁; *șoáricu* (șoarecele) P. M. 5₇; *cōmpu* (cîmpul) P. M. 5₂₉; *tînririlî* (tinerii) P. M. 5₃₉; *țela ūom* (omul) P. M. 6₄; *țela ūoŭ* (oul) P. M. 6₄; *țela puľu* (puilul) P. M. 6₃; *țeli oá-ŭáli* (ouăle) P. M. 6₈; *țela ficiōrilî* (copiii) P. M. 6₉; *cápu* (capul) P. M. 6₉; *țea mulári* (fimeea) P. M. 6₁₇; *gróburli* (mormintele) P. M. 6₂₄; *țela ficiōr* (băiatul) P. M. 8₃₅; *țea poártă* (poarta) P. M. 10₃₉; *cálu* (calul) P. M. 10₄₁; *oáminilî*, *vitili*, *pónilî*, *ierburli*, *chitchili* (oamenii, vitele, pomii, ierburile, florile) P. M. 13₂₃; *pěștilî* (peștii) P. M. 13₂₄; *ráfilî* (racii) P. M. 13₂₄; *márilî fráti* (fratele cel mare) P. M. 14₂₃; *țela lui frati* (frații lui) P. M. 14₃₇; *péru* (părul, pilus) P. M. 15₁₈; *țóglávîlî* (sălbatecii) P. M. 19₃₉; *bivulîlî* (bivolii) P. M. 20₅; *bóilî* (boii) P. M. 22_{34, 35}; *loástili* (drugii) P. M. 24₈; *pénîli* (aripile) P. M. 24_{12, 15}; *gárdurli* (gardurile) P. M. 24₂₂; *minciunóșilî* (minciunoșii) P. M. 24₄₁; *minciunóșii* (minciunoșii) P. M. 25₁₁; *rucíocu* (mîncarea, prînzul) P. M. 25₂₁; *mulárlî* (fimeile) P. M. 26₁; *cucótu*, *birbêțili*, *măgáru*, *lúpilî* (cucosu, berbecel, măgarul, lupii) P. M. 26₈; *dințilî* (dinții) P. M. 27₄₀; *il'ilî* (fiii) P. M. 28₂₆; *pingérțli* (fereștile) P. M. 28₃₁; *grádi-náru* (grădinarul) P. M. 29₃₈; *úșili* (ușile) P. M. 30₃₁; *lúcrurli* (lucrurile) P. M. 31₁; *ichimii*, *dáscál'ilî*, *pópilî* (medicii, învățătorii, popii) P. M. 31₅; *ubávîl'áli* (frumusețele) P. M. 32₁₅; *cuțitáșu* (cuțitașul) P. M. 34₃₄; *triúșli* (bătăturile, Vorhöfe) P. M. 34₄₁.

La numele articulate cu articulele masculin singular (*lu*, *le*), masculin plural (*li*), feminin plural (*le*), vocalele neaccentuate din penultima (*u*, *e*, *i*), adecă formele numelui, se păstrează, și *-u* dela articolul masculin singular *lu* cade (Cade apoi și *l*, ca în dacoromîn). Meglenitul se compoartă din acest punct de vedere întocmai ca dacoromînul, spre deosebire de macedoromîn. Numai la femininele plurale, atunci cînd înainte de forma nominală *-i* se găsesc sunetele *r*, *n*, *ș*, *ț*, forma nominală *-i* cade, ca în macedoromîn (dar nu totdeauna).

Ca specific meglenitului, față de dacoromîn și de macedoromîn, apare faptul că se întrebunțează ca substantival și articolul prepozitiv *țel* (dacoromîn *cel*), care în dacoromîn și macedoromîn e numai adiectival. Articularea se poate face cu amîndouă articulele, prepozitiv și postpozitiv, deodată.

β) Forma 2 (genitiv-dativ)

câl'il'i lu ampirátu (caii împăratului) P. M. 3_{4,3}; *și-l'i zisi bábâl'ă* (și-i zise babei) P. M. 4₂₉; *bába zisi lu dëdu* (baba zise moșneagului) P. M. 5₅; *un izmichiâr di lu ampirátu* (un slujbaş de-ai împăratului) P. M. 7₃₆; *númea lu feată* (numele fetei) P. M. 7₃₇; *lu páșa il'ü* (ficiorul pașei) P. M. 8₅; *fëta lu ampirátu* (fata împăratului) P. M. 8₁₆; *duțeá ránă lu țea mul'ari* (ducea hrană fimei) 8₃₂; *dóil'i il'i lu ampirátu* (cei doi fii ai împăratului) P. M. 9₄; *poárta lu țea căsă* (poarta casei) P. M. 10₁₇; *il'a bábâl'ă* (fiica babei) P. M. 10₂₄; *țea poártă lu zônă* (poarta zinei) P. M. 10₃₉; *chiëfu lu ampirátu* (cheful împăratului) P. M. 12₃₂; *múma lu țel'a ficióri* (mama băeților) P. M. 12₄₁; *țësta-ı lu ampirátu mul'ari* (aceasta-ı fimeea împăratului) P. M. 13₁₀; *adunârli lu ápi* (adunările apelor) P. M. 13₂₄; *lu ómu l'-ăi urót să iă singur* (omului i-ı urit să fie singur) P. M. 13₃₁; *lisița zisi lu pândâr* (vulpea zise pindarului) P. M. 16₄₂; *la lu zmëu cunác* (la locuința zmeului) P. M. 17₃; *poárta lu țea căsa* (poarta casei) P. M. 21₁.

Articolul de genitiv-dativ se poate întrebuița după nume numai la femininul singular. De cele mai multe ori la femininul singular, iar la masculinul singular *) și la masculinul și femininul plurale tototdeauna, el se întrebuițează înaintea numelui, și anume sub forma masculinului singular *lu* (=dacoromîn *lui*). La această articulare proclitică numele de cele mai multe ori mai este încă articulat cu articolul de forma 1, prepozitiv ori postpozitiv. În privința articulării cu articolul de genitiv-dativ meglenitul are, prin urmare, o procedare aparte față de majoritatea dialectului dacoromîn și de macedoromîn, prezintă însă asemănări față de dacoromînul din Banat și Criș-Mureș (pentru care vezi Weigand's Jahresbericht III, 235, IV, 292) și față de isroromîn.

2) Declinare

După cum se constată din exemplele date mai sus sub 1 β, forma a doua singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a

*) După Capidan, Meglenoromîni, I, pag. 145, la masculinul singular articolul de genitiv-dativ, sub forma *lui*, se întrebuițează rar și după nume.

ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în meglenit. Compară cele spuse la Macedoromîn fără meglenit § 276 No 2 α .

Pe de altă parte, fapte ca cele din macedoromîn expuse la acel dialect sub § 276 No 2 β , γ , δ , ε , ζ , dupăcum nu se pomenesc în dacoromîn, tot așa nici în meglenit nu se găsesc.

§ 286. b) Forme pronominale

1) Declinare

Propagarea cea mare a formelor *-uî*, *-eî*, *-or* din macedoromîn nu se găsește în meglenit.

Ceva specific meglenitului față de macedoromîn și de dacoromîn este întrebuințarea formei de genitiv-dativ masculine singular *lui* dela pronumele personal de a treia persoană *el* și pentru genul feminin: *dupu țe țeă feată fu scăpătă di lămnă, si dūsi căsă să spună la tătōni lui. și tătōni lui fēsiră tiliāl din toāti căsăbāili* (dupăce fata fu scăpătă dela balaur, se duse acasă să spună părinților ei. și părinții ei puseră să strige craînicul prin toate orașele) P. M. 15₂₁; *țesta sēră ti ștētă [feata] an cunācu lui singură* (desară te așteaptă fata în locuința ei singură) P. M. 30₂₆. Compară mai sus sub § 285 No 1 β propagarea articolului de genitiv-dativ singular masculin *lu* (lui) pentru genul feminin și pentru numărul plural.

2) Inprumuturi și derivări

Inprumuturi și derivări din neogreaca ori albaneza, ca cele constatate la macedoromîn sub § 277 No 2 α , β , γ , δ , în meglenit nu se găsesc.

În meglenit se găsesc însă

α) Pronume inprumutate din bulgara și turca: *cāfcu* (ce fel) P. M. 24₃₁ > bulgar *kakāv* comment, quel; *sfāca* (fiecare) P. M. 29₄ > bulgar *vs'kkoï* chacun; *filēn* (cutare) P. M. 10₄ > turc *filān* tel, un tel, un certain Zenker 670 a.

β) Pronume derivate cu elemente pronominale bulgare: *țivă -godea* (ceva) P. M. 28₃₄ 30_{7, 11} 33₂₂ > *țivă* + bulgar *-god'k* „particule qu' on ajoute aux pronoms *koï*, *șto*, *kakāv* et aux adverbes *koga*, *gd'k*, *kolko*, *kakvo* pour leur donner un sens indéterminé“.

§ 287. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio in-

stans și actio inchoativa dela modul siguranței, apoi modul dorinței, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irealului, nu există în meglenit. Tot așa nu există în meglenit așa numitele viitorul întîiu al indicativului (*voiă face*), viitorul al doilea al indicativului (*voiă fi făcut*) și optativul (*aș face, aș fi făcut*) din dacoromîn, care servesc în cea mai mare parte pentru a exprima raporturile de timpuri și de moduri pomenite. Raporturile de viitor al modului siguranței, de actio instans trecută a modului siguranței, și de prezent al modului posibilității (Numai pentru aceste raporturi posed exemple) sînt exprimate în meglenit prin prezentul conjunctivului (Nu se poate considera lucrul în felul acela că ar lipsi auxiliarul *va*, cum crede Meyer-Lübke Grammatik der roman. Sprachen II § 112, pentru că ar trebui auxiliarul să apară macar odată).

1. Viitorul indicativului în propoziție principală și subordonată temporală, condițională, cauzală, obiectivă, modală.
si-ũ vicnēs bältia di s-ti tãlã (am să chem securea să te taie) P. M. 1₁₄.—*s-la vicnēs fõcu s-ti årdã* (am să chem focul să te ardă) P. M. 1₁₆.—*s-mi duc di si-ũ vicnēs vãlea s-ti stingã* (am să mă duc să chem riul să te stingă) P. M. 1₁₈.—*s-mi duc di s-la vicnēs lüpilĩ* (am să mă duc să chem lupii) P. M. 1₂₂.—*s-mi duc* (mă voiă duce) P. M. 2₁₄.—*bělchi si gibãrdisేశcã di tamachiãrlõc* (poate va scăpa de lăcomia de bani) P. M. 4₂₀.—*dãrãrã unã mērã di rãzint ca si-ũ turేశcã cõn si vinã țela* (făcură un măr de argint, ca să-l zvîrle, cînd vor veni aceia) P. M. 6₂₉.—*la trẽili ũori ma să spunĩ cã ficiõrili sa ghiĩ, scapi* (a treia oară dacă vei spune că copiii sînt vii, scãpi) P. M. 6₃₈.—*s-mi duc cãsã, di si-ũ bilēs, di si-l dar un cujõc la mulãri* (am să mă duc acasă, ș-am s-o jupesc [vulpea], ș-am să-ĩ fac un cojoc fimeii) P. M. 7₆.—*s-nu ti pucãți ån sus, cõtru grindã, cã åri niști cucũdi di cãntãri, di si-ți cãdã vrinã an rost, di si-ți ia frõngã dințilĩ* (să nu te uiți în sus, spre grindă, că sînt niște greutateți de cîntar, și ți-a cădea vreuna pe bot, de ți-a rupe dinții) P. M. 7₁₉₋₂₀.—*ca si vinã lisița, si vעדã țe si-l fac* (dacă va veni vulpea, are să vadă ea ce-am să-ĩ fac) P. M. 7₂₂.—*stãrã io s-țã-ũ daũ țestã Mariã* (în asară eũ am să-ți daũ pe Mariea aceasta) P. M. 7₃₆.—*io cunuscũ cã s-mi uțizĩ tu* (eũ am priceput că ai să mă omori) P. M. 8₁.—*ampirãtița antribõ cavãsu di să trimetã vrinã cãrti ilu lu pãșã* (împãrãteasa întrebã pe cavas dacă are să trimeată vreo scrisoare

fiul pașei) P. M. 8₁₈.—*cõn să trimetã, cártea si-ũ duți la mini* (dacã va trimete [vreo scrisoare], scrisoarea s-o aducì la mine) P. M. 8₁₉.—*si dũsi la un maghèsnic, să câtã, dãli să-l da dõmnu vrin ilũ ili nu* (se duse la un vrãjitor să cerceteze, dacã-i va da dumnezeũ vreun copil ori nu) P. M. 9₈.—*ea să rudescã un ilũ* (ea va naște un fiu) P. M. 9₁₀ 12₂.—*ampirãtu vę pus cõla un poltz, ca ierte ũom să tręcã pri cõla să-ũ scũpã* (impãratul pusese acolo un slujitor, pentruca oricare om va trece pe acolo s-o scuìpe [pe fimee]) P. M. 11₁₃.—*ca să fãcã mulãri-meã un ilũ, voi să-n pisãfți* (dacã va face fimeea mea un copil, voi să-mi scrieți) P. M. 12₄.—*cum să fac io, șa să fãfți* (cum voiũ face eũ, așã să faceți) P. M. 12₃₈.—*sã talõm lēmnu pișim, napcõnta să-ți dau* (sã tãem lemne întũu, apoi ț-oũ da) P. M. 14₁₄.—*io ca să antru an gaurã, ca să mi ducãn jos, pãnã să jũngã fũniã* (sã intru eũ în gaurã, să mã dau în jos, pãnã va ajunge funiea) P. M. 14₂₄.—*io ca si-ũ zamiçcu fũniã, țer ancã cõta s-mi lãsãfți* (eũ dacã voiũ mișca funiea, vreau ca cu atit mãi mult să mã lãsãfți [în jos]) P. M. 14₂₈.—*țelã lui frați cunuscũrã cã mãi mic frãti si-ũ lę țestã* (frații lui pricepurã cã fratele cel mãi mic va lua-o pe aceasta) P. M. 14₃₈.—*cõn si zic cra, tu sa-n dai ùna muçcãtã di cãrni, și cõn si zic pi, tu sa-n dai ùnã picãtũrã di apu* (cĩnd voiũ zice cra, tu să-mi dai o bucãficã de carne, și cĩnd voiũ zice pi, tu să-mi dai o picãtũrã de apã) P. M. 15₃₀.—*io si trag la cunãc, la lu zmẽu cunãc io s-mi duc, s-la ard* (eũ am să trag la palat, la palatul zmeului am să mã duc, să-l ard) P. M. 17₃.—*ãcu-ũ flõm, bun nu ári di tini, cã s-ti ufidim* (dacã o aflãm [fata], n-are să fie bine de tine, pentrucã avem să te ucidem) P. M. 22₁₆.—*dõ-n jutõr la mini, cã și mini si mi ufidã, si mi mãnãncã* (dã-mi ajutor, cãci și pe mine aũ să mã ucidã, aũ să mã minince) P. M. 22₂₈.—*cõti pãri si țerĩ, si-ți dõm* (cĩte parale veì cere, iți vom da) P. M. 24₃₈.—*ca să vinã țelã minciunõșilĩ, sa mi ubidescã, s-la ziți cã-i l-ãgru* (dacã vor veni minciunõșii, să mã caute, să le zici cã-i la cĩmp) P. M. 25₄.—*ca si vinã țelã minciunõșilĩ, io s-mi anvirin pri tini* (dacã vor veni minciunõșii, eũ am să mã supãr pe tine) P. M. 25₃₅.—*cum si anghitãscã?* (cum va invũia?) P. M. 25₄₂.—*grãdinãru nu s-ti lãsã* (grãdinarul nu te va lãsa) P. M. 29₃₈.—*ãcu nu fați șa, si-ũ pãfõșĩ arã* (dacã nu faci așã, veì pãfĩ-o iarãș) P. M. 30₂₇.—*ũnã și ùnã țe să antriși*

ân nüntru, si äfli un ficîor (îndatăce vei întra înuntru, vei afla un tînăr) P. M. 30₃₉.—*dëdu spüsi s-nu-l' iä frică, că iel s-li andirëgă lucrurli* (bătrînul spuse să nu-i fie frică, căci el va îndrepta lucrurile) P. M. 31₁.—*si vezî că ampiratîța si-ți rudëscă ună fëtă übavă* (ai să vezi că împărăteasa-ți va naște o fată frumoasă) P. M. 31₃₀.—*äcu-l' spun, s-l'a jün-gl'ă* (dacă-i spun, are să-iucidă) P. M. 32₃.—*çon să vină fräti-tu, sä-l' ziți* (cînd va veni frate-to, să-i zici) P. M. 33₁₃.—*nu vezî că s-ti mănăncă?* (nu vezi că are să te minince?) P. M. 35₇.

Număi foarte rar se exprimă viitorul prin compunerea prezentului indicativului dela *am* cu prezentul conjunctivului dela verbul respectiv (Și în dacoromin aceasta e una din formele viitorului indicativului): *grădinăru äri si-ți da drümu* (grădinarul are să-ți deie drumul) P. M. 29₃₈.—*äri s-vă spună dëdu tot* (are să vă spună moșul tot) P. M. 28₃₈.

2. Actio instans trecută dela indicativ.

țela ficîor să moără di jal'ü (băetul era să moară de jele) P. M. 8₃₅.

Alături se găsește și forma dacoromină, imperfectul indicativului dela *sînt* compus cu prezentul conjunctivului dela verbul respectiv.

ra si ul'töm lucrü țela mai di nivólia (era să uităm lucrul cel mai de nevoe) P. M. 29₂₆.

3. Prezentul potențialului în propoziția principală și subordonată din vorbirea condițională și în propoziție subordonată concesivă.

țe zabit să vină, lați-la birbëțili să la jungl'ôm; țe vladică să vină, ärä birbëțili (orice slujbaș ar veni, [lumea strigă] hai să tăem berbecile; orice vlădică ar veni, iar berbecile) P. M. 26₂₂.—*țe mări üom să vină, äși zic cätunënil'i: «cu țe sä-l dărôm ună cîorbă la țista üom?» ärä iel'i, cari di cari din un glas toți: «cucótu, cucótu, cucótu»* (orice om mare ar veni, își zic sătenii: «cu ce să-i facem o cîorbă omului istuia?» iară ei, care de care cu un glas toți: «cucóșul, cucóșul, cucóșul») P. M. 26₃₁₋₃₃.—*la țe să prutrubuăscă vrin lucrü, «lați-la măgaru»* (la orice nevoe ar fi, [lumea strigă] «luați magarul») P. M. 27₉.—*eï, babo, si știï tu țe foc añï ärdi buricu, nu si-nï ziți șa* (ei, babo, dacă ai ști tu ce foc îmi arde inima, nu mă-ai vorbi așa) P. M. 31₂₅.

II

Ca și în macedoromîn perfecte de indicativ *-i* s-au păstrat, perfecte *-si* aŭ forma forte la singular (afară de p. 2, care în macedoromîn apare accentuată și pe radical, în meglinit însă se găsește accentuată numai pe terminație), și persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfecte simple aŭ păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală.

dîdêși (dăduși) Papahagi Meglenoromînii I 110; *dêdi* (dădu) P. M. 2₉.—*fêsi* (făcu) P. M. 7₃₅; *fêsiră* (făcură) P. M. 10₂₁.—*vini* (veni) P. M. 4₃₀, însă și *vinî* P. M. 1₁₁ 3₄₀; *viniră* (veniră) P. M. 17₉.—*îerșu* (fiersei) P. M. 6₁₁; *îrsêși* (fierseși) P. M. 6₁₁.—*puș* (pusei) P. M. 16₂₄.—*spușu* (spusei) P. M. 13₂.—*si uîdișră* (se potriviră) P. M. 5₃₈ (probabil = **uîșdiră* dela **uîșdês* > turc *uîușdû*, preteritul lui *uîușmâk*, s'accorder, s'entendre, s'accommoder, Zenker 135 c).—*uzôm* (auzirăm) P. M. 24₁₅.—*flôm* (aflarăm) P. M. 8₂₇.—*scăpôm* (scăparăm) P. M. 16₄₁.—*vuți* (avurăți) P. M. 33₅.

III

Ca și în macedoromîn și dacoromîn există forma de perfect al indicativului compusă din prezentul lui *am* și participiul trecut, dar meglinitului, ca și dacoromînului, îi lipsește forma de perfect macedoromînă compusă din perfectul simplu al lui *am* și participiul trecut.

âri dus (a adus) P. M. 14₃₃.—*âri fat* (a făcut) P. M. 9₂₂.—*veți mirit* (ați măsurat) P. M. 4_{33, 35}.—*flat-aŭ* (aŭ aflat) P. M. 18₂₁.—*ișôt-aŭ* (a eșit) P. M. 8₅.—*vut-aŭ* (a avut) P. M. 2₆ 18_{19, 20}.—*țe s-aŭ fat, s-aŭ fat* (ce s-a făcut, s-a făcut) P. M. 28₁₂.

IV

Forma de pluscaperfect al indicativului dacoromînă în *-sem* există în meglinit.

fêta picăsi că nu-ŭ dŭți an gârdină, cum al'i zisêsi (fata înțelese că nu o duce în grădină, cum îi zisese) P. M. 7₄₉.—*vrin si dusêsi ân vrin cătun, și çon si anturnâsi, cătun-ñêñ'i la antribără*: «că ti dusêsiși, țe cătun ra, țe turlii dî cătun ra?» (unul se dusese într-alt sat, și cînd se întoarse, sătenii lui îl întrebă: «dacă ai ajuns acolo, ce sat era, ce fel de sat era?» [să se observe că *ti dusêsiși*, macarcă firea

dacoromînului cere o traducere cu perfectul, arată antecedența față cu imperfectul *erá*, dupăcum de altfel și perfectul dacoromîn *ai ajuns* tot antecedență față cu imperfectul *erá* arată)) P. M. 17₃₂₋₃₃.—*âți si dusșiră prin udôi, buruviră, că buruviră, aũ flără cõla și prinsiră fêta* (apoi s-au dus prin odăi, cotrobăiră cit cotrobăiră, o aflară acolo și prinseră fata [Macarcă firea dacoromînului cere o traducere cu perfectul, *dusșiră* arată antecedența față cu perfectul *buruviră*, dupăcum de altfel și perfectul dacoromîn *s-aũ dus* tot antecedență față cu perfectul *cotrobăiră* arată)) P. M. 22₁₈.—*si-și si dusșesi țela minciunos la casa lui și după țela vini lântu minciunos* (dacă plecă minciunosul la casa lui, după el veni celălalt minciunos [Vezi observațiile dela exemplele precedente]) P. M. 24₂₄.—*dintru că-și didșesi láfu, di țea al la dēdi din tot buricu* (pentrucă-și dăduse cuvîntul, i-i dădu [leii] din toată inima) P. M. 33₄.

Pelîngă această formă de pluscaperfect meglenitul mai posedă încă două, una compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut, care se găsește în macedoromîn și în vechea romînă, și alta compusă din perfectul compus al lui *am* și participiul trecut.

çon vini [ficiõru], spinu vę criscũt (cînd se întoarse băiatul, spinul crescuse) P. M. 1₁₁.—*dus-aũ ciũtura di iũndi aũ vę lat* aũ dus banița de unde o luase) P. M. 4₃₂.—*țista l-u dēdi [cartea] la ampiratița, dupu cum al vę zis* (acesta dede scrisoarea împărătesei, dupăcum îi zisese) P. M. 8₂₃.—*cum na vęi pisăit an cãrti, șa-l fșsim* (cum ne scriseseși în scrisoare, așa-î făcurăm) P. M. 8₃₄.—*al vini [lu ampirátu] ună cãrti di cãsă, ca cum mulări-sa fșsi ună măță, an loc că ea vę fat ună fêtă, și un cățol, an loc că ea vę fat un soări di ficiõr* (îi veni împăratului o scrisoare de acasă, cum că fimeea lui a făcut o miță, învremece ea făcuse o fată, și un cățel, învremece ea făcuse un soare de băiat) P. M. 9₁₆.—*fșsiră după cum ampirátu vę zis an cãrti* (făcură dupăcum spusese împăratul în scrisoare) P. M. 9₂₀.—*izmichiãrili vizurã că fiștia sa țela doiili ficiõri, țe-l vęũ zis la ampirátu ca ampiratița fșsi un cățol și ună măță* (servitorii văzură că aceștia sînt cei doi copii, despre care spusese împăratului că împărăteasa a făcut un cățel și o miță) P. M. 10₆.—*Ghiulizãra al vę zis di mai nãinti: «cum să fac io, șa să fáțiti»* (Ghiulizara le zisese de mai înainte: «cum oîu face eũ, așa să fa-

ceți) P. M. 12₃₈.—*fęta lu cunoscú pri țela ficiór, că-l vea căciót un ninel án cap* (fata-l cunoscú pe tinár, pentrucă-í aninase un inel în cap) P. M. 15₂₄.—*úša nu si dișclideá, că ve mort măgáru* (uša nu se deschidea, pentrucă murise margarul») P. M. 25₁₀.—*anglítáú ca niști țóglavi, că nu veú mánccát trei zóli* (înghițiaú ca niște sălbateci, pentrucă nu mîncase de trei zile) P. M. 32₁₇.—*ca si vut-aú rugát [mulária] la bogoródița, al dat-aú moñi* (dacă se rugase fimeea maiceí domnului, aceasta-í dádu mîni) P. M. 8₃₆.—*țista vut-aú vrin ficiór di un an și la vut-aú pus án vrin lęgán di furliná* (acesta a avut un copil de un an și-l pusese într-un leagán de aur) P. M. 18₁₈.

V

Viitorul *-rim* nu există în meglenit.

VI

Nu există perfect de conjunctiv în meglenit.

VII

Nu există pluscaperfect de conjunctiv în meglenit.

VIII

Imperativul negativ 2 persoană singulară nu este reprezentat prin infinitiv, ca în dacoromîn, ci este identic cu imperativul pozitiv, ca în macedoromîn.

nu dúná gailé di țęsta (nu avea grijă de aceasta) P. M. 15₁₇.—*nu antrębá* (nu întreba) P. M. 26₂₂ 27₁.

IX

Infinitivul, pelingă care, ca și în macedoromîn, nu s-a izolat prepoziția *a*, se întrebuințează mai puțin cu mult decît în macedoromîn. Față cu dacoromînul, el nu există în toate acele împrejurări unde nici în macedoromîn nu există. Față cu macedoromînul, el se găsește întrebuințat numai în următoarele împrejurări unde și în macedoromîn se întrebuințează. Apare mai numai sub forma întregă.

1. Ca obiect drept pelingă *pot* (Vezi Macedoromîn fără meglenit § 278 IX, 3): *bába nu l'a puteá rániri ficióril'i* (baba nu-í putea hráni pe copii) P. M. 13₄₁.—*ați pot fáțiri si stai árá pri tufęc* (te pot face să stai iar cu pușca în mînă)

P. M. 17₂₅.—*Niți pul'ū nu poāti antrări* (nici pasăre nu poate intra) P. M. 19₃₀.—*nu la putēm prijāliri* (nu-l putem sfirși de jălit) P. M. 23₂₅.—*să poată ișōri* (să poată 'eși) P. M. 30₄₁.

2. Ca compliment de timp cu prepoziția *la* (Vezi Macedoromîn fără meglenit § 278 IX, 5): *la miriri pârli si lipi ună furlină an cūru di ciūtură* (cînd măsurau banii, se lipi un galbăn de fundul baniții) P. M. 4₃₀.—Alte exemple, cu prepozițiile *di*, *la*, analoage ca înțeles exemplurilor de sub Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 5, dă Capidan, Meglenoromîni, I, 205. Capidan spune cu această ocazie că „de sigur această întrebuintare a infinitivului s-a produs sub influința limbii bulgare“, și (la pag. 206) că „în aromînă infinitivul în această funcțiune se întrebuintează numai sub forma nearticulată“. Nu-î *sigur* de fel că ar fi vreo influință bulgărească, și nici nu-î adevărat că în macedoromîn fără meglenit infinitivul în această funcțiune s-ar întrebuinta numai nearticulat. Vezi exemplele de sub Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 5.

3. Ca compliment de scop, fără prepoziție; întrebuintare absolută (Vezi Macedoromîn fără meglenit, § 278, IX, 8): *baba flō ună ciūtură și vini li miri pârili* (baba găsi o baniță și veni să măsoare banii) P. M. 4₃₀.

X

α. Participiul prezent (activ) are formă adverbială: *-ura*, *-ăra*, *-ă'la*, *-ūrlea*. *-ă-* este provenit din *-u-* prin alunecarea sunetului. Probabil *-ra* este prin alunecare de sunet provenit din *-re*, iar *-re* este de aceeași origine cu *-re* din adverbe romînești ca *aîurea*, *alminterea*, *asîșderea*, *pretutînderea*, *pūrurea* (Dintre acestea se găsesc în meglenit *l'umintrea*, *l'ūrea*, vezi P. M. glosar), al cărui etymon e obscur (Vezi mai sus Macedoromîn fără meglenit § 279 fine). *-l'a*, *-lea* este probabil pronumele personal 3 persoană singulară forma 2 (genitiv-dativ)?—O formă de participiu prezent *-ură* apare dialectal și în dacoromîn în conjuncția *fiind că*: *cindură că Alexandri*, Teatru, București, 1875, I, 10 (în gura mamei Anghelușa, care vorbește drept moldovenește), *cindri cî și cindrilea cî* Șezătoarea II 187 (Munții Sucevei), *cindră că* Hasdeu Etymologicum magnum 155 (județul Suceava, comuna Giurgeștii), vezi Tiktin Wörterbuch, de unde am luat indicația pentru aceste locuri; *hindură că și fusîndură că* Bacinschi Ein mazedorumänischer Ausläufer

des altslavischen dativus absolutus, Zeitschrift für roman. Philologie XXXVII 616 (Cîmpulung și Straja din Bucovina). În acest *-ură* din izolarea *fîind că* Bacinschi 617 ar vrea să vadă o influință din partea perfectelor 3 p. pl. *fîră și fîseră*. Din texte rominești din secolele XVII, XVIII mai citează Bogrea cinci exemple, *neputîndure, îmblîndure, neavîndurea, nefîindurea, văzîndure*, Dacoromania II 661, 906, IV, 896.—Capidan Meglenoromîniî, I, 170, spune că *-ăra, -ura* ar putea fi =**ara, era*, p. 3 sing. imperfect indicativ dela *a fi*, așa că *plăngîndăra* ar fi >*plăngînd + ara, plăngînd + era* și ar fi însemnat dela capul locului *era plîngînd*. Cu totul nefundată este părerea lui Tache Papahagi din Grai și Suflet, I, 232 (adoptată și de G. Pascu, Archivum Romanicum, X, anul 1926, pag. 465), cum că forma *-ura* a participiului prezent activ meglent ar fi împrumutată dela forma *-ură* a participiului trecut pasiv albanez: o formă de trecut pasiv devenită formă de prezent activ, și aceasta tocmai în meglent, în dialectul romînesc cel mai puțin influențat de limba albaneză din toate!

β. Se întrebunțează rar, și numai în una din cele trei împrejurări în care se întrebunțează el în dacoromîn și macedoromîn, anume raportat la subiectul propoziției (principale) cu serviciul de compliment de timp și de mod (chip, fel).

fêta tînțea al zisi plăngîndura (fata atunci îi zise plîngînd) P. M. 7₄₁.—*un ũom chinisi cûtru căsă plăngîndăra... chinisi ară plăngîndăra cûtru căsă* (un om plecă spre casă plîngînd... plecă iar spre casă plîngînd) P. M. 18₃₁₋₃₃.—*ficiôru tînțea trimurîndă'l'a si dũsi di si strătî dũpu ũșă* (băetul atunci se duse tremurînd și se așază după ușă) P. M. 32₂₁.—*lũpu vini stinindurlea* (lupul veni oftînd) Capidan, Meglenoromîniî, I, 170.

XI

A. Participiul trecut (pasiv) din punct de vedere formal nu prezintă forma *-ă* macedoromînă din împrejurările notate la Macedoromîn fără meglent § 278 XI A, ci formele dacoromînești.

1. singular m. *-u*, f. *-ă*, plural m. *-i*, f. *-e*, cînd participiul e atribut și predicat.

poarta ra anclisă (poarta era închisă) P. M. 21₁.—*locuri dărătî* (locuri făcute) P. M. 21₈.—*răpusătîli sũflitî* (sufletele răposate) P. M. 23₂₈.—*să-ți frîngă și dințîlî rămăși* (să-ți rupă și dinții rămăși) P. M. 28₁₁.—*cușîtășu ra blagoslovit*

(cuțitașul era blagoslovit) P. M. 32₇.—*lâmbili raă prinsî, sinta pūsă* (lămpile erau aprinse, masa pusă) P. M. 32₁₃.—*cu ūó-cl'î'i scoși* (cu ochii scoși) P. M. 33₃₇.—*nu iți ancurunăți* (nu sînteți cununați) P. M. 34₂₇.

2. Formă masculină invariabilă *-u*, cînd participiul e izolat pelingă un verb auxiliar pentru a forma perfectul și plusperfectul indicativului. Exemple vezi sub III, IV.

B. Din punct de vedere al înțelesului.

1. Cași în dacoromîn și macedoromîn unele verbe netransitive aŭ participiul trecut cu înțelesul activ. Vezi exemplul dela întrebuițarea absolută, mai jos sub 4. Contrariu de ceia ce are loc în dacoromîn, și conform cu acelaș fapt din macedoromîn, unele verbe transitive aŭ participiul trecut cu înțeles activ de nomen agentis.

ea tînțea-l' zisi: «*miluituli frăti, picăsés că nu ghiés âncă mult*» (ea atunci îi zise: «*milostive frate, simt că nu voiŭ mai trăi mult*») P. M. 33₁₇.

2. Diferitele întrebuițări, pe care le are participiul trecut, sub forma masculină singulară, ca infinitiv activ în dacoromîn, nu există în meglenit, tot așa dupăcum nu există în macedoromîn.

3. Întrebuițarea din macedoromîn a participiului trecut însoțit de adverbul *ună* cu înțelesul unui infinitiv activ în serviciul de compliment de timp, nu există în meglenit.

4. Ca atribut al unui substantiv (orî pronume) fără prepoziție (întrebuițare absolută) constituie împreună cu substantivul său un compliment de timp. Acest fapt însă, care în macedoromîn apare destul de des, iar în dacoromîn rar și în împrujări încă necercetate, se găsește foarte rar în meglenit. În toate textele din P. M. am găsit numai un exemplu.

la țe să prutrubiăscă vrin lucrū, «lați-la măgaru!» la lēmni, «măgaru!» âncă nu sam vinit dila lēmni, «a, la moără, s-la dūțiți ghiptu!» âncă nivinit dila moără, «a, la vâli, să lați cu stōmnili āpu!» (la orice lucru ar trebui, «luați magarul!» la lemne, «magarul!» încă n-am sosit dela lemne, «a, la moară, să duceți viptul!» n-am apucat bine să viŭ dela moară, «a, la riŭ, să luați cu ulcioarele apă!») P. M. 27₈₋₁₁.

XII

Meglenitul a împrumutat din bulgara următoarele forme verbale.

1. *sam* (ca conjunctiv *som* după Capidan, Meglenoromîniî, I, 172, 173), p. 1 singulară prezent indicativ dela *a fi* > bulgar *săm*.

nu sam ȳo mai jūni (nu sînt eū mai voinic) P. M. 5₂₀.—*sam vinit* (am venit) P. M. 27_{8, 10}.—*sam albină* (sînt albină) P. M. 3₈.

Alături însă și forma romîneasă *iū* (fiū).

iū lisiță (sînt vulpe) P. M. 2₂₀.—*iū lup* (sînt lup) P. M. 2₃₃.

2. *-m*, p. 1 singulară prezent indicativ (conjunctiv) > bulgar *-m*. Rar. După Capidan, Meglenoromîniî, I, 158, numai la verbele *aflu*, *amnu*, *ampl'u*, *antru*, *jungl'u*, *mūccu*, *vegl'u*, dar la aceste verbe des.

iūndi s-la āflum lāntu mǎgār? (unde să aflu celălalt mǎgar?) P. M. 18₃₀.

Cea mai obișnuită este forma romîneasă *-u*.

duc (duc, aduc) P. M. 1₁₃.—*vin* (vin) P. M. 1_{17, 19}.—*pot* (pot) P. M. 2₂₀.—etc. etc.

3. *-și*, 2 p. singulară prezent indicativ (conjunctiv) > bulgar *-š*. Rar. După Capidan, Meglenoromîniî, I, 159, numai la verbele *aflu*, *amnu*, *ampl'u*, *antru*, *jungl'u*, *mūccu*, *vegl'u*, dar la aceste verbe des.

poți si āmniși (poți să umbli) P. M. 2₁₉ 3₇.—*puteāi să āntriși* (puteai să intri) P. M. 12₃₀.—*ūnă și ūnă fe să āntriși ān nūntu*, *si āfli un ficior* (indatăce vei intra inuntru, vei afla un tinăr) P. M. 30₃₉.—*sā āfliși doi fōll'uri di bivul'i* (să afli două burdufuri de bivoli) P. M. 15₁₀.

4. In mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn *) și macedoromîn, meglenitul, conform cu firea limbilor slave,

*) Numai în Banat se găsesc urme de formare a verbelor perfective prin mijlocirea de prefixe slave. Iosif Popović, Dialectele romîne din Istria, I pag. 112: „Fenomene de perfectivarea verbelor cu ajutorul unor prefixe slave se găsesc și în Bănat. De ex. *face*=face durativ, iar *do-face*=a face astfel ca să isprăvești, a termina o lucrare; *a pleca* înseamnă a se hotări spre a pleca, iar *a dopleca*=a pleca definitiv, ca să ajungi la țintă. Se întilnesc aceste cazuri pela Oravița și în Almăj din dialectul bănațean”. La acest fapt se raportează și cele spuse de Weigand III Jahresbericht pag. 232, cum că în cele trei localități din Banat, unde *ā* < *ā* (Mehādika-Meedžikč și Verendin din Krain, Bania din Almaș. Compară § 235), se adaugă prefixul slav *do-* la participiul trecut „pentru a exprima aceia ce Germanul exprimă prin *schon* ori *ganz*”, lucru pe care Weigand îl pune pe socoteala imitației din partea Romînilor a limbii ungurești, în care prefixul *meg-* face exact același serviciu. Din

deosebește verbele perfective de cele imperfective, și, după procedarea slavă, formează perfective din imperfective cu ajutorul prefixelor slave și al sufixului slav *-n*.

α. Perfective și imperfective slave simțite de meglenit ca atare.

zacūdēs perfectiv (mir, a apuca mirarea pe cineva) > bulgar *zacūdvam*, sîrb *zacūditi*: *dēdu si zacūdī, cum să iă cār-ticioāna mai jūni dī soāri* (moșneagul s-a mirat, cum poate să fie cîrțița mai puternică decît soarele) P. M. 5₃₃. *ciudēs* imperfectiv (mir) > bulgar *čudīā*, sîrb *čudati*: *īo si fug nāinti, și ca s-mi-ntreābā țe āri țe nu āri, īo si zic cā vizūī un vāltūr, sup pēn'lī luī mirindzāū 1000 dī ūoi, și lūmea si ciudēs-cā* (eu am să mă duc înainte, și dacă m-or întreba ce măi veste, am să spun că am văzut un vultur, supt aripile luī se odih-niāū la amīazā 1000 de oi, și lumea are să se mire) P. M. 24₁.—*prijālēs* perfectiv (sfișesc de jălit) > bulgar *prčžalīam* cesser de regretter, cesser de plaindre, sîrb *prežalīti* verschmerzen, obliviscor: *noi ūnu nu la putēm prijāliri* (noi pe unul nu-l putem sfiși de jălit) P. M. 23₂₃. *jālēs* imperfectiv (jălesc) > bulgar *žalīā* plaindre, sîrb *žaliti* betrauern, lugeo: *c'inėtil'ī li jālēști, ploācea-cu pērdi* (jălește caelele, dacă perde potcoava) Papahagi Meglenoromīnī I 66.—*prāīnēs* perfectiv (a-și lua zborul, a zbura de undeva) > sîrb *prhnuti-prnuti* aufflattern, evolo: *țela condūru prāīni an jos* (vulturul își luā zborul în jos, zburā de acolo în jos) P. M. 15₃₆. *prāīēs* imperfectiv (a da din aripī, a filfi) > sîrb *prhati* flattern, volitare: *tot ți prāīāști nu si mānāncā* (nu tot ce dā din aripī se mīnīncā) Papahagi Meglenoromīnī I 75.—*vicnēs* perfectiv (chem la un moment dat, chem într-o anumită împrejurare) > sîrb *viknuti* aufschreien, aufrufen: *spinuli, du-n la sicul'u.—nu la duc.—si-ū vicnēs bāltia dī s-ti tāl'ā.—vicneā-ū* (spinule, adă-mī săculețul.—nu-l aduc.—am să chem securea să te taie.—chiam-o) P. M. 1₁₃. *vicāīēs* imperfectiv (chem, numesc) > sîrb *vikati* schreien, rufen, bulgar *vikam* appeler, nommer: *Hasān*

exemplele date de Iosif Popovici și din cele spuse de Weigand s-ar părea că numai prefixul *do-* se întrebuințează de Bănățeni pentru a forma verbe perfective. În textele bănățene publicate de Weigand în III Jahresbericht apar în asemenea serviciu însă și alte prefixe, de pildă în bucata LI pag. 283-284 (din Măidan, puțin la nord de Oravița) prefixele *pro-* (*îș proiā ūōmu inīma-n džiints*) și *za-* (*bīētu ūom dā fricā zāuitā șt l'āmnā șt tot*).

să-n vicăiți (Hasan să-mi ziceți [jurămint pentru ținerea de cuvânt]) Papahagi Meglenoromîni I 58.

β. Perfective formate de meglenit din verbe romînești prin mijlocirea de prefixe slave și a sufixului slav -n.

Prefix *du-* > slav *do-*:

duspél (sfrîșesc de spălat) > *spel*: *cu țea ápu lu spélă mícu, și dí ca s-la duspélă, aũ dúnă ápa ară án țela pocíũ* (cu apa spală pe copil, și dacă-l sfrîșesc de spălat, pun apa iar în ulcior) Papahagi Meglenoromîni I 108.

duțon (țin la un moment dat, opresc) > *țon*: *iel, cõt aũ vizú [fêta], nu si putú să si duțonă și căzú dí pri scand* (el, îndatăce văzu fata, nu se putu stăpini și căzu depe scaun) P. M. 28₃₂.

Prefix *na-* > slav *na-*:

nabeáu (mă satur de băut, sfrîșesc de băut, beau pîn ce nu mai pot) > *beaũ*: *măgáru, ca si namăncõ dí ũorz și si nabíũ dí ápu, cripõ și muri* (măgarul, dacă a mîncat orz și a băut apă pîn ce n-a mai putut [dacă s-a săturat de mîncat orz și de băut apă], a crăpat și a murit) P. M. 25₉.

namănõnc (mă satur de mîncat, sfrîșesc de mîncat, mînc pîn ce nu mai pot) > *mănõnc*. Vezi exemplul sub *nabeáu*.

Prefix *pu-* > slav *po-*:

pucát (îmi arunc vederea undeva, mă uit undeva) > *cat*: *cõn pucátără an coș, nũ-ári ni pești, ni listîă* (cînd se uită în coș, nu-î nici pește, nici vulpe) P. M. 7₁₀.—*s-nu ti pucáfi án sus, cútru grindă* (să nu te uiți în sus, spre grindă) P. M. 7₁₉.

putörn (întorc cuiva vorba, răspund) > *torn*: *ficíõru anvirinós ál puturnõ* (tînărul supărat îi răspunde) P. M. 30₈.

putréc (plec, mă duc de undeva) > *trec*: *și putricú țela și după țela vini lântu minciunos* (și plecă acela și după dinsul veni celălalt minciunos) P. M. 24₁₃.

puvéd (zăresc, apuc a vedea) > *ved*: *firú să si vędă an ápu dinapõí, cõt ái bătút, și cõn să-și puvédă, căzú an váli și si nicõ* (a vrut să se vadă în apă dinapoi cît de tare-î bătut, dar cînd s-apuce a se vedea, a căzut în rîu și s-a înecat) P. M. 23₃₂.

Prefix *pri-* > slav *pr-*:

priámnu refl. (a veni în minte cuiva, a-î trece prin minte) > *ámnu* (umblu): *zaparõ cáru, că-l si priámno põini* (opri carul, pentrucă-î veni pînea în minte) P. M. 23₁.

- pricûr* (a curge o bucată de vreme, a curge într-un timp ho-tărît, a curge cu o condiție și până la un termin oarecare) >*cur* (curg): *ună lámînă an sfăcă zúúă mănăncă cõti un ũom și năpcum lásă să pricûră ápu din fântõna țesta* (un balaur în fiecare zi minîncă cite un om și apoi lasă să curgă apă din fîntina aceasta) P. M. 15¹⁴.
- printõrn* (răstorn, întorc pe ceialaltă parte) >*antõrn*: *vizûi un ũou di văltûr, ca raû dunăți ună sûtă di oáminî cu loástili, nu putêû s-lu printoárnă* (am văzut un ou de vultur, că erau adunați o sută de oameni cu drugii și nu-l puteau întoarce pe ceia parte) P. M. 24¹⁶.
- prîștêt* (primesc pe cineva cînd sosește) >*ștet* (aștept): *cõn an-trără, l'a prîștitără bini viniți* (cînd intrară, îi primiră ca bine veniți) P. M. 27¹⁷.
- pritõrn* (întorc înapoi, întorc îndărăt) >*torn*: *un uráciû, dipu țe dără un úrdin, si priturnă árá si dără lântu dila prima* (un plugar, dupăce făcea o brazdă, se întorcea iar la capăt, ca să facă alta) P. M. 21¹⁴.
Prefix *pro-*, *pru-* > slav *pro-*:
- proțõp-pruțõp* (încep să țip, țip odată) >*țõp* (țip): *și ună și ună țel'a pul'i proțăpără* (și deodată puii începură să țipe) P. M. 15⁶.—*cõn proțăpă condûru cra, iel ași tal'a di sup mõnă, di sup picîõr cãrni* (cînd țipa vulturul cra, el își tăia carne de sub mină, de sub picior) P. M. 15³⁴.—*íali pruțăpără* (ele începură să țipe) P. M. 16²⁹.
- prucăsc* (casc deodată, disfac și lărgesc deodată) >*casc*: *Cûsi -cucõti, ca la prucăscõ cûru, aû angl'itõ lisița* (cucoșul căscă deodată curul și înghiți vulpea) P. M. 2²⁶.
- prucõnt* (încep să cînt, cînt deodată) >*cõnt*: *prucăntõ Cûsi -cucõti cõt putû* (începu cucoșul să cînte cit ce putu) P. M. 3²⁶.
- prucûr* (a începe să curgă, a curge deodată) >*cur* (curg): *ună și ună ál' prucurõ sõndzi* (deodată începu să-i curgă sînge) P. M. 25³⁹.
- prumirosés* (a veni într-un moment dat miros dela ceva) >*mirosés* (miros): *un ũom țõglav, că-l prumiroși la cãrni, ișõ din gaură* (un om sălbatec, dacă-i veni miros de carne, eși din gaură) P. M. 14⁵.
Prefix *u-* > slav *u-*:
- ugulés* (dezbrac în pielea goală) >*gol*: *fêta si uguli și si scăldõ* (fata se dezbracă și se scăldă) P. M. 29⁴³. Ori poate > bulgar *ogoliam* mettre à nu?

Prefix *za-* > slav *za-*:

zabúcur (mă cuprind de bucurie) > *búcur*; *ampirátu si zabucuró mult* (împăratul fu cuprins de mare bucurie) P. M. 8₃₉.—*féla condur si zabucuró mult* (vulturul fu cuprins de mare bucurie) P. M. 15₈.

zăcăţ (incep) > *caţ* (prind): *fiştia dóbîlî fraţi zăcăţără să cõntă* (aceşti doi fraţi începură să cînte) P. M. 11₁₉.—*zăcăţără să cõntă frăti-su cu sóra* (începură să cînte fratele cu sora) P. M. 13₂.

zadinzúr (învîrtesc numai de cîteva ori) > *dinzúr* (încunjur): *si zadinzurără di vrină dqũ-trei úori di zur di únă buţéúă* (se învîrtiră de vreo două trei ori în jurul unui butoiu) P. M. 34₃₃.

zalág (alerg pînă la un loc, mă răped) > *lag* (alerg): *unęc maî dipárti ra únă cేశmă, si cõn răsłánílî aũ vizúră, si zalágără si căţără să bea ápu* (oleacă mai departe era o cişmea, şi cînd leii o văzură, alergară [se răpeziră] să bea apă) P. M. 33₄₂.

zamişcu-zamičcu (mişc un timp hotărit) > *mişcu-mičcu* (mişc. Acest verb, perfectiv prin el însuşi, nu se găseşte în meglent fără prefix): *dũpu ţea mărili si dúsi pănă ân jimităti di gáură, că-ũ zamişcõ funna, la trăgniră. napcõnta mijlucănu si íel şa. napcõnta maî micu zisi că ío, ca si-ũ zamičcu funna, ţer áncă cõta s-mi lă-sáţî* (dupăce cel mai mare dintre fraţi ajunse pînă la jumătatea găurii, mişcă funiea şi-l traseră afară. după aceia mijlociul făcu şi el tot aşa. după aceia cel mai mic zise că eu, dacă voiũ mişca funiea, cer să mă lăsaţi încă mai mult în jos) P. M. 14₂₈₋₂₈.—*ân un úoũ raũ dunáţî 100 di oáminîi cu loástilî si nu putéũ s-lă zamičcă* (la un ou erau adunaţi 100 de oameni cu drugii şi nu puteau să-l mişte) P. M. 24₅.

zarõm (a rîma un timp hotărit) > *rõm* (rîm): *ári an cõmpu di Nõnti un ghinghiáru, si ca si dúsi cárticíoána di la zarãmõ dila cõrinî, la sarupõ* (este în cîmpul dela Nănte un spin, şi dacă s-a dus cîrţiţa şi l-a rîmat dela rădăcină, l-a dat jos) P. M. 5₂₉.

zarúp (rup) > *rup*: *ţęsta zúúa toátă ío sufláí, nu putũ s-la zarúp [ghinghiáru]* (toată ziua asta am suflat şi n-am putut să-l rup [spinul]) P. M. 5₃₀.

zasúflu (suflu un timp hotărit) > *súflu*: *cõn mi zasúflă boá-*

- rea, Țo mi fac di nivizut* (cînd mă bate vîntul, îndatăce mă bate vîntul, eũ mă fac nevăzut) P. M. 5₂₄.
- zatrēmur* (fac să tremure într-un anumit timp, zguduĩuĩ într-un anumit timp) > *trēmur* (fără prefix acest verb nu se găsește însă în texte): *uzōră un glas gros, cări zatri-murō urmānu antrēg* (auziră un glas gros, care făcu să se cutremure pădurea) P. M. 32₁₈.
- zazburōs* (mă adresez cu vorba cătră cineva, încep să vorbesc cuiva) > *zburōs* (vorbesc): *cālu cu ȓeripi al zazburō la țela ficiōr și-l zisi* (calul cu aripĩ vorbi cătră tĩnăr și-zise) P. M. 10₁₈.
- Sufixul *-n* > slav *-n*:
- gușnēs* (iaũ de gĩt, iaũ pe după gĩt, inbrățișez) > *gușă*: *ȓel si lăgō, aũ gușni [fțeta] și cățāră să si sārūtă* (el a-lergă, apucă fata pe după gĩt și începură să se sārute) P. M. 30₃₀.
- trăgnēs* (trag odată, zmĩnesc, daũ la o parte, scot trăgĩnd într-un timp hotărit) > *trag*: *dũpu țea mārili si dũsi pñă ăn jimităti di gaură, că-ũ zamișō fũna, la trăgniră* (dupăce cel mai mare dintre frați ajunse pãn la jumătatea gaurii, mișcă funia și-l traseră afară) P. M. 14₂₆.—*trăgneă-ti din cunac* (dă-te la o parte din palat, fugi din palat) P. M. 17₅.—*ca la trăgni di picior, ȓ la scoasi* (cînd l-a zmĩnit de picior, ȓ-a scos piciorul) P. M. 19₂₂.

§ 288. d) Adverb

Meglenitul, ca și macedoromĩnul și dacoromĩnul, are ad-
verbe împrumutate din limbĩ străine.

ăer „întrebuințat după negațiunea *nu*, ca să o întărească și mai mult“ Capidan, Meglenoromĩniũ, I, 180 > turc *hair* non Zenker 417 b.—*ăgeaba* (nu cumva, oare, poate) P. M. 23₁ > turc *hağēb* est-ce que par hasard? etwa? Zenker 623 a. Compară *hăgiba* la Macedoromĩn fără meglenit.—*ăliz* „la fel, întocmai“ Capidan, Meglenoromĩniũ, I, 180 > turc *halız* pur, rein, ächt Zenker 401 b.—*ănliz* = *ăliz* Capidan ibidem.—*apansōz* (fără veste, pe neașteptate) P. M. 16₃₆ > turc *apansız* à l'improviste Zenker 1 b, 105 b.—*ăslı* „la fel, întocmai“ Capidan, Meglenoromĩniũ, I, 180 > turc *haslı* într-un cuvĩnt, pe scurt, Redhouse 752 b.—*ăfi-ăfi* (și așa, apoi, după aceia) P. M. 7_{14, 15, 23} 8₄₂ 20₁₅ 19₄₀ 21₁₉ 22₁₈ 27₁₇ > neogrec ετσι ainsı, de cette manière, de cette fațon, de la sorte, comme cela.—*azōr* (gata)

P. M. 32₁₂ > turc *hazır* prêt, fertig Zenker 381 c.—*băia* „cam mult, aproape mult“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *bajıt* excès, a se sili prea mult Zenker 203 a, Redhouse 373 a.—*bârim-bâri-bêrim-bêri* „cel puțin“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *bari*, *barim* cel puțin Zenker 162 a, Redhouse 321 b.—*bêichi* Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 = *bêlchi*.—*bêlchi-bêlchim* (poate) P. M. 4₂₀ 11₂₃ 15₅ 29₂ 31₂₇ > turc *belki* peut-être Zenker 208 b.—*bileá* (cu greú, de abia) P. M. 16₄₁ > turc *belá ile* avec grande difficulté, à peine Zenker 206 a.—*blâzei* „ferice“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > bulgar *blaze* heureux.—*culaï* „ușor“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 > turc *kolaï* facilement Zenker 720 b.—*deméc* (adecă) P. M. 9₂₃ 10₁₇ 13_{35, 36} 29₇ > turc *demék* dire, sagen, heissen Zenker 447 b.—*dosta* „destul“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 > bulgar *dosta* assez.—*ghïúá* „adecă, parcă, cașicum“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *gúiá* pour ainsi dire, comme si, so zu sagen, gleichsam Zenker 781 a.—*ghïúç beledá* „în fine, în cele din urmă, la urma urmei“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *güç-belá* avec peine, difficilement, à peine Zenker 766 c.—*iç* „de loc“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > turc *hiç* aucunement, auf keine Weise Zenker 945 b.—*idvai* „abia“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. *Vezi idvam*.—*idvam* (de abia) P. M. 13₈ 15₃₆ 34₁₀ 35₁₆ > bulgar *edvam* à peine.—*iliz* = *áliz* Capidan ibidem.—*ïoc* (nimic) P. M. 17₄ > turc *ïok* rien Zenker 973 c.—*istici* (anume) P. M. 32_{16, 33} > turc *isticiál* action de s'emparer exclusivement de qc., das ausschliesslich haben, ungetheilt mit anderen Zenker 43 b.—*istina* (în adevăr) P. M. 29₃₆ > bulgar *istina* vraiment.—*istum* (tocmai) P. M. 30₃₂ 32_{29, 36} 33₃₂ > sirb *istom* nur, nichts als, nonnisi.—*náfile* (în zadar) P. M. 29₂ > turc *nafile* en vain Zenker 904 c. Compară *nafile* la Macedoromîn fără meglenit.—*na ópcu*. *Vezi opúcu*.—*nâpcom-nâpcon-nâpcum-nâpconta-nâpcunta* (apoi, după aceia) P. M. 30₄ 32₂₃ 14_{16, 23} 8₃₁ 12₂₅ 13₃₃ 15₁₅ 22₁₁ 23₂₉ 26₃₃ 9₄₀ 11₄ 14_{14, 27} 20₂₆ 17₂₇ > bulgar *napokon* à la fin, sirb *napokoine-napokon-napokoñ-napokoñe* zuletzt, postremo.—*ta* din *nâpconta-nâpcunta* este articolul bulgăresc *-ta*, pentru care *vezi* alineatul următor.—*néiti* (tocmai) P. M. 22₂₂ > turc *néite* tocmai Redhouse 2071 a.—*niçcum* „cu fața la pămînt, pe burtă“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 > bulgar *niçkom* à plas ventre.—*ódvam* „abia“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. *Vezi idvam*.—*opácu* „pe dos, pe din dărăt“ Capidan,

Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *opûcu*.—*opûcu-na ôpcu* (pe dos, din dărăt) Papahagi Meglenoromîniî I 106, P. M. 33₃₂>bulgar *opaco, na opaco* à l'envers, en sens contraire.—*pără* „prea, cam” Capidan, Meglenoromîniî, I, 179>neogrec *πάρα* trop.—*pişim* (întîiî, mai întîiî) P. M. 14₁₄ 26₃>turc *pişin* d'avance Zenker 236 c.—*sabâilea* „dimineaţă, dizdimineaţă, de cu vreme” Capidan, Meglenoromîniî, I, 178>turc *sabahlêin* früh morgens Zenker 564 c.—*sâdi* „numai” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180>turc *sadé* curat, simplu, neamestecat Redhouse 1026 a.—*sal* „numai” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *sâldi*.—*sâldi* (numai) P. M. 4₃₇ 29₃₄>turc *salt* seulement Zenker 572 c.—*sâldi* Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 = *sâldi*.—*slôjnic* „jos, apus” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Compară adiectivul *slôjnic* „a fi scurt de tot, se zice de cei groşi şi îndesaţi” Papahagi, Meglenoromîniî, I, 71. Poate din bulgarul *složen* composé, compliqué, complexe.—*şichiré* „pe faţă” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180>turc *aşikaré* clair, evident, manifeste Zenker 54 c.—*tam-tâmam* Capidan, Meglenoromîniî, I, 180 = *tamân*.—*tamân* (tocmai) P. M. 19₁₈>turc *tamâm* tocmai Redhouse 591 a.—*tîslim* „în expresia *la feasiră tîslim* = îl predară, îl dădură gata” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180>turc *teslim* action de remettre, de livrer, livraison, remise Zenker 283 c.—*tûcu* (numai) P. M. 7₁₂>bulgar *tuku* numai.—*ûdvaî* „abia” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *îdvam*.—*vechî-vichî* (mai, mai mult, deja) P. M. 2₂₂ 30₂₈>bulgar *veke* plus, deja.—*vichim* „în fine” Capidan, Meglenoromîniî, I, 180. Vezi *vechî*.

Un grup a parte îl formează adverbe temporale romîneşti articulate cu articolul feminin bulgăresc *ta*: *dimineatăta, dimineătta, dimineâsta*>*dimineăta + ta* Capidan, Meglenoromîniî, I, 129, 178.—*môînista* (a două zi dimineaţa) P. M. 14₄₁ 16₂>*mane + dies + ta*.—*môntizăta* (a două zi dimineaţa) P. M. 30_{22, 43}>*mane + ti* (prepoziţie macedoromînă)+*dies + ta*.—*poimôînista* (poimîni dimineaţa) P. M. 14₁₂>*post + mane + dies + ta*.—*sêrata* (sara) P. M. 6₉ 7₃₉ 10_{24, 31} 14_{10, 19} 33₁₅>*sera + articolul a + ta*.—*seârta* Capidan, Meglenoromîniî, I, 179 = *sêrata*.

§ 289. e) Prepoziţii

Meglenitul are puţine prepoziţii împrumutate din limbî stăine: *carşi cu*, Capidan, Meglenoromîniî, I, 178 = *cârşi di*.—*cârşî di* (în faţa, în faţă de) P. M. 29₂₈>turc *karşî* contre, en face

Zenker 678 c.—*mădă* „afară de“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 181 > turc *mahadâ* excepté, hors, hormis Zenker 624 a.—*mighiu* „între“—Capidan, Meglenoromîniî, I, 181 > sîrb (și bulgar meglenit după Capidan locul citat) *megju* zwischen, inter.

§ 290. f) Conjunctii

Meglenitul are conjuncții împrumutate din limbă străină: *ăcu* (dacă, macarcă) P. M. 5₁₀ 13₁ 33₁₈ > bulgar *ako* si, *ako i da* bien que, quioique.—*ăma* „însă, dar“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 183 > turc *ammâ* mais, cependant Zenker 93 b.—*ămă* P. M. 17_{13, 29, 37, 39} = *ăma*.—*ămi* „însă, dar“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 183 > bulgar *ami* mais.—*ăfi* (și, iar) P. M. 18₂₆. Vezi *ăfi* la Adverb, § 288.—*ămă* Capidan, Meglenoromîniî, I, 183 = *ăma*.—*căfcu* (cum, precum) P. M. 15₄₃ > bulgar *kakvo* comment, *kakto* comme.—*cu* Capidan, Meglenoromîniî, I, 183 = *ăcu*.—*dăli-dăli* (dacă) P. M. 8₁₅ 12₅ 9₈ 11₄₀ 35₉ 17₂₀ 25₈ 31₄₂ 32₃₄ 30₁₂ > bulgar *dali* si.—*deăle* (dacă) P. M. 21₄ > *dăli* influențat de conjuncția *di* (dacă, dacoromîn *de*) P. M. 8₁₈.—*dêlchi-dilchi* „fiindcă, deoarece, în cazul cînd, dacă“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 184 > probabil *deăle* + conjuncția turcească *ki* pentrucă Redhouse 1607 a.—*dêlmi-dêlmi că* (pentrucă, deoarece, dacă) P. M. 24_{28, 39} 26₃₅ 30₁₄ 31₂₉ > vechiul bulgar *d'klîmi* propter; *dêlmi că* este din punct de vedere al compunerii exact analogul lui *pentrucă*.—*dêmi-dimi* „fiindcă, deoarece, în cazul cînd, dacă“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 184 > *dêlmi*.—*dêrmi* Capidan, Meglenoromîniî, I, 184 = *dirmi*.—*dirmi* (pentrucă, deoarece, dacă) P. M. 21₃₃ 22₂₆ > probabil *dêlmi*. *l < r* prin alunecarea sunetului.—*em* „și“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 184 > turc *hem* et Zenker 941 b.—*ia* „său“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 184 > turc *ia* ou Zenker 945 b.—*icu* Capidan, Meglenoromîniî, I, 183 = *ăcu*.—*ili* (orî, său) P. M. 9₉ 30₁₁ 33₁₀ > bulgar *ili* ou.—*ma* (dacă) P. M. 6_{34, 36, 38} > neogrec *μά* mais, orî = *ăma*. Printr-un proces de alunecarea înțelesului, analog aceleuia prin care conjuncția dacoromînă *de*, care dela capul locului (după cum și este încă în parte) a fost o conjuncție copulativă (= și), a căpătat și înțelesul de condiție.—*ma* (dar, însă) P. M. 17₃₅ > neogrec *μά* mais, orî = *ăma*.—*mi* P. M. 26₂₆ = *ămi*.—*tucu* (dar, ci) P. M. 5₆ 25_{13, 16} > bulgar *tuku* numai. Compară *tucu* la Adverb, § 288.

§ 291. g) Cuvinte

1. Dintre cuvintele de origine latină orî romanică, care se

găsesc în macedoromîn, iar în dacoromîn nu, posede meglenitul pe următoarele: *ápir* (*apir* după Capidan, Meglenoromîniî, I, 208) P. M. glosar.—*arát* Capidan, Meglenoromîniî, I, 98.—*áurá* P. M. glosar.—*cáloári* P. M. glosar.—*cáprină* Papahagi, Meglenoromîniî, I, 33.—*cástõñü, cástõñă* P. M. 19₆, glosar.—*?cusurin* Capidan, Meglenoromîniî, I, 103.—*căţõn* P. M. glosar.—*dar* (mr. *adár*) P. M. 21_{12, 14, 15, 19}—*dépir* Papahagi, Meglenoromîniî, I, 67.—*furnă* P. M. 4₉—*ic* (mr. *hic*) P. M. 29₄₂—*ică* (mr. *hică*) P. M. glosar.—*mes* P. M. 30₁₉—*mirindz* (mr. *amiridz*) P. M. glosar.—*piduriţă* Papahagi, Meglenoromîniî, I, 32.—*púscă* Papahagi, Meglenoromîniî, I, 81.—*sprigiúr* Capidan, Meglenoromîniî, I, 80.—*surin* P. M. glosar.—*tumbă* P. M. glosar.—*úrdin* P. M. 21₁₅—*vom* P. M. glosar.

Meglenitul mai posedă apoi următoarele cuvinte latineşti, care nu se găsesc în dacoromîn şi în macedoromîn ori din punct de vedere al scheletului ori din acel al înţelesului: *căldár* s. m. (căldare) P. M. glosar > *caldarium*.—*corp* s. eter. (trup) P. M. glosar > *corpus*.—*dărtoári* s. f. (săcure) Capidan, Meglenoromîniî, I, 51, 81 > *dolatoria*.—*fáric* vb. (înţelesul?) Capidan, Meglenoromîniî, I, 157 > *fabrico*.—*mbalţ* vb. (înţelesul?) Capidan, Meglenoromîniî, I, 157 > *balteo*.—*múntur* ad. (mut) P. M. glosar > **mutulus* Puşcariu Etymologisches Wörterbuch.—*nicură* s. f. (fărmătură) P. M. glosar > *micula*.—*nuib* vb. (infirmitate) P. M. 3₁₆ > *in-* + *obviare* Puşcariu Etymologisches Wörterbuch.—*pricúr* vb. (curăţ din nou) P. M. glosar > *percolare* Puşcariu Etymologisches Wörterbuch.—*prim* ad. (întîiu) > *primus*. Nu numai ca adverb, de pildă *dí prima* (la început) P. M. 11₂₈, *din prima* (dela început) P. M. 11₃₁, *dila prima* (dela capăt) P. M. 21₁₅, după cum se găseşte în dacoromîn (Vezi Tiktin. Wörterbuch) şi în macedoromîn (*prima* foarte bine P. B. 117, 282), ci şi neizolat, ca atribut: *an prima zúüă dómnu-ú daró vidéla* (în ziua întîia dumnezeu făcu lumina) P. M. 13₁₉.—*sprúză* s. f. (spuză) P. M. glosar > *pruna*, contaminat cu *spodium*. Compară macedoromîn *sprună*.—*tári* pron. (atare, astfel) P. M. 8₈ > *talis*. În dacoromîn şi macedoromîn numai adiectiv cu înţelesul de *puternic*.

2. Nenumărate cuvinte slave şi turceşti, care nu se găsesc în dacoromîn, a împrumutat meglenitul. Însemn aici numai pe acele puţine, care se găsesc în textele din P. M., dar nu sînt trecute în glosarul dela P. M., nici în glosarul dela Papahagi Romîniî din Meglenia. Lipsesc în macedoromîn.

cărâr s. m. (hotărîre) P. M. 27₈ > turc *karâr* résolution Zenker 695 b.—*luşnác* s. m., pl. *luşnáfi* „nucă fără coajă“ Capidan, Meglenoromîniî, I, 88; P. M. 7₁₈ > ?—*sênã* s. f. (fin) P. M. 17₈ > bulgar *s'kno* foin.—*şüchiür* s. m. (laudă) P. M. 24₁₁ > turc *şükür* louange Zenker 548 a.—*vicut* s. m. (strigăt, tipăt) P. M. 8₆ > bulgar *vikot* cri.

În ce priveşte raportul dintre meglenit şi macedoromîn din punct de vedere al cuvintelor împrumutate din limbî străine, în general se poate spune că meglenitul e saturat de cuvinte slave, iar macedoromînul e saturat de cuvinte greceşti, că meglenitul n-are cuvinte albaneze (dacă se exceptează cuvintele cu reprezentante înrudite în limba albaneză, care aparţin fondului comun romînesc, ca *búcur*, *cupáciü*, *moş*, *şap*, *vátrã*; pentru altele vezi Capidan, Meglenoromîniî, I, 82-84 şi § 330), iar macedoromînul are, că meglenitul şi macedoromînul aü cuvinte turceşti în proporţie aproape egală. În special însemnez că dintre cuvintele notate la Mcedoromîn fără meglenit § 282 No 2 (vreo 240) se găsesc în meglenit numai următoarele 12: *ágeaba* adv. (nu cumva, oare, poate; mr. *hágiba*) P. M. 23₁; *argiés* vb. (cheltuesc; mr. *hárgiúescu*) P. M. glosar; *borgiliü* ad. (dator; mr. *borjli*) Papahagi Meglenoromîniî, I, 70; *budaláü* ad. (prost, netot; mr. *budălăü*) P. M. 35₇; *cabilî* ad. (cu putinţă, posibil; mr. *cábile*) Papahagi Meglenoromîniî, I, 109; *cârşî di* prep. (în faţa, în faţă de; mr. *carşã*, *carşi*) P. M. 29₂₈; *chiâr* s. m. (ciştig; mr. *chiäre*) P. M. glosar; *dip* adv. (neapărat; mr. *dipe*, *dip*, *dipu*) P. M. glosar; *ecşighisês* vb. (explic, talmăcesc; mr. *îexiyisire*) P. M. 31₃; *náfîle* adv. (în zadar; mr. *nafilè*) P. M. 29₂; *tamachiãrlöc* s. m. (zgircenie; mr. *tamãh-chiãrlãche*) P. M. 4₂₀; *uráciü* s. m. (plugar; mr. *urãc*) P. M. 21₁₄.

§ 292. h) Poziţia cuvintelor

Poziţia cuvintelor în meglenit este aceiaş ca în dacoromîn şi macedoromîn. De exemplu P. M. 28: *Scultáfi, ficîori, s-va spünã dëdu unã pricázmã, áma câtáfi si-ü anvitáfi, ca sã-ü spüniţi şi voi la lanţi ficîori. Işi ra unã oárã, ilîli lu dëdu, un ampirát şi unã ampiratişã. Ielî áşi vëü sãldi un ficîör, áma ra şa de úbav, an cõt nu ra fëţã la carî s-nu-l cáddã la buric. Ficîoru şista toátã züüa stã-teã án un ceardác şi cântã din tãmburã. Unã züüã, pri la nãzãfi, vëdi íel ca si proáchiã nişti aschiëri, ţe raü*

priminiți an lânti rûbi, nu ca aschiëriți lu tâtă-su, ară-n mējluc ună tâligă cu pingérți dișclisi, și-n nūntru ună fētă si-ū beī an scăfă. Iel, cōt aū vizū, nu si putū să si duțōnă și căzū dipri scand, dintru că ăī si lō vidēla. Ea tūnțea ăī turi an ceardăc ună cōrpă ligată și-și vizū di drum. Cōn ăși vini ăn criel, ficiōru nu vizū țivă-godea lant, sâldi cōrpa, cări-ū lō și-ū turi an un dulăp“. (Ascultați, copii, să vă spună moșul o poveste, dar cătați s-o învățați, ca s-o spuneți și voi la alți copii. Era odată, fiu moșului, un împărat ș-o împărăteasă. Ei aveau numai un fiu, da era așa de frumos, încit nu era fată la care să nu-ī cadă la inimă. Ficiorul acesta toată ziua stătea într-un cerdac și cînta din tambură. Intr-o zi, pela amiază, vede el că se apropie niște ostași, care erau înbrăcați în alte haine, nu ca ostașii lui tatăso, iar la mijloc o trăsură cu ferestile deschise și-n nuntru o fată s-o beī într-o scafă. El, cît o văzu, nu se putu stăpîni și căzu depe scaun, pentrucă-ī luase vederea. Ea atunci îi zvîrli în cerdac o cîrpă legată și-și văzu de drum. Cînd își veni în fire, ficiorul nu văzu nimic alta, numai cîrpa, pe care o luă și o zvîrli într-un dulap).

Capidan însă în Meglenoromîni, I, 204, scoate la iveală, ca ceva caracteristic meglenitului din punct de vedere al poziției cuvintelor, două lucruri. 1) În meglenit adverbul comparativ *mai* se pune înaintea verbului, nu înaintea adiectivului: *cârnea di curșută mai nu-ī bună di lu țerbu* (carnea de căprioară nu este mai bună decît a cerbului). 2) În meglenit pronumele posesiv și cel demonstrativ se pun înaintea substantivului: *si-n vină ūrdinu si-n cōntă și meū cucōt* (o să-mi vie rîndul să-mi cînte și cucoșul meu); *țela ficiōr si dărō ăn ună rúbă mult bună* (băiatul acela se înbracă într-un rînd de haine foarte bune). Numai rar pronumele posesiv se pune în urma substantivului.

§ 293. i)

Față cu influința cea mare slavă n-ar fi cu neputință ca meglenitul să fi suferit această influință chiar din punct de vedere al vreunor sunete. La două extremități ale Macedoniei, la cea de răsărit în localitățile Ahărcelebi, Rupčos, Čepino, din Rhodope, la cea de apus în localitățile Galičnik, Kleŋe, Oboki, din regiunea orașului Debra, la nord de Ohrida, dialectele slave (bulgare) se caracterizează prin prefacerea lui *ă* în *o* și *o*. Și

anume în localitățile din Rhodope \check{a} accentuat se preface în ϕ , iar în localitățile din regiunea Debra \check{a} accentuat și neaccentuat se preface în o (în special în Klerie \check{a} provenit din vechiul bulgar κ [\check{o}] devine ϕ). Oblak, *Macedonische Studien*, în *Sitzungsberichte der Wiener Akademie* vol. 134, pag. 15, 23; Miletič, *Das Ostbulgarische*, în *Schriften der Balkankommission*, Wien, 1903, pag. 215 sqq. Faptul că în meglenit \check{a} , \acute{i} accentuați devin ϕ (Vezi § 236) să fie un reflex slav? Acest lucru ar căpăta probabilitate numai când dialectul bulgăresc din Meglen ar prezenta această particularitate. Dar, după cât știu, știri asupra firii limbii bulgare din Meglen nu s-au publicat (Oblak pag. 129 spune: „Ar fi de dorit să mă pot duce în Meglen, în Macedonia de sud, al cărei regiuni dialect este cu desăvârșire necunoscut. Dar e primejdios, căci regiunea e locuită de Mohamețani pe jumătate sălbateci, de naționalitate bulgară“). Dialectele bulgărești cele mai apropiate de Meglen, pe care le-a cercetat Oblak, anume acele dela Suho (la mijlocul drumului dintre Salonic și Serres), Novo selo, Grdabor, Bugarievo, Vatilăc, Vardarovce (sate așezate la nordvest de Salonic până la o depărtare de 5 ceasuri), prezintă pe \check{a} accentuat și neaccentuat neschimbat. În *Archiv für slavische Philologie*, XX (anul 1898), pag. 578-604 Lj. Miletič a publicat *Bemerkungen zu Oblak's Macedonische Studien*, dar nu adaugă aproape nimic la spusele lui Oblak în ce privește dialectele bulgărești din Macedonia, iar despre Meglen nu pomenește. Nici macar asupra firii sunetului bulgăresc \check{a} nu ni dă știri mai lămurite decât acele, destul de neprecize și de neștiințifice, date de Oblak. Știri lămurite asupra lui \check{a} bulgăresc dă însă Miletič în *Das Ostbulgarische* pag. 34, de unde se înțelege că articularea lui \check{a} bulgar este analoagă celeia a lui \check{a} romînesc. După Th. Capidan, *Meglenoromîni*, I, București, 1925, pag. 63 sqq., 92, romînul meglenit $\phi > \check{a}$, \acute{i} este un împrumut din limba bulgară dela Rhodope, pentru că în actualul lor teritoriu Meglenoromîni ar fi venit dinspre răsărit, din regiunea muntelui Rhodope. Compară cele spuse la § 273 nota a doăa, pag. 345-346. Din această afirmare a lui Capidan rezultă (dar nu cu necesitate) că în limba bulgară din Meglen nu există fenomenul $\check{a} < \phi$.

CAPITOLUL XV

Istroromîn

§ 294. a) Forme nominale

1) Articul (postpozitiv)

a) Forma 1

cașița (căsuța) P. I. 1₃; *văca* (vaca) P. I. 1₄; *secūra* (secu-
rea) P. I. 1₁₆; *măra* (mărea) P. I. 2₂₂; etc. etc.—*pinezi* (baniî)
P. I. 1_{16, 17, 21}; *tăți* (hoții) P. I. 1₂₂; *frăți* (frații) P. I. 1₂₄;
furmăru (cărăușul) P. I. 2₁₉; *căfi* (caii) P. I. 2₁₉; *lovți* (vi-
nătorii) P. I. 2₂₆; *țela hânțut* (porcul de cîne) P. I. 3₁₁; *tsépu*
(cepul) P. I. 3₂₀; *focu* (focul) P. I. 5₂₇; *frătele* (fratele) P. I.
6₄; *frăți* (frații) P. I. 6₈; *dómnu* (domnul) P. I. 6₁₅; *călu*
(calul) P. I. 8₆; *căpurle* (capetele) P. I. 10₂₃; *sórele* (soarele)
P. I. 11₁₅; *tséla per* (pana) P. I. 12₁₅; *fílu* (fiul) P. I. 12₃₀;
tsésta sùtlă (ninașa) P. I. 14₃₂; *bréci* (ciniî) P. I. 15₂₁; *tsésta*
om (bărbatul) P. I. 16₁₃; *tsa bôșcă* (pădurea) P. I. 16₂₇; *ța*
băbă (baba) P. I. 17₁₉; *tséla portún* (poarta) P. I. 17₁₅; *bițu*
(biciul) P. I. 18₂₈; *frățeru* (logodnicul) P. I. 20₃; *țela jet* (gi-
nerele) P. I. 20₂₈; *lúmele* (numele) P. I. 20₃₇; *păturle* (patu-
rile) P. I. 22₂₄; *cafělu* (cafeaă) P. I. 23₁₂; *mărle* (mînile) P.
I. 23₁₈; *ócli* (ochii) P. I. 23₁₈; *tséla list* (scrisoarea) P. I. 24₁₄;
tsésta list (scrisoarea) P. I. 24₂₈; *țăsta camalěră* (camerista)
P. I. 24₂₇; *tsésti feciór* (copiî) P. I. 24₃₆; *tsăle măr* (mînile)
P. I. 25₆; *tsésta om* (bărbatul) P. I. 25₁₃; *tséla list* (scrisoa-
rea) P. I. 25₁₆; *mărele* (mînile) P. I. 26₁; *měru* (mărul) P. I.
29₉; *țela mer* (mărul) P. I. 29₂₅; *ța fětă* (fata) P. I. 31₃₇;
prěțtu (preotul) P. I. 32₉; *lu tsătse* (tatăl, părintele) P. I. 32₂₅;
țesta mágo (vrăjitorul) P. I. 35₂; *kă stěwu* (steaă) P. I. 35₈;
ța stę (steaă) P. I. 35₁₉; *tsăsta șcătula* (cutiea) P. I. 36₆;
čěru (cerul) 36₂₉; *pișarólu* (cumarul) P. I. 38₁₂; *fecóri* (copiî) P. I.
38₂₀; *fecóru* (copilul) P. I. 39₉; *pātu* (patul) P. I. 39₂₅; *ba-
dițu* (lopata) P. I. 39₃₁; *tsăsta fětă* (fata) P. I. 42₁₄; *tséla mórtu*
(mortul) P. I. 43₂₃; *libru* (cartea) P. I. 44₃; *tsăsta declă* (ser-
vitoarea) P. I. 46₂₀; *tsésta porc* (porcul) P. I. 46₂₁; *prěwtu*
(preotul) P. I. 46₂₄; *pastiri* (păstorii) P. I. 48₁₁; *pórci* (porciî)
P. I. 48₃₂; *tsésta mer* (mărul) P. I. 54₅; *hlapățu* (servitorul)
P. I. 57₂; *palățu* (palatul) P. I. 58₁₇; *sănděțu* (judecătorul) P.
I. 59_{9, 12}; *gățirle* (găinile) P. I. 61_{6, 8}; *snópu* (snopul) P. I.

61₉; *gafirile* (găinile) P. I. 61₁₄; *redinele* (friele) P. I. 61₂₄; *vöischele* (războaele) P. I. 63₂; *vözurle* (carele) P. I. 65₃₀; *méturle* (măturile) P. I. 65₃₁; *mulêrile* (fimeile) P. I. 65₃₃; *tséla núcă* (nuca) P. I. 67₁₆; *lêpuru* (îepurele) P. I. 69₃₂; *mările* (mînila) P. I. 72₂₆; *maï betăru* (cel maï mare, cel maï în vrîstă) P. I. 76₂₇; *tséla maï tiraru* (cel maï tinăr) P. I. 76₃₃; *didu* (bătrînul) P. I. 77₁₉; *brécu* (cînele) P. I. 78₂₅; *q̄siru* (măgarul) P. I. 78₂₅; *çă oștariță* (ospătărița) P. I. 80₅; *mundăntele* (izmenele) P. I. 82₁; *slipti* (olanele, țiglele) P. I. 82₂₁; *coromăcu* (pălăriea) P. I. 82₃₁; *urécfile* (urechile) P. I. 83₇.

La numele articulate cu articulele masculin singular (*lu*, *le*), masculin plural (*i*), feminin plural (*le*), vocalele neaccentuate din penultima (*u*, *e*, *i*), adecă formele numelui, se păstrează, și *-u* dela articolul masculin singular *lu* cade (Cade apoi și *l*, ca în dacoromîn). Istroromînul se compoartă din acest punct de vedere întocmai ca dacoromînul și meglenitul, spre deosebire de macedoromîn. *Cafêlu* și *pișarôlu* sînt produse prin analogia lui *çă-călu*, *satû-satûlu*, cum a arătat bine Pușcariu, Studii istroromîne, II, 117. Numai la femininele plurale, atunci cînd înainte de forma nominală *-e*, *-i* se găsește *r*, forma nominală *e*, *i* cade, ca în macedoromîn (dar nu totdeauna).

Ca și în meglenit se întrebuițează ca substantival și articolul prepozitiv *tséla* (dacoromîn *cel*), care în dacoromîn și macedoromîn e numai adiectival. Dar, spre deosebire de meglenit, articularea nu se poate face cu amîndouă articulele, prepozitiv și postpozitiv, deodată, iar forma masculină *tséla* servește și pentru feminin.

Ca specific istroromînului, față de dacoromîn, de macedoromîn și de meglenit, este mai întîiu faptul că se întrebuițează ca articol prepozitiv substantival și pronumele demonstrativ *tsésta* (acesta), apoi, mai ales, faptul că se găsește întrebuițat ca prepozitiv, macarcă foarte rar (posed un singur exemplu), și articolul masculin singular *lu*.

β) Forma 2 (genitivo-dativ)

zice lu frăți (zice fraților) P. I. 1₂₅; *iel' a zis lu portunêru* (ei aŭ zis portarului) P. I. 3₁₂; *çăse lu bóră* (casa vîntului) P. I. 4₅; *măia lu bóră* (mama vîntului) P. I. 4₆; *zis-a lu oștaru* (a zis hangiului) P. I. 4₃₅; *zi lu bătu* (zi bățului) P. I. 5₁₂; *lăt-aŭ lu tôte [fêtele] barêtele* (a luat tuturor fetelor pălăriile) P. I. 7₁₄; *lu tôte fișele ts-qi çăpu posetsit* (tutu-

ror fetelor tale le-ai tăiat capul) P. I. 7₂₄; *căpurle lu trindăist fête* (capetele celor treisprezece fete) P. I. 7₂₆; *ai zis lu frății* (ai zis fraților) P. I. 7₃₀; *zis-a ali tsătse* (zise tatălui său) P. I. 9₂₄; *tsa bêtîră iăpă zitse lu tsela micu frâte* (iapa cea bătrână zice fratelui celui mic) P. I. 10₂₅; *zis-a lu mulêre* (zise fimeii) P. I. 14₈; *iel l-a zis lu băbă* (ei a zis babei) P. I. 17₂₁; *filu l-un craț* (fiul unui craiu) P. I. 23₂₆; *nerăntsit-aw-o lu măie* (a încredințat-o, a recomandat-o măsei) P. I. 24₂; *țasta camalêră spure lu crățite* (camerista spune crăesei) P. I. 24₂₇; *ie zvadê tsela list și-l dăie lu măie* (el scoate scrisoarea și o dă măsei) P. I. 25₁₆; *bicăru zis-aw lu țigănu* (măcelarul zise țiganului) P. I. 27₁₄; *l-a dat mări lu tsă fêtă* (a dat mâna cu fata) P. I. 42₂₇; *lu a lor fil mlăda* (logodnica fiului lor) P. I. 42₃₀; *un preft nepovidêit-a lu ômiri* (un preot spunea oamenilor) P. I. 43₁₅; *mulêra aw spus c-aw ciuda pinez lu a lei om ramôs* (fimeea a spus că a rămas bărbatu-so [dela bărbatu-so] o mulțime de bani) P. I. 44₁₂; *dat l-a [pinezi] lu udovița* (a dat văduvei bani) P. I. 44₂₈; *prêwtu zitse lu dclă* (preotul zice servitoarei) P. I. 46₄; *un vrt lu frătri* (o grădină a unui călugăr) P. I. 47₁₈; *iă zis l-a lu sôră* (ea zise surorii sale) P. I. 48₂₉; *zitse lu contêșa* (zice contesei) P. I. 50₂₉; *iă aw zis lu frății* (ea a zis fraților) P. I. 56₅; *crațlu ie lu tsesti feciôr tsătse* (craiul este părintele acestor copii) P. I. 56₁₄; *virit-a cătra căce și măie lu că fêtă ce aw mislit lă* (s-a dus la tata și mama fetei pe care și pusese în minte s-o ia) 58₂₉; *sôra lu cêla lui gospodâr* (sora stăpînului său) P. I. 60₉; *veț veț tot o plătse, ali talăț miie căpu, ali lu tsesta ôie* (tot o plată veți avea, ori îmi tăiați mie capul, ori aceștei oi) P. I. 62₂₁; *listurile tse soldătu pisêia lu fêta e tse fêta pisêia lu soldătu* (scrisorile pe care soldatul le scria fetei și pe care fata le scria soldatului) P. I. 63₁₃; *rôba lu o trupă* (hainele unei trupe) P. I. 67₁₀; *măgo cu sâbla lu tute trei filele căpu talăț-a, e ie mislit-a che lu lor trei frăț* (vrăjitorul cu sabia a tăiat capul la tustrele fetele și a crezut că l-a tăiat celor trei frați) P. I. 73₅.

Articolul de genitiv-dativ se întrebuițează totdeauna înainte, și anume mai totdeauna sub forma masculinului singular *lu* (= dacoromîn *lui*) pentru amindouă genurile și numerele. Foarte rar (posed un singur exemplu) la masculinul singular se întrebuițează forma *ali* (= dacoromîn *î*, macedoromîn *li*) și la masculinul plural forma *lu lor* (Articulare dublă, posed un sin-

gur exemplu). La această articulare proclitică numele de multe ori mai este încă articulat cu articolul de forma 1, prepozitiv ori postpozitiv. În privința articulării cu articolul de genitiv-dativ istoromînul are, prin urmare, o procedare analoagă cu cea a meglenitului și asemănătoare cu cea a dacoromînului din Banat și Criș-Mureș (pentru care vezi Weigand's Jahresbericht III, 235, IV, 292).

2) Declinare

α) După cum se constată din exemplele date mai sus sub 1 β, forma a două singulară (genitiv-dativ) dela declinarea feminină, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în istoromîn, tot așa după cum nu există în meglenit. *-e* din exemplele *lu mǎie* P. I. 24_{2r}, *lu cralițe* P. I. 24₂₇, *lu mǎie* P. I. 25₁₆ nu e doar forma a două de declinare *-e*, ci e provenit prin alunecarea sunetului din *-ă*, ori conform fenomenului de sub § 242 No 77, ori conform fenomenului propriu dialectului istoromîn că *-ă* final se preface în *-ǎ*, *-e*, *-e*, vezi § 242 No 85 *)

*) Este greșită, deci, părerea lui Sextil Pușcariu, *Der lu- Genitiv im Rumänischen*, în *Zeitschrift für romanische Philologie*, XLI, pag. 77, și *Studii istoromîne*, II, 148, cum că în istoromîn ar exista forma a două dela declinarea feminină singulară (forma de genitiv-dativ), pe care el o derivă din forma de genitiv-dativ latină *-ae*, că ea s-ar întrebuința însă numai pentru a exprima dativul, și că pentru genitiv ar servi forma *-ă* (Pe acest *-ă* Pușcariu îl consideră după concepția lui Weigand ca *e*, vezi § 242 No 85) = dacoromîn *-ă*; astfel că genitivul articulat feminin singular istoromîn ar fi *lu cășă*, iar dativul articulat feminin singular istoromîn ar fi *lu căse*. În realitate puținele exemple de *-e* istoromîn dela declinarea întâia feminină singulară, care-și datoresc originea ori faptului că *-ă* a fost precedat de sunet palatal sau muiat, vezi § 242, No 77, ori faptului că în mod spontană *-ă* final istoromîn se preface în *-ǎ* (des), *-e* (rar), *-e* (rar), vezi § 242, No 85, se găsesc pentru tot felul de raporturi: mislit-a ke-î prețitu ă *spîie* (a crezut că-î preotul la pîndă) P. I. 2₂₇, italian *spia*.—îq-î o *file* de un re (ea e o fată a unui rege) P. I. 13₃₆, *filia*.—și-l gané țq *mǎie* (și-î spune mama) P. I. 29₁₉, croat *maja*.—va fǎts'e *scriie* (va face un sicriu) P. I. 75₂₇ > *scriiă* P. I. 75₃₄ > latin *scrinia*, pluralul lui *scrinium*, ori mai degrabă italian *scigna*.—mnǎt-a za flq ts'q *pule* (s-a dus să afle pasărea) P. I. 77_{16r}, **pullea*.—coromǎcu nu se fǎts'e za o *plöie* (căciula nu se face pentru o ploae) P. I. 82₃₀, *pluvia*.—cǎ *pule* a fost *vîie* (pasărea

β) Cuvinte croate și italiene își păstrează declinarea din limba de origine: *șromășchi* (sărac) P. I. 1₂ = croat *siromaški* der Armen, pauperum; *papagálo* (papagal) P. I. 7₂₁ = italian *papagallo*; *mágo* (vrăjitor) P. I. 7₂₂ = italian *mago*; *za večeru* (pentru cină) P. I. 10₃₆ = croat *za večeru*; *chiáro* (luminos) P. I. 11₁₅ = italian *chiaro*; *za svitšu, za sviču* (ca lumina, în loc de luminare) P. I. 11₂₇ 12₁₅ = croat *za svijeću*; *un per carle-l svitę na męsto de svięe* (o pană care-î luminează în loc de luminare) P. I. 11₃₃ = croat *na mjesto*; *re* (rege) P. I. 13₃₆ = italian *re*; *tu ver mire clemá za bōtru* (mă vei chema să fiu nașă) P. I. 14₁₆ = croat *za botru*; *ál fátse ts-a fost za potribu* (și face ce a fost de trebuință) P. I. 16₅ = croat *za potrebu*; *niș slábo nu-l fáceș* (să nu-î faceți niciun rău) P. I. 16₁₄ = croat *slabo*; *ăi istino* (e adevărat) P. I. 21₂₈ = croat *istino*; *cápo* (șef, căpitan) P. I. 22₃₃ 23₁ = italian *capo*; *srębro* (argint) P. I. 24₄ = croat *srebro*; *drága máico* (dragă mamă, vocativ) P. I. 24₃₁ = croat *draga majko*; *ponesritși* (din nenorocire) P. I. 25₂ = croat *po nesrici*; *jęno* (fimee, vocativ) P. I. 25₈ = croat *ženo*; *móro* (negru) P. I. 30₂₁ = italian *moro*; *o pōdne* (la amiază) P. I. 31₁₂ = croat *o podne*; *cu-ńđdo* (cumnat) P. I. 34₂₆ = italian *cognato*; *mulęra-l va fi ăm polovițu* (fimeea lui va fi la jumătatea [corpului calului]) P. I. 41₁₂ = croat *polovicu*, acuzativul lui *polovica*, construit cu prepoziția romină *ăm* (în) după analogia croatului *na*; *fióto* (finule, vocativ) P. I. 42₂₅ = italian *figlioccio*; *rángo* (șir) P. I. 55₃ = italian *rango*; *iúve ąi pus tsęli pinez? pre șufit polovițu* (unde ai pus banii? în pod am pus jumătate din ei) P. I. 57₁₀ = croat *polovicu*, acuzativul lui *polovica*; *ąw ăl*

a fost vie) P. I. 80₃₄, **pullea, viva.* — răspol-te tu din ts'a *róbe* (dezbrază-te tu de haina ceia) P. I. 7₃₅, croat *roba.* — mės-aw la *úșe* (s-a dus la ușă) P. I. 31₆, *ustia*, pluralul lui *ustium.* — făcut s-a *ts'erúșe* (s-a făcut cenușă) P. I. 53₃, **cinusia.* — mės-aw cu ią-n *cąse* (a mers cu ea în casă) P. I. 55₂₀, *casa.* — flăt-a o *iązvine* (a aflat o peșteră) P. I. 58₆, croat *jazbina.* — iąle vút-a sáca șe barętą *róișe* pre *cąp* (ele și-au avut fiecare boneta roșie pe cap) P. I. 73₂, *rosea* ori *russea.* — ąm poșnit cuvintą ąnr ę *nóstre* limbą (am început să vorbim în limba noastră) P. I. 83₂₃, *nostra.* — Iar pe de altă parte, alături cu cele trei exemple de *-e*, care s-au nimerit să se găsească în serviciul de dativ articulat, sint în lista dată de mine mai sus sub 1 β următoarele exemple de *-ă, -ă* și *-a* (= forma 1 articulată) în acelaș serviciu: *lu bąbą, lu tsą fętą, lu udovița, lu dęclą, lu sórą, lu contęșu, lu fęta.*

purătă ce l-a fost za potribu (îi aducea ce-î era de trebuință) P. I. 58₇ = croat *za potrebu*; *ăl'-e potribno dūce muncă* (trebuie să-î ducă să minince) P. I. 58₃₁ = croat *potrebno* nothwendig; *za veceru* (pentru cină) P. I. 60₂₄ = croat *za večeru*; *l clēmă nūște Iovānin po imenu* (îl chiamă nu știu cine pe nume, Iovanin) P. I. 62₂₅ = croat *po imenu*; *sinco* (fiule, vocativ) P. I. 62₂₈ = croat *sinco*; *săca stvar l va āmnă na rucu* (orice lucru îi va sta în mină, orice lucru îi va fi cu puțință) P. I. 63₂ = croat *na ruku*; *av pus-a ān răcu* (aū pus-o în mormint) P. I. 63₁₅ = croat *raku*, acuzativul lui *raka*, construit cu prepoziția romină *ān* (în) după analogia croatului *na*; *gōbo* (ghebos) P. I. 74₁ = italian *gobbo*; *căt i za plătšu?* (cît e de plată? cît trebuie plătit?) P. I. 20₁₈ = croat *za placu*; *l-a za soldāta lat* (l-aū luat ca soldat, l-aū luat la miliție) P. I. 64₄ = croat *za soldata*.

γ) La adiective și participii se găsește uneori forma de masculin singulară italiană *-o*: *nu mēre cu țoto* (să nu mergi cu omul șchiop) P. I. 30₂₁ > croat *cotav* claudus; *āniurbăt s-aw pre rōșo* (s-a întilnit cu un om cu părul roș) P. I. 30₂₁; *mēs-aw tsēre-l țeli trei, rōșo și mōro și șepo* (s-a dus să caute pe cei trei, pe negru, pe roș și pe șchiop) P. I. 30₃₁ > croat *šepav* hinkend; *pițōru l-a fost legāto* (piciorul i-a fost legat) P. I. 21₂.

δ) La adiective și participii se găsește adesea forma croată (ori italiană) neutră *-o*: *vezūto aū sāndēțu* (a văzut judecătorul) P. I. 3₁₅; *a văzūt che nu-ī āto* (a văzut că nu-î alt chip) P. I. 5₁₄; *fost-aū pisēito* (era scris) P. I. 17₁₀; *a fost finito* (s-a sfirșit, impersonal) P. I. 20₁₇; *āi tsāsta pisēito* (e scris aceasta) P. I. 21₂₀; *tse-ī pisēito ānș?* (ce e scris aici?) P. I. 21₂₁; *tse āi tsā notēito pre cāle tabele?* (cei scris pe tablele celea?) P. I. 21₂₅; *tsēl'i lādri āflu tot curāto, spelāto, pometito* (hoșii află tot curat, spălat, măturat) P. I. 22₂₆; *țe-ī șa grēlo?* (ce-î așa greu?) P. I. 29₃₀; *țāsta ista-ī grēlo* (aceasta-î greu) P. I. 31₂₅; *mīe ie grēlo* (mi-î greu) P. I. 47₃₆; *ānmeștit ān ābo* (înbrăcat în alb) P. I. 44₁₅; *nēca obāidēscu se-ī tsēsta facūto bire* (să cerceteze dacă s-a făcut aceasta [acest lucru] bine) P. I. 67₂₄.

ε) Se găsesc forme de caz croate atunci cînd cuvîntul e însoțit de o prepoziție împrumutată din limba croată (Rar): *ie zis-a che āre medvidu za cutēra* (el a spus că are un urs ca vizitiu) P. I. 58₃₁. *cutēra* = italian *cocchiero* + *-a*, forma de

acuzativ croată.—*mes-a slujbă țsăre și verit-a la-n țesăr se-l rē lă za ierdinēra* (s-a dus să caute slujbă și a ajuns la un împărat să se tocmească ca grădinar) P. I. 73₁₆. *ierdinēra* =italian *giardiniero* + *-a*, forma de acuzativ croată.

§ 295. b) Forme pronominale

1) Declinare

Propagarea cea mare a formelor *-ui*, *-ei*, *-or* din macedoromîn nu se găsește în istroromîn, tot așa dupăcum nu se găsește în meglenit.

Intrebuințarea formei de genitiv-dativ masculine singulare *lui* dela pronumele personal de a treia persoană și pentru genul feminin, care este caracteristică meglenitului, nu se găsește în istroromîn.

La pronumele neutre se găsește, rar, forma croată (orî italiană) *-o*, care se găsește des la adiective și participii (Vezi mai sus sub a 2 ð: *nu t-îe țto ăli de sâbl'e muri ăli cōlo ȳi* (n-ai alta de făcut decît orî să morî de sabie orî să te duci acolo) P. I. 9₄.

2) Inprumuturi și derivări

Istroromînul are

α) Pronume inprumutate din croata și italiana: *ăt-t-te* (ți, îți) P. I. 15₃₅ 27₁ 18₁₃ 30₁₃ 31₆ 38₉ 60₇ 66₂₁ 79₂ 60₅ > croat *ti* dir, tibi (Alături *ț* > *tibi*, de pildă P. I. 27₁₅. Este greu de admis că *t*, *t* ar fi provenite cumva din *ț* < *ts*. Exemple de *ts* < *t* și de *ts* < *ț* sînt [*nōsită* P. I. 16₃ > croat *nosec*, *țăto* P. I. 20₁₄, ₂₁ > croat *ćaca*, *svăta* P. I. 49₃ > croat *svaća*; *țăte* P. I. 20₁₃ > croat *ćaca*], dar nu există exemplu de *ț* < *ts*. Pe terenul africatelor născute din *c* + *e*, *i* există alături *č*, *ts*, *ț*, dar la dacoromîn filiația sigură este *ts* < *ț*, iar la macedoromîn și istroromîn filiația este necunoscută. Vezi § 251 No 177. In tot cazul pe terenul africatelor născute din *t* + *i* fix nu se pomeniște nicăiri în limba romînească de o schimbare *ț* < *ts*); *căcov* (ce fel) P. I. 45₂₅ 77₁₅ > croat *kakov* qualis; *che*? (ce?) P. I. 11₂ > italian *che*; *che* (care, care lucru, pronume relativ) P. I. 55₃₀ > italian *che*; *chi*? (cine?) P. I. 23₃₆ 36₁₃ 66₁₁, ₂₁ > italian *chi*; *ie* (ea, pron. personal p. 3 sing. fem.) P. I. 42₂₀ (*de ie* la ea = croat *do je*; altfel *ia* > *illa*, de pildă P. I. 49₃); *mōia* (mea) P. I. 24₂₉ > croat *moja* (*mōia drăga* draga mea = croat *moja draga*; altfel *mę* > *mea*, de pildă P. I. 30₃₄);

nicacovă (nicio) P. I. 14₈ > croat *nikakov* keinerlei; *niș* (nemic) P. I. 11_{12, 16, 18} > croat *ništa* nihil; m. *sáchi-sváchi*, f. *sáca*, n. *sáco* (fiecare, oricine, orice) P. I. 2₂ 10_{13, 19} 17₁₂ 22₁ 23₂₄ 63₂ 72₂₄ 73_{2, 5} 77₁₃ 79_{34, 35} 81₁ > croat *svaki, svaka, svako* jeder, quisque.

β) Pronume derivate cu elemente pronominale croate: *căt* -*cădzer*, *căt-códer* (oricit) P. I. 5₁ 9₃₂ > *căt* (cît) + croat -*godijer* -cunque; *tse-códăr* (orice) P. I. 14₂₉ 76₃₂ > *tse* (ce) + croat -*godijer* -cunque; *cegód* (orice) P. I. 77₂₃ > *ce* (ce) + croat -*god* -cunque.

§ 296. c) Forme verbale

I

Formele prin care macedoromînul exprimă viitorul, actio instans și actio inchoativa dela modul siguranței, apoi modul dorinții, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irrealului, nu există în istroromîn, după cum nu există în meglenit. Tot așa lipsește istroromînului întrebunțarea din meglenit a conjunctivului prezent pentru a exprima raporturile de viitor al modului siguranței, de actio instans trecută a modului siguranței, și de prezent al modului posibilității (De altfel în istroromîn conjunctivul însuș e redus la foarte puține resturi. Vezi mai jos acest paragraf sub XII, 1). Istroromînul posedă însă formele dacoromîne așa numite viitorul întîi al indicativului (*voiă face*), optativul (*aș face, aș fi făcut*). Din trei puncte de vedere este asemănare între dacoromîn și istroromîn la aceste forme, din punct de vedere fonologic, căci în amîndouă dialectele *v* inițial cade (Vezi § 255 No 217), din punct de vedere morfologic, căci formele s-au născut în acelaș chip prin izolarea prezentului și imperfectului indicativului dela verbulu *velle*, compuse cu infinitivul (Vezi § 255 No 217), și din punct de vedere sintactic, pentru că în mare parte înțelesurile sînt aceleaș. (Vezi exemplele dela § 255 No 217, pe care lectorul lesne le poate complecta cetînd în texte locurile citate). Sînt însă și deosebiri. Mai întîi așa numitul viitor al doilea al indicativului din dacoromîn (*voiă fi făcut*) lipsește istroromînului, apoi perfectul optativului (*aș fi făcut*) este rar în istroromîn (De exemplu: *se nu reș fost fi io, tu reș fost morēi muri* dacă n-aș fi fost eū, tu ai fi trebuit să mori P. I. 59₂₄). Compunerea este aceeaș ca în dacoromîn, anume auxiliarul + trecutul infinitivului

[căci *aș fi făcut* este într-adevăr = *aș + fi făcut*, iar nu *aș fi + făcut*, este compus din auxiliar + trecutul infinitivului, iar nu din prezentul optativului verbului *sînt* + participiul trecut. Tot așa viitorul II *voi fi făcut* este în realitate = *voi + fi făcut*, iar nu *voi fi + făcut*], dar înfățișarea e întru cîtva alta, pentru că trecutul infinitivului în istroromîn nu se formează ca în dacoromîn, din prezentul infinitivului lui *sînt* + *participiul trecut*, ci din participiul trecut al lui *sînt* + infinitivul verbului respectiv). Dar deosebirea e mai ales remarcabilă din punct de vedere al înțelesului, pentru că în istroromîn, spre deosebire de dacoromîn, viitorul I și optativul prezent exprimă adeseori modul imperativului (hortativului) și al îndoelei în propoziție principală, pe acel al potențialului în propoziție subordonată finală, obiectivă, modală, relativă, moduri pe care în dacoromîn le exprimă conjunctivul: *odgovorit-au che vor pezêi* (a propus să cîntărească) P. I. 2₂.—*verit-am néca să mî-aț dă zălica foc* (am venit să-mi dai puțin foc) P. I. 6₃.—*îo âte rōgu se reț tu mire lasă ăntsa durmi* (te rog să mă lași să dorm aici) P. I. 8₁.—*més-a sáchi cu șe bîrsă la crălu che le va dă plăta* (s-a dus fiecare cu sacul la crai, să le dea plata) P. I. 10₁₃.—*a verit din șe l'úbă che-ș va ūo chiq lă* (a venit după iubită lui, să ș-o ție) P. I. 12₈.—*crălu făcut-a zecuhêi cădêra de lăpte, che va tsêla siromăh ăntru tsêla cuhêit lăpte scotsi* (craiul a pus să fiarbă căldarea cu lapte, pentru ca nenorocitul acela să sară în laptele clocotit) P. I. 13₁₉.—*îpa l-a trâmés cătră crălu che néca-l rōgă che se reț dopusti țșă îpă ôcoli de țșă cădêră trei vôte mēre și trei vôte zepuși nūntu lăsă* (îapa l-a trimes la crai să-l roage să permită ca îapa să meargă de trei ori înprejurul căldării și să o lese să sufle de trei ori înuntru) P. I. 13₂₅.—*ări tșe ver și muncă și bē* (ai ce să mininci și ce să bei) P. I. 15₄.—*tu ver zitșe che n-qi căvtăt, ia-ț va zitșe che qi, che ăt-a vezūt, e tu ver zitșe che de reț fi mutăstă șapte ăn che se ai* (tu vei zice că nu te-ai uitat, ea-ți va zice că te-ai uitat, pentru că te-a văzut, și tu vei zice că să fii mută șapte ani, dacă te-ai uitat) P. I. 15₁₁.—*de reș șapte ăn fi mutăstă, se am [căvtăt]* (să fiu mută șapte ani, dacă m-am uitat) P. I. 15₁₄.—*un gólub ôcoli de lăc motêit se și ștsófêit-a che va ștsófni zîrna* (un porumb se tot învîrta și tot ciupia înprejurul lacului, ca să ciupească sămința) P. I. 18₁₆.—*reș ăl tală căpu* (să-î tăem capul) P. I. 23₂₂.—*reș ăl tală sváchi úră [mără]* (să-î tăem

fiecare citeo mină) P. I. 23₂₄.—*ia cu tsăle măr netezé-se che
 -l va zvadi [fecióru]* (ea cu minile se silește să scoată [din
 apă copilul]) P. I. 25₆.—*reŋ nepuni o băcfvă de prah și ăr
 l-en püre ăŋ núntru, pac ăr l-en prinde* (să umplem un
 poloboc cu praf și să-i punem înuntru, apoi să le dăm foc) P.
 I. 26₁₅.—*fllu lu crălu l-a zis che se va maritâ după ie*
 (fiul craiului i-a zis să se mărite după dînsul) P. I. 28₆.—*hi-
 tit-a ăŋ pre vâle [brsa], che va cavtâ* (a trîntit sacul jos,
 ca să se uite) P. I. 29₃₀.—*reŋ ăntrebâ tsătse si măia* (să
 întrebăm pe tata și pe mama) P. I. 33₂₇.—*ămnăt-a čiudâ de
 iel che vor wo lă* (aŭ umblat ei mulți s-o iee) P. I. 35₁₀.—
ne dai bog se reŋ vói mtre bușni (să ferească dumnezeu să
 mă sărutăți) P. I. 37₈.—*zitse tséla ătu che se reŋ dopusti che
 reŋ ie mēre cu iă durmi* (o întrebă celălalt dacă nu l-ar lăsa
 să meargă să doarmă cu dînsa) P. I. 37₃₃.—*se veŋ che vói
 veri* (dacă voiți să vii) P. I. 42₃₆.—*reŋ vedé* (să videm) P. I.
 44₅.—*fiurini dus l-a pre sufít hrani, che-l va ŋiré za märe
 potribâ* (banii i-a dus în pod, să-i strîngă, ca să-i fie pentru
 vreo nevoe mare) P. I. 44₃₄.—*te rógu, ver ăm fătse un pia-
 tser* (te rog, fă-mi o plăcere) P. I. 46₈.—*clēmă néca se scólu,
 che-l vor dă o bucalétă de vir* (strigă să se scoale, ca să-i
 deie un ulcior de vin) 47₁.—*tse reŋ fătse de ts'asta mulēre
 mórtă? ur a zis ăntsa ie un ăsir, reŋ wo püre pre ie și
 ren wo mirá zecopéi* (ce să facem cu fimeea asta moartă?
 unul a zis: este aici un magar, s-o punem pe dînsul și s-o
 ducem s-o îngropăm) P. I. 48₉.—*a verít vrēma de me reŋ
 ănsurá* (a venit vremea să mă însori) P. I. 48₃₅.—*vrut-a che
 va se otari de a lei róbâ* (a vrut să se șteargă de haîna ei)
 P. I. 49₆.—*se nu reŋ vói cavtâ ăŋ cămerâ iúve noi mé-
 sermo durmi* (să nu vă uitați în odaea unde vom merge noi
 să dormim) P. I. 49₃₂.—*ve rógu se reŋ vói mīte spüre* (vă
 rog să-mi spuneți) P. I. 50₁₇.—*ve rógu se reŋ me lă ăntsa*
 (vă rog să mă luați aici [în casă]) P. I. 50₂₁.—*io reŋ rāda se
 reŋ mīte crălu dă o märe bórșe de pinez* (eŭ aș vrea să-mi
 dea craiul o pungă mare de bani) P. I. 52₆.—*io-m zis che
 reŋ rāda se-m reŋ iel' dă o märe bórșe plirâ de pinez*
 (eŭ am zis că aș vrea să-mi dați dumneavoastră o pungă mare
 plină de bani) P. I. 52₁₅.—*ren pouts'ide* (să ucidem) P. I. 52₃₄.
 —*laién un cosir și toŋ ren posets'i* (să luăm un cuțit și să-i
 tăem pe toți) P. I. 53₂.—*noi mején ren ăti-l aflâ* (noi mer-
 gem să țî-l găsim) P. I. 53₂₉.—*wo rógu néca l-a lasâ durmi*

(o roagă să-î lese să doarmă) P. I. 54₃.—*ts'e ą̄t verit ńts'a che reę furą?* (ce ą̄t venit aici să furați?) P. I. 54₂₀.—*ve rugan se reę ne lasą ą̄nts'a durmi* (vă rugăm să ne lăsați să dormim aici) P. I. 54₂₂.—*iel' a zis che wo rógu che se ą̄r l'-a la cătrą sire* (ei ą̄t zis că o roagă să-î ia la dinsa [în casă]) P. I. 54₃₇.—*o zi ą̄l gané ts'a bąbą: se reę tu miie męre cavtą pre cap* (într-o zi îi zice baba: să vii să-mi cauți în cap) P. I. 55₂₁.—*acmńts'e ren toę otrui, le ren pųre ą̄ntru zęmą otrou și vor se otrui* (acum să-î otrăvim pe toți, să le punem în zamă otravă și se vor otrăvi toți) P. I. 55₃₇.—*un siromąh mės-a la pręwtu se reę l'-l męre zecopęi [fecińru]* (un sărac s-a dus la preot, să meargă să-î îngroape copilul) P. I. 56₂₇.—*ren ą̄l ucide [bńu] și oderi și ren cńrnele lasą cu cńja* (să ucidem bou și să-l jupim și să-î lăsăm coarnele la piele) P. I. 57₃.—*verit-a cătrą ie și l'-a zis: se reę tu miie dą cąsta fil'e, nęca reę veri la mire sluji* (a venit la dńsul și i-a zis: să-mi dai tu mie fata asta, să vie la mine să-mi slujească) P. I. 57₂₉.—*noį ren pripravi un calún, ren ą̄l bire necarghęi cu mąre balńtą, și dąmaręta, cąnd verire, ren ą̄l lasą nęca popę cęla cafę, și męsere chįą, ren hiti dńn cęsta calún ą̄n ie* (noi să pregătim un tun, să-l încercăm bine cu o ghiulea mare, și dimineața, cînd va veni, să-l lăsăm să beie cafeaua, și cînd va pleca, să dăm într-ńsul cu tunul) P. I. 58₁₂.—*rńgą che se reę durą cătrą ie a lui hlapńț* (se roagă să-î aducă servitorul) P. I. 59₁₂.—*te rógu ver me apńrą* (te rog să mă aperi) P. I. 59₂₇.—*șąse taę scocit-a pre ie che vor ą̄l ucide* (șese hoți ą̄t sărit asupra lui să-l ucidă) P. I. 59₃₁.—*io v-am pozovit che voį aratą o mușą-tą bęstiie* (v-am chemat ca să vă arăt un animal frumos) P. I. 62₁₁.—*cąt reę tu se nu ver nįgdár de ts'a zits'e niș?* (cît vrei [să-ți dau], ca să nu spuî niciodată nimic de afacerea ceia?) P. I. 65₂₂.—*ą̄u verit mul'ęrile c-or cumpńrą mętur* (ą̄u venit fimeile să cumpere mături) P. I. 65₃₃.—*ts'e t-er męre cu mort șpotęi?* (pentru ce să te duci să-ți bați joc de un mort?) P. I. 66₁₄.—*ma zits'e, gospodine, se nu l' reę purtą lor o frąila mușąta?* (ia spune, domnule, să nu-ți aduc o fată frumoasă?) P. I. 67₃₃.—*ńuva-ń malńgru? che va șńbito veri* (unde-ń morarul? să vie îndată) P. I. 70₂₃.—*cum reę noį fąts'e za chįą-l dą? știę ts'e reę noį neputi pre ie cmo? noį reę zits'e lu řesąru c-ąre ts'ęla mągo o iąpą* (cum să facem să-l alungăm? știți ce să spunem despre el acum? să spunem împăra-

tului că are vrăjitorul o iapă) P. I. 73₂₂.—*se voi io ts'a fãts'e, dai'ëfi-m o spãrtã de bonbone* (ca să fac eu acest lucru, dați-mi un coșuleț de bomboane) P. I. 73₂₈.—*ts'e reñ cmóts'e pre ie neputi? cmóts'e reñ lu țesãru neputi c-ãre mãgo o poñãvã* (ce să șoptim acum despre dînsul? acum să spunem împăratului că are vrăjitorul o învăitoare) P. I. 74₁₆.—*ie ganë ontrãt, che va ie çã fãts'e, che nêca-l' dãie ùre scãle lunj și legãhne* (el zice atunci că, pentruca să facă el acel lucru, să-î deie o scară lungă și ușoară) P. I. 74₂₃.—*ts'e reñ cmóts'e pre ie neputi? noi reñ cmóts'e lu țesãru neputi c-ãre mãgo o iêlvã* (ce să spunem acum despre dînsul? să spunem acum împăratului că are vrăjitorul un brad) P. I. 75₁₅.—*mês-a pre zeruncl'i și pre măr ân cãsã, se nu-l re cunóste* (a mers în casă în patru labe, ca să nu-l cunoască) P. I. 75₃₁.—*ãmnã tu núntru, ver vedë se nu se svitlë, che țesãru mî-a zis che se nu se svitlë* (întrã innuntru [în sicriù], ca să te uiți dacă nu se vede pe undeva, căci împăratul mî-a zis că să nu se vadã [prin vreo crãpãturã]) P. I. 75₃₅.—*ts'esãru zis-a se nu-l re privart, che va vedë se-ï mãgo ân çã iêlvã* (impăratul a zis că să vadã dacă-ï vrăjitorul în brad, ca să nu-l înșele) P. I. 76₁₁.—*pús-a șapte trupe de soldãt și ts'el'i doï fraț za rescl'ide-vo, che va vedë se-ï mãgo ãnnúntru* (a pus șapte trupe de soldați și pe cei doi frați să deschidã [sicriul de brad], ca să vadã dacă-ï vrăjitorul innuntru) P. I. 76₁₃.—*io t-oï neputi cum ver o fla* (eu ț-oïu arãta cum s-o afli) P. I. 77₂₁.—*re rãda se re și cãl'i ozdravi* (ar vrea să vindece și caii) P. I. 80₂₅.—*noi rem un purmán uts'ide* (sã țãem un curcan) P. I. 83₁₉.

II

În istoromîn perfectul simplu al indicativului a dispãrut.

III

Forma de perfect al indicativului compusã din prezentul lui *am* și participiul trecut, care existã în dacoromîn, macedoromîn și meglenit, existã și în istoromîn: *vãca, când a verit pre çad plirã de mușt, scãpãt-a-n ștãiã* (cînd a venit vaca pe cãldurã plinã de muște, a intrat în staul) P. I. 1₇.—*verit-a vãca lu ts'ela pre próștu* (vaca a devenit proprietatea prostului) P. I. 1₈.—*ts'ãts'e murit-a, nu l-a niș lasãt nego çasiã ș-o vãcã. pócle ts'ãts'-a murit, poșnit-aũ frãți ganëi*

che cum or resparti vaca (tatăl a murit și nu le-a lăsat nimic alt ceva decît căsuța ș-o vacă. dupăce a murit tatăl, au început frații să vorbească între ei cum or împărți vaca) P. I. 1₃; etc. etc.

Dar acest perfect, în chip deosebit de celelalte dialecte, are adeseori înțelesul de imperfect (actio continua trecută, actio iterativa trecută): *un ts'ats'e șiromășchi vut-aũ trei fil'* (un tată sărac avea trei fii) P. I. 1₂.—*dũs l-a la o cãsă iũve fõst-a o șmõcvã la ușã* (l-a dus la o casă unde era un smochin la ușă) P. I. 2₁₀.—*la ts'estã fõst-a võju cu ml'ãre* (în drum era un car cu miere) P. I. 2₁₉.—*ts'ũa fõst-a bur loc za lãpuru uts'ide* (aici era loc bun de ucis iepuri) P. I. 2₂₆.—*fõst-a trei fraș, toș trei ansurãș. ma când iel' ts'evã cașãt, iãle l-a dãt lor ts'-a fost mãi porẽdãn* (erau trei frați, toți trei însurați. dar cînd vinau ei ceva, fimeile lor le dădeau ce era mãi rãu) P. I. 5₂₂.—*vezũt-aũ che fõcu arde na dẽsno de iũve iel' aũ fost* (au văzut că focul arde la dreapta de unde erau ei) P. I. 5₂₇.—*ts'eli õmir tãș aũ fost, iel' aũ furavẽit boi* (oamenii ceia erau hoți, furau boi [aveau meseria de a fura boi]) P. I. 5₂₉.—*ontrãt cirst n-a fostãn lume* (pe atunci nu era botez în lume) P. I. 6₁₁.—*nõpte fõst-aũ* (era noapte) P. I. 6₃₃.—*fõst-aũ o mãre cãsã* (era o casă mare) P. I. 6₃₄.—*tsã mãie n-a putũt ãmnã, pac o morẽit purtavẽi* (mama aceia nu putea să meargă și trebuiaũ s-o poarte) P. I. 17₈.—*fõst-aũ colõ pașita și pre iã fõst-aũ pisẽito che...* (era acolo o cingãtoare și pe ea era scris că...) P. I. 17₁₀.—*mẽs-aũ iũve dvãnaist drãș bivẽit-aũ* (au mers la un loc unde locuiaũ doisprezece draci) P. I. 17₁₄.—*ontrãt põștã n-a fost* (pe vremea aceia nu era poștã) P. I. 24₆.—*aw ãl' fost mușãt vedẽ* (era frumos să-ı vezi, iți era mãi mare dragul să-ı vezi) P. I. 25₁₅.—*șigãnu mẽs-aw la ts'estã bicãr, iũve vindavẽit-a cãrna* (șiganul se duse la măcelar, acolo unde vindea carnea) P. I. 26₂₄.—*vãvic bivẽit-a cãsã* (toată vremea ședea acasă) P. I. 30₁₉.—*șezũt-a la cãle* (ședeaũ în drum) P. I. 42₅.—*un preft nepovidẽit-a lu õmiri nẽca pẽtãc și sãmbãta nu mãrãncu cãrne* (un preot spunea totdeauna oamenilor să nu minince carne vinerea și sãmbãta) P. I. 43₁₅.—*pastiri ăș se balotẽit cu ts'estã neș* (pãstorii se bãteau cu bulgãri de omãt) P. I. 48₁₁.—*iel' beiũt zaiẽdno și spuravẽit cum trẽcu* (ei beaũ împreunã și povestiaũ cum trãesc) P. I. 65₁₁.—*ie fõst-a, malinãru ts'-a flãt ts'esti doi feciõr, siromãh* (morarul, care a aflat copiiũ, era

sărac) P. I. 70₁₆.—*ia n-a niş négo căta c-a zdiheît* (ea nu-mai cît gifîia) P. I. 80₁₇.

Apoi această formă are înţelesul şi de pluscaperfect (antecedentă faţă cu trecutul): *ię cu secûra pręste hręst, e hręstu fost-a şupăļ', probit l-a şi poşnit-a roni-se pinezi din hręst, tăţi nepunit-a hręstu de pines* (el a început să dea cu securea în stejar, şi stejarul era găunos, a lovit stejarul şi aũ început să curgă bani dintr-insul, pentrucă nişte hoţi umpluse stejarul de bani) P. I. 1₂₀.—*la ts'ęstă foşt-a vóju cu ml'are, furmáru cărmít-a căļi* (în drum era un car cu miere, cărauşul cîrnise caii) P. I. 2₁₈.—*ts'ęsta obéd pripravl'ęit-aw mąia-l' şi ts'a bábq ts'e ąw uts'is ts'ęsti feciór* (acest ospăţ l-aũ pregătit mama lui şi moaşa, care ucisese copiii) P. I. 55₃₆.—*virít-a cătră čęce şi mąte lu čę fętă ce ąw mislit la* (s-a dus la tata şi mama fetei pe care-şi pusese în minte s-o ia) P. I. 58₂₈.

Auxiliarul poate lipsi. Aceasta prin infuinţa limbii croate, unde, ca în toate limbile slave, auxiliarul perfectului compus al indicativului adeseori lipseşte: *cunoscút-a che-s ts'a ts'ęli doĩ cu cărli gambięit trgovina* (a cunoscut că aceia-s cei doĩ cu care a schimbat marfa) P. I. 66₈.—*ąntrebăt-a o fęta, căre ięşit din basęrică fąre* (a întrebăt o fată, care a eşit din biserică afară) P. I. 69₂₆.—Alte exemple vezi la exemplele date pentru înţelesul de imperfect.

IV

Vreo formă specială pentru pluscaperfectul indicativului lipseşte în istroromîn. Nicĩ forma *-sem* din dacoromîn şi meglenit, nicĩ forma compusă din imperfectul lui *am* şi participiul trecut din dacoromîn, macedoromîn şi meglenit, nicĩ forma compusă din perfectul compus al lui *am* şi participiul trecut din meglenit, nu există în istroromîn. Serviciul de pluscaperfect în acest dialect îl face perfectul compus al indicativului. Vezi mai sus sub III. Exemplul „*a fost facut*“, pe care-l dă Puşcariu, Studii istroromîne, II, 181 din P. I. 32₂₇ ca pluscaperfect activ, este în realitate un perfect pasiv. Şi tot aşa perfecte pasive sînt exemplele „*fost-a pisętu*“ P. I. 3₄ şi „*fost-a spets'it*“ P. I. 32₂₁, pe care le dă ca pluscaperfecte active Leca Morariu, Morfologia verbului predicativ romîn, în Codrul Cosminului, I, pag. 18.

V

Viitorul *-rim*, care există în macedoromîn fără meglenit

și a existat în vechea română, se găsește în istroromîn (-ru) în mare înflorire. El se întrebuițează cu înțelesul de timp al viitorului și de mod al siguranței în propoziție subordinată relativă, condițională, locală, temporală, modală; de timp al viitorului și de mod al potențialului (rar) în propoziție subordinată condițională, obiectivă și finală. Față cu timpul viitorului din propoziția regentă el arată ori congruența (sau coincidența), ori antecedenta, făcînd în cazul din urmă serviciul unui viitor II. Radicalul e ori al prezentului ori al perfectului.

1. Propoziție relativă: *văca, la lu cui dvor mēsēră, nēca-l' fiļă* (vaca să fie a aceluia, la a cui grajdii se va duce) P. I. 1₆.—*va veri de sáco ts'e pomislire* (va veni orice lucru la care se va gîndi) P. I. 4₁₉.—*va trli vir cât vrure* (va curge vin cît va vrea) P. I. 4₃₃.—*aru de fâts'e ts'e ie ziseră* (trebuie să facă ce le va zice el) P. I. 9₂₈.—*voi le da din magazin nēca-ș nepunescu cătcodēr puturu purtă* (le voi da din magazie să-și umple [fiecare sacul] cît vor putea duce) P. I. 9₃₁.—*cărle zberire (ali aflăre) lui fil'e mai mușăt, țela che va fi l'eî* (pe care-l va găsi fiică-sa mai frumos, acela va fi al ieî) P. I. 19₁₅.—*cărle-l vo zvadire [vitița], țela che-l' va fi frăteru* (cine-î va lua inelul, acela-î va fi logodnicul) P. I. 20₅.—*ts'e ve io urdinēr, ča veț fâts'e* (ce vă voi ordona, aceia veți face) P. I. 21₃₃.—*pure țela mer, te-ț ie davure, an slămnițe* (pune mărul, pe care ți-l va da el, în mindir) P. I. 29₂₂.—*ts'ire-ț wo mai prvi pol'ubire, nēca-ț fiie grumbă ca și hudoba* (cine-ți va săruta-o întîiu [îndată ce-ți va săruta-o cineva], să-ți fie urită ca și dracul) P. I. 32₁₉.—*cărle verire pârvi o iușto an po de nópte, lu ts'ela voi wo da* (care va veni întîiu drept la miezul nopții, aceluia îi voi da-o) P. I. 33₁₃.—*nēca aw ts'e aw, spureți-m, io voi fâts'e ts'e putur* (orice se va fi întîmplat, spuneți-m, eă voi face ce voi putea) P. I. 47₂₉.—*prvi feciór, ce născuri, nēca aț fiie porc* (primul copil, ce veî naște, să fie porc) P. I. 48₂₉.—*ts'e ve io antrebăr, morēiț spure práwo* (ce vă voi întreba, trebuie să-mi spuneți drept) P. I. 52₁₃.—*ie putut-a spure ts'e ve io spuser* (el a putut spune aceia ce eă vă voi spune) P. I. 64₈.—*ts'e-l' davură, da-l' va* (ce-î va da, îi va da; deie ce i-a da) P. I. 67₂₆.—*tot ts'a-ț mai bire pre jâjet stăre* (tot ce-ți va sta mai bine pe deget) P. I. 68₂₆.—*ts'ecodăr verire, che va uts'ide* (pe oricine va veni îl va ucide) P. I. 76₃₂.—*io t-oî scută cegod ziseri* (te voi asculta orice veî zice) P. I. 77₂₃.

—*ts'e nu ie ştivüre, ver şti tu* (ce nu va şti el, vei şti tu) P. I. 78₃₆.—*lu cui cu ts'esta mer trecuri pręste gură, sachi ts'e fure bolan tu l-er ozdravi, şi ts'asta ts'irşne lu sachi pul' ts'e vo hitri an cl'un, va ozdravi* (cui îi vei da cu acest măr pela gură, de orice boală va fi bolnav, tu-l vei îndrepta, şi oricărei păsări îi vei zvirla această cireşă în plisc, se va vindeca) P. I. 79₃₄.

2. Propoziție condițională: *se io meser cologo, nqzat tu nu ver mire qto vedę* (dacă voiu merge eu acolo, înapoi tu n-ai să mă mai vezi) P. I. 7₃₀.—*se ai meser [sic] cologo, tu nu ver mire qto vedę* (dacă voiu merge acolo, n-ai să mă mai vezi) P. I. 8₁₅.—*se nu pocosireş ts'esta sinocose şi spraviseraşi şi-n ştală puseraş [sic], che veş toş capu pl'erde* (dacă nu veţi cosi această cîmpie şi nu veţi isprăvi şi nu veţi pune [finul] în staul, veţi pierde capul P. I. 10₇.—*se vezuri ts'eva reşte, niş nu zits'e* (dacă vei vedea ceva înainte, să nu zici nimic) P. I. 11₁₇.—*se nu-l' ts'ela ca durare, che va fi far de cap* (dacă nu-i va aduce calul acela, va fi fără de cap) P. I. 13₅.—*se nu voi umorireş iel', când io verir cqsă, voi io voi omori* (dacă nu-i veţi omori, când voiu veni eu acasă, am să vă omor eu pe voi) P. I. 24₁₉.—*i-aw zis lu soră che zife te vedu che se vrure nuntru cavta* (i-a zis soră-sei să-i zică [dracului] «te văd», dacă va voi să se uite înnuntru) P. I. 29₂₈.—*se-l fil'a lui jutăre, va fi bire* (dacă fata lui îl va ajuta, va fi bine) P. I. 32₃₂.—*se nu tu fureri capqtan din dvor an dvor calu püre, şa-ş val'e* (dacă nu vei fi în stare să dai calul afară din ogradă, atunci ți-i de ajuns) P. I. 31₂₇.—*se iel' ne dopostiru, reş męre* (dacă ei ne vor lăsa, vom merge) P. I. 33₂₇.—*se filuri şegav, aş va rabi* (dacă vei fi diştept, îți va servi [îți va prinde bine) P. I. 35₁₄.—*ts'a ts'e am-i-ai obets'it, val'e do zets'e an să-mi duri qnts'a. voi, se fure ts'e* (ceia ce mi-ai făgăduit trebuie să-mi aduci până în zece ani aici. îți voiu aduce, de va fi orice) P. I. 39₃.—*se amnaru trei furnij pre piciore an zgoru, ts'a voi fi io* (dacă vor umbla trei furnici pe picioare în sus, aceia voiu fi eu) P. I. 41₂₇.—*se ate vrur buşnire, fe al'i te a lui ca şi dracu* (dacă te va săruta careva, fă-i-te lui ca şi dracul) P. I. 42₂₂.—*se şteptare anmeştit an qbo qnelu, a l'e om nu va fi preidut* (dacă va aştepta-o un inger înbrăcat în alb, bărbatul ei nu va fi pierdut) P. I. 44₁₄.—*ie zis-a che va [-l' fats'e piats'eru], se puture* (el a zis că-i va face plăcerea, dacă va

putea) P. I. 46₈.—*ts'esta po de prsten se fure mușăt, ren fi și noi sār, se verire négru, noi ren fi morț* (dacă această jumătate de inel va fi frumoasă, vom fi și noi sănătoși, dacă va deveni neagră, noi vom fi morți) P. I. 53₃₂.—*se io dobândiru, tu ver dă 300 fiorini* (dacă voiți câștiga eu, tu vei da 300 fiorini) P. I. 72₂₁.—*se io dobândir, lu sachi frate ări dă 300 [fiorini]* (dacă voiți câștiga eu, ai a da fiecărui frate 300 fiorini) P. I. 72₂₄.—*se nu fure capăt [dură ăpa] 24 ăre tărmin, za glăvu* (dacă nu va fi în stare s-aducă ăpa în termin de 24 de ceasuri, își va pierde capul) P. I. 73₂₇.—*ămnă. ma cum, se nu-m rescl'iseri?* (vino. dar cum, dacă nu-mi vei deschide?) P. I. 75₆.—*se nu ăă facăre, căpu jos* (dacă nu va face aceasta, îi va sta capul jos) P. I. 75₂₀.—*se lui hrūșvă ts'evă lavăre, vo va uts'ide* (dacă-î va lua vreo ființă para, o va ucide) P. I. 76₂₈.—*noi nu reŃ o află, se tustrei mēsermo scūpa* (noi nu vom afla-o, dacă vom merge tustrei împreună) P. I. 77₁₁.—*se nu tu mire scutări, tu n-er nigdar de colē veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu te vei mai întoarce de acolo) P. I. 77₂₂.—*se nu tu mire scutări, tu n-er nigdar fără veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu vei mai eși afară) P. I. 77₂₅.—*nu va nigdar de colē scapă, se nu scutăre de ie* (nu va mă scăpa de acolo, dacă nu va asculta de dinsul) P. I. 78₄.—*se te tu nemurēiri ăn corobăț, tu n-er nigdar veri năzat* (dacă te vei atinge de biciu, nu te vei mai întoarce îndărăt) P. I. 78₉.—*tu se mēseri colē, nigdar n-er veri năzat* (dacă vei merge acolo, nu te vei mai întoarce îndărăt) P. I. 78₁₇.—*se tu mire scutări, cum te io neputir, veri-ver* (dacă mă vei asculta [să faci] cum ți-oii arăta, te vei întoarce) P. I. 78₁₈.—*se nu tu mire scutări, n-er nigdar veri* (dacă nu mă vei asculta, nu te vei mai întoarce) P. I. 78₂₀.—*vor și ă hiti, se nu zisere ă che av o iel' flăt* (vor arunca-o și pe dinsa, dacă nu va zice că ei au aflat-o) P. I. 79₃₀.

3. Propoziție locală: *iuecodēr mēseri, ie va băte* (oriunde vei merge, el [bățul] va bate) P. I. 5₁₀.—*se nu reț voi cavtă ăn cămeră iuve noi mēsermo durmi* (să nu vă uitați în odăea unde vom merge noi să dormim) P. I. 49₃₂.

4. Propoziție temporală: *io de când iel' bire zădurmiru, io voi mēre cu cuțitu și voi lu toț căpurle posets'i* (dupăce vor adormi ei bine, eu voi merge cu cuțitul și le voi tăia la toți capetele) P. I. 7₁₁.—*când ts'ă finiru, che néca viru năzat ăntreță* (când vor slirși acea provizie, să vie înapoi să

mă ceară) P. I. 10₁.—*când verire [jdribătu], tu viro și căță-l de úzdă* (cînd va veni harmasarul, tu vino și apucă-l de frîu) P. I. 13₁₄.—*când fúșere ts'q vrême za năște, io voi veri ănsă* (cînd va fi vremea de a naște, eú voîu veni singură) P. I. 14₁₈.—*când te domisliri (ali când aț fúre trêbă) de mire, io ț-oî fi prontă* (cînd te vei gîndi la mine [orî vei avea nevoe de mine], eú îți voîu sta la dispoziție) P. I. 18₂₉.—*când aț fúre trêbă, domislê-te, ț-oî fi prontă* (cînd vei avea nevoe, gîndește-te și-ți voîu sta la dispoziție) P. I. 19_{31, 10}.—*când verireț ăñ bôșcă cu iq, veț-vo uts'ide* (cînd veți ajunge în pădure cu ea, o veți ucide) P. I. 22₄.—*se nu voi umorireț iel', când io verir cășă, voi io voi omori* (dacă nu-i veți omori, cînd voîu veni acasă, am să vă omor eú pe voi) P. I. 24₁₉.—*néca stăie dócle io verir* (să steie pînă voîu veni eú) P. I. 28_{10, 15, 20}.—*când veriri la căsa lui, ăñ un lac și la țela lac spêlă lui fil'a róba* (cînd vei veni la casa lui, acolo e un lac și la lacul cela spală fata lui haîne) P. I. 31₁.—*când io verir cătră voi, val'ă se fiie ăñtru voi feciôru viiu și se plănje* (cînd voîu veni la voi, trebuie să fie între voi un copil viu și să plîngă) P. I. 36₁₄.—*când ăl uzderi [călu], ie nu se va dq* (cînd vei căuta să-i pui frîul, calul nu se va lăsa) P. I. 41₁₃.—*când ăl spets'ireț, fats'êț un obéd* (dupăce-i veți frige [porumbii], faceți o masă) P. I. 42₃₇.—*când fúșere scăndu pripravit, la po de scănd facêț ts'uts'ni pre cantridă* (cînd va fi masa gata, puneți-l să șadă la mijlocul mesei pe scaun) P. I. 43₁.—*ts'e veț? mănche frus-tichêi, ăli pócle, de când uts'iserăț [pórcu]?* (ce vreți? înțîiu să dejuțați, orî după aceia, dupăce veți tăia porcul?) P. I. 45₃₃.—*dócle fúșer viie, io voi ăl cere* (cît voîu trăi, il voîu căuta) P. I. 50₅.—*néca créscu dócle veriru măi mar* (să crească pînă se vor face măi mari) P. I. 53₇.—*se rē iel' ăñ tēlova, când mēșere prasișionu, se dotăcni de róba lu prēwtu, iel' rē fi ca și mănche* (dacă ei, la sărbătoarea corpului domnului, cînd va merge procesiunea, se vor atinge de haîna preotului, vor deveni ca și măi înainte) P. I. 53₁₆.—*ciudă veț ămnă dócle verireț la ie* (mult veți umbla pînă veți ajunge la el) P. I. 53₃₆.—*nu voi niș muncăț ni surbiț, dócle nu io verir coló* (să nu mîncăți nimic, nici să beți, pînă ce nu voîu veni eú acolo) 56₂.—*ie zis-a che-l va plati când vûre* (el a zis că-l va plăti cînd va avea [bani]) P. I. 56₂₈.—*când verire, ren ăl lasă néca popē cēla café, și mēșere chiq,*

ren hiti din cesta calun an ie (cînd va veni, să-l lăsăm să beie cafea, și cînd va pleca, să dăm într-însul cu tunul) P. I. 58₁₃.—*când ia obidre tota baserica, tsq votq va scotși pre tire nüntru și tsq votq va ojivi* (dupăce va căuta prin toată biserica, deodată va sări pe tine înuntru și deodată va învia) P. I. 63₂₆.—*când tu verire la straja de țesaru, tu antrëbq lucrul* (cînd vei ajunge la straja împăratului, tu întreabă dacă nu-î ceva de lucru) P. I. 67₇.—*io meg çare dõcle vo flar* (mă duc s-o caut până voiă afla-o) P. I. 77₂₀.—*se nu tu mire scutari, tu n-er nigdar de colq veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu te vei mai întoarce de acolo) P. I. 77₂₁.—*se nu tu mire scutari, tu n-er nigdar fãre veri* (dacă nu mă vei asculta, tu nu vei mai eși afară) P. I. 77₂₄.—*colq când veriri, un portun ți se va resclide, și pãrve ușq tse veriri an-nüntru, vãr de ușq aï çq pũlq* (cînd vei ajunge acolo, ți se va deschide o poartă, și la cea dintîiu ușă, la care vei ajunge înuntru, deasupra ușei este pasărea) P. I. 77₂₆.—*când veriri colq, ți se va ușa ansq resclide* (cînd vei ajunge acolo, ușa singură ți se va deschide) P. I. 78₆.—*an pãrvi palqț tse veriri, când veriri nüntru, vãr de ușq ver flq 12 clutș* (la cel dintîiu palat la care vei ajunge, cînd vei intra înuntru, vei afla deasupra ușei 12 chei) P. I. 78₂₁.—*lqsq-me neca me pozdravesc cu iq mãnke nego mésar chiq* (lasă-mă să-mi iaă ziua bună dela dînsa înainte de a pleca) P. I. 79₁₃.

5. Propoziție modală: *se tu mire scutari cum te io neputir, veri-ver* (dacă mă vei asculta [să faci] cum ți-oï arăta, te vei întoarce înapoi) P. I. 78₁₈.

6. Propoziție condițională potențială: *noi ren fãtse peçat, se tsqsta fêtã cu noi fũsere* (păcat ar fi, dacă ar rămînea fata asta cu noi) P. I. 23₇.

7. Propoziție obiectivă potențială: *meg provëi se o putur la* (mă duc să cerc dacă voiă putea-o lua) P. I. 73₂₉.

8. Propoziție finală: *m-a tremes che se-l io dũser cãrõfa* (m-a trimes să-î aduc trãsura) P. I. 78₁.

VI

Istroromînul n-are perfect al conjunctivului.

VII

Istroromînul n-are pluscaperfect al conjunctivului.

VIII

Imperativul negativ 2 persoană singulară are amîndouă formele, și pe cea dacoromină (foarte des), și pe cea macedoromină (foarte rar).

Forma dacoromină: *nu zîtse* (nu zice) P. I. 11₁₈ 65₁₄ 78_{8, 28}; *nu te jalostî* (nu te întrista) P. I. 14₁₅; *nu me bâte* (nu mă bate) P. I. 18₂₉; *nu lasă* (nu lăsa) P. I. 29_{6, 14}; *nu cavtă* (nu te uita) P. I. 29_{27, 35}; *nu mēre* (nu merge) P. I. 30₂₀ 32₁₀; *nu igrēi* (nu juca) P. I. 32₂₅; *nu tăcni* (nu atinge) P. I. 41₁₅; *nu te obārni* (nu te întoarce) P. I. 78₂₉; *nu fuji* (nu fugi) P. I. 78₃₁.—*nu pūre* (nu pune) P. I. 82₃₄.

Forma macedoromină: *n-āri frică* (nu avea frică) P. I. 34₆ 62₃₁; *nu cutēji* (nu cuteza) P. I. 46₁₉.

IX

Infinitivul istroromîn prezintă o remarcabilă asemănare cu cel dacoromîn și din punct de vedere al formei și din acel al înțelesului. Asemănarea cu infinitivul macedoromîn este mult mai mică.

Ca și în dacoromîn, infinitivul există sub forma scurtată. Sub forma lungită, ca în macedoromîn, numai foarte rar se găsește, de pildă P. I. 1₆: *când vaca verire-va din pășe* (cînd vaca va veni dela pășune). Ca și în macedoromîn însă, nu s-a izolat pelîngă infinitiv prepoziția *a*.

1. Ca și în dacoromîn, infinitivul se izolează pelîngă forme ale verbului *voî* pentru a exprima diferite raporturi de timp și de mod. Vezi mai sus sub I.

2. Infinitivul se găsește ca subiect, dar rar, și atunci cu alte predicate decît cele din dacoromîn: *tșa nu t-îe āto āli de sâble murî āli cōlo yi* (altă alternativă n-ai decît orî să morî de sabie, orî să te duci acolo) P. I. 9₄.—*muncă și din bārba se nu se miscē nu se pōte* (să mininci și din barbă să nu miști nu se poate) P. I. 83₁.

Pelîngă infinitivul subiect se găsește prepoziția croată *za* în *cu tșā clūcā netezē poŋāva, și vechi nu l-a o fost se nu za-n mār cațā, și cazūt-a* (cu cîrligul trage la el cuvertura, și deja nu-î rămăsese decît s-o apuce cu mina, cînd cuvertura a căzut) P. I. 74₂₇.

3. Infinitivul se găsește ca obiect drept pelîngă asemenea (dar nu totdeauna aceleas) verbe pelîngă care și în dacoromîn se întrebunțează ca obiect drept: *poșnit-aū frățî ganēi* (aū

început frații a vorbi) P. I. 1₄.—*n-a vrut da* (n-a vrut să deie) P. I. 1₁₀.—*poșnit-a ronî-se pînezi* (a început a se risipi banii) P. I. 1₂₁.—*tș-ăre fătse?* (ce are să facă?) P. I. 2₁₇.—*ver morêi plăti* (vei trebui să plătești) P. I. 4₁₂.—*morêști remără cu noi* (trebuie să rămii cu noi) P. I. 5₃₄.—*ăte rōgu se reî tu mire lasă dormi* (te rog să mă lași să dorm) P. I. 8₁.—*poșnê grădu capli* (incepe grindina a picura) P. I. 8₁₁.—*ie re fi bur și poňava la-l* (el ar fi în stare să-î iee și cuvertura) P. I. 8₁₂.—*me jelêști vedê mort* (dorești să mă vezi mort) P. I. 8₂₈.—*c-or fătse frita* (cînd vor să facă scrobul) P. I. 9₂₁.—*tot tșesta bōscă, tșe se ăntsa vedê, iel ăru povadi și lemnele căsă dūtse* (toată pădurea asta, care se vede aici, ei trebuie să o zmulgă și lemnele să le aducă acasă) P. I. 9₂₉.—*tșia tșă betiră iăpă făcūt-a fermêi toî căli* (aici iapa cea bătrînă a pus să oprească toți caii) P. I. 10₃₀.—*crălu l-a făcūt viri întru sire cu tșela per și l-aũ zis che ăre dură tșa perșonă tș-aũ tșela vut* (craiul i-a poruncit să vie înaintea lui cu pana și i-a zis că trebuie să-î aducă persoana care a avut pana) P. I. 11₃₃.—*morêsc fi jălostăn, cãnd che va crălu vê tșă perșonă tș-aũ tșela per vut* (trebuie să fiu năcăjit, deoarece craiul voește să aibă persoana care a avut pana) P. I. 11₃₇.—*reň morêi mēre* (vom trebui să mergem) P. I. 12₂₄.—*se re dopusti tșă iăpă ócoli de tșă cadēră trei vōte mēre și trei vōte zepuși nūntru lăsă* (să permită ca iapa să meargă împrejurul căldării de trei ori și s-o lese să sufle de trei ori înuntru) P. I. 13₂₅.—*n-ări cavtă ăn nūntru* (nu trebuie să cauți înuntru) P. I. 15₃.—*o morêit purtavêi* (trebuiaș s-o poarte) P. I. 17₈.—*provêit-av Iván spelă ócli* (a cercat Ivan să-și spele ochii) P. I. 18₁₇.—*verit-av o iăpă și poșnit-av muncă iărba și ie cu bițu poșnit vo bâte* (a venit o iapă și a început a minca iarba și el cu biciul a început a o bate) P. I. 18₂₈.—*iel nu l-a putūt niș zite* (ei nu i-aũ putut zice nimic) P. I. 19_{61, 13}.—*noi te reň morêi utside* (noi vom trebui să te ucidem) P. I. 22₆.—*a putūt cavtă* (s-a putut uita, a putut să se uite) P. I. 22₁₇.—*morêiți-m la-wo* (trebuie să mî-o luați) P. I. 23₁₇.—*mărle reň morêi dūtse* (minile trebuie să le ducem) P. I. 23₂₃.—*lui breč poșnit-aw latră* (cîni lui aũ început să latre) P. I. 23₂₇.—*a poșnit spelavêi* (a început să spele) P. I. 25₁.—*nu lasă țela pul bé* (nu lăsa pasărea să beie) P. I. 29₈.—*l-a zis che-l va scapulêi fătse* (i-a zis că-l va face să scape) P. I. 31₄.—*morêști țăsta cōdru rescopei*

și de grăw nesemiră și măre dūțe-m hlēbu (trebuie să zmulgi acest codru și să sameni grâu și mîni să-mi aduci pine) P. I. 31₁₃.—*veř fruștichēi?* (vreți să dețunați?) P. I. 45₃₃.—*voř fătse vijitā* (mă voiu uita să văd ce-i) P. I. 46₁₉.—*ver vinde* (vrei să vinzi) P. I. 51₇.—*pūlu știie ganēi* (pasărea știe vorbi) P. I. 54₃₄.—*se pōte surbi tșasta zēmā?* (se poate sorbi zama asta?) P. I. 56₄.—*īāle poșnit-a sui* (ele aū început a o-cări) P. I. 56₈.—*lēi poșnit-a trbūhu crēște* (pîntecele început a-ī crește) P. I. 57₃₁.—*ce va zice?* (ce însemnează?) P. I. 59₂.—*ștudiēt-a vinde* (s-a silit să vîndă, a avut grijă să vîndă) P. I. 66₂.—*cum re pute tșela lucrū dobāndi?* (cum ar putea dobîndi acel lucru?) P. I. 67₈.—*se-ști tu capăț rōba uși* (dacă ești în stare să coși hănele) P. I. 67₁₀.—*vrę tōrce* (vrea să toarcă) P. I. 71₂₁.—*n-a știūūt tōrce* (nu știa să toarcă) P. I. 71₂₃.—*īe av vrut yi chīq* (el a vrut să plece) P. I. 79₈.

Ca și în dacoromîn (Vezi a mea Gramatică elementară § 88 pag. 306), dar nu exact în aceleaș împrejurări, ca obiect drept al lui *am* infinitivul primește adesea prepoziția *de*. În loc de prepoziția romînească *de* istroromînul întrebuintează însă cîteodată prepoziția croată *za*: *āru za resparti pinez* (aū de împărțit niște bani) P. I. 2₄.—*āre za veri* (trebuie să vie, este dator să vie) P. I. 3₄.—*tș-ām de fătse?* (ce trebuie să fac?) P. I. 7₁₃.—*āru de fătse tse īe ziserq* (trebuie să facă ce le va zice el) P. I. 9₂₈.—*che āre de fătse?* (ce trebuie să facă?) P. I. 11₂.—*tșe grēn noi de fătse?* (ce avem de făcut?) P. I. 46₅.—*tș-ārq tu de ști cotró īo meg?* (ce ai tu de a ști [ce interes ai tu să știi] unde mă duc?) P. I. 67₄.

4. Exemple pentru infinitivul ca atribut pelîngă verbe analoge dacoromînelor *par* și *samān* (similo) lipsesc. Verbele înșeș *pareo* și *similo* nu se găsesc în istroromîn.

5. Dintre rapoartele de compliment și de atribut, în care se poate găsi infinitivul cu prepoziții în dacoromîn, se găsesc în istroromîn acel de scop cu prepozițiile *de*, *za* și acel de atribut cu prepoziția *za*: *prēftu vire z-ascuțq* (preotul vine să asculte) P. I. 2₅.—*fōșt-a bur loc za lēpuru utsīde* (era loc bun pentru vînat iepuri) P. I. 2₂₆.—*īe mēre fārq za scāpā chīq* (el iese afară să se ducă) P. I. 3₃₀.—*nēca-l vire pre taviōl za muncq și za be* (ca să-ī vie pe masă de mîncat și de băut) P. I. 4₂₂.—*nu sām bur za spūre* (nu mă pricep să spun) P. I. 5₃₄.—*īe re fi bur de durq māgo* (el ar fi în

stare să aducă pe vrăjitor) P. I. 9₁.—*ștêptă che-ț voi dă mai mușată căibă, che ts'a ista-î grumbă za pre lume purtă* (așteaptă să-ți dau o cușcă mai frumoasă, pentru că asta-î urită ca s-o porți prin lume) P. I. 12₂₉.—*când fuserē ts'a vrēme-za năște* (când va fi vremea de a naște) P. I. 14₁₈.—*jêla za vedē* (dorința de a vedea) P. I. 15₅.—*ăs fets'ori vii și mușăt, che ăi o vesêle za vedē-î* (copiii sînt vii și frumoși, încît e o plăcere să-î vezi) P. I. 16₃₆.—*nēca-l dăie fevā za legă* (să-î deie ceva să lege) P. I. 20₃₆.—*ie ănrêbă za cōșē* (el întreabă dacă nu-î ceva de cusut) P. I. 67₁₀.

6. Ca și în dacoromîn, imperativul negativ 2 persoană singulară este reprezentat prin infinitiv. Vezi mai sus VIII.

7. Ca și în dacoromîn, infinitivul se găsește ca predicat în propoziții subordonate atunci cînd predicatul propoziției regente este *am*, dar numai în propoziții relative. În istroromîn însă infinitivul face serviciu de predicat în propoziții subordonate relative și atunci cînd predicatul propoziției regente este *știū*: *n-ăre cu ts'e jivi* (n-are cu ce trăi) P. I. 4₁₂.—*n-a vut ts'e dă-le muncă* (n-a avut ce le da să minince) P. I. 9₂₃.—*n-a știūūt ts'e ie făt'se de vacă* (el nu știia ce să facă cu vaca). P. I. 1₉.

8. Ca și în dacoromîn (În a mea Gramatică elementară am scăpat din vedere acest fapt) infinitivul se întrebuințează ca predicat în propoziții subordonate relative, cînd predicatul în propoziția regentă este *am* cu înțelesul de *sînt*: *ări frică che-nu ne va vę cire hrani?* (ți-î frică că n-are să aibă cine ne hrăni?) P. I. 58₄.

9. Ca și în macedoromîn, în mod deosebit de dacoromîn, infinitivul se găsește fără prepoziție ca compliment de scop (Întrebuințare absolută). Această întrebuințare a infinitivului, rară în macedoromîn, este foarte deasă în istroromîn: *o mēre vinde* (se duce s-o vîndă) P. I. 1₁₀.—*frăți-l rōgu nēca mēre rată* (frații îl roagă să meargă să arăte) P. I. 1₂₆.—*mērs-a la prēftu posāndi bālāntūnu* (s-a dus la preot să împrumute balanța) P. I. 2₃.—*verit-a mulēra nōpta pișă fără* (s-a dus fimeea noaptea să se pișe afară) P. I. 2₁₂.—*nēca-l dăie bę* (să-î dea să beie) P. I. 3₁₇.—*mērs-a durmī* (s-a dus să doarmă) P. I. 4₂₃.—*veț mēre durmi* (vă veți duce să dormiți) P. I. 7₇.—*ț-oī dă pocusi* (ț-oii da să guști) P. I. 8₃₁.—*nēca viru ănrêbă* (să vie să ceară) P. I. 10₁.—*ămnăț după scānd șede* (duceți-vă de vă puneți la masă) P. I. 10₃₆.—*mēre vedē* (se

duce să vadă) P. I. 16₁₁.—*băba verit-aw vijitēi-wo* (baba a venit s-o vadă) P. I. 16₂₄.—*nēca trāmēte Iván purmānu fură* (să trimeată pe Ivan să fure curcanul) P. I. 17₂₆.—*mēs-av se-tēi-se printre ușă* (s-a dus să tragă cu ochiul pela ușă) P. I. 17₃₃.—*mēs-av veglă* (s-a dus să vegheze) P. I. 18₂₆.—*mēre vedē* (du-te de vezi) P. I. 23₁₄.—*verit-aw tăți pārti pinezi* (aū venit hoții să împartă banii) P. I. 27₉.—*āmnă igrēi* (du-te de joacă cărți) P. I. 30₂₀.—*io-m verit ve află* (am venit să vă caut, să vă gădesc) P. I. 35₇.—*reți tu mēre cu mire durmi?* (ai merge să dormi cu mine?) P. I. 38₅.—*am āmnăt prēwtu āntrebă* (m-am dus să întreb preotul) P. I. 44₂₀.—*dus l-a [fiu-rini] pre sufit hrani* (a dus banii în pod, să-î stringă) P. I. 44₃₄.—*nēca me scōlu āl dă o bucalētă de vir* (să mă scol să-î dau un ulcior de vin) P. I. 47₁₂.—*se nu reț voi cāvță ān cămeră iūve noi mēsermo durmi* (să nu vă uitați în o-daea, unde vom merge noi să dormim) P. I. 49₃₂.—*lu ōmu dāt -aw nūște popi* (a dat bărbatu-so nu știu ce să bee) P. I. 50₃₅.—*re rādo rāmarē la iă sluji* (ar rămînea bucuros la ea să slujească) P. I. 55₁₉.—*āmnă ān vir de rācwa sta* (du-te de stăi în fundul mormîntului) P. I. 63₂₅.—*mēs-l-a vindavēi* (s-a dus să le vîndă) P. I. 65₇.—*mēre se [hrūšvā] veglă* (merge să-și păzească para) P. I. 76₃₁.—*meg căre* (mă duc să caut) P. I. 77₂₀.

Dupăcum nu se gădesc în dacoromîn, tot așa nu se gădesc în istroromîn infinitive fără prepoziție și substantive verbale fără prepoziție ca complimente de timp. Vezi la Macedoromîn fără meglenit § 278, IX, 9, 10.

X

α. Participiul prezent (activ) are formă adverbială: *-a*. Această formă este împrumutată din limba croată, unde foarte multe adverbe sînt terminate în *-a* (În lista de *Partikeln*, dată de Nemanic în *Sitzungsberichte der Wiener Akademie* vol. 108, care cuprinde adverbe, prepoziții, conjuncții și interjecții, am numărat 86 adverbe terminate în *-a*).

β. Se întrebuintează numai raportat la subiectul propoziției (principale ori subordonate), cu înțelesul unui compliment de timp și de mod (chip, fel).

ie plecninda mēre fără (el plecînd iese afară, el pleacă și iese afară) P. I. 3₃₀.—*mēs-a zālic rēnte iezdinda* (a mers puțin mai departe călărînd) P. I. 11₁₈.—*mēgu halopēnda rēnte* (merg

galopînd mai departe) P. I. 11₂₂.—*a mes letînda-n cer* (a mers zburînd în cer) P. I. 14₁.—*verit-a trei fraț lîi pre caț iez-dînda* (aû venit cei trei frați ai ei cãlîrînd pe cai) P. I. 28₂₆.—*mês-aw tîrlînda cãtră mãie-l* (s-a dus alergînd la mama ei) P. I. 30₂₁, 9.—*mês-aw trlînda nãzat* (s-a dus înapoi alergînd) P. I. 32₃.—*ie vede che vire țesta mãgo huts'înda* (el vede cã vine vrãjitorul strigînd) P. I. 36₂₇.—*îa mês-aw dúpă iel huts'înda, grmînda și mîghêînda* (ea s-a dus dúpă ei strigînd, tunînd și fulgerînd) P. I. 42₁₄.—*cãnd drãcu vire roșcãtênda ân zdólu pre șcãle cu ts'ãle cadîne, cațãt-l-a îa-dãrmu* (cînd dracul a venit pe scarã zornãînd cu lanțurile, jandarmul a pus mina pe dînsul) P. I. 45₁₅.—*filã lu gospodãrițã din cãsã mers-a trlînda* (fata gazdei a eșit din casã alergînd) P. I. 60₂₇.—*bãcfa mês-a tachênda* (polobocul a mers rostogolindu-se) P. I. 62₁.

XI

A. Participiul trecut (pasiv) din punct de vedere formal prezintã formele dacoromînești.

1. singular m. *-u*, f. *-ã*, plural m. *-i*, f. *-e*, cînd participiul e atribut și predicat.

ãre za veri ni ne rescuț ni ne ancãțãt (trebuie sã vie nici desculț nici încãlțat) P. I. 3₄.—*ãnbãtit-a pre cãle un peclãr tot rãstãrzêit* (a întîlnit pe cale un cerșitor cu totul ferfenițos) P. I. 7₃₄.—*crãflu facuț-a zecuhêi cadêra de lãpte, che va ts'ela siromãh ântru ts'ela cuhêit lãpte scots'i* (craiul a pus sã fiarbã cãldarea cu lapte, pentruca nenorocitul acela sã sarã în laptele clocotit) P. I. 13₁₉.—*nu vor fi pedepsêiț* (nu vor fi pedepsiți) P. I. 21₁₈.—*nu reș veri gaștighêiț* (nu vor fi pedepsiți) P. I. 21₂₇.—*mai voli-reș fi otopitã nêgo ts'esta istu maritã* (mai degrabã aș vrea sã mã inec decît sã mã mãrit dúpă acesta) P. I. 33₂₀.—*vêdu che vire cêsta drac așã nêgru, cu cõrnele și cu verũghele ancîns* (vãd cã vine acest drac așã negru, cu coarne și încîns cu lanțuri) P. I. 57₁₈.—*ts'a bãbã vede ts'asta fêtã negnitã pre ôcnã* (moașa vede pe fatã aplecatã pe fereastã) P. I. 53₂₄.

2. Formã masculinã invariabilã *-u*, cînd participiul e izolat pelingã un verb auxiliar pentru a forma perfectul indicativului. Exemple vezi sub III.

B. Din punct de vedere al înțelesului participiul trecut nu se gãsește decît ca atribut, ca predicat, și izolat pelingã *am*

pentru a forma perfectul indicativului (care are și înțelesul de imperfect și de pluscaperfect, vezi sub III). Diferitele întrebuințări, pe care le mai are el în dacoromîn ori în macedoromîn (pe care vezi-le la Macedoromîn fără meglenit sub § 278, XI), lipsesc în istroromîn. Chiar pentru înțelesul activ al participiului trecut dela unele verbe ne tranzitive lipsesc exemple (Asemenea exemple sint însă posibile, există chiar poate de fapt, dar le-am scăpat eu din vedere).

XII

Istroromînul datorește limbii croate, pe de o parte prin imitație, pe de altă parte prin împrumt, următoarele fenomene.

1. Lipsa conjunctivului. În dialectul dacoromîn s-a păstrat dela conjunctivul prezent latinesc persoana a treia singulară și plurală dela toate conjugările. În macedoromîn, în toată întinderea sa, adecă și în meglenit, s-a înlocuit forma persoanei a treia dela conjugarea întâia prin forma dela celelalte conjugări, așa că la conjugarea întâia prezentul conjunctivului samănă întocmai cu prezentul indicativului. În istroromîn, prin influința limbii croate, care n-are conjunctiv, conjunctivul prezent la toate conjugările a devenit identic cu indicativul prezent.

frăți-l rôgu néca mēre (frații îl roagă să meargă) P. I. 1₂₆. — *néca-l bâte* (să-l bată; 3 p. s.) P. I. 3₂₅. — *néca fūje* (să fugă; 3 p. s.) P. I. 4₇. — *néca se scūnde* (să se ascundă; 3 p. s.) P. I. 4₉. — *néca-l clēmă* (să-l cheme; 3 p. s.) P. I. 4₁₄. — *néca vire* (să vină; 3 p. s.) P. I. 4₂₂. — *néca dau* (să deie; 3 p. pl.) P. I. 5₁₁. — *néca mērgu* (să meargă; 3 p. pl.) 6₃₀. — *néca mărāncu* (să minince; 3 p. pl.) P. I. 10₁₅. — *néca zicu* (să zică; 3 p. pl.) P. I. 10₃₃. etc.

Numai dela *a fi* s-a păstrat conjunctivul, și anume a treia persoană singulară (În paradigme însă se dau toate persoanele, și singulare și plurale, de pildă în paradigma dată de Iosif Popovici, Dialectele romîne din Istria, I, pag. 76, și în cea dată de Sextil Pușcariu în Studii istroromîne, II, pag. 196), *fīe*: *néca fīe, se fīe* (să fie) P. I. 9₅ 15₃₇ 27₁₅ 28₅ 32₁₂ 36₄, 15 41₃₂ 48₃₀. Cu toate acestea chiar la acest verb, și chiar la persoana a treia singulară, conjunctivul poate fi reprezentat prin indicativ: *néca ăi cum ăi* (fie cum va fi) P. I. 16₁₄. — *néca ie [māgo], ts'e-m va?* (poate să fie vrăjitor, ce-mi pasă?) P. I. 34₃₇. — *che se ie ča capăț făce, che néca-l dăie o nóvă*

róbă (ca să fie în stare să facă acest lucru, să-i deie o haină nouă) P. I. 75₂₀.

Pentru a treia persoană plurală de conjunctiv dela *a fi* posed un singur exemplu, și acela cu forma de indicativ: *néca-s mușăț cât ăș* (fie frumoși cât or fi, pot să fie oricît de frumoși) P. I. 24₁₇.

O rămășiță de conjunctiv vrea Sextil Pușcariu Zur Rekonstruktion des Urrumänischen pag. 23 să vadă în *spüie* din Studii istroromîne de Sextil Pușcariu, I, Texte pag. 26: *vrêse* [citește *vrêse*] *spüie* (voia să spună). Acest *spüie* însă este probabil o greșală în loc de *spüre*, infinitivul lui *spur* (spun). Compară cele spuse mai jos sub 6. La acest presupus conjunctiv *spüie* mai adaugă Pușcariu în Studii istroromîne, II, 176, încă un presupus conjunctiv, *pasêț*, pe care-l găsește în două locuri din textele publicate de dînsul, Studii istroromîne, I, 37 („ie zîțe: ne, ne, ts'ă pasêț", el zice: nu, nu, duceți-vă) și 40 („pasêț dupa ie si uțidêț-l" duceți-vă după dînsul și ucideți-l), și care ar fi=**passetis*. În realitate *pasêț* este persoana a două plurală a imperativului dela verbul *pasêi*, care verb *pasêi* e împrumutat din limba croată, unde verbul *pasati* este el însuș împrumutat din italiana (*passare*).

2. Formele de prezent al indicativului dela verbul *a fi* în istroromîn sînt următoarele: 1 p. s. *ăsam* P. I. 22₁₀ 25₂₈, 36, 33₂₅ 34₁₂ 38₃₄ 45₆, *săm* P. I. 8₄.—2 p. s. *ăști* P. I. 22₉ 27₄ 30₂₅ 31₁₃ 51₃₂ 77₃₂, *-ști* P. I. 22₃₆ 25₃₅ 72₁₇ 77₃₂.—3 p. s. *ăi* P. I. 16₁₄ 51₁₆, *ie* P. I. 6₁ 34₃₇.—1 p. pl. *ăsmo* P. I. 7₂ 54₂₁, *ismo* P. I. 10₃₄, *isne* P. I. 72₁₆.—2 p. pl. *ăște* P. I. 7₂ 54₂₃ 55₂ 78₃₆, *-ste* P. I. 80₁₅, *fiițî* P. I. 14₁₈.—3 p. pl. *ăș* P. I. 24₁₈, *ăs* P. I. 10₂₈ 55₃₂ 70₂₄, *-s* P. I. 24₁₇ 70₂₅.

Dintre aceste forme sînt împrumutate din limba croată următoarele: 1 p. s. *ăsam*, *săm* > croat *jesam*, *sam*; 1 p. pl. *ăsmo*, *ismo*, *isne* > croat *jesmo*, *smo*; 2 p. pl. *ăște*, *-ste* > croat *jeste*, *ste*. Ca împrumutate din croata le consideră și Pușcariu, Studii istroromîne, II, 197.

3. Verbe croate își păstrează forma de conjugare din limba de origine: *údri* (lovește 3 p. s. prezent indic.) P. I. 74₅ > croat *udari*.—*móts'a* (udă 3 p. s. prezent indic.-conjunctiv) P. I. 71₃₀ > croat *moča* *).

*) Pentruca să se vadă că în adevăr *údri* și *móts'a* n-au forme românești, dau aici formele românești din istroromîn ale prezentului indicati-

vului după texte. (Așezarea după alfabet e făcută din punct de vedere al cuvintelor românești).

habeo auxiliar: p. 1 s. *am* P. I. 5₃₁ 6₁₈ 48₇ 62₁₁, *an* P. I. 61₃₄.—p. 2 s. *ar* P. I. 68₈.—p. 3 s. *a* P. I. 1₁₅, 16₁, 17₁, 18₁, 20₁, 21₁, 22₁, *aũ* P. I. 2₂₁, *av* P. I. 20₁₇, 34₁, *aw* P. I. 26₂₃ 47₄, *am* P. I. 43₈ 44₂₀, *are* P. I. 28₁₅, *am* P. I. 46₃₁, *o* P. I. 19₂₃.—p. 1 pl. *an* P. I. 41₃₇ 61₂₈, *am* P. I. 61₂₈, *an* P. I. 37₂₂ 45₃₃ 48₈ 54₂₄ 55₁ 61₂₉.—p. 2 pl. *aț* P. I. 41₃₆.—p. 3 pl. *a* P. I. 5₂₂, 24 35₁₀₁, *aũ* P. I. 1₄ 5₁₄, 27₁, *aw* P. I. 16₁ 26₂₃.

habeo verb: p. 1 s. *an* P. I. 56₃₄.—p. 2 s. *are* P. I. 68₁₁, *ari* P. I. 4₃₆, *arã* P. I. 67₄, *ari* P. I. 15₃ 31₁₉ 41₅ 42₂₆ 56₃₄.—p. 3 s. *av* P. I. 78₃₇, *are* P. I. 2₁₇ 13₁₆ 51₃₃ 80₁₄.—p. 1 pl. *arén* P. I. 46₅.—p. 2 pl. *arêț* P. I. 10₃₄, *arêți* P. I. 16₁₈, *avêț* P. I. 72₁₃.—p. 3 pl. *aru* P. I. 2₄ 3₈ 9₂₈ 48₃₅ 53₃₅.—Infinitiv *avê* P. I. 58₈, *vê* P. I. 11₃₇. Participiu trecut *vut* P. I. 3₈.

in- + obviare: p. 3 s. *ăniürbę* (întilnește) P. I. 77₁₇, 37₇ > **ănrúbă*. Pentru *n* intervocalic istoromin <*nr* vezi § 246 No 122. Compară meglenit *nuib*.—Participiu trecut *ăniurbăt* P. I. 28₈.

afflare: p. 3 pl. *ăflu* P. I. 22₂₆.—Infinitiv *află* P. I. 35₇. Participiu trecut *aflăt* P. I. 70₁₂.

audire: p. 1 s. *ăvdu* P. I. 59₂₀.—p. 3 s. *ăvde* P. I. 51₁₁.—Participiu trecut *ăvzit* P. I. 51₁₆.

ambulare: p. 1 pl. *ămnăn* P. I. 54₂₁.—p. 2 pl. *ămnăt* P. I. 55₂.—Infinitiv *ămnă* P. I. 3₅. Participiu trecut *ămnăt* P. I. 35₁₀.

**uxorare*: p. 3 pl. *se-nsóru* P. I. 6₃₁.—Infinitiv *ănsură* P. I. 10₂₅.

in- + spina: p. 3 s. *ănspiră* P. I. 82₂₉.

intrare: p. 3 s. *ănră* P. I. 83₈.

interrogare: p. 3 s. *ănrébă*, *ănrębă* P. I. 2₃ 26₂₉ 49₁₄ 59₃₆.—p. 1 pl. *ănrębân* P. I. 42₁.—p. 3 pl. *ănrėbu*, *ănrėbu*, *trėbu* P. I. 1₉ 5₃₀ 22₂₇.—Infinitiv *ănrėbă* P. I. 10₁. Participiu trecut *nrėbăt* P. I. 69₄.

ridere: p. 3 pl. *ărdu* P. I. 80₁₂.

battere: p. 3 s. *bâte* P. I. 3₂₆ 5₁₂.—Infinitiv *bâte* P. I. 5₁₀.

bibere: p. 3 s. *bę* P. I. 12₁₈.—Infinitiv *bę* P. I. 3₁₇. Participiu trecut *beiút* P. I. 11₃₀.

•croat *brati berem* lesen, sammeln: p. 3 s. *bęřę* P. I. 2₁₃, 14₁.

croat *bivati bivam* sein, esse: p. 1 s. *bivescu* P. I. 61₁—p. 3 s. *bivei* P. I. 55₂₁.— —Participiū trecut *biveit* P. I. 17₁₅.

croat *kapati kapljem* tröpfeln: p. 3 s. *caple* P. I. 8₂₀.— — Infinitiv *capli* P. I. 8₁₀.

**captiare*: p. 1 pl. *cațan* P. I. 72₇.— —Participiū trecut *cațat* P. I. 61₃₃.

cacare: p. 3 pl. *căcu* P. I. 61₆.— —Infinitiv *cacă* P. I. 66₁₄,

16₉ 17₁ 18₈.

**cavitare*?: p. 3 pl. *căvtu* P. I. 15₂₂.— —Infinitiv *cavta* P. I. 15₃. Participiū trecut *cavtat* P. I. 54₅.

quaerere: p. 1 s. *céru* P. I. 50₉.— —Infinitiv *tsére* P. I. 34₁₆.

quaerere: p. 1 pl. *tsersin* P. I. 7₄.

clamare: p. 3 s. *clēmă* P. I. 4₁₄ 47₁.—p. 3 pl. *clému* P. I. 7₁ 16₁₂.— —Infinitiv *clēmă* P. I. 21₂₃. Participiū trecut *clamăt* P. I. 3₃.

consuere: p. 3 s. *cosé* [sic] P. I. 67₁₅.— —Infinitiv *cosé* [sic] P. I. 67₈, 10. Participiū trecut *cosút* P. I. 67₁₈.

crescere: p. 3 pl. *créscu* P. I. 53₇.— —Infinitiv *crêște* P. I. 57₃₂.

croat *krstiti* taufen: p. 1 s. *crstesc* P. I. 25₁₀.— —Infinitiv *cîrsti* P. I. 6₁₄. Participiū trecut *cărstit* P. I. 25₉.

comparare: p. 3 s. *cûmpără, cûmpără* P. I. 8₁₇ 13₁₇.— — Infinitiv *cumpără* P. I. 4₃₃.

cognoscere: p. 2 pl. *cunôșteți* P. I. 79₂₁.—p. 3 pl. *cunôscu* P. I. 79₂₁.— —Infinitiv *cunôște* P. I. 41₂₆. Participiū trecut *cunoscút* P. I. 26₁.

conventare: p. 3 pl. *cuvintu* P. I. 1₅ 61₁₅.

croat *dopustiti dopustim* erlauben: p. 2 pl. *dopustiț* P. I. 23₃₅.— —Infinitiv *dopusti* P. I. 13₂₅.

dormire: p. 1 s. *dórmu* P. I. 19₆.—p. 2 s. *dórmu* P. I. 19₅.—p. 3 s. *dórmu* P. I. 18₃₂ 50₃₄.— —Infinitiv *durmi* P. I. 4₂₄.

Participiū trecut *durmit* P. I. 76₂₉.

croat *doticati dotičem* berühren, reichen: p. 3 s. *dotecé* P. I. 75₁₁.

ducere: p. 2 pl. *dúceț* P. I. 32₂₁.— —Infinitiv *dútse* P. I. 9₂₉. Participiū trecut *dus* P. I. 10₁₂.

adunare: p. 2 s. *dúri* P. I. 39₄.— —Infinitiv *dură* P. I. 9₁.

vechiū bulgar *dvizati* movere: p. 3 s. *dvizé* P. I. 47₆.

facere: p. 3 s. *făce, fătse* P. I. 16₁₈ 55₃₅ 81₁₁.—p. 2 pl. *facēț* P. I. 16₁₅ 43₂.— —Infinitiv *fătse* P. I. 1₅. Participiū trecut *facút* P. I. 3₃.

- croat *faliti falim* fehlen: p. 3 s. *falę* P. I. 53₂₇.
 italian *fermare*: p. 3 s. *fermę* P. I. 8₁₂.—p. 2 pl. *fermęŭ* P. I. 26₂.— —Infinitiv *fermęŭ* P. I. 10₃₁.
fugere: p. 2 s. *fųji* P. I. 78₃₁.—p. 3 s. *fųje* P. I. 4₇ 27₁₈ 74₈ 78₃₀.
 italian *cambiare*: p. 1 pl. *gambięn* P. I. 47₃₆ 48₆.— —Participiu trecut *gambięŭ* P. I. 4₂₄.
 croat *goniti gonim* treiben: p. 3 s. *gonę* P. I. 50₂₆.
 croat *jadati jadam* klagen: p. 3 s. *jadę* P. I. 1₁₈.
 ? : p. 3 s. *ihnę* (mirosă, netransitiv) P. I. 17₂₀.
 croat *željeti želim* wünschen: p. 2 s. *jelęŭti* P. I. 8₂₈.
 croat *živjeti živim* leben: p. 3 pl. *jivęscu* P. I. 24₁₄.— —Infinitiv *jivŭ* P. I. 4₁₂.
 croat *žnjeti žnjem* ernten: p. 1 pl. *jnin* P. I. 72₈.—p. 3 pl. *jnięscu* P. I. 72₁₁.— —Infinitiv *jni* P. I. 72₁₀.
iocare: p. 3 s. *jocę* P. I. 54₁₃.
adiutare: p. 1 s. *jutu* P. I. 38₃₄.— —Participiu trecut *jutęŭ* P. I. 39₆.
laxare: p. 2 s. *lęŭŭ* P. I. 66₂₂.—p. 3 s. *lęŭŭ* P. I. 13₂₁.—p. 3 pl. *lęŭŭ* P. I. 68₃₁.— —Infinitiv *lęŭŭ* P. I. 8₁.
latrare: p. 3 pl. *lętru* P. I. 15₂₂.— —Infinitiv *lęŭŭ* P. I. 23₂₈.
ligare: p. 3 pl. *lęgu* P. I. 10₃₂.— —Infinitiv *lęę* P. I. 20₃₆.
lucrare: p. 1 s. *lęcru* P. I. 61₁₂.—p. 2 s. *lęcri* P. I. 62₂₈.—p. 3 s. *lęcŭŭ* P. I. 34₈.—p. 3 pl. *lęcru* P. I. 72₁₅.— —Infinitiv *lęcŭŭ* P. I. 50₂₂. Participiu trecut *lęcŭŭ* P. I. 36₂₅.
maritare: p. 3 s. *maritę* P. I. 48₂₇.—p. 3 pl. *maritu* P. I. 52₄.— —Infinitiv *maritę* P. I. 23₈.
macinare: p. 3 s. *męcŭŭŭ* P. I. 82₈.
manducare: p. 3 s. *męcęcę* P. I. 2₂₂.—p. 2 pl. *muncęŭ* P. I. 56₂.—p. 3 pl. *męcęcŭ* P. I. 10₁₅ 43₁₆.— —Infinitiv *muncęŭ* P. I. 4₂₂. Participiu trecut *muncęŭ* P. I. 61₁₅.
mergere: p. 1 s. *meg* P. I. 19₃₇.—p. 2 s. *męri*, *męri* P. I. 19₃₇ 40₂₉ 55₉.—p. 3 s. *męre* P. I. 1₁₀ 59₃₇.—p. 1 pl. *mejęn*, *merzęn*, *męren* P. I. 38₂₀ 53₂₉ 54₁₄ 17₃₅ 66₁₃ 77₉.—p. 2 pl. *mejęŭ* P. I. 54₁₆ 33. —p. 3 pl. *męgu*, *męgu* P. I. 6₃₀ 9₃₄ 10₁₅ 41₃₀ 77₁₀.— —Infinitiv *męre* P. I. 7₇. Participiu trecut *mers* P. I. 1₂₇.
mensurare: p. 3 s. *mesęcŭŭ* P. I. 67₁.
mentiri: p. 3 pl. *mintu* P. I. 74₂₀.
minare: p. 3 pl. *mętru* P. I. 23₁₉.

- ?: p. 3 s. *miscé* (mişcă; accentul nesigur) P. I. 83₁.
 croat *mijesiti mijesim* (*hljeb*) das Brot bereiten: p. 3 s. *misé* P. I. 83₅.
 croat *misliti mislim* denken: p. 3 s. *mislé* P. I. 1₉. — — Participiū trecut *mislit* P. I. 42₂₆.
 croat *morati moram* müssen, oportet: p. 1 s. *morésc* P. I. 10₂₆ 11₃₇. — p. 2 s. *moréști* P. I. 8₂₇ 31₁₃ 35₃ 52₂₄. — p. 3 s. *moré* P. I. 11₁₀ 13₃₅ 35₂. — p. 1 pl. *moréîn, moréîn* P. I. 16₃₁ 34₄. — p. 2 pl. *moréiți, moréiț* P. I. 23₁₇ 52₁₃. — p. 3 pl. *moréscu* P. I. 34₂. — — Infinitiv *moréi* P. I. 12₂₄. Participiū trecut *moréiț* P. I. 16₁₆.
 vechiū bulgar *mōčiti* torquere, punire, excruciare: p. 2 s. *muntśești* P. I. 9₄. — — Infinitiv *muntși* P. I. 68₆.
 croat *nažariti nažarim* glühend machen: p. 2 pl. *nejaritŭ* P. I. 16₂₇.
 neosloven *nameriti* zielen: p. 3 s. *nemré* P. I. 17₁₂.
 croat *namjeriti namjerim* treffen, offendo: p. 2 s. *nemuréj* P. I. 77₂₈. — — Participiū trecut *nemuréiț* P. I. 77₃₀.
 na- + *seminare*: p. 1 s. *nesémiru* P. I. 31₁₆. — — Infinitiv *nesemiră* P. I. 31₁₄.
 croat *obići obigjem* besuchen, versuchen: p. 3 pl. *obăiděscu* P. I. 67₂₄.
 croat *otri otre* abwischen: p. 3 s. *otăre* P. I. 49₃₀. — — Infinitiv *otari* P. I. 49₆.
 italian *partire*: p. 3 pl. *partěscu, părtěscu* P. I. 2₅ 27₁₂. — — Infinitiv *părti* P. I. 27₉.
 italian *pestare*: p. 3 s. *pisté* P. I. 75₂₅.
plangere: p. 2 s. *plănji* P. I. 57₁₅. — p. 3 s. *plănje* P. I. 36₁₅. — — Participiū trecut *plăns* P. I. 57₁₂.
posse: p. 1 s. *poc* P. I. 4₃₁ 14₁₄ 26₃₃ 42₃₆. — p. 2 s. *pōfi* P. I. 41₁₆. — p. 3 s. *póte* P. I. 80₁₃. — p. 1 pl. *putén* P. I. 52₄ 72₆. — p. 2 pl. *putéř* P. I. 16₄ 52₅. — — Infinitiv *puté* P. I. 33₁₆. Participiū trecut *putút* P. I. 72₁₀.
 croat *počivati počivam* ruhen: p. 3 pl. *pocivěscu* P. I. 72₁₃.
 croat *pogledati pogledam* einen Blick werfen: p. 3 s. *pogledé* P. I. 17₁₁. — — Participiū trecut *pogledit* P. I. 17₉.
 croat *pojesti pojedem* essen: p. 3 s. *poidé* P. I. 83₇.
 croat *popiti popijem* austrinken, vertrinken: p. 3 s. *popé* P. I. 58₁₂. — — Infinitiv *popi* P. I. 50₃₆.
portare: p. 3 s. *pórtă* (27₈ e accentuat *portă*) P. I. 8₂₂ 17₁₃ 27₈ 47₁₈. — — Infinitiv *purtă* P. I. 12₃₁.

- croat *posaditi posadim* pflanzen: p. 2 s. *posaděști* P. I. 40₁₁.
 croat *potrgati potrgam* abpflücken: p. 2 s. *potărghěști* P. I. 40₁₁.
 croat *pozdraviti pozdravim* grüssen, begrüßen: p. 1 s. *pozdravěsc* P. I. 79₁₅.
 croat *prekopati prekopam* durchgraben: p. 2 s. *pricopěști* P. I. 40₁₀.
 croat *promijeniti promijenim* vertauschen, verwechseln: p. 1 pl. *prominin* P. I. 47₃₆.
 croat *proštiti proštijem* durchlesen: p. 3 s. *proștę* P. I. 25₁₈.
remanere: p. 3 s. *ramărę* P. I. 55₁₆. — — Infinitiv *remărę* P. I. 5₃₄. Participiu trecut *ramăs* P. I. 35₁₀.
 croat *raskopati raskopam* auseinandergraben: p. 1 s. *rescopěsc* P. I. 31₁₆. — — Infinitiv *rescopěi* P. I. 39₂₉.
 croat *rastrzati rastržem* zerreißen: p. 3 pl. *restrjěscu* P. I. 3₁₅. — — Infinitiv *răstrzěi* P. I. 4₈. Participiu trecut *răstărzěit* P. I. 7₃₄.
rogare: p. 1 s. *rógu* P. I. 8₁ 50₁₇. — p. 1 pl. *rugăn* P. I. 54₂₂. — p. 3 pl. *rógu* P. I. 1₂₆ 54₃₆.
 ? Compară neosloven *rožlati* klirren: p. 3 s. *roșcatě* P. I. 45₂₁
 croat *skakati skačem* springen: p. 3 s. *scachě* P. I. 53_{27, 29}. — — Participiu trecut *scachěit* P. I. 71₂₈.
 ? : p. 3 s. *scólă* (43₂₃ e accentuat *scólă*) P. I. 8₂₁ 43₂₃ 59₃. — p. 3 pl. *scólu* P. I. 47₁. — — Participiu trecut *sculăt* P. I. 43₂₄.
abscondere: p. 3 s. *scünde* P. I. 4₉. — p. 3 pl. *scündu* P. I. 17₁₉.
 croat *ispeći ispečem* braten: p. 2 pl. *spets'iř* P. I. 32₂₀.
exponere + -va: p. 3 s. *spuravę* P. I. 81₈.
exponere: p. 2 pl. *spüreři* P. I. 47₂₉. — p. 3 pl. *spüru* P. I. 21₁₇. — — Infinitiv *spüre* P. I. 5₃₄.
sorbere: p. 2 pl. *surbiř* P. I. 56₅. — — Infinitiv *surbi* P. I. 56₄.
 croat *šetati šetam* spazieren: p. 3 s. *šetě* P. I. 35₂₉ 36₅. — p. 3 pl. *šetěscu* P. I. 36₁. — — Infinitiv *šetěi* P. I. 35₁₂.
 croat *ispuštati ispuštam* auslassen: p. 3 s. *șpuștę* P. I. 3₁₂.
expectare? exceptare?: p. 3 s. *ștęptă* P. I. 12₉. — p. 3 pl. *ștęptu* P. I. 59₂₆.
scire: p. 1 s. *știü, știüu, știvu, știhu* P. I. 8₄ 22_{28, 35} 41₇ 77₃₅. — p. 2 s. *știi* P. I. 39₂ 46₅. — p. 3 s. *știe* (37₁₇ e accentuat *știě*), *știie* P. I. 29₁₉ 37₁₇, 54₃₄, 58₁. — p. 1 pl. *știën* P.

- I. 34₁₈. — Infinitiv *ști* P. I. 67₄. Participiū trecut *știüt* P. I. 3₈.
- croat *trljati trljam* daherschleudern: p. 3 s. *trlé, tärlé* P. I. 23₂₈ 47₂₃ 78₃₁. — Participiū trecut *trlit* P. I. 20₁₇.
- ? Compară croat *toptati topčem* treten, stampfen; neosloven *tepsti* schlagen: p. 3 s. *tofné* (lovește) P. I. 2₁₆. — Participiū trecut *tofnit* P. I. 2₂₃.
- tornare*: p. 3 s. *tornă* [sic] P. I. 26₃₁.
- trahere*: p. 3 s. *trăje* P. I. 3₁₆ 82₁₂. — p. 2 pl. *trajêț* P. I. 59₁₅. — Participiū trecut *traș* P. I. 59₁₆.
- transmittere*: p. 3 s. *trămête* P. I. 10₁₇ 17₂₆. — Infinitiv *tră-mête* P. I. 29₃₃. Participiū trecut *trămés* P. I. 13₂₅.
- traicere*: p. 3 pl. *trécu* P. I. 65₁₂. — Infinitiv *trêts'e* P. I. 10₁₁.
- croat *tući tučem* schlagen: p. 3 s. *tuts'đ, tučé* P. I. 25₂₅ 57₆. — Participiū trecut *răstuts'it* P. I. 67₁₆.
- occidere*: p. 1 s. *ucidu* P. I. 60₇. — p. 3 s. *uțide* P. I. 17₁₂. — Infinitiv *uts'ide* P. I. 2₂₇. Participiū trecut *ucis* P. I. 2₇.
- **oblitare*: p. 3 pl. *utu* P. I. 43₂₈.
- croat *valjati valjam* werth sein, vonnöthen sein, müssen: p. 3 s. *valé* P. I. 5₃₂ 14₂₇.
- videre*: p. 1 s. *vêdu* P. I. 29₂₉, 31. — p. 3 s. *vêde, vêde* P. I. 3₂₉ 13₂₁ 16₁₂ 22₁₇ 46₂ 47₆ 50₂₈ 51₆. — p. 1 pl. *vedén* P. I. 5₂₈. — p. 2 pl. *vedêț* P. I. 79₂₂. — p. 3 pl. *vêdu* P. I. 45₂₂ 82₂₅. — Infinitiv *vedê* P. I. 7₃₁, *vêde* P. I. 35₁₈ 42₁₃. Participiū trecut *vezüt* P. I. 2₆.
- croat *vikati vičem* schreien: p. 3 s. *viché, vică* P. I. 9₈ 11₂₃ 82₆. — Participiū trecut *vichêit* P. I. 11₁₉.
- venire*: p. 3 s. *viré, vire* P. I. 4₂₂ 5₅. — p. 3 pl. *viru, viñu* P. I. 1₂₈ 10₁₈ 21₁₇ 66₄₁, 5₁, 9₁, 12. — Infinitiv *vert, virt* P. I. 5₆ 11₃₄. — Participiū trecut *verit* P. I. 1₁₅.
- velle*: p. 1 s. *volêsc* P. I. 8₂₇ 9₅. — Infinitiv *vre, volî* P. I. 4₁₆ 7₃₂. Participiū trecut *vrut, volit* P. I. 1₂₈ 63₁₁. — Alte forme ale lui *velle* vezî la § 255 No 217 Nota.
- iacere*: p. 3 pl. *zăcu* P. I. 80₄.
- croat *izbuditi izbudim* nach der Reihe wecken: p. 3 s. *zbudé* P. I. 11₈.
- croat *pribijati* anschlagen: participiū trecut *prebiêit* P. I. 75₃₇.
- croat *zabijati zabijam* hineinschlagen: p. 3 s. *zebié* P. I. 76₂.
- ? : p. 1 s. *zehihizdêi* (nechez) P. I. 13₁₀.

croat *jezditi jezdím* reiten: p. 3 pl. *zeïzdešcu* P. I. 11₈.
 croat *zamjerati zamjerám* übel nehmen: p. 3 s. *zemeré* P. I. 21₇.
 croat *zgorjeti zgorím* verbrennen: p. 3 s. *zgoré* P. I. 16₂₉.
dicere: p. 2 s. *zits'* P. I. 11₁₆.—p. 3 s. *zíce, zits'e* P. I. 23_{14, 15} 67₃₆.—p. 3 pl. *zicu* P. I. 10₅₃ 23₁₉.— —Infinitiv *zits'e* P. I. 9₃. Participiu trecut *zis* P. I. 3₁₁.
 croat *izvaditi izvadím* herausnehmen: p. 3 s. *zvadę* P. I. 25₁₆.
 — —Infinitiv *zvadi* P. I. 25₆.

Se constată tabloul următor de terminații.

Verbe latinești

Conjugarea I <i>-are</i>	Conjugarea II <i>-ere</i>	Conjugarea III <i>-ere</i>	Conjugarea IV <i>-ire</i>
p. 1 s. <i>-u</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>
p. 2 s. <i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>	<i>-i</i>
p. 3 s. <i>-ă, -ă,</i> <i>-e, ă</i>	<i>-e, -e</i>	<i>-e, -e</i>	<i>-e, -e, -e</i>
p. 1 pl. <i>-ân</i>	<i>-ên</i>	<i>-en, -ên</i>	<i>-in, -iên</i>
p. 2 pl. <i>-ați</i>	<i>-eți</i>	<i>-eți, -eți, -eți</i>	<i>-iți</i>
p. 3 pl. <i>-u</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>	<i>-u</i>

Verbe străine

p. 1 s.	<i>-escu, -esc, -eți</i>
p. 2 s.	<i>-ești, -ești, -eți</i>
p. 3 s.	<i>-e, -e, -eți, -ă</i>
p. 1 pl.	<i>-in, -eîn, -eîn</i>
p. 2 pl.	<i>-iți, -ețiți, -ețiți</i>
p. 3 pl.	<i>-escu, -iescu</i>

Dacă aplicăm aceste terminații la cite un verb, tabloul este următorul:

Verbe latinești

interrogare	vedere	battere	dormire
p. 1 s. <i>ăntrebu</i>	<i>vêdu</i>	<i>bātu</i>	<i>dôrmu</i>
p. 2 s. <i>ăntrebi</i>	<i>vêzi</i>	<i>băți</i>	<i>dôrmi</i>
p. 3 s. <i>ăntrebbă,</i> <i>ăntrebbă,</i> <i>ăntrebbę,</i> <i>ăntrebbă</i>	<i>vêde, vęde</i>	<i>băte, baté</i>	<i>dôrme, dôrmę,</i> <i>dormé</i>

p. 1 pl. <i>ăntre-</i> <i>băn</i>	<i>veden</i>	<i>băten, batèn</i>	<i>durmin, dur-</i> <i>mièn</i>
p. 2 pl. <i>ăntre-</i> <i>băţ</i>	<i>vedeţ</i>	<i>băteţi, băteţ,</i> <i>batéţ</i>	<i>durmiţ</i>
p. 3 pl. <i>ăntrebu</i>	<i>vedu</i>	<i>bătu</i>	<i>dormu</i>

Verbe străine

	croat <i>morati</i>	croat <i>posaditi</i>
p. 1 s.	<i>moréscu, morésc, moréi</i>	<i>posadéscu, posadésc, po-</i> <i>sadéi</i>
p. 2 s.	<i>moréşti, moréşti, moréi</i>	<i>posadéşti, posadéşti, po-</i> <i>sadéi</i>
p. 3 s.	<i>moré, moré, moréi,</i> <i>moră</i>	<i>posadé, posadé, posadéi,</i> <i>posadă</i>
p. 1 pl.	<i>moréin, moréin</i>	<i>posadin</i>
p. 2 pl.	<i>moréiţi, moréiţi</i>	<i>posadiţ</i>
p. 3 pl.	<i>moréscu</i>	<i>posadéscu, posadiéscu</i>

Observăm următoarele:

1. Sufixul de prezent *-éz*, care se găseşte în dacoromîn şi în macedoromîn (inclusiv meglenitul) la temele *-a* (I conjugare), nu se găseşte în istroromîn.

2. Sufixul de prezent *-ésc*, care în dacoromîn şi macedoromîn (inclusiv meglenitul) se găseşte numai la temele *-i* (IV conjugare), în istroromîn se găseşte şi la temele *-i* şi la temele *-a* (I conjugare), unde la aceste din urmă reprezintă sufixul de prezent dacoromîn şi macedoromîn *-éz*.

3. Când se alipeşte la temele *-a* sufixul de prezent *-ésc*, care dela capul locului, dupăcum probează dialectele dacoromîn şi macedoromîn, a aparţinut numai temelor *-i*, are loc o transplantare la temele *-a* a întregului sistem de conjugare al prezentului cu sufixul *-ésc* dela temele *-i*. Limba anume simte ca terminaţii ale prezentului *-ésc* dela temele *-i* pe următoarele. Prezentul indicativului (conjunctivului): p. 1 s. *-ésc*, p. 2 s. *-éşti*, p. 3 s. *-éşte*, p. 1 pl. *-in*, p. 2 pl. *-iţi*, p. 3 pl. *-éscu*; infinitiv *-i*; participiu prezent *-inda*. Aceste terminaţii, simţite ca aparţinind sistemului de conjugare cu *-ésc* al prezentului, s-au alipit la temele *-a* astfel, că persoanele 1, 2, 3 singulare şi 3 plurală dela prezentul indicativului s-au aninat cu eliminarea temei *-a*, iar persoanele 1, 2 plurale dela prezentul indicativului şi terminaţiile infinitivului şi participiului prezent s-au aninat fără eliminarea temei *-a*. Din *-*ain*, *-*aiţi*, *-*ai*, *-*ainda* ori *-*áin*, *-*áiţi*, *-*ái*, *-*áinda* auz rezultat actualele forme de p. 1, 2 plurale dela prezentul indicativului, de infinitiv şi de participiu prezent *-éin* *-éin*, *-éiţi* *-éiţi*, *-éi* *-éi*, *-éinda* *-éinda*, prin care se deosebeşte conjugarea prezentului *-ésc* dela temele *-a* de conjugarea prezentului *-ésc* dela temele *-i*. Prin analogie forma aceasta *-éi*, *-éi* s-a lătit şi la participiile trecute ale verbelor respective, la care participiul trecut sună *-éit* *-éit*.

4. Verbe românești primesc forme croate la unele persoane dela prezentul indicativului (conjunctivului).

a) Verbele *dare, levare, stare* au formele următoare.

p. 1 s. *dău* P. I. 4₁₈, *dăvu* P. I. 75₃₀.—p. 2 s. *dat* P. I. 82₁₉.—p. 3 s. *dăie, dăie* P. I. 1₁₄, 15_r, 16_r, 19 3₁₇, 19 10₅ 13₇ 14₂₇ 24₂₁ 25₁₆ 66₁₅ 68₂₁ 43₃₅ 75₂₁ 79₇.—p. 2 pl. *dăieți, dăieți* P. I. 5₃₂ 14₃₃ 73₂₈.—p. 3 pl. *daū, dăū, dăvu* P. I. 5₁₁ 54₂₇ 78₃₄ 81₂₉ 82₂₁.— —Infinitiv *dă* P. I. 1₁₉. Participiu trecut *dat* P. I. 50₃₅.

p. 3 s. *lăie* P. I. 2₁₅ 9₈ 17₁₃ 24₂₁ 73₁₉ 76₂₆.—p. 1 pl. *laien* P. I. 53₂.—p. 2 pl. *lăieți* P. I. 14₃₃ 15₃₀.— —Infinitiv *lă* P. I. 8₁₂. Participiu trecut *lat* P. I. 1₁₆.

p. 3 s. *stăie, stăie* P. I. 2₁₂ 28₁₀, 15_r, 20 47₂₁.— —Infinitiv *sta* P. I. 63₂₅. Participiu trecut *stat* P. I. 68₂₈.

Dintre aceste forme *dăie, dăie* este croatul *daje* p. 3 s. prezent indicativ dela *davati dajem*; *stăie, stăie* este croa-

In Pușcariu, Studii istroromine, II, 171 se dă explicarea formelor istroromine *-êi, -ei* în felul acela că s-ar fi produs supt influința formelor croate de imperativ, persoanele 1 și 2 plurale, care la temele *-a* sună *-aimo, -aite*.

4. La persoana 3 singulară *-ște* din sufixul *-êște -ește* cade, astfel că această persoană este terminată în vocală accentuată, *-ê -é*. Prin analogia numeroaselor verbe conjugate cu sufixul de prezent *-esc* s-a strămutat accentul pe ultima silabă la persoana 3 singulară și la unele verbe conjugate fără acest sufix. Rar. (Căderea sunetelor de după vocala accentuată din sufixul *-esc* are loc în istroromîn și la persoana 2 singulară dela imperativ: *domislê* gîndește > **domislêște* P. I. 19₉, 10 etc. Acest fapt se petrece și la imperativul din macedoromîn, incluziv meglenitul: *ahulêă* pipăe P. B. 143, *zbură* vorbește P. B. 281, *greă* grăește P. B. 427, *nu ti pidipseă* nu te osteni P. B. 427; *vicneă* chiamă P. M. 1₁₄, *trăgneă-ti* fugi P. M. 17₅, *tureă* zvîrle P. M. 17₂₁, *măncô-ti* oste-nește-te P. M. 33₁₈, *ciutneă* aruncă P. M. 33₃₅, *tuceă* ascute P. M. 35₅. El se găsește la unele verbe pe alocurea și în dacoromîn, de pildă în Muntenia *păzeă* = păzește. Prin analogia numeroaselor verbe conjugate cu sufixul de prezent *-esc* s-a strămutat în istroromîn accentul pe ultima silabă la persoana 2 singulară a imperativului și la unele verbe conjugate fără acest sufix. Rar: *portă* du P. I. 40₄).

5. Prin analogie terminația *-ei* dela persoana 3 singulară a verbelor conjugate cu *-esc* s-a introdus și la persoanele 1 și 2 singulare dela aceleleaș verbe. Rar.

6. Cu excepție de verbul *velle*, sufixul de prezent *-esc* se găsește în istroromîn numai la verbe străine, spre deosebire de dacoromîn și de macedoromîn, incluziv meglenitul, unde acest sufix se găsește și la verbe latinești.

tul *staje* p. 3 s. prezent indicativ dela *stajati, stajem; dă-
ieși, dăieș* este o contaminare dintre forma românească *dăți* și
croatul *dajete* 2 p. pl. prezent indicativ dela *davati dajem;
lăie și lăieș* sînt analogice după *dăie, stăie, dăieș; laien*
este analogic după *lăieș*.—Influența croată a fost recunoscută
încă de Ascoli în Studj critici, I, Gorizia, 1861, pag. 72, pen-
tru care vezi Pușcariu, Studii istroromine, II, 191.

β) In p. 3 s. *ănrêba* P. I. 26₃₀, *cl'ema* P. I. 69₉ -a,
-a este p. 3 s. croată -a dela verbe cu tema -a, de pildă
čuva dela *čuvati čuvam, jada* dela *jadati jadam*, etc.

γ) Persoana I pl. -*ân* este influențată de persoana 1 pl.
prezent indicativ croată -*amo*. Vezi § 237 No 6.

5. Imperfectele cite se găsesc în P. I. și în textele publicate
de Weigand în I Jahresbericht (W.) și de Sextil Pușcariu în Studii
istroromine I, Analele Academiei romine ser. II tom XXVIII,
Memoriile secțiunii literare (S. P.), sînt următoarele: p. 3 s. *a-
rătăia* (arăta) P. I. 14₂₉.—p. 3 s. *ăntrebăia* (cerea [întreba])
P. I. 68₂₁.—p. 3 s. *davêia* (da, dădea) S. P. 36, 56, 61 >
dare + -*va* (pentru sufixul -*va* vezi mai jos sub 9) ori croat
davati.—p. 3 pl. *davêia* (daü, dădeaü) S. P. 57.—p. 3 pl.
făcêia (făceaü) P. I. 58₁₁.—p. 3 s. *făts'êia* (făcea) P. I. 64₃.
—p. 3 s. *fermevêia* (opria) P. I. 63₁₃ > italian *fermare* + -*va*.
—p. 3 s. *flăia* (afla) P. I. 24₃₅.—p. 3 s. *ganêia* (vorbia) P. I.
22₁ > croat *ganati se sich unterhalten* la Byhan Istrorumä-
nisches Glossar.—p. 3 s. *goniia* (trimetea [gonia]) S. P. 56.—
p. 3 s. *iurbăia* (întilnia) P. I. 68₂₁ > *in-* + *obviare*.—p. 3 s.
mejêia, mejêia, merjêia (mergea) P. I. 21₆, 66₂₈ S. P. 57.
—p. 3 s. *mislîia* (gîndia) S. P. 31 > croat *misliti denken*.—
p. 3 s. *morêia* (trebuia) P. I. 38₂₈ > croat *morati*.—p. 3 s.
mulêia P. I. 68₅ (dezbrăca, lepăda depe sine) > neosloven *mu-
liti abstreifen*.—p. 3 s. *muncăia* (minca) P. I. 38₂₈.—p. 3 s.
oslobodiia (slobozia, libera) S. P. 17 > croat *osloboditi los-
sprechen*.—p. 3 s. *otchinîia* (rupea) P. I. 24₃₅ > croat *otki-
nuti abreissen*.—p. 3 s. *pisêia* (scriia) P. I. 63_{13, 14} > croat
pisati schreiben.—p. 3 s. *piștêia* (lovia) W. 154 > italian *pes-
tare a lovi*.—p. 3 pl. *pocosia* (cosiaü) P. I. 18₂₅ > croat *po-
kositi abmähen*.—p. 3 s. *poidia, poidiia* (minca) P. I. 18₂₆
24₃₅ > croat *pojesti pojedem aufessen*.—p. 3 pl. *poidia* (mîn-
caü) W. 144.—p. 3 pl. *pomislîia* (gîndiaü) S. P. 60 > croat
pomisliti auf den Gedanken kommen.—p. 3 s. *putê* (putea) P.
I. 64₄.—p. 3 s. *se spensêia* (se sîrșia de consumat) S. P. 56

>croat *spendžati* verbrauchen.—p. 3 s. *stresia* (scutura) W. 144 >croat *stresti* herabschütteln.—p. 3 s. *štivěia* (știia) P. I. 14₂₉ >*scire* + -va.—p. 3 s. *utšiděia* (ucidea) P. I. 38₂₇—p. 3 s. *veděia* (vedea) S. P. 17.—p. 3 s. *veriia* (venia) S. P. 13, 36, 53, 60.—p. 3 pl. *viravěia* (venia) S. P. 12 >*venire* + -va.

Dintre aceste imperfecte numai *plutě* prezintă forma comună românească. Celelalte au o fizionomie specială, care în general se poate determina prin aceea că la tema prezentului se adaugă un *-ia*, pelingă care mai este de observat că verbele străine cu tema *-a* prezintă în loc de *-a* pe acel *-e*, *-e*, care apare la persoanele 1, 2 plurale dela prezentul indicativului, la infinitiv, participiul prezent și participiul trecut (Vezi nota de mai sus de sub XII, 3, observația 3). Acest *-ia* se explică printr-o contaminație cu imperfectul croat, care se caracterizează la foarte multe verbe tocmai prin aceea că la tema prezentului se adaugă un *-ia-* ori că tema prezentului se modifică în acel fel că devine terminată în *-ia-*: infinitiv *plesti*, prezent *plet-e-*, imperfect *plet-ija-*; infinitiv *pasti*, prezent *pas-e-*, imperfect *pas-ija-*; infinitiv *grebsti*, prezent *greb-e-*, imperfect *greb-ija-*; infinitiv *peči*, prezent *peč-e-*, imperfect *peč-ija-*; infinitiv *kleti*, prezent *kun-e-*, imperfect *kun-ija-*; infinitiv *biti*, prezent *bi-je-*, imperfect *bi-ja-*; infinitiv *tonuti*, prezent *ton-e-*, imperfect *ton-ja-*; infinitiv *umjeti*, prezent *umi-je-*, imperfect *umi-ja-*; infinitiv *gorjeti*, prezent *gori-*, imperfect *gori-ja-*; infinitiv *hvaliti*, prezent *hvali-*, imperfect *hvalj-a-*; infinitiv *si-jati*, prezent *si-je-*, imperfect *si-ja-*.—Weigand în Romania XXI, 247 vede în acest imperfect istroromîn o influință italiană. Dar cum s-ar fi putut naște tipul istroromîn *ia-* din tipul italian *-ava -éva -iva*?

6. Dacă la imperfectele de sub numărul precedent influința limbii croate a avut loc din partea radicalului, la următoarele s-a introdus terminația imperfectului croat. Exemplele sînt luate din textele publicate de Sextil Pușcariu și trebuie să se țină samă de înprejurarea că în aceste texte nu apare niciun *š* și niciun *ž*: pretutindenî în loc de *š*, *ž* din textele publicate de Weigand și de Iosif Popovici apar în textele publicate de Sextil Pușcariu *s*, *z*. Aceasta din cauză că persoanele care au narat, și acele care au notat, n-au putut pronunța pe *š*, ori au pronunțat un *š* asemănător la timbru cu *s* (Compară cele spuse de Weigand I Jahresbericht pag. 124 cu privire la *s*, *š*

din istroromîn: „Cea mai mare dificultate o fac șuerătoarele. Toți autorii, fără să mă exceptez pe mine însumi, sînt neconsecvenți în redarea acestor sunete. Cauza stă în aceia că pe de o parte pronunțarea variază dela individ la individ, iar pe de alta unul și acelaș sunet a putut fi auzit de diferite persoane în diferite feliiuri. De pildă, Marcus Zvetšić din Susnjevitza și Franz Stroligo pronunță *fost*, iar Nestor Scrobe *fošt*. Acest din urmă pronunță *ši*, iar cei doi dintîi *ši*. *ts* din *c* latin era pronunțat ba *tš*, ba *tṣ̌*. La unii precumpănesc sunetele *š*, la alții sunetele *ṣ̌*. Sunetul *ṣ̌*, din punct de vedere al efectului pe care-l face asupra auzului, e un sunet intermediar între *s* și *ṣ̌*”. Vezi și cele spuse la § 258 No 220). Eă în redarea exemplelor pun pe *š*, *ž* acolo unde sînt ceruți de istoria limbii. *lei a fost rușire spūre și frică che țe pôte fi, și nu vrēše zițe niș* (ei i-a fost rușine să spuie și frică de ce se poate întimpla, și nu voia să spuie nimic) S. P. 10.—*țate lu țela mladits' ăntrebă căt vor pre plăt'se. dōmnu zițe che nu vrēše niș* (tatăl tînărului îi întrebă cît vor pentru plată. domnul răspunde că nu voia nimic) S. P. 25.—*ie-l ganē: «fēto, scol-te mai sāră și mai mușătă neg-aī mants'e fost»*. *ma nu se vrēše sculă* (el îi zice: «fată, scoală-te mai sănătoasă și mai frumoasă decît ai fost înainte». dar fata nu voia să se scoale) S. P. 26.—*ăntrebăt-a dōmnu tejăcu se ăre ie [păre și caș], ma ie zițe che n-ăre. dōmnu fāte nēca vire ăpa ăntru ie pira la jerūncli. și zițe dōmnu lu țela tejăc: «păra și cășu». e ie tate. ăpa-l' vire păr la stūmig. «păra și cășu», zițe dōmnu. Pētru zițe lu dōmnu: «țudă l-e», e ie zițe: «cum l'-e țudă, căn nu vrēše spūie [greșit în loc de spūre]? ie va mai voli otopi-se nēgo spūre»*. (a întreat domnul pe lucrător dacă are el pîne și caș, dar el zice că n-are. domnul face să-i vie apa păn la genunchi. și zice domnul lucrătorului: «pînea și cașul». și el tace. apa-i vine păn la briū [stomah]. «pînea și cașul», zice domnul. Petru zice domnului: «i-i prea mult». și domnul îi zice: «cum i-i prea mult, cînd n-a vrut să spue? el ar vrea mai degrabă să se înece, decît să spue») S. P. 26.—*iel' ăl rōgu nēca-l' lāsă, ma ie nu vrēše* (ei îl roagă să-i lese, dar el nu voia) S. P. 36.—*iel' se vreș-unsură* (ei erau să se cunune) S. P. 41.

-șe dela aceste imperfecte este terminația de imperfect a treia persoană singulară croată -še. Prin analogie s-a vîrit apoi -șe și la persoana a treia plurală. In Zur Rekonstruktion des

Urrumänischen pag. 23 Sextil Pușcariu vede în aceste forme niște forme de prezent, care s-ar fi născut din *vrēse spuīe* (vezi mai sus al doilea exemplu dela S. P. 26), cuvinte cetite de el cu *s* și considerate ca compuse din *vrē* 3 p. s. prezent + *se* conjuncție + *spuīe* 3 p. s. conjunctiv (Compară cele spuse mai sus sub XII, 1). Dintr-o asemea izolare, în care limba ar fi confundat pe *vrē* + *se* într-un cuvînt, ar fi rezultat după Sextil Pușcariu un prezent cu *-s* al verbului *voesc*, pe care el îl construște în întregime astfel: *vrēscu*, *vrēsi*, *vrēse*, *vresēn*, *vresēt*, *vrēsu*. Asupra chestiunii revine Pușcariu, întocmai cu acelaș chip de a videa, în Studii istroromine II, 198, 199, cu adaosul că formele *vrēscu*, *vrēsi*, *vrēse*, *vresēn*, *vresēt*, *vrēsu* le găsește întrebuițate în niște texte inedite ale lui Glavina, că Belulovicî, informatorul lui Pușcariu, cînd era întreat, îi „dădea regulat această conjugare a pregnantului *vrea* la prezent”, și că Bartoli ar fi auzit într-o localitate (Sucodru) forma de persoana 1 singulară prezent *vrēsu*. În ce privește formele din textele lui Glavina și forma *vrēsu* auzită de Bartoli, să se bage bine de seamă dacă nu cumva sînt forme de imperfect, iar nu de prezent (locurile doar toate din textele publicate de Pușcariu sînt imperfecte și cu toate acestea Pușcariu le-a luat drept prezente!). Iar în ce privește paradigma de prezent *vrēscu*, etc., dată de Belulovicî, cînd era întreat de Pușcariu, pe asemenea paradigme spuse *ad hoc*, oarecum sugestionate, nu poate pune cineva niciun temei. Dacă însă într-adevăr există asemenea forme de prezent, apoi trebuiesc considerate ca formate analogic pe baza imperfectelor, care aceste din urmă apar în adevăr *de fapt* în texte.

7. în viitorul p. 1 pl. *mēsermo* (vom merge) P. I. 49₃₂ 77₁₁ *-mo* este forma persoanei întii plurale croate *-mo*, pe care o are în limba croată persoana întia plurală dela prezent, imperfect și aorist. Poate că a avut loc și o influință din partea formei de întia persoană plurală a viitorului italian *-erēmo* (*canteremo*, *venderemo*).

8. Ca și meglenitul, și în mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn și macedoromîn, istroromînul, conform cu firea limbilor slave, deosebește verbele perfective de cele imperfective, și, după procedarea slavă, formează perfective din imperfective cu ajutorul prefixelor slave și al sufixului slav *-n* *).

*) Chestiunea formării de verbe perfective în istroromîn cu ajutorul *prefixelor* slave a atins-o Iosif Popovici, Dialectele romine din Istria, I, pag. 111 și apoi Pușcariu, Studii istroromine, II, 251. 34

α. Perfective și imperfective slave simțite de istoromîn ca atare.

otpravěscu perfectiv (sfișesc de pregătit) > croat *otpraviti* perfectiv abfertigen: *iel s-aw otpravit și mégu kq* (ei s-au sfișit de pregătit și pleacă) P. I. 33₃₁. *otpravlěscu* imperfectiv (pregătesc) > croat *otpravljati* imperfectiv bereiten: *iel se otpravlěscu za mēre kq* (ei se pregătesc să plece) P. I. 33₂₈.—*sprazněscu* perfectiv (vărs) > croat *isprazniti* perfectiv ausleeren: *te rōgu, tsiia ie vīrtšina, sprazné-l* (te rog, iată cumarul, varsă-l) P. I. 37₂₇. *spraznivěscu-sprašnivěscu* imperfectiv (vărs într-una, tot vărs) > croat *ispraznĭvati* imperfectiv ausleeren: *ie l-a lať [vīrtšina] și pošnē sprašnivēt tšesta vīrtšina. ie l-a spraznivēt tot pīra dāmarēta* (el a luat cumarul și a început să-l verse și l-a tot vărsat până dimineața) P. I. 37₂₇.—*zeuzděscu* perfectiv (pun unui cal friul) > croat *zauzdati* perfectiv zäumen: *ver flq un cq legāt la iāsle și tu ver āl zeuzdēt* (vei afla un cal legat la iesle și-î vei pune friul) P. I. 41₈. *uzděscu* imperfectiv (caut să pun unui cal friul) > croat *uzdati* imperfectiv zäumen: *cānd āl uzdēri, ie nu se va dq* (cînd vei căuta să-î puî friul, el nu se va lăsa) P. I. 41₁₃.—*štsofněscu* perfectiv (a ciupi) > sloven *ščipniti* perfectiv zwicken, *štsofěscu* imperfectiv (a ciupi într-una) > sloven *ščipati* imperfectiv zwicken: *un gōlub ōcoli de lać motēt se și štsofēt-a che va štsofni zīrna* (un porumb umbla prin prejurul lacului și tot ciupia, doar va putea prinde cu pliscul vreo sămință) P. I. 18₁₆.

β. Perfective formate de istoromîn din verbe romînești prin mijlocirea de prefixe slave și a sufixului slav *-n*.

Prefix *na-* > slav *na-*:

nesēmīru (sfișesc de sămănat, samăn în întregime un loc oarecare) > *sēmīru*: *stā nōpte morēști țqsta cōdru rescopēi și de grāw nesēmīrā* (în noaptea asta trebuie să desfunzi de copaci codrul cela și să-l sameni cu griu) P. I. 31₁₃.—*rōšo mī-a zis nēca țqsta cōdru rescopēsc și de grāw nesēmīru* (roșul mī-a zis să desfund de copaci codrul cela și să-l samăn cu griu) P. I. 31₁₆.

Prefix *po-* > slav *po-*:

polēgu (leg pe toți) > *lēgu*: *aw āl polovit și polegāt* (î-au prins și î-au legat pe toți) P. I. 26₅.

posēmīru (samăn în întregime un loc oarecare) > *sēmīru*: *vēzi tšēla cōdru? morēști tot rescopēi și posemīrā grāw*

(vezi codrul cela? trebuie să-l disfunzi de copaci și să-l sameni tot cu griu) P. I. 39²⁹.

pospuru (spun tot, povestesc până la capăt) > *spuru*: *l-a pospús tóte sële stvar cum a fost* (i-a spus toate întâmplările ei cum au fost) P. I. 63²⁹.

potălu (taiu dintr-o lovitură de cuțit, de pildă o legumă din grădină) > *tălu*: *neca crăscu dócle veriru mai mar [raditsi], pac ren al potala* (să crească până s-or face mai mari [sălățile] și apoi le-om tăia) P. I. 53⁷.

potórcu (torc tot ce era de tors) > *tórcu*: *virít-au trei tēte cătră iḡ pre ócnă núntru și l-a iḡle tot potórs* (au venit la ea înuntru pe fereastă trei mătușe și i-au tors ele tot) P. I. 71²³.

potșiru (sfișesc de cinat) > *tșiru*: *verít-aw tšeli alți sēra, și tšira l-a fost pripravită, și iel aw tširăt, și de când aw potșirăt, se scolă tšesta căpo de lądri* (au venit ceilalți sara, și cina li-a fost gata, și ei au cinat, și dupăce au sfișit de cinat, se scoală căpitanul hoșilor) P. I. 22³⁷.

poutsidu (ucid pe toți păn la unul) > *utsidu*: *crălu ne va tof poutside* (craiul ne va ucide pe toți) P. I. 10²⁷.—*sócră zis-a «io nu știu tše ren fătse de tšesti mătšchi»*. *băba zis-a «tšasta ren tot poutside»*. *și iḡle aw al poutsis* (soacra a zis «eu nu știu ce vom face cu mișii aceștia». moașa a zis «să-i ucidem pe toți». și i-au ucis pe toți) P. I. 52³⁴.

Prefix *za-* > slav *za-*:

zădórmu, zedórmu (incep a dormi, adorm) > *dórmu*: *de când iel bire zădurmíru, ió voi mēre cu cuțítu* (dupăce vor adormi ei bine, eu voi merge cu cuțitul) P. I. 7¹¹.—*când a ie zedurmit, lăt l-a tšela list* (când a adormit el, i-a luat scrisoarea) P. I. 24⁸.—*când a iḡ zedurmit, iel a lăt tšesta mer* (când a adormit ea, ei au luat mărul) P. I. 54⁷.—*iel a zedurmit doí, góbo ie n-a zedurmit* (ei au adormit, cei doi, ghebosul însă n-a adormit) P. I. 72³³.—*pús-a ie án sir plír siru de furnij, se nu zedórmé, ie n-a zedurmit* (el și-a împlut sinul de furnică, ca să nu adoarmă, și n-a adormit) P. I. 77².

zăfárecu (ori „bat în cuie, închid bătind în cuie“, ori „pun în lanțuri, încătușez“) > *fárecu* (dr. *ferec*): *covătsu zăfarecăt-au măgo și cu mulera* (fierarul a bătut în cue

pe vrăjitor și pe fimeea lui [adecă a bătut în cuie capacul lăzii, unde erau închiși vrăjitorul și fimeea vrăjitorului], ori fierarul a pus în lanțuri, a încătușat, pe vrăjitor și pe fimeea lui) P. I. 9₁₆.

zrampighescu (reușesc să mă cațăr) > *rampighescu*, mă cațăr, venețian *rampegâr* a se cățara: *dócle s-a ie zrampighêit prêste tsêla zid, iel a facút un bur toc de căle* (până a reușit el să se cațare peste zidul cela, ei au făcut o bucată bună de drum) P. I. 36₃₂.

zecl'idu, zăcl'idu (închid) > *cl'idu*: *ușa ramâs-a rescl'isă, te rōgu, zecl'ide-wo* (ușa a rămas deschisă, te rog, închide-o) P. I. 37₃₅.—*l-a zecl'is* (l-au închis, l-au pus la închisoare, în temniță) P. I. 45₂₄.—*voi te zecl'ide* (te voi închide [în dulap]) P. I. 46₈.—*iq, când căvtă, dōrme, e când țire ócl'i zecl'is, ontrát vede* (ea, când se uită, doarme, și când ține ochii închiși, atunci vede) P. I. 55₁₄.—*ănrăt a după mire zăcl'is ușa* (îndată a închis ușa după mine) P. I. 60₃₀.

Sufixul *-n* > slav *-n*:

plecnescu (1. netransitiv: plec, încep a mă duce, pornesc să mă duc. 2. transitiv: aplec, îndoii) > *plēcu* (dr. *plec*. istroromîn *plēcu* lipsește în texte și în glosare): *ie plec-ninda mēre fără* (el pleacă și iese afară) P. I. 3₃₀.—*ontrát av crălu mes cătră ie și li s-av plecnit ăn jerúncl'i* (atunci craiul a mers la el și i s-a plecat în genunchi) P. I. 21₄.

9. În mod cu totul deosebit de firea dialectelor dacoromîn și macedoromîn (incluziv meglenitul), istroromînul, conform cu firea limbilor slave, formează verbe iterative dela verbe imperfective și perfective prin mijlocirea sufixelor *-ia* și *-va* (Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* II pag. 454 vorbește de aceste sufixe sub rubrica sufixului iterativ *-a*. Pe *-i-* și pe *-v-* din *-ia*, *-va* el le consideră ca sunete de legămint între radicalul verbului, dela care se face derivarea, și sufixul derivativ *-a*. Oricum va fi stînd lucrul din punct de vedere al originii, Romînul a simțit ca sufix derivativ pe *-ia* și pe *-va*, nu pe *-a*. Și sigur tot așa simțesc sufixele acestea și limbile slave înseș, și Croatul, de pildă, în *ubijati* față cu *ubiti*, în *davati* față cu *dati* simțește ca element deosebitor pe *-ja* și pe *-va*, nu pe *-a*!).

Sufixul *-ia*:

clēmău (chem de mai multe ori, chem într-una) > *clēmu*: *da-*

mărăța verit-a baba ráno, clemăiă-l: «ála, sculăți-vă, tóta nópta aț lucrăt» (dimineața a venit baba degrabă și strigă la el: «ei, sculați-vă, ați lucrat toată noaptea») P. I. 68₈.

Sufixul *-va*:

ămmețavésu (învăț) > *ămmētu*: *ia mės-aw ăń școlă, ăm-mețavéit s-aũ kăro mușăt. așă s-a bire ammețavéit, che a fost tsătse și măia cïuda conténfi* (ea a mers la școală și a învățat foarte bine. așa de bine a învățat, că tatăl ei și mama ei aũ fost foarte mulțămiți) P. I. 14₂₈.

davésu (daũ în diferite rînduri) > *dău*: *ontrăt av crălu mes cătră ie și li s-av plecnit ăń jerúncl'i și che néca-l otproștę che l-av davéit țela șepăstu căline când ăń voiscă mejěia* (atunci craiul s-a dus la el și i-a căzut în genunchi, ca să-l erte că i-a tot dat calculul cel șchiop deciteori mergea la război) P. I. 21₄.

furavésu (fur într-una, tot fur) > *furu*: *tséli ómir taț aũ fost, iel' aũ furavéit boi* (oamenii ceia erau hoți, meseria lor era că furaũ boi) P. I. 5₃₀.—*Ontrăt a fost ăr o cetăte nușcărli lădri, cărl'i furavéit-aũ și școda lucrăt, ma nígdar nitsúr nu l-a putút ferměi ni ști cărl'i ăs* (o-dată erau într-o cetate niște hoți, care făceau multe pră-dăciuni și aduceau pagubă, dar niciodată nimeni nu-i putuse prinde și nici ști care-s) P. I. 21₁₂.

latravésu (latru într-una) > *lătru*: *a văvic latravéit* (toată vremea lătraũ) P. I. 28₁₂.

muncavésu (mîininc în diferite rînduri în curs de un timp îndelungat) > *mărăncu*: *viro otš, ț-oĩ dă pocust, tse ver muncavéi la mĩre* (vino încoace, ț-oiũ da să guști din ce veĩ mĩnca totdeauna la mine) P. I. 8₃₁.

pascavésu (pasc multă vreme, netransitiv) > *păscu*: *iel' prin ramnițe ăw pascavéit* (ei [măgărușii] pășteaũ pe șasuri) P. I. 53₁₂.

purtavésu (port multă vreme și în repețite rînduri) > *pórtu*: *tsă măie n-a putút ămnă, o moréit purtavéi* (mama nu putea umbla, trebuiaũ s-o poarte) P. I. 17₈.

rescl'idavésu (deschid într-una, tot deschid) > *rescl'idu*: *ia zis-a: «ușa ramăș-a resclisă, te rógu, zec'l'ide-wo»*. *când aw ie cațăt de ușă, tóta nópta aw o zec'lida-véit și rescl'idavéit* (ea a zis: «ușa a rămas deschisă, te rog, închide-o». cînd s-a apucat el de ușă, toată noaptea a tot închis-o și a tot deschis-o) P. I. 37₃₄.

spelavéscu (spăl mult, spăl bine) > *spélu*: *l-a poşnit spelavéi* [în text greşit *spelavui*] (a început să-l spele) P. I. 25₁.

spuravéscu (spun multă vreme, povestesc) > *spûru*: *tsire vire de depărte, spuravé ciudă* (cine vine de departe, povesteşte multe) P. I. 81₈.

ştivéscu (prind cu mintea în repeţite rînduri lucruri care în repeţite rînduri mi se arată) > *ştiü*: *tse cödăr ăi maestra arătăia, ia vâl'e ştivéia* (orice-î arăta profesoara, ea îndată pricepea) P. I. 14₂₉.

vindavéscu (vînd în repeţite rînduri) > *vîndu*: *més-aw la tsés-ta bicăr, iuve vindavéit-a cărna* (s-a dus la măcelar, acolo unde acesta vindea carnea, acolo unde acesta işi avea dugheana de vîndut carne) P. I. 26₂₄.—*ie a poşnit métur legă şi més-l-a vindavéi pre ăsir ăn tsetăte* (el a început să facă mături, le-a pus pe măgar, şi s-a dus să le vîndă în cetate) P. I. 65₇.—*tüntsa tsăle cuhăriţe cl'emăt l-a ôpet la uşă, che néca mēre métur vindavéi* (atunci bucătăriţile l-au chemat iar la uşă, să vie să le vîndă mături) P. I. 65₂₀.

zecl'idavéscu (închid des, închid într-una) > *zecl'idu*: *Vezi exemplul de sub rescl'idavéscu.*

10. Adiectivele *cunténtu* (mulţămit) şi *vésel* (vesel) se găsesc construite cu dativul, conform uzului slav (Vezi Miklosich *Vergleichende Grammatik* IV pag. 613, No 17, *Der Dativ des Grundes*): *iel' a fost toţ cunténţi şi vésel' lu tséşti doi feciór* (ei au fost toţi mulţămiţi şi bucuroşi de aceşti doi copii) P. I. 24₄ *)

*) Miklosich *Die slavischen Elemente im Rumunischen* 12 consideră ca datorite imitaţiei slave construirea dacoromînilui *mă rog* cu dativul (*mă rog lui dumnezeu*, care ar fi=vechiu bulgar *mollō sē bogu*), construirea numeralelor dacoromîne dela *douăzeci* incluziv în sus cu genitivul (*douăzeci de Turci*, care ar fi=vechiu bulgar *dva desēti Turükü*), şi construirea verbului *judec* cu dativ în *judecaţi săracului şi mişelului* din Psaltirea de-nţales Iaşi 1680, care ar fi=vechiu bulgar *sōditi komu*. Construirea lui *mă rog* cu dativul este însă ceva romanic, *Diez Grammatik* V ed. pag. 859, Meyer-Lübke *Grammatik* III, pag. 392; genitivul pe lângă *douăzeci* cu prepoziţia *de* este forma obişnuită romînească—şi romanică—a genitivului partitiv (Să se bage de samă că *douăzeci*=*două* + substantivul *zece* la plural!); iar *judecaţi săracului şi mişelului* nu-î vorbire romînească, ci imitaţie servilă a cărturarului Dosofteiu după textul slav pe care-l traducea.

XIII

Din limba italiană a împrumutat istroromînul formarea pasivului prin mijlocirea verbului *venire*: *se reș tsél'i tse fûru r-a nôștra cetâte iel' veri cătra mire, io le reș șcapulêi, che nu reș veri niș gaștighêiț* (dacă vor veni la mine cei ce fură în cetatea noastră, eii îi voiș scăpa, așa că nu vor fi de fel pedepsiți) P. I. 21₂₆.—*ontrât verit-a cunoscûț* (atunci s-au cunoscut unul pe altul) P. I. 26₁.—*tse ve io ăntrebăr, morêiț spûre práwo, e se nu, veș veri gaștighêite* (ce vă voiș întreba eii, trebuie să-mi spuneți drept, dacă nu, veți fi pedepsite) P. I. 52₁₃.

De obicei în însă în istroromîn, ca și în dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul), pasivul se formează cu verbul *a fi* ori prin forma reflexivă: *áli mēre cōlo, áli fi obisit* (ori veți merge acolo, ori veți fi spînzurat) P. I. 7₃₂.—*nu vor fi niș pedepsêiț* (nu vor fi pedepsiți de fel) P. I. 21₁₈.—*nu sáco țe se nemrê se uřide* (nu tot ce se țintește se ucide) P. I. 17₁₂.—etc. etc.

§ 297. d) Adverb

Istroromînul, ca și celelalte dialecte, are adverbe împrumutate din limbă străine, mai ales din limba croată.

ăncuntro (înainte, în întîmpinare) P. I. 32₂₆ > italian *incontro*.—*ăn dvor* (afară) P. I. 31₂₇ > croat *na dvor* hinaus, foras.—*ănrăt*. Vezi *ôntrat*.—*ăn zgoru* (în sus) P. I. 15₂₃ > croat *zgora* supra, *zgorun* sursum Nemanic čakavisch-kroatische Studien II in Sitzungsberichte der Wiener Akademie vol. 108 (Nemanic II) pag. 229.—*bășta* (numai) P. I. 65₁₄ > italian *basta* destul.—*borebit, morebit* (poate, cumva) P. I. 20₂₂ 41₃₇ 44₁₂ 46₂₉ > croat *mora biti* trebuie să fie (după Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, II, 106 > croat *može biti* poate fi).—*de un trăt* (dintr-o dată) P. I. 75₅ > italian *ad un tratto*.—*dônche* (decî, prin urmare) P. I. 5₃₄ > italian *dunque*, croat *donkle* ergo Nemanic II 224.—*epûr* (cu toate acestea) P. I. 41₂ > italian *ppure*.—*ia* (da, așa) P. I. 31₁ > croat *ja ita*.—*iačo* (foarte) P. I. 62₁₄ > croat *jako* sehr.—*iădno* (cu supărare) P. I. 41₃₂ 42₁₆ > croat *jadno*, neutrul singular dela *jadan*, unselig, unglücklich.—*iur* (negreșit, sigur) P. I. 72₇ > croat *jur* schon, iam.—*iüşto* (tocmai) P. I. 7₆ > croat (din italiana) *jušto* ipse Nemanic II 224.—*jălic*. Vezi *zălic*.—*lărgo* (departe) P. I. 54₁₇. > croat (din italiana) *largo* longe Nemanic II 225.—*magări*

(chiar, chiar și) P. I. 29₁₂ > croat *magari* etiam si Nemanic II 225.—*malamente* (rău) P. I. 68₂₄ > italian *malamente*.—*mâne* (mine, mină) P. I. 75₂ > italian *mane*.—*mimo* (dincolo) P. I. 34₂₃ > croat *mimo* vorbeii, praeter.—*morebit*. Vezi *borebit*.—*na dėsno* (la dreapta) P. I. 5₂₇ > croat *nadesno* rechts.—*naï prve* (mai întiiu) P. I. 68₃₄ > croat *najprvo* primum Nemanic II 225.—*nqzat* (îndărăt, înapoi) P. I. 7₃₁ > croat *nazad, nazada* zurück.—*nicacor* (nici într-un chip) P. I. 6₂₁ > croat *nikakor* nullo modo Nemanic II 226.—*nigdar* (niciodată) P. I. 37₂₂ > croat *nigdar* numquam Nemanic II 226.—*ontrat, ontrăt, antrăt* (atunci) P. I. 6₁₁, 17₂₃, 60₃₀, 61₅ > croat *ontrat* tum Nemanic II 226.—*ontrat, ontrăt, untrăt, antrăt* (odată) P. I. 13₂₁, 17₇, 76₂₃, 80₁₉, 20 > venețian *un trato* una volta, odată.—*opet* (iarăș, din nou) P. I. 65₂₁ > croat *opet* wieder.—*o pódne* (la amiază) P. I. 31₁₂ > croat *o podne* um Mittag.—*pac* (apoi, atunci) P. I. 52₇ > croat *pak* hernach, dann.—*pócle, pótle* (apoi, după aceea) P. I. 41₃₃, 65₄ > croat *pokle* postquam Nemanic II 226, *potle* deinde Nemanic II 227.—*po nóts'i* (noaptea) P. I. 8₂₉ > croat *po noći* bei der Nacht.—*preș vișe* (prea mult, prea tare) P. I. 31₃₅ > croat *više* mehr, plus.—*pric* (dincolo) P. I. 73₁₂ > croat *prijeko* hinüber.—*răda, rădo* (bucuros) P. I. 7₄, 55₁₉ > croat *rad, rada* libenter Nemanic II 227.—*ráno, rāno* (dimineața) P. I. 68₉, 74₃₇ > croat *rano* früh, des Morgens.—*sāmo* (numai) P. I. 63₁₉ > croat *samo* nur.—*scrózi* (în toate părțile) P. I. 22₁₇ > croat *skroz* per omnes partes.—*scúpa* (înpreună) P. I. 77₁₁ > croat *scupa* zusammen.—*senóts'i* (noaptea asta, la noapte, astă noapte; despre noaptea care vine și despre cea trecută) P. I. 36₁₄, 47₁₁ > croat *se noći* diese Nacht, hac nocte.—*smirom* (în liniște) P. I. 50₃₆ > croat *smirom* ruhig.—*smiron* (într-una, neîncetat) P. I. 12₁₃, 33 > croat *smiron* semper Nemanic II 227.—*șúbito* (îndată) P. I. 12₁₅ > italian *subito*.—*tėsco* (greu, cu greutate) P. I. 11₁₅ > croat *teško* schwer, graviter, difficile.—*ts'a* (departe) P. I. 54₁₇ > croat *ča* weithin.—*tu* (aici) P. I. 65₁₄ > croat *tu* istic.—*túdi* (iarăș, din nou) P. I. 63₂₁, 22 > croat *tudi* etiam Nemanic II 228.—*untrăt*. Vezi *ontrat*.—*văl'e* (degrabă, îndată) P. I. 52₇ > croat *valje* sogleich.—*văvic* (totdeauna) P. I. 8₃₃ > croat *vavek* semper Nemanic II 228.—*vech'i* (mai, încă) P. I. 31₃₂, 72₁₃ > croat *veče* mehr, plus.—*vets', vech'i* (acum, deja) P. I. 34₂₃, 39₂₀, 59₃ > croat *več* schon, iam.—*vrėda* (iute, răpede) P. I. 3₂₂ > croat *vreda* celeriter Nemanic II 228.—*zad, záda* (tirziu, încolo, peste o bucată de vreme) P. I. 73₁₄

74₁₁>croat *zada* post Nemanic II 228.—*zaièdno* (împreună) P. I. 65₁₁>croat *zajedno* zusammen, zugleich, una, simul.—*zajno* (îndată, fără întârziere) P. I. 77₂₉>croat *zajdno* = *zajedno* Nemanic II 228.—*zalic*, *zqlic*, *jalic* (puțin, cam, de abia) P. I. 35₁₂ 75₂₃ 80_{19, 28}>bulgar *zalak* morceau de pain, bouchée.

În special trebuie însemnat adverbul *kq*>croat *ca*, cu înțelesul, pe care-l are în limba croată, al adverbelor prefixe germane *weg-*, *fort-*, *ab-*. Acest adverb modifică înțelesul verbului, ca un prefix, nu servește pelîngă verb ca compliment circumstanțial. Ca compliment apare, rar, sub forma *ts'a* (Vezi mai sus în tabloul adverbelor). Cu înțelesul adverbelor prefixe germane *weg-*, *fort-*, *ab-* apare însă foarte des: *ie moré mēre kq* (el trebuie să plece) P. I. 11₁₀.—*a verit din se l'ubă, che-ș va ũo kq la* (a venit după iubita sa, s-o iee și să plece cu dînsa) P. I. 12₈.—*cârle va mēre kq, póte yi făr de fricq* (care vrea să plece, se poate duce fără frică) P. I. 26₁₀.—*iel se otpravlēscu za mēre kq* (ei se pregătesc să plece) P. I. 33₂₈.—*l-a zis: «astez veș ve spravi kq». și iel mēs-aw kq* (î-a zis: «astăzi veți pleca». și ei au plecat) P. I. 36₂₃.—*amnq kq dintru a meli ócli* (plecați de aici, să nu vă mai văd) P. I. 41₃₂.—*iq-l antrēbq che când vor iel kq* (ea-î întreabă că cînd au să plece) P. I. 54₄.—*tu acmóce ver la un cuțit și ver la kq čqsta cójč dispre mire* (tu acum ia un cuțit și dă la o parte pielea asta depe mine) P. I. 60₄.—*merzén kq* (să plecăm) P. I. 66₁₃.—*cum reŋ noi fqtse za kq-l dq* (cum vom face noi să-l alungăm de aici? cum să facem noi să ne scăpăm de dînsul?) P. I. 73₂₃. etc. etc.

Prin influința acestui *kq* slav se întrebunțează, rar, și adverbul romînesc *coló* cu înțelesul adverbului prefix german *weg-*: *ie mēs-a coló la se camērq* (el s-a dus în odăea sa) P. I. 41₃=croat *pošao ca*, abivit, er ist weggegangen.

§ 298. e) Prepoziții

Istroromînul are multe prepoziții împrumutate din limba croată: *croz de* (prin) P. I. 61₃₆>croat *kroz* durch.—*do* (până la) P. I. 30₂₈ 41₉>croat *do* bis.—*na* (în, la) P. I. 16₁₈ 27₂₆ 71₂₆>croat *na* in.—*namēsto de* (în loc de) P. I. 11₃₃>croat *namesto* pro Nemanic II 225.—*nāspored cu* (alături cu, alături de, lângă) P. I. 43₃>croat *nāspored* neben.—*o* (pela, timp) P. I. 33₁₄>croat *o* um.—*ócoli de* (împrejur de, împrejurul) P.

I. 6₂₃ 18₁₆ > croat *ocoli* circum Nemanic II 226.—*po* (după) P. I. 68₅ > croat *po* nach.—*scrózi de* (prin) P. I. 75₄ > croat *skrozi* per Nemanic II 227.—*tits' de* (aproape de, lingă) P. I. 49₈ > croat *tik* contiguus Nemanic II 228.—*vírde, várde* (deasupra, mai sus de) P. I. 37₁₉ 62₂₇ 77₂₇ 78₂₂ > croat *vrh* auf, über.—*za, zã* (pentru, drept, ca, în loc de) P. I. 13₄₁, 22 21₇₉, 19 44₃₄ 49₁ > croat *za* pro. Prepoziția *za* se întrebuintează apoi în istroromîn pelingă infinitivul subiect, obiect drept, compliment de scop. Vezi mai sus § 296, IX 2, 3, 5.

§ 299. f) Conjunctii

Istroromînul are multe conjuncții împrumutate din limba croată, mai ales, și din limba italiană: *a, ă* (însă, iar) P. I. 55₁₆ 67₁₁ 68₁₈ > croat *a* aber.—*áli* (orî) P. I. 9₅ 19₁₅ 62₂₁ > croat *ali* oder, aut.—*dócle* (pănăce, pănă cînd, cită vreme) P. I. 10₁₅ 28₁₀₁, 18₂₀ 50₅ 53₂₁, 26 > croat *dokle* so lange als, quousque.—*e* (că) P. I. 56₃₄ 66₁₃ > croat *e* dass.—*e* (și) P. I. 57₁₀ 63₁₄ 70₂₈ 73₈ > italian *e*.—*üvecoder* (orîunde) P. I. 5₁₀ > *üve*+croat *-godijer* -cunque, după modelul croatului *gdje-godijer* ubicunque.—*ma* (însă) P. I. 31₁ > croat *ma* aber, at.—*magár se* (chîar dacã) P. I. 74₅ > croat *magari* etiamsi Nemanic II 225.—*månche nêgo* (mai înainte de ce) P. I. 6₁₉ 79₇₁, 13 > *månche*+croat *nego* als, quam.—*nêca* (sã) P. I. 1₈₁, 26 2₁₂₇, 21 3₁₂₁, 13₁ 17₁, 19₁, 25₁, 26₁, 29₁, 35 4₇₁, 9₁, 14₁, 17₁, 22₁; etc. etc. Această conjuncție a înlocuit aproape complect conjuncția rominească *se*, care se mai găsește relativ numai rar întrebuintată, de pildă P. I. 16₁₈₁, 36₄₁, 14₁, etc. > croat *neka* dass.—*nêgo* (decît) P. I. 7₃₂ 9₅ 33₂₀ > croat *nego* als, quam.—*pa* (și) P. I. 9₁₂ > croat *pa* und, et.—*pac* (și) P. I. 17₈ > croat *pak* und, et.—*pócle* (dupăce) P. I. 1₃ > croat *poklem* nachdem.—*pótle ts'e* (dupăce) P. I. 42₂₄ > croat *potle* nach, post+*ts'e*.—*se nu* (ci) P. I. 78₈ > italian *se no*.

§ 300. g) Cuvinte

1. Din cuvintele de origine latină orî romanică, care se găsesc în macedoromîn fără meglenit, iar în dacoromîn nu, istroromînul nu posedă niciunul, căci *rupă* (stîncă) P. I. glosar, Byhan e probabil italianul *rupe*. Din cuvintele latinești, pe care meglenitul le posedă, iar dacoromînul și macedoromînul nu, există în istroromîn *in-*+ *obviare*: *ăniúrbu* P. I. 2₃₃ 27₃₀ 28₆ 30₂₁₁, 24₁, 27 32₃₂ 77₁₇ 78₁₆.

Istroromînul are următoarele cuvinte latinești, care nu se găsesc în dacoromîn și macedoromîn (incluziv meglenitul). Numai unul din ele se găsește rar în vechea romînă. *căibă* (cușcă) P. I. 12₂₆, 30 55₂₇ > *cavea*.—*yi* (a merge, numai la infinitiv întrebuințat) P. I. 9₅ 26₁₀ 34₁₉ 66₃₄ 69₁₀ 74₃₁ 79_{8, 12} > *ire*. În vechea romînă se găsește persoana 1 plurală prezent indicativ *imu* > *imus* în Psaltirea șcheiană, Cîntecele sfinților 3 feciori, din cartea lui Daniil prorocul, VII, 41 (În ediția Bianu pag. 516, în ediția Candrea pag. 328).—*săr* (sănătos) P. I. 72₃ 80₂₅ > *sanus*. Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1592 dă cuvîntul ca existent și în macedoromîn, *sîn*. N-am găsit pe macedoromînul *sîn* nicăiri, nici în texte, nici în glosare. Numai la Dalametra este cuvîntul *san* (Despre vreo greșală de tipar nu poate fi vorba, căci Dalametra pe *î* îl exprimă prin *î*, nu prin *â*): „*san*, adj. sănătos: *hiu san* (sînt sănătos)“. Acest *san* nu poate fi latinul *sanus*. Pascu, Dictionnaire étymologique macedoroumain, I, No 1420, dă *sîn*, care s-ar fi întrebuințind la Mețovo, după Nicolaidi, Etymologikon lexikon tis kutsovlahikis glossis, Athen, 1909.

2. Nenumărate cuvinte croate (unele slovene), care nu se găsesc în dacoromîn, a împrumutat istroromînul. Care dintre aceste cuvinte slave se găsesc și în meglenit (unde aū fost împrumutate din izvor bulgar) am lăsat fără cercetare. Insemn aici cuvintele de orice natură care nu se găsesc în P. I. glosar și la Byhan (Adaosul făcut de Weigand la Byhan nu l-am luat în considerare. Și n-am luat în considerare nici „suplementul la glosar“, pe care l-a publicat Iosif Popovici în Dialectele romîne din Istria I, pentrucă dintre cuvintele care apar în textele sale și lipsesc în glosarul său înseamnă în „suplement“ numai 24, pe unul, *reschinescu*, îl traduce greșit cu „a rupe, zerreissen“, iar pe *zerenescu*, care lipsește din scăpare de vedere în lista mea, îl citează greșit cu pag. 54, unde nu se găsește [Unde va fi, nu știu, căci nu mai am vreme să-l caut]), dar se găsesc în textele P. I. Accentul nu-î totdeauna sigur. Multe cuvinte mî-aū scăpat probabil din vedere.

acordescu vb. refl. (mă dumeresc, îmi dau socoteală) P. I. 34₂₅ > italian *accordarsi*. În P. I. glosar și Byhan cu înțelesul *be-willigen*.—*anspiru* vb. (înțep, dau într-un spin) P. I. 82₂₉ > *spiru* > *spina*.—*avijescu* vb. (inștîntez, dau de veste) P. I. 12₂ 66₄ > italian *avvisare*.—*ăniŭrbu* (întilnesc, dau peste) P. I. 2₃₃ 27₃₀ 28₆ 30_{21, 24, 27} 32₃₂ 77₁₇ 78₁₆ > *in-* + *obviare*. Vezi asupra

acestui cuvînt la nota dela § 296, XII, 3.—*balotescu* vb. refl. (a se bate cu bulgări de omăt) P. I. 48₁₁ > venețian *far le balotae* idem.—*batimént* s. m. (proces, chemare în judecată) P. I. 3₃ > ?—*benevrêche* s. f. pl. (berneviči, pantalonî) P. I. 82₁ > croat *benevreke* f. pl. Beinkleider.—*bêștiie* s. f. (animal) P. I. 62₁₂ > croat (din italiana) *bestija*.—*birsîte* s. f. (săculeț) P. I. 6₁₇ > italian *borsa*, probabil prin limba croată.—*bóje* s. m. voeativ (doamne, dumnezeule) P. I. 14₁₅ > croat *bože*.—*bóră, bóre* s. m. (vînt) P. I. 1₁₁ 4₃, 4₄, 5 > venețian *bora* vîntul de nord-est.—*borebit* adv. (poate) P. I. 20₂₂ 41₃₇ 50₁₂ > croat *mora biti* trebuie să fie (după Pușcariu, Studii istoromine, II, 106, > croat *može biti* poate fi).—*brav* ad. (voinic, viteaz) P. I. 74₁₅ > italian *bravo*.—*brisnu* ad. (vioiü) P. I. 73₂₅ > croat *prijesan* genit. *prijesna* frisch, recens.—*bumbón* s. m. (bomboană) P. I. 8₂₈ > venețian *bombon*.—*calescu* vb. (taiü, despici) P. I. 75₃ > croat *kalati* den Fisch aufschneiden um ihn zu dörren, dissecō piscem torrendum; sloven *kalati* spalten.—*capățân* ad. (în stare, apt) P. I. 31₂₇ > italian *capace* fähig, croat (din italiana) *kapac* potens Nemanic II 196 + croat *-an*.—*capușinu* s. m. (călugăr capușin) P. I. 81₂₀ > venețian *capuzzin*.—*cas* s. m. (sicriü) P. I. 48₁₇ > italian *cassa*.—*casetu* s. m. (lădiță, sicries) P. I. 70₂₆ > italian *cassetta*.—*castăldu, caștăldu* s. m. (chelar) P. I. 43₂₁ 44₁ > italian *castaldo* Kellermeister. In P. I. glosar tradus cu „*tutor [?], Kirchenvater*“.—*căști* s. m. (pedeapsă) P. I. 43₃₅ > croat *kaštiga* Strafe, poena.—*cărigă* s. f. (loc, împrejurare, situație) P. I. 63₁ > italian *carica*. In P. I. glosar cu înțelesul de „încărcare, Ladung“.—*căsă* s. f. (sicriü, ladă de lemn) P. I. 27₆ 70₁₁ > italian *cassa*.—*cărmescu* vb. (cîrnesc, daü din drum la o parte) P. I. 2₁₉ = dacoromin *cîrnesc* > *cîrmă* orî > croat *krmiti* steuern, lenken.—*cătcăder, cătcóder* pron. (oricit) P. I. 5₁ 9₃₂ > *căt* + croat *godijer* -cunque.—*cegód* pron. (orice) P. I. 77₂₃ > *ce* + croat *god* -cunque.—*cetărtă* s. f. (halcă, halcană) P. I. 3₂₆ > croat *četvrt* Viertheil, Viertel.—*che* pron. (care) P. I. 55₃₀ > italian *che*.—*chi* pron. (cine) P. I. 38₃ 66₁₁ > italian *chi*.—*cletsescu* vb. (ingenunchiü, cad în genunchi) P. I. 49₅ > croat *klečati* knieen.—*clúcă, clúche* s. f. (cîrlig, cange) P. I. 3₂₇ 74₂₄ > croat *kljuka* Hacken, Krampe, uncus, harpagonis genus. In P. I. glosar și Byhan „Klinke“.—*comóstri* s. f. (lanțuri) P. I. 81₃₁ > croat *komostre* f. pl. Ketten, catenae.—*córist* s. m. (folos) P. I. 50₁₉ 82₅ > croat *korist* Nutzen, utilitas.—*corobăț, corobățs* s. m. (bicü) P. I. 78₉, 11 79₂

>croat *korbač* Karbatsche, flagellum.—*crisnic* s. m. (persoana care poartă crucifixul la slujba religioasă) P. I. 64₁₁ >sloven *krišnik* Kreuzträger. In P. I. glosar „cel ce apără de strigoii“.—*croz* prep. (prin) P. I. 61₃₆ >croat *kroz* durch, per.—*crùg* s. m. (temelia de lemn din fundul unui puț?) P. I. 6₂₁ >croat *krug* idem.—*cuhăriță* s. f. (bucătăriță) P. I. 65₂₀ >croat *kuharica* Köchin, coqua.—*cunserescu* vb. (daui în pază, pun în pensiune, așez la o gazdă) P. I. 23₁₂ >italian *consegnare*.—*cus-urêclă* ad. (cu urechile tăiate) P. I. 74₃₂ >croat *kus* gestutzt, cauda truncata, +*urêclă*.—*déclă* s. f. (servitoare) P. I. 43₁₆ >croat *dekla* Magd, ancilla.—*dijă* s. f. (ciubăr) P. I. 58₁₀ >croat *dižva* Melkkübel, mulctra.—*divlu* ad. (sălbatec) P. I. 5₂₅ >croat *divlji* wild.—*dogodescu* vb. refl. (a se întâmpla) P. I. 47₁₀ >croat *dogoditi se* sich ereignen, accido.—*doițescu* vb. (alăptez) P. I. 70₂₈ >croat *dojiti* säugen, uberibus alere, mamam praebere.—*dopel'escu*, *dopel'escu*, *dopil'escu* vb. (aduc) P. I. 23₂₀ 67₃₅ 75₁₈ >sloven *pelati* führen, *perpeljati* bringen, *pripeljati* zuführen.—*dopustescu* vb. (permit) P. I. 13₂₅ 23₃₅ 37₂₄ >croat *dopustiti* erlauben, permitto.—*dotă* s. f. (zestre) P. I. 82₃₃ >italian *dota*.—*dotăcnescu* vb. refl. (mă ating) P. I. 53₁₇ >croat *dotaknuti se* anrühren, tango.—*duhtór* s. m. (medic) P. I. 23₃₂ >croat *doktor*.—*düpliță* s. f. (pușcă cu două țevii) P. I. 76₂₈ >croat *dupli* doppelt, duplus + *-iță*.—*dvizescu* vb. (rîdic) P. I. 47₆ >vechiu bulgar *dvizati* movere.—*e* conj. (că) P. I. 56₃₄ 66₁₅ >croat *e* dass.—*fermescu* vb. (opresc) P. I. 8₁₂ 10₃₁ 26₂ >italian *fermare*.—*furmăru* s. m. (cărăuș, căruțaș) P. I. 2₁₉ >sloven (din germana) *furman* Fuhrmann.—*glodescu* vb. (rod) P. I. 61₃₅ >croat *glodati* nagen, rodo.—*góbo* s. m. (ghebos) P. I. 72₅ >italian *gobbo*.—*goițescu* vb. (1. trans. cresc, hrănesc. 2. refl. cresc, cresc mare, netransitiv) P. I. 39₁₀ 70₁₄ >croat *gojiti* pflügen, aufziehen, colere.—*gospă* s. f. (stăpîna casei, doamnă) P. I. 50₂₂ 71₂₀ >croat *gospa* Dame, domina.—*govorénie* s. f. (vorbă, vorbire, conversație) P. I. 65₁₉ >croat *govorenje* das Reden, loquela, sermo.—*grad* s. m. (oraș) P. I. 79₁₇ >croat *grad* Stadt, oppidum.—*građ* s. m. (rang, rînd de ostași, trupă) P. I. 63₁₂ >italian *grado*.—*grof* s. m. (conte) P. I. 58₁₉ >croat *grof*.—*halopescu* vb. (a merge la galop, a merge în goană, despre cai) P. I. 11₂₂ >italian *galoppare*.—*he* interj. de supărare P. I. 24₂₉ 38₁₀.—*hie* interj. de nerăbdare P. I. 33₂₁—*hladescu* vb. (mă răcoresc) P. I. 60₁₄ >croat *hladiti* kühlen, refrigero.—*hoh* interj. de supărare și de

surprindere P. I. 6₉ 33₂₀—*holt* vb., imperativ (stăi, stați) P. I. 16₃₁>german *halt*.—*hómo* vb., imperativ (să mergem) P. I. 11₁₈ 21₂₂>croat *homo*, p. 1 pl. imperativ dela *hoditi* gehen, weggehen, incedo, abeo.—*hutsésescu* vb. (strig, țip) P. I. 36₂₇>croat *hukati hučem* schreien. In P. I. glosar greșit tradus cu „sufflind, blasend”.—*hvǎlǎ* s. f. (mulțămire) P. I. 3₃₂>croat *hvala* Dank.—*iǎd* s. m. (supărare) P. I. 17₃₁>croat *jad* Kummer, Weh, aegritudo.—*iedésescu* vb. refl. (mă miniu, mă supăr) P. I. 66₁₃>croat *jediti se* zürnen, irascor.—*iel* s. m. (brad) P. I. 70₈>croat *jela* Tanne, abies.—*ierdinéru* s. m. (grădinar) P. I. 73₁₇>italian *giardiniero*.—*iúrbu* vb. (întilnesc) P. I. 68₂₁>*ăniúrbu* prin analogia lui *ăncǎlǎdu-clǎlǎdu*, *ănmeștésescu-meștésescu*, *ănměțu-měțu*, *ănprindu-prindu*.—*jaloștésescu* vb. refl. (mă năcăjesc, mă întristez) P. I. 14₁₅>croat *žalostiti se* idem.—*jelésescu* vb. (doresc) P. I. 8₂₆>croat *željeti* wünschen, cupio.—*lășnó* s. m. (vreme de perdut) P. I. 11₁₀ 12₁₀>croat *lasnoća*, *lasnost* otium.—*lišñac* s. m. (alună) P. I. 50₂₄>croat *lješnjak* Haselnuss, nux abellana.—*lópǎ* s. f. (cerdac) P. I. 61₄>sloven *lopa* Vorhaus, Hütte.—*lot* s. m. (lot, lotărie) P. I. 44₃₃>italian *lotto*.—*malaménte* adv. (rău) P. I. 68₂₄>italian *malamente*.—*mañadúrǎ* s. f. (iesle) P. I. 73₃₃>venețian *magnaora*.—*mágo* s. m. (vrăjitor) P. I. 7_{21, 22, 27, 28} etc. 8₅ etc.>italian *mago*.—*mărvitsǎ* s. f. (fărmătură) P. I. 81₁₇>croat *mrsvica* Brosamen, micula.—*merindifǎ* s. f. (cină mică) P. I. 69₃₂.—*miju* s. m. (mișmaș, amestecătură de vin cu apă minerală) P. I. 76₁₈>italian *misce*, german *Misch*.—*miscésescu* vb. (mișc) P. I. 83₁>?—*misésescu* vb. (fac pine) P. I. 83₅>croat *mijesiti hljeb*, das Brot bereiten, paro panem.—*mñávǎ* s. f. (băt, vargă, nuia) P. I. 74₅>sloven *mljava*.—*móia* pron. (mea) P. I. 24₂₉>croat *moja*.—*morebit* adv. (poate) P. I. 44₁₂. *Vezi borebit*.—*motsésescu* vb. (ud) P. I. 71₃₀>croat *močati* netzen, madefacio.—*mulinér* s. m. (roata de tors, Spinnrad, rouet) P. I. 71₂₈>italian *mulinello*—*mundǎnte* s. f. pl. (izmene) P. I. 82₁>italian *mutande*, venețian *mudande*.—*muniesésescu*, *muniesésescu* vb. (nechez) P. I. 73₃₁ 74₂>?—*muntésescu* vb. (întărt) P. I. 74_{2, 7}>vechii bulgar *mōtiti* turbare.—*nadiésescu* vb. refl. (nădăjduesc, mă aștept) P. I. 66₂>croat *nadati se* hoffen, spero.—*naǐ prve* adv. (mai întiiu) P. I. 68₃₄>croat *najprvo* primum Nemanic II 225.—*na mésto* de prep. (în loc de) P. I. 11₃₃>croat *namesto* pro Nemanic II 225.—*náspored* prep. (lîngă) P. I. 43₃>croat *nasporod* neben.—*nébogu* ad. (biet, sărman)

P. I. 75₅ > croat *nebog* arm, miser.—*necarghescu* vb. (încarc)
P. I. 58₁₃ > croat *na-* + venețian *cargar*.—*negnescu*, *neg-
năescu* vb. (plec, aplec, sprijin) P. I. 53₂₄ 74₂₅ > croat *nagnuti*,
naginjati neigen, inclino.—*nejarescu* vb. (ard, inferbînt cumu-
i focul) P. I. 16₂₇ > croat *nažariti* glühend machen.—*nelojescu*
vb. (fac [focul], aprind [focul], pun lemne [pe foc]) P. I. 74₃₇
> croat *naložiti* darauf legen, superpono, impono.—*nemurescu*
vb. (daŭ peste, ating, mă lovesc de) P. I. 77₂₈, 30 78₉ > croat
namjeriti treffen, ofiêndo.—*nemurescu* vb. refl. (mă amorezez)
P. I. 19₂₀ > italian *innamorare*.—*nepescu* vb. refl. (mă satur
de băut) P. I. 3₁₈ > croat *napiti se* sich voll trinken.—*nepo-
videscu* vb. (spun) P. I. 43₁₅ > sloven *napovedati* ansagen,
croat *povijedati* sagen, dico.—*nepravescu* vb. (1. fac. 2. refl.
mă pregătesc) P. I. 22₁₆ 25₁₂ > croat *napraviti* machen, *na-
praviti se* sich zu etwas machen, sich stellen).—*neputescu* vb.
(spun, șoptesc, insinuez, arăt) P. I. 73₂₃ 75₈ 77₂₁ 78₁₉ > croat
naputiti anweisen, vîam monstro.—*nerăntșescu* vb. (încredin-
țez, daŭ în pază) P. I. 24₂ > vechiŭ bulgar *narôčiti* mandare.
—*nerăstescu* vb. (cresc, netransitiv) P. I. 6₁₂ > croat *narastati*
erwachsen.—*neștăvescu* vb. (sprijinesc) P. I. 2₁₁ > croat *nastaviti*
ansetzen, adiungo.—*netotșescu* vb. (umplu) P. I. 5₂ > croat
natočiti infundere.—*netignescu* vb. (pun, înfig [un inel pe de-
get]) P. I. 68₃₄ > croat *nategnuti* anziehen, attraho, adstringo.
—*netșinescu* vb. (fac, gătesc, pun în ordine) P. I. 22₂₅ > croat
načiniti machen, facio.—*nicacor* adv. (nici într-un chip) P. I.
6₂₁ > croat *nikakor* nullo modo Nemanić II 226.—*nicacov* pron.
(niciŭn) P. I. 14₈ > croat *nikakov* keinerlei, nullus.—*nôsifă*,
nôsîtșe ad. f. (îngreunată) P. I. 16₃ 24₁ > croat *nosec* schwan-
ger.—*notescu* vb. (notez, însemnez) P. I. 21₂₅ > italian *notare*.
—*nüşte* pron. (nu știŭ cine, cineva, careva) P. I. 18₂₆ > *nu știŭ
ce*.—*nivă* s. f. (cîmp, ogor) P. I. 72₆ > croat *njiva* Acker, a-
ger.—*obăidescu*, *obidescu* vb. (observ, cercetez, caut) P. I. 21₂
63₁₉, 23, 26 67₂₄ > croat *obići obigjem* umgehen, besuchen, ver-
suchen, circumeo, invisio, tento.—*ôblast* s. m. (putere) P. I. 73₁₁,
15 > croat *oblast* Macht, potestas.—*oblatescu* vb. (murdăresc,
mînjesc) P. I. 49₄ > croat *oblatiti* mit Koth besudeln.—*obus-
chescu* vb. refl. (strig de bucurie?) P. I. 80₂₂ > slav *ob-* + slo-
ven *vučkati* jauchzen?—*ocenăș* s. m. (tatăl nostru, rugăciune)
P. I. 39₁₄ > croat *očenaš* Vaterunser.—*oceșescu* vb. (pieptăn)
P. I. 56₁₇ > croat *očešljati* auskâmmen, pecto; sloven *očasati*
očešem auskâmmen.—*odcupescu* vb. (răscumpăr) P. I. 16₃₃

39₂₈>croat *otkupiti* loskaufen, redimo.—*odpisěscu* vb. (scriu înapoi, răspund prin scris) P. I. 70₇>croat *otpisati* zurückschreiben, antworten, rescribo.—*odrněscu* vb. (înțarc) P. I. 70₁₄>croat *odrinuti* wegstossen, retrudo.—*ogreběscu* vb. (zgiriu) P. I. 20₃₄>croat *ogrepsti ogrebem* kratzen, scabo.—*omořěscu* vb. (cufund, vir într-un lichid) P. I. 18₁₇>croat *umočiti* eintunken, immergo.—*opěscu* vb. refl. (mă înbăt) P. I. 11₃₀>croat *opiti se* sich betrinken.—*ópet* adv. (din nou, iarăș) P. I. 65₂₁>croat *opet* wieder, iterum.—*osedlěscu* vb. (pun șaua) P. I. 41₈>croat *osedlati* satteln, impono sellam equo.—*otpravěscu* vb. (sfirșesc) P. I. 12₉>croat *otpraviti* abfertigen, expedio.—*otpravlěscu* vb. (pregătesc) P. I. 33₂₈>croat *otpravljati* abfertigen. expedio.—*otšístěscu* vb. (curăț) P. I. 35₃₂ 52₃₃>croat *očistiti* reinigen, purgo.—*óva* interj. (uite! iaca!) P. I. 80₂₀>croat *ovo* en! Nemanic II 226.—*ovijitěscu* vb. (cercetez, caut) P. I. 24₉>croat *o-* + italian *visitare*.—*ozdravěscu* vb. (mă însănătoșez) P. I. 17₂₇>croat *ozdraviti* genesen, convalesco.—*pa* conj. (și) P. I. 9₁₂>croat *pa* und, et.—*pazúhã* s. f. (sub-suoară) P. I. 80₁₈>croat *pazuho* Achsel, ala, axilla.—*peděset* numer. (cincizeci) P. I. 44₂>croat *pedeset* fünfzig.—*peršónã* s. f. (persoană, ființă) P. I. 12₁>italian *persona*.—*petšěniě* s. f. (friptură) P. I. 7₁₁>croat *pečenje* Braten.—*peturinã* s. f. (pitac, monedă de cinci unități divizionare) P. I. 26₂₅>croat *petoro* cinci + *-inã*.—*piatěr, piatsěr* s. m. (plăcere) P. I. 37₃₂ 46₈>italian *piacere*.—*pišarólu* s. m. art. (cumar, vas de noapte) P. I. 38₁₂>venețian *pissabór*.—*plecněscu* vb. (1. netransitiv: plec, încep a mă duce, pornesc să mă duc. 2. transitiv: aplec, îndoii) P. I. 3₃₀ 21₄>*plěcu* (dr. *plec*, istroromîn *plecu* lipsește în texte și în glosar) + *-n*. In P. I. glosar și Býhan *plegněscu* cu înțelesul 2.—*poberěscu* vb. (iaii, strîng, culeg) P. I. 65₂>croat *pobрати poberem* abklauben, abpflücken, decerpo, lego.—*pocivěscu* vb. (mă hodinesc) P. I. 72₁₃>croat *počivati* ruhen, quiesco.—*pócle* conj. (dupăce) P. I. 1₃>croat *poklem* nachdem.—*pocosěscu* vb. (cosesc) P. I. 18₂₅>croat *pocositi* abmăhen, demeto.—*pogleděscu* vb. (mă uit, îmi arunc ochii) P. I. 17₉, 11 36₂₆>croat *pogledati* einen Blick werfen, conicio oculos.—*pogoděscu* vb. refl. și netransitiv (mă înțeleg, mă învoesc) P. I. 1₁₇ 65₃₀ 67₃₆>croat *pogoditi se* sich vergleichen, akkordieren, eins werden, paciscor.—*pogovorěscu* vb. (1. transitiv: vorbesc iar, vorbesc din nou. 2. refl.: vorbesc cu cineva, mă înțeleg cu cineva asupra unui lucru, mă învoesc, mă vorbesc, mă con-

sult) P. I. 5₂₄ 17₂ 26₁₃ 66₃₁ > croat *pogovoriti* reden, sagen, wiederholt sagen, iterum dico; sloven *pogovarjati se* sich berathen, sich besprechen, *pogovoriti se* sich ein wenig berathen, besprechen.—*pol'uběscu* vb. (sărut) P. I. 32₁₂ > croat *poljubiti* küssen, osculor.—*pomincuěscu* vb. (lipsesc, dispar) P. I. 76₂₅ > croat *pomanjkati* nacheinander umkommen, intereo unus ex alio; sloven *pomankati* mangeln.—*pomislěscu* vb. (gîndesc) P. I. 4₁₉ 23₅ > croat *pomisliti* auf den Gedanken kommen.—*pomišěscu* vb. (amestec) P. I. 47₃₅ > croat *pomiješati* vermischen, commisceo.—*pomolěscu* vb. refl. (mă închin, mă rog lui dumnezeu) P. I. 63₂₉ > croat *pomoliti se* beten, precor.—*popaděscu* vb. (apuc) P. I. 2₆ 30₂ 36₁₉ > croat *popadati* ergreifen, arripio.—*poreděscu* vb. refl. (mă pun în rînd, în șir) P. I. 55₄ > croat *porediti se* sich in Reihe stellen.—*portuněru* s. m. (portar) P. I. 3₁₂ > venețian *portiner*.—*pósâl* s. m. (treabă, a-facere) P. I. 42₃₂ > croat *posao* genit. *posla* Geschäft, Arbeit, negotium, labor.—*pospūru* vb. (spun tot, povestesc până la capăt) P. I. 63₂₉ > croat *po- + spūru* (dr. spun).—*potarěscu* vb. (frec) P. I. 80₂₀ > croat *trti tarem* reiben, tero, *potrti se* sich reiben mit der Hand, perfricor.—*potenjěscu* vb. refl. (mă plîng, mă jăluesc) P. I. 31₂ > vechiū bulgar *potōžiti* lugere.—*potōrcu* vb. (torc tot ce era de tors) P. I. 71₂₄ > croat *po- + tōrcu* (dr. torc).—*potrešěscu* vb. (daū din, mișc) P. I. 28₇ > croat *potresti potresem* schütteln, quatio.—*potriběscu* vb. (trebuie să fac ceva) P. I. 46₂₈ > croat *potrebatî* nōthig werden, opus est.—*potšîru* vb. (cinez) P. I. 23₁ > croat *po- + tšîru* (dr. cinez).—*potucěscu*, *potutšěscu* vb. (bat [la ușă], lovesc) P. I. 3₇, 9 43₂₉ > croat *potući potučem* zusammenschlagen, contundo.—*pozaconěscu* vb. refl. (mă cunun) P. I. 24₁ > croat *pozakoniti se* sich trauen lassen, connubio iungi.—*pozověscu* vb. (chem, poftesc, invit) P. I. 62₁₁ > croat *pozvati pozovem* rufen, einladen, voco.—*prasišionu*, *sprasišionu* s. m. (procesiune, feierlicher kirchlicher Umzug, procession) P. I. 53₁₇ > italian *processione*.—*prăliță* s. f. (sapă cu care se plivește) P. I. 6₂₂ > sloven *pralița* Găthau.—*prebiěscu* vb. (bat în cuie, închid bătînd cuie) P. I. 75₃₇ > croat *pribiti pribijem* an etwas anschlagen, adfigo.—*predicālniță* s. f. (amvon, catedra de unde predică preotul) P. I. 63₂₃ > croat *predikaonica* Kanzel.—*preīdūt* participiū trecut (pierdut) P. I. 44₁₅ > *plerdūt* (dr. *plerdut*) influențat de prefixul slav *pre-*.—*pre pir colē* adv. (pe acolo) P. I. 63₃₂ > *pre + pir* (dr. *pănă*) + *colē*.—*pricopěscu* vb. (săp)

P. I. 40₁₀ > croat *prekopati* durchgraben, perfodio.—*pringă* prep. (de, la) P. I. 2₁₁ > *pre* + **lingă* (dr. *lingă*).—*prinotșescu* vb. (petrec noaptea) P. I. 67₂₉ > croat *prenočiti* übernachten, pernocto.—*prinunțescu* vb. (silesc, constring) P. I. 48₂₇ > croat *prinuditi* nöthigen, cogo.—*priplivescu* vb. (trec în not) P. I. 36₃₇ > croat *preplivati*, durchschwimmen, transnato.—*priscocescu* vb. (sar) P. I. 60_{26, 27, 28, 29, 30} 61₁ > croat *prescočiti* überspringen, transilio.—*prisvitlă* ad. f. (prea luminată) P. I. 67₂₄ > sloven *presvetla* hellglänzend.—*pritișescu* vb. (apăs) P. I. 71₃₀ > croat *pritiškivati pritiškujem* drücken, adprimo; sloven *pritiškati* andrücken, zudrücken.—*pritsundescu* vb. refl. (mă mir, mă minunez) P. I. 67₂₀ > sloven *prečuditi se* sich sehr verwundern, erstaunen.—*probescu* vb. (lovesc) P. I. 1₂₀ 62₂ > croat *probiti* durchschlagen, pertundo.—*prominescu* vb. (schimb) P. I. 47₃₆ > croat *promijeniti* vertauschen, permuto.—*pront* ad. (gata, la dispoziție) P. I. 18₃₀ > italian *pronto*.—*propino* s. m. (läudăroșie? îngimfare?) P. I. 8₂₆ > croat *propinjati se* sich brüsten, grossthun?—*propio* s. m. (crucifix) P. I. 64₁₁ > croat *propelo* Kruzifix. In P. I. glosar „*propela, propilă*“.—*proritescu* vb. (daŭ din picioare, mă mișc) P. I. 80₁₉ > croat *pro + ritati se* ausschlagen mit den Füßen, calcitro.—*prosescu* vb. (vărs, răstorn) P. I. 48₂ > croat *prosipati* ausschütten, vergiessen, profundo. In P. I. glosar și Byhan „herausfließen“.—*protignescu* vb. (întind) P. I. 25₅ > croat *protegnuti* ausdehnen, extendo.—*pust* ad. (pustiŭ) P. I. 62₁₇ > croat *pust* öde, desertus.—*pŭti* s. f. pl. (orŭ, dăți) P. I. 1₁₂ > croat *put* dată, orŭ.—*rangu* s. m. (rînd, șir) P. I. 55₃ > italian *rango*.—*racă, răcwă* s. f. (mormînt) P. I. 63_{15, 25} > croat *raka* Grabhöhle, sepulcrum.—*răstutșescu* vb. (stric) P. I. 67₁₆ > croat *rastući rastučem* zerschlagen.—*re* s. m. (rege) P. I. 13₃₆ > italian *re*.—*regulescu* vb. (regulez) P. I. 51₂₈ > croat (din italiana) *regulati* regulieren, einrichten, ordino.—*reschinescu* vb. (descînt, desfac un farmec) P. I. 64_{13, 14} > croat *rasklinjati* vom Fluche lösen, exsecrationem tollere.—*rescopescu* vb. (săp) P. I. 39₂₉ > croat *raskopati* auseinandergraben, effodio.—*restărzescu* vb. (rup, sfșiŭ) P. I. 79₂₀ > croat *rastrzati* zerreißen, discerpo. In P. I. glosar „*restrjescu*, a face în bucăți, in Stücke zerschneiden“.—*restegnescu* vb. (întind) P. I. 81₁ > croat *rastegnuti* spannen, ausspannen, distendo.—*restșepescu* vb. (zmulg, scot afară) P. I. 3₂₀ > croat *rascijepiti* zerspaltten, diffindo.—*rezdrenescu* vb. (măcelăresc, despre dușmani) P. I. 20₂₆ > croat

raniti verwunden, vulnero. Probabil un croat **razraniti*.—*rezgîrnîescu*, *rezgrnîescu* vb. (dezvălesc, descoper) P. I. 57₂₁ 66₁₆ > croat *razgrnuti* auseinanderthun, disicio; sloven *razgerniti*, *razgrinjati* enthüllen.—*reziędîescu* vb. (descaléc) P. I. 74₈ > croat *raz-* + croat *jezditi* reiten, equito.—*rezronîescu* vb. refl. (a se dărîma) P. I. 58₁₇ > croat *raz-* + croat *roniti se* hinabrollen, delabor.—*rezscopîescu* vb. (zmulg, dezrădăcinez, săp) P. I. 31₈ > croat *raskopati* auseinandergraben, effodio.—*rezvelîescu* vb. (înbărbătez, încurajez) P. I. 45₁₈ > italian *svegliare*.—*rênche*, *rênfe* adv. (înainte) P. I. 4₂₆ 9₂₆ > *in* + *ante*. Byhan sub *ânrente* trimete la *rente*, dar acest din urmă cuvînt lipsește.—*ritîescu* vb. (a zvîrli cu picioarele, despre cai) P. I. 73₃₁ > croat *ritati se* ausschlagen mit den Füßen, calcitro.—*rumănez* ad. neologism (romînesc) P. I. 83₂₅ > dr. *romînesc*.—*săvq̃*, *şăvq̃* s. f. (un canal la moara de apă) P. I. 79₂₇, 28 > croat *savak* Ableitkanal neben dem Wehr.—*scachîescu* vb. (sar; mişc piciorul) P. I. 53₂₇ 71₂₈ > croat *skakati* springen, salto.—*scălin*, *scălini* s. m. pl. (trepte) P. I. 60₂₅, 27, 28, 39 61₂ > croat *skalini* m. pl. Treppe, scalae.—*schîţescu* vb. (schîaun, despre cîni) P. I. 28₁₂ > croat *skičati* schreien wie Schwein.—*scrózi* adv. (în toate părţile) P. I. 22₁₇ > croat *skroz* per omnes partes.—*scrózi de* prep. (prin) P. I. 75₄ > croat *skrozi* per Nemanic II 227.—*scuhîescu* vb. (fierb) P. I. 27₃₃ > croat *skuhati* kochen, sieden, coquo.—*secûenţiele* s. f. pl. art. (serviciul religios dela înmormîntare) P. I. 48₁₈ > latin bisericesc *sequentia*, un fel de cîntec religios şi plata care se dă preotului pentru slujbă Ducange.—*senóts'i* adv. (noaptea asta, la noapte, astă noapte; despre noaptea care vine şi despre cea trecută) P. I. 36₁₄ 47₁₁ > croat *se noći* diese Nacht, hac nocte.—*setîescu* vb. refl. (observ, trag cu ochiul) P. I. 17₃₃ > croat *sjetiti se* merken, gewahrwerden, animadverto.—*sigûro* adv. (sigur, negreşit) P. I. 16₂₃ > italian *siguro*.—*sinco* s. m. vocativ (fiule) P. I. 62₂₈ > croat *sinko* idem.—*sipîescu* vb. (scutur, răstorn, împrăştiu) P. I. 8₁₉ > croat *sipati* schütten, spargo, fundo.—*slaghîescu* vb. (potrivesc) P. I. 67₁₈ > croat *slagati* in Ordnung legen, dispono.—*slâmniţe* s. f. (mindir) P. I. 29₂₅ > croat *slamnica* Strohsack, saccus stramento refertus.—*smăcnîescu* vb. refl. (mă zmîncesc, mă zmulg din, cad) P. I. 25₂ > croat *smaći smaknem* herabnehmen, demo.—*snazîescu* vb. (grijesc, curăţ) P. I. 73₁₉ > croat *snažiti* reinigen, kehren, wischen, purgo scopis vel peniculo.—*spas* s. m. (petrecere) P. I. 60₁₄ > italian

spasso.—*spărtă* s. f. (coş) P. I. 73₂₉>croat *sprtva* Korb, corbis.—*speţescu, spets'escu* vb. (coc, frig) P. I. 30₄ 32₂₀>croat *ispeći ispečem* backen, braten, asso.—*spiie* s. f. (pîndă) P. I. 2₂₇>italian *spia*.—*spisescu* vb. (şterg [dintr-o listă, dintr-un registru, dintr-o însemnare]) P. I. 31₃₂>croat *ispisati* wegstreichen, deleo.—*spîrtiţă* s. f. (coşuleţ) P. I. 8₂₈>croat *sprtva* Korb.—*sprajnescu, spraznescu* vb. (răspîndesc, vărs din, deşertez vărsind) P. I. 27₁₀ 37₂₇>croat *isprazniti* ausleeren, e-vacuo.—*sprajnivescu, sprasnivescu, spraznivescu* vb. (vărs, deşertez vărsind) P. I. 37₂₈ 38₁₁>croat *ispraznjivati* ausleeren, evacuo.—*sprasişionu. Vezi prasişionu.*—*sprescu* vb. (sprijin) P. I. 75₂₄>vechîu bulgar *prkti* fulcire, sloven *podpreti* stützen.—*sprobudescu* vb. refl. (mă deştept) P. I. 37₁₄>croat *probuditi se* erwachen, expergisor.—*sprocălnescu, sproclnescu* vb. (blastăm, farmec) P. I. 13₃₆ 17₂₉>croat *proklinjati* verfluchen.—*sprosescu* vb. refl. (mă rog, capăt prin rugăminte) P. I. 62₁₉>croat *isprositi* erbetteln, emendico, erbitten; sloven *isprositi* erbitten.—*sprosişie* s. f. (procesiune, feierlicher kirchlicher Umzug, procession) P. I. 53₂₀>italian *processione*.—*stănescu* vb. (staū) P. I. 23₃₃>croat *staniti* stehen bleiben, sisto.—*stărits* s. m. (baniţă mică) P. I. 8₁₇>croat *starič*, deminitivul lui *star* Art Getreidemass, sloven *star* ungefähr zwei Metzen.—*stôtină* s. f. (sută) P. I. 50₁₂>croat *stotina* Hundert.—*stucescu* vb. (sfărm) P. I. 6₂₃>croat *stući stučem* zerstossen, contundo, comminuo.—*sud* s. m. (judecată) P. I. 3₄>croat *sud* Gericht.—*suhotă* s. f. (loc uscat) P. I. 22₁₄ 58₆>croat *suhota* trockener Ort.—*sutăl* s. m. (naş, ninaş) P. I. 42₂₄>italian *santolo*.—*sutălă* s. f. (naşă, ninaşă) P. I. 14₂₇>italian *santola*.—*svăfe* s. f. (fata care întovărăşeşte pe mireasă, druşcă) P. I. 49₃₁ 17₁ 27>sloven *svatina* die Gefährtin der Braut, Brautjungfrau; croat *svača* sora fimeii fratelui.—*svet* s. m. (luminare) P. I. 9₇>croat *svijeća* Kerze.—*svitlăvină* s. f. (lumiş într-o pădure, poiană) P. I. 6₃₃>croat *svijetlo* lumină; sloven *svetloba* lumină.—*svitlăscu* vb. refl. (a se zări, a se vedea, a trece lumina prin ceva) P. I. 75₃₆>croat *svijetliti se* leuchten, glänzen, fulgeo, luceo.—*şcătuţă* s. f. (cutie) P. I. 35₁₃>croat *škātula* Schatulle, scrinium.—*şcol* s. m. (insulă mică) P. I. 13₈>croat *školj* Eiland, Werder.—*şcută* s. f. (cuţit?) P. I. 46₃₃>?—*şeghescu* vb. refl. (întind mina, caut să ating cu mina) P. I. 18₃>sloven *segati* mit der Hand nach etwas zu langen pflegen; croat *segnuti* langen nach, extendo manum.—*şepu* ad.

(schïop) P. I. 30₃₂ > croat *šepav* hinkend, claudus.—*šetescu* vb. refl. (mă plimb) P. I. 35₁₂ > croat *šetati se* spazieren, obambulo.—*šïromășchi* ad. (sărac) P. I. 1₂ > croat *siromašak* genit. *siromaška* der Arme, pauper, *siromaški* der Armen, pauperum.—*šmócvă* s. f. (smochin copac, smochină fruct) P. I. 2_{10, 11, 12} > croat *smokva* Feige, Baum und Frucht.—*šnidar* s. m. (croitor) P. I. 66₂₆ > sloven (din germana) *šnidar* Schneider.—*šópót* s. m. (canal?) P. I. 2₂₅ > vechiü bulgar *sopotü* canalis?—*špife* s. f. (peșteră) P. I. 26₅ > croat *špilja* Höhle.—*špotescu* vb. refl. (imi bat joc) P. I. 66₁₄ > sloven (din germana) *špotati se* spotten, verspotten, höhnen.—*špuštescu* vb. (daü drumul) P. I. 3₁₂ > croat *ispuštati* auslassen, dimitto.—*štăie* s. f. (staul) P. I. 1₆ > croat *staja* Stall, stabulum.—*ștat* s. m. (stat, țară) P. I. 34₁₄ > german Staat.—*ștêși* adv. (de asemenea, tot așa) P. I. 40₁₄ > croat (din italiana) *steši* nihilo minus Nemanic II 228.—*ștșofescu* vb. (ciupesc) P. I. 18₁₆ > sloven *ščipati* zwicken.—*ștșofnescu* vb. (ciupesc) P. I. 18₁₆ > sloven *ščipniti* zwicken.—*ștupă* s. f. (fuior, cînepa [orî inul] pregătită pentru tors, din care se toarce) P. I. 71₂₂ > *stupa*.—*șupăl* ad. (găunos) P. I. 1₂₀ > croat *šupalj* perforatus, durchbohrt, durchlöchert.—*taviól* s. m. (masă) P. I. 4_{18, 20} etc. > italian *tavolo*.—*tămbură* s. f., *tămburu* s. m. (darabană) P. I. 64₂₉ 65₅ > italian *tamburo*.—*tărgădbă* s. f. (culesul viilor) P. I. 83₁₂ > sloven *tergatva* Weinlese.—*télova* s. f. (o sărbătoare la catolici) P. I. 53₁₇ > croat *tijelovo* Frohnleichnamfest, fête-dieu.—*términ* s. m. (termin) P. I. 73₂₈ > italian *termino*.—*têtă* s. f. (mătușă, babă) P. I. 71₂₃ > croat *teta* Tante, amita, matertera.—*tigră* s. f. (tigru) P. I. 18₆ > croat *tigar* genit. *tigra* Tiger.—*tits* prep. (aproape de, lângă) P. I. 49₅ > croat *tik* contiguus Nemanic II 228.—*tîrgovină* s. f. (comerț, negustorie) P. I. 65₃₀ > croat *trgovina* Handel, mercatura.—*tîrlescu* vb. (crăp netransitiv, plesnesc) P. I. 10₁₃ > croat *triliti* brechen, frango.—*tocescu* vb. (scurg) P. I. 3₂₁ > croat *točiti* schütten, fundere.—*tofnescu* vb. (lovesc, pălesc) P. I. 2₇ 47₂₂ > compară croat *toptati topčem* treten, stampfen, calco; sloven *tépsti* schlagen, prügeln.—*totșescu* vb. (țin crișmă, vind vin) P. I. 83₁₈ > croat *točiti* schenken.—*tradiménat* s. m. (trădare) P. I. 21₂₂ > italian *tradimento*.—*trêbă* s. f. (trebuință) P. I. 31₃₂ > croat *trijeba* trebuință.—*trmanescu* vb. (mă zbat, mă agit, alerg încoace și încolo) P. I. 62₁ > italian *tramenare* sich zu schaffen machen, herumwirthschaften.—*tșe-códăr* pron. (orice) P. I. 14₂₉ 76₃₂ > *tșe* (ce) + croat *-godijer* -cunque.—*tș'urbă*

s. f. (ciorbă?) P. I. 69₁₇.—*tu* adv. (aicî) P. I. 65₁₄>croat *tu* istic.—*tûdi* adv. (îarăș, din nou) P. I. 63_{21, 22}>croat *tudi* etiam Nemanić II 228.—*țetărtăle* s. f. pl. art. (cele patru picioare ale unui animal, începînd dela coapsă incluziv) P. I. 31₂₉>croat *čtvrť* Viertheil, Viertel.—*țótu* ad. (șchiop) P. I. 30₂₁>croat *cotav* lahm, hinkend, claudus.—*țucărânts'i* s. [gen? număr?] (zaharniță) P. I. 8₂₉>croat *cukrenjača* Zuckerbüchse.—*udrěscu* vb. (lovesc) P. I. 74₅>croat *udariti* auf etwas schlagen, percutio.—*úrř* adv. (îndată) P. I. 80₉>croat *ura* rechte Zeit.—*ureděscu* vb. refl. (mă supăr) P. I. 3₅>?—*usnajěscu* vb. (grijesc) P. I. 69₃₁>croat *osnažiti* reinigen, purgo.—*ustrighěscu*, *ustriglěscu* vb. (săcel) P. I. 11₂₆ 12₁₄>italian *stregghiare*.—*ușěscu* vb. (cos) P. I. 67₁₁>croat *ušiti* hineinnähen, insuo.—*vantěscu* vb. (daū înainte, merg înainte, progresesz, ajung la un capăt) P. I. 66₃₀>italian *avanzare*.—*văr* s. m. (pază) P. I. 16₁₈>german Wehr.—*věceră* s. f. (cină) P. I. 10₃₆>croat *večera* Abendessen, cena.—*vifor* s. m. (vîrtej de vînt) P. I. 39₁₈>croat *vihor* Wirbelwind, turbo.—*vijită*, *vizită* s. f. (cercetare, căutare) P. I. 24₁₈ 46₁₉>italian *visita*.—*viju* s. m. (înștiințare) P. I. 68₂₉>italian *avviso*.—*vir* s. m. (fund) P. I. 63₂₅>croat *vir* Tiefe in einem Flusse.—*visěscu* vb. (atîrn, netransitiv) P. I. 3₂₆>croat *visiti* hängen, pendeo. La Byhan cu înțelesul de „krumm wachsen”.—*vizitěscu* vb. (vin să văd, cercetez) P. I. 16₁₂>italian *visitare*.—*vlăș* s. m. (fuior, cînepa [orî inul] pregătît pentru tors, din care se toarce) P. I. 71₂₂>croat *vlas* Flachs.—*vărdiie* s. f. (gardă, pază) P. I. 63₁₈>italian *guardia*.—*zăcon* s. m. (cununie, ceremoniea cununiei) P. I. 49₃>croat *zakon* Trauung.—*zad*, *záda* adv. (țirziū, încolo, peste o bucată de vreme) P. I. 73₁₄ 74₁₁>croat *zada* post Nemanić II 228.—*zaiědno* adv. (împreună) P. I. 65₁₁>croat *zajedno* zusammen, zugleich, una, simul.—*zarebărnîțsele* s. f. pl. art. (partea corpului animalului pe care Italienii o numesc *lombo*, Germanii *Lende*, Francejii *reins*, *hanche*) P. I. 46₁₆>? Poate croat *za-* + *rebrani* (Seiten-, a laterale)+ *-ac* (-aț), ceva ca Seitenstück, Seitentheil.—*zădněscu* vb. (pun fund la un butoiū) P. I. 61₃₄>croat *zadniti* bödmen, fundo instruo.—*zăfărecu* vb. (bat în cuiē, orî pun în fiare, încătusez) P. I. 9₁₆>croat *za-* + *fărecu* (în P. I. glosar *fěrecu*; dr. *ferec*).—*zlaměne* s. f. (semn) P. I. 16₆>croat *zlamenje* Kennzeichen.—*zdrăvle* s. f. (sănătate) P. I. 82₁₅>croat *zdravlje* Gesundheit, valetudo.—*zebiěscu* vb. (bat [cuiē], înfîg lovînd) P. I. 76₂>

croat *zabiti zabijem* hineinschlagen, immitto.—*zeceavlěscu* vb. (închid bățind în cuie) P. I. 76₄>croat *začavlití* idem.—*zeco-pelěscu* vb. (îngrop) P. I. 27₈>sloven *zakopati zakopljem* vergraben.—*zehihzđěscu* vb. (nechez) P. I. 13₁₀>?—*zeigrěscu* vb. (daŭ în cărți, pierd jucînd cărțile) P. I. 30₂₂>sloven *zai-grati* verspielen, durch das Spiel verlieren.—*zelězăn* ad. (de fier) P. I. 9₈>croat *željezan* eisern.—*zemahněscu, zemăh-něscu* vb. (1. fac o mișcare, fac un gest. 2. ridic mina să lovesc) P. I. 15₂₇ 40₁₃>croat *mahnuti* eine Bewegung machen, *zamahnuti* ausholen um zu schlagen, brachium adduco.—*zeme-rěscu* vb. (iaŭ în nume de rău, mă supăr) P. I. 21₇>croat *zamjeriti* übel nehmen, accipio in malam partem.—*zepalěscu* vb. (daŭ foc, aprind) P. I. 64₂₁>croat *zपालiti* anzünden, incendio.—*zepușěscu* vb. (sufļu) P. I. 13₂₆>croat *zapuhati zapušem* blasen, sufflo. In P. I. glosar cu înțelesul *verstopfen* >croat *zapušiti*.—*zepuštěscu* vb. refl. (mă las neîngrijit, nu grijesc de mine) P. I. 14₂₆>croat *zapustiti* se sich verwahrlosen, negligo me.—*zereněscu* vb. refl. (mă uit, privesc) P. I. 51₃₄>croat *zrenuti* sehen, video.—*zesněscu* vb. (1. transitiv: farmec. 2. refl.: apuc pe cineva de ochi, înșel) P. I. 17₁ 27₂₆>croat *zasjeniti* blenden, praestigior.—*zeuzđěscu* vb. (pun frîul [unuî cal]) P. I. 41₈>croat *zauzdati* zăumen, infreno.—*zeziděscu* vb. (zidesc, închid într-un zid) P. I. 70₁₀>croat *zazidati* vermauern, muro claudio.—*zezověscu* vb. (chem, strig la cineva) P. I. 43₂₅>croat *zazvati zazovem* rufen, auffordern, voco.—*zgraběscu* vb. (apuc) P. I. 69₁₀>croat *zgrabiti* ergreifen, corripio.—*zna* vb. 3 p. sing. prezent (știe) P. I. 21₂₁ 23₃₆ 38₃ 66₁₁>croat *zna*.—*znasěscu* vb. (string, despre o haină strîmtă) P. I. 75₂₃>sloven *znašati* zusammentragen.—*znenaviděscu* vb. (prind ură pe cineva) P. I. 73₂₁>croat *nenavidjeti* hassen, odisse.—*zobelěscu* vb. (mininc) P. I. 61₃>croat *zobati zobljem* fressen, manduco fruges.—*zvezěscu* vb. (leg) P. I. 76₈>croat *zavezati* verbinden, colligo.—*zvonăru* s. m. (paraclisier, clopotar) P. I. 45₂₉>croat *zvonar* Glöckner, Küster.

La aceste 354 de cuvinte trebuiesc adăogite acele formate cu sufixele *-ia* și *-va* (în număr de 14), dela § 296, XII, 9, care nu se găsesc în P. I. glosar și la Byhan.

§ 301. h) Poziția cuvintelor

Poziția cuvintelor e alta decît în celelalte dialecte. Ea nu-î romînească. De exemplu P. I. 62: „*Un țesăr a vut un fił*.”

Și tséla țesăr c-a flăt o bēstie ăn sę iardin. Și tsă vôtă iel clemăt-a a sel priateľ. Când a iel verit la tséla țesăr, che l-a facūt merinda, și când a iel obedvēit dūpa scand, che le zitse tséla țesăr: «io v-am pozovīt, che voi arătă o mușătă bēstiie, ts-ăn io flăt ăr-a me iardin». Când a ie mes rată, tsă vôtă n-a fost niș. Ie ts'ă vôtă ramăs-a iăco jălostăn, și ie zis-a: «ts'ire ts'ă miie lasăt -o, io l-eș fătse căpu tală». E lui fil a zis che «io l-am lasăt». Ts'ă vôtă clemăt-a do slūghe: «ămnăt cu ie și căpu-l talăt ăn pūstă bōșcă». Tūnts'e, când a iel mes ăn ts'ă bōșcă, ts'ela Iovănin (che șa se clēmă prințipu) che s-a sprosīt lu ts'ale do slūghe, che néca nu-l tălă căpu. Dotetsit-a o ôie ts'iia, și ie l-a zis: «voi veț ve dila me ts'ats'e tot o plătse, ali talăt miie căpu, ali lu ts'esta ôie». Iel a mai volit căpu lu ôie négo lu ts'ela prințip Iovănin tală, și ie ramăs-a ăn ts'ă bōșcă ca și cucavița ăns. Ie stăt-a ts'iia far de hrănă. Che s-a cucăt durmī și che-l clēmă din sōmnu nūște Iovănin po imenu. Ie când s-a zbudīt, che căvtă ôcoli de sire, che ts'tre-l șa clēmă, che căvtă ăr-o débłă vīrde sire și che zegledīt ts'ela om. Și che-l ănrēbe: «ts'e tu, sinco, ănts'a lūcri?» Ie che a zis: «io-m lasăt o bēstie lu me ts'ats'e, pac din ts'esta stvar m-a caștighēit». Ie l'-a zis: «nu reț tu cunōște ts'ă bēstie?» Ie l'-a zis: «io nu reș o cunōște». Zits'e: «ts'és-ta sām io, io sām svēti Antón. Tu n-ări frică che-r poghinī (che ver muri de fōme), tu ver mēre cu mire». Și ie mēs-a cu svēti Antón ăr-a lui iardin, și zits'e: «tu ver ănts'a bivēi cu mire, che tu-ī mire șcapulēit de mōrte, și cmōts'e io voi tire lă za mę fil'»“.

Dacă se păstrează ordinea cuvintelor din istoromîn, această bucată sună pe dacoromînește astfel: „Un împărat a avut un fiu. Și acel împărat cic-a aflat un dobitoc în a sa grădină. Și atunci el chemat-a pe ai săi prietenī. Când aū ei venit la împărat, cică li-a făcut prinzul, și când aū ei prinzit la masă, cică li-a zis împăratul: «eū v-am poftit, ca să vă arăt un frumos dobitoc, ce-am eū aflat în a mea grădină». Când a el mers să arăte, atunci n-a fost nimic. El atunci rămas-a foarte supărat, și el zis-a: «cine acel dobitoc miie lăsatu-l-a [să fugă], eū i-aș face capul să [i] taie». Și al lui fiu a zis că «eū l-am lăsat». Atunci chemat-a două slugī: «duceți-vă cu el și capul îi tăiați în pustie pădure». Atunci, când aū ei mers în pădure, acel Io-

vanin (pentru că așa se chema prințul) cică s-a rugat celor două slugi să nu-i taie capul. Venise o oare pe acolo, și el li-a zis: «voi veți avea dela al meu tată tot o plată, ori tăiați-mi capul, ori aceștei oi». Ei au mai bine voit capul oiei decât prințului Iovanin să taie, și el rămas-a în acea pădure ca și cucul singur. El stat-a aici fără de hrană. Cică s-a culcat să doarmă și că l-a chemat din somn nușcine Iovanin pe nume. El când s-a trezit, cică s-a uitat înprejurul său [să vadă] că cine-l așa chiamă, că s-a uitat într-un copac deasupra sa și că a văzut un om. Și cică l-a întrebat: «ce tu, fiule, aicea faci?» El cică a zis: «eu am lăsat [să fugă] un dobitoc meu tatălui, și din această pricină m-a pedepsit». El i-a zis: «n-ai tu cunoaște acel dobitoc?» El i-a zis: «eu nu aș îl cunoaște». Zice: «acesta sint eu, eu sint sfântul Anton. Tu să n-ai frică că-ți muri (că vei muri de foame), tu vei merge cu mine». Și el mers-a cu sfântul Anton într-a lui grădină, și zice: «tu vei aici trăi cu mine, căci tu ai pe mine scăpat de moarte și acum eu voiu pe tine lua drept al meu fiu».

Să se mai compare locuri ca acestea: *vezūt-a c-av un gôlub ôcoli de laç motêit-se* (văzut-a că a un porumb înprejurul lacului învîrtit se) P. I. 18₁₅.—*n-am trimă za uts'ide-wo (n-am curaj să ucid-o)* P. I. 22₈.—*aw âl' fost mușât vedê* (a îi fost frumos să vezi = a fost frumos să-i vezi) P. I. 25₁₅.—*ie qw se cucât și qw se facût che ie dôrme* (el a se culcat și a se făcut că el doarme) P. I. 25₃₁.—*io n-am âl' așâ cumparât* (eu n-am îl așa cumpărat) P. I. 39₁₇.—*mul'era qw spus c-aw çûda pinez lu a l'eî om ramâs* (fimeea a spus că au mulți bani ei bărbatului rămas) P. I. 44₁₁.—*a verit drăcu din pinez țe le-a țate âstez din lot dobândit* (a venit dracul după banii pe care i-a tata astăzi la lot câștigat) P. I. 45₁₂.

Ce fel de poziție a cuvintelor e aceasta? Croată? Eu nu pot să hotărâsc. Pușcariu, Studii istroromine, II, 266, spune că ar fi „după model slav”.

§ 302. i)

Istrorominul a suferit influința limbii croate și în ce privește sunetele.

1. Pe *r* sonant din cuvintele croate l-a păstrat ca atare, fără să-l adapteze la materialul aperseptor românesc. Exemple vezi sub § 243 No 88. Adaptarea la materialul aperseptor

romîn are cu toate acestea citeodată loc, în feliul acela că *r* sonant croat a devenit *ăr, îr*: *mărtvi* (morți) P. I. 27₁₀ > croat *mrtav* gen. *mrtva* todt, mortuus; *hărbătu* (spate, spinare) P. I. 31₂₉ > croat *hrbat* Rücken, dorsum; *tărlăt-a* (a alergat) P. I. 31₃₆ > croat *trljati* daherschlendern, incedo temere; *tîrz* (țapeni) P. I. 55₅ > croat *tvrd* hart, fest, durus; *mărvits'e* (fărmături) P. I. 81₁₇ > croat *mrvice* Brosamen, micula.

2. *î* consonant în diftongii ascendenți după consonante labiale se prefacă în *l'*, așa precum se petrece lucrul și în multe limbi slave, între altele în croata. Vezi exemple sub § 239, No 52^a. Este însă de observat că *î* consonant suferă prefacerea în *l'* în istoromîn și în alte înprejurări, în care prefacerea n-are loc în limba croată, și că *î* consonant se găsește uneori schimbat în *l'* (și anume în înprejurări altele decît cea în care schimbarea are loc în limbile slave) și în macedoromîn, chiar în macedoromînul fără meglenit, unde influința slavă a fost minimă. Vezi § 239, No 52^a. Este îndoios, deci, dacă avem a face cu o influință slavă, ori nu mai degrabă cu o dezvoltare proprie, datorită bazei de articulație romînești.

3. Poate că influinții limbilor străine, croată și italiană, se datorește faptul că în istoromîn diftongul *ôá*, a cărui existență de odinioară se probează numai prin cuvîntul *afără-fără* (vezi § 240, No 61), a dispărut, prefăcîndu-se în *ó*. Vezi § 240, No 60.

§ 303. j)

Toate împrumuturile din limbi străine, înregistrate până aici, fac parte din *uzul constant* al istoromînului. Chiar vocative ca *bóje, móia drága, drága máico*, și un imperativ ca *hómo* (Vezi § 294 No 2 β , § 295 No 2 α , § 300 No 2) fac parte din *uzul constant* al istoromînului, dupăcum aș făcut (și fac încă) parte din *uzul constant* al stilului unor clase sociale din vechiul regat romînesc vorbe ca *mon dieu, ma chère, maman, allons*. Dar istoromînul mai are și un alt fel de împrumuturi. El anume amestecă *în mod incidental* membre de propoziții și propoziții întregi croate, se servește adecă de porțiuni din limba croată, care în cursul vorbirii se prezintă întimplător, acum unele, acum altele, minții vorbitorului. De pildă: *ne dai bog* (să nu dea dumnezeu, să ferească dumnezeu) P. I. 23₄ 37₈ 77₂₈ > croat *ne daje bog*.—*za vai me bóje* (ajută-mă, doamne! vai, vino-mi, doamne, în ajutor! cuvînt pe cuvînt: vai,

la mine, doamne!) P. I. 25₃>croat *za me, vaj, bože*.—*mărtvi l'udi* vocativ (morților) P. I. 27₁₀>croat *mrtvi ljudi*.—*bog dai srits'u* (noroc să dea dumnezeii) P. I. 70₂₂>croat *bog daje sreću*.—*bógme* (zău! pe legea mea!) P. I. 73₂₁>croat *bogme*, bei Gott, me dius fidius.—*tu-î dósta za me și za móga óța și za móiu máter facút* (tu ai făcut destul pentru mine și pentru tatăl meu și pentru maică-mea) S. P. 46>croat *za me, za moga oca, za moju mater*. E ca cum ar zice un Dacoromîn franțuzit: *tu ai făcut destul pour moi și pour mon père și pour ma mère*.

CAPITOLUL XVI

§ 304. Din tabloul fenomenelor morfologice și lexice înșirate mai sus, în capitolele XIII, XIV, XV, constatăm următoarele. Punctul de plecare la înșirarea fenomenelor îl formează macedoromînul fără meglenit.

A. Sînt fenomene la care dezvoltarea limbii romînești s-a făcut fără influință din partea limbilor străine: a) (§§ 276, 285, 294) 1) α) (Forme nominale: articol postpozitiv, forma 1).— a) (§§ 276, 285, 294) 1) β) (Forme nominale: articol postpozitiv, forma 2 [genitiv-dativ]).—a) (§§ 276, 285, 294) 2) α) (Forme nominale: declinare, forma 2 singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină).—b) (§§ 277, 286, 295) 1) (Forme pronominale: declinare).—c) (§§ 278, 287, 296) II (Forme verbale: perfectele de indicativ *-i, -si*).—c) (§§ 278, 287, 296) III (Forme verbale: perfectul compus al indicativului).—c) (§§ 278, 287, 296) IV (Forme verbale: pluscaperfectul indicativului).—c) (§§ 278, 287, 296) V (Forme verbale: viitorul *-rim*).—c) (§§ 278, 287, 296) VI (Forme verbale: perfectul conjunctivului).—c) (§§ 278, 287, 296) VII (Forme verbale: pluscaperfectul conjunctivului).—c) (§§ 278, 287, 296) VIII, 1 (Forme verbale: imperativul negativ 2 persoană singulară).—c) (§§ 278, 287, 296) IX (Forme verbale: infinitivul).—c) (§§ 278, 287, 296) X, β) (Forme verbale: forma participiului prezent [numai în dacoromîn și meglenit]; întrebuițarea participiului prezent).—c) (§§ 278, 287, 296) XI (Forme verbale: participiul trecut [pasiv]).—g) (§§ 282, 291, 300) 1) (Cuvinte latine, romanice, autohtone).—h) (§§ 283, 292, 301) (Poziția cuvintelor).

§ 305. La aceste fenomene observăm.

1. În general deosebirile dintre dialecte sînt mici.

2. Față cu dacoromînul cele mai mari deosebiri le prezintă macedoromînul fără meglenit.

3. Față cu dacoromînul cele mai mari asemănări le prezintă istroromînul.

4. Meglenitul prezintă asemănări în egale proporții cu dacoromînul, cu macedoromînul și cu istroromînul, așa că nu se poate hotări cu care din aceste dialecte samănă mai mult.

5. Macedoromînul fără meglenit și dacoromînul prezintă din toate dialectele cea mai mare dezvoltare de forme și de înțelesuri ale formelor. Care din aceste dialecte este mai înzestrat din acest punct de vedere, este greu de hotărît.

6. Cele mai sărace în forme și în înțelesuri ale formelor sînt meglenitul și istroromînul. Care dintre aceste două dialecte este mai puțin înzestrat din acest punct de vedere, este greu de hotărît. S-ar părea că cel mai puțin înzestrat este meglenitul.

7. În ce privește caracterele specifice în cadrul fenomenelor înșirate mai sus, dacă ținem socoteală și de faptele pozitive și de cele negative (lipsuri), cele mai multe caractere specifice le posedă macedoromînul fără meglenit, după acest dialect vin în ordine descendentă, dar la mare distanță, dacoromînul, istroromînul, meglenitul. Dacă luăm ca termin de plecare numărul 10, macedoromînul fără meglenit are 10 caractere specifice, dacoromînul 5, istroromînul 3, meglenitul 2. Acest calcul este aproximativ.

8. Pe terenul formelor, ca și pe acel al sunetelor (Vezi § 264 No 2 Nota și § 268 Nos 3, 4), unul și acelaș fenomen s-a putut dezvolta separat, a parte în fiecare dialect. La sunete am avut însă un mijloc, pentru a rîdica pînă la romîna primitivă (Vezi §§ 264 No 2, 266 No 2) unele fenomene, care aparțin tuturor dialectelor ori chiar numai unora din ele, pe acela anume că fenomenul respectiv se întilnește numai la cuvinte băștinașe. La forme, care se alipesc deopotrivă la cuvintele băștinașe ca și la cele străine, acest mijloc lipsește. Pentru aceia pe niciuna din formele comune tuturor dialectelor (cu atît mai puțin pe vreuna comună numai unora din acestea) n-o putem rîdica pînă la romîna primitivă, macarcă una ori alta din formele de acest fel vor fi avînd sigur această vechime. La romîna primitivă *știm* că aparțin numai formele anteromînești (Vezi pentru înțelesul cuvîntului *anteromînesc* § 264 No 2), adecă acele care aū aparținut limbii latine.

De pildă, articolul masculin singular forma 1 (*lu*) și ar-

ticulul feminin singular forma 1 (*a*) se găsește în toate dialectele numai postpuse (Intr-un singur exemplu se găsește în istroromîn articolul masculin singular forma 1, *lu*, antepus). Există acest fapt deja în vechea romînă? Poate. Dar tot atât de posibil este ca faptul să se fi dezvoltat în mod separat, aparținând în fiecare dialect.

9. Pe de altă parte, macarcă un fenomen oarecare lipsește într-un dialect, se poate întâmpla ca acel fenomen să fi existat odată și apoi să fi dispărut. Pluscaperfectul *-sem*, de pildă, nu se găsește în macedoromînul fără meglenit și în istroromîn. Este cu puțință ca aceste două dialecte să nu fi posedat deloc forma capului locului această formă latinească decât cu înțelesul ei latinesc, de pluscaperfect al conjunctivului, iar schimbarea de înțeles a acestei forme să se fi petrecut numai în dacoromîn și în meglenit? Este adecă cu puțință ca pluscaperfectul conjunctivului latinesc să fi dispărut din macedoromînul fără meglenit și din istroromîn ca pluscaperfect de conjunctiv, iar cu înțelesul de pluscaperfect al modului siguranței să nu fi existat în aceste două dialecte niciodată? Este. Dar tot atât de posibil este—și eu cred că e chiar mai probabil—ca evoluția de înțeles a pluscaperfectului conjunctivului latin să fi avut loc odată pe tot terenul limbii romînești și ca apoi această formă, cu înțelesul actualului pluscaperfect *-sem* din dacoromîn și meglenit, să fi dispărut din macedoromîn fără meglenit și din istroromîn. Perfectul conjunctivului dacoromîn (*să fi făcut*), care astăzi numai în dacoromîn se găsește, n-a existat cumva odată în toate dialectele și apoi a dispărut din macedoromîn și din istroromîn? Ori, din contra, perfectul conjunctivului din macedoromînul fără meglenit (*să am făcut*), care actualmente numai în acest dialect se găsește, să nu fi existat cumva odată în toate dialectele și apoi să fi dispărut din meglenit, din dacoromîn și din istroromîn? Și una și alta sînt cu puțință.

Chiar pe terenul sunetelor am ținut incidental socoteală de asemenea eventuală prezență a unui fenomen într-un dialect, unde astăzi nu se mai găsește (Compară, de pildă, cele spuse la § 269, *α*, despre istroromînul *do*). Dar acolo se găsește cîteodată obstacole, peste care foarte greu poți trece. Ușor poate zice cineva că e absurd să admiti că rotacismul lui *n* ar fi existat odată, în înflorirea lui actuală dela Moți și din istroromîn, pe tot teritoriul romînesc, și că apoi pe majoritatea acestui teritoriu ar fi dispărut pînă la slabe rămășiți din cauză că

r s-ar fi prefăcut în *n*. Ușor poate zice cineva că e absurd să admiți acest lucru, pentru că firea limbilor romanice e de așa fel, că prefacerea prin alunecare de sunet spontanee a lui *n* intervocalic în *r* e mai obișnuită decât cea a lui *r* intervocalic în *n*, iar în limbile indogermane prefacerea a diferite consonante intervocalice în *r* prin alunecare de sunet spontanee e obișnuită, în vreme ce *r* intervocalic e foarte refractar față de schimbările spontanee. Apoi asemenea schimbare în *bloc* a unei consonante în alta, urmată de revenirea în *bloc* la consonanta de mai înainte, e neobișnuită în istoria limbilor. Absurditatea nu-i, negreșit, *probată* prin asemenea considerații (Totul este cu puțință!), dar devine prin ele *probabilă*.

Pe terenul cel maleabil al formelor însă niciun obstacol nu ne împiedecă de a admite că o formă, datorită dezvoltării proprii a limbii, fără influință din partea limbilor străine, care astăzi se găsește numai într-o parte a domeniului românesc, a existat odată în întreg acest domeniu. Chiar despre un fenomen așa de izolat, ca acel al întrebuintării pronumelui masculin *lui* cu înțelesul femininului *ei* din istroromîn, poate susținea cineva că a existat odată, sporadic, în toate dialectele, fără ca să fie acuzat de absurditate.

Dificultatea la asemenea susțineri stă în faptul de a hotărî precis că cutare formă se datorește într-adevăr dezvoltării proprii a limbii, fără nicio influință din partea vreunei limbi străine. Pentru o asemenea precizie hotărîre trebuie atîta pricepere adîncă a firii limbilor încunjurătoare, încît ea devine imposibilă. Și aici, ca și pe oricare alte terenuri ale științei, trebuie să ne mulțămim cu aproximații.

10. În mijlocul acestei nesigurante asupra vechimii fenomenelor și asupra prezenței lor în acele dialecte, unde astăzi nu se mai găsesc, sigur este numai faptul că formele anteromînești, care aparțin adevăratei limbii latine, aflătoare astăzi numai în unul ori numai în unele dialecte, au existat odată în toate dialectele, și că, de pildă, istroromînul a posedat și el odată perfecte simple ale indicativului.

11. Dupăcum la sunete, tot așa la forme constatăm faptul că un fenomen propriu unui dialect se găsește și în porțiuni din alt dialect, ceea ce probează strînsa legătură genetică dintre un teritoriu și altul al rominismului. Vezi Macedoromîn fără meglenit a) (§ 276) 1, β; c) (§ 278) XI, A 2; Meglenit c) (§ 287) X, α, nota.

§ 306. B. Sînt fenomene la care dezvoltarea limbii românești s-a făcut prin influință din partea limbilor străine: a) (§§ 276, 285, 294) 2) β) (Forme nominale: cuvinte străine își păstrează declinarea din limba de origine).—a) (§§ 276, 285, 294) 2) γ, δ, ε, ζ) (Forme nominale: s-au introdus forme de declinare și de acord străine).—b) (§§ 277, 286, 295) 2) α, β, γ, δ) (Forme pronominale: s-au introdus pronume străine și elemente derivative pronominale străine).—c) (§§ 278, 287, 296) I (Forme verbale: formele prin care se exprimă viitorul, *actio instans* și *actio inchoativa* dela modul siguranței, apoi modul dorinței, al posibilității, al probabilității, al necesității, al irrealului, sînt imitate după limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) VIII, 2 (Forme verbale: formă de imperativ introdusă din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) X, α (Forme verbale: forma participiului prezent introdusă din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) XII (Forme verbale: forme de prezent al indicativului, imperfect al indicativului, prezent al conjunctivului introduse din limbă străină; o formă personală dela viitorul *-rim* introdusă din limbă străină; lipsa conjunctivului datorită imitației unei limbi străine; cuvinte străine își păstrează formele de conjugare din limba de origine; raporturile de verb perfectiv și verb imperfectiv, și prefixele și sufixul pentru exprimarea acestor raporturi, introduse din limbă străină; raportul de verb iterativ, și sufixe pentru exprimarea acestui raport, introduse din limbă străină; adiective construite cu dativul conform uzului din limbă străină).—c) (§§ 278, 287, 296) XIII (Forme verbale: formarea pasivului prin mijlocirea verbului *venire* conform uzului din limbă străină).—d) (§§ 279, 288, 297) 1) (Adverbe introduse din limbă străină).—d) (§§ 279, 288, 297) 2) (Forme adverbiale introduse din limbă străină).—e) (§§ 280, 289, 298) (Prepoziții introduse din limbă străină).—f) (§§ 281, 290, 299) (Conjunții introduse din limbă străină).—g) (§§ 282, 291, 300) (Cuvinte introduse din limbă străină).—i) (§§ 284, 293, 302) (Sunete introduse din limbă străină).—j) (§ 303) (Amestec în vorbirea românească de crîmpee din vorbire străină).

§ 307. La aceste fenomene observăm.

1. Dintre toate dialectele cel care a făcut mai puține împrumuturi din limbi străine este dialectul dacoromîn. Numai prefixe (Și anume prefixul *ne-*, pentru care vezi exemple în Tiktin Wörterbuch. Intrucît în prefixele *pre-* și *răz-*, *răs-* se va fi amestecînd influința prefixelor slave *prk-*, *pri-*, *raz-*, e

o chestiune până acum nelămurită, chiar în urma celor spuse de Max Auerbach, *Die Verbalpräfixe im Dakorumänischen*, XIX-XX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig pag. 245, 250. Asupra prefixelor docoromine vezi ale mele *Principii de istoria limbii* pag. 98 și lucrarea lui Auerbach mai sus citată), sufixe derivate (pentru care vezi ale mele *Principii de istoria limbii* pag. 149, dar mai ales G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916), adverbe (Vezi sub macedoromîn fără meglenit, § 279), vreo două prepoziții (Vezi sub macedoromîn fără meglenit, § 280) și cuvinte, anume substantive, adiective și verbe, niciun pronume (Pentru cuvinte tot dicționarul lui Cihac, cu toate greșelele lui, este informatorul pînă în momentul de față), a împrumutat dacoromînul din limbă străină. Forme de declinare, de conjugare, pronume, conjuncții, împrumutate din vreo limbă străină, nu se găsesc în dacoromîn. Chiar cuvintele străine, care se găsesc multe în dacoromîn, nu se pot compara, nici în privința numărului, nici în ceea ce privește importanța, cu masa enormă de cuvinte străine care se găsesc în celelalte dialecte.

2. La o mare distanță de dacoromîn se înșiră celelalte dialecte din punct de vedere al infiltrării influenței străine. Tot felul de forme, de declinare nominală, de acord nominal, de derivare pronominală, de conjugare, apoi pronume, raporturi dintre primitiv și derivat la verbe împreună cu formele respective (verbe perfective și imperfective, verbe iterative), raporturi la nume (adiective construite cu dativul conform uzului din limbă străină), forme adverbiale, prepoziții multe, conjuncții, au fost împrumutate: caz, număr, persoană, timp, mod, pasiv, s-au introdus din limbă străină pentru raporturile românești, apoi s-au introdus raporturi nouă împreună cu formele respective, apoi s-a pus un raport în locul altuia. Pe de-asupra tuturor s-a vîrît în limbă un noian de cuvinte, nu numai de substantive, de adiective și de verbe, ci chiar de pronume, și acele cuvinte s-au lăsat adesea cu forma lor de declinare și de conjugare din limba de origine. Ca culme s-au mai amestecat, în limba cea deja atît de înstrăinată, cîrmepee întîmplătoare de vorbire străină.

Față cu acest bagaj enorm de străinisme, acele cîteva soiuri de forme pe care le-a împrumutat dacoromînul, și care se găsesc firește și în celelalte dialecte, apar ca o bagatelă: prefixe (vreo unul două), care nu servesc pentru exprimarea raporturilor de perfectiv și imperfectiv (Reflexele macedoromîne și

istroromîne n-aŭ fost încă cercetate), sufixe derivative, care nu servesc pentru exprimarea raporturilor de perfectiv, imperfectiv și iterativ (Reflexele lor în celelalte dialecte aŭ fost cercetate numai pentru macedoromîn de Pascu Sufixele romînești), și prepoziții (vreo două).

3. Nu sînt însă la acelaș nivel macedoromînul fără meglenit, meglenitul și istroromînul din punct de vedere al influinței străine. Din mijlocul lor macedoromînul fără meglenit se dega-jează ca mai puțin influențat. La acest dialect străinismul a pă-truns în masă mare în declinarea nominală, la pronume, la ad-verse, la prepoziții și la conjuncții, și chiar pe aceste terenuri influința străină nu s-a exercitat cu aceiș mare intensitate în toate localitățile, căci multe fapte sînt probate numai prin C. D., adecă numai pentru Albania. Pe terenul verbului macedoromînul fără meglenit se mișcă mai liber. Este adevărat că o cercetare mai amănunțită a sintaxei verbului, iar nu așa fragmentară, cum am făcut-o eu, ar scoate la iveală mult mai multe asămănări cu limba greacă ori cu limba albaneză, asămănări pe care ar fi cineva adeseori îndrituit să le considere ca împrumuturi stră-ine. Dar în această fragmentară cercetare eu am păstrat aceiaș proporție la toate dialectele, și pentru aceia, din punct de vi-dere relativ, concluziile la care ajung sînt juste. Decî, pe te-renul verbului macedoromînul fără meglenit se mișcă mai liber. În afară de forma participiului prezent, de imperativul cu *as*, care de altfel numai în C. D. se găsește, și de formele compuse ca *va-vaî*, *vrea-vreaî*, el nu prezintă nimic străin (De forma probabilă de conjunctiv *-ș*, probată printr-un unic exemplu din C. D., nu țin socoteală. Vezi sub c, § 278 XII). Formele com-puse cu *va-vaî*, *vrea-vreaî* sînt, drept, foarte importante și simbolizează un mare număr de raporturi dintre cele mai între-trebuințate, dar chiar la ele macedoromînul fără meglenit pre-zintă oarecare independență (Compară formele compuse din *va-vaî*, *vrea-vreaî* și viitorul *-rim*) și în orice caz o atita ușu-rință de minuire, încît împrumutul a devenit o adevărată asimi-lare. Dacă la acestea se adauge considerația că pe terenul for-melor neinfluențate de limbă străine macedoromînul fără megle-nit prezintă o dezvoltare și o vigoare egale cu ale dacoromînu-lui (Vezi § 305 No 5), se poate spune că, cu toată influința străină, acest dialect și-a păstrat, chiar din punct de vedere al formelor, făptura romînească. În legătură cu această independență în mișcări stă faptul că folklorul acestui dialect este nu numai

bogat în cantitate (Din literatura poporană a Arominilor, colecțiune formată și rînduită de Pericle Papahagi, vol. I [literatura copilărească, medicina populară, ghicitori, proverbe și idiotisme, colinde, paparudele, lăzărelul, leagănul, sărbătoarea sinzi-enilor său taviani, luna nouă, deceuri, poezia populară], București, 1900, 1072 pagini. Basme aromine [culese] de Pericle Papahagi, București, 1905, 748 pagini, din care 504 pagini cuprind basmele. De alte colecții mai mărunte, precum Weigand Aromunen II, nu mai pomenesc), dar interesant din punct de vedere al vîociunii sentimentului, al puterii imaginației, al humorului. În el se oglindește un popor energic, inteligent și de spirit. După mine basmele macedoromine sînt mai frumoase decît cele dacorominești (Nu vorbesc de basmele lui Ion Creangă, acestea sînt produse individuale).

4. Meglenitul și istroromînul sînt copleșite de străinismu. O gradație totuș se poate face și între ele, în felul acela a-nume că copleșirea este încă mai mare la istroromîn decît la meglenit. În afară de formele verbale compuse cu *va-vaî*, *vrea-vreaî*, care lipsesc și meglenitului și istroromînului și sînt înlocuite în ambele aceste dialecte prin formațiuni rominești, meglenitul este mai liber la declinarea nominală (și aici este mai liber chiar decît macedoromînul fără meglenit), la participiul prezent, la prepoziții. Pe de altă parte, la formele verbale, de care posedă multe străine și meglenitul, istroromînul întrece în străinism prin lipsa conjunctivului, prin formele imperfectului, prin raportul de verb iterativ și formele pentru exprimarea acestui raport, prin formarea pasivului, prin schimbarea raportului dintre unele adiective și complimentul lor. La adverb, dacă meglenitul prezintă faptul destul de important că formează adverbe din substantive rominești articulate cu articolul bulgăresc, istroromînul prezintă pe acel mai important încă al întrebunțării adverbului *kā* cu înțelesul croat al adverbelor prefixe germane *weg-*, *fort-*, *ab-*. Pe socoteala istroromînului se adaugă apoi poziția nerominească a cuvintelor.

Dacă la excesivul material străin se adaugă puțina dezvoltare a formelor neinflunțate de străinismu (Vezi § 305 No 6), rezultă pentru meglenit și pentru istroromîn, chiar față de macedoromînul fără meglenit, dar mai ales față de dacoromîn, o înfățișare nerominească, care atinge culmea în istroromîn. Dar nu e numai nerominească această înfățișare, ci și a-

cea a unui instrument sărăcăcios, neîndestulător, pe care vorbitorul îl mînuiește cu greu și fără tragere de inimă. Meglenitul, și mai ales Istroromînul, își fac prin limba lor impresia că mai bucuroși ar fi să vorbească bulgărește orî turcește orî sirbește decît biata lor limbă romînească. În legătură cu aceasta stă faptul că și folklorul acestor dialecte este sărac în cantitate (Weigand, Vlacho-Meglen, Leipzig, 1892: 20 de coloane de texte. Pericle Papahagi, Romîniî din Meglenia, București, 1900: 7 coloane și 7 pagini de texte. Pericle Papahagi, Meglenoromîniî I, II, București, 1902: 125 de pagini cu diferit cuprins, dintre care mai importante 35 de pagini de basme; restul de 90 pagini cuprinde în mare parte traduceri în dacoromîn și detalii în dacoromîn. Th. Capidan, Meglenoromîniî II, București, 1928: 220 pagini [introducere, cîntece, basme, gîcitori, frazeologie—adecă propoziții izolate—].—Weigand, Istrisches, I Jahresbericht, 122 sqq.: 16 pagini de texte. Sextil Pușcariu, Studii istroromîne, București, 1906: 22 coloane și 38 pagini de texte. Iosif Popovici, Dialecte romîne din Istria, II, Halle a. S. 1909: 83 pagini de texte. Pentru alte mărunțișuri vezi Byhan Istrorumänisches Glossar, în VI Jahresbericht, pag. 175 sqq., care dă toată bibliografia anterioară anului 1899) și lipsit de farmecul folklorului dacoromîn și macedoromîn: monotonie, imaginație săracă și în aceiaș vreme absurdă, lipsă de vioiciune și de orice spirit, opera unui suflet obosit și stors.

5. Și totuș, în mijlocul aceștei năvăliri de forme și de cuvinte străine, sunetele aũ rămas neatînse, ele aũ persistat să fie cele romînești și să se dezvoalte în mod independent, conform cu spiritul limbii romîne. Influență străină, cită se poate constata sigur, din acest punct de vedere este minimă: la macedoromînul fără meglenit păstrarea lui ϑ , δ , γ în cuvinte de origine străină și introducerea sunetelor ϑ , γ în trei cuvinte romînești; la istroromîn păstrarea lui r sonant în cuvinte de origine străină; la meglenit nimic.

6. Și totuș, în mijlocul enormului material străin care a înundat istroromînul, o trăsătură de unire puternică printr-o formă romînească a persistat să existe între acest dialect și dialectul dacoromînesc, și tocmai pe terenul verbului, unde istroromînul a fost atît de mult ros de străinism. E vorba de formele așa numite viitorul I al indicativului (*voiũ face*) și optativ (*aș face*, *aș fi făcut*), care servesc în mare parte pentru raporturile de timp și de mod, pe care macedoromînul fără me-

glenit le exprimă prin compuneri cu *va-vaî*, *vrea-vreaî*. Din trei puncte de vedere samănă istroromînul cu dacoromînul la aceste forme, din punct de vedere fonologic, morfologic și sintactic. Formele acestea se găsesc apoi în istroromîn în cea mai mare înflorire, istroromînul li-a dat chiar o întrebuițare mai mare, peste granițele întrebuițării lor din dacoromîn. Iar asămănarea lor este cea mai mare față cu dialectul dacoromînesc din Banat.

§ 308. Din aceste fapte tragem învățăturile următoare.

α. Dacoromînul, ca să fie așa de puțin influențat de limbi străine, față de cum au fost influențate celelalte dialecte, a trebuit să se găsească în raporturile lui cu limbile străine în condiții excepționale. Aceste condiții excepționale n-au putut consta în faptul că Dacoromînii ar fi posedat mai multă putere de rezistență, mai multă energie de rasă, căci energia de rasă a fost tot așa de mare la Macedoromînii fără Megleniți, după cum o probează dialectul acestora și folklorul lor. Condițiile excepționale au trebuit să fie orî numărul coplesitor de mare al Dacoromînilor față cu străinii depe lingă dinșii și din mijlocul lor, orî (ceia ce nu revine tocmai la aceiaș) starea de rară populație anterioară pe locurile pe unde Dacoromînii au emigrat.

β. Pentruca dialectul macedoromîn fără meglenit să păstreze atîta vigoare, macarcă a fost mult influențat de limbi străine, a trebuit ca Macedoromînii să fi fost încunjurați de străini mulți și influenți, dar în aceiaș vreme să fi format un bloc numeros și compact și să se fi recrutat din acei Romîni, la care limba și cultura specifică romînească să fi prins cele mai adînci rădăcini.

γ. Starea de deprimare a dialectelor meglenit și istroromîn se poate explica prin aceia că Romînii care vorbesc aceste dialecte au trăit de multă vreme în număr mic în mijlocul unor neamuri străine cu mult mai numeroase și în aceiaș vreme cu mult mai puternice din punct de vedere politic.

δ. Asămănarea dintre dacoromîn și istroromîn în una dintre cele mai importante forme gramaticale nu se poate explica prin vreo afinitate mai mare genetică dintre Dacoromîni și Istroromîni decît dintre aceste neamuri de Romîni și Macedoromîni și Megleniți (căci este foarte posibil ca forma gramaticală respectivă să fi existat odată pe tot domeniul romînesc), ci mai degrabă prin vreo legătură mai îndelungată cronologică: Dacoromînii și

Istroromîniî trebuie să fi trăit mai departe și îndelungată vreme în contact strîns și imediat, dupăce Macedoromîniî s-au despărțit de dinșii.

ε. Un mare contrast constatăm la dialectele romînești, dupăcum le judecăm din punct de vedere al formelor și cuvintelor pe de o parte, din punct de vedere al sunetelor pe de altă parte. Judecate din punct de vedere al formelor și cuvintelor, ele apar foarte deosebite între dinsele, încît fără o prealabilă pregătire acel care vorbește pe unul din ele nu poate pricepe pe celelalte. Și dacă iaî ca criteriu de deosebire între limbî priceperea (Vezi cele spuse la § 273), apoi dialectele romînești îi apar ca patru limbî deosebite, anume ca dacoromîn, ca macedoromîn fără meglenit, ca meglenit și ca istroromîn. Judecate din punct de vedere al sunetelor însă, dialectele romînești apar atît de asămănătoare, atît de strîns legate între ele, cu atît de minime deosebiri dela unul la altul, încît stai la îndoială dacă trebuie să le dai numele de dialecte, și nu mai degrabă pe acel de subdialecte (Vezi cele spuse la § 273). Din acest punct de vedere, al sunetelor, considerate, ele îi apar apoi așa grupate, că pe meglenit nu-l poți considera ca de o egală importanță dialectală cu dacoromînul, cu macedoromînul fără meglenit și cu istroromînul, ci trebuie să-l judeci ca o ramură a macedoromînului, vezi § 274 No 16.

Cu totul pe dos se prezintă lucrurile, cînd comparî limba romînească cu celelalte limbî romanice. Aici, pe terenul limbilor romanice comparate între ele, ai a face cu o mare asămănare de forme și de cuvinte, dar cu o tot așa de mare deosebire de sunete. Nenumărate forme latinești aceleaș, și nenumărate cuvinte latinești aceleaș, primite de limbile romanice ca moștenire din limba latină, aū continuat de a trăi în ele până astăzi. Din nenorocire sunetele s-aū schimbat așa de deosebit dela o limbă la alta, încît formele acelea, măcarcă aceleaș, și cuvintele acelea, măcarcă aceleaș, aū devenit incomprehensibile dela o limbă romanică la alta. Aceste limbî, limbile romanice, tocmai pe dos de cum se petrec lucrurile cu dialectele romînești, îi apar ca dialecte ale aceleiaș limbî, cînd le judeci din punct de vedere al formelor și al cuvintelor, și ca limbî deosebite, cînd le judeci din punct de vedere al sunetelor!

Care sînt limbî deosebite? Limbile romanice, la care samănă formele și cuvintele, dar se deosebesc sunetele? Orî dialectele romînești, la care samănă sunetele, dar se deosebesc for-

mele și cuvintele? Această întrebare este de acelaș fel cu următoarea. Care oameni se deosebesc între dinșii? Acei care au complexiuni fizice și psihice deosebite, dar sînt înbrăcați la un fel? Ori acei care au aceeaș complexiune fizică și psihică, dar sînt înbrăcați în diferite feliiuri? Care samănă mai mult? Un Chinez și un Francez înbrăcați la fel după ultima modă pariziană? Ori un ficior de plugar, ajuns boer în București, și tată-so cel cu ișari și cu minele crăpate dela coarnele plugului? Formele și cuvintele lesne se împrumută, ca și haînele. Greu se împrumută și se schimbă sunetele, cele izvorite din baza de articulație, care această din urmă nu se poate schimba după plac (Vezi § 268 No 4 Nota). Nicî baza psihologică, pe care se altoesc formele și cuvintele străine, nu se poate schimba după plac (Vezi § 268 No 4 Nota), dar ea este mai maleabilă, mai primitoare, ea face parte din spiritul cel impalpabil. Sunetul e legat mai ales de partea cea greoaie și brută a omului, de constituția lui fizică. Istroromînul a păstrat din originara limbă romînească numai puțin. Cu grămada a luat din limbă străină forme și cuvinte și a trîntit în propria sa limbă. Că și-a schimbat și mintea însăș în minte străină prin acest bagaj străin primit în masă, aceasta nu s-a întimplat, dar persistența sufletului romînesc sub haîna străină nu se poate constata lesne. Sunetele însă cu care pronunță, atît restul de forme și cuvinte latinești car i-au mai rămas, cît și mulțimea formelor și cuvintelor străine împrumutate, au trecut prin exact aceeaș vicisitudine cu sunetele din celelalte dialecte, dela originea lor latinească până astăzi, și astăzi au aproape aceeaș fizionomie cu sunetele din întreg domeniul romînesc. Samănă a Croat Istroromînul numai, la sunet își dă în teapă, cum se zice, se vede că-i Romîn cît de colo. Trebuie să fie Romîn și la suflet, dar acest lucru mai cu greu se poate constata. Iar Francezul are cu grămada forme și cuvinte aceeaș cu ale Romînului, forme și cuvinte pe care i le-a impus lui, ca și Romînului, Roma cuceritoare. Sunetele însă, cu care pronunță acest mare și asămănător bagaj latinesc, sînt atît de deosebite de ale Romînului, încît își dă și el în teapă, și se arată că-i Celt, amestecat cu Ligur, cu Iber, cu German, și altoit pe fondul unei alte rase mai vechi careva, iar nu Romîn, care a eșit dintr-un conglomerat de neamuri cu totul altul (Vezi § 234 No 2 *).

*) In privința aceasta face Wundt următoarele juste observații. Die Sprache, I, pag. 382-388 : "Cînd o limbă băștinașă este influințată de o

Pentru aceia este tocmai contrarie realității următoarea susținere a lui Weigand, *Linguistischer Atlas des dakorumänischen Sprachgebietes*, Leipzig, 1909, pag. 9: „Cîtă vreme în dialecte de aceiaș origine există numai deosebiri de sunete orî lexicale, nu poate vorbi cineva de limbî deosebite. Indatăce însă flexiunea suferă schimbări remarcabile, capătă dialectul caracterul unei limbî deosebite. În orice caz criteriul din urmă este mai bun decît acel bazat pe șimple deosebiri de sunete orî chiar pe deosebiri lexicale“. Să se observe că prin „chiar pe deosebiri lexicale“ Weigand dă a înțelege că criteriul bazat pe sunete e mai puțin bun decît chiar cel bazat pe cuvinte. Este cel mai pseudoștiințific lucru pe care l-am cetit în vieța mea.

§ 309. C. Din punct de vedere al arhaismului fenomenelor, constatăm următoarele.

La macedoromin fără meglenit sînt arhaice fenomenele :

limbă străină în așa grad, încît devine o limbă amestecată (*Mischsprache*), se observă că limba cea străină nu este influințată de limba băștinașă, în gura celor care vorbesc limba băștinașă ca limbă maternă, decît în sunete. Orîcît de mare ar fi influința limbii străine, această limbă străină nu influințează sunetele limbii băștinașe, ci din contra sunetele ei primesc schimbări în gura celor care aș limba băștinașă ca limbă maternă și care alături cu limba lor băștinașă vorbesc și limba străină, care altfel, în alte privinți decît sunetele, nu suferă din partea limbii băștinașe nicio influință. Cu cît vorbitorii limbii băștinașe sînt mai aproape de natură, mai lipsiți de cultură, cu atît limba străină vorbită de dînșii este mai influințată din punct de vedere al sunetelor de limba lor băștinașă. Două fapte anume aș loc. Cînd cei cu limba băștinașă nu vorbesc limba lor amestecată, ci pe cea străină, o vorbesc pe aceasta neschimbată în alte privinți și schimbată numai puțin din punct de vedere al sunetelor. Cînd însă cei cu limba băștinașă vorbesc limba cea amestecată, atunci schimbă sunetele limbii celei străine după firea sunetelor limbii lor băștinașe. Aceste lucruri se constată din cele ce se petrec cu limba germană din Alsacia și din unele cantoane ale Elveției, unde ea este influințată de limba franceză, și cu limba germană din statele unite ale Americii, unde ea este influințată de limba engleză. *Die Sprache*, I, pag. 400-401: ‘Rasa are influință în felul acela că, atunci cînd se amestecă diferite neamuri de oameni, care aș diferite limbî, neamul cel mai puternic prin cultură și prin influință politică impune celui altal cuvintele și formele gramaticale, sunetele însă predomină ale neamului celui mai slab prin cultură și influință politică, dar mai numeros. Astfel s-aș întîmplat lucrurile cu invaziile popoarelor indogermane în actualele teritorii ocupate de dînsele, unde aș supus o populație băștinașă mai veche. Astfel s-aș întîmplat lucrurile cu romanizarea popoarelor romanice. Astfel s-aș întîmplat lucrul cu limba engleză, unde neamul german a dat formele și cuvinte, neamul romanic a dat cuvinte multe, iar sunetele sînt ale neamului celt băștinaș’.

a) (§ 276) 2) α) (Forma a două singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină nu s-a identificat cu pluralul, cum s-a întâmplat aceasta în actualul dacoromîn, ci alături cu forma *-e*, *-i* există foarte des și forma originală *-ă*).—c) (§ 278) II (Perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la întregul singular, iar persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală).—c) (§ 278) IV (Forma de pluscaperfect al indicativului compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut).—c) (§ 278) V (Viitorul *-rim*).—c) (§ 278) IX (Infinitivul se găsește numai sub forma întreagă).—g) (§ 282) (Cîteva cuvinte latinești care au dispărut din celelalte dialecte).

La meglenit sînt arhaice fenomenele: a) (§ 285) 2) (Forma a două singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină, *-e*, *-i*, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în meglenit, unde se găsește numai forma originală *-ă*).—c) (§ 287) II (Perfectele de indicativ *-i* s-au păstrat, perfectele *-si* au forma forte la singular [afară de p. 2, care în macedoromîn fără meglenit apare accentuată și pe radical, în meglenit însă se găsește accentuată numai pe terminație], iar persoanele 1 și 2 plurale dela toate perfectele simple au păstrat forma originală, neanalogică după 3 persoană plurală).—c) (§ 287) IV (Forma de pluscaperfect al indicativului compusă din imperfectul lui *am* și participiul trecut).—c) (§ 287) IX (Infinitivul se găsește mai numai sub forma întreagă).—g) (§ 291) (Cîteva cuvinte latinești care au dispărut din celelalte dialecte).

La istroromîn sînt arhaice fenomenele: a) (§ 294) 2) α) (Forma a două singulară [genitiv-dativ] dela declinarea feminină, *-e*, *-i*, care există în parte în macedoromîn, iar în dacoromîn a ajuns să fie identică cu forma pluralului, nu există în istroromîn, unde se găsește numai forma originală *-ă*).—c) (§ 296) V (Viitorul *-rim*).—g) (§ 300) (Cîteva cuvinte latinești care au dispărut din celelalte dialecte).

Dacoromînul, în totalitatea lui considerat, și în cadrul fenomenelor de noi cercetate, nu prezintă nimic arhaic. Numai în subdialecte apar arhaisme, și anume în Banat și, foarte puțin, în Criș-Mureș.

Banat: c) (§ 296) I (În Banat se găsește forma cea mai arhaică a auxiliarului de optativ *aș*, formă care exista în vechea romînă, alături cu forma mijlocie a acestui auxiliar, formă

care există în istroromîn, și cu forma cea mai recentă a lui, formă care există în dacoromîn. Vezi § 255 No 217 Nota).— c) (§ 278) II (În Banat se găsesc pe alocurea perfecte de indicativ *-i*, apoi perfecte de indicativ *-si* cu formă forte la persoana 1 singulară).

Criș-Mureș: c) (§ 278) II (Pe alocurea se găsesc perfecte de indicativ *-i* și persoanele 1 și 2 plurale dela perfectele *-i*, *-si* cu forma originală neanalogică după persoana 3 plurală).

Dacă este de admis că limba e cu atît mai arhaică, cu cît poporul care o vorbește e mai aproape de locul lui de obîrșie, orî cu cît s-a despărțit mai de curîndă vreme de acel loc de obîrșie, apoi trebuie să conchidem din faptele de mai sus următoarele:

α. Macedoromînii (inclusiv Megleniții) sînt mai aproape de locul de obîrșie al Romînilor decît Dacoromînii și Istroromînii.

β. Istroromînii s-au despărțit mai de curîndă vreme de acel loc de obîrșie decît Dacoromînii.

γ. Dacoromînii în migrația lor au mers dela vest spre est, căci arhaismele scad cu cît mergî dela vest spre est.

III

§ 310. Învățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin formele și cuvintele ei asupra istoriei poporului romîn din timpul originii acestui popor, sînt următoarele:

1. Locul de obîrșie al poporului romîn este teritoriul romanizat al peninsulei balcanice, pe care l-am delimitat la §§ 111, 234.

2. Din masa uniformă a acestui popor s-au despărțit cei dintîi Macedoromînii cu Megleniții.

3. După ce s-au despărțit Macedoromînii cu Megleniții, Dacoromînii și Istroromînii au continuat de a trăi în legătură neîntrepută o bucată de vreme.

4. Macedoromînii cu Megleniții au trăit încunjurați de neamuri superioare la număr, pănă ce s-au despărțit unii de alții. De aici încolo Macedoromînii fără Megleniți, măcar că încunjurați de neamuri superioare la număr, au reușit, orî pentru că superioritatea numerică a încunjuraților n-a fost excesivă, orî grație vreunor avantaje sufletești față de încunjurații aceia, să-și păstreze caracterul etnic specific romînesc cu destulă vigoare. Megleniții însă, care au constituit dela capul locului o mică parte a Macedoromînilor, au fost doborîți de influința străină, din cauză că masa străinilor încunjurați a fost excesivă.

5. Aceiaș copleșitoare influință din partea străinilor încunjurători, din cauza masei excesive a acestora, ca și Megleniții, au suferit-o Istroromîni. Istroromîni însă în actualul lor teritoriu sînt relativ de curînd veniți. Nu cu multă vreme în urmă ei erau mai apropiați de punctul de obîrșie al romînismului decît Dacoromîni.

6. Dacoromîni au emigrat dela vest spre est. Față cu neamurile încunjurătoare, ori cu acelea cu care au conviețuit, ei au prezentat totdeauna o masă foarte puternică numerică. În special, dacă au ocupat teritorii, care posedau o populație anterioară străină, ei au fost mai numeroși decît aceasta, iar dacă peste dinșii au venit neamuri străine, ei au fost totdeauna mai numeroși decît populațiile acestea străine. Niciodată, nicăiri pe actualul teritoriu dacoromîn, populația dacoromînă n-a fost în minoritate față cu vreo populație oarecare străină conviețuitoare. Iar în relațiile lor cu popoarele străine încunjurătoare, care se găsea în teritorii complect străine limitrofe, Dacoromîni depe întregul actual teritoriu dacoromînesc, pe de o parte au prezentat linii de demarcație naționale precize, iar pe de alta nu s-au lăsat să fie niciodată copleșiți de influință străină: coeziunea romînească a fost totdeauna mai puternică decît adheziunea străină.

PARTEA III.

CE SPUNE LIMBA ALBANEZĂ

Barić = H. Barić, Albanorumänische Studien, I Teil, Sarajevo, 1919.—Bartoli D. = M. G. Bartoli, Das Dalmatische, 2 volume, Wien 1906 (Schriften der Balkankommission).—Bartoli D. A. = M. G. Bartoli, Dalmazia e Albania, în Revue de dialectologie romane, tome II, Bruxelles, 1910.—Bartoli N. = M. G. Bartoli, Note dalmatiche, în Zeitschrift für romanische Philologie, XXXII.—Capidan = Th. Capidan, Raporturile albano-române, Cluj, 1922, în Dacoromania, anul II, 1922, pag. 443-554.—Cihac = A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane, Eléments latins [I], Francfort s. M. 1870, Eléments slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais [II], Francfort s. M. 1879.—Fischer Z. = Emil Fischer, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? în Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911.—Gast. Grund. = M. Gaster, Die nichtlateinischen Elemente im Rumänischen, în Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. I, Strassburg, 1888.—Gast. Rev. = M. Gaster, Stratificarea elementului latin în limba română, în Revista pentru istorie, arheologie și filologie sub direcțiunea lui Gr. G. Tocilescu, I, București, 1883.—H. Col. = B. P. Hasdeu în Columna lui Traian, revistă pentru istorie, lingvistică și psihologie poporană, București.—H. Cuv. = P. B. Hasdeu, Cuvinte din bătrâni, București, 1878-1879, 2 volume.—H. Et. = B. P. Hasdeu, Etymologicum magnum Romaniae, dicționarul limbii istorice și poporane a Românilor, București, 1886 sqq.—H. Pr. = B. P. Hasdeu, Principii de filologie comparativă ario-europee, București, 1875.—Helbig = Robert Helbig, Die italienischen Elemente im Albanesischen, în X Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, pag. 1-137.—Jokl = Norbert Jokl, Studien zur albanesischen Etymologie und Wortbildung, în Sitzungsberichte der Aka-

demie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 168.—Jokl Ind.=Norbert Jokl, Katun, zur Geschichte eines Balkanwortes, in Indogermanische Forschungen, XXXIII, pag. 420 sqq.—Jokl Ind. XXXVI=Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, in Indogermanische Forschungen, XXXVI, pag. 98 sqq.—Jokl Ind. XXXVII=Norbert Jokl, Beiträge zur albanesischen Grammatik, in Indogermanische Forschungen, XXXVII, pag. 90 sqq.—Jokl Unt.=Norbert Jokl, Linguistisch-kulturhistorische Untersuchungen aus dem Bereiche des Albanischen, Berlin und Leipzig, 1923.—Jokl Zeit.=Norbert Jokl, Vulgärlateinisches im Albanischen, in Zeitschrift für romanische Philologie XLI, pag. 228 sqq.—M. Alb.=Gustav Meyer, Albanesische Studien, III, Lautlehre der indogermanischen Bestandtheile des Albanesischen, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 125.—M. Alb. I=Gustav Meyer, Albanesische Studien, I, Die Pluralbildungen der albanesischen Nomina, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 104.—M. Alb. II=Gustav Meyer, Albanesische Studien, II, Die albanesischen Zahlwörter, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 107.—M. Alb. IV=Gustav Meyer, Albanesische Studien, IV, Das griechisch-südrumänisch-albanesische Wortverzeichniss des Kavalliotis, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 132.—M. Alb. V=Gustav Meyer, Albanesische Studien, V, Beiträge zur Kenntniss der in Griechenland gesprochenen albanesischen Mundarten, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band 134.—M. G.=Gustav Meyer, Kurzgefasste albanesische Grammatik, Leipzig, 1888.—M. Ind. VI=Gustav Meyer, Etymologisches aus den Balkansprachen, in Indogermanische Forschungen, VI, 104 sqq.—M. Lat.=Gustav Meyer, Die lateinischen Elemente im Albanesischen, in Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. I, Strassburg, 1888.—M. L. Lat.=Die lateinischen Elemente im Albanesischen, von Gustav Meyer, neubearbeitet von W. Meyer-Lübke, in Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. II, Strassburg, 1904-1906.—M. L. R. R. Alb.=W. Meyer-Lübke, Rumänisch, Romanisch, Albanesisch, in Mittheilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, I, Heidelberg, 1914, pag. 1-42.—M. Wört.=Gustav Meyer, Etymologisches Wörterbuch der

albanesischen Sprache, Strassburg, 1891.—Mikl. B.=Fr. Miklosich, Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte, in Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Bände 98, 99, 100, 101, 102.—Mikl. Slav.=Fr. Miklosich, Die slavischen Elemente im Rumunischen, in Denkschriften der Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Klasse, Band XII.—Nopcsa A.=Franz Baron Nopcsa, Thrakisch-albanische Parallelen, in Anthropos, Revue internationale d'ethnologie et de linguistique, St. Gabriel-Mödling bei Wien, anul 1913.—Nopcsa K.=Franz Baron Nopcsa, Zu Fischer's Albanerforschung, in Korrespondenzblatt der deutschen Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Verlag von Friedr. Vieweg und Sohn in Braunschweig, Jahrgang XLV, Mai 1914.—Nopcsa M.=Franz Baron Nopcsa, Beiträge zur Vorgeschichte und Ethnologie Nordalbaniens, in Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Herzegowina, Wien, Band XII.—Nopcsa U.=Franz Baron Nopcsa, Die Albaner, in Urania, Wochenschrift für Volksbildung, Wien, anul 1913.—Nopcsa Z.=Franz Baron Nopcsa, Sind die heutigen Albanesen die Nachkommen der alten Illyrier? in Zeitschrift für Ethnologie, Berlin, anul 1911.—Pap. et.=Pericle Papahagi, Notițe etimologice, in Analele Academiei romine, seria II, tomul XXIX, Memoriile secțiunii literare.—Ped.=Holger Pedersen, Albanesische Texte mit Glossar, Leipzig, 1895, in Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse der sächsischen Gesellschaft der Wissenschaften, Band XV.—Ped. Ind. V=Holger Pedersen, Das indogermanische *s* im Slavischen, in Indogermanische Forschungen, V, 33 sqq.—Ped. Krit.=Holger Pedersen, Albanesisch, in Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der romanischen Philologie.—Ped. Zeit. XXXIII=Holger Pedersen, Die albanesischen *l*-Laute, in Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXIII, 535 sqq.—Ped. Zeit. XXXVI=Holger Pedersen, Die Gutturale im Albanesischen, in Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, XXXVI, 277 sqq.—Pek.=Pekmezi, Grammatik der albanesischen Sprache, Wien, 1908.—Sand. Grund.=Sandfeld-Jensen, Die nichtlateinischen Bestandtheile im Rumänischen, in Gröber's Grundriss der romanischen Philologie, I, ed. II.—Sand. Jahr.=Sandfeld-Jensen, Der Schwund des Infinitivs im Rumänischen, in IX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.—Sand. Zeit.=Sandfeld Jensen, Die Konjunktion *de* im Rumänischen, in Zeitschrift für romanische Philologie, XXVIII.—

Schuch. Vok.=Hugo Schuchardt, Vokalismus des Vulgärlateins, Leipzig, 1866-1868.—Spitzer=L. Spitzer, Albanesische Etymogien, in Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, I, pag. 318 sqq.—Şain.=L. Şăineanu, Incercare asupra semasiologiei limbii romine, in Revista pentru istorie, arheologie și filologie sub direcțiunea lui Gr. G. Tocilescu, VI.—Treimer=Karl Treimer, Beiträge zur albanischen Sprachgeschichte, in Mitteilungen des rumänischen Instituts an der Universität Wien, pag. 336 sqq.—Treimer Ind. XXXV=Karl Treimer, Der albanische Nationalname, in Indogermanische Forschungen, XXXV, pag. 135-136.—Treimer Zeit.=Karl Treimer, Albanisch und Rumänisch, in Zeitschrift für romanische Philologie, XXXVIII, pag. 385-411.—Vasmer=Max Vasmer, Studien zur albanesischen Wortforschung, I, in Acta et commentationes universitatis dorpatensis, B, Humaniora, I, Tartu (Dorpat), 1921, pag. 3-65.

In scrierea cuvintelor albaneze mă servesc de caracterul *ǎ* pentru a reprezenta pe *o* nerotunzit (în loc de caracterul *ε*, care de obicei servește pentru a reprezenta acest sunet al limbii albaneze), de caracterul *tš* pentru a reprezenta africata compusă din exploziva *t* și spiranta muïată *s* (în loc de caracterul *k*, care servește de obicei pentru a reprezenta acest sunet al limbii albaneze. Pentru valoarea de *tš* a sunetului vezi Pek. §§ 6, 8), de caracterul *dž* pentru a reprezenta africata compusă din exploziva *d* și spiranta muïată *ž* (în loc de caracterul *g*, care servește de obicei pentru a reprezenta acest sunet al limbii albaneze. Pentru valoarea de *dž* a sunetului vezi Pek. §§ 6, 8). Pe *l* al lui Gustav Meyer îl scriu după ortografia lui Pek. și Ped. cu *l*. După Weigand, Albanesische Grammatik, § 11, în dialectul gheg sudic și în dialectul tosc în loc de africata *tš* ar exista *k* (exploziva palatală afonă) și pe alocuri *t* (*t* muïat), și în loc de africata *dž* ar exista *g* (exploziva palatală fonică) și pe alocuri *d* (*d* muïat). Mărturia lui Pekmezi însă e foarte precisă: „*k*, *g* nu sînt palatale curate, *k*, *g* muïați, macarcă adesea iș trag originea din aceste sunete, ci sînt affricatae, ca *ts*, *tš*, *dz*, *dž*. Decît numai la ele, în loc de *s*, *z*, *š*, *ž*, se contopesc cu *t*, *d* niște sunete care țin mijlocia între *s* și *š*, între *z* și *ž*, anume un *s* și un *ž* muïați. *k* decî este un *tš* și *g* este un *dž*“. Apoi Pekmezi e un Tosc, după propria mărturisire, Archiv für slavische Philologie, XXI, pag. 220. Prin urmare pe afirmarea lui Weigand nu pot pune nicio bază.

CAPITOLUL XVII

§ 311. Intre limba romină și limba albaneză există următoarele asemănări. (Punctul de plecare la comparație îl formează limba albaneză).

a) Fonetice

1. *a* neaccentuat < *ă* (Pentru rominește vezi § 237 No 16). Regulat în tosc, cu excepții în gheg. M. Alb. 83; M. Lat. 811-812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. I, 15; Schuch. Vok. III 49 (vag); Gast. Grund. 407; M. Lat. 805; Sand. Grund. 527.—Tot așa în bulgara. Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. I, 15.

2. *á* accentuat + *n* ori *m* < *ă* (*i*) + *n*, *m* (Pentru rominește vezi § 237 Nos 3, 4). Regulat în tosc. Fenomenul lipsește în gheg. M. Alb. 82, 87; M. G. 4; M. Lat. 807-808; Pek. 20, 35.—Relevat de Gast. Grund. 407; M. Lat. 805; Sand Grund. 527.

3. *e* neaccentuat (afară de *e* inițial și final) < *ă* (Pentru rominește vezi § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36). Regulat în tosc, cu excepții în gheg. M. Alb. 65 (sufixul *-en*); M. Lat. 812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 32.

4. *é* accentuat, urmat de *n* și *m* < *ă* + *n*, *m*, câteodată în tosc, și nu numai în aceleaș împrejurări ca în rominește. Fenomenul lipsește în gheg și într-o parte din teritoriul tosc (Pentru rominește vezi § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32). M. Lat. 809; Pek. 36; Archiv für slavische Philologie XXI, 220.

5. *én* + dentală < *in* + dentală. Tosc și gheg. Rar (Pentru rominește vezi § 238 No 25). M. Alb. 85; M. Lat. 809; Pek. 36.—Relevat de M. Lat. 805.

6. *én* + spirantă < *in* + spirantă. Tosc și gheg, în elementele albaneze autohtone. Regulat (Pentru rominește vezi § 238 No 25). M. Alb. 85; Pek. 22.

7. *i* neaccentuat (afară de *i* inițial și final) < *ă*. Regulat în tosc și gheg (Pentru rominește vezi § 239 Nos 43, 44, 45, 46, 47, 48). M. Lat. 812; Pek. 38.—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 50.

8. *in* inițial neaccentuat + explozivă, *im* inițial neaccentuat + explozivă < **án* + explozivă, **ám* + explozivă, și apoi, după căderea lui *ă* < *n* sonant + explozivă, *m* sonant + explozivă. În tosc și gheg. Regulat (Pentru rominește vezi § 239 No 54,

§ 242 No 86). M. Lat. 813.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 53; Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 407.

9. *i* neaccentuat final dela terminația plurală a masculinelor a căzut, lăsind urme de înmuiere ori de palatalizare asupra sunetului precedent. S-a păstrat înaintea articolului. În tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 239 No 50). M. Lat. 819; Pek 90.

10. *o* neaccentuat < *u* de cele mai multe ori. Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 240 No 65). M. Lat. 813; Pek. 39.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 61.—Tot așa în bulgara. Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Vocal. II, 61.

11. *o* neaccentuat < *ă*. Tosc și gheg. Rar (Pentru românește vezi § 240 No 64). M. Lat. 813; Pek. 38 (Exemplele dela nota 1).—Relevat de Mikl. B. Vocal. II, 62.

12. *o* înainte de grup de consoanante < *u*. Tosc și gheg. Regulat (Pentru limba română, unde fenomenul nu este legat de grup de consoanante și e anterominesc, vezi § 240 No 63). M. Lat. 810; Pek. 36.

13. *u* s-a păstrat ca *u*, n-a devenit *o*. Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 241 No 66). M. Lat. 811; Pek. 37.

14. *u* neaccentuat < *ă* citeodată. Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 241 No 68). M. Lat. 813; Pek. 38 (Exemplele dela nota 1).—Relevat de Mikl. B. Vocal. III, 8.

14^a. -*u* final cade. M. Lat. 813; Pek. 38 (Pentru românește vezi § 241 No 71). Tosc și gheg.

15. *ă* cade înainte de altă vocală, de pildă -*ă* (temă singulară și terminație de nominativ-acuzativ singular, la unele feminine) înainte de -*e* (terminație de genitiv-dativ singular feminin) și -*a* (articolul de nominativ singular feminin *); *ă* (temă singulară și terminație de nominativ-acuzativ singular, la unele

*) După M. L. R. R. Alb. 39 faptul din urmă ar fi numai aparent: în românește, drept, *făta* > **fătăa*; în albaneza însă *văiza* nu-i > **văizăa*, ci **văizae*, -*a* adevărat e provenit din contracția dintre tema -*a*, pe vremea când încă nu devenise -*ă*, și între articolul feminin postpozitiv **e*, care, înainte de a deveni actualul *a*, fusese identic cu articolul feminin prepozitiv *e*. După Ped. 6 *văiza e* > **văizăe*, -*a* adevărat e provenit din contracția dintre tema -*ă* și articolul vechi feminin postpozitiv **e*; dela temele -*ă* s-ar fi lăjit apoi prin analogie forma actuală de articol feminin postpozitiv *a*, provenită dela capul locului prin contracția dintre tema -*ă* și vechiul articol feminin postpozitiv **e*, la celelalte teme feminine, de pildă la un cuvânt ca *nuseia*. Ped. trimete pentru detalii la un articol al său din Festkrift til Vilh. Thomsen.

masculine) înainte de *-i* (terminație de genitiv-dativ singular masculin) și *-i* (articol de nominativ singular masculin). Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 242 No 85^a). Pek. 96, 98.—Relevat nepreciz de Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 408.

15^a. Faptul cum s-au dezvoltat în totalitatea lor vocalele finale. ^cȘi în romina și în albaneza (tosc și gheg) *-u*, *-o* (pre-făcut prealabil în *u*), *-i* finali dispar, *-a* final devine *-ă*, *-e* final rămâne. Fenomenul e cu atât mai caracteristic, cu cât lipsește în celelalte limbi romanice[?]. M. L. R. R. Alb. 39.

16. Prezența a două feliiuri de *r* consonant limbal: *r* scurt și *rr* lung. Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 243 No 88). M. Alb. 73; M. Lat. 813; Pek. 9, 59.—Relevat de Mikl. B. Conson. I, 33; M. Lat. 813.

17. *rl* < *rr*. Tosc și gheg. Rar (Pentru românește vezi § 243 No 94). M. Lat. 813, 814; Pek. 39.

18. *rn* < *rr*. Tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 243 No 94). M. Alb. 73; M. Lat. 813; Pek. 25, 39.—Relevat de Mikl. B. Conson. I, 34.

18^a. Prezența a două feliiuri de *l* consonant: *l* și *l̥*. Tosc și gheg (Pentru românește vezi § 244 No 98). M. Alb. 74; M. Lat. 814; Pek. 8, 59.

19. *l+i*+vocală și *l+i* final fix < *l̥*. Acest *l̥*, dacă e inițial, se păstrează pe tot teritoriul albanez; dacă e la mijlocul ori la sfârșitul cuvântului, se păstrează numai în teritoriul din sudvestul Albaniei numit *čamări*, în fața insulei Corfu, pe tot celălalt domeniu albanez a devenit *l̥* (Pentru românește vezi § 244 No 99). M. Lat. 814; Pek. 25, 39.—Relevat nepreciz de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Conson. I, 45; Schuch. Vok. III, 49.

?20. *l* intervocalic < *r*. Tosc și gheg. Rar (Pentru românește vezi § 244 No 100). M. Alb. 78; Pek. 26.—Relevat de Mikl. Slav. 7. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 551.

21. *n+i*+vocală și *n+i* final fix < *n̥*. Acest *n̥*, dacă a fost la începutul cuvântului, s-a păstrat pe tot teritoriul albanez; dacă a fost la mijlocul cuvântului, a devenit *l̥* pe tot teritoriul albanez; dacă a fost la sfârșitul cuvântului, a devenit *l̥* în gheg și în toscul de nord, s-a păstrat în toscul de sud (Pentru românește vezi § 246 No 121). M. Alb. 66; M. Lat. 814; Pek. 24, 40.

22. *n* intervocalic a devenit *r* în tosc. Regulat. *n* intervocalic s-a păstrat în tosc ca *n* numai când a fost=*nn*, adecă lung, product al asimilației către *n* a unei alte consonante (Pen-

tru românește vezi § 246 No 122). M. Alb. 65; M. Lat 814; Pek. 23, 40.—Relevat nepreciz de Mikl. Slav. 7; Mikl. B. Conson. I, 64.—Relevat în special de M. L. R. R. Alb. 40-41, pentru care partea importantă a fenomenului constă în nazalizarea vocalei precedente lui *-n-* înainte de prefacerea acestuia în *-r-* (Vezi pentru românește § 246 No 122), nazalizare despre care presupune că ar fi existat și în tosc. Din acest punct de vedere, al nazalizării vocalei precedente, considerat fenomenul, el capătă un cîmp mai larg, căci înbrățișează și domeniul gheg, unde, macarcă *-n-* se păstrează, există nazalizarea vocalei precedente, precum și puținele cazuri (*grîu*, *frîu*, *brîu*, vezi § 246 No 123), unde, în întregul domeniu dacoromîn, nazalizarea vocalei precedente a avut loc, macarcă însoțită de dispariția lui *-n-*.

23. *b* intervocalic cade. Tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 248 No 146). M. Alb. 37; M. Lat. 816; Pek. 33, 43.—Relevat de M. Lat. 805; Mikl. B. Conson. II, 27.

24. În grupul intervocalic *br b* a dispărut, ori pentru că s-a asimilat lui *r*, ori pentru că a căzut (poate după o prealabilă prefacere în *u*). Tosc și gheg. Regulat (Pentru românește vezi § 248 No 148). M. Lat. 813, 818; Pek. 43.

25. *k*, exploziva palatală afonă, care-și are originea, ori în exploziva palatală afonă latină (*kint* > *centum*), ori în exploziva palatală afonă din vreo limbă străină (*kiradži* > turc *kirađi*), ori în palatalizarea recentă a unei explozive guturale afone latine (*ken* > *canis*) sau băștinașe albaneze (*pikni* > **pikni* 2 pers. plur. prezent indicativ dela *piek*), < *tš*. Tosc și gheg. Regulat. Pe unele teritorii gheghe, așume la Prizren, Dibra, Škodra, africata dezvoltată din *k* este *tš* (Pentru românește vezi § 251 No 190). M. Alb. 3, 6; M. Lat. 815; Pek. 8, 30, 41. Pentru Škodra vezi textul din M. G. 71-72.

26. *kl* < *k* pe tot teritoriul albanez, afară de teritoriul *čamări* din sudvestul Albaniei (vezi mai sus sub 19), unde *kl* s-a păstrat. Acest *k* > *kl* s-a păstrat în gheg, a devenit mai departe *tš* în tosc (Pentru românește vezi § 251 No 178). M. Alb. 4, 77; M. Lat. 814, 817; Pek. 8, 19, 25, 39, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 64.

27. *kt* din elementele latine a devenit probabil întîiu **χt*, de unde s-a dezvoltat pe de o parte *ft*, iar pe de altă parte *χt*, *it*. Altă dezvoltare a căpătat *kt* băștinaș albanez, care a devenit **tt*, *t*. Tosc și gheg (Pentru fenomenul întru cîtva ana-

log romînesc *ct* < *pt* vezi § 251 No 179). M. Alb. 5; M. Lat. 818; Pek. 30, 42.—Relevat de Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 407; Mikl. B. Conson. II, 66; Sand. Grund. 527.

28. *ks* a devenit probabil întîiū **χs*, de unde s-a dezvoltat pe de o parte *fš*, iar pe de altă parte *š*. Tosc și gheg (Pentru fenomenul întru cîtva analog romînesc *cs* < *ps*, *s* vezi § 251, Nos 180, 181). M. Lat. 818; Pek. 42.—Relevat de Gast. Grund. 407; Mikl. B. Conson. II, 68; Sand. Grund. 527.

29. *ġ*, exploziva palatală fonică, care-și are originea, ori în exploziva palatală fonică latină (*ġint* > *gentem*), ori în exploziva palatală fonică din vreo limbă străină (*ġol* > turc *ġol*), ori în palatalizarea recentă a unei explozive guturale fonice băștinașe albaneze (*dôġa* > **dôga* aoristul dela *dïeg*), < *dž*. Tosc și gheg. Regulat. Pe unele teritorii gheghe, anume la Prizren, Dibra, Škodra, africata dezvoltată din *ġ* este *dž* (Pentru romînește vezi § 253 No 201). M. Alb. 7, 10; M. Lat. 816; Pek. 8, 31, 41. Pentru Škodra vezi textul din M. G. 71-72.

30. *gl* < *ġ* pe tot teritoriul albanez, afară de teritoriul *čamări* din sudvestul Albaniei (Vezi mai sus sub 19), unde *gl* s-a păstrat. Acest *ġ* > *gl* s-a păstrat în gheg, a devenit mai departe *dž* în tosc (Pentru romînește vezi § 253 No 194). M. Alb. 8, 77; M. Lat. 814, 817; Pek. 8, 19, 25, 39, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 64.

31. *v* intervocalic cade. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezi § 255 No 207). M. Alb. 39; M. Lat. 817; Pek. 26, 40.—Relevat de M. Lat. 805; Mikl. B. Conson. II, 34.

32. *s* intervocalic a rămas afon. Tosc și gheg. Regulat (Pentru romînește vezi § 258 No 219^a). M. Alb. 61; M. Lat. 817; Pek. 27, 41.—Relevat de Mikl. B. Conson. II, 77.

32^a. *sl* < *scl*: *sulfur* < **slufur* < **sclufur* < *štsűfur* M. Wört. 411 (Că *štsótă* Schnee mit Regen vermischt M. Wört. 388 ar fi > **sclotă* > slav *slotă*, cum susține Vasmer 56, e puțin sigur, pentrucă fenomenul *cl* < *k* e vechiū tare și ne-am așteptat prin urmare ca *s* să se fi prefăcut în *š* și ca cuvîntul să fi sunat astăzi *štsótă*). Pentru romînește vezi § 258 No 233.

33. În proparoxytona vocala din penultima de obiceiū se păstrează și mai rar cade, atît în romîna cît și în albaneza (tosc și gheg). Relevat de M. L. R. R. Alb. 39, care atribue fenomenul înprejurării că accentele silabelor, cu începere dela antepenultima, care poartă accentul cuvîntului, pînă la ultima, se succedază cu treptată descreștere în amplitudinea vibrațiilor.

Printre asămănările fonetice dintre limba română și cea albaneză au mai vrut Miklosich, Schuchardt, Ovidiu Densușianu și Capidan să considere pe următoarele. Mikl. Slav. 7: „Grupul *št*, așa de obișnuit în românește, ne trimete mai degrabă la limba albaneză decât la cea bulgară“. Este vorba despre româneștile *st+i+a* ori *é<št+a* ori *é*, *st+i* fix < *št+i*, *sc+e*, *i<sc* < *št+e*, *i*, pentru care vezi § 258 Nos 222, 223, 226. Dacă există vreo asămănare, apoi ea este între chipul cum s-a dezvoltat în românește *sc+e*, *i* și cum s-a dezvoltat *sk+e*, *i* în unele limbi slave (vechea bulgară, neobulgara, slovena, sîrba), unde *sk+e*, *i* a dat naștere lui *šč+e*, *i* (slovena) și lui *št+e*, *i* (vechea bulgară, neobulgară, sîrbă), Miklosich Vergl. Grammatik I, 286, 356, 383, 420. Grupul *št* din limba albaneză s-a născut cu desăvîrșire în alte împrejurări, și anume nu prin africaticizarea vreunei consonante de după *s*, în special prin africaticizarea unui *k* din vreun grup *sk*, ci din grupul *st* prin prefacerea spontană, independentă de orice vocală următoare, a lui *s* în *ș*. Vezi M. Alb. 58 sqq.; M. Lat. 816; Pek. 27, 41. —Schuch. Vok. III, 49: „Prefacerea lui *s* în *ș* înainte de vocale și consonante“. Impejurările în care se preface *s* în *ș* sînt în românește cu totul altele decât în albaneza. Vezi pentru romina § 258 Nos 220, 222, 223, 225, 226, 228, 229, pentru albaneza M. Alb. 58 sqq.; M. Lat. 816; Pek. 27, 41. Pe scurt se poate spune că în românește prefacerea lui *s* în *ș* este condiționată de un *i* imediat următor ori de africaticizarea lui *t*, *c* din grupurile *st*, *sc*; în vreme ce în albaneza prefacerea lui *s* în *ș* este spontană, independentă de sunetele învecinate. O asemenea spontană schimbare a lui *s* în *ș* numai în istroromîn se observă. Vezi § 258 No 237. —Schuch. Vok. III, 49: „Păstrarea guturalei înainte de vocale palatale în cîteva cuvinte: *chelariu*, *chilie*, *chingă*, macedoromîn *ghintă*“. *chelariu*, *chilie* sînt împrumutate din neogreaca, *ghintă* e împrumutat din albaneza, iar *chingă* > **clinga*. —Schuch. Vok. III, 49: „Sunetul *h* între albanezul *ç* și *ç*. Der Laut *h* zwischen alb. *ç* und *ç*“? Nu se poate pricepe. —Ovidiu Densușianu, Histoire de la langue roumaine, I, 350: ‘Prefacerea lui *c* în *g* din cuvintele *aprig* > *apricus*, *stîng* > **stancus*, *vitreg* > *vitricus* se datorește „infiltrării în limba românească a unei deprinderi de a pronunța albaneze. Se știe că în albaneza se găsesc pentru aceleaș cuvinte ba forme cu *k* ba forme cu *g*, după cum cuvintele sînt articu-

late ori nu: *blok-blogu, bunk-bungu, štänk-štängu, trunk-trungu*. După modelul acestor forme albaneze a început să se zică și în rominește *aprigu, stingu, vitregu*“[?]. Mai întiū, pentru ca să fi putut lucra modelul albanez, ar fi trebuit ca și în romina acelaș cuvînt să fi existat și cu *k* final și cu *-ku* final, ar fi trebuit ca *apric*, de pildă, să fi existat și ca *apric* și ca *apricu* în aceeaș gură. (Există, drept, dar numai de ieri de alaltaeri). Dar nu trebuie să mai vorbim de geaba. Influenți asupra sunetelor unei limbi din partea sunetelor altei limbi aū loc numai în perioada cea din urmă, atunci cînd influințarea pe terenul morfologic și lexical a atins culmea. Influența limbii albaneze însă asupra celei rominești chiar din punct de vedere lexical este așa de mică, încît presupunerea lui Densușianu nu merită nicio discuție.—Capidan 451: “In romina și albaneza *rv, lv* < *rb, lb*”. Fenomenul însă este anterominesc, vezi § 243 No 93, § 244 No 103.—Capidan 451: “*n* epentetic înainte de guturală în romina și albaneza: alb. *langúa* > ngr. *λαγωνικόν*, alb. *drangúa* > ital. *dragóne*; dr. *genunchiū* > *genuculum*, dr. *pîngărire* > **paganire*, mr. *frángă* > *fraga*, mr. *urinclăt* > *uriclăt*”. *n* epentetic înainte de guturale însă și în alte limbi romanice, Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen, I, pag. 485-486, și anume atit în cuvinte care mai aū o nazală, supt influința căreia s-a născut probabil noul *n* (de pildă spaniol *ningúno* > *necunus*, de felii rominelor *genunchiū, pîngăresc*), cit și în cuvinte unde altă nazală nu este (de pildă lombard *delenguár* > *liquare*, provensal și spaniol *langosta* > **lacusta*, de felii rominelor *frángă* și *urinclăt*).

||

§ 312. Asemenea fenomene, comune limbii romine și albaneze (unele și limbii bulgare), aū fost considerate de cei care le-aū scos la iveală ca datorite ori unei limbi comune autohtone (Miklosich, Schuchardt), ori influinții unei limbi străine, și anume influinții limbii uraloaltaice a Bulgarilor (Gaster), ori unei dezvoltări independente care nu implică vreo afinitate etnică (Gustav Meyer). Punctul de vedere al lui Sandfeld-Jensen și al lui Meyer-Lübke este nehotărit. Pe acel al lui Ovidiu Densușianu (Vezi mai sus, § 311 fine) il trec cu vederea.

Acei care aū admis influința unei limbi comune autohtone aū plecat dela presupunerea că acea limbă comună trebuie să fi fost limba thracă, ori în general o limbă thraco-illyră oarecare, căci pentru acești învățați Thracii se confundă cu Illyrii din punct de vedere etnic și limbistic. În aceeaș vreme influința din partea

acelei limbi autohtone e considerată de dinșii în acel mod vag despre care am vorbit la § 268 No 4 Nota. Mikl. Slav. 6: „Popoarele, care locuiau în vechime peninsula balcanică, se pare că au format cu toatele ramuri ale unuia și aceluiaș mare neam de oameni, care se întindea la nordvest pân în Istria, la nord și nordest până peste Dunăre și la Carpați, neam de oameni pe care cu dreptul îl poate cineva numi thrac“. Mikl. Slav. 8: „Expunerea de aici are ca scop să arăte că limba română prezintă niște fenomene care nu pot fi explicate prin limba latină. Fiindcă însă noi credem că putem admite că la formarea naționalității românești și a limbii românești au contribuit două elemente, anume unul roman și altul autohton, apoi sîntem dispuși să atribuim fenomenele discutate aici, dacă nu pe toate, dar pe cele mai multe, elementului autohton, și credem că acest element a fost înrudit cu Albanejii de astăzi, pe care noi îi considerăm ca descendenți ai Illyrilor“. Schuch. Vok. III, 49: „Cum că limba latină populară s-a dezvoltat în Epirus ca un dialect a parte, rezultă din firea lucrurilor“. (Numai dacă s-ar fi putut dezvolta în Epir un dialect latin! Dar Epirul era grecizat!). „Că acest dialect este identic cu acela care în forma lui actuală apare ca limbă românească, trebuie probat. Miklosich a arătat în lucrarea sa [Mikl. Slav.] pag. 5 că în limbile română, neogreacă și sîrbă se găsesc urmele unei limbi autohtone, care limbă autohtonă s-a păstrat ca albaneza de astăzi. Dacă numim aceste urme, pentru scurtare, dace, apoi va trebui să admitem în următoarele puncte o influință a limbii dace asupra limbii latine populare“.

Punctul de vedere al lui Gaster este rezumat în următoarele vorbe Gast. Grund. 410: „Toate aceste fenomene le pun pe socoteala Bulgarilor turanici, care au venit între anii 660-668, în scurtă vreme și-au întins puterea peste toată peninsula balcanică și și-au păstrat limba în curs de trei secole mai înainte de a se contopi cu popoarele peninsulei. Influența Bulgarilor și a limbii lor asupra limbii românești, etc., a fost ignorată până astăzi, și pentru aceia s-a ivit o teorie thracă, teorie care nu se poate susține, dacă cercetează cineva lucrul cu băgare de samă“.

Punctul de vedere al lui Gustav Meyer și-l face cunoscut acest învățat cu privire la prefacerea în *ă* a vocalelor neaccentuate, însă lesne se poate conchide că acelaș chip de a videa trebuie să fi avut el și cu privire la celelalte fenomene fonetice.

M. Lat. 805: „Prefacerea vocalelor accentuate și neaccentuate în *ă*, care are loc cam în acelaș fel în romîna și albaneza, se poate explica prin independenta dezvoltare a unei limbi indogermene“.

Dintre aceste trei puncte de vedere acel care nu se poate susține cu niciun preț este al lui Gaster. Chiar la cea mai puternică influință în ce privește formele și cuvintele din partea unei limbi străine, cum a fost aceia care s-a exercitat din partea limbilor greacă, slavă și albaneză asupra macedoromînului, meglenitului și istroromînului, influința în ce privește sunetele a fost ori nulă ori minimă. Și tocmai Bulgarii, care au fost copleșiți de neamurile străine, în mijlocul cărora s-au stabilit, și s-au pierdut în ele, ca limbă și ca sînge, să fi putut avea asupra limbilor acelor neamuri așa de mare influință, încît să le fi infiltrat tot ce e mai greu de împrumutat dela o limbă la alta, particularități fonetice, și încă numeroase? Apoi atunci formele gramaticale și cuvintele, care sînt mai lesne de împrumutat, trebuie să se fi găsit bulgărești prin limba romîna, prin limba albaneză, și mai ales prin limbile slave din peninsula balcanică, cu droaea. Se înșeală însă Gaster cînd susține că „influența Bulgarilor și a limbii lor asupra limbii romînești, etc., a fost ignorată până astăzi“. Cu mult înainte de Gaster, la 1871, Roesler în *Romänische Studien*, pag. 254 sqq., a căutat să găsească în limba romîna împrumuturi dela Bulgari, sunete nu, dar cuvinte, și chiar un sufix derivativ. „În Bulgaria, pe vechiul teritoriu al Moesiei, Thraciei și Macedoniei, au trăit Romîni sute de ani în comunitate cu neamurile slave, care se răspîndise acolo, și cu sălbaticii stăpîni ai acestora, cu Bulgarii Utuguri. Dela această conviețuire cu Slavi și cu Ugri a rămas în limba romînească un dublu sediment, unul slav, care încă de mult a fost constatat și cercetat științificește, și altul ugru, care până acum n-a fost observat de limbiști și de istorici“. Și Roesler înșiră apoi descoperirile sale. Sînt cuvintele *noian*, *calic*, *deal*, *mal*, *lopată*, *toropesc*, *toroipan*, *boiar*, *tălhar*, *șapă*, *sur*, *piscară* („eine Barbenart“, probabil *pișcar*, *chișcar*, *șipar*, *cobitis fossilis*), *pisică*, *curcubău*, *înșiră-te mărgărite*, *sictir*; și sufixul derivativ *-ică*, pe care-l găsește în cuvîntul *rotică* (!) și-l derivă din samoiedul *-ako*. Nihil sub sole novum, nec valet quisquam dicere: ecce, hoc recens est. Ecclesiastes I, 10. Cu toate acestea se poate întîmpla ca vreunul din cuvintele înșirate de Roesler să fie într-adevăr provenit dela Bulgarii ura-

loaltaică. Cuvîntul *boïar*, de pildă, este sigur de proveniență uraloaltaică (Vezi Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch*), dar l-aș primit Romîniî direct dela Bulgari, ori prin mijlocirea Slavilor ?

Punctul de vedere al lui Gustav Meyer este foarte ademenitor. Nimic mai firesc, de pildă, decît ca fenomenele 25 și 29 să se fi datorînd unui proces separat al limbilor romînă și albaneză, în mod cu totul independent de o limbă băștinașă a Romînilor, care să fi fost aceiaș ori asămănătoare cu limba Albanajilor. Căci africativizarea explozivelor palatale a avut loc și s-a repetat în timp la tot felul de limbi indogermane: explozivele palatale indogermane s-au africanizat din timpuri străvechi în o parte din limbile indogermane (limbile așa numite *satem*); explozivele guturale indogermane, după ce au devenit palatale înainte de *e*, *i* *), s-au africanizat în limbile slave încă din timpurile slavei primitive; explozivele palatale latinești s-au africanizat în limba latină populară; explozivele palatale grecești s-au africanizat în neogreaca (Thumb, *Handbuch der neugriechischen Volkssprache* § 17). Cu toate acestea asămănările dintre limbile romînă și albaneză sînt prea multe și prea importante (1, 2, 3, 4, 7, 8, 11, 14=propensiea tuturor vocalelor de a se preface în vocale guturale lipsite de rotundire [*ă*, *î*].—5, 6=*é*+nazală<*i*+nazală.—9=căderea lui *i* final, lăsîndu-se urme de înmuere ori de palatalizare asupra consonantei precedente.—10=*o* neaccentuat<*u*.—15=căderea lui *ă* înainte de vocală.—16=*rr*.—17, 18=*rr*>*r*+consonantă.—19=*l*+*i*+vocală, *l*

*) Această palatalizare a explozivelor guturale indogermane înainte de *e*, *i* trebuie înțeleasă în felul acela că vocala consonantă *î* ori *ú* din grupurile *kîê-kûê*, *kîi-kûi* (Prin ' arăt accentul silabic), *gîê-gûê*, *gîi-gûi*, a dispărut, iar nu că ar fi existat dela capul locului grupuri *ke*, *ki*, *ge*, *gi*, cu explozive articulate la palatul moale urmate imediat de vocale articulate la palatul tare, și că numai cu vremea, în mod treptat, s-ar fi apropiat articularea explozivei de cea a vocalei următoare. Asemenea presupuneri antifiziologice sînt totuși obișnuite la indogermaniști, dar mai ales la romaniști (de pildă Meyer-Lübke *Einführung* ed. II § 125 sqq., Grandgent *Introduzione* § 258, Sextil Pușcariu *Lateinisches *ii* und *ki* im Rumänischen, Italienischen und Sardischen*, XI *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig*, pag. 175), care acești din urmă consideră pe *c*, *g* latinești în grupurile *ce*, *ci*, *ge*, *gi* ca explozive guturale, care numai tîrziu și treptat au căpătat în limba latină populară articulație palatală! Pentru mai multă argumentare vezi studiul meu *Un specialist romîn la Lipsca III*, 29, 11, în *Viața Romînească*, anul 1909.

+i final fix < l < i. — 21 = n + i + vocală, n + i final fix < ñ < i. — 22 = n intervocalic < r. — 23, 31 = b, v intervocalici cad. — 24 = b din grupul br dispăre. — 25, 29 = africativizarea lui k, g. — 26, 30 = kl, gl < k, g. — 27, 28 = în kt, ks s-a înlocuit k printr-o consonantă labială. — 13 = ũ păstrat ca ú. — 32 = s intervocalic păstrat aphon, pentruca să le atribuim pe toate, cu siguranță, unei dezvoltări independente, libere de orice influență genetică. Atâtea asemănări (dacă se lasă, bine înțeles, la o parte fenomenele latinești populare) nu se găsesc între limba română și vreo altă limbă romanică. Importanța lor se vede între altele și din aceea că cuvintele latinești au căpătat adesea în limbile română și albaneză o fizionomie aproape identică: *caballus*, pl. *caballi* < romîn *cal*, pl. *caî*, albanez *kal*, pl. *kuaî*; *cubitus* < romîn *cot*, albanez *kut*; *avunculus* < romîn *unchi*, dialectal *unt*, albanez *unk* gheg, *unt* tosc *).

Trebue să se fi ascunzînd aici ceva dintr-un substrat fizic asemănător, dintr-o bază de articulație asemănătoare, și dacă admitem așa ceva, apoi se constată o rețea de legături între limba albaneză și diferite teritorii românești, care ar putea servi ca un indiciu, macarcă slab, etnic și istoric.

Mai întîiu, dintre cele două dialecte albaneze, tosc și gheg, acel care prezintă mai multe și mai remarcabile asemănări cu limba romînească este dialectul cel dela sud, toscul, care se întinde dela riul Șkump spre miazăzi (2, 4, 22 se găsesc numai în tosc; 1, 3 se găsesc cu mai multă regularitate în tosc decît în gheg; iar sunetul *ă*, care, prin faptul că în el aŭ propensia de a se preface celelalte vocale, este atît de caracteristic pentru limbile romînă și albaneză, are articulația romînească, de *o* închis nerotunzit, numai în tosc, în vremece în gheg el are articulația unui *o* nerotunzit foarte deschis și din cauza aceasta nn timbru de *ę* deschis. Pek. 7 **). Acel dialect albanez, prin urmare, prezintă mai multe și mai remarcabile asemănări cu limba romînească, care în momentul de față este cel mai îndepărtat și de romînime, în special de dacoromînime, și de teritoriul romanizat de odinioară al peninsulei balcanice.

*) Se înșeală, deci, M. L. R. R. Alb. 42, cînd spune că „legăturile din punct de vedere al sunetelor între albaneza și romîna apar mult mai micî decît se admitea odată; ele se mărginesc la acelaș rythmus [No 33] și la vocalele nazale [No 22]”.

**) Pek. numește și scrie pe acest *ă* gheg astfel: „reduzieres *ë*”. Este acel *ă* pe care Weigand îl scrie cu *ę*. Pekmezi, ca și Weigand, s-a lăsat înșelat de timbru.

În al doilea loc, limba albaneză prezintă mai multe asemănări cu dacoromînul decît cu macedoromînul. Cu dacoromînul, și nu cu macedoromînul, samănă în fenomenele 19 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numai teritoriul *čamări* din sudvestul Albaniei), 21 (asămănare cu macedoromînul, dar în mică proporție, prezintă la acest fenomen numai jumătatea dinspre sud a toscului), 22, 25, 26 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numai teritoriul *čamări* din sudvestul Albaniei), 29, 30 (asămănare cu macedoromînul prezintă la acest fenomen numai teritoriul *čamări* din sudvestul Albaniei). Cu macedoromînul, și nu cu dacoromînul, samănă numai în fenomenele 8 (care în parte aparține și dacoromînului), 17, 18. Apoi fenomenele, în care samănă albaneza cu dacoromînul, excluzîndu-se macedoromînul, sînt mai importante decît acelea, în care albaneza samănă cu macedoromînul, excluzîndu-se dacoromînul.

În al treilea loc, istroromînul nu posedă niciunul din fenomenele specifice macedoromîne-albaneze, iar din fenomenele specifice dacoromîne-albaneze posedă numai unul, dar de mare importanță, fenomenul 22. Punct de asămănare exclusiv istroromîn-albanez este numai prefacerea spontană a lui *s* în *š* (Vezi mai sus, § 311 fine).

În al patrulea loc, în raporturile ei cu dacoromînul cele mai strînse legături le are albaneza cu teritoriul vestic al dacoromînului, căci fenomenele 16, 22, 25, 26 (în ce privește africativizarea lui *k > cl*), 29, 30 (în ce privește africativizarea lui *g' > gl*) aparțin ori exclusiv ori în maximă măsură teritoriului vestic dacoromînesc.

În al cincilea loc, în raporturile ei cu macedoromînul cele mai strînse legături le are albaneza cu vorbirea Romînilor din Albania, căci fenomenele 17 și 18 aparțin aproape exclusiv vorbirii acestor Romîni.

§ 313. Dacă admitem cu oarecare probabilitate că asemănările fonetice dintre limbile romînă și albaneză își au originea într-o afinitate oarecare a bazei de articulație, adecă într-o afinitate oarecare etnică, apoi tot cu atîta probabilitate se poate admite că între poporul romîn și cel albanez trebuie să fi existat și o coeziune oarecare geografică, și anume o coeziune geografică proporțională cu asemănările de limbă. În tot cazul cu mai multă probabilitate se poate admite această coeziune geo-

grafică, proporțională cu asămănările de limbă, decît o discordanță între afinitatea etnică și poziția geografică. Dacă este așa, apoi putem trage concluziile următoare.

1. Albanezii au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni.

2. Acei dintre Albanezi care au trăit mai în apropiere de romînime, în special de dacoromînime, au fost Toskii.

3. Fiindcă după toată probabilitatea Macedoromînii sînt emigrați în actualele lor teritorii din părțile despre sud ale romînizmului, apoi Albanezii, în special Toskii, trebuie să fi trăit odinioară prin teritorii apropiate de părțile despre nord ale romînizmului.

4. Poziția relativă geografică, pe care o au azi Toskii față de Gheghî, trebuie să fi fost aceeași și pe timpurile acele vechi despre care vorbim. Prin urmare, pe vremea cînd Toskii trăiau în apropiere de părțile nordice ale romînimii, Gheghii trebuie să fi trăit prin asemenea teritorii, care să fi fost, ori mai spre nord de teritoriile toske, ori în tot cazul mai îndepărtate de romînime. În cazul din urmă direcția nu putea fi decît cea despre vest, căci spre est se întindea romînimea.

5. Albanezii, prin urmare, în actualele lor teritorii sînt relativ de curînd veniți, emigrați dela nord de undeva. De altfel ar fi fost și extraordinar lucru să se fi păstrat din străvechi cu limba lor primitivă pe un teritoriu așa de intensiv grecizat, cum a fost odată actuala Albanie.

§ 314. Dacă sînt însă asămănări fonetice între limbile romînă și albaneză, deosebiri fonetice dintre aceste limbi sînt cu mult mai mari *).

*) În vreme ce asămănările dintre romîna și albaneza au fost în repete rînduri de diferiți învățați scoase la iveală, deosebiri dintre cele două limbi au fost trecute cu vederea. Numai M. L. R. R. Alb. ia în considerare și deosebirile. Mai întîiu indirect, cu ocazia înșirării caracterelor limbii albaneze (nu însă toate specifice), se pomenesc fenomenele albaneze, care nu se găsesc în romîna, $\acute{o} < \acute{e}$, $\acute{u} < \acute{u}$ (pag. 26), $au < a$ (pag. 27), apoi direct se menționează următoarele deosebiri. 1) pag. 40: „În romîna numai *a* și *o* protonici s-ar schimba, cel dintîiu în *ă*, cel de al doilea în *u*, iar *e* și *i* protonici ar rămînea neschimbați, pecînd în albaneza nu numai *a* protonic se schimbă în *ă* și *o* protonic în *u*, ci și *e* protonic se schimbă în *ă*, ceea ce ar însemna că în albaneza există „o generală slabire în articularea vocalelor neaccentuate”. Dar și în romînește *e* protonic devine *ă*, vezi exemple la § 238 Nos 28, 29, 30, 31, 32, 33. Apoi

caracterizarea fenomenului ca o *slăbire în articulație* („Nachlassung in der Artikulation“) nu-î justă. Schimbările $a < \check{a}$, $o < u$ cer o întărire a puterii în articulare, nu o slăbire a ei (La e și \check{a} forța-î egală). Această părere de *slăbire* stă în legătură cu vechiul prejudețiu care consideră sunetele \check{a} , i ca sunete *reduse* (În însuș pasajul citat din M. L. R. R. Alb. termenul *reduz* apare: „im Albanesischen wurde nicht nur a , sondern auch e auf \check{a} reduziert“), produse prin reducerea la minimum a caracterelor specifice ale celorlalte vocale, prin aducerea cu alte vorbe a limbii cît mai mult spre starea ei de repaos. Nu este aici locul să discut erezia acestei păreri, născute din necunoașterea firii sunetelor \check{a} și i . Sunete cu asemenea timbre se nasc, la baza de articulație *înaintată*, pe drumul dintre starea de repaos a limbii și palatul moale, în vreme ce limba articulează cu partea ei posterioară, iar drumul parcurs este oblic; iar la baza de articulație *retrasă*, pe drumul dintre starea de repaos a limbii și palatul tare și moale, în vreme ce limba articulează ori cu partea ei mijlocie ori cu partea ei posterioară, iar drumul parcurs este vertical. Sînt niște sunete ca oricare altele din punct de vedere al forței cu care se produc, și tot atît de viabile ca oricare altele. În ce privește în special pe \check{a} , i romînești, ei sînt produse ale bazei de articulație înaintate, și forța de articulare a lor este egală, în ce privește pe \check{a} , cu a lui o , e , în ce privește pe i , cu a lui u , i , și cu mult mai mare decît a lui a . Să considere cineva pe \check{a} , i romînești ca niște a reduși este curată ironie. Foarte probabil \check{a} albanez are aceeaș constituție fiziologică ca și \check{a} romînesc, dacă judecăm după asemănările etnice—nu mari tare, dar necontestabile—dintre cele două popoare, precum și după apariția lui \check{a} în aceleaș împrejurări în ambele limbi. Cu această ocazie măi spune Meyer-Lübke că prefacerea în limba romînă a lui a protonic în \check{a} și a lui o protonic în u , în vreme ce e , i protonici ar rămînea neschimbați, înseamnă o „deplasare a bazei de articulație îndărăt (eine Verschiebung der Artikulationsbasis nach rückwärts)“. Voește să spună M.-L. că u este măi posterior decît o ? Se înșeală, căci, din contra, o este măi posterior decît u , vezi Bremer, Deutsche Phonetik, pag. 142 Anmerkung. Ori poate va fi făcînd vreo aluzie prin termenul „Artikulationsbasis“ la starea de repaos a limbii? În asemenea caz țin să fac cunoscut aici că la Romîni starea de repaos a limbii (Indifferenzlage, Ruhelage) este, ca și la Germanii continentali (pentru care vezi Sievers, Grundzüge der Phonetik, pag. 59), cea *înaintată* (limba este astfel așezată în gură în starea ei de repaos, încît vârful ei se găsește îndărătul alveolelor dinților inferiori), spre deosebire de starea de repaos a limbii la popoarele germane de nord (Ingleji, Daneji, Norvegieni, Suedji), care este cea *retrasă* (limba este astfel așezată în gură în starea ei de repaos, încît vârful ei se găsește îndărătul intersecției dinților superiori cu dinții inferiori, vezi Jespersen, Lehrbuch der Phonetik pag. 28. De altfel cum că această stare de repaos a limbii, pe care *eü* o numesc *retrasă*, pentru a o deosebi la nume de starea de repaos a limbii romînească, pe care tot *eü* o numesc *înaintată*, este cea a Inglejilor, Danejilor, Norvegienilor, Suedejilor, presupun *eü*, dar lucrul nu este declarat de Jespersen: Jespersen vorbește despre această stare de repaos a limbii, numită de mine *retrasă*, ca despre ceva omenesc, care ar fi comun tuturor limbilor. Tot

Maî întâiîu chiar fenomenele înşirate maî sus ca asămănătoare aû acest caracter numai dacă le consideră cineva în general şi cu aproximaţie. La o maî apropiată cercetare ele prezintă, toate se poate zice, maî mult saû maî puţin remarcabile deosebiri dela o limbă la alta. De pildă, ca să pomenesc numai câteva cazuri, în romîneşte nu numai *-i* neaccentuat final fix dela terminaţia plurală a masculinelor a căzut, lăsînd urme de înmuîare ori de palatalizare asupra sunetului precedent, ci oricare *-i* neaccentuat final fix a suferit această schimbare cu acest efect asupra consonantei precedente, îndatăce s-a găsit în anumite împrejurări din punct de vedere al sunetelor imediat precedente (9); în romîneşte nu numai grupurile *rl*, *rn* devin *rr*, ci şi grupurile *rd*, *rv* (17, 18); în romîneşte *l* intervocalic devine în mod regulat *r* (§ 244 No 100), pecînd în albaneza el devine regulat *l*, iar vreo prefacere a lui *l* intervocalic, ori în general a vreunui *l*, în *r* în albaneza e problematică, Ped. Zeit.

aşa ca despre ceva omenesc, care ar fi comun tuturor limbilor, vorbeşte acest învăţat şi despre articularea sunetelor prin ridicarea în linie verticală a limbii anterioare, mijlocii şi posterioare spre părţile corăspunzătoare ale palatului, astfel că *e*, *i*, de pildă, s-ar fi articulînd numai cu limba *anterioară* ridicată vertical spre palatul tare, etc. Despre starea de repaos a limbii numită de mine înaintată, şi despre articularea sunetelor prin mişcarea în *raze* a limbii spre palat, astfel că, de pildă, *e*, *i* se articulează prin ridicarea părţii *posterioare* a limbii spre palatul tare, Jespersen nici nu pomeneste, şi probabil habar n-are. Lui Jespersen i se pare că trebuie să fie general *omenesc* ceia ce se petrece în gura lui de German dela nord). Şi maî ţin să fac cunoscut că este într-adevăr extraordinară procedarea lui Ernst Gamillscheg, care în *Oltenische Mundarten*, Wien, 1919, strămută asupra sunetelor romîneşti modul de articulare pe care l-a cetit în cartea lui Jespersen, şi care probabil nu-î nici macar propriul său mod de articulare, al lui Gamillscheg, căci Gamillscheg e German continental şi trebuie să fi articulînd ca şi cei maî mulţi din connaţionali săi. Tot ce spune Gamillscheg s-a petrecut numai în gura lui proprie, pe care şi-a adaptat-o preceptelor lui Jespersen, dar din punct de vedere al dialectelor romîneşti, pe care pretinde că le-a studiat, n-are absolut nicio valoare.—2) pag. 41-42: 'Ceva deosebit între albaneza de o parte, romîna şi dalmata de altă parte, este faptul că după nazală consonantele afone devin fonice în albaneza'.—3) pag. 40 şi 22-23: 'În cuvintele accentuate — ... căderea vocalei neaccentuate protonice mijlocii este maî deasă în albaneza decît în romîna. Chiar în cuvintele accentuate — ... vocala din prima silabă cade foarte des în albaneza, ceia ce în romîna nu se întîmplă'.—4) pag. 42: 'Dacă asămănările dintre romîna şi albaneza sînt mici, în schimb deosebirile sînt remarcabile: în albaneza cad *b*, *d*, *g* intervocalici, *ct* s-a dezvoltat altfel decît în romîna, dezvoltarea vocalelor accentuate şi neaccentuate e alta în cele două limbi, şi aşa maî departe'.

XXXIII, 535, 551 (20); în albaneza nu numai *b* intervocalic cade, ci cad toate explozivele fonice intervocalice (23); în românește nu numai *k*, *g* se africaticizează, ci printr-un fenomen analog și *r*, *l*, *m*, *n*, *p*, *b*, *t*, *d* înainte de *e*, *i* ori se africaticizează, ori se înmoae, ori primesc între ele și *e*, *i* un *î* consonant epentetic (25, 29. Vezi § 243 No 95, § 244 No 107, § 245 No 116, § 246 No 134, § 247 No 144, § 248 No 155, § 249 No 164, § 250 No 175); în albaneza grupurile *ct*, *cs* au suferit numai pe departe aceleaș schimbări ca în românește, apoi grupul *ct*, pelingă schimbarea în *ft*, care e analoagă schimbării pe care a suferit-o în românește, a mai căpătat în albaneza și o altă schimbare, anume pe acea în *ît*, care e proprie teritoriului celt (27, 28). Dar chiar din punct de vedere al vocalei guturale nerotunzite, în care au propensia de a se schimba celelalte vocale în româna și albaneza, există deosebire între cele două limbi, căci în românește această vocală este de două feluri, deosebite și la articulație și la timbru, anume *o* nerotunzit (*ă*) și *u* nerotunzit (*î*), pecind în albaneza ea este numai de un fel, anume *o* nerotunzit (*ă*): *u* nerotunzit (*î*) lipsește în albaneza *).

Dar apoi sint fenomene de diftongare, de umlaut și de accent în limba albaneză, care constituesc o prăpastie între această limbă și cea românească.

În ce privește diftongarea, ea are loc în românește ca un

*) După Weigand, Albanesische Grammatik § 2, există în albaneza *î* în interjecțiile privitoare la cai *tî*, *ptî*, *ptît*, *ptrî*. Iar din cele spuse la § 12 al acestei gramatici, anume din compararea cu sunetul *и* al cuvîntului rusesc БИНАБ, și din întrebuințarea caracterelor *uî*, *î*, rezultă că autorul vrea să spună că în albaneza *i* după sunetele *l*, *ð*, înainte de sunetele *l*, *ð*, și după sunetele *ð*, *nd*, se preface într-un sunet cu timbru de *î*, altul însă decît cel obișnuit românesc, și anume într-un *î* al cărui timbru are o nuanță de *i*. Acest *î*, cu timbru nuanțat de *i*, și care există pe alocurea și în dacoromin (de pildă la Brașov, după cum eu singur am constatat din pronunțarea răposatului profesor Ion Bogdan), este în realitate un *î*, adecă un *u* nerotunzit, foarte anterior, cel mai anterior din sfera de mișcare a lui *u-î*. Din nenorocire nimic precis nu se poate afla din vorbele autorului din cauza insuficienței cunoștințelor fiziologice ale acestuia, care continuă încă de a tot vorbi de *gedeckte Kehllaute*, care ar fi—aceasta e o nouă descoperire—totodată și *Schmalzungelaute*, și ni spune că *i* albanez (adecă *i* nemțesc al autorului) se articulează cu limba anterioară, „mit gehobener Vorderzunge“ (Ori poate aș Nemții la Lipsca baza de articulare cea retrasă a Inglejilor?).

fenomen de umlaut *), este condiționată de prezența lui *ă* ori *e* din silaba următoare (Vezi § 238 No 27, § 240 No 60). În albaneza ea ori e spontanee (*é* lung ori scurt < *îé*, *ie*. Pek. 21, 35, 54; Ped. Krit. IX₁ 214), ori dependentă de consoanțele imediat următoare și de poziția în cuvânt (*ó+r* ori *l* ori *n* la sfârșitul cuvântului < *úo*, *úe*, *úa*; *ó+r*+consoanță, *ó+l*+consoanță, la mijlocul cuvântului < *úo*, *úe*, *úa*. Pek. 36, 55). Iar diftongii înșiși, proveniți prin procesul diftongării, au altă fire cu totul în cele două limbi. În româna diftongul născut din *é* este *ěá*, în albaneza este *îé* ori grupul cu diairesis *ie*. În româna diftongul născut din *ó* este *öá*, în albaneza este grupul cu diairesis *úo*, *úe*, *úa*. Dar grupurile *ie*, *úo*, *úe*, *úa* sînt în adevăr grupuri cu diairesis? Sînt adecă grupuri disilabice provenite prin diairesis dintr-un diftong anterior *îé*, **úó*, **úé*, **úá*? Lucrul nu-î de loc sigur, ba nici probabil. Mai probabil e că dela capul locului nici n-a avut ființă o diftongare a lui *é* și *ó* în albaneza, ci o desfacere a acestor sunete în grupuri de vocale disilabice, și că diftongul albanez *îé*, care există alături cu grupul disilabic *ie*, a provenit din acest din urmă prin contracție.

Dacă umlaut nu joacă niciun rol în albaneza la diftongare, unde tocmai el joacă un rol în romînește, acest fenomen fiziologic apare din contra ca foarte activ în acea limbă în împrejurări și sub forme, care în romînește nu se pomenesc. Vocalele accentuate anume se prefac în vocale mai închise sub influința unui *e* ori *i* din silaba următoare. De pildă, **álp*, **dámi*, *canis* au devenit *elp* orz, *dem* boú, *tšen* cîne Pek. 57; pluralele în *-i* dela *daš* berbec, *kunát* cumnat, *plak* bătrîn sună *deš*, *kunét*, *pletš* Pek. 91; *ie*, *îé*+grup de consoanțe din radicalul prezentului verbelor de clasa I < *i* la 2 persoană plurală a prezentului și imperativului, la toate persoanele imperfectului, și la toate persoanele prezentului și imperfectului pasive, din cauza terminațiilor cu *-i* și cu *-e* ale acestor forme Pek. 160, 161, 172, 177, 201; *é*, *á*+grup de consoanțe din radicalul prezentului verbelor de clasa II < *i* la 2 persoană plurală a prezentului și imperativului, și la toate persoanele imperfectului, din cauza terminațiilor cu *-i* și cu *-e* ale acestor forme Pek. 162, 173,

*) Înțeleg aici prin *umlaut*, pentru scurtare, orice schimbare a vocalei sonante din silaba accentuată a cuvântului care e condiționată de vocala silabei următoare.

177; *á* și *ó* din radicalul prezentului la unele verbe de clasa I, și *á* din radicalul prezentului la verbele *-ás* de clasa II < *é* la 2 persoană singulară a prezentului, din cauza vechii terminații *-i*, astăzi căzute, a acestei persoane Pek. 160, 162.

Cea mai mare deosebire există însă între limbile română și albaneză din punct de vedere al accentului. Deosebirea este importantă nu numai prin faptul că altfel este accentul în aceste două limbi, ci mai ales prin acela că accentul este cel mai sigur fenomen fiziologic, după care poți conchide că ai a face cu altă bază de articulație. Dintre toate elementele unei limbi accentul este acel care se pierde mai greu, care se împrumută mai greu. Totul se poate împrumuta din limbă, până la complectă imitație, și cuvinte, și forme, și sunete. Numai accentul persistă cu cea de pe urmă tenacitate. Este vorba de accentul în înțelesul larg, sub care se cuprind nu numai accentul expirator și muzical, ci și cantitatea sunetelor, calitatea lor (timbrul), așezarea sunetelor în silabă, felul cum se despart silabele între ele, felul glasului (care atîrnă de chipul cum vibrează coardele vocale), pauzele dintre cuvinte. Vezi Wechssler, *Giebt-es Lautgesetze?* in *Forschungen zur romanischen Philologie, Festgabe für H. Suchier*, Halle a. S. 1900 pag. 471.

Nu toate momentele accentului pot fi constatate în limba albaneză (și nici în cea românească, care limbă din urmă de altfel n-a fost de fel cercetată până acum din acest punct de vedere). Dar unele momente ale lui se cunosc grație gramaticii lui Pekmezi. Și deosebirile față cu limba românească sînt extreme.

În albaneza vocalele sonante din silabele accentuate ale cuvintelor sînt de șese feluri de lungimi: 1) prea scurte, 2) scurte, 3) mijlociu lungi, 4) intermediare între mijlociu lungi și lungi, 5) lungi, 6) prea lungi. Pek. 46-48. Mai ales dialectul gheg deosebește clar aceste diferite cantități Pek. 46. În românește nu se poate deosebi decît o singură cantitate a vocalelor sonante din silabele accentuate, și această cantitate unică, judecată din punct de vedere al cantității vocalelor din silabele accentuate germane, este cea scurtă, și *á* din *cád*, de pildă, ori din *cápăt* ori din *cápătă*, *é* din *véde*, *i* din *zi*, *zic*, *zică*, *ó* din *ómului*, *ópt*, *ú* din *úmblu*, *ă* din *văd*, *í* din *rid*, etc. aș cantitatea lui *é* dintr-un cuvînt ca germanul *sterbe*. Și dacă veți petrece în românește un cuvînt, să zic pe verbul *fac*, prin toate formele lui, toate vocalele accentuate ale lui vor avea aceiaș cantitate, astfel că *á* din *fac*, *faci*, *face*, *facem*,

faceți, fac = *á* din *făcám, făcăi, făcă, etc.* = *ú* din *făcúî, făcúși, făcú, etc.* = *î* din *făcînd* = *ú* din *făcút* = valoarea unei vocale accentuate scurte din limba germană.

În albaneza vocalele scurte din silabele accentuate sînt deschise, cele lungi închise. Mai ales dialectul gheg deosebește clar această variată calitate. Pek. 52. În romînește, dupăcum vocalele din silabele accentuate au o singură cantitate, anume scurtă, tot așa au o singură calitate: sînt închise. Dacă în dialecte romînești se găsesc vocale deschise, de pildă *é* (Vezi § 237 No 7), deschiderea lor nu atîrnă de faptul că ar fi vocala scurtă ori lungă, ci de împrejurări de alunecarea sunetului independente de cantitate.

Din ceia ce spune Pek. 16, 46, 47 că în gheg „la pronunțarea vocalelor lungi iese tare la iveală elementul muzical”, și că la pronunțarea vocalelor *ú, î, ũ*, rezultate din contragerea grupurilor disilabice *úo, ie, ũe*, accentul muzical „se urcă în prima parte a vocalei și apoi cade brusc și se sfîrșește într-un ton mult mai jos”, astfel că „primitiva fire dublă a diftongului” [adecă a grupului disilabic!] „este încă perceptibilă”, rezultă că în gheg accentul muzical este remarcabil în felul acela, că în silabele lungi este mare distanța între maximul și minimul acestui accent, și că silaba accentuată are un ton mult mai înalt decît silaba neaccentuată imediat următoare. Fiindcă între mișcarea melodică din silaba lungă și cea care are loc în prima parte a vocalelor *ú, î, ũ*, rezultate din contragerea grupurilor disilabice *úo, ie, ũe*, trebuie să fi existind o corelație, apoi este permis de a admite (macarcă Pek. nu spune nimic în această privință) că în gheg în silaba lungă accentul muzical trebuie să fie ascendent, să înceapă adecă cu minimumul de vibrații în unitatea de timp (tonul mai jos) și să sfîrșească cu maximumul acelor vibrații (tonul mai sus). În romînește accentul muzical este puțin remarcabil. El este în silaba accentuată a cuvîntului ascendent, iar în mersul dela silaba accentuată la cea neaccentuată următoare este descendent, dar distanța dela maximum și minimum tonului în silabă și dela tonul silabei accentuate la acel al silabei neaccentuate este mică. Tot așa coexistentul accentului muzical, accentul expirator, este puțin remarcabil în limba romînă, căci diferența dintre maximumul de amplitudine al vibrațiilor din silaba accentuată a cuvîntului și maximumul de amplitudine al vibrațiilor din silabele neaccentuate este de puțină importanță.

Rezultă din această fire a accentului albanez două fapte.

Mai întâiu, prin variația de cantitate și de calitate a vocalelor, la care în gheg se adauge și variația și puternica manifestare a accentului muzical, se produce o nuanță cîntătoare a vorbirii.

Apoi accentul capătă un rol de simbol, atît pentru lucruri cit și pentru raporturi, și anume un rol de simbol care întărește rolul cuvîntului și al formei gramaticale, fără să mai adauge nimic la ceia ce cuvîntul ori forma gramaticală exprimă*). De exemplu (Insemn numai trei cantități: scurtă, mijlociú lungă, lungă. Nu insemn calitatea și accentul muzical, care se înțeleg dela sine): *at* (*a* lung) tată, *at* (*a* scurt) cal Pek. 85.—*ștșipătăr* (*a* lung) Albanez, articulat *ștșipătări* (*a* mijlociú lung) Albanezul Pek. 47.—nomin. acuz. sing. *mal* (*a* scurt), genit. dat. sing. *máli* (*a* mijlociú lung), munte Pek. 95.—*hap* (*a* mijlociú lung, deschid), *hap* (*a* lung, deschizi), *hap* (*a* scurt, deschide) Pek. 159.—*avis* (*i* mijlociú lung, apar), *avit* (*i* lung, aparî), *avit* (*i* scurt, apare) Pek. 162.—*ble* (*e* lung, cumpăr), *ble* (*e* scurt, cumperi), *ble* (*e* scurt, cumpără), *blémă* (*e* lung, cumpărăm), *blini* (*i* mijlociú lung, cumpărați), *blénă* (*e* lung, cumpără) Pek. 166.—*laï* (*a* lung, spăl), *laï* (*a* mijlociú lung, spală imperativ) Pek. 164, 171, 172.—*tșeșă* (*e* mijlociú lung, fui), *tșe* (*e* lung, fuși), *tșe* (*e* scurt, fu) Pek. 72.—*dășă* (*a* mijlociú lung, dădui), *de* (*e* lung, dăduși), *da* (*a* scurt, dădu) Pek. 188.—*băra*, *băre*, *bări* (*ă* mijlociú lung, făcuî, făcuși, făcu), *bămă*, *bătă*, *bănă* (*ă* lung, făcurăm, făcurăți, făcură).

Asemenea lucruri sint cu totul străine firii limbii rominești.

Dintre limbile balcanice samănă însă cu limba albaneză din punct de vedere al accentului (limba sirbo-croată**), în care e-

*) Ca mijloc de a adăogi ceva la ceia ce cuvîntul ori forma gramaticală exprimă, ca simbol *noû*, servește accentul în toate limbile. Și în limba rominească, de pildă, vocalele se pot lungi cit de mult, și pot căpăta tot felul de accente expiratorii (între altele accente cu două și cu trei virfuri) și muzicale (cu cele mai mari distanțe dela maxima la minima, atît în sinul unei silabe, cit și dela o silabă la alta), dar pentru a mai adăogi ceva la ceia ce cuvîntul ori forma gramaticală prin ele înseș exprimă: *tac* obișnuit înseamnă numai *tac*, *tac* însă cu *a* lung, cu accent expirator grav (forma >) puternic și cu accent muzical descendent, cu mare distanță dela tonul inițial la cel final, înseamnă „*tac* și răbd, dar nu știu cită vreme am să mai pot răbda!”.

**) Ar trebui poate să zic limbile sirbă și croată, căci după Miklosich *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen* I, 392 limbile sirbă și croată sint două limbi deosebite.

xistă o varietate și o reliefare de cantitate și de accent muzical remarcabile. În sîrbo-croată silabele accentuate din cuvînt (adecă vocalele sonante din ele) sînt unele lungi, altele scurte, iar silabele lungi și cele scurte sînt de cîte două feliiuri din punct de vedere al accentului muzical și al celui expirator, care sînt ori ascendente ori descendente. În silabele lungi apoi distanța dela minimum la maximum în tonul accentului muzical este mare (la accentul ascendent de o octavă, la cel descendent de o cvintă), iar distanța tonului muzical dela silaba accentuată lungă la cea neaccentuată imediat următoare este tot așa de izbitoare (silaba neaccentuată e cu o octavă mai jos decît maximul tonului din silaba accentuată). Tot cu o octavă mai jos decît tonul silabei accentuate este tonul silabei neaccentuate imediat următoare atunci cînd silaba accentuată este scurtă cu accent muzical descendent. Vezi L. Kovačević în Archiv für slavische Philologie III, 691; M. Rešetar, ibidem XIX, 579. De remarcat este că dintre toate limbile slave singură limba sîrbo-croată prezintă acest variat și cîntător accent.

La accent, în înțelesul larg al acestui cuvînt, aparține și faptul, relevat de M. L. R. R. Alb. 8, 27 *), că în vreme ce în romîna, contrariu de ceia ce se întîmplă în celelalte limbi romanice, grupurile intervocalice de consonante nu se asimilează complect decît rar, în albaneza, din contra, ele se asimilează complect mult mai des, și anume în felul acela că consonanta întîia se asimilează la a doia (asimilație regresivă), fapt care probează că distribuția sunetelor în silabe este alta în cele două limbi: pe latinul *septem* romîna l-a păstrat din punct de vedere al lui *-pt-* neschimbat, *șepte*, pecînd pe indogermanul **septém̃tis* albaneza l-a prefăcut, din punct de vedere al lui *-pt-*, în *štătă*. Cele două silabe, din *septem* romînesc de o parte, și din *septem-* albanez de altă parte, aũ fost de așa natură, că legătura dintre *-p-* și *-t-* din grupul intervocalic romîn *-pt-* a fost mai slabă decît legătura dintre *-p-* și *-t-* din grupul intervocalic *-pt-* albanez.

*) Meyer-Lübke revelează cele două procedări cu ocazia înșirării a diferite caractere (nu toate specifice) ale celor două limbi, dar fără să le constate ca deosebiri. Apoi se contrazice, căci, după ce la pag. 8 recunoaște că în romîna legătura dintre părțile constitutive ale grupurilor intervocalice de consonante este slabă, la pag. 35, din contra, dă a înțelege că în romîna ar exista tendința de a lipi cît mai mult una de alta consonantele din grupuri.

Prin urmare, dacă oarecare asemănări fonetice ne-ar îndreptăți să stabilim o apropiere genetică între Romîni și Albaneji, deosebiri mult mai mari ne obligă să despărțim aceste două popoare. Inrudiți vor fi ei Romîni cu Albaneji mai mult decît cu neamurile italice, de pildă, orî decît cu Celții, dar înrudirea este foarte îndepărtată.

§ 315. b) Morfologice și sintactice

1. Punerea articolului la sfîrșitul substantivului și adiectivului, care acest din urmă însă poate—iar în albaneza *trebue*—să fie articulat și cu articolul prepozitiv. Tot așa în bulgara substantivul și adiectivul primesc articolul la sfîrșit. În afară de peninsula balcanică aș articolul postpozitiv la substantiv limbile germane nordice. Apoi încă în limba primitivă a grupului slavo-lituan adiectivul a primit un articol postpozitiv.—Relevat de Kopitar în *Wiener Jahrbücher* April-Iunie 1829; *Mikl. Slav.* 7; *Schuch. Vok.* 49; *H. Cuv.* II, 612 sqq.; *Gast. Grund.* 408; *M. Lat.* 805; *Sand. Grund.* 527.

Dacă există asemănare între limba romînă și albaneză din punct de vedere al punerii articolului la substantiv, asemănare pe care de altfel o împărtășesc și alte limbi, o mare deosebire are loc din punct de vedere al articulării adiectivului. Adiectivul anume se articulează în romînește atunci cînd se articulează și în alte limbi care posed articol, anume: α) Cînd adiectivul e întrebuițat în alte raporturi decît acel de atribut. În acest caz articolul primit de adiectiv e cel substantival, cel postpozitiv (De exemplu „m-am deprins cu răul ca Țiganul cu scînteia”); dar exemplele sînt rare, căci Romînul preferă să concretizeze abstractul, atunci cînd îl întrebuițează în alte raporturi decît cel de atribut, și să-i dea formă substantivală (Vezi Principii de istoria limbii 175). β) Cînd adiectivul e întrebuițat cu elipsa substantivului articulat. În acest caz articolul întrebuițat e orî cel postpozitiv, substantivalul, orî cel prepozitiv, pe care numai adiectivul îl primește (De exemplu „leneșii aș mai mult noroc decît harnicii” orî „cei leneși aș mai mult noroc decît cei harnici”). În asemenea împrejurare adiectivul este atributul propriului său articol. Elipsă a substantivului în realitate nu există, ci locul substantivului îl ia pronumele determinativ, adică articolul. γ) Cînd adiectivul este atributul unui substantiv articulat, adică, mai bine zis, determinat. În acest caz articolul întrebuițat e

orî cel prepozitiv („muntele cel înalt“) orî și cel prepozitiv și cel postpozitiv („muntele cel înaltul“. Exemple de acest fel aduce numeroase Hasdeu în Cuvinte din bătrîni II 623, 624 sqq.). În asemenea împrejurare articolul adiectivului aparține de fapt tot substantivului.—Cînd însă adiectivul e atribut al unui substantiv nearticulat, orî e predicat, el nu primește articol („cal frumos“, „calul e frumos“). Dar tocmai, în albaneza adiectivul primește articol în asemenea împrejurare, și acest fapt, caracteristic limbii albaneze, constituie față de limba romînă, ca și față de alte limbi care au articol, o mare deosebire: *iș nă dîal i vârfără* (era un băiat orfan) Ped. 24₂; *bări nă džami tă mir* (făcu o geamie frumoasă) Ped. 30₁₂; *sufră i tîi iștă i florînt* (masa lui este de aur) Ped. 39₁₈; *džênă nă lum tă mađ* (aflară un rîu mare) Ped. 40₂₃; *e pa neri-u kână tsă iș i șândoș* (văzu omul că era boul sănătos) Ped. 57₁₆. Dacă am traduce articolul prepozitiv albanez prin cel prepozitiv romînesc *cel*, exemplele de mai sus ar suna în romînește: *era un băiat cel orfan; făcu o geamie cea frumoasă; masa lui era cea de aur; aflară un rîu cel mare; văzu omul că era boul cel sănătos.*

2. Chipul cum se întrebuițează articolul, cînd substantivul e însoțit de un adiectiv.—Relevat de H. Cuv. II, 611 sqq., și după Hasdeu de Gast. Grund. 408.

Hasdeu insistă mai ales asupra tipului *homo ille ille bonus*, care ar exista în romîna și albaneza, ca ceva specific limbilor acestora, tip pe care l-a scos întîiaș dată la iveală Ascoli. „Ilustrul meu amic, profesorul G. I. Ascoli, în ultima sa publicațiune, vorbind despre cîteva trăsuri comune între limba romînă și limba albaneză, face următoarea observațiune: «Pentru a exprima ceia ce se zice italienește *il bell' uomo* limba romînă poate și obișnuște a întrebuița o construcțiune străină tuturor dialectelor neolatine, anume *omu-l cel bun*, literalmente *homo ille ille bonus*. Eî bine, limba albaneză, la rîndul său, trebuie să traducă pe *il bell' uomo* prin *neri-u i miră*, ceia ce însemnează de asemenea *homo ille ille bonus* (Studj critici, t. II, Roma, 1877, pag. 67)». Ascoli n-a făcut aici decît a atinge în treacăt, a destăinui printr-o răpede rază de lumină, un punct foarte important, etc.“ Hasdeu agită apoi chestia în detaliu cu cunoscuta lui prolixitate, după ce ne spune că o „schiță foarte pe scurt a primelor patru capitule ale studiului de față s-a publicat în Archivio glottologico italiano, t. III (1879) pag. 420-441“.

Decît numai tipul *homo ille ille bonus* există, drept, în limba romînă, dar nu există în cea albaneză! Căci albanezul *neri-u i miră* reprezintă tipul *homo ille bonus*, adecă pe romînul *omu-l bun*, deoarece articolul prepozitiv adiectival albanez *i* aparține adiectivului, ca formă a acestuia, nu aparține substantivului *determinat*: în *omu-l cel bun* substantivul *om* e de două ori *determinat*, odată prin articolul postpozitiv substantival *-l*, și a două oară prin articolul prepozitiv adiectival *cel*, care *de fapt* aparține tot substantivului; în vremece în *neri-u i miră* substantivul e *determinat* numai o dată, prin articolul postpozitiv substantival *-u*, deoarece articolul prepozitiv adiectival *i* aparține de fapt adiectivului însuș, ca o formă a acestuia, fără de care adiectivul nu poate să existe (Vezi sub 1).

Dacă bagî bine de samă, nu asămănare, ci deosebire mare există între limbile romînă și albaneză în privința întrebuițării articolului, cînd substantivul e însoțit de adiectiv. Limba romînă se caracterizează în adevăr prin dublarea (*omu-l cel bun*) și chiar triplarea articolului (*omu-l cel bunu-l*). Pentru acest tip dă numeroase exemple H. Cuv. II, 623, 624 sqq.), iar această dublare și triplare a articolului lipsește în albaneza. Albaneza cunoaște numai formele de articulare *omul bun* (*neri-u i miră*) și *bunul om* (*i mir-i neri*), dintre care cea de a două, după cum însuș Hasdeu mărturisește (H. Cuv. II, 635), nu-i romînească, deși ca neologism se găsește în limba literară romînă.

3. Chipul cum se întrebuițează articolul, cînd substantivul e însoțit de un genitiv articulat.—Relevat de H. Cuv. II, 639, și după Hasdeu de Gast. Grund. 408.

E vorba de două tipuri. α) Substantivul e nedeterminat: *un băiat al omului, nă diălă i neriut*. β) Substantivul e determinat: *băiatul omului, diăli i neriut*.

Dacă bagî bine de samă însă, deosebirea e mai mare decît asămănarea. Mai întîiu, din punct de vedere formal, în romîna articolul care se pune înaintea genitivului e altul decît acel care se pune înaintea adiectivului, pecînd în albaneza e acelaș articol. Dar apoi, și mai ales, numai la tipul substantivului nearticulat există asămănare sintactică, pentrucă în ambele limbi substantivul e reliefat înaintea genitivului printr-un pronume determinativ. La tipul substantivului articulat există din contra o remarcabilă deosebire, pentrucă numai în albaneza, nu și în romîna, se reliefează substantivul printr-un pronume determinativ înaintea genitivului: Romînul zice *băiatul omului*, iar Albanezul zice *băiatul al omului!*

4. Formarea în acelaș chip, prin mijlocirea articulelor postpozitiv și prepozitiv, a numeralului ordinal.—Relevat de H. Cuv. II, 639; Sand. Grund. 528.

Dacă bași bine de samă însă, alt ceva e romînul *al doi-le* și alt ceva e albanezul *i dit-i*. Mai întîi prepozitivul *i* din albanezul *i dit-i* nu este identic din punct de vedere al înțeleșului cu prepozitivul *al* din romînul *al doi-le*: *i* este o formă a adiectivului, nu este un element constitutiv al numeralului ordinal, pecînd *al* este îndr-adevăr un element constitutiv al acestuia (Vezi mai sus sub 2), albanezul *i dit-i* se traduce în romînește prin *doi-le!* Apoi, în romînește articulele, unul prepozitiv și celălalt postpozitiv, *al* de o parte, *le* de ceialaltă parte, servesc ca elemente constitutive ale numeralului ordinal, în fe-liul acela că prin alipirea lor la numeralul cardinal îl prefac pe acesta în ordinal. În albaneza însă *i* prepozitiv este forma adiectivului, iar *i* postpozitiv servește nu pentru a forma ordinalul, ci pentru a-l determina, el este articol, prin el se dă o formă determinată ordinalului, care, ca nedeterminat, există prin el însuș, fără să aibă trebuință, pentru a exista, de articolul postpozitiv *i*: ordinalul albanez doar e *dită*, format din cardinal prin mijlocirea unui sufix!

5. Formarea în acelaș chip, prin repetarea articolului prepozitiv, a pronumelui romîn *cel-al-alt*, albanez *tiătără* (celălalt)=*tă-i-atără*, care ar însemna „literalmente *le-l-autre*“.—Relevat de H. Cuv. II, 639.

În realitate la albanezul *tiătără* numai *t=tă* este articolul prepozitiv, *i-* aparține la radicalul pronumelui *iătără* (M. Wört. 162), astfel că cuvîntul albanez corespunde unui romîn neexistent *cel-alt* și francezului *l'autre*.

6. Aceiaș formă servește pentru genitiv și dativ.—Relevat de Mikl. Slav. 7; Schuch. Vok. III, 49.—Tot așa în bulgara și neogreaca. Mikl. Slav. 7.

Este de observat însă că în limbile albaneză, bulgară, neogreacă genitivul și dativul aș aceiaș formă afit la declinarea nominală cît și la cea pronominală, pecînd în limba romînă numai pronumele aș aceiaș formă pentru genitiv și dativ, și încă cu excepție de pronumele personale de persoanele 1 și 2. La nume există în romînește aceiaș formă pentru genitiv și dativ numai la femininul singular însoțit de articol ori de alt pronume, și această formă, aceiaș pentru genitiv și dativ, își datorește originea tocmai faptului că numele a fost însoțit de pronume.

Punctul de plecare al acestei forme de genitiv-dativ singular feminin a fost în adevăr faptul că la numele feminin singular de declinarea I, însoțit de articolul postpozitiv *-ei*, s-a schimbat prin alunecarea sunetului terminația *-ă* în *-e* supt influința lui *e* următor al articolului (Vezi § 242 No 78). Prin analogie s-a propagat apoi această terminație de genitiv-dativ singular feminin *-e* și acolo unde numele era însoțit de articolul prepozitiv ori de alt pronume la genitiv-dativ. Tot prin analogie s-a identificat apoi forma de genitiv-dativ feminin singular al numelui însoțit de articol ori de alt pronume cu forma pluralului și s-a propagat și la numele feminine singulare de declinarea III. Discuția acestui lucru vezi-o în ale mele Introducere în istoria limbii și literaturii române pag. 68, Principii de istoria limbii pag. 57 sqq. Vezi și § 242 No 78. Alt ceva e, deci, forma de genitiv-dativ dela declinarea nominală din limbile albaneză, bulgară, neogreacă, unde nu este restrînsă nici de gen, nici de număr, și este izvorită din firea declinării nominale însăș, și alt ceva e forma de genitiv-dativ dela declinarea nominală din limba romînă, unde e restrînsă la genul feminin și la numărul singular, și este izvorită dintr-un fapt de alunecarea sunetului provocat de pronumele care însoția numele. Chiar dacă se adoptează, pentru a explica forma de genitiv-dativ feminin singular dela declinarea nominală romînă, modul de a videa al lui Tiktin și al lui Bacmeister (Vezi § 242 No 78), că adecă această formă își are originea în genitivul și dativul latin (*-ae*, *-is*, *-i*), deosebirea între limba romînă de o parte și limbile albaneză, greacă, bulgară de altă parte, persistă tot cu atîta putere, deoarece în asemenea caz asemănarea dintre genitivul și dativul dela declinarea nominală feminină singulară se datorește în limba romînă faptului că în însăș limba latină exista această asemănare: la declinarea I genitiv *-ae*=dativ *-ae*; la declinarea III genitiv *-is*=dativ *-i* prin alunecarea sunetului.

7. Formarea numeralilor cardinale dela 11-19 prin alipirea la zece a unităților cu ajutorul unei prepoziții: romînești *un-spre-zece*, *doi (două)-spre-zece*, etc.; albaneze *ñă-mbă-dîëtă*, *dū-mbă-dîëtă*, etc.—Relevat de Mikl. Slav. 8; Schuch. Vok. III, 49; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 528.—Tot așa în toate limbile slave. Mikl. Slav. 8.

8. „*am*=*habeo* după albanezul *kam*“. Schuch. Vok. III, 49. Această extraordinară părere a reapărut apoi la Meyer-Lübke Grammatik der romanischen Sprachen, II, § 238: „In albaneza

ka corăspunde romînilui *a*, întîia persoană singulară sună *kam*, și s-ar putea ca după *kam* să se fi format romînul *am*". S-ar părea însă că Schuchardt consideră fenomenul ca dac, pentrucă-l pune la rubrica elementelor dace. Ca curat împrumut din albaneza îl consideră însă Meyer-Lübke.

Dacă *am=habeo* ar exista numai în macedoromîn, orî mai bine numai în macedoromîn fără meglenit, orî mai bine numai în macedoromînul din Albania, orî (încă și mai bine !) s-ar găsi numai în cîteva locuri din Codex Dimonie, ar putea cineva să se gîndească la vreo influință asupra verbului romînesc din partea celui albanez (Compară § 278, XI, 3 ; XII). Dar *am=habeo* există și în dacoromîn și în istroromîn, în acele dialecte romînești adecă unde influința de împrumut din partea limbii albaneze a fost minimă. Asemenea împrumuturi de forme verbale pot avea loc însă numai atunci cînd influința de împrumut din partea unei limbii străine atinge maximum! Vezi §§ 332, 333, 334. De fapt *am* nu-î=*habeo*, ci *habemus*, persoana 1 plurală adecă s-a întrebuițat și pentru persoana 1 singulară.

9. „Formarea viitorului prin compunerea cu infinitivul a unui verb care înseamnă *velle*: a) în sîrba ; b) în bulgara ; c) în romîna ; d) în neogreaca ; e) în dialectul tosc al albanezei, în vreme ce în gheg viitorul se formează după chipul comun romanic, prin compunerea cu infinitivul a verbului care înseamnă *habeo*. În ce privește a) și b) să se observe că celelalte limbi slave formează viitorul de regulă orî prin prezentul unui verb perfectiv orî prin compunerea infinitivului cu *bōdō* [ero] orî cu *imō* [adecă *imamî!* *habeo*]. Cu privire la c) să-și aducă cineva aminte că celelalte limbi romanice formează viitorul prin compunerea infinitivului cu verbul latin *habere*, cu excepție de retoroman, care-l formează prin compunerea infinitivului cu verbul *venire*". Mikl. Slav. 6. Relevat apoi de Schuch. Vok. III, 49 ; Gast. Grund. 408 ; Sand. Grund. 526. Chestiunea a fost reluată de Meyer-Lübke, Zur Geschichte des Infinitivs im Rumänischen, pag. 86 sqq. în Romanische Abhandlungen Ad. Tobler dargebracht, Halle a. S. 1895 : „Limbile surori de abia prezintă ceva analog [viitorului romînesc] în monumentele lor mai vechi, numai retoromana din Graubünden a cunoscut mai de multă vreme un *vi kuntá*, dar nu l-a întrebuițat prea des, pentrucă *veng a kuntá*, imitat după nemțește, i-a făcut prea mare concurență. Și chîr în latinește, dupăcum probează materialul adunat de Thielmann în Archiv für lateinische Lexikographie und Gram-

matik, II, 168 sqq., *volo cantare* în loc de *cantabo* se întrebuința așa de rar, încît nu poate fi vorba despre vreo înlocuire a viitorului prin prezentul lui *velle* compus cu infinitivul". La acestea se mai adaugă după Meyer-Lübke faptul că *viitorul* romînesc ar fi de origine relativ recentă, pentru că atunci cînd auxiliarul e întrebuințat după infinitiv, infinitivul n-are forma întregă, ci cea scurtată: *cînta-voïū*, nu *cîntare-voïū*. Viitorul romînesc s-ar fi format, prin urmare, de abia după ce infinitivul a căpătat forma scurtată. Ar fi mai vechi optativul, căci la dînsul infinitivul are forma întregă, cînd auxiliarul e postpus: *aș cînta*, însă *cîntare-aș*. Apoi continuă autorul astfel: „Dacă, deci, o origine latină a lui *voïū cînta* este exclusă, limbile vecine geograficește celei romînești au însă exact aceeași formă a viitorului, anume neogreaca, bulgara, sîrba și albaneza de sud, fapt care a fost relevat adesea, mai ales de Miklosich. Că această potrivire s-ar datori întîmplării nu se poate susține, pentru că celelalte limbi slave au alt chip de a exprima viitorul. Pentru explicarea ei sînt două posibilități: ori să admiti un element băstinaș, cum face Miklosich, ori să admiti o dezvoltare spontanee la unul din popoarele respective, pe care apoi au imitat-o popoarele celelalte. Pentru limba romînă chestiunea se pune așa dar astfel: a fost înlocuit *cantabo* ori *cantarehabeo* prin *volo cantare*, pentru că populația anteromană posedă o formă de viitor corăspunzătoare formei din urmă, ori Romanii din peninsula balcanică au pierdut pe *cantabo*, pe *cantarehabeo* nu l-au avut niciodată, și au dezvoltat tocmai tîrziu pe *voïū cînta* supt influința unuia din popoarele vecine cu dînsii?" Meyer-Lübke admite alternativa din urmă, dar spune că nu poate ști cine, Grecii ori Bulgarii, sînt inițiatorii tipului de viitor balcanic (pag. 89). Alternativa dintîiu o respinge pentru un motiv pe care nu-l pot pricepe (pag. 87): „Prima din cele două posibilități ar putea s-o admită cineva doar numai atunci, cînd viitorul romînesc ar prezenta niscăi chipuri de întrebuințare (*Gebrauchweisen*), care nu s-ar găsi în limbile romanice, dar s-ar afla în limbile din răsăritul Europei, și care mai ușor s-ar explica ca latine populare decît ca romînești. După cît știu însă, acest lucru nu există".?

Am de făcut observațiile următoare.

α. Pentru a discuta cineva asupra originii viitorului romînesc, nu trebuie să-l ia în considerare izolat, ci în legătură cu congenerul său, cu așa numitul *optativ* ori *condițional*. Apoi

nu trebuie să se uite că acest *viitor* și acest *optativ* se găsesc numai în dacoromîn și istroromîn; aceste forme lipsesc în macedoromîn, unde, în macedoromînul fără meglenit, sînt reprezentate prin forme imitate după grecește, iar în meglenit prin conjunctiv (Vezi § 278, I, § 287, I). Acum, dacă luăm pentru formule verbele latinești *velle*, *habere* și *esse*, care, firește, în diferitele limbi sînt reprezentate prin verbele corăspunzătoare, formele de viitor și de optativ ori condițional din diferitele limbi, despre care este vorba, aș tipurile următoare.

	viitor	optativ ori condițional
romîn	<i>volo cantare</i>	<i>volebam cantare</i> (Vezi § 255 No. 217 Nota)
albanez	{ <i>vult cantem</i> , în tosc <i>habeo cantare</i> , în tosc și gheg	{ o formă neperifrastică, formată prin sufix (optativul) <i>vult cantabam</i> (condiționalul. <i>cantabam</i> face serviciul de imperfect al conjunctivului)
neogrec	<i>vult cantem</i>	{ <i>vult cantabam</i> (<i>cantabam</i> face serviciul de imperfect al con- junctivului) <i>volebam cantare</i>
sîrb	<i>volo cantare</i>	<i>cantatus fui</i>
bulgar	{ <i>vult cantem</i> <i>volo cantare</i>	lipsește

După cum se vede, sistemul, în întregimea lui considerat, e prea deosebit dela o limbă la alta, în special e prea deosebit dela limba romînească de o parte și celelalte limbi de altă parte, pentruca să se poată vorbi de o imitație. Cel mult s-ar putea admite o afinitate în baza psihologică, din care a decurs o predilecție pentru *velle* la formarea viitorului și optativului ori condiționalului, dar limbile aș procedat la realizarea acestor forme verbale fiecare după geniul ei propriu: la viitor una a zis *volo cantare*, alta *vult cantem*; la optativ-condițional una a zis *volebam cantare*, alta *vult cantabam*, alta n-a format optativ-condițional de fel. Cum a putut imita limba romînă pe cea bulgară, unde nici nu există optativ ori condițional? Ori cum a putut să imiteze ea limba greacă, unde stăpînesc tipurile *vult cantem* și *vult cantabam*?

Procedarea după geniul propriu al fiecărei limbi rezultă și din considerațiile următoare. În sistemul formelor verbale romî-

nești compuse cu *velle* punctul de sprijin îl formează optativul (condiționalul), căci el este și cel mai caracteristic față de formele optativului-condiționalului din limbile balcanice, și, după toată probabilitatea, cel mai arhaic *). Optativul însă ne dă o indicație, anume aceea că, dacă vor fi existând cumva în românește (adecă în dacoromîn și istroromîn) mai multe forme de viitor rezultate din compunerea cu *velle*, cea mai veche trebuie să fie cea unde *velle* este compus cu infinitivul. În dacoromîn însă (nu și în istroromîn) alături cu forma de viitor compusă din *velle* și infinitiv există o alta, unde *velle* este compus cu conjunctivul. Lucrul stă astfel. *velle*+infinitiv: limba literară (comună) *voïū, veï, va, vom, veïți, vor cînta*; dialect *oïū, ăï, a orï o, om, ăïți, or cînta*. *velle*+conjunctiv: numai dialect *oïū să cînt, ăï să cînți, a orï o să cînte*, p. 1 pl. lipsește, p. 2 pl. lipsește, *or să cînte* (În vechea romînă forma apare la toate persoanele: *voïū, veï, va-vrea-vra-o, vom, vreïți, vor-or să cînt*, etc. Vezi exemple în Gaster Chrestomatie Gramatica). Forma de viitor compusă din *velle* și conjunctiv este, după indicația optativului, evident mai nouă decît cea compusă din *velle* și infinitiv. Dar ea s-ar constata ca mai nouă chiar fără vreo indicare din partea optativului, căci este firesc ca formele verbale la care participă infinitivul, cel care există numai în izolări, să fie mai vechi decît formele verbale la care participă conjunctivul, cel care a supplantat în românește infinitivul latinesc. Acum, în această formă de viitor relativ recentă s-a petrecut faptul încă și de mai recentă dată, că persoana 3 singulară a auxiliarului a înlocuit prin analogie pe toate celelalte, dar numai într-o parte din dialectul dacoromînesc, după cît știu numai în Muntenia: *o să cînt, o să cînți, o să cînte, o să cîntăm, o să cîntați, o să cînte* (Pentru limba mai veche nu găsesc în Gaster Chrestomatie Gramatica decît trei locuri, toate de origine muntenească, unul dintr-un pamflet în versuri al unor Munteni sfîrșitul secolului XVIII [„o să mergem“ II, 105] și două din Anton Pann anul 1841 [„o să-mi dea“ 3 p. pl., „o să mă-mbrac“ II, 360]). Nu cumva are să creadă cineva că

*) Arhaismul lui apare mai întîiu din scheletul său, care e așa de îndepărtat de etymon, încît chiar astăzi originea lui din *volebam* este contestată de uniia (Vezi § 255, No 217 Nota); apoi din compunerea cu infinitivul întreg, atunci cînd auxiliarul e postpus, macarcă lipsa infinitivului întreg la viitorul cu auxiliarul postpus s-ar putea explica prin faptul că postpunerea auxiliarului la viitor a fost mai neobișnuită.

acest *vult cantem* de recentă dată muntenesc este împrumutat din bulgara ori din neogreaca ori din albaneza? Apoi, dacă acest *vult cantem* muntenesc, care samănă întocmai cu *vult cantem* din bulgara, neogreaca și albaneza, este evident o formă datorită evoluției independente a limbii române, cu atât mai mult se datorește geniului propriu românesc sistemul *volo cantare, volebam cantare*, care se deosebește atât de mult de sistemul limbilor balcanice *vult cantem, vult cantabam*.

β. Dar chiar admiterea unei afinități în baza psihologică poate fi supusă la îndoială, pentru că pe de o parte compunerea cu *velle* pentru a forma viitorul nu este ceva exclusiv balcanic, iar pe de alta în limbile română și albaneză joacă mare rol în formarea viitorului și compunerea cu *habeo*, care e cea mai obișnuită în limbile romanice. În adevăr, *velle*+infinitiv a format odată viitorul într-o parte din retoroman, după propria mărturisire a lui Meyer-Lübke, și formează și astăzi viitorul pe alocurea în domeniul romanic, Bartoli *Das Dalmatische*, I, 286, iar tendința de a exprima viitorul prin compunerea lui *velle* cu infinitivul a existat în limba latină la scriitorii de tot felul de origini, începînd dela Plautus din Umbria până la Corippus din Africa (Vezi Thielmann citat de Meyer-Lübke, *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik* II, pag. 168). În ce privește formarea viitorului și a optativului-condiționalului prin compunerea lui *habere* cu infinitivul, formare răspîdită în majoritatea limbilor romanice și de origine latină populară, Thielmann în studiul său din *Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik* II, 48 sqq., 157 sqq., *Habere mit dem Infinitiv und die Entstehung des romanischen Futurums*, probează că ea este de origine africană, și că din Africa, mai ales prin influința scriitorilor bisericești, s-a răspîdit în celelalte provincii romane (Vezi în special pag. 181 sqq.). Dacă n-ar fi fost anumitele împrejurări, grație cărora o formă de origine africană s-a putut răspîndi peste întreaga Românie, cine știe dacă n-ar fi dovedit mai degrabă să ia locul vechilor forme latinești alte compuneri ale infinitivului, acele cu *posse, incipere, venire, vadere*, în special acea cu *velle*, compuneri ale căror germene, ori rămase nedezvoltate mai departe, ori perpetuate numai în teritorii restrînse romanice actuale, se găsesc în latina populară (Vezi Thielmann pag. 161 sqq.). Formarea însăși a viitorului cu *habere*, macarcă probabil în starea ei latină populară n-a atins teritoriul românesc (Să se observe, de pildă, faptul că Hieronymus, scriitor biseri-

cesc de origine din peninsula balcanică, n-are compunerii de infinitiv cu *habere* cu înțelesuri analoge viitorului ori condiționalului, Thielmann pag. 184; și că nici balcanicul Iordanis, marcă de altfel e plin de vulgarisme, nu prezintă nimic de acest fel, Werner Die Latinität der Getica des Iordanis, Halle, 1908, pag. 94. Eu însumi n-am notat nimic nici în Iordanis, întreaga operă, nici în balcanicul Marcellinus Comes), e atât de mult în geniul Românului, încît astăzi *habere* compus cu conjunctivul, înlocuitorul infinitivului, formează cel mai răspîndit viitor al indicativului la Dacoromîni, adecă la acei Romîni care au fost mai puțin influențați în limba lor de străini: *am să fac, ai să faci, are să facă, avem să facem, aveți să faceți, au să facă* e mai întrebuintat decît *voiți face*, etc. Înțelesurile nu sînt exact aceleaș, dupăcum e lesne de înțeles, căci limba nu permite lux (Vezi ale mele Principii de istoria limbii 213), și nici n-au fost cercetate, dar un lucru pot spune, anume că în propoziție principală *am să fac* arată hotărîrea proprie a vorbitorului, iar *voiți face* arată o hotărîre cu nuanță de concesie, o hotărîre datorită unei stăruinți din partea cuiva, apoi că, în general dacă consideri lucrul, în mai multe împrejurări servește forma de viitor *am să fac* decît cea de *voiți face*. Tot așa în albaneza, alături de compunerea cu *velle*, există pentru a arăta viitorul (nu și condiționalul), la Toschi și la Gheghi, o compunere a infinitivului cu *habere*.

Mai degrabă decît cu o afinitate balcanică în formarea viitorului avem de a face cu o afinitate omenească!

γ. Nu este exact că formarea viitorului cu *velle* ar aparține numai dialectului tosc. Este adevărat că acest lucru îl afirmă și M. G. pag. 44. Pek. însă nu pomenește nimic de aceasta. De altfel faptul că forma condiționalului, *vult cantabam*, analoagă celei a viitorului *vult cantem*, există și la Gheghi (Vezi Pek. 74, 81), apoi acela că viitorul II (futurum exactum), în forma sa analoagă celei a viitorului, *vult habeam cantatum*, există și la Gheghi (Vezi Pek. 74, 81), fac prin ele înseși îndoiioasă afirmarea că în dialectul gheg ar lipsi forma de viitor *vult cantem*. Dar în textele înseși gheghe date de M. G. se găsește forma de viitor *vult cantem*, de pildă M. G. pag. 68, No 18.

10. Lipsa infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv.—Relevat de Mikl. Slav. 6; Gast. Grund. 408; Sand. Grund. 525; Sand. Jahr. 75 sqq.; Meyer-Lübke, Zur Geschichte des Infini-

tivs im Rumänischen, in Romanische Abhandlungen Ad. Tobler dargebracht, Halle a. S. 1895.—Tot așa în bulgară și neogreacă. Mikl. Slav. 6.

Cu toate acestea dialectul dacoromîn și limba albaneză au dezvoltat din participiul trecut un nou infinitiv. Pentru a arăta acest lucru voi expune diferitele întrebuițări ale participiului trecut albanez. Voi lăsa nepomenită întrebuițarea lui ca *participiū trecut* în izolare cu verbe auxiliare pentru a forma timpuri dela diferitele moduri ale activului precum și aproape întregul pasiv. Unde nu se arată anume dialectul, exemplele sînt date din dialectul tosc.—Faptul a fost relevat și de Sand. Grund. 527, care trimete la scrierea sa (în limba daneză) Rumänische Studien, pe care n-o cunosc.

a) Atribut, cu înțelesul de participiū trecut pasiv la verbele transitive și de participiū trecut activ la verbele netransitive. Tot așa în toate dialectele romînești, și în tot felul de limbi altele. Vezi § 278, XI, B, 1; § 287, XI, B, 1; § 296, XI, B. Participiul, în vorbire nearticulată și fără elipsa substantivului, cîteodată are articolul prepozitiv adiectival, cîteodată nu.

iș nă dial i vârfără, pa mămă pa babă *mbétură* (era un băiat orfan, rămas fără mamă, fără tată) Ped. 24₉.—haidută dialănă e șpună nă tiētără vând *mărgúar* (hoții pe băiat l-au dus în alt loc îndepărtat) Ped. 27₇.—ka nă kaikă *ngarkúar* me krip (are un caic încărcat cu sare) Ped. 28₁₁.—rrii *săkătdisur* (șe-dea întristat) Ped. 30₂₂.—lambăda *dézur ...pa-dézur* (lămpi aprinse, neaprinse) Ped. 34₉.—dēzi tă kátra lambădat e *pa-dézura* edē tā *dézurat* i sói (a aprins cele patru lămpi, care nu erau aprinse, și a stîns pe cele aprinse) Ped. 34₁₁.—iēmi tā *húmbur* (sîntem perduți) Ped. 38₃₃.—vănă nă tiētră duná *mărgúar* (au ajuns la altă lume depărtată) Ped. 40₂₂.—dzēti babánă e tii šum *sitoisur* (a găsit pe tată-so foarte întristat) Ped. 45₃₆.—š ke, o mbret, tsă rri kátsă šumă *săkătdisur*? (ce ai, împărate, că stai așa trist?) Ped. 46₁.—táni iēmi tā *húmbura* (acum sîntem perdute) Ped. 46₁₄.—kátși la védrăn *zmbulúar* (țesetorul a lăsat vasul descoperit) Ped. 51₄.—dzēti tā *vrără* nga atá tsă kišnă *vrără* astséri (a găsit niște uciși [niște morți] dintre acei pe care-i omorise oștirea) Ped. 54₁₉.—še kátră *kămbă vartur* (vede patru picioare atîrnate) Ped. 59₂₉.—váte diáli nă štăpi i *săkătdisură* (se duse băiatul acasă năcăjit) Ped. 63₂₅.—móri múskat *ngarkúar* me ver (a luat catirii încărcăți cu vin) Ped. 64₄.—diáli váte nă štăpi *sitoisură* (băiatul se duse acasă

intristat) Ped. 64₃₂.—do hitș nă val *tă vlúară* (să sai în oloîț clocotit) Ped. 66₁₃.—u dzând diáli *i măsúară* (s-a găsit [a devenit] băiatul învățat) Ped. 77₂₁.—t u lămă *tă mbitura hazăr* (să vă lăsăm oile ucise gata) Ped. 79₂₃.—i ipnă nă tsópă búká *tă muhlásură* (îi dădeau o bucată de pine mucegăită) Ped. 82₁₃.—Márna *e kripură* me hi (~ cea presărată cu cenușă) Ped. 82₂₅.—vien Máro Părhitura *věšur* nă flori (vine ~ înbrăcată în aur) Ped. 83₃₆.—mbéti Lilua nă muli *štrămbúară* dúar e *kămbă* (a rămas ~ în moară strimbată de mină și de picioare) Ped. 84₂₁.—vii Lilua *štrămbúar* (venia ~ strimbată) Ped. 84₂₅.—vaiz *pa-martúar* (fată nemăritată) Ped. 85₁₂.—rrii *siloisură* eđe *mbúšur* sită me lot (ședea întristată și cu ochii umpluți [plinii] de lacrimi) Ped. 85₂₇.—pse rri aštú *săkătdisură* eđe *mbúšur*? (ce stai așa năcăjită și supărată?) Ped. 85₂₈.—bări eđe karrotsérătă toiđo *věšur* (a făcut și pe vizitii tot așa înbrăcați [în aur]) Ped. 86₁.—[pláku] ka kurrisin *tă dálă* (bătrînul are spinarea eșită afară [e îngheboșat]) Ped. 100₂₀ col. I.

Din asemenea participii trecute, unele (cele dela verbele transitive) pasive, altele (cele dela verbele netransitive) active, prin pierderea înțelesului de acțiune, au rezultat adiective. Tot așa în limba romînă și în tot felul de limbi altele (Pentru limbile romanice vezi citeva exemple în Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, II, § 395).

đerpála *e zúžúară* (vulpea deșteaptă [propriu *deșteptată*] Ped. 58₂₅.—iș neri *i măsúară* șum (era om învățat tare) Ped. 68₁₇.—*i mără* (apucat, nebun) Ped. 78₂₃.—fiălătă *e fšéhura* (verbele ascunse, secrete) Ped. 80₃₄.

Remarcabile sint acele adiective albaneze, la baza cărora au fost participii trecute dela verbe transitive cu înțeles activ de nomina agentis.

Arap Uzândzia, si *e kupătúară* șumă tsă iș, e móri plákănă me tă miră (~, ca o pricepută tare ce era, a luat pe babă cu binele) Ped. 41₁₅.—aió ištă *e šaktisură* (ea e uitucă) Ped. 82₂₆.

Acest fapt stă în legătură cu acela că în albaneza de obicei (Cel puțin acest lucru rezultă din afirmările din M. G. § 119 și Pek. pag. 204) participiul trecut dela verbele transitive poate avea și înțelesul de nomen agentis. Asemenea participii trecute dela verbe transitive cu înțeles de nomina agentis se găsesc și în macedoromîn, poate prin influință albaneză (Vezi § 278, XI, B, 1; § 287, XI, B, 1). În dacoromîn astăzi nu

există, dar aŭ existat odată, după cum probează adiective ca *pricepût* (Vezi mai sus exemplul analog albanez) și *avût* (Tot așa în albaneza *pătură, pásură*, M. Wört. 324). Dacă participii trecute dela verbe transitive cu înțeles de nomina agentis, și adiective derivate din asemenea participii, se vor fi gășind și în alte limbă, nu știu.

Asemenea adiective, provenite din participii, se pot întrebuința—după cum la adiectivele albaneze lucrul de obicei se petrece, Pek. pag. 104—, fără articolul prepozitiv adiectival, ca complimente circumstanțiale (adverbe).
vâte șumă *mărguar* (a mers foarte departe) Ped. 36₁₁.—i hóltsi mŭșkat *mărguar* nga krói (a tras catirii departe dela fin-tină) Ped. 64₅.—e pa tsă *mărguar* tsăni (a văzut-o cinele încă de departe) Ped. 84₂₅.

Dela asemenea adiective, provenite din participii, se pot forma apoi adverbe cu sufixul adverbial *-a*, pentru care vezi Pek. pag. 226.

do vii *fšéhura* (trebuia să se ducă pe ascuns) Ped. 82₂₀.—kišnă marră vâizăn *fšéhura* mbărnda (luaseră fata pe ascuns innuntru) Ped. 90₂₃.

||

b. Insoțit de adverbul *dúke, túke, gheg tŭe, tŭi*, fără articol prepozitiv adiectival (adverb care de altfel numai în această împrejurare se întrebuințează și după Ped. 120 ar fi compus din *tu* și *ke* și ar fi însemnând *da wo, acolo unde*), și raportat la subiectul propoziției, participiul trecut albanez are înțelesul participiului prezent romînesc din aceeaș împrejurare, anume al unui compliment, dar numai al unui compliment de timp și de mod (chip, fel). Pentru dacoromîn vezi a mea Gramatică elementară § 94; pentru macedoromîn și istroromîn vezi § 278, X, β, 1; § 287, X, β; § 296, X, β. Acest participiu albanez este așa numitul *gerundium* de M. G. pag. 44 și Pek. pag. 195. El trebuie pus în legătură cu întrebuințarea de sub c și trebuie considerat ca un infinitiv întrebuințat fără prepoziție (absolut). Acest *gerundium* albanez poate avea și pasiv ori reflexiv, format în acelaș chip ca pasivul ori reflexivul aoristului și optativului, prin mijlocirea lui *u-* prepozitiv. Vezi exemplele.

dúke štrănguară ipenă pas, u-mărgua șumă (învemece urmăria vulturul [urmărind vulturul], s-a îndepărtat mult) Ped. 26₂₈.—*pláka iku dúke šar* (baba a plecat ocărînd) Ped. 41₁₃.—[*pláka*]

iku *dúke britură* (baba a plecat plingînd) Ped. 41₃₆.—vâte nă štăpi tă tii ne e iéma *dúke klar* diáli (băiatul se duse la măsă acasă plingînd) Ped. 59₁₂.—diáli vâte nă štăpi *dúke klără* (băiatul se duse acasă plingînd) Ped. 62₁₃.—vien e iéma *dúke tšerră e britură, dúke ulăritură* (vine mama zmulgîndu-și părul și țipînd și urlînd) Ped. 101₆ col. II.—șpărdău *džân* e vet *túe šküem* ietă si plank-prišās (și-a pierdut averea petrecînd vieață de risipitor) M. G. 68 No 13 col. II (gheg).—i érđi părănă ni úrđan-tšindās *túe i u-lütună* (i-a eșit înainte un centurion, rugîndu-l) M. G. 71 No 5 col. I (gheg).

||

c. Participiul trecut albanez, însoțit de articolul prepozitiv adiectival, și cu genul neutru, are, ca și participiul trecut dacoromîn (numai dacoromîn, nu macedoromîn și istroromîn), înțelesul de infinitiv activ prezent, și anume în aceleaș împrejurări ca și în dacoromîn. Dintre aceste împrejurări (pe care vezi-le la § 278, XI, B, 2) lipsesc numai α și ϵ , și încă această lipsă se datorește probabil insuficienței exemplelor care-mi stau mie la dispoziție.

β . ilătš pâr *tă pîetă* (leac pentru născut [pentru a naște] copii) Ped. 35₂₀.—văndet pâr *tă lăftuar* (locuri pentru luptat [pentru luptă]) Ped. 38₃₀.

γ . ató [lambăda] išnă hazđr mă *tă sósur* (lămpile erau aproape de stîns [de a se stînge, de a se trece, de a se sfîrși]) Ped. 34₁₀.—kăió [lăkúrá] ištă e miră pâr *tă fálur* (această piele e bună pentru rugat [pentru rugăciune, e bună de pus sub genunchi cînd își face cineva rugăciunea]) Ped. 63₁₂.—kártarat iánă bără bără hazđr pâr *tă ngarkúar* (scrisorile sînt făcute o sarcină gata de încărcat) Ped. 65₁₆.

δ . [káu] mă s iš pâr *tă par* me si (boul nu mai era de văzut cu ochii, nu te mai puteai uita la el de urît ce era) Ped. 70₃₁.

ζ . kušdó tšă ka pâr *tă škrúar* kártă pâr nek aió duńá, *tă škrúană* (oricine are de scris o scrisoare pentru ceia lume, să scrie) Ped. 65₅.—spanéită kišnă nă mołoié pâr *tă dărgúar* nă Stamból e *tă mirnă parát* (spiniî aveau de trimes o obligație la Stambul, ca să iee niște bani) Ped. 74₈.—mă s ka pâr *tă đân* džă (nu mai are de zis nimic, nu mai are ce zice) Ped. 90₁₀.

η . ai mbréti sevdán e tii e kiš nă džami, nă *tă fálur* (acel împărat plăcerea lui o avea în geamie, în rugat [acel împărat altă plăcere n-avea decît să se ducă la geamie să se roage])

Ped. 30₁₁.—u-nis pār *t ikură* (s-a pregătit de plecat) Ped. 79₃₅.—ată e dărgonei nă *tă lără* (pe dînsa o trimetea la spălat) Ped. 82₁₁.—u-bănă vâsast tă tria pār *tă martúară* (s-au făcut fetele cele trei de măritat [aū ajuns la vrîsta de măritat]) Ped. 82₂₂.—pār Máro Părhiturăn s tsănei kókăn [nérka] pār *tă martúară* (în ce priveşte pe ~ nu-şi bătea capul măsă cea vitrigă de măritat [nu se gîndia măsă cea vitrigă s-o mărite]) Ped. 82₂₃.—nă pazár e špie [kánă] pār *tă šitur* (la tîrg îl duc boul pentru vîndut [să-l vînd]) Ped. 70₂₁.—i a préva [káuť] edé vešt pār *tă šitur* mă mir (î-am tăiat boului şi urechile pentru vîndut [pentru a-l vinde, ca să-l vînd] mai bine) Ped. 71₃.—érđă tsóset pār *tă vrar* búikun (aū venit spînii pentru omorît țaranul [să omoare pe țaran]) Ped. 73₈.

♣. tiétră nuku mund tsă t e hárrin nă *tă rátă* tă tamburáit (nimeni nu putea să-l egaleze în cîntatul din tambură) Ped. 24₅.—*tă ngósură* nuku ka [ulku] (lupul n-are sať) Ped. 29₂₂.—e miră ištă džamiia, po anafilé *tă fálătă* (geamia e bună, dar rugatul [rugăciunea] nu foloseşte. *tă fálătă* e neutru singular) Ped. 30₁₄.—ti me nă *tă mûndură* edé do m i ndzerrtš sită (tu numai cu un dovedit vreĩ să şi-mi scoťi ochii [tu m-ai dovedit numai odată şi şi vreĩ să-mi scoťi ochii]) Ped. 44₂₆.—préva nă tsînd me nă *tă héltšur* tă pálás (am ucis o sută cu un singur tras al săbiei [cu o singură trăsătură de sabie]) Ped. 52₉.—kátă *tă rrúară* kam kátó đietă vîet (această vieaťă am aceşti zece ani [această vieaťă duc de zece ani]) Ped. 60₃.—i hiltš nga nă lăkúrá búali me nă *tă rrămbier* (îi rupea din citeo piele de bivoli cu fiecare muşcat [muşcătură]) Ped. 39₃₄.—ngórđă nga *tă dărătă* (aū murit de băut [băutură]. *tă dărătă* e neutru singular) Ped. 64₇.—băre džiđă kátó púnăra me *tă măsúară* tă vezirit (ai făcut toate aceste lucruri cu învăťatul [învăťătura] vezirului) Ped. 65₂₉.—ki gomár, kurdó tsă băgălit, ndzerr lira, héră pėsă, héră tėtă, héră đietă, pas *tă ngrănit*, tsă tă băn (acest magar, de cite ori se baligă, face lire, cite-odată cincĩ, altă dată opt, altă dată zece, după mîncatul [mîncarea] ce mîncă) Ped. 71₁₆.—edé aštú nă *tă lăšúar* i bări lépurit, edé váte nă púnă tă tii (şi aša î-a dat drumul epurelui şi s-a dus epurele în treaba lui [Este imposibil de tradus exact în romîneşte şi aša un lăsat î-a făcut epurelui]) Ped. 73₂₂.—tš *tă dăšură* do tă biĩ? (ce iubit [iubire] să-ťi arăt?) Ped. 80₉.—zúnă *tă klărătă* (aū apucat plînsul [s-aū apucat de plîns]. *tă klărătă* e neutru singular) Ped. 89₁.—nga *tă klărătă*

e șumă diáli, e didzói prinzipai (din cauza plinsului celui mult al copilului, l-a auzit prințul [de mult ce plîngea copilul, l-a auzit prințul]. *tă klárătă* e neutru singular. În loc de *diáli* ne-am aștepta să fie *diálit*) Ped. 90₃₀.—mbă *tă dal* tă mársit i múarr [plákată] *ďántă* (spre sfîrșitul lui Mart aú luat babele oile) Ped. 95₂₀.—s na lă me *tă vărșătiera* tă tií (nu ne lasă [în pace] cu țipatul lui) Ped. 97₆.

La hotărîrea că exemplele aparțin la Đ , că adecă participiul e aproape substantivat, în felul acela că și-a pierdut firea verbală, adecă de lucru abstract considerat ca rezultatul unei activități, aproape complet, m-am condus de criteriile că participiul este articulat cu articolul postpozitiv, ori că are atribut (adiectiv, pronume, genitiv), ori că este obiect drept.

Printr-un proces mai mare de concretizare participiile de sub Đ aú devenit în albaneza complet substantive, și anume Đ^1 . Reprezintă lucruri abstracte concretizate, astfel că înțelesul de *product al unei activități* a dispărut complet. Criteriul după care m-am condus pentru a hotărî acest lucru a fost că participiile aú plural.

zúri pláka tă briturit (s-a apucat baba de plînsuri [plînsete]) Ped. 41₆.—*diálănă e liđi me kálă*, se mos i bií nga *t ikurít* e șum (pe băiat l-a legat de cal, ca să nu cadă depe el din cauza alergărilor celor multe) Ped. 43₂₈.—*tă škruara* (cele scrise, lucrurile însemnate în scris, scrierile) Ped. 70₆.—*tă klófsin tă măsúara!* (să fie învățături!) Ped. 77₂₀.—*zúri e sôtšia tă klárăt edé tă písmósurít* (s-a apucat soția lui de plînsuri [plînsete] și de văitaturi [văitări, văicărele] Ped. 80₅.—*džinărită pušuan tă briturit e tă kándúarít* (dracii aú încetat [aú întrerupt, aú sfîrșit] țipaturile [țipetele] și cîntaturile [cîntările, cîntecele]) Ped. 83₁₄.—*zúnă džinărit tă briturit e tă kándúarít* (s-aú apucat dracii de țipaturi [țipete] și de cîntaturi [cîntări, cîntece]) Ped. 84₁₄.

Đ^2 . Reprezintă lucruri concrete.

tă štrúarítă (așternuturile, lucrurile care se aștern pe paturi, pe mobile de tot felul, pe jos, precum prostirile și cele trebuitoare la facerea patului, apoi macaturî, cuverturi, leghicere, etc.) Ped. 63₁₅.—*tă blúară* (grăunțele măcinate. ~ e singular colectiv) Ped. 83₈.—*tă píra* (băuturi, lucrurile care se beau, precum vin, rachiu) Ped. 85₁₃.—*tă mbîétată* (sămănăturile, ogoarele sămănate, cerealele depe ogoare) Ped. 97₆.

Substantivările participiului-infinitiv de sub Đ^1 , Đ^2 se gă-

sesc și în dacoromîn, dar mai puțin decît în albaneza. Pentru D^2 poate fi îndoială la unele exemple, dacă avem a face cu substantivarea unui participiu-infinitiv activ, ori cu cea a unui participiu trecut pasiv. În special romînul *așternut* e mai probabil eșit dintr-un participiu trecut pasiv, pentrucă există și în macedoromîn (*aștirnütlu* P. B. 87, 91), unde întrebuițarea participiului trecut ca infinitiv activ, în înțelesurile de supt această rubrică, c, lipsește. Substantive abstracte și concrete născute din participii trecute pasive sînt lucruri obișnuite în diferite limbi, compară, de exemplu, francezele *tort, tors, couvert*, italienele *coperto, coperta*. Dar într-o limbă, ca cea romînă ori cea albaneză, unde participiul trecut are și înțeles de infinitiv activ, este greu de hotărit punctul de plecare al unor asemenea substantive. Greutatea se complică încă atunci cînd, după cum tot în albaneza și romîna se întîmplă, participiul trecut poate avea și înțelesul de nomen agentis. Astfel, de pildă, romînul *șezût* (macedoromîn *șidzût* P. B. 172), Gesäss, Hinterer, derrière, séant, are foarte probabil la bază un nomen agentis, căci șezutul este cea parte a corpului care *șede*, căreia îi aparține per excellentiam proprietatea de a *șede*.

||

d) Participiul trecut albanez, în afară de înțelesurile de infinitiv activ prezent compliment pelingă verbe, însemnate sub c η , pe care le are și participiul trecut dacoromîn, mai posedă, ca infinitiv activ, și alte înțelesuri de compliment al verbului, care lipsesc participiului trecut dacoromîn.

α . Cu prepoziția *pa* (fără) și fără articolul prepozitiv adiectival. Din punct de vedere al timpului arată ori coincidența ori antecedența față cu predicatul propoziției.

u nuku martónem *pa marră ată diălă*, tsă tă mă pältsén (eu nu mă mărit fără să iaü [dacă nu voiü lua] pe acel tinăr care să-mi placă) Ped. 25₄.—tă hai *pa pagúar* (să minince fără să plătească) Ped. 27₅.—u nuku ikiü *pa bitisură* pünän (eu nu plec fără să gătesc lucrul) Ped. 27₂₁.—*pa ngrănă* miș neriü nuku ngóset (fără a minca [până ce nu va minca] carne de om, nu se satură) Ped. 29₂₂.—*pa ndzerră* gürină dzevair, tsă ka nă bark, nuku ikän étia kúrră (fără să scoată [pîn nu va scoate] diamantul pe care-l are în pintece, nu-i trece setea) Ped. 29₂₅.—*pa hipură* kálit nuku mă del șpirti (fără să încălec [pîn ce nu voiü încăleca] calul, nu-mi iese sufletul) Ped. 38₄.—*pa dälă* u părtei tă mos tă hipănă tiétră mbi ur (fără a trece eu [pîn

nu voïu trece eï] de ceia parte, să nu se sue altul pe pod) Ped. 40₂₆.—[mbréti] iš rehát, *pa dálă* lúftă nga noňă áná, ná zet viet (împăratul a stat liniştit, fără să se iste războiï din vreo parte, douăzeci de ani) Ped. 48₂₃.—*pa đănă* mirădităná i đa (fără să deie bunăziïua îi zise) Ped. 49₁₃.—kátši, *pa hi-pură* ná kálă kúrră, s mbáheï dot (şesetorul, fără să fi mai încălecat pe cal vreodată [fiindcă nu mai umblase până atunci călare], nu se putea şinea pe cal) Ped. 52₂₂.—kam đietă viet *pa párá* neri me si (am zece ani fără să fi văzut om cu ochii [sînt zece ani decînd n-am văzut om cu ochii]) Ped. 59₃₄.—ti i băre džiđă kătó dzăra *pa vatură* di viet akómi babáit vdéku-ră (tu le-ai făcut toate aceste lucruri fără să fi trecut încă doi ani dela moartea tată-to) Ped. 64₁₆.—núkă martónem *pa măsúară* hilétă e grăvet (nu mă însor fără să fi învăţat [până nu voïu fi învăţat] întîii înşelăciunile fimeilor) Ped. 68₄.—gomári, *pa škúară* ná zet e kátră sahát, ngórđi (magarul, fără să trecă [înainte de a trece] douăzeci şi patru de ceasuri, a murit) Ped. 72₂₅.—ai [gomári] s kiş mbétur noňă her *pa bără* lira (magarul nu rămăsese niciodată fără să facă lire) Ped. 73₁₂.—*pa vrără* ată zog núkă ka păr tă puşuar diáli (fără să ucidă [dacă nu vor ucide] pasărea aceia, nu va tăcea copilul) Ped. 91₇.

β. Cu prepoziţia *me* (cu, odată cu) şi cu articolul prepozitiv adiectival, pentru a forma complimente de timp. Din punct de vedere al timpului arată mai des antecedenta, mai rar coincidentă, faţă cu predicatul propoziţiei.

me tă afărúară áfără kasabásă, i đótă kapetáni diálit (cînd s-au apropiat de oraş [cînd se apropiau de oraş], îi zice căpitanul băiatului) Ped. 24₂₃.—*me tă fólă* tsă t i flatş, t i hél-tsăş piékătă (în vreme ce vei sta de vorbă cu dinsul, scoate-î genele) Ped. 32₃₂.—*me tă lără*, u-bă neri (cum s-a spălat [îndatăce s-a spălat], s-a făcut om) Ped. 33₂₀.—*me tă dálă* nga déra, u-zdžuană džiđ (tocmai cînd eşia pe poartă, s-au deşteptat toţi) Ped. 34₁₂.—*me tă fólă* diáli, zúri birbil dzízari e kándón (cum a vorbit băiatul, a început privighitoarea să cînte) Ped. 35₅.—e búkur e đéut, *me tă didžúară* zăn e birbilit, dărgói (frumoasa pămîntului, cum a auzit glasul privighitorii, a trimes) Ped. 35₇.—diáli *me tă vatură*, dóli e búkur e đéut (dupăce a plecat băiatul, a eşit frumoasa pămîntului) Ped. 35₁₂.—*me tă vatură* diáli ná áná tă lúmit, še (cînd a venit băiatul la malul riului, vede) Ped. 36₁₂.—*me tă didžúară* mbrétal ată ľaf, briti (cum a auzit împărateasa vorba aceasta, a strigat) Ped.

37₃₁.—dial i mbrétit, *me tă marră* veș tsă iku aió, u-bă să-mură (fiul împăratului, cum a auzit că ea [fata] s-a dus, s-a îmbolnăvit) Ped. 37₃₇.—vaiz e mbrétit, *me tă párá* tsă e pa [plăkănă], u Ńa hizmetsărevet (fata împăratului, îndatăce o văzu [pe babă], zise slujitorilor) Ped. 41₃₇.—*me tă mündură*, i Ńótă diălit [mbréti] (dupăce l-a învins [la joc, împăratul pe băiat], îi zice împăratul băiatului) Ped. 44₂₄.—*me tă ndzerră* sită dialit, e kupătói váiza e mbrétit (cînd aș scos ochii tinărului, a prins de veste fata împăratului) Ped. 44₂₉.—mbréti, *me tă vătură* mbărnda, zúri tšobánin e e púŃi (împăratul, cum a intrat [împăratul] înuntru, a apucat pe cioban și l-a sărutat) Ped. 46₂₀.—*me tă vătură* atié, e merr Aráp Uzăndzia mbrétin e e hódí mbărnda nă furr (cum aș ajuns acolo, a luat ~ pe împărat și l-a azvirlit în cuptor) Ped. 46₃₅.—mbréti, *me tă martúară*, bări nă iává me grúa (împăratul, dupăce s-a însurat, a rămas o săptămînă cu fimeea) Ped. 48₂.—*me tă ikură* mbréti, edé furrădzíu șpií búkănă nă palát (dupăce a plecat împăratul, brutarul aducea pînea la palat) Ped. 48₈.—dial i mað, *me tă vătură* ne mbréti, i Ńa (băiatul cel mare, cum se duse la împărat, îi zise) Ped. 49₄.—*me tă hédură* kélmetă năi pas năit, u-băn si ur (dupăce aș aruncat unul după altul trestiiile, s-aș făcut trestiiile ca un pod) Ped. 53₂₃.—*me tă hisură*, váte dzăr-pări edé i u-tiliks níriut nă griká (cum s-a rostogolit [din copac], a mers șerpele și s-a încolătăcit înprejurul gîtului omului) Ped. 56₂₆.—ðerpála iš bărá hazăr, tsă, *me tă dălă* púlat, e t i zii (vulpea sta gata, ca, cum vor eși găinile, să le prindă) Ped. 58₂₈.—*me tă zdridzur* diáli nga lisi, dzéti di gúrá dzevair (cînd se scobora băiatul din stejar, găsi două pietre de diamant) Ped. 60₆.—*me tă vătură* ne sufrá i tii, tă hats (cum vei ajunge la masa lui, să mininci [minincă]) Ped. 39₂₁.—*me tă Ńieră* pá-lată, u-rrămbienă me dúar (dupăce ș-aș rupt săbiile, s-aș apucat cu minile) Ped. 40₁.—*me tă Ńănă* veziri ató fial, diáli kătséu mbărnda nă kazán (dupăce a spus vezirul vorbele acelea, băiatul a sărit în cazan) Ped. 66₃₄.—*me tă didzúară* mbréti edé dziŃă lavérătă e mbrétit, van (cum aș auzit împăratul și aghiotanții împăratului, aș venit) Ped. 69₂₆.—*me tă rită* búiku nă pórtă tă avlísă, i fólí tă šótses (cum a intrat țăranul pe poarta ogrăzii, a chemat pe soșiea sa) Ped. 73₂₈.—*me tă Ńănă* [búiku] ată laf, u-ngré grúaiă (cum a spus țăranul acele vorbe, s-a sculat fimeea) Ped. 75₆.—*me tă rită* mbărnda nă kalive gomári, i Ńótă káut (cum a intrat în șopron magarul, îi zice

boului) Ped. 78₁₄.—*me tă zăn*, blegăriti ai (cînd l-aŭ prins, a behăit el [mielul]) Ped. 79₁₀.—*me tă hăngătitoră* pēla edē mǎzi, mă zdridze nga pēla (cum aŭ nechezat iapa și minzul, m-ai dat jos depe iapă) Ped. 80₁₄.—*u, me tă dăftuar* ató ľafe, do vdes (eŭ, cum voiŭ arăta [cum voiŭ spune ce însemnează] vorbele acelea, voiŭ muri) Ped. 80₂₀.—*me tă đănă* kókoši ató ľafe, e didzói i zóti (cînd spunea cucoșul vorbele acelea, l-a auzit stăpínu-so) Ped. 81₂.—*me tă rat* nămbăđiētă saháti, t ikătš (cînd va bate ceasul unsprezece, să plecî) Ped. 86₇.—*me tă ikură* aío me karrótsă, u a hipnă kúalet kátá (cum a plecat ea cu trăsura, aceștiia aŭ încălecat caii) Ped. 87₂₁.—*me tă đăn* [Máro] ată ľaf prinzipait, prinzipai nuk i a priši fiălăn (dacă a spus Maro vorba aceasta prințului, prințul nu i-a stricat cuvîntul) Ped. 89₁₀.—*me tă rat* diáli, ti t i futš kătă dzălpărăn nă kókă prinzipēsăsă (cînd va cădea [se va naște] copilul, tu să víri acest ac în capul prințesei) Ped. 90₅.—*me tă kupătuar* nérka tsă érđi váhti tsă do piľ prinzipēša, móri mamina (cum a priceput maștiha că a venit ceasul să nască prințesa, a luat moașa) Ped. 90₁₃.—*me tă ler* diáli, i víri nérka dzălpărăn nă kókă prinzipēsăs (cum se născu copilul, îi víri maștiha acul în cap prințesei) Ped. 90₂₃.—*me tă héltšur* dzălpărăn, u-bă eftis e šótsša (cum a scos [prințul] acul, se făcu îndată soțiea) Ped. 92₁.—*me tă párá* lubia gomárră edē nérină, do t u hidetă t i rrufis (cum va videa balaurul magarul și omul, are să se răpeadă să-i înghită) Ped. 97₁₂.

Există o necontestată asemănare între această întrebuintare, de sub β , a participiului trecut albanez și cea a participiului trecut din macedoromînul fără meglenit notată la § 278, XI, 3. La macedoromînul fără meglenit avem probabil a face cu o influință albaneză.

||

e. Participiul trecut albanez se mai găsește întrebuintat cu înțelesul de infinitiv activ prezent în împrejurări de formă speciale, care n-aŭ analog în limba romînă. Aceste împrejurări de formă speciale consistă în aceia că pelîngă participiu s-aŭ izolat niște prepoziții, al căror rol este astăzi nul, astfel că participiul-infinitiv, macarcă în aparență este însoțit de prepoziție, în realitate e întrebuintat în mod absolut.

α. Cu prepoziția *păr* și cu articolul prepozitiv adiectival. În tosc. După Pek. 204 acest participiu-infinitiv tosc are și pasiv orî reflexiv, format în acelaș chip ca pasivul orî reflexivul aoristului și optativului, prin mijlocirea lui *u-* prepozitiv.

1. Subiect.

ep mă piésăn e dzăśă, tsă mă bie *păr tă marră* (dă-mi partea de avere, ce mi se cade să iaă) M. G. 68 No 12 col. I.

2. Formează cu auxiliarul *kam* (habeo) viitorul indicativului. pa vrără ată zog nūkă *ka păr tă puşuar* diáli (dacă nu vor uicide pasărea aceia, nu va tăcea copilul) Ped. 91₇.

β. Cu prepoziția *me* *), fără articol prepozitiv adiectival.

A. În tosc, rar, numai *me* *đănă* (zis, a zice) ca obiect drept la *do*, a treia persoană singulară prezent indicativ a verbului *dua*, voesc. Și anume, ori fără izolare între verbul *do* și infinitiv: mbréti u-mărie, se ts *do me* *đănă* kăió fiălă (împăratul s-a mirat că ce vrea să zică [poate să însemneze] vorba aceasta) Ped. 49₃₆; ori cu izolare, în felul acela că *do me* *đănă* are înțelesul rominului *ădecă*, Ped. 98₅.

După Ped. 158 col. I s-ar fi întrebunțind cu înțelesul de *ădecă* și *do me* *tsănă* (fost, a face).

B. În gheg, foarte des. Acest participiu-infinitiv gheg are și pasiv ori reflexiv, format în acelaș chip ca pasivul ori reflexivul aoristului și optativului, prin mijlocirea lui *u-* prepozitiv. Vezi exemplele.

1. Subiect.

mă nep piésăn e dzăśă, tsi mă biie *me marră* (dă-mi partea de avere, ce mi se cade să iaă) M. G. 68 No 12 col. II. Corespondentul tosc vezi-l mai sus sub α 1.—dúhei *me u-gazătüem* e *me u-găzüem* (trebuia să ne veselim și să ne bucurăm) M. G. 70 No 32 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: dúhei *tă găzônešim* e *tă ngazutónešim* ibidem col. I.

2. Obiect drept.

ai filói *me pásună* tă mângută (el a început a avea [a duce] lipsă) M. G. 68 No 14 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *aű zúri tă mos kíšte* mă (el a început să nu mai aibă) ibidem col. I.—dășărónte *me mbúšună* barkedun e vet me harúpat tsi háššină *đită* (era bucuros să-și umple pintecele cu roș-

*) Este greu de admis că acest *me* ar fi tot una cu prepoziția *me* (cu), după cum admit Ped. 158 col. I, Pek. 258. Dacă cumva e tot una cu prepoziția *me* (cu), apoi nu se poate admite că această prepoziție ar fi împrumutată din neogreaca=με, după cum spune M. Wört. 268. Căci cum ar fi cu puțință ca o prepoziție împrumutată din neogreacă să joace un rol așa de important și de vechiu, ca acel pe care-l are *me* în izolarea despre care ni este vorba, și încă tocmai în gheg, în cel mai puțin vecin cu neogreaca din cele două dialecte albaneze?

covele pe care le mâncau porcii) M. G. 68 No 16 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *dășărönte tă mbüşte* ibidem col. I.—*filüenä me u-găzüem* (aü început să se veselească) M. G. 69 No 24 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *zună tă găzönesinä* ibidem col. I.—*s dönte me hümă mbrănda* (nu voia să între înuntru) M. G. 69 No 28 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *nükă dönte tă hünte brănda* ibidem col. I.

3. Scop.

e dărgöi nd árat e vëta *me kulötună* ðită (l-a trimes la țară să pască porcii) M. G. 68 No 15 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *tă kulötte* ibidem col. I.

4. Complimentul unui adiectiv.

nükă iam *mă* i värešim *me u-tšüeitună* biri üt (nu mai sînt vrednic să mă numesc fiul tău) M. G. 69 No 19 col. II. Corespondentul tosc are conjunctiv: *tă tšühem* ibidem col. I.

5. Formează cu auxiliarul *kam* (habeo) viitorul indicativului.

kam me árdună e *kam me* e *šändöšună* (am să viü și am să-l însănătoșez) M. G. 72 No 7 col. I.—*šărbătöri em ka me u-šändöšună* (servitorul meu are să se însănătoșeze) M. G. 72 No 8 col. I.—*šümă vëtă kănă me árdună ede kănă me ndeünă* (mulți aü să vie și aü să șadă) M. G. 72 No 11 col. I.—*kănă me u-hédună* (aü să fie aruncați) M. G. 72 No. 12 col. I.—*ka me tšenä* (are să fie) M. G. 72 No 12 col. I.

Probabil și alte raporturi sînt exprimate prin acest infinitiv gheg, dar n-am eü exemple.

Acest participiu-infinitiv de sub e este așa numitul *infinitiv* albanez. Pek. 195.

|||

Ceva analog întrebunțării participiului trecut ca infinitiv activ prezintă supinul latinesc, și anume în întrebunțările de sub *c η* (supinul *-um*) și *c γ* (supinul *-u*). Din punct de vedere al originii supinul latinesc nu s-a dezvoltat însă dintr-un participiu trecut pasiv, ci a fost dela capul locului un substantiv verbal format cu sufixul *-tu*, care a căpătat apoi cu vremea înțelesul de infinitiv activ, tot așa dupăcum substantivul verbal format cu sufixul *-tu* a căpătat cu vremea înțelesul de infinitiv activ (și anume înțelesul supinului *-um* latinesc) în limba scrisă, în limbile baltice și în limbile slave. Vezi Lindsay, Die

lateinische Sprache, pag. 618; Brugmann, Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen, II, pag. 304 sqq.; Miklosich, Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen, III, pag. 72, 157, 373, 519: dintre limbile slave aŭ supin limbile veche bulgară, slovenă, cehă și sorbică de jos. In ce privește participiul-infinitiv albanez, poate fi îndoială dacă s-a dezvoltat dintr-un participiu trecut pasiv și n-a fost și el cumva dela capul locului un substantiv verbal. In ce privește limba romină, este imposibil de admis alt ceva decît că punctul de plecare al participiului infinitiv a fost participiul trecut latinesc.

In tot cazul, chiar dacă punctul de origine ar fi întru citva deosebit, faptul acesta, că o formă, aceeași din punct de vedere al constituției morfologice, servește și ca participiu trecut pasiv și ca infinitiv prezent activ, este, în această extindere, și dacă avem în considerare limbile romanice și pe cele din peninsula balcanică, ceva specific dacoromino-albanez.

11. Substantive formate din participii trecute.—Relevat de Gast. Grund. 409.—Vezi sub 10 c §.

12. Formarea comparativului și superlativului în acelaș fel: comparativul se formează din pozitiv prin latinul *magis*, iar superlativul se formează prin articularea comparativului.—Relevat de Gast. Grund. 408.

Dar *magis* servește la formarea comparativului și în alte limbi romanice, iar formarea comparativului prin mijlocirea unui adverb și a superlativului prin articularea comparativului este ceva comun romanic! Vezi Meyer-Lübke, Grammatik der romanischen Sprachen II § 65, III, § 47.

13. *po-* din *posomorît* ar fi tot una cu albanezul *pa*, care ca prepoziție însemnează „fără“, iar ca prefix la substantive și adiective „ne-“. H. Cuv. I, 299.

Hasdeu își bazează afirmarea pe faptul că cuvîntul vechiŭ romîn *sămărit*, pe care l-a găsit într-un glosar vechiŭ bulgar-romîn din secolul XVII, ar însemna „vesel“ și că *posomorît* tocmai nu este altceva decît *nevesel*, *nesămărit*, ori, cu prefixul albanez *pa-*, *păsămărit*, cum trebuie să fi sunat cuvîntul dintruntîiŭ. Slăbiciunea afirmării lui Hasdeu stă însă în aceia că *sămărit* în glosarul slav-romîn, unde a găsit el cuvîntul, nu însemnează *vesel*, ci *beat*, căci traduce pe cuvîntul vechiŭ bulgar *šumînŭ*: „шѡмѣн, сѡмѡрѡт, вѡсѣл“. *Vesel* în acest loc este numai un eufemism al lui *beat*, însemnează *cu chef*. Deci, dacă *po-* în *posomorît* ar fi într-adevăr=albanezul *pa*, și dacă *po-*

somorît ar fi într-adevăr derivat din *sămărit* cu un prefix *pa-*, care să fi însemnat *ne-*, apoi cuvîntul *posomorît* n-ar avea înțelesul pe care-l are, de *trist*, ci ar avea pe acel de *treaz*. Etimologia probabilă a obscurului cuvînt *posomorăsc* este tot cea propusă încă de Roesler *Romänische Studien* 351: derivat cu prefixul slav *po-* din ungurescul *szomoru* traurig, betrübt, trübsinnig.

14. *-u* din verbe ca *căpătuesc*, *ghemuesc*, *juruesc*, *legiuesc*, *păcătuesc*, *păscuesc*, *spicuesc* ar fi tot una cu albanezul *-u* din verbe ca „*me peșkue*—a păscui, *me plumbue*—a plumbui, *me îmvăluie*—a învălui, *me răfue*—a răfui“. H. Cuv. I, 301.

Hasdeu dă exemplele albaneze, pe care le-am scris în citatul de mai sus întocmai așa cum le-a scris el, din gramatica lui Lecce (*Osservazioni grammaticali nella lingua albaneze*, Roma, 1716). Sint participii-infinitive gheghe, despre care vezi mai sus acest paragraf sub 10 e β B. *-ûe* este rezultat din diftongarea pe care o suferă în albaneza *-ó* în anumite împrejurări (Vezi § 314), în special la participiile verbelor de clasa III, căreia aparțin verbele citate de Hasdeu. *-u* romînesc însă din verbele *căpătuesc*, etc. este un sufix derivativ. Asămănarea visată de Hasdeu probează numai că acest barbat nu cunoștea de fel limba albaneză.

15. „Sufixul deminutival albanez *-z* (de exemplu *pak* puțin—*păcăză* puținel, *doră* mină—*dorăză* minuță, etc.) dela Daci l-au moștenit și Romîni, mai păstrîndu-l într-un număr de cuvinte, bună oară *pupăză*, *coăcăză*, *spetează*, *cinteză*, *spînz*, *mînz* și altele, unde sufixul tracic *-z* s-a acățat și la unele tulpine latine: *pupăză* = *upupa* + *-ză*, *spetează* = *spatha* + *-ză*, etc.“ H. Et. 2495.

Clar în originea lui dintre cuvintele citate de Hasdeu este *spetează*, care într-adevăr e derivat din *spătă* > *spatha* prin *-ează*, sufix de origine obscură și cu înțeles deminutival, a cărui formă masculină apare de pildă în onomatopeicul *huhuréz*. *pupăză* și *coăcăză* e ademenitor să le derivi din *upupa* și din *cocum* (anume dintr-un neutru plural devenit feminin singular **coăcă*, tipul *păămă*), dar *pupăză* există și în albaneza (Christophorides: *πούπεζε*, *εἶδος πτηνοῦ*), iar *coăcăză*, macarcă în albaneza chiar cu acest înțeles nu este atestat, este lesne de presupus că ar fi existînd ori că ar fi existat cu acest înțeles în acea limbă, unde sufixul *-ză* este atît de activ, unde lati-

nul *cocum* există (*kok Frucht* > *cocum*, *kôtše* > **cocceum* Saatkorn, Beere, Baumfrucht M. Wört. 194), unde chiar este un *kókază* cu înțelesul de „bonbons in der Ammensprache“ M. Alb. V, 86. *cinteză* e de origine obscură. *mînz* e probabil autohton, dar *z* nu aparține vreunui sufix deminutiv, ci este provenit, încă din limba de origine (și anume cea illyră și thracă) din africativizarea unui *-d* al radicalului (Vezi M. Wört. 276). *spînz* e planta *helleborus purpurascens* W. et Kit., care se întrebuințează cu mare succes contra *dalacului*. „Spînzul este întrebuințat de poporul nostru spre a vindeca caii bolnavi de *dalac*. Cu o sulă se fac opt înțepături în pieptul calului bolnav și apoi se viră sub piele, în fiecare înțepătură, câteun fir de rădăcină de spînz. Calul se umflă apoi la pîept, umflătura sparge, curge materie din ea, și în câteva zile calul este vindecat“. Panțu, Plantele, București, 1906. Dalacul însă e o boală a splinei, cel puțin așa socoate poporul. În turcește, de unde a împrumutat Românul cuvîntul, *dalak* înseamnă splină, iar boala dalacului se numește *dalák şişmesi* umflarea splinei. Boala aceasta o numește Germanul *Milzbrand*, Francezul *sang de rate*, Italianul *inflammatione della milza*. În venețiană însă *splina* se cheamă *spiëndza*, iar în dalmată (Bartoli, Das Dalmatische, II, 135) *spiânza*. Dacă admitem că cuvîntul venețian e împrumutat din dalmata, și că la baza cuvîntului dalmat a fost un *spëndza* cu *ę* deschis, după cum cere feliul diftongării lui *e* din dalmata, apoi *spëndza*, conform cu firea limbii romîne (Vezi § 238 No. 24) a devenit *spëndza* cu *ę* închis, și dintr-un asemenea etymon a putut eși cuvîntul romînesc *spînz*, al cărui înțeles primitiv de *splină* s-a schimbat cu vremea în acel de leac contra boalei de splină. Cuvîntul romînesc ar proba în asemenea caz că venețianul *spiëndza*, care după Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch sub *splen* este „unverständlich“, trebuie separat de *splen*, și că friulanul *spléndze* splină, care după acelaș autor e tot așa de unverständlich, trebuie considerat ca o contaminație între *splen* și acel cuvînt *spëndza*, pe care l-am putea considera, ca și pe *mînz*, ca pe un cuvînt al Balcanicilor, în special al Illyrilor. Pentru alte cuvinte romnice alpine curioase, prin care se înseamnă *splina*, ca *špléndia*, *špléka*, *spléka*, *splékia*, și în care se găsește evident latino-grecul *splen* (Vezi Meyer-Lübke locul citat), trebuie căutată, dacă este cu putință, altă explicație.

16. Deasa întrebuințare a sufixului latinesc *-imen*. Sand.

Grund. 529. După Ped. Krit. IX, 1, 212 marea înflorire a sufixului *-imen* în albaneza s-ar putea datori influinței unui sufix analog autohton. Atunci nu s-ar putea susține acelaș lucru și pentru limba romină?

17. Formarea în acelaș chip de pronume nedefinite și de adverbe prin compunerea cu a treia persoană singulară prezent indicativ a verbului care înseamnă *a voi* (romin *va*, albanez *do*): rom. *cinevă, ceva*—alb. *kušdó, tšdó*; rom. *cîndvă, undevă*—alb. *kurdó, kudó*. Sand. Grund. 527.

18. Formarea în mod analog a conjuncțiilor finale rom. *ca șă*, alb. *tšă tă*. Sand. Grund. 529.

19. Formarea în mod analog a conjuncției vechi romine *să va că* (macarcă, deși) și a celei albaneze *ndónăse* > **ndă don se* (macarcă, deși). Pentru conjuncția albaneză vezi M. Wört. 299.

20. Un pronume accentuat, întrebuințat într-un raport, pentru care există și pronume neaccentuat (enclitic ori poclitic), este numai decît însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător.—Relevat neprecis de Mikl. Slav. 7, unde pe lângă altele exemplul dat din albaneza nu-î potrivit; Schuch. Vok. III 49; Gast. Grund. 408.—Tot așa în bulgara și neogreaca Mikl. Slav. 7, 8. Tot așa în spaniola și piemonteza Schuch. Vok. III 49.

Cu cea mai mare consecvență în dacoromin (Fenomenul are loc și în celelalte dialecte rominești, dar nu pot afirma dacă cu aceeaș consecvență ca în dacoromin) nu se poate zice, de pildă, *pe mine a văzut, a văzut pe mine, mie a spus, a spus mie, pe acela vreaă, vreaă pe acela, pe el iubesc, iubesc pe el, lui am spus, am spus lui, etc.*, ci numai decît *pe mine m-a văzut, m-a văzut pe mine, mie mî-a spus, mî-a spus mie, pe acela-l vreaă, îl vreaă pe acela, pe el îl iubesc, îl iubesc pe el, lui î-am spus, î-am spus lui, etc.* În albaneza fenomenul n-are loc cu tot atît de mare consecvență, și se poate zice, de pildă, „*u ată, tšă i bie tamburăit, ată dăa*“ (eü pe acela, care cîntă din tambură, pe acela vreaă) Ped. 25₉, alături cu „*u tiî tă dăa*“ (eü pe tine te vreaă) Ped. 25₃₇.

Un fenomen analog, nerelevat însă, după cît știu, de nimeni, este acela că și numele, dacă este întrebuințat într-un raport, pentru care există pronume neaccentuate (enclitice ori proclitice), este însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător, dar în mod necesar numai atunci cînd numele precede: *pe om*

I-am văzut, I-am văzut pe om alături cu *am văzut pe om*; *omului i-am spus, i-am spus omului* alături cu *am spus omului*; *fimeea am văzut-o, am văzut-o fimeea* alături cu *am văzut fimeea*. Tot așa în toate dialectele românești. Mai consecvent decât în românește are loc fenomenul în albaneza. Exemple sînt de prisos. El se găsește și în neogreaca, Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache, II ed., pag. 81.

21. Sand. Zeit. a arătat că în limbile romînă, albaneză, bulgară, sîrbă și neogreacă conjuncțiile copulative (rom. *de*, care dela capul locului a fost o conjuncție copulativă, cu însemnarea de și, după cum și este în mare parte, origine obscură; alb. *e*, *edé*; bulg. *ta*; sîrb *te*; neogrec *και*) servesc și pentru a forma propoziții subordonate relative (= *care*), atributive (= *că*), subiective (= *că*), obiective (= *că*), obiective (= *să*), cauzale (= *că*), consecutive (= *încît*), finale (= *să*).—Pentru limba romînă Sandfeld-Jensen a avut în vedere dialectele dacoromîn și macedoromîn fără meglenit. Eū adaug că fenomenul are loc și în meglenit, dar nu există în istroromîn.

22. Intrebuințarea prepozițiilor cu substantivul nearticulat: rom. *veni din pădure, se opri în prag*; alb. *vâte ndă patât* (se duse în palat), *mrrîni n od* (întră în odae). Sand. Grund. 528.

23. Articularea substantivului cînd este însoțit de *tot* (alb. *džiðă*) în înțelesul de *fiecare*: rom. *toată casa*, alb. *džiðă štăpia*). Sand. Grund. 528.

24. La persoana a două a imperativului plural reflexiv (care este tot odată și pasiv) și în romîna și în albaneza (diectul tosc) pronumele se intercalează între radicalul și terminația formei de imperativ active: rom. *deschide-vă-ți*; alb. *hâp-u-ni* Pek. 203. În romînește faptul are loc numai la verbele unde forma de imperativ activă este accentuată pe penultima, precum *deschideți, duceți, faceți*, etc. Fenomen relevat întîiu de Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXIX, 57. Un fapt analog se petrece în istroromîn la auxiliarul optativului. Vezi § 255 No 217 Nota.

III

Ca asemănări între limbile romînă și albaneză aū mai fost puse înainte și următoarele, pe care le înșir aici numai sub titlul de curiozitate, macarcă și unul ori altul din numerele precedente, de pildă Nos 8 și 14, ar fi trebuit înșirate la această rubrică.

1^a. H. Cuv. II, 640 sqq. susține că articolul postpozitiv masculin și feminin la genitiv-dativ singular se formează în acelaș mod în cele două limbi, prin alipirea a câteun sufix la nominativul singular al articolului: romîn masc. *lui*=*lu+i*, fem. *ei*=*a+i*; albanez masc. *it*, *ut*=*i+t*, *u+t*, fem. *et*=*e+t*. Romînele *lui*, *ei* însă sînt forme comune romanice, macarcă în romînește se întrebuițează numai pentru genitiv-dativ. Nu pot prin urmare intra în discuție ca forme *romînești* în cercetări de asămănare între limba romînească și cea albaneză. Apoi aceste forme romanice sînt analogice după alte forme pronominale, iar nu eșite prin lipirea vreunui sufix *i* la forma nominativului. Apoi genitivo-dativede masculine albaneze *it*, *ut* nu sînt produse prin lipirea lui *t* la nominativele *i*, *u*, ci sînt în realitate articolul de genitiv-dativ *t* alipit la formele de genitiv-dativ nearticulate *i*, *u*. Apoi *et* nu este articolul de genitiv-dativ feminin, ci terminație de genitiv-dativ nearticulat feminin! Aceste lucruri le-am arătat cu mai multe detalii în Principii de istoria limbii 302 sqq. Pentru terminația de genitiv-dativ nearticulat feminin *-et* vezi astăzi Pek. pag. 98.

2^a. „Declinare cu *-uri*. De exemplu *timp*, *timpuri*, ca albanezul *korp*, *kórbără* ori *luft*, *lúftăra*“. Schuch. Vok. III 49. Pluralul romînesc *-uri* însă e latinul *-ora*, învremece pluralul albanez *-ăr-* este un plural tosc, provenit, prin prefacerea lui *n* intervocalic în *r* (Vezi § 311 No 22), din băștinașul albanez *-ăn-*, care există supt această formă din urmă la Gheghî. Pek. pag. 91.

3^a. „Substantivul a păstrat în declinare numai două cazuri: casus rectus (nominativ, acuzativ) și casus obliquus (genitiv, dativ)“ Gast. Grund. 408. Albaneza însă n-are numai două cazuri la declinarea nominală, ci patru, căci pelîngă cazurile date de Gaster mai posedate locativul și ablativul. Iar romîna are la declinarea nominală numai un caz. Numai femininele singulare, cînd sînt însoțite de un pronume de genitiv dativ, mai aú încă un caz, dar forma acestuia e provenită prin alunecarea sunetului, ajutată de analogie, din cazul care dela capul locului a fost și la ele unic (Vezi § 242 No 78).

4^a. „Cîte trele [aceste limbi, romîna, albaneza și bulgara] aú o dublă declinare, cu și fără articol“. Gast. Grund. 408. Dar toate limbile, care posedate articolul, aú o dublă declinare, cu și fără articol!

5^a. „Pronumele aú la cazurile oblice, în limba romînă ca

și în limba albaneză, o dublă formă, una întregă și alta scurtată". Gast. Grund. 408. Dar în toate limbile romanice au pronumele la cazurile oblice o dublă formă, una întregă și alta scurtată!

6^a. *acă-* din adiectivul român *acătare* ar fi albanezul *akă-*, „particulă care, pusă înainte de pronume și de adverbe pronominale, le dă un înțeles nedefinit: *akă kuš* oricine, *akă ku* oriunde". M. Wört. 6, Gast. Rev. 21. Românul *acă-* însă este latin *eccum*, Tiktin Wörterbuch; vezi în special Procopovici, *Eccum*, în Dacoromania I, pag. 162 sqq.

7^a. *vare-*, care se găsește în vechea română ca element component al pronumelor nedefinite, cu înțelesul actualelor *oare-*, *orî-* (care se găsesc de altfel și în vechea română), ar fi albanezul *vătă* wohl, etwa M. Wört. 462. Acest lucru îl susține M. Wört. Albanezul *vătă* este însă băștinaș, iar românul *văre-*, ca și *oare-*, *orî-*, își are originea în forme ale verbului *volo*, și anume în a doua și a treia persoană singulară prezent indicativ **voles*, *volet* (Pentru această din urmă vezi Archiv für lateinische Lexikographie und Grammatik II 177), și anume *oare-*, *vare-* → *volet*, *orî-* → **voles*. *vare-* este un dublet cu *v* păstrat al lui *oare-*, care a pierdut pe *v*. Pentru căderea lui *v* inițial în forme ale verbului *voiū* vezi § 255 No 217.

8^a. Propagarea peste granițele din limba de origine a lui *-i-* dela persoana 1 singulară prezent indicativ a verbelor latinești în *-io*, orî, cum spune autorul: „Deasă este [în albaneza], ca și în romina, lungirea în *-io* orî formarea de nouă verbe în *-io* (Häufig ist, wie im Rumänischen, die Erweiterung zu oder Neubildung von Verben auf *-io*)". M. Lat. 820.

Dar mai întîiu în romînește mai mult au căzut *-i-*, *-e-* dela persoana 1 singulară prezent indicativ decît s-au propagat. Au căzut în *audio*, *excutio*, *facio*, *maneo*, *morior*, *pareo*, *pereo*, **poteo*, *salio*, *sentio*, *video*; și s-au propagat numai în *pono*, *prahendo*, *quaero*, *volo*. Și pe lângă aceasta este de observat, că acolo unde *-i-*, *-e-* au căzut, formele cu *-i-*, *-e-* păstrate (*auz*, *scoț*, *mîiū*, *moriū*, *paiū*, *pieiū*, *pociū*, *saīū*, *simț*, *văz*) sînt mai puțin răspîndite; iar acolo unde *-i-*, *-e-* s-au propagat, formele cele mai răspîndite sînt cele fără *-i-*, *-e-* (*pun*, *prind*, *cer*). Numai *voleo* < *voiū* este răspîndit în de obște și unic (Un *vor* persoană 1 singulară prezent indicativ nu există).

Apoi formele de persoana 1 singulară albaneze *-s* și *-ń*

nu sînt datorite influinții vreunui *-i* împrumutat dela conjugarea latină, cum își închipuia Gustav Meyer, ci influinții unui *-i* băștinaș albanez. Ped. Krit. IX₁ 210-211.

9^a. „Pe terenul sintactic are multe asemănări limba romînă cu cea albaneză, în special cu dialectul gheg; întru cîtva are asemănări și cu limba bulgară“. Gast. Grund. 409. Este regretabil că nu ni-a indicat Gaster macar unele din asemănările acestea.

10^a. După Capidan 457 înțelesul dacoromîn și macedoromîn al sufixului latinesc *-arius* de a arăta originea unei persoane dela o localitate (de pildă *Curceâr* > *Corcea*, *Belițâr* > *Beațița*, *Poenâr* > *Poiana*) s-ar datori unei influinți albaneze, pentrucă în albaneza acest înțeles al sufixului *-arius* este foarte obișnuit. În Arhiva Iași anii 1921 pag. 259, 1922 pag. 429-430, 1923 pag. 104-106 I. Jordan a cercetat cu amănunțime sufixul *-arius* din punct de vedere al înțelesului respectiv și a probat între altele că acest înțeles s-a dezvoltat la *-arius* și pe alte multe teritorii romanice, nu numai în limba romînă. Nu poate fi vorba decî de vreo asemănare specială, care ar fi existînd din acest punct de vedere între limbile romînă și albaneză, și cu atît mai puțin de vreo influință a limbii albaneze asupra celei romîne.

11^a. După Weigand, XIX-XX Jahresbericht pag. 135 *-te* din rom. *fóltea* > *foale*, lat. *follis* ar fi identic cu sufixul albanez *-tă* dintr-un cuvînt ca alb. *ártă* de aur > alb. *ar* aur M. Wört. 14. În realitate avem a face cu sufixul foarte obișnuit romînesc de origine slavă *-e*. *-te* în loc de *-e* prin analogia unor cuvinte ca *búrtea* > *bürtă*, *búftea*-*buft*. Vezi Pascu Sufixe pag. 301.

12^a. După Jokl Unt. 23-24 sufixul romînesc *-ș* este împrumutat din albaneza, unde *-š* este un sufix băștinaș deminutival, care-și are originea într-un sufix indogerman de comparativ *-is-*.—Relațiile de împrumut dintre limbile romînă și albaneză sînt însă de așa natură, încît, macarcă dintre formele gramaticale sufixele derivative se împrumută cel mai lesne, este totuș greu de admis că ar fi putut limba romînă împrumuta vreun sufix derivativ din cea albaneză. Vezi §§ 332, 333, 334.

III

§ 316. Punctul de vedere al celor care aū scos la iveală aceste asemănări—unele reale, altele numai presupuse—morfologice și sintactice între limba romînă și cea albaneză (orî și

cea greacă, bulgară, sîrbă) este acelaș ca la asămănrile relevate de ei pe terenul fonologic. Ele se datoresc, după Miklosich și Schuchardt unei limbi comune autohtone, după Gaster influinții limbii uralaltaice a Bulgarilor, după Gustav Meyer unei dezvoltări independente care nu implică vreo afinitate etnică (Cel puțin acest mod de a videa al lui Gustav Meyer rezultă indirect din cele spuse de dînsul cu privire la prefacerea în *ă* a vocalelor neaccentuate, M. Lat. 805. Compară § 312). Despre chipul vag în care se înțelege influința limbii autohtone de Miklosich și Schuchardt și de imposibilitatea părerii lui Gaster am vorbit cu ocazia asămănrilor fonetice (Vezi § 312). Aici, la asămănrile morfologice și sintactice, apare însă un punct de vedere nou, anume acel al unui împrumut din limba albaneză, din cea greacă și din cea bulgară (slavă)*). Meyer-Lübke anume consideră fenomenul 9 ca împrumutat, în celelalte limbi unde el se găsește, în special în limba romînă, din greaca ori din bulgara (Vezi mai sus sub 9), iar fenomenul 8 îl consideră ca împrumut în romîna din albaneza (Vezi mai sus sub 8). Sandfeld-Jensen consideră fenomenele 10 (Lipsa infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv) și 21 ca împrumutate, în celelalte limbi unde se găsesc, în special în limba romînă, din limba greacă (Vezi § 268 No 4 Nota). Întîmpinările pe care le-am făcut contra presupunerilor lui Meyer-Lübke și Sandfeld-Jensen vezi-le mai sus sub 8, 9 și la § 268 No 4 Nota.

De fapt, asămănrile morfologice și sintactice dintre limbile romînă și albaneză și alte limbi vecine lor se reduc la următoarele cinci: No 1 (Punerea articolului la sfîrșitul substantivului și adiectivului: romînă, albaneză, bulgară), No 7 (Formarea numeralelor cardinale dela 11-19 prin alipirea la zece a unităților cu ajutorul unei prepoziții: romînă, albaneză, toate limbile slave), No 10 (Lipsa infinitivului și înlocuirea lui prin conjunctiv: romînă, albaneză, bulgară, neogreacă.—Intrebuințarea participiului trecut ca infinitiv activ: dacoromîn, albaneză), No 20 (Un pronume accentuat, întrebuințat într-un raport, pentru care există și pronume neaccentuat, este însoțit de pronumele neac-

*) Punctul de vedere al împrumutului din limba slavă bulgară, și anume din mediobulgara cu începere dela veacul XI, este și acel al lui B. Conev, Reciprocități limbistice între Bulgari și Romîni (în bulgărește), Sofia, 1921 (La Ilie Bărbulescu, Profesorul bulgar Conev și limba romînă, în Arhiva Iași, anul 1923 pag. 376-377, și Th. Capidan, Raporturile lingvistice slavo-romîne, în Dacoromania III).

centuat corăspunzător: romînă, albaneză, bulgară, neogreacă.— Numele, dacă este întrebuițat într-un raport, pentru care există pronume neaccentuate, este însoțit de pronumele neaccentuat corăspunzător: romînă, albaneză, neogreacă), No 21 (Conjunții copulative servesc și pentru a forma propoziții subordonate relative, atributive, subiective, obiective, cauzale, consecutive, finale: romînă, albaneză, bulgară, sîrbă, neogreacă). Macarcă puține, aceste asămănări sînt însă importante, apoi una din ele, cea de sub No 21, este foarte detaliată, manifestată adecă într-o mulțime de amănunte. Fiindcă nu se poate admite punctul de vedere al unei molipsiri, al unui împrumut dela una din limbi, să se datorească oare aceste asămănări unei dezvoltări independente? Să nu fie mai degrabă la mijloc o afinitate oarecare în baza psihologică? (Vezi § 268 No 4 Nota). În caz cînd am avea a face cu o asemenea afinitate psihică, ceia ce nî-ar indica un fond etnic macar întru cîtva acelaș, trebuiesc luate în considerare următoarele fapte.

Mai întîiu afinitatea se manifestează aici, la fenomenele morfologico-sintactice, între domeniul romînesc și între domeniul mai larg balcanic, nu, ca la fenomenele fonetice, între domeniul romînesc și cel albanez.

În al doilea loc, la fenomenul 1, unde domeniul balcanic este în cadru mai strîmt reprezentat (alături cu romîna numai albaneza și bulgara), afinitatea față cu domeniul romînesc se manifestează mai tare în dialectul dacoromîn, căci numai în acest dialect punerea articolului la sfîrșit are acelaș grad de consecvență ca în albaneza și bulgara. În macedoromîn (inclusiv meglenitul) și în istroromîn articolul postpozitiv dacoromîn se poate întrebuița și ca prepozitiv (Vezi § 276, No 1, β ; § 285, No 1, β ; § 294, No 1, α , β).

În al treilea loc, la fenomenul 21, unde domeniul balcanic este în cadrul cel mai larg, nu participă întreg domeniul romînesc, ci numai dialectele dacoromîn și macedoromîn (inclusiv meglenitul).

În al patrulea loc, la un singur fenomen (Dezvoltarea unui infinitiv activ din participiul trecut, No 10), afinitatea se manifestează numai între limba romînă și cea albaneză, dar la această afinitate participă din domeniul romînesc numai dialectul dacoromîn.

Se constată de aici:

1. Participarea romînimii la aceste fenomene, care ar proba un fond etnic macar întru cîtva acelaș, se face pe un teritoriu

romînesc cu atît mai larg, cu cît domeniul balcanic participant este mai strîmt. Aceasta înseamnă că înrudirea între Romîni și toate popoarele balcanice la un loc luate (Albaneji, Bulgari, Sîrbi, Greci) este mai slabă decît cea dintre ei și Albaneji și Bulgari.

2. În cadrul acestei afinități mai mari, dintre Romîni, Albaneji și Bulgari, legătura de înrudire pe terenul romînesc se manifestează cel mai puternic la Dacoromîni, ori, ca să vorbim mai simplu, dintre Romîni cei mai apropiați sufletește de Albaneji și de Bulgari sînt Dacoromîni.

3. Dintre Romîni cei mai apropiați sufletește de Albaneji sînt Dacoromîni.

§ 317. Concluziile, care se pot trage din punct de vedere geografic, sînt următoarele:

1. Romînimea a fost mai în contact cu acea populație băștinașă, pe care s-au sădit actualii Bulgari, decît cu aceia, pe care s-au sădit actualii Sîrbi, și decît cu Grecii.

2. Albaneji au trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni. Alte consecințe, care decurg de aici cu privire la patria de altă dată a Albanejilor, vezi la § 313, unde se dau și motivele pentru care dela afinitatea etnică se pot trage concluzii de coeziune geografică.

§ 318. Față cu aceste cîteva asămănări morfologice și sintactice dintre limbile romînă și albaneză, deosebiri pe acest teren între cele două limbi sînt foarte mari. Pe unele din aceste deosebiri le-am arătat cu ocazia discuției pretinselor asămănări (Vezi § 315 numerele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 3^a). Însemn aici în special cîteva. Conjunctivul are în albaneza patru timpuri, prezent, imperfect, perfect, pluscaperfect. Două moduri deosebite, optativul și condiționalul, își împart în albaneza înțelesurile modului unic romînesc al optativului. Forma pasivului albanez are o constituție cu totul alta decît cea romînească. Forma admirativului albanez—de altfel, după cît știu, specifică limbii albaneze—este cu desăvîrșire străină spiritului limbii romînești.

Dacă, deci, oarecare asămănări pe acest teren ne-ar îndreptăți să stabilim o apropiere genetică între Romîni și Albaneji, deosebiri mult mai mari ne obligă să despărțim aceste două popoare *).

*) Și cum că trebuiesc despărțite se constată și din starea lor sufletească deosebită. Firea Albanezului se găsește caracterizată destul de bine în

lucrarea lui Hahn, Albanesische Studien I. Mai înainte de toate Albanezul are o fire nesupusă și răzbunătoare. Cu acel neam de oameni nu te poți juca și nu poți face din el ce vrei, ori că vei fi tu un cuceritor străin, ori că vei fi un compatriot incapabil, mișel și fără cuget, care să pui înainte steagul patriotismului și să duci țara la prăpastie. Din contra, răbdarea Romînului și lipsa lui de indignare față de un rău—chiar cel mai mare—care i s-ar face sînt fără margine.—Albanezul este apoi om cu desăvîrșire practic, pe care vieața pămîntească și în special prezentul îl preocupă, iar celor ce ar putea fi după moarte nu dă nicio valoare. Pentru o părere, care nu se traduce într-un imediat profit, nu vrea să facă niciun sacrificiu. De aceia cei mai mulți au părăsit credința creștină și au primit pe cea mahometană, pentru că noua credință le oferea avantaje materiale. Pentru o simplă mostrare pe care le-a făcut-o odată preotul, că nu vin destul de dimineață la biserică, a părăsit îndată un sat întreg creștinismul. Altă dată locuitorii unui sat, care suferise din partea unui alt sat, care acela era turcit (cum se zice), neajunsuri, s-au turcit și ei, numai ca să-și poată răzbuna contra satului dușman; și într-adevăr îndată după turcire au intrat în acest din urmă și au făcut pirjol într-însul. Din contra, Romînul, macarcă nu e bigot și e foarte tolerant din punct de vedere al credinții religioase, dar aceea mică credință și îngăimată superstiție, cită o are, o păstrează cu tenacitate. Aceasta se vede atît din faptul că Macedoromîni (cu excepție de unii Megleniți) nu s-au turcit, cit și din acela că atîta amar de vreme Romîni de peste munți și-au păstrat vechea religie așa numită ortodoxă, macarcă din cauza ei au avut multe neajunsuri dela neamurile dinprejur, care erau catolice, luterane, calvine, și macarcă, dacă ar fi părăsit-o (și doar ar fi trebuit să treacă numai dela o sectă creștinească la altă sectă), ar fi avut multe și mari foleose. Hahn pag. 35 caracterizează faptul astfel: „Grecul și Romînul sacrifică credinții lor libertatea politică. Albanezul suferă cu atîta greutate apăsarea, încît liberarea de apăsare o plătește cu credința părinților săi... Puținul simț religios al Albanezului îl arată în chipul cel mai clar proverbul albanez că «acolo unde-î sabiea, acolo-î și credința».—Dar nu există caracter mai deosebitor între cele două popoare decît acel despre care vorbește Hahn pag. 166 sub numele de *Knabenliebe*. Este vorba de iubirea din partea unui bărbat pentru băeți, care nu e însă o patimă josnică și materială, ci platonice și pur sufletească, precum era cea care exista la unii Greci antici, în special la Sparta. Acest soi de iubire, care, macarcă nu e josnic, nu e mai puțin contra naturii, stăpînește cu furie în Albania de mijloc și de nord, cu alte cuvinte la Gheghi, la acei Albaneji care au fost totdeauna cei mai îndepărtați de contactul cu Grecii. La Gheghi nici nu există cîtece de dragoste pentru fimei, ci numai pentru bărbați, adecă pentru băeți. Acest lucru nu există la Romîni și o minte rominească nici nu-l poate pricepe. Macarcă nebunia are multe felii de manifestări, dar eu cred—ba sînt parcă sigur—că nici în capul vreunui Romîn nebun n-a intrat vreodată așa ceva.—Tot așa din punct de vedere antropologic fizic Romîni se deosebesc în mod remarcabil de Albaneji. Vezi Pittard, Popoarele din peninsula Balcanilor, în Buletinul societății regale romine de geografie, XXXVII, și mai ales Pittard, Les races et l'histoire, Paris, 1924, capitoul XV.

§ 319. c) Lexice

Pentru limba română baza, la aceste cercetări lexice, o formează dialectul dacoromîn.

A. Limbile romînă și albaneză posed în comun următoarele cuvinte latinești ori latinești populare (Pentru toate vezi dicționarele etimologice ale lui Körting și Meyer-Lübke). Înțelesul cuvîntului albanez se dă numai atunci cînd există vreo remarcabilă deosebire față cu înțelesul cuvîntului romînesc. Unde nu se arată anume dialectul, exemplele sînt date din dialectul tosc, dar în privința aceasta m-am înșelat probabil de multe ori. Semnele de întrebare, cînd sînt puse și la începutul și la sfîrșitul articolului, însemnează că autorul însuș, care a propus etimologia, o dă cu îndoială; cînd sînt puse numai la începutul articolului, înseamnă că *eû* mă îndoesc de valoarea etimologiei.

?acrus: rom. *á cru*; alb. *é gră wild*, ungesellig, roh, rauh M. Wört. 94. Contestat de Vasmer 15, care propune pentru cuvîntul albanez derivare din grec ἄκρος.

admissarius: rom. *armăsár*; alb. *harmășúar* M. Lat. 816; M. Wört. 148.

aeramen: rom. *arámă*; alb. *rám* M. Wört. 361.

[**agnelliolus*, **agnelliola*: rom. m. *miór* (Vezi Tiktin Wörterbuch), f. *mioárá*; alb. m. *milúar*, f. *milóre* junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren, f. *melóre* Ziege die noch nicht geworfen hat M. Wört. 278. După M. Wört. cuvintele albaneze sînt împrumutate din romînește].

altare: rom. *altár*; alb. *ltér* M. Lat. 807, M. Wört. 233.

amita: rom. *mătúșă* > *amita* + *-úșă*; alb. *émtä* M. Lat. 808, M. Wört. 95.

[*amurca*: rom. *murg*; alb. *murk* M. Wört. 292. Această etimologie însă, propusă de M. Wört., e foarte puțin probabilă. Vezi la § 328 cuvîntul *murg*].

[*ancora*: rom. *anghiră* Gast. Rev. 21; alb. *angüră* Gast. Rev. 21. Și romînul cărturăresc vechiú *anghiră* însă, și cuvîntul albanez *angüră*, pentru care vezi M. Wört. 12, sînt împrumuturi din neogreacă].

Andreas: rom. *îndreá* Decembre; alb. *șănándré* > *sanctus Andreas* Decembre M. Wört. 404, Gast. Rev. 27.

angelus: rom. *înger*; alb. *ăndžál* M. Lat. 808, M. Wört. 95.

angustus: rom. *îngúst*; alb. *ngúštă* M. Lat. 812, M. Wört. 307.

aprilis: rom. *prier*; alb. *priř* M. Wört. 353, Gast. Rev. 27.
 [*arbor*: rom. *árbure*; alb. *árbur* catarg M. Lat. 807, M. Wört. 16. După M. Wört. cuvântul albanez e de origine sîr-bească].

arcus: rom. *arc*; alb. *ark* M. Lat. 807, M. Wört. 15.

area: rom. *arie*; alb. *áră* ogor M. Lat. 807, M. Wört. 14. M. Wört. presupune, din cauza înțelesului, că cuvântul albanez ar veni mai degrabă din *arvum*. Puțin probabil.

arena: rom. *arină*; alb. *rără* M. Lat. 812, M. Wört. 366.

argentum: rom. *argint*; alb. *árdzánt* M. Lat. 812, M. Wört. 15.

arma: rom. *ármă*; alb. *ármă* M. Lat. 807, M. Wört. 15.

asper: rom. *áspru*; alb. *áșpără* M. Lat. 807, M. Wört. 19.

assula: rom. *áșchie*; alb. *áștsă* M. Wört. 19, Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 21.

[*augurare*: rom. *uréz*; alb. *urói* M. Lat. 813, M. Wört. 459. Această etimologie propusă de M. Lat. și M. Wört. este probabil falsă. Cuvintele romînesc și albanez vin mai degrabă din *orare*].

augustus: rom. *agúst*; alb. *guřt* M. Lat. 813, M. Wört. 136.

aurum: rom. *áur*; alb. *ar* M. Lat. 811, M. Wört. 14.

[*avellana*: rom. *alună*; alb. **alónă*, de unde alb. *alónár* „numele lunii Iulie care însemnează luna alunelor“ Gast. Rev. 21, Gast. Grund. 409. Etimologia dată de Gaster însă cuvîntului albanez este falsă, căci alb. *alónár* este > neogrec *άλωνάρις*, luna lui Iulie, propriu *luna trieratului* > neogrec *άλωνι* arie. M. Wört. 8].

avunculus: rom. *unchiú*; alb. *untś* M. Lat. 817, M. Wört. 457, Schuch. Vok. III 51.

axungia: rom. *osínză*; alb. *așúng* M. Lat. 818, M. Wört. 19.

balbus: rom. *bîlbîesc*; alb. *bélbără* M. Lat. 807, M. Wört. 31.

baptizare: rom. *botéz*; alb. *pagázói*, *pakázói* M. Lat. 818, M. Wört. 317.

[*barbatus*: rom. *bărbát*; alb. *varvát* Schuch. Vok. III 50. Cuvîntul albanez nu vine direct din latina, ci e împrumutat din neogreaca, *βαρβάτος* M. Wört. 464].

[*battalia*: rom. *bătáe*; alb. *bătáia* Șain. 293. După M. Lat. 811 însă cuvîntul albanez e împrumutat din italiana *bat-taglia*, iar după M. Wört. 34 el e împrumutat din romîna].

?*belua*: rom. *bălă* dihanie, Unthier, monstre; alb. *bótă* grosse Schlange M. Wört. 41. După Barić 3-5 cuvîntul albanez ar fi băștinaș, și anume rezultat din acelaș primitiv albanez **bă-taur*, de unde se trage și albanezul *butăr* Wasserschlange: din **bătaur* ar fi eșit *bótă*, iar din **bătaur* ar fi eșit *butăr*; primitivul albanez **bătaur* însuș ar fi un compus din primitivul albanez **băta* Sumpf, Wasser, și primitivul albanez **var* Schlange; românul *bălăur* și sîrbocroatul *blavor* un fel de șerpe ar fi niște străvechi împrumuturi din albaneza; dacă *-l-* n-a devenit *-r-* în cuvîntul românesc, aceasta s-ar datori disimulației față de *r* din silaba următoare. În această discuție de cuvîntul românesc *bălă* nu se face nicio pomenire. Pentru Jokl Zeit. despre latinul *belua* la cuvîntul albanez nu poate fi vorba, pentrucă latin *é* nu devine *ó* în albaneza și exemplul adus de obicei pentru a proba o asemenea schimbare, *melum* < alb. *mótă*, nu-î valabil, deoarece aici este vorba de un împrumut vechi grecesc: alb. *mótă* nu-î doar latinul (el însuș împrumutat din grecește) *melum*, ci chiar vechiul grec $\mu\tau\lambda\omicron\nu$. Apoi și dezvoltarea *-lúa* < *-ta* prezintă dificultăți. Jokl propune ca etymon pentru cuvîntul albanez *bótă* pe latinul *boa*, *bova* Wasserschlange, cuvînt care în special pentru teritoriul illyr este atestat de Hieronymus sub forma *boa* cu mențiunea că ar aparține la sermo gentilis, ceia ce ar proba poate că era băștinaș pe teritoriul balcanic. Din acest *boa*, *bova*, și anume dintr-o formă **bóua* derivă Jokl pe albanezul *bótă*, care s-ar potrivi tot atît de bine din punct de vedere al dezvoltării fonetice cu etymon, după cit de bine se potrivește cu dînsul din punct de vedere al înțelesului. Cu **bóla* albanez, dezvoltat din **bóua*, pe vremea cînd încă nu căpătase complect forma actuală și suna încă, cu excepție de *-l-*, aproape latinește, s-ar fi compus participiul prezent latinesc *vorans* dela verbul *vorare*, și ar fi rezultat, în urma adaptării la limba albaneză, un **bola vora*, pentru a reprezenta în special pe acel șerpe mare, despre care povestește Hieronymus că ar fi devorat copiii și chiar boi. Acest **bola vora* ar fi căpătat două dezvoltări, după cum s-a contopit într-un cuvînt, ori nu s-a contopit. Din forma anume de acuzativ albanez (căci pe vremea aceia exista un acuzativ albanez la declinarea nearticulată) **bolă voră* a izolării necontopite într-un cuvînt **bola vora* a rezultat un nominativ masculin **ból vor*, cu accentul pe *ból*, și din acest **ból vor* a rezultat cuvîntul sîrb, împrumutat din albaneza, *blavor* un fel de șerpe. Acest

**ból vor* nu mai există astăzi în albaneza. Din forma însă **ból-lavora*, cu accentul pe *bó*, contopită într-un cuvânt, a izolării **bola vora* s-a dezvoltat întâiu **bólavără*, apoi **bólăură*, apoi prin strămutarea accentului pe penultimă **bólăură*. Din forma de acuzativ vechiu albanez a acestui din urmă, **bólăură*, s-a dezvoltat în sfârșit un nominativ masculin **bólăur*. Pe acest **bólăur* l-au împrumutat Rominii și l-au prefăcut în *bălaur*. Albanezii l-au dezvoltat și ei mai departe în actualul lor *butăr* *Wasserschlange*. În această discuție de rominul *bălă* nu se pomeneste.—Pe rominul *bălă* însă nu-l putem trece cu vederea, când este vorba de rominul *bălaur* și de albanezele *bótă*, *butăr*. Dar tocmai pe rominul *bălă* nu-l putem explica direct din vreun latin **boŭa*, și nici nu-l putem explica lesne ca împrumutat din albanezul *bótă*: ar trebui în cazul din urmă ori să-l socotim ca influențat analogic de *bale* > *bava*, ori să-l trecem prin faza rară de *bóă*- < *bá*- (tipul *afără* > **afóără* > *foras*), în vreme ce firește ar trebui să-l considerăm ca relativ de curînd introdus, deoarece *-l-* n-a devenit *-r-*. În ce privește în special pe rominul *bălaur*, dintr-un etymon **bólăur* ne-am aștepta să fi eșit mai degrabă *bulaur*, căci în dacoromin *o* neaccentuat < *ă* apare rar, foarte rar mai ales când este precedat de consonante labiale (Vezi § 240 No 64). Cît despre *bělŭa* (cu *-ŭ-* consonant, nu cu *v*), pe care l-am propus ca etymon pentru rominul *bălă* întiaș dată eŭ în *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXI 297, noi iștialalți nu cunoaștem așa de bine limba romînească, dupăcum o cunosc Albanologii pe cea albaneză (fericită limbă!), încît să putea jura că nu s-ar fi putut dezvolta din el cuvîntul romînesc *bălă*. Pentru rominul *bălaur* propusesem și eŭ odată un compus, anume un *belua aura* (cu ordinea cuvintelor romanică), pentru că într-adevăr în credința poporului romîn bălaurul este un șerpe mare care zboară prin aer, când ploăă, și e purtat de noori—un fel de *Wasserschlange*!—(*Zeitschrift für romanische Philologie* XXXI, 296).

braca: rom. *înbrác*; alb. *brékă* pantalonî M. Lat. 806, M. Wört. 46.

**brotacus*: rom. *broátec*; alb. *brétăk* M. Wört. 47, Gast. Rev. 24, M. Ind. VI, 108.

bruma: rom. *brúmă*; alb. *brúmă*, *brimă* M. Lat. 811, M. Wört. 49, Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51 (Acest din urmă derivă cuvintele romîn și albanez din *pruina*). După M. Wört. ghegul *brum* e împrumutat din romînește.

brūscus: rom. *broască*; alb. *brëškă* M. Wört. 47, Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 24, Şain. 293.

bubalus: rom. *bóur*; alb. *buat* M. Lat. 816, M. Wört. 50.

bucca: rom. *búcă*; alb. *búkă* pine M. Lat. 811, M. Wört. 51.

buttis: rom. *bute*; alb. *but*, *büte* M. Wört. 56.

caballarius: rom. *călăre*; alb. *kalúar* M. Wört. 170.

caballicare: rom. *încálec*; alb. *galkóï* M. Wört. 170.

caballus: rom. *cal*; alb. *kal* M. Lat. 816, M. Wört. 170, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 24, Gast. Grund. 409.

caelum: rom. *cer*; alb. *tsiet* M. Lat. 815, M. Wört. 225.

calendarius: rom. *căřindăr* Ianuar (Marian Sărbătorile I 95); alb. gheg *kalëndúer* Ianuar M. Wört. 196, Gast. Rev. 27.

cambiare: rom. *schimb*; alb. *kămbéi*, *tškămbéi* M. Lat. 814, M. Wört. 186, Gast. Rev. 350. După Helbig 47 cuvîntul albanez e de origine italiană. Pentru ce?

camisia: rom. *căméşă*; alb. *kămişă* M. Lat. 811, M. Wört. 187.

[*campana*: rom. *cumpănă*; alb. gheg *kămbónă* tosc *cămbóră* clopot M. Lat. 811, 814, M. Wört. 186, Schuch. Vok. III 51. Şi Gustav Meyer şi Schuchardt socot cuvintele romînesc şi albanez ca direct din latinul *campana* provenite. Gustav Meyer insistă chiar asupra faptului că -ă- din cuvîntul romînesc, pe care el îl accentuează *cumpănă*, ar fi rezultatul normal al fonetismului romîn; numai la cuvîntul albanez vede el o influinţă slavă în ce priveşte pe -ó-. În realitate cuvîntul romînesc e un împrumut din vechea bulgară, *kōpona* ζογός, statera].

**canepis*: rom. *cînepă*; alb. *kărp* M. Lat. 807, 814, M. Wört. 174, Gast. Rev. 25.

canis: rom. *cîne*; alb. *tsăn* M. Lat. 807, M. Wört. 222.

cannata (Ducange): rom. *cănată*; alb. *kănată* M. Wört. 187.

cantare: rom. *cînt*; alb. *kăndóï* M. Lat. 812, 814, M. Wört. 187.

canticum: rom. *cîntec*; alb. *kăngă* M. Lat. 814, 818, M. Wört. 187.

capistrum: rom. *căpăstru*; alb. gheg *kăprëş* M. Wört. 176. După M. Wört. şi Helbig 64 cuvîntul albanez ar fi un împrumut din italiana. Nu se înţelege pentru ce.

**capitare*: rom. *căpăt*; alb. *kapătóï* sar peste, trec peste M. Wört. 175. M. Wört. presupune pentru cuvintele romîn, al-

banez și pentru italianul *capitare*, „ajung la“, o derivare din *caput*. Acelaș lucru presupun pentru cuvîntul romîn și cel italian Tiktin Wörterbuch, Pușcariu Etymologisches Wörterbuch. **capitare* e însă mai degrabă un derivat din *capio*, după cum admite și Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch, Helbig 52 socoate fără motiv cuvîntul albanez ca împrumutat din italiana.

capitina (Ducange): rom. *căpățină*; alb. gheg *kaptină* M. Wört. 175, Gast. Rev. 25.

capo: rom. *căpûn* (Vezi Tiktin Wörterbuch); alb. *kapua* M. Wört. 176.

capreolus: rom. *căprior*; alb. *kaprual* M. Lat. 810, M. Wört. 176.

carraria: rom. *cărăre*; alb. *carrără* M. Wört. 179.

carrus: rom. *car*; alb. *karră*, *tsërră* M. Lat. 815, M. Wört. 180.

carta: rom. *cărte*; alb. *kártă* hirtie, scrisoare, sînta scriptură M. Lat. 815, M. Wört. 179. După M. Wört. și Helbig pag. 21 cuvîntul albanez ar fi un împrumut din italiana. Nu se înțelege pentru ce.

cepa: rom. *ceapă*; alb. *tsépă* M. Lat. 815, M. Wört. 223.

cerebrum: rom. *crier*; alb. *krie* cap M. Lat. 818, M. Wört. 206, H. Cuv. I 274. După Treimer 360 cuvîntul albanez ar fi băștinaș. După Barić 81 cuvîntul albanez e băștinaș și cel romîn e împrumutat din albaneza.

cerrus: rom. *cer*; alb. *tsar* M. Wört. 220.

certare: rom. *cert*; alb. *tsärtôï* M. Lat. 812, M. Wört. 220, Gast. Rev. 25. De unde acelaș derivat imediat în ambele limbi, rom. *ceartă*, alb. *tsärtă* M. Lat. 815, M. Wört. 220.

christianus: rom. *creștin*; alb. *kăštără* M. Lat. 807, M. Wört. 191.

cicada: rom. *cicălă*; alb. gheg *džinkătă* grier M. Lat. 814, M. Wört. 140, Gast. Rev. 30.

cichorium, *cichorëum*: rom. *cicoare*; alb. *korré* M. Wört. 201.

[*cicuta*: rom. *cucută*; alb. *kukútă* M. Lat. 813, M. Wört. 211, Gast. Rev. 28. Probabil cuvîntul albanez e împrumutat din romînește. Capidan 474].

cingulum: rom. *chingă*; alb. *tsingălă* M. Wört. 227, Gast. Rev. 26.

circare: rom. *cerc*; alb. *kărkôï* M. Lat. 815, M. Wört. 188.

circus: rom. *cerc*; alb. *tsark* M. Wört. 220.

civitas: rom. *cetate*; alb. *tsutët* M. Lat. 815, M. Wört. 229, Gast. Rev. 26.

[*clamare*: rom. *chem*; alb. *ts'ai* pling M. Lat. 817, unde etymon *clamare* pentru cuvîntul albanez este dat cu semn de întrebare. Cu drept cuvînt apoi în M. Wört. 220 se respinge complet această etimologie].

?*clarus*: rom. *chîar*; alb. *ts'ar* curat M. Lat. 817, M. Wört. 220, Gast. Rev. 26. După Ped. Zeit. XXXIII, 547 cuvîntul albanez este >italian *chiaro*.

cogitare: rom. *cüget*; alb. *kuitöi* M. Lat. 816, M. Wört. 210.

cognatus: rom. *cumnát*; alb. *kunát* M. Lat. 806, M. Wört. 214.

colare: rom. *strecór*; alb. *kutöi* M. Lat. 813, M. Wört. 212.

[*colostra*: rom. *coráslă*; alb. *ts'ümăštă* lapte M. Wört. 229. După Jokl Unt. 273-276 cuvîntul albanez e băştinaş].

coma: rom. *coámă*; alb. *kómtă* s. țasătură din păr de capră, ad. făcut din păr >*coma* + *-tă* M. Wört. 196, Jokl 110.

communicare: rom. *cumîneç*; alb. *kungöi* M. Lat. 813, M. Wört. 214.

compater: rom. *cumătru*; alb. *kümpär* Schuch. Vok. III 51, M. Wört. 214, Gast. Rev. 28. Cuvîntul albanez este sigur din *compater* eşit. În ce priveşte cuvîntul romînesc, cu începere dela Mikl. Slav. 27, toţi (afară de Schuch. Vok. III 51 şi Gast. Rev. 28) l-au considerat ca de origine slavă: vechiul bulgar *kümótrü* >*compater*. Decît numai dificultatea de a deriva pe vechiul bulgar *kümótrü* direct din *compater* este tot așa de mare ca cea de a deriva direct din *compater* cuvîntul romînesc *cumătru*. Vezi Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch. Pe de altă parte nu este mai ușor de a scoate pe *cumătru* din *kümótrü* decît din *compater*, căci în întîiul caz trebuie să presupui o accentuare anterioară *cümătru* (care nu se potrivește cu slavul probat *kümótrü* кѹмѹ, ci cu un închipuit slav **kümótrü* кѹмѹ) și o schimbare *o* < *ă* nu tocmai obișnuită, iar în al doilea caz trebuie să presupui o accentuare anterioară *cümătru* (foarte firească, deoarece >*cómpatre*-) și o schimbare grea *mp* < *m*. *mp* < *m* însă se poate explica pe terenul romînesc așa cum slaviștii caută să-l explice pe terenul slav: *cómpäter* a devenit *cómmäter* prin influința

lui *commăter*. Și pe terenul romînesc și pe cel slav, în caz cînd vrei să derivi de a dreptul cuvintele *cumătru*, *kŭmótrŭ* din *compater*, trebuie să recurgi la următoarele combinații, tot una de grele (orî de ușoare) pe ambele terenuri: 1) masculinile romîn **cŭmătru*, slav **kŭmotrŭ* în loc de romîn **cŭmpătru*, slav **kŭmpotrŭ* > latin **cómpatru*, *cómpatre*, sub influința femininelor romîn **cumătră*, slav **kŭmătra* > latin **com-mătra*, *commătre*; 2) masculinile romîn *cumătru*, slav *kŭmótrŭ* sub influința femininelor romîn **cumătră*, slav **kŭmătra*; 3) femininele romîn *cumătră*, slav *kŭmótra* sub influința masculinelor romîn *cumătru*, slav *kŭmótrŭ*. În asemenea împrejurări este tot atît de posibil, 1) ca cuvintele romîn și slav să fi eșit, în mod independent unul de altul, din *compater*; 2) ca cuvîntul slav să fie împrumutat din romînește; 3) ca cuvîntul romînesc să fie împrumutat din slavonește. Posibilitatea întîia însă, dacă judeci lucrul nu numai din punct de vedere al sunetelor, ci și din acel al condițiilor istorice, este puțin probabilă pentru limba slavă, căci este puțin probabil ca limba slavă să fi împrumutat cuvîntul din limba cărturărească medievală (*compater* e numai forma *latinizată* a unui cuvînt latin popular de relativ recentă dată, care a apărut dela început sub o formă proprie fonetismului și morfologiei diferitelor provincii), și nu mai degrabă din limba vie a unui popor romanic oarecare. Și dacă este așa, atunci mai probabilă este posibilitatea a doua decît a treia, căci dela care Romani mai degrabă decît dela Romîni ar fi putut împrumuta Slavii, în special vechii Sloveni, cuvîntul? Cel mai de mult apare cuvîntul vechiŭ bulgar în secolul X (manuscriptul Clozianus, Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch) și este posibil ca -ó- din el să fie reflexul sunetului romînesc -ă-, care va fi existat depe atunci, ba încă și de mai înainte, în *cumătru*. Dela vechii Sloveni s-a răspîndit apoi cuvîntul și la ceilalți Slavi, unde el apare în toate părțile cu -ó-.

computare: rom. *cumpătéz*; alb. *kupătóï* pricep M. Lat. 813, M. Wört. 215.

consocer: rom. *cŭscru*; alb. *krušk* M. Lat. 810, M. Wört. 207, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 29.

contra: rom. *cătră*; alb. *kŭndră* M. Wört. 214.

conventum: rom. *cuvînt*; alb. *kuvănt* M. Lat. 809, M. Wört. 219, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Grund. 409.

corda: rom. *coárdă*; alb. *kórðăză* deminutiv M. Wört. 199.

[*cornutus*: rom. *cornût*; alb. *kãrrûtã* gehörntes Schaf M. Lat. 813, M. Wört. 190. Probabil cuvîntul albanez e împrumutat din romînește. Capidan 474].

corona: rom. *cunîná*; alb. *kurórã* M. Lat. 810, M. Wört. 200. Dupã M. Wört. cuvîntul albanez e împrumutat din neogreaca, *κροῶνα*. Nu-î sigur.

cors: rom. *cúrte*; alb. *kurt* M. Lat. 810, M. Wört. 216.

corvus: rom. *corb*; alb. *corp* M. Lat. 810, M. Wört. 200.

cotoneus: rom. *gutúú*, *gutúe*; alb. *ftúa* M. Lat. 810, M. Wört. 113.

coxa: rom. *coápsã*; alb. *kófsã* M. Lat. 818, M. Wört. 193, Gast. Rev. 27.

?*crassus*: rom. *gras*; alb. *trãšã* dick, grob M. Lat. 815, M. Wört. 435. Gustav Meyer dã etimologia alb. *trãšã* > *crassus* ca „sehr zweifelhaft“. Dupã Treimer 367 cuvîntul albanez e bãștinaș. Tot bãștinaș îl socoate și Vasmer 61.

crista: rom. *creástã*; alb. *krëštã* M. Lat. 817, M. Wört. 205.

crux: rom. *crúce*; alb. *krüts'* M. Lat. 817, M. Wört. 207.

cubitus: rom. *cot*; alb. *kut* M. Lat. 816, Gast. Rev. 28.

culmen: rom. *cúlme*; alb. *kulm* M. Lat. 811, M. Wört. 213.

cuneus: rom. *cuú*; alb. *kuñ* M. Lat. 811, M. Wört. 215.

cüppa: rom. *cúpã*; alb. *kúpã* M. Lat. 811, M. Wört. 215.

curare: rom. *cur*; alb. *ts'üróí* observ, bag de seamã M. Wört. 230.

**curtiare*: rom. *cruț*; alb. *kurtsëi* M. Lat. 815, M. Wört. 216, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 28.

curtus: rom. *scurt*; alb. *škürtã* M. Lat. 811, M. Wört. 216, Gast. Rev. 351.

cyma: rom. *ciúmã*; alb. *ts'imã* Art Geschwür M. Wört. 226, Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 380, Berneker Slavisches etymologisches Wörterbuch pag. 163.

damnare: rom. *dãunez*; alb. *dãmóí* M. Wört. 60. Dupã Tiktin Wörterbuch cuvîntul romînesc ar fi un neologism.

damnum: rom. *dãunã*; alb. *dãm* M. Wört. 60. Dupã Tiktin Wörterbuch cuvîntul romînesc ar fi un neologism.

deramare (Cuvîntul e cunoscut în latina medievalã, Ducange. În special în peninsula balcanicã apare într-un document dela Spalato anul 1119 Bartoli Das Dalmatische II 269. La Ducange apare cu înțelesul de *taíú ramurile unui copac*, la Bartoli cu acel de *dístrug, nimicesc*. Întîmpinarea pe care o

face Pușcariu, Etymologisches Wörterbuch, contra acestei etimologii, date întiiu de Cihac, cum că în macedoromîn s-ar fi zicînd *dirim*, nu-î valabilă, întrucît cuvîntul macedoromîn nu-î *dirim*, ci *dirin*, și are cu totul altă origine >ren): rom. *dă-rîm*; alb. *dărmôi* M. Wört. 65.

desiderare: vechiū romîn *deșider*; alb. *dășărôi* M. Lat. 816, M. Wört. 66.

**directare*: vechiū romîn *dereptéz*; alb. *dărtôi* M. Lat. 818, M. Wört. 66.

directus: rom. *drept*; alb. *drëttă* M. Lat. 818, M. Wört. 74, Gast. Rev. 354.

dirigere: rom. *dreg*; alb. *dărgôi* schicke M. Lat. 821, M. Wört. 65, Gast. Rev. 354.

[**disbinare*: rom. *dezbin*; alb. *dzbôi* jage fort, verjage, vertreibe (M. Wört. 79) M. Alb. IV, 44. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 119].

draco: rom. *drac*; alb. *drets'* M. Lat. 806, M. Wört. 73, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șain. 294.

ericus (nu *ericius*, cum e dat cuvîntul de Georges Handwörterbuch): rom. *ariciū*; alb. *irits'* M. Lat. 815, M. Wört. 159, Mikl. Slav. 8. Cuvîntul romînesc nu prezintă o dezvoltare normală, din *ericus* trebuia să iasă *ariț*.

[*esca*: rom. *îdscă*; alb. *ేశkă* M. Lat. 817, M. Wört. 97. După Ped. Krit. IX₁ 214 cuvîntul albanez este „sigur“ de origine italiană].

**excipitare*>*caput*: rom. *scăpăt*; alb. *șkupătôi* devancer M. Wört. 175. Dezvoltarea înțelesului cuvîntului romînesc devine clară cînd ții în considerare substantivul romîn *căpăt*, care e un derivat analogic din pluralul *căpete*>*capita* și însemnează extremitatea unui lucru. *Scăpăt* însemnează în adevăr, dacă însumezi într-o noțiune diferitele sale înțelesuri, „mă scobor, dupăce am ajuns la o extremitate de sus oarecare, dupăce am ajuns la un vîrf oarecare“. Dezvoltarea cuvîntului albanez a plecat dela considerația că acel care a trecut de vîrfurile unui lucru s-a achitat de sarcina sa mai degrabă decît un altul care mai are încă pînă să ajungă la vîrf. De aceeaș origine este italian *scapitare* einbüßen, verlieren, Verlust haben.

**excurtare*: rom. *scurtéz*; alb. *șkurtôi* M. Wört. 216.

[*executare*: rom. *scot*; alb. *șkünt* M. Wört. 410. Etimologia cuvîntului albanez dată de M. Wört. este contestată de Ped. Krit. IX₁ 211].

**experlavare*: rom. *spăl*; alb. *špălái* M. Wört. 237.
[*exponere*: rom. *spun*; alb. gheg *špun* zeige, führe M. Wört. 415. După M. Wört. cuvîntul albanez e împrumutat din romînește].

?**exstirpus*: rom. *sterp*; alb. *štêrpă* M. Wört. 417, Gast. Rev. 351. Gast. Rev. a propus un derivat prin *ex-* din *stirps* ca etymon al cuvintelor romîn și albanez. Această părere apoi a fost reluată, cu privire la cuvîntul romînesc, de Eugen Herzog în *Zeitschrift für romanische Philologie*, XXVI, 736 și, cu privire la cuvintele romîn și albanez, de Pușcariu *Etymologisches Wörterbuch* No 1644. Weigand XVI *Jahresbericht*, 228 reia părerea lui Cihac II 702 că cuvîntul romînesc ar fi de origine greacă, dar nu neogreacă (*στέρφος*), cum susținea Cihac, ci veche grecească, *στêριφος*. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi băștinaș, iar cel romîn ar fi illyric. Compară cele spuse la § 328 sub cuvîntul rom. *știră*.

facies: rom. *fătă*; alb. *fâts'e* M. Lat. 815, M. Wört. 98.

factura: rom. *făptură*; alb. *fütură* M. Lat. 818, M. Wört. 116.

familia: rom. *fimée*; alb. *fămiă*, familie, copii M. Wört. 103.

fara (de origine langobardă, vezi Ducange *Glossarium* și Diez *Etymologisches Wörterbuch* pag 370): rom. *fără* neam, națiune, *Dicționarul Academiei Romîne*; alb. *fără*, *fărră* Stamm, Geschlecht M. Wört. 100. Contestat fără niciun motiv de Baric 24.

fascia: rom. *fășă*; alb. *fășts'e* M. Wört. 100, Gast. Rev. 29.

fasciare: rom. *înfăș*; alb. *fașts'oi* M. Wört. 100.

fasciola: rom. *fășioără*; alb. *fts'otă* M. Lat. 810, M. Wört. 107.

februarius: rom. *făurăr*; alb. *fruér* M. Lat. 818, M. Wört. 109, Gast. Rev. 27.

feminus: rom. *fămăn*; alb. *fămără* M. Lat. 809, M. Wört. 101.

[*fenestra*: rom. *fereastă*; alb. *fnêștră* M. Lat. 808, M. Wört. 109. După Ped. Krit. IX₁ 214 cuvîntul albanez e de origine italiană].

?*festus*: rom. *hîêstru* sonntäglich gekleidet, Meyer-Lübke *Romanisches etymologisches Wörterbuch* No 3267 după Giulea *Cercetări lexicografice*, București, 1909; alb. *điêštă* echt,

rein, unverfälscht M. Lat. 809, M. Wört. 91, Capidan 451. Etimologia albaneză e îndoioasă după M. Wört. Cuvîntul albanez e băştinaş după Jokl Unt. 190.

**filianus*: rom. *fin*; alb. gheg *fiñan* M. Wört. 104, Gast. Rev. 29.

filiaster: rom. *fiástru*; alb. *ϕiëštră* M. Lat. 817, M. Wört. 91.

filum: rom. *fir*; alb. *fit* M. Lat. 817, M. Wört. 104.

floccus: rom. *floc*; alb. *flok* M. Lat. 810, M. Wört. 108.

**flutulare* (Vezi Puşcariu Etymologisches Wörterbuch sub *flütur*): rom. *flütur* verb, de unde apoi derivatul imediat *flütur* substantiv; alb. *fluturóï* verb, *flütură* substantiv M. Wört. 109, Gast. Rev. 30. M. Wört. admite ca etymon pe **fluctulare*.

[*fortis*: rom. *foárte*; alb. *fórtă* M. Lat. 810, M. Wört. 110. Helbig 38 și M. Wört. admit pentru cuvîntul albanez origine italiană].

[*fortuna*: rom. *furtună*; alb. *furtună* M. Lat. 811, M. Wört. 114. Din cauză că -*ũ*- nu s-a schimbat în -*ũ*- M. Lat. admite că cuvîntul albanez e un împrumut din italiana, iar M. Wört. admite că e un împrumut din neogreaca. Ca împrumutat din italiana îl consideră Helbig 44].

fossatum: vechiū romîn *fsat*, rom. *sat*; alb. *fšat*, *pšat* M. Lat. 806, M. Wört. 112. M. Lat. propune ca etymon pe *fossatum*, M. Wört. renunță la această etimologie și propune pe **massatum*. Din punct de vedere al înțelesului se potrivește mai bine **massatum*, pentru că *massa* însemnează între altele „ein Complex von Ländereien, ein Landgut, eine Pflanzung“ Georges Handwörterbuch, și cu un înțeles analog continuă de a trăi până astăzi pe unele teritorii romanice (de ex. spaniol *masa* Landgut, Meierei, Meierhof). Pe de altă parte *fossatum* prezintă mai puține dificultăți din punct de vedere fonetic, fără ca și din acel al înțelesului potriveala să fie cu mult mai mică: *fossatum* însemna „șanțul care se trage înprejurul unui tîrg, un teritoriu încunjurat de șanț“ Ducange, iar în mediogreaca *φορσάτων* însemna „lume multă adunată la un loc, ἄθροισις, σώρευσις“ Ducange. Dacă la bază e **massatum*, dezvoltarea lui *fs-* pe terenul romînesc e imposibilă, și trebuie să admitem că romînul *fsat* e împrumutat din albaneza. Dacă la bază e *fossatum*, romînul *fsat* poate fi rezultatul alunecării de sunet romînești. Barić 76 ar vrea să probeze că cuvîntul albanez e băştinaş. Giuglea în Dacoromania II pag. 642 se gîndește la latin **fixatum*.

[*fraxinus*: rom. *frăsen*; alb. *frăšăn* M. Lat. 818, M. Wört. 111. M. Wört., după ce spune că „albanez ș, român s, din latin *cs*, nu sînt ceva neobișnuit [Intr-adevăr vezi pentru romina § 251 No. 181]“, adaugă: „cuvîntul albanez provine poate din italianul *frassino*, iar cuvîntul românesc este poate împrumutat din albaneza“.! Tot de origine italiană consideră cuvîntul albanez și Helbig 89 pe motivul că *-n-* nu s-a prefăcut în *r*].

frenum: rom. *frîu*; alb. *fră* M. Wört. 111.

fricare: rom. *frec*; alb. *fărkoi* M. Lat. 819, M. Wört. 103.

frigere: rom. *frig*; alb. *fărgoi* M. Lat. 818, M. Wört. 103.

fructus: rom. *frupt*; alb. *früt* fruct M. Lat. 818, M. Wört. 112.

fundus: rom. *fund*; alb. *funt* M. Lat. 811, M. Wört. 114, Mikl. Slav. 8.

furca: rom. *fîrcă*; alb. *fîrkă* M. Lat. 811, M. Wört. 114.

galbinus: rom. *gălbăn*; alb. *gêlbără* M. Lat. 807, M. Wört. 122, Mikl. Slav. 9.

gamba, camba: rom. *gîmbéz, agîmbéz*, calc din urmă, prind, pun mîna pe, apuc, ajung, Viciu, Șezătoarea II 229, compară Zeitschrift für romanische Philologie XXXI 290 > *gamba*; alb. *kămbă* picior, Bein, Fuss M. Lat. 808, M. Wört. 172.

gemere: rom. *gem*; alb. *džămoi* sun M. Lat. 816, M. Wört. 140.

gens: vechiū român *gint*; alb. *džint* M. Lat. 809, M. Wört. 141.

glandula: rom. *ghindură*; alb. *džândără* M. Lat. 817, M. Wört. 140. M. Wört. admite că cuvîntul albanez ar deriva din italianul *ghiandola* pentru motivul că *glans* a dat în albaneza *lănde*. Puțin probabil.

glans: rom. *ghindă*; alb. *lănde* M. Lat. 817, M. Wört. 243.

glomus: rom. *ghem*; alb. *lămš* M. Lat. 817, M. Wört. 243.

[*graecus*: rom. *grec*; alb. *grek, gärtš* M. Lat. 817, M. Wört. 124, Mikl. Slav. 9. După M. Wört. albanezul *grek* e împrumutat din italiana, *greco*, iar albanezul *gärtš* e de origine slavă, vechiū bulgar *grükü*, sîrb *grk*, bulgar *grăk*. După Tik-tin Wörterbuch cuvîntul românesc ar fi de relativ recentă dată].

[*granum*: rom. *grîu*; alb. *grur* M. Lat. 808, M. Wört.

133, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 355, Şain. 294. Din cauza dezvoltării nenormale a lui -ă- M. Wört. presupune că cuvîntul albanez trebuie să fie împrumutat din vreo limbă alta, probabil din dalmata, unde cuvîntul sună *grun*. După Barić 85 cuvîntul albanez ar fi băştinaş].

[*gravis*: rom. *greū*; alb. *re* M. Wört. 362. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Jokl 74].

gula: rom. *gură*; alb. *gólă*, *góiă* M. Lat. 811, M. Wört. 126, Schuch. Vok. III 50, Şain, 294. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana; tot așa după Helbig 38, 85. În realitate dezvoltarea fonetică a cuvîntului albanez e tot atît de anormală, orî veî admite origine latină, orî veî admite origine italiană. Dezvoltarea de înţeles, care este identică cu cea a cuvîntului romînesc *gură*, şi e deosebită de a cuvîntului italian *gola*, Gurgel, Kehle, Schlund, Hals, face mai probabilă o origine latină.

?*haedus*: rom. *ed*; alb. *eð* M. Lat. 808, M. Wört. 93. După Treimer Zeit. 408 cuvîntul albanez e autohton.

hora: rom. *oără* (în izolări); alb. *heră* M. Wört. 151.

horrere: rom. *urăsc*; alb. *urrëi* M. Lat. 813, M. Wört. 459, Gast. Rev. 355.

?*hospitare*: rom. *ospătéz*; alb. *şpătói* scăp, rette, befreie, erlöse, entkomme (M. Wört. 414) Spitzer 330. Etimologie albaneză contestată de Barić 37.

hospitium: rom. *ospăţ*; alb. *ştăpi* casă M. Lat. 815, 819, M. Wört. 415. M. Lat. dă etimologia cuvîntului albanez ca îndoioasă, M. Wört. o dă ca probabilă.

hostis: rom. *oaste*; alb. *uştri*, *uştări* > *hostis* M. Wört. 459, Gast. Rev. 348.

ilia: rom. *ie*; alb. *iîă* M. Lat. 809, M. Wört. 158.

imperator: rom. *împărat*; alb. *mbret* M. Lat. 806, M. Wört. 266.

implere: rom. *împlu*; alb. *mblói* M. Wört. 265.

?*in alto*: rom. *înălt*; alb. *náltă* M. Lat. 807, M. Wört. 297, Schuch. Vok. III 51. După M. L. Lat. 1043 cuvîntul albanez e împrumutat din romîneşte.

**incarricare*: rom. *încărc*; alb. *ngarkói* M. Wört. 305. M. Wört. şi Helbig 90 consideră, fără motiv, cuvîntul albanez ca de origine italiană, *incaricare*.

inclinare: rom. *închin*; alb. *tsii* beschlafen M. Lat. 817, M. Wört. 226. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX, 211].

**incordare*: rom. *încordéz*; alb. *ngórð* mache krepieren, krepieri, verrecke M. Wört. 306.

**indirectare*: rom. *îndrépt*; alb. *ndärtói* Pek. 155.

ingannare: rom. *îngîn*; alb. *ngănëi, gănëi* înșel M. Wört. 123. M. Wört. și Helbig 47 consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *ingannare* înșel, probabil din cauza înțelesului, căci din punct de vedere fonetic nu este niciun motiv (-nn- intervocalic nu se preface în -r-). Dar punctul de vedere al înțelesului nu-i suficient, pentrucă înțelesul de *înșel* îl are *ingannare* în toate limbile romanice unde se găsește.

intelligere: rom. *înțelég*; alb. *didžoi* M. Wört. 66.

[*inter*: rom. *între*; alb. *ndăr* M. Wört. 299. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX₁ 213].

invitare: vechiū romîn *învit*; alb. *ftoi* M. Lat. 817, M. Wört. 113.

**invitiare*: rom. *învăț*; alb. *măsói* M. Lat. 817, M. Wört. 276. După Vasmer 43 cuvîntul albanez ar putea fi > neogrec μαθαίνω.

jejunare: rom. *ajün*; alb. *adzărói* M. Lat. 816, M. Wört. 4, Gast. Rev. 21.

judex: rom. *júde*; alb. *dzüts* judecată, proces, Gericht, Rechtsstreit M. Lat. 816, M. Wört. 142.

judicare: rom. *jüdec*; alb. *dzukói* M. Lat. 813, M. Wört. 142.

judicatum: rom. *judecătă*; alb. *dzukătă* M. Lat. 816, M. Wört. 142.

jurare: rom. *jur*; alb. *părdžărói* (> alb. *păr- + juro*) M. Lat. 816, M. Wört. 332.

labrusca: rom. *lăurüscă*; alb. *lărrüşk* M. Lat. 818, M. Wört. 244, Gast. Rev. 345.

laqueus: rom. *laș*; alb. *lak* M. Lat. 815, M. Wört. 235.

lardum: rom. *lard*; alb. *larð* M. Lat. 816, M. Wört. 238.

largus: rom. *larg*; alb. *lărgă* M. Lat. 807, M. Wört. 238.

laudare: rom. *lăud*; alb. *lăvdói* M. Lat. 811, M. Wört. 234. Fără motiv serios Capidan 477 consideră cuvîntul albanez orî ca influințat de macedorominul *alávdu* orî chiar ca înprumutat din macedoromîn.

laurus: rom. *lăur*; alb. *lar* dafin M. Lat. 811, M. Wört. 237.

laus: rom. *lăudă*; alb. *laft* M. Lat. 811, M. Wört. 234.

lavare: rom. *laŭ*; alb. *lai* M. Lat. 814, M. Wört. 237. Etimologia cuvântului albanez e contestată de Ped. Krit. IX₁ 211, unde se spune că el ar aparține fondului autohton albanez. Nu este însă mai puțin adevărat că, după cum din punct de vedere al înțelesului, tot așa din acel fonetic derivării albanezului *lai* din latinul *lavare* nu i se poate face nicio întâmpinare. Pe de altă parte prezența în romina și albaneza a derivatelor din *lavare* (rom. *spăl*, alb. *špălái* > **experlavare*; rom. *lătură*, alb. *latiră* > **lavatura*) fac probabilă etimologia alb. *lai* > *lavare*.

lavatura: rom. *lătură*; alb. *latiră* M. Lat. 811, M. Wört. 237.

laxare: rom. *las*; alb. *lășói* M. Lat. 818, M. Wört. 244. După M. Lat. și M. Wört. cuvântul albanez ar putea proveni și din italiana, *lasciare*. Origine italiană admite și Helbig 78. Pentru ce?

lepus: rom. *ěpure*; alb. *lěpur* M. Lat. 808, M. Wört. 241.

levis: rom. *ușór* (> *levis* + *-șór*), alb. *leh* M. Lat. 808, M. Wört. 239, Vasmer 38.

lex: rom. *lege*; alb. *lidže* M. Lat. 816, M. Wört. 245.

linea: rom. *ie*; alb. *lină* M. Lat. 809, M. Wört. 245.

linum: rom. *in*; alb. *li* M. Lat. 809, M. Wört. 244, Gast. Rev. 345.

lucrum: rom. *lúcru*; alb. *lúkră* Schaf, Schafherde, Herde, Jokl Unt. 257-259.

lucta: rom. *lúptă*; alb. *lúftă* M. Lat. 818, M. Wört. 250, Mikl. Slav. 10.

luctare; rom. *lupt*; alb. *lăftói*, *luftói* M. Lat. 813, M. Wört. 250.

lunter: rom. *lúntre*; alb. *lúndră* M. Lat. 811, M. Wört. 251, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 346.

Imagis: rom. *maí*; alb. *mă* M. Lat. 821, M. Wört. 271. Etimologia cuvântului albanez e contestată de Ped. Krit. IX₁ 213].

magister: rom. *măěstru*; alb. *míěštră* meșter M. Lat. 816, M. Wört. 284, Șaîn. 294.

malleus: rom. *maíŭ*; alb. *maí* M. Lat. 814, M. Wört. 255. M. Lat. consideră cuvântul albanez ca de origine italiană, *maglio*, M. Wört. îl consideră ca de origine ori latină, ori sîrbească, *malj*.

mamma: rom. *mámă*; alb. *mămă* M. Wört. 272, Gast. Rev. 355.

mancus: rom. (în Banat, Weigand's III Jahresbericht 321) *mînc* verstümmelt; alb. gheg *mănk* mangelhaft M. Wört. 273. M. Wört. admite fără motiv pentru cuvîntul albanez împrumut din italiana, *manco*.

mane: rom. *amîn*; alb. *mănoî* (M. Wört. 274) M. Ind. VI, 105.

[*manere*: rom. *mîn*; alb. *mănoî* întirziu M. Lat. 812, M. Wört. 274. Etimologia cuvîntului albanez a fost retractată de M. Ind. VI, 105].

mania: rom. *mînie*; alb. *mări* M. Wört. 273. Mai degrabă trebuiesc considerate cuvintele albanez și romîn ca elemente vechi grecești decît ca elemente latine, > *μανια*, căci probabil nu o strămutare a accentului pe sufix în latinul *mânia* a avut loc, ci o păstrare dela capul locului a accentului grecesc *mania*. De altfel latinul împrumutat din grecește *mania* n-a fost popular niciodată, ci numai cărturăresc, și în Georges Handwörterbuch se găsește citat numai din medicii Caelius Aurelianus și P. Vegetius. În alte limbi romanice nu s-a păstrat. Din *mania* latin trebuia să iasă rom. *mîne*, *mîie*, alb. *măňă*, *măňă*.

manica: rom. *mîniecă*; alb. *măňă* M. Lat. 808, M. Wört. 272.

manicare: rom. *mîniec*; alb. *măňoî* M. Wört. 272.

**marathrium*: rom. *mărăr*; alb. *marái* Fenchel, foeniculum officinale M. Wört. 259.

?*maritare*: rom. *mărit*; alb. *martoî* M. Lat. 812, M. Wört. 261. După Jokl Unt. 13-15 cuvîntul albanez e băștinaș.

martis (dies): rom. *marți*; alb. *mărtă* M. Wört. 261.

martius: rom. *marț*; alb. *mars* M. Wört. 261.

masculus: rom. *măscur*; alb. *mășkuł*, *mășkă* bărbătesc M. Lat. 807, M. Wört. 262, Gast. Rev. 347.

mataxa: rom. *mătăsă*; alb. *măňáfșă* M. Lat. 818, M. Wört. 272.

medius: rom. *miez*; alb. *miez-*, în compusul cu *dită* *miezdită* amiază, și în compusul cu *nătă* *mieznătă* miezul nopții M. Lat. 816, M. Wört. 284.

[*mel*: rom. *mîere*; alb. *mial* M. Lat. 808, M. Wört. 281. Cuvîntul albanez e băștinaș după Jokl Unt. 287-288].

melum: rom. *măr*; alb. *móľă* M. Lat. 809, M. Wört. 285.

mens: rom. *minte*; alb. *mănt* M. Lat. 809, M. Wört. 274.

mergere: rom. *merg*; alb. *măňoî* îndepărtez M. Wört.

274, Gast. Rev. 355, Gast. Grund. 409. Verbul albanez apare însă și cu înțelesul românesc: *mërršină* mergeaŭ M. G. 72₂₁ col. I (gheg).

milia: rom. *mie*; alb. *mîă* M. Lat. 809, M. Wört. 278.

?*miliun*: rom. *meŭ*; alb. *mel* M. Lat. 809, M. Wört.

268. După Ped. Zeit. XXXIII, 539 cuvîntul albanez ar fi înprumut din romînește. Indoios.

mirari: rom. *mir*; alb. *mărëi* Ped. 160.

miserere: vechiŭ român *meserere*; alb. *măširă* M. Wört.

277.

**mixticare*: rom. *aměstec*; alb. *măštăkónem* (reflexiv) îmi es din fire, îmi es din sărite, mă înfuriŭ M. Wört. 277. M. Wört propune pentru cuvîntul albanez derivarea din *mas-ticare* și-l egalează cu românul *městec*. Pentru român *aměstec* > **mixtico* vezi Tiktin Wörterbuch.

**molliare*: rom. *moŭ*; alb. *mŭlva*, aoristul lui **mulŭi* recreez M. Wört. 289.

mors: rom. *moărte*; alb. *mort, mŭrtă* M. Lat. 810, M. Wört. 287.

mucus: rom. *muc*; alb. *mŭk* mucegaŭ M. Lat. 811, M. Wört. 295.

?*murmuro*: rom. *mŭrmur*; alb. *murmurŭi* M. Wört. 292.

Nu știŭ sigur însă dacă cuvîntul românesc nu-ŭ un neologism.

[*musculus*: rom. *mușchiŭ* muscle, Muskel; alb. *mušk* u-măr, *muškări* plămin M. Wört. 294, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 22, Șain. 294. După Barić 57 cuvîntul albanez e autohton].

mustum: rom. *must*; alb. *mušt* M. Lat. 817, M. Wört. 294.

natare: rom. *înŭt*; alb. *notŭi* M. Lat. 813, M. Wört. 311.

natura: vechiŭ român *nătŭră*; alb. *natŭr* M. Wört. 298.

După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi un neologism, „gelehrtes Wort“, înprumut din italiana, *natura*. ŭ însă < ŭ are loc numai în elementele vechi ale limbii, după însăș mărturisirea lui Gustav Meyer în M. Lat. 811. Pe de altă parte Tiktin Wörterbuch consideră cuvîntul românesc ca relativ nou. Pentru ce? [*nebula*: rom. *negură*; alb. *miêrguță* M. Wört. 283, Gast. Rev. 347. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Jokl 57].

?*nepos*: rom. *nepŭt*; alb. *nip* M. Lat. 809, M. Wört. 310. După Jokl Unt. 17-28 cuvîntul albanez e băștinaș.

nodus: rom. *nod*; alb. *ne*, *nëiă* M. Lat. 810, M. Wört. 302.

nonnus: rom. *nun*; alb. *nun* naș, cumătru M. Wört. 312. După M. Wört cuvîntul albanez ar fi de origine neogreacă, *νοῦνός*, pentru două motive, întîiî pentru că înțelesul cuvîntului ar fi acelaș în cele două limbi, al doilea pentru că -*ú*- cere un -*ô*- închis în etymon, iar dezvoltarea lui *nonnus* în limbile romanice arată că *ô* din acest cuvînt era un *ô* deschis. Dar neogrecul *νοῦνός* are înțelesul cuvîntului romînesc, nu al celui albanez, apoi toate exemplele pe care le dă M. Lat. 810 (și tot așa exemplele pe care le dă Pek. 36), pentru a arăta dezvoltarea lui *ô* latinesc în limba albaneză, nu copriind niciunul de *ô* + *n*, așa că nu se poate susține că *ôn* n-ar fi putut deveni *ún*.

numerare: rom. *númăr*; alb. *număróï*, *nămăróï* M. Lat. 813, M. Wört. 312.

numerus: rom. *númăr*; alb. *númăr*, *nămăr* M. Lat. 811, M. Wört. 312.

orare: rom. *uréz*; alb. *uróï* M. Lat. 813, M. Wört. 459, Gast. Rev. 355, Șain. 294. M. Lat. și M. Wört. propun etymon *augurare*. Gast. Rev. și Șain. propun etymon *orare*.

orbis: rom. *orb*; alb. *vérbără* M. Lat. 810, M. Wört. 466, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 355.

ordinare: rom. *úrdin*; alb. *urđăróï*, poruncesc, stăpînesc M. Wört. 458.

ovum: rom. *oú*; alb. *ve* M. Wört. 465.

?*pacare*: rom. *înpác*; alb. *patśóï* M. Wört. 319. Cuvîntul albanez a fost influențat de *patś* > *pacem*, dacă nu cumva chiar, după cum admite M. Wört., e un derivat din *patś*.?

[**paganire*: rom. *pîngărăesc*; alb. *păgăï*, *părgóï* M. Wört. 331, Gast. Rev. 349. După Capidan 473 cuvîntul albanez e împrumutat din romînește].

[*paganus*: rom. *păgîn*; alb. *păgără*, necurat, necurătenie, murdărie M. Lat. 808, M. Wört. 331. La cuvîntul albanez face dificultate păstrarea lui -*g*- intervocalic. După Capidan 473 cuvîntul albanez e împrumutat din romînește].

?*palma*: rom. *pálmă*; alb. *pătămbă* M. Lat. 808, M. Wört. 331. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din neogreacă, *παλάμη*.?

palumbus: rom. *porúmb*; alb. *pătúm*, *pătúmbă* M. Lat. 812, M. Wört. 331, Schuch. Vok. III 51.

palus: rom. *pădure*; alb. *püt* M. Lat. 819, M. Wört. 360, Gast. Rev. 355, Şain. 295.

pantex: rom. *pîntece*; alb. *plândäs* M. Lat. 808, M. Wört. 39.

parens: rom. *părinte*; alb. *print* M. Lat. 809, M. Wört. 353.

pascha: rom. *păscă, paşti*; alb. *păškă* M. Wört. 324.

passus: rom. *pas*; alb. *paš* Klafter, măsura forinată de brațele întinse M. Lat. 807, M. Wört. 323.

pati: rom. *păţesc*; alb. *păsói* M. Lat. 815, M. Wört. 335. După Vasmer 43 cuvîntul albanez ar putea fi > neogrec $\pi\alpha\theta\alpha\iota\nu\omega$.

pavo: rom. *păun*; alb. *patia* (M. Wört. 318) Jokl Zeit. 233.

pax: rom. *păce*; alb. *pats* M. Lat. 815, M. Wört. 318.

peccatum: rom. *păcăt*; alb. *măkăt* M. Lat. 815, M. Wört. 271.

[*pedica*: rom. *piedecă*; alb. *pëngă* M. Wört. 327. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Jokl 68].

pensare: rom. *apăs*; alb. *păšói* cîntăresc, *măšói* (gheg) mă las greü, atîrn greü M. Lat. 817, M. Wört. 336.

pepo **pepinis*: rom. *pépine*; alb. *piëpär* M. Lat. 808, M. Wört. 342. Nu se poate explica în cuvîntul romînesc nediftongarea lui *é*, tot așa după cum nu se poate explica nediftongarea lui *é* în *pergula* (pentru care vezi mai jos) și în *vetulus* <rom. *vechiü*, *anëllus* <rom. *inël*, *neþbula* <rom. *nëgură* (Vezi § 238 No 24).

[*per*: rom. *pe*; alb. *pär* für, über, von, um, durch, wegen M. Lat. 821, M. Wört. 332. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX, 213].

pergula: rom. *piërghie*; alb. *piërgutä* hochgezogener Weinstock an Bäumen und Spalieren M. Lat. 808, M. Wört. 342. În latinește *pergula* avea între altele înțelesul de „părete expus la soare, pe care se agăța vița de vie pentru a se coace mai bine poama”, adecă „un instrument prin mijlocirea căruia se ține vița în sus”. De aici se leagă imediat înțelesul cuvîntului albanez. Tot de aici purcede și înțelesul cuvîntului romînesc: *piërghiea* este „un instrument cu ajutorul căruia ridică ceva”. Dificultatea fonetică pe care o prezintă nediftongarea lui *é* din *pergula* se măi întilnește în romînește la cuvintele *pépine* (vezi mai sus) și *vechiü* > *vetulus*, *inël* > *anëllus*, *nëgură* > *neþbula*

(Vezi § 238 No 24). Etimologia *pîrghie* > *pergula* a publicat-o întîiū Pascu Lateinische Elemente im Rumänischen pag. 263.
persica: rom. *pîersică*; alb. *pîేశkă* M. Lat. 808, M. Wört. 342.

pervigilare: rom. *privighéz*; alb. *părdzôj* pîndesc, spionez M. Wört. 332.

[*petere*: rom. *pețesc*; alb. *pûes*, *pûes*, *pîes* întreb M. Lat. 820, M. Wört. 360. Etimologia cuvîntului albanez e contestată de Ped. Krit. IX₁ 211].

?**pettia*: rom. (Banat) *pîță* carne; alb. *pîesă* Teil, Stück M. Wört. 342. Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1326.

**piccare*: rom. *pic*; alb. *pikôj* picur M. Wört. 337.

pinna: rom. *până*; alb. *pândă* M. Lat. 809, M. Wört. 326.

piscis: rom. *pêște*; alb. *peșk* M. Lat. 815, M. Wört. 329.

**pitsicare*: rom. *pișc*; alb. *pitskôj*, *piskôj* M. Wört. 339, Gast. Rev. 349. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, *pizzicare*. Tot așa crede Helbig 92.

placere: rom. *plac*; alb. *păltșej* M. Lat. 819, M. Wört. 331.

plumbum: rom. *plumb*; alb. *plump* M. Lat. 817, M. Wört. 346.

poenitere: vechiū romîn *pănătéz*; alb. *pândohem* regret M. Lat. 812, M. Wört. 332.

pollicaris: rom. *policăr*; alb. *pultșej* M. Lat. 807, M. Wört. 357. Cuvîntul romînesc e atestat de Bărcanu Dicționar romîn-german cu înțelesul de „Daumen, Zoll“ și de Cihac. Probabil nu e un neologism, cum susține Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1398.

pomus, *pomum*: rom. *pom*, *poamnă*, *poame*; alb. *pemă* M. Lat. 810, M. Wört. 326.

populus: rom. *plop*; alb. *plep* M. Lat. 810, M. Wört. 345, Mikl. Slav. 10.

populus: rom. *popór*; alb. *pôput* M. Wört. 348. M. Wört. se îndoeste dacă cuvîntul albanez e de origine latină, ori italiană, *popolo*. Helbig 38 îl dă fără motiv ca de origine italiană.

porta: rom. *poartă*; alb. *pörtă* M. Lat. 810, M. Wört. 348.

praebiter: rom. *préot*; alb. *prift* M. Lat. 818, M. Wört. 353, Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 350.

praeda: rom. *prădă*; alb. *pre* M. Wört. 351.

praedare: rom. *prăd*; alb. *proj* (gheg) M. Lat. 820, M. Wört. 351.

prima vera (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1386): rom. *primăvără*; alb. *prendăvëră, pãrndăvëră, printvëră* M. Wört. 466.

pugnus: rom. *pumn*; alb. *pungi* M. Wört. 357.

[*pulmo*: rom. *plămîn*; alb. *plëmôn* M. Wört. 343, Gast. Rev. 349. După M. Wört. cuvîntul albanez e împrumutat din neogreacă: *πλεμόνι*].

pulpa: rom. *pulpă*; alb. *pûtpă* M. Lat. 811, M. Wört. 356.

pulvis: rom. *pulbere*; alb. *plûhur* M. Lat. 819, M. Wört. 346.

pungere: rom. *înpûng*; alb. *špôi* M. Wört. 414.

puteus: rom. *puț*; alb. *pus* M. Lat. 811, M. Wört. 359.

quadragesima: rom. *păreăsemî*; alb. *krëšmă* M. Lat. 815, M. Wört. 205.

[*quattuor*: rom. *pătru*; alb. *kâtăr, kátră* M. Lat. 815, M. Wört. 181. Probabil însă cuvîntul albanez e băștinaș, Jokl Unt. 159].

[*quid*: rom. *ce*; alb. *tšă, tš* M. Wört. 218. Cuvîntul albanez ar fi după M. Wört. împrumutat din romînește. După Ped. Zeit. XXXVI, 328 el este băștinaș albanez].

quietus: rom. *încet*; alb. *tset* M. Wört. 224.

?*radere*: rom. *rad*; alb. *rruaï* M. Wört. 375. După Jokl Unt. 223 sqq. cuvîntul albanez e băștinaș.

radius: rom. *rază*; alb. *rëze, rrëză* M. Lat. 816, M. Wört. 364.

[*rapere*: rom. *răpesc*; alb. *riep* M. Lat. 820, M. Wört. 367. După M. Wört. cuvîntul albanez e autohton].

[*rapidus*: rom. *răpede*; alb. *răpiëtă* steil, abschüssig, abhängig (M. Wört. 333) Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No. 1455. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 96].

resina: rom. *rîșină*; alb. *ršină* M. Lat. 812, M. Wört. 369. Pentru motivul că *-n-* n-a devenit *-r-* Helbig 89 consideră cuvîntul albanez ca de origine italiană, *resina*, dar uită că italianul *resina* se pronunță *rezîna*.

rimari: rom. *rîm*; alb. *rămôi* M. Wört. 365.

ripa: rom. *ripă*; alb. *rip, ripă* M. Lat. 809, M. Wört. 367.

romanus: rom. *romîn*; alb. *rămăr* Romîn, păstor, țaran M. Wört. 365.

rota: rom. *roată*; alb. *rrôtă* M. Lat. 810, M. Wört. 375.

[*ruta*: rom. *rută*; alb. *rută* M. Lat. 811, M. Wört. 371. Deoarece în cuvîntul albanez *ŭ* n-a devenit *ŭ*, M. Lat. presu-

pune împrumut din romînește, iar M. Wört. presupune împrumut din italiana ori din sîrba, *ruta*J.

?*sabbata*: rom. *sîmbătă* > *sambata* (Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 7479); alb. *șătună* M. Wört. 405.—Spitzer 329 propune pentru cuvîntul albanez un derivat din numărul șapte.

?*sagitta*: rom. *săgeată*; alb. *șădzetă* M. Wört. 403. La cuvîntul albanez face dificultate -g- intervocalic păstrat. Pentru aceia după M. L. Lat. 1052 cuvîntul albanez ar fi poate împrumutat din romînește.

salire: rom. *săréz*; alb. gheg *šaiť* M. Lat. 812, M. Wört. 404.

salix: rom. *sâlcie*; alb. *šelk* M. Lat. 816, M. Wört. 401.

salvia: rom. *sâlbie*; alb. *šabi* M. Wört. 397.

sanctus: rom. *sînt*; alb. *šănt* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

sanitas: rom. *sănătate*; alb. *šăndet* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

**sanitosus*: rom. *sănătós*; alb. *šăndošă* M. Wört. 404.

scabies: rom. *zgăibă*; alb. *zdžebe* M. Lat. 807, M. Wört. 484.

scala: rom. *scără*; alb. *škâlă* M. Wört. 406.

scamnum: rom. *scăun*; alb. *škămp* M. Lat. 816, M. Wört. 408.

?*scandula*: rom. *scîndură*; alb. *škădîa*, *škădîa* Jokl Unt. 136. În ce privește pe *s* neprefăcut în *š* spune Jokl Unt. 136-137 că se poate ca în unele dialecte albaneze să nu se fi prefăcut *s* în *š* în grupuri de consonante.

**scantillia*: rom. *scîntée*; alb. *škăndî*, *škăndîă* M. Lat. 813, M. Wört. 408, Gast. Rev. 351. Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1553.

**scantilliare*: rom. *scînteéz*; alb. *škănděj* M. Wört. 408.

sclavus: rom. *șchiau*; alb. *štša* M. Wört. 410.

**scloppus*: rom. *șchiop*; alb. *štšep* M. Lat. 817, M. Wört. 410, Gast. Grund. 409.

scoria: rom. *zgură*; alb. *zdžură* M. Wört. 387. Originea cuvîntului albanez din *scōria* e contestată fără motiv serios de Jokl Ind. XXXVII, 112-113: nu s-ar putea explica *ō* < *ũ* și *-ria* < *-ră*. Jokl admite pentru aceia ca etymon ori vechiū bulgar *skurīa* ori neogrec *σκουριά* (*skurīá*), din care s-ar putea explica și *-ũ-* și *-ră* prin metateza lui *-ĩ-* din silaba finală în silaba inițială. Dar o asemenea metateză ar fi putut avea loc și într-un romîno-albanez primitiv *scūria* > *scōria*!

scortea: rom. *scoârță*; alb. *škórsă* M. Wört. 408.

scribere: rom. *scriu*; alb. *škrúaī* M. Lat. 816, M. Wört. 409.

[*scutum*: rom. *scut*; alb. gheg *stšüt*, *stšut* M. Lat. 811, M. Wört. 388. M. Wört. recunoaște că cuvîntul albanez nu poate fi eșit din latinul *scutum*, căci atunci ar fi trebuit să sune *štšüt*, deoarece *s* din elementele vechi, latine ori băstinașe, a devenit în albaneza *š* (M. Alb. 40, M. Lat. 816), susține însă că trebuie să fie eșit din vechiul bulgar *štītū*, care acest din urmă e provenit dintr-un mai vechi *skiūtū*: „ist eine alte Entlehnung aus asl. *štītū* Schild, das für *skjutū* steht“. Înșă grupul *skiū*, cu *sk* neschimbat înainte de *ī* consonant, a existat numai în limba slavă primitivă (Urslavisch). Ar fi trebuit, deci, ca Albanajii să fi venit în contact cu Slavii primitivi, pentruca să fi putut împrumuta dela dinșii pe *skiūtū*. Dar atunci cu atît mai mult n-ar fi putut *s* din acest cuvînt rămînea neschimbat în *š* pînă astăzi, pentrucă *s* din slavul primitiv *skiūtū* ar fi mai vechi în albaneza decît *s* din latinul *scutum*, și dacă *s* latinesc se preface în albaneza în *š*, cu atît mai mult ar fi trebuit să se prefacă în *š* un *s* din slava primitivă! (De altfel primitivul slav nici n-a fost *skiūt-*, ci *skeit-*, Vasmer 57). Pentruca *s* din cuvîntul albanez să fi putut rămînea neprefăcut în *š*, trebuie ca acest cuvînt să fie relativ de curînd introdus. Împrumutat din romînește însă nu poate fi, pentrucă atunci rămînea neexplicat *ū* prefăcut în *ū*, căci *ū* se preface în *ū* în albaneza numai în elementele latinești directe. Pentru aceia trebuie admis punctul de vedere al lui Helbig 44, care presupune că a avut loc o contaminație între un albanez **štšüt* și italianul *scudo*. S-ar putea însă tot atît de bine admite o contaminație între albanezul **štšüt* și romînul *scut*. După Vasmer 57 s-ar putea ca cuvîntul albanez să fie împrumutat din limba dalmată, în care (și anume în dalmata de sud), dacă va fi existat cuvîntul, trebuia tocmai să sune *skūt*, de unde, prin recenta prefacere *k* < *tš*, va fi rezultat albanezul *stšüt*].

?*secale*: rom. *săcără*; alb. *šékără* M. Lat. 817, M. Wört. 88. Etimologia cuvîntului albanez e pusă la îndoială de Treimer Zeit. 402 și Barić 13.

secretus: rom. *secrét*; alb. *škrétă* M. Lat. 816, M. Wört. 409.

sella: rom. *șa*; alb. *šală* M. Lat. 808, M. Wört. 398.

serica, *sarica*: rom. *sarică*; alb. *šárká* M. Wört. 400.

servire: vechiū romîn *šerbesc*; alb. *šărbëi* M. Lat. 818, M. Wört. 404.

sessus: rom. *șes*; alb. *šeš* M. Lat. 808, M. Wört. 402.

signum: rom. *semn*; alb. *šenk* M. Wört. 401.

similare: rom. *sămăn*; alb. *šămbătëi* M. Lat. 816, M. Wört. 404.

socius: rom. *soș*; alb. *šok*, *šotš* M. Lat. 816, M. Wört. 412, Șain. 295.

sors: rom. *soartă*; alb. *šort* M. Lat. 816, M. Wört. 412.

spata: rom. *spătă*; alb. *špătă* sabie M. Lat. 817, M. Wört. 413.

spina: rom. *spin*; alb. *špină* șira spinării M. Lat. 817, M. Wört. 414. Este curioază neprefacerea în cuvîntul albanez a lui *n* în *r*.

spodium: rom. *spüză*; alb. gheg *špüză* M. Lat. 810, M. Wört. 415.

sputare: rom. *stupesc* > **sputesc* M. Wört. 336; alb. *păštii*, *păštii* M. Lat. 819, M. Wört. 336.

**stancus*: rom. *stîng*; alb. *štănk*, articulat *štăngu* încrușat, schielend M. Lat. 808, M. Wört. 415.

status: rom. *stat*; alb. *štat* M. Lat. 806, M. Wört. 415.

sternere: rom. *aștërn*; alb. *štrói* M. Wört. 418.

strambus: rom. *strîmb*; alb. *štrămp* M. Lat. 808, M. Wört. 417.

stratum: rom. *strat*; alb. *štrat* Bettstelle, Bretterbühne, Eierstock M. Lat. 806, M. Wört. 417.

strictus: rom. *strîmt*; alb. *štrëită* scump, prețios M. Lat. 818, M. Wört. 418.

?*striga*; rom. *strigă*; alb. *štrigă* M. Lat. 809, M. Wört. 418. Și în romîna și în albaneza fonetica cuvîntului prezintă dificultăți: în romîna ne-am aștepta la *štri-* (compară *nóštri*, *vóštri*); în albaneza ar fi trebuit să cadă *-g-* intervocalic. M. Wört. presupune că cuvîntul albanez ar putea fi împrumutat din slovena. ?

stringere: rom. *strîng*; alb. *štrăngói* M. Lat. 813, M. Wört. 418.

stüppa: rom. *stüpă*; alb. *štüpă* M. Lat. 811, M. Wört. 395. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din neogreaca, *στυπα*. Pentru ce?

stuppeare: rom. *astüp*; alb. *stupós* M. Wört. 395, Gast. Rev. 354, Șain. 295. După M. Wört. însă cuvîntul albanez e

înprumutat din neogreaca, στουπόνω, după cum probează în adevăr s neprefăcut în ș].

**subulum*: rom. *sul*; alb. *šul* Stange, Querholz, Prügel (M. Wört. 419) Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1688.

summa: rom. *sümă* (Vezî Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1691); alb. *šumă* viel M. Wört. 419.

**surdire*: rom. *surzesc*; alb. *šurđoi*, *šărđoi* M. Lat. 813, M. Wört. 420.

surdus: rom. *surd*; alb. *šurđ* M. Lat. 816, M. Wört. 420.

taurus: rom. *tăur*; alb. *ter* M. Wört. 427.

tempora: rom. *tîmplă*; alb. *tămbła* M. Lat. 809, M. Wört. 429.

tenda: rom. *tindă*; alb. *tândă* Reisigdach, Reisighütte M. Lat. 809, M. Wört. 429.

tortum, *torta*: rom. *tort*, *toărtă*; alb. *tórtă*, un lucru moale rotund, weicher runder Gegenstand M. Lat. 810, M. Wört. 433, Gast. Rev. 355.

trifolium: rom. *trifoiu*; alb. *tărfói*, *trifói* M. Wört. 429. M. Wört. consideră fără motiv cuvîntul albanez ca împrumutat din italiana.

tristis: rom. *trist*; alb. *trištói* mă spariu, tremur > *tristis* M. Wört. 437.

tufa: rom. *tufă*; alb. *tufă* M. Wört. 451, Gast. Rev. 355.

turbare: rom. *turbéz*; alb. *tărbói* M. Lat. 813, M. Wört. 429.

**turbulare*: rom. *túrbur*; alb. *turbutói*, *trubutói* M. Wört. 429.

**turbulus*: rom. *túrbure*; alb. *túrbut*, *trúbut* M. Lat. 819, M. Wört. 429.

turma: rom. *túrmă*; alb. *túrmă* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

?*ululare*: rom. *úrlu*; alb. *ulărás*, *ulăriř* M. Wört. 457. După Ped. Zeit. XXXIII, 538 cuvîntul albanez ar fi de origine onomatopeică proprie albaneză.

unctura: rom. *untură*; alb. *ündură* M. Lat. 811, 818, M. Wört. 461, Gast. Rev. 355. După M. Lat. 818 cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, pentru că grupul *nct* e dezvoltat după firea limbii romîne, nu după a celei albaneze. Puțin probabil.

ungere: rom. *ung*; alb. *ndžieř*, *ndžueř* boesc M. Wört. 308.

vadum: rom. *vad*; alb. f. *va* [>pluralul *vada*, devenit feminin singular] M. Lat. 816, M. Wört. 461. Contestat pe nedrept de Spitzer 332.

vallum: rom. *val*; alb. *välă* M. Wört. 462. În ambele limbi există apoi aceleaș derivate, prin *in-* rom. *învălăsc*, alb. *mbulōi* M. Wört. 267, prin *dis-* (>*de+ex*) rom. *dizvălesc*, alb. *dzbulōi* M. Wört. 267. Românul *val* e considerat fără niciun motiv, nici fonetic nici semasiologic, ca de origine slavă, vechiū bulgar *valū* *vallum*, unda. Cuvîntul albanez *välă* e considerat de M. Wört. și de Jokl. Unt. 270 ca băștinaș. Albanezele *mbulōi*, *dzbulōi* sînt considerate de M. Wört. și de Ped. Zeit. XXXIII, 538 ca derivări din latinul *velum*. Fiîndcă însă corespondentele romînești nu pot fi derivate din *velum*, este evident că nici cuvintele albaneze n-aū această origine, la care se opune și albnezul *l*, care corespunde de obiceiū lui *ll* latin, învremece corespondentul obișnuit albanez al lui *l* latin este *ł*. Pe de altă parte potrivirea complectă de formă și de înțeles între romîneștile *val*, *învălăsc*, *dizvălesc* și albanezele *välă*, *mbulōi*, *dzbulōi* face probabilă derivarea din acelaș etymon, și acesta, mai degrabă decît într-o limbă străină, trebuie căutat în acea limbă, prin care albaneza și romîna aū așa de strîns legături între ele, adecă în limba latină.

[*vapor*: rom. *ăbur*; alb. *ăvut* Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 21, Gast. Grund. 409. Schuch. Vok. și Gast. Grund. propun ca etymon pe *vapor*, Mikl. Slav. și Gast. Rev. nu se pronunță lămurit. Pentru M. Wört. 21 „amîndouă cuvintele n-aū nimic de a face cu latinul *vapor*, cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza“. Cuvîntul albanez însuș e considerat de M. Wört. ca băștinaș].

venenum: rom. *venin*; alb. *vărér* M. Wört. 470, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șain. 295, Gast. Rev. 352.

venire: rom. *vin*; alb. *viñ* M. Lat. 820, M. Wört. 473.

ver: rom. *vără*; alb. *véră* M. Lat. 809, M. Wört. 466, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 355, Șain. 295.

versare: rom. *vărs*; alb. *vărșōi* inunde M. Wört. 470, Mikl. Slav. 9.

versus: rom. *vîers*; alb. *vîers̃* vers M. Wört. 475.

vesica: rom. *beșică*; alb. *mășikă* M. Lat. 817, M. Wört. 276, Gast. Rev. 22.

vicinus: rom. *vecin*; alb. *ftșin* M. Lat. 809, M. Wört. 107.

?*viduus, vidua*: rom. *văduv, văduvă*; alb. *ve* M. Lat.

809, M. Wört. 465. După Jokl Unt. 51-52 cuvîntul albanez e băştinaş.

viridis: rom. *verde*; alb. *verð* galbăn M. Lat. 809, M. Wört. 466.

virtus: rom. *vîrtute*; alb. *vărtût* M. Lat. 811, M. Wört. 471, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şain. 295.

[*vitellus*: rom. *viţel*; alb. *viš* Schuch. Vok. III 51. Cuvîntul albanez însă are cu totul altă origine şi e băştinaş. M. Wört. 476].

**vituleus*: rom. *vătuiū*; alb. *ftulă*, *ftuiă*, *vătulă*, *vătul* M. Wört. 113, Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 1867. După Weigand XVI Jahresbericht 230 cuvîntul român e împrumutat din albaneza, iar cel albanez ar fi un derivat din alb. *vîet* an şi ar însemna de fapt „animal de un an, Jährling“. Ar trebui numai în asemenea caz să existe în albaneza vreun sufix derivativ *-ul* > *-uleu*, *-ului*, şi un asemenea sufix albanez nu există. Fireşte că ar trebui apoi ca derivarea să fi avut loc pe vremea cînd *-é-* din primitivul albanez **vét-* nu se diftongase încă.

§ 320. La unele cuvinte sînt numai etyma latineşti înrudite.

- *allenire*: rom. *alin*.
- lenire*: alb. gheg *lănói* M. Wört. 244. M. Wört. şi Helbig 49 consideră fără motiv cuvîntul albanez ca împrumutat din italiana, *lenire*.
- alvina*: rom. *albină*.
- ?**alvetta*: alb. *blëtă* (M. Wört. 39) M. Ind. VI, 121. După Jokl Unt. 289-296 cuvîntul albanez ar fi >latin **melletum*.
- caper*: alb. *tsépăr* M. Lat. 807, M. Wört. 223.
- capra*: rom. *căpră*.
- caries*: alb. *tsère*, *tsëră* Kopfgrind, chelbe M. Wört. 223.
- carius*: rom. *cariū*.
- ?**excariare*: rom. *zgîriū* Puşcariu în Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 687. Neprobabil, vezi Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 1726. Pascu Lateinische Elemente im Rumänischen 267 propune ca etymon latin **scabilare* > *scabere*.
- *cauca*: alb. *kókă* Kopf, Hinterschädel M. Wört. 165.
- caucus*: rom. *căuc*.
- *cerasium*: alb. *ts'ărşi* M. Lat. 815, M. Wört. 225.
- cerasium*: rom. *cirêşă*.

- { **coagulatorium*: alb. *klúar* M. Wört. 193.
 { *coagulum*: rom. *chiąg*.
 { [*debeo*: alb. *dúa* M. Wört. 76. Cuvîntul albanez e băşti-
 naş după Jokl Ind. XXXVII, 102].
 { **debitare*: alb. *dătóï* M. Wört. 66.
 { **debitorius*: rom. *datór*.
 { **debitura*: alb. *dătüră* M. Lat. 811, M. Wört. 66.
 { *dulcis*: rom. *dúlce*.
 { **dulculus*: alb. *núlkură, ndúlkură, dünkără* M. Wört.
 313.
 { *durare*: alb. *duróï, dăróï* M. Lat. 813, M. Wört. 77.
 { *indurare*: rom. *îndúr*.
 { *facula*: rom. *fáche, fáchie, fachüü*.
 { **flacula* > *facula* contaminat cu *flamma*: rom. *flácără*.
 { **flaca*: alb. *flákă* Flamme M. Wört. 107.
 { **falcinea*: alb. *fáltts'ină* falcă, Kinnbacken M. Wört. 102.
 { *falx*: rom. *falcă*. Gast. Rev. 29 și Șain. 294 socot că
 etymon al cuvintelor romîn și albanez ar fi *faux*.
 { *formica*: rom. *furnică*.
 { ?*formicula*: alb. *ðănégulă* M. Wört. 89.?
 { *gallinaceus*: rom. *găinăf*.
 { **gallinatio*: alb. *gălásă* (M. Wört. 122) Ped. Zeit. XXXIII,
 539.
 { *hiberna*: rom. *îárnă*.
 { **hiberninum*: alb. *vărri* M. Wört. 471.
 { *hirundo*: alb. *dútländúše, dătândúše* M. Wört. 59.
 { **hirundula* ori **hirundinella*: rom. *rîndunică*.
 { *innovare*: rom. *înoésc*.
 { *renovare*: alb. *arnóï, rănóï, anăróï* M. Wört. 16.
 { *insignire*: rom. *însèmn*.
 { *insignia*: alb. *șănă, gheg șeță, Zeichen, Narbe, Orden,*
 Strahl (M. Wört. 401) Barić 99.
 { *ire*: vechiú romîn *imu* mergem Psaltirea șcheiană ed. Bianu
 pag. 516, ed. Candrea pag. 328.
 { *praeire*: alb. *prin, gheg prî* merg înainte, gehe voran M.
 Wört. 353. Forma albaneză e curioază, ne-am aștepta la *priñ,*
prîi. Pe de altă parte forma ghegă *prî* ar proba că *-n* apar-
 ține la radical.
 { *languere*: alb. *lăngóï, lăngüer* M. Wört. 244. (Există în
 dacoromîn *lînjésc* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 982?).
 { *languidus*: rom. *lînged*.
 { *languor*: rom. *lungoáre*. Șain. 294.

- lutum* Thon, Lehm: rom. *lut*.
luteum: alb. *lútsă* Schmutz, Kot M. Wört. 251. După Vasmer 48 alb. *lútsă* > *lutum*.
machina: alb. *mókără* piatră de moară M. Lat. 807, M. Wört. 285.
machinare: rom. *măcin*.
 [*mensa*: rom. *măsă*.
mensalis: alb. *măsătă* langes schmales Tischtuch, Tisch, Gastmahl M. Wört. 276. Din cauză că s n-a devenit ș Vasmer 44 derivă cuvîntul albanez din neogrec μεσόλα cu acelaș înțeles].
musca: rom. *múscă*.
 **musconia*: alb. *muškónă* M. Wört. 280.
 **nepota* (presupusul *nepota* din C. I. L. III 3173, citat de M. L. Lat. 1040, e în realitate *nepotilla*, după cum s-a corectat în C. I. L. III 8877): rom. *nepoátă*.
 ?*nepotia*: alb. *mbésă* (M. Wört. 264) Ped. Zeit. XXXVI, 308. După Jokl Unt. 17, 27 cuvîntul albanez a băștinaș.
 [*nupta*: rom. *nuntă*.
 **nuptia*: alb. *núse* nevastă tinărá, noră, cumnată M. Wört. 312. Însă după Ped. Zeit. XXXVI, 279, 283, 339 și Ped. Ind. V, 34 cuvîntul albanez e băștinaș].
otus: alb. *ut* M. Wört. 460
 **otulus*: vechiú romîn *úture*. H. Cuv. I 309. **ótulus* este unul din cuvintele care la baza limbii romine au avut pe *ó* prefăcut în *ú*. Vezi § 240 No 63.
pallia: alb. *páĩa* Mitgift M. Wört. 318.
palliola: rom. *păioáră* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1247.
par: alb. *par* M. Lat. 807, M. Wört. 321.
paricula: rom. *părèche*.
pausare: alb. *pușóř* M. Lat. 817, M. Wört. 359. M. Wört. fără motiv consideră cuvîntul ca de origine italiană, *posare* (citește *pozăre*). Tot așa Helbig 77.
pausum: rom. *păos*.
pulla: alb. *púlă* găină M. Lat. 811, M. Wört. 356.
 **pullina*: alb. *puliză* Hühnerlaus > **pullina* + -ză (M. Wört. 356) Vasmer 54.
 **pulleus*: rom. *puïú*.
 **radica*: alb. *rrikă* ridiche M. Wört. 365.
radicina: rom. *rădăcină*.

**rama*: rom. *ram* > **rámă*. *ram* nu-î *ramus*, din care trebuia să iasă *răm*. Tot așa *rămură* nu-î **ramula*, din care trebuia să iasă *rămură*, ci, după cum a observat deja Tiktin Wörterbuch (dar fără să arăte vreun motiv), o formație analogică după pluralul de relativ recentă dată *rámuri*.

ramus: alb. *răm* M. Wört. 364.

rete: alb. *riëtă* M. Lat. 808, M. Wört. 364.

**retella*: rom. *rețea*.

sacculus: alb. *šakuł* M. Lat. 813, M. Wört. 377.

saccus: rom. *sac*.

timor: alb. *tmer* M. Lat. 813, M. Wört. 431.

timeo: rom. *tem*.

[**totanus*: alb. *tără* M. Lat. 808, M. Wört. 429. Constatat de Spitzer 331].

totus: rom. *tot*.

in toto: alb. *doł*, „de fel” pentru a întări negarea M. Wört. 72.

[*tremo*: alb. *trămp* M. Lat. 814, M. Wört. 436. După Ped. Krit. IX₁ 211 cuvîntul albanez e autohton.

tremulo: rom. *tremur*].

truncus: alb. *trunk* M. Lat. 811, M. Wört. 438.

trunculus: rom. *trunchiū*.

turtur: alb. *turtuł* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

turturilla: rom. *turturică*.

**vapa*: alb. *vápă* M. Wört. 463

**vapalia*: rom. *văpăe*. Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1855.

**vēscidus*: rom. *vēșted* Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 51, 165, Mikl. B. Conson. II 85.

vēscus: alb. *vešk* M. Lat. 809, M. Wört. 468.

vetus: alb. *viëtără* M. Wört. 476.

veteranus: rom. *bătrîn*.

vetulus: rom. *vechiū*.

vigilare: rom. *veghéz*.

mane+vigil: alb. *mñit* Jokl, Makedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 27.

virga: rom. *vărgă*.

virgarius: alb. *vărgăr*, țap, harmasar M. Lat. 813, M. Wört. 470. Alături este o formă *vărgără*, care după M. Wört. e un derivat din românul *vărgă*, ceia ce nu-î probabil.

virgo: alb. *virđzir* Jungfrau M. Alb. IV No 733, *văr-džări* virginitate > *virgo* M. Wört. 470.

**virgula*: vechiū romin ori *vărgură* ori (prin influința sufixului *-ură*) *vărgură* (accentul nesigur), astăzi izolat în numele de plantă *vėrgură* (adecă *văr-?*) *invălită* (accentul nu-ı sigur) *nigella damascena* L., *cheveux de Vėnus*, *Braut in Haaren*, *Jungfer im Grünen*, *Panțu Plantele sub chica voinicului*. Mikl. Slav. 9, *Gast. Rev.* 352.

**viscum*: alb. *vėștulă* cleiū pentru prins păsări, *Vogel-leim* M. Wört. 468. Forma cuvintului albanez e curioază. Ea presupune un **vistlum*, **vistulum*, care e greu de admis, pentrucă în latina populară e obișnuită schimbarea lui *tl* în *cl*, iar acea a lui *cl* în *tl* e necunoscută.

viscum: rom. *văsc*.

§ 321. Din aceste 376 *) cuvinte latinești și latinești populare (sigure—până acum!—sint 353, iar 23 sint îndoioase), dintre care 330 se găsesc și în albaneza, iar 46 aū în albaneza reprezentante înrudite, aparțin numai dialectului dacoromînesc următoarele 77: *admissarius*, *aeramen*, *amita*, *angelus*, *asper*, *assula*, *augustus*, *avunculus*, *balbus*, *belua*, *braca*, *bubalus*, *calendarius*, *cannata*, **capitare*, *capo*, *capreolus*, *cicada*, *cichorium*, *circare*, *cogitare*, *computare*, *cors*, *culmen* (După Dunărea, revistă științifico-literară, Septembrie-December 1923 pag. 125, se găsește și în macedoromîn, la Hăliche, în Thessalia: *cūlmă* „culme de deal, munte“), **curtiare*, *damnare*, *damnum*, *deramare*, *desiderare*, **directare*, *facula*, *fasciola*, *festus*, *fossatum*, *fructus*, *gamba*, *gens*, *hospitare*, *invitare*, *labrusca*, *laurus*, *laus*, *lavatura*, *linea*, *lunter*, *magister*, *marathrium*, *miserere*, *natura*, *pacare*, *passus*, *pax*, *pensare*, **pettia*, *poenitere*, *pungere*, *salvia*, *secretus*, *sessus*, *similare*, *sputare*, *status*, *stratum*, *tenda*, *tristis*, *vadum*, *versus*,—**allenire*, *caucus*, *indurare*, **otulus*, *palliola*, *pausum*, **retella*, *trunculus*, *turturilla*, **virgula*.

§ 322. Pe următoarele 19 cuvinte latinești și latinești populare (sigure—până acum!—sint 17, iar 2 sint îndoioase) le

*) Toate numerele date de mine trebuiesc luate cu aproximație de cîteva în plus ori în minus. Acest lucru este dela sine înțeles și scuzabil. Sper însă că adeseori ele sint exacte.

posed în comun limba albaneză și dialectul macedoromîn, dar lipsesc în dacoromîn.

castanea: mr. *cistîină*, megl. *căstîină*; alb. *kăšténă*, *găšténă* M. Wört. 191.

cicer: mr. *țeațire*; alb. *tsikără* M. Wört. 226.

consobrinus: mr. *cusurin*; alb. *kușări* M. Wört. 218.

corpus: megl. *corp*; alb. gheg *corp* M. Wört. 200. M. Wört. și Helbig 38 consideră fără motiv cuvîntul albanez ca de origine italiană, *corpo*.

figus: mr. *hic*, megl. *ic*; alb. *fik* M. Wört. 104.

furnus: mr. *furnu*, megl. *furnă*; alb. *furr* M. Wört. 114.

?*garrire*: mr. *gărăscu*, a ciripi asurzitor, despre păseri, G. Pascu în Arhiva Iași XVI, 323; alb. *garris*, schreien wie ein Esel, M. Wört. 120.? După Barić 54 cuvîntul albanez ar fi băștinaș.

{ *gaudere*: mr. *gîudescu*.

{ **gaudiare*: alb. *găzoi* M. Wört. 120.

{ (Aici aparține poate dacoromînul *gûdur* > **gaudulare*?)

[*grumulus*: mr. *grûmur*; alb. *grumuț* M. Wört. 132.

Din cauză că *û* n-a devenit *ü* M. Wört. (și tot așa Helbig 44) susține că cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, *grumolo*. Este însă prea mare deosebirea de înțeles între cuvîntul albanez, care înseamnă „grămadă”, Haufen, și între cel italian, care înseamnă „ciocanul curechiului, ciocanul unei marole”, das Innerste vom Kohl, vom Salat; în vremece cuvintele romîn și albanez au acelaș înțeles, și anume un înțeles care a rămas aproape identic cu acel al originalului latin, care însemna „ein Erdhäufchen, ein Hügelchen”. Împrumutat din romîna cuvîntul albanez iarăș nu poate fi (Vezi argumentarea de sub **mula*). Pentru aceia este probabil că cuvîntul albanez a fost numai influințat de cel romînesc, cum admite Capidan 475].

meridiare: mr. *amiridz*, megl. *mirindz* (Acest din urmă e contaminat cu *merenda*, *merendare*, care s-au păstrat în mr. și megl. *mirindi* timpul de pela toacă, mr. *mirindêz* minînc pela toacă, dr. *merinde*); alb. *mărdzëi* M. Wört. 274.

?**mula*: mr. *amură*. „foiosul la stomahul de oae” Dala-metra; alb. *mütă* Magen, Laab M. Wört. 289. După cum probează vechiul francez *mule* stomah, francez *franche mulle* Lab-magen, *u* era lung. Pentru aceia *ü* din cuvîntul albanez prezintă dificultăți: dacă *mûla* ar fi vechiul în limba albaneză, ar trebui să sune astăzi *mütă*, iar de împrumut din romînește nu

poate fi vorba, pentrucă împrumutul ar fi trebuit să aibă loc pe vremea când *-l-* intervocalic romînesc nu se prefăcuse în *-r-*, iar această alunecare de sunet romînească este străveche, și *ŭ* din cuvîntul albanez ar fi prin urmare și el străvechiu, și ar fi trebuit să se prefacă, chiar de s-ar admite împrumutul din romînește, în *ŭ*. Trebuie să se admită deci că cuvîntul albanez e împrumutat din neogreaca, *μολα*, stomah. Bulgarul *mura caillette* e sigur împrumutat din romîna. În alte limbi cuvîntul se mai găsește numai în dialectul italian istriian și în neoslovenă. Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 5724.

noverca: mr. *năiărcă*, *năărcă*; alb. *ñerkă* M. Wört. 313.

ordo: mr. *ŭrdin* brazdă, șirurile dela urzeală, megl. *ŭrdin* brazdă, rînd; alb. *ŭrdăr* ordin, poruncă M. Wört. 458. *ordo* este unul din cuvintele care la baza limbii romîne au avut pe *o* prefăcut în *u*. Vezi § 240 No 63.

orphanus: mr. *oărfîn*; alb. *vărfără* M. Wört. 463.

serra: mr. *șără* (megl. *șără* un fel de brodărie?); alb. *šarră* M. Wört. 400.

{ **solanum*: alb. *șulă* loc expus la soare M. Wört. 419.
 { **solinum*: mr. *surin* loc expus la soare, pe care-l bate soarele, megl. *surin* acelaș înțeles.

spissus: mr. *spes* „des” din punct de vedere al spațiului; alb. *špěšă* „des” din punct de vedere al timpului M. Wört. 413.

stylus: mr. *stur* stîlp P. B. 423; alb. *štüt* Säule M. Wört. 419. M. Wört. consideră pe nedrept cuvîntul albanez ca de origine neogreacă. Ambele cuvinte, și cel romînesc, și cel albanez, trimet la vechiul grec *στῦλος* cu *o* lung și trebuiesc considerate mai degrabă ca elemente vechi grecești decît ca latine, deoarece în cuvîntul latinesc împrumutat din grecește *stylus* *y* avea valoarea orî de *ŷ* orî de *ŭ*, după cum se constată și din reflexele lui din limbile romanice (Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch Nos 8260, 8340). După Passow Handwörterbuch der griechischen Sprache sub *στῦλος* latinul *stylus*, *stîlus* ar fi împrumutat din vreo formă veche eolică *σῶλος* orî *σῶλος*. După Walde Lateinisches etymologisches Wörterbuch latinul *stîlus* nici n-ar fi împrumutat din greaca, ci ar fi băștinaș latinesc.

sulfur: mr. *șclifur*; alb. *štsűfur* M. Wört. 411.

vomer: mr. *vómeră*; alb. gheg *umb*, *um* Pflugschar M. Wört. 457. Cuvîntul romînesc este atestat numai de Kavallio-

tis: „ὄννι, βόμερα, βγιέγια“. Gustav Meyer, Albanesische Studien IV pag. 117 traduce cuvintele grec, macedoromîn și albanez greșit cu Pflugsterz. În realitate, dupăcum cuvîntul neogrec ὄννι arată, cuvintele romînesc *vómeră* și albanez *vîëiă* înseamnă Pflugschar, soc, fierul lat al plugului, adică aŭ înțelesul latinului *vómer*. Pentru albanezul *vîëiă*, care iarăș numai din Kavalliotis este cunoscut, vezi Jokl. Unt. 134. Adevărata pronunțare a cuvîntului macedoromîn trebuie să fie *vóđmeră*.

§ 323. Următoarele 272 cuvinte (sigure—până acum!—sînt 216, iar 56 sînt îndoioase) se găsesc în limba albaneză, dar lipsesc limbii romînești.

abignus: *vdže* M. Wört. 471.

[*ablevare*: *blei* M. Wört. 39. Contestat de Jokl 45, Ped. Krit. IX, 211].

accipiter: *tsift* M. Lat. 818, M. Wört. 226.

?*acucula* (Corpus glossariorum III, 368_{4,3}): *džălpără* > *acucula pani* M. Lat. 816, M. Wört. 143.?

aestimare: *tšmoï* M. Lat. 817, M. Wört. 416.

aetas: *iětă* M. Lat. 808, M. Wört. 163. După Vasmer 23 cuvîntul albanez ar putea fi băștinaș.

?**affinare*: *afăróï* M. Wört. 3. Contestat de Jokl 103 și de Barić 21.

alterare: *ndăróï* M. Wört. 300.

amicus: *mik* M. Lat. 809, M. Wört. 278.

anguilla: *ndžălă* M. Wört. 308.

anulla: *nălă* Jokl Unt. 40.

[**apetta*: *blětă* M. Lat. 818, M. Wört. 39. Retractat de M. Ind. VI, 121].

arca: *árkă* M. Lat. 807, M. Wört. 15.

?*aviarium*: gheg *vlă* M. Lat. 812, M. Wört. 476.?

[*barbus*: *belbitsă* M. Wört. 32. Contestat de Vasmer 7].

benedicere: *bekóï* M. Lat. 816, M. Wört. 31.

[**bestana*: gheg *štánă* M. Wört. 415. După Jokl Unt. 246-250 cuvîntul albanez este băștinaș].

bestia: *bišă* M. Wört. 38.

?**betula*: **bétlă* < **blětă* < *blétăză* M. Wört. 39.?

binarius: *biňăr* M. Lat. 807, M. Wört. 37.

**boreanus*: *mură* M. Lat. 816, M. Wört. 42.

**brachiule*: *brúl* M. Wört. 49. Ped. Zeit. XXXIII, 537 propune pe **brachiullus*.

brisa: *bărsi* M. Wört. 34.

bubulcus: *buik* M. Lat. 816, M. Wört. 53.

bullā: *bülă* M. Wört. 53.

[**bullana*: *măță* M. Wört. 53. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].

[**bulluca*: *buțungă* (nu *bulungă*, cum scrie M. Wört.) M. Wört. 53. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].

burgus: *burk*, articulat *burgu* M. Wört. 54.

?**bursinum*: *butși*, articulat *butși* M. Wört. 52.

?*caducus* ori **cadocus*: *kets* M. Alb. V, 85? Ped. Zeit. XXXVI, 327.?

calcaria: *kăltșere* M. Lat. 807, 811, M. Wört. 186.

calix: *tșeltș* M. Lat. 815, M. Wört. 221.

capessere: *kafșoi* (M. Wört. 176) M. L. Lat. 1055. M. Wört. propune latin **capsare*.

[**capitiare*: *kapărtsëi* M. Wört. 175. Contestat de Spitzer 323].

?**capovertere*: *kapărđii* (M. Wört. 175) Spitzer 323.?

?*cardella* (Corpus glossariorum V, 353, ₅₁): gheg *rrudë* M. Wört. 367? Indoios după Ped. Zeit. XXXIII, 539. Cuvântul albanez e băștinaș după Jokl Unt. 219.

?**carputiare*: *kăpūs* M. Wört. 187.—M. L. Lat. 1056 propune pe **caputio*.—După Spitzer 324 cuvântul albanez ar putea fi băștinaș.

cathedra: gheg *karrigă* M. Lat. 812, M. Wört. 169.

?*causa*: *kăfșă* M. Lat. 811, M. Wört. 166. In Neugriechische Studien III, 29 Gustav Meyer propune ca etymon al albanezului *kăfșă* pe lat. *capsa* și-și retractează prima etimologie.

[**cedrulanea* și **cedrulina*: *dățăănă*, *đățăănă*, *dăttiă* M. Wört. 65. Contestat de Vasmer 9 și de Jokl. Unt. 191].

?*centrum*: *tșăndră* M. Wört. 225.?

centum: *tșint* M. Lat. 815, M. Wört. 227.

chersydrus: *kutșêdră* (M. Wört. 219) M. Ind. VI, 106.

christi natale: *kărșândelă* M. Wört. 189, Ped. Zeit. XXXIII, 539.

clarare: *tșărői* M. Wört. 220. După Pușcariu Zeitschrift für romanische Philologie XXVIII, 687 cuvântul albanez ar fi derivat din *caries*.

?**clavanus*, **clavaneus*, **clavanea*: *tșă*, articulat *tșări*; *tșă*, articulat *tșăia*, Nudelwalger, rundes Teigbrett (M. Wört. 224) Vasmer 34.

**cocceum*: *kôts'e* M. Wört. 194.

**cocceus*: *kuts'* M. Lat. 810, M. Wört. 210.

coccum: *kok* M. Wört. 194.

?*collare*: *kulâr* M. Lat. 813, M. Wört. 212. După M. Wört. și Helbig 21 cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiană, *collare*. Motivul e că nu s-a prefăcut *â* în *ê*, dar nu-î hotărîtor.

columba: *kułumbri* M. Wört. 212 > *columba*.

?*commercium*: *kumérts'* vamă M. Lat. 815, M. Wört. 213. După M. Wört. ar fi un împrumut din neogreacă, *κομμέριον* vamă. Din punct de vedere fonetic nu e niciun motiv pentru a admite aceasta.

consilium: *kšitâ, kăšitâ* M. Lat. 817, M. Wört. 208.

consolare: *ngušutóï* M. Wört. 307.

contrarius: *kundrelâ* M. Wört. 214.

**contrastarius*: *kundârštâr* M. Wört. 214.

convertere: *kăðëï* M. Wört. 185.

?**corialia*: *kurále* M. Wört. 209.?

**coriatum*: *guiâtâ* M. Wört. 209.

corium: *kua* M. Wört. 209.

creare: *krióï* M. Wört. 206.

[*crinalis*: *rrăă* M. Wört. 372.? Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

crispus: **krešp* < *krešpâróï* M. Wört. 205.

?*culleus*: *kulâ* hernia M. Wört. 212. Vasmer propune mai degrabă împrumut din vechea bulgară, *kila* hernia, pentru că se potrivește mai bine înțelesul, fără ca sunetul să prezinte vreo dificultate, deoarece se găsesc în albaneza exemple de vechi bulgar *î* (z₁) < *u*.

culmus: *kulm* M. Wört. 213.

cunctari: *kundóï* M. Wört. 214.

cuprum: *ts'iprâ* M. Lat. 811, M. Wört. 228.

?*daemon*: gheg *djëmán* M. Lat. 808, M. Wört. 69. Contestat de Jokl, *Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches*, în *Indo-germanische Forschungen* XLIV, 13.

**decolare*: gheg *dăkóï* M. Wört. 65.

[**deliberare*: *dălir* M. Wört. 247. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 211].

?**depositare*: *dăštóï* M. Wört. 66. Spitzer 318 ar propune un derivat din italiană *tosto*.

desiderium: *dăšir* M. Wört. 66.

diabolus: *dīaġ* M. Lat. 816, M. Wört. 69.—E însă, ca și în limbile romanice, un cuvânt relativ nou, după cum probează neafricatizarea lui *dī*.

?**discarpere* ori **excarpere*: *škárpă* M. Wört. 407.?

[**disvelare*: alb. *dzbulói* M. Wört. 267, Ped. Zeit. XXXIII, 538. *Vezi vallum* la elementele latinești comune, § 319].

donare: *đurói, đărói* M. Lat. 816, M. Wört. 87.

ductus: *duts'* M. Wört. 77.

ecclesia: *ts'išă* M. Lat. 817, M. Wört. 228.

elegium: *lidže* M. Lat. 809, M. Wört. 245.

episcopus: *upěšk, ūpěškup* M. Lat. 809, M. Wört. 458.

ervilla: *rrŭġă* M. Wört. 376.

evangelium: *undziġ* M. Lat. 809, M. Wört. 457.

examen: alb. gheg *šémă* stup Jokl Unt. 286.

[**excallare*: *škaġói* M. Wört. 407. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539, și de Jokl 80].

[*excipere*: *šts'ipói* M. Wört. 411. După Treimer Ind. XXXV cuvîntul albanez e băștinaș].

[*excitare*: *ts'is, ts'it, tšoġ, tšuaġ* M. Wört. 228, 448. Contestat de Treimer 341].

?**excovo-*: *zdžŭġă* (M. Wört. 484) Jokl Unt. 286.

[**expeditare*: *špătói* M. Lat. 819, M. Wört. 414. Contestat de Spitzer 330].

?**exquaternare*: *škatróġ* (M. Wört. 305) Spitzer 325.? Contestat de Barić 60.

[*extrudere*: *štrŭđ* M. Lat. 811, M. Wört. 301. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 212].

?**extus*: *ġăštă* M. Wört. 161 cu îndoială.?

[*exungere*: *šuaġ* M. Wört. 419. Contestat de Spitzer 331].

[*exvigilare*: *zdžoġ, dzdžuaġ* M. Lat. 818, M. Wört. 332. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 547].

?*fabarium*: *đġerră, fġeră* M. Wört. 91. Contestat de Barić 15.

fabella: *fġălă* M. Lat. 808, M. Wört. 106.

fabrica: *fărkă* M. Lat. 818, M. Wört. 99.

fabulare: *flas* M. Wört. 106.

falco: gheg *falkŭe* M. Lat. 810, M. Wört. 98.

fallere: *fălġi* M. Wört. 98.

famulus: *fămuġ* M. Wört. 99.

fatum: *fat* M. Lat. 806, M. Wört. 100.

[*favilla*: *đăngġġ, făngġġ* M. Wört. 90. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

femur: *ḡămbără* M. Lat. 817, M. Wört. 89.

?*ferire*: *ḡer* M. Wört. 89.?

[*ferula*: *fěrrlă* M. Wört. 102. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 537].

**filicaria*: *fiēr, fŭer, ḡier* M. Lat. 817, M. Wört. 106.

fistulare: *fruškulŭ* M. Wört. 112.

[*flare*: *flă* M. Wört. 107. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 545].

?*fletus*: *lot* M. Lat. 809, M. Wört. 249.? Contestat de Jokl Ind. XXXVI, 151.

[*flumen*: *lŭmă* M. Lat. 811, M. Wört. 251. Contestat de Jokl 51].

[*fornix*: *fălitŝ* M. Wört. 102. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 539].

[**fragminare*: *ḡărrmŭi* M. Wört. 90. Contestat de Treimer 376].

[**frigilinum*: *fărlŭ, făli, fli* M. Wört. 103. Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 31].

?*fulica*: *ḡălăză* M. Lat. 817, M. Wört. 89. Contestat de Barić 10.

**furcata*: *furătă* Ped. 41₁₁, Jokl. 107.

?**fuscianum*: *fuŝnănă* M. Wört. 106.?

?*fusum* (participiul lui *fundo*): *fŭŝă* M. Wört. 115.?
Puțin probabil din cauza lui *ŭ* neprefăcut în *ŭ*.

**galatina*: *kaŭndi* M. Wört. 169.

gallus: *džel* M. Lat. 807, M. Wört. 138.

gaudium: *gas* M. Lat. 816, M. Wört. 120.

glis: *dzer* M. Wört. 138.

gracilis: *grel* M. Wört. 129.

[*grandis*: *răndă* M. Lat. 808, M. Wört. 365. Contestat de Jokl 74].

grex: *gritŝ, gridze* M. Lat. 816, M. Wört. 130.

?*gunna*: *gŭnă* M. Lat. 811, M. Wört. 134. M. Wört. consideră fără motiv cuvântul ca de origine mediogreacă ori neogreacă, γούνα.

?*gutta*: *gŭtă* M. Lat. 811, M. Wört. 136. M. Wört. consideră fără motiv cuvântul ca împrumutat din sirbește, *guta*.

hasta: *hěŝtă* M. Lat. 807, M. Wört. 151.

hostile: *ŝtiŭă* M. Wört. 416.

hebdomas: *ŭăvă* M. Wört. 162.

? *honos*: *nder* M. Lat. 810, M. Wört. 298. Contestat de Treimer Zeit. 402.

ilex: *ilts'* M. Lat. 815, M. Wört. 158.

[*imperans*: *perändi* M. Wört. 328. Cuvîntul albanez e autohton după Pedersen la Barić 124].

? *incidere*: *ts'ii* M. Wört. 226.?

**indictare*: *dăftoi* M. Lat. 818, M. Wört. 64.

indulgere: *ndălëi*, *ndăiëi* M. Lat. 821, M. Wört. 299.

? *infans* orî *infantia*: *fantsük* das Junge von Tieren. Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 55.

infernum: *gheg ferr* M. Wört. 101. Helbig 91 propune fără motiv origine italiană, *inferno*.

ingratus: *ngrat* M. Lat. 806, M. Wört. 306.

inimicus: *armik* M. Lat. 809, M. Wört. 12.

[*initiare*: *nis* (M. Wört. 310) M. Alb. IV, 21. Contestat de Barić 63].

? **inquaternare*: *ngatărói* (M. Wört. 305) Spitzer 325.? Contestat de Barić 60.

[**intrudere*: *ndrüş* M. Wört. 301. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 212].

[*intus*: *ndă* M. Wört. 299. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 213].

[**invelare*: *mbulôi* M. Wört. 267, Ped. Zeit. XXXIII, 538. *Vezi vallum* la elementele latinești comune, § 319].

**invernalia*: *mărrăiă* (M. Wört. 471) Jokl Unt. 265. M. Wört. propusese pe *hibernale*.

**invidiare*: *mdzoi* M. Lat. 816, M. Wört. 268.

? **itiare*: *êtsăi* M. Wört. 97. Contestat de Barić 18.

? *jejunium*: *u* M. Lat. 811, M. Wört. 455.?

? *junctura*: *džümtüră* M. Lat. 818, M. Wört. 143. După M. Lat. cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, pentru că grupul *nci* e dezvoltat după firea limbii romîne, nu după a celei albaneze.

**labracus*: *lăbrik* M. Wört. 233.

**lacanum*: *lăkăr* M. Wört. 236.

[*lacerta*: *hărđie* M. Wört. 147. Contestat de Jokl Ind. XXXVII, 110].

? *lacuna*+*lagoena*: *lăts'ér* M. Wört. 234.?

lapathum: *lepiëtă* M. Wört. 241.

latinus: *gheg lătin* M. Lat. 809, M. Wört. 238.

laureus: *lai* (M. Wört. 235) Barić 46.

laxa: *láfšă* M. Lat. 818, M. Wört. 234.

leo: *gheg lüă* M. Lat. 810, M. Wört. 249.

liber adiectiv: *lir* M. Lat. 816, M. Wört. 247.

liberare: *lirôï* M. Wört. 247.

?**librinum*: *bli*, articulat *bliri* M. Wört. 40.?

[*lilium*: *lüle* M. Wört. 250. Contestat de Treimer 352].

lima: *limă* M. Lat. 809, M. Wört. 247.

limare: *limôï* M. Wört. 247.

[*limax*: *lumăts'e* M. Wört. 251? Contestat de Barić 48].

?*linere*: *lüeï* M. Wört. 251.?

lucerna: *luts'erră* M. Lat. 813, M. Wört. 250.

ludere: *lüai* M. Wört. 248.

[**macca*: *măngă* M. Wört. 259 (cu *n* epentetic de recentă dată). Contestat de Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 25].

?*maccus*: *mékă* (M. Wört. 268) Barić 55.?

?*majus luna*: *mai* M. Wört. 255. E probabil însă că, după cum în românește, tot așa în albaneza cuvîntul e împrumutat din altă limbă, de pildă din neogreacă.

maledicere: *matkôï* M. Lat. 816, M. Wört. 256.

**malitiare*: *maltsóhem* M. Wört. 256.

**malleaneus*: *gheg vătăă* M. Wört. 274, Ped. Zeit. XXXIII, 540.

malleolus: *gheg măniót* M. Wört. 274.

malum: *maï* M. Wört. 256, Ped. Zeit. XXXIII, 536.

**mancare*: *măngôï* M. Lat. 818, M. Wört. 273.

**mancinus*: *măndzără* M. Lat. 818, M. Wört. 273.

[*mantilia*: *mandile* M. Wört. 258. După Ped. Zeit. XXXIII, 540 cuvîntul albanez e împrumutat din italiana].

[*manualia*: *manăle* M. Wört. 258. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 540].

**maritatio*: *martésă* Ped. Zeit. XXXVI, 308.

medicare: *măkôï, koï* M. Wört. 282.

**medicaster*: *măgăštăr* Salbei Jokl Unt. 211-213.

medicus: *mĕk* M. Lat. 816, M. Wört. 282.

meditare: *meittôï* Jokl 111.

[**mellitiare*: *măltsôï* M. Wört. 281. Băștinaș după Jokl Unt. 287-288].

?**merulanea*: *mălăănă* Schwarzamsel M. Wört. 271, *mălăănă* Ped. Zeit. XXXIII, 537. După Vasmer 42 cuvîntul e băș-

tinaș, derivat dintr-un radical analog grecului μελαν-: pasărea a fost numită după culoarea ei, așa după cum și în vechea germană nordică aceiaș pasăre este numită cu un cuvânt care a însemnat „cea peste tot neagră“.

ministrare: *marštói* Jokl Zeit. 233.

miraculum: *mrékuță* M. Wört. 288.

missa: *měšă* M. Wört. 270.

molere: *bluaï* M. Wört. 40.

molinum: *muți* M. Lat. 809, M. Wört. 289.

? *momentum*: *mănt* M. Wört. 274.?

monachus: *murk* Jokl, Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, in Indogermanische Forschungen XLIV, 39.

mortalia: *mortăiă, murtăiă* M. Lat. 813, M. Wört. 287.

mulcere: *mulkói, malkói* M. Wört. 289.

mulus: *mūt* M. Wört. 295.

**nappa*: *nápă* M. Wört. 297.

**nodunculus*: *nănts* M. Wört. 302.

**novaster*: *nóștră* (M. Wört. 311) Jokl Unt. 212.

? *nubecula*: *ndžetš* M. Wört. 308.?

[*nunquam*: *năngă, nuk* M. Wört. 304. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 213].

? *nutricula*: *ndrikuță* moașă, Hebamme M. Lat. 818, M. Wört. 301. M. Wört. propune, din cauza înțelesului, pe **matricula*.

oblata: *blătă* M. Lat. 813, M. Wört. 38.

**oblatorius* ori **oblatitorius*: *blatătuar, gheg mlatūr* M. Lat. 818, M. Wört. 38.

oleaster: alb. gheg *vóșter* Rainweide Jokl. Unt. 209-211.

oleum: *val, vaï* M. Lat. 810, M. Wört. 462.

oliva: *uți* M. Lat. 813, M. Wört. 457.

**olivastru-*: *utăștră, utăștăr* wilder Oelbaum, Olivenart mit kleinen Früchten (M. Wört. 457) Jokl Unt. 210-211. După M. Wört. etymon ar fi *oleaster*.

opera: *vépră* M. Lat. 810, M. Wört. 466.

pactare (Corpus glossariorum III, 458, ₇₂): *paitói* M. Lat. 818, M. Wört. 319.

pala: *pătă* M. Wört. 319.

**panticarium*: *pandëră* M. Wört. 320.

panus: *pă* M. Lat. 807, M. Wört. 331.

parabola: *prătă* M. Lat. 816, M. Wört. 350.

parare: *purói, mburói* Jokl. 112.

?*parma*: alb. *pármzǎ* > *parma* + *-zǎ* (M. Wört. 322)
Vasmer 48.

paucus: *pákǎ* M. Lat. 811, M. Wört. 318.

paulus: *patóï* Jokl 112.

**peramentum*: *parmǎndǎ* M. Wört. 322.

[*percellere*: *pǎrtsétǎ* M. Wört. 225? Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

**petramen*: *bǎrðám* M. Wört. 34.

phaseolus: gheg *frašúle* M. Wört. 111.

pignus: *penk* M. Wört. 327.

pigritari: *pǎrtóï* M. Lat. 813, M. Wört. 334.

[*pila*: *pilǎ* M. Wört. 337. Contestat de Ped. Zeit. XXXIII, 538].

**pistarium*: *šter* M. Wört. 415.

[**pletus*: *plot* M. Lat. 809, M. Wört. 345. După M. Wört. cuvîntul albanez e autohton].

**plicina*: *pǎtsi* M. Wört. 331.

[*podium*: *pod* oberes Stockwerk Jokl 113. Cuvîntul albanez înșă, ca și romînescul *pod*, e slavul *podŭ*!]

porro: *po* M. Lat. 810, M. Wört. 346.

porrum: *porr* M. Wört. 348.

[*postea*: *póštǎ* M. Lat. 817, M. Wört. 349. Contestat de Ped. Krit. IX, 213].

potestas: *puštét* M. Lat. 807, M. Wört. 359.

princeps: gheg *printś* M. Wört. 353.

publicus: *púkǎ* M. Wört. 356.

puppis: *púpǎ* M. Wört. 357.

[*qua hora*: *kur* M. Wört. 215. Contestat de Ped. Zeit. XXXVI, 317].

?*rallus*: *rrátǎ* M. Lat. 814, M. Wört. 372. Ped. Zeit. XXXIII, 539 dă etimologia *rarus*.

rapa: *répǎ* M. Lat. 807, M. Wört. 363.

ratio: *arǎsŭe*, *arǎsén* M. Lat. 815, M. Wört. 14.

?*referre*: *rrǎfěi* M. Wört. 373. H. Cuv. I, 302 compară romînul *rǎfuesc*.

regulus: *redž* M. Wört. 362.

restis: *rrîěštǎ* (M. Wört. 374) Jokl Ind. XXXVI, 147.

rhombus: *rump* M. Wört. 370.

ricinus: gheg *rritśǎn* M. Wört. 374.

rosalia: *ršáiǎ* M. Wört. 369.

rotula: *rrótutǎ* M. Lat. 810, M. Wört. 375.

- **rotulare*: *rrukutói* M. Lat. 813, M. Wört. 375.
 ?*rudis*: *rrúďă* M. Wört. 370. Contestat de Barić 90.
 ?**rugalis*: *rungáďă* M. Wört. 376.
ruinare (Corpus glossariorum IV, 531, ₅₇): *rrănói* M. Wört. 374.
 **rusculus*: *rúškuť* M. Wört. 371.
saburra: *šur* M. Wört. 420.
sacrare: *šăkrói* M. Lat. 816, M. Wört. 403.
saeculum: *šėkuť* M. Lat. 808, M. Wört. 401.
salvare: *šălbói* M. Lat. 818, M. Wört. 403.
sanare: *šărói* M. Lat. 816, M. Wört. 405.
 [*sanguisuga*: *šušúnă* M. Lat. 816, M. Wört. 420. Contestat de Treimer 339].
sarmentum: *gheg šermėnde* M. Wört. 402.
 **sedicare*: *šikói, šăkói* M. Wört. 405.
 **semare*: *šămói* M. Wört. 404.
 [*sequi*: *škói* M. Wört. 408. Contestat de Jokl 80].
 ?*sica*: *šikă* M. Lat. 809, M. Wört. 90. Indoios după Treimer Zeit. 402.
 [**signitare*: *šămtói* M. Wört. 401. Contestat de Spitzer 328].
 ?*silphium*: *šerp* M. Wört. 402.?
 **similitura*: *šămbăttură* M. Lat. 811, M. Wört. 404.
situla (latin popular *sicla* Corpus glossariorum V, 514₁₁):
šėťse (M. Wört. 401) Jokl Unt. 102. M. Wört. derivă fără motiv din italian *secchia*.
soca: *šókă* M. Wört. 412.
solea: *šótă* M. Lat. 810, M. Wört. 412.
 ?**soltare*: *šólă* M. Wört. 412.?
solum: *gheg šúăt* M. Wört. 412.
spartum: *špărtă* M. Wört. 413.
spatula: *špătulă* M. Lat. 817, M. Wört. 403.
 ?*spelaeum*: *špėtă* M. Wört. 391. ? Ped. Zeit. XXXIII, 537.
sperare: *špăreĩ* M. Lat. 817, M. Wört. 414.
 **spinaceum*: *špináts'* M. Lat. 815, M. Wört. 390 (Probabil de origine ghegă, altfel nu se explică -n-).
spirare: *špiră* > *spirare* M. Wört. 414.
spiritus: *špirt* M. Wört. 414.
spleneticum: *šprėtkă, gheg špănėtkă* M. Wört. 413.
sporta: *špórtă* M. Lat. 817, M. Wört. 414.
 ?*sterilis*: *štierră* M. Lat. 815, M. Wört. 416. După M. Wört. cuvintul ar fi autohton.?

stilus: *štilă* M. Wört. 416. -*i*- din cuvîntul albanez provine din -*ē*- > -*ī*-, nu din vreun *i* al cuvîntului *stilus*, cum presupune M. Wört., căci *i* din *stilus* era scurt.

?*stiva*: *sti* Jokl Unt. 136. In ce privește pe *s* neprefăcut în *š* spune Jokl Unt. 136-137 că se poate ca în unele dialecte albaneze să nu se fi prefăcut *s* în *š* în grupuri de consonante.

susurrare: *šăšăris* M. Wört. 405.

symbolum: *šămbăt* M. Wört. 404.

taenia: *těňă* M. Wört. 427.

?*tēgula*: *tiēgulă* M. Wört. 431.?

temo: *tomăa* M. Lat. 810, M. Wört. 426.

tentare: *tăndoi* M. Wört. 429.

terrae motus: *termek* M. Lat. 810, M. Wört. 427.

terebellus (Corpus glossariorum V, 396, ₄₁): *turietă* M. Wört. 452.

**terriola*: *truat* M. Wört. 438.

**testimoniare*: *dešmói* M. Wört. 64.

[*tetrao*: *drăňă* M. Wört. 74. Contestat de Spitzer 319].

tinea: *těňă* M. Wört. 427.

torculum: *tork* M. Wört. 433.

trabs: *tra* M. Lat. 807, M. Wört. 433.

tractare: *traitói* M. Lat. 818, M. Wört. 434.

[*tradere*: *trăgói* M. Wört. 436. Contestat de Jokl 114].

trajectorium: *taftăr* M. Wört. 421.

?**transmediare*: *trazói* M. Wört. 435.?

trifurcus: *tărfürk* M. Wört. 114.

**trimensanum*: *tăršără* M. Wört. 430.

?*trivium*: *trévă* M. Wört. 353, Vasmer 53.

tructa: *tróftă* M. Lat. 818, M. Wört. 437.

tumba: *tumbă* M. Wört. 452.

[*tundere*: *tunt* M. Lat. 820, M. Wört. 452. Contestat de Ped. Krit. IX₁ 211, Jokl 91].

turpis: *turp* M. Lat. 811, M. Wört. 453.

upupa: *püpă* M. Wört. 357.

**upupula*: *püplă* M. Wört. 357, Ped. Zeit. XXXIII, 538.

?**utrinum*: *turi* M. Wört. 452.?

[**vaditus*: **vătă* M. Wört. 468.? Contestat de Ped. Krit. IX₁ 212].

valere: *văieĭ* M. Wört. 469.

velarium: *lăvère* M. Wört. 244.

veritas: *vărtetă* M. Lat. 807, M. Wört. 470.

?**versire*: *fși* (M. Wört. 277) Ped. Zeit. XXXVI, 309.?

?**versitio*: *gheg șis* (M. Wört. 277) Ped. Zeit. XXXVI, 309.?

?**vertia*: *vërtsă* Streichbrett, Flosse (M. Wört. 467) Jokl Unt. 137-140.

vescere: *ușts'ei* M. Wört. 459.

vestigare: *văžgói* M. Lat. 812, M. Wört. 471.

via: *vi*, *viă* M. Lat. 809, M. Wört. 471.

[*vicus*: *vik* M. Lat. 809, [M. Wört. 472. Contestat de Jokl 96].

?*vipera*: *nepărkă*, *nepkără* M. Wört. 303.?

visitare: *văštói* M. Lat. 815, M. Wört. 471.

vitium: *ves* M. Wört. 467.

**vittula*: *vétuță* (M. Wört. 469) Spitzer 333.

voluntas: *vuñete*, *vuñdete* M. Lat. 807, M. Wört. 479,

§ 324. Din cele 330 cuvinte, care se găsesc în dialectul dacoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbî romanice următoarele 17: *capitina*, **excurtare*, **experlavare*, **flutulare*, *horrere*, *hospitium*, **indirectare*, *judicatum*, *manicare*, **marathrium*, *miserere*, *natura*, **paganire*, *pervigilare*, *spodium*, **surdire*, **vituleus*.

Din cuvintele, care se găsesc cu reprezentante înrudite în dialectul dacoromîn (46) și în limba albaneză (43), lipsesc celorlalte limbî romanice următoarele 31, dintre care 11 aparțin limbii romîne și 20 celei albaneze: alb. **alvetta*, rom. *alvina*, alb. **cauca*, alb. **cerasinum*, alb. **coagulatorium*, alb. *ca-per*, alb. **debitare*, alb. **debitura*, alb. **dulculus*, alb. **fal-cinea*, alb. **gallinatia*, alb. **hiberninum*, rom. *innovare*, rom. *languidus*, rom. *languor*, alb. *luteum*, alb. *otus*, rom. **otulus*, rom. *palliolum*, alb. *pallium*, rom. *pausum*, alb. *prae-ire*, rom. **retella*, alb. *sacculus*, rom. **vapalia*, rom. **ves-cidus*, alb. *vescus*, alb. *vigilia*, alb. *virgarius*, rom. **virgu-la*, alb. **visculum*.

Din cele 19 cuvinte, care se găsesc în dialectul macedoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbî romanice următoarele 4: *noverca*, *orfanus*, alb. **gaudiare*, rom. **so-linum*.

Din cele 272 cuvinte, care se găsesc în limba albaneză și lipsesc limbii romînești, lipsesc tuturor limbilor romanice următoarele 106: *abiegnus*, *accipiter*, **affinare*, *anulla*, *avi-arium*, *binarius*, **boreanus*, **brachiule*, **bursinum*, *cadu-*

*cus, capessere, *capovertere, cardella, *carputiare, centrum, chersydrus, christi natale, clarare, *cocceum, *cocceus, consolare, contrarius, *contrastarius, convertere, *corialia, *coriatum, culleus, cunctari, daemon, *decolear, *depositare, *discarpere, elegium, evangelium, *excovo-, *exquaternare, *extus, fabarium, fletus, *furcata, fustum, hostile, incidere, ingratus, *inquaternare, *invernalia, *invidiare, *itiare, jejunium, *lacanum, lagoena, *librinum, ludere, luteum, *malitiare, *malleaneus, *mancinus, *maritatio, *medicaster, meditare, *merulanea, momentum, *nodunculus, *novaster, nubecula, nutricula, *oblatorius, *olivastru-, pactare, *panticarium, panus, paulus, *peraramentum, *petramen, *pistarium, *plicina, qua hora, rallus, rapa, referre, regulus, rotula, *rugalis, *rusculus, sica, silphium, *similatura, spelaeum, *spinaceum, spirare, spleneticum, susurrare, symbolum, taenia, tentare, *terriola, *testimoniare, *transmediare, *trimensanum, *upupula, *utrinum, velarium, *versire, *versitio, *vertia, vescere.*

§ 325. C. In prefața volumului II al dicționarului său pag. XIII Cihac spune: „În ale mele elemente latine în limba română [Primul volum al dicționarului] și în opera de față am indicat aproximativ 500 cuvinte latinești, pe care le posedă limba albaneză, și care sînt identice cu cuvintele corăspunzătoare romîne“. Cihac mai spune tot acolo că limba albaneză posedă în comun cu limba romînă 1000 cuvinte slave, 300 cuvinte turcești, 280 cuvinte grecești moderne și 20 ori 25 cuvinte ungurești, și că lista detaliată are s-o publice mai tîrziu. Apoi adaugă: „Această circumstanță, de sigur foarte remarcabilă, nu poate fi întimplătoare, mai ales în ce privește elementele latine, care au suferit în amîndouă limbile o schimbare de înțeles aproape analoagă“. Iar în M. Wört. pag. IX spune Gustav Meyer: „Din aproape 5140 cuvinte titluri, pe care le cuprinde dicționarul meu, am constatat că 1420 sînt de origine romanică, 540 de origine slavă, 1180 de origine turcească, 840 de origine neogreacă. Numai pentru 400 am putut admite cu oarecare siguranță o proveniență băștinașă veche indogermană. La 730 n-am putut să dau de capăt originii“.

Cum că cuvintele de origine latină, care sînt comune limbii romîne și limbii albaneze, sînt mai multe decît cele înșirate de mine

(395), și că cuvintele albaneze de origine latină sînt mai multe decît cele înșirate de mine (664), este probabil, pentru că mî-a fost cu neputință să culeg tot materialul; macarcă tendința accentuată există dela Gustav Meyer încoace de a tot șterge din materialul lexical albanez pe care acel învățat îl socotise de origine latină, iar nu de a-l adăogi. Prea mare deosebire însă între cifrele găsite de mine și cele reale nu cred să fie. Din cele „aproximativ“ 500 cuvinte ale lui Cihac trebuiesc sigur scăzute multe. Iar dacă (procedind, firește, foarte aproximativ *) din cele 1420 cuvinte albaneze date ca de origine romanică de Gustav Meyer scădem pe cele 1006, pe care Helbig le consideră ca de origine italiană, ar mai rămînea ca de origine romanică neitaliană, decî *aproximativ* latină, numai 414! (Cu 250 mai puține de cît cele înșirate de mine!).

Cred, prin urmare, că materialul lexical adunat de mine mai sus este suficient, pentru ca pe baza lui să poată cineva trage niscai eventuale concluzii cu privire la raporturile etnice și istorice dintre Romîni și Albaneji.

§ 326. Constatăm următoarele.

1. Numărul cuvintelor latinești din limba albaneză este mare. Dacă luăm ca bază cifrele date de Gustav Meyer pentru cuvintele titluri (pentru cele băștinașe și pentru cele de origine dubioasă), cuvintele latinești de mine constatate constituiesc a opta parte din tezaurul lexical al limbii aceștea. Chiar în caz cînd cuvintele de origine dubioasă ar fi toate băștinașe, încă numărul elementului băștinaș n-ar fi decît aproape de două ori mai mare decît acel al elementului latin numai de mine notat. Este probabil însă că o bună parte din cuvintele de origine dubioasă

*) Procederea e foarte aproximativă din mai multe puncte de vedere. Mai întîiu alt ceva sînt *cuvintele titluri* din M. Wört. și alt ceva sînt *cuvintele* lui Helbig: un *cuvînt titlu* cuprinde adesea un grup de cuvinte. Apoi nici etimologiile lui Helbig și nici acele ale lui Gustav Meyer nu sînt toate juste. Cum că în mod arbitrar hotărăște Helbig adesea că cutare cuvînt albanez e de origine italiană, am constatat în listele stabilite de mine mai sus. Iar pentru lipsa de temeii, cu care Gustav Meyer hotărăște citeodată că cutare cuvînt albanez e de origine romanică, voiți da un singur exemplu. Albanезul *tumäts* „tocmagi“, Nudeln M. Wört. 451 e derivat de Gustav Meyer din cuvintele romanicе (sicilian, calabrez, piemontez, provensal) *tuma*, *toma*, *tumo*, *tumazzu*, care toate înseamnă *brînză*. Cuvîntul albanez însă nu-î alt ceva decît turcul (curat turc) *tutmäg* espèce de vermicelle taillé en carré Zenker 256 b, de unde și romînul *tocmagi*.

nu aparține la fondul străvechiu național albanez și că acest din urmă trebuie să fi întrecând cu foarte puțin la număr elementul latinesc. Ambele aceste elemente lexicale vechi însă au fost coplesite de un enorm material străin, italian, slav, neogrec, turc. Coplășirea prin elemente străine a fost tot așa de mare ca aceea care a avut loc în dialectul dacoromîn, unde, dacă luăm drept justă statistica lui Cihac (Dictionnaire II pag. VIII), elementul latin constituie o cincime din vocabular, în vreme ce în albanza elementul băștinaș împreună cu cel latin constituiesc aproximativ ceva mai mult decît o cincime.

2. Dintre cuvintele latinești ale limbii albaneze mai mult mult de o treime nu se găsesc în limba romînă.

3. Dintre cuvintele latinești, care se găsesc, ori aceleas (330), ori înrudite (46 romînești, 43 albaneze), și în dialectul dacoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbi romanice 48. Aceste 48 se repartizează astfel: 17 se găsesc în amîndouă limbile, 11 se găsesc în limba romînă, 20 se găsesc în limba albaneză.

4. Dintre cuvintele latinești, care se găsesc în limba albaneză și lipsesc limbii romînești (272), lipsesc tuturor limbilor romanice 106.

5. Cuvintele latinești comune limbilor romînă și albaneză se găsesc în mai mare număr pe terenul dacoromîn decît pe terenul celorlalte dialecte, și anume aproximativ cu o cincime.

6. Multe din cuvintele latinești prezintă aceiaș dezvoltare fonetică (mai rar morfologică), proprie limbilor romînă și albaneză, care nu se explică prin alunecarea de sunet obișnuită din aceste limbi și care în alte limbi romanice nu se întîlnește. În privința aceasta diferiți învățați au procedat adesea în mod precipitat, și au notat preținse particularități de asemenea natură, care în realitate nu există. În catalogul de mai la vale astfel de particularități nereale sînt închise în parentez cu observarea că nu prezintă nimic remarcabil.

aprilis Gast. Rev. 27. Căderea lui *a-*.

[*assula* Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 21. Nimic remarcabil].

[*avunculus* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].

[**brotacus* Gast. Rev. 24. Nimic remarcabil].

[*bruscus* Mikl. Slav. 8, Gast. Rev. 24, Șain. 293. Nimic remarcabil].

[*caballus* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 24, Gast. Grund. 409. Nimic remarcabil].

- [*cambiare* Gast. Rev. 350. Nimic remarcabil].
- [**canepis* Gast. Rev. 25. Nimic remarcabil].
- [*capitina* Gast. Rev. 25. Nimic remarcabil].
- [*cerebrum* H. Cuv. I 274. Pentru Hasdeu cuvintele romîn și albanez n-au a face cu latinul *cerebrum*, ci albanezul *krte* e autohton, iar romînul *crier* este derivat din albanezul *krte* prin *-re* „ca din *spina—spina-re*“! Nimic remarcabil].
- [*cicada* Gast. Rev. 30. Nimic remarcabil].
- [*cicuta* Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
- [*cingulum* Gast. Rev. 26. Cuvîntul romînesc, dar nu și cel albanez, are la bază un **clinga*. Nimic remarcabil].
- [*civitas* Gast. Rev. 26. Nimic remarcabil].
- [*clarus* Gast. Rev. 26. Nimic remarcabil].
- coagulum*. Pentru ambele limbi este la bază **clagum*.
- [*compater* Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
- consocer* Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 29. Pentru ambele limbi este la bază **conscru*.
- [*coxa* Gast. Rev. 27. Nimic remarcabil].
- [*cubitus* Gast. Rev. 28. Nimic remarcabil].
- [*curtus* Gast. Rev. 351. Nimic remarcabil].
- [*ericus* Mikl. Slav. 8. Nimic remarcabil].
- [**exstirpus* Gast. Rev. 351. Nimic remarcabil].
- [*fascia* Gast. Rev. 29. Nimic remarcabil].
- [*februarius* Gast. Rev. 27. Nimic remarcabil].
- [**filianus* Gast. Rev. 29. Nimic remarcabil].
- [**flutulare* Gast. Rev. 30. Nimic remarcabil].
- [*hostis* Gast. Rev. 348. Pentru Gaster remarcabil este cuvîntul romînesc *oștire*, al cărui *-re* nu s-ar putea explica decît prin *-ri* din cuvîntul albanez *uștări*, așa că romînul *oștire* ar fi un împrumut din albaneza. Romînul *oștire* însă este infinitivul verbului *oștêsc*. Nimic remarcabil].
- [*in alto* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].
- [*jejunare* Gast. Rev. 21. Nimic remarcabil].
- [*labrusca* Gast. Rev. 345. Nimic remarcabil].
- [*linum* Gast. Rev. 345. Nimic remarcabil].
- [*lucta* Mikl. Slav. 10. Nimic remarcabil].
- [*lunter* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 346. Nimic remarcabil].
- [*masculus* Gast. Rev. 347. Nimic remarcabil].
- [**otulus* H. Cuv. I 309. Pentru Hasdeu romînul *uture* e autohton. Nimic remarcabil].

**paganire* Gast. Rev. 349. La bază pentru ambele limbi este un **panganire* cu *n* epentetic.

[*palumbus* Schuch. Vok. III 51. Nimic remarcabil].

[*palus* Gast. Rev. 355, Șaîn. 295. Nimic remarcabil].

[**pitsicare* Gast. Rev. 349. Nimic remarcabil].

[*populus* plop Mikl. Slav. 10. Nimic remarcabil].

[*praebiter* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 51, Gast. Rev. 350. Nimic remarcabil].

**scantillia* Gast. Rev. 351. În ambele limbi aceiaș influințare a lui *scintilla* din partea verbului *excandere* și aceiaș derivare prin *-ia*. Singura deosebire e că **scantillia* dela baza cuvîntului român a avut *î* scurt, iar **scantillia* dela baza cuvîntului albanez a avut *î* lung.

**scantilliare*. În ambele limbi aceiaș înlocuire a lui *scintillare* printr-un derivat din **scantillia*.

sclavus. Cuvîntul slav, vechi bulgar, *Slovĕninŭ*, numele etnic al Slavilor, apare cu radicalul *scl-* în izvoarele grecești și latinești din răsărit, unde are înțelesul etnic de *Slav* (Caesarius de Nazianz, a două jumătate a secolului IV: *Σκλαβηνοί*, vezi § 82 No 10 fine; Procopius, secolul VI, de pildă *De bello gotthico* III, 13, 14: *Σκλαβηνοί*; Iordanis, secolul VI, *Get.* V, 34, 35: *Sclaveni*, Rom. 388: *Sclavini*), și cu radicalele *scl-*, *sl-* în izvoarele apusene, unde are înțelesul de *rob* (*sclavus* în documente din secolul IX, la Ducange; *slavus* într-un document din anul 939, la Ducange). În răsărit *scl-* se explică prin firea limbii românești și a celei albaneze, vezi § 311 No 32^a. În apus *scl-* nu se poate explica prin firea limbilor romanice, vezi Meyer-Lübke, *Grammatik der romanischen Sprachen*, I, § 18. Pentru apus deci *scl-* din acest cuvînt ori este un fenomen german, cum admite Meyer-Lübke la locul citat, ori este un import din răsărit, dela Romanii din răsărit, adecă dela Romîni, care au fost dintre toți Romanii acei care mai întîiu, mai îndelungată vreme, și în mai mare măsură, au venit și au fost în contact cu Slavii. La răsărit cuvîntul *sclavus* e un cuvînt propriu românesc și albanez.

**scloppus* Gast. Grund. 409. În ambele limbi acelaș prefix *ex-* adăogit la primitivul *cloppus*. Prefixul a fost luat dela **excloppare* < rom. *șchiopez*, alb. *štšepōi*, francez *écloper*.

scoria. În ambele limbi aceiaș schimbare a lui *sc* în *zg* și a lui *-ria* în *-ra*. Această schimbare este analoagă aceleia care a avut loc în *scabies*. Decît numai, în vremece la *scabies*

schimbarea *sc<zg* a avut loc și pe alte teritorii romanice (vecine de altfel cu teritoriul balcanic, Abruzzo și Friul), la *scoria* ea a avut loc numai la Români și Albaneji. Nu este nicio trebuință de a presupune că cuvântul românesc ar fi împrumutat, ori din albaneza, ori din bulgara, *zgura*, cum vrea Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1556 (Pentru *ô* din *scōria<û* vezi § 240 No 63). *scoare*, care există la Moți (Vezi Pușcariu locul citat), și e reprezentantul direct al lui *scoria*, e numai un dublet al lui *zgură*: învremece pe marea majoritate a teritoriului românesc (dacoromîn *zgură*, macedoromîn *zgură*, istroromîn *zgură*) avea loc schimbările *sc<zg*, *ô<û*, pe un mic teritoriu al rominimii se păstra *scoria* fără schimbare.

spodium. In ambele limbi aceiaș prefacere cu totul anormală a lui *ô* în *û*. Presupunerea din M. Wört. cum că cuvântul românesc ar fi împrumutat din albaneza este arbitrară.

**stancus*. Pentru ambele limbi a fost la bază **stangus*. *nc<ng* numai în albaneza s-ar explica.

[*torta* Gast. Rev. 355. Gaster vorbește de romînul *türtă* >*tôrta* (pentru care vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 8802), pe care-l pune în legătură cu un albanez *turta* „orice lucru rotund“, citat după Miklosich Albanische Forschungen II, 67 (La locul citat însă se găsește cuvântul albanez *törtă*, pe care Miklosich îl dă după Hahn). Nimic remarcabil].

[*vesica* Gast. Rev. 22. Nimic remarcabil].

[**virgula* Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 352. Nimic remarcabil].

7. Multe din cuvintele latinești prezintă aceiaș dezvoltare semasiologică, proprie limbilor romină și albaneză și care în alte limbi romanice nu se întâlnește. Pretinse particularități de asemenea natură, care în realitate nu există, notate de diferiți învățați, sînt închise în parentez cu observarea că nu prezintă nimic remarcabil.

Andreas Gast. Rev. 27. In ambele limbi numele sfintului Andrei, care e sărbătorit la 30 Noembre, a devenit numele lunii Decembre.

[*bruma* Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51. Aceiaș dezvoltare de înțeles, Reif, frimas, gelée blanche, se găsește și pe alt teritoriu romanice, Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 1335. Nimic remarcabil].

bucca Mikl. Slav. 9. In ambele limbi s-ar fi dezvoltat un înțeles analog în felul acela că albanezul *búkă* înseamnă pine, iar romînul *bucătă* >*bucca* înseamnă frustum. Insa latinul **buc-*

cata are reprezentante analoge de înțeles și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil în această privință. Mai degrabă s-ar putea găsi o asemănare între românul *bucătă* și albanezul *bukă* din alt punct de vedere, asupra căruia a atras atenția Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 227, anume că pluralul *bucâte* al romînescului *bucătă* are înțelesul de *grîne, cereale*.

calendarius Gast. Rev. 27, Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de „luna Ianuar“.

certare Gast. Rev. 25 (unde însă nu se discută înțelesul cuvîntului), Sand. Grund. 527. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *tadeln, réprimander*.

conventum Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Grund. 409, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *Rede, Wort, parole*.

**curtiare* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 28. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *schonen, épargner, ménager*.

[*directus* Gast. Rev. 354. Înțelesuri analoge s-au dezvoltat și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

[*dirigere* Gast. Rev. 354. Nu s-a dezvoltat acelaș înțeles în ambele limbi!].

draco Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Șain. 294, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *Teufel, diable*.

falx Gast. Rev. 29, Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de *Kinnbacken, mâchoire*.

[*fundus* Mikl. Slav. 8. Înțelesul de *adînc, tief, profund*, pentru care Miklosich, în ce privește limba romînă, citează cuvîntul *afünd*, l-a dezvoltat *fundus* și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

furca. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *Spinnrocken, quenouille*.

[*galbinus* Mikl. Slav. 9. Nimic remarcabil].

[*gula* Schuch. Vok. III 50, Șain. 294. Înțelesul de *Mund, bouche* s-a dezvoltat și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

horrere Gast. Rev. 355, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de *hassen, haïr*.

languor Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de o boală grea, în romînește *tifos*, în albaneza *Seuche*, *maladie contagieuse*.

linea. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de *cămeșă*.

[*magister* Şain. 294. Şăineanu arată că în vechea romină *măestrie* însemna şi *cursă*, apoi citează din Miklosich Albanische Forschungen cuvintele albaneze *maştri*, *maştrim* cu înţelesul de *dolus*. După Gustav Meyer însă din latinul *magister* derivă albanezele *mîeştră*, *mîeştr*, *mîeştăr* Meister, Maurer, Zimmermann, *mîeştri* cu înţelesul italianului *industria* (M. Wört. 284), iar albanezele *maştrói*, *maiştrói* betrüge, *maiştăr* Betrüger, *maştrim* Betrug îşi au originea în cuvintele italieneşti *maestro*, *maestria*, dintre care cel din urmă are şi înţelesul de List, şireclie (M. Wört. 262)].

[*mamma* Gast. Rev. 355. Nimic remarcabil].

mergere Gast. Rev. 355, Gast. Grund. 409. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaş înţeles de ire, gehen, aller. Gaster, care nu cunoştea înţelesul de *ire* al cuvîntului albanez, ci numai pe acel de *îndepărtez*, compară pe acest din urmă cu înţelesul de *ire* al cuvîntului romînesc şi le găseşte asemănătoare.

mirari numai în romîna şi în albaneza a păstrat vechiul înţeles.

[*musculus* Mikl. Slav. 10, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 22, Şain. 294. În realitate—dacă am admite că cuvîntul albanez e de origine latină—cuvintele romîn şi albanez s-au dezvoltat foarte deosebit din punct de vedere semasiologic: unul, cel romîn, are înţelesul de *muscle* şi *filet*, *Muskel* şi *Rückenstück unter den Knochen*, iar celălalt, cel albanez, are înţelesul de *épaule*, *Schulter*. Un derivat albanez din *muşk* însă, *muşkări*, are înţelesul de *plămîn*, *poumon*, *Lunge*, destul de îndepărtat şi acesta de înţelesurile cuvîntului romînesc, dar care a dat naştere totuş credinţii cum că ar fi sămănînd limbile romină şi albaneză din punct de vedere al lui *musculus*, şi încă unei credinţi foarte persistente. S-a nimerit anume că germanul *Lungenbraten*, în loc să însemneze, după cum ar trebui, *friptură de plămîi*, înseamnă *friptură de muşchi*, orî, în limba bucătăriei, *muşchi*, *filet*, şi pe baza acestui cuvînt german *Lungenbraten*, care are într-adevăr înţelesul romînescului *muşchi*, dar de fel pe acel al albanezului *muşkări*, iar din punct de vedere al primei părţi a compusului sămănă—însă numai foarte de departe—cu albanezul *muşkări*, dar de fel cu romînescul *muşchi*, s-a stabilit un *quiproquo* greu de explicat prin vorbe. Miklosich: „*muşchi* musculus, *Lungenbraten*—alb. *muşcănti* [forma ghegă] hepar“. Schuchardt: „*muşkări* Lunge—*muşchi* *Lungenbraten*“. Gaster: „Cuvîntul albanez are înţelesul de muşchi şi de plămîi, şi în limba romină *muşchi*”

are înțelesul de *muscle*, *filet* și *bucate gătite de plămîi*, Iszer Lexicon". Gaster afirmă neexactități însă, căci cuvîntul albanez n-are înțelesul de *mușchi*, iar Iszer de *bucate gătite de plămîi* nu pomenește, ci spune următoarele: „*mușchi*, der Lungenbraten, das Lendenstück". Șăineanu: „*Musculi* a produs romînește *mușchi*, care mai are și sensul de *bucate gătite de plămîi*; albanește *mușkări* însemnează de asemenea *mușchi* și *plămîi*". Neexactitățile lui Gaster au trecut întocmai la Șăineanu. Cel din urmă care mai pomenește, probabil cu intenție, de periculosul *Lungenbraten* este Gustav Meyer în M. Wört. 294].

orare Gast. Rev. 355, Șain. 294. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de Glück wünschen, féliciter.

[*orbus* Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 355. Nimic remarcabil].

**paganire* Gast. Rev. 349. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de verunreinigen, souiller.

palus Gast. Rev. 355, Șain. 295, Sand. Grund. 527. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Wald, forêt.

[*pulpa*. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Wade. Capidan 453. Tot așa însă și în alte limbi romanice. Nimic remarcabil].

scortea în ambele limbi a dezvoltat înțelesul de *covor*.

secretus. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de einsam, öde, solitaire, désert.

sella. În ambele limbi s-a dezvoltat un înțeles analog, în romîna (la plural, *șăle*) acel de Lenden, reins, în albaneza acel de Schenkel, cuisse.

sessus Sand. Grund. 527, M. Lat. 805. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Ebene, plaine.

socius Șain. 295. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Gatte, Gemahl, Gattin, Gemahlin, époux, épouse.

status. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de Gestalt, taille, stature.

[*sternere*. În ambele limbi s-a dezvoltat înțelesul de *fac patul*. Capidan 453. Tot așa deja în latinește. Nimic remarcabil].

tufa Gast. Rev. 355. În ambele limbi s-a dezvoltat un înțeles analog, în romîna Gebüsch, Strauch, buisson, în albaneza belaubter Zweig, dichtes Laubwerk, rameau touffu, feuillage.

turbare. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de wütend werden, toll werden, enrager, être pris de la rage.

unctura Gast. Rev. 355. În ambele limbi s-a dezvoltat acelaș înțeles de Speisefett, graisse.

venenum Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 352, Şain. 295, M. Lat. 805. In ambele limbî s-a dezvoltat acelaş înţeles de Galle, fiel.

?*ver* Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Gast. Rev. 355, Şain. 295. In ambele limbî s-a dezvoltat înţelesul de Sommer, été. Se pare însă că şi în altă parte a teritoriului romanic s-a dezvoltat acest înţeles. Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 9213 şi Schuch. Vok. III 52.

[*versare* Mikl. Slav. 9. Nimic remarcabil].

vescus Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 51, 165. In ambele limbî s-a dezvoltat acelaş înţeles de welk, fané, flétri.

virtus Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III 50, Şain. 295. In ambele limbî s-a dezvoltat înţelesul de körperliche Kraft, force.

8. Dintre cuvintele latineşti, care se găsesc în ambele limbî, sînt unele care prezintă o astfel de dezvoltare fonetică, încît ea nu se poate explica decît prin firea uneia din cele două limbî, astfel că se impune concluzia că una din limbî trebuie să fi împrumutat cuvîntul din cealaltă.

α. Dezvoltare fonetică conformă limbii romîneşti; deci cuvîntul albanez e împrumutat din romîneşte.

**agnelliolus*, **agnelliola*: albanezele m. *milûar*, f. *mi-lôre* junger Widder, junges Schaf von ein bis zwei Jahren, f. *melôre* Ziege die noch nicht geworfen hat > rom. m. *miôr* (vezi Tiktin Wörterbuch), f. *mioără*, macedoromin m. *mfor*, f. *mfoără*, după M. Wört. 278.

?*battalia*: albanezul *bătăiă* după M. Lat. 811 ar fi împrumutat din italiana, *battaglia*, iar după M. Wört. 34 ar fi împrumutat din romîna.

bruma: albanezul gheg *brum* după M. Wört. 49 e împrumutat din romîneşte.

cicuta: albanezul *kukûtă*, din cauză că nu s-a prefăcut *û* în *ũ* e considerat de Capidan 474 ca împrumutat din limba romînă.

cornutus: albanezul *kărrită*, din cauză că nu s-a prefăcut *û* în *ũ* e considerat de Capidan 474 ca împrumutat din limba romînă.

[*cûppa*. Pentru albanezul *kûpă* M. Lat. 811 a pus etymon *cûpa*, şi din cauză că *û* n-a devenit *ũ* a presupus un împrumut din romîna; M. Wört. 215 însă a pus etymon (probabil cel adevărat) *cûppa* şi a admis directă descendenţă din latineşte].

exponere: albanezul gheg *şpun* după M. Wört. 415 e împrumutat din romîneşte.

?*grumulus*: albanezul *grumuț* după M. Wört. 132 și Helbig 44 ar fi împrumutat din italiana. Mai degrabă a fost influențat de cuvîntul românesc. Vezi discuția de supt acest cuvînt mai sus la cuvintele latine comune limbii albaneze și dialectului macedoromîn, § 322.

?*in alto*: albanezul *náltă* ar fi împrumutat din romînește după M. L. Lat. 1043, pentru că nu s-a prefăcut *a* în *e*.

?*milium*: albanezul *mel* ar fi după Ped. Zeit. XXXIII, 539 împrumutat din romînește. Indoios.

**paganire, paganus*: albanezele *păgăi, părgoi, păgără*, din cauză că s-a păstrat *g* intervocalic și din cauză că înțelesurile de *unrein, Unrat, Schmutz, beschmutze, verunreinige*, se potrivesc cu acelea pe care le au reprezentantele macedoromîne ale lui **paganire, paganus* (*pîngîn* om rău, crud peste măsură, păcătos, *pîngănităte, pîngăneăță* murdărie, excrement, *pîngănescu* mă murdăresc cu ceva, mă spurc) sînt considerate de Capidan 473 ca împrumutate din limba romînă, în special din dialectul macedoromîn.

?*ruta*: albanezul *rută* după M. Lat. 811 e împrumutat din romînește, iar după M. Wört. 371 e împrumutat din italiana ori din sîrba, *ruta*.

?*sagitta*: din cauză că în cuvîntul albanez *șădzétă* *g* intervocalic n-a căzut, macarcă explozivele fonice intervocalice din cuvintele latinești direct împrumutate din latinește de limba albaneză cad, M. L. Lat. 1052 presupune că albanezul *șădzétă* ar fi poate un împrumut din limba romînă.

?*scutum*: Să fie cuvîntul albanez gheg *stșüt, stșut* o contaminație între albanezul **stșüt* și romînul *scut*? Vezi discuția de sub cuvîntul *scutum*.

?*unctura*: albanezul *ündüră* după M. Lat. 818 ar prezenta grupul *nct* dezvoltat după firea limbii romîne, nu după a celei albaneze (după firea limbii albaneze *nct* < *nt, it: sanctus* < *șănt, gheg șëit; *strinctus* < *streñt, gheg štrëit*), și prin urmare „este bănuială că ar fi împrumutat din romînește”. M. Wört. 461 însă nu mai pomenește nimic despre aceasta. Toată ceialaltă dezvoltare a cuvîntului albanez prezintă atît de mult caracterul unui cuvînt direct latinesc, încît împrumutul din romînește e foarte puțin probabil: *ündüră* a rezultat în sînul însuș al limbii albanez din **ündüră*. Și apoi pronunțarea *ündüră* este într-adevăr conformă realității? Trebuie fină ureche pentru a deosebi pe *ündüră* de *ündüră*!

? alb. *džūmtūră* > *iunctura*. M. Lat. 818 face asupra acestui cuvânt exact aceiaș observație ca asupra lui *ündüră*. M. Wört. 143 repetă că dezvoltarea grupului *nct* este cea românească. Măcarcă între chipul cum s-a dezvoltat *nct* în acest cuvânt și acel obișnuit albanez este mai mare deosebirea decât la *ündüră*, totuș așa de mult în dezvoltarea celorlalte sunete se manifestează firea de element direct latin, încît cred că admiterea unui împrumut din romînește este exclusă. În limba romînă *iunctura* nu există.

? alb. *kāde* sigur nu-î latinul *cadus*, pentru că ar fi trebuit să dispară *d* intervocalic. M. Lat. 807 presupune împrumut ori din romîna, *cādă*, ori din sîrba, *kada*. M. Wört. 164 admite împrumut din sîrba. Cuvîntul romînesc însuș este latinul *cadus*, cum admite Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 250, ori de origine slavă, cum admite Tiktin Wörterbuch (vechiu bulgar *kadi*)? Este imposibil de hotărît.

? alb. *kāsólă* după M. Lat. 807 ar fi împrumutat din romînește, *căsoae*, iar după M. Wört. 190 ar fi probabil un latin **casellum*, schimbat prin influința sufixului *-olus* în **casolum*. Pe albanezul *kāsólă* l-a pus în legătură cu romînul *căsoae* în-tîi Cihac Dictionnaire I 45, iar M. Lat. dă lui *căsoae* etymon **casolla*. *căsoae* este însă > *cāsă* + *-oae*. E foarte puțin probabil ca să fie cuvîntul albanez împrumutat din romînește.

alb. *kupšóre*, kleine Schüssel Jokl Unt. 143, ar fi după Jokl Unt. împrumutat din romînește (*cupșóará*). Probabil.

? alb. *lémňă*, Garnwinde, Haspel Jokl Unt. 142, ar fi după Jokl Unt. împrumutat din romînește (*lemn*).

alb. *săpătă*, Beil, hache, säcure M. Wört. 382. Cuvîntul latin popular și de origine obscură *sappa* (După Scheler la Diez Etymologisches Wörterbuch pag. 752 apare [cu ce înțeles?] în Isidorus și, cu înțelesul de *rastrum*, în glosele amploniane ediția Oehler [In ediția Goetz a acestor glose din Corpus glossariorum cuvîntul lipsește]) se găsește în romîna, *săpă*, și în alte limbi romanice, unde apare ori cu *s-* (francez *sape*, cu înțelesul, între altele, de *secere mică*, Kleine Sichel; friulan *sápe* sapă), ori cu *ts* (italian *zappa*, sapă, Hacke; retoroman obwaldic *zappa*, sapă, Hacke), apoi în neogreaca (τζαπί, sapă, pioche). În albaneza cuvîntul nu poate fi direct latinul *sappa*, pentru că ar fi trebuit să se prefacă *s* în *ș*, și fiindcă din italiana ori din greaca împrumutat nu poate fi, pentru că atunci ar

fi trebuie să sune *tsápă*, trebuie să fie împrumutat din românește. Element albanez în cuvînt este probabil *-ătă*, care s-a introdus, poate, dupăcum presupune Vasmer 55, prin analogia cuvîntului albanez *lopătă*, lopată, Schaufel M. Wört. 248.

alb. *serpóset* es wird Abend, înserează M. Wört. 381. După M. Wört. e de origine românească=*soarele apune*, însă indirect, prin mijlocirea neogrecolui *σούρουπώνει*, es wird Abend, înserează, aorist *σούρούπιωσε*, care acesta provine direct din românește.

?alb. *skutër* Oberhirt M. Wört. 389 ar fi după M. Wört. neogrec *σκουτέρις*, care nu știu ce însemnează, iar după Capi-dan 472 ar fi românul *scutâr* Oberhirt. Românul *scutâr* însuș poate fi ori latin *scutarius* ori vechiul bulgar *skotari* pecuarius > vechiul bulgar *skotü* pecus.

?alb. *štok* Hollunder după M. Lat. 811 ar fi împrumutat din românește, *soc* > *sabucus*. După M. Wört. 417 însă „cuvîntul albanez nu poate deriva din latina nici într-un chip, chîr dacă s-ar admite împrumut din românește, rămîn încă dificultăți care nu se pot înlătura“.

[alb. *tšă* după M. Lat. 815 și M. Wört. 218 este împrumutat din românește, *ce* > *quid*. După Ped. Zeit. XXXVI, 328 el este băștinaș albanez].

[alb. *vărgăr* unverschmittener Bock oder Hengst M. Wört. 470 ar fi după M. Wört. un derivat albanez din cuvîntul românesc (dacoromîn) *vărgă*. Foarte neprobabil].

β. Dezvoltare fonetică conformă limbii albaneze; decî cuvîntul românesc e împrumutat din albaneza.

[rom. *alérg* în mod cu totul arbitrar e considerat de Gast. Rev. 31 ca împrumutat din albaneza, *largói* îndepărtez M. Wört. 238. Cuvîntul românesc e foarte probabil > **allargare* (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 61), iar cel albanez un derivat imediat din *lărgă* > *largus*].

[rom. *frăsăn*. Că ar putea fi de origine albaneză, e numai o absurdă presupunere din M. Wört. 111. Vezi *fraxinus* sub § 319].

[rom. *sat*. S-ar putea presupune că e de origine albaneză numai în caz cînd la bază ar fi **massatum*. Intrucît însă etymon *fossatum* e tot atît de probabil, admiterea unui împrumut din albaneză e cu totul arbitrară. Vezi *fossatum* sub § 319].

?rom. *bîrsă, bîrță* Griessäule, Scharbaum, Sechholz, Kollerholz (Tiktin Wörterbuch) ar fi după Jokl Unt. 140-141 împrumutat din albaneza: alb. *vértsă* Streichbrett > latin **vertia*.

rom. dacoromîn *lăe* ad. f., sur, alb cu negru, grau, gris, despre lina oilor, macedoromîn *laiŭ* m., *lae* f., ad., negru; alb. *lai*, acelaș înțeles ca în dacoromîn, „von Schafen mit schwarzen und weissen Haaren“ M. Wört. 235. După M. Wört. originea cuvîntului este obscură. Barić 46 însă arată în mod convingător că și din punct de vedere al înțelesului și din acel al sunetelor cuvîntul albanez s-a putut dezvolta din latin *laureus*. În asemenea caz cuvîntul romînesc, care evident este acelaș cu cel albanez, este sigur împrumutat din albaneza, căci prin alunecarea sunetului romînească din *laureus* nu putea să iasă *laiŭ*. Cred că este numai o întimplătoare coincidență de sunete între cuvintele romînesc și albanez și între enigmaticul *laius*, cuvînt mediolatin (vezi Ducange) întrebuințat de cîțiva scriitori din Gallia din secolele VI, VII cu înțelesul unei colorii (gris? cenușiu? albastru?) și cu etymon necunoscut (Să nu fie cumva=**blaius* =mediolatinele *blavius, bloius* albastru > german *blau*?). Pentru Țiceloiu în *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXVIII pag. 485-490 cuvintele romîn și albanez ar fi =acest mediolatin *laius*. Pentru C. Diclescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 441 (în Dacoromania IV) cuvîntul romînesc ar proveni din vechiul grecesc *λάγειος*. Din vechiul grec *λάγειος* însă trebuia să iasă în romînește *lădzu*, Vezi § 253 No 192 c. Sextil Pușcariu în Dacoromania anul IV (1924-1926) pag. 720 sqq. propune pentru cuvintele romînesc și albanez ca etymon pe latinul *labes*.

9. La reprezentantele albaneze a două din cuvintele latinești care se găsesc în ambele limbi, corăspund niște cuvinte romînești, care samănă la schelet și la înțeles atît de mult cu cuvintele albaneze, încît e foarte probabil că sînt împrumutate din albaneza. În asemenea caz ar exista în romînește dela aceste etyma latine cîte două reprezentante, unul direct și altul indirect.

certare: rom. *cert*; alb. *tsărtôï*. Dar romînul *cîrtesc* să nu fie cumva albanezul *tsărtôï*, împrumutat pe vremea cînd încă *k* din **kărtôï* nu se africativizează? Romînul *cîrtesc* (după traducerea lui Tiktin în Wörterbuch) înseamnă seine Unzufriedenheit äussern, tadelnd murren, tadeln, iar albanezul *tsărtôï* înseamnă zanken, streiten, tadeln. Cum că rom. *cîrtesc* ar fi =alb. *tsăr-*

tōi (pe care el, luîndu-se după ortografia echivocă a limbii albaneze, îl cetia *chiärtōi*) a presupus întîiū Gast. Rev. 25. Această etimologie se dă ca probabilă și de Tiktin Wörterbuch. Cihac a propus pe vechiul bulgar *krūt'knīe* grunitus.

circus: rom. *cerc*; alb. *tsark*. Dar românul *țarc* să nu fie cumva albanezul *tsark*? Românul *țark* este o îngrăditură rotundă, de pildă acea care se face înprejurul unui stog de fin (Damé Terminologie poporană romînă, București, 1898, pag. 37). Că rotunzimea face parte din înțelesul *țarcului* se constată și din derivatul *țarcălan* „cerc, cercul care se face în jurul soarelui ori al lunei”. Albanezul *tsark* înseamnă Kreis, Umkreis. După Ovidiu Densușianu, Histoire de la langue roumaine I pag. 354 român *țarc* ar fi > albanez *ḡark* Hürde, Pferch M. Wört. 92.

§ 327. D. Dar chiar în afară de cuvintele de obîrșie latină, care se găsesc în amîndouă limbile, aū loc alunecări de înțeles analoage, de o parte la cuvinte romînești, și de altă parte la cuvinte albaneze. Intru cît vreo dezvoltare semasiologică de acest fel este specifică limbilor acestora, este foarte greu de hotărît. In XIV Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig a publicat Per. Papahagi o bogată listă de asemenea corespondențe între limbile romînă, albaneză, neogreacă și bulgară (Parallele Ausdrücke und Redensarten im Rumänischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen)*). Aceste corespon-

*) Cîteva corespondențe romîne și albaneze mai arătase înainte și Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 461-464, XXXIX, 56-59, și după aceia a mai arătat Capidan 477-478. Fără niciun motiv Capidan consideră cele cîteva exemple date de dînsul ca împrumuturi făcute de limba albaneză din limba romînă. La paginile 502 sqq. Capidan înseamnă între altele și asemenea corespondențe dintre dialectul macedoromîn și limba albaneză, pe care le consideră ca împrumuturi din limba albaneză după un criteriu enunțat la pag. 505: „Orice expresiune din dialectul aromîn, care nu există în dialectul dacoromîn, însă se regăsește în limba albaneză și în acelaș timp lipsește în celelalte limbi balcanice, o consider ca decalcată din limba albaneză. Se înțelege că nici în această privință nu se poate susține totul cu siguranță absolută”. In privința unora din aceste fenomene am de făcut observații. Pag. 502: “*mr. se fîre cã, s-edaste cã* cu înțelesul de *dacã* sînt copiate după alb. *nã tsoft se, ndã istã tsã?*. O conjuncție analoagă este în neogreaca: *ἄν τὸχῆ καί, ἄν εἶναι καί*. Pag. 504: “Și în macedoromîn și în albaneza conjuncția care înseamnă *cît* (mr. *cît*, alb. *sa*) a căpătat și înțelesul de *îndată ce*, și conjuncția care înseamnă *unde* (mr. *unde*, alb. *ngãha*) a căpătat și înțelesul de *pe cînd*?. Și în dacoromîn *cît* are înțelesul de *îndată ce* și *unde* are înțelesul de *pe cînd*.

dențe le înșiră autorul în 451 numere. În Un specialist român la Lipsca (Viața românească anul 1909) pag. 101 sqq. eu am arătat că pentru 85 din ele există corespondențe și în alte limbi în afară de cele balcanice. O cercetare mai amănunțită decît cea făcută de mine ar proba sigur că numai puține din corespondențele înșirate de Papahagi aparțin exclusiv limbilor romină, albaneză, neogreacă, bulgară, și încă mai puține exclusiv limbilor romină și albaneză.

Vreo cîteva asemenea fenomene dau mai la vale. Trei din ele aū mai fost relevate și de alții. Dintre cele înșirate de Papahagi repet unul, tocmai pentru că a mai fost relevat și de alții. Se poate însă întîmpla să se fi strecurat în lista mea și alte repetări ale unor lucruri deja notate de Papahagi.

α. Substantive.

rom. *cēia lume* das Jenseits, l'autre monde; alb. *aiō duñā* Ped. 64₁₉. Tot așa german *jene Welt*.

rom. *cireșār, cireșel* > *cireșā* luna Iuniu; alb. *tsāršōr, tsiršūer* > *tsārši* cireșā luna Iuniu ori luna Iuliu M. Wört. 225. Relevant de Gast. Rev. 27. Însă tot așa și în alte limbi romanice.

rom. *cîntători* m. pl. > *cînt*, cucuși, numai în izolarea *la, pela, despre* ~ = cînd cîntă cucușii întîiū; alb. *kāndēs* cucuș > *cāndōi* cînt M. Wört. 187. După Pușcariū, Locul limbii romine între limbile romanice, 16, românul *cîntători* ar însemna „timpul cînd încep să cînte cucușii” și ar fi o formațiune analoagă celor sarde prin *-torius*, care însemnează „momentul cînd începe acțiunea exprimată prin verb”, de pildă *sinadorgiu* „timpul cînd se însemnează oile”.

rom. *omușōr* (deminutivul lui *om*) părătuș, Zäpfchen, luette; alb. *nerið* (deminutivul lui *neri om*) acelaș înțeles M. Wört. 313. Relevant de H. Cuv. Suplement pag. LXXVI, Șain. 310, Sand. Grund. 527, Papahagi No 259.

Pentru *cît* vezi exemple în dicționarul lui Tiktin, pentru *unde* vezi Gaster Chrestomatie II pag. 74, 104. Pag. 512: „Și în macedoromîn și în albaneza verbul care înseamnă *pot* (mr. *pot*, alb. *munt*) are și înțelesul de *învîng*. Înțelesul de *învîng* îl avea *pot* și în dialectul dacoromîn, limba veche, după cum se poate vedea din psaltirea șcheiană psalm 128 versul 2⁷. În psalmul 128 versul 2 însă se găsește verbul corăspunzător *pot* cu înțelesul de *învîng* și în textul latin al vulgatei (*non potuerunt mihi*), și în cel grecesc al septantei (οὐκ ἠδυνήθησαν μοι), și trebuie să se fi gă-sind probabil și în cel slavonesc (нѣмогъ). Cauza acestui lucru trebuie să fie textul evreesc.

soäre apüne, apus, vest, West, ouest; alb. *perëndón dĭēti* acelaș înțeles M. G. 74 No 11.

soäre răsäre, răsărit, est, Osten; alb. *del dĭēti* acelaș înțeles M. G. 74 No 11.

vinicér > *vin* luna Septembrie; alb. *viēšt e pără* (întiul ~) luna Septembrie, *viēšt e dūtă* (al doilea ~) luna Octombrie (*viēšt* = **vlēšt* > *viēla* culesul viilor) M. Wört. 475. Relevat de Gast. Rev. 27.

β. Verbe.

aștern.

rom. *aștern jos pe cineva*, îl întind la pămînt ca să-l bat; alb. *e štrói póštă* Ped. 34₃₅.

cad.

rom. *mi se cade*, mi se cuvine; alb. *ep mă pĭēsăn e dźăsă tšă mă bie* dă-mi partea de avere *ce-mĭ cade* M. G. 68 No 12.

calc.

rom. *calc în casa cuiĵa* mă duc pela cineva, vizitez pe cineva; alb. *as i škēlte ndă štăpi* nu-î călcase în casă M. G. 58₁.

duc.

rom. *mă duc în treaba mea*, mă duc, plec; alb. *t e lămă tă véiă nă púnă tă tĭi* să-l lăsăm să se ducă în treaba lui Ped. 27₃₁.

es.

rom. *ese vorba cuiĵa*, i se împlinește vorba, se constată că a vorbit adevărat; alb. *i dōti fĭála e mbrētĭt* i-a eșit vorba împăratului, i s-a împlinit vorba, s-a constatat că a vorbit adevărat Ped. 50₂₂.

fac.

rom. *fac încotrova*, plec într-acolo, mă duc într-acolo; alb. *bări tūtĭe* făcu într-acolo, plecă, se duse într-acolo Ped. 45₁₈.

rom. *fac trebuință cuiĵa*, are trebuință de mine, are nevoie de mine; alb. *i bān lazām* îi faci trebuință, are nevoie de tine Ped. 66₆.

rom. *un lucru se face*, devine, se întîmplă ceva cu dînsul; alb. *tš u-bă karsēta?* ce s-a făcut lada? unde-î lada? Ped. 113ⁿ₁₇.

iaū.

rom. *iaū din urmă pe cineva*, îl urmăresc; alb. *t e mirri*

pas s-o luați din urmă, s-o urmăriți Ped. 87₁₇, *e muarr pas* aŭ luat-o din urmă, aŭ urmărit-o Ped. 87₂₁.

rom. *mă iaŭ*, mă recreez; alb. *mă pără i da tă hăiă, tšă tă marr aió pákăză véhten* mai întîiŭ i-a dat să minince, ca să se mai iee puțin, ca să mai prindă la putere M. G. 58₂₂.

las.

rom. *las sănătate cuiŭa* îmi iaŭ ziua bună dela cineva; alb. *i la šândét aslănit* îi lăsă sănătate leului, iș luă ziua bună dela leu Ped. 33₃.

petrec, trec.

rom. *petrec*, un derivat al lui *trec*, are între altele înțelesul de sich unterhalten, sich belustigen, Kurzweil treiben, s-a-muser, se divertir; alb. *škoï trec*, vorübergehen, passer, are și înțelesul românului *petrec*: *tšiš škóve?* cum ai petrecut? Ped. 86₃₁, *tšiš škúat nga prinzipai?* cum ați petrecut la prinz? Ped. 87₁₁, *škúam šumă mir* am petrecut foarte bine Ped. 87₂.
rămîn.

rom. *n-a mai rămas carne pe cineva*, a slăbit foarte tare; alb. *mă miš nă vétăhe nuku u-mbėti* nu mai rămăsese carne pe dinșii Ped. 65₃₃.

tem.

rom. *mă tem de cineva* (Raportul exprimat aici prin *de* este acel al punctului de plecare); alb. *trămben nga arápi* se tem de arap (*nga* are între altele înțelesul de von-her, aici acest raport de von-her, *dela*, îl exprimă) Ped. 39₁₇.

γ. Adverbe.

rom. *dela drum* ca predicat, de abia sosit: *sînt dela drum* de abia am sosit; alb. *iam nga úda* sînt dela drum, de abia am sosit Ped. 66₁₅.

rom. *mai întîiŭ*; alb. *mă pără* mai întîiŭ M. G. 58₂₂ (Vezi exemplul de sub *iaŭ*).

rom. *numai cît*; alb. *vétăm sa* numai cît M. G. 66₂₈.

rom. *tot așa*; alb. *džiđ aštú* tot așa M. G. 57₉.

§ 328. E. Limbile romină și albaneză aŭ comune—de fapt, orî numai în aparență—multe cuvinte care nu sînt de origine latină. Unele din ele sînt de origine obscură, altele sînt în albaneza băștinașe, altele sînt în romîna băștinașe, la altele există numai o întîmplătoare corespondență fonetică fără ca originea să fie aceeaș, la altele presupusul corespondent românesc e de

origine latină. Nu iaă în considerare cuvintele pe care cele două limbi le-au împrumutat în mod vădit, și una și alta, dela vreo altă limbă, afară numai dacă asemenea cuvinte n-aă fost relevate de alții, ca cum ar constitui vreo legătură între limbile romînă și albaneză.

rom. *abês* în adevăr, cu adevărat; alb. *bêsă* Glaube M. Wört. 33, H. Et. 80. Cuvîntul albanez e băștinaș. Originea celui romîn e obscură.

rom. *âbur*; alb. *âvut* Dunst M. Lat. 805, M. Wört. 21, M. Alb. 36. Pentru pretinsa derivare din *vapor* vezi mai sus sub § 319 cuvîntul *vapor*. Pentru M. Lat. cuvîntul albanez nu-î latin și nici macar indogerman. Pentru M. Wört. și M. Alb. el e băștinaș albanez și de origine indogermană, iar cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza. E foarte probabil că cuvintele romîn și albanez stău în legătură unul cu altul, dar că cel romînesc este împrumutat din albaneza nu-î sigur.—Derivarea din **abburare* (Pentru care vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 5 și Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 15) este de aceiaș valoare ca cea din *vapor*.

rom. *âcer* aștept, pîdesc; alb. *ts'âtôï* erlange, erreiche, treffe, gebe acht M. Wört. 225. Apropierea a fost făcută de Pușcariu în Dacoromania II pag. 592, care socoate că cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza. Originea cuvîntului albanez este obscură după M. Wört. Foarte probabil între cuvintele romîn și albanez nu este nicîo legătură.

rom. *acólo*. Vezi *cólea*.

rom. *acúm*; alb. *akóma* încă, noch M. Wört. 6, Mikl. Slav. 8, Schuch. Vok. III 51. Mikl. Slav. și Schuch. Vok. le consideră ca de aceiaș origine, și anume Mikl. Slav. se mărginește numai a compara neogreul *ἀκόμη* și friulanul *cumó*, *acumó*, iar Schuch. Vok., după ce compară și el cuvintele grec și friulan, propune etimologia *ad+quomodo* cu îndoială. În realitate cuvîntul albanez e de origine neogreacă, cum spune M. Wört., iar cel romînesc e de origine latină, *eccum+modo*.

rom. *aghiúță*; alb. gheg articulat *agóia* Gott M. Wört. 4; H. Et. 510. Cuvîntul albanez e după M. Wört. turcul *agá* maître, seigneur Zenker 66 b. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *ajumitul*, *ajumita*; alb. *džúmă* Schlaf M. Wört. 142. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romîn e de origine obscură. Apropierea a fost făcută de O. Densușianu Histoire de la langue roumaine I, 296, care consideră cuvîntul romînesc ca împrumutat din albaneza.

rom. *alác*; alb. *lákār* Kraut, Gemüse, Kohl M. Wört. 236, H. Et. 667. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine greacă, *λάχανον*. Cel român e de origine obscură; după C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 458 ar fi grecul eolic **ἄλλαξ* = *ἄλιξ*.

rom. *aliór*, *ariór*, *aïór*, euphorbia cyparissias L., euphorbia helioscopia L., euphorbia palustris L., euphorbia esula L.; alb. *riet* acelaș înțeles ca al cuvîntului românesc M. Wört. 366. M. Wört. propune ca etymon pentru cuvîntul românesc pe **aliolum*, și pentru cel albanez pe **aliellum*. Ped. Zeit. XXXIII, 539 propune pentru cel albanez și pe **aliellum* și pe **alio-lum*, în caz cînd acest din urmă îș va fi păstrat accentul pe antepenultima (ceia ce ne-ar trimete la timpuri vechi tare). H. Et. 892 dă și forma *aléur* și propune pe *helleborus*, despre cuvîntul albanez nu pomeneste.—Origine obscură.

rom. *andilândi*, numele unei păseri măestre din basme; alb. *dătândüşe* rîndunică M. Wört. 59, Șain. 293. După M. Wört. cuvîntul albanez e de origine latină, *hirundinem*. Pentru Șain., care citează o variantă albaneză *ndelandișe* (nu-î înregistrată de M. Wört.), cuvîntul român e împrumutat din albaneza.

rom. *argea*; alb. *ragál* Hütte Jokl Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, în Indogermanische Forschungen XLIV, 13. Apropierea a fost făcută de Jokl, locul citat 13-23, care consideră cuvîntul românesc ca eșit din cimmericul *ἄργιλλα* = *κατάγειος οἰκία*, atestat de Ephorus la Strabo V, IV, 5, iar pe cel albanez ca eșit din vechiul macedonean *ἄργελλα* = *οἰκημα μακεδονικόν*, ἐπερ θερμαίνοντες λούονται, atestat de Suidas. De fapt un *argella* băștinăș, care n-a avut trebuință să fie numai decît împrumutat dela Cimmerieni, și care va fi avut înțelesul de „locuință supterană” al cuvîntului cimmerician ori vreun înțeles analog, ar putea fi etymon al cuvîntului românesc *argea* (mai degrabă decît turcul *arğa* „caisse, boîte”, pe care-l propune ca etymon dicționarul academiei); și tot așa cuvîntul albanez ar putea fi eșit dintr-un autohton albanez *argella*, care n-a avut trebuință să fie numai decît împrumutat dela vechiul Macedonei și care va fi avut înțelesul cuvîntului macedonean de „odae în care fac bae încălzind-o” ori vreun înțeles analog. Cuvîntul cimmerician și cel macedonean ar putea fi numai niște indice că aș existat cuvinte analoage și în limbile băștinășe ale Romînilor și Albaneșilor. Nimic nu ne îndreptățește să considerăm aceste cuvinte ca împrumutate, dela Cimmerieni de Romîni și dela vechii

Macedonenii de Albaneji. Şi nici vreo vecinătate teritorială între Albaneji şi vechii Macedonenii în sprijinul împrumutării nu poate să invoace cineva, cum face Jokl pag. 16, unde spune că străbunii Albanajilor ar fi trăit în Dardania, căci Dardania a fost unul din locurile de obişie ale Romînilor (Vezi volumul I al lucrării de faţă).

rom. *baciū*; alb. *bats* frate mai mare, älterer Bruder M. Wört. 29. Origine obscură.

rom. *bag*; alb. gheg *baï* duc, port, opresc, trage, halte auf, halte zurück M. Wört. 35, Mikl. Slav. 8. Mikl. Slav. face această apropiere, care însă nu se poate susţinea. Cuvîntul albanez e autohton şi derivat de M. Wört. din rădăcina *bher-*, grec φέρω, latin *fero*. Cuvîntul romînesc e de origine obscură. Tiktin Wörterbuch se gîndeşte la un radical *bag-*, care s-ar găsi în mediogrecol βάζω ponere. În Indogermanische Forschungen VI, 115 Gustav Meyer pune pe *bag* în legătură cu francez *bagage* şi alte cuvinte romanice, pe care Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 880 le raportează la tipul de origine obscură *baga* Schlauch. Nu mai probabilă este etimologia dată de Giuglea 372 sqq. > vechiul german *bauga* inel (*au* va fi devenit *a* în silaba neaccentuată, vezi § 237 No 18 ϑ; din silaba neaccentuată se va fi propagat apoi *a* prin analogie în silaba accentuată).

rom. *balaur*, *bălaur*; alb. *bótă* şerpe mare, grosse Schlange, *butăr* şerpe de apă, Wasserschlange M. Wört. 41. Origine obscură. După M. Wört. albanezul *bótă* ar fi latinul *belua*, iar dintr-un albanez **bólvură* > latin **belvula* ar fi rezultat sîrbul *blavor*, un fel de şerpe, pe care sîrb *blavor* apoi l-ar fi împrumutat Romîni şi ar fi dezvoltat din el pe *balaur*. În ce priveşte pe albanezul însuş *butăr*, M. Wört. nu ni lămureşte mai de aproape dezvoltarea sa, s-ar părea numai că-l consideră eşit, ca şi pe sîrbul *blavor*, din albanezul vechi **bólvură* > **belvula*. Pentru alte presupunerii asupra originii romînilor *balaur* şi albanezului *butăr* vezi supt § 319 *belua*.

rom. *băligă*; alb. *báigă* (*báigă?*), *bádză*, *bágălă* Kuh- und Pferdemit M. Wört. 23. În Indogermanische Forschungen VI, 116 Gustav Meyer citează din Italia de nord cuvintele *bagola*, *bagoule*, *bagula*, *bagol*, *begra*, *begla* harter Koth von Tieren, besonders Schafen, Ziegen, Hasen, Mäusen, şi le consideră, ca şi pe cuvintele romîn şi albanez, ca deminutive ale lui **baga*, latin *bacca* Beere. Că ar fi vreo legătură între

cuvintele albanezo-romine și cele italienești tăgăduște Treimer Zeit. 385. H. Barić (după recensiea lui Capidan din Dacoromania III, 900) consideră cuvântul albanez ca băștinaș.

rom. *băltă*; alb. *băltă* mlaștină, Schlamm, Sumpf, Thon, Erde M. Lat. 805, M. Wört. 25. După M. Lat. cuvântul nu-î indogerman. După M. Wört. cuvântul romînesc e împrumutat din albaneza ori din slava (vechîu bulgar, bulgar, sîrb *blato* Sumpf > primitiv slav **bolto*). Inrudite sînt romanicele lombard *palta*, piemontez *pauta*, provensal *pauto*, pe care Meyer-Lübke Etymolog. Wörterbuch No 6177 le socoate ca probabil de origine germană. Berneker Slavisches Etymologisches Wörterbuch pag. 70 presupune existența unui illyric **baltom*, de unde ar fi derivînd romîn *băltă*, dalmatul *bálta*, cuvintele romanice mai sus pomenite, și poate neogrec βάλτος, mediogrec βάλτη. Ceia ce reese este că romînul *băltă* nu-î așa sigur de origine slavă, dupăcum a fost considerat dela Cihac începînd până astăzi. Că ar fi împrumutat din albaneza e o presupunere cu totul arbitrară.

rom. *bărză*; alb. *barð*, articulat *bărði* alb, weiss M. Wört. 27, M. Alb. 22, H. Col. anul 1873 pag. 110, H. Cuv. I pag. 269, Șain. 293, Sand. Grund. 529. După M. Wört. cuvîntul romîn e împrumutat din albaneza, și anume din forma feminină *bărðe*. După M. Alb. el e autohton. Păreră din urmă e probabilă. In tot cazul e considerat mai probabilă legătura cuvîntului romînesc cu cel albanez decît cu latinul *ardea*, cum propune cu rezervă Tiktin Wörterbuch și dă ca sigur Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 619. Albanezul *barð* însuș e autohton, M. Wört. M. Alb.

rom. *băscă*; alb. *báškă* Fliess M. Wört. 28, H. Et. 2595. Cuvinte identice, băștinașe în amîndouă limbile.

rom. *bașcă*; alb. *báškă* împreună, zusammen. M. Lat. 805. Această extraordinară apropiere făcută de M. Lat. între cuvinte, după cum complect deosebite la înțeles—se găsesc doar în antiteză!—, tot așa de deosebite prin origini, căci cel romîn e de origine turcească, *baškă* séparément, à part Zenker 164 c, iar cel albanez e băștinaș după M. Ind. VI, 106, a fost părăsită de M. Wört. 29, unde nu se mai pomeneste de cuvîntul romînesc.

rom. *băl*, *bălân*; alb. *bălă* Stirn M. Wört. 24, H. Et. 2938. Cuvîntul albanez e după M. Wört. băștinaș. Cele romîne sînt de origine obscură. Apropierea a fost făcută de Hasdeu, care mai degrabă ar fi trebuit să alătore pe albanezele *balóš*, *baláš* „von Pferden und Ochsen, die eine weisse Stirn haben“

M. Wört. 25, pe care M. Wört. le derivă din sîrbul *bjelaš* Schimmel. Cuvintele romînești, cu începere dela Cihac Dictionnaire II 6 începînd, de obicei cu vechiul bulgar *b·klŭ* albus au fost puse în legătură. Numai Tiktin Wörterbuch sub *bäl* se gîndește cu îndoială și la latin *bellus*. Este de observat că cuvîntul *balan* era cunoscut încă pe timpul lui Procopios. De bello gotthico I 18: „Calul lui Belisar era peste tot corpul murg (*φαλός*), numai partea de dinainte a capului, dela frunte până la bot, era albă. Pe un așa cal Grecii îl numesc *φαλός*, iar barbarii *bálan* (*βάλαν*)”. Suchier, Chlothars des II Sachsenkrieg und die Anfänge des französischen Volksepos, in Zeitschrift für romanische Philologie XVIII, 187, socoate că *barbarii* lui Procopios înseamnă Goții și că cuvîntul *bálan* este un cuvînt got. Tot așa de lesne se poate însă ca prin *barbarii* Procopios să fi înțeles în general pe oamenii care nu vorbău grecește, și ca *bálan* să fi fost un cuvînt balcanic, care dela barbarii—adecă dela locuitorii de altă limbă decît cea greacă, în primul loc dela Romîni—din peninsula balcanică să fi pătruns și la cunoștința Grecilor, care accentuau însă greșit *bálan* în loc de *balán*. Pe simplul *bal* îl găsește Suchier în cuvintele *bale jumente* din Liber historiae Francorum, cu care Bertoald, ducele Saxonilor, a numit în bătae de joc pe Chlothar, regele Francilor, cînd acest din urmă și-a scos coiful și a lăsat pletele albe să-î fluture pe umeri: *bale jumente* e ca și cum i-ar fi zis *cal bălán, mîrtoagă bălană*. *Bal* va fi fost, decî, un cuvînt al Saxonilor și al Francilor.—Cuvîntul *bálan* se poate explica prin mijloace gote: radicalul *bal-* corăspunde grecului *φαλ-* din *φαλός*, căci got *b* = grec *φ* (*ph*); iar *an* se poate explica ori ca sufix derivativ (participial), ori ca declinare slabă (Vezi Brugmann Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen I ed. I § 344, II §§ 67, 406). Cuvîntul romîn *bălán* ar putea fi un element got în limba romînă, introdus după fenomenele *l* intervocalic <*r* și *án* <*ín*, care aparțin limbii romîne primitive (Vezi §§ 263, 264). *bäl* ar fi un derivat din *bălán*, care a fost considerat prin etimologie populară ca derivat din *bäl* prin sufixul derivativ romînesc *-án*. Sigur este că cuvintele romînești n-au întru nimic a face nici cu latinul *bellus*, nici cu slavul *b·klŭ*, nici cu albanezele *bátă*, *balóš*, *baláš*, și nici cu vechiul grec *βαλός*, gefleckt, scheckig, care acest din urmă era un element străin în limba greacă, împrumutat poate din limba frigiană după Solmsen in Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXIV, 72 sqq.

rom. *bălc* kleine Pfütze Tiktin Wörterbuch; alb. *pelk* articulat *pêlgu* Weiher, Regenpfütze M. Wört. 326. După Cihac II, 714 cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză, cea ce nu e de fel probabil. Cuvîntul albanez e sigur băştinaş. Originea celui romînesc e obscură.

rom. *bitușă* Pferddecke, Pelzrock Bărceanu Dicționar romîn-german; alb. *bișteză* Hinterzeug des Sattels > *bišt* Schwanz M. Wört. 38. După Cihac cuvîntul romînesc ar fi de origine albaneză! Cuvîntul albanez e sigur băştinaş. Originea celui romînesc e obscură.

rom. *bîca*, interjecție; „alb. *bika*, schau da, wie es fällt, der Admirativ von *bi* fallen“. Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 134. Weigand, care vrea să spună că alb. *bika* e a treia persoană singulară a prezentului indicativului admirativ dela *bie* falle M. Wört. 35, nu găsește nicio dificultate în *bi* < *bî*: „aus *bika* erwartet man lautlich zwar *bîcă*...“ Cu niciun preț însă nu poate rezulta în romînește *bî*, accentuat ori neaccentuat, din *bi*!

rom. *bîr*, interjecție cu care se mină oile; alb. *berr* Schaf M. Wört. 33. Romînul *bîr* este > **ber*. Radicalul *ber-*, *bar-* cu înțelesul de *oae* se mai găsește în diferite dialecte romanice, în special din Italia nordică, apoi în unele limbi slave. Vezi M. Wört. Cuvintele romîn și albanez sînt sigur ambele băştinașe.

rom. *bolborosesc*; alb. *bêlbără* bilbiit, stotternd M. Wört. 31, Gast. Rev. 23. După Gast. Rev. cuvîntul romînesc e derivat din cel albanez. Cuvîntul romînesc e însă onomatopeic, iar cel albanez e latinul *balbus*, de unde și romînul *bilbiesc*. Vezi mai sus sub § 319.

rom. *bombăesc*; alb. *bumbutit* tună, es donnert M. Wört. 53. Ambele onomatopeice, după cum recunoaște și M. Wört, care citează multe analoge din alte limbi.

rom. *bordëiū*, *börtă*, *burghiū*, *burtucă*, *burtuș* (peritoneum); alb. *burôj* hervorquellen, *burimă* Quelle, *bürmä* Schraube, Zündloch, *burk* articulat *bürgu* unterirdisches Vorratshaus, Keller, Gefängniss, *burk* Heimchen, Grille, *burgi* Bohrer, Schraube, M. Wört. 478, 55, 54, Hasdeu Istoria critica a Romînilor, I, București, 1875, pag. 237-238. Apropierea a fost făcută de Hasdeu. Nu este nicio legătură între cuvintele romînești și cele albaneze, cu excepție de rom. *burghiū*, alb. *burgi*, care ambele sînt împrumutate din turcește, *burgü* tariere, vilebrequin, vis Zenker 216 a. Cele romînești (*bordëiū*, *börtă*, *bürtă* [*burtucă*, *burtuș* sînt derivate din *börtă*, *bürtă*]) sînt de origine obscură, probabil slavă.

rom. *bórtă*. Vezi *bordéiū*.

rom. *bótă*; alb. *bóte* irdener Wasserkrug mit engem Halse M. Wört. 56. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez ar fi împrumutate din italiana, *botte* Fass. Ele sînt sigur de origine romanică, cel romînesc e relativ nou, după cum probează nediftongarea lui *ó*.

rom. *brad*; alb. *brəð*, articulat *brèdi* brad, Tanne M. Lat. 805, M. Wört. 45, Mikl. Slav. 8, H. Col. anul 1873 pag. 110, 244 Noembre, Gast. Rev. 23, Șain. 293. Foarte probabil cuvintele romîn și albanez sînt ambele autohtone. Diferite presupuneri asupra etimologiei lor vezi la M. Wört.

rom. *bricîū*; alb. *brisk* Rasiermesser M. Wört. 49. Cuvîntul romînesc e de origine slavă, vechiū bulgar *briči*, iar cel albanez e autohton.

rom. *brînci*; alb. *bruts* Mantel ohne Aermel M. Wört. 49, Mikl. Slav. 9. Legătura e stabilită de Mikl. Slav.: „*brînci* Schupp—alb. *bruts* pallii genus“! De necrezut, dacă n-ai videa scris! Romînul *brînci* în *a da brînci* e latinul *branca*, iar albanezul *bruts* e alt cuvînt cu totul și ca schelet și ca înțeles. Ș-apoi ce legătură ar putea fi între Schupp și pallii genus?

rom. *brîū*; alb. *bres*, articulat *brèzi* Gürtel, Geschlecht, Generation M. Wört. 46, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul romînesc provine din **brénu-*, iar cel albanez din **brenz-*. Ambele sînt autohtone. Apropieri cu cuvinte din alte limbi indogermane vezi la M. Wört. -z din cuvîntul albanez ar fi sufixul deminutival albanez -z după Treimer Zeit. 391.

rom. *bucșesc* umplu, întrebuințat mai mult la participiul trecut, *bucșit*, umplut complet, umplut cu vîrf și îndesat, vollgestopft; alb. *mbuš*, *buš* umplu, anfüllen M. Wört. 267. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romîn e de origine obscură. Să aibă oare vreo legătură între ele?

rom. *búcur*; alb. *búkură* frumos, schön M. Lat. 805, M. Wört. 52, Mikl. Slav. 9, Sand. Grund. 529. Cu toată deosebirea de înțeles, e foarte probabil că cuvintele romîn și albanez sînt de aceeași origine. Nimic nu ne îndreptățește însă să credem că cel romînesc ar fi împrumutat din albaneza (dupăcum și M. Wört. admite: „dazu, wohl als Lehnwort, rum. *bucura*“). După M. Lat. cuvîntul n-ar fi indogerman. După Pap. et. 12 cuvîntul romînesc e un derivat din *buccula*, care va fi însemnat *guriță*, așa după cum *bucca* a căpătat înțelesul de *gură* în limbile romanice; *búcur* ar fi însemnat dela început *sărut*,

dezmierd, alint, și cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, căci numai în limba romînă, nu și în albaneza, -l- intervocalic se preface în *r*.

rom. *bungét*; alb. *bunk*, articulat *bungu* stejar, Eiche M. Wört. 54, H. Col. anul 1877 pag. 577, H. Cuv. I, 245, Șain. 293. Este evident că cuvintele romîn și albanez sînt de aceeași origine. Cuvîntul albanez e băștinaș. Tot băștinaș trebuie să fie și **bung* romîn, dela care s-a derivat prin **-ét* *bungét*.

rom. *bură*; alb. *bóră* omăt, zăpadă, Schnee M. Wört. 42. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine romanică. Cel romînesc e de origine obscură.

rom. *burghiü*. Vezi *bordëiü*.

rom. *burtúcă*. Vezi *bordëiü*.

rom. *burtüş*. Vezi *bordëiü*.

rom. *butuc*; alb. *butuk* (accentul?) einjähriger Bock, Treimer 356. Treimer dă ca etymon pentru ambele cuvinte pe turcul *budük* court de jambes, petit de taille, nabot; animal à courts poils, à jambes de derrière très courtes, assez semblable à l'hyène; le petit du chameau au moment de sa naissance. Un asemenea cuvînt turcesc nu-l găesc în dicționare (Zenker, Redhouse, Samy-Bey Fraschery), unde cu înțelesul de *nabot* este înregistrat *budür* (Zenker 215 a), iar *budük* (Zenker 182 a) are pe acel de sot, méchant, vil. În orice caz, cuvintele romîn și albanez aű numai o întîmplătoare omonimitate și nici cu turcul *budük* n-aű vreo legătură.

rom. *büză*; alb. *büză* Lippe M. Lat. 805, M. Wört. 57, Mikl. Slav. 9, Schuch. Vok. III, 50, Gast. Rev. 24, Sand. Grund. 529. Cuvîntul albanez după M. Lat. n-ar fi indogerman. În tot cazul e băștinaș. Cuvîntul romîn este sigur identic cu cel albanez. Ce ne îndreptățește însă să credem că ar fi împrumutat din albaneza? Apropieri cu cuvinte mai mult saű mai puțin analoage din alte limbi și presupunerî etimologice vezi la M. Wört. și la Jokl 11.

rom. *căciülă*; alb. *käsülă* Kopfbedeckung, Haube, Mütze, Nachtmütze M. Wört. 190, Gast. Rev. 24. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine neogreacă. Cel romîn e de origine obscură.

rom. *călbază, gălbază*; alb. *kălbază, gălbază* Leberegelkrankheit der Schafe M. Wört. 222. Cuvîntul albanez e după M. Wört. autohton. Probabil cel romînesc e împrumutat din albaneza. Vezi mai jos *chelbe*.

rom. *căpúșă*; alb. *kăpúșă* Zecke M. Wört. 188, Gast. Rev. 25. M. Wört. crede că cuvîntul albanez ar fi de origine sîrbească, *krpuša*, *kerpuša*, spune însă că etimologia cuvîntelor sîrbești e necunoscută. Pentru ce ar fi împrumutat din sîrbește cuvîntul albanez, nu se poate pricepe. În ce privește cuvîntul romînesc, el din sîrba nu poate fi împrumutat, căci atunci ar fi sunat altfel, iar admiterea unui împrumut din albaneza ar fi arbitrară. Este de observat cu această ocazie că admiterea unui împrumut din partea Romînilor de cuvinte privitoare la viața păstorească este totdeauna foarte îndoelnică. După Pușcariu în Dacoromania II pag. 594 cuvîntul romînesc ar fi derivat din *cap* prin *-ușă* iar cuvintele albanez și sîrb ar fi împrumutate din romînește.

rom. *căpútă*; alb. *kăpútsă* Schuh M. Wört. 188, Treimer 371, *kput*, un colțun scurt, care ajunge numai pînă la gleznă, Nopcsa, Albanien, Berlin-Leipzig, 1925, pag. 169. După Treimer cuvîntul albanez e băștinaș. M. Wört. îl derivă în mod imposibil din turcul *papúğ*. Cuvîntul romînesc este sigur identic cu cel albanez. Să fie împrumutat din albaneza?

rom. *cătún*; alb. *katunt*, art. *katundi* Gebiet, Stadt, Dorf M. Wört. 183, Mikl. Slav. 10, Gast. Rev. 26. Cuvîntul e de origine obscură și se mai găsește, mai mult sau mai puțin cu acelaș înțeles, în bulgara, sîrba, mediogreaca. Analoage ca schelet și înțeles sînt și turcul de origine arabă *kutún* habitation, Wohnen, Zenker 704 c, și următoarele cuvinte turco-tatare și mongole, citate de Peisker, Die Abkunft der Rumänen pag. 179, 203-204 după Vámbéry čagataische Sprachstudien, Leipzig, 1867, Pallas Sammlungen historischer Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften, Petersburg, 1776, Georgi Beschreibung aller Nationen des russischen Reiches, Petersburg, 1776, Vámbéry comunicație orală: kirghiz *kotan* „un loc îngrădit pe cîmp, unde noptează oile“, kalmuk *chotton*, *chottun* „o comunitate de 10 ori 12 familii, care-și clădesc totdeauna colibele la un loc și-și pasc turmele împreună“, burjät *chotton* „un mic sat compus din 10 pînă la 12 familii, care trăesc și-și pasc turmele la un loc“, tatar din Siberia răsăriteană *kotun* [ce înțeles?], mongol *khoton*, *khotun* „un lagăr compus din corturile a 6 pînă la 10 familii înrudite prin sînge“. La acestea mai adaug eu turcul oriental *kotmak* setzen, stellen, niederlegen, *kotunmak* sich niederlassen Vámbéry Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878 pag. 93. Diferite pre-

supunerii asupra etimologiei vezi la M. Wört. După Jokl. Ind. cuvîntul albanez e băştinaş, şi anume e un participiu în *-t* dela un derivat prin prefixul *kă-* al verbului *ndăi breite* aus M. Wört 299, şi a însemnat dela capul locului *das Ausgespannte*, *das Gezelt*. Forma *katun*, sub care apare acest cuvînt în diferite limbi, unde ar fi împrumutat din albaneza, ar proveni de acolo că împrumutul s-a făcut sub forma acuzativului albanez articulat *kătună* > *kătundnă*. Dacă e așa, apoi romînescul *cătun* e un împrumut din albaneza. Vasmer 28 consideră cuvintele albanez, romîn, grec şi slave ca de origine bulgară (uraloaltaică), afirmă adecă cu tărie ceia ce propusese numai cu rezervă M. Wört. Este posibil însă ca între cuvintele balcanice şi cele turco-tatare orientale şi cel arăbesc să fie numai o întîmplătoare coincidenţă, şi ca etimologia dată cuvîntului albanez de Jokl să fie cea justă.

rom. *ceafă*; alb. *tsăfă* Kehle, Hals M. Wört. 219. Foarte probabil cuvîntul albanez e băştinaş. Cel romînesc e sigur identic cu dînsul. Dacă cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza, cum vrea M. Wört., ori e împrumutat din dialectul gheg, unde pe alocurea (Vezi § 311 No 25) *tš* devine *tṣ̌*, ori a căpătat pe *ča-* din *ĵia-* > *tša-* conform paragrafului 249 No 159. În primul caz la baza cuvîntului albanez a trebuit să fie *ke-*, nu *kl-* (M. Wört. presupune amîndouă aceste etyma ca posibile), deoarece ghegul *tṣ̌* numai din *ke*, *ki* rezultă, iar *kl* în gheg nici macar *tṣ̌* nu devine, ci rămîne la faza *ḳ* (Vezi § 311 No 26). Apoi, dacă cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza, trebuie să fie de origine relativ recentă, pentru că *ke*, *ki* au devenit *tše*, *ts'i* în albaneza relativ de curînd. E greu de admis însă ca un cuvînt atît de important şi de răspîndit în dacoromîn (în celelalte dialecte nu se găseşte), apoi probat ca existînd încă din vechea romînă, să fie de recentă dată. Dacă ar fi de dată recentă, nici înţelesul nu şi l-ar fi schimbat atît de mult, căci e mare deosebire între *Hinterkopf*, cum însemnează cuvîntul romînesc, şi *Hals*, cum însemnează cel albanez. Din vorba *me marr nă ts'ăfă*, a lua în cîrcă, citată de Treimer Zeit. 393 nu rezultă, cum vrea Treimer, că cuvîntul albanez ar fi avut dintrunţiiu înţelesul de *ceafă*.

rom. *chélbe*; alb. *ts'elp*, articulat *ts'élbi* Eiter M. Wört. 221. Cuvîntul romînesc nu poate fi nici turcul *kel* dartre, teigne, gale, rogne Zenker 755 b, cum vrea Cihac (macarcă se potriveşte înţelesul), pentru că nu se poate explica *-b*, dar nici **cal-*

via „mit Attraktion des *i*, **chial-*, wie in *schimb* > *excambio* über *schiam-*“, cum vrea Tiktin Wörterbuch, ori **clalvia*, cum propune Pușcariu Dacoromania anul IV (1924-1926) pag. 720, pentru că se opun metatezele neobișnuite și chiar înțelesul, ci este identic cu cuvântul albanez. Acest din urmă e autohton după M. Wört., cu radicalul originar *kelb-*. Fiindcă acest radical a putut păstra pe *k* neafricatizat numai în albaneza, trebuie să admitem că cuvântul romînesc e împrumutat din această limbă. Acelaș radical *kelb-* apare în albaneza și cu vocala *a*, *kalb-* în cuvântul *kălbăză*. Se poate admite, deci, că și romînul *călbăză* e împrumutat din albaneza. Cuvântul *chélbe* s-a introdus în romînește depe vremea cînd *k* albanez nu devenise încă *ts*.

rom. *chimîn*; alb. *tšimino* Kümmel M. Wört. 227, Gast. Rev. 26. Ambele cuvinte sînt împrumutate din neogreacă.

rom. *cióará*; alb. *sórră* Krähe M. Wört. 390, H. Col. anul 1874 pag. 176, Șain. 293. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romînesc e de origine obscură. În tot cazul de un împrumut din albaneza nici vorbă nu poate să fie.

rom. *cioc*; alb. *tšuk* picke, beisse mit dem Schnabel, gheg *ts'úkă* Blatternarbe M. Wört. 229, alb. *tšok* Fussfessel, în Borgo Erizzo (gheg) Schnabel M. Wört. 448. M. Wört. socoate că albanezele *ts'úk*, *ts'úkă* sînt de origine slavă și le compară cu sîrb *kljucati*, vechiul bulgar *kljvati*, ceia ce e greu de admis din cauza cuvîntului gheg, căci în dialectul gheg *k* din *kl* nu devine *ts'* (Vezi § 311 No 26); iar pe albanezul *tšok* îl pune în legătură cu italian *ciocco* Klotz, Stück Holz, francez *choc*, spaniol *choque* Stoss, pe care cuvinte romanice Diez Etymologisches Wörterbuch le consideră ca de origine germană și le compară cu germanul *Schock*. Cuvîntul romîn e îl consider de origine greacă antică, **tšocu* > *τòκος* Hammer. Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia.

rom. *ciócán*; alb. *tšokánă* Thürklopf M. Wört. 448. Origine obscură. Compară neogrec *τζουκάνι* Hammer, mediogrec *τζουκάνιον* „faptul de a bate mingea de călare“, mediogrec *τζουκάνιζειν* „a bate mingea de călare“. Eü consider pe romînul *ciócán* ca un derivat prin *-án* din *cioc* (despre care vezi mai sus), iar pe cuvintele mediogrece și neogrec, precum și pe corespondentele slave și unguresc, ca împrumutate din romînește. Vezi ale mele Altgriechische Elemente im Rumänischen, în Bausteine zur romanischen Philologie, Festgabe für Mussafia. M. Wört.

pune pe albanezul *tšokănă* în legătură cu albanezul *tšok* (despre care vezi sub cuvîntul precedent). Cuvîntul albanez e pe de o parte nou, după cum probează sunetele *-ănă*, care într-un cuvînt vechi albanez ar fi trebuit să devină *-ăără*, iar pe de alta ca derivat din albanez *tšok* prin sufixul albanez de origine slavă *-ăn* greu poate fi considerat, pentrucă, după cît știu, derivări prin *-ăn* se fac în albaneza numai pentru a arăta locul de origine: *Dibrăn*, *Škodrăn* Pek. 221 (*stopăn*, care se mai dă acolo ca exemplu, nu poate fi luat în considerare, căci foarte probabil cuvîntul *stopan* e împrumutat în albaneza din altă limbă, vezi § 282). El trebuie să fie împrumutat, și mai degrabă decît din neogreaca putem să-l considerăm ca împrumutat din romina, mai ales că, dacă ar fi împrumutat din grecește, ne-am aștepta să sune *tsukănă* ori *ts'ukănă*, iar nu *tšokănă*, marcă pronunțarea *tš* în loc de *ts* este destul de răspîdită și în neogreaca.

rom. *ciocîrlie*; alb. *zok*, articulat *zôgu* Vogel, junger Vogel M. Wört. 486, H. Col. anul 1873 pag. 110. Cuvîntul albanez e probabil autohton. Cel român e de origine obscură.

rom. *ciomăg*; alb. *tšomage* Schäferstab M. Wört. 448, H. Col. anul 1873 pag. 110. Ambele de origine turcească, *çumak* massue Zenker 375 a.

rom. *ciopăți* și *ciopărți* pl., mai ales în izolarea *a face pe cineva ciopăți ciopărți*, a-l tăia în bucăți; alb. *tsópă* Stück M. Wört. 442, întrebuițat ca și în rominește: *e bănă tsópăra*, *tsópăra* au făcut-o ciopăți ciopărți M. G. 59₁₀. Să fie vreo legătură între cele două cuvinte? După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi de origine turcească, *çob*, *çop* bois coupé, pièce de bois, bâton, baguette, tige, fêtu, éclat, copeau, balayure Zenker 370 a (de unde românul *ciob*). Puțin probabil. Originea ambelor cuvinte e obscură.

rom. *ciucă* cible, Zielscheibe, *ciuc* cime, sommet, Gipfel, Spitze; alb. *tšúkă* Spitze eines Hügels M. Wört. 449. După Treimer 341 sqq. cuvîntul albanez, care a fost împrumutat de sîrba și neogreaca, ar fi băștinaș. Origine obscură. Sigur este numai că cuvintele român și albanez aparțin unul la altul. Pentru cuvîntul românesc eî am propus în Bausteine zur romanischen Philologie vechiul grec $\kappa\acute{o}\kappa\lambda\omicron\varsigma$.

rom. *ciuf* 1) păr zburlit, 2) un fel de bufniță; alb. *tšúfka* Quaste, Maishaar M. Wört. 450. Apropierea a fost făcută de Pușcariu Dacoromania II pag. 608-609, care propune ca ety-

mon vechiul german, și anume langobardul, *zupfa* Zopf, de unde și italian *ciuffo*. După M. Wört. cuvîntul albanez nu trebuie separat de albanezul *tšupă* langes Kopfhaar, care ar fi împrumutat din sîrbește: sîrb *čupa* Haarbüschel. Origine obscură. Elementele vechi germane din limba romînă, atît de oropsite altă dată, aũ început prea tare să foiască de o bucată de vreme, așa că e bine să stea cineva în rezervă față de ele.

rom. *cîump*; alb. *šump*, articulat *šumbi* Stachel, Glockschwengel M. Wört. 92, Barić 12. Apropierea între cuvinte o dă cu îndoială Barić, și se pare că tot la alb. *šump* se gîndește și Treimer Zeit. cînd vorbește de rom. *cîump*, *počump* 398, 400. Cuvîntul albanez e băștinaș, cel romîn e de origine obscură.

rom. *cîung*; alb. *tsunk*, articulat *tsungu* Stamm, Stumpf M. Wört. 442. Acelaș cu italian *cionco* verstümmelt, retoroman *čunkar* abbrechen, entzwei schneiden, ungar *csonk* (čonk) Stummel, *csonka* (čonko) verstümmelt. Origine obscură.

rom. *cîupesc*; alb. gheg *tšupis* picke, beisse mit dem Schnabel M. Wört. 222. Este atîta asămănare de înțeles și de schelet, încît e imposibil să nu consideri cele două cuvinte ca identice. Alături e substantivul albanez *ts'ep* plisc, Schnabel M. Wört. 222. La bază e radicalul *kep-*. Cuvîntul albanez e băștinaș. Dintr-un radical *kep-* și pe terenul limbii romîne s-ar fi putut dezvolta *cîupesc*. Nu este imposibil ca și cuvîntul romîn să fie băștinaș. Cum că există și în ungurește un cuvînt analog ca sunet și ca înțeles, *csipni* (citește *čipni*) kneipen, zwicken, e numai o coincidență. Asămănări mai îndepărtate cu cuvinte slave vezi la Cihac și Tiktin.

rom. *cîut*, *șut*; alb. *šut*, *šută* fără coarne, hörnerlos M. Wört. 420. Cuvînt răsbindit în multe limbi vecine cu cea romînească, vezi M. Wört. De origine obscură, poate romînă. Cuvîntul albanez e băștinaș după Treimer 339.

rom. *cîrțăesc* klappern, knarren, knistern Bărcanu Dicționar romîn-german; alb. *kărtsás*, *krătsás* knirschen, knarren, schallen, knacken M. Wört. 189. Ambele onomatopeice.

rom. *clocesc*; alb. *ktotšis* gluckse, brüte M. Wört. 191. Cuvinte onomatopeice, care se găsesc cu formă analoagă și în alte limbi.

rom. *coacăză*; alb. *kok* Frucht, *kots'e* Saatkorn, Beere, Baumfrucht M. Wört. 194, *kokază* Bonbons in der Ammensprache M. Alb. V, 86. M. Wört. derivă cu multă probabilitate

cuvintele albaneze din *cocum*. Cuvîntul românesc nu poate fi separat de cel albanez, și orî e un product propriu român, a-nume un derivat prin -ză din **coăcă* > *cocca* pluralul lui *cocum* (tipul *poamă*), orî e împrumutat din albaneza. Compară și cele spuse la § 315 No 15.

rom. *códru* pădure mare, în vechea romînă și munte; alb. *kódră* Hügel M. Lat. 805, M. Wört. 193, H. Col. anul 1873 pag. 110, 244 Noembre, Mikl. Slav. 10, Șain. 293. După M. Lat. cuvîntul nu-î indogerman. Nu se găsește în alte limbi afară de romîna și albaneza. Probabil e autohton în ambele limbi. După Ped. Krit. IX, 217 cuvîntul albanez e împrumutat din romînește. După Barić 40, din contra, cuvîntul românesc e împrumutat din albaneza, iar cel albanez e autohton.

rom. *cólea*, *coleá*; alb. gheg *akóte* ringsum M. Wört. 6, Mikl. Slav. 10. Apropierea a fost greșit făcută de Mikl. Slav. Intre cele două cuvinte nu există nicio legătură, nici de înțeles, nici de origine: cuvîntul român e de origine latină, iar cel albanez de origine slavă, bulgar și sîrb *okolo*.

rom. *copác*, *copácîŭ*; alb. *kopátš* Baumstumpf M. Wört. 198, Mikl. Slav. 10, Șain. 293. Origine obscură. În afară de romîna și albaneza se mai găsește un cuvînt analog în ungara, *kopács* (citește *kópač*) die grüne Schale, die Klappe (botanică), der Grabmeissel, das Gebüsch. Cu cuvîntul unguresc sigur că n-aŭ a face cele român și albanez. Complect aparență romînească *copác* n-are, ne-am aștepta la *cupác*. Poate că e împrumutat din albaneza.

rom. *copil*, *cópil*; alb. *kopil* Knecht, junger Mensch, Bastard, aufgeweckt, schlau M. Wört. 198, Mikl. Slav. 10. Origine obscură. Se mai găsește în limbi slave de răsărit și sud, în mediogreacă și neogreacă, în care limbi e probabil de origine albaneză. M. Wört. presupune un latin **copilis*, „ein mit einer *copa*, Tavernenwirtin, erzeugtes Kind“. După Jokl Unt. 6 cuvîntul albanez e băștinaș. Nu se poate ști dacă dela Slavî orî dela Albaneji aŭ împrumutat Romîniî cuvîntul.

rom. *copleșesc*; alb. gheg *kaptis* überfalle, erdrücke M. Wört. 174. Cihac II 716. Apropierea o face Cihac, care so-coate cuvîntul românesc împrumutat din albaneza. Cuvîntul albanez e de origine turcească, iar cel românesc de origine obscură.

rom. *corcolêsc*, *cocolêsc*; alb. *kurkulós* setze mich auf die Eier, von Hühnern M. Wört. 211. Ambele cuvinte, și cel românesc și cel albanez, sînt onomatopeice. M. Wört. și Jokl

Unt. 304 derivă cuvîntul albanez din neogrec *κουκούλι* Mütze, Kaputze, Kokon.

rom. *cot* din *Statul-palmă Barba-cot*; alb. *kot* Dunkelheit, Nacht, Trägheit, Musse, umsonst, vergeblich M. Wört. 202, H. Et. 2494. Apropierea a fost făcută de H. Et. Nu este nicio legătură între cuvîntul romînesc, care este evident = *cot* > *cubitus*, și cel albanez.

rom. *cotëi*; alb. gheg *kuta* Hund, *kut* Lockruf des Hundes M. Wört. 218, H. Cuv. I, 274. Origine obscură. Pentru cuvîntul albanez M. Wört. spune că la baza lui ar fi o *interjecție*, „es ist gewiss interjektionellen Ursprungs“. Și fiindcă de onomatopee nu poate fi vorba, atunci acea interjecție trebuie să fi fost un sunet reflex. Sunete reflexe însă pentru a simboliza lucruri concrete aș existat numai la originea limbii. Interjecțiile mai nouă privitoare la lucruri concrete își aș totdeauna originea în izolarea unui *cuvînt*. Din punctul întîi de vedere, al interjecțiilor dela originea limbii, toate cuvintele sînt de origine interjecțională, și atunci observarea lui Gustav Meyer, făcută numai cu privire la vreun *kut* pe ici pe colea, n-are niciun sens. Din punctul al doilea de vedere, acel al interjecțiilor mai nouă privitoare la lucruri concrete, observarea celui învățat e contrară realității. Cuvîntul romînesc, obscur în originea lui, nu poate fi în tot cazul împrumutat din albaneza, pentru că e contra firii limbii romînești ca un *u* neaccentuat să se prefacă în *o*. Vezi mai jos *cücüu*.

rom. *covătă*; alb. *ková* Schöpfgefäß, Eimer, kleines Gefäß M. Wört. 203, *govătă* Trog, Mulde M. Wört. 127, Mikl. Slav. 10 (alb. *ková*), Gast. Rev. 28 (alb *govătă*). Albanezul *ková*, ca și corespondentele lui, sîrb *kova*, bulgar *kova*, e de origine obscură. Albanezul *govătă* după M. Wört. e de origine turcească, *kavata*, *kuvata* grand plat rond en bois ou en terre, Mulde Zenker 711 a (Cuvîntul turcesc însuș e de origine greacă). Romînul *covătă* e și el probabil de origine turcească.

rom. *crac*; alb. *kráhă* Oberarm, Arm, Schulter, Flügel M. Wört. 203. Cuvîntul albanez e după M. Wört. băștinaș. Cel romîn e probabil de origine slavă.

rom. *creștet*; alb. *krëštă* Mähne, Borste, Bürste, Zwiebelwurzel M. Wört. 205, Gast. Rev. 31. Cuvîntul albanez e însă latinul *crista*, iar cel romînesc e derivat prin *-et* din verbul *cresc* Tiktin Wörterbuch.

rom. *crișc*; alb. *kris* knirschen M. Wört. 189. Ambele onomatopeice.

rom. *cücüu, cüfu*; alb. *kuťš* Hund in der Kindersprache, Lockruf des Hundes M. Wört. 218. Cuvinte analoage cu înțelesul de *cine, căfel* în multe limbi romanice, apoi în sirba, ungara. Aici aparține și albanezul *kütă* și poate românul *cotéiü* (Vezi mai sus *cotéiü*). Origine obscură. Vezi apropieri în M. Wört. (unde însă trebuie șters macedoromîn *căťăüă*, care e > *catella!*), dar mai ales în Diez Etymologisches Wörterbuch I sub *cuccio*. După M. Wört. cuvintele acestea și-ar avea originea în interjecții. Asupra lipsei de fundament a acestei păreri vezi mai sus sub *cotéiü*.

vechiu român *cucură* tolbă de săgeți, Köcher, carquois; alb. *kukură* Köcher M. Wört. 211. Ambele cuvinte își au originea în mediogrec *κουκουρον* cu acelaș înțeles, care el însuș e de origine germană, vechiü german *chochar*.

rom. *cucuvăă, cucumăă, cucuvăe, cucuvéică*, Eule, chouette (Pentru alte variante vezi Marian, Ornitologia poporană romină I, 196); alb. *kukuvăiă, kukuvăikă, kukumătše, kukumătše, kukumătškă, kukomătškă*, Eule M. Wört. 211. Cuvînt onomatopEIC, care se găsește cu acelaș înțeles și în neogreaca (*κουκουβάγια*), bulgara (*kukumăvka*), italiana (*cucuveggia*), și e înregistrat în glosarele lui Papias (la Ducange: *cucuma-noctua*) și Scaliger (Corpus glossariorum V, 596, ³⁸: *cecuma* [probabil greșală în loc de *cucuma*]-*noctua*). Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen 258, presupune la baza cuvîntului românesc un latin popular **cucumella*, ceia ce este posibil.

rom. *culbéc*; alb. *katšamit, kăđmit, kărmit, krămit, kărmit, kămit, garmit* Schnecke M. Wört. 182, H. Pr. pag. 88 sqq., H. Col. anul 1883 pag. 198 sqq. Origine obscură. Presupuneri etimologice pentru cuvîntul albanez vezi la M. Wört. și la Vasmer 27. Vezi mai jos *melc*.

rom. *curcubăü*; alb. *ütlibër, ütber, ütvér* Regenbogen M. Wört. 460, Cihac Dictionnaire II pag. 717. Cihac, care în Dictionnaire I, 65 încercase să derive *curcubăü* din **concurveus*, îl dă aici ca probabil de origine albaneză. Originea cuvintelor român și albanez e obscură.

rom. *cürpăn*; alb. *külpär, külpără, kürpul* Art Schlingpflanze, clématite sauvage M. Wört. 213. Cu siguranță cuvîntul românesc e acelaș cu cuvintele albaneze. Aceste din urmă sînt probabil autohtone. Este oare cel român împrumutat din albaneza?

rom. *cûrsă*; alb. *kûrðă* Falle, Fangeisen M. Wört. 216. Ambele cuvinte sînt sigur identice. M. Wört. presupune împrumut din turcește, *kurs*, disque, toute chose ronde et plate, Scheibe, Zenker 697 b. Nu se poate ceva mai neprobabil. Originea cuvintelor e obscură. După Barić 42 cuvîntul albanez e băștinaș și cel român e împrumutat din albaneza. După C. Diclescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 464 (în Dacoromania IV) cuvîntul romînesc e provenit din vechiul grec *κροττα* Flechtwerk, iar cel albanez e împrumutat din romînește.

rom. *cutéz*; alb. *kudzôj*, *gudzôj*, *gutsôj*, *kuldzôj* wage M. Wört. 209; neogrec *κοτῶ*, *ἀποκοτῶ* cutez. Sînt evident aceleaș cuvinte. Originea e obscură. Nu-î de loc probabil, cum crede Mikl. B. Conson, II, 11 („höchst wahrscheinlich“!) că cuvîntul romînesc ar fi împrumutat din albaneza. Cuvinte analoage ca schelet și înțeles se mai găsesc (orî aũ fost altă dată) și în dialecte italienești de răsărit (Venezia, Istria, Abruzzo, Puglia) Ovidiu Densușianu, Histoire de la langue roumaine, I, 224, 359, Bartoli D. I, 290. Densușianu derivă din mediogrecul *κοττιζω* aleam ludere.

rom. (limba veche) *dărștină*, *dîrștină*, țăsătură aspră, cămeșă aspră pe care o poartă cineva în semn de doliu orî pentru a face penitență, cilice, Sack (Vezi Tiktin Wörterbuch); alb. *trăstă*, *drăštă* Brotsack, Wandersack M. Wört 434, H. Cuv. I, 275. Vezi mai jos *trăistă*.

rom. *deh* interjecție; alb. *deh* also Pek. 218, H. Cuv. I 275.

rom. *dezgăuc*; alb. *kăfkă* Hirnschädel, Gehäuse von Schnecken, Schaltieren und Schildkröten, Trinkgefäss aus dem Flaschenkürbiss M. Wört. 165, H. Cuv. I, 275. Cuvîntul albanez e după M. Wört. împrumutat din neogreacă, *καῶκα*. Cuvîntul român, ca și corelativul său *dezghîoc*, trebuie pus în legătură cu *găoáce*, *ghióc*, a căror origine este obscură.

rom. *dîrstă* Walkmühle; alb. *dărstilă*, *trăstilă* Walke, Walkmühle M. Wört. 65; Cihac Dictionnaire II, 717. După Cihac cuvîntul român ar fi împrumutat din albaneza. Pentru M. Wört. cuvîntul albanez ar fi de origine latină, **tersillis*, **terstilis* > *tergere*, ceia ce nu-î de fel sigur, din cauza lui s neprefăcut în ș. În asemenea caz cuvîntul romînesc ar fi în adevăr împrumutat din albaneza, orî direct, orî prin bulgara, *drăstîă* walke, *drăšta* Walkerei.

rom. *dóbă*; alb. gheg *def* kleine Handtrommel M. Wört. 62, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul albanez e împrumutat din turcește,

def tambourin Zenker 430 a. Cel românesc e de origine ungară, *dob* Trommel.

rom. (limba veche) *drăstă* traistă; alb. *trăstă*, *drăstă* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434, H. Cuv. I 275, 305. Vezi mai jos *traistă*.

rom. *druête* „trunchiul de lemn nu tocmai gros, dar sănătos, negăunos, după ce s-a tăiat”. Revista critică-literară, director Ar. Densușianu, anul III pag. 123; alb. *dru*, articulat *drūia* Holz, Baum, Stange, Pfahl, Brennholz M. Wört. 75. Radicale identice și băstinașe în ambele limbi. Cuvîntul român e derivat din *dru-* prin sufixul românesc *-ête*.

rom. *fasolă*; alb. *fasul*, gheg *frașule* Bohne, M. Wört. 111, Gast. Rev. 30. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi latinul *phaseolus*. Cel român din ce limbă vecină e împrumutat, nu se poate ști sigur.

rom. *fărîm*, *fărîmă*; alb. *ðărrmōi* zermalme, zersplittere, zerreibe, *ðărrime* Splitter, Scherbe, Trumm, Brotkrume M. Wört. 90. Este evident că cuvintele romîne și albaneze sînt identice. După M. Wört. cele albaneze și-ar avea originea în latinul **fragminare*. În asemenea caz cele romîne sînt împrumutate din albaneza. După Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 582 originea trebuie căutată în latinul **farrimen* > *far*. În asemenea caz **farrimen* ar fi unul din elementele latine comune celor două limbi și care în alte limbi romanice nu se găsesc. Origine obscură.

rom. *fluer*; alb. *floëre*, *floëre* Flöte, Pfeife M. Wört. 108, Gast. Rev. 29. Origină obscură.

rom. *găleş*; alb. *kalësh* cu ochii negri Ped. 76₁₇. Este evident că cuvîntul românesc, întrebuițat mai ales despre ochi, „mă uit găleş”, „cu ochii găleş” (mit schmach tenden Augen, cum traduce Tiktin Wörterbuch), nu poate fi separat de cel albanez. Origine necunoscută. M. Wört. 170 dă cuvîntului albanez înțelesurile—foarte deosebite între ele—dicht behaart, blond, și se întrebă dacă nu va fi cumva la bază albanezul *leş* păr, Haar. Sigur că nu!

rom. *gard*; alb. *garð*, articulat *gârði* Hecke, Zaun M. Wört. 119. Potrivirea de schelet și de înțeles este completă. Din contra este mare deosebire în ambele privinți față de vechiul bulgar *gradŭ* τείχος, τοίχος, murus, din care de obicei este derivat cuvîntul românesc. Pentru aceia este justă observația lui M. Wört. că „se poate bănuși că cuvintele albanez și român ar

fi împrumutate din slava, dar nu se poate proba acest lucru". După Giuglea 357 cuvîntul romînesc ar putea fi latin *carduus*. Imposibil din toate punctele de vedere.

rom. *găta*; alb. *gat* bereit M. Wört. 121, Mikl. Slav. 9, Sand. Grund. 529. Cuvintele romîn și albanez sînt identice. Din contra slavul (vechîu bulgar, bulgar, sîrb) *gotovŭ* paratus stă de o parte. Nicî cuvîntul romîn, nicî cel albanez, nu s-au putut dezvolta, conform alunecării sunetului din aceste limbi, din slavul *got-* (Albaneza a dezvoltat *ă* din indogermanul *ó*, iar nu din *ó* mai recent, cum e cel slav, care din punct de vedere al timpului împrumuturilor slave ale limbii albaneze e mai recent decît *ó* latin). Cuvîntul albanez e sigur autohton, iar cel romîn e ori și el autohton ori împrumutat din albaneza.

rom. *găură*; alb. *găvră* Loch. M. Wört. 37. Cuvintele aparțin sigur împreună, dar originea lor latină nu-î așa de sigură, după cum s-ar crede. Pentru cuvîntul romînesc aŭ propus ca etymon latinul *caulae* încă Cipariu, Gramatica limbii romîne, I, 117, și Burlă, Studii filologice, 40, iar pentru cuvintele romîn și albanez aŭ propus pe **cavula* Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 701 și Tiktin Wörterbuch. În asemenea caz cuvîntul albanez ar fi împrumutat din romînește, căci în elementele vechi latinești diftongul *ăŭ-* înainte de *r* devine *ă* în albaneza. Dar probabil cuvîntul albanez, și prin urmare și cel romîn, nu pot fi separate de albanezele *vără* Loch, *govără* Grube, *varr* (gheg *vorr*) Grab, *vărroi* begrabe, M. Wört. 37, dintre care pe *govără* îl derivă M. Wört. dintr-un cuvînt latin, și anume din **cavanum*. La acestea se mai adauge faptul că adiectivul corespondent lui *găură* este *găunos* (Care din care a eșit? *n* din *r* ori *r* din *n*?). Origine obscură.

rom. *gălbază*. Vezi *călbază*.

rom. *găsesc*; alb. *džai*, *dzei* finde M. Wört. 140, Cihac Dictionnaire II, 717. Cihac socoate cuvîntul romînesc împrumutat din albaneza. Cuvîntul albanez e băștinaș, radicalul *gend-*. Originea celui romînesc e obscură.

rom. *ghimpe*; alb. *džämp* (articulat *džambi*), *glimp*, *glămbă*, gheg *džem* Dorn M. Wört. 140, Cihac Dictionnaire II, 717. După Cihac și M. Wört. cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza. În albaneza cuvîntul e băștinaș, radicalul *gtemp-* după M. Alb. V, 80 și Ped. Zeit. XXXIII, 547. În alte limbi nu se găsește. Despre cuvîntul romînesc nu se poate spune cu siguranță că e împrumutat din albaneza, căci dintr-un radical

glemp- s-a putut dezvolta prin alunecarea sunetului românească actualul *ghimpe*, iar acest radical se poate să fie tot așa de bine băștinaș român, după cum e băștinaș albanez.

rom. *ghionode*; alb. *džon* Nachteule M. Wört. 141. Cuvintele aparțin sigur unul la altul. Origine obscură.

rom. *ghïuj*; alb. *džüş* Grossvater M. Wört. 143, H. Col. anul 1876 pag. 1. Este evident că ambele cuvinte sînt identice. După Jokl Unt. 28-37 cuvîntul albanez e băștinaș. Dacă este adevărat, cum spune Jokl Unt., că radicalul primitiv al cuvîntului a fost *su-*, apoi cuvîntul românesc nu s-a putut dezvolta prin limba românească, ci trebuie să fie împrumutat din albaneza.

rom. *gîcesc*; alb. *džai*, gleiche, passe, stehe (von Kleidern), *džan* es ist passend, steht zu, *ndžan* se cuvine, *džără* Aehnlichkeit, *džăikās* gleich, ähnlich, *džăšim*, *ndžăšim* ähnlich, *mă džăsen* mir scheint dass, *tsas* nähere, bringe nahe, *tsăsim* annähernd, ähnlich M. Wört. 137, 220. Să fie vreo legătură între cuvîntul românesc și cele albaneze? In C. D. V, 255₁₄ cuvîntul macedoromîn sună *nghise* 3 p. s. perfect. Compară radicalele *get-*, *gets-*, *ges-*, care se găsesc în diferite limbi germane mai vechi și mai nouă cu înțelesurile de „aflu, capăt, cunosc, gîcesc” (începînd dela gotul *get-* găsesc, până la actualul englez *guess* gîcesc), pentru care vezi Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 410. Cuvintele albaneze sînt foarte probabil băștinașe. După o comunicare a lui G. Pascu romînul *gîcesc* ar fi >**gîtcesc*> bulgar *gatka* énigme.

rom. *gîdil*; alb. *guduŧis*, *gidžitōi* kitzle M. Wört. 133, H. Col. anul 1873 pag. 110, Gast. Rev. 31. Cuvintele aparțin unul la altul. Origine obscură.

rom. *gîmbéz*, *gîmbosésc*; alb. *gabōi* betrüge M. Wört. 116. Aproximarea a fost făcută de Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 135. Weigand dă cuvintelor romînești înțelesul de *tăuschen*, luîndu-se probabil după dicționarul lui Tiktin. Pentru *gîmbéz* Tiktin, care traduce cu *tăuschen*, *hintergehen*, *betrügen*, dă din limba veche un singur exemplu, din Neculaïu Costin, în Letopisețe Cogălniceanu, I, 433, iar pentru limba actuală trimete la Șezătoarea II, 229. Exemplul din Neculaïu Costin însă n-are înțelesul de *înșel*, ci de *prînd*, *pun mîna pe*, iar în Șezătoarea se dau înțelesurile *apuc*, *prînd*, *ajung*, *pun mîna!* Pentru *gîmbosésc* Tiktin dă exemple numai din limba veche, care au într-adevăr înțelesul de *înșel*. În realitate

gîmbéz (*gîmbosésc* e un derivat din *gîmbéz*) e probabil > *gamba* (Vezi § 319 supt acest cuvînt), iar alb. *gabói* este sigur împrumutat din italiana după M. Wört. (și Weigand recunoaște aceasta): italian *gabbare*. După Weigand cuvîntul românesc *gîmbéz* ar fi împrumutat din albaneza, ori direct, ori indirect prin mijlocirea bulgărescului *gabam*, care acest din urmă ar fi sigur împrumutat din albaneza.

rom. *gógă* Menschenfresser, Wehrwolf Bărceanu Dicționar romîn-german; alb. *gógă* Gespenst, Wauwau, zum Kinderschrecken M. Wört. 126, Cihac Dictionnaire II 717. Cuvintele sînt onomatopeice, dar e surprinzătoare potrivirea de formă și de înțeles între ele. Pentru Cihac cuvîntul românesc ar fi împrumutat din albaneza. Nimic mai neprobabil.

rom. *grăpă*, herse, Egge (nr. *grep*, *grip* undiță, împrumutat din albaneza, Capidan 532); alb. *grep* Angelhaken, Haken M. Wört. 129. De aceeași origine cu romanicele italian *grappa* Krampe, francez *grappe* Weintraube, spaniol *grapa* eiserne Klammer, etc. > vechi german *krappa*, *krapfo* Haken, pentru care vezi Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 4760. În toate părțile, afară de limba romînă și de venețiana (*grapa*, vezi dicționarul lui Boerio), cuvîntul înseamnă un instrument cu care apuci, prinzi ceva, un cîrlig ori ceva analog, și acest înțeles l-a avut probabil dela capul locului și cuvîntul românesc, după cum s-ar vîdea din izolarea *a se ținea grăpă de cineva*. Înțelesul de *herse*, *Egge* îl are cuvîntul numai în romînește și în venețiana, ceia ce face probabilă presupunerea că s-ar fi putut introduce ca nume al acestui instrument agricol din limba venețiană, odată cu instrumentul însuși. Dela Sași cumva cuvîntul n-a putut veni, căci la dinși *grap* înseamnă Weintraube, ca și francezul *grappe*, Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde, neue Folge, Band XXXIII pag. 96. După Giuglea 392 cuvîntul românesc și cel albanez ar fi de proveniență directă veche germană.

rom. *grésie*; alb. *gris*, *gärris* ritze, kratze, *gărăsă* Schabholz, Schabeisen M. Wört. 130, Cihac Dictionnaire II 717. Cuvîntul albanez e băștinaș, în alte limbi nu se găsește. Cel român e probabil împrumutat din albaneza, dupăcum a recunoscut încă Cihac.

rom. *groăpă*; alb. *grópă* Grube, Graben, Grab M. Wört. 131, Mikl. Slav. 9. Cuvîntul albanez e probabil băștinaș, căci chipul cum explică M. Wört. posibilitatea unui împrumut din slavă

(vechii bulgar *grobŭ*, bulgar și sîrb *grob*), în felul acela că *-p* dela forma nearticulată a unui presupus albanez masculin **grop* s-ar fi lăŕit și la forma articulată a aceluî masculin, și apoi la femininul *grópă*, e contra spiritului limbii albaneze. În tot cazul cuvîntul romînesc de origine slavă nu poate fi, căci cu niciun preț nu se poate explica prin romînește prefacere lui *b* în *p*. E posibil ca cuvîntul romîn să fie de origine albaneză.

rom. *grumáz*; alb. *gurmás*, *grumás*, articulat *gurmázi*, *grumázi* Kehle M. Wört. 135, Mikl. Slav. 9, Șain. 293. Cuvintele sînt identice. Radicalul *grum-* mai apare în romînul *su-grum*, italianul *digrumare*, francezul *gourmand* (Vezi Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 63, Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 3888) și e de origine obscură. Sufixul *-áz* din cuvintele romîn și albanez este străin limbii romînești și, după cît știu, și celei albaneze. În romîna există sufixele de origine obscură *-éz*, *-iz*, *-úz*, asupra cărora am spus eu ceva în *Zeitschrift für romanische Philologie* XXXI, 302 sub cuvîntul *ceciltz*, dar ele sînt deminutive. Să fie și *-áz* din *grumáz* un sufix deminutival, și să formeze o a patra formă a sufixului obscur *-áz*, *-éz*, *-iz*, *-úz*? Cu alte vorbe, nu se poate afirma temeinic că romînul *grumáz* ar fi împrumutat din albaneza.

rom. *grunz*; alb. *gründă* Kleie M. Wört. 132. Cuvintele aparțin sigur unul la altul. Originea lor este obscură. Vezi Capidan 456, 532.

rom. *gúșă*; alb. *gúșă* Hals M. Wört. 135, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 31. Cuvîntul, care se găsește cu forme și înțelesuri analoge și pe alt teren romanic, este de origine obscură, și legătura lui cu *geusiae* din Marcellus Empiricus (care ar fi însemnînd după Ducange *obraz*, după Schuchardt *Zeitschrift für romanische Philologie* XXI, 199 ori *gingiŭ* ori *cerul gurii*, iar după Meyer-Lübke *Etymologisches Wörterbuch* No 3750 *gŭtlej*, și care din punct de vedere al sunetului nu-î sigur dacă nu trebuie cetit cumva *keusiae*) este problematică. Vezi Meyer-Lübke locul citat. Nimic nu ne îndreptățește să presupunem că ar fi cuvîntul romînesc împrumutat din albaneza, ori cel albanez din romîna.

rom. *hămesesc*; alb. *hámăs* Fresser M. Wört. 144. Apropierea a fost făcută de Sextil Pușcariu în *Convorbiri Literare* XXXVIII, 464 și în *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* 60. Cuvîntul romînesc, care mai are variantele *hămisesc*, *hemesesc*, *hemisesc*, iar în vechea romînă suna *hămnesesc*, *hem-*

nisesc (Vezi Tiktin Wörterbuch), trebuie pus mai degrabă în legătură cu neogrec $\chi\upsilon\mu\acute{\alpha}\omega$ aorist $\epsilon\chi\acute{\omicron}\mu\eta\sigma\alpha$, $\chi\upsilon\mu\iota\zeta\omega$ aorist $\epsilon\chi\acute{\omicron}\mu\iota\sigma\alpha$ répandre, verser, fondre, se précipiter, macedoromine *hima* adverb „în jos“, *himuséscu* verb „mă las în jos, mă afund“, albaneze *himă* s. f. Abhang, *himisem* vb. pasiv steige herab M. Wört. 157, pe care cuvinte albaneze M. Wört. le derivă din neogrecele $\chi\upsilon\mu\alpha$ effusion, $\chi\upsilon\mu\acute{\alpha}\omega$ se précipiter. Înțelesul primitiv al cuvîntului romînesc va fi fost „dobor la pămînt“ (transitiv), „cad jos“ (netransitiv), și acest înțeles apare atît în exemplele date de Tiktin din limba veche, precum și în izolatele întrebunțări de astăzi.

rom. *hûdiță*, *ûdiță*; alb. *ûdă* Weg M. Wört. 455. Mai degrabă de cuvîntul albanez trebuie apropiat cel romînesc decît de slavele *hodû* incessus, *hoditi* ambulare, cum fac Cihac și Tiktin. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel romîn—și anume **hûdă*, **ûdă*, din care s-aû derivat actualele *hûdiță*, *ûdiță* prin *-iță* —e orî împrumutat din albaneza orî băștinaș.

rom. *hututûÿ*, întrebunțat mai ales la feminin, *hututûe*; alb. *hutôi* sperre den Mund auf, gaffe verwundert, verdumme, *hutâts* der Vergessliche, Maulaffe, *utüem* Dummkopf M. Wört. 155. Este o necontestată legătură de schelet și de înțeles între cuvîntul romînesc și cele albaneze, care sînt băștinașe. Aceasta nu însemnează însă că am avea a face numai decît cu vreun împrumut dintr-o limbă în cealaltă.

rom. *ia!* *îată!*; alb. *ia!* *îate!* sieh! hier! da! M. Wört. 160. Tot așa bulgar *éto* voici, voilà, turc *ia!* Partikel zu Einführung einer Frage, hé, hé quoi, nun Zenker 945 c. Probabil simple coincidențe, care se pot explica în fiecare limbă prin mijloace proprii. Romînul *ia* mai degrabă decît un sunet reflex este o scurtare din *îcă* > *eccum*, *eccam*, în tot cazul nu-î latin *eja*, cum presupune Cihac Dictionnaire I 116, căci din *eja* trebuia să iasă în romînește *îdză*. Iar romînul *îată* e foarte probabil scurtat din *îcăță*, care acest din urmă, după cum și Cihac a recunoscut cu dreptate, Dictionnaire I 85, e compus din *îcă* și pronumele *te* (Cihac locul citat face apropieri nimerite cu cuvinte italienești: rom. *îcăță*—it. *eccoti*, rom. *îcăl*—it. *eccolo*, rom. *îcăo*—it. *eccola*, rom. *îcăne*—it. *eccoci*). Tot așa în albanez *îate* *-te* este probabil pronumele personal 2 persoană acuzativ singular *tă*, iar *ia-* este un sunet reflex. Bulgarul *éto* este sigur pronumele vechi bulgar *îéto* hoc. Turcul *ia* este probabil un sunet reflex.

rom. *ițiesc*, și anume reflexiv *mă ițiesc* (Dicționarele înregistrează o altă formă, pe care eu n-o cunosc, *mă ițesc*); alb. *ëtsăi* gehe M. Wört. 97. Să fie vreo legătură între cele două cuvinte? Pe cel albanez M. Wört. îl derivă din latinul **itiare*, ceia ce nu-î sigur. Tiktin derivă pe *mă ițesc* din interjecția *iții*, iar pe aceasta din *iți îi*, pronunțare copilărească pentru *aici îi*, ceia ce iar nu-î de fel sigur. Mai degrabă interjecția e derivată din verb, decît din contra.

rom. *imbiu*, *inghiu* îndemn; alb. *bie* führe, bringe M. Wört. 35. Cuvîntul albanez e băștinaș. Cel român are probabil numai o întimplătoare asemănare cu dînsul și e ori un derivat din *imbi* > *ambo* ori e provenit din *ambire*.

rom. *încăléz*; alb. *ndzat* mache lebendig, mache fett, heile, măste, *džatä* lebendig, lebhaft, mutig, kräftig, fett M. Wört. 137, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul român împrumutat din albaneza. Apropierea lui Cihac nu-î mai rea decît cea pe care o face Tiktin cu latinul *callum*. După M. Wört. cuvîntul albanez e băștinaș. Originea cuvîntului românesc e obscură.

rom. *îngăim*; alb. *gănëi* betrüge M. Wört. 123, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul român împrumutat din albaneza. După M. Wört. cuvîntul albanez e italianul *ingannare*, ceia ce nu-î probabil (Vezi supt § 319 *ingannare*). Cel român e de origine obscură.

rom. *înghit*; alb. *ndžit* klebe, leime, setze zusammen M. Wört. 309, Gast. Rev. 31. Apropierea a fost făcută de Gast. Rev. Cuvîntul albanez însă după M. Wört. e băștinaș și aparține la acelaș radical la care aparțin latinele *glis glitis*, *gluten*. Cel român e sigur *inglutio*.

rom. *îņep*, *ņapă*; alb. *ņep* spitzer Fels, *ņăpis* mache stachelig, spitze Jokl 20. O curioză coincidență de sunet și de înțeles, macarcă originea de o parte și de alta e cu totul alta. Cuvîntul albanez e băștinaș după Jokl, radical *koipo-*. Cuvîntul românesc eu socot că nu poate fi separat de italienele *inzeppare* Keile eintreiben, Keile hineintreiben, *zeppa* Keil, Span (Compară apoi român *îņepătură*, italian *inzeppatura*), care sînt de origine obscură, și că nu trebuie pus în legătură cu vechiul bulgar *tsk̄piti* findere și cu cuvintele analoage slave, care toate înseamnă „despic, despicătură, crăpătură“ (Vezi-le la Cihac Dictionnaire II, 430).

rom. *jumătate*; alb. *džümäs* halb, *džümäsä* Hälfte M.

Wört. 143; Mikl. B. Conson. II 12, 76. Origine obscură. Nu este probabil că cuvintele aparțin împreună. Mikl. B. presupune cu încredință că cuvîntul român ar fi derivat din cel albanez. M. Alb. II 319 propune ca etymon pentru ambele cuvinte pe *dimidietatem*, pe care-l propusese și Cihac Dictionnaire I 165. M. Wört. separă cuvîntul albanez de cel român și-l derivă pe cel albanez din grec ἡμιουος. Tiktin Wörterbuch derivă cuvîntul român din *medietas* cu metateza primelor două silabe: **dzemetâte* > **medzetâte*. Pentru Barić 35 cuvîntul albanez e băștinaș, iar cel românesc e împrumutat din albaneza.

rom. *jumulêsc*, *jupêsc*, *jupuêsc*; alb. *hump*, *hup* verliere, gheg *humătôj* verderbe, zerstöre M. Wört. 154, Barić 36. Apropierea a fost făcută de Barić, care socoate cuvintele românești ca împrumutate din albaneza, unde vor fi existat și forme cu *ĝ*- alături de cele cu *h*-, căci etymon cuvîntului albanez ar fi indogerman **supo*- și, dupăcum *u* va fi fost accentuat ori neaccentuat, ar fi rezultat conform alunecării de sunet albaneze ba *ĝ* ba *h*. Originea cuvintelor românești este obscură.

rom. *laf*, *lăfăesc*; alb. *laf* Unterredung, Geschwätz, *lafôs* spreche, *lafôsem* unterhalte mich M. Wört. 233 (*l* după Ped. 150). Origine turcă, *laf*. Verbul român *lăfăesc* nu trebuie separat de substantivul român *laf*, cum face Tiktin Wörterbuch, care consideră pe cel dintîiu ca de origine necunoscută. Să se ia în considerare înțelesurile toate ale turcului *laf*: mot, parole, discours, conversation, babil, jactance, vanité, présomption, impudence, homme impudent Zenker 789 a. Înțelesul lui *mă lăfăesc* este „mă port necuviincios și arogant în vorbe și în gesturi” și se potrivește cu acela al originalului turc.

rom. *leăgăn*; alb. *lăkünt*, *likünt* schaukle M. Wört. 242, Miklosich Rumunische Untersuchungen I₂ 22. Cele două cuvinte n-aŭ a face unul cu altul și sînt ambele de origine obscură.

rom. *lehăesc*; alb. *leh* belle M. Wört. 240. Probabil cuvintele sînt identice. Cel albanez după M. Wört. e băștinaș. Să fie oare cel român împrumutat din albaneza? Cihac îl derivă din slavul *liho glagolati* blaterare. Wędkiewicz în Mitteilungen 269 l-ar deriva ori din *Leah* ori din slavul *lŭgati* (malorus *thati*) lügen.

• rom. *leș*; alb. *leš* Leichnam M. Wört. 241, Mikl. Slav. 10. Amîndouă de origine turcească, *leș* cadavre Zenker 789 a.

rom. *lêurdă*; alb. *hŭdără*, *hŭdră*, *hŭrdă* Knoblauch M. Wört. 154, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost fă-

cută de Cihac. Cuvîntul albanez după M. Wört. e băștinaș. Cel român e de origine obscură.

rom. *ligheân*; alb. *lădzên* Waschbecken M. Wört. 234, Gast. Rev. 346. Ambele cuvinte sînt de origine turcească, *le-kên* Zenker 795 a.

rom. *lostîn* guzgan; alb. gheg *loš* Höhle M. Wört. 232, H. Cuv. I 287. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine slavă. Cel român e de origine obscură.

rom. *mal*; alb. *mal* Berg, Gebirge M. Lat. 805, M. Wört. 256, H. Cuv. I 288, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvinte sînt sigur identice. Cel albanez e autohton după M. Wört. (unde se spune că se poate explica prin mijloace indogermane, macarcă M. Lat. afirmase că n-ar fi indogerman) și după Jokl Unt. 162. Cel român e foarte probabil și el autohton, radical *mállu-*. Legătura cu *Dacia maluensis* (C. I. L. III, 13704) din Dacia traiană, tradusă mai tîrziu în latinește prin *Dacia ripensis* din Dacia aureliană, este incontestabilă și probează că înțelesul de *ripa* al cuvîntului românesc este străvechii *).

rom. *măre*; alb. *mað*, articulat *máði* gross M. Wört. 252. Originea cuvîntului român este obscură. Cuvîntul albanez e băștinaș. Se poate întîmpla ca asemănarea dintre ele să fie bazată pe o înrudire originară.

rom. *mázăre*; alb. *móðulă* Erbse M. Lat. 805, M. Wört. 284, H. Col. anul 1877 pag. 522, H. Cuv. I, 190, 291, Șain. 293, Sand. Grund. 529. Cuvintele sînt identice. Cel albanez e băștinaș după M. Wört. (macarcă și după M. Lat. și după M. Wört. ar putea să nu fie indogerman) și după Jokl Unt. 182. Băștinaș probabil e și cel român. Aproximarea de dacul *mózula* μόζουλα (variantă μίζηλα) din Dioscorides de materia medica a fost făcută de Gr. Tocilescu în Dacia înainte de Romani, București, 1880 pag. 569 (Analele Academiei romine seria I tomul X) și de A. Papadopol-Calimah, Pedaniu Dioscoride și Luciu Apuleiu, Analele Academiei romine seria I tomul XI, pag. 51. Dacul *mózula* însă însemna cu totul alt ceva decît românul și albanezul *mázăre*, *móðulă*, anume planta numită de Greci θύμος, thymus serpyllum L., cimbrisor, serpolet, Quendel, Thymian. Compară § 82 No 10.

*) Cuvîntul *maluensis* (*maluesis*) mai apare în numele unei colonii din Dacia traiană, *Colonia maluesis*, cu poziție nehotărîtă, C. I. L. III, diploma LI (LXXXVII).

rom. *măgăr*; alb. *gomăr* Esel M. Wört. 126, *magăr* Esel M. Wört. 253. Ambele din neogreacă, *γομάρι* Esel. Meta-teza *mag-* > *gom-* are loc la acest cuvânt și în bulgara și sîrba. După Barić 54 cuvîntul albanez *magăr* ar fi băștinaș, derivat prin prefixul *ma-* din acelaș radical care se găsește în albanezele *garris* schreien wie ein Esel (M. Wört. 120), *kritš* Eselsfüllen (M. Wört. 206).

rom. *măgură* (și *măgûră* după Pușcariu Convorbiri Literare anul 1899 pag. 739); alb. *măgulă* Hügel M. Wört. 118, H. Cuv. I 288, Șain. 293. După M. Wört. și cuvîntul albanez și corespondentul vechiî bulgar, *mogîla* tumulus (de unde rominul *moghilă*), sînt probabil împrumutate dintr-o a treia limbă (Argumentarea lui M. Wört. însă e curioasă: „Albaneze *a* și *u*: slave *o* și *y* ca în cuvintele primitiv înrudite. Fiindcă însă înrudire primitivă greu se poate admite [din cauză probabil că -g- intervocalic nu s-ar fi putut păstra în albaneza], apoi este posibil ca ambele limbi să fi împrumutat dintr-o a treia“. ?). După M. Wört. apoi, fără să se arăte motivul, cuvîntul romîn e împrumutat din albaneza. După Pap. et. 33 cuvîntul romînesc își are originea în latin *magulum* Maul, bot: din *bot* înțelesul se va fi schimbat în acel de Backe, Wange, umerii feței, precum atestază neogrecul *μάγουλον* obraz, joue > *magulum*; apoi, după cum din latin *gena* umărul feței s-a dezvoltat în macedoromîn înțelesul de *dzeănă* deal, tot așa se va fi dezvoltat din *magulum* umărul feței acel de *măgură* movilă. Există destulă dificultate, și în dezvoltarea înțelesului, și în acea a sunetelor (Pentruca din *măgulum*, adecă din pluralul considerat ca feminin singular *măgula*, să poată eși *măgură*, trebuie să admitemi că un primitiv **măgură* a devenit prin influința sufixului *-ură* **magură*, că a devenit apoi *măgûră*, după cum și sună cuvîntul în macedoromîn, alături cu *măgûlă*, după Pap. et., și chiar în dacoromîn poate pe alocuri, și că în sfîrșit și-a strămutat accentul pe prima silabă și a devenit actualul dacoromîn pretutindenî întrebuințat *măgură*. Dacă o strămutare de accent pe *-ură* s-ar mai putea de bine de rău admite, prin influința sufixului *-ură*, nu se poate pricepe de fel strămutarea ulterioară a accentului depe penultima pe antepenultima. Ar mai trebui doar să admitemi că alături cu *măgûră* se mai păstrase primitivul **măgură!*). Origine obscură. În tot cazul de un împrumut din albaneza nu poate fi vorba. În albaneza cuvîntul e relativ recent, precum probează păstrarea lui *g* intervocalic, iar în ro-

mîna ar fi trebuit să se introducă încă din timpul romînei primitive, deoarece *-l-* intervocalic s-a prefăcut în *r*. Barić 51 admite că cuvîntul albanez e băştinaş şi înlătură dificultatea provenită din păstrarea lui *-g-* intervocalic prin aceia că consideră cuvintele albanez de o parte şi slav de altă parte ca derivate ambele în acelaş fel printr-un prefix *ma-* din indogerman **gula*, care ar fi însemnat *Wölbung*. În asemenea caz este curioasă accentuarea cuvîntului albanez pe prefix. Apoi cuvîntul albanez ar trebui să fie de relativ recentă dată, în tot cazul mai nou decît elementele latineşti din limba albaneză, la care mediile intervocalice cad, şi ne-am aştepta ca simplul **gula* să mai fi existînd în această limbă, ceia ce nu are loc. După Vasmer 18 cuvîntul slav se poate explica prin mijloace slave din radicalul *mog-*, de unde aū eşit şi vechile bulgare *mogō* pot, *mošti* putere, iar cuvîntul albanez e împrumutat din vechea bulgară.

rom. *măi*; alb. *mōiă* M. Wört. 286, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn ca împrumutat din albaneza. E o simplă coincidenţă. Interjecţia romînă *mă*, *măi* se adresează la bărbaţi, cea albaneză (alături cu *mōiă* este şi *moī* Ped. 161) se adresează la fimeî. Interjecţia albaneză apoi, împreună cu forma pentru bărbaţi *moré*, *mré*, aparţine la interjecţia neogreacă $\mu\omega\rho\acute{\epsilon}$ (originea?), care, şi sub forma aceasta, şi sub forma *bre* > *mre* > *moré* (Vezi Hatzidakis în *Byzantinische Zeitschrift* IV, 412), s-a răspîndit în toate limbile din peninsula balcanică. La acest grup de interjecţii, de obirşie neogreacă, aparţine romînul *bre*. Dacă însă şi romînul *mă*, *măi*, cu care te adresezi la bărbaţi, aparţine la acest grup, este îndoios. Romînul *mă*, *măi* este scurta din *măre*, interjecţie care are aproape acelaş înţeles. Întrucît interjecţia cu care te adresezi la fimeî, *fa*, este o scurtare din *fătă*, să nu fie oare *măre* > *mas*, *maris*? (*ă* se explică din cauză că interjecţia se întrebuiţează mai mult neaccentuată în tact, ca proclitică la cuvîntul următor).

rom. *mărăcine*; alb. *mārtsină*, *mārtsin*, *mātsină* rhamnus zizyphus Brustbeerbaum, rhamnus paliurus, Dornstrauch M. Wört. 275. Cuvinte identice. Origine obscură. De obicei cel romîn e pus în legătură, dela Cihac Dictionnaire I 157 începînd, cu latin *marra* houe pour extirper des broussailles, cu italienele (admise ca derivate dela *marra*) *marruca*, *marrucaio* épine, broussailles, şi cu albanez *murris* Schwarzdorn, Hagedorn M. Wört. 292. Tot astfel Puşcariu *Etymologisches Wörterbuch* No

1025, Tiktin Wörterbuch. M. Wört. sub *mărtșină* propune pentru cuvîntul albanez, însă cu multă îndoială, ca etymon un **myricina* > *myrica* (μυρίκη) welsche Tamariske. Pentru cuvîntul romînesc a propus apoi acelaș etymon **myricina* G. Pascu Etimologii romînești, Iași, 1910, pag. 47. Jokl Ind. XXXVI, 149, cu privire la romînul *mărăcine* și la albanezul *murris*, pe care acest din urmă M. Wört. îl apropia de neogrec πρου-*velιά*, ἀμπουρνελιά Schwarzdorn > *prunus*, trimete iarăș la italian *marruca*, latin *marra*.

rom. *melc*; alb. *katšamiț*, *kăđmiț*, *kărmîț*, *krămiț*, *kărmî*, *kămiț*, *garmiț* Schnecke M. Wört. 182, H. Pr. pag. 88 sqq., H. Col. anul 1883 pag. 198 sqq. Origine obscură. Presupuneri etimologice pentru cuvîntul albanez vezi la M. Wört. și la Vasmer 27. Vezi mai sus *culbéc*.

rom. *mëndre*; alb. *măndüră* Art, Weise M. Wört. 272, Cihac Dictionnaire II 718. Apropierea a fost făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn împrumutat din albaneza. Cuvîntul albanez după M. Wört. e de origine italiană, *maniera*. Originea celui romîn e obscură.

rom. *mire*; alb. *miră* gut, schön M. Wört. 279, H. Col. anul 1873 pag. 110, Șain. 293. Cuvîntul albanez după M. Wört. e băștinaș. Originea probabilă a celui romîn am dat-o la § 273 nota a doua, pag. 377.

rom. *mistrêț*; alb. *mistrêts* Zwerg M. Wört. 280. Cuvinte identice ca schelet. După M. Wört. cel albanez e împrumutat din romînește (Cel puțin așa s-ar înțelege din vorbirea obscură „Ist rum. mistrêț”). Pentru cel romîn au propus Cihac Dictionnaire I, 168 latin **moesticus*, iar I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1905 pag. 1131-1134 latin *mixticius*. Origine obscură.

rom. *mînz*; alb. *măs*, articulat *măzi* männliches Füllen M. Wört. 276, Gast. Rev. 346. Cuvîntul, care se găsește cu forme și înțelesuri analoage și pe alt teren romanic, este după M. Wört. băștinaș în albaneza, radical *mandiu-*. Tot așa e foarte probabil băștinaș în romîna. Africativizarea *-diu-* < *-dz-* datează încă din limba de origine, căci Messapii pe Jupiter, căruia îi sacrificau un cal, îl numiau *menzana*, și acest cuvînt *menzana* cuprinde sigur radicalul *menz-* = rom. și alb. *manz-*. Vezi pentru aceasta M. Wört.

rom. *mînzăt*; alb. *măzăt* junger Stier M. Wört. 276. Cuvinte identice: acelaș radical, pentru care vezi sub *mînz*, ace-

laš element derivativ *-ăt*, acelaș înțeles. În romîna există un sufix activ *-ăt*, în albaneza nu. Să fie cuvîntul albanez împrumutat din romînește?

rom. *mlăștină*; alb. gheg *Imaşk* Schlamm M. Wört. 247, Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 463-464. Apropierea a fost făcută de Sextil Pușcariu, care ar vedea în cuvîntul albanez (pe care M. Wört. îl consideră ca împrumutat din italiana, *limaccio* Schlamm) un derivat din latin *limus*, și în cel romîn un împrumut din albaneza: *mlăștină* ar fi un derivat prin **ină* din *Imaşk* = **Imășkină*. Foarte probabil cuvintele romîn și albanez nu aparțin unul la altul. Originea celui romîn este obscură.

rom. *molid*, *molidv*, *moliŧt*; alb. *măténă*, *mătéză* Ulme, *molkă* Edeltanne Jokl Unt. 193-203. După Jokl Unt. cuvîntul albanez e băștinaș și cel romîn ar fi împrumutat din albaneza, anume dintr-un presupus albanez **moliđă*. Originea cuvîntului romînesc rămîne cu toate acestea obscură.

rom. *moș*, *moășă*, *moșteán*, *moștenesc*; alb. *mótsă*, *móșă* Greis, Alter, *mótsim* bejahrt, langjährig, *moșatár* Altersgenosse M. Wört. 263, Mikl. Slav. 10, H. Cuv. I 294, Șain. 293, Sand. Grund. 529. Cuvîntul albanez e băștinaș după M. Wört. și aparține la albanezul *mot* Jahr. Este evident că romînul *moș* este identic cu albanezul *móșă*, și probabil e împrumutat din albaneza, căci în această limbă există un sufix derivativ *-ș*, prin care s-a putut deriva *mótsă*, *móșă* din *mot* (Acest sufix apare astăzi ca *-șăm*, prin care se derivă adiective din substantive: *i túrpšăm* schändlich > *turp* Schande, *i mentšăm* gescheit > *ment* Verstand, *i ndrítšăm* glänzend > *drită* Licht. Vezi Pek. 224. *mótsă* a fost dela capul locului, ca și *mótsim*, un adiectiv și a însemnat bejahrt, langjährig), pe_cînd în romîna nu există. Romînul *moșteán*, de unde *moștenesc*, e derivat prin *-eán* din **moș* și a suferit metateza *șt* > *tș*, după cum bine a recunoscut H. Cuv.

rom. *múgur*; alb. *múguł* Ppropfreis, Spross M. Wört. 288, H. Cuv. I 294, Gast. Rev. 347, Șain. 293. Cuvintele sînt evidente identice. Origine obscură. Barić 54 presupune că cuvîntul albanez ar fi băștinaș, derivat prin prefixul *ma-* dintr-un simplu **guł*, care astăzi nu mai există, și că cuvîntul romînesc ar fi împrumutat din albaneza. Cuvîntul romînesc însă este străvechiu, după cum probează *-l* < *-r-*, și deci străvechiu ar trebui să fie și cel albanez, care a trecut prin împrumut, după

Barić, în romînește, și atunci nu se poate explica pentru ce n-a căzut *-g-* intervocalic în cuvîntul albanez. Barić pomeneste despre o influință analogică pe care ar fi exercitat-o simplul **gut* asupra compusului *mûgut*, dar, trecînd peste puțina probabilitate a unei asemenea influințări analogice, ne-am aștepta ca simplul **gut* să mai fi existînd în albaneza, ceia ce nu are loc.

rom. *murg*, *amûrg*; alb. *murk*, articulat *mûrgu*, dunkel, schwarz, grau M. Wört. 292. Origine necunoscută. Dela Romîni și Albaneji cuvîntul a trecut în diferite limbi slave și în neogreaca, pentru care vezi M. Wört. Pelingă etimologia *amurca* propusă de M. Wört. (Vezi mai sus sub § 319), s-aŭ mai propus și altele tot atît de puțin probabile: **moricus* > *morum* de Weigand XII Jahresbericht 103, ἀμολγός de mine în Principii de istoria limbii. După Barić 105 și Treimer 375 cuvîntul albanez ar fi băștinaș, iar cel romîn ar fi împrumutat din albaneza. După C. Diclescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, I, pag. 447, 457 *amûrg* și *murg* sînt două cuvinte deosebite și cel dintîiu este provenit din grecul ἀμολγός, iar cel de al doilea din grecul ionic *μουργικός > μούρον mură.

rom. *mușcôiu*; alb. *mušk*, *mûškă*, *mûtškă* Maulesel M. Wört. 293. Cuvîntul albanez e autohton după M. Wört., radical *musk-*. Cel romîn e derivat prin *-ôiu* din **mușc*, și fiindcă *sc* < *șc* nu se poate explica prin limba romînă, romînul **mușc*, în caz cînd radicalul vechiu a fost *musc-*, trebuie să fie un împrumut din albaneza. Forma pe care o prezintă cuvîntul în limbile slave de sud și de răsărit e prea deosebită de cea a cuvîntului romîn, pentruca acesta să poată fi considerat ca împrumut slav, după cum susține Cihac II, 206. După Barić 56 radicalul primitiv albanez n-ar fi *musk-*, ci *mušik* > indogerman **muğsiko-*. În asemenea caz s-ar putea întîmpla ca și radicalul primitiv romînesc să fi fost un *mušic-*, așa că cuvîntul romînesc ar putea fi și el autohton.

rom. *na!*; alb. *na!* da! nimm! M. Wört. 296. Tot așa în multe limbi slave și în neogreaca. Vezi Cihac Dictionnaire II, 207 și M. Wört. Cihac și Tiktin Wörterbuch admit fără motiv pentru cuvîntul romînesc origine slavă. Origine obscură.

rom. *nănă*; alb. *nănă*, gheg *nănă* Mutter M. Wört. 297, Mikl. Slav. 10. Origine obscură. În tot cazul cuvîntul romînesc e împrumutat din vreo limbă oarecare. În afară de albaneza cuvîntul mai apare sub forma *nân-* în sîrba, *nana* mater, bulgara, *nana* terme de caresse à l'adresse de la tante, neogrec (după M. Wört.) νάννη Tante.

rom. *năpîrcă*; alb. *nepărkă* Viper, Natter M. Wört. 303, Şain. 293. Cuvintele sînt identice. Origine obscură.

rom. *noiân*; alb. gheg *uiâne* Ocean M. Wört. 456, H. Cuv. I, 295, Şain. 293. Cuvîntul albanez e un derivat din băştinaşul *uiă* Wasser. Cel român e de origine obscură şi nu prea vechi în limbă, după cum probează *-ân-*. Că ar fi împrumutat din albaneza e puţin probabil.

rom. *ortomân*; alb. *urtă* demütig, friedfertig, klug, tapfer, kühn, M. Wört. 458, Treimer 354, H. Col. anul 1876 pag. 31. Cuvîntul albanez e băştinaş după M. Wört. şi Treimer. Cu dînsul cel românesc n-are însă a face întru nimic. Să nu se ascundă cumva în acest din urmă *Otomân*, influinţat prin etimologie populară de romînul *ort*? Tot aşa cred eu că romînul *hojmalău* nu-î alt ceva decît *Osmanlıu*.

rom. *pălă*, întrebuiţat mai mult la plural, *păle* dünne Lage, Schicht; alb. *pălă* Falte, Reihe M. Wört. 320. Cuvintele sînt evident identice. Cel albanez e băştinaş după M. Wört., radicalul *pol-*. În altă limbă nu se mai găseşte. Cuvîntul românesc este probabil împrumutat din albaneza.

rom. *pat*; alb. *pat*, *pătă* Stockwerk M. Wört. 324, H. Col. anul 1873 pag. 112. Cuvîntul albanez e după M. Wört. de origine neogreacă, *πάτος* Fussboden. Cel român, care se găseşte în toate dialectele şi în dialectul dacoromîn apare din limba veche până azi ca unicul cuvînt pentru *lit*, *Bett*, este grei de admis că ar fi de origine neogreacă. Originea lui, greacă de sigur, trebuie să se urce mai sus, până la mediogreacă, *πάτος* pavementum, tabulatum > grec *πάτος* betretener Weg. După Pascu, Lateinische Elemente im Rumänischen 276 cuvîntul românesc ar fi latin **pavatum*.

rom. *păpălügă*, *păpărüdă*; alb. *peperónă* acelaş înţeles ca al cuvîntului român M. Wört. 327. Cuvinte analoage ca formă şi înţeles se mai găsesc în neogreaca, *περπεροῦνα*, sîrba, *prporuša*, vezi M. Wört., apoi în bulgara, dialecte italiene, provenşala, pentru care vezi Pascu, Lat. Elemente 262. Origine obscură. După Pascu Etimologii romîneşti, 30 punctul de plecare ar fi varianta romînă *păpărüdă* > *pupula uda*, iar după acelaş autor Lateinische Elemente 262 punctul de plecare ar fi latin *papaver* din cauza florilor de mac cu care se împodobesc păpărudele. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 208 *păpărüdă* ar fi grec *Πομφολύγη*, o zîină, soţiea lui Okeanos.

rom. *păstréz*; alb. *pastróï* reinige M. Wört. 323. M.

Wört. derivă cuvintele romîn și albanez din neogrec *παστρέω* reinige, care el însuș ar fi italianul *spastare* den Teig abschaben. Cihac I, 198 și după el Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 6255 derivă cuvîntul romîn din **parsitare*. Spitzer 326 încearcă (dar nu reușește) să explice pe cel albanez prin mijloace proprii albaneze. Și în bulgara, *păstriă* conserver, garder, soigner, ménager (decî înțelesurile romînești), *pastreniie* conservation.—Origine obscură.

rom. dr. *păstură* „materia cea neagră și amară din faguri” Șezătoarea III, 84, „material otrăvitor în fagur, de color gălbîu-vînat, adunat de albine pe timp săcetos, depe plante veninoase” Săghinescu Vocabular romînesc 30, *păstură* „der Honigseim [miel vierge] Bărceanu Wörterbuch; mr. *prîstură* „stomah, burtă de vită” Dalametra, *plăstură* „pîntecele cu tot conținutul lui” P. B. glosar, *păstură* „murdăria din pîntecele unei vite” Mihăileanu; alb. *bustură* „was sich im Magen der Wiederkauer befindet” M. Alb. V, 71. Apropierea a fost făcută de Capidan 477, și probabil cuvintele romînești și albanez aparțin laolaltă. Pentru dr. *păstură* au propus Tiktin Wörterbuch și Pascu Sufixe 57 latin. **pestula*, deminutiv dela *pestis*. Pentru dr. *păstură* și cuvintele macedoromîne au propus Cihac și Pap. et. 42 latin *pastura*. Origine obscură.

rom. *penchiū*, *pinchiū* Fink Bărceanu Dicționar romîn-german (Marian Ornitologia, care ar trebui să fie informatorul principal, dă la II 382 formele *penchiū*, *pentiū* ca luate din Cihac Dictionnaire II, 521, și cu toate acestea Cihac are formele *pinchiū*, *pintiū*! Tiktin dă forma *penchiū* fără izvor, iar forma *pinchiū* după lexiconul de Buda); alb. *benk* Fink M. Wört. 32. Cuvinte analoge cu acelaș înțeles se găsesc în o mulțime de limbî. Origine obscură. Cuvîntul romîn în tot cazul e de curînd introdus, după cum probează *-én-*.

rom. *petică*; alb. *pëtkă* Kleid M. Wört. 330. Asupra cuvîntului albanez spune M. Wört.: „*pet-* reprezintă un mai vechiū *pait-*, *-kă* este sufix: **paitaka*. *pait-* este radicalul din gotul *paida* haină și din grecul *βαίτη* haină de piele a păstorilor și țărănilor”. Ped. Krit. X_{II} 344: „Thumb în Zeitschrift für deutsche Wortforschung VII 266 sqq. crede că albanezul *pëtkă* haină este un element german și anume gotul *paida*, care la rîndul său este provenit din grecul *βαίτη*. Cuvîntul got ar fi pătruns în albaneza între secolul 1 înainte de Hristos și secolul 6 după Hristos. Fiindcă Thumb respinge și el împrumuturile

pe care Löwe admite că le-ar fi făcut albaneza din vechea germană [Este vorba de articolul lui Richard Löwe, *Altgermanische Elemente der Balkansprachen*, în *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung* XXXIX 265-334. Presupusele elemente gotice din limba română, stabilite de Löwe, au fost cercetate și respinse de Meyer-Lübke în articolul *Altgermanische Elemente im Rumänischen?* publicat în același volum din aceeași revistă pag. 593-599], apoi *pëtkă* ar fi primul element vechi german din albaneza probat într-adevăr ca atare. -t- însă face, după cum și Thumb recunoaște, dificultate. Curios este apoi și sufixul, căci sufixul albanez productiv *-kă*, de pildă din *štšipätärkă* Albaneză, este de origine slavă“. Ca element gotic al limbii albaneze recunoaște cuvântul *pëtkă* și Jokl 104. Dificultatea din partea sufixului dispăre, dacă admitem că sufixul nu-i *-ka*, ci latinul *ica*, astfel că **pättica* va fi fost vreun adiectiv, întrebuințat întâiu ca atribut al lui *vestis*. Nici diftongul *ăi*, *ăë* < *ê* nu face vreo dificultate, dacă am vrea să admitem că cuvântul s-a dezvoltat pe terenul limbii române, căci *ăë* < *ê* este ceva obișnuit în românește (Vezi § 237 No 23). Singura dificultate este, și din punct de vedere al limbii române, și din acel al limbii albaneze (căci probabil albanezul *pëtkă* este provenit din **pë-tăkkă*, vezi Jokl, *Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches*, în *Indogermanische Forschungen*, XLIV, 43), *d* < *t*. Dacă trecem peste această dificultate și voim să considerăm cuvântul ca de origine gotă, apoi el e tot atât de mult direct de origine gotă în româna ca și în albaneza, căci nimic nu ne îndreptățește să credem cu cuvântul românesc ar fi împrumutat din albaneza (cum susține Meyer-Lübke *Romanisches etym. Wörterbuch* No 6547). Iar dacă formarea prin sufixul *ica* se admite, apoi mai degrabă se poate vorbi de un împrumut al albanezei din limba română, deoarece **pättica* ar fi un cuvânt al latinei populare din răsăritul Europei, adică al limbii române primitive. În orice caz românul *petică* (care se găsește și în macedoromân, *peatică*, *peatic*, și meglenit *pëtic*) > vechi român **peâtecă* (Nici în *crestomatierea* lui Gaster, nici în *dicționarul* lui Tiktin nu se găsește vreun exemplu de acest cuvânt din vechea română, dar aceasta se datorește numai întâmplării. Ce se va fi găsit în materialul adunat de mine, nu pot ști, pentru că el zace la Academia Română. Tiktin înregistrează din vechea română numai pe masculinul *pëtec* [sigur *pëtec* ori *pătec*], care e un derivat din *petică*) = albanez *pëtkă* și ambele aceste cuvinte n-au probabil nimic a

face cu etyma propuse pentru cuvîntul romînesc de Cihac I, 207 (pittacium > πῖττάκιον, tot așa Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1287) și de I. A. Candrea în Convorbiri Literare anul 1904 pag. 874-881 (> *pătă* > **pitta*, πῖττα smolă).

rom. *pîrău*; alb. *părrúa*, articulat *părrói* Bett eines Flusses, Baches, Bach, Thal, Waldstrom M. Wört. 335, Mikl. Slav. 10, Șain. 293. Cuvintele sînt identice, -*ău* din cel romînesc provine din -*ou* (Vezi § 240 No 62). Origine obscură. Cuvîntul se mai găsește numai în bulgara, *poroi* torrent. După Vasmer 50 el este de origine bulgărească. După Jokl Unt. 277 el este un derivat dintr-un verb albanez **ren* a curge. După C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, pag. 491 (în Dacoromania IV) el este vechiul grec **παρροή* > *παραρροή*.

rom. *pîrlăciū*; alb. gheg *părlăi* raube M. Wört. 237. Alături cu *pîrlăciū*, care are aproximativ înțelesul francezului *filou*, se mai întrebuițează, rar, cu înțelesul de *filouter*, un verb *pîrlăsc*, și cu înțelesul de *filouterie*, un substantiv *pîrleală*. Tiktin, care n-are pe *pîrlăciū*, cel mai întrebuițat din cele trei cuvinte, consideră pe *pîrlăsc* și *pîrleală* ca aparținînd la verbul de origine slavă *pîrlăsc* verbrennen, versengen. După M. Wört. cuvîntul albanez aparține la albanezul *lai* wasche, bade > *lavare*, ceia ce nu-î de fel sigur. Eū consider cuvintele romîn și albanez ca aparținînd împreună și de origine obscură. Compară *șperlăsc* fur Săghinescu Vocabular romînesc, Iași, 1901 pag. 70. Eū însumi cunosc verbul *șperlăsc* fur. Cihac Dictionnaire II 243 înregistrează pe *sperluire*, *șpărluire* cu înțelesul de action de tromper și le pune în legătură cu *spêrlă* cendre chaude. În favoarea derivării cuvintelor romînești din verbul *pîrlăsc* verbrennen, versengen, ar pleda următorul loc din Sulzer, Geschichte des transalpinischen Daciens, II, 349: „Chipul cel mai obișnuit, în care hoții jăfuesc lumea în Dacia transalpină, este că surprind pe bieții țărani noaptea pecînd dorm, ū leagă de lăvițile pe care erau culcați, și-î ard cu potcoave înroșite în foc peste corpul gol atîta vreme, până ce spun unde li sînt banii ascunși ori îngropați. Acest mod de a proceda al hoților de acolo este așa de obișnuit, încît nu zice nimeni că cutare ori cutare a fost prădat, ci că cutare ori cutare a fost fript, ars (gebrannt)“.

rom. *plaiū*; alb. *plăiă* Abhang, Seite Jokl Unt. 174. Jokl Unt. admite pentru cuvintele romîn și albanez (cu rezerva că cel albanez ar putea fi împrumutat din romînește) ca etymon

latinul popular de origine greacă **plagius*, pe care l-a pus la baza cuvintelor romanice romîn *plaiü*, dalmat *plui*, bellunez *piai*, italian *piaggia*, francez *plage*, catalan *platja*, provensal *playa*, spaniol *playa*, portughez *praya* Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 6564. În realitate, dacă în celelalte limbi romanice un *plagius* (πλάγιος) grec, primit ori cu *ġ* ori cu *ȳ* (*ȳ* > *ġ* apare în limba greacă încă din secolul II a. Chr., vezi Brugmann Griechische Grammatik § 33), prezintă din punct de vedere al lui *ġ* ori *ȳ* acea dezvoltare pe care au căpătat-o *ġ* ori *ȳ* (= *j*) latinești înseș în aceleas înprejurări, în limbile romînă și albaneză acest grec *plagius*, primit ori cu *ġ* ori cu *ȳ*, prezintă în cuvintele romîn *plaiü*, albanez *plaiă* altă dezvoltare din punct de vedere al lui *ġ* ori *ȳ* decît acea pe care au căpătat-o în aceste limbi latineștile *ġ* ori *ȳ* (= *j*) în aceleas înprejurări, în grupurile adecă *ġ*+*ĩ*+vocală și *ȳ*+vocală (Pentru dezvoltarea în romînește a grupului latin *ġ*+*ĩ*+vocală și a grupului latin *ȳ*+vocală vezi § 253 No 192 și § 256 No 218. Pentru dezvoltarea în albaneza a aceloras grupuri latine vezi M. L. Lat. pag. 1052). Dacă prin urmare pentru cuvintele respective din celelalte limbi romanice etymon **plagius* se poate numi latin popular, pentru cuvintele romîn și albanez acest etymon este însuș grecul πλάγιος, cu pronunțarea neogreacă *pláγios*: cuvintele romîn și albanez nu sînt alt ceva decît neogrecul πλάγιον (citește *pláyon*), cõtê, flank, cõtê. Cuvintele romanice adecă provenite din grecul πλάγιος nu sînt toate de aceiaș vrîstă: cuvintele romanice celelalte afară de cel romînesc sînt mai vechi, cel romînesc (macarcă atestat încă în veacul XVII) este mai nou, și tot așa mai nou este cel albanez.

rom. *púpăză*; alb. *púpăză* Christophorides (care traduce cu εἶδος πτηνοῦ „un fel de pasăre). Mai degrabă decît un derivat prin *-ză* din *upupa*, cuvîntul romînesc e împrumutat din albaneza. Vezi și cele spuse la § 315 No 15.

rom. *rățã*; alb. *rósã* Ente M. Wört. 368, H. Cuv. II 16. Cu forme analoage cuvîntul se găsește în multe limbi (Vezi la M. Wört.), întocmai cu forma romînească în sîrba și slovena. Origine obscură. După Barić 80 cuvîntul albanez ar fi autohton. După Vasmer 55 el ar fi de origine latină.

rom. *rázãm*, *rázim*, substantiv și verb; alb. *rãzã*, gheg *rrãzã*, *rãndzã* Wurzel, Fuss des Berges, *rãdzim* Abgrund M. Wört. 365. Cuvintele albaneze iș au originea în latinul **rãdĩca*. Apropierea de cuvintele romîne a fost făcută de Pușcariu

în Convorbiri Literare anul 1904 pag. 260. Foarte probabil substantivul românesc e împrumutat din albaneza și apoi din el s-a derivat imediat verbul. După August Scriban în Arhiva Iași, Octombrie 1922, pag. 532, cuvîntul ar veni din **remediare*.

rom. *rîmf*, *rîmpf*, *remf*; alb. *rrufë*, *rräfë* Blitzstrahl M. Wört. 376, H. Col. anul 1873 pag. 221. M. Wört. derivă cuvîntul albanez din grecul *ῥομφαία*. Tot cu grecul *ῥομφαία* pune în legătură și Hasdeu cuvîntul românesc, care înseamnă aristo- lochia clematitis L., din cauză că frunzele acestei plante ar să- mănăna cu o sulică. Decît numai nu pe grecul *ῥομφαία* il pune Hasdeu la baza cuvintelor romîn și albanez, ci pe cuvîntul băș- tinaș thrac, pe care l-aŭ împrumutat Grecii sub forma *ῥομφαία* și Romanii sub forma *romphaea*. *ῥομφαία*, *romphaea* era o armă thracă, o sabie mare și lată (Vezi dicționarele lui Passow și Georges), și cuvîntul e sigur thrac. Că între o asemenea armă și *săgeata* fulgerului de o parte (la Albaneji), frunzele unei plante de altă parte (la Romîni), s-a găsit asemănare, și că numele acestei arme a devenit acel al *fulgerului* de o parte, al plantei de altă parte, este foarte natural. Iar le- gătura cuvintelor românesc și albanez direct cu cuvîntul thrac, așa cum o face Hasdeu, este mai firească decît legătura lor di- rect cu cuvîntul grecesc, cum o face M. Wört. Decît numai, în vreme ce cuvîntul albanez derivă într-adevăr din acel etymon, thrac ori grec, tipul *romphaea*, derivarea celui romîn din el, tipul *romphaea* ori chiar tipul **rompha*, e mai puțin sigură.

rom. *rînză*, stomahul păsărilor, stomah (Vezi Tiktin Wör- terbuch); alb. *rändäs* Lab M. Wört. 365. În ruteana și în polona, în care limbă cuvîntul a pătruns din romîna, *rîndza* înseamnă „eingetrockneter Kalbsmagen mit der Substanz womit die Schaf- milch eingesäuert wird“. Miklosich Wanderungen der Rumunen 18. În macedoromîn cuvîntul, *arîndză*, înseamnă stomah și chiag. Aceasta înseamnă că și cuvîntul dacoromîn a avut odată înțe- lesul de Lab, chiag, al cuvîntului albanez. Este imposibil să despartă cele două cuvinte unul de altul. Cel albanez foarte pro- babil este băștinaș și aparține, mai degrabă decît la albanezul *rândă* schwer (care nu-î > *grandis*, după cum presupunea M. Wört. [Vezi sub § 323]), cum susține M. Wört., la albanezul **ren* a curge după Jokl Unt. 276-282. Cel românesc presupune un etymon **rëndia* ori **rëndza* și probabil este și el băștinaș, iar nu împrumutat din albaneza, cum presupun M. Wört. și Jokl Unt. Cihac II, 313 considera cuvîntul românesc ca identic cu

rînsă, rînză chaton de coudrier, de noyer, d'aune, etc., Kätzchen > vechiul bulgar *rěsa* acelaș înțeles, și argumenta că „le rapport métaphorique est celui que les chatons des arbres ressemblent à des franges et que l'estomac des animaux ruminants est aussi comme frangé”. Weigand XVI Jahresbericht, 227 reia întocmai părerea și argumentarea lui Cihac, dar le dă ca cum ar fi descoperirea sa proprie, în Balkan-Archiv III, 217 însă derivă cuvîntul românesc din albanez gheg *rranǎzǎ*, deminutivul albanezului gheg *rran-* „Schweine- oder Ziegenmagen”, care ar fi > latin *ren*.

rom. *rusălii*, 1) o sărbătoare, Pfingsten, pentecôte, 2) niște zine rău făcătoare; alb. *rusăľǎ* Schlampe M. Wört 369. Cuvintele romîn și albanez sînt de origine slavă (vechiul bulgar *rusaliĭa* pentecôte, sîrb *rusalje* pentecôte > latin *rosalia*; pentru cuvîntul albanez, și tot așa pentru macedoromînul *rusăľe* pentecôte Weigand Aromunen II 128, se poate gîndi cineva și la mediogrec *ρουσάλια*, o sărbătoare de după paști, probabil pentecôte > latin *rosalia*; pentru macedoromîn se potrivește și latin *rosalia*). Din cauza înțelesului de *fimee rea* a cuvîntului albanez, care se apropie de acel de zină rău făcătoare a cuvîntului dacoromînesc, Cipidan 472 crede că cuvîntul albanez ar fi împrumutat din dacoromîna, și anume din faza *rusăľe* a latinului *rosalia*, care azi a dispărut din dacoromîna.

rom. *sărác*; alb. *šǎrrime* Splitter, Scherbe (M. Wört 90) Treimer Zeit. 397. Această apropiere făcută de Treimer n-are nicio bază. Întrę cele două cuvinte nu este nicio legătură. Romînul *sărác* e un împrumut slav, vechiul bulgar *sirakŭ* pauper, bulgar *sirák* orfan, compară vechile bulgare *sirŭ* orbus, *siro-mahŭ* pauper, etc. Sufixul *-ak* există în limbile slave. *sirakŭ* e un cuvînt neaoș slav. În romînește în împrejurările din acest cuvînt *i* neaccentuat nu-î fix, ci se poate schimba în *e*, și din **serác* a eșit romînul *sărác*. Nu se poate pricepe cum poate trece cineva peste o etimologie atît de sigură și atît de cunoscută (cel puțin dela Cihac încoace), pentru a propune, din gustul de a fi original, o alta imposibilă.

rom. *scăpăr*; alb. *škreĭp* schlage Funken, schlage Feuer, es blitzt M. Wört. 409. Probabil cuvintele romîn și albanez aparțin împreună. După M. Wört. cel albanez ar fi băștinaș. După Tiktin Wörterbuch ambele cuvinte ar putea fi latin *caperare* runzeln. Origine obscură.

rom. *scrum*; alb. *škrump*, articulat *škrumbi* alles Ver-

kohlte, Verbrannte M. Wört. 409. Cuvintele sînt sigur identice. Origine obscură. M. Wört. presupune derivare din turcește, *kurum* suie, Russ Zenker 716 b.

rom. *sîmbure*; alb. *šûmbută*, *sûmbut* Knopf M. Wört. 92, H. Cuv. I 309, Șain. 293. Cuvintele sînt sigur identice. Cel albanez e băștinaș după M. Wört. Dacă cel român e și el băștinaș ori e împrumutat din albaneza, nu se poate hotărî. După Pericle Papahagi în revista Dunărea, anul II, Silistra, 1925, pag. 79 sqq. cuvîntul românesc e latin *sabulum*, iar cuvîntul albanez e împrumutat din romînește.

rom. *sosésc*; alb. *sos* endige, reiche hin, rette, erreiche M. Wört. 390, Mikl. Slav. 10. Ambele cuvinte sînt împrumutate din neogreacă, σωνω aor έσωσα sauver, atteindre, arriver, suffire, achever, cesser, finir.

rom. *spîn*; alb. *spârk* bartlos M. Wört. 391. Cuvîntul românesc e vechiul grec *σπαυός*, care pelingă alte înțelesuri avea și pe acel al cuvîntului românesc, mit dünne Barte, și care cu acest înțeles, de *spîn*, trăește și până astăzi ca popular în neogreaca. Pentru cuvîntul albanez M. Wört. admite derivare din neogreaca. În realitate el prezintă un caracter hibrid, căci pe de o parte dezvoltarea sunetelor *-âr-* din *-an-* prezintă un caracter de vechime, iar pe de alta neprefacerea lui *s* în *ș* îl arată ca un neologism. Poate că această contradicție s-ar împăca întru cîtva dacă am admite că e împrumutat din romînește, și anume relativ de curînd. S-ar explica atunci și *s* și *ă*, marcă *r > n* ar rămînea tot neexplicat. Vezi și § 237, 3.

rom. *stăpîn*; alb. *stopân* Oberhirt M. Wört. 393, Mikl. Slav. 10, Mikl. B. Vokal. I, 22. M. Wört., după ce mai citează cuvintele vechii bulgar *stopanŭ*, bulgar *stopan*, sîrb *stopanin*, român *stăpîn*, spune că originea este necunoscută. Asupra originii vezi § 237, 3 și § 282. În ce privește în special cuvîntul albanez, el este de relativ recentă dată, după cum probează *s* neprefăcut în *ș* și *ân* neprefăcut în *ăr*. Pentru aceia împrumutat din romînește nu poate fi, pentru că forma romînească *stăpîn* este străveche: pentru ca să împrumute Albanezul pe *stopân* cu *ân* dela Romîni, ar fi trebuit s-o facă aceasta în timpul romînei primitive, și din aceste timpuri străvechi nu se pot explica nici *s* neprefăcut în *ș* nici *ân* neprefăcut în *ăn*, *ăr*. Pentru Barić 93-94 cuvîntul român ar fi latin **hospitanus* și cel albanez ar fi împrumutat din romînește; iar după Giuglea în Dacoromania III 610 sqq. cuvîntul român ar fi latin **stipanus*,

derivat din *stips*, ar fi însemnat la început „om care are stips, care ia banul de pe o moșie“, și la Albaneji ar fi ajuns prin mijlocirea Sîrbilor.

rom. *stărvésc* (N-am găsit acest cuvînt înregistrat nicăiri. Eû însă l-am auzit într-o vorbire ca aceasta: „de mirosul cel rău nu se puteau *stărvî* oamenii“); alb. *stărvit* gewöhne M. Wört. 475. Cuvîntul albanez e băștinaș după M. Wört., care-l pune în legătură cu *viêt* Jahr. Să fie oare cuvîntul romînesc identic cu cel albanez și împrumutat în asemenea caz din albaneza? Ori poate e acelaș cu romînul *stăvésc*, arrêter, fixer, établir > vechiû bulgar *staviti*?

rom. *stîná*; alb. *stan* Stall, Schafperch M. Wört. 391. Cuvîntul albanez este evident împrumutat de curînd, după cum probează *án* neprefăcut în *ăr* și *s* neprefăcut în *ș*, și nu-î împrumutat din romînește, unde *án* < *în* este străvechiû. Pentru cuvîntul romînesc vezi § 97, compară și § 237, 3. După Giuglea 360 cuvîntul romînesc ar fi latin **saeptana*, ceia ce este cu neputință. În Dacoromania III 382 Sextil Pușcariu consideră și el pe romînescul *stîná* ca autohton.

rom. *străiță* traistă; alb. *stráitsă* Brotsack, Wandersack M. Wört. 434. Vezi *traistă*.

rom. *strépede*; alb. *štrep*, articulat *štrébi* Wurm, Made M. Wört. 137. Cuvîntul albanez e de origine obscură după M. Wört., căci *b* din radicalul său face neprobabilă apropierea de radicalul *serp-*, *srp-*, care se găsește și în albaneza, ca și în alte limbi indogermane, cu înțelesul de *a se tîrî*. Cu toate acestea albanezul *štrep* trebuie să fi aparținînd la acel radical, după cum și M. Wört. admite ca posibil, și stă sigur în legătură cu cuvîntul romînesc. Acest din urmă însă nu este fără îndoială împrumutat din albaneza, cum socoate M. Wört. Cuvîntul romînesc presupune la bază un **srepidus*, un adiectiv derivat din *serpere* prin *-idus* după tipul *pallidus* > *palleo*, *squalidus* > *squaleo*. Metateza însă *srep-* > *serp-* nu-î conformă cu spiritul limbii romîne, cu atît mai mult că se opunea analogia lui *serp-* din *șerpe* > *serpens*. Pentru aceia este posibil ca cuvîntul **srepidus* să fie un cuvînt latinesc introdus în romîna prin mijlocirea limbii albaneze, unde metateza *srep-* a putut fi sprijinită de analogia radicalului băștinaș albanez *srp-*, pentru care vezi M. Wört. Romînul *strépede*, deci, ar putea fi un împrumut din albaneza, dar nu este însuș cuvîntul albanez *štrep*.

rom. *strungă*; alb. *štrungă* Abteilung des Pferchs, in dem die Ziegen gemolken werden. M. Wört. 418. Origine obscure. In limbile slave pe unde se găsește (Vezi la Cihac Dictionnaire II 377) e un împrumut din românește. Pentru aceasta e suficientă observația lui Kałuźniacki în Miklosich Wanderungen der Rumunen 19 cu privire la ruteanul *strúnka*: „kleine Oeffnung, durch welche Schafe einzeln zum Melken ausgetrieben werden, vom rumunischen *strunga*“. (Exact acest înțeles îl are și cuvîntul romînesc). Mikl. Slav. 47 presupune un vechi bulgar **strōga*, citează sîrbul *struga*, ungurul *esztrenga*, albanezul *štrungă* și romînul *strungă* și apoi zice: „Dunkles Wort, wahrscheinlich verwandt mit rumunisch *štrîng*, lateinisch *stringo* und daher rumunischen Ursprungs“. Strunga este „locul de scurgere, pe unde se scurg oile una cîte una la muls“ și trebuie pus cuvîntul în legătură cu rădăcina indogermană *sru-* a curge, care cu *t* epentetic se găsește pe teritoriul thrac în numele rîului *Struma* (grec Στρομόν). Cuvîntul e sigur băștinaș în romîna și poate și în albaneza. Nu o derivare din latinul *stringo*, cum credea Mikl. Slav., ci o derivare din acelaș radical primitiv ca și latinul *stringo* admite ca posibilă Jokl 89. Vezi și cele spuse la § 97. După Giuglea 342 cuvîntul romînesc ar fi o contaminație între latin *ruga* și un romîn **stîngă* > vechi german *stanga* prăjină. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 198 *strungă* ar fi grec στενωπρά Enge, Engpass.

rom. *susău*; alb. *šusálă* Rübe des Maiskolbens M. Wört. 420, H. Cuv. I 303. Pe cît se pare prin Rübe des Maiskolbens M. Wört. (și tot așa Hahn) înțelege „știuletele popușoiului, porumbului“. Romînul *susău* înseamnă după Panțu *sonchus arvensis* L., *sonchus asper* Vill., *sonchus oleraceus* L., *sonchus palustris* L., *laiteron*, Gänse-distel, Saudistel; *lactuca muralis* Fresen, *laitue des murs*, Mauerlattich. Deosebirea de înțeles e foarte mare. Aparțin oare cele două cuvinte împreună? Origine obscure.

rom. *susán*; alb. *susám* Sesam M. Wört. 385, Cihac Dictionnaire II 720. Apropierea e făcută de Cihac, care consideră cuvîntul romîn ca împrumutat din albaneza. Ambele cuvinte sînt împrumutate din turcește, *susám* Zenker 577 b.

rom. *șopírlă*; alb. *šapi*, articulat *šapiu* Eidechse M. Wört. 399, Șain. 293. După M. Wört cuvîntul albanez trebuie pus în legătură cu grec σήψ, latin *seps*, spaniol *sapo* (care acest din urmă însă nu aparține la grecolatinul *seps*, ci la un obscur de origine **sappus* Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No

7593). Este curios însă *a* în silaba neaccentuată, căci ori dela *sep-* vei pleca, ori dela *sap-*, în silaba neaccentuată trebuia să fie *ă* conform alunecării de sunet albaneze. În ce privește cuvântul romînesc, o legătură directă a lui cu radicalele *sep-*, *sap-* din presupusele etyma ale cuvîntului albanez este imposibilă. S-ar putea însă stabili o legătură între cuvîntul romîn și cel albanez în următorul chip. Forma ghegă a cuvîntului are radicalul *-in*, *tșapŭ*, articulat *tșapŭni*. Se poate presupune că și forma toscă, care astăzi n-are radical *-in*, va fi avut odată acest radical și va fi sunat *șapi*, articulat **șapiri*. Dintr-un asemenea tosc **șapir-* ar fi putut rezulta un romîn **șăpiră*, **șopiră* (Pentru analoage prefaceri a lui *ă* în *o* supt influința sunetelor labiale învecinate vezi § 242 No 80), care apoi va fi primit sufixul romîn de origine obscură *-irlă*. În tot cazul cuvîntul *șopirlă* este un cuvînt străin de origine obscură. Barić 98 consideră cuvîntul albanez ca autohton și-l trece prin fazele **șap- < *șop- < șap*, iar pe cel romîn îl consideră ca împrumutat din albaneza în faza **șop-*. Forma romînească *șopir-* o explică, ca și mine, dintr-o formă toscă **șopir-*. După Weigand în *Balkan-Archiv*, III, 111 dintr-un presupus latin **sepinula* a eșit un presupus albanez **șăpirăllă*, pe care l-a împrumutat apoi din albaneza limba romînă.

rom. *știră* și *stiră* stearpă (Citații pentru amîndouă formele dă Drăganu în *Dacoromania* II pag. 615-616); alb. *știerră* Lamm, junge Kuh M. Wört. 416. Apropierea a fost făcută de Drăganu locul citat. După M. Wört. cuvîntul albanez e băstinaș, de acelaș radical cu alb. *șterpă* unfruchtbar, și înrudit între altele cu latin *sterilis* și grec *στεῖρα* unfruchtbar; iar din limba illyră și-ar trage originea rom. *sterp*, sloven *stirp* einjähriges Böcklein, sloven *sterpel* gelt, venețian *sterpo* steril (Pe romînul *știră* Gustav Meyer nu-l cunoștea). Din grec *στεῖρα* cu *ei* prefăcut în *i* încă din al treilea secol a. Chr. se explică *știră*, iar *stiră* ar fi provenit poate din *știră* supt influința lui *steárpă*. În tot cazul înrudirea dintre romînul *știră* (care e poate băstinaș), albanezul *știerră* și grecul *στεῖρα* este incontestabilă. În ce privește romînul *sterp*, el greu poate fi explicat ca *illyr*, cum zice Gustav Meyer, ca băstinaș adecă, pentru că un *sterp*-băstinaș, judecînd după grecul *στεῖριφος* și latin *stērilis*, trebuia să aibă un *ě* accentuat și conform cu dezvoltarea sunetelor din limba romînă trebuia să dea naștere unui romîn *șterp*, iar nu *sterp*. Pentru aceia romînul *sterp* nici din vechiul grec *στεῖρι-*

φος nu poate fi eşit. (Vezi la § 319 cuvîntul **exstirpus*). Cu toată asămănarea decî de sunete, romînul *sterp* și albanezul *štêrpă* trebuiesc separate de romînul *știră*, albanezul *štîêrră* și grecul *στêριφος* și considerate mai de grabă >**exstirpus*.

rom. *șut*. Vezi *cîut*.

rom. *tâistră*. Vezi *trăistă*.

rom. *toacă*; alb. *tókă* eiserne oder hölzerne Platte, die die Stelle der Kirchenglocken vertritt M. Wört. 432, Cihac Dictionnaire II 720. Cihac consideră cuvîntul romin ca împrumutat din albaneza. Ambele cuvinte sînt onomatopeice și născute probabil independent unul de altul. Intrucît este mai firesc ca un substantiv de această natură să se derive imediat dela verbul respectiv, și nu din contra, astfel că adevăratul cuvînt onomatopeic să fi fost verbul, iar în albaneza verbul corăspunzător lipsește, este posibil ca cuvîntul albanez să fie împrumutat din romînește. În alte limbî cuvîntul lipsește. Radicalul onomatopeic *toc-* însă cu înțeles analog se găsește și în alte limbî romănice. Vezi Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 8767.

rom. *trăistă*, *tâistră*, *trăistră*, *străiță*, *dărștină*, *dîrștină*, *drăstă*; alb. *trăstă*, *trăistă*, *străiță*, *ștrêiță*, *drăštă*, gheg *trăsă*, Brotsack, Wandersack M. Wört. 434, H. Cuv. I 304. Cuvintele sînt evident identice și etimologia sigură a fost dată de Gustav Meyer în Indogermanische Forschungen II 441: mediogrec *τάγιστρον*, porția de mîncare ce se dă unui cal. Înțelesul a trecut dela conținut asupra continentului și, de unde întîiu cuvîntul însemna mîncarea ce i se dă calului în sac, a ajuns să însemneze sacul, și anume sacul de formă specială care i se atîrnă calului. De vreun împrumut dintr-o limbă în alta nu poate fi vorba cu siguranță: în ambele limbî, prin mijloacele lor proprii, *τάγιστρον* a putut căpăta formele existente. Este însă caracteristic chipul foarte asămănător în care aceste forme s-au dezvoltat. Să se observe în special formele, albaneză *drăštă*, romîne *drăstă*, *dărștină-dîrștină* (dintre care această din urmă derivată din *drăstă* prin *ină*). *dărștină-dîrștină* înseamnă după traducerea lui Tiktin Wörterbuch härenes Hemd, Sack, grobes Gewand, das man zum Zeichen der Trauer oder Busse anzieht, și după aceea a lui H. Cuv. cilice, sac, habit grossier. Aceasta arată că și *drăstă*, din care *dărștină-dîrștină* e derivat, și care înseamnă, după traducerea din H. Cuv., sorte de sac ou de besace, trebuie să fi avut dela început nu înțelesul *sacului* însuș, al *traistei* înseș, ci al materiei din care sacul și traista sînt făcute. Este foarte

probabil, deci, că și albanezul *drăstă* n-a însemnat dela început *traistă*, ci materia din care traista este făcută. Dacă e așa, atunci rominele *drăstă*, *dărștină-dîrștină* și albanezul *drăstă* trebuiesc separate de celelalte cuvinte, care înseamnă *traistă*, besace, musette, Quersack, Bettelsack, Fresssack, și care acelea sînt sigur eșite din grecul *τάχιτρον*, și trebuiesc puse în legătură cu rominul *dîrstă* Walkmühle, și cu albanezul *dărstilă*, *trăstilă* Walkmühle, despre a căror origine obscură vezi mai sus sub *dîrstă*.

rom. *tureác*, *tureátcă*; alb. *tirk* Gamasche M. Wört. 431. Cuvintele aparțin probabil împreună. Origine obscură.

rom. *șap*; alb. *stšap*, gheg *tsap* M. Wört. 387, Sand. Grund. 529. După M. Wört. cuvîntul, care se mai găsește sub forma *șap* în slovacă, polonă, malorusă, ungara, unde în toate părțile probabil există ca împrumut din romînește, ar fi de origine băstinașă albaneză > **sap*, radical *kap-*, care se mai găsește în latin *caper*, grec *κάπρος*. După Ped. Zeit. XXXVI, 337 cuvîntul albanez ar fi de origine slavă. După Diculescu, Die Gepiden, I, pag. 197-198 *șap* ar fi dac=pers *čapis* Bock. —In limba gotă din Crimea *stap* însemna „capră” Diefenbach Wörterbuch der gothischen Sprache II, 318, și acest cuvînt got aparține după R. Much (Indogermanische Forschungen, IX, Anzeiger pag. 198) la radicalul german *stap-* mit Füßen treten, Tritte machen, gehen, la care radical s-a dezvoltat în limbă germane între altele și înțelesul de Heuschrecke: „*Stap* Ziege va fi însemnat la început die Springende, Kletternde”. Origine obscură. Se mai găsește în dalmata, *tsápo* capro castrato Bartoli D. II 258, și în Abruzzo, *tsáppă* șap Bartoli D. I 291.

rom. *șápă*. Vezi mai sus *înșep*.

rom. *șarc*; alb. *șark* Hürde, Pferch M. Wört. 92, Ovidiu Densușianu Histoire de la langue roumaine I 354, Treimer Zeit. 397. După Densușianu și Treimer cuvîntul romînesc și cel albanez ar aparține unul la altul. Puțin probabil. Cuvîntul albanez e băstinaș, cel romîn e de origine obscură. Vezi § 326 No 9.

rom. *șiclău* Bergspitze, Bărcanu Dicționar romîn-german; alb. *șikălă* Gipfel M. Wört. 226. Probabil cele două cuvinte aparțin unul la altul. Origine obscură. Cuvîntul albanez e băstinaș după Vasmer 35. După Lacea în Dacoromania III, 747 cuvîntul romînesc ar fi > ungar *szikla* stîncă.

rom. *șipă* Membran, Häutchen, Bărcanu Dicționar romîn-

german; alb. *tsipă* feine Haut der Eier, stehender Flüssigkeiten, der Zwiebeln, Bast M. Wört. 441. Cuvinte analoage se găsesc în limbă slave, în ungara, mediogreaca, neogreaca. Vezi M. Wört. și Cihac Dictionnaire II 709. Origine obscură.

rom. *țîță*; alb. *tsitsă* weibliche Brust, Brustwarze M. Wört. 90. Tot așa italian *zizza*, german *Zitze*, bulgar *țîța*, sîrbocroat *țîța*. Radicalele *țîț-*, *tit-*, *did-* servesc într-o mulțime de limbă pentru a simboliza acelaș înțeles, vezi Diez Etymologisches Wörterbuch sub italian *tetta*. Originea este onomatopeică și s-a imitat sunetul făcut de copil la supt. Cuvîntul *titia*, cu însemnarea de „carnea pe care o mestecă întîiu mama și apoi o dă copilului s-o minînce“, din Corpus glossariorum latinorum II, 198⁴³, este mai degrabă o reproducere în ortografie latină a unui popular *tița* ori chiar *țîța* decît un etymon real *titia*, *ti-tia*, dela care s-ar fi derivînd cuvinte romanice, între altele romînul *țîță*, cum vrea Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1742.

rom. *uluc*; alb. *luk* hölzerne Kanalrinne, Dachrinne, Quellbecken, Tränke, *ulük* Dachrinne, Kanal M. Wört. 250, gheg *flug* Brett Jokl Unt. 147. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez ar fi > turc *olük*, *ulük* rigole, gouttière, égout, canal Zenker 130 b. După Jokl Unt. 147 sqq. cuvîntul albanez ar fi băștinaș > **välük*, **välüg* din radicalul *lug-* a tăia, astfel că cuvintele turcesc și romînesc ar fi împrumutate din albaneza.

rom. *urda*; alb. *udös* Käse M. Wört. 455, H. Cuv. I 308. După M. Wört. cuvîntul albanez > **urðos* și este identic cu cuvîntul romînesc. Dela Romîni a trecut cuvîntul la multe limbă învecinate cu cea romînă, vezi M. Wört. Origine obscură. *Urda* este brînză extrasă din zărul care a rămas după facerea cașului. Dacă am presupune la bază un cuvînt analog grecului *ὀρός, οὐρός*, Molken, Käsewasser, der wässerige Theil der geronnenen Milch, *urda* ar putea fi eșit dintr-un adiectiv **uridus*, oarecum *caseus* **uridus*, cu genul feminin după analogia lui *brînză*, a cărui cuvînt origine este iarăș obscură. O etimologie analoagă dă Giuglea în Dacoromania III, 586: **uroda* > *ὀρρῶδης*, decît numai este grea de explicat mai ales scurtarea penultimei, pentru că Romanul n-a ținut socoteală de accentul grecesc, dar de cantitatea grecească a ținut socoteală totdeauna. Ca curiozitate însemn etimologiea dată de Weigand, XVI Jahresbericht 223: alb. *urde* ederă, mușchiu (lichen), pecîngină, coriu M. Wört. 154; *urda* ar fi însemnat dela capul locului

„brinză mucegăită, Käseart die mit *Pilz, Flechte* überzogen ist“. S-ar fi putut gândi Weigand tot cu atîta dreptate la albanezul *hürdă* usturoiū, pentru că Romîniî minincă urda cu usturoiū verde, ori la albanezul *hürdă* băltoacă, pentru că jintița, din care se face urda, este turbure ca apa dintr-o băltoacă, ori la turcul *ordâ, urdû*, lagăr, tîrgul din lagăr, camp, marché dans le camp, pentru că se va fi vîndut poate multă urdă prin lagărele cumane, pecenege, osmanlie; etc.! Weigand a repetat apoi această etimologie în *Balkan-Archiv, Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, II, Leipzig, 1926, pag. 283*. Barić 28 consideră cuvîntul albanez ca băștinaș și pe cel romîn ca împrumutat din albaneza.

rom. *urmă*; alb. *džürmă* Fussspur, Fährte M. Wört. 142, Cihac Dictionnaire II 720. Asămănarea parțială de sunet este probabil numai accidentală și cuvintele nu aparțin împreună. Originea ambelor este obscură. După M. Wört. cuvintele romîn și albanez (și tot așa italian *orma* Fussstapfe, Spur, Fusstritt, Fährte) ar putea aparține împreună. Cihac, care pune cuvîntul romîn la elementele albaneze, admite pentru cuvintele romîn, albanez și italian etimologia dată mai înainte de Schuchardt (Kuhn's Zeitschrift XX 252) din grecul $\delta\rho\mu\acute{\eta}$. Meyer-Lübke Etymologisches Wörterbuch No 6112 adoaptă pentru cuvintele romîn, italian, precum și pentru acele cu înțeles întru cîțva analog și cu radicale *osm-*, care apar pe alte terenuri romanice, etimologia dată încă de Diez Etymologisches Wörterbuch I 229, grec $\delta\rho\mu\acute{\eta}$. După Barić 103 alături cu forma albaneză *džürmă* a existat o alta **hurm*, și din această din urmă a rezultat prin împrumut cuvîntul romînesc; ambele forme albaneze ar fi rezultate dintr-un băștinaș **șurma*, dupăcum *u* a fost accentuat ori neaccentuat; *șurma* însuș ar avea acelaș radical cu latinul *serpo*, etc.

rom. *văet* substantiv, *văită* verb; alb. *vaitōi* klage um einen Verstorbenen M. Wört. 461. Cuvînte onomatopice, derivate dela interjecția romînă *vai*, albaneză *vai*. În romîna din *vai* s-a derivat întîiu prin *et* substantivul *văet* și apoi din acest din urmă s-a derivat imediat verbul *văet*. Nu știu însă cum se poate explica *-t-* din verbul albanez *vaitōi*, care, după cum și M. Wört. spune, e derivat din interjecția albaneză *vai*. Să fie verbul albanez împrumutat din romînește?

rom. *vătăm*; alb. *vuaī* leide Schmerzen M. Wört. 479, Barić 73. Apropierea a fost făcută de Barić, care pe cuvîntul

albanez, pe care M. Wört. îl deriva, fără nicio probabilitate, din vechiul bulgar *bol'kti*, îl consideră ca băștinaș și-l derivă dintr-un radical **vatn-*, **vatan-*. Etimologia cuvântului românesc este obscură.

rom. *vătră*; alb. *vătră* Herd, Feuerstelle M. Lat. 805, M. Wört. 464, Mikl. Slav. 9, Gast. Rev. 351. Cuvinte sigur identice. Din romîna s-a lășit cuvîntul la limbile de prin prejur. Vezi M. Wört. și Cihac Dictionnaire II 721. După M. Lat. cuvîntul n-ar fi indogerman. Cihac, care consideră în mod arbitrar cuvîntul romîn ca împrumutat din albaneza, derivă pe cel albanez din latin *atrium*, ceia ce este imposibil. Eü cred că etimologia dată de Diez (Vezi la Mikl. Slav. In Diez Etymologisches Wörterbuch n-am putut găsi nimic) este cea justă: grecul βάρρον Grundlage, Grund, Basis, împrumutat cu pronunțarea mediogreacă *vārron*.

rom. *viézure*; alb. *viédută* ein getreidefressender Vierfüßler, Hamster oder Dachs M. Lat. 805, M. Wört. 474, H. Col. anul 1877 pag. 579, Șain. 293, Sand. Grund. 529. Cuvintele sînt identice. Cel albanez e băștinaș. In alte limbi nu se găsește. Cel romîn e împrumutat probabil din albaneza, dar vreo probă pentru aceasta nu se poate aduce. E tot atît de posibil ca și cuvîntul romîn să fie băștinaș. Compară § 268 No 4 Nota.

rom. *vită*; alb. *viētă* Kalb M. Wört. 476. Apropierea e făcută de M. Wört, care consideră cuvîntul romîn ca împrumutat din albaneza. Albanezul *viētă* e băștinaș și aparține la *viēt* Jahr. Romînul *vită* însă e latinul *vita*.

rom. *vîr*; alb. *vără* Loch (M. Wört. 37), Sextil Pușcariu în Convorbiri Literare XXXVIII, 464. Probabil cuvintele nu aparțin unul la altul, iar cel romîn trebuie pus în legătură cu vechiul bulgar *vrkti vrō* concludere.

rom. *vîrcă* dungă, Streifen auf einer Fläche; alb. *vără* Loch, *vări* Furche in der Hand, in einem Abhang M. Wört. 37, Mikl. Slav. 9. Cuvintele aparțin probabil unul la altul. Origine obscură. Apropieri puțin probabile de cuvinte slave face Cihac Dictionnaire II 457, care dă cuvîntului românesc traducerea neexactă de *lisière*.

rom. *za*: alb. *zavă* Schnalle, Silberscheibe am Riemen des Waffengürtels M. Wört. 481. Ambele cuvinte își au originea în mediogrecul ζάβα lorica, Panzer. Decît numai cel românesc e mai vechi, pentru că a pierdut pe *v* intervocalic, iar cel albanez e mai nou, pentru că l-a păstrat.

rom. *zácaș* (Eü așa am auzit cuvîntul pronunțat. Dicționarele, precum Damé, Cihac, Bărceanu, Pontbriant, Șăineanu, Tiktin, scriu *zăcăș*. Dicționarele traduc cu rancunier, vindicatif, grollend, nachtragend); alb. *džákäs* der Blutdürstige, Mörder, der in Blutrache sich befindende Pek. 220 și indice. Să fie legătură între cele două cuvinte? Cel albanez aparține la *džak* Blut, Blutrache, Mord M. Wört. 136, și e băștinaș. Alături cu *zácaș* -*zăcăș* este un alt cuvînt românesc cu un înțeles cu totul diferit, *zăcăș* faible, malade, alité, infirme, krank, schwach, care e sigur derivat dela *zac* > *iaceo*, și supt influința căruia și-a schimbat probabil *zácaș* accentul.

rom. *zără*; alb. *đatã* saure Milch M. Wört. 230 (După Weigand XVI Jahresbericht 230 ar fi avînd acelaș înțeles ca și românul *zără*, pe care-l traduce cu Buttermilch. Însă românul *zără* înseamnă Buttermilch numai în Muntenia, vezi § 97. Christophorides traduce cu ξινόγαλα, adecã lait caillé, saure Milch, lapte acru, și γάλα δαρμένον, adecã lapte bătut, lait de beurre, babeurre, Buttermilch). Apropierea a fost făcută de Ovidiu Densusianu în Romania anul 1904 pag. 85, apoi de Weigand în XVI Jahresbericht 230. E numai o coincidență întimplătoare. Ambele cuvinte aũ foarte probabil originii deosebite: albanezul *đatã* este sigur acelaș cu grecul γάλα și latinul *lac* (Vezi Walde, Lateinisches etymologisches Wörterbuch sub *lac*), învremece sînt motive de a crede că românul *zără* e un cuvînt cu totul altul (Vezi § 97).

rom. *zbîer*; alb. *vërrás* schreie, blöcke, heule M. Wört. 471. Apropierea a fost făcută de Sextil Pușcariu Etymologisches Wörterbuch No 1932. Cuvîntul românesc, ca și spaniolul *berrear*, portughezul *berrar*, brüllen, blöcken, ar avea originea după Meyer-Lübke Romanisches etymologisches Wörterbuch No 9239 în latinul *verres*, de unde românul *vîer*. După M. Wört. cuvîntul albanez ar fi băștinaș, radicalul *ver-*. Aparțin în adevăr cuvintele român și albanez unul la altul? Și este în adevăr cuvîntul românesc un derivat din *verres*?

rom. *zgăũ*; alb. *zdžũtã*, gheg *zdžũai* Bienenstock M. Wört. 484, unde nu se dă originea cuvîntului, Weigand în XIX-XX Jahresbericht pag. 143. Pentru Weigand cuvîntul albanez ar fi împrumutat din italiana, >un presupus **excavone*, iar cel românesc ar fi împrumutat din albaneza, >un albanez primitiv **zgð*. În realitate și din punct de vedere albanez și din cel românesc dificultatea fonetică de a dezvolta pe de o parte

pe *zdzũiã*, *zdzũai* din **excavone* și pe de alta pe *zgã* din *zgõ* este prea mare. Originea celor două cuvinte, unul românesc și celălalt albanez, care foarte probabil nu aparțin unuia altul, este obscură.

§ 329. Sînt în totul 211 cuvinte. Dacă din ele scădem 26, care aũ numai o întîmplătoare corespondență fonetică fără ca originea sã fie macar cît de îndepãrtat aceiaș, ori sînt onomatopeice [cu excepție de *gõgã*, care are în el ceva specific romîno-albanez] (*acõlo*, *acũm*, *bașcã*, *bica*, *bolborosesc*, *bombãesc*, *bordetũ*, *bõrtã*, *brinci*, *burtucã*, *burtuș*, *cirțãesc*, *clocesc*, *cõlea*, *corcolesc*, *cõt*, *creștet*, *crișc*, *cucumea*, *dõbã*, *gîmbez*, *ia-iãtã*, *înghit*, *sãrac*, *vãet*, *vitã*), rãmin 185 care nu sînt de origine latinã și la care existã o corespondență de origine, ori realã ori posibilã și cît de îndepãrtatã, între limbile romînã și albanezã.

La aceste 185 de cuvinte constatãm urmãtoarele grupuri, în care nu sînt cuprinse însã toate cele 185.

α. Cuvîntul albanez e bãștinaș, cel romîn nu-ĩ bãștinaș ori e de origine obcurã (27 cuvinte).

rom. *abesh*; alb. *beshã*.

rom. *ãbur*; alb. *ãvuł*.

rom. *ajumitul*, *ajumita*; alb. *dzũmã*.

rom. *bãlc*; alb. *pelk*.

rom. *bitușã*; alb. *biștezã*.

rom. *bucșesc*; alb. *mbuș*, *buș*.

rom. *cioãrã*; alb. *sõrrã*.

rom. *cioçirlie*; alb. *zok*.

rom. *ciump*; alb. *șump*.

rom. *copil*; alb. *kopil*.

rom. *crac* (slav?); alb. *krãhã*.

rom. *gãșesc*; alb. *dzãĩ*, *dzeĩ*.

rom. *gicesc*; alb. *dzaĩ*.

rom. *hãmesesc*; alb. *hãmãs*.

rom. *incãlez*; alb. *ndzał*.

rom. *ințep*, *țãpã*; alb. *șep*, *șãpis*.

rom: *jumulesc*, *jupesc*, *jupuesc*; alb. *hump*, *hup*, *humãtoi*.

rom. *lourdã*; alb. *hũdãrã*, *hũdrã*, *hũrdã*.

rom. *mãre*; alb. *maș*.

rom. *mire* (turc?); alb. *mirã*.

rom. *molid*; alb. *mătëniă*, *mătëză*, *molikă*.

rom. *noiă*n; alb. *uïă*ne.

rom. *ortomă*n; alb. *urtă*.

rom. *știră*; alb. *știerră*.

rom. *țarc*; alb. *țark*.

rom. *vătăm*; alb. *vua*ï.

rom. *zbiër*; alb. *vărrás*.

β) Cuvîntul romînesc e băștinaș, cel albanez nu-î băștinaș ori e de origine obscură (2 cuvinte).

rom. *stăpîn*; alb. *stopă*n.

rom. *stî*nă; alb. *stan*.

γ. Cuvintele romîn și albanez sînt ambele băștinașe (25 cuvinte) *).

*) Hotărîrea că cutare cuvinte sînt băștinașe în ambele limbi, că cutare altele sînt împrumutate de romîna din albaneza, și că cutare altele sînt împrumutate de albaneza din romîna, este aproximativă în cel mai mare grad și în mod necesar arbitrară. Cînd este vorba anume de etyma latinești, un punct de sprijin este dat de dezvoltarea sunetelor din acele etyma, care este ori nu este conformă cu firea celor două limbi, și cînd, de pildă, din *laureus* s-a putut dezvolta albanezul *lai* conform cu alunecarea sunetului albaneză, în vremece romînul *lai*u nu s-a putut dezvolta conform cu alunecarea sunetului romînească, iar o separare a celor două cuvinte, *lai* albanez de o parte, *lai*u romînesc de altă parte, este imposibilă, pentrucă prea mult samănă și la schelet și la înțeles cele două cuvinte unul cu altul, poate afirma cineva cu toată siguranța că romînul *lai*u e împrumutat din albaneza, și cînd, pe de altă parte, din **agnelliolus* s-a putut dezvolta romînul *mil*or conform cu alunecarea sunetului romînească, pecînd albanezul *mil*uar nu s-a putut dezvolta conform cu alunecarea sunetului albaneză, iar o separare a celor două cuvinte, *mil*or romînesc de o parte, *mil*uar albanez de altă parte, este imposibilă, pentrucă prea mult samănă și la schelet și la înțeles cele două cuvinte unul cu altul, poate afirma cineva cu toată siguranța că albanezul *mil*uar e împrumutat din romîna. Dar ce faci atunci cînd ai a face cu un etymon băștinaș albanez, care este reflectat și printr-un cuvînt romînesc? Chiar dacã ai cunoaște cu precizie scheletul aceluï etymon, încã n-ai putea judeca dezvoltarea lui deçit din punct de vedere al firii limbii albaneze, iar nu și din acela al firii limbii romînești, căci la această din urmă limbă lucrul se complicã prin faptul că acel etymon a existat poate și în limba thracã, în care va fi căpãtat poate acea dezvoltare, din care s-a putut naște ulterior cuvîntul romînesc. De pildã, pentru albanezul *vi*edutã presupune M. Wört. 474 un radical primitiv indogerman *v*egh-. Dacã te pui din punct de vedere al limbii romînești, din *g* nu se putea dezvolta în romînește *z*, pe care sunet îl gãsîm în corespondentul romînesc *vi*ezure, dar un asemenea *z*, ori africata *dz*, s-a putut dezvolta în limba thracã, căci doar această limbã era o limbã *satem*, în care explozivele afone și fonice pa-

latale, aspirate ori ba, vechi indogermane se prefăcuse în africcatele *ts*, *dz*, ori eventual, în anumite înprejurări, *tš*, *dž*, din care africcate—după cum se petrece lucrul cu aceste africcate în tot felul de limbă—vor fi rămas, iar în anumite înprejurări, după căderea explozivei, numai spirantele *s*, *z*, *š*, *ž*. Tot astfel pentru albanezul *bārde* presupune M. Wört. 27 un etymon indogerman *bherǵ-*, dar un asemenea etymon se va fi dezvoltat poate ca *bherdz-*, *bherz-* în limba thracă, de unde a putut eși apoi cuvântul românesc *bărză*; și tot astfel lui *mōdūtā* albanez, căruia M. Wört. 284 nu-i reconstitue niciun etymon primitiv, îi va fi corăspuns în limba thracă (după cum de altfel sîntem siguri prin *μόζουλα* din Dioscorides, macarcă este mare deosebire de înțeles între acest cuvînt dac și între cuvintele romîno-albaneze) un *mōdzula*, *mōzula*, de unde a putut eși apoi cuvîntul românesc *măzăre*. Albanezul *bāskā* M. Wört. 28 are pe *-s-* provenit dintr-o africcată *-ts-*, pentrucă *-s-* primitiv s-ar fi prefăcut în *-š-*, iar etymon indogerman este presupus a fi *bark-*. Chiar abstracție făcînd de faptul că cunoaștem un cuvînt thrac *βασσάρα*, care însemna o haină lungă până la călcie purtată de bacantele thrace (Tomaschek II₁ 4), și pe care îl putem considera cu multă probabilitate și dreptate ca înrudit de schelet și de înțeles cu cuvîntul albanez, firea de limbă *satem* a limbii thrace ne îndreptățește să presupunem că, după cum în limba albaneză, tot așa și în cea thracă se va fi dezvoltat un radical *barts-*, *bars-*, *bas-*, și apoi un cuvînt *baska*, pe care-l va fi moștenit până astăzi limba romînească în al său *băscă*. Și tot așa mai departe. De multe ori singură limba romînă este suficientă pentru a explica dezvoltarea cuvîntului romîn dintr-un etymon admis ca băștinaș pentru limba albaneză. De pildă, albanezul *bres* s-ar fi dezvoltat dintr-un primitiv albanez *brenz-* M. Wört. 46, în care *-z* ar fi un sufix analog ori chiar același cu actualul sufix deminutival albanez *-z* Treimer Zeit. 391; dar dintr-un radical *bren-*, fără *-z*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii romîne, s-a putut dezvolta, conform cu alunecarea sunetului romînească, actualul românesc *brîu*. Albanezul *džāmp* s-ar fi dezvoltat după M. Alb. V, 80 și Ped. Zeit. XXXIII, 547 dintr-un primitiv albanez *glemp-*; dar dintr-un asemenea *glemp-*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii romîne, s-a putut dezvolta, conform cu alunecarea sunetului romînească, actualul românesc *ghimpe*, vechiul romîn *ghimp*. Și tot așa mai departe. Numai dacă nu va voi cineva să tăgăduiască posibilitatea existenței de elemente autohtone în limba romînă. Dar această tăgăduială n-ar avea nicio bază. Elemente lexicale autohtone se găsesc și în alte limbi romanice—puține, dar se găsesc—. Cu atît mai mult ar trebui să se aștepte cineva să găsească elemente lexicale autohtone în limba romînească, care este limba romanică cea mai tîrziu născută, dezvoltată la niște neamuri de oameni asupra cărora agenții romanizători au lucrat cel mai tîrziu și cel mai scurt timp.

Numai rareori pe acest teren, al cuvintelor de origine ori obscură ori probabil autohtonă albaneză, se poate găsi un punct de sprijin pentru a hotărî cu oarecare probabilitate că cutare cuvînt a fost împrumutat de o limbă din cealaltă. Astfel pentru albanezul *tselp* admite M. Wört. 221 ca etymon un radical indogerman *kelb-*. Un asemenea cuvînt, dacă ar fi

- rom. *argeá*; alb. *ragál*.
 ? rom. *bag*; alb. *baĭ*.
 ? rom. *bárzã*; alb. *barð*.
 rom. *bãscã*; alb. *bãskã*.
 rom. *bĭr*; alb. *berr*.
 rom. *brad*; alb. *breð*.
 rom. *brĭũ*; alb. *bres*.
 rom. *bũcur*; alb. *bũkurã*.
 rom. *bungét*; alb. *bunk*.
 ? rom. *bũzã*; alb. *bũzã*.
 ? rom. *ceãfã*; alb. *tsãfã*.
 ? rom. *ciupesc*; alb. *tšupis*.
 rom. *códru*; alb. *kódrã*.
 rom. *druête*; alb. *dru*.

fost autohton și în românește, ar fi trebuit să sufere din punct de vedere al sunetului *k*- aceeaș schimbare pe care o sufere exploziva palatală afonă latină *c* înainte de *e* în cuvintele românești de origine latină, căci elementele autohtone, ca mai puțin—mult mai puțin—numeroase, au trebuit să fie tirite prin analogie în această schimbare a lui *c* latin înainte de *e*, macarcă ea nu-i de proveniență românească, ci e împrumutată dela limba centrului de guvernământ, e de proveniență, cum se zice, latină populară. (Vezi § 85 Nota). Un asemenea cuvânt, dacă ar fi fost autohton și în românește, ar fi trebuit să sune, deci, astăzi *čelbe* (în vechea romină *čálbe*). Cuvântul românesc *chélbe*, prin urmare, este relativ nou, introdus după ce încetase africanizarea lui *c* latinesc înainte de *e*, și n-a putut fi introdus decît din limba albaneză, căci în altă limbă nu se găsește, iar în albaneza, unde *tš* > *k* gutural indogerman +*e*, *i* și *c* latinesc +*e*, *i* este de recentă dată, cuvîntul *tšelp*, care se potrivește și ca înțeles, a sunat până mai acum de curînd *kelp*, articulat *kélbi*. Și fiindcă românul *chélbe* este de origine albaneză, e foarte probabil ca și înruditul său, românul *cãlbãzã*, să fie tot de aceeaș origine, întrucît în albaneza dela acelaș radical *kelb*-s-a dezvoltat, conform cu firea limbii albaneze, cuvîntul, identic și ca schelet și ca înțeles cu cuvîntul românesc, *kãlbãzã*.

În asemenea împrejurări nu este nimic mai neștiințific decît să consideri cu toptanul toate cuvintele românești, căroră corăspund cuvinte mai mult sau mai puțin sigur autohtone albaneze, ca împrumutate din albaneza, și să cauți încă să stabilești corespondențe de sunete între cele două limbi, ca de pildă că *ð* albanez ar fi devenit în românește *s* ori *ș*, etc. (Asemenea corespondențe stabilesc, între alții, O. Densușianu, *Histoire de la langue roumaine* I, 355-356, și Treimer *Zeit.* 398 sqq.).

Compară și cele spuse la § 268 No 4 Nota.

De altă natură, și îndreptățită, este cercetarea pe care o face Capidan 493-496 asupra chipului cum sînt reflectate în dialectul macedo-romîn sunetele din numeroasele cuvinte pe care acest dialect în timpuri relativ recente le-a împrumutat din albaneza.

? rom. *gáta*; alb. *gat*.

? rom. *hututúü*; alb. *hutói, hutátš, utüem*.

rom. *mal*; alb. *mal*.

rom. *mázăre*; alb. *móđuță*.

rom. *mînz*; alb. *măs*.

? rom. *rîmf*; alb. *rrufë, rrăfë*,

rom. *rînză*; alb. *rândăs*.

? rom. *sîmbure*; alb. *șûmbuță, sûmbuț*.

rom. *strúngă*; ? alb. *ștrúngă*.

? rom. *viézure*; alb. *viëđuță*.

rom. *zără*; alb. *đátă*.

ð. Cuvintele romîn și albanez sînt ambele de origine obscură (62 cuvinte).

rom. *ácer*; alb. *tsătói*.

rom. *aliór, ariór, aiór*; alb. *riet*.

rom. *bacü*; alb. *bats*.

rom. *baláur*; alb. *bótă*.

rom. *báligă*; alb. *báigă, bádžă, bágălă*.

rom. *báltă*; alb. *báltă*.

rom. *căpúșă*; alb. *kăpúșă*.

rom. *cîoc*; alb. *tsuk*.

rom. *cîopăři*; alb. *tsópă*.

rom. *cîucă, cîuc*; alb. *tšúkă*.

rom. *cîuf*; alb. *tšúfkă*.

rom. *cîung*; alb. *tsunk*.

rom. *cîut, șut*; alb. *șut, șütă*.

rom. *cotéü*; alb. *kûta*.

rom. *cúciu, cúțu*; alb. *kutš*.

rom. *culbéc, melc*; alb. *katšamiț, kăđmiț, kărmiț, krămit, kărmi, kămiț, garmiț*.

rom. *curcubăü*; alb. *ülibér, ütber, ütver*.

rom. *cúrsă*; alb. *kúrđă*.

rom. *cutéz*; alb. *kudzói, gudzói, gutsói, kuldzói*.

rom. *drăstă*; alb. *dráštă*.

rom. *fărim, fărimă*; alb. *đărrmói, đărrime*.

rom. *flüer*; alb. *floère, floière*.

rom. *gáleș*; alb. *kalësh*.

rom. *gard*; alb. *garđ*.

rom. *găură*; alb. *gávvră*.

rom. *ghionoáe*; alb. *džon*.

rom. *gídil*; alb. *guduțis*.

- rom. *grumáz*; alb. *gurmás, grumás*.
 rom. *grunz*; alb. *gründă*.
 rom. *güşă*; alb. *güşă*.
 rom. *iñesc*; alb. *étsăi*.
 rom. *jumătate*; alb. *džumăs*.
 rom. *leágăn*; alb. *lăkunt, likunt*.
 rom. *măgură*; alb. *măgulă*.
 rom. *mărăcine*; alb. *mărtșină*.
 rom. *mistrêț*; alb. *mistrêts*.
 rom. *mlăștină*; alb. *lmășk*.
 rom. *múgur*; alb. *múguț*.
 rom. *murg*; alb. *murk*.
 rom. *na!*; alb. *na!*
 rom. *nănă*; alb. *nănă*.
 rom. *năpircă*; alb. *nepărcă*.
 rom. *păpălúgă, păpărúdá*; alb. *peperónă*.
 rom. *păstréz*; alb. *pastrói*.
 rom. *păștură, păstură*; alb. *bustură*.
 rom. *penchiũ, pinchiũ*; alb. *benk*.
 rom. *pîrăũ*; alb. *părrua*.
 rom. *pîrlăciũ*; alb. *părlăi*.
 rom. *răță*; alb. *rósă*.
 rom. *scăpăr*; alb. *škrep*.
 rom. *scrum*; alb. *škrump*.
 rom. *susățiũ*; alb. *šušălă*.
 rom. *tureác, tureátcă*; alb. *tirk*.
 rom. *șap*; alb. *stșap, tsap*.
 rom. *șiclăũ*; alb. *tsikălă*.
 rom. *șipă*; alb. *tsípă*.
 rom. *úrdă*; alb. *udós*.
 rom. *úrmă*; alb. *džúrmă*.
 rom. *vătră*; alb. *vătră*.
 rom. *vîr*; alb. *vără*.
 rom. *vîrcă*; alb. *vără, vări*.
 rom. *zgăũ*; alb. *dzžũiă, dzžuaĩ*.
 e. Cuvîntul român e împrumutat din albaneza (25 cuvinte).
 ? rom. *andilândi*; alb. *dătândúșe*.
 rom. *călbază, gălbază*; alb. *kălbază, gălbază*.
 ? rom. *căpută*; alb. *kăpútsă*.
 ? rom. *cătún*; alb. *katunt*.
 rom. *chélbe*; alb. *tšelp*.

- ? rom. *coăcăză*; alb. *kókază*.
 ? rom. *copác*; alb. *kupátš*.
 ? rom. *cûrpăn*; alb. *kûlpăr, kûlpără, kûrpul*.
 ? rom. *dîrstă*; alb. *dărstilă, trăstilă*.
 ? rom. *ghimpe*; alb. *džămp*.
 ? rom. *ghïuj*; alb. *džüš*.
 rom. *grésie*; alb. *gărésă*.
 ? rom. *groápă*; alb. *grópă*.
 ? rom. *húdiță*; alb. *úďă*.
 ? rom. *lehăesc*; alb. *leh*.
 rom. *moș*; alb. *mótšă, móšă*.
 ? rom. *mușc(óïű)*; alb. *mušk*.
 rom. *pălă*; alb. *pálă*.
 ? rom. *púpăză*; alb. *púpăză*.
 rom. *răzăm, răzim*; alb. *răză, rădzim*.
 ? rom. *stărvesc*; alb. *stărvit*.
 ? rom. *strépede*; alb. **srepidus*.
 ? rom. *șopírlă*; alb. **šapíri*.
 ? rom. *ulúc*; alb. *luk, ulúk, flug*.
 ? rom. *zácaș*; alb. *džákäs*.
 Ç. Cuvîntul albanez e împrumutat din romîna (3 cuvinte).
 ? rom. *čiocăn*; alb. *tšokánă*.
 ? rom. *mînzăt*; alb. *măzăt*.
 ? rom. *toácă*; alb. *tókă*.

§ 330. Din aceste grupuri există în celelalte dialecte următoarele cuvinte.

α.

mr. *áburi*

mr. *čioárră* Papahagi, Scriitori aromîni pag. 206.

megl. *čioárá*

istr. *čioră*

mr. *cóchiul, cóchil, cóchilă, cópil*; și *cochil, cochilă* Capidan 458.

megl. *cupilăș*

mr. *creac*

megl. *cracă*

mr. *nghise* 3 p. s.

perfect (gîci) C. D.

V, 255₁₄.

mr. *himusescu*

- mr. *ștúrcă* („care nu face flori“, despre iarbă, Dacoromania II 616). istr. *ștírcă*
- mr. *nșáp* megl. *anșóp* istr. *măre*
- mr. *măre* megl. *mári*
- mr. *șárcu*
- mr. *vátăm* megl. *vátăm*
- mr. *azghér* megl. *zber*
- β.
- megl. *stăpôn*
- mr. *stínă*
- γ.
- mr. *bag* megl. *bag*
- mr. *bárdzu*, bălan megl. *bárdză* nume de capră, Capidan 456, 519.
- mr. *báscă* megl. *báscă* Capidan 481.
- mr. *brad* megl. *brad*, Capidan 457.
- mr. *brín* megl. *brøn* istr. *brăvu*
- mr. *mbucurata* Pap. megl. *búcur*
- et. 12.
- mr. *búdză* megl. *búză* istr. *tsáfă, țáfă*
- mr. *códru* megl. *códru* Capidan, Meglenoromínií, I, 83. istr. *códru*
- mr. *hut* megl. *útcu* istr. *məl*
- mr. *mádzîre*
- mr. *mîndzu* megl. *mõndz*
- mr. *arîndză* istr. *rânză*
- mr. *sîmburu*, *sîmbure* Capidan 546, *sûmburi* megl. *sõmburi* istr. *sămbur*
- megl. *strúngă*
- mr. *șédzăre*, Dunărea, revistă științifico-literară, Septembrie-Decembrie 1923, pag. 125.

mr. <i>zėru, dzăru</i> đ.	megl. <i>zōr</i>	istr. <i>zer</i>
mr. <i>bacĭũ</i>	megl. <i>bacĭũ</i>	
mr. <i>báligă</i>	megl. <i>báligă</i>	istr. <i>bálegă</i>
mr. <i>báltă</i>	megl. <i>báltă</i>	istr. <i>bătă</i>
mr. <i>cĭpúșă</i>	megl. <i>căpúșă</i>	
mr. <i>cĭoc</i>	megl. <i>cĭoc</i>	
mr. <i>cĭucă</i>	megl. <i>cĭucă</i>	
mr. <i>cĭungu</i>	megl. <i>cĭung</i>	
mr. <i>șut</i>	megl. <i>șut</i>	
mr. <i>mėlcu</i>		
mr. <i>curcubėũ</i>	megl. <i>curcubėi</i>	
mr. <i>cutėdz</i>		istr. <i>cutėzu</i>
mr. <i>fărămu, fĭrĭmi- tũri</i>		
mr. <i>fluĭără</i>	megl. <i>friel</i>	
mr. <i>gărdu</i>	megl. <i>gard</i>	istr. <i>gărd</i>
mr. <i>găvră Capidan</i> 472.	megl. <i>găură</i>	
mr. <i>ghĭon graur</i>	megl. <i>ghĭon o pa- săre</i>	
mr. <i>gădilic, gĭdĭlic</i>		
mr. <i>gurmădz</i>		
mr. <i>grũndă</i>		
mr. <i>gũșă</i>	megl. <i>gũșă</i>	istr. <i>gũșă</i>
mr. <i>gĭumitate</i>	megl. <i>jimităti</i>	
mr. <i>leăgĭn</i>	megl. <i>lėgăn</i>	istr. <i>lėgăr</i>
mr. <i>măgũră Pap. et.</i> . 33.		
mr. <i>mărăține</i>	megl. <i>mărțin</i> megl. <i>anmũgur (=</i> <i>dr. ĭnmugurėsc)</i> Capidan 464.	
mr. <i>mũrgu</i>	megl. <i>murg</i>	
mr. <i>na</i>	megl. <i>na</i>	istr. <i>na</i>
mr. <i>nĭpĭrtică, nĭpĭr- tică</i>	megl. <i>năprôtcă</i>	
mr. <i>pirpirũnă</i>		
mr. <i>păstrėdzu</i>	megl. <i>păstrės</i>	
mr. <i>păstũră, plăs- tũră, prĭstũră</i>		istr. <i>rătă</i>

mr. <i>ascápir</i>	megl. <i>scápir</i>	
mr. <i>scrum</i>	megl. <i>scrum</i> Capidan 547.	
mr. <i>țap</i>	megl. <i>țap</i>	istr. <i>țap</i>
mr. <i>țipă</i>		
mr. <i>úrdă</i>	megl. <i>úrdă</i>	
mr. <i>úrmă</i>	megl. <i>úrmă</i>	
mr. <i>vátră</i>	megl. <i>vátră</i>	istr. <i>vátră</i>
ε.		
mr. <i>gălbádză</i>		
mr. <i>căpútă</i>		
	megl. <i>cătún</i>	istr. <i>cătún</i>
mr. <i>coácăză</i>		
mr. <i>cupáciű</i>	megl. <i>cupáciű</i>	istr. <i>copăč</i>
mr. <i>cúrpan</i>	megl. <i>cúrpan</i>	
mr. <i>drișteală</i>		
mr. <i>greási</i>		istr. <i>gręsă</i>
mr. <i>groápă</i>	megl. <i>groápă</i>	istr. <i>grópă</i> Pușcariu Studii istroromîne, II, 225.
mr. <i>moășă</i>	megl. <i>moș, moășă</i>	istr. <i>moș</i>
mr. <i>múșcu, múșcă</i>		
mr. <i>pălă</i>	megl. <i>pălă</i>	
mr. <i>púpăză</i>	megl. <i>pupézá</i>	
	megl. <i>strépij</i> (<i>strépij</i> la Capidan, Megle- noromîniî, I, 82)	
mr. <i>arázămu</i> verb, <i>aridzím</i> substantiv poalele unui munte, coasta unui munte		
	megl. <i>ulic</i>	
ζ.		
mr. <i>ciócan</i>	megl. <i>ciucán</i>	
mr. <i>toacă</i>		

§ 331. Din inspectiea acestor grupuri rezultă.

1. Sînt 141 cuvinte romînești, care nu sînt de origine latină, și a căror origine din vreo altă limbă afară de cea albaneză orî nu-î sigură orî este imposibilă. La aceste cuvinte corespund în albaneza altele, care sînt orî băștinașe orî de origine

obscură, și care prezintă diferite grade de asămănare fonetică și semasiologică, până la cel mai mare posibil, cu cuvintele românești. Din aceste cuvinte românești 79 se găsesc și în macedoromîn fără meglenit, 59 se găsesc și în meglenit, 23 se găsesc și în istroromîn. Numai 15 se găsesc în toate dialectele.

2. Dintre aceste 141 cuvinte românești sînt unele, a căror derivare din altă limbă afară de cea albaneză este imposibilă, și cărora corăspund cuvinte albaneze sigur băștinașe și în aceiaș vreme asămănătoare ca schelet și ca înțeles. Că unele din aceste cuvinte românești vor fi și ele băștinașe, că altele vor fi nebăștinașe și de origine obscură, iar altele împrumutate din albaneza, este sigur. Dar este imposibil—cu excepție de foarte puține cazuri (Și încă și acelea sînt într-adevăr sigure?)—de a hotărî cu precizie științifică categoria în care ele trebuiesc clasate. Pentru aceia numai în acel mod arbitrar, care este o necesitate neînălăturabilă, am clasat cuvintele românești în rubricile α și γ .

3. Aceiaș nesiguranță și aceiaș procedare arbitrară stăpînește acolo unde avem a face cu cuvinte românești, a căror derivare din altă limbă afară de cea albaneză este imposibilă, și cărora corăspund în albaneza cuvinte asămănătoare ca schelet și înțeles, dar de origine obscură. Unele din aceste cuvinte vor fi poate băștinașe în una din cele două limbi ori în amîndouă, altele vor fi poate împrumutate dintr-o limbă într-alta, dar lucrul este imposibil de știut cu siguranță (Rubricile β , δ).

4. În asemenea înprejurări, cu toată silința de a găsi vreun punct de sprijin în firea celor două limbi, hotărîrea împrumuturilor făcute de o limbă din ceialaltă (Rubricile ϵ , ζ) este și ea nesigură și arbitrară.

5. Un lucru este sigur, anume acela că împrumuturile de cuvinte făcute dintr-o limbă în ceialaltă sînt puține. Numai pentru 25 cuvinte românești (Dintre ele 13 se găsesc și în macedoromîn fără meglenit, 9 se găsesc și în meglenit, 4 se găsesc și în istroromîn) am crezut că pot afirma cu oarecare siguranță că ar fi împrumutate din albaneza, și numai pentru 3 cuvinte albaneze am putut afirma cu oarecare siguranță că ar fi împrumutate din românește (Dintre cuvintele românești corăspunzătoare 2 se găsesc și în macedoromîn fără meglenit, 1 se găsește și în meglenit). Și încă la 18 din cele 25 românești presupuse împrumutate din albaneza le-am pus semnul întrebării, iar la cele 3 albaneze presupuse împrumutate din românește le-am pus sem-

nul întrebării la toate! Dar chiar dacă aceste împrumuturi ar fi sigure, și chiar dacă am presupune, contra oricărei probabilități, că ar fi împrumutate din albaneza și cuvintele românești de sub rubricile α , γ , δ , în număr de 111, am avea un total de 136 cuvinte românești împrumutate din albaneza, ceia ce formează un număr infim față cu acel al cuvintelor românești împrumutate din alte limbi străine. Orice probabilitate este exclusă însă la admiterea acestui număr de 136, dacă nu pentru alt ceva (Motivele vezi-le la discuția fiecărui cuvânt), dar macar pentru motivul că este cu neputință ca, la admiterea unor împrumuturi pe care le-ar fi putut face două limbi una dela alta, una din ele să fi împrumutat 136 cuvinte, iar alta numai 3, mai ales când limba care ar fi făcut numai împrumutul de 3 cuvinte n-a fost față de ceialaltă în nicio împrejurare de superioritate numerică, ori etnică, ori psihică, ori politică.

6. Convingerea mea este că numărul 25 pentru împrumuturile românești din albaneza, și numărul 3 pentru împrumuturile albaneze din românește, numere constatate la discuția de sub E (§ 328) nu sînt departe de adevăr. Dacă la cele 25 cuvinte românești adăogim pe cele 4 constatate sub C (§ 326) 8, β și sub C (§ 326) 9, și dacă la cele 3 cuvinte albaneze adăogim pe cele 23 constatate sub C (§ 326) 8, α , ajungem la un total probabil de 29 cuvinte, pe care le-a împrumutat poate romîna din albaneza, și de 26 cuvinte pe care le-a împrumutat poate albaneza din romîna. Aceste totaluri, 29 de o parte, 26 de altă parte, restabilesc și acel echilibru în numărul împrumuturilor, despre care am vorbit sub 5, și la care trebuie să ne așteptăm cînd e vorba de două popoare egale din punct de vedere al forțelor etnice și psihice *).

*) De altă natură sînt împrumuturile de cuvinte din romîna în albaneza și din albaneza în romîna de care vorbește Capidan 468-482, 514-554. Discuția este amestecată, căci Capidan vorbește și de cuvinte care privesc limba romînească în general, în special dialectul dacoromînesc, ori cu privire la care vreun împrumut recent dela dialectul macedoromîn la limba albaneză sau din contra nu este probabil (Aceste cuvinte sînt : 1. Nelatinești, pentru care vezi § 328: *baciû*, *baligă*, *baltă*, *barză*, *bască*, *brad*, *buză*, *căciulă*, *căpușă*, *cioară*, *ciucă codru*, *copac*, *copil*, *curpăn*, *fluer*, *gaură*, *gălbază*, *ghionaoe*, *gresie*, *groapă*, *grumaz*, *grunz*, *gușă*, *hututuiû*, *jumătate*, *mazăre*, *măgură*, *moș*, *murg*, *mușcoiû*, *năpîrcă*, *păstură*, *petică*, *rînză*, *rusalii*, *scrum*, *sîmbure*, *șut*, *traistă*, *șap*, *șarc*. 2. Latinești, pentru care vezi §§ 319, 322, 326 No 6, 326 No 8: **agnelliolus*, *cicuta*, *cornutus*, *exponere*, **extirpus*, *grumulus*,

in alto, laudare, laureus, mula, paganus, ruta, spodium. 3. Albanezele *skutër* și *vărgăr*, pentru care vezi § 326 No 8). Dar partea principală a discuției o formează împrumuturile relativ recente pe care le-au făcut dialectul macedoromîn din limba albaneză și limba albaneză din macedoromîn. Disproporția este mare, căci față cu 18 cuvinte împrumutate de albaneza se găsesc 142 de cuvinte împrumutate de macedoromîn (Cuvîntul *mr. ampătur* nu-l socotesc, pentru că aparține la schimbările analoage de înțeles, pentru care vezi § 327 nota), dar explicabilă, între altele și prin faptul că autorul probabil n-a cercetat cu aceiași amănunțime vocabularul albanez cu care a cercetat pe cel macedoromîn. De altfel hotărîrea că cuvintele acestea ar fi într-adevăr împrumutate dela o limbă la alta nu este decît la unele sigură, căci, cu toată ușurința pe care faptul împrumutării recente ar procura-o parcă celui care vrea să stabilească împrumuturile, hotărîrea sigură rămîne cu toate acestea foarte dificilă. Pentru unele cuvinte Capidan însuș dă împrumutul ca îndoelnic, astfel, la împrumuturile dela albaneza la romîna, pentru cuvintele *mr. bulăr* șerpe mare > alb. *bôtă* grosse Schlange M. Wört. 41, Capidan 522; *mr. cădă* broască țestoasă > alb. *kăð-* din *kăðmit* Schnecke M. Wört. 182, Capidan 522; *mr. cōdră* murdărie > alb. *kōdere* Brotrinde, altbackenes Brot M. Wört. 193, Capidan 524; *mr. culucăncu* cîrnaț > alb. *kolé* Wurst M. Wört. 195 + *mr. lucănic* cîrnaț Capidan 526; *mr. mușcōiū* o insectă > alb. *muș-kōiă* Mücke M. Wört. 280, Capidan 541 (Capidan se întreabă dacă nu cumva cuvîntul *mr.* e un augmentativ prin *-oiū* din *mușcă*, influențat de verbul *mușc*, și dacă nu cumva prin urmare cuvîntul albanez e împrumutat din macedoromîn); *mr. mușcur*, alb la urechi și la nas, cu pete albe la cap > alb. *mușkutūer* „eine Farbenbezeichnung, wie es scheint, braun?“ M. Wört. 294, Capidan 541; *mr. țălpă, sălpă* urdori > alb. *glep, gă-țepă, sklėpă* Augenbutter M. Wört. 125, Capidan 551 („Deși pare a exista o legătură între forma aromînă și cea albaneză, totuș derivația uneia din cealaltă pare grea“ Capidan. Probabil, dupăcum deja M. Wört. 125 indicase, *mr. țălpă* > alb. *țselp* Eiter M. Wört. 221, de unde și dr. *chėlbe*. De obiceiū albanezul *țs* > *k* este reflectat în macedoromîn prin *k*, ori pentru că împrumuturile au avut loc pe vremea cînd albanezul *k* încă nu se africativase, ori pentru că africata albaneză *țs* a fost percepută de urechea romînească ca *k*. Se pare însă că în *mr. țsălpă* avem un exemplu de reflexul albanezului *țs* prin romînul *ts*); *mr. țărculėscu* mă zbat, mă tăvălesc, mă zvîrcolesc > alb. *trakutōi* klopfen M. Wört. 432, Capidan 552 („poate și din bulgar *țărkalam* rostogolesc“ Capidan). Dar sînt multe alte împrumuturi îndoelnice. Voiū da cîteva exemple. Din cele dela romîna la albaneza: *mr. căcărėdzū* cotcodălesc < alb. *kakarīs* gackern M. Wört. 166, Capidan 475 (M. Wört. derivă cuvîntul albanez din ngr. *κακαρτζω*. Pentru ce n-ar fi chiar cuvîntul macedoromîn împrumutat din neogreaca? Ori, mai bine, pentru ce n-ar fi acest cuvînt onomatopeic dezvoltat în mod independent în cele trei limbi?); *mr. ciūciur* șoptesc < alb. *țșutșuris* ins Ohr flüstern M. Wört. 450, Capidan 469 (După Murnu, Rumänische Lehnwörter im Neugriechischen, München, 1902, pag. 45, citat de Capidan, neogrecul *τσοτσουρτζω* zwitschern ar fi împrumutat din macedoromîn. Pentru ce însă n-ar fi cuvîntul macedoromîn împrumutat din grecește, iar

cel grecesc din albaneza, de exemplu? Și aceasta e numai una din numeroasele combinații care se pot face. Pentru ce însă, mai ales, acest cuvânt onomatopoeic nu s-ar fi dezvoltat la fel în mod independent în cele trei limbi?); mr. din Albania *preaş* praj, în loc de obișnuitul macedoromîn *praş*, <alb. din Berat *preš* Lauch, în loc de obișnuitul albanez *pras* M. Wört. 351, Capidan 477 (Adecă pentru ce albanezul dintr-o parte a Albaniei *preš* ar fi împrumutat dela macedoromînul din Albania *preaş*, și nu din contra?); mr. *trup* trup <alb. tosc *trup* Leib, Körper M. Wört. 438, Capidan 477 (Motivul adus de Capidan, anume că cuvîntul gheg este *corp* > italian *corpo* după M. Wört. 200, și că înțelesul de Leib, Körper îl are cuvîntul slav *trupü* în peninsula balcanică numai la Romîni și la Albaneji, nu este plauzibil, căci nu se poate pricepe pentru ce n-ar fi putut și Albanejii singuri să dezvoalte în cuvîntul slav *trupü*, care în vechea bulgară avea înțelesul de *membrum, truncus, venter, cadaver*, înțelesul de Leib, Körper). Din cele dela albaneza la romîna: alb. *gÿvã* Höhlung M. Wört. 136 <mr. *gÿvã* gaură, înfundătură, cavernă Capidan 534 (Capidan spune că din ngr. γούβα cuvîntul macedoromîn nu poate fi împrumutat, pentrucă reflexul macedoromîn al neogrecului γ nu este g, ci γ. Dar cuvîntul neogrec este nu numai γούβα, ci și νκούβα, *gÿva*, după Gustav Meyer, Neugriechische Studien, IV, 24); alb. *hut, ut* Eule M. Wört. 460 <mr. *hut* nebun, prost, idiot, neghiob Capidan 534 (Capidan spune că cuvîntul există și în dialectul dacoromîn în derivatul *Ûture*, că albanezul *hut* are și înțelesul de *dumm, verwirrt* după dicționarul albanez al lui Weigand, și că în macedoromîn cuvîntul albanez s-a păstrat numai cu înțelesul figurat. Capidan confundă două felii de cuvinte, pe dacoromîn *Ûture* > latin **otulus*, alb. *ut, hut* Eule > latin *otus* M. Wört. 460, pentru care vezi § 320, cu dacoromîn *hututÛÛÛ*, macedoromîn *hut*, meglenit *Ûlcu*, alb. *hutôi* sperre den Mund auf, gaffe verwundert, verdumme, alb. *hutâts* der Vergessliche, Maulaffe, alb. *utÛem* Dummkopf M. Wört. 155, pentru care vezi §§ 328, 330. Macedoromînul *hut* n-are nimic a face cu alb. *hut* Eule, ci are a face cu albanezele *hutôi, utÛem*, nu însă în felul acela că ar fi cumva împrumutat din albaneza); alb. *lãlã* Vater, Grossvater, Vaters Bruder M. Wört. 236 <mr. *lãlã* unchiÛ Capidan 535 (Capidan se hotărăște pentru împrumutul din albaneza din cauză că se potrivec înțelesurile de *unchiÛ, Vaters Bruder*, macarcă singur recunoaște că din punct de vedere al sunetelor mai degrabă s-ar potrivea cuvîntul macedoromîn cu neogrecul λαλãs grand père, gouverneur, mentor, deoarece reflexul obișnuit macedoromîn al albanezului l este l ori lë, li. Dacă însă în albaneza s-au dezvoltat în acelaș cuvînt înțelesurile de *tatã, bunic și unchiÛ*, pentru ce nu s-ar fi dezvoltat în cuvîntul macedoromîn înțelesul de *unchiÛ* din acel de *bunic* în mod independent de vreo influință albaneză, și pentru ce n-ar putea fi cuvîntul macedoromîn împrumutat din neogreaca?); alb. *lelëk* Storch M. Wört. 241 <mr. *lelic* barză Capidan 536 (Dar pentru ce n-ar fi cuvîntul macedoromîn împrumutat din neogreaca, λελέκι, ori din turceasca, *lelëk*, din care limbă din urmă aÛ împrumutat cuvîntul și Grecii și Albanejii?).

Asupra următoarelor cuvinte am de făcut altfel de observații. mr. *cõður* cerc rotund de lemn, care se pune înprejurul gîtului la vite, colac

§ 332. Faptul acesta, al numărului infim de mic de cuvinte pe care le-au împrumutat cele două limbi una dela alta,

de lemn în jurul butoiului, ciurului, văcălie, „poate fi o formațiune participială din *kāθérn* vende um [M. Wört. 185]” Capidan 524. E însă albanezul *kōθrā* γῆρος τοῦ κοσκίνου M. Wört. 193.—mr. *lilice* floare>alb. *lüle*, „intrat mai de mult în dialect, încă pecind *i* din *lile*>latin *lilium* nu trecuse încă în *u*, pentruca mai pe urmă, împreună cu sufixul *-ice* să ne dea *lilice*” Capidan 536. Dar nu este trebuință ca albanezul *lüle* să fi intrat în macedoromîn încă depe vremea cînd suna **lile* (fără să mai vorbesc de faptul că derivarea albanezului *lüle* din latin *lilium* este îndoelnică, vezi § 323 sub *lilium*), pentrucă mr. *lilice* s-a putut dezvolta din **liulice*, cum trebuie să fi sunat întîiu, judecînd după reflexul obișnuit macedoromîn al albanezului *l* (albanez *l*<macedoromîn *l*, *lë*, *ll*), prin alunecarea de sunet romînească pe care vezi-o la § 241 No 69.—Pe mr. *mărăflu*, atestat numai la Kavalliotis, unde este tradus cu ngr. *μάραθρον* (*fenouil* după dicționarul lui Emile Legrand) și cu albanezul *morāts* (*Fenchel* după M. Wört. 259), cu înțelesul prin urmare al dacoromînului *mólură* (După Papahagi, Scriitori aromîni în sec. XVIII, pag. 226 ngr. *μάραθρον* ar însemna Dill, aneth, anethum graveolens L. și mr. *mărăflu* ar avea prin urmare înțelesul dacoromînului *mărăr*, macedoromînului *mălaθru*, *mărāndu*>ngr. *μάλαθρον*, *μάραθρον*) Capidan 538 îl pune în legătură cu alb. *marāi* Fenchel M. Wört. 259>**marathrium* (Vezi § 319 sub **marathrium*), dar nu se pronunță dacă ar fi împrumutat din albaneza ori ba. Foarte probabil însă mr. *mărăflu*, care, după cum se pare, e întrebuițat numai la Romîniî din Albania, și care din latin **marathrium* nu poate fi eșit, dupăcum este eșit dr. *mărăr*, este>alb. *marāi*, cu prefacerea lui *l* consonant în *l*, pentru care vezi § 239 No 52^a.—mr. *munduēscu* chinuesc>alb. *mundōi* plage, martere M. Wört. 291, Capidan 540, și mr. *vōză* sticlă>alb. *vōză* Flasche M. Wört. 43, Capidan 553, spune Capidan că ar fi atestate numai în Codex Dimonie. Ele se găsesc însă la Mihăileanu.—mr. *rucuēscu* din Codex Dimonie V, 279₂₄, ₂₇ este tradus de Capidan 546 cu *țin*, *apuc* și derivat din alb. *rrok* fasse M. Wört. 375. În realitate cuvîntul înseamnă *mîngîiū*>alb. *rākōi* trōste M. Wört. 304.—mr. *șpuluēscu* din Codex Dimonie IV, 221₃₀ este tradus de Capidan 549 cu *spāl* și derivat din alb. *șpālāi* wasche M. Wört. 237. În realitate cuvîntul înseamnă *destăinuesc*, *daū pe față*>alb. *șpalōi* entfalte, gheg *șpal* offenbare M. Wört. 320.—mr. *zdrudīt* din Codex Dimonie V, 225₇ este tradus de Capidan 553 cu *rotund*, *umflat* și derivat din alb. *zdra*, pasiv *zdrāhem* sich kugelrund vollfressen (lipsește în M. Wört. și Hahn). Eū aș crede că înseamnă mai degrabă *rumăn* și-l deriv din sîrbul *zarudjeti* errōthen, rubesco.

Capidan a scăpat din vedere următoarele 21 de cuvinte împrumutate de macedoromîn din albaneza, și din care 18 se găsesc, pecit știū, numai în Codex Dimonie: *abūre*; *aia*; *ātā* (tatā); *azvārna*; *cānusēscu* 1; *cānusēscu* 2; *dișā*; *fichiūre*; *māltu*?; *mbiθāru*; *nāxu*; *-ndā* din *cāndā*, *cangāndā*; *nduchēscu*; *ngātār* ori *ngātār*; *ngāsāēscu*; *nghiūluire*; *pārđūnā*; *șcălchiceāt*; *șușuēscu*; *đūmā*?; *vēcā*. Pentru aceste cuvinte vezi §§ 279, 281, 282.

este de mare importanță, pentru că din el se pot trage câteva concluzii. În adevăr, sînt lucruri probate de experiență următoarele.

α. Cuvintele sînt dintre toate elementele limbii acele care se împrumută mai lesne. Se pot împrumuta foarte multe cuvinte, fără ca macar o singură formă gramaticală să pătrundă dintr-o limbă într-alta. Din contra, cînd încep forme gramaticale să pătrundă, numărul cuvintelor *deja* împrumutate este foarte mare.

β. Acelaș raport există între numărul cuvintelor împrumutate și influința pe care cuvinte neîmprumutate ar putea s-o aibă asupra alunecării înțelesului din cuvintele băștinașe. Pentru ca o limbă să ajungă acolo, încît cuvinte băștinașe ale ei să-și schimbe înțelesul după *modelul* cuvintelor străine neîmprumutate, trebuie ca numărul cuvintelor împrumutate să fie foarte mare.

γ. Acelaș raport există între numărul cuvintelor împrumutate și influința pe care forme gramaticale străine, fără să fie ele înseș împrumutate, ar putea s-o aibă ca *model*, în felul acela că după modelul lor să se formeze în limba împrumutătoare forme analoage, ca compoziție morfologică și ca înțeles, din elemente băștinașe. Cînd o limbă ajunge acolo, încît să dezvoalte forme gramaticale după modelul formelor gramaticale ale unei limbi străine, trebuie să fi împrumutat deja un enorm număr de cuvinte din acea limbă.

δ. Acelaș raport există între numărul cuvintelor împrumutate și influința pe care forme gramaticale străine, fără să fie ele înseș împrumutate, ar putea s-o aibă ca *model*, în felul acela că după înțelesul lor să se dezvoalte înțelesul formelor băștinașe respective din limba împrumutătoare. Cînd o limbă ajunge acolo, încît să schimbe înțelesul formelor sale gramaticale după modelul înțelesului formelor gramaticale respective dintr-o limbă străină, trebuie să fi împrumutat deja un enorm număr de cuvinte din acea limbă.

Aceste lucruri sînt probate de experiență, și anume în special de acea căpătată prin cercetarea dialectelor romînești, pe care am făcut-o la capitolele XIII, XIV, XV. În special vezi §§ 306, 307.

§ 333. De aici, din considerațiile dela § 332, se poate constata valoarea punctelor de vedere ale învățaților care au atins în cercetările lor chestiunea lexicală a limbii romînești în comparație cu limba albaneză. Asămănările, cite apar pe acest teren între cele două limbi, se datoresc după Miklosich și Has-

deu unei limbi comune autohtone, după Schuchardt limbii latine populare depe teritoriul românesc, după Gaster împrumutului pe care l-a făcut ori romîna din albaneza ori albaneza din romîna, după Șăineanu împrumutului făcut de romîna din albaneza (în ce privește cuvintele ca schelet) și substratului etnic comun (în ce privește fenomenele semasiologice). Punctul de vedere al lui Gustav Meyer este al unui împrumut dintr-o limbă în cealaltă, în ce privește cuvintele ca schelet *), și nehotărit, în ce privește fonetismul unor cuvinte (*cal, cot, cuscu, unchiu, mr. preft, nalt* M. Lat. 805), semasiologia altora (*venin, drac, cuvînt, urăsc, șes* M. Lat. 805), și cîteva cuvinte ca schelet (*abur, baltă, brad, buză, bucurie, vatră, codru, mazăre, mal* M. Lat. 805. Asupra unora din acestea M. Wört. și-a schimbat părerea și a admis împrumut făcut de romîna din albaneza). Punctul de vedere al lui Sandfeld-Jensen este pentru cuvintele ca schelet acela că ele se datoresc unei limbi comune autohtone, căreia el este aplecat să atribue și pe „cele mai multe din cuvintele pe care limba romîna le are comune cu albaneza“ Sand. Grund. 520; pentru fenomenele semasiologice el este nehotărit.

Este evident că, în afară de acele puține împrumuturi de cuvinte ca schelet, pe care le-a făcut cele două limbi una dela alta, toate asemănările cîte există pe terenul lexical între romîna și albaneza nu pot fi cu niciun preț interpretate ca împrumuturi. Singura interpretare posibilă este aceea a unui fond etnic și limbistic comun. Cuvintele schelete, cîte vor fi existînd într-adevăr comune în ambele limbi, cîte adecă nu-și vor fi datorind asemănarea întîmplării, ci faptului că într-adevăr ele au acelaș etymon băștinaș, trebuiesc interpretate ca rămășiți din limbi băștinașe, care vor fi avut și pe terenul românesc și pe cel albanez aceste cuvinte. Fenomene asemănătoare semasiologice (C, § 326, 7: cuvinte latinești prezintă aceiaș dezvoltare semasiologică; D, § 327: aceiaș dezvoltare semasiologică la cuvinte romîne de o parte, la cuvinte albaneze de altă parte) trebuiesc explicate prin asemănătoarea bază psihologică. Fenomene asemănătoare în dezvoltarea fonetică a cuvintelor (C, § 326, 6: cuvinte latinești prezintă aceiaș dezvoltare fonetică) trebuiesc explicate prin asemănătoarea bază de articulare.

Alături cu acest chip de interpretare sînt ademenitoare încă

*) Prin cuvinte schelet înțeleg aici, în această specială discuție, cuvintele a căror dezvoltare fonetică și semasiologică nu prezintă nimic remarcabil.

doă, în ce privește fonetismul și semasiologia cuvintelor, acel al lui Schuchardt, că s-ar fi datorind limbii latine populare depe teritoriul românesc, și acel al lui Gustav Meyer (făcut cunoscut lămurit cu ocazia prefacerii vocalelor neaccentuate în *ă*, dar care se suptînțelege, pare că, la toate fenomenele pe care le atinge acest învățat fără a-și face cunoscut preciz punctul de vedere. Vezi M. Lat. 805, compară §§ 312, 316), că s-ar fi putînd datori unei dezvoltări independente, fără ca să fie la bază vreo înrudire etnică. Limba latină populară însă depe teritoriul românesc, de care vorbește Schuchardt, este limba romînă primitivă, și, dacă am admite chipul său de a videa, aceasta ar însemna că cuvintele latinești comune limbilor romînă și albaneză, care prezintă aceiaș dezvoltare fonetică și semasiologică, sînt împrumutate de limba albaneză în actuala lor stare fonetică și semasiologică încă din romîna primitivă. Chestiunea se reduce atunci la aceea a unui împrumut de cuvinte schelete, și numărul cuvintelor împrumutate de limba albaneză din cea romînă s-ar mări cu 39 (C, § 326, Nos 6, 7), ar ajunge dela 26 la 65. Acest lucru s-ar putea admite pentru unele din fenomenele dela § 326 Nos 6, 7, dar nu pentru toate, căci altfel numai pe terenul lexic n-ar apărea acea afinitate—nu mare, dar reală—în bazele de articulare și psihologică, pe care am constatat-o pe terenul fonetic și morfologic. Tot așa o dezvoltare independentă, macarcă posibilă și ea pentru unele fapte, n-o putem admite pentru toate faptele, pentrucă sînt prea multe, și pentrucă mulțimea lor depe terenul lexical este coroborată de acea depe terenul fonetic și morfologic (Vezi §§ 311, 312, 315, 316).

§ 334. De aici, din considerațiile dela § 332, se poate constata apoi cît de netemeinică este susținerea unui împrumut pe care l-ar fi făcut limba romînă din limba albaneză pe terenul morfologic (Vezi § 315 Nos 8, 12^a, § 316), ori cîbîar fonetic (Vezi § 311 fine).

Apoi la lumina acestor fapte depe terenul lexical romîn comparat cu cel albanez, apare clară netemeinicia părerii că limba romînă ar fi împrumutat fenomene morfologice și sintactice (ori chiar fonetice) din limba greacă (Vezi § 268 No 4 Nota, § 315 No 9, § 316), ori din limba slavă nebulgară (Vezi § 315 No 9, § 316), ori din limba uraloaltaică a Bul-

garilor (Vezi §§ 312, 316). Căci numărul de cuvinte împrumutate de romîna din neobulgara și greaca (mai veche ori mai nouă) nu întrece cu mult numărul cuvintelor împrumutate din albaneza, iar despre niscai împrumuturi de cuvinte din limba Bulgarilor uraloaltaici nu știm până acum încă nimic.

§ 335. Concluziile care se pot trage din întreaga discuție asupra materialului lexical cu privire la legăturile etnice și istorice dintre poporul romîn și cel albanez sînt următoarele.

Există o afinitate etnică între cele două popoare.

Legăturile sociale n-au fost prea strînse între ele, după-cum probează marele număr de cuvinte latinești, proprii limbii albaneze, care lipsesc limbii romine, și după cum probează mai ales micul număr de cuvinte împrumutate dela o limbă la alta.

Aceste legături sociale, oricît aũ fost ele de slabe, aũ fost în orice caz mai strînse între Albaneji și Dacoromîni decît între Albaneji și Macedoromîni. Și fiindcă legăturile sociale mai strînse ori mai slabe corăspund unor apropieri geografice mai mari ori mai mici, apoi este sigur că Albaneji aũ trăit odată mai în apropiere de Dacoromîni decît de Macedoromîni. Acest fapt ese cu atît mai mare evidență la iveală, cu cît contactul cel mare pe care l-aũ avut Macedoromîni pe actualul lor teritoriu cu Albaneji ar fi trebuit să-i facă să păstreze fondul cel vechiu de legături lexicale cu mai multă tenacitate decît l-aũ păstrat Dacoromîni, care de atîta vreme aũ întrerupt legăturile sociale și geografice cu Albaneji.

În ce privește pe Istroromîni, nu se poate conchide din actualul lor material lexical că legăturile sociale și geografice ale lor cu Albaneji ar fi fost încă mai slabe decît acele ale Macedoromînilor, pentru că fondul de legături lexicale a putut fi redus la micile actuale proporții din cauza extremei de mari influinți a limbii croate.

Aceste concluzii confirmă pe acele trase din faptele fonetice, morfologice și sintactice (Vezi §§ 312, 313, 314, 316, 317, 318).

CAPITOLUL XVIII

§ 336. Limba albaneză aparține la grupul de limbi indo-germane *satem*, care se caracterizează prin aceia că explozivele indogermane primitive, afonă și fonică, palatale *k*, *g* s-aũ

africatat. Din africaterle primitive aũ rãmas în albaneza, ca de obiceiũ și în celelalte limbĩ *satem*, numai spirantele. M. Alb. 12 sqq. Dupã Ped. Zeit. XXXVI, 305 sqq. s-aũ africanizat în albaneza înainte de *e*, *i* și o parte din explozivele guturale indogermane primitive *k*, *g*, dar nu ni se lãmurește care sînt acelea, cãci ceia ce spune autorul, pag. 305, cã „curatele velare apar negreșit totdeauna în albaneza ca *k*, *g*, labiovelarele însã [*kũ-*, *gũ-*] se prefac în albaneza în *s* și *z* înainte de *e*, *i*“, ne face numai sã înțelegem cã și Pedersen, ca atîția alții, iș închipuește posibilitatea unui contact direct între *k*, *g* guturali și vocalele *e*, *i*. Vezi nota dela § 312.

§ 337. Limba albanezã a suferit influința limbii latine, dar nu în așa grad cum iși închipuía Gustav Meyer. „A atîrnat numai de un fir de păr“, zice el M. Lat. 804, „cã limba albanezã n-a fost compect romanizatã“. Apoi mãi departe M. Lat. 805 adaugã: „Flexiunea verbului, a numelui și a pronumelui este atît de plinã de elemente latinești, încit cu dreptul poate zice cineva cã albaneza este o limbã amestecatã, pe jumãtate romanicã (eine halbromanische Mischsprache)“. Și așa ar fi, dacã fenomenele morfologice înșirate la M. Lat. 819-821 ar fi într-adevãr împrumutate din latinește, dupã cum credea Gustav Meyer: forme de declinare (pluralele *-i*, *-e*, *-ã*, *-a*, *-ãra*), forme de conjugare (aoristul indicativului, optativul), multe pronume (între altele însuș articolul postpozitiv m. *-i*, f. *-a*), multe prepoziții și conjuncții, multe sufixe derivative; la care s-ar adãogi faptul cã unele verbe latinești ar fi fost primite la prezentul indicativului persoana 1 singularã întocmãi cu formele latine, fãrã ca sã fi fost înbrãcate în formele autohtone albaneze, și cã albanezul *ãștã*, 3 persoanã singularã dela verbul *iam* (sînt), n-ar fi altceva decît latinul *est*. Dar, cu excepție de citeva prepoziții, conjuncții, sufixe derivative și prefixe (La aceste douã soiuri de forme din urmã sã se noteze sufixele, nominal *-ãi* > *-aneus*, verbal *-ãzoi* > *-iz*, scoase la ivealã de Jokl 104, 106, și prefixul nominal *ștãr-* > *extra-* M. Wört. 416), toate celelalte presupuse împrumuturi formale din latinește aũ fost constatate ca elemente autohtone albaneze de M. L. Lat. 1055-1057 și, mãi ales, de Ped. Krit. IX₁ 207 sqq. Concluziea lui Pedersen, tocmai contrarie celor susținute de Gustav Meyer, este urmãtoarea, Ped. Krit. IX₁ 212: „Influința latineascã asupra flexiunii albaneze este nulã (Der lateinische Einfluss auf die albanesische Flexion ist also Null)“.

Dacă influința limbii latine asupra celei albaneze a fost din punct de vedere formal minimă, ea a fost din punct de vedere al cuvintelor remarcabilă, după cum s-a văzut la §§ 319, 320, 322, 323, 325, 326 *).

§ 338. Timpul când a încetat această influință se poate constata din fenomenele latinești populare care se găsesc la elementele lexicale latine din albaneza, și din acele care lipsesc. Se găsesc următoarele: $\check{\imath} < \acute{e}$ M. Lat. 809 (Pentru fenomenul contemporan acestuia, $\check{\imath} < \acute{o}$, care lipsește în albaneza și în parte în romîna, vezi § 311 No 13. Lipsa acestui fenomen se datorește unei cauze cu totul alta decît cauza pentru care lipsesc în albaneza africativările lui $c+i$, $c+e$, $c+i$, $g+i$, $g+e$, $g+i$, j , și diftongarea lui \acute{e} , \acute{o} . Faptele din urmă se datoresc înprejurării că pe vremea africativării lui $c+i$, $c+e$, $c+i$, $g+i$, $g+e$, $g+i$, j , și a diftongării lui \acute{e} , \acute{o} limba albaneză eșise de supt influința limbii latine populare, în vremece neprefacerea lui $\check{\imath}$ în \acute{o} în albaneza și romîna se datorește înprejurării că Albanezii și Romîni n-au putut pronunța pe $\check{\imath}$ deschis. Pronunțarea deschisă a lui $\check{\imath}$ li-a fost posibilă, așa că evoluția latinei populare $\check{\imath} < \acute{e}$ a putut pătrunde la dînsii; pronunțarea deschisă a lui $\check{\imath}$ însă li-a fost imposibilă, așa că atunci când evoluția din latina populară $\check{\imath} < \acute{o}$ a avut loc, această evoluție n-a putut pătrunde la Albanezii și la Romîni din cauza prea marelui deosebiri dintre $\check{\imath}$ închis, cum erau ei deprinși să pronunțe, și \acute{o} , nouă pronunțare), $t+i$ +vocală $< ts$, s M. Lat. 815, $d+i$ +vocală $< dz$, z M. Lat. 816. Lipsesc următoarele: africativarea lui $c+i$ +vocală M. Lat. 815, cea a lui $g+i$ +vocală M. L. Lat. 1052, cea a lui $c+e$, i M. Lat. 815, cea a lui $g+e$, i M. Lat. 816, cea a lui j (i consonant) M. Lat. 816 **), diftongarea

*) Macarcă și din punct de vedere lexical influința limbii latinești asupra celei albaneze a fost exagerată de Gustav Meyer. Vreo 81 din elementele presupuse ca latinești de dînsul au fost contestate, după cum se vede din listele făcute de mine la §§ 319, 320, 323. Dar numărul contestărilor este sigur mai mare, căci eu n-am adunat doar tot materialul. Și tendința este dela Gustav Meyer încoace de a tot constata material lexical autohton în limba albaneză, iar nu latinesc. Rar, pe ici colea, apare cîteo nouă etimologie latină. Dar oricum, și chiar dacă am admite că numai din materialul adunat de mine s-ar mai contesta încă vreo 81 de elemente latine, numărul acestora tot ar rămînea remarcabil în limba albaneză.

**) Actuala africativare a lui k albanez în ts , $t\check{s}$ și a lui g albanez în $d\check{z}$, $d\check{z}$ este un fenomen recent, după cum se probează prin faptul

lui $\check{\epsilon} < i\acute{e}$ Ped. Krit. IX₁ 214 și a lui $\check{\phi} < \check{u}\acute{o}$ M. Lat. 810 *).

Dintre aceste fenomene latinești populare, care unele există iar altele nu există la elementele lexicale latinești din limba albaneză, se pot data aproape sigur următoarele: $\check{\imath} < \check{\epsilon}$ (și tot așa

că ea are loc și la $k > cl$, la $g > gl$, și la k, g din elementele străine nelatinești. Această africativare este analoagă aceleia pe care au suferit-o $k > cl$, $g > gl$ și k, g din elementele străine la o parte din Dacoromîni. Vezi § 251 No 190, § 253 No 201.

*) Ped. Krit. IX₁ 214 a probat că între diftongarea din limba albaneză a lui $\acute{e} < i\acute{e}$ și cea din limba latină populară a lui $\check{\epsilon} < i\acute{e}$ nu este nicio legătură, pentru că pe de o parte oricare $\check{\epsilon}$ scurt accentuat s-a diftongat în albaneza, nu numai cel din cuvinte latinești, ci și cel, cu mult mai numeros, din cuvintele băstinașe, iar pe de alta albaneza a diftongat în $i\acute{e}$ nu numai pe $\check{\epsilon}$ scurt accentuat latin, ci și pe $\check{\epsilon}$ lung accentuat latin, pentru care fapt din urmă dă cel puțin un exemplu sigur, pe $ri\acute{e}t\acute{a} > r\acute{e}te$ (Alte exemple de $\check{\epsilon}$ latin diftongat în $i\acute{e}$ în albaneza mai aduce Jokl Ind. XXXVI, 146, și Jokl crede cu drept cuvînt că prin ele se întărește părerea lui Pedersen. Spitzer în Indogermanische Forschungen XXXIX, 111-113 caută să explice exemplele lui Jokl altfel, dar nu în mod convingător). După M. L. R. R. Alb. 24-25 n-ar fi adevărat că în albaneza s-ar fi diftongat și $\check{\epsilon}$ lung accentuat latin, pentru că se găsesc exemple sigure de $\check{\epsilon}$ nediftongat ($ver\check{d}z\acute{a}r\acute{a} > virgine$, $ver\check{\phi} > *virde$, $ve > vidua$, $mel > miliu$, $pe\check{s}k > pisce$), iar exemplele date de Ped. Krit. pentru diftongarea lui $\check{\epsilon}$ n-ar fi sigure, întrucît $t\acute{e}gula < alb. ti\acute{e}gul\acute{a}$ apare și pe teritorii romanice cu $\check{\epsilon}$, $t\acute{e}gula$, iar alb. $ri\acute{e}t\acute{a} > r\acute{e}te$ apare în albaneza și cu \acute{e} , $r\acute{e}t\acute{a}$. Dar mai întîiu $ri\acute{e}t\acute{a}$, chiar dac\u0103 apare și ca $r\acute{e}t\acute{a}$, exist\u0103 (Vezi, de pild\u0103, Ped. 184: $rri\acute{e}t\acute{a}$). Apoi, dup\u0103 cum exist\u0103 $\check{\epsilon}$ latinești nediftonga\u021bi în albaneza, tot a\u021a exist\u0103 în aceast\u0103 limb\u0103 și $\check{\epsilon}$ b\u0103\u021btina\u021bi nediftonga\u021bi. Este vorba de anumite \u00eenprejur\u0103ri, \u00een care diftongarea n-a avut loc \u021i care nu s\u00eent \u00eenc\u0103 cunoscute. Este foarte probabil c\u0103 pe $\check{\epsilon}$ \u021i $\check{\epsilon}$ latine\u021bi Albanezul \u00e2-a primit cu materialul aperc\u00e9pt\u0103tor a lui $\check{\epsilon}$ b\u0103\u021btina\u021b \u021i \u00e2-a tratat la un fel cu acest din urm\u0103. Chiar dac\u0103 \u00e2ns\u0103 $\check{\epsilon}$ latin nu va fi fost confundat cu $\check{\epsilon}$ latin \u00een limba albanez\u0103, singur faptul diftong\u0103rii \u00een $i\acute{e}$ a nenum\u0103ra\u021bilor $\check{\epsilon}$ scur\u021bi accentua\u021bi b\u0103\u021btina\u021bi este suficient pentru a proba c\u0103 diftongarea albanez\u0103 $\check{\epsilon} < i\acute{e}$ este independent\u0103 de cea latin\u0103 popular\u0103 $\check{\epsilon} < i\acute{e}$. M. L. R. R. Alb. 25-26 crede c\u0103 exist\u0103 paralelism \u00een albaneza \u00e2ntre chipul cum s-a dezvoltat \acute{e} \u021i chipul cum s-a dezvoltat \acute{o} , \u00een felul acela anume c\u0103, dup\u0103cum $\check{\epsilon}$ deschis b\u0103\u021btina\u021b \u021i $\check{\epsilon}$ deschis latin s-au diftongat \u00een $i\acute{e}$, tot a\u021a \acute{o} deschis b\u0103\u021btina\u021b \u021i \acute{o} deschis latin s-au diftongat \u00een ue (adec\u0103 $\acute{u}e$, care nu \u00e2 diftong \u021i poate n-a fost diftong niciodat\u0103, vezi § 314 pag. 591). \u00een aceast\u0103 combina\u021bie $\check{\epsilon}$ deschis b\u0103\u021btina\u021b este $\check{\epsilon}$, care \u00e2ntr-adev\u0103r trebuie s\u0103 fi fost deschis, deoarece \u00een actuala albanez\u0103 vocalele scurte accentuate s\u00eent deschise, Pek. 6, \u021i se poate presupune c\u0103 tot a\u021a

contemporanul său $\ddot{u} < \acute{o}$) era fapt împlinit la începutul secolului III p. Chr. Vezi § 109 A. Africativizarea lui $c + e$, i și a lui $g + e$, i a avut loc în secolul VI p. Chr. Vezi § 85 Nota,

trebuie să fi fost și pe vremea diftongării lui \acute{e} ; \acute{o} deschis băștinaș însă este considerat că ar fi \acute{o} cel provenit din \acute{a} și din \acute{e} , singurul \acute{o} care există în albaneza, deoarece vechiul băștinaș $\acute{ö}$ a devenit \acute{a} și vechiul băștinaș $\acute{ö}$ a devenit \acute{e} . Dar a fost deschis în vremea veche acest \acute{o} ? Și este el deschis astăzi? Faptul că este provenit din vocale lungi ni dă bănuiala că dela capul locului trebuie să fi fost și el lung, iar în limba actuală acest \acute{o} este, după notarea lui Pek., în majoritatea cazurilor *mijlociū lung* (mittellang), numai în două cuvinte este notat ca scurt, în *zok* ($o > \acute{a}$ M. Alb. 83) și *mot* ($o > \acute{e}$ M. Alb. 86). Și fiindcă vocalele lungi sînt astăzi închise în albaneza, și probabil tot așa trebuie să fi fost și în timpurile mai vechi, apoi \acute{o} deschis albanez despre care vorbește M. L. R. Alb. în realitate a fost un \acute{o} închis. La această dificultate în combinarea paralelismului se mai adaugă încă una, anume aceia că la diftongarea lui \acute{o} albanez ia parte și $\acute{ö}$ lung închis latin din *-tōre* și *-ōne*. De această dificultate ar vrea să scape M. L. R. Alb. în felul acela că aceste sufixe latinești ar fi fost primite cu materialul apercepător al unor sufixe băștinașe *-tōr* și *-ōn*, cel dintîiu provenit dintr-un *-tēr* și cel de al doilea dintr-un *-ēn*. Decît numai \acute{o} din aceste sufixe presupuse băștinașe trebuie să fi fost închis, ca unul ce era provenit dintr-un \acute{e} lung (Vezi cele spuse imediat mai sus). De fapt, decî, nu \acute{o} deschis accentuat se diftonghează în albaneza, ci \acute{o} , indiferent dacă este deschis ori ba. Paralelism cu diftongarea lui \acute{e} nu există. Dar nu există paralelism nici din punct de vedere al felului diftongării, căci \acute{e} se diftonghează spontan, pecînd diftongarea lui \acute{o} e condiționată de anumite sunete următoare și de anumite poziții în cuvînt (Vezi § 314 pag. 591). De astfel de anumite poziții și anumite împrejurări altele, nelămurite încă, a fost condiționată și diftongarea unor \acute{o} - inițiali albaneji, dintre care unia sînt $\acute{ö}$ - din cuvinte latine (7 cuvinte notate de M. Lat. 810), iar unul e $\acute{ö}$ - băștinaș (*veš > *üēš > *ōs* M. Alb. 12). Dacă, prin urmare, în această diftongare albaneză a lui \acute{o} se găsesc cuprinși și cîțiva $\acute{ö}$ latinești (anume din cele 7 cuvinte pomenite mai sus), aceasta n-are a face întru nimic cu diftongarea romanică a lui $\acute{ö}$ latin, și dacă, alături cu vreo cîțiva $\acute{ö}$ latini diftongați, cei mai mulți $\acute{ö}$ latini au rămas nediftongați în albaneza, aceasta nu trebuie să ni amintească de fel împrejurările din limba romînă, cum ar vrea M. L. R. Alb. („Aceasta ni aduce aminte de împrejurările din limba romînă, cu deosebirea că romîna nu posedă niciun rest direct al diftongului”). Că romîna nu mai are nicio rămășiță din diftongul $\acute{üö} > \acute{ö}$, pe care probabil l-a avut, e cu totul altă chestie decît aceia a diftongării unor \acute{o} - inițiali din limba albaneză. Fenomenul din urmă, dacă trebuie să ni amintească de ceva, apoi trebuie să ni amintească de $\acute{ü}$ - protetic de dinaintea unor \acute{o} - inițiali în meglinit (§ 241 No 76).

§ 262 No 2. Compară și § 108 sub cuvîntul *tsitaetus*. Diftongarea lui $\check{e} < \check{i}é$ a avut loc în a doua jumătate a secolului VI p. Chr. Vezi § 109 A sub $\check{e} < \check{i}$, § 251 No 176 Nota, § 253 No 192 Nota. Tot atunci a avut loc și diftongarea lui $\check{ö} < \check{ü}ó$, care foarte probabil e contemporană cu diftongarea lui $\check{e} < \check{i}é$, Schuch. Vok. I, 105.

În ce privește africativările lui $t+i$ +vocală, $d+i$ +vocală, $c+i$ +vocală, $g+i$ +vocală, j (i consonant), ele sînt puse de Schuch. Vok. III, 104 aproximativ în secolul II p. Chr. (Exemple de *ts* pentru $t+i$ +vocală anul 140 p. Chr. Schuch. Vok. I, 153; de *z* pentru $d+i$ +vocală anii p. Chr. 195, 198 Schuch. Vok. I 67; de confuzia la scris între $t+i$ +vocală și $c+i$ +vocală anii p. Chr. 136, 218, 222, 222-235 Schuch. Vok. I 154; de *z* pentru j anul 202 p. Chr. Schuch. Vok. I 69; de confuzia la scris între g și j anii p. Chr. 238-244 Schuch. Vok. I 70). Aceste fenomene apar în secolul II p. Chr., dar nu s-au răspîndit în aceeași vreme în toate provinciile și nici nu sînt în una și aceeași provincie contemporane. Cum că răspîndirea lor s-a făcut treptat, cum că apariția lor n-a fost simultană în tot cuprinsul romanismului (după cum de altfel a priori s-ar putea conchide, vezi cele spuse asupra limbii latine populare la § 85 Nota), se probează prin faptul adus de Meyer-Lübke Einführung II ed. § 143; că elementele latinești din cymric, care au fost introduse până, incluziv, în secolul III p. Chr., prezintă pe $t+i$ neafricanizat (Din contra, n-are nicio valoare argumentarea lui Schuch. Vok. I, 162, care vrea să probeze că africanizarea lui $t+i$ nu era încă gata în toate părțile pe vremea lui Ulfilas [mijlocul secolului IV], bazîndu-se pe gotul din Ulfilas *laiktjo* > latin *lectio*; pentru că africanizarea lui $t+i$, $d+i$ în latina populară din peninsula balcanică în a doua jumătate a secolului IV este probată prin *Laurentzio* C. I. L. III, 12396 din Moesia inferior, unde limita în jos a inscripțiilor este sfîrșitul secolului IV, și *zaconus* C. I. L. III 2654 din Dalmatia p. Chr. 358 [Vezi § 109 A]: Ulfilas a luat pe *lectio* din latina *scrisă*, nu din cea *vorbită*). Mai greu s-a putut proba celălalt fapt, acela că fenomenele nu sînt contemporane, căci argumentele aduse anume pentru a arăta că africanizarea lui $c+i$ este posterioară celei a lui $t+i$ (ceia ce ar însemna probabil că și africanizarea lui $g+i$ este posterioară celei a lui $d+i$) nu sînt convingătoare: Se găsesc mai puține exemple de *ts*, *tz*, *s* pentru $c+i$ decît pentru $t+i$ Schuch. Vok. I, 162

(Aceasta poate fi numai o întâmplare); gramaticul Consentius a doăa jumătate a secolului V, gramaticul Pompeius a doăa jumătate a secolului V, și Isidorus 570-636 vorbesc de africativizarea lui $t+i$, dar nu pomenesc de cea a lui $c+i$ Schuch. Vok. I 162 (Aceasta poate fi numai o scăpare din vedere. De altfel nici îndoială nu poate fi că n-ar fi fost africativizat $c+i$ pe vremea lui Isidorus, și totuș acest scriitor nu pomeneste de ea, macarcă vorbește de cea a lui $t+i$! Ce s-a întâmplat lui Isidorus se va fi întâmplat și lui Consentius și lui Pompeius); un gramatic latin timp nehotărit spune că altfel sună i după t și altfel după c Meyer-Lübke Einführung II ed. § 143 (Aceasta nu probează nimic. Chiar explozive să fi fost și t și c , încă o asemenea observare era la locul ei. Dacă însă vrea cineva numai decit să vadă vreo aluzie la africative în vorbele aceluși gramatic, apoi s-ar putea conchide din ele că altă africativă se dezvoltase din $t+i$ și alta din $c+i$); în izvoare gote dela mijlocul secolului VI se găsește *kavtsjo* > latin *cautio*, însă *unkja* > latin *uncia* Meyer-Lübke Einführung § 143 (*kavtsjo* e dela Neapoli, iar *unkja* dela Arezzo. Este foarte greu de admis că într-un timp cînd se africativizase chiar c înainte de i sonant să fi existat încă $c+i$ neafricanizat la Arezzo. *unkja* este sigur un împrumut din limba scrisă); altfel s-a dezvoltat în italiana $t+i$ și altfel $c+i$ Schuch. Vok. I 162, Meyer-Lübke Einführung § 143 (Aceasta nu probează nimic. $t+i$ și $c+i$ s-ar fi putut africaniza în aceiaș vreme și cu toate acestea să fi dat naștere la africative deosebite). O probă reală pentru faptul că africanizarea lui $c+i$, $g+i$ și j (i consonant) este posterioară acelei a lui $t+i$, $d+i$ este procurată de limba albaneză, unde $t+i$ și $d+i$ din elementele latinești sînt africanizate, iar $c+i$, $g+i$ și j nu.

Contactul dintre limba albaneză și cea latină populară, și influința romanizătoare a statului roman asupra poporului albanez aș încetat, decî, în răsîmpul dintre africanizarea lui $t+i$, $d+i$ de o parte și cea a lui $c+i$, $g+i$, j de altă parte. Este greu de hotărit care va fi fost acest interval. Atita se poate spune, că africanizarea lui $c+i$, $g+i$ trebuie să fi avut loc în peninsula balcanică cel mai tîrziu în secolul V, căci pe de o parte ea a început în limba latină populară foarte de curînd, încă din secolul II, iar pe de alta cele mai tîrzii fenomene latinești populare, africanizarea lui $c+e$, i , cea a lui $g+e$, i , și diftongarea lui $ĕ$, $ŏ$ aparțin secolului VI.

§ 339. Dintre popoarele care au fost supuse romanizării în răsăritul Europei acel asupra căruia agenții romanizatori au încetat mai curînd de a lucra a fost poporul albanez, a cărui limbă autohtonă s-a și păstrat și a fost influințată de limba latină mai numai în partea lexicală. În al doilea loc vine poporul dalmat, care a părăsit limba băștinașă și a adoptat pe cea latină, dar asupra căruia agenții romanizării au încetat de a lucra înainte de a ajunge la deplinătate africaticizarea lui *c* și *g*, căci în această limbă (și anume în vegliot) *c*, *g* înainte de *ĕ* închis accentuat (=ĕ, ĭ) și înainte de *e* neaccentuat fix (provenit și din *i*) s-au păstrat ca explozive și s-au africaticizat numai înainte de *i* (=ĭ), *i* neaccentuat fix (provenit și din *e*) și *ĭ* consonant (inclusiv *ĭ* consonant din diftongul *ĭe* > ĕ) Bartoli D. II pag. 376, 377 *). În al treilea loc vine poporul român, care a părăsit limba băștinașă și a adoptat pe cea latină, și asupra căruia agenții romanizatori au lucrat până la dezvoltarea completă a celor mai nouă fenomene latinești populare (africaticizarea lui *c* + *e*, *i*, a lui *g* + *e*, *i* **, diftongarea

*) După M. L. R. R. Alb. 17 africaticizarea în vegliot a lui *c*, *g* înainte de *e*, *i* și înainte de *ĭ* consonant din *ĭe* > ĕ și *ĭi* > ĭ este ceva recent. În asemenea caz întreaga limbă dalmată n-a participat la fenomenul latin popular al africaticizării lui *c*, *g* înainte de *e*, *i*, ci numai la acel mai vechiu al africaticizării lui *c*, *g* înainte de *ĭ* consonant vechiu (cu excepție de *ĭ* din *ĭe* > ĕ și *ĭi* > ĭ). Pentru dalmata de sud vezi mai jos § 347, α, Nota.

**) După M. L. R. R. Alb. 13, 31-32 africaticizarea lui *c* + *e*, *i* (și prin urmare și aceea a lui *g* + *e*, *i*, macarcă despre aceasta nu se pomeneste nimic) ar putea să fie ceva românesc, iar nu latin popular. Limba română ar forma poate din acest punct de vedere un grup cu limbile sardă, dalmată și albaneză, grup în care fenomenul latin popular al africaticizării lui *c* + *e*, *i* n-a pătruns. Meyer-Lübke emite părerea cu rezervă și n-duce în sprijinul ei decît faptul că în romîna și *k* > *cl* se africaticizează dialectal înainte de vocale palatale, recunoscînd însă că între cele două fenomene, între africaticizarea veche generală romînească a lui *c* + *e*, *i* și cea recentă dialectală dacoromînească a lui *k* > *cl*, nu este paralelism nici de timp nici de manifestare. Părerea cu rezervă dată de Meyer-Lübke a devenit fapt sigur pentru Pușcariu, Locul limbii romîne între limbile romanice, pag. 16, Studii istroromîne, II, București, 1926, pag. 362. Pușcariu (în Studii istroromîne) aduce ca probă faptul că, în vreme ce în celelalte limbi romanice se africaticizează numai *ce*, *ci*, iar *que*, *qui* nu (*cippus* < italian *ceppo*, francez *cep*; *quid* < italian *che*, francez *que*), în limba romînă se africaticizează nu numai *ce*, *ci*, ci și *que*, *qui*, ceia ce însemnează că noi Romînii „rostiam *keppu* atîta vreme cît i-a trebuit lui *quid* ca să-și piardă elementul labial și, devenind *ke*, să poată urma apoi aceiaș evoluție ca *keppu*“. Da

lui ț). *)). Față cu puținul efect pe care l-a avut romanizarea asupra limbii albaneze, și cu timpul relativ scurt cît s-a exercitat această romanizare, este de remarcat faptul că și acele fenomene latine populare care au pătruns în limba albaneză s-au mărginit numai la elementele latine din această limbă și n-au avut nicio influență analogică asupra elementului băștinaș albanez: $t+i$ și d

dacă cumva pe teritoriul românesc va fi dispărut mai de timpuriu *elementul labial* decît pe teritoriul italian, francez, etc.? De altfel și pe teritoriul celorlalte limbi romanice elementul labial dispăre din unii *qui, que*, căci în dicționarul etimologic al lui Meyer-Lübke văd date ca etyma pentru cuvinte romanice actuale depe tot felul de teritorii *cercea* (= *quercea*), *cerqua* (= *quercus*), *cercedula* (= *querquedula*), *cinquagesima* (= *quingagesima*), *cinquaginta* (= *quinquaginta*), *cinque* (= *quinque*), *cinquedentia* (= *quinquedentia*), *cisque* (= *quisque*). Pentru ce și-a ales Pușcariu ca exemplu tocmai pe *quid*?—Dacă africaticizarea lui $c+e$, i este un fenomen românesc, apoi el aparține la romîna primitivă (Vezi § 264 No 2 Nota), căci are loc numai la elementele latine (Vezi § 251 No 177), și este prin urmare contemporan cu fenomenul latin popular al africaticizării lui $c+e$, i . N-ar fi aceasta o coincidență curioasă, ca, tocmai cînd pe întregul teritoriu romanesc se răspîndia fenomenul africaticizării lui $c+e$, i , tocmai atunci să se fi dezvoltat acelaș fenomen în mod independent pe teritoriul românesc?

*) În *Lateinisches ti und ki* pag. 3 spunea Pușcariu următoarele: „La începutul secolului II colonizează Romanii Dacia, dar deja după 170 de ani această provincie este părăsită de dinșii, și străbunii Romînilor, lăsați de aici înainte destinului lor—dacă la sudul Dunării, ori la nordul Dunării, ori de ambele părți ale Dunării, aceasta e o chestie care nu ne interesează—, sînt separați și geograficește și politicește de restul națiunii romane. Prin aceasta are loc în secolul III după Hristos o ruptură în limba romanică primitivă, pe care vom exprima-o în modul cel mai potrivit prin limbă romanică de răsărit și limbă romanică de apus”. Cum că, chiar dacă Romîni au trăit de a dreapta Dunării după părăsirea Daciei de Romani, între limba lor și restul limbilor romanice s-a produs o ruptură cu începere dela momentul părăsirii Daciei, este o enormitate, asupra căreia am atras în detaliu atenția în Un specialist român la Lipsca III 29 c, Viața romînească Mart 1910. Asupra aceștei păreri a revenit însă Pușcariu, și în Locul limbii romîne între limbile romanice pag. 21, 23 el pune ruptura la sfîrșitul secolului IV, la moartea lui Theodosius: „Cît timp comunicația era neînteruptă între populațiunea romană, care avea, mai mult ca oricare alt popor, conștiința că aparține unui singur stat glorios cu o singură conducere, limba vorbită în acest imperiu unitar era, cu toate deosebirile regionale, locale și aparținătoare diferitelor clase sociale, aceiaș. Până în secolul IV putem vorbi dar de o singură limbă, pe care am putea-o numi preromanică, fiindcă ea nu se divizase încă în limbile romanice de azi... Dacă împrejurările istorice nu ar fi întrerupt continuitatea strămoșilor noștri cu Italia, probabil că cu timpul asămănările acestea [dintre limbile romînă și italiană] s-ar fi adîncit și mai mult și

+i s-au africativat în elementele băștinașe numai după accent M. Alb. 25, 28, și acest fenomen este sigur ceva independent albanez. Altfel trebuie să se fi petrecut lucrul cu elementele băștinașe românești și dalmate, care se vor fi strecurat din limbile băștinașe în limba latină adoptată de Romîni și de Dalmați: la acestea diferitele sunete trebuie să fi suferit întocmai schimbările pe care le-au suferit sunetele corăspunzătoare din limba latină populară, din cauza enormei influinți analogice exercitate de aceste din urmă (Compară cele spuse la pag. 746 cu privire la cuvîntul romînesc *chelbe*).

§ 340. Din faptul că Albanejii au fost cel mai puțin supuși romanizării dintre toate popoarele din răsăritul Europei și că dintre toate aceste popoare ei au fost aceia asupra cărora au încetat mai degrabă să influințeze agenții romanizatori se pot trage concluziile următoare.

1. Albanejii au trăit pe un teritoriu unde romanizarea a putut pătrunde mai puțin. Acel teritoriu, care se constată în adevăr din puținătatea inscripțiilor că a fost cel mai puțin expus romanizării din tot răsăritul Europei, nu poate fi altul decît lacuna despre care am vorbit la § 111 No 2.

2. Cînd barbarii au copleșit peninsula balcanică, Albanejii n-au părăsit acel teritoriu, în orice caz nu s-au mișcat mai spre sud, căci oricare mișcare în această direcție i-ar fi așezat pe un teritoriu mai în contact cu romanizarea, care romanizare a con-

nu s-ar fi ivit deosebirile cele mari, care ne constring să alăturăm limba italiană la limbile romanice de vest. Aceste împrejurări istorice fură date cînd, la sfîrșitul veacului IV după Hristos, imperiul roman s-a divizat în două grupe, în imperiul roman de vest și cel de est, pe care împăratul Theodosius, înainte de a muri, le lasă moștenire fiilor săi Arcadius și Honorius. De astă dată divizarea fu definitivă, cea ce dovedește că ea corespundea unei deosebiri faptice între cele două regiuni". Niște graniți politice însă iluzorii, ca acele care au existat între așa numitele imperii de răsărit și de apus, n-au putut să împiedece nici stăpînirea aceleiaș limbi comune latine, nici împrumuturile dela dialect la dialect. Asemenea graniți dintre lumii romane, făcute iluzorii prin barbarii care nu țineau socoteală de ele, și care prin arbitrariul purtării lor unificau starea politică dela un capăt la altul al imperiilor romane, au devenit graniți reale atunci, cînd mase compacte de barbari s-au interpus între populațiile romane, ori cînd teritorii din împărăție au primit o organizație de stat solidă din partea barbarilor cuceritori. Nu granițile lui Theodosius, ci năvălirile în masă ale Slavilor în peninsula balcanică după moartea lui Mauricius (anul 602) au rupt pe Romîni dela ceilalți Romanii și dela limba comună latină.

tinuat de a fi activă pentru Romîni și (mai puțin) pentru Dalmați până la sfîrșitul secolului VI.

III

§ 341. Cine sînt Albanejii? Presupuneri asupra acestei chestiuni, presupunerii provocate de tendința de a împăca prezența elementelor albaneze din limba romînă cu părerea că romînimea s-ar fi născut în Dacia și n-ar fi părăsit Dacia niciodată, vezi la § 200. Ele nu sînt bazate pe nimic și n-aū nicio valoare.

Aū fost emise însă și altfel de păreri, care aū plecat dela o bază oarecare, dela niște fapte oarecare adecă, pe baza căroră se poate clădi o argumentare.

Faptele dela care aū plecat aceste păreri sînt de două feluri.

§ 342. I. Albanejii ocupă un teritoriu pe care aū trăit Illyri, ei trebuie să fie deci Illyri și limba lor trebuie să fie limbă illyră.

Acest miraj, care a jucat totdeauna un mare rol în discuția chestiunilor etnico-geografice, între altele de pildă în chestiunea geografică romînească, a influențat pe cei mai serioși învățați care aū vorbit despre originea Albanejilor, până în momentul de față, începînd dela Thunmann, *Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker*, Leipzig, 1774, pag. 240, 246 sqq., până la Hahn (*Albanesische Studien I*, 12: „Limita dintre cele două dialecte [tosc și gheg] nu s-a putut constata până acum în mod precis, dar după părerea obișnuită se consideră a fi riul Șkumb. Că această limită de limbă este foarte veche, și că numirile nouă [de tosc și gheg] sînt echivalente cu epirot și illyr, se vede lămurit din cele ce spune Strabo VII, 7: «Acei care fac acest drum [pe calea Egnatia] plecînd din locurile dela Epidamnos și dela Apollonia aū la dreapta popoarele epirotice, udate de marea sicelică până la sinul ambracic, iar la stînga munții Illyrilor și popoarele care locuesc lingă acești munți până la Macedonia și Paeonia». I, 214: „E foarte firesc să admitem că străbunii actualilor Albaneji ocupău deja pe vremea Romanilor și a Grecilor teritoriul pe care se găsesc astăzi“. Hahn prin urmare își închipuește că Gheghii sînt descendenții Illyrilor care locuiau până la Șkumb, și că Toskii sînt descendenții Epiroților. Din vremurile acelea străvechi și până azi nu s-ar fi schimbat nimic din punct de vedere etnic: aceiaș Illyri la nord de Șkumb, aceiaș Epiroți la

sud de Şkumb! Dar nici nu este exactă afirmarea lui Hahn, chipurile bazată pe Strabo, că riul Şkumb ar fi separat triburile illyre de cele epirote, căci Illyrii curaţi se întindeau numai dela Lješ spre nord, dela Lješ spre sud, până la latitudinea golfului dela Avlona, veniau Illyrii amestecaţi cu Epiroţi, şi de abia dela Avlona spre sud trăiau Epiroţii. Vezi § 54 sub Epirotae şi Illyrii), la Miklosich (Albanische Forschungen I, 3: „Riul Şkumb, care separă astăzi pe Gheghî de Toskî, separa după Strabo VII, 7 triburile illyre de cele epirote“. Miklosich repetă numai cele spuse de Hahn şi-şi închipueşte lucrurile întocmai ca şi acesta), la Mommsen (Römische Geschichte I, 391: „Vitejii Epiroţi, Albaneji din vechime,...“ Este vorba de timpul lui Pyrrhos, care după Mommsen decî ar fi fost regele Albaneşilor. II, 171: „Actualii Albaneji sînt probabil ultimul rest curat al primitivei populaţii illyre“. V, 181: „O rămăşiţă a Illyrilor la extremitatea sudică a vastului lor domeniu de altă dată şi-a păstrat până astăzi naţionalitatea şi limba sub numele de Şkipetari ori, cum le zic vecinii, de Arnăuţi şi Albaneji“. V, 185: „Naţionalitatea illyră s-a păstrat mai bine în provincia Macedonia decît în provincia Dalmatia. Pe teritoriul celei dintîiu ea trăeşte încă şi până astăzi, şi pe vremea imperiului trebuie să fi existat în interiorul Macedoniei, alături cu limbile greacă şi latină, limba poporului, cea illyră“. V, 229: „Serviciile pe care le-au făcut multă vreme Albaneji împărăţiei turceşti, le-au făcut străbunii lor Illyrii împărăţiei romane“. V, 272: „Epirul de nord, şi partea Illyricului care se învecina cu Macedonia erau locuite [pe vremea imperiului roman] în cea mai mare parte de populaţii albaneze“, la Gustav Meyer (M. Lat. 804: „Nu este niciun motiv de a vîdea în limba albaneză alt ceva decît o fază mai nouă a vechei limbi illyre, ori, mai bine zis, a unuia din dialectele vechi illyre“) şi Pedersen. Daŭ în detaliu părerea acestui din urmă. Ped. Krit V₁ 294: „Hirt a scris în Kiepert-Festschrift, Berlin, 1898, un articol asupra poziţiei limbistice a limbii illyre, Die sprachliche Stellung des Illyrischen. Hirt tăgăduieşte că limba albaneză ar fi continuarea limbii vechi illyre şi o derivă din limba thracă. I-a scăpat din vedere lui Hirt că aceiaşă părere cu aceleaşă argumente a fost manifestată încă de mult de Pauli, Eine vorgriechische Inschrift von Lemnos II 200 şi că a fost respinsă de Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache 422. Negreşit părerea lui Pauli-Hirt nu se poate combate direct, atîrnă însă numai de un fir de păr, ori,

mai bine zis, plutește în aer. O părere așa de importantă este bazată numai pe faptul că limba illyră ar fi o limbă vestindogermană (*centum*), în vreme ce limba albaneză este, precum se știe, o limbă estindogermană (*satəm*). Ca sprijin pentru această părere se aduce (abstracție făcînd de vreo cîteva nume proprii, care se pot interpreta în orice fel ar pofti cineva) numai limba venetă, care se zice că ar aparține fără îndoială la limbile *centum*. Însă pe de o parte a observat foarte bine Kretschmer că înrudirea dintre limba albaneză și cea illyră este mult mai sigură decît înrudirea dintre limba venetă și cea illyră; iar pe de altă parte, că limba venetă aparține la limbile *centum* este o chestie încă nehotărită. Această părere [că limba venetă aparține la limbile *centum*] a fost admisă de Pauli pe baza cuvintelor *eχo* și *meχo*, cărora el le-a dat înțelesurile de *ich* și *mich* nu pe baza vreunui studiu rațional al inscripțiilor, ci prin niște subtilități etimologice nepermise de știință. Pentru aceia este de recomandat ca pentru moment [anul 1902] să ne ținem tot de părerea lui Gustav Meyer, anume că Albanejii sînt într-adevăr descendenții vechilor Illyrii". Tot așa se exprimase Pedersen cu cîtva timp înainte în *Zeitschrift für vergl. Sprachforschung* XXXVI, 299 sqq.

§ 343. Dar mai întîiu teritoriul actual albanez era ocupat, începînd dela nord spre sud, de Illyrii, Pannonii, Illyrii amestecați cu Epiroții și Epiroții. Dacă deci considerăm pe Albaneji ca autohtoni pe actualul lor teritoriu, trebuie să-i considerăm ca descendenți din toate aceste neamuri de oameni, iar nu numai din Illyrii, iar dacă voim să dăm preponderanță unuia din ele, apoi trebuie s-o dăm Epiroților. Epiroții însă nu erau Illyrii.

Apoi, în cea mai mare parte neamurile care ocupa în vechime actualul teritoriu albanez se aflau pe teritoriul grecizat al peninsulei balcanice. Numai în mică parte, dela Lješ spre nord (partea de nord a teritoriului gheg), aceste neamuri se găseau pe teritoriul romanizat al peninsulei. Cum se face atunci că Albanejii au fost supuși numai romanizării, iar grecizării de fel? Romanizarea a lucrat chiar atît de mult asupra lor, încît li-a umplut limba de cuvinte latinești și li-a vîrit în limbă cîteva forme gramaticale. De grecizare antică (Nu-î vorba de grecizare modernă! Din neogreaca au împrumutat Albanejii multe cuvinte) însă nu se pomenește în limba albaneză. Chiar dacă se vor fi găsit în limba albaneză cîteva cuvinte antice grece, împrumu-

tate direct din antica greacă, aceasta nu se chiamă grecizare *).

Apoi, din toate cercetările făcute asupra limbii rominești în comparație cu cea albaneză rezultă că Albanezii din punct de vedere geografic au fost în timpurile vechi mai în contact cu Dacoromîni decît cu celelalte neamuri rominești, și că din punct de vedere etnic ei sînt mai apropiați de Dacoromîni decît de Romîni ceilalți. Vezi §§ 313, 317, 335. Dacoromîni însă au fost totdeauna, și sînt și pînă astăzi, Romîni cei mai dela nord.

*) Albert Thumb, Altgriechische Elemente des Albanesischen, in Indogermanische Forschungen XXVI pag. 1-20, a susținut că unele cuvinte albaneze (21 la număr) iș trag originea direct din limba greacă antică. 16 din ele sînt dintre acelea care au fost considerate pînă acum ca elemente latinești, care adecă, chiar dacă sînt de obîrșie greacă, s-au introdus în limba albaneză (și tot așa unele din ele în limba romînă) nu direct din grecește, ci indirect prin mijlocirea limbii latine. Sînt notate aceste 16 mai sus la §§ 319, 320, 323. Eu le înșir mai jos în ordine alfabetică după etyma latine, cu acea observație în parantez, care mi s-a părut că reese din discuția autorului: 1) pag. 12, alb. *brétäk* Frosch M. Wört. 47, și prin urmare tot așa rom. *broátec*, nu din **brotacus*, ci direct din grec βρόταχος (Posibil).—2) pag. 14, alb. *tsārși* Kirsche, Kirschbaum M. Wört. 225 nu din **cerasīnum*, ci din grec κερασία (Posibil).—3) pag. 13, alb. gheg *dîémän* Dämon M. Wört. 69 nu din *daemon*, ci direct din grec δαίμων (Posibil. Vasmer 11 presupune împrumut din slavonește: vechiul bulgar ori vechiul sirb d'kmonz).—4) pag. 12, alb. *dîaf* Teufel M. Wört. 69 nu din *diabolus*, ci direct din grec διάβολος (Nu e niciun motiv pentru a-l considera ca direct grec. De altfel însuș Thumb recunoaște că e un element relativ nou, introdus „nu în epoca latină, ci ceva mai tîrziu, din limba greacă bisericească”).—5) pag. 17, alb. *škārpā* Reisig M. Wört. 407 nu din **discarpere* ori **excarpere*, ci din grec σκάρπιος (Foarte probabil).—6) pag. 18, alb. *upěšk* Bischof M. Wört. 458 nu din *episcopus*, ci direct din grec ἐπίσκοπος (Posibil).—7) pag. 13, alb. *fîer* Farrnkraut M. Wört. 106 nu din **filicaria*, ci din grec πτέρις (Puțin probabil).—8) pag. 14, alb. *lābrik* Seewolf, ein Fisch M. Wört. 233 nu din **labractus*, ci direct din grec λάβραξ (Posibil).—9) pag. 14, alb. *lā-kār* Kraut M. Wört. 236 nu din **lacanum*, ci direct din grec λάχανον (Probabil).—10) pag. 15, alb. *lātsér* See M. Wört. 234 nu din *lacuna* + *lagoena*, ci din grec λεκάνη, λεκάνιον (Probabil).—11) pag. 14, alb. *lepiētā* Sauerampfer M. Wört. 241 nu din *lapathum*, ci direct din grec λάπαθον (Posibil).—12) pag. 16, alb. *mōkārā* Mühlstein M. Wört. 285 nu din *machina*, ci din grec μηχανή (Probabil)—13) pag. 15, alb. *mār-
rātā* Fenchel M. Wört. 259, și prin urmare tot așa rom. *mārār*, nu din **marathrium*, ci direct din grec *μαράθριον (Foarte probabil).—14) pag. 16, alb. *piépār* Zuckermelone M. Wört. 342, și prin urmare tot așa rom. *pépene*, nu din *pepo*, ci din grec πέπων (Posibil).—15) pag. 17, alb. *šerp* wilder Sellerie M. Wört. 402 nu din *silphium*, ci direct din grec

Apoi, cu cît urmărim pe Albaneji mai sus în timp în veacul de mijloc, cu atît îi videm mai lătiți spre nord decît sînt astăzi. Jireček, Die Romanen in den Städten Dalmatiens wăh-

*σίρφιον=σίλφιον (Posibil).—16) pag. 17, alb. *špētā* Höhle M. Wört. 391 nu din *spelaeum*, ci direct din grec σπήλαιον (Posibil).

Celelalte 5 sînt următoarele: 1) pag. 13, alb. *drăpar* Sichel M. Wört. 73 > grec δρέπανον (Probabil). M. Wört. compară cuvîntul grec, dar s-ar părea că admite pentru cel albanez o origine băstinașă. Originea direct din greaca antică a fost recunoscută încă de Bugge în Bezenberger Beiträge zur Kunde der indogermanischen Sprachen, XVIII, 188, apoi de Ped. Zeit. XXXVI, 278.—2) pag. 13, alb. *krúa* Quelle M. Wört. 207 > grec κράνα, κρήνη (Posibil). M. Wört. compară cuvintele grece, dar s-ar părea că admite pentru cel albanez o origine băstinașă.—3) pag. 15, alb. *mauđi*, numele unei zine în Elbasan M. Wört. 264 > grec Ἀμάλθεια, o nimfă, introdus după epoca latină (Posibil). M. Wört. compară pe Ἀμάλθεια, care era sărbătorită în special la Dodona, dar spune că nu ne putem gîndi la o derivare din acest cuvînt, cîtă vreme nu se găsește vreo pomenire despre ea în folklorul albanez. Intîmpinarea aceasta a lui M. Wört. n-are nicio putere, cu atît mai mult că zina Mauđi dela Elbasan nu este doar alt ceva decît o rămășiță în folklorul albanez despre nimfa Ἀμάλθεια.—4) pag. 17, alb. *preš* Lauch M. Wört. 351 > grec πράσον (Posibil). În mod cu totul arbitrar, fără absolut niciun motiv M. Wört. derivă cuvîntul albanez din macedoromînul *praš*.—5) pag. 19, alb. *zeł* Eifer M. Wört. 482 > grec ζήλος (Posibil). M. Wört. derivă din italian *zelo*.

Originea acestor 21 cuvinte direct din greaca antică este numai posibilă, rar probabilă. Dar chiar dacă vom admite-o ca sigură, fapt remarcabil este acela că din ele unul înseamnă un pom, 7 înseamnă plante, mai ales plante culinare și fructe (Numai una nu-î culinară), 2 înseamnă animale (broatec și un fel de pește), 2 înseamnă instrumente agricole, unul înseamnă o demnitate bisericească, 3 înseamnă închipuiri de imaginație (două feliuri de draci și o zină). Sînt lucruri care aparțin în cea mai mare parte comerțului și folklorului, celor două feliuri adecă de contact direct între oameni, care nu cere în aceeaș vreme vecinătate geografică între neamurile respective. Numai cinci cuvinte aű înțelesuri care nu aparțin comerțului și folklorului (vreascuri, lac, peșteră, izvor, tragere de inimă), dar sînt în adevăr de origine greacă? Și întrebarea se poate face chiar pentru exemplul cel mai probabil în aparență, pentru *škărpā* vreascuri. În ce privește pe *zeł*, tragere de inimă, însuș Thumb se îndoește.

La cuvintele de origine posibilă veche grecească din limba albaneză date de Thumb a mai adăogit Jokl pe următoarele în Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches, Indogermanische Forschungen XLIV: alb. *vôes*, *vôđā*, *văđā* Sperberbaum, Speierling, Mispel > grec οἶνη (pag. 13); alb. *šark* Fruchtfleisch > grec σάρξ (pag. 23-24); alb. *măngă*, *măngen* Hanfbreche, *măngără* Ölpresse, *mendzi* Heilmittel, Heilung, *mendzim* Heilung, *mendzi*, *mandzi* Zauberei, Hexerei > grec μάγανον. Aceste cuvinte, ca și acele ale lui Thumb, aparțin aceluși fel de împrumut, pentru care nu se cere vecinătate geografică.

rend des Mittelalters, I, 41 sqq. ; Jireček, Geschichte der Serben, I, 152.

Apoi, există tradiții de familie la triburile albaneze de nord (Probabil vor fi existând și la cele de sud), că au venit din teritoriul de mai spre mieznoapte. Cel mai vechi trib, Berișa, este înrudit cu tribul (serbizat) Kuči din Montenegro, Nopcsa M. 248. Din Kuči s-a despărțit pe la anul 1500 o parte din tribul albanez Kiri, Nopcsa M. 248. Din Kuči s-a despărțit pe la anul 1600 tribul albanez Kastrati, Nopcsa M. 248, 250. Tribul Ōaci a venit de la Mureșar din Montenegro pe la anul 1470, Nopcsa M. 248. Tribul Șkrelî a venit din Bosnia, Nopcsa M. 249 (Prin Bosnia în tradiția albaneză se înțelege nu numai Bosnia, ci și sangeacul Novibazar, Nopcsa M. 249). Tribul Klementi a venit din regiunea Gusinje (la sud-estul Montenegrului, între Montenegro și Albania), pe la anul 1552, Nopcsa M. 250. O parte din tribul Gruda a venit din Herzegovina între anii 1512 și 1612, Nopcsa M. 250. Tribul Hoti este venit din Bosnia pe la anul 1424, Nopcsa M. 249. Tribul Șala a găsit *Latini* în regiunea ocupată astăzi de dinsul, Nopcsa M. 249 (În albaneza *latin* înseamnă *catolic* M. Wört. 238. În această tradiție însă probabil înseamnă populație romanică). În regiunea Proni Ōat au găsit Albanezii o populație mai veche *bosniacă*, pe care au alungat-o, Nopcsa M. 250.

Apoi, dacă, cu cît urmărim pe Albanezii mai sus în timp în veacul de mijloc, cu atît îi vedem mai lățiți spre nord decît sînt astăzi, cu atît pe de altă parte îi vedem mai puțin lățiți spre sud. „Sediul lor principal se găsea în veacul de mijloc în patratul dintre Skutari, Prizren, Ohrida și Valona, cu ramificări de parte spre nord”. Jireček, Geschichte der Serben, I, 152. Va să zică cea mai mare parte a actualului teritoriu tosc nu era încă în veacul de mijloc ocupat de Albanezii. Ultima fază în lățirea lor spre sud, cînd au trecut chiar peste granițele actualei Albanii și au pătruns și în Thessalia, în Grecia propriu zisă și în insulele grecești, este înregistrată de istorie în prima jumătate a secolului XIV. Hopf, Geschichte Griechenlands, VI, 422 supt anul 1324: „La Vlahii, care formase pînă acum, ca păstori, simburile populației din Thessalia, s-au asociat noi coloniști din Epir și Albania, care alungați din munții lor prin necontenita larmă a războiului au emigrat spre răsărit [adecă spre sud!] și au prădat și pustiit toată Valahia Mare [Thessalia], rămînînd în picioare numai castelele ocupate de Catalanii și de Grecii. În

zadar s-au încercat și Francii și Grecii să se scape de dinșii. Deja era gata să plece o bandă încărcată de prăzi, când se întâlni cu o alta, care de abia atunci se pregătia de jăfuit. La explicarea celei dintîiu că pleacă pentrucă n-a putut cuprinde castelele, răspunse cea de a doua că ea-i tocmai gata să-și ajute compatrioții, și așa au rămas cu toții în țară, ca să nu huzurească Catalanii. Dupăcum în țările dela Dunăre s-au îngrămădit odată veneticii Germani și Slavi, pentruca apoi să se înprăștie spre nord și spre sud, tot așa deveni acum Thessalia leagănul Albaneșilor, care stătură acolo în vreme de 30 de ani, tot întăriți prin noi emigrări din Epir, până ce revoluții petrecute în patria lor așa de mult au provocat emigrările, și Thessalia așa de mult s-a umplut de emigranți, încît aceștia n-au mai putut încăpea într-însa și s-au răvărsat peste Grecia ceialaltă, ba și peste o parte din insulele arhipelagului“.

Este evident, prin urmare, că Albaneșii sînt în actualul lor teritoriu relativ de curînd veniți, și că orice probă asupra originii lor etnice scoasă din vechea populație a actualei Albanii trebuie să cadă *).

§ 344. II. Există asemănări între limba albaneză și limbile illyre și thracă. Faptele de acest fel, notate de Nopcsa (cele mai multe), de Fischer și de Gustav Meyer, le-am împărțit în următoarele 25 de categorii.

1. Nume personale illyre=nume personale albaneze.
2. Nume personale illyre cu elemente albaneze.
3. Nume personale illyre=nume topice albaneze.
4. Nume de triburi illyre=nume personale albaneze.
5. Nume de triburi illyre cu elemente albaneze.
6. Nume de triburi illyre=nume de triburi albaneze.
7. Nume topice illyre pe teritoriul albanez.
8. Nume topice illyre cu elemente albaneze.
9. Nume topice illyre=nume personale albaneze.
10. Nume topice illyre=nume de triburi albaneze.
11. Nume personale thrace=nume personale albaneze.
12. Nume personale thrace cu elemente albaneze.

*) După Weigand, în *Balkan-Archiv*, III, 238 sqq., numele topice antice păstrate pe teritoriul ocupat astăzi de Albaneși nu prezintă schimbările cerute de firea limbii albaneze, ci pe acele cerute de firea limbilor dalmată și slave, ceea ce probează că acele nume topice nu s-au păstrat fără întrerupere în gura Albaneșilor din vechime până astăzi, ci au fost primite de Albaneși prin intermediul Dalmaților și Slavilor.

13. Nume personale thrace=nume de triburi albaneze.
14. Nume personale thrace=nume topice albaneze.
15. Nume de triburi thrace=nume personale albaneze.
16. Nume de triburi thrace cu elemente albaneze.
17. Nume topice thrace cu elemente albaneze.
18. Nume topice thrace=nume personale albaneze.
19. Cuvinte illyre=cuvinte albaneze.
20. Cuvinte thrace=cuvinte albaneze.
21. Nume de triburi albaneze cu elemente thrace.
22. Nume topice albaneze cu elemente thrace.
23. Sufixul albanez *-išt* în nume topice illyre.
24. Cuvînt epirot=cuvînt albanez.
25. Zeu thrac=zeu albanez.

Voii cita din fiecare categorie citeun exemplu, două. Voii insista mai mult asupra categoriilor 1 și 11, și voii nota în special toate faptele aduse de Fischer și de Gustav Meyer, pentru că sînt puține.

1. Nopcsa Z. 918, 919; Nopcsa M. 232; Nopcsa A. 138, 139, 140, 142, 143, 145, 146; Nopcsa U. 6.

Nopcsa M. 232: alb. Agri—illyr Agron; alb. Bala—illyr Ballaios; alb. Batuša, Vata—illyr Bato; alb. Daši—illyr Dasa, Dasa; alb. İata, İeti—illyr İetus; alb. Lasin—illyr Laso; alb. Lon—illyr Lonus; alb. Pleto—illyr Plaetor; alb. Plani, Lani—illyr Planius.

La aceste apropieri aș adăogi eu pe următoarele: alb. Beta—illyropannon Baeta f., Betuva f.; alb. Bitsa—ill. pann. Bizus b.; alb. Boli—ill. pann. Bolana f.; alb. Dieta—ill. pann. Deter b.; alb. Meš—ill. pann. Messius b., Messus b.; alb. Šüti, Šütani—ill. pann. Sutta f., Sutti b.; alb. Voka, Votši, Votšer—ill. pann. Voccius b. > *Vocca; alb. Voli—ill. pann. Volaesa f.

Numele albaneze le-am dat din lista întocmită sub titlul de „alte heidnische Namen“ la Nopcsa M. 231. Observ asupra acesteia liste că autorul nu spune dacă numele sînt de botez ori de familie. Din această listă trebuiesc șterse Džeruni, care-ı Hieronymus, Topuzi, care-ı turc *topuz* massue, sceptre Zenker 604 c (de unde și român *topúz*), Turku, care e numele de popor alb. turk M. Wört. 452, rom. turc, etc.

Unele din aceste nume apar ca nume de familie la Dacoromîni: alb. Bala—rom. Balș (formațiune sirbească prin sufixul sirbesc *-ša*, vezi Jireček Geschichte der Sèrben I 424 și articolul meu „Prejudiții“ în Viața Romînească anul 1916); alb.

Başota—rom. Băşotă (vezi mai jos categoria 11); alb. Čuku—rom. Ciucă; alb. Fet—rom. Fătu (Să fie cumva rom. *făt* > *fe-tus*?); alb. Gani—rom. Gânea; alb. Kasi—rom. Căsu; alb. Kotsi—rom. Căcea; alb. Kurti (care e probabil, după cum și Nopcsa presupune, turc *kurt* lup Zenker 714 a)—rom. Curt; alb. Man—rom. Mănu; alb. Tsuni (vezi mai jos categoria 11)—rom. Țoni. Unele din aceste nume de familie românești sînt foarte vechi, precum Balș, Bașotă, altele sînt foarte nouă, precum Țoni, care e de curînd introdus prin Neogreci.

2. Nopcsa A. 139, 140, 142, 146; Nopcsa U. 6; M. Wört. 55, 276.

Nopcsa A. 139: illyr Ballaios, messapice Balakros, Balasires, Baledones—alb. *bătă* frunte, Stirn M. Wört. 24.

M. Wört. 55: illyr Burius—alb. *burr* bărbat.

M. Wört. 276: messapic Menzana, numele lui Jupiter, căruia Sallentiniî îi sacrificău un cal (Festus)—alb. *măs*, articolat *măzi* minz.

Observ că pe Burius îl consideră Gustav Meyer ca nume illyr pentru că se găsește în inscripția C. I. L. III 2208 din Dalmatia. Dar aceasta nu-î e suficient.

3. Nopcsa Z. 917; Nopcsa A. 140, 144.

Nopcsa Z. 917: illyr Planius—alb. Plana.

4. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 140, 142, 146.

Nopcsa A. 140: illyr Bulliones—alb. Boli.

5. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 222, 225; Nopcsa A. 141, 142, 143, 144; Nopcsa U. 6; Fischer Z. 564, 567.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 222, Nopcsa A. 142: illyr Dardani—alb. *dărđă* pară, Birne M. Wört. 61.

Fischer Z. 564: illyr Dardani—alb. *dărđă* pară, Birne.

Fischer Z. 564: illyr Dalmatae, Delmatae—alb. *déle*, gheg *délmă* oae, Schaf M. Wört. 63.

Fischer Z. 564: illyr Dassaretii—alb. *daš* berbec, Widder M. Wört. 62.

Fischer Z. 567: illyr Daesitiatae—alb. *dai* voinic, hoț, strammer Bursche, Răuber M. Wört. 58. alb. *dai* însă e > turc arab *dahil* priceput, abil, șiret, meșter în afaceri Redhouse 891 a, de unde și român *dahiū* la Șăineanu Elementele turcești în limba română Revista Tocilescu IV pag. 682 (din Jipescu O-pincaru).

6. Nopcsa M. 238: illyr Labeatae—alb. „Ljaben“.

Prin „Ljaben“ înțelege Nopcsa regiunea din mijlocul Albaniei actuale *Labări*, *Lapări*, situată la nord de insula Corfu și care cuprinde între altele districtele Avlona, Kurveleș, corespunzând aproximativ teritoriului vechilor Chaones, M. Wört. 14. Locuitorii acestei regiuni se numesc *Lap*, articulat *Labi*. Adiectivul și adverbul corăspunzător e *lapărișt*, *labărișt*, gheg *labănișt*. Aceste nume sînt provenite după M. Wört. 14 prin metateză slavă din **Albări*, *Arbări*, care este numele național pentru Albania la Albanejii din Grecia și Italia (Celelalte nume etnice la acești Albaneji sînt **Arbăr*, *Arbărêș*, *Arbănôr*=Albanez, *arbărișt*, *arbănișt*=albanez adiectiv și adverb. La Albanejii din Albania numele etnice sînt *ștșipătăr*=Albanez, *ștșipări*, *ștșipănt*=Albania, *ștșipărișt*, *ștșipănișt*=albanez adiectiv și adverb > *ștșipoi* pricep, verstehe M. Wört. 14, 411)

7. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 233; Nopcsa A. 138, 139, 140, 141, 144, 145, 146.

Trei subcategorii:

α. Nume topice vechi depe teritoriul albanez păstrate până astăzi.

Nopcsa Z. 916, Nopcsa A. 138: vechiul Aulon—actual Avlona.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa A. 141: vechiul Scodra—actual Șkodra.

Nopcsa Z. 918, Nopcsa A. 145: vechiul Scardus—actual Șar.

β. Nume topice illyre asemănătoare cu nume topice albaneze.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa A. 139: illyr Arsia—„Cuvîntul *Ars*, genitiv *Arsit* este un substantiv des întrebuițat în numele compuse topice albaneze“.

γ. Nopcsa M. 233: Nume de localități din actuala Dalmație, dintre care multe probabil nu sînt slave, se găsesc și în Albania.

8. Nopcsa Z. 916, 917, 918; Nopcsa M. 225; Nopcsa A. 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147; Nopcsa U. 6; Fischer Z. 564, 567; M. Wört. 63, 256.

Este cea mai bogată categorie.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 138: illyr Arantsona [In izvoare stă însă Arausona, Arausa, Arausione, Ἀραυζώνα, C. I. L. III pag. 366]—alb. *arants* oțel, Stahl M. Wört. 14.

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 138: illyr

Arnissa—alb. *arnia* zad, Lärchenbaum (Lipsește la M. Wört., poate gheg *rãñă* stejar, Steineiche M. Wört. 365).

Nopcsa Z. 917, Nopcsa M. 225, Nopcsa A. 140: illyr Bolurus—alb. *butâr* Wasserschlange M. Wört. 41 (=rom. *balaur*, origine obscură, vezi § 328).

Fischer Z. 564: illyr Delminium—alb. *dèle*, gheg *dëlmă* oae, Schaf M. Wört. 63.

Fischer Z. 567: illyr Scodra—alb. *kódră* deal, Hügel M. Wört. 193.

M. Wört. 63: illyre Delminium, Dalmatia—alb. *dèle*, gheg *dëlmă* oae Schaf M. Wört. 63.

M. Wört. 257: illyr Dimallum—alb. *mal* munte, Berg M. Wört. 256 (rom. *mal*, vezi § 328).

9. Nopcsa A. 140, 145.

Nopcsa A. 140: illyr Blanona—alb. Lani.

10. Nopcsa A. 144: illyr Salona, messapic Salentum—alb. Şala.

11. Nopcsa Z. 918, 920; Nopcsa M. 232; Nopcsa A. 139, 141, 144, 145, 146.

Nopcsa M. 232: alb. Bitsa—thrac Bizes; alb. Dini—thrac Dinis; alb. Mani—thrac Manius; alb. Şişeri—thrac Sisiros.

Numele thrace sînt luate din Tomaschek Die alten Thracker. Observ că Bizes după criteriile mele nu-î probat ca thrac (Pe alb. Bitsa eŭ l-am alăturat de un nume illyr. Vezi mai sus 1).

La aceste apropieri aş adăogi eŭ pe următoarele: alb. Başa, Başota—thrac Bas b.; alb. Butsa—thrace Buzes b., Byzas b., Byzes b., Byzos b.; alb. Kotsi—thrace Cutia b., Cutia f., Cutius b., Cutzes b.; alb. Meli—thrac Melias b.; alb. Meta—thrac Meticus b.; alb. Tsuni—thrac Zonios b.

Vezi pentru alte observații supt 1.

12. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 139, 143.

Nopcsa A. 139: thrac Bizes [pentru care vezi sub 11. Nopcsa aici îl numește illyr, sigur din scăpare de vedere]—alb. *bíts* purcel, Ferkel M. Wört. 38.

Eŭ aş adăogi thrac Burus—alb. *burr* bărbat, Mann, M. Wört. 55. Compară 2.

13. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 144: thrac Salia—alb. Şala.

14. Nopcsa A. 138: thrac Aulu- [pe care Nopcsa îl scrie greşit Aulon-] din Auloporis, Aulutralis, etc.—alb. Avlona.

15. Nopcsa Z. 918: thrac Triballi [Nopcsa scrie Triballum]—alb. Bala.

16. Nopcsa Z. 917, 918; Nopcsa M. 225; Nopcsa U 6; Fischer Z. 567.

Nopcsa Z. 917: thrac Bessi—alb. *bésă* credință, Glaube M. Wört. 33.

Fischer Z. 567: thrac Satrae [Fischer îi numește „Satriaten“]—alb. *satăr* satir, Fleischermesser! alb. *satăr*, rom. *satir* însă e de origine turcească, *satir* couteau de boucher Zenker 558 a, propriu un participiu prezent (format din tema aoristului) al lui *satmák* vendre, débiter. Fischer cunoaște pe turcul *satir*, dar presupune că „poate cuvîntul turcesc e împrumutat din albaneza, iar nu din contra“.

17. Nopcsa A. 140, 141, 142, 143, 145.

Nopcsa A. 141: thrac Buridava—alb. *burr* bărbat, Mann M. Wört. 55.

18. Nopcsa A. 145: thrac Diniscarta—alb. Dini.

19. Nopcsa A. 141; M. Wört. 48, 55, 164.

Nopcsa A. 141: messapic *byrion* casă, Haus—alb. *bun* colibă, Hütte (lipsește în M. Wört.).

M. Wört. 48: messapic *bréntion* ἡ κεφαλὴ τοῦ ἐλάφου, capul cerbului—alb. *bri*, articulat *briri*, gheg *brī*, articulat *brñi* corn, Horn, Geweih.

M. Wört. 55: messapic *byrion* casă, Haus—alb. *burr*, *búrră* bărbat, Mann.

M. Wört. 164: venet(?) *ceva* vacă, Kuh (la Columella)—alb. *ka* boi, Ochs.

20. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 139, 144; Nopcsa U. 6; M. Wört. 24, 28, 285.

Nopcsa Z. 918, Nopcsa A. 144, Nopcsa U. 6: thrac *mimallones* [μιμαλλόνες „makedonische Benennung der Bacchantinnen“ Passow. Nopcsa scrie *mimallontes*]—alb. *mal* munte, Berg M. Wört. 256. În *mi-* din *mimallones* Nopcsa vede poziția albaneză *mi* pe, auf, astfel că ~ ar fi însemnat faptul că bacantele *umblău pe munți, cutrierau munții*.

Nopcsa A. 139, Nopcsa U. 6: phrygian *balen* rege, König—alb. *bătă* frunte, Stirn M. Wört. 24.

M. Wört. 24: phrygian *balén* rege, βασιλεύς—alb. *bătă* frunte, Stirn.

M. Wört. 28: thrac *bassára* o haină lungă, „Name eines langen Gewandes“—alb. *băskă* lină, Fliess (rom. *băscă*).

M. Wört. 257: thrac *malu-* din *maluensis* (din Dacia *maluensis*)—alb. *mal* munte, Berg.

M. Wört. 257: thrac *mantia* mur, Brombeerstrauch—alb. *man*, *mand* agud, dud, Maulbeerbaum.

M. Wört. 285: thrac *mózula* thymus, cimbrisor—alb. *mó-dutã* mazãre, Erbse (rom. *mãzãre*).

21. Nopcsa A. 144: alb. *Šãla*—thrac *salia*, o plantã, *τράγιον*, *τραγόκερος*.

22. Nopcsa A. 140: alb. *Bridža*—thrac *briza*, *βριζα*, un fel de cerealã, *τίφη*, dupã Tomaschek Die alten Thraker II, 7 Emmerkorn, Einkorn, grãu moale.

23. Nopcsa A. 144: *-este* în Tergeste, Segesta, Penestae—alb. *-išt*.

24. Nopcsa A. 139: „*asbestos*, glosã epirotã, schnell—alb. *špeiti* schnell“.

Lucrul stã astfel. Hesychius sub *ἄσπετος* [*áspetos*, nu *ásbestos*] spune: „*ἄσπετος*, ὁ Ἀχιλλεύς ἐν Ἠπειρῷ, ὡς φησὶν ὁ Ἀριστοτέλης ἐν Ὀποντίων πολιτείᾳ (Achilles în Epir este numit *áspetos*, dupã cum spune Aristoteles în Constituția politicã a Opontiilor [operã astãzi perdutã])“.

Vorbele grecești sînt tot așã de neprecize ca și traducerea romîneascã. Ce însemna *áspetos* în Epir? Insemna Achilles? Orî era numai un epitet al lui Achilles? Dupã M. Wört. 413 alb. *špëitã* iute, schnell, rasch, trebuie pus în legãturã cu vechiũ bulgar *spkhũ* grabã, Eile, și nu poate fi derivat din *expeditus*, cum propunea Miklosich, de unde ar fi trebuit sã rezulte **špäitã*, **špitã*.

25. Nopcsa Z. 918; Nopcsa A. 145: „thrac Zibel-Thiurdos, Zibal-Surdos—alb. *Šn Šurd*, persoanã mitologicã albanezã, zeul furtunei la Albaneji de astãzi (der Gewittergott der heutigen Albaner)“.

Numele de *zeũ*, *Gott*, dat de Nopcsa acestui personaj albanez este inpropriu. Dupãcum aratã *šn* > *sanctus*, avem a face cu un *sfînt* albanez, analog lui *sfîntul Petru* al Romînilor, care este închipuit de Romîni ca umblind prin noorî și trãsnind pe draci în dreapta și în stînga.

Zeul thrac este numit în inscripții *Ζβελθιοῦρδος*, *Ζιβελσοῦρδος*, *Zbelthiurdus* și era un zeũ al fulgerelor și al trãsnitelor, Tomaschek Die alten Thraker II, 60-62. Este foarte probabil cã personajul legendar albanez este, ca înțeles și ca nume, directul descendent al zeului thrac, și cã n-are a face cu cuvîntul albanez *šurd*, articulat *šurđi* surd, taub > latin *surdus* M. Wört. 420, decît doar prin etimologie popularã. În sfîntul Petru romînesc care umblã prin noorî fulgerînd și trãsnind sã nu fie cumva o reminiscență thracã?

Eü adaug

26. Nume topic paeon cu elemente albaneze: Bylazor („Βολάζωρ, cel mai mare oraş al Paeoniei“ Polybios V, 97. Compară cele spuse la Nota P. 10, § 49)—alb. tosc *vătăzăr*, pluralul lui *vătă* frate, Bruder M. Alb. I 322, alb. tosc *văta-zări* frăție, Bruderschaft M. Wört. 469. Formele gheghe corăspunzătoare sînt *vătăzăn* M. Alb. I 322 și *vătazăni* M. Wört. 469. Este forma de plural albaneză gheg *-ăn*, tosc *-ăr*, care probabil e analogică, lătită dela temele *-n* M. Alb. 65, M. Alb. I 356. In caz cînd într-adevăr apropierea paeon *Bylazor*—alb. *vătăzăr* nu este datorită întimplării, fenomenul albanez tosc *n* intervocalic <*r* exista la Paeoni și este poate străvechiu și la Albaneji. In ce privește faptul că pluralul dela *frate* ori cuvîntul *frăție* pot servi ca nume topice, compară romîneștile *Frați*, sat în județul Ialomița, *Frăție*, sat în județul Tecuci, Frunzescu Dicționar topografic al Romîniei. Tomaschek Die alten Thraker II_{II} 61 compară pe *Byl-* din *Bylazor* cu tribul illyr *Bylliones* și pe *-azor* cu *Azoros*, oraş din Thessalia de nord [din regiunea așa numită de Strabo VII, 7, 9 Pelagonia tripolitica]. C. Jireček, Geschichte der Bulgaren 70 crede că *-or* din *Bylazor* este=albanezul *ură* Brücke, pod M. Wört. 458.

§ 345. Din exemplele date se poate constata felul faptelor. Este vorba de asemănări foarte problematice de cele mai multe ori, de asemănări însă, care, în general și aproximativ considerate, nu se pot contesta. Și pentru aceia faptele aduse de Nopcsa, multe și încilcit expuse, ar merita să fie lămurite de un om răbdător și competent, pentrucă să putem ști pe care din ele se poate pune bază în adevăr (Nopcsa, care e arheolog de meserie, mărturisește modest că dă materialul numai ca ceva încilcit și amestecat, din care filologii să poată alege. Nopcsa A. 138: „Mîia știința comparată a limbilor îmi este o disciplină necunoscută. Rămîne ca învățații de meserie să aleagă ce-î adevărat din această compilație“. Nopcsa M. 230: „Poate că în mîna filologilor materialul adunat de mine va da mai bune rezultate decît în discuția mea, a unui ageamiu“.). Mîia îmi lipsește competența.

Dintre cei trei învățați unicul competent, Gustav Meyer, dă puținele fapte în mod incidental, fără să insiste asupra lor. Cel mai puțin competent, Fischer, dă puținelor fapte aduse (și care

de altfel, mai toate, fusese pomenite încă de Hahn în *Albanesische Studien*, după cum observă Nopcsa Z. 915) mare importanță și socoate că prin ele s-ar rezolva chestiunea naționalității Albaneșilor, anume în felul acela că Albaneșii ar fi Illyrii. Fischer Z. 564: „Sînt Albaneșii descendenții vechilor Illyrii? După cum se știe, întrebarea aceasta a fost tăgăduită de mulți învățați. Ar fi de cea mai mare importanță, nu numai pentru istoria popoarelor din peninsula balcanică, ci și pentru filologie și istorie în general, să se poată proba că Illyrii de altă dată își au descendenții în Albaneșii de astăzi. Eū cred că această probă se poate aduce pe mai multe căi științifice. Negreșit că probele nu sînt toate de aceiaș putere. Dacă ar reuși însă cineva să găsească vreo cîteva nume vechi, care să-și aibă vădite corespondente în limba albaneză, continuitatea ar fi sigur probată”. ! „Lucrul e mult mai complicat decît îș închipuește Fischer”, observă cu drept cuvînt Nopcsa K. 2.

§ 346. Din bogatul material adunat de dînsul, macarcă în cea mai mare parte de foarte problematică valoare, Nopcsa a constatat însă—după cum într-adevăr și este, dacă judeci aproximativ lucrurile—asămănări între limba albaneză nu numai cu limba illyră, ci și cu cea thracă, și avînd în vedere faptul că limba albaneză este o limbă *satem*, ca și cea thracă, iar cea illyră ar fi o limbă *centum* (Nopcsa Z. 920: „Limba thracă samănă cu albaneza, căci ambele sînt limbi *satem*, și se deosebește de limba venetă, care era o limbă *centum*”. Nopcsa A. 150: „Venetii erau Illyrii curați”. Pentru Venetii, Illyrii și limba lor vezi § 171. Acolo eū am interpretat pe χ venet, care după Pauli ar fi avut valoarea spirantei fonice palatale [γ] și guturale [γ], ca al doilea element al unei africcate [căci africcate nu sînt doar numai *ts*, *dz*, *tš*, *dž*] și am crezut că, dacă ar lua cineva drept bune cele susținute de Pauli, apoi mai degrabă ar putea considera limba venetă ca o limbă *satem* decît ca o limbă *centum*), ajunge la concluzia că Illyrii așa numiți din peninsula balcanică erau în realitate un popor compus din două părți, dintr-una thracă și una illyră, căci numai astfel se poate explica cum Albaneșii, care din punct de vedere istoric și geografic sînt Illyrii, vorbesc o limbă *satem*, care nu este o limbă illyră, deoarece limba illyră era o limbă *centum*: Albaneșii ar fi eșiți din pătura thracă a așa numiților Illyrii, și dacă există legături între limba lor și cea illyră, aceste legături ar proveni dela împrumuturile pe care le-au făcut dela Illyrii cu care trăiau în-

preună. În ce privește raporturile cronologice și sociale dintre cele două pături, pătura thracă ar fi mai veche și suptpusă, iar pătura illyră ar fi nouă și suprapusă, ca dominantă. Nopcsa Z. 920 : „Pe vremea Romanilor populația actualei Bosnii de sud și actualei Albanii de nord consista dintr-o pătură thracă dedesupt și una illyră deasupra“. Nopcsa M. 223 : „Dacă se admite o pătură thracă (*satem*) dedesupt și o pătură illyră (*centum*) deasupra, dispar toate dificultățile“. Nopcsa A. 149 : „Illyrii care pe vremea Romanilor locuiau la coastele mării adriatice erau un popor amestecat (*Mischvolk*)“. Nopcsa K. 2 : „Coasta de răsărit a mării adriatice pe vremea Romanilor era locuită de un popor amestecat, care-și avea originea în două popoare deosebite, anume în Thraci și în Illyri curați (=Veneți), cu preponderanță numerică a elementului thrac și cu preponderanță socială a elementului illyr. Din această amestecătură, supusă la o puternică romanizare, auzit Albanajii“.

Această concepție asupra firii etnice a Illyrilor din peninsula balcanică, la care Nopcsa a ajuns pe baza legăturilor care ar fi existând între limba albaneză și limba illyră pe de o parte, limba thracă pe de altă parte, a fost scoasă la iveală mai înainte, în mod independent de vreo comparație cu limba albaneză, de arheologii. Strădănuințele acestora de a hotărî raporturile istorice și geografice dintre Illyri și Thraci, care auz dat naștere la o bogată literatură (Vezi-o la Nopcsa M. 212), auz culminat în părerea că primii emigranți auz fost Thracii, care s-au lăsat până la marea adriatică, și dincolo de această mare pe coasta de est și de sudest a Italiei, și că apoi peste Thraci auz venit Illyrii, care s-au scurs peste ei în partea de răsărit a peninsulei, iar în partea de apus a acesteia, precum și în părțile transadriatice, s-au stabilit printre dinșii, reducându-i la o clasă subordonată, la un fel de Heloți. Curați Illyri, neamestecați cu Thraci, erau Veneți (Patsch, *Thrakische Spuren an der Adria*, *Jahreshefte des oesterreichischen archäologischen Instituts* anul 1907; Penka, *Die vorhellenische Bevölkerung Griechenlands*, *Archiv für Rassenkunde* anul 1911. La Nopcsa Z. 920, Nopcsa M. 212, Nopsc U. 7). În consecință, din cele două stații preistorice principale din Bosnia, Butmir și Glasinac, cea mai veche, Butmir, ar aparține Thracilor, și cea mai nouă, Glasinac, ar aparține Illyrilor, Nopcsa Z. 920, Nopcsa U. 7. Iar în cele două tipuri de Albanajii, unul brunet și violent, altul blond și liniștit, Nopcsa ar videa perpetuate până astăzi cele două pături

componente ale așa numiților Illyri: tipul brunet ar reprezenta pe adevărații Illyri, iar tipul blond ar reprezenta pe Thraci, Nopcsa U. 6.

Nopcsa M. 212 face, cu privire la concluziile arheologilor, următoarea observație: „Toate aceste păreri rămân simple hipoteze, cită vreme, făcînd abstracție de vechea și moderna nomenclatură a Albaniei, nu vom căpăta probe din rămășițele arheologice care se vor fi găsiînd în Albania însăși, apoi din tradițiile, miturile, anthropometria actualilor Albaneji”. Cum că sint simple hipoteze am bănuît chiar numai din puținele indicii date de Nopcsa asupra argumentării arheologilor, Nopcsa M. 212. Principalele argumente ale lui Patsch, de pildă, ar fi că se găsesc pe teritoriul illyr nume de localități thrace și că Illyrii, după mărturiile istorice, ar fi supus o populație mai veche, pe care ar fi redus-o la starea de Heloți (Aceste lucruri se pot împăca însă și cu presupunerea că Thracii, veniți după Illyri, s-ar fi extins odată prin ultime ramificații până în teritoriile illyre, pe care cu vremea nu le-au mai putut stăpîni, și că Illyrii au supus la starea de Heloți o populație mai veche neindogermană, care foarte probabil a existat în peninsula balcanică înainte de invazia Indogermanilor). Dar nici Nopcsa n-a adus vreo lămurire asupra firii etnice a Albanejilor. Din cercetările sale asupra rămășițelor arheologice din Albania, asupra tradițiilor, miturilor și anthropometriei Albanejilor, pe care le face în Nopcsa M., nu rezultă ca ceva sigur pentru istoria acestui popor decît că este relativ de curînd venit în actualul lui teritoriu din regiuni de mai la nord (Vezi mai sus § 343). Iar asupra materialului limbistic am de făcut observațiile următoare: 1. Pe numele topice illyre care s-ar găsi pe actualul teritoriu albanez nu se poate pune nicio bază, căci numiri topice vechi se pot păstra pe un teritoriu oarecare chiar după ce vechea populație a dispărut din acel teritoriu și a fost înlocuită cu o populație nouă. Acest lucru îl recunoaște și Nopcsa, Nopcsa Z. 915. 2. Din celălalt material, care, cu toată umplutura, posedă sigur ceva adevărat, rezultă că limba albaneză are oarecare legături și cu limba illyră și cu limba thracă. Legăturile acestea, bazate numai pe cuvinte, și care s-ar putea explica decî prin împrumut (Vezi § 332), sint explicabile oricum între limbi indogermane, între limbi de aceeași origine, fără ca să fie nevoie ca limba albaneză să fie numai decît ori illyră ori thracă. Ba tocmai faptul acesta, că limba albaneză prezintă legături lexice și

cu limba illyră și cu cea thracă, este ceva firesc pentru o limbă *alta*, înrudită cu cele două, iar nu identică cu una din ele. În orice caz, dacă trebuie numai decît să facem această identificare și ne ducem după statistică (Alt criteriu de judecată în așa înprejurare n-avem), apoi limba albaneză e mai degrabă illyră decît thracă, pentru că legăturile cu limba illyră, așa cum reese din materialul brut adunat de Nopcsa, sînt mai numeroase decît acele cu limba thracă. 3. Presupunerea că Illyrii din peninsula balcanică ar fi fost un popor compus din Thraci supuși și Illyrii dominatori nu rezultă, deci, din faptele limbistice oferite de limba albaneză. Dar ea este contrazisă și de înprejurările geografice. Oricare va fi fost anume în mod precis patria primitivă a Indogermanilor, ori prin Asia pe undeva, după cum s-a crezut mai înainte, ori prin Europa (de pildă în nordul Europei, cum vrea Hirt, ori în sudul Rusiei, cum vrea Schrader), Hirt, *Die Indogermanen*, Strassburg, 1905, pag. 176 sqq., ori tot prin Asia, și anume la Altai, după cum vrea acum de curînd Kramăr, *Die Ankunft der Germanen, Litauer und Slaven aus der Urheimat am Altaj, Budweis, 1916 **), în peninsula balcanică ei s-au lășit dela răsărit spre apus, și este firesc lucru ca cei mai de curînd veniți să fie așezați în această peninsulă mai spre răsărit și să fi împins și să fi îngrămădit pe cei mai de mult veniți spre sud și spre vest. Un zbor al noilor veniți peste capetele celor mai vechi pentru a se așeza la vest (tocmai în regiunea cea mai puțin fecundă) și a reduce acolo la starea de Heloși pe emigranții veniți înainte de dînsii, aceasta e din contra mai puțin firesc. 4. Din argumentare trebuie scos faptul că limba illyră ar fi o limbă *centum*, pentru că nu se știe nimic sigur în această privință (Vezi § 171). Prin scoaterea acestui fapt se prăbușește toată clădirea hipotezei. 5. Din argumentare trebuie scos mirajul că Albanezii trebuie să fie numai decît descendenții vechilor locuitori ai actualului lor teritoriu.

Cu alte vorbe, din asemănările de cuvinte dintre limba albaneză și limbile illyră și thracă nu se poate afla nimic asupra firii etnice a Albanezilor **).

*) Această lucrare o cunosc numai dintr-un prospectus.

***) Cu privire la coexistența Thracilor și a Illyrilor, ori la amestecul dintre aceste neamuri de oameni, care ar fi avut loc pe teritoriul cunoscut sub numele de illyr din peninsula balcanică, apar neconținut presupunerii. Menționez aici pentru curiozitate două. Jorga, *Bulletin de l'institut pour l'étude de l'Europe sud-orientale*, Bucarest, Juin 1915, pag. 116 :

||

§ 347. Dacă din eventuale asemănări de cuvinte dintre limba albaneză și limbile thracă și illyră nu se pot trage concluzii asupra firii etnice a Albanezilor, există în altă direcție posibilitatea de a face între limba illyră și cea albaneză comparații din punct de vedere al sunetelor, al acelui element limbistic care este indicele cel mai puternic al afinității etnice (Vezi §§ 273, 308 e). Anume:

α) Limba romanică a Illyrilor din peninsula balcanică, și anume cea a Liburnilor din insula Veglia (Vezi § 54 sub Liburni), s-a păstrat în diferite notițe mai vechi, dar mai ales în acele culese de Bartoli din gura ultimului Vegliot care o mai învățase ca limbă maternă, a lui Tüóne Udăina, mort la 10 Iunie 1898 (Bartoli, *Das Dalmatische*, I pag. 13). Notițele toate, precum și un studiu asupra sunetelor, formelor și lexicului acestei limbi, mai înainte (și anume întiū de Ascoli) *vegliotă* numită, iar astăzi *dalmată*, a publicat Matteo Giulio Bartoli, *Das Dalmatische*, Wien, Hölder, 1906, 2 volume (Schriften der Balkankommission *).

‘Illyrii înainte de a se romaniza își părăsise limba și adoptase pe cea a Thracilor’. Barić 125: „Limba albaneză este un dialect thrac illyrizat. Despre aceasta voiū vorbi mai pe larg aiurea [Probabil în a două parte a lucrării sale *Albanorumänische Studien*, care, după cît știū, n-a apărut încă]“. Va să zică Thraciū s-au illyrizat după Barić, nu s-au thracizat Illyriū, cum zicea Iorga. Aceste lucruri sînt de altfel atît de uşoare la așa mare depărtare! Mai ales că Illyriū și cu Thraciū erau frați, după cum afirmă Iorga locul citat („Les Illyriens, vaincus et soumis, ne disparurent pas plus que leurs frères, les Thraces, dont ils avaient emprunté le langage, abandonnant le leur“), și între frați, firește, limbile se schimbă ca ceaoanele.

*) Cunoștințele asupra limbii dalmate depe alte teritorii illyre decit acel al insulei Veglia sînt foarte neîndestulătoare și încurcate. Ele consistă în cuvinte împrumutate din dalmata de limba sîrbocroată și în cuvinte strecurate din dalmata în acte publice latinești și italienești scrise de Dalmati. Din asemenea împrumuturi și infiltrații aflăm cuvinte dalmate și fonetisme dalmate. Și se constată într-adevăr cîte ceva. De pildă, în dalmata de sud, care după Bartoli D. II 378 ar începe cam dela latitudinea insulei Curzola, *c* s-a păstrat ca explozivă nu numai înainte de *e* fix, ca în dalmata de nord, în special în vegliot (Vezi § 339), ci și înainte *i* fix (cu alte vorbe înainte de oricare *e*, *i* sonanți), pentrucă în limba sîrbească dela Ragusa cuvîntul latin *c̄lmex* sună *kimak* (Jireček *Die Romanen in den Städten Dalmatiens* I, 83; Bartoli D. II, 378). Acelaș lucru probabil s-a întîmplat cu *g*, dar lipsesc exemple. Diftongiū, cei atît de caracteristici pentru limba romanică a Illyrilor (Vezi mai jos § 349

β. Pe coastele de vest ale mării adriatice (coastele de est ale Italiei) a existat o populație illyră, care a fost romanizată. Pentru aceasta sînt două feluri de mărturii, unele istorice, altele bazate pe conformitatea de nume personale, nume de triburi și nume topice, care apar și pe teritoriul illyr din peninsula balcanică și pe teritoriul de pe coasta răsăriteană a Italiei. Acești

No 2, a) apar în forme ca *siando* (= *siāndo*) > *essēndo* în testamente din Ragusa (Jireček Die Romanen, II, 12; Bartoli D. II, 261). *e* și *o* neaccentuați pe tot celălalt teritoriu dalmat, afară de Veglia, au propensia de a se preface în *i* și *u*, după cum se vede și din actele publice și din cuvintele romanice împrumutate de limba sîrbocroată (Jireček Die Romanen I, 80-81; Bartoli D. II, 348).

Dar limba sîrbocroată a împrumutat cuvinte și din venețiana și din romina, iar actele publice scrise în latinește și italienește cuprind poate și elemente venețiane. Cine are să facă deosebirea? Jireček Die Romanen II, 1-19, dă acte publice din 11 localități. Cele mai multe sînt din Ragusa, și chiar cele din localități altele decît Ragusa provin cele mai multe tot dela Ragusanii. Dar ce este dalmat și ce este venețian în aceste acte scrise în limbile latină și italiană? Această hotărîre se lasă pe sama lectorului. Jireček Die Romanen I, 78-93 sub titlul „Der romanische Dialekt der Dalmatiner“ înșiră tot felul de fapte, fonologice, morfologice și lexice. Dar ce este într-adevăr dalmat în ele? Această hotărîre se lasă pe sama lectorului. Ce caută, de pildă, *prevede* > *presbyter* pag. 91? Acest cuvînt este imposibil să fie dalmat, pentru că dalmata aparține sigur la grupul de limbi apenino-balcanic (Vezi mai jos § 349) și nu preface explozivele a-fone intervocalice în fonice. *Prevede* e sigur venețianul *prévede*. Se a-daug apoi dificultățile ortografice și înprejurarea că un cuvînt romanice intrat în gura Slavului a suferit probabil ulterioare schimbări care nu trebuiesc puse pe socoteala limbii de origine. Acelaș cuvînt apare scris *clesia*, *glesia*, *glegia* > *ecclesia* Jireček Die Romanen I, 84. Care-i adevărata lectură? În limba sîrbă dela Ragusa există cuvîntul *kimenat* > *caemñtum* Bartoli D. II 333. Inseamnă aceasta că în limba dalmată nu exista diftongul *ia* (> *ĕ* în silabă închisă) în acest cuvînt? Mai degrabă cu mult este de admis că diftongul *ia* exista, dar că a dispărut, prefăcîndu-se în *e*, în urma unei ulterioare alunecări de sunet sîrbești.

Cazurile de acest fel, de care am dat cîteva exemple, sînt nenumărate, și Bartoli, cu toată munca depusă, n-a putut scoate decît puțin material probabil dalmat din asemenea izvoare. Bartoli D. I, 84: „Din texte numai puține cuvinte am putut culege. Din multe groase volume de colecții publicate și nepublicate am putut culege numai un cuvînt ori două. N-a fost muncă ușoară să pascuesc exemplele rari nantes în marea documentelor celor numai pentru istoric interesante și care pentru filolog sînt fără folos și pliticoase“. Pentru aceia are dreptate Clemente Merlo să spună Vegliotto e ladino 279 (la Bartoli Dalmazia e Albania 489) că „la dreptul vorbind, ceia ce știm din limba dalmată e vegliotul, restul e întunecime mare, ruine și zgură, din care nu poți scoate nimic“.

Illyri din Italia au venit ca emigranți din peninsula balcanică, probabil pe calea mării. Mărturii de soțul celor pomenite asupra Illyrilor din Italia există pentru poporul Paeligni și pentru provinciile Apulia și Calabria. Vezi Kretschmer Einleitung 259-260. În nomenclatura actuală italiană ar fi aproximativ provinciile Abruzzi (Abruzzo ulteriore și Abruzzo citeriore), Terra di Bari, Terra d'Otranto (Limba din aceste două din urmă provincii o numește Bartoli *pugliese*). Dialectele italiene de pe aceste teritorii se pot considera, prin urmare, ca vorbiri romanice dezvoltate pe fond illyr.

γ. Alt dialect italian dezvoltat pe fond illyr este cel istrian.

δ. Dela neamul illyr Messapii din Calabria (Terra d'Otranto) s-au păstrat inscripții în limba messapică.

§ 348. În ce privește inscripțiile messapice, s-ar constata în ele, după Kretschmer Einleitung 263 sqq., următoarele asemănări de sunete cu limba albaneză: 1. *ō* indogerman < *a*; 2. diftongul indogerman *au* < *a*. Deosebirile sînt însă chiar în acest cadru strîmt mai mari decît asemănările: *ō* anume indogerman e reprezentat în messapica prin *a* și *o* Kretschmer Einleitung locul citat, pecînd în albaneza e reprezentat prin *e* M. Alb. 88 (și tot așa prin *e* e reprezentat în albaneza și *ō* latinesc M. Lat. 810); iar în messapica diftongul *au* se găsește mai mult păstrat decît prefăcut în *a* Kretschmer Einleitung locul citat, pecînd în albaneza el regulat a devenit *a* M. Alb. 90.

§ 349. În ce privește limba dalmată și dialectele italienești dezvoltate pe teritoriul illyr, ele au fost comparate cu limba albaneză în Bartoli D. I, 267 sqq.

Bartoli anume împarte limbile romanice în două grupuri, unul pireneo-alpinic și altul apenino-balcanic. Din grupul din urmă desparte apoi grupul illyro-roman, și din grupul illyro-roman desparte pe cel dalmat. El dă caracterele specifice ale acestor grupuri, și la fiecare din grupuri compară și limbile romînă și albaneză.

Din discuția lui Bartoli se constată lămurit următoarele lucruri: 1. Din grupul apenino-balcanic, care, pîlîngă teritoriile illyre (balcanice și italice) cuprinde aproximativ tot mijlocul și sudul Italiei (inclusiv Sicilia), insula Corsica și nordul insulei Sardinia, fac parte limbile romînă și albaneză. 2. Limba dalmată are strînse legături cu vorbirile italiene dezvoltate pe te-

ritoriul illyr, și împreună cu acestea formează grupul illyro-roman. 3. Limbile română și albaneză nu fac parte din grupul illyro-roman. În adevăr:

1. Singurul caracter al grupului apenino-balcanic este că explozivele afone intervocalice se păstrează ca afone. Și la acest caracter participă într-adevăr limbile română și albaneză. Celelalte pretinse caractere ale acestui grup, aduse de Bartoli, nu pot fi luate în considerare, pentru că chipul cum s-au dezvoltat *cl*, *gl*, *ct* nu aparține ca ceva specific grupului, iar căderea timpurie a lui *s* și a lui *t* finali, și felul africatăzării lui *c*, *g* înainte de *e*, *i*, sînt fenomene latinești populare, răspindite prin imitație dela un centru, și nu pot proba nimic pentru baza de articulație a teritoriilor în care s-au răspindit.

2. Limba dalmată și dialectele italienești depe teritoriul illyr prezintă trei caractere comune, care, la un loc luate, formează caracterul specific al grupului illyro-roman.

a. Abundența diftongilor. Toate vocalele accentuate dau naștere la diftongi, chiar *ă* (prefăcut prealabil în *ǣ*, *ó*), chiar *î* lung și *î* lung. Diftongi mulți există și pe teritoriul celt și pe cel retoroman al lumii romanice, dar nu în așa grad mulți ca pe teritoriul illyr, și pe teritoriul celt, de pildă, *î* și *î* lungi nu se diftonghează, iar pe teritoriul retoroman se diftonghează numai în rari localități. Jireček Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 82 a atras atenția asupra faptului că și numele personale illyre prezintă mulți diftongi. Compară în adevăr din lista dela § 162 nume ca Aioia, Andueia, Anduenna, Ballaios, Beucus, Beusas, Breucus, Buomis, Buuo, Ceunus, Dennaus, Diteius, Diteius, Feucon, Iettus, Lastimeis, Liccaius, Oeplus, Paio, Paius, Pleuratos, Sclaies, Suaros, Suioca, Teuta, Treusenus, Vedlsouna, Velsounus, Verzaius, Volsouna; apoi o mulțime cu *ae*, ca Aepicadus, Laedus, etc. Unele din aceste grupuri vocalice vor fi fost cu hiatus, multe însă foarte probabil au fost diftongi.

Acești diftongi sînt indigeni, dezvoltați prin baza de articulație illyră, nu sînt importați depe teritoriul celt, cum vrea Bartoli Dalmazia e Albania 461. Pentru aceia și africatăzarea lui *c*, *g* înainte de *e*, *i* este în romînește anterioară diftongării lui *ǣ* (Vezi § 251 No 176, § 253 No 192), iar în dalmata e posterioară (Vezi § 339): în romîna diftongarea lui *ǣ* e ceva importat, care a ajuns pe teritoriul romînesc tîrziu, pecind în dalmata a fost ceva băstinaș, indigen, care n-a fost importat de nicăiri, ci exista cu mult înainte de importarea fenomenului de africatăzare a lui *c*, *g* înainte de *e*, *i*.

b. Felul cum s-a dezvoltat grupurile *gn*, *mn*, *ct*.

c. $\acute{a} < \acute{q}$.

3. Din punct de vedere al poziției pe care o au limbile română și albaneză față de caracterele grupului illyro-romanice, constatăm următoarele.

a. În ce privește acest caracter, limbile română și albaneză prezintă mare deosebire față de grupul illyro-romanice.

Și româna și albaneza au dezvoltat puțini diftongi din vocale accentuate, și numai din *e* și *o*. Apoi firea acestor diftongi este alta decât cea a diftongilor illyro-romanice. Diftongii români sînt un produs de *umlaut*, sînt condiționați anume de *-e* și *-ă* din silaba imediat următoare. În albaneza diftongarea ori e spontană, ori e dependentă de consoanțele imediat următoare și de poziția în cuvînt (Vezi § 314). În illyro-romanice ea e spontană și variază după cum silaba e închisă ori deschisă.

O oarecare asemănare se poate găsi însă între diftongii albanezi și cei illyro-romanici în aceia că grupurile vocalice disilabice (ori diftongii cu diairesis), care constituiesc majoritatea așa numiților diftongi albanezi, se găsesc, întru cîtva, și pe teritoriul italian de fond illyr de sub § 347 β , după cum se vede din listele date de Goidánich *L'origine e le forme della dittongazione romanza* 88 sqq. Fenomenul se găsește însă, pe alocuri, și pe teritoriul retoroman și pe cel celt (francez), Goidánich opul citat 82-83. Sînt indicii că el a existat și în dalmata, căci *ú*, care există alături cu *űó* ca reprezentant al lui *á* din silabă deschisă (în silabă închisă $\acute{a} < \acute{úá}$), este probabil eșit din **úo*, *í*, care e reprezentantul în silabă deschisă al lui *ĕ* (în silabă închisă $\acute{e} < \acute{íá}$), este probabil eșit din **ie*, și *ú*, care e reprezentantul în silabă deschisă al lui *ǫ* (în silabă închisă $\acute{o} < \acute{úá}$) este probabil eșit din **úo*.

b. În ce privește acest caracter, mai mult seamănă limba română, decât albaneza, cu illyro-romanicele *). Tipicele corespondențe ale illyro-romanicele *gn < mn*, *mn < un* există în româna, dar nu în albaneza. Tipica corespondență illyro-romanice

*) La tabloul de corespondențe din Bartoli D. 280 trebuie să se facă următoarele schimbări și adaose. *gn < ún* nu există în românește; pentru *ct < t* ($>pt$) există un singur exemplu în românește, meglenit *fat > fapt* (Vezi § 251 No 179, compară § 247 No 138); în albaneza, alături cu *m > mn* (*dăm > damnum*, *dămói > damnare* M. Wört. 60) există și *mb > mn* (*škămp*, articulat *škămbi > scamnum* M. Wört. 408).

ct < *pt* există întocmai așa numai în romîna, reflexul albanez *ft* samănă numai aproximativ. În două cazuri speciale singure se apropie mai mult albaneza decît romîna de illyro-romanice. Anume *it* > *ct* depe teritoriul celt apare și în illyro-romanice și în albaneza (Apropierea între *it* > *ct* albanez și *it* > *ct* depe teritoriul celt a făcut-o încă M. Lat. 806). Apoi *gn* < *ng*, care apare numai în *signum* în Cerignola (puțin la nord de Terra di Bari), Bari, Molise, Neapoli, Calabria (actuala), Sicilia, Bartoli D. I, 280, și numai în *lignum* în dalmata, Bartoli D. II, 369, e foarte obișnuit în albaneza: din patru exemple cunoscute de mine, *cognatus*, *pignus*, *pugnus*, *signum*, numai unul, *cognatus*, are *gn* < *n* (*kunát* M. Wört. 214), celelalte trei au *gn* < *ng* (*penk* articulat *péngu*, *pungi*, *šenk* articulat *šéngu* M. Wört. 327, 357, 401). Dar aceste două cazuri nu aparțin ca ceva specific grupului illyro-romanice.

c. Acest important caracter aparține limbii romînești (Vezi § 235), dar lipsește limbii albaneze.

Dacă în ce privește fenomenele specifice grupului illyro-romanice limba albaneză nu prezintă mai mari legături cu acest grup decît limba romînă, ea are comune cu dinsul unele fenomene care lipsesc limbii romîne, dar aceste fenomene nu sînt specifice grupului illyro-romanice, ci aparțin unui teritoriu romanice cu mult mai mare. Anume:

á < *é* prin schimbare spontanee, fără umlaut: în dalmata Bartoli D. II, 340; în Abruzzi și pugliese? Bartoli D. I, 277; pentru alte teritorii romanice vezi Meyer-Lübke Grammatik I § 224 sqq.; pentru albaneza M. Lat. 806.

ű < *ü*: în dalmata Bartoli D. II, 338, 378; în Abruzzi și pugliese Bartoli D. I, 277; pentru alte teritorii romanice vezi Meyer-Lübke Grammatik I, § 47 sqq.; pentru albaneza M. Lat. 811, Pek. 37 (Cum că *ű* albanez este într-adevăr *i* rotunzit, vezi Pek. 6).

nt < *nd*, *nc* < *ng*, *mp* < *mb*, *nd* < *nn*, *mb* < *mm*. Asupra acestor fapte a atras atenția Miklosich, Albanische Forschungen, II, 83 (Denkschriften der wienner Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Bd. XX) și M. Lat. 806. Miklosich: „*mb* și *nd* se pronunță [în albaneza] după localități ba *mb*, *nd*, ba *mm*, *nn*. În neapolitan *nd* se preface în *nn* și *mb* în *mm*. Wentrup atrage atenția asupra faptului că și în limba oscă *nd* se prefăcea în *nn*. Asămănarea limbii

albaneze în elementele sale romanice cu dialecte din sudul Italiei îmi pare că merită atenție". M. Lat.: „Apropierii [între albaneza] cu fenomene fonologice din sudul Italiei, care în parte există și în limba oscă, anume *nd*, *ng*, *mb* din *nt*, *nc*, *mp*, *nn*, *mm* din *nd*, *mb*, ni aduc aminte de elementul iapyg-illyr din vechea Italie de sud". În dalmata nu există fenomenele Bartoli D. II, 372. *nt* < *nd*, *nc* < *ng*, *mp* < *mb* în Abruzzi, Molise, Marche, Neapoli Meyer-Lübke Italienische Grammatik 132; *mp* < *mb* în Sicilia Meyer-Lübke ibidem; *nd* < *nn*, *mb* < *mm* în Sicilia și, cu excepție de jumătatea sudică a Calabriei (actuale), în tot sudul și mijlocul Italiei până aproximativ la latitudinea orașului Ancona Meyer-Lübke opul citat 132, 133. Pentru albaneza vezi M. Lat. 818. *nt* < *nd*, *nc* < *ng*, *mp* < *mb* în neogreaca Thumb Handbuch der neugriechischen Volkssprache II ed. § 15. Pentru *nt* < *nd*, *nd* < *n* sporadici și dialectali românești vezi § 246 Nos 128, 129. M. L. R. R. Alb. 41-42 socoate că fenomenul ar fi aparținut și limbii messapice, pentru că numele de localitate messapic *Brindusium*, care ar fi derivat după Strabon din cuvântul messapic *brention* cap de cerb (la Strabon VI, 3, ϩ), ar arăta că în acea limbă *nt* devenise *nd*. Aceasta ar fi o probă mai mult că limba albaneză este înrudită cu limba illyră dela sud, în special cu cea messapică, și nu cu limba illyră dela nord. „Consider, deci, cu Kretschmer și cu Pedersen Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung XXXVI, 301, limba illyro-albaneză ca identică ori cel puțin ca foarte înrudită cu limba messapică și ca deosebită de limba nord-illyro-venetă". Mai întâiu însă etimologia *Brindusium* > *brention* nu-i sigură. Dar chiar dacă am admite pe baza ei fenomenul *nt* < *nd* în messapic, fapt remarcabil, care nu poate fi trecut cu vederea, este acela că în limba dalmată, care s-a dezvoltat pe un teritoriu illyr tot atât de sudic ca și Messapia, fenomenul lipsește. Illyrica de nord, pe care, ca pe o limbă deosebită, vor s-o separe de illyrica de sud atât Pedersen cit și Kretschmer, este limba venetă. Liburnii, în gura cărora s-a dezvoltat limba dalmată, și anume cea vegliotă, aparțineau la Illyrii dela sud, nu la Venetii. Illyr de nord și Illyr de sud au doar alt înțeles decât acel de Dalmat de nord și Dalmat de sud din diviziunea pe care vrea Bartoli s-o facă în limba dalmată din punct de vedere al africativării lui *c*, *g*+*e*, *i* (Bartoli D. II, 378). Fenomenul că după nazală sunetul a fon devine fonic, care se găsește pe o mulțime de teritorii altele care nu erau

illyre, și care lipsește pe un teritoriu illyr per excellentiam, chiar dacă s-ar fi găsit în messapica, nu constituie de fel o probă că limba albaneză ar fi înrudită cu cea illyră.

Fenomenul albanez de umlaut, că vocalele accentuate se prefac în vocale mai închise sub influința unui *e* ori *i* din silaba următoare (Vezi § 314) își are analogul în următoarele fenomene italienești: $\acute{e} < i$ și $\acute{o} < u$, când în silaba următoare este *i* ori *u*, în Abruzzi și teritoriul dela sud de Abruzzi până la Brindisi incluziv, și în Neapoli; $\acute{e} < i$ și $\acute{o} < u$, când în silaba următoare este *i*, în teritoriile mai sus numite, apoi în toată Italia de nord afară de Piemont și Genua. Meyer-Lübke *Italienische Grammatik* 24, 45.

In urma acestora se poate spune, deci, că limbile romină și albaneză nu fac parte din grupul de limbi illyro-romanice, și că comparația, cită se poate face, din punct de vedere al sunetelor între limba illyră și cea albaneză nu arată că această din urmă ar fi o limbă illyră *)

§ 350. Tot astfel indicațiile pe care ni le pot da *cuvintele* asupra legăturilor de viață socială sînt de așa natură, încît probează că nici raporturi strînse, între poporul romin și cel albanez de o parte, și popoarele din grupurile apenino-balcanice, illyro-romanice de altă parte, n-aū existat. In Bartoli D. I, 290

*) In special caracteristic este rezultatul la care a ajuns M. L. R. R. Alb. în urma comparației dintre caracterele limbii albaneze și cele ale limbii dalmate, ale limbii per excellentiam dezvoltate pe bază de articulație illyră. Pag. 36-37: "Comune limbilor albaneză și dalmată sînt fenomenele $\acute{t} < s$, $\acute{u} < \acute{u}$ și umlautul lui \acute{a} supt influința lui *i* din silaba următoare. Fiindcă dezvoltarea $\acute{t} < s$ e de mică importanță, iar umlautul $\acute{a} - i$ prezintă mari diferențe, apoi ca asemănare între albaneza și dalmata rămîne numai $\acute{u} < \acute{u}$. In schimb deosebirile sînt multe: ritmul [e vorba de mersul treptat descrescînd al accentelor silabice expiratorii în cuvintele proparoxytona albaneze, ... \angle ____, pe cînd în dalmata la cuvintele proparoxytona ultima silabă are un accent expiratoriu mai mare decît penultima, ... \angle _ \], dezvoltarea vocalelor finale, dezvoltarea vocalelor din penultima în proparoxytona, dezvoltarea nazalelor, deci „o deosebire așa de mare cît numai și-o poate cineva închipui (eine denkbar grosse Differenz)". Apoi adauge autorul pag. 37-38: "Această mare deosebire dintre albaneza și dalmata probează că, dacă se admite la baza unor asemenea lucruri un factor etnic, apoi „populația anteromană de pe coasta de răsărit a mării adriatice aparținea unui neam de oameni cu totul altul decît locuitorii din țara muntoasă de alături, decît adecă străbunii Albaneșilor".

sqq., 305 sqq., II, 432 sqq. sînt înşirate cam amestecat cu vînte care, mai mult sau mai puţin, ar aparţinea exclusiv grupurilor apenino-balcanic ori illyro-romanice. Limbile romînă şi albaneză sînt şi ele virite în comparaţie. Eu am constatat, cît am putut, că din cuvintele date de Bartoli următoarele, aparţinătoare limbii romîneşti, iar unele şi limbii albaneze, se pot considera ca specifice grupurilor acelorora.

a. Apenino-balcanic: *allectare* (rom. *aiépt*).—**allenire* (rom. *alin*).—**astectare* > *aspectare* (rom. *aştept*? Vezi Puşcariu Etymologisches Wörterbuch No 150).—rom. *cucuvăe*; alb. *kukuvăia* M. Wört. 211. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 306.—**cytula* (rom. *ciătură*).—**excutulare* (rom. *scătur*).—*facere* din punct de vedere al înţelesului de *a merge*, pe care-l are la forma reflexivă: *fă-te încoace* (rom.; alb. Ped. 113 coloana 1). Pentru italiana Bartoli D. II, 432. În romina şi albaneza *fac* are acest înţeles şi la activ, vezi pentru albaneza Ped. 113 coloana 1.—*grando* (rom. *grindină*).—**inacresco* (rom. *înăcréc*).—rom. *lăsătul de carne*. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 306. Înţelesurile sînt însă deosebite: reflexele romanice au înţelesul de *carnaval*, pecînd în romîneşte înţelesul e de *ziua care precede imediat postul cel mare*.—*lunter* (rom. *lîntre*; alb. *lîndră* M. Wört. 251).—*matia* (rom. *măte*).—*nemo* (rom. *nimeni*).—*pavimentum* (rom. *pămînt*).—*sugere* (rom. *sug*).—**tando* (vechiu romîn *tînd* = *cînd*).—*tenere* din punct de vedere al înţelesului de *Gegend* pe care-l are participiul: rom. *şinût*. Pentru italiana Bartoli D. II, 432.—*uxorare* (rom. *însôr*).

b. illyro-romanice: *cadus* (rom. *cădă*?).—*conventum* din punct de vedere al dezvoltării înţelesului de *Rede, Wort*, parole (rom. *cuvînt*; alb. *kuvănt* M. Wört. 219). Dacă s-a mai dezvoltat acest înţeles şi în altă limbă, anume în pugliese, e îndoiş Bartoli D. I, 290.—**cotizare* (rom. *cutéz*; alb. *kudzô* M. Wört. 209).—*excutare* din punct de vedere al dezvoltării înţelesului de *enlever, arracher* (rom. *scot*).—*ningere* (rom. *nînge*).—**salitorium* (rom. *răsăritoare* loquet Cihac I, 241).—rom. *şap*; alb. *stşap, tsap* M. Wört. 387. Pentru reflexele romanice Bartoli D. I, 291.—*udus* (rom. *ud*). Se mai găseşte numai în dalmata.—*veteranus* (rom. *bătrîn*).

La acestea adaug eu că sînt nume de familie romîne care-şi au originea în nume comune dalmate. Anume, sigur *Cincu*, care

e numele dalmat (vegliot) al ploșniței, *činko* > *cimex* Bartoli D. II, 133. La Dalmați se găsește întrebunțat cuvântul ca poreclă: „Ratchus, vocatus Chimach“ din Ragusa, anul 1461 Jireček Die Romanen III, 17 (Citește *ktmak*. Pentru *c* înainte de *i* neafricatizat în dalmata de sud vezi § 347, α , Nota). Apoi poate *Păscu*, care ori e o scurtare din numele creștin *Paschalis* = adiectivul *paschalis*, ori mai degrabă e dalmatul *păsku* > *episcopus* Bartoli D. II, 124. Compară francez *Lévêque*, german *Bischof*, englez *Biscop*.

Dupăcum din punct de vedere al dezvoltării sunetelor, adică al bazei de articulație, legăturile față de grupurile apenino-balcanic și illyro-romanic, macarcă în general slabe, sînt în tot cazul mai mari din partea limbii romine decît din a celei albaneze, tot așa la relațiile sociale, care s-ar proba ca existente prin cuvintele comune, legătura, foarte slabă (18 cuvinte apenino-balcanice și 9 cuvinte illyro-romane se găsesc și în limba romînească!), apare în tot cazul mai puternică din partea limbii romînești, căci la grupul apenino-balcanic albaneza participă numai cu 3 cuvinte din 18, și la grupul illyro-romanic participă numai cu 3 cuvinte din 9 *).

*) De altă natură sînt asemănările fonologice, pe care le constată Jordan în Dialectele italiene de sud și limba romînă, Arhiva Iași, anul 1923, pag. 35-50, 20-32 [numerotare greșită în loc de 148-160], 161-165, între dialectele italiene de sud și limba romînă. Prin dialecte italiene de sud înțelege Jordan dialectele de pe acel teritoriu al peninsulei Italia (cu Sicilia) care aparține domeniului apenino-balcanic. Dar fenomenele înșirate de el nu aparțin ca ceva propriu, specific, nici domeniului apenino-balcanic, nici așa numitei de dînsul Italia de sud, căci se găsesc și în alte vorbiri romanice în afară de domeniul apenino-balcanic. Pînă și un fenomen ca *v* inițial < *h* se găsește și în spaniola, căci spaniolul *hueco* este foarte probabil > *vocuus*. Cînd va sta cineva să caute asemănări între două limbi romanice oarecare și nu se va mărgini la fenomenele care se găsesc numai în acele două limbi, ci va lua în considerare și fenomene care se găsesc și în alte limbi romanice în afară de cele două, va găsi sigur tot atît de numeroase asemănări, ca acele pe care le înregistrează Jordan între limba romînească și dialectele italiene de sud, între oricare două limbi romanice, în special, de pildă, între limba romînească și limba spaniolă ori limba franceză ori limba retoromană. Numai pentru trei fenomene (care de altfel nu sînt nici apenino-balcanice nici illyro-romanice, căci lipsesc limbilor dalmată și albaneză) s-ar putea zice că aparțin în propriu dialectelor italiene de sud și limbii romînești. Acele trei fenomene sînt *e* inițial neacentuat < *a*, care fenomen se găsește, drept, și el în multe alte vorbiri romanice, dar nicăiri nu apare în așa mare măsură ca în limba romînă

III

§ 351. Cine sînt Albanejii? Chestiunea a rămas în picioare. Thracii, după cum presupunea Pauli, Hirt (Vezi § 342) și Nopcsa (Vezi § 346), nu sînt, căci deosebirile dintre limba Romînilor, al căror element principal constitutiv l-au format Thracii, și limba Albanejilor, deosebiri pornite dela baza de articulație

și pe teritoriile abruzzez, neapolitan și sicilian; apoi două, oarecum, bagatele, anume dezvoltarea lui *-ev-* ca *-u-* în cuvîntul *levare* (romîna, teritoriile abruzzez, pugliez, sicilian) și dezvoltarea lui *b* ca *u* în cuvîntul *præbyter* (romîna, teritoriul abruzzez). În studiul său *Lateinisches cî und tî im Süditalienischen*, publicat în *Zeitschrift für romanische Philologie* XLII pag. 516-560, 641-685 Iordan a înregistrat în mod sistematic tot materialul de exemple existent prin gramatici și prin lexicoane privitor la chipul cum s-au africativizat *cî* și *tî* pe teritoriul peninsulei Italia (cu Sicilia) care aparține domeniului apenino-balcanic, și în general tot materialul de exemple (dintre care unele sînt de origine nelatină, altele de origine obscură, altele de origine onomatopeică) care prezintă sunetele *ts* și *tș* pe acel teritoriu. Din punct de vedere al legilor lucrul se prezintă obscur, și presupunerea lui Iordan că în dialectele italiene de sud *ts* ar fi apariția normală, iar *tș* s-ar datori unui împrumut din limba literară italiană, este tot așa de neprobabilă ca și părerea altora care susțin că în dialectele italiene de sud s-ar fi dezvoltat normal totdeauna *cî* ca *tș* și *tî* ca *ts*: legile după care s-au africativizat *cî* și *tî* ba ca *tș* ba ca *ts* atît în limba literară italiană cît și în dialectele italienești nu s-au aflat încă. Dar materialul cel bogat de exemple adunat de Iordan ne prezintă pentru dialectele italiene de sud starea complectă de fapt, adunată la un loc, așa cum nici pe departe n-o putem cunoaște din lucrările de generalizare, ca *Italienische Grammatik* a lui Meyer-Lübke, de exemplu. Și din acest material de exemple noi constatăm, în ce privește raporturile dintre dialectele italiene de sud și limba romînească, un fapt. Anume, atît în ce privește africativizarea lui *cî*, *tî*, cît și în ce privește tot felul de fenomene fonologice altele, pe care le observî cu această ocazie, cînd petrecî supt ochi unul cite unul nenumăratele exemple adunate de Iordan, constați că între limba romînă și dialectele italiene de sud există o mare deosebire și că mai mult decît cu dialectele italiene de sud samănă limba romînă cu limba italiană literară. La lumina acestor fapte trebuie să recunoască cineva că acele două trei fenomene fonologice, care se găsesc numai în limba romînească și în dialectele italiene de sud, se datoresc sigur unei dezvoltări independente. Mai am de observat că nu este exact că „în Italia sudică *ŭ* latinesc clasic se păstrează neschimbat, ca și în limbile sardă, dalmată, albaneză și romînă” Dialectele italiene de sud și limba romînă, pag. 25. În Italia sudică acel *ŭ* este numai în aparență=*ŭ* latinesc. În realitate el este provenit dintr-un *ŏ* închis > *ŭ* latinesc, pentrucă în Italia sudică și *ŏ*=*ŏ* latinesc a devenit *ŭ* și tot așa, în aceiaș Italie sudică, printr-un fenomen analog, și *é* închis, orî că va fi provenit dintr-un *ê* latin, orî că va fi provenit dintr-un *î* latin, devine *î*.

și dela cea psihologică, sînt prea mari (Vezi §§ 314, 318), pentruca să putem admite la amîndouă popoarele acelaș fond etnic. Illyri iarăș nu pot fi, căci caracterele fonologice specifice grupului illyro-romanice, care-și aū obîrșiea în baza de articulație illyră, lipsesc limbii albaneze (§ 349), iar apropierea pe baza cuvintelor, care se pot face între limba albaneză și cea illyră, în general fără valoare, ca orice apropieri pe bază de cuvinte, sînt contrabalansate de apropieri analoage dintre limbile albaneză și thracă (§§ 344, 345, 346), apoi în special comparația care s-a putut face direct între limba albaneză și cea illyră, cită s-a putut această din urmă întrezări în inscripțiile messapice, a arătat că deosebiriile dintre cele două limbi sînt cel puțin tot așa de mari ca asămănările (§ 348).

Dacă nu sînt nici Thraci, nici Illyri, nu pot fi alt ceva decît Pannoni. Pe Pannoni din punct de vedere al numelor personale nu-i putem deosebi de Illyri (Vezi §§ 160, 161, 162). Pannonii erau apoi considerați de Greci ca înrudiți cu Illyrii (Vezi § 54 sub Pannonii). Dar erau un popor deosebit, a parte, nu erau identici cu Illyrii, și nici limba lor prin urmare nu era limbă illyră. Spre Pannoni ne îndreaptă și faptul că aū putut Albanejii să reziste romanizării, lucru care nu s-a putut întîmpla decît în acea parte a peninsulei balcanice expusă romanizării, unde forța agenților romanizatori s-a exercitat mai puțin, anume în lacuna însemnată la § 111 No 2, lacună în care trăiau popoare pannone (poate Mazaei, Ditiones, Daesitiatae, sigur Breuci); și faptul că aū trăit odată în vecinătatea Romînilor dela nord, a Dacoromînilor (Vezi §§ 313, 317, 335); și faptul că izvoarele istorice și tradițiile albaneze arată pe Albaneji ca veniți în actualele lor teritorii din regiuni dela miazănoapte. Dar și firea fizică și psihică a Albanejilor îi apropie de Pannoni. Vezi cum descrie pe Pannoni Cassius Dio XLIX la § 47 și compară cele spuse despre Albaneji de Nopcsa U. 27 sqq. Poate chiar portul lor, înbrăcămintea lor ni-i arată ca Pannoni. Albanejii sînt foarte conservatori, între altele în felul de a se înbrăca. În Nopcsa M. 218-219 se arată de o parte portul femeesc preistoric dela Mycene, din Creta și din stația preistorică dela Kličevac din Serbia, iar de altă parte portul fimeilor albaneze de astăzi. E aceeaș formă a hainei și acelaș chip de confecționare. Acest din urmă constă în aceia că șușeniți înguste de materie se coasă una de alta în sens orizontal. Iar portul bărbătesc al Albanejilor, după cum se vede din figurile date în Nopcsa M. 214 și

în Nopcsa, Albanien, Bauten, Trachten und Geräte Nordalbaniens, Berlin und Leipzig, 1925, este de așa fel, încît apare ca compus din fragmente lipite unele de altele. Astăzi acele fragmente sînt și numai aparente, provocate de *aplicațiuni* ornamentale, dar sînt de multe ori chiar reale fragmente, astfel că pantalonii consistă într-adevăr din peteci cusuți unul lingă altul (Vezi Nopcsa, Albanien, pag. 173, 174); cu atît mai mult acest mod de a confecționa hainele bărbătești, din fragmente cusute unele de altele, a trebuit să existe altă dată. Față cu această confecționare din fragmente a hainelor, bărbătești și femeiești, albaneze compară cele spuse de Cassius Dio XLIX la § 47 asupra feliului de înbrăcăminte pannon. Pe vremea Romanilor portul preistoric de tipul Kličevac fusese înlocuit la celelalte neamuri din peninsula balcanică prin feliuri de a se înbrăca mai recente, ori în tot cazul celelalte neamuri afară de Pannoni aveau alt tip de înbrăcăminte, străvechiu poate și acela, dar altul. Numai Pannonii purtau haine din bucăți de tipul preistoric Kličevac. Și tot așa astăzi numai Albanejii în peninsula balcanică poartă haine din bucăți de acelaș tip.

§ 352. Față cu această concluzie, care rezultă din atîtea fapte reale, mai rămîne de înpăcat numele *'Arbăr*, pe care și-l dau Albanejii din Grecia și din Italia M. Wört. 14 (Compară § 344 la exemplul pentru No 6), și care este pus în legătură cu poporul, probabil epirot, Ἰλβανοί, pomenit de Ptolemaeus III, 13, ²³. Dela acest nume *Arbăr*, pe care și-l dau unii din Albaneji, aș purces numirile grecești de Ἰλβανοί, Ἀρβανῖται, Ἀρβάνοι, cele latinești de *Arbanenses*, *Albanenses*, cele italiene de *Arbanesi*, *Albanesi*, cel slav de *Arbanasi*. Din grecul *Arvanttis* Turcii aș făcut apoi *Arnaüt*, de unde rominul *Arnăüt*. Prima mențiune istorică despre Albaneji—și anume tocmai cu această numire de Ἰλβανοί, Ἀρβανῖται—este făcută la anul 1042 de Michael Attaleiates. Țara lor în veacul de mijloc se numia pe grecește Ἀρβανον, Ἰλβανον, pe latinește *Arbanum*, pe sirbește *Рабъль* (metateză din *Арбыль*), și cuprindea teritoriul dintre Škodra, Durazzo, Ohrida și Prizren. Capitala era *Kroia*. Pentru numirile date de străini Albanejilor și pentru notițele istorice de mai sus vezi C. Jireček în Archiv für slavische Philologie XXI, 78 sqq., în Die Romanen in den Städten Dalmatiens I, 43, și în Geschichte der Serben I, 152. C. Jireček la locurile citate, macarcă recunoaște că Albanejii sînt veniți dela nord (Geschichte der Serben I, 152: „Illyrii pe

jumătate romanizată fusese în timpul invaziei barbarilor împinși spre sud din țara muntoasă dintre Dalmatia și Dunăre“), crede că e ceva dela sine înțeles că numele de *Albanez* e directul descendent al lui Ἰλβανοί din Ptolemeu, și că acel neam Ἰλβανοί din Ptolemeu trebuie să fi constituind o parte a poporului albanez. Ca ceva dela sine înțeles consideră acest lucru și Kretschmer *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*, 262. Acest prejudiciu își are rădăcinile departe în trecut, până la Hahn, *Albanesische Studien*, I, 230. Căci e un prejudiciu. De fapt nu poate fi legătură între Albanii lui Ptolemeu și Albaneji: nici numele acestora *Arbăr* nu este descendentul direct al numelui poporului vechiu Ἰλβανοί, înregistrat de Ptolemeu, și nici Albaneji nu sînt descendenții, macar în parte, ai aceluși popor. În harta lui Ptolemeu (*Vezi Ptolemaei geographia, Tabulae a Carolo Mullero instructae*, Paris, 1901) *Albani* sînt așezați înuntru provinciei Macedonia, nu pe coastele mării, la latitudinea orașului Dyrrachium (Durazzo). Că teritoriul lor era în apropierea orașului Kroia, unde a fost mai tîrziu centrul statului albanez, e numai o coincidență. Este cu neputință ca în provincia Macedonia cea intensiv grezizată să-și fi putut păstra un popor naționalitatea, și încă în așa grad întregă, încît în limba lui să nu fi putut pătrunde decît doar cîteva cuvinte grecești. Este cu neputință ca tocmai în cea mai grezizată provincie a peninsulei balcanice să se fi format simburile unicului popor refractar culturii antice din acea peninsulă. Numele *arbăr* l-au adus Albaneji cu sine de aiurea dinspre nord, de unde au emigrat în actuala lor țară, nu l-au luat dela poporul *Albani* din Macedonia. *-ăr* este sufixul *-en*, pentru care vezi *M. Alb.* 65, iar radicalul este *arb-*. *Ped. Zeit.* XXXIII, pag. 551: „Este lucru lămurit că numele propriu al Albanejilor, fără să se ia în considerare greul Ἰλβανοί și numirea slavă, care după Meyer [*Vezi § 344 la exemplul pentru No 6*] se ascunde în numele *labărt* al unui district, trebuie considerat ca avînd *r*, nu *l*. Grecii au schimbat acest nume, amestecîndu-l în mod neclar cu alte nume geografice. Ce înseamnă *arbăn-* este firește greu de spus. Dacă cumva este identic cu greul ὀρφανός și a însemnat dela început un trib de emigranți, apoi acest nume a fost, așa zicînd, o profeție asupra destinului acestui popor“. Radicalul *arb-* se mai întilnește în peninsula balcanică în numele insulei illyre delîngă Dalmatia *Arbe* (*Vezi C. I. L. III pag. 397*) și în numele orașului illyr *Arbon*, *Polybius* II, 11.

ADAOS LA BIBLIOGRAFIE

- Anuarul institutului de istorie națională, publicat de Alex. Lăpădatu și Ioan Lupaș, Cluj.
- Archivum romanicum, nuova rivista di filologia romanza, diretto da Giulio Bertoni, Genève.
- Balkan-Archiv, Fortsetzung des Jahresberichtes des Instituts für rumänische Sprache, herausgegeben von Gustav Weigand, Leipzig.
- Ilie Bărbulescu, Profesorul bulgar Conev și limba română, în Arhiva Iași, 1923.
- Iosephus Benkő, Milcovia sive episcopatus milcoviensis explanatio, Viennae, 1781.
- I. Bogdan, Diploma bîrlădeană din 1134 și principatul Birladului, în Analele Academiei Romîne, ser. II, tom XI, memoriile secțiunii istorice.
- I. Bogdan, Documentele lui Ștefan cel mare, București, 1913.
- Hermann Brüske, Die russischen und polnischen Elemente des Rumänischen, în XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.
- Th. Capidan, Meglenoromîni, I, Istoria și graiul lor, București, 1925, Academia Romîna, Studii și cercetări, VII.
- Th. Capidan, Meglenoromîni, II, Literatura populară la Meglenoromîni, București, 1928, Academia Romîna, Studii și cercetări, VII.
- Th. Capidan, Raporturile lingvistice slavo-romîne, în Dacoromania III.
- Codrul Cosminului, Buletinul institutului de istorie și limbă, Cernăuți.
- I. Creangă, Amintiri din copilărie, Iași, 1892.
- I. Creangă, Povești, Iași, 1890.
- Dacoromania, Buletinul muzeului limbii romîne, condus de Sextil Pușcariu, anii III și IV, Cluj.
- C. Diculescu, Dacia romană în oglinda inscripțiilor, în Dacoromania IV.
- Dunărea, revistă științifico-literară, director Pericle Papahagi, Silistra.
- Edrisi, Géographie, traduite de l'arabe en français par Amédée Jaubert, Paris, 1836-1840.
- Forschungen und Fortschritte, Korrespondenzblatt der deutschen Wissenschaft und Technik, Berlin.

- Ilie Gherghel, Cercetări privitoare la istoria Cumanilor, în revista *Tinerimea română*, noua serie, vol. II, III, IV, București.
- Graț și suflet, Revista institutului de filologie și folklor, publicată de Ovid Densusianu, București.
- Eugen Herzog, *Streitfragen der romanischen Philologie*, I, Halle a. S. 1904.
- Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Mehedinți*, București, 1868.
- Norbert Jokl, *Altmakedonisch-Griechisch-Albanisches*, în *Indo-germanische Forschungen* XLIV.
- Iorgu Iordan, Un fenomen fonetic românesc dialectal, în *Revista filologică*, I, Cernăuți, 1927.
- Ioachim Lelewel, *Géographie du moyen âge*, Breslau, 1852.
- Gustav Meyer, *Neugriechische Studien*, în *Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Klasse der Akademie der Wissenschaften in Wien*, volumele 130, 132.
- Leca Morariu, *Morfologia verbului predicativ român*, în *Codrul Cosminului* I.
- Franz Baron Nopcsa, *Albanien*, Berlin-Leipzig, 1925.
- Alexandru Papadopol Calimah, Cuvânt despre expediția lui Igor Sveatoslavici, principele Novgorodului, contra Polovților sau Cumanilor, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom VII, secția II.
- A. Papadopol Calimah, Dunărea în literatură și în tradițiune, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom VII, secția II.
- A. Papadopol Calimah, Notiță istorică asupra orașului Botoșani, în *Analele Academiei Române*, seria II, tom IX, secția II.
- A. Papadopol Calimah, Notiță istorică despre Birlad, Birlad, 1889.
- A. Papadopol Calimah, Scrisori despre Tecuci, în *Convorbiri Literare*, anul 1889, pag. 369 sqq., 921 sqq.
- Tache Papahagi, Cercetări în Munții apusenii, în *Graț și Suflet*, II, București, 1925.
- Tache Papahagi, Grațul și folklorul Maramureșului, București, 1925, *Academia Română*, Din vieța poporului român, XXXIII.
- G. Pascu, *Dictionnaire étymologique macédo-roumain*, Iași, 1925.
- Hermann Paul, *Principien der Sprachgeschichte*, II Auflage, Halle, 1886.
- Eugène Pittard, *Les races et l'histoire*, Paris, 1924.
- Sextil Pușcariu, *Studii istoromâne*, II, București, 1926, *Academia Română*, Studii și cercetări, XI.

- Revista filologică, organ al cercului de studii filologice depe lângă facultatea de filosofie și litere din Cernăuți, Cernăuți.
- Rubruck, The journey of William of Rubruck to the eastern parts of the world, translated from the latin and edited by William Woodville Rockhill, London, 1900.
- Lazăr Șăineanu, Influența orientală asupra limbii și culturii romine, București, 1900.
- Uricariul de Th. Codrescu, Iași, 1851-1887.
- Hermann Vámbéry, Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen, Leipzig, 1878.
- J. Vendryes, Le langage, Paris, 1921.
- Karl Vossler, Frankreichs Kultur im Spiegel seiner Sprachentwicklung, Heidelberg, 1913.
- Karl Vossler, Sprache als Schöpfung und Entwicklung, Heidelberg, 1905.
- Gustav Weigand, Ursprung der südkarpathischen Flussnamen in Rumänien, in XXVI-XXIX Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig.
- Xiphilinus.

INDICE

Am însemnat numai acele cuvinte, care mi s-au părut mai remarcabile din vreun punct oarecare de vedere. N-am deosebit cuvintele după dialecte. Cuvintele străine sînt însemnate în parentez ca atare.

a-ă 538.	acundisescu 453.	<i>î, g+i, j</i> este posterioară celei a lui
abeș 695.	adaptu 28.	<i>t+i, d+i</i> 767;
Ablösungsprinzip 283.	adar 447.	africatizarea lui <i>g+</i>
abstract 259, 273.	adinc 84.	<i>e, i</i> mai veche decît
abur 114, 695.	ađichisescu 453.	diftongarea lui <i>ș</i>
abure 453.	aer 482.	177.
accentul albanez 592	aevea 445.	africatizarea lui <i>g+</i>
sqq.	afreață 447.	<i>e, i</i> (timpul cînd a
accentul romînesc 593	africatizarea lui <i>c+</i>	avut loc) 227.
sqq.	<i>e, i</i> mai veche decît	agale 445.
accentul sîrbesc 595.	diftongarea lui	ageaba 482, 487.
acer 695.	<i>ș</i> 165.	aghiuță 695.
aciuo 94.	africatizarea lui <i>c+</i>	agiun 447.
acolo 695.	<i>e, i</i> (timpul cînd a	agîmbez 643.
acordescu 539.	avut loc) 227.	ađdzmare 447.
acu 485.	africatizarea lui <i>c+</i>	

- aȝie 30.
 ahăristisire 453.
 ahnande 453.
 aia 444, 453.
 aia 453.
 aiept 207.
 aiept² 797.
 aiiiliu 453.
 aiurea 33.
 ajumitul-ajumita 695.
 alac 696.
 alandala 445.
 ali 538.
 alignesc 174.
 alin 797.
 alior-arior-aior 696.
 aliz 482.
 altădisescu 453.
 alternistisches Prinzip
 283.
 alunecarea sunetului
 267 sqq.
 alunecarea de înțeles
 dela fizic la psihic
 259.
 am 601.
 ama 485.
 amalamă 30.
 amanet 359.
 Amaradia 350.
 Amarul 349, 350.
 amă 485.
 ambalig 31.
 amburçs 31.
 amestecul vorbirilor
 306.
 ami 485.
 amiridz 447.
 amurg 725.
 anapoda 445.
 anăstisescu 453.
 ancănescu 448.
 ancresc 31.
 ancrielat 31.
 andilandi 696.
 andireg 31.
 andoapăr 447.
 anfric 31.
 anfrigur 31.
 angînescu 447.
 anglăvit 31.
 angrăjçs 31.
 aniurbu 517.
 anliz 482.
 anloș 31.
 anspiru 539.
 anturciçs 31.
 anurm 31.
 anvesc 31.
 anveșmint 32.
 anveștimint 32.
 anvieș 31.
 anvirin 32.
 apansçz 12, 482.
 apir 448, 486.
 aplănisescu-aplănă-
 sescu 453.
 araste 30.
 arat 448, 486.
 arăguredzu 448.
 aretie 453.
 argea 696.
 argieș 487.
 arhie 453.
 arhierefs 453.
 arhlistin 453.
 aricü 56.
 arihate 30.
 arov 30.
 Arpadia 350.
 arslü 453.
 articularea lui *ă* al-
 banez 585.
 articularea lui *ă*, *î*,
 la bazele de arti-
 culație înaintată și
 retrasă 588.
 articularea lui *o*, *u*
 588.
 articularea sunetelor
 la bazele de arti-
 culație înaintată și
 retrasă 589.
 arugă 448.
 arumin 448.
 arup 30, 448.
 arus 448.
 aruteaă 448.
 arutel 448.
 asfingu 448.
 asli 482.
 asot 454.
 astrag 448.
 așchiaree-așichiaree
 454.
 așidere-așidere 445
 așiderea 33, 34.
 aștept 797.
 aștern 693.
 atacta 444, 454.
 ată 454.
 atom 265.
 ați 485.
 ați-ăți 482.
 auă 30.
 aundzescu 454.
 aură 28, 486.
 auxiliarul optativului
 (originea lui) 201
 sqq.
 Avari 347.
 avghilie 30.
 avgițescu 448.

- avijescu 539.
 avoleto 454.
 avră 28, 448.
 axescu 454.
 axită 454.
 aznescu 454.
 azor 13, 482.
 azvarna 444.
 ă (articularea lui) 4
 sqq.
 ă (pronume) 94.
 ăla 212.
 ămă 485.
 ămmețavescu 533.
 ăncuntro 535.
 ăn dvor 535.
 ăniurbu 109, 538,
 539.
 ănspiru 131, 517.
 ănrȳt 536.
 ănrȳt² 536.
 ăn zgoru 535.
 ăsta 212.
 ăt-ăf 101.
 ăt-f-te 496.
 ba 445.
 Bacău 369.
 baciū 697.
 baer 206.
 bag 697.
 bagcea 359.
 Bahlui-Bahluiū 349,
 375, 376.
 bahte 454.
 Baia 369.
 baia 483.
 balaur-bălaur 634,
 697.
 bală 633, 634.
 balhuiū 375, 376.
 baligă 697.
 balotescu 540.
 baltă 698.
 barim 444.
 barim-bari-berim-beri
 483.
 barim 445.
 barză 305, 698, 745.
 bască 698, 745.
 baș 448.
 bașca 445, 698.
 bașta 535.
 batiment 540.
 batir 445.
 baza de articulație
 245 sqq.
 baza de articulație
 înaintată 588.
 baza de articulație
 retrasă 588.
 baza psihologică 247
 sqq., 278.
 băl 698.
 bălan 698, 699.
 bălc 700.
 bălhac 375, 376.
 bălhoacă 375, 376.
 băltia 25.
 bărtiră 108.
 bătrîn 797.
 băucă 348.
 beichi 483.
 beide 454.
 belchi-belchim 483.
 benevreche 540.
 berechet 359.
 Berheciū 376.
 berluesc 116, 368.
 beștiie 540.
 beteahnă 148.
 beucă 348.
 bilă 368.
 bilea 483.
 binaț 448.
 birlă 116, 368.
 birlic 116.
 birlicel 117.
 bitușă 700.
 bica 700.
 bilhac 375.
 bir 700.
 Birlad 349, 362
 sqq.
 birsă-birță 690.
 birsițe 13, 540.
 bitcă 348.
 blazei 483.
 bobînu 13.
 boiar 584.
 boje 540.
 bolborosesc 700.
 bombăesc 700.
 bor 448.
 boră-bore 540.
 bordeiū 700.
 borebit 122, 535,
 540.
 borgiliū 487.
 borli 454.
 borșe 223.
 bortă 700.
 Bota 349, 350.
 botă 701.
 Botca 349, 350.
 bour 385.
 brad 701.
 brȳv 540.
 brenda 444.
 briciū 701.
 brisnu 143, 540.
 brînci 701.
 briū 132, 701, 745.
 broatec 774.

- buçesc 701.
 bucur 701.
 budalaiu 487.
 budăläu 454.
 Bughia 181.
 bulhac 375, 376.
 bumbon 540.
 bunget 702.
 bură 702.
 burghiü 700.
 burtucă 700.
 burtuş 700.
 butuc 702.
 buză 702.
 Bylazor 784.
 cabilî 487.
 cacov 496.
 cad 693.
 cadă 688, 797.
 cadere 454.
 cafcătură 454.
 cafcu 467, 485.
 calaþă 454.
 calc 693.
 calescu 540.
 calohtil 454.
 calup 360.
 calină 132.
 candă 446.
 cangandă 446, 454.
 canim 444.
 canşiniva 454.
 capare 102.
 capoţăn 540.
 capuşinu 540.
 carşă 444, 454.
 carşi a 446.
 carşi cu 484.
 cas 25, 540.
 casap 360.
 casetu 540.
 castaldu-caştaldu
 223, 540.
 caşti 25, 540.
 cat 26.
 cataxipsescu 454.
 catifea 360.
 catir 360.
 caü 26.
 caut 26.
 cauză 261.
 çibă 69, 539.
 çopotină 132.
 çorigă 540.
 çoşă 540.
 că 78.
 căbile 454.
 căcăredzü 755.
 căciulă 702.
 căipe 454.
 călbază-gălbază 702,
 746.
 căldar 486.
 Călmăţui 349.
 căloari 448, 486.
 Căluî 349.
 cănchişdo 445.
 cănduchişdo 445.
 cănusescu 454.
 cănusescu² 454.
 căpeţea 149.
 căpeţel 149.
 căprină 448, 486.
 căpuşă 703.
 căpută 703.
 cărar 487.
 cărleadze 25.
 cărlibană 183.
 cărmescu 540.
 cărşi di 484, 487.
 cărşilăke 455.
 cărşilătisescu 455.
 căscăndisescu 455.
 căsoae 688.
 căstoñă 486.
 căstoñü 486.
 căşare 448.
 cătărăsescu 455.
 cătcoder-cătcoder
 540.
 cătinaru 448.
 cătină 448.
 cătun 703.
 căţin 448.
 căţon 486.
 căltesescu-çăltisescu
 455.
 ceafă 704.
 cegod 540.
 ceia lume 692.
 Cernădia 350.
 ceşti 138.
 cetărtă 540.
 che 496, 540.
 che? 496.
 chelbe 704, 746.
 chendrä 455.
 chi 540.
 chi? 496.
 chîar 487.
 chiare 455.
 chibrit 360.
 chimin 705.
 chirixescu 455.
 chisusescu 455.
 chitab 360.
 cighir 359.
 cimbru 149.
 Cincu 797.
 cintează 621.
 cioară 705.
 cioc 174, 705.
 Ciocadia 350.

- ciocan 705.
 ciocirle 706.
 ciomag 706.
 ciopâți-ciopârți 706.
 Cisnădia 350.
 ciuc 165, 706.
 ciucă 165, 706.
 ciucior 755.
 ciudes 478.
 ciuf 706.
 ciufut 359.
 ciulesc 165.
 ciumărat-ciumăresc
 -ciumăros-ciumur-
 luesc-ciumurluială
 124, 165.
 cîmp 707.
 cîunchi 446.
 cîung 707.
 cîupesc 707.
 Ciurică 165.
 Ciurilă 165.
 ciușcă-ciuște 153.
 ciut 707.
 ciutură 165, 797.
 cîntători 692.
 cîrciob 182.
 cîrjob 182.
 cîrlibuță 182.
 cîrlobat 182.
 cîrneleagă 25.
 cîrst 13.
 cîrtesc 690.
 cîrțesc 707.
 cîstiniu 448.
 cîstiniă 448.
 cît 691.
 cletșescu 540.
 clocesc 707.
 cľemaïu 532.
 cľucă-ľľuche 540.
 coacăză 620, 707.
 cocioabă 148.
 cociomeagă 148.
 cociomeață 148.
 codru 708.
 cofer-coferiũ 105.
 cola 57.
 colea 708.
 comenton (peceneg)
 359.
 comostri 540.
 concũ 153.
 concluzia silogismu-
 lui e o taũtologie
 265.
 concret 259, 273.
 consonantă 299.
 conteșă 223.
 conțat 149.
 copac-copaciũ 708.
 copil 708.
 copleşesc 708.
 corcolesc-cocolesc
 708.
 corhană 376.
 corist 540.
 coroagă 183.
 corobană 183.
 corobaț-corobațs
 540.
 corp 486.
 coteiũ 709.
 cotrob 183.
 cotrog 183.
 coșur 756.
 covată 709.
 Covurluiũ 372.
 crac 709.
 crăfiță 25.
 creer-crier 147.
 creștet 709.
 criel 147.
 crisnic 541.
 crișc 709.
 critică literară 300.
 Crivadia 350.
 croz 541.
 croz de 537.
 crstiȝn 105.
 crug 541.
 cu 485.
 cuciu-cuțu 710.
 cucură 710.
 cucuvea-cucumea-cu-
 cuvae-cucuveică
 710, 797.
 cuhăriță 541.
 cuhmă 455.
 cuițuescu 455.
 culaï 483.
 culbec 710.
 Cumanï 350 sqq.
 cumătră 638.
 cumătru 637, 638.
 cunseñescu 541.
 cună 448.
 cunuștuescu 455.
 curcubăũ 710.
 curdurisescu 455.
 curpăn 710.
 cursă 711.
 cu sindu cu pindu
 455.
 eus-uręľă 541.
 cusurin 448, 486.
 cusurina 448.
 cutez 711, 797.
 cuvint 797.
 cuvos 455.
 cuzmican 455.
 da 445.
 dali-dăli 485.

- dar 486.
davescu 533.
dălog 117.
dărîm 640.
dărlog-dîrlog 117,
368.
dărștină-dirștină 711,
737, 738.
dărtoari 486.
dăvăgă 455.
de 307, 447.
de (conjunție) 623.
deale 485.
deapir 448.
de-a valma 445.
declă 541.
degeaba 445.
deh 711.
de iznoavă 445.
dela drum 694.
delchi-dilchi 485.
delmi-delmi că 485.
demec 483.
demi-dimi 485.
dermi 485.
deștineit 223.
determinant 290 sqq.
determinat 290 sqq.
de un trăt 535.
devlet 359.
dezgauc 711.
dezghioc 711.
dezvoltare independen-
tă 309.
dëpir 486.
dialect 338 sqq.
di andă 446.
diferențierea 277,
302.
diftongarea în limba
albaneză 591,
diftongarea lui *ș* mai
nouă decît africati-
zarea lui *c+e*, *i*
165.
diftongarea lui *ș* mai
nouă decît africa-
tizarea lui *g+e*,
i 177.
diftongarea lui *ș*
(timpul cînd a a-
vut loc) 229.
discordanța între
membrele psiho-
logice și cele gra-
maticale ale pro-
poziției 292.
disîngu 448.
disic 448.
dislu 183.
dijă 541.
dimare 455.
dimineațata-dimineăț-
ta-dimineasta
484.
dimîndu 448.
dip 487.
dip-dipe 444, 455.
dirin 640.
dirmane 455.
dirmî 485.
dișă 444, 455.
divlu 541.
dizmal 448.
dizvălesc 657.
dizvursescu 455.
dîrstă 711.
do 537.
dobă 711.
docle 538.
Doftana 349, 350.
dogodescu 541.
doiescu 541.
donche 535.
dopelescu-dopelescu
-dopîlescu 541.
dopustescu 518, .
541.
dosta 483.
dotă 541.
dotăcnescu 541.
draștă (albanez) 738.
drăstă 712, 737,
738.
druete 712.
dualismu 273, 298,
299.
dubas 375.
Dubăsari 375.
duc 693.
ducuire 455.
dughiană 360.
duhtor 541.
Dunăre 349, 350.
dupliță 541.
duspel 479.
dușon 479.
dvizescu 518, 541.
dzbuloi (albanez)
657.
dziadite 455.
dzin 448.
de 446, 456.
diafur 456.
diđăxescu 456.
doxăsită 456.
e 446, 538, 541,
e² 538.
-ează 620.
ecșighises 487.
ehtrile-ihtrile 456.
em 485.
empirismu 289.

- emuluyie 456.
 epur 535.
 Ernot 349, 350.
 es 693.
 ethnism 251, 252.
 ethnos 252, 340.
 eto (bulgar) 717.
 eufonia 277.
 explicare 262.
 exuðisescu 456.
 exusie 456.
 -ez 620.
 ȧȧ 211.
 fa 722.
 fac 693, 797.
 fac ixiche 456.
 fac sire 456.
 fac timbie 456.
 faniriescu 456.
 fară 449.
 faric 486.
 fasolă 712.
 făgăduesc marea cu
 sarea 385.
 Fălcii-Fălcii 375.
 fărîm 712.
 fărîmă 712.
 fermescu 519, 541.
 fichiure 456.
 fichiure² 456.
 fildeş 359.
 filen 467.
 filiescu 456.
 filologie idealistă 256
 sqq.
 fitaľu 448, 449.
 fistică 360.
 fluer 305, 712.
 fora 444.
 forşă 265, 285.
 fotiescu 456.
 fromineaşă-fruminea-
 şă 456.
 fudul 359.
 fuľină 449.
 furavescu 533.
 furigă-furrigă 449.
 furmaru 541.
 furnă 486.
 furnică 122.
 furnu 449.
 fursatli 456.
 Galaşii 373 sqq.
 Galaşuii 374.
 Galda 349, 350.
 galeş 712.
 gamă 456.
 gard 712.
 gata 713.
 gaură 713.
 gărăscu 449.
 găsec 713.
 geaba 445.
 geană 13.
 Gepizi 347 sqq.
 geť beget 445.
 ghilandru 134.
 ghimpe 713, 745.
 ghimtuescu 456.
 ghioia 444.
 ghionoae 714.
 ghîua 483.
 ghîuc belea 483.
 ghîuj 714.
 ghivrecu 456.
 Gilort 349, 350.
 ginel 86.
 giöne 84.
 giudeţe-giudiţe 154,
 449.
 giumaate 456.
 giunar 449.
 giurgiuşă 449.
 gicesc 714.
 gidil 714.
 gimbez 643, 714.
 gimbosesc 714.
 git 84.
 giudescu 449.
 glodescu 541.
 gobo 541.
 gogă 715.
 goiescu 541.
 gospă 541.
 Gotul 350.
 govorenie 541.
 grad 541.
 grapă 715.
 grăd 541.
 grăna 25.
 gresie 715.
 grindină 797.
 groapă 715.
 grof 541.
 grumaz 716.
 grumur 449.
 grunz 716.
 grunedzu 449.
 gudur 663.
 guşă 716.
 guşnes 482.
 guvă 756.
 ħenos 456.
 ħi 539.
 ħinglă 449.
 ħoria di 446, 456.
 ħunos 456.
 ħunosos-ħunsos 456.
 habar 360.
 hagiba 444, 456.
 hailesliche 457.
 halal 359.
 halca 359.

- halopescu 541.
hamal 359.
haraciū 359.
haram 359.
havaïū 359.
hazna 360.
hămesesc-hămisesec-he-
mesesc-hemisesc
-hămnesesc-hemni-
sesc 716.
hărbătu 554.
hărgiuescu 457.
hărisescu-herăsescu-hi-
răsescu 457.
he 541.
herră 102.
hevri 449.
hic 449.
hie 541.
hladescu 541.
hoh 541.
hojmalăū 726.
holt 542.
homo 542.
horȳia 457.
hr̥st 25.
huche 457.
hudiță-udiță 717.
hugiude 457.
huhurez 620.
hut 756.
hută 457.
hutsescu 542.
hututuū 717.
hv̥lă 98, 542.
hypotaxă 290.
i 446.
ia 485.
ia² 535.
ia³ 717.
iaco 535.
iară 12.
iărădisescu 457.
iărădisit 457.
lași 361, 369.
iată 717.
iate (albanez) 717.
iaū 693.
i̥d 542.
i̥dno 535.
i̥pină 132.
i̥zvină-i̥zvine 132.
ibanl̥c 12.
ic 486.
ică 486.
ichișdo 457.
icu 485.
iç 483.
idvai 483.
idvam 483.
ie 496.
-ie 70.
iedescu 542.
iel 542.
ierdineru 542.
iexi̥sire 457.
iftiră 457.
ili 485.
iliachim 444, 446,
457.
ilif̥ărisescu-ilif̥iri-
sescu 457.
iliumae 457.
iliz 483.
-il̥e 70.
imaginație 263.
imbo̥disescu 457.
imiredzu 457.
important 291.
imu 539.
inadvertențe filologi-
ce 213.
inducția 261.
iō 82.
iōc 483.
irată 457.
irată² 457.
irinipsescu 457.
irosesc 186.
isafe 457.
ispate 458.
ista 61.
istestfoslofti 458.
istici 483.
istina 483.
istorie literară 300.
istum 483.
itipasă 458.
itizae 458.
ișesc 718.
iūchișdo 445.
iūr 535.
iūrbu 109, 526, 542.
iūrnecă 458.
iūrtuescu 458.
iūșto 535.
iūțido 445.
iūvecoder 538.
ixiche 458.
izmete 458.
i (articularea lui) 4
sqq.
i (albanez) 590.
i (în limba araucană)
255.
i (în limba spaniolă
din Chile) 255.
îmbiū-înghiū 718.
încresc 797.
încălez 718.
îngăim 718.
înghit 718.
înpreama 446.

- înprotiva-înpotriva 446.
 împrumut și moștenire la spiritul limbii 295, 296.
 împrumutul 306 sqq.
 înrudirea limbilor 339 sqq.
 însor 797.
 întopsicat 173.
 înțep 718.
 învălesc 657.
 jalic 537.
 jaloștescu 542.
 jăles 478.
 jelescu 519, 542.
 jumătate 718.
 jumulesc 719.
 jupesc-jupuesc 719.
 jupîn 15.
 k̑a 537.
 lac 458.
 laf 719.
 laiū 690, 744.
 lală 756.
 lamit 449.
 largo 535.
 las 694.
 latravescu 533.
 laθos 458.
 Lautverschiebung germană 281.
 lautwandel 267 sqq.
 lăfăesc 719.
 lăsatul de carne 797.
 l̑sno 542.
 lăθăsescu 458.
 leagăn 719.
 lege 261, 294.
 lehăesc 719.
 lelic 756.
 leș 719.
 leurdă 719.
 lexuire 458.
 lighean 360, 720.
 lilice 757.
 limba autohtonă față de limba împrumutată 303 sqq.
 limbă 338 sqq.
 limbă și dialect 565 sqq.
 limbî centum 785.
 limbî satem 761, 785.
 lișniç 542.
 logica 260 sqq., 265.
 Lopadia 350.
 lopă 542.
 lostun 720.
 lot 542.
 Lotru 349, 350.
 lud 458.
 luntre 797.
 lușnac 487.
 lutruçie 458.
 ma 485, 538.
 mačăcu 92.
 magari 535.
 magar se 538.
 maçiun 360.
 mahala 360.
 mai întîiu 694.
 maimuță 360.
 mal 720.
 malamente 536, 542.
 maltu 458.
 mañadură 542.
 mañe 536.
 Mara 349, 350.
 mare 720.
 mațe 797.
 mazăre 720, 745.
 m̑go 542.
 m̑nche nego 538.
 măda 485.
 mădee 458.
 măgar 721.
 măgură 114, 721.
 măhănă-măhănău 458.
 măi 722.
 mănăstire 78.
 mărălu 757.
 mărar 774.
 mărăcine 722.
 märe 722.
 märkean 360.
 mărițescu 449.
 mărtvu 554.
 mārvițșă 542, 554.
 măștakonem (albanez) 648.
 mătur 114.
 mătură 114.
 mbaļ 486.
 mbar 99.
 mbiθaru 458.
 mbodu 458.
 mbuduescu 458.
 mbuloi-mbloi (albanez) 100, 657.
 medean 360.
 mediul ambiant 387, 388.
 Megleniți 345 sqq.
 melc 723.
 mendre 723.
 merdu 449.
 merindiță 542.
 mes 449, 486.

- meteahnă 148.
 mi 485.
 mide 458.
 miercuri 65.
 mighiu 485.
 miju 542.
 miilor 744.
 mimo 536.
 minune 106, 310.
 miraşigi 458.
 mire 121, 377, 378,
 723.
 mirina 132.
 mirindz 51, 158, 486,
 663.
 mirişte 132.
 miscescu 542.
 misescu 520, 542.
 mistreţ 723.
 miuhîurlidisescu 458.
 mizia 444.
 minie 647.
 minz 621, 723.
 mînzat 723.
 mlaştină 724.
 mnavǎ 119, 542.
 moaşă 724.
 Mocan 360.
 moia 496, 542.
 molid-molidv-molift
 724.
 morebit 535, 536,
 542.
 mostru 449.
 moş 724.
 moştean 724.
 moştenesc 724.
 moştescu 542.
 Moţi 344, 346.
 mǎnista 484.
 mǎntizăta 484.
 Mueriş 349, 350.
 Mueruş 349, 350.
 mugur 114, 724.
 mujdinedzu 459.
 mulcom 445.
 mulescu 526.
 muliner 542.
 muļu 449.
 mulă (albanez) 663.
 munafic 459.
 munaficliche 459.
 muncavescu 533.
 mundǎnte 542.
 mundă 449, 450.
 munduiră 103.
 mundză 449, 450.
 muniesescu-munie-
 sescu 542.
 muntescu 542.
 muntur 486.
 murade 459.
 murdar 360.
 Mureş 349, 350.
 murg 725.
 murnu 450.
 musai 445.
 muşafere-muşavere
 459.
 muşcoiū 725.
 muzică de pisici
 308.
 na 537, 725.
 nabeaū 479.
 nadanlăche 459.
 na desno 536.
 nadiescu 542.
 nafile 444, 459,
 483, 487.
 naht 360.
 nai prve 536, 542.
 namănc 479.
 namesto de 537,
 542.
 nană 725.
 na opcu 483.
 naoru-noor 459.
 napcom-napcon-nap-
 cum-napconta-nap-
 cunta 483.
 napodişalui-năpuđi-
 şalui 459.
 napu 444.
 naramziū 360.
 naspored 537, 542.
 nauou 459.
 naxu 459.
 nǎzat 536.
 năhuset 459.
 năiarcă-nearcă 450.
 năpircă 726.
 năşahate-năsihate
 459.
 ncioamir-nciomir
 124.
 n cot 444.
 nculos 459.
 ndonăse (albanez)
 622.
 nduchescu 459.
 neam 340.
 nebogu 542.
 neca 538.
 necarghescu 543.
 negnescu-negnescu
 543.
 nego 538.
 neimportant 291.
 neiti 483.
 nejarescu 520, 543.
 nelojescu 543.
 nemrescu 520.
 nemurescu 520, 543.

- nemurescu² 543.
 nepescu 543.
 nepovidescu 543.
 nepravescu 543.
 neputescu 543.
 nerăntșescu 543.
 nerăstescu 543.
 nesemiru 520, 530.
 neșăvescu 26, 543.
 netignescu 543.
 netotșescu 543.
 netsinescu 543.
 ngarkoi (albanez) 100,
 644.
 ngatăr-ngătăr 459.
 ngășăescu 459.
 nghise 459.
 nghitor 459.
 nghiuire 459.
 niaxe 459.
 nicacor 536, 543.
 nicacov 543.
 nichiescu 459-460.
 ničcum 483.
 nigdar 536.
 nimeni 797.
 ninge 797.
 niprăxit 460.
 ni tam ni sam 445.
 niznai 445.
 nohot 360.
 noian 726.
 noră 82.
 nosiță-nositse 496,
 543.
 notescu 543.
 noțiune 265.
 ntric 450.
 ntruxescu 460.
 nșes 450.
 nuib 109, 486.
 numai cit 694.
 nun (albanez) 649.
 nur 360.
 nuște 543.
 năcură 486.
 nișuredzu 460.
 nivă 543.
 o 537.
 oare 625.
 oarfin 450.
 obăidescu-obidescu
 520, 543.
 oblast 543.
 oblatescu 543.
 obuschescu 543.
 ocaș 543.
 oceșescu 543.
 ocoli de 537.
 odcupescu 543.
 odirnescu-odrnescu
 13, 544.
 odpisescu 544.
 odvam 483.
 ogrebescu 544.
 Olt 349, 350.
 omia 444, 460.
 omoșescu 544.
 ontrat 536.
 ontrat² 536.
 ontrăt 536.
 ontrăt² 536.
 opacu 483.
 opescu 544.
 opet 536, 544.
 o podne 536.
 opucu 484.
 orca 450.
 ori 625.
 originea formei de
 genitiv-dativ sin-
 gulare dela decli-
 narea numelor fe-
 minine 93.
 orșinic-urșinic 106,
 114.
 ortoman 362, 726.
 osedlescu 544.
 otărescu 520.
 otchinescu 526.
 otpravescu 530,
 544.
 otpravlescu 530, 544
 otsistescu 544.
 ova 544.
 ovijitescu 544.
 ozdravescu 544.
 pa 538, 544.
 pac 536, 538.
 palatalizarea explo-
 zivelor guturale
 584.
 pală 726.
 pap 450.
 para 444, 460.
 parataxă 290.
 pascavescu 533.
 Pascu 798.
 pat 726.
 patricus 460.
 pazuhǎ 544.
 păcură 385.
 pălur 450.
 pămint 797.
 pândixescu 460.
 pănucle 450.
 păpălugă-păpărudă
 726.
 pără 484.
 părdună 444, 460.
 părtăciune 450.
 păstrez 726.
 păstură 727.

- pătună 450.
 pece 385.
 Pecenegi 350 sqq.
 pedeset 544.
 penchiu-pinchiu 727.
 penură 451.
 pepene 774.
 Pereschiv 376.
 perșonă 223, 544.
 peruzea 360.
 petec 728.
 petică 727.
 petrec 694.
 petșeniie 544.
 peturină 132, 544.
 piașer-piașer 544.
 picuľu 451.
 picuňu 451.
 pidurișă 486.
 pirifăniie 460.
 pișarolu 544.
 pișim 484.
 pișmane 460.
 piștescu 526.
 pitumine 460.
 pinar 451.
 pirău 77, 729.
 pirghie 36, 650.
 pirlaciū 729.
 pirlală 729.
 pirllesc 729.
 plaiū 729.
 planu 460.
 plecnescu 532, 544.
 ploae 82, 207, 210.
 ploaia 82.
 pluculescu 460.
 po 538.
 poberescu 544.
 pociu 76.
 pocivescu 520, 544.
 pocle 536, 538,
 544.
 pocosescu 526, 544.
 poezie 263.
 pogledescu 520,
 544.
 pogodescu 544.
 pogovorescu 544.
 poimșinista 484.
 polegu 530.
 poli 460.
 polubescu 545.
 pomincuescu 545.
 pomislescu 526,
 545.
 pomișescu 545.
 pomolescu 545.
 po notși 536.
 popadescu 545.
 poredescu 545.
 portuneru 545.
 posadescu 521.
 posăl 545.
 posemiru 530.
 posomorăsc 620.
 pospuru 531, 545.
 pot 692.
 potarescu 545.
 potaľu 531.
 potărghescu 521.
 potenjescu 545.
 potle 536.
 potle tșe 538.
 potorcu 531, 545.
 potreșescu 545.
 potribescu 545.
 potșiru 531, 545.
 potucescu-potutșescu
 545.
 poutșidu 531.
 povară 76.
 pozaconescu 545.
 pozovescu 545.
 praemissa maior
 261.
 praemissa minor
 261.
 prasișionu-sprasișio-
 nu 545.
 pralișă 545.
 prăies 478.
 prăines 478.
 prămătico 460.
 prea 445.
 preaș 756.
 prebișescu 522, 545.
 predicat 291.
 predicălnișă 545.
 preidut 545.
 prejudițiuľ că ă, î ar
 fi sunete reduse
 588.
 premindă 148.
 pre pir cole 545.
 pretutindenea 33.
 preș vișe 536.
 priamnu 479.
 pric 536.
 pricepere 262.
 pricopescu 521,
 545.
 pricur 480, 486..
 prijăles 478.
 prim 486.
 pringă 546.
 prinotșescu 546.
 printorn 480.
 prinuntescu 546.
 priplivescu 546.
 priscocescu 546.
 prisvitlă 546.
 priștet 142, 480..

- prîtescusc 546.
 prîtoarn 480.
 prîtsundesc 546.
 probesc 546.
 proiaŭ 478.
 promînesc 521, 546.
 prominin 124.
 pront 546.
 propiîno 546.
 propio 546.
 prorîtesc 546.
 prosefhîe-prusîfhîe
 460.
 prospesc 546.
 proştesc 521.
 protîgnesc 546.
 proţoþ-pruţoþ 480.
 prucasc 480.
 prucont 480.
 prucur 480.
 prumîroses 480.
 pseudosîtiinţă 567.
 pucat 479.
 puduriţă 451.
 pumarot-pumăröt 12,
 85.
 punîripsesc 460.
 punîroŭ 460.
 pupăză 620, 730.
 pupu 451.
 purtavesc 533.
 puscă 451, 486.
 pust 546.
 pute 444.
 putî 546.
 putînă 152.
 putorn 479.
 putrec 479.
 puved 479.
 racă-rqcwă 546.
 ram 661.
 ramură 661.
 rang 546.
 rano-rqno 536.
 raport (greutatea de
 a pricepe ce-î a-
 ceia raportul) 258.
 raportul de determi-
 nant 268.
 raportul de determi-
 nat 268.
 raportul de sinteză
 a cunoştiinţii 268.
 raporturi (firea lor)
 258 sqq.
 rasă 340.
 rasă romanică 295.
 raşă 730.
 razăm-razîm 730.
 rqda-rqdo 536.
 rămîn 694.
 răpqs 28.
 răsărîtoare 797.
 răstărzesc-restărzes-
 cu-răstrzesc-res-
 trjesc 521, 546.
 răstrzesc² 26.
 răstutsesc 546.
 răzăş 378, 379.
 re 546.
 regulesc 546.
 religie 263.
 reschînesc 539, 546
 resclîdavesc 533.
 rescopesc-rezscopes-
 cu 521, 546, 547
 restegnesc 546.
 restşepesc 546.
 retorică 300.
 revent 360.
 rezdrenesc 546.
 rezgîrnesc-rezgrne-
 scu 547.
 rezîezdesc 547.
 rezronesc 547.
 rezvelesc 547.
 reŇche-reŇfe 547.
 rîgeageadzî 460.
 rîtesc 547.
 rîtmu 277.
 rîmf-rîmpf-remf 731.
 rînză 731.
 Romîni de a stînga
 Dunării până la
 anul 1239. 358.
 roşcatesc 521.
 rucuesc 460, 757.
 rumañez 132, 547.
 rupq 538.
 rusaliî 732.
 rutesu 109.
 sabaîlea 484.
 sabur 360.
 sadî 484.
 saîdînesc 460.
 sal 484.
 saldî 484.
 salîm 460.
 samo 536.
 sam tam 445.
 san 539.
 sanchî 445.
 sar-saîu 105.
 saraîu 360.
 sar în ochî 308.
 sat 642.
 savq-şavq 547.
 Săbăoani 369.
 săclete 460.
 săftian 360.
 săîn 451.
 săldî 484.
 săr 16, 539.

- sărac 732.
 sărcledzu 451.
 să va că 622.
 scachescu 521, 547.
 scapăr 732.
 scapăt 640.
 scălin-scălini 547.
 schițescu 547.
 sclavus 681.
 scoare 682.
 scol 548.
 scop 261.
 scot 797.
 scriitură 92.
 scriiță-scriițe 92.
 scrozi 536, 547.
 scrozi de 538, 547.
 scrum 732.
 scuhescu 547.
 scupa 536.
 scutuldisescu 460.
 scutur 797.
 searta 484.
 secuențele 547.
 sefte 460.
 senotși 536, 547.
 se nu 538.
 setescu 547.
 seșă 487.
 șerata 484.
 sfaca 467.
 sfiță 222.
 sfites 222.
 sibep 148.
 siculă 460.
 siguro 547.
 siloyisescu 460.
 silogism 260, 261.
 simbete 148, 461.
 sino 547.
 sindonă 461.
 single 461.
 sinhisescu 461.
 sinișe 461.
 sinteza cunoștinții 290.
 sipescu 547.
 sire 461.
 sirmă 13.
 sisteme filosofice 264
 simăn 13, 51.
 simbure 114, 733.
 sint (verb) 85.
 sinzării 209.
 slaghescu 547.
 slămnițe 547.
 slojnic 484.
 smăcnescu 547.
 smirom 536.
 smiron 536.
 smintină 15, 16.
 snazescu 547.
 soare apune 693.
 soare răsare 693.
 societate 340.
 sofră 360.
 soitar 461.
 Sorca 349, 350.
 sosesc 733.
 sōă 76.
 spās 547.
 spărtă 548.
 spelavescu 534.
 spensescu 526.
 spes 451.
 spetează 620.
 spețescu-spețescu 521, 548.
 spiianza (dalmat) 621
 spiendza (venețian) 621.
 spiie 92, 548.
 spiritul limbii 293, 294.
 spisescu 548.
 spin 14, 16, 733.
 spinz 621.
 spiriță 13, 548.
 sprajnescu-spraznescu 530, 548.
 sprajnivescu-sprașnivescu-spraznivescu 530, 548.
 sprasișionu 548.
 sprem 451.
 sprescu 548.
 sprigiur 451, 486.
 sprijin 128.
 sprima 446, 461.
 sprima ții 446, 461.
 sprobudescu 548.
 sprocălnescu-sproclnescu 111, 548.
 sprosescu 548.
 sprosișie 548.
 sprună 451.
 spruză 486.
 spuravescu 521, 534.
 Stammbaumtheorie 340 sqq.
 stașescu 548.
 staritș 548.
 Statul-palmă Barba-cot 709.
 stăpin 14, 16, 451, 733.
 stăpuescu 14, 451.
 stărvesc 734.
 stepsu 108.
 sterezat 177.
 sterp 736, 737.
 stil 300.

- stilistică 300, 301.
 stîrigie 178.
 stîrigit 178.
 stîină 15, 16, 734.
 stotină 548.
 straiță 734, 737.
 strepede 734.
 stringle 452.
 strioclu 452.
 strop 452.
 strungă 735.
 stșüt-stșut (albanez)
 654.
 stucescu 548.
 stur 452, 664.
 subiect 291.
 substanță 265.
 Suceava 369.
 sud 548.
 sug 797.
 suhotă 548.
 suifedz 452.
 sultan 360.
 surață 461.
 suret 360.
 surin 452, 486.
 surlă 360.
 susaiū 735.
 susan 735.
 susuiū 461.
 sutăl 548.
 sutlă 548.
 svqfe 496, 548.
 sveș 548.
 svițqvină 548.
 svițlesc 548.
 svüarte 452.
 șait 461.
 șar 452.
 șară 452.
 șqvă 223.
 șăniete 461.
 șcqtulă 548.
 șcăłchiceat 461.
 șclemur 452.
 șclifur 452.
 șclimuredzu 452.
 șcută 548.
 șeghescu 548.
 șepu 548.
 șetescu 521, 549.
 șichire 484.
 șiromqșchi 549.
 șiuchiur 487.
 ș-las 447.
 șmocvă 549.
 șnidqr 549.
 șopirlă 735.
 șopot 549.
 șpile 549.
 șpotescu 549.
 șpuluescu 461, 757.
 șpuștescu 98, 521,
 549.
 șțqie 549.
 șțqt 549.
 șteși 549.
 știră-stiră 736.
 știvescu 527, 534.
 șțsofescu 143, 530,
 549.
 șțsofnescu 143, 530,
 549.
 ștupă 549.
 ștül (albanez) 664.
 șubito 536.
 șupqł 549.
 șușuescu 461.
 șut 707, 737.
 tacmă 461.
 taistră 737.
 tamachiarłc 487.
 taman 360, 484.
 Tamași 369.
 tamăhchïărlăche 461.
 tambură 360.
 tam-tamam 484.
 tari 486.
 tavabe-tavabie 461.
 taviol 549.
 tqmbură-tqmburu
 549.
 tqți 25.
 tqrgqdbă 549.
 Tăut 77.
 Tecuciū 370 sqq.
 telal 360.
 telova 549.
 tem 694.
 tendință 294.
 termin 549.
 tersene 444.
 teșco 536.
 texiuescu 461.
 teță 549.
 tibie 461.
 tibie² 461.
 ticlife 461.
 tigră 549.
 timbie 461.
 timpul cînd aū luat
 naștere limbile ro-
 manice 256.
 tîrbiete 461.
 tîrbietlat 462.
 tîrizie 360.
 tislîm 484.
 titș 549.
 titș de 538.
 tînd 797.
 tînjescu 13.
 tîrgovină 549.
 tîrlesc 549.
 tîrlesc-tărlesc 13,

554.
 tirlescu² 549.
 tirz 554.
 toacă 737.
 toană 74.
 toapsic 173.
 tocescu 549.
 tocmai 445.
 tofnescu 522, 549.
 tokă (albanez) 737.
 topsicat 173.
 tot așa 694.
 totșescu 549.
 tr 105.
 tradimenat 549.
 traistă-traistră 737.
 Trajanus 210.
 trăgnes 482.
 trebă 549.
 triyiaă 452.
 trisafă 462.
 trmanescu 549.
 Trotuș 369.
 trupuescu 462.
 tsa 536.
 tse-codăr 549.
 tsurbă 549.
 tu 536, 550.
 tucu 484, 485.
 tudi 536, 550.
 tul 452.
 tumats (albanez) 678.
 tumbă 452, 486.
 tu ondi 444, 462.
 tureac-tureatcă 738.
 tures 108.
 turtă 77.
 țqfo 496.
 țalpă-salpă 755.
 țap 738, 797.
 țapă 718, 738.
 țarc 691, 738.
 țate 496.
 țeafire 452.
 țetărtăle 550.
 țiclău 738.
 ținut 797.
 țipă 738.
 țiritoiu 126.
 țiva-godea 467.
 țiță 739.
 țotu 550.
 țucărantsi 550.
 țărășescu 462.
 țumă 462.
 ud 797.
 udisescu 462.
 udiseță 462.
 udrescu 550.
 udvai 484.
 ugules 480.
 ugure 452.
 uin 452.
 uisdes 471.
 ulemale 360.
 uluc 739.
 umărș 13.
 undălăcă 462.
 unde 691.
 untrăt 536.
 ūoșurră 462.
 urac 462.
 uraciū 487.
 ură 550.
 urdă 739.
 urdin 452, 486.
 uredescu 550.
 urez 632.
 Urlui 349.
 urmă 740.
 uroi (albanez) 632.
 uruloșe 462.
 usnajescu 550.
 ustrighescu-ustrigles-
 cu 550.
 ușescu 550.
 utre 452.
 uzdescu 530.
 Uzi 350, 351.
 vaet 740.
 vaet (albanez) 740.
 val 657.
 vală (albanez) 657.
 vantescu 550.
 vare- 625.
 varinge 446, 462.
 Vaslui-Vasluiū 349,
 372.
 vatăm 740.
 vatră 741.
 vqle 536.
 vqvic 536.
 văcșt 12.
 văi 346.
 văr 550.
 vătănie 462.
 veare 452.
 večă 447.
 veceră 550.
 vechi 536.
 vechi² 536.
 vechi-vichi 484.
 veștit 223.
 vetș 536.
 vicăies 478.
 vichim 484.
 vicnes 478.
 vicut 487.
 viezure 114, 307,
 741, 744.
 vifor 550.
 vijită-vizită 550.
 viju 550.

- vindavescu 534.
 vinicer 693.
 vir 550.
 viravescu 527.
 virviredzu 452.
 visescu 550.
 vitalism 256.
 vită 741.
 vizitescu 550.
 vir 741.
 vîrcă 741.
 vîrde-vârde 13, 538.
 vîrtu 13.
 vlăş 550.
 voameră-vomeră 452,
 664, 665.
 vocală 299.
 voința în constituirea
 limbii 302, 303.
 voiu 111.
 vom 452, 486.
 vreda 536.
 wardiie 550.
 Wellentheorie 340
 sqq.
 za 741.
 za-za 538.
 zabucur 481.
 zacaş 742.
 zaciudes 478.
 zacon 550.
 zad-zada 536, 550.
 zadinzur 481.
 zăedno 537, 550.
 zalag 481.
 zalic-zaľic 537.
 zamişcu-zamičcu
 481.
 zar 462.
 zaraf 360.
 Zarand 346.
 zară 742.
 zarebărniţsele 550.
 zarq̄m 481.
 zarup 481.
 zasufli 481.
 zatremur 482.
 zazburqs 482.
 zařino 537.
 -ză 305.
 zăcaş 742.
 zăcaş² 742.
 zăcaţ 481.
 zădnescu 550.
 zădormu-zedormu
 531.
 zăfarecu 531, 550.
 zăgîrnescu-zegîrnes-
 cu 13.
 zăuît 478.
 zbier 143, 742.
 zdravle 550.
 zdrudescu 462.
 zdrudit 462, 757.
 zebiiescu 522, 550.
 zeceavlescu 551.
 zeclîdavescu 534.
 zeclîdu-zăclîdu 532.
 zecopelescu 551.
 zehihizdescu 551.
 zeigrescu 551.
 zelezăn 551.
 zemahnescu-zemăh-
 nescu 551.
 zemerescu 523, 551.
 zepalescu 551.
 zepuşescu 551.
 zepuştescu 551.
 zerenescu 539, 551.
 zesnescu 551.
 zeuzdescu 530, 551.
 zezidescu 551.
 zezovescu 551.
 zgău 742.
 zgrabescu 551.
 zgură 682.
 zie 462.
 zitimă 462.
 zirna 13.
 zlameie 550.
 zmîntînă 15.
 zmoatic 452.
 zna 551.
 znasescu 551.
 znenavidescu 551.
 znoit 452.
 znuescu 452.
 znuită 453.
 zobelescu 551.
 zrampighescu 532.
 zuzurire 462.
 zuzurit 462.
 zvezescu 551.
 zvonq̄ru 551.

CUPRINSUL VOLUMULUI II

	Pagina
Partea II. Ce spune limba română	3—570
Capitolul XI. Istoria sunetelor limbii române	3—224
§ 235. Feliuri de <i>a</i>	3—4
§ 236. Firea lui <i>ă</i> și a lui <i>î</i>	4—14
Nota. Recensiea lucrării lui Iosif Popovici, Fiziologia vocalelor românești <i>ă</i> și <i>î</i>	4—10
§ 237. <i>a</i>	14—36
§ 238. <i>e</i>	36—61
§ 239. <i>i</i>	61—73
§ 240. <i>o</i>	73—81
§ 241. <i>u</i>	81—91
§ 242. <i>ă, î</i>	91—101
§ 243. <i>r</i>	101—110
§ 244. <i>l</i>	110—119
§ 245. <i>m</i>	119—124
§ 246. <i>n</i>	124—137
§ 247. <i>p</i>	137—143
§ 248. <i>b</i>	143—148
§ 249. <i>t</i>	148—156
§ 250. <i>d</i>	156—165
§ 251. <i>c</i>	165—176
§ 252. <i>q</i>	176—177
§ 253. <i>g</i>	177—184
§ 254. <i>f</i>	184—187
§ 255. <i>v</i>	187—204
Nota. Originea formelor de viitor și de optativ ale dialectului istroromân	201—204
§ 256. <i>j</i>	204—210
§ 257. <i>h</i>	210—212
§ 258. <i>s</i>	213—224
§ 259. <i>dz</i> moștenit	224
§ 260. Consonante finale	224
Capitolul XII. Invățămintе trase din istoria sunetelor limbii române pentru originea Românilor	225—407
§ 261. Fenomene anteromânești	225
§ 262. Observații asupra lor	225—230
§ 263. Fenomene care au loc numai la elemente băștinașe în toate dialectele	230—231

	Pagina
§ 264. Observații asupra lor	231—236
Nota. Ce se înțelege prin romîna primitivă	233—236
§ 265. Fenomene care au loc numai la elemente băștinășe, însă nu în toate dialectele, ori nu la fel în toate dialectele	236—237
§ 266. Observații asupra lor	237—240
§ 267. Fenomene care au loc în toate dialectele	240—242
§ 268. Observații asupra lor	242—314
Nota. Baza de articulație și baza psihologică.—Filologia idealistă. Recensiea a două din lucrările lui Karl Vossler.—Influența limbii autohtone asupra limbii noiă adoptate.—Inprumutul ori amestecul vorbirilor, așa numitul moment sociologic	245—309
§ 269. Fenomene la care avem a face cu asemănări parțiale, ori între două dialecte cu excluderea celui de al treilea, ori între un dialect și porțiuni din altul, ori între porțiuni de dialecte	314—321
§ 270. Observații asupra lor	321—325
§ 271. Fenomene la care avem a face cu caractere specifice fiecărui dialect a parte ori cu caractere specifice unei porțiuni dintr-un dialect	325—330
§ 272. Observații asupra lor	330—338
§ 273. Deosebirea dintre limbă și dialect. Chipul cum se desfac dialecte și limbi deosebite dintr-o limbă primitivă unică oarecare. Legătura dintre limbă, societate și rasă. Cum se poate proba rasa prin limbă. Așa numitele dialecte dacoromîn, macedoromîn, istroromîn sint dialecte ori limbi?	338—383
Nota. Eventual amestec al poporului romîn primitiv cu diferite neamuri de oameni altele și eventuale rămășiți dela acele neamuri de oameni (Slavi, vechi Germani, Pecenegi, Cumanii) în limba romînească și în toponimia romînească	343—379
§ 274. Constatări pe baza faptelor expuse la paragrafele 261—273	383—404
§ 275. Invățăturile, pe care ni le dă limba romînească prin sunetele ei asupra istoriei poporului romînesc din timpurile originii acestui popor	404—407
Capitolele XIII, XIV, XV. Din istoria formelor gramaticale și a cuvintelor limbii romîne	407—555

	<u>Pagina</u>
Capitolul XIII. Macedoromîn fără meglenit	407—464
§ 276. Forme nominale	407—413
§ 277. Forme pronominale	413—414
§ 278. Forme verbale	414—443
§ 279. Adverb	444—446
§ 280. Prepoziții	446
§ 281. Conjunții	446—447
§ 282. Cuvinte	447—462
§ 283. Poziția cuvintelor	462—463
§ 284. Influență din partea limbilor străine asupra sunetelor	463—464
Capitolul XIV. Meglenit	464—489
§ 285. Forme nominale	464—467
§ 286. Forme pronominale	467
§ 287. Forme verbale	467—482
§ 288. Adverb	482—484
§ 289. Prepoziții	484—485
§ 290. Conjunții	485
§ 291. Cuvinte	485—487
§ 292. Poziția cuvintelor	487—488
§ 293. Influență din partea limbii slave asupra su- netelor	488—489
Capitolul XV. Istroromîn	490—555
§ 294. Forme nominale	490—496
§ 295. Forme pronominale	496—497
§ 296. Forme verbale	497—535
§ 297. Adverb	535—537
§ 298. Prepoziții	537—538
§ 299. Conjunții	538
§ 300. Cuvinte	538—551
§ 301. Poziția cuvintelor	551—553
§ 302. Influență din partea limbii croate asupra su- netelor	553—554
§ 303. În istroromîn se amestecă cu limba romîneas- că membre de propoziții și propoziții întregi croate	554—555
Capitolul XVI. Învățăminte trase din istoria formelor limbii romîne pentru originea Romînilor	555—570
§ 304. Fenomene la care dezvoltarea limbii romînești s-a făcut fără influență din partea limbilor străine	555
§ 305. Observații asupra lor	555—558

	Pagina
§ 306. Fenomene la care dezvoltarea limbii românești s-a făcut prin influință din partea limbilor străine	559
§ 307. Observații asupra lor	559—564
§ 308. Invățătură trase din faptele expuse sub para-grafele 304—307	564—567
§ 309. Constatări din punct de vedere al arhaismu-lui fenomenelor	567—569
§ 310. Invățăturile, pe care ni le dă limba romîneas-că prin formele și cuvintele ei asupra istoriei po-porului romîn din timpul originii acestui popor .	569—570
Partea III. Ce spune limba albaneză	571—802
O listă de scurtări și cîteva observații ortografice .	571—574
Capitolul XVII. Asămănări și deosebiri între limba ro-mînă și cea albaneză	575—761
§ 311. Asămănări fonetice	575—581
§ 312. Cum se pot explica asămănările acestea .	581—586
§ 313. Concluzii geografice	586—587
§ 314. Deosebiri fonetice	587—596
§ 315. Asămănări morfologice și sintactice	596—626
§ 316. Cum se pot explica asămănările acestea .	626—629
§ 317. Concluzii geografice	629
§ 318. Deosebiri morfologice și sintactice	629—630
Nota. Deosebiri psihice între Romîni și Albaneji	629—630
§§ 319-335. Asămănări și deosebiri lexice	631—761
§ 319. Cuvinte latinești ori latinești populare, pe care le posed în comun limbile romînă și albaneză .	631—658
§ 320. Cuvinte romîne și albaneze, care au numai etyma latinești înrudite	658—662
§ 321. Care dintre cuvintele romînești de sub §§ 319, 320 se găsesc numai în dacoromîn	662
§ 322. Cuvinte latinești și latinești populare, pe care le posed în comun limba albaneză și dialectul ma-cedoromîn, dar care lipsesc în dacoromîn	662—665
§ 323. Cuvinte latinești ori latinești populare, care se găsesc în limba albaneză, dar lipsesc limbii ro-mînești	665—676
§ 324. Care cuvinte latinești ori latinești populare, din cele care se găsesc în dialectul dacoromîn și în limba albaneză, lipsesc celorlalte limbî romanice	676—677
§ 325. Materialul de sub §§ 319—324 este sufici-	

- ent, pentruca pe baza lui să poată cineva trage concluzii 677—678
- § 326. Constatări cu privire la număr, la sunet, la înțeles, la împrumut dintr-o limbă în cealaltă, pe baza materialului de sub §§ 319—324 678—691
- § 327. Alunecări de înțeles analoage, care au loc la cuvinte, nu de origine latină, românești de o parte, albaneze de altă parte 691—694
- § 328. Cuvinte nu de origine latină, pe care le au comune limbile română și albaneză 694—743
- § 329. Clasificarea materialului de sub § 328 743—749
- Nota. Greutatea de a hotărî că cuvintele ar fi băștinase ori că ar fi împrumutate dintr-o limbă în cealaltă, și inanitatea corespondențelor de sunete dintre limbile română și albaneză constatate pe baza unor precipitate hotărîri 744—746
- § 330. Cuvintele din grupurile de sub § 329 care există și în celelalte dialecte românești, nu numai în dacoromîn 749—752
331. Rezultate, din punct de vedere al obirșiei și al împrumutului dintr-o limbă în cealaltă, căpătate din inspecția grupurilor de sub § 329 752—757
- Nota. Observații asupra împrumuturilor de cuvinte din romîna în albaneza și din albaneza în romîna, de care vorbește Capidan în Raporturile albano-romîne, Dacoromania II 754—757
- § 332. Raportul dintre numărul cuvintelor împrumutate și alte împrumuturi pe care le-ar putea face o limbă dela altă limbă 757—758
- § 333. Cum se pot explica asămănările pe terenul lexical dintre limba romînă și cea albaneză, și ce valoare pot avea păreri învățaților asupra asămănarilor acestora, dacă se ține socoteală de raportul stabilit la § 332 758—760
- § 334. Netemeinicia unor presupuse împrumuturi pe terenul morfologic și sintactic, pe care le-ar fi făcut limba romînă din limbile albaneză, greacă, slavă neobulgară și uraloaltaică a Bulgarilor 760—761
- § 335. Concluziile care se pot trage din întreaga discuție asupra materialului lexical cu privire la

legăturile etnice și istorice dintre poporul român și cel albanez	761
Capitolul XVIII. Cine sînt Albanezii?	761—802
§ 336. La ce grup de limbi indogermane aparține limba albaneză	761—762
§ 337. Influența limbii latine asupra limbii albaneze	762—763
§ 338. Timpul cînd a încetat influența limbii latine asupra limbii albaneze	763—767
§ 339. Raportul din punct de vedere al romanizării dintre popoarele român, dalmat și albanez	768—770
§ 340. Concluzii geografice și istorice asupra Albanajilor trase din gradul lor de romanizare	770—771
§ 341. Presupuneri asupra originii Albanajilor s-au făcut, unele pe nimic bazate, iar altele bazate pe ceva	771
§ 342. Albanezii ocupă un teritoriu pe care au trăit Illyrii, ei ar fi deci Illyrii și limba lor ar fi illyră	771—773
§ 343. Combaterea părerii de sub § 342	773—777
§ 344. Există asemănări de cuvinte între limba albaneză și limbile illyră și thracă	777—784
§ 345. Asemănările dela § 344, macarcă problematică de cele mai multe ori, nu se pot contesta	784—785
§ 346. Presupuneri asupra originii Albanajilor bazate pe asemănările dela § 344. Netemeinicia lor	785—788
§ 347. Cum s-ar putea constata eventuale asemănări de sunete între limba albaneză și cea illyră	789—791
§ 348. Asemănări și deosebiri de sunete, care s-ar constata din inscripțiile messapice între limba messapică și cea albaneză	791
§ 349. În ce raport se găsesc din punct de vedere al sunetelor limbile română și albaneză cu limbile romanice din grupurile apenino-balcanic și illyro-romanice	791—796
§ 350. În ce raport se găsesc din punct de vedere al cuvintelor limbile română și albaneză cu limbile romanice din grupurile apenino-balcanic și illyro-romanice	796—798
§ 351. Albanezii sînt Pannonii	799—801
§ 352. De unde vine numele <i>Arbăr</i> , pe care și-l dau Albanezii din Grecia și din Italia	801—802
Adaos la bibliografie	803—805
Indice	805—821

GREȘELI

Să se vadă explicările dela volumul I pag. 885.

30. r. s. 17. > — <
 32. r. j. 8. Meglenoromîniî — Melenoromîniî
 49. r. j. 2. *țeară*). — *țeară*.
 90. r. j. 9. *o* accentuat și neaccentuat — *o* accentuat
 91. r. s. 21. **möâtă* — *möâtă*
 91. r. s. 22. **gîndă* — *gîndă*
 94. r. s. 13. *babeî*) — *babeî*
 104. r. s. 17. *pirineică* — *perineică*
 108. r. s. 14. *đ*, — *đ*
 116. r. j. 16. *yițăuă* — *yițăuă*
 122. r. j. 4. 41₃₇ — 41₃₁
 161. r. j. 1. *zimți* — *zimti*
 165. r. j. 16. *dă* — *daü*
 182. r. s. 11. *signum* < *sémn* — *signum* > *sémn*
 184. r. j. 13. *jud. Botoșani* — *jud Botoșani*
 208. r. j. 20. *jugum* — *jugun*
 214. r. j. 1. *romînească*, — *romînească*
 262. r. s. 4. *înțeles* — *am înțeles*
 272. r. s. 9. *ocasionale* — *ocazioale*
 273. r. j. 13. *și* — *șl*
 288. r. s. 13. *asemenea* — *asemena*
 303. r. s. 1. *din* — *diu*
 322. r. j. 12. . — — —
 358. r. j. 23. *vorbește* — *vorberște*
 361. r. s. 20. *jász* — *jasz*
 372. r. s. 11. *numele* — *numel*
 386. r. s. 1. *faptele* — *fatele*
 386. r. j. 1. *ele* — *eî*
 488. r. j. 14. *demonstrativ* — *demonstativ*
 515. r. s. 11. *împrumut* — *împrumt*
 585. r. j. 13. *un* — *nn*
 586. r. j. 15. *teritoriului* — *teritoriulu*
 587. sus la stînga § 313-314 — § 313
 588. sus la dreapta § 314 — § 313
 589. sus la stînga § 314 — § 313
 590. sus la dreapta § 314 — § 313

591. sus la stînga § 314 — § 313
 592. sus la dreapta § 314 — § 313
 613. r. j. 1. părteî — părteî
 623. r. j. 15. dialectul — dilectul
 634. r. j. 15. putem — putea
 665. r. s. 10. § 323. B. — § 323.
 687. r. j. 3. albaneze — albanez
 711. r. j. 9. , — ;
 730. r. j. 12. „un fel de pasăre“ — „un fel de pasăre
 789. r. j. 6. înainte de — înainte
 796. r. j. 14. de — do

La pagina 663 r. j. 6 să se adauge la cuvîntul **mula* ca notă următoarele: Cuvîntul *mîră* > **mula* există și în dacoromîn cu înțelesul de fraise, mésentère după Damé, Incercare de terminologie poporană romînă pag. 32, și Damé, Nouveau dictionnaire roumain-français, V-e volume, Bucarest, 1900.

*Volumul I al lucrării de față a fost cules de
cătră lucrătorul tipograf Dimitrie Mălăescu, iar
volumul al II-lea de cătră lucrătorul tipograf
Gheorghe Croitoru din Atelierele
Viața Românească.*